

C. NO - 1543

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamawadi Math. Varanasi

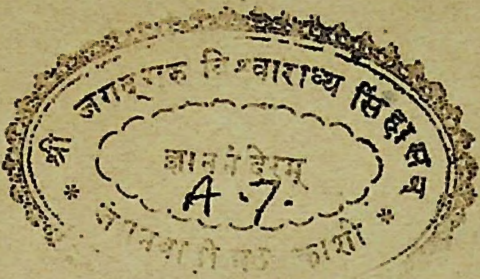
Acc. No. ....

Q11 1548
1540
Rigved-samhitā

1540

1548

**SHRI JAGADGURU VISHWARADHYA JNANAMANDIR
(LIBRARY)
JANGAMAWADIMATH, VARANASI**

● ● ● ● ●

Please return this volume on or before the date last stamped
Overdue volume will be charged 1/- per day.

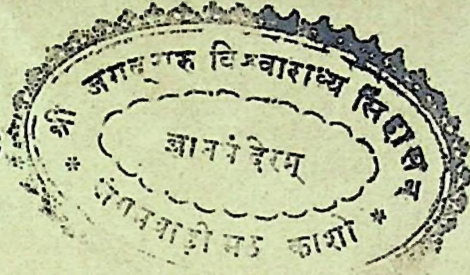
[illegible]

~~Don~~
~~Borlami~~

ऋग्वेद-संहिता ।

महाराष्ट्रीयानेकवैदिकानां साहाय्येन विविधप्राचीनलिखितपुस्तकपाठानुसारेण च
संशोध्य

भट्टाचार्येण श्रीपादशर्मणा दामोदरभट्टसूनुना
सान्तबलेकरकुलजेन संपादिता ।

सा च

द्वितीयवारम्

औन्धराजधान्यां

स्वीये भारतमुद्रणालये मुद्रयित्वा स्वाध्यायमण्डलद्वारा प्रकाशिता ।

विक्रमीयसंवत् १९९६, शालिवाहनशकः १८६२; ख्रिष्टाब्दः १९४०

मूल्यं पञ्चरूप्यकम् ६/८.

Q11
15H0

1599

मुद्रकः प्रकाशकश्च

वसन्त-श्रीपाद-सातवळेकरः (B.A.)

भारतमुद्रणालयम्, औन्ध-नगरम् (सातारा-प्रदेशे)

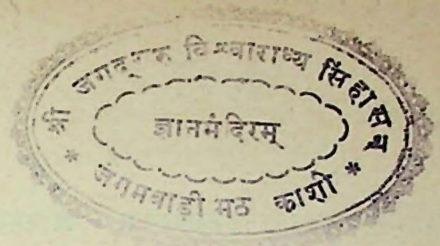

RCC No-

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No. 1548

ऋग्वेदमुद्रणस्य प्रस्तावः ।

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥

(ऋग्वेदे १०।१०।९; वा० यजुर्वेदे ३१।७; अथर्ववेदे १९।६।१३)

यस्मादृचो अपातक्षन् यजुर्यस्मादपाकषन् ।
सामानि यस्य लोमान्यथर्वाङ्गिरसो मुखम्
स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः सिद्धेव सः ॥

(अथर्ववेदे १०।७।२०)

अस्य महतो भूतस्य निःश्वसितमेतद्
यद्ग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथर्वाङ्गिरसः ॥

(बृ० उ० २।४।१०)

वेदानां सर्वाङ्गमुन्दरं स्खलनरहितं निर्दोषं मुद्रणं कर्तव्यमिति विचारोऽस्माकं मनसि चिरकालात्समुत्पन्नः । तदनुसारेणैकदा श्रीमतां औन्धराज्याधिपतीनां श्रीभवानीरायाभिधानां पण्डितप्रतिनिधीनां सकाशे वेदमुद्रणाविषयकः प्रस्तावोऽस्माभिः संस्थापितः । तदा तत्रभवद्भिः शुक्लयजुर्वेदसंहिताया मुद्रणार्थं पञ्चसहस्रपरिमिता मुद्राः प्रादायिषत । तेन धनेन शुक्लयजुर्वेदीय-माध्यन्दिन-संहिताया मुद्रणं कृतं, वेदाध्ययनशीलानां पुरस्तात् तत्पुस्तकं प्रकाशितं च ।

शुक्रयजुर्वेदप्रकाशनानन्तरमीशप्रेरणया श्रीस्वामी-हरिप्रसाद-वैदिकमुनीनां प्रोत्साहनेन डाक्टरेत्युपपदधारिभिः लालचन्द्रामिधैः शोभारामपुत्रैः सखूजाकुलभूषणैः पञ्चनदप्रदेशान्तर्गत-सरगोधास्थानीय-शाहुपुरनिवासीभिः, साम्प्रतं हरिद्वारसमीपे ज्वालापुरक्षेत्रे वानप्रस्थाश्रमं स्वीकृत्य निवसद्भिर्वैदिकधर्मानुयायिभिर्द्विसहस्रपरिमिता रौप्यमुद्रा ऋग्वेदमुद्रणार्थं प्रदत्ताः । एतेन दानेन प्रोत्साहितः स्वाध्यायमण्डलस्थप्रबन्धकगणः ऋग्वेदस्य मुद्रणार्थमयतत ।

ऋग्वेदस्यान्तिमं संशोधनं केन कथं वा कर्तव्यमिति चिन्तायां भाग्यान्महाराष्ट्रीयया वेदमूर्तयो घनपाठिनो ब्राह्मणाः पुण्येऽस्मिन् संशोधनकर्मणि स्वाध्यायमण्डलस्य साहाय्यार्थं समागताः । ते वेदमूर्तयः सखारामभट्ट-येङ्गकरप्रमुखाः श्रुतिमहोदधयो वेदभास्कराः सर्वथात्र धन्यवादार्हाः संमानार्हाश्च । विशेषतया यैः पूण्यमूर्तिभिः ऋग्वेदीयपत्रसंशोधनं व्यधाति, तेषां पुण्यश्लोकानामेतानि नामधेयानि—

वैदिकाः ।

- १ वेदमूर्तयः सखारामभट्ट-वाळकृष्णभट्ट-येङ्गकराः,
वेदाचार्या नृसिंहवाटिकास्थाः ।
- २ वेदमूर्तयो गोविन्दभट्ट-भिकंभट्ट-फाटकाः,
वेदाचार्या वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः पुण्यपत्तनस्थाः ।
- ३ वेदमूर्तयः कृष्णभट्ट-रामचन्द्रभट्ट-प्रभुणे,
वेदाचार्या याज्ञिकभूषणाः पुण्यपत्तनीयाः ।
- ४ वेदमूर्तयो बाळभट्ट-वासुदेवभट्ट-माणगांवकराः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापका इचलकरंजीयाः ।
- ५ वेदमूर्तयः शङ्करभट्ट-गङ्गारामभट्ट-कशालीकराः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः सावन्तवाडीयाः ।
- ६ वेदवाचस्पतयः शास्त्रपञ्चानना महादेव-गोपालभट्ट-पुरोहिताः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः मलकापुरदेशीयाः ।
- ७ वेदमूर्तयः काशीनाथभट्ट-नारायणभट्ट-केळकराः,
वैदिकचूडामणयो वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः साङ्गलीयाः ।
- ८ वेदमूर्तयो गोविन्दभट्ट-रामकृष्णशास्त्री-माण्डवगणे,
वेदपाठशालाध्यापकाः साङ्गलीयाः ।
- ९ वेदमूर्तयो गणेशभट्ट-नारायणभट्ट-आठल्ये,
वेदाचार्याः साखर्पेनिवासीया रत्नागिरीयाः ।
- १० वेदमूर्तयः केशवभट्ट-कृष्णभट्ट-दामले,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापका रत्नागिरीयाः ।

शास्त्रिणः ।

११ वेदशास्त्रसम्पन्ना अनन्त-यज्ञेश्वरभट्ट-धूपकरा विद्यालङ्काराः,

विद्याविहारमन्दिरसंस्थापका, माशैल-गोमान्तकीयाः ।

संशोधकाः ।

१२ श्रीयुता नारायण-श्रीपाद-सोनटके,

चिन्तामणि-गणेश-काशीकराः

ति०- सु०- वरदराजशर्माणश्च

वैदिक-संशोधनमण्डलस्थाः, सभाष्ये ऋग्वेदमुद्रणे कृतपरिश्रमाः

पुण्यपत्तनीयाः ।

अध्यापकाः ।

१३ श्रीयुता दत्तात्रेय-गोविन्द-पाध्ये

संस्कृताध्यापकाः पुण्यपत्तनीयाः ।

एते सर्वेऽपि विद्वांसो धन्यवादार्हाः । एभिः स्वाध्यायमण्डलस्थैः पण्डितैश्च संशोधित एष ऋग्वेदः पाठकानां पुरस्तात्स्थाप्यते ।

आदर्श-ग्रन्थाः ।

(१) अस्य ऋग्वेदस्य मुद्रणसमये शार्मण्यदेशोद्भवैः पण्डितमोक्षमुल्लरभट्टैः आक्सफोर्डप्रदेशीये यन्त्रालये मुद्रितं ऋग्वेदपुस्तकं अतीवपरिशुद्धं समीचीनतया मुद्रितं चेति प्रमुखतयाऽस्माकमालम्बनीयमासीत् । अस्य पुस्तकस्य प्रथमं द्वितीयं च संस्करणमत्र आदर्शरूपत्वेनास्माभिः स्वीकृतम् ।

(२) मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ये यन्त्रालये मुद्रितं वेदशास्त्रज्ञैर्वासुदेव-लक्ष्मण-पणशीकरैः संशोधितं पुस्तकं वैदिक-पाठदृष्ट्या अतीव-शुद्धम् । तत्रैव मुद्रितः पदपाठः कुम्भकोणप्रकाशितः परिशुद्ध एव । तथा च पं० मोक्षमुल्लरभट्टप्रकाशितं युरोपमुद्रितं, ऋग्वेदस्य पदपाठयुतं पुस्तकमपि समीचीनमासीत्, महामहोपाध्यायै राजारामशास्त्री-बोडसैः संशोधितं गणपति-कृष्णाजी-यन्त्रालयमुद्रितं ऋग्वेदपुस्तकं च । मुद्रितेषु ग्रन्थेष्वेत एव ग्रन्थाः समीचीना इत्यस्माभिराहता आसन् ।

(३) लिखितेषु कतिपयेषु काशी-नासीक-त्र्यम्बकेश्वर-पुण्यपत्तन-वाई-मिरज-साङ्गली-नृसिंहवाटिका-सावन्तवाडी-गोमान्तकादि-स्थानेभ्य आनीतानि वैदिकब्राह्मणैः कुलपरम्परया परिशोधितानि वर्षशतकात्पूर्वं लिखितानि ऋग्वेदस्यातीवशुद्धानि पुस्तकानि सम्प्राप्त-वतामस्माकं ऋग्वेदपरिशोधनरूपं कर्म अतीव सुकरं जातम् । यैरेतानि पुस्तकानि दत्तानि ते सर्वेऽपि धन्यवादार्हाः ।

ऋग्वेदस्य मुद्रणसमये पं० मोक्षमुल्लरभट्टमुद्रिते पुस्तके निर्धारिता मन्त्रपाठाः प्रयत्नविशेषेणानेकविदुषां साहाय्येन च निश्चिता इति मत्वाऽस्माभिः प्रथमं तदेव पुस्तकं अन्तिमप्रमाणत्वेन स्वीकृतमासीत् । परन्तु यथा यथा स्वाध्यायमण्डले ऋग्वेदसंशोधनं मुद्रणं च प्रावर्तत, तथा तथा तत्रापि पं० मोक्षमुल्लरीये पुस्तके कतिपयानि स्वलिखितानि, कतिपये च मुद्रणदोषाः, कतिपयान्यक्षराणि मुद्रणयन्त्रवेगवशात्तुटितानि च सन्तीति सुस्पष्टमभूत् । पं० मोक्षमुल्लरभट्टस्वीकृतः पाठ ऋग्वेदे सर्वत्र 'स्यन्द्र' इत्येवासीत्, परन्तु वैदिकानामभिमतः पाठः सर्वत्र, 'स्पन्द्र' इत्येवास्ति, तथा 'मथ्रा रजांस्यदिवना' (ऋ० १।१८।१५) इत्यत्र 'मथ्रा' इति पाठस्तैः स्वीकृतः । यथा—

मोक्षमुल्लरपाठः ।

‘ स्यन्द्रा ’

१ महिना रथस्य प्र स्यन्द्रा

(मं० ११९८०१९)

२ ते स्यन्द्रासो नोक्षणो०

(५१५२१३)

३ ते शुभे नरः प्र स्यन्द्राः

(५१५२१८)

४ प्र स्यन्द्रासो धुनीनाम् ।

(५१८७१३)

५ सद्यो यः स्यन्द्रो विषितो०

(६१९२१५)

६ धनं न स्यन्द्रं बहुलम् ।

(१०१४२१५)

‘ मथ्ना ’

१ मथ्ना रजांस्यश्विना वि घोषैः ।

(११९८११५)

शुद्धो वैदिकः पाठः ।

‘ स्पन्द्रा ’

महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा

ते स्पन्द्रासो नोक्षणो०

ते शुभे नरः प्र स्पन्द्राः

प्र स्पन्द्रासो धुनीनाम् ।

सद्यो यः स्पन्द्रो विषितो०

धनं न स्पन्द्रं बहुलम् ।

‘ मथ्ना ’

मथ्ना रजांस्यश्विना वि घोषैः ।

ऋग्वेदे सर्वत्र शुद्धो वैदिकः पाठः ‘ स्पन्द्र० ’ इत्येव वर्तते, परन्तु पं० मोक्षमुल्लरभट्टैः ‘ स्यन्द्र० ’ इत्येव सर्वत्र स्वीकृतः । ‘ मथ्ना रजांस्यश्विना ’ ((ऋ० ११९८११५) इत्यस्य स्थाने ‘ मथ्ना ’ इति पाठस्तैरनुमोदितः । अग्रतो गत्वा ‘ मथ्ना नेमि ’ (ऋ० ८१४६१२३) इत्यत्र च तैः शुद्धः पाठो ‘ मथ्ना ’ इत्येव स्वीकृतः, परन्तु प्रथमं (ऋ० ११९८११५ इत्यत्र) ‘ मथ्ना ’ इति अशुद्धः पाठो रक्षितः । तथाविधपाठस्वीकरणे च प्रमाणानि तैः स्वकीयप्रस्तावनायां वाऽन्यत्र वा कुत्रापि न दत्तानि ।

पं० मोक्षमुल्लरानुयायिभिः पं० वल्लभफूलमहोदयैः स्वकीये (Vedic Concordance) वैदिकपादानुक्रमणीग्रन्थे मोक्षमुल्लराणामपपाठा एव शुद्धा इति मत्वा स्वीकृताः । पं० विलसनमहोदयैः स्वकीये कोशेऽपि शुद्धम् ‘ स्पन्द्रा ’ इति पाठं दत्त्वा ऋग्वेदे ‘ स्यन्द्रा ’ एव दृश्यत इत्युक्तम् ।

यूरोपीया भट्टमोक्षमुल्लराः, अमेरिका-पातालनिवासिनो भट्टवल्लभफूलमहोदयः, गीर्वाणाल्बलकोशकाराः विलसनाः, एते सर्वेऽपि वेदसंशोधनकर्मणि कुशलतमाः कथं नामैवं प्रमाद्येयुरिति मनस्यस्माकं महान् संदेहः प्रथमं संजातः । सर्वाण्येव वैदिकानां हस्त-लिखितानि, सर्वाणि वैदिकैर्मुद्रितानि च ऋग्वेदपुस्तकानि खल्वैकमत्येन ‘ स्पन्द्र ’ इत्येव पाठमुररीकुर्वन्ति, नैकमपि वैदिकस्य पुस्तकं ‘ स्यन्द्र ’ इति पाठं स्वीकरोतीति पश्यन्तो, नूनं वयं जानीमः ‘ स्यन्द्र ’ इति पाठो न सम्यगिति ।

‘ स्पन्द् ’ इत्यस्य च शुद्धपाठस्य विनिश्चयार्थमस्माभिर्भारतवर्षे आ-काशि-रामेश्वरं विविधेषु नगरेषु निवसद्भ्यः शतादप्यधिकेभ्यो वेदपाठिभ्यो माननीयब्राह्मणेभ्यः पत्राणि लिखितानि । तेषामध्ययनपरम्परायां कः पाठोऽभिमत इति च पृष्टास्ते सर्वेऽपि ऐकमत्येन ‘ स्पन्द् ’ इत्येव पाठः प्राचीनवैदिकपरम्पराभिमत इत्यत्र न कोऽपि व्युत्क्रमं कर्तुं शक्नोतीत्येवावोचन् । वैदिकानां पुस्तकेषु वैदिकानां पठनपाठनपरम्परालु च ‘ स्यन्द् ’ इति पाठस्याभावात्, ‘ स्पन्द् ’ इत्यस्य सद्भावाच्च, ‘ स्यन्द् ’ इति भट्टमोक्षमुल्लादिभिरभिमतः पाठः सर्वथा अशुद्धोऽवैदिकोऽपपाठ इति, नास्त्यत्र सन्देहः । विद्वद्वरिष्ठैर्भट्टमोक्षमुल्लरैः कथं नाम सोऽपपाठः स्वीकृत इतीदानीं नैव ज्ञातुं शक्यते ।

एक एव पाठभेदः ।

ऋग्वेदे वैदिकैः सर्वैरपि वेदपाठिभिरेकं एव पदं पाठभेदेन स्वीक्रियते नान्यत्, यत्—

‘ ब्रध्नं मँश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं ’

इति वा

‘ ब्रध्नं माँश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं ’

(ऋ० ७।४।३)

इति वा । पाठद्वयेऽपि ‘ मँश्चतोः ’ इति पाठो बहुसम्मत इति कृत्वास्माभिः स एव पाठोऽस्मिन् ऋग्वेदे स्वीकृतः । सम्पूर्णे ऋग्वेदे नान्यः कोऽपि पाठभेदो वर्तते इति सर्ववैदिकैरेकमत्येन मन्यते । वस्तुतस्तु नैषोऽपि पाठभेदः किन्तु कम्पस्यैव सानुनासिकस्य भकारस्य विवृतसंवृत-भेदेनोच्चारणवैचित्र्यमात्रमिति ।

विस्तरशो विवरणम् ।

अस्मिन् ऋग्वेदे ऋषि-देवता-छन्दांसि कात्यायनीयसर्वानुक्रमणीं शौनकीयबृहदेवतां चानुसृत्य मुद्रितानि । अन्यत्रोल्लिखितानि ऋषिदेवतादीनि भाष्यकारादिभिः स्वीकृतानि च सर्वाण्यपि परिशिष्टविभागे विस्तरशः प्रदर्शयिष्यामः । अस्मिन्विषये, ऋग्वेदस्य शाखाभेदादिविषये च यत्किंचिदपि विशेषेण द्रष्टव्यं विचारयितव्यं चास्ति, तत्सर्वं वयं ‘ ऋग्वेदस्वाध्याय ’-नामके ग्रन्थे विस्तरशो विशदीकरिष्यामः ।

सादरं निवेदनम् ।

वैदिकधर्मिणां पुरस्तादेष ऋग्वेदः सादरं समवस्थाप्यते । यावच्छक्यं तावत्संयत्यात्र स्खलनाभावः साधितः । तथापि मानवस्य स्खलनशीलत्वाद्यदि कुत्रापि केचन प्रमादा भवेयुः, ते ‘ पुस्तकं संशोध्यं वणिनोऽङ्गवदिति ’ न्यायेन संशोध्य संशोध्य, पाठकैर्निवेदनीयाः । अस्य मुद्रणविषयेऽपि यदि किञ्चिदपि विशेषेण सूचनीयं स्यात्, तदपि निवेद्य चानुग्राह्योऽयं स्वाध्यायमण्डलस्यो जनः सर्वैरपि पाठकप्रवरैरिति सविनयमुक्त्वा विरमामः ।

प्रकाशकाः

श्रीपाद-दामोदरभट्ट-सान्तबलेकर-प्रमुखाः ।

मण्डलानुक्रमणिका ।

१ प्रथमं मण्डलम्	पृष्ठसंख्या	१-१४८
२ द्वितीयं मण्डलम्	,,	१४९-१८४
३ तृतीयं मण्डलम्	,,	१८५-२३२
४ चतुर्थं मण्डलम्	,,	२३३-२७८
५ पञ्चमं मण्डलम्	,,	२७९-३३४
६ षष्ठं मण्डलम्	,,	३३५-३९२
७ सप्तमं मण्डलम्	,,	३९३-४६०
८ अष्टमं मण्डलम्	,,	४६१-५६०
९ नवमं मण्डलम्	,,	५६१-६२६
१० दशमं मण्डलम्	,,	६२७-७६६

अष्टकानुक्रमणिका ।

१ प्रथमोऽष्टकः	पृष्ठसंख्या	१- ९२
२ द्वितीयोऽष्टकः	,,	९२-१९१
३ तृतीयोऽष्टकः	,,	१९१-२८५
४ चतुर्थोऽष्टकः	,,	२८६-३८१
५ पञ्चमोऽष्टकः	,,	३८१-४७८
६ षष्ठोऽष्टकः	,,	४७८-५७६
७ सप्तमोऽष्टकः	,,	५७६-६६५
८ अष्टमोऽष्टकः	,,	६६५-७६६

ऋग्वेदमन्त्राणामृषिदेवता-सूची ।

सूक्तं ।	मन्त्रसंख्या ।	ऋषिः ।	देवता ।	मन्त्रसंख्या ।	सूक्तं ।	मन्त्रसंख्या ।	ऋषिः ।	देवता ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथमं मंडलम् ।					१२	१२	मेधातिथिः काण्वः १-५	अग्निः	५
१	९	मधुच्छंदा	१-९	अग्निः	९			६	निर्मथ्याहव-
		वैश्वामित्रः							नीयावग्नी
२	९	"	१-३	वायुः	३	१३	१३	७-१२	अग्निः
			४-६	इन्द्रवायू	३			१	समिद्धोऽग्निः*
			७-९	मित्रावरुणौ	३			२	तनूनपात्
३	१२	"	१-३	अश्विनौ	३			३	नराशंसः
			४-६	इन्द्रः	३			४	इळः
			७-९	विश्वे देवाः	३			५	वर्हिः
			१०-१२	सरस्वती	३			६	देवीद्वारः
४	१०	"	१-१०	इन्द्रः १०	२३			७	उपासानक्ता
५	१०	"	१-१०	" १०				८	दैव्यौ होतारौ
६	१०	"	१-३	" ३					प्रचेतसौ
			४	मरुतः	१			९	सरस्वतीळा-
			५	इन्द्रमरुतः	१				भारत्यः
			६	मरुतः	१			१०	त्वष्टा
			७	इन्द्रमरुतः	१			११	वनस्पतिः
			८-९	मरुतः	२	१४	१२	१२	स्वाहाकृतयः
			१०	इन्द्रः १	५१	१५	१२	१-१२	विश्वे देवाः+
७	१०	"	१-१०	" १०				१	इन्द्रः ॐ
८	१०	"	१-१०	" १०				२	मरुतः
९	१०	"	१-१०	" १०				३	त्वष्टा
१०	१२	"	१-१२	" १२				४	अग्निः
११	८	जेता	१-८	" ८				५	इन्द्रः
माधुच्छंदसः								६	मित्रावरुणौ
								७-१०	द्रविणोदा अग्निः ४

ॐ (१।१३।१) इध्मो वा ।

+ (१।१४।१-१२) (१-२) अग्निः २, (३) विश्वे देवाः १, (४-१२) अग्निः ९, एवं द्वादश । अत्र विशेषः-अस्य सूक्तस्य विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निर्देवता । (३) इन्द्रवायुवृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः १। (१०) विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्राधामानि १; (११) अग्निः १। ॐ (१।१५।१-१२) प्रत्येकं ऋतुसहितदेवताः ।

१६	२	मेधातिथिः काण्वः	१-२	इन्द्रः	२	२४	१५	शुनःशेष आजीगर्तिः	× १	कः	१
१७	९	"	१-२	इन्द्रावरुणौ	२				२	अग्निः	१
१८	२	"	१-३	ब्रह्मणस्पतिः	३				३-५	सविता ॐ	३
			४	इन्द्रब्रह्मणस्पति- सोमाः	१	२५	२१	"	१-२१	"	२१
			५	ब्रह्मणस्पति सोमेन्द्रदक्षिणाः	१	२६	१०	"	१-१०	अग्निः	१० २२
			६-८	सदसस्पतिः	३	२७	१३	"	१-१२	"	१२
			९	नराशंसः	१				१३	देवाः	१
१९	२	"	१-९	अग्रामरुतः	९	२८	९	"	१-४	इन्द्रः	४
(इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः)									५-६	उल्लूखलं	२
२०	८	"	१-८	ऋभवः	८				७-८	उल्लूखलमुसले	२
२१	६	"	१-६	इन्द्राग्नी	६				९	प्रजापतिर्हिरिश्वंरः	१
२२	२१	"	१-४	अश्विनौ	४	२९	७	"	१-७	इन्द्रः	७ २३
			५-८	सविता	४	३०	२२	"	१-१६	"	१६
			९-१०	अग्निः	२				१७-१९	अश्विनौ	३
			११	देव्यः	१				२०-२२	उषसः	३
			१२	इन्द्राणीवरुणा- न्यम्राचयः	१	३१	१८	हिरण्यस्तूप			
			१३-१४	द्यावापृथिव्यौ	२				आङ्गिरसः	१-१८	अग्निः १८
			१५	पृथिवी	१	३२	१५	"	१-१५	इन्द्रः	१५ ३०
			१६-२१	विष्णुः ॐ	६	(इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः)					
२३	२४	"	१	वायुः	१	३३	१५	"	१-१५	"	१५
			२-३	इन्द्रवायू	२	३४	१२	"	१-१२	अश्विनौ	१२
			४-६	मित्रावरुणौ	३	३५	११	"	१	अग्निमित्रावरुण-	
			७-९	मरुतः	३				२-११	रात्रीसवितारः	१
			१०-१२	विश्वे देवाः	३	३६	२०	कण्वो घौरः	१-१२	सविता	१०
			१३-१५	पूषा	३				१३-१४	यूपः	२
			१६-२२	आपः	७	३७	१५	"	१-१५	अग्निः	६
			२३	अग्न्यापः	१	३८	१५	"	१-१५	"	१५
			२४	अग्निः	१	३९	१०	"	१-१०	"	१०
						४०	८	"	१-८	ब्रह्मणस्पतिः	८
						४१	९	"	१-३	वरुणमित्रार्यमणः	३
									४-६	आदित्याः	३

× (१।१८।६-९) चतुर्णामपि वा सदसस्पतिः ।   ॐ (१।२२।१६) देवा वा ।   + (१।२३।७-९) मरुत्वानिन्द्र इति केचित् ।   × (१।२४।१-१५) शुनःशेष आजीगर्तिः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरात ऋषिः ।
 ॐ (१।२४।५) भगभक्त्येत्यस्य भगो वा ।   + (१।२८।९) अभिववणचर्म वा देवता । सोमो वा ।

४२	१०	कण्वो घोरः १-१०	पूषा १०	६३	९	नोधा गौतमः १-९	" ९
४३	९	" १-२	रुद्रः २	६४	१५	" १-१५	मरुतः १५
		३	रुद्रभिन्नवरुणाः १	६५	१०	पराशरः शाक्यः १-१०	अग्निः १० १३२
		४-६	रुद्रः ३	६६	१०	" १-१०	" १०
		७-९	सोमः ३	६७	१०	" १-१०	" १०
४४	१४	प्रस्कण्वः १-२	अग्न्यश्नुपसः २	६८	१०	" १-१०	" १०
		काण्वः		६९	१०	" १-१०	" १०
		" ३-१४	अग्निः १२ २१	७०	११	" १-११	" ११
४५	१०	" १-९	" ९	७१	१०	" १-१०	" १०
		१०	अग्निदेवाः १	७२	१०	" १-१०	" १०
४६	१५	" १-१५	अश्विनौ १५ २५	७३	१०	" १-१०	" १०
(इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः)				७४	९	गौतमो राहुगणः १-९	" ९
४७	१०	" १-१०	" १०	७५	५	" १-५	" ५
४८	१६	" १-१६	उपसः १६ २०	७६	५	" १-५	" ५
४९	४	" १-४	" ४	७७	५	" १-५	" ५
५०	१३	" १-१३	सूर्यः १३	७८	५	" १-५	" ५
५१	१५	सव्य आगिरसः १-१५	इंद्रः १५ ७२	७९	१२	" १-१२	" १२
५२	१५	" १-१५	" १५	८०	१६	" १-१६	इन्द्रः १६ ५७
५३	११	" १-११	" ११	(इति प्रथमाष्टके पंचमोऽध्यायः)			
५४	११	" १-११	" ११	८१	९	" १-९	" ९
५५	८	" १-८	" ८	८२	६	" १-६	" ६
५६	६	" १-६	" ६	८३	६	" १-६	" ६
५७	६	" १-६	" ६	८४	२०	" १-२०	" २०
५८	९	नोधा गौतमः १-९	अग्निः ९	८५	१२	" १-१२	मरुतः १२ ३४
५९	७	" १-७	वैश्वानरोऽग्निः ७	८६	१०	" १-१०	" १०
६०	५	" १-५	अग्निः ५	८७	६	" १-६	" ६
६१	१६	" १-१६	इंद्रः १६ ३८	८८	६	" १-६	" ६
(इति प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)				८९	१०	" १-१०	+विश्वे देवाः १० १९
६२	१३	" १-१३	" १३	९०	९	" १-९	" ९

७ (१।७।१९) सूर्यो मित्रावरुणौ च । X (१।७।१-३) मध्यमोऽग्निर्वा । (१।८०।१६) अथर्वामनुर्दध्यङ्च ।
 + (१।८९।१-४) विश्वे देवाः ४, (५) इंद्रापूर्वणौ १, (६-९) विश्वे देवाः ४, (१०) अदितिः १, (१।९०।९) विश्वे देवाः ९ (एवं १९) (१।८९।१-१०) अथवा (१-२, ८-९) देवाः किंवा (१) क्रतुदेवाः १, (२) देवाः १, (३) भगमित्रादिति-
 दक्षार्यमवरुणसोमाश्विनस्वत्यः १, (४) वातपृथिवीद्युमावाश्विनः १, (५) ईशपूर्वणौ १, (६) इन्द्रपूषाताक्ष्यवृहस्पतयः १,
 (७) मरुतः १, (८-९) देवाः २, (१०) अदितिः १।

(१।९०।१-९) (१-३) वरुणमित्रार्यमणः ३, (४) इन्द्रमरुतपूर्वभगाः १, (५) पूषाविष्णू १, (६) वातसिन्धवोषधयः १,
 (७) नक्तोषारजोद्यावः १, (८) वनस्पतिसूर्यगावः १, (९) मित्रवरुणार्यमन्द्रवृहस्पतिविष्णवः १।

९१	२३	गोतमो राहुगणः	१-२३	सोमः	२३	१००	१९	ऋजाश्वीवरीष-	
९२	१८	"	१-१५	उषसः	१५			सहदेवभय-	
			१६-१८	अश्विनौ	३			मानसुराधसो	
९३	६२	"	१-१२	अग्निषोमौ	१२			वार्पांगिराः	१-१९ इंद्रः १९ ५८
९४	१६	कुत्स आंगिरसः	१-७	अग्निः	७	१०१	११	कुत्स आंगिरसः	१-११ " ११
			८	देवाग्नी	१	१०२	११	"	१-११ " ११
			९-१५	अग्निः	७	१०३	८	"	१-८ " ८
			१६	अग्निमित्रवरुणा-		१०४	९	"	१-९ " ९
				दितिसिन्धु-		१०५	१९	त्रित आप्त्यः,	
				पृथिवीद्यावः+	१			कुत्स आंगि-	
								रसो वा	१-१९ *विश्वे देवाः १९ २९
						१०६	७	कुत्स आंगिरसः	१-७ " ७
९५	११	"	१-११	औषसोऽग्निः	११	१०७	३	"	१-३ " ३
९६	९	"	१-९	द्रविणोदा अग्निः	९	१०८	१३	कुत्स आंगिरसः	१-१३ इंद्राग्नी १३ २१+
९७	८	"	१-८	शुचिरग्निः	८	१०९	८	"	१-८ " ८
९८	३	"	१-३	वैश्वानरोऽग्निः	३	११०	९	"	१-९ ऋभवः ९ १४
९९	१	कश्यपो मारीचः	१	जातवेदा अग्निः	१	१११	५	"	१-५ " ५

(इति प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः।)

+ (१।९४।१६) यद्देवस्य वा सूक्तमिति पक्षेऽग्निरेव देवता।

* द्वे विरूप (१।९५) इत्यारभ्य जातवेदस (१।९९) इत्यंतं शुद्धोऽग्निर्विकल्पेन।

५ (१।१००।१-१९) इन्द्रो मरुत्वान् १८। (१९) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०१।१-११) इन्द्रो मरुत्वान् १०। (११) मरुदिन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०२।११) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः।

(१।१०३।११) " "

* (१।१०५।१-१९) (१) रोदसीभ्यां सहिताश्चन्द्ररश्मयः १, (२) रोदसी १, (३) देवाः १, (४) अग्निः १, (५) देवाः १। (६) देववरुणार्यमाणः १, (७) देवाः १, (८) इन्द्रः १, (९) रश्मयः १, (१०) इन्द्रवरुणाग्न्यर्यमसवितारः (१३ उक्षणः) १, (११) सुपर्णाः, (रश्मयः) १, (१२) देवाः १, (१३) अग्निः १, (१४) अग्निः १, (१५) वरुणः १, (१६) आदित्यः १, (१७) बृहस्पतिः १, (१८) अरुणः चन्द्रः १, (१९) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०६।१-७) (१) इन्द्रमित्रवरुणाग्निमरुददितयः १, (२) आदित्या देवाः १, (३) पितृयावापृथिव्यः, १ (४) नराशंसपूषणौ १, (५) बृहस्पतिः १, (६) इन्द्रः १, (७) अदितिदेवत्रिवृतमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १। (सर्वे वसुभिः सहिताः) (१।१०७।१-३) (१) आदित्याः १, (२) इन्द्रमरुददितयः १, (३) इन्द्रवरुणाग्न्यर्यमसवितृमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १।

* पश्चान्तरे (१।१०५) (१) विश्वे देवाः १, (२) रोदसी १, (३) विश्वे देवाः १, (४) अग्निरोदसी १, (५-७) विश्वे देवाः ३, (८) इंद्रोदसी १, (९) सूर्यरश्मीरोदसी १, (१०) विश्वे देवाः १, (११) सूर्यरश्मीरोदसी १, (१।१०६) (१) विश्वे देवाः १, (२-३) रोदस्यौ २, (४) वरुणोदसी १, (५-६) विश्वे देवाः २, (७) रोदसी १, (१।१०७।१-३) विश्वे देवाः ११ (एवं २९)

+ (१।१०८।१-१३) (१३) इन्द्राग्नीमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०९-१।१५) सर्वेषामेषां सप्त सूक्तानां अन्तिमस्य मन्त्रस्य मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः।

११२	२५	कुत्स आंगिरसः	१	द्यावापृथिव्य- ग्न्यश्विनः	१
	२-२५	अश्विनौ	२४		
(इति प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)					
११३	२०	"	१	उषोरात्री	१
	२-२०	उषसः	१९		
११४	११	"	१-११	रुद्रः	११
११५	६	"	१-६	सूर्यः	६
११६	२५	कक्षीवान् औशिजो दैर्घतमसः	१-२५	अश्विनौ	२५ ८३
११७	२५	"	१-२५	"	२५
११८	११	"	१-११	"	११
११९	१०	"	१-१०	"	१०
१२०	१२	"	१-१२	"	१२
१२१	१५	"	१-१५	इन्द्रः	१५

(इति प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)

[इति प्रथमोऽष्टकः]

१२२	१५	"	१-१५	विश्वे देवाः X	१५
१२३	१३	"	१-१३	उषसः	१३ २६
१२४	१३	"	१-१३	"	१३
१२५	७	"	१-७	स्वनयः	७
१२६	१-५	"	१-५	भावयव्यः	५
	६ भावयव्यः	६	रोमशा	१	
	७ रोमशा ब्रह्म- वादिनी	७	भावयव्यः	१	
१२७	११	परुच्छेपो दैवोदासिः	१-११	अग्निः	११ १९

१२८	८	परुच्छेपो दैवोदासिः	१-८	"	८
१२९	११	"	१-५	इन्द्रः	५
			६	इन्द्रः	६
			७-११	इन्द्रः	५ २७
१३०	१०	"	१-१०	"	१०
१३१	७	"	१-७	"	७
१३२	६	"	१-५	"	+५
			६	इन्द्रापूर्वतैद्राः	१
१३३	७	"	१-७	इन्द्रः	७
१३४	६	"	१-६	वायुः	६ ९
१३५	९	"	१-३	"	३
			४-८	इन्द्रवायू	५
			९	वायुः	१
१३६	७	"	१-५	मित्रावरुणौ	५
			६	सूर्यरोदसीमित्र-X वरुणरुद्रैद्राग्न्य- र्यमभगसोमाः	१
			७	देवमरुदग्निमित्र- वरुणमघवानः	१
(इति द्वितीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः)					
१३७	३	"	१-३	मित्रावरुणौ	३
१३८	४	"	१-४	पृषा	४
१३९	११	"	१	विश्वे देवाः	१
			२	मित्रावरुणौ	१
			३-५	अश्विनौ	३
			६	इन्द्रः	१
			७	अग्निः	१
			८	मरुतः	१

X (१।१२२) (१) रुद्रामरुतः १, (२) उषासानक्ते १, (३) विश्वे देवाः १, (४) अश्विनौ १, (५) विश्वे देवाः १, (६) मित्रावरुणसिन्धवः १, (७-८) विश्वे देवाः २, (९-१०) मित्रावरुणौ २, (११-१५) विश्वे देवाः ५ (एवं १५)
 X यद्वा (१।१२२) (१) रुद्रमरुतः १, (२) उषासानक्ते १, (३) अग्नि- (आदित्य)-वातेन्द्रपूर्वतदेवाः १, (४) अपा-
 नपादहोरात्राणि १, (५) देवपृषग्नयः १, (६) मित्रवरुणसिन्धवः १, (७) वरुणमित्रदेवाः १, (८) देवसङ्घः १, (९-१०)
 मित्रावरुणौ २, (११-१४) विश्वे देवाः ४, (१५) मित्रावरुणौ १।

(१।१३२) ६ प्रथमार्धस्य इन्द्रापूर्वतौ, मध्यमस्य वज्रः, अन्त्यस्य इन्द्रः ।

X (१।१३६) (६) सूर्यरोदसीमित्रवरुणरुद्राग्न्यर्यमभगसोमाः १, (७) देवेन्द्रमरुदग्निमित्रवरुणाः १। (१-५) देवाश्च ५।

(१।१३९) (९) दध्यङ्क्ङिः प्रियमेधकण्वाग्निमनवः १।

		९	इंद्राग्नी	१	१४४	७	दीर्घतमाः	१-७	"	७
		१०	बृहस्पतिः	१	१४५	५	"	१-५	"	५
		११	विश्वे देवाः	१	१४६	५	"	१-५	"	५
१४०	१३	दीर्घतमा			१४७	५	"	१-५	"	५
		औचध्यः	१-१३	अग्निः १३	२६	१४८	५	"	१-५	"
१४१	१३	"	१-१३	" १३		१४९	५	"	१-५	"
१४२	१३	"				१५०	३	"	१-३	"
		१	समिद्धोऽग्निः	१	१५१	९	"	१	मित्रः	१
		२	तनूनपात्	१				२-९	मित्रावरुणौ	८ १९
		३	नराशंसः	१	१५२	७	"	१-७	"	७
		४	इळः	१	१५३	४	"	१-४	"	४
		५	बर्हिः	१	१५४	६	"	१-६	विष्णुः	६
		६	देवीर्द्वारः	१	१५५	६	"	१-३	इंद्राविष्णू	३
		७	उषासानक्ते	१				४-६	विष्णुः	३ ८
		८	दैव्यौ होतारौ		१५६	५	"	१-५	"	५
			प्रचेतसौ	१	१५७	६	"	१-६	अश्विनौ	६ १२
		९	सरस्वतीळा-					(इति द्वितीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः)		
			भारत्यः	१	१५८	६	"	१-६	"	६
		१०	त्वष्टा	१	१५९	५	"	१-५	द्यावापृथिवी	५ १०
		११	वनस्पतिः	१	१६०	५	"	१-५	"	५
		१२	स्वाहाकृतयः	१	१६१	१४	"	१-१४	ऋभवः	१४
		१३	इंद्रः	१	१६२	२२	"	१-२२	अश्वः	२२ ३५
१४३	८	"	१-८	अग्निः ८	४३	१६३	१३	"	१-१३	" १३

॥ (११५४) १-६ वैष्णवानि गृहाणि वा ।

७ (११६२) (१) मित्रावरुणार्यमवायिवन्द्रप्रजापतिमरुतः १, (२) अजेन्द्रापूषणः १, (३) छागः, त्वष्टा १, (४) अजः १, (५) होत्रध्वग्यग्नीद्रावस्तुच्छंस्तुब्रह्माणः १, (६) यूपसंस्कृताद्या ऋत्विजः १, (७) ऋग्यो ऋत्विजश्च १, (८) अश्वदामपादबंधनखलीनघासाः १, (९) अश्वक्रविः १, (१०) अश्वोदर्यंतुणानि १, (११) अश्वाङ्गरसः १, (१२) अश्वसंस्कृतरः १, (१३) मांस्पचनपात्रछेदनशस्त्रादीनि १, (१४) अश्वनिषदनादीनि १, (१५) देवाः १, (१६) वासोऽधियासपात्रवन्धनादीनि १, (१७) अश्वः १, (१८) स्वधितिः विशास्तारः १, (१९) विशास्तुनियन्तृक्रतुद्यावापृथिव्याः १, (२०) स्वधितिः विशास्तासिः, २१ देवाः, २२ अदितिः । (एते अश्वेन सहिता देवाः)

(११६३) (२) यमवायिवन्द्रगंधर्ववसवः १, (३) यमादित्यसोमाः १, (१०) नीयमाना अश्वः १, (१२) अज ऋत्विजः ।

(११६४) (१) अग्निवायुसूर्याः १, (२-३) सूर्यरथः २, (४) ईश्वरः १, (५-८) आदित्यरूप आत्मा ४, (९) द्यावापृथिव्यौ, वृष्टिः १, (१०) आदित्यः १, (११) आदित्यचक्रम् १, (१२-१४) संवत्सरचक्रम् ३, (१५) सप्तर्षयः १, (१६) किरणाः ज्ञानी वा १, (१७) गौ १, (१८) विद्वान् १, (१९) सोमसूर्यौ १, (२०) जीवपरमात्मानौ १, (२१) आदित्यमण्डलम्, आत्मा वा १, (२२) वृक्षरूप आदित्य आत्मा वा १, (२३) सवनत्रयच्छन्दस्त्रयविधानम् १,

१६४	५२	दीर्घतमाः	१-४१	विश्वे देवाः	४१	१७२	३	अगस्त्यः	१-३	मरुतः	३
			४२	वाक्समुद्राक्षरापः	१	१७३	१३	"	१-१३	इन्द्रः	१३ ४५
			४३	शकधूमसोमौ	१	१७४	१०	"	१-१०	"	१०
			४४	अग्निवायुसूर्याः	१	१७५	६	"	१-६	"	६
			४५	वाचः	१	१७६	६	"	१-६	"	६
			४६-४७	सूर्यः	२	१७७	५	"	१-५	"	५
			४८	कालचक्रम्	१	१७८	५	"	१-५	"	५
			४९	सरस्वती	१	१७९	६	१-२ लोपासुद्रा	१-६	रतिः	६
			५०	साध्याः	१			३-४ अगस्त्यो			
			५१	सूर्यः+	१			मैत्रावरुणः			
			५२	सरस्वान्	१			५-६ अगस्त्यशिष्यो			
१६५	१५		१-१५	मरुत्वानिन्द्रः	१५			ब्रह्मचारी			
	१,२,४,६	इन्द्रः				१८०	१०	अगस्त्य	१-१०	अश्विनौ	१० ३९
	८,१०-१२	"				१८१	९	"	१-९	"	९
	३,५,७,९	मरुतः				१८२	८	"	१-८	"	८
	१३-१५	अगस्त्यो				१८३	६	"	१-६	"	६
		मैत्रावरुणः						(इति द्वितीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः।)			
(इति द्वितीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः)						१८४	६	"	१-६	"	६
१६६	१५	अगस्त्यो				१८५	११		१-११	द्यावापृथिवी+	११
		मैत्रावरुणः	१-१५	मरुतः	१५	१८६	११	"	१-११	विश्वे देवाः	११
१६७	११	"	१	इन्द्रः	१	१८७	११	"	१-११	अन्नं	११
			२-११	मरुतः	१० २०	१८८	११	"	१	समिद्धोऽग्निः	१
१६८	१०	"	१-१०	"	१०				२	तनूनपात्	१
१६९	८	"	१-८	इन्द्रः	८ १३				३	इळः	१
१७०	५ १, ३, ४, इन्द्रः	१-५	"	"	५				४	बर्हिः	१
	२, ५, अगस्त्यो								५	देवीद्वारः	१
		मैत्रावरुणः							६	उषासानक्ते	१
१७१	६	"	१-२	मरुतः	२				७	दैव्यौ होतारौ	१
			३-६	मरुत्वानिन्द्रः	४					प्रचेतसौ	१

(१११६४) (२४) अक्षरम् १, (२५) जागतरथन्तरगायत्रसामानि १, (२६) धेनुसवितारौ १, (२७-२९) सवस्ता गौः ३, (३०) शरीरं जीवश्च १, (३१) आदित्यः १, (३२) मध्यस्थानवाचवादित्यौ, आत्मा वा १, (३३) द्युपृथिव्यादित्यवृष्टयः १, (३४-३५) वेदियज्ञसोमब्रह्माणः २, (३६) आदित्यरश्मयः, महदहंकारपञ्चतन्मात्ररूपाणि सप्ततत्त्वानि वा १, (३७) आत्मज्ञानम् १, (३८) देहात्मजीवात्मानौ १, (३९) अक्षरज्ञानिनः १, (४०) गौः १, (४१) माध्यमिका वाक्, गौरी वा १।

× (४८) संवत्सरः कालः । + (५१) पर्जन्याम्नी वा । ✱ (५२) सूर्यो वा । ✱ ११६९।१-८ मरुत्वानिन्द्रः ।

+ ११८५।९ देवाश्च । ✱ (११८६) (१-४) विश्वे देवाः ४, (५) अहिर्बुध्न्यः १, (६) त्वष्टा १, (७) इन्द्रः १, (८-९) मरुतः २, (१०-११) विश्वे देवाः २ (एवं ११) × (११८७।१-११) ९ सोमः, १० करम्भः ।

		८ सरस्वतीळा-	१०	६ गुण्यमदः शौनकः १-६	११	६
		भारत्यः १	११	४१	१-४१	४१ १४६
		९ खष्टा १	१२	१५	१-१५	१५
		१० वनस्पतिः १	१३	१३	१-१३	१३
		११ स्वाहाकृतयः १	१४	१४	१-१४	१४
१८९	८ अगस्त्यः १-८	अग्निः ८	१५	१०	१-१०	१०
१९०	८ " १-८	बृहस्पतिः ८	१६	९	१-९	९
१९१	१६ " १-१६	अप्सुगम्याः १६	१७	९	१-९	९
		इति प्रथमं मंडलम्।	१८	९	१-९	९
		अथ द्वितीयं मंडलम् ।	१९	९	१-९	९
१	१६ गुण्यमदः		२०	९	१-९	९
		शौनकः × १-१६ अग्निः १६ २९	२१	६	१-६	६
२	१३ " १-१३	" १३	२२	४	१-४	४
३	११ " १	१ समिद्धोऽग्निः १	२३	१९	१	ब्रह्मणस्पतिः १
		२ नराशंसः १	२-४ बृहस्पतिः ३			
		३ इळः १	५ ब्रह्मणस्पतिः १			
		४ बर्हिः १	६-८ बृहस्पतिः ३			
		५ देवीर्द्वारः १	९ ब्रह्मणस्पतिः १			
		६ उषासानक्ते १	१० बृहस्पतिः १			
		७ दैव्यौ होतारौ	११ ब्रह्मणस्पतिः १			
		प्रचेतसौ १	१२-१६ बृहस्पतिः ५			
		८ सरस्वतीळा-	१७ ब्रह्मणस्पतिः १			
		भारत्यः १	१८ बृहस्पतिः १			
		९ खष्टा १	१९ ब्रह्मणस्पतिः १			
		१० वनस्पतिः १	(इति द्वितीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः)			
		११ स्वाहाकृतयः १	२४	१६	"	१ बृहस्पतिः १
४	९ सोमाहुतिर्भागवः १-९	अग्निः ९ ४९	२-९ ब्रह्मणस्पतिः ८			
५	८ " १-८	" ८	१० बृहस्पतिः १			
६	८ " १-८	" ८	११ ब्रह्मणस्पतिः १			
७	६ " १-६	" ६	१२ इंद्राब्रह्मणस्पति १			
८	६ गुण्यमदः शौनकः १-६	" ६	१३-१६ ब्रह्मणस्पतिः ५ १३			
		(इति द्वितीयाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)	२५	५	"	१-५ ५
९	६ " १-६	" ६	२६	४	"	१-४ ४

● (१११९१) (२) विषज्योपधिः १, (३) दर्भादयस्तृणविशेषाः १, (८-१०) सूर्यः ३, (११) कपिञ्जली १, (१२) चटिका १, (१३) नद्यः १, (१४) मयूषो नद्यश्च, (१५-१६) नकुलः १। × (२१२) जातवेदा अग्निः ।
 ● (२११-३) गुण्यमद (आंगिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भागवः शौनकः ।

२७	१७	गृत्समदः शौनकः	१-१७	आदिष्याः+	१७	३६	६	गृत्समदः शौनकः	१	इंद्रः X	१	
२८	११	"	१-११	वरुणः X	११				२	मरुतः	१	
२९	७	"	१-७	विश्वे देवाः ३	७				३	त्वष्टा	१	
३०	११	"	१-५	इंद्रः	५				४	अग्निः	१	
				६	इंद्रासोमौ	१			५	इंद्रः	१	
				७	इंद्रः	१			६	मित्रावरुणौ	१	
				८	सरस्वतीद्वौ	१						
				९	बृहस्पतिः	१						
				१०	इंद्रः	१						
				११	मरुतः	१						
३१	७	"	१-७	विश्वे देवाः ७	७				१-४	द्रविणोदाः	४	
३२	८	"	१	द्यावापृथिव्यौ	१				५	अश्विनौ	१	
				२-३	इंद्रः	२	३८	११	"	१-११	सविता	११
				४-५	राका	२	३९	८	"	१-८	अश्विनौ	८
				६-७	सिनीवाली	२	४०	६	"	१-५	सोमापूपणौ	५
				८	गुंगूसिनीवाली-					६	सोमापूपणा-	
					राकासरस्वती-						दितयः	१
					द्राणीवरुणानीः	१	४१	२१	"	१-२	वायुः	२
३३	१५	"	१-१५	रुद्रः	१५				३	इंद्रवायू	१	
३४	१५	"	१-१५	मरुतः	१५				४-६	मित्रावरुणौ	३	
३५	१५	"	१-१५	अपांनपात्	१५				७-९	अश्विनौ	३	
									१०-१२	इंद्रः	३	
									१३-१५	विश्वे देवाः	३	

(इति द्वितीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः)

३७	६	"	१-४	द्रविणोदाः	४						
				५	अश्विनौ	१					
				६	अग्निः	१					
३८	११	"	१-११	सविता	११						
३९	८	"	१-८	अश्विनौ	८						
४०	६	"	१-५	सोमापूपणौ	५						
				६	सोमापूपणा-						
					दितयः	१					
४१	२१	"	१-२	वायुः	२						
				३	इंद्रवायू	१					
				४-६	मित्रावरुणौ	३					
				७-९	अश्विनौ	३					
				१०-१२	इंद्रः	३					
				१३-१५	विश्वे देवाः	३					

+ (२।२७) (१) मित्रार्थमभगवरुणदक्षांशाः १, (२) मित्रार्थमवरुणादित्याः १, (७-८) अदितिश्च २, (१०) वरुणः १, (१४) इन्द्रः १, (१७) वरुणः १। (२।२७-२९) कूर्मो गार्त्समदो वा ऋषिः ।

* (२।२८) (३) आदित्याः १, (९) ऋणनाशिनी १।

ॐ (२।२९) (१-६) विश्व देवाः ६, (७) वरुणः १, (एवं ७) अथवा (१) आदित्यमित्रावरुणाः १, (३) वसुमित्रवरुणादितीन्द्रमरुतः १, (७) वरुणः १।

(२।३०) (१) मध्यमा वाक् १।

७ (२।३।१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) विश्वे देवाः १, (३-४) विश्वे देवाः २, (५) उपासानक्ता १, (६) आवापृ-
थिवी १, (७) इन्द्रः १ (एवं ७)

यद्वा (२।३१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) देवाः १, (३) इन्द्रः १, (४) स्वष्टिलाभगरोदःपूषाश्विनः १, (५) उषासानक्ताद्यावापृथिव्याः १, (६) अहिर्बुध्न्याजैकपादिन्द्राः १।

(२।३३) ११ मृगरूपो रुद्रः, १३ मरुतः ।

(२।३७) १ द्रविणोदा इषश्च, २ द्रविणोदा ऊर्जश्च, ३ द्रविणोदा सहश्च, ४ द्रविणोदा सहस्यश्च, ५ अश्विनौ तपश्च, ६ अग्निस्तपस्यश्च इति केचित् । × (२।३६) इंद्रमित्यादिनां षण्णामृतुर्विशेषणं वा ।

	१६-१८	सरस्वती	३
	१९-२१	द्यावापृथिव्यौ+	३
४२	३	गृत्समदः शौनकः १-३	शकुंतः ३
४३	३	" १-३	" ३

(इति द्वितीयं मंडलम् ।)

अथ तृतीयं मंडलम् ।

१	२३	विश्वामित्रो	
		गायिनः १-२३	अग्निः २३
२	१५	" १-१५	वैश्वानरोऽग्निः १५
३	११	" १-११	" ११
४	११	" १	समिद्धोऽग्निः १
		२	तनूनपात् १
		३	इळः १
		४	बर्हिः १
		५	देवीर्द्वारः १
		६	उषासानक्ता १
		७	दैव्यो होतारौ
			प्रचेतसौ १
		८	सरस्वतीळा-
			भारत्यः १
		९	त्वष्टा १
		१०	वनस्पतिः १
		११	स्वाहाकृतयः १

५	११	विश्वामित्रो	
		गायिनः १-११	अग्निः X ११ ३३
६	११	" १-११	" + ११

(इति द्वितीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः)

[इति द्वितीयोऽष्टकः]

७	११	" १-११	अग्निः ११
८	११	" १-५	यूपः ५
		६-१०	यूपाः ५
		११	व्रश्चनः १
९	९	" १-९	अग्निः ९ २७
१०	९	" १-९	" ९
११	९	" १-९	" ९
१२	९	" १-९	इन्द्राग्नी ९
१३	७	ऋषभो वैश्वामित्रः १-७	अग्निः ७ ४२
१४	७	" १-७	" ७
१५	७	उत्कीलः कात्यः १-७	" ७
१६	६	" १-६	" ६
१७	५	कतो वैश्वामित्रः १-५	" ५
१८	५	" १-५	" ५
१९	५	गाथी कौशिकः १-५	" ५

+ (२।४१।१९-२१) हविर्धाने वा । छ (३।१) (६) अपः १, (७) अपो द्यावापृथिव्यौ च १। (३।२) द्युस्थानोऽग्निः ।
X (३।५) प्रत्यग्निः (३।६) प्र कारवो इति सूक्तयोरन्यासां द्यावापृथिव्यादीनां निपाता दृश्यन्ते अतस्तयोर्लिङ्गोक्ता
देवताः पाक्षिकाः ।

(३।५) (१-२) उषाः २, (३-४) मित्र २, (६) अपः १, (७) द्यावापृथिवी १, (८) पितरौ १, (९) देवाः १ (बृ०) ।
+ (३।६) (१) स्रक् १, (२-५) मध्यस्थानोऽग्निः ४, (६-९) विश्वेदेवाः ४, (१०) रोदसी । अत्र निपातिनः = २-५,
१० द्यावापृथिव्यौ देवाश्च ।

छ (३।७) निपातिनः- (१) द्यावापृथिव्यौ १, (२) अग्नयश्वाः, मध्यमा वाक् १, (३) अग्नयश्वाः १,
(४-६) देवाः १, (८) पार्थिवमध्यमौ १, (९) देवाः रोदसी १ (भा०) । छ (३।७) अत्र सूक्तेऽष्टम्या विश्वे देवा वा ।

(३।९) आप्योऽग्निः, ८ ऋत्विजः ।

(३।११) जातवेदाः ।

(३।१३) अग्निः प्रदाता ।

(३।१५) रक्षोहाग्निः ।

२०	५	गाथी कौशिकः १ विश्वे देवाः	१	४, ६, ८, १० नदी	
		२-४ अग्निः	३	ऋषिका ४ विश्वामित्रः	१
		५ विश्वे देवाः	१	५ नदी	१
२१	५	१-५ अग्निः ५	८	६-७ इन्द्रः	२
२२	५	१-३ " ३		८ विश्वामित्रः	१
		४ पुरीष्यामिः	१	९ नदी	१
		५ अग्निः १	१४	१० विश्वामित्रः	१
२३	५	देवधरा देववातश्च		११-१३ नदी	३
		भारतौ १-५ " ५		३४ ११ विश्वामित्रो गाथिनः १-११ इन्द्रः	११ १५३
२४	५	विश्वामित्रो गाथिनः १-५ " ५		३५ ११ " १-११ " ११	
२५	५	" १-३ " ३		३६ ११ " १-११ " ११	
		४ अग्नीद्वौ	१	३७ ११ " १-११ " ११	
		५ अग्निः	१	३८ × १० " १-१० " १०	
२६	९	" १-३ वैश्वानरोऽग्निः	३	३९ ९ " १-९ " ९	३
		४-६ मरुतः	३	(इति तृतीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)	
		७-८ आत्मा +	२	४० ९ विश्वामित्रो गाथिनाः १-९ " ९	
		९ उपाध्यायः	१	४१ ९ " १-९ " ९	
२७	१५	" १-१५ अग्निः १५	३७	४२ ९ " १-९ " ९	
२८	६	" १-६ " ६		४३ ८ " १-८ " ८	
२९	१६	" १-१६ " १६		४४ ५ " १-५ " ५	
		(इति तृतीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)		४५ ५ " १-५ " ५	
३०	२२	" १-२२ इन्द्रः २२	६१	४६ ५ " १-५ " ५	
३१	२२	" १-२२ " २२		४७ ५ " १-५ " ५	
३२	१७	" १-१७ " १७		४८ ५ " १-५ " ५	
३३	१३	१-३, ५, ७, ९,		४९ ५ " १-५ " ५	
		११-१३ विश्वामित्रो		५० ५ " १-५ " ५	
		गाथिनः १-३ नदी	३	५१ १२ " १-१२ " १२	
				५२ ८ " १-८ " ८	

(३।२०) (१) अग्न्युषोऽश्विदधिक्रादेवाः १ (५) दधिक्राग्न्युषोबृहस्पतिसवित्रश्चित्रमित्रवरुणभगवसुरुद्रादित्याः १ ।
(३।२२) (१) आहवनीयः १, (२-३) युस्थानः २ । (३।२३) (१-३) निर्मथ्यः ३; (४) आहवनीयः १ ।
(३।२४) (५) अग्निर्दाता १ । (३।२५) मध्यस्थानोऽग्निः । + (३।२६) ७ ब्रह्म वा अग्निर्वा ।
* (३।२७।१) प्र वो वाजा इत्यस्य आद्याया (३।२९।१०) अयं ते योनिरित्यस्याश्च ऋत्विजो वा । (३।२७)
ऋत्विजो वा । ऋत्विर्वा । (३।२८) जातवेदोऽग्निः । (३।२९।५) ऋत्विजो वा । (३।३१) (१-२) दुहिता २,
(३) अग्निश्च १ । (३।३१) कुशिक ऐषीरथिर्वा ऋषिः । (३।३२) मरुत्वानिन्द्रः । (३।३३।६) इन्द्रसवितारौ ।
(३।३५) मरुत्वानिन्द्रः । * (३।३६।१०) घोर आङ्गिरसो वा ऋषिः । × (३।३८) प्रज.पतिर्विश्वामित्रः प्रजापतिर्वाच्यो
वा, ताडुभावपि वा । (३।४७) (१-२, ४-५) मरुत्वानिन्द्रः ४, (३) ऋत्विजः १ । (३।५१) मरुत्वानिन्द्रः ।

५३	२४	१	इन्द्रापर्वातौ	१	१
		२-१४	इन्द्रः		१३
		१५-१६	ससर्परी वाक्		१
		१७-२०	रथांगानि		४
		२१-२४	इन्द्रोऽभिशापो वा।		४
५४	२२	प्रजापतिर्वैश्वामित्रः	१-२२	विश्वे देवाः	२२ × ५८
५५	२२	१-२२	१-२२	२२	
(इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)					
५६	८	१-८	१-८	८	
५७	६	विश्वामित्रो गाथिनः	१-६	१-६	६
५८	९	१-९	अश्विनौ	९	
५९	९	१-९	मित्रः	९	
६०	७	१-७	ऋभवः	७	
		५-७	इन्द्रर्भूः	३	
६१	७	१-७	उपसाः	७	
६२	१८	१-३	इन्द्रावरुणौ	३	
		४-६	बृहस्पतिः	३	
		७-९	पूषा	३	
		१०-१२	सविता	३	
		१३-१५	सोमः	३	
		+ १६-१८	मित्रावरुणौ	३	

इति तृतीयं मण्डलम् ।					
अथ चतुर्थं मण्डलम् ।					
१	२०	वामदेवो गौतमः	१	अग्निः	१
			२-५	अग्निवरुणौ	४
			६-२०	अग्निः	१५ ३५
२	२०	१-२०	१-२०	२०	
३	१६	१ रुद्रः	१		
		२-१६	अग्निः	१५	
४	१५	१-१५	रक्षोहाऽग्निः	१५	
(इति तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)					
५	१५	१-१५	वैश्वानरोऽग्निः	१५	
६	११	१-११	अग्निः	११ ७४	
७	११	१-११	१-११	११	
८	८	१-८	१-८	८	
९	८	१-८	१-८	८	
१०	८	१-८	१-८	८	
११	६	१-६	१-६	६	
१२	६	१-६	१-६	६	
१३	५	१-५	१-५	+ ५	
१४	५	१-५	१-५	+ ५	
१५	१०	१-६	१-६	६	

(३।५३) १७-१८ अनड्डुहौ च । × (३।५४) (१) अग्निः १, (२-३) विश्वे देवाः २, (४) द्यावापृथिवी १, (५) विश्वे देवाः १, (६) सूर्यद्यावापृथिव्यः १, (७-८) द्यावापृथिवी २, (९) द्यौः १, (१०) विश्वे देवाः १, (११) सविता १, (१२-१३) विश्वे देवाः २, (१४) विष्णुः १, (१५) इन्द्रः १, (१६) अश्विनौ १, (१७-२१) विश्वे देवाः ५, (२२) अग्निः १ । यद्वा (३।५४) (२) द्यावापृथिव्यौ १, (१०) द्यावापृथिव्यौ १, (१२) त्वष्टृभवः १, (१३) मरुतः, सरस्वती १, (१७) देवेन्द्रर्भवः १, (१८) अर्यमादितिदेववरुणाः १, (१९) अग्निपृथिवीद्वयवसूर्यान्तरिक्षाणि १, (२०) पर्वतादित्यादितिमरुतः १, (२१) देवाः अश्विः १, (२२) अग्निः १ ।

(३।५५) (१) उपासाहनी १, (२-१०) अग्निः ९, (११) अहोरात्रे १, (१२-१४) रोदस्यौ ३, (१५) अहोरात्रे रोदस्यौ वा १, (१६) दिशः १, (१७-१८) इन्द्रो वर्पन् २, (१९) त्वष्टृसवितारौ १, (२०-२२) इन्द्रः ३ ।

(३।५६) (१ ३) संवत्सरादित्याः ३, (४) सिंधुः १, (५) सविता १ । यद्वा (३।५६) (१) देवाः १, (२-३) संवत्सराः २, (४) संवत्सरादित्याः १, (५) सिंधुसंवत्सरेऽस्य सरस्वतीभारत्यः १, (६) सवितृधिषणे १, (७) सवितृमित्रवरुणात्रोदांसि १, (८) अग्निवायुसूर्याः १ । (३।५७) (१-४) विश्वे देवाः ४, (५-६) अग्निः २ । यद्वा

(३।५७) (१) इन्द्राग्निदेवाः १, (२) इन्द्रपूषाश्विविश्वेदेवाः १, (३) ओषधयः सूर्यमरीचयो वा १, (४) रोदोऽग्निदीप्तयः १, (५-६) अग्निः १ (एवं ५८) (३।६०) ३-४ इन्द्रश्च । + (३।६२।१६-१८) जमदग्निर्वा ऋषिः ।

(४।१) (१३-१६) अङ्गिरसः, १८ विश्वेदेवामित्रवरुणाः । (४।२) (४) अर्यमवरुणमित्रेन्द्राविष्णुमरुदाश्विनः (१५) वामदेवस्यांगिरोभिः संवादः (१७) अग्नीन्द्रांगिरसः (भा० ।) (४।३) (१४) रक्षोहाग्निः ।

+ (४।१३) (१) अग्निरश्विनौ च १, (२) सवितृवरुणमित्राः १, (३) सूर्यः १, (४) रश्मयः १, (५) सूर्यः १,

७-८ सोमकः २				२३-२४ इंद्राश्वौ २			
९-१० अश्विनौ २				(इति तृतीयाष्टके पण्डोऽध्यायः ।)			
१६	२१	१-२१ इंद्रः	२१ ४२	३३	११	वामदेवो गौतमः १-११ ऋभवः	११ ४८
१७	२१	१-२१ " "	२१	३४	११	" १-११ "	११
१८	१३ (२-३॥, ८-१३			३५	९	" १-९ "	९
	वामदेवो गौतमः)	१ वामदेवः	१	३६	९	" १-९ "	९
	(१ इंद्रः)	२-३ इंद्रः	२	३७	८	" १-८ "	८
	४ (उत्तरोऽर्धर्चः			३८	१०	" १ द्यावापृथिवी	१
	७ अदितिः)	४ इंद्रवामदेवौ	१			२-१० दधिक्रा	९ १९
		५-७ वामदेवः	३	३९	६	" १-६ "	६
		८-१३ इंद्रः	६ ८०	४०	५	" १-४ "	४
(इति तृतीयाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ।)						५ सूर्यः	१
१९	११	वामदेवो गौतमः १-११	११	४१	११	" १-११ इंद्रावरुणौ	११
२०	११	" १-११	११	४२	१०	त्रसदस्युः	
२१	११	" १-११	११			पौरुकुस्यः १-६ त्रसदस्युः	× ६
२२	११	" १-११	११			७-१० इंद्रावरुणौ	४
२३	११	" १-११	११	४३	७	पुरुमीळहाज-	
२४	११	" १-११	११			मीळहौ सौहोत्रौ १-७ अश्विनौ	७ २१
२५	८	" १-८	८	४४	७	" १-७ "	७
२६	× ७	" १-३ इंद्रात्मानौ	३	४५	७	" १-७ "	७
		" ४-७ इयेनः	४ ९	४६	७	" १ वायुः	१
२७	५	" १-५	५			२-७ इंद्रवायू	६
२८	५	" १-५ " +	५ १८	४७	४	" १ वायुः	१
२९	५	" १-५	५			२-४ इंद्रवायू	३
३०	२४	" १-८ इंद्रः	८	४८	५	" १-५ वायुः	५
		९-११ इंद्रोषसौ	३	४९	६	" १-६ इंद्राबृहस्पती	६
		१२-२४ इंद्रः	१३ ५०	५०	११	" १-९ बृहस्पतिः	९
३१	१५	" १-१५	१५			१०-११ इंद्राबृहस्पती	२
३२	२४	" १-२२	२२	(इति तृतीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)			

(४११४) (१) उषा १, (२) सविताद्यावापृथिविसूर्यान्तरिक्षसूर्यरश्मयः १ । (३) उषासूर्यरश्मयः १, (४) उषसः १, (५) दिवः स्कन्धः सूर्यः १, (४११३-१४) प्रत्यग्नीतिसूक्तद्वयेऽत्रायं पाक्षिको देवताविभागः । (४११३) (१) अग्न्युषोऽश्विसूर्याः १, (२) सवित्रवरुणमित्रदेवाः १, (३) देवसूर्याः १, (४-५) सूर्यः २ । (४११४) (१) अग्न्युषोऽश्विनः १, (२) सूर्यः १, (३) उषाः १, (४) अग्न्युषसः १, (५) सूर्यः १ । × (४११३) कथामहामिति सूक्ते-त्यातिसृणां ऋतं वा देवता । × (४१२६) १-३ इन्द्रो वा ऋषिः । ☉ इयेन देवताया अष्टर्चत्वे (४१२७/५) अधश्चेत-मित्यस्यां इंद्रदेवता पाक्षिकी । + अत्र (४१२८) स्वायुजेति पंचर्चे सूक्ते इन्द्रासोमौ वा देवते । (४१३१) १५ सूर्यः (बृ०) । × (४१४२) (अहं राजा वरुणः ।) आत्मा वा । (४१५०) ७-९ पुरोहितकर्म ।

५१	११	वामदेवो गौतमः १-११ उपाः	११	१८
५२	७	" १-७ "	७	
५३	७	" १-७ सविता	७	१३
५४	६	" १-६ "	६	
५५	१०	" १-१० विश्वे देवाः	१०	
५६	७	" १-७ द्यावापृथिवी	७	
५७	८	" १-३ क्षेत्रपतिः	३	
		४ शुनः	१	
		५ शुनासीरौ	१	
		६-७ सीता	२	
		८ शुनासीरौ	१	
५८	११	" १-११ अग्निः	११	३७

(इति चतुर्थं मण्डलम् ।)

अथ पंचमं मण्डलम् ।

१	१२	बुधगविष्टिरावात्रेयौ १-१२	"	१२
२	१२	कुमार आत्रेयः,		
		वृशो वा जानः,		
		उभौ वा, १-१२	"	१२
		२, ९ वृशो जानः		
३	१२	वसुश्रुत आत्रेयः १-२	"	२
		३ मरुदुद्रविष्णवः	१	
		४-१२ अग्निः	९	२०
४	११	" १-११	"	११
५	११	" १ समिद्धोऽग्निः +	१	
		२ नराशंसः	१	
		३ इळः	१	
		४ बर्हिः	१	
		५ देवीर्द्वारः	१	
		६ उपासानक्ता	१	
		७ दैव्यौ होतारौ		
		प्रचेतसौ	१	
		८ सरस्वतीळाभारत्यः	१	

		९ स्वष्टा		१
		१० वनस्पतिः		१
		११ स्वाहाकृतयः		१
६	१०	वसुश्रुत आत्रेयः १-१० अग्निः	१०	१२७
७	१०	इष आत्रेयः १-१०	"	१०
८	७	" १-७	"	७
(इति तृतीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)				
९	७	गय आत्रेयः १-७	"	७
१०	७	" १-७	"	७
११	६	सुतंभर आत्रेयः १-६	"	६
१२	६	" १-६	"	६
१३	६	" १-६	"	६
१४	६	" १-६	"	६
१५	५	धरुण आङ्गिरसः १-५	"	५
१६	५	पुरुरात्रेयः १-५	"	५
१७	५	" १-५	"	५
१८	५	द्वितो मृक्तवाहा		
		आत्रेयः १-५	"	५
१९	५	वज्रिरात्रेयः १-५	"	५
२०	४	प्रयस्वन्त आत्रेयाः १-४	"	४
२१	४	सस आत्रेयः १-४	"	४
२२	४	विश्वसामा आत्रेयः १-४	"	४
२३	४	द्युम्नो विश्वचर्षणि-		
		रात्रेयः १-४	"	४
२४	४	बन्धुः सुबन्धुः		
		श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुश्च		
		क्रमेण गोपायना		
		लौपायना वा १-४	"	४
२५	९	वसूयव आत्रेयाः १-९	"	९
२६	९	" १-८	"	८
		९ विश्वे देवाः		१
२७	६	व्यरुणस्त्रैवृष्णः,		
		त्रसदस्युः पौरुक्त्सः,		

॥ (४।५५) (१-७) विश्वे देवाः ७, (८) अग्निः १, (९) उषाः १, (१०) विश्वे देवाः १, (एवं १०)

* (४।५७।८) कृषिः, कृषिजीविनः, पर्जन्यः, धनं (शुनं) च (पादशो देवताः) ।

× (४।५८) सूर्यो वा गावो वा धृतस्तुतिर्वा आदित्यो वा । + (५।५।१) इध्मो वा ।

अश्वमेधश्च				३८	५ अत्रिभौमः	१-५	"	५
भारता राजानः +	१-५ अग्निः	५		३९	५	"	१-५	"
"	६ इंद्राग्नी	१		४०	९	"	१-४	"
२८	६ विश्ववारात्रेयी	१-६ अग्निः	६				५ सूर्यः	१
२९	१५ गौरिवीतिः शाक्यः १-१५ इंद्रः X	१५	२६				६-९ अग्निः	४
३०	१५ वस्त्ररात्रेयः	१-११	"	११			१-२० विश्वे देवाः	२० ३०
	१२-१५ ऋणचयेंद्रौ	४		४१	२०	"	१-१०	"
३१	१३ अवस्युरात्रेयः	१-८ इंद्रः *	८	४२	१८	"	१-१०	"
	९ इंद्राकुत्सौ	१					११ रुद्रः	१
	१०-१३ इंद्रः	४	६८				१२-१८ विश्वे देवाः	७ ५६
३२	१२ गातुरात्रेयः	१-१२	"	१२	४३	१७	"	१७
(इति चतुर्थाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)				४४	१५ अवत्सारः			
३३	१० संवरणः प्राजापत्यः १-१०	"	१०		काश्यपः *	१-१५	"	१५
३४	९	१-९	"	९	४५	११ सदापृण आत्रेयः	१-११	"
३५	८ प्रभूवसुराङ्गिरसः	१-८	"	८	४६	८ प्रतिश्वन्न आत्रेयः	१-६	"
३६	६	१-६	"	६			७-८ देवपत्नी	२
३७	५ अत्रिभौमः	१-५	"	५				

(इति चतुर्थाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)

+ (५।२७) अत्रिभौम इति केचित् । X (५।२९।९) प्रथमपादस्य उशना वा । (५।३०) १२-१५ मध्यमोऽग्निर्वा (वृ०) । * (५।३।१८) तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा ।

(५।४१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) विश्वे देवाः १, (३) अश्विनौ १, (४) विश्वे देवाः १, (५) मरुतः १, (६) विश्वे देवाः १, (७) उपासानकता १, (८-९) विश्वे देवाः २, (१०) अग्निः १, (११-१२) विश्वे देवाः २, (१३) मरुतः १, (१४) विश्वे देवाः १, (१५) भूमिः १, (१६-१८) विश्वे देवाः ३, (१९) भूमिरिह्ला १, (२०) विश्वे देवाः १, (एवं २०) ।

(५।४२) (१४) इहस्पतिः, पर्जन्यामी, पूषा, इन्द्रो, वैश्वानरो वा १ (वृ०) । यद्वा (५।४२) (१-२) विश्वे देवाः २, (३) सविता १ (४) इंद्रः १, (५) विश्वे देवाः १, (६) इंद्रः १, (७-९) बृहस्पतिः ३, (१०) मरुतः १, (११) रुद्रः १, (१२) विश्वे देवाः १, (१३-१४) पर्जन्यः २, (१५) मरुतः १, (१६-१७) विश्वे देवाः २, (१८) अश्विनौ १, (एवं १८) । (५।४३) ९ वायुः, (१०) अग्निर्देवाः १, (११) मध्यमा वाक् १, (१२) बृहस्पतिः १ । यद्वा (५।४३) (१) नदी १, (२) घावापृथिवी १, (३) वायुः १, (४) सोमः १, (५) इंद्रः १, (६) अग्निः १, (७) घर्मः १, (८) अश्विनौ १, (९-१०) विश्वे देवाः २, (११) सरस्वती १, (१२) बृहस्पतिः १, (१३-१५) अग्निः ३, (१६) विश्वे देवाः १, (१७) अश्विनौ १ (एवं १७) ।

(५।४४) (१-२) इंद्रः २, (३) अग्निः १, (४) सूर्यः १, (५) अग्निः १, (६) विश्वे देवाः १, (७) सूर्यः १, (८) अग्निः १, (९-१०) सूर्यः २, (११-१२) विश्वे देवाः २, (१३) सुतंभरः १, (१४-१५) अग्निः २ (एवं १५) । यद्वा (५।४४) १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाहुवृक्त-श्रुतवित्-तर्याः वा ऋषयः १३ सुतंभरश्च । यद्वा (१०) क्षत्र-मनस-एवावद-यजत-सग्नि-अवत्साराः १, (११) विश्ववार-यजत-मायी-अवत्साराः १ ।

(५।४५) (१) इंद्रसूर्यौ १, (२-३) विश्वे देवाः २, (४) इंद्रामी १, (५-१०) विश्वे देवाः ६, (११) आपः १ एवं (११) । (५।४६) (१-६) विश्वे देवाः ६, (७-८) देवपत्नी २ (एवं ८) ।

४७ + ७ प्रतिरथ आत्रेयः १-७ विश्वे देवाः+ ७ २५	६५ ६ रातहव्य आत्रेयः १-६ ,, ६
४८ ५ प्रतिभानु आत्रेयः १-५ ,, ५	६६ ६ ,, १-६ ,, ६
४९ ५ प्रतिप्रभ आत्रेयः १-५ ,, ५	६७ ५ यजत आत्रेयः १-५ ,, ५
५० ५ स्वस्त्यात्रेयः १-५ ,, ५	६८ ५ ,, १-५ ,, ५
५१ १५ ,, १-३ ,, ३	६९ ४ उरुचक्रिआत्रेयः १-४ ,, ४
४ इंद्रवायू १	७० ४ ,, १-४ ,, ४
५ वायुः १	७१ ३ बाहुवृक्त आत्रेयः १-३ ,, ३
६-७ इंद्रवायू २	७२ ३ ,, १-३ ,, ३
८-१५ विश्वे देवाः ८	७३ १० पौर आत्रेयः १-१० अश्विनौ १० ४८
५२ १७ इयावाश्च आत्रेयः १-१७ मरुतः १७ ९१	७४ १० ,, १-१० ,, १०
५३ १६ ,, १-१६ ,, १६	७५ ९ अवस्युरात्रेयः १-९ ,, ९
५४ १५ ,, १-१५ ,, १५	७६ ५ अत्रिभौमः १-५ ,, ५
५५ १० ,, १-१० ,, १०	७७ ५ ,, १-५ ,, ५
५६ ९ ,, १-९ ,, ९	७८ ९ सप्तवधिरात्रेयः १-९ ,, ९
५७ ८ ,, १-८ ,, ८	७९ १० सत्यश्रवा आत्रेयः १-१० उषा १० १६
५८ ८ ,, १-८ ,, ८	८० ६ ,, १-६ ,, ६
५९ ८ ,, १-८ ,, ८	८१ ५ इयावाश्च आत्रेयः १-५ सविता ५ १४
६० ८ ,, १-८ अग्नमरुतः X ८	८२ ९ ,, १-९ ,, ९
६१ १९ ,, १-४ मरुतः ४	८३ १० अत्रिभौमः १-१० पर्जन्यः १०
५-८ तरंतमहिषी ४	८४ ३ ,, १-३ पृथिवी ३
शशीयसी ४	८५ ८ ,, १-८ वरुणः ८
९ पुरुमीळइः १	८६ ६ ,, १-६ इंद्राग्नी ६
१० तरंतः १	८७ ९ एवयामरुदात्रेयः १-९ मरुतः ९
११-१६ मरुतः ६	इति पंचमं मंडलम् ।
१७-१९ रथवीतिः ३	अथ षष्ठं मण्डलम् ।
६२ ९ श्रुतविदात्रेयः १-९ मित्रावरुणौ ९ ५९	१ १३ भरद्वाजो
(इति चतुर्थाष्टके तृतीयोऽध्यायः)	बार्हस्पत्यः १-१३ अग्निः १३ ५४
६३ ७ अर्चनाना आत्रेयः १-७ ,, ७	(इति चतुर्थाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)
६४ ७ ,, १-७ ,, ७	२ ११ ,, १-११ ,, ११

+ (५।४७) (१) उषाः १, (२) सूर्यरश्मयः १, (३-५) सूर्यः ३, (६) विश्वे देवाः १, (७) मित्रावरुणाभ्याम् १, (एवं ७) । (५।४८) (१) वैद्युतोऽग्निः १, (२) उषाः १, (३) इन्द्रसूर्यौ १, (४-५) अग्निः २, (एवं ५) । (५।४९) (१) विश्वे देवाः १, (२) सूर्यः १, (३-५) विश्वे देवाः ३ (एवं ५) । (५।५०) (१-२) सविता २, (३) विश्वे देवाः १, (४-५) सविता २, (एवं ५) । (५।५१) (१-२) अग्निः २, (३) विश्वे देवाः १, (४) इंद्रवायू १, (५) वायुः १, (६-७) इंद्रवायू २, (८-१५) विश्वे देवाः ८ (एवं १५)

X (५।६०) मरुतो वा । (८) पार्थिवमध्यमावप्ती मरुतश्च १ ।

* (५।७८।५-९ गर्भंस्त्राविण्युपनिषद्) (७-९) गर्भः ।

३	८	भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-८	अग्निः	८	२	गर्वेदौ	१
४	८	" १-८	"	८	३-७	गावः	५
५	७	" १-७	"	७	८	गर्वेदौ	१
६	७	" १-७	"	७	(इति चतुर्थाष्टके षष्ठोऽध्यायः ।)		
७	७	" १-७ वैश्वानरोऽग्निः ७	२१	२९	६	भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-६	इन्द्रः ६ १२८
८	७	" १-७	"	७	३०	५	" १-५ " ५
९	७	" १-७	"	७	३१	५	सुहोत्रो भारद्वाजः १-५ " ५
१०	७	" १-७ अग्निः ७	९८	३२	५	" १-५	" ५
११	६	" १-६	"	६	३३	५	शुनहोत्रो भारद्वाजः १-५ " ५
१२	६	" १-६	"	६	३४	५	" १-५ " ५
१३	६	" १-६	"	६	३५	५	नरो भारद्वाजः १-५ " ५
१४	६	" १-६	"	६	३६	५	" १-५ " ५
१५	१९	" + १-१९	"	१९	३७	५	भरद्वाजो बार्हस्पत्यः X १-५ " ५
१६	४८	" १-४८	"	४८	३८	५	" १-५ " ५
(इति चतुर्थाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)							
१७	१५	" १-१५	इन्द्रः	१५	३९	५	" १-५ " ५
१८	१५	" १-१५	"	१५	४०	५	" १-५ " ५
१९	१३	" १-१३	"	१३	४१	५	" १-५ " ५
२०	१३	" १-१३	"	१३	४२	४	" १-४ " ४
२१	१२	" १-८	"	८	४३	४	" १-४ " ४
		९	विश्वे देवाः	१	४४	२४	शंयुर्बार्हस्पत्यः १-२४ " २४
		१०	इन्द्रः	१	४५	३३	" १-३० " ३०
		११	विश्वे देवाः	१	४६	१४	" १-१४ इन्द्रः १४
		१२	इन्द्रः	१	४७	३१	गर्गो भारद्वाजः १-५ सोमः ५
२२	११	" १-११	"	११		६-१९	इन्द्रः १४
२३	१०	" १-१०	"	१०		२०	देवभूमिबृहस्पतीन्द्राः १
२४	१०	" १-१०	"	१०		२१	इन्द्रः १
२५	९	" १-९	"	९		२२-२५	प्रस्तोकः ४
२६	८	" १-८	"	८		२६-२८	रथः ३
२७	८	" १-७	"	७		२९-३०	दुन्दुभिः २
		८	चायमानः	१		३१	दुन्दुर्भीद्वौ १
२८	८	" १	गावः	१	(इति चतुर्थाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)		

X (६।३) मित्रावरुणौ निपातितौ (बृ०) ।

+ (६।१५) वीतहव्य आङ्गिरसो वा ।

(६।३७।३) इन्द्रवायू, वायुर्निपातभावा (बृ०) (६।४४।२२-२४) सोमो वा । (बृ०) (६।४५।३३) शंयोः पिता । (बृ०) (६।४७) (५) इन्द्रः सोमो निपातभाक् १, (२०) (क्रमेणपादाः) देवः, भूमिः, बृहस्पतिः, इन्द्रः १, (६।४७।२२-२५) सार्जयस्य प्रस्तोकस्य दानस्तुतिः । ४ (३१) (उत्तरार्धस्य) इन्द्रः । (बृ०)

४८	२२ शंयुर्बाहस्पत्यः १-१० अग्निः १०	
	११-१५ मरुतः ५	
	१६-१९ पूषा ४	
	२०-२१ मरुतः २	
	२२ द्यावाभूमिर्वा १	
	पृथिवी १	
४९	१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः १-१५ विश्वे देवाः + १५ ६३	
५०	१५ " १-१५ " १५	
५१	१६ " १-१६ " १६	
५२	१७ " १-१७ " १७	
५३	१० भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-१० पूषा १० ३२	
५४	१० " १-१० " १०	
५५	६ " १-६ " ६	
५६	६ " १-६ " ६	
५७	६ " १-६ इंद्रावृषणौ ६	
५८	४ " १-४ पूषा ४	
५९	१० " १-१० इंद्राग्नी १० २५	
६०	१५ " १-१५ " १५	
६१	१४ " १-१४ सरस्वती १४	
(इति चतुर्थोऽष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)		
६२	११ " १-११ अश्विनौ ११ २२	
६३	११ " १-११ " ११	
६४	६ " १-६ उषाः ६ १२	
६५	६ " १-६ " ६	
६६	११ " १-११ मरुतः ११	
६७	११ " १-११ मित्रावरुणौ ११	

६८	११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-११ इन्द्रावरुणौ ११	
६९	८ " १-८ इन्द्राविष्णू ८	
७०	६ " १-६ द्यावापृथिवी ६	
७१	६ " १-६ सविता ६	
७२	५ " १-५ इन्द्रासोमौ ५	
७३	३ " १-३ बृहस्पतिः ३	
७४	४ " १-४ सोमारुद्रौ ४	
७५	१९ पायुर्भारद्वाजः १ वर्म १	
	२ धनुः १	
	३ ज्या १	
	४ धनुःकोटिः १	
	५ ह्युधिः १	
	६ सारथिरश्मिः १	
	७ अश्वः १	
	८ रथः १	
	९ रथगोपाः १	
	१० ब्राह्मणपितृसोम- द्यावापृथिवीपूषाणः १	
	११-१२ ह्यवः २	
	१३ प्रतोदः १	
	१४ हस्तत्राणः १	
	१५-१६ ह्यवः २	
	१७ युद्धभूमिकवच- ब्राह्मणस्पत्यादयः १	
	१८ वर्मसोमवरुणाः १	
	१९ देवब्रह्माणि १	

[इति षष्ठं मंडलं ।]

(६।४८) (१३-१५) लिङोक्ताः ३, (१३) धेनुः १ (१४) इन्द्र-वरुणा-वर्म-विष्णवः १ (१५) मरुतः पूषाः १ (ऋषिः शंयुर्बाहस्पत्यः, नृणपाणिः) ।

(६।४९) (१) अग्निमित्रावरुणाः १ (१४) सविता १, + यद्वा (६।४९) (१) विश्वे देवाः १, (२) अग्निः १, (३) अहोरात्रे १, (४) वायुः १, (५) अश्विनौ १, (६) विश्वे देवाः १, (७) सरस्वती १, (८) पूषा १, (९) अग्निस्त्वष्टारौ १, (१०) रुद्रः १, (११-१२) मरुतः २, (१३) विष्णुः १, (१४-१५) विश्वे देवाः २ (एवं १५) ।

(६।५०) (१) विश्वे देवाः १, (२) सूर्यः १, (३) द्यावापृथिवी १, (४-५) रोदसी, मरुतः २, (६) इन्द्रः १, (७) अपः १, (८) सविता १, (९) अग्निः १, (१०) अश्विनौ १, (११-१५) विश्वे देवाः ५ (एवं १५) (६।५१) (१-२) सूर्यः २, (३-१२) विश्वे देवाः १०, (१३) अग्निः १, (१४) सोमः १, (१५-१६) विश्वे देवाः २, (एवं १६) । (६।५२) (१-२) विश्वे देवाः २, (३) सोमः १, (४-११) विश्वे देवाः ८, (१२) अग्निः १, (१३-१५) विश्वे देवाः ३ (१६) अग्निपर्जन्यौ १, (१७) विश्वे देवाः १, (एवं १७) ।

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

१	२५	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १	अग्निः	२५
(इति पञ्चमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)				
२	११	"	१ समिद्धोऽग्निः	१
			२ नराशंसः	१
			३ इळः	१
			४ बर्हिः	१
			५ देवीद्वारः	१
			६ उषासानक्ते	१
			७ दैव्यौ होतारौ	
			प्रचेतसौ	१
			८ सरस्वतीकाभारत्यः	१
			९ त्वष्टा	१
			१० वनस्पतिः	१
			११ स्वाहाकृतयः	१
३	१०	"	१-१० अग्निः	१० २०
४	१०	"	१-१० "	१०
५	९	"	१-९ वैश्वानरोऽग्निः	९ १६
६	७	"	१-७ "	७
७	७	"	१-७ अग्निः	७ ३३
८	७	"	१-७ "	७
९	६	"	१-६ "	६
१०	५	"	१-५ "	५
११	५	"	१-५ "	५
१२	३	"	१-३ "	३
१३	३	"	१-३ वैश्वानरोऽग्निः	३
१४	३	"	१-३ अग्निः	३ ७
१५	१५	"	१-१५ "	१५

१६	१२	वसिष्ठो मैत्रावरुणः	१-१२	अग्निः	१२
१७	७	"	१-७ "	७	
१८	२५	"	१-२५ इन्द्रः	२१	
			२२-२५ सुदाः	पैजवनः	४
१९	११	"	१-११ इन्द्रः	११ १२२	
(इति पञ्चमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)					
२०	१०	"	१-१० "	१०	
२१	१०	"	१-१० "	१०	
२२	९	"	१-९ "	९	
२३	६	"	१-६ "	६	
२४	६	"	१-६ "	६	
२५	६	"	१-६ "	६	
२६	५	"	१-५ "	५	
२७	५	"	१-५ "	५	
२८	५	"	१-५ "	५	
२९	५	"	१-५ "	५	
३०	५	"	१-५ "	५	
३१	१२	"	१-१२ "	१२	
३२	२७	"	१-२७ "	२७	
३३	१४	१-९	१-९ वसिष्ठपुत्राः	९	
	१०-१४	वसिष्ठपुत्रः	१०-१४ वसिष्ठः	५	
३४	२५	वसिष्ठो			
		मैत्रावरुणिः	१-१५ विश्वे देवाः	१५	
			१६ अहिः	१	
			१७ अहिर्बुध्न्यः	१	
			१८-२५ विश्वे देवाः	४०	
३५	१५	"	१-१५ "	१५	
(इति पञ्चमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)					

(६।७५) (१) वर्मा १, (८) आयुधागारं १, (१२) कवचं १, (१५) [प्रथमपादे] दिग्धइषुः, [द्वितीयपादे] अयोमुखी, [उत्तरार्धे] वारुणाखं १, (१६) धनुर्धुक् इषुः १, (१७) कवचं १, (१८) युयुत्सुः १ ।

✽ [७।३२] २६ ऋषिः— पूर्वाधंस्य शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाक्यायने ब्राह्मणे), २६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्ड्यब्राह्मणे) ।

✽ (७।३३।१-९) इन्द्रो वा । ✕ (७।३४) (१) देवाः १, (२) अपः १, (३-४) इन्द्रः २, (५-७) यज्ञः ३, (८-९) देवाः २, (१०) वरुणः १, (११-१३) देवाः ३, (१४) अग्निः १, (१५) अपांनपात् १, (१६) अहिः १, (१७) अहिर्बुध्न्यः १ (१८-१९) देवाः २, (२०) देवपत्नी त्वष्टारौ १, (२१) त्वष्टा १, (२२-२५) विश्वे देवाः ४ (एवं २५)

✽ (७।३४।१८-२५) यद्वा (१८-२०) विश्वे देवाः ३, (२१) त्वष्टा १, (२२) रोदसी १, (२३) आपः १, (२४) वरुणेन्द्र-मरुतः १, (२५) इन्द्रवरुणमित्राभिरवोषधिमरुतः १ ।

३६	९	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-९	विश्वे देवाः ९	५८	६	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-६	मरुतः ६
३७	८	" १-८	" ८	५९	१२	" १-११	" ११
३८	८	" १-६	सविता ६			१२	रुद्रः १
		७-८	वाजिनाः २	(इति पंचमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)			
३९	७	" १-७	विश्वे देवाः ७ १४	६०	१२	" १	सूर्यः १
४०	७	" १-७	" ७			२-१२	मित्रावरुणौ ११ १८
४१	७	" १	अग्नीद्रमित्रावरुणा- श्विभगपूषब्रह्मण- स्पतिसोमरुद्राः १	६१	७	" १-७	७
		२-६	भगः ५	६२	६	" १-३	सूर्यः ३
		७	उषाः १			४-६	मित्रावरुणौ ३
४२	६	" १-६	विश्वे देवाः ६ ११	६३	६	" १-४	सूर्यः ४
४३	५	" १-५	" ५			५	सूर्यमित्रावरुणाः १
४४	५	" १	दधिक्षाश्नुषोऽग्नि- भगोऽविष्णुपूषब्रह्म- णस्पत्यादित्यद्यावा- पृथिव्यापः १	६४	५	" १-५	" ५
		२-५	दधिक्षाः ४	६५	५	" १-५	" ५
४५	४	" १-४	सविता ४	६६	१९	" १-३	" ३
४६	४	" १-४	रुद्रः ४			४-१३	आदित्यः १०
४७	४	" १-४	आपः ४			१४-१६	सूर्यः ३
४८	४	" १-४	ऋभवः ४			१७-१९	मित्रावरुणौ ३
४९	४	" १-४	आपः ४	६७	१०	" १-१०	अश्विनौ १० ५६
५०	४	" १	मित्रावरुणौ १	६८	९	" १-९	" ९
		२	अग्निः १	६९	८	" १-८	" ८
		३	विश्वे देवाः १	७०	७	" १-७	" ७
		४	नदी १	७१	६	" १-६	" ६
५१	३	" १-३	आदित्याः ३ ६	७२	५	" १-५	" ५
५२	३	" १-३	" ३	७३	५	" १-५	" ५
५३	३	" १-३	द्यावापृथिवी ३	७४	६	" १-६	" ६
५४	३	" १-३	वास्तोष्पतिः ३ ४	७५	८	" १-८	उषाः ८ ४०
५५	८	" १	" १	७६	७	" १-७	" ७
		२-८	प्रस्तापिनी (इंद्रः) ७	७७	६	" १-६	" ६
५६	२५	" १-२५	मरुतः २५ ४९	७८	५	" १-५	" ५
५७	७	" १-७	" ७	७९	५	" १-५	" ५
				८०	३	" १-३	" ३
				८१	६	" १-६	" ६
				(इति पंचमाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)			

८२	१०	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-१०	इन्द्रावरुणौ १० ३०
८३	१०	" १-१०	" १०
८४	५	" १-५	" ५
८५	५	" १-५	" ५
८६	८	" १-८	वरुणः ८ २७
८७	७	" १-७	" ७
८८	७	" १-७	" ७
८९	५	" १-५	" ५
९०	७	" १-७	वायुः ७
		५-७	इन्द्रवायू ३
९१	७	" १	वायुः १
		२	इन्द्रवायू १
		३	वायुः १
		४-७	इन्द्रवायू ४
९२	५	" १	वायुः १
		२	इन्द्रवायू १
		३	वायुः १
		४	इन्द्रवायू १
		५	वायुः १
९३	८	" १-८	इन्द्राग्नी ८ २०
९४	१२	" १-१२	" १२
९५	६	" १-२	सरस्वती २
		३	सरस्वान् १
		४-६	सरस्वती ३ ६
९६	६	" १-३	" ३
		४-६	सरस्वान् ३
९७	१०	" १	इन्द्रः १
		२	बृहस्पतिः १
		३	इन्द्राब्रह्मणस्पती १
		४-८	बृहस्पतिः ५
		९	इन्द्राब्रह्मणस्पती १
		१०	इन्द्राबृहस्पती १
९८	७	" १-६	इन्द्रः ६
		७	इन्द्राबृहस्पती १

९९	७	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-३	विष्णुः ३
		४-६	इन्द्राविष्णू ३
		७	विष्णुः १ ८
१००	७	" १-७	" ७
(इति पंचमाष्टके षष्ठोऽध्यायः)			
१०१	६	" १-६	पर्जन्यः ६ ९
१०२	३	" १-३	" ३
१०३	१०	" १-१०	मंढूकाः १०
१०४	२५	" १-७	इन्द्रासोमौ ७
		८	इन्द्रः १
		९	सोमः १
		१०	अग्निः १
		११	विश्वे देवाः १
		१२-१३	सोमः २
		१४	अग्निः १
		१५	इन्द्रासोमौ १
		१६	इन्द्रः १
		१७	प्रावाणः १
		१८	मरुतः १
		१९-२२	इन्द्रः ४
		२३	वसिष्ठाग्नीः पृथि-
			न्यतरिक्षाणि १
		२४-२५	इन्द्रासोमौ २

(इति सप्तमं मंडलं ।)

अथाष्टमं मण्डलम् ।

१	३४	१-२	प्रगाथः काण्वः
		३-२९	मेधातिथि-
		मेधातिथी १-२९	इन्द्रः २३
		३०-३३	आसङ्गः
		प्रायोगिः ३०-३३	आसंगमारमा ४
		३४	शश्वती आङ्गिरसी
		३४	आसंगः १
२	४२	१-४०	मेधातिथिः
		काण्वः प्रियमेध-	
		आङ्गिरसः १-४०	इन्द्रः

× (७।१०१, १०२) वैसिष्ठो मैत्रावरुणिः (वृष्टिकामः) कुमार आग्नेयो वा । (७।१०३) पर्जन्योः वा ।

४१-४२ मेधातिथिः

काण्वः ४१-४२

विभिन्दुः २

३ २४ मेधातिथिः काण्वः १-२०

इन्द्रः २०

२१-२४ पाकस्थामा

४

४ २१ देवातिथिः काण्वः १-१८

इन्द्रः X १८

१९-२१ कुरुंगः ३

(इति पंचमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)

५ ३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः १-३६

अश्विनौ ३६

३७ अश्विकशुः १

३८-३९ कशुः २

६ ४८ वत्सः काण्वः १-४५

इन्द्रः ४५

४६-४८ तिरिंदिरः ३

७ ३६ पुनर्वत्सः काण्वः १-३६

मरुतः ३६

८ २३ सध्वंसः काण्वः १-२३

अश्विनौ २३ ५०

९ २१ शशकर्णः काण्वः १-२१

" २१

१० ६ प्रगाथो घौरः काण्वः १-६

" ६

११ १० वत्सः काण्वः १-१०

अग्निः १०

(इति पंचमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)

१२ ३३ पर्वतः काण्वः १-३३

इन्द्रः ३३ १२१

१३ ३३ नारदः काण्वः १-३३

" ३३

१४ १५ गोपूतल्यश्वसूक्तिनौ

काण्वायनौ १-१५

" १५

१५ १३ " १-१३

" १३

१६ १२ हरिम्बिठिः

काण्वः १-१२

" १२

१७ १५ " १-१५

" १५

१८ २२ " १-३

आदित्याः ३

४ अदितिः १

५ आदित्याः १

६-७ अदितिः २

८ अश्विनौ १

९ अग्निसूर्यानिताः १

१०-२२ आदित्याः १३

१९ ३७ सोमरिः काण्वः १-३३

अग्निः ३३

३४-३५ आदित्याः २

३६-३७ असदस्युः पौरुक्कुस्यः २

२० २६ " १-२६ मरुतः २६

(इति षष्ठाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)

२१ १८ " १-१६ इन्द्रः १६

१७-१८ चित्रः २

२२ १८ " १-१८ अश्विनौ १८

२३ ३० विश्वमना

वैयश्वः १-३० अग्निः ३०

२४ ३० " १-२७ इन्द्रः २७

२८-३० वरुः सौषाम्निः ३

२५ २४ " १-९ मित्रावरुणौ ९

१०-१२ विश्वे देवाः ३

१३-२४ मित्रावरुणौ १२

२६ २५ " १-१९ अश्विनौ १९

२०-२५ वायुः ६

२७ २२ मनुर्वैवस्वतः १-२२ विश्वे देवाः २२ ४१

२८ ५ " १-५ " ५

२९ १० " १-१० " १०

३० ४ " १-४ " ४

३१ १८ " १-२ यज्ञः २

३-४ यजमानः २

५-९ दंपती ५

१०-१८ दंपत्याशिषः ९

(इति षष्ठाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)

३२ ३० मेधातिथिः काण्वः १-३० इन्द्रः ३० ६७

३३ १९ " १-१९ " १९

३४ १८ नीपातिथिः काण्वः १-१५ " १५

१६-१८ सहस्रं वसु-

रोचिषोऽङ्गिरसः १६-१८ " ३

३५ २४ इयावाश्च आत्रेयः १-२४ अश्विनौ २४

X (८।४।१५-१८) पूषा वा । (८।१२-१७) शौनकीयमते तु इन्द्रः ११९, (८।१७) (१४) वास्तोष्पतीद्वौ १, (१५) इन्द्रः १, इति त्रिशेयः (एवं १२१) । (८।१७।१४) वास्तोष्पतिर्वा । (८।२६) व्यश्वो वाङ्गिरसकृषिः । (८।२९) कश्यपो मारीचो वा ।

३६	७ इयावाश्च आत्रेयः १-७	इन्द्रः	७ १४	६५	१२ प्रगाथः काण्वः १-१२	इन्द्रः	१२
३७	७ " १-७	"	७	६६	१५ कलिः प्रागाथः १-१५	"	१५
३८	१० " १-१०	इन्द्राग्नी	१०	६७	२१ मत्स्यः साम्मदः,		
३९	१० नाभाकः काण्वः १-१०	अग्निः	१०		मान्यो मैत्राव-		
४०	१२ " १-१२	इन्द्राग्नी	१२		रुणिः, बहवो वा		
४१	१० " १-१०	वरुणः	१० १३		मत्स्या जालनद्धाः १-९	आदित्याः	९
४२	६ " १-३	"	३		१०-१२	अदितिः	३
	४-६	अश्विनौ	३		१३-२१	आदित्याः	९
४३	३३ विरूप आङ्गिरसः १-३३	अग्निः	३३ ६३	(इति षष्ठाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)			
४४	३० " १-३०	"	३०	६८	१९ प्रियमेध		
४५	४२ त्रिशोकः काण्वः १	अग्नीन्द्रौ	१		आङ्गिरसः	१-१३	इन्द्रः १३
	२-४२	इन्द्रः	४१ ६१			१४-१९	ऋक्षाश्चमेधौ ६
(इति षष्ठाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)				६२	१८ " १-१०	इन्द्रः	१०
४६	३३ वशोऽङ्ग्यः १-२०	"	२०		११	विश्वदेववरुणाः	१
	२१-२४	पृथुश्रवाः कानीतः ४			१२	वरुणः	१
	२५-२८	वायुः	४		१३-१८	इन्द्रः	६ २१
	२९-३१	इन्द्रः	३	७०	१५ पुरुहन्मा		
	३२	वायुः	१		आङ्गिरसः	१-१५	" १५
	३३	इन्द्रः	१	७१	१५ सुदीतिपुरुमीळहौ १-१५	अग्निः	१५ ३३
४७	१८ त्रित आप्यः १-१३	आदित्याः	१३	७२	१८ हर्यतः प्रागाथः १-१८	"	१८
	१४-१८	आदित्योषसः	५	७३	१८ गोपवन आत्रेयः		
४८+	प्रगाथो वोरः				सप्तषवध्रिर्वा १-१८	अश्विनौ	१८
	काण्वः १-१५	सोमः	१५	७४	१५ गोपवन आत्रेयः १-१२	अग्निः	१२
६०	२० अर्गः प्रागाथः १-२०	अग्निः	२०		१३-१५	श्रुतर्वा आर्क्षः	३
६१	१८ " १-१८	इन्द्रः	१८ ४१	७५	१६ विरूप		
६२	१२ प्रगाथः काण्वः १-१२	"	१२		आङ्गिरसः	१-१६	अग्निः १६
६३	१२ " १-११	"	११	७६	१२ कुरुसुतिः काण्वः १-१२	इन्द्रः	१२ ३३
	१२	देवाः	१	७७	११ " १-११	"	११
६४	१२ " १-१२	इन्द्रः	१२ ३९	७८	१० " १-१०	"	१०

× अत्र २७ विश्वश्रोतरं बभ्रूसूक्ते भेदपक्षे (८।२९) (१) सोमः १, (२) अग्निः १, (३) त्वष्टा १, (४) इन्द्रः १, (५) रुद्रः १, (६) पूषा १, (७) विष्णुः १, (८) अश्विनौ १, (९) मित्रावरुणौ १, (१०) अश्विनौ १, (एवं १०) (८।३१) (१-२) इन्द्रः २, (३-४) यजमानः २, (५-९) दंपती ५, (१०) यजमानपत्न्याशिषः १, (११-१२) पूषा २, (१३) मित्रार्थमावरुणाः १, (१४) अग्निः १, (१५-१८) यजमानः ४ (एवं १८) ।

(+ अत्र वालखिल्यसूक्तानि सू० ४९-५९ न संगृहीतानि) ✽ (८।४२) अर्चनाना वात्रेयः ।

+ अत्रैकादशसूक्तात्मकवालखिल्याध्यायस्य देवतान्वाधानुसूतायां (८।४९-५४) इन्द्रः ५०, (३-४) विश्वे देवाः २, (५-८) इन्द्रः १३, अग्निसूर्यौ १, अश्विनौ ४, विश्वे देवाः ३, इन्द्रावरुणौ ७, इति क्रमः । परमभियुक्ताः स्वाहाकारे नेममुपयुज्यन्ति । (८।७१) सुदीतिपुरुमीळहावाङ्गिरसौ तयोर्वान्यतरः । (८।७२) हवींषि वा ।

७९	९ कृत्तुर्भागवः १-९	सोमः	९
८०	१० एकधूनौधसः १-९	इन्द्रः	९
	१० देवाः	१	
८१	९ कुसीदी काण्वः १-९	इन्द्रः	९ १८
(इति षष्ठाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)			
८२	९ " १-९	"	९
८३	९ " १-९	विश्वे देवाः	९
८४	९ उशना काण्वः १-९	अग्निः	९
	६४ इन्द्रर्भवः	१	
८५	९ कृष्ण		
	आङ्गिरसः १-९	अश्विनौ	९ २०
८६	५ " १-५	"	५
८७	६ " १-६	"	६
८८	६ नोधा गौतमः १-६	इन्द्रः	६ ९२
८९	७ नृमेध-पुरुमेधा-		
	वाङ्गिरसौ १-७	"	७
९०	६ " १-६	"	६
९१	७ अपाला आत्रेयी १-७	"	७
९२	३३ श्रुतकक्षः १-३३	"	३३
९३	३४ सुकक्ष		
	आङ्गिरसः १-३३	"	३३
	३४ इन्द्र-ऋभवश्चः	१	
९४	१२ बिन्दुः पूतदक्षो		
	वा आङ्गिरसः १-१२	मरुतः	१२
९५	९ तिरश्चाराङ्गिरसः १-९	इन्द्रः	९ २२
९६	२१ " १-२३	"	२३
	१४ इन्द्रामरुतौ	१	
	१५ इन्द्रावृहस्पती	१	
	१६-२१ इन्द्रः	६ ४८	
९७	१५ रेभः काश्यपः १-१५	इन्द्रः	१५
(इति षष्ठाष्टके षष्ठोऽध्यायः ।)			

९८	१२ नृमेध आङ्गिरसः १-१२	इन्द्रः	१२
९९	८ " १-८	"	८
१००	१२ १-३, ६-१२		
	नेमो भागवः		
	४-५ इन्द्रः १-७	"	७
८-१२	नेमः	८ सुपर्णः	१
		९ वज्रः	१
	१०-११ वाक्	२	
	१२ इन्द्रः	१	
१०१	१६ जमदग्निभागवः १-४	मित्रावरुणौ	४
	५ मित्रावरुणादित्याः	१	
	६ आदित्याः	१	
	७-८ आश्विनौ	२	
	९-१० वायुः	२	
	११-१२ सूर्यः	२	
	१३ उषाः	१	
	१४ पवमानः	१	
	१५-१६ गौः	२	
१०२	२२ प्रयोगो भागवः १-२२	अग्निः	२२ ३५
१०३	१४ सोमरिः काण्वः १-१३	"	१३
	१४ अन्नामरुतः	१	

[इति अष्टमं मंडलं ।]

अथ नवमं मंडलम् ।

१	१० मधुच्छंदा १-१०	पवमानः	१० ४०
	वैश्वामित्रः	सोमः	
२	१० मेधातिथिः काण्वः १-१०	"	१०
३	१० शुनः शेषः आजी-		
	गतिः १-१०	"	१०
४	१० हिरण्यस्तूप		
	आंगिरसः १-१०	"	१०

(८१८३) (१-३) विश्वे देवाः ३, (४) अर्यमावरुणौ १, (५-९) विश्वे देवाः

(८१८६) विश्वको वा कार्णिकः । (८१८७) शुक्लीको वा वासिष्ठः प्रियमेध आङ्गिरसो वा ।

(८१९२) सुकक्षो आङ्गिरसोः वा । (८१९६) श्रुतानो मारुतो वा । (८१९२) पावकोऽग्निर्वाहस्पत्यो वा, गृहपति-यविष्ठा सहसः पुत्रान्यवतरो वा ।

५	११ असितः	१ समिद्धोऽग्निः	१	१६	८ असितः	१-८ पवमानः सोमः	८
		२ तनूनपात्	१	१७	८ "	१-८ "	८
		३ इलः	१	१८	७ "	१-७ "	७
		४ बर्हिः	१	१९	७ "	१-७ "	७
		५ देवीद्वारः	१	२०	७ "	१-७ "	७
		६ उपासानक्तं	१	२१	७ "	१-७ "	७
		७ दैव्यौ होतारौ	१	२२	७ "	१-७ "	७
		प्रचेतसां	१	२३	७ "	१-७ "	७
		८ सरस्वतीलाभारत्यः	१	२४	७ "	१-७ "	७
		९ खष्टा	१	२५	६ इल्लहच्युत		
		१० वनस्पतिः	१		आगस्थः	१-६	६
		११ स्वाहाकृतीः	१	२६	६ इधमवाहो		
६	९ "	१-९ पवमानः	९	२७	दार्ढ्युतः	१-६	६
		सोमः	९	२८	६ नृमेध आङ्गिरसः	१-६	६
७	९ "	१-९ "	९		६ प्रियमेध		
८	९ "	१-९ "	९		आङ्गिरसः	१-६	६
९	९ "	१-९ "	९	२९	६ नृमेध आङ्गिरसः	१-६	६
१०	९ "	१-९ "	९	३०	६ विन्दुराङ्गिरसः	१-६	६
११	९ "	१-९ "	९	३१	६ गोतमो राहुगणः	१-६	६
१२	९ "	१-९ "	९	३२	६ इयावाश्व आग्नेयः	१-६	६
		(इति षष्ठाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)		३३	६ त्रित आप्यः	१-६	६
१३	९ "	१-९ "	९	३४	६ "	१-६	६
१४	८ "	१-८ "	८	३५	६ प्रभूवसुराङ्गिरसः	१-६	६
१५	८ "	१-८ "	८	३६	६ "	१-६	६

(१।५-२४) काश्यपो देवलो वा ।

(९) अस्मिन्नवमे मण्डले सर्वा देवताः पवमानगुणविशिष्टाः । प्रायः सर्वत्र सोमो देवता, निपातभाजस्तु लिख्यन्ते ।

(१।१) १,९-१० इन्द्रः, ४ देवाः, ६ अद्वा । (१।२) १,९ इन्द्रः, ६ सूर्यः । (१।३) ९ देवाः । (१।४) ४ इन्द्रः, ५-६ सूर्यः । (१।५) ९ इन्द्रप्रजापती, ११ विश्वे देवाः, वायुबृहस्पतिसूर्यामीन्द्राः । (१।६) ४,७,९ इन्द्रः । (१।७) ७ वाय्विन्द्राश्विनः, ८ मित्रावरुणभगाः, ९ रोदसी । (१।८) १,३,९ इन्द्रः, २ वाय्वश्विनः, ५ देवाः । (१।९) ३ धावापृथिव्यौ, ५ इन्द्रः । (१।१०) ५ इन्द्रोषोभगाः, ९ सूरः । (१।११) ६,८,९ इन्द्रः । (१।१२) १-२ इन्द्रः । (१।१३) १,८ इन्द्रः । (१।१४) ३ विश्वे देवाः । (१।१५) १ इन्द्रः । (१।१६) ३,५ इन्द्रः । (१।१७) २ इन्द्रः, ५ सूर्यः । (१।१८) ३ विश्वे देवाः, ५-६ रोदसी । (१।१९) २ इन्द्रः । (१।२१) १ इन्द्रः । (१।२३) ६ इन्द्रदेवाः, ७ इन्द्रः । (१।२४) २,३,५ इन्द्रः । (१।२५) १ देवमरुद्वायवः, २ देवाः, ५-६ इन्द्रः । (१।२६) ६ इन्द्रः । (१।२७) २ इन्द्रवायू, ५ सूर्यः, ६ इन्द्रः । (१।२८) ५ सूर्यः । (१।२९) १ देवाः । (१।३०) ५-६ इन्द्रः । (१।३२) २ इन्द्रः । (१।३३) ३ इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः । (१।३४) २ इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः ।

३७	६	रहूगण आङ्गिरसः१-६	पवमानः सोमः६
३८	६	" १-६	" ६
३९	६	बृहन्मति- राङ्गिरसः १-६	" ६
४०	६	" १-६	" ६
४१	६	दमेध्यातिथिः काण्वः१-६	" ६
४२	६	" १-६	" ६
४३	६	" १-६	" ६
(इति षष्ठाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः)			
४४	६	अयास्य आङ्गिरसः१-६	" ६
४५	६	" १-६	" ६
४६	६	" १-६	" ६
४७	५	कविर्भागवः १-५	" ५
४८	५	" १-५	" ५
४९	५	" १-५	" ५
५०	५	उचध्य आंगिरसः १-५	" ५
५१	५	" १-५	" ५
५२	५	" १-५	" ५
५३	४	अवस्सारः काश्यपः १-४	" ४
५४	४	" १-४	" ४
५५	४	अवस्सारः काश्यपः१-४	" ४
५६	४	" १-४	" ४
५७	४	" १-४	" ४
५८	४	" १-४	" ४

५९	४	अवस्सारः काश्यपः१-४	पवमानः सोमः४
६०	४	" १-४	" ४
६१	३०	अमहीयुराङ्गिरसः१-३०	" ३०
६२	३०	जमदग्निर्भागवः१-३०	" ३०
६३	३०	निध्रुविः काश्यपः१-३०	" ३०
६४	३०	कश्यपो मारीचः१-३०	" ३०
(इति सप्तमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)			
६५	३०	भृगुर्वाङ्गिर्जम- दग्निर्भागवो वा१-३०	" ३०
६६	३०	शतं वैखानसाः१-१८ १९-२१ अग्निः पवमानः ३ २२-३० पवमानः सोमः ९ ३१	" १८
६७	३२	१-३ भरद्वाजो १-२२	" २२
बार्हस्पत्यः४-६ कश्यपो मारीचः ७-९ गोतमो राहूगणः, १०-१२ अग्निर्भौमः १३-१५ विश्वामित्रो गाथिनः १६-१८, जमदग्निर्भागवः १९-२१, वसिष्ठो मैत्रावरुणिः २२-३२, पवित्र २३-२७ अग्निः पवमानः ५ आंगिरसो वा २८-३० पवमानः सोमः ३ वसिष्ठो वा । ३१-३२ पात्रमानाध्येता २			

(१।३७) ६ इन्द्रः । (१।३८) २ इन्द्रः । (१।३९) ५ इन्द्रः । (१।४२) ४-५ देवाः । (१।४३) २ इन्द्रः । (१।४४) १, ३ देवाः, ५ भगवायुदेवाः । (१।४५) १ इन्द्रः, २ इन्द्रदेवाः । (१।४६) ३, ६ इन्द्रः । (१।४८) ३-४ सुपर्णः । (१।५०) ४ देवाः, ५ इन्द्रः । (१।५१) १-२ इन्द्रः, ३ देवाः । (१।५३) ४ इन्द्रः । (१।५६) २ इन्द्रः, ४ इन्द्राविष्णू । (१।६०) ३-४ इन्द्रः । (१।६१) ७ आदित्याः, ८ इन्द्रवायुसूर्यरश्मयः, ९ भगवायुपृषवरुणाः, १२ इन्द्रवरुणमरुतः, १४-२५ इन्द्रः, १६ वैश्वानरः । (१।६२) ८, १४-१५, २९ इन्द्रः, २०-२१ देवाः । (१।६३) २-३, ५-६, ९-१०, १५, १७, १९, २२ इन्द्रः । (१।६४) १२, १५, २२ इन्द्रः, २४ मित्रार्यमवरुणमरुतः । (१।६५) ३ देवाः, ८, १०, १४ इन्द्रः, २० इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः । (१।६६) ७, १५, २९ इन्द्रः, २६ मरुतः । (१।६७) २, ७-८, १६ इन्द्रः ।

×यद्वा [१।६७] (१-९) पवमानः सोमः ९, (१०-१२) पवमानः पूषा वा ३, (१३-२२) पवमानः सोमः ११, (२३-२४) पवमानोऽग्नि ३, (२५) पवमानः सविता वा १, (२६) पवमानाग्नि सवितारः १, (२७) विश्वे देवाः वा १, (२८-३०) पवमानः सोमः ३, (३१-३२) पवमानाध्येता २।

६८	१० वत्सप्रिर्भालन्दनः १-१० पवमानः		
	सोमः १० ४९८		
६९	१० हिरण्यस्तूप		
	आङ्गिरसः १-१० ,, १०		
७०	१० रेणुवैश्वामित्रः १-१० ,, १०		
७१	९ ऋषभो वैश्वामित्रः १-९ ,, ९		
७२	९ हरिमन्त आङ्गिरसः १-९ ,, ९		
७३	९ पवित्र आङ्गिरसः १-९ ,, ९		
७४	९ कक्षीवान्दैर्घतमसः १-९ ,, ९		
७५	५ कविर्भागवः १-५ ,, ५		
	(इति सप्तमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः)		
७६	५ ,, १-५ ,, ५		
७७	५ ,, १-५ ,, ५		
७८	५ ,, १-५ ,, ५		
७९	५ ,, १-५ ,, ५		
८०	५ वसुर्भारद्वाजः १-५ ,, ५		
८१	५ ,, १-५ ,, ५		
८२	५ ,, १-५ ,, ५		
८३	५ पवित्र आङ्गिरसः १-५ ,, ५		
८४	५ प्रजापतिर्वाच्यः १-५ ,, ५		
८५	१२ वेनो भार्गवः १-१२ ,, १२		
८६	४८ १-१० अकृष्टा भावाः,		
	११-२० सिकता निवावरी,		
	२१-३० पृश्नियोऽजाः,		
	३१-४० (अकृष्टाभावादयः) त्रयः,		

४१-४५	अग्निर्भौमः,		
४६-४८	गृत्समदः शौनकः ।		
	१-४८ पवमानः सोमः ४८		
८७	९ उशना काव्यः १-९ ,, ९		
८८	८ ,, १-८ ,, ८		
८९	७ ,, १-७ ,, ७		
९०	६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-६ ,, ६		
	(इति सप्तमाष्टके तृतीयोऽध्यायः)		
९१	६ कश्यपो मारीचः १-६ ,, ६		
९२	६ ,, १-६ ,, ६		
९३	५ नोधा गौतमः १-५ ,, ५		
९४	५ कण्वो घौरः १-५ ,, ५		
९५	५ प्रस्कण्वः काण्वः १-५ ,, ५		
९६	२४ प्रतर्दनो देवोदासिः १-२४ ,, २४		
९७	५८ १-३ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः		
	४-६ इंद्रप्रमतिर्वासिष्ठः		
	७-९ वृषगणो वासिष्ठः		
	१०-१२ मन्युर्वासिष्ठः		
	१३-१५ उपमन्युर्वासिष्ठः		
	१६-१८ व्याघ्रपाद्मासिष्ठः		
	१९-२१ शक्तिर्वासिष्ठः		
	२२-२४ कर्णश्रुद्वासिष्ठः		
	२५-२७ मृळीको वासिष्ठः		
	२८-३० वसुक्रो वासिष्ठः		
	३१-४४ पराशरः शाक्यः		

(९१६८) १० छावापृथिव्यौ (तृ.) देवाः (च) । (९१६९) ६ इन्द्रधाम, १० इन्द्रः, छावापृथिव्यौ देवाः (च) । (९१७०) ८ मित्रवरुणवायवः, ९-१० इन्द्रः । (९१७२) ४-५ इन्द्रः । (९१७३) २ इन्द्रः, ७ वाक्, मरुतः । अग्निर्भौमः (वृ० दे०) (९१७४) २ छावापृथिव्यौ, ३ इन्द्रः, ५ आदितेर्गर्भः, ९ इन्द्रः । (९१७५) ५ इन्द्रः । (९१७६) इन्द्रः । (९१७७) १ इन्द्रः । (९१७८) २ इन्द्रः । (९१८०) २, ३, ५ इन्द्रः, ४ विश्वेदेवाः । (९१८१) १ इन्द्रः, ४, पूषामित्रवरुणवृहस्पतिमरुद्वायवश्चित्त्वष्टृ-सवितृसरस्वत्यः, ६ धुपृथिव्यर्यमादितिधातृभगविश्वेदेवाः । (९१८३) १ ब्रह्मगस्पतिः, ३ सोमः, सूर्यात्मा, (वृ० दे०) (९१८४) १ इन्द्रावरुणौ, ३ इन्द्रः । (९१८५) १, ४-६ इन्द्रः, ६ इन्द्रमित्रवरुणवायुवृहस्पतयः, १२ आदित्यः । (९१८६) २, ९, १३, १६, १९, २२-२३, ३५, ४१ इंद्रः, २० इंद्रवायू । (९१८७) ३ उशनाः, (द्वि.) (वृ० दे०) ; ४, ९ इंद्रः । (९१८८) १ इंद्रः । (९१८९) ७ इंद्रः । (९१९०) १ इंद्रः, ५ वरुणमित्रेन्द्रविष्णुमरुदेवाः । (९१९४) ५ देवाः । (९१९५) ५ इंद्रः । (९१९६) ३, ८-९, १२, २१ इंद्रः, ११ पितरः सोमवन्तः (आश्वः ०१) (९१९७) १, ४, ७, १२, २०, देवाः, ५-६ इंद्रदेवाः, २५ इंद्रवायू, १२, १४, ३२, ३६, ४४, ४६ इंद्रः, २७ रोदसी, ४२ वायुमित्रवरुणमरुदेवधुपृथिव्यः, ४९ वायुमित्रवरुणाश्वीन्द्राः, ५८ मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः ।

४५-५८ कुत्स आङ्गिरसः	१-५८ प० सोमः ५८
९८ १२ अम्बरीषो वार्षागिरः,	
ऋजिश्वा भारद्वाजश्च	१-१२ ,, १२
९९ ८ रेभसून् काश्यपौ	१-८ ,, ८
१०० ९ ,,	१-९ ,, ९
(इति सप्तमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)	
१०१ १६ १-३ अन्धीगुः श्यावाश्विः	
४-६ ययातिर्नाहुषः	
७-९ नहुषो मानवः	
१०-१२ मनुः सांवरणः	
१३-१६ प्रजापतिर्वैश्वामित्रो	
वाच्यो वा ।	१-१६ ,, १६
१०२ ८ त्रित आप्त्यः	१-८ ,, ८
१०३ ६ द्वित आप्त्यः	१-६ ,, ६
१०४ ६ पर्वतनारदौ काण्वौ,	
शिखण्डिन्यावप्सरसौ	
काश्यपौ वा	१-६ ,, ६
१०५ ६ पर्वतनारदौ काण्वौ	१-६ ,, ६
१०६ १४ १-३, १०-१४ अग्निश्वाध्वः	
४-६ चक्षुर्मानवः	
७-९ मनुराप्सवः	१-१४ ,, १४
१०७ २६ सप्तर्षयः	
१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः,	
२ कश्यपो मारीचः,	
३ गोतमो राहुगणः,	

४ अत्रिर्भौमः,	
५ विश्वामित्रो गाथिनः,	
६ जमदग्निर्भार्गवः,	
७ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः ।)	१-२६ प० सोमः २६
१०८ १६ १-२ गौरिवीतिः शाक्यः,	
३, १४-१६ शक्तिर्वासिष्ठः,	
४-५ ऊरुराङ्गिरसः,	
६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः,	
८-९ ऊर्ध्वसन्ना आङ्गिरसः,	
१०-११ कृतयशा आङ्गिरसः	
१२-१३ ऋणचयो राजर्षिः	१-१६ ,, १६
१०९ २२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वराः	१-२२ ,, २२
११० १२ व्यरुणस्त्रैवृष्णः,	
त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः	१-१२ ,, १२
१११ ३ अनानतः पारुच्छेपिः	१-३ ,, ३
११२ ४ शिशुराङ्गिरसः	१-४ ,, ४
११३ ११ कश्यपो मारीचः	१-११ ,, ११
११४ ४ ,,	१-४ ,, ४
(इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ।)	

अथ दशमं मण्डलं ।

१ ७ त्रित आप्त्यः	१-७ अग्निः	७ ५५
२ ७ ,,	१-७ ,,	७
३ ७ ,,	१-७ ,,	७
४ ७ ,,	१-७ ,,	७
५ ७ ,,	१-७ ,,	७
(इति सप्तमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः)		

(११९८) ६, १० इंद्रः, ७ विश्वे देवाः । (११९९) ३, ८ इंद्रः, ५, ७ देवाः । (११९९) ५ इंद्रमित्रवरुणाः, ६ इंद्रदेव-
विष्णवः । (११९९) ४ इंद्रदेवाः, ५, १६ इंद्रः । (११९९) ४ विश्वे देवाः । (११९९) ५ इंद्रः, ६ देवाः । (११९९) ३
मित्रवरुणौ । (११९९) ३ देवाः । (११९९) १-५ इंद्रः, ६ देवाः, ८ इंद्रदेवाः । (११९९) १५ मित्रावरुणौ, १७ इंद्रः,
१८, २२, २३ देवाः । (११९९) १-२, १५, इंद्रः, १४ इंद्रमरुदर्यमभगमित्रवरुणाः, १६ इंद्रमित्रवरुणवायवः ।
(११९९) १ इंद्रमित्रपृषभगाः, २ इंद्रविश्वदेवाः, ४ देवाः, ५ देवद्युपृथिव्यः, १२ देवाः, १३ इंद्रः, १५ विश्वदेवाः,
१८-२० इंद्रः । (११९९) ८, ११ इंद्रः । (११९९) ३ इंद्रः । (११९९) इंद्रः । (११९९) इंद्रः । (११९९) इंद्रः,
३ दिक्सूर्यार्विगादिस्थाः ।

दशमं मण्डलम् ।

(१०११) १ अग्निर्ज्योतिष्मान् (आश्व. सू. ३, १२,) ३ विष्णुः, ५ अग्निरतिथिः, ६-७ अग्निदेवाः । (१०१२) १-५ अग्नि-
देवाः, ३ अग्निः पथिकृत् (आ. श्रौ. ३, १०,) ४ अग्निर्वतपतिः (आश्व. ६, १,) । (१०१४) ७ अग्निर्ब्रह्मणान् (आश्व. ३, १) ।
(१०१५) ५ अग्निपूषणौ (उद्गी. भा.) ।

(१०।७) १ अग्निः स्वस्तिमान् (आश्व. २, ८,) ६ अग्निदेवाः । (१०।८) ६ अग्निर्मूर्धनवान् (आश्व. २, १०,) । (१०।११) ९ अग्निदेवरोदस्यः । (१०।१२) १. ४ अग्निरोदस्यः, ४ अग्निदेवाः, ८ अग्निः । वरुणः । (१०।१३) ३ यमपितृदेवाः । (१०।१४) ६ पितरोऽङ्गिरोऽथर्वभृगवः । ७-९ प्रेतात्मा, १०-११ यमश्चानौ, १२ यमदूतौ, १५ यमः । पूर्वे ऋषयः । (१०।१५) १. ५ पितरः सोमवन्तः (आश्व. १-१९,) २-४ पितरो बर्हिषदः ९, १२, १३ अग्निः कव्यवाहनः, १० पितृदेवेन्द्राग्नयः, ११ पितरोऽग्निष्वात्ताः, । (१०।१६) ३, ७ प्रेतः, ६ मृतशरीरम्, ९, ११ अग्निः कव्यवाहनः, १४ पृथिवी । (१०।१९) १ अपः अरनीषोमौ, २ ऋषेरात्मा, इन्द्रः, अग्निः, ३ अग्निः (तृ), ६ इन्द्रः, ७ देवाः । (१०।२०) १ मनः (उद्री०) ६ अग्निदेवाः । (१०।२७) १३-१४, २४ इन्द्र आदित्यात्मा, १४ इन्द्रो विद्युदपः (उद्री०) १५ इन्द्रः प्रजापतिरूपः मरुतः (बृ. दे.) । १६ पर्जन्यः (बृ. दे.) । १७ अग्नीन्द्रसोमाः पर्जन्यवायू (बृ. दे.) । १८ प्रजापतिः सविता, अग्निः (बृ. दे.) । १९ सूर्यः, २१ वज्रः, २२ ऐन्द्रं धनुः, २३ पर्जन्यानिलसूर्याः, सूर्यानिलौ (च) (बृ. दे.) । २४ इन्द्रोऽन्तरात्मा, इन्द्रः सूर्यो वा (बृ. दे.) ।

× (१०।१३) विवस्वानादित्यो वा ऋषिः । ❀ (१०।१४।५-९) लिंगोक्तदेवताः पितरो वा । (१०।१७।११-१३) सोमो वा । (१०।१८।१४) प्रजापतिर्वा । (१०।१९) भृगुर्वारुणिर्वा, च्यवनो भार्गवो वा ऋषिः । गावो वा । (१०।१९-१) उत्तरार्धर्चस्य अग्नीषोमौ वा देवते । (१०।२०-२६) प्राजापत्यो वा, वसुकृद्वा वासुकः ऋषिः ।

१८	१२	१	इन्द्रस्तुषा	१	इन्द्रः	१	२५	३४	१४	॥	१	अक्षाः	१
			वसुकपत्नी	२	वसुकः		१				२-६	अक्षकितवः	५
			ऋषिका, २, ६, ८,								७	अक्षाः	१
			१०, १२ इन्द्रऋषिः	३-५	इन्द्रः		३				८	अक्षकितवः	१
			३, ४, ५, ७, ९, ११								९	अक्षाः	१
			वसुकऋषिः	६	वसुकः		१				१०-११	अक्षकितवः	२
				७	इन्द्रः		१				१२	अक्षाः	१
				८	वसुकः		१				१३	ऋषिः	१
				९	इन्द्रः		१				१४	अक्षकितवः	१
				१०	वसुकः		१	३५	१४	लुशो धानाकः	१-१४	विश्वे देवाः	१४ २८
				११	इन्द्रः		१	३६	१४	॥	१-१४	॥	१४
				१२	वसुकः		१	३७	१२	अभितपाः सौर्यः	१-१२	सूर्यः	१२
२९	८	वसुक ऐन्द्रः	१-८	इन्द्रः		८	३८	५	इन्द्रो सुष्कवान्	१-५	इन्द्रः		५
३०	१५	कवष ऐल्लवः	१-१५	आपः		१५	३९	१४	घोषा काक्षीवती	१-१४	अश्विनौ	१४	३१
३१	११	॥	१-११	विश्वे देवाः		११	४०	१४	॥	१-१४	॥	१४	
३२	९	॥	१-९	इन्द्रः		९	४१	३	सुहस्यो घौषेयः	१-३	॥	३	
(इति सप्तमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)								४२	११	कृष्ण आङ्गिरसः	१-११	इन्द्रः	११ ३३
३३	९	॥	१	विश्वे देवाः		१	४३	११	॥	१-११	॥	११	
			२-३	इन्द्रः		२	४४	११	॥	१-११	॥	११	
			४-५	कुरुश्रवण-			४५	१२	वत्सप्रिर्भालन्दनः	१-१२	अग्निः	१२ २२	
				स्त्रासदस्यवः		२	४६	१०	॥	१-१०	॥	१०	
			६-९	उपमन्वाः		४	४७	८	सप्तगुरीगिरसः	१-८	इन्द्रो वैकुण्ठः		८
(इति सप्तमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ।)													

(१०।२८) ८, ११-१२ इन्द्रदेवाः । (१०।२९) १ अश्विनौ वा । (१०।३०) १ अपः मित्रावरुणौ, ७, १३ इन्द्रापः, १० अप आवृताः (कौ. ब्रा. १२, १,) १३ अपः प्रतिख्याताः (कौ. ब्रा. १२, १,) १४ अल्पः साद्यमानाः, १५ आपः सन्तः (कौ. ब्रा.) । (१०।३१) ४ सवितृभगार्यमदेवाः ५, देवर्भवः, ७-८ हिरण्यगर्भः, ९ आदित्येवातप्रजापतिमित्रवरुणाः, १० शमी गोत्वेन रूपिता, ११ कवषः । (१०।३२) २ इन्द्रः प्रजापतिर्वा । (१०।३३) १, ८-९, १२ अक्षाः, २-५, १०-११ कितवनिन्दा, ६ कितवाक्षनिन्दा, ७, १४ अक्षनिन्दा, १३ ऋषिः । (१०।३५) १ अग्निपृथिवीदेवाः, २ पृथिवीसिन्धुपर्वत सूर्योषःसोमाः, ३ पृथिवीपुत्रोऽग्नयः, ४-५ उपासाग्नयः, ६ उषोऽग्नयश्चिन्, ७ सविता, धिष्यणा, अग्निः, ८ देवप्रवाचनम् । सूर्यः, अग्निः । ९, १२ आदित्याग्नी, १० देवेन्द्रमित्रवरुणभगानीत्, ११ आदित्याः । बृहस्पतिपुषाश्विभगानयः, १३ मरुद्ब्रह्मदेवाः, १४ देवाः । (१०।३६) १ उषोन्क्तापृथिवीवरुणमित्रार्यमेन्द्रमरुत्पर्वताबादित्यान्तरिक्षस्वर्गाः, २ धावापृथिवी । निर्रक्तिः, ३ आदितिः । देवाः, ४ प्रावा । देवाः, ५ इन्द्रेष्वाबृहस्पतिदेवाः, ६ अश्विनौ, ७ मरुद्गणः, ८ सोमः, ९-११ देवाः, १२ अग्निमित्रवरुणसवितारः, १३ देवाः, १४ सविता । (१०।३७) ५ सूर्यदेवाः, ६ पृथिवीपुत्रमिन्द्रमरुत्सूर्याः, ११-१२ देवाः । (१०।४०) १० पतयः । (१०।४२) १ अश्विरथः, ११ बृहस्पतिः । इन्द्रः । (१०।४३) ९ वज्रः । वाक् । इन्द्रः । (१०।४५) ४ अग्निर्दावरूपः, अग्निः क्षामवान् (ऐ. ब्रा. ३२।५,) १२ अग्निर्वैश्वानरः । धावापृथिव्यौ, देवाः । (१०।४७) ६ सप्तगोः, स्ववर्णनम्, ८ धावापृथिव्यौ ।

४८	११	इंद्रो वैकुण्ठः	१-११	इंद्रः	११	२९	५९	१०	बन्धुः	१-३	निर्ऋतिः	३
४९	११	,,	१-११	,,	११					४	निर्ऋतिसोमौ	१
५०	७	,,	१-७	,,	७					५-६	असुनीतिः	१
५१	९	१ देवाः	१	अग्निः	१					७	पृथिवीद्यावंतरिक्ष-	
		२ अग्निः	२	देवाः	२						सोमपूषपथ्या-	
		३ देवाः	३	अग्निः	३						स्वस्तयः	१
		४ अग्निः	४	देवाः	४					८-९	द्यावापृथिवी	२
		५ देवाः	५	अग्निः	५					१०	इंद्रद्यावापृथिव्यः	१
		६ अग्निः	६	देवाः	६		६०	१२	,,	१-४	असमातिः	४
		७ देवाः	७	अग्निः	७					५	इंद्रः	१
		८ अग्निः	८	देवाः	८					६	असमातिः	१
		९ देवाः	९	अग्निः	९					७-११	जीवः	५
५२	६	अग्निः सौचीकः	१-६	विश्वे देवाः	६					१२	हस्तः	१
५३	११	देवाः,	१-३	अग्निः	३		६१	२७	नाभानेदिष्ठो			
	४-५	सौचीकोऽग्निः	४-५	देवाः	५				मानवः	१-२७	विश्वे देवाः	२७ ३४
			६-११	अग्निः	६							
५४	६	बृहदुक्थो वामदेव्यः	१-६	इन्द्रः	६	१४						
५५	८	,,	१-८	,,	८		६२	११	,,	१-७	,,	७
५६	७	,,	१-७	विश्वे देवाः	७	१३				८-११	सविर्णिः	४
५७	६	बन्धुः श्रुतबन्धु-	१-६	,,	६		६३	१७	गयः स्नातः	१-१४	विश्वे देवाः	१४
		विप्रबन्धुर्गौपायनाः								१५-१६	पथ्यास्वस्तिः	२
५८	१२	,,								१७	विश्वे देवाः	१ ४८
		,,	१-१२	मनः	१२		६४	१७	,,	१-१७	,,	१७

(१०।४८) ११ आदित्यवसुरुद्रे (मरुत्) न्द्राः । (१०।५०) ४ इन्द्रो ज्येष्ठः (आश्वः ४, १३.) । (१०।५०) २ मित्रावरुणौ, ४, ६ वरुणः । (१०।५२) २ मरुदश्विचन्द्राः । (१०।५३) २ अग्निदेवाः, ३ अग्निः सुरभिमान् (ऐ. ब्रा. ३२, ८.) ५ देवाः । पृथिव्यन्तरिक्षे, ६ प्रजापतिः अग्निस्तन्तुमान् (ऐ. ब्रा. ८), अशमन्वती नदी, ९ स्वष्टा, १० त्वष्टृशिष्यः । (१०।५५) ३ इंद्रः सूर्यात्मकः, ४ उषाः, ५ इंद्रः कालात्मकः, सूर्याचन्द्रमसौ (बृ. दे.) ६ इंद्रः सुपर्णात्मा, ७ इंद्रमरुतः । (१०।५६) १ अग्निवायुसूर्याः, प्राण आत्मा वा, २ पृथिवीदेवसूर्याः, ३ द्युधर्मदेवादित्याः, ४ अङ्गिरसः ऋषेः पितरः, ७ बृहदुक्थः । (१०।५७) १ इंद्रः, २ तन्तुरग्न्याख्यः ३-५ पितरः मनआवर्तनम्, ६ सोमः । (१०।५९) ६ अनुमतिः (च.) (बृ. दे.) । (१०।६१) १-२ रुद्रः, ३-४ अश्विनौ, ५-६ रुद्रसृष्टिः, ७-८ रुद्रोवास्तोष्पतिः, ९ वास्तोष्पत्यग्नी, १० अङ्गिरसः ११-१३, २२, इंद्रः, १४, २० अग्निः, २५ नासत्येन्द्रौ, १६ सोमः, १७ अग्निमित्रवरुणार्थमाणः, १८ आदित्यद्यावौ, १९ माध्यामिकावाक्, नाभानेदिष्ठश्च, २१ इंद्राग्नी, २३, २५ मित्रावरुणौ, २४-२६ वरुणः, २७ देवाः । (१०।६२) गाराशराम् (नृणां स्तुतिः) कौ. ब्रा. २३, ८, ७ विश्वे देवाः । (१०।६३) ९ इंद्राग्निमित्रवरुणभगद्युपृथिविमरुतः, १० द्यौः, अदितिः (बृ. दे.) १४ इंद्र देवाः, १७ विश्वदेवादितयः । (१०।६४) ३ नराशंसपूर्वाग्निर्सूर्यचन्द्रमोयमेन्द्रवायुषोराश्वश्चिंतः, ४ अग्निबृहस्पत्यजैकपादहि-
बुध्न्याः, ५ आदित्यर्यमाणौ, ६ देवाश्चाः, ७ वान्ध्वेन्द्रपूषाणः, ८ एकविंशतिनदीवनस्पतिपर्वताग्निः कृशान्वस्तुतिभ्यरुद्राः, ९ एकविंशतिनद्यः, १० देवमातृ (देवदेवपत्नी) स्वष्टिन्द्रवाजभगमरुतः, ११ मरुतः, १२ मरुदेन्द्रवरुणमित्राः, १३ मरुतः । अदितिः, १४ द्यावापृथिव्यौ, १५ होत्रायज्ञौ, १६ गयः, १७ विश्वदेवादितयः ।

६५	१५ वसुकर्णो वासुकः १-१५	१५	७२	९ बृहस्पतिर्लौक्यः,	
६६	१५ " १-१५	१५		बृहस्पतिराङ्गिरसो	
६७	१२ अयास्य आङ्गिरसः १-१२	१२ २४		वा, अदिति.	
६८	१२ " १-१२	१२		दाक्षायणी वा १-९ देवाः	९
६९	१२ सुमित्रो		७३	११ गौरिवीतिः	
	वाष्पयश्वः १-१२	अग्निः १२		शाक्यः १-११ इन्द्रः	११ १७
७०	११ " १ समिद्धोऽग्निः	१	७४	६ " १-६	६
	२ नराशंसः	१	७५	९ सिंधुक्षिस्वैयमेधः १-९ नदी	९
	३ इळः	१	७६	८ जरत्कर्णः सर्प	
	४ बर्हिः	१		ऐरावतः १-८ आवाणः	८
	५ देवीद्वारः	१	७७	८ स्यूमरदिमर्भागवः १-८ मरुतः	८ १६
	६ उषासानक्ते	१	७८	८ " १-८	८
	७ दैव्यौ होतारौ		७९	७ अग्निः सौचीको,	
	प्रचेतसौ	१		वैश्वानरो वा,	
	८ सरस्वतीळा-			ससिर्वाजंभरो वा १-७ अग्निः	७ १४
	भारत्यः	१	८०	७ " १-७	७
	९ त्वष्टा	१	८१	७ विश्वकर्मा भौवनः १-७ विश्वकर्मा	७ १४
	१० बृहस्पतिः	१	८२	७ " १-७	७
	११ स्वाहाकृत्यः	१	८३	७ मन्थुस्तपसः १-७ मन्थुः	७ १४
७१	११ बृहस्पति-		८४	७ " १-७	७
	राङ्गिरसः १-११ ज्ञानं	११	८५	४७ सूर्या सावित्री	
	(इत्यष्टमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः) ।			ऋषिका १-५ सोमः	५

(१०।६५) १ अग्नीन्द्रवरुणमित्रार्यमवायुपूषसरस्वत्यादित्यविष्णुमरुतस्वः सोमरुद्रादितिब्रह्मणस्पतयः, २ इन्द्राग्नि-सोमाः, ५ मित्रावरुणौ, ६ गौः, वाक् बृ. दे., ८ द्यावापृथिव्यौ, ९ पर्जन्यवातेन्द्रवायुवरुणमित्रार्यमादित्यादितिपार्थिवदिव्या-न्तरिक्षदेवाः, १० ऋभुसोमाः, १२ अश्विनौ, १३ माध्यमिकवागजैकपात् सिन्धुः विश्वदेवसरस्वत्यः । (१०।६६) १ देवा इन्द्रज्येष्ठाः (मरुतः), २ मरुतः, ३ इन्द्रवस्वादित्यादितिरुद्रमरुतवष्टुदेवपरनयः, ४ अदितिद्युपृथिव्याग्नीन्द्रविष्णुमरुदादित्य-वसुरुद्रसवितारः, ५ सरस्वद्वरुणपूषवायवश्चित्रः, ६ यज्ञदेवविगध्वयर्वादिद्युपृथिवीन्द्राः, ७ अग्नीषोमौ, १० देववात पर्जन्यायोषधिभगार्थमवाजिनः, ११ सिन्धुन्तरिक्षाजैकपान्मेधाहिर्बुध्न्यदेवाः, १२ देवादित्यवसुरुद्राः, १३ अग्न्यादित्यक्षेत्र-पतिदेवाः । (१०।६७) ६ इन्द्रः (भा. क.), ७ ब्रह्मणस्पतिः, ११ देवरोदस्यः, १२ इन्द्रः, देवद्यावापृथिव्यः (च.), ३ बृहस्पतिर्वाचस्पतिः (आश्व. ४. १३) । (१०।७०) ११ अग्निवरुणेन्द्रमरुद्विश्वदेवाः । (१०।७१) १ बृहस्पतिर्वाचस्पतिः (आश्व. ४. १३) । १० सोमः (ऐ. ब्रा. ३. २) । ११ होत्रादिकृत्विक्कर्मणि ।

(१०।७२) ५ अदितिः आश्व. सू. । (१०।७३) इन्द्रो मरुत्वान् कौ. ब्रा. १५. ३ । ३-४ इन्द्राश्विनः । (१०।७४) २-३ इन्द्रदेवाः । (१०।७५) । (१०।७५) १ प्राच्याः प्रतीच्या दक्षिणात्याश्रसप्ततनयः २-४, ६ सिन्धुः, ५ गङ्गायमुना-सरस्वतीशुतुद्रिखण्डयसिक्ती मरुद्वृषावितस्ताज्जीयासुषोमाः, ६ सिन्धुतृष्टामयासुस्तुर्साश्वेत्यातिकुभामेहस्तुगोमत्यः, ७-८ सिन्धुः, ९ सिन्धुसिन्धुरथौ । (१०।७६) १ आवेन्द्रमरुद्रोदस्यः । (१०।७७) ७ मरुदेवाः । (१०।७९) ४ आग्निरोदस्यः । (१०।८४) ७ वरुणमन्थु । (१०।८५) १ सत्यसूर्यर्तसोमाः, २-४ सोमाओषधि, ५ चन्द्रमाः, १४-१५ अश्विनौ, १६ सूर्या सूर्यः । चन्द्रमाः, २० सूर्य, पत्यूरथमास्तेगनी, २१-२२ विश्वावसुः, २३ दम्पतीयान्तौ (अर्यमभगदेवाः, २४ वधुः, २५

६-१६ सूर्याविवाहः	११	९४ अर्जुनः काद्वेयः	
१७ देवाः	१	सर्पः	१-१४ प्रावाणः १४
१८ सोमाकौ	१	(इति अष्टमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)	
१९ चंद्रमाः	१	९५ १८ १, ३, ६, ८-१०,	
२०-२८ सूर्यासावित्री आशीः	९	१ पुरुरवाः	१ उर्वशी १
२९-३० वधूवासः संस्पर्शनिंदा	२	२ उर्वशी	२ पुरुरवाः २
३१ दंपतीराजयक्षमहा	१	३ पुरुरवाः	३ उर्वशी १
३२-४७ सूर्यासावित्री	१६	४-५ उर्वशी	४-५ पुरुरवाः २
(इत्यष्टमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)		६ पुरुरवाः	६ उर्वशी १
८६ १३ १, ८, ११-१२, १४,		७ उर्वशी	७ पुरुरवाः १
१९-२२ इंद्रः;		८-१० पुरुरवाः	८-१० उर्वशी ३
७, १३, २३ वृषा		११ उर्वशी	११ पुरुरवाः १
कपिरैन्द्रः, २-६,		१२ पुरुरवाः	१२ उर्वशी १
९-१०, १५-१८		१३ उर्वशी	१३ पुरुरवाः १
इंद्राणी १-२३ इंद्रः	२३	१४ पुरुरवाः	१४ उर्वशी १
८७ २५ पायुभारद्वाजः १-२५ रक्षोहाग्निः	२५	१५-१६ उर्वशी	१५-१६ पुरुरवाः २
८८ १९ मूर्धन्वानाङ्गिरसो,		१७ पुरुरवाः	१७ उर्वशी १
वामदेव्यो वा १-१९ सूर्यवैश्वानरौ	१९	१८ उर्वशी	१८ पुरुरवाः १
८९ १८ रेणुवैश्वामित्रः १-४ इंद्रः	४	९६ १३ बहुराङ्गिरसः, १-१३ इंद्रः (हरिः)	१३ २३
५ इंद्रासोमौ	१	९७ २३ भिषगाथर्वणः १-२३ ओषधयः	२३
६-१८ इंद्रः	१३	९८ १२ देवापिराष्टिषेणः	
९० १६ नारायणः १-१६ पुरुषः	१६	(वृष्टिकामः) १-१२ देवाः	१२
९१ १५ अरुणो वैतहव्यः १-१५ अग्निः	१५	९९ १२ वज्रो वैश्वानसः १-१२ इंद्रः	१२
९२ १५ शार्यातो मानवः १-१५ विश्वे देवाः १५	३०	१०० १२ दुवस्युर्वान्दनः १-१२ विश्वे देवाः १२	२४
९३ १५ तान्वः पार्थ्वः १-१५ ,,	१५		

इंद्रः, २६ पूषाश्विनः), २४-२८ वधूर्गृहान्प्रपद्यमाना (बृ. दे.), ३६ अगार्यमसवितृप्राणः, ३७ पूषा, ३८-३९ अग्निः, ४०-४१ सोमगन्धर्वाग्निनयः, ४३ प्रजापत्यार्यमाणौ, ४५ इंद्रः, ४७ विश्वदेवाःमातृशिशुधातृसरस्वत्यः। (१०।८६) ६-१३ इंद्राणी । (१०।८७) १५ देवाः, १८ सविता । (१०।८८) अग्निःसूर्यवैश्वानराः (बृ. दे.) । (१०।८९) सोमेन्द्रौ, सोम एव वा (बृ. दे.) । (१०।९०) १६ यज्ञोपास्तिः ।

(१०।९२) २-४ अग्निः, ५ अम्मरुदिन्द्रपर्जन्याः, ६ मरुद्वरुणमित्रार्यमेन्द्राः, ७ इन्द्रास्यौ, ८ इंद्रः, ९ रुद्रा, १० बृहस्पतिसोमजाम्यथर्वदेवभृगवः, ११ घृथिवीनराशंसयमादितित्वष्ट्रविणोदक्रभुरोदसीमरुद्विष्णवः, १२ अहिर्बुध्न्य-सूर्यचन्द्रमोद्युथिव्याः । (१०।९२) १३ पूषापांनपाद्वाक्श्विनः, १४ अग्निदेवपत्न्यदितिचन्द्रसूर्येन्द्राः, १५ अङ्गिरोप्रावेन्द्र-वस्वदितयः । (१०।९३) १ छावापृथिव्यौ, ४ अर्यममित्रवरुणरुद्रमरुत्युषभगाः, ५ अश्विसूर्यचन्द्रमोऽहिर्बुध्न्याः, ६ अश्विमित्रवरुणाः, ७ अश्विपूषर्मुविश्वदेवर्मुक्षणः, ८, ११ इंद्रः, ९ सवित्रिन्द्रमरुतः, १० छावापृथिव्यौ, १२-१४ देवस्तुतिः, १५ गोयाञ्जा । (१०।९४) १, ४, ९ इन्द्रप्रावाणः । (१०।९६) इन्द्राश्वौ । (१०।९८) १-३, ७-बृहस्पतिः, ४-६ देवाः, ८-१२ अग्निः । (१०।१००) १ इन्द्रदेवसवित्रदितयः (सर्वत्रादितिरस्थेवात्र सूक्ते,) २ इन्द्रवायू, ३ सवितृदेवाः, ४ इन्द्रसोमौ, ५ इन्द्रबृहस्पतियज्ञमनुप्रमतयः, ६ इन्द्राग्निनयज्ञाः, ७ देवाः, ९ सवितृप्रावाणः, १० गावः, ११-१२ इंद्रः ।

१०१ १२ बुधः सोम्यः १-१२ ,, १२	४ बर्हिः १
१०२ १२ मुद्गलो भार्ग्यश्चः १-१२ दुधणः १२	५ देवीद्वारः १
१०३ १३ अप्रतिरथ ऐन्द्रः १-३ इंद्रः ३	६ उषासानक्ते १
४ बृहस्पतिः १	७ दैव्यौ होता रौ
५-११ इंद्रः ७	प्रचेतसौ १
१२ आपोदेवी १	८ सरस्वतीलाभारत्यः १
१३ मरुतः १	९ त्वष्टा १
१०४ ११ अष्टको वैश्वामित्रः १-११ इंद्रः ११ २२	१० वनस्पतिः १
१०५ ११ दुर्मित्रः (सुमित्रो	११ स्वाहाकृतिः १
वा) कौत्सः १-११ ,, ११	१११ १० अष्टादंष्ट्रो वैरूपः १-१० इंद्रः १० ३०
१०६ ११ भूतांशः काश्यपः १-११ अश्विनौ ११	११२ १० नभःप्रभेदनो
१०७ ११ दिव्य आङ्गिरसः १-११ दक्षिणा ११	वैरूपः १-१० ,, १०
१०८ ११ १, ३, ५, ७, ९	११३ १० शतप्रभेदनो
१ पणयः (असुराः) १ सरमा १	वैरूपः १-१० ,, १०
२ सरमा २ पणयः १	११४ १० सध्रिवैरूपः १-१० विश्वे देवाः १०
३ पणयः ३ सरमा १	११५ ९ उपस्तुतो
४ सरमा ४ पणयः १	वार्धिहव्यः १-९ अग्निः ९
५ पणयः ५ सरमा १	११६ ९ अग्नियुतः १-९ इंद्रः ९
६ सरमा ६ पणयः १	११७ ९ भिक्षुराङ्गिरसः १-९ धनान्नदानं ९
७ पणयः ७ सरमा १	११८ ९ उरुक्षय आमहीयवः १-९ रक्षोहऽग्निः ९
८ सरमा ८ पणयः १	११९ १३ लब ऐन्द्रः १-१३ ऐन्द्रो लबः (आत्मा) १३
९ पणयः ९ सरमा १	(इत्यष्टमेऽष्टके षष्ठोऽध्यायः)
१०-११ सरमा १०-११ पणयः २	१२० ९ बृहद्विवाधार्चणः १-९ इंद्रः ९
१०९ ८ जुहूर्ब्रह्मजाया १-९ विश्वे देवाः ७	१२१ १० हिरण्यगर्भः
११० ११ जमदग्निर्भागवः १ समिद्धोऽग्निः १	प्राजापत्यः १-१० कः (प्रजापतिः) १०
२ तनूनपात् १	१२२ ८ चित्रमहावासिष्ठः १-८ अग्निः ८
३ इळः १	

(१०।१०१) १ दधिक्रान्युषइन्द्रस्विजः, १२ इन्द्रस्विजः । (१०।१०२) १, ३, ७, १२ इन्द्रः । (१०।१०३) ८ इन्द्रबृहस्पतिदक्षिणायज्ञसोममरुतः, ९ इन्द्रवरुणादित्यमरुतः । देवाः, ११ इन्द्रः, इषवः, वीराः, देवाः । (१०।१०४) ८ इन्द्रापः । (१०।१०७) ८-११ भोजाः, (बृ. दे.) ।

(१०।१०८) ११ पणियोबृहस्पतिसोमप्रावर्षयः । (१०।१०९) आदित्यवरुणवाय्वग्निसोमापः, २ सोमवरुणमित्राः, ३ देवब्रह्मजायाः, ४ देवसप्तर्षिबृहस्पतिब्रह्मजाया, ५ देवबृहस्पतयः, ६ देवमनुष्यराजानः, ७ देवाः । (१०।१११) ७ इन्द्रः सूर्यात्मा (उषसः,) ८-१० इन्द्रापः । (१०।११३) १ इन्द्रद्युष्टिवीविश्वदेवाः, २ विष्णुदेवेन्द्राः, ३ इन्द्रामरुतः, ८ इन्द्र-विश्वेदेवाः । (१०।११४) १ अग्न्यादित्यवायुसूर्यरश्मयः, २ अग्निवायुसूर्याः, ३ वेदिदम्पती (यजमानब्रह्माणौ वा) देवाः, ४ अग्निर्मध्यमः (बृ. दे.), ५ अग्निरुच्छन्दांसि, कवयो वा, ६-७ यज्ञः, ८ ब्रह्मसर्वरूपा वाक्, ९ छन्दोयोगादिवेत्तृप्रभः, १० सप्तार्यसूर्याः । (१०।११६) अग्निर्जातवेदाः (कौ. ब्रा. २१, ३) । ९ इन्द्राग्निदेवाः । (१०।१२०) ३ आप्याः (नि.) (बृ. दे.), ९। नयः । (१०।१२२) अग्निर्जातवेदाः (कौ. ब्रा. २२, ९) ।

१२३	८ वेनो भार्गवः	१-८ वेनः	८	१३५	७ कुमारो यामायनः	१-७ यमः	७
१२४	९ २-४ अग्निः १, ५-९ अग्निवरुण -सोमाः	१-४ अग्निः ५ वरुणः ६ सोमः ७-८ वरुणः ९ सोमैन्द्रौ	४ १ १ २ १	१३६	७ १ जूतिः, २ वात- जूतिः, ३ विप्रजूतिः ४ वृषाणकः, ५ करिकतः, ६ एतशः, ७ ऋष्यशृङ्गः, एते वातरशना सुनयः		
१२५	८ वागाम्भृणिः	१-८ आम्भृणीवाक्	८	१३७	७ १ भरद्वाजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ जन- दग्निः, ७ वसिष्ठः	१-७ केश्यमिसूर्यवायवः	७
१२६	८ कुलमलबर्हिषः शैलूषिः	१-८ विश्वे देवाः	८	१३८	६ अङ्ग औरवः	१-६ इन्द्रः	६
१२७	८ कुशिकः सौभरः	१-८ रात्रिः	८	१३९	६ विश्वावसुर्देवगंधर्वः	१-३ सविता ४ देवगंधर्वः ५-६ विश्वावसुः	३ १ २
१२८	९ विहव्य आंगिरसः	१-९ विश्वे देवाः	९	१४०	६ अग्निः पावकः	१-६ अग्निः	६
१२९	७ प्रजापतिः परमेष्ठी	१-७ भाववृत्तम्	७ १४	१४१	६ अग्निस्तापसः	१-६ विश्वे देवाः	६
१३०	७ यज्ञः प्राजापत्यः	१-७ "	७	१४२	८ १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिस्तुक्तः, ७ ८ स्तम्बमित्रः (एते शार्ङ्गाः) १-८ अग्निः (इति अष्टमाष्टके सप्तमोऽध्यायः)		
१३१	७ सुकीर्तिः काक्षीवतः	१-३ इन्द्रः ४-५ अश्विनौ ६-७ इन्द्रः	३ २ २	१४३	६ अत्रिः सांख्यः	१-८ अश्विनौ	६
१३२	७ शक्रपूतो नार्मेधः	१ शुभ्रम्यश्विनः २-६ मित्रावरुणौ	१ ६	१४४	६ सुपर्णस्ताक्षर्यः	१-६ इन्द्रः	६
१३३	७ सुदाः पैजवनः	१-७ इन्द्रः	७ ११	१४५	६ इन्द्राणी	१-६ सपत्नीनाशनम्	६
१३४	७ (१-५) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ पूर्वार्धः मान्धाता यौवनाश्वः ६ (उत्तरार्धः), ७ गोधा ऋषिका १-४ ५-७ गोधेन्द्रः	१-४ ५-७	४ ३	१४६	६ देवसुनिरैरम्भदः	१-६ अरण्यानी	६

(१०।१२३) इन्द्रः (कौ. ब्रा. ६, ५) प्रजापतिः (ऐ. ब्रा.) । (१०।१२४) सोमः, इन्द्रः (च) (वृ. दे.) ।
 (१०।१२६) १ देवार्थममित्रवरुणाः, २-४, ६ वरुणमित्रार्थमाणः, ५ आदित्यवरुणमित्रार्थममरुद्रेन्द्राग्नयः, ७ वरुण-
 मित्रार्थमादित्याः, ८ अग्निः (च) । (१०।१२८) १, ६ अग्निः, २ देवेन्द्रविष्णुमरुदगन्धर्वतर्क्षिवायवः, ५ षड्देवी (सुपृथि-
 व्यहोरात्र्यबोषधि) देवसोमाः, ७ सवित्र (इन्द्रो वा) श्विबृहस्पतिदेवाः ८ इन्द्रः, ९ इन्द्राग्निवरुणरुद्रादित्याः । (१०।१२९)
 परमेष्ठी, (वृ० दे०) परमात्मा । (१०।१३०) परमेष्ठी (वृ० दे०) परमात्मा । (१०।१३४) ७ विश्वेदेवाः (वृ० दे०) । (१०।१३५)
 आदित्यो वा, ३-४ नचिकेतः, ७ यमगृहम् । (१०।१३६) २-३ वातरशनाः, ४ वृषाणकः । (१०।१३७) २ वातौ, ३ वातः,
 ४ स्तोता, ५ देवमरुद्वृत्तानि, ६ आपः, ७ हस्तजिह्वे । (१०।१४१) १ अग्निः, २ अर्थमभगवृहस्पतिदेववारदेव्यः, ३ सोमा-
 रण्यादित्यविष्णुसूर्यब्रह्मवृहस्पतयः, ४ इन्द्रवायुवृहस्पतयः, ५ अर्थमवृहस्पतीन्द्रवातविष्णुसरस्वतीः सवितारः । (१०।१४५)
 १ ओषधिलननम्, २-५ ओषधिः (पा०), ६ पतिः । (१०।१४६) २ अपानपासवितारौ, ३ सवितृसुपर्णौ ।

१४७	५ सुवेदाः शैरीषिः १-५	इन्द्रः	५	५	१६७	४ विश्वामित्र-जमदग्नी १-२	इन्द्रः	१
१४८	५ पृथुर्वैन्यः १-५	"	५	५		३ सोमवरुणबृहस्पत्यनु-		
१४९	५ अर्चन् हरेण्यस्तूपः १-५	सविता		५		मतिधातृविधाताः १		
१५०	५ मृलीको वासिष्ठः १-५	अग्निः		५		४ इन्द्रः	१	
१५१	५ श्रद्धा कामायनी १-५	श्रद्धा		५	१६८	४ अनिलो वातायनः १-४	वायुः	४
१५२	५ शासो भारद्वाजः १-५	इन्द्रः	५	१०	१६९	४ शबरः काक्षीवतः १-४	गौवः	४
१५३	५ देवजामय				१७०	४ विश्वात् सौर्यः १-४	सूर्यः	४
	इन्द्रमातरः १-५	"	५		१७१	४ इटो भार्गवः १-४	इन्द्रः	४
१५४	५ यमी वैवस्वती १-५	भाववृत्तम्	५		१७२	४ संवर्त आङ्गिरसः १-४	उषाः	४
१५५	५ शिरिम्बिठो				१७३	६ ध्रुव आङ्गिरसः १-६	राजा	६ ११
	भारद्वाजः १	अलक्ष्मीनाशनम्	१		१७४	५ अभीवर्त आङ्गिरसः १-५	"	५
	२-३	ब्रह्मणस्पतिः	२		१७५	४ ऊर्ध्वग्रावा आङ्गिदिः		
	४	अलक्ष्मीनाशनम्	१			सर्पः १-४	ग्रावाणः	४
	५	विश्वे देवाः	१		१७६	४ सूनुराभ्वः	१	१
१५६	५ केतुराग्रेयः १-५	अग्निः	५			२-४	अग्निः	३
१५७	५ भुवन आप्त्यः १-५	विश्वे देवाः	५		१७७	पतङ्गः प्राजापत्यः १-३	मायाभेदः	३
१५८	चक्षुः सौर्यः १-५	सूर्यः	५		१७८	३ अरिष्टनेमिस्ताक्षर्यः १-३	ताक्षर्यः	३
१५९	६ शची पौलोमी १-६	शची	६		१७९	३ १ शिविरौशीनरः,		
१६०	५ पूरणो वैश्वामित्रः १-५	इन्द्रः	५			२ प्रतर्दनः काशिराजः,		
१६१	५ यक्षमनाशनः					३ वसुमना रौहिदश्वः १-३	इन्द्रः	३ ६
	प्राजापत्यः १-५	इन्द्राग्नी	५		१८०	३ जय ऐन्द्रः १-३	"	३
१६२	६ रक्षोहा ब्राह्मः १-६	प्राजापतिः	६		१८१	१ प्रभो वासिष्ठः,		
१६३	६ विवृहा काश्यपः १-६	यक्षमनाशनम्	६			२ सप्रथो भारद्वाजः		
१६४	५ प्रचेता आङ्गिरसः १-५	दुःस्वमनाशनम्	५			३ धर्मः सौर्यः १-३	विश्वे देवाः	३
१६५	५ कपोतो नैर्ऋतः १-५	विश्वेदेवाः	५		१८२	३ तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः १-३	बृहस्पतिः	३
१६६	५ ऋषभो वैराजः १-५	सपत्ननाशनम्	५		१८३	३ प्रजावान् प्राजापत्यः १	यजमानः	१
						२ यजमानपत्नी	१	
						३ होता	१	

(१०१५०) १ अग्न्यादित्यरुद्रवसवः, ३ अग्निदेवाः । (१०१५४) विश्वे देवाः (बृ०दे०) त्रियमाणा यजमानादयः (सा०) ।
 (१०१५५) ४ इन्द्रः (बृ०दे०) (१०१५७) १ इन्द्रदेवाः, २ इन्द्रादित्याः, इन्द्रादित्यमरुतः । (१०१५८) १ सूर्यवाताग्रेयः,
 ३ सवितृपर्वतधातारः । (१०१६१) ४ इन्द्राग्निसवितृबृहस्पतयः । (१०१६२) १-२ ब्रह्माग्नी । (१०१६३) इन्द्रोऽग्निश्च
 (बृ०दे०), ३ अग्निः, ४ इन्द्राब्रह्मणस्पती । (१०१६५) ४ यमः । (१०१६६) १-२ इन्द्रः, ३ वाचस्पतिः, ४-५ सपत्नाः ।
 (१०१६९) १ रुद्रगाः, २ पर्जन्यगाः, ३ इन्द्रगाः, ४ प्राजापतिदेवपितृगाः । (१०१७३) ३ इन्द्रसोमब्रह्मणस्पतयः, ४
 सुपृथिवीपर्वतराजानः, ५ वरुणबृहस्पतीन्द्राग्रेयः, ६ इन्द्रः । (१०१७४) १ ब्रह्मणस्पतिः, ३ सवितृसोमविश्वभूतानि, ४ देवाः ।
 (१०१७६) अग्निः प्रणीयमानः (ऐ० ब्रा०, ५-२) । (१०१७७) वायुः (कौ० ब्रा० ८.४) सूर्यः (बृ०दे०) । (१०१७७) २ वाक्, ३ आदित्यः । (१०१८०) १ इन्द्रो ज्येष्ठः (आश्वः श्रौ० ४.१३) । (१०१८१) १ धातृसवितृविष्णवः, २ धातृ-
 सवितृविष्णवमयः, ३ धातृसवितृविष्णुसूर्याः । (१०१८२) यजमानादिपः (बृ०दे०) । २ अग्निबृहस्पती । (१०१८३)
 १ पुत्रकामः, २ पुत्रकामा, ३ प्रजावान् ।

१८४	३ खट्वा गर्भकर्ता	१ विष्णुः खट्वप्रजापति- धातारः	१	१८७	५ वत्स आग्नेयः	१-५	अग्निः	५
		२ सिनीवालिसरस्वत्य- श्विनः	१	१८८	३ इयेन आग्नेयः	१-३	जातवेदोऽग्निः	३
		३ आश्विनौ	१	१८९	३ सार्पराज्ञी	१-३	सूर्यः	३
१८५	३ सत्य धृतिर्वारुणिः १-३	आदित्यः	३	१९०	३ अघमर्षणो माधुच्छन्दसः	१-३	भाववृत्तम्	३
१८६	३ उलो वातायनः १-३	वायुः	३	१९१	४ संवनन आङ्गिरसः	१	अग्निः	१
						२-४	संज्ञानम्	३

(इति अष्टमाष्टके अष्टमोध्यायः)

इति दशमं मण्डलम् ।

(१०।१८५) मित्रार्यमवरुणाः (वृ० दे०) । (१०।१८७) अग्निर्जातवेदाः (ऐ० ब्रा०) । (१०।१८९) १ क्षितिस्थाना वाक्, २ अन्तरिक्षस्थाना वाक्, ३ द्यस्थाना वाक् (वृ० दे०) । (१०।१९०) १ ऋतसत्यतपोरात्रि-समुद्राः, २ समुद्र-संवत्सराहोरात्रविधातारः, ३ सूर्यचन्द्रमोघातृदिवपृथिव्यन्तरिक्षस्वः । (१०।१९१) २-४ स्तोतारः ऋत्विजो वा ।

अनुक्रमणिकानुक्तदेवतासूचिका मिता । कृता धूपकरेण्यं प्रीणातु परमेश्वरम् ॥

ऋग्वेदीयसर्वानुक्रमण्यनुक्तदेवता-तद्विशेष-सूची ।

नामाक्षराणि कथमप्यधिगम्य यस्मिन् । स्वीयान्यहमप्रथमिकामवलम्ब्य देवाः ॥

धावन्यधीतिजनचाञ्छितपूरणाय । तं वेदमादिममनादिमुपाश्रितोऽस्मि ॥

कात्यायनेन मुनिना नानुक्रान्ताः कुतोऽपि याः । देवतास्ताः प्रदर्श्यन्ते सायणोक्त्यनुसारतः ॥

कौषीतक्यैतरेयाख्ये ब्राह्मणारण्यके तथा । आश्वलायनसूत्रं च बृहद्देवतया सह ॥

ऋचिस्वरुद्रस्वामिभाष्यमौद्गीथमपि च क्वचित् । दृष्ट्वार्थमनुसन्धाय लिख्यन्त इह देवताः ॥

अनन्तयज्ञेश्वरशर्मा, धूपकरः महाशालीक्षेत्रम्, गोवा; १८६२ शकाब्दे, ऋषिपञ्चमी

प्रथमं मण्डलम् ।

(१) १ अग्निराहवनीयः, ५ अग्निर्देवैः सहितः । (४) १ प्रजापतिः (ऐ० ब्रा०-१३।६), ४ (यजमानः, इंद्रः), ५ (ऋत्विजः, इंद्रः), ७ (यजमानः, इंद्रः) । (५) १ (ऋत्विजः, इंद्रः), ५ सोमाः । (६) १ आदित्याग्निवायुनक्षत्ररूपीन्द्रः, २ इंद्राश्वौ हरी, ३ आदित्यरूपीन्द्रः, ६ (ऋत्विजः), ८ मरुतः, इन्द्रश्च । (८) ८ इन्द्रवाक् । (१२) ६ अग्निरग्निवान् (ऐ० ब्रा० ३२।६), अग्निः समिद्धमानः (कौ० ब्रा० ८।१), ९ अग्निर्वीतिः (ऐ० ब्रा० ३२।६), १० अग्निः पावकः (कौ० ब्रा० २।१), देवाः । (१३) इध्मादिरूपोऽग्निरेव (वृ० दे०), १२ विश्वे देवाः (ष० शि०) (१४) १-२ देवैः सहितोऽग्निः, ३-४ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः, ५ अग्निः, ६-९ अग्निः देवाश्च, १० देवार्त्तान्द्र-वायुमित्राः, ११ अग्निः, १२ अग्निर्देवाश्च । (१५) १ ऋतुनासहेन्द्रः, २ ऋतुना मरुतः, ३ ऋतुना खट्वा, ४ ऋतुनाग्निः,

५ ऋतुभिरिन्द्रः, ६ ऋतुना मित्रावरुणौ, ७-१० ऋतुभिर्द्रविणोदाः, ११ ऋतुनाश्विनौ, १२ ऋतुना गार्हपत्यः । (१८)
 ७-८ अग्निः (सं० भा०) । (१९) मध्यमस्थानैर्मरुद्भिः पार्थिवोऽग्निः । (२२) २ अग्निदेवपत्नीत्वष्टारः (कौ० ब्रा० २८।२),
 १० अग्निदेवपत्नीधिषणाः, १७-१८ विष्णुस्त्रिविक्रमः, २०-२१ विष्णोःपदम् । (२३) १०-१२ मरुतः, १३-१५ पूषा-
 आद्युणिः (बृ० दे०), २२ उ० धं० अग्निः पयस्वान्, २४ देवा, ऋषिभिरिन्द्रः । (२५) ६ मित्रावरुणौ, (२६) ४ वरुण-
 मित्रार्यमाणः, १० विश्वैरग्निभिः सहितोऽग्निः । (२७) ४ अग्निर्देवाश्च, १० मध्यमोऽग्निः सूर्यः (बृ० दे०) । (३१) अग्नि-
 र्जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२-५), १८ अग्निर्ब्रह्मणवान् (श्रौ० सू० ३-१) । (३४) ११ त्रयस्त्रिंशद्देवैः सहोऽश्विनौ, (३५) ५
 इयावाः=सवितुरश्वाः । ७ सूर्यः, (३७) ७ मरुतः क्रोळिनः (आ० श्रौ० २।१९) । (३८) ६ निर्रक्तिः, १३-१७ मरुत्स्तोता
 ऋत्विग्वर्गणः । (४०) १ ब्रह्मणस्पतिर्मरुद्भिर्द्रविणश्च, २ ब्राह्मणस्पतिर्मरुतश्च, ३ ब्राह्मणस्पतिर्वाग्देवाः, ४ यजमानब्रह्मणस्पतीळा
 ६ देवाः । (४३) ३ मित्रवरुणरुद्राविश्वे देवाः (बृ० दे०) । (४४) ६-७, ९ अग्निर्देवाः, ८ अग्निसवित्रोपोऽश्विभगाः,
 १३ अग्निमित्रार्यमप्रातर्यावाणः, १४ मरुद्भरुणाद्युषसः । (४५) १ अग्निवसुरुद्रादित्याः (बृ० दे०), २ अग्निस्त्रयस्त्रिंश-
 द्देवाश्च, १० देवाः (बृ० दे०) । (४६) १, १४ उषाः अश्विनौ च, ४ आदित्यः (बृ० दे०) । (५०) ३ सूर्यरश्मयः, ६ सूर्यो
 वरुणस्वरूपः, वरुणः (भाक्ताः) । (५८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२।२) । (५९) ६ वैद्युतोऽग्निः, (६०) यज्ञियोऽग्निः । (६१)
 ७ विष्णुः (भाक्ताः) । (६२) ८ रात्र्युपसी, १० हस्ताङ्गुल्यः । (६४) ३ रुद्राः (भाक्ताः), ६ मरुद्भिर्द्रविणवः
 (ऐ० ब्रा० १२।७) । (७१) २ (अंगिरसः), ९ सूर्यो मित्रावरुणौ । (७३) ६ धेनवो नद्यश्च । (७४) ६ अग्निर्देवाः । (७५) ५
 मित्रावरुणदेवयज्ञानयः । (७६) २ अग्निरोदस्यः, ३ अग्नीरोक्षोहा, ४ अग्निदेवाः । (७७) ५ अग्निर्जातवेदाः (७८) १
 अग्निर्जातवेदाः । (७९) १-२ अग्निर्हिरण्यवान् (ऐ० ब्रा० ३२।८), ३ अर्यममित्रवरुणमरुतः, ४ अग्निर्जातवेदाः, ११-१२
 अग्निर्द्विपद्भरक्षोहा वा । (८२) ६ इन्द्रःपुषण्वान् । (३) २ वसतीवरीरेकधनाश्चापः (ऐ० ब्रा० ८।२) होतृचमसेऽवनीयमाना
 आपः (कौ० ब्रा० १२।१) ४ अङ्गिरसः, ५ अथर्वा, सूर्यरूपीन्द्रः, उशनाकाव्यः । (८४) १०-१२ इन्द्रस्य गावः १५ चन्द्रमाः,
 आदित्यरश्मयश्च, १६-१८ कः प्रजापतिः (आ० श्रौ०) । (८५) २ रुद्राः (भाक्ताः), ६ ऋभवः (ऐ० ब्रा० २८।४) ९ त्वष्टा
 इन्द्रश्च । (८६) १ इन्द्रामरुतः (ऐ० ब्रा० २८।२), अग्निर्मरुत्वान् (ऐ० ब्रा० ३२।८) । (८९) १ ऋतुदेवाः, २ देवाः, ३ भग-
 मित्रादितिदक्षमरुदर्यमवरुणसोमाश्विसरस्वत्यः, ४ वातपृथिवीद्युग्नावाश्विनः, ५ इन्द्रः पूषा, ६ (१ इन्द्रः, २ पूषा, ३ तार्क्ष्यः
 ४ बृहस्पतिः), ७ मरुतः, ८-९ देवाः, १० अदितिः । (९०) १-३ वरुणमित्रार्यमणः, ४ इन्द्रमरुत्पूषभगाः, ५ पूषविष्णु-
 मरुतः, ६ वातसिन्धोवधयः, ७ नक्तोवाःपृथिवीद्यावः, ८ वनस्पतिसूर्यगावः, ९ मित्रवरुणार्यमेन्द्रबृहस्पतिविष्णवः ।
 (९१) १, २० सोमः पितृमान् (आ० श्रौ० २।१९), ६ सोमोवनस्पतिः (आ० श्रौ० ४।३) । (९४) जातवेदाः (कौ० ब्रा०
 २३।८), इन्द्रर्भवः (ऐ० ब्रा० २८।१२) । (९५) १ अहोरात्रे, अदित्याग्नी, ५ अग्निर्द्यावापृथिव्यौ च, ११ अग्निमित्र-
 वरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः । (९६) ५ नक्तोपसी । (१००) इन्द्रो मरुत्वान् (आ० श्रौ०) ८।१, विव०), १६ इन्द्रस्याश्व-
 पङ्क्तिः, १९ इन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः । (१०१) इन्द्रो मरुत्वान् (सं० वि०), ७ रुद्राः (भाक्ताः), ११ इन्द्र-
 मित्रवरुणा०... । (१०२) २ [सूर्यचन्द्रमसौ, इन्द्रश्च] ११ इन्द्रमित्र०... । (१०३) ८ इन्द्रमित्र०... । (१०४) २। यजमानाः,
 २ इन्द्रः, ७ देवाः, ३-५ कुयवाख्यासुरनाशक इन्द्रः । (१०५) १ चन्द्ररश्मिः (अस्मिन् सूक्ते सर्वत्र रोदसी देवते अनुवर्तते)
 २ रोदसी, ३ देवाः, ४ अग्निः, ५ देवाः, ६ देवाः वरुणः, अर्यमा, ७ देवाः, ८ इन्द्रः, ९ सूर्यरश्मयः १० इन्द्र-
 वरुणाग्न्यर्यमसवितारः, अग्निवायुसूर्यश्चन्द्रविद्युतो वा ११ सूर्यरश्मयः, १२ देवाः, १३-१४ अग्निः, १५ वरुणः, १६
 आदित्यः, १७ बृहस्पतिः, १८ चन्द्रः, १९ इन्द्रमित्र०... । (१०६) १ इन्द्रमित्रवरुणाग्निमरुदितः (वसवः सर्वमन्त्रेष्व-
 धिकाः), २ आदित्याः, ३ पितरः, द्यावापृथिव्यौ, ४ नराशंसपूषणौ, ५ बृहस्पतिः, ६ इन्द्रः ७ देवादितिसवितृमित्र०...
 (१०७) १ आदित्याः, २ देवाः, इन्द्रमरुदादित्यादितयः, इन्द्रवरुणाग्न्यर्यमसवितृमित्र० । (१०८) १३ इन्द्राग्निमित्र० ।
 (१०९) ७ इन्द्राग्निः, सूर्यरश्मयः, ८ इन्द्राग्निमित्र० । (११०) ७ ऋभिवन्द्रौ, देवाः, ८ ऋभुमान्, इन्द्रमित्र० ।
 (१११) ४ इन्द्रर्भुमरुन्मित्रवरुणाश्विनः, ५ ऋभुयः मित्र० । (११२) १ द्यावापृथिव्यौ, २ अग्निः, अश्विनौ, २५ अश्विनौ
 मित्र० । (११३) २-३ रात्र्युपसी, २० उषोः मित्र० । (११५) ३ सूर्यस्याश्वाः, ५ सूर्यः सूर्याश्वाश्चमयो वा ६ सूर्यः, मित्र०

(११९) १-३ अश्विनः । (१२०) १०-११ अश्विनः । (१२२) रुद्रः, मरुतः, २ उषासानक्ते, ३ अग्निरादित्यो वा, वातः । इन्द्रापूर्वतौ, देवाः, ४ अश्विनौ, अपां नपात्, अहोरात्रे, ५ अश्विनौ, पूषा, अग्निः, ६ मित्रावरुणौ, सिन्धुः, ७ वरुणमित्रौ, देवाः, ८ देवसङ्घः, ९-१०, १५ मित्रावरुणौ । (१२३) ११ दक्षिणा, ३ सविता । (१२९) १ इन्द्रो मरुत्वान् ३ इन्द्रद्युम्नमित्रवरुणाः, ११ इन्द्रो रक्षोहा । (१३०) ९ सूर्यो वा । (१३२) ६ इन्द्रापूर्वतौ, वज्रः, इन्द्रः । (१३६) ३, ५ मित्रावरुणौ, अर्यमा च निपातभाक्, ४ मित्रावरुणौ, विश्वे देवाः (नि०), ६ द्युरोदसीमित्रवरुणरुद्रेन्द्राग्न्यर्यमभगसोमाः । ७ देवेन्द्रमरुदग्निमित्रवरुणाः । (१३९) ९ दध्यङ्कुङ्गिरः प्रियमेधकण्वाग्निमनवः (वृ० दे०) । (१४०) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २५।२), ३ अरण्यौ, ४, ७-८ अग्नेर्ज्वाला, ५ स्फुलिङ्गाः, ९ दावाग्निः । (१४१) जातवेदाः (कौ० आ० २।१८) । (१४३) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२।१) । (१४४) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २०।२) । (१४६) ३ पत्नीयजमानौ । (१५२) ४ आदित्यः । ६ धेनवः अदितिः (वृ० दे०) । (१५४) १-५ विष्णुस्त्रिविक्रमः, ६ इन्द्राविष्णू (वृ० दे०), ६ विष्णोर्गृहाणि (वृ० दे०) । (१५५) विष्णुस्त्रिविक्रमः, ६ विष्णुरादित्यात्मा । (१५६) ४-५ विष्णुर्यजात्मा । (१५७) १ अश्विनौ, सविता, ३ अश्विनः । (१५८) ६ दीर्घतमाः । (१५९) ५ (पू०) सविता । (१६०) १ सूर्यः (पे० ब्रा० १७।४) । (१६१) १ अग्निः, २ ऋभवः, २ अग्निः । (१६२) १ मित्रवरुणार्यमवाय्विन्द्रप्रजापतिमरुद्वाजिनः, ५ होत्रध्वर्युप्रतिप्रस्थात्रमीन्द्रावस्तुप्रशास्तुप्रहाणः, ६ अश्वयूपकर्तारः, १२ अश्वमांसकामा देवाः, १५ देवाः (नि०), २ इन्द्रापूर्वतौ (नि० वृ० दे०) ३ पूष-विश्वेदेवत्वष्टारः (नि०) ४ पूषा (नि०) । (१६३) २ वसवः, १० अश्वाः (वृ० दे०) । (१६४) १ आदित्यवायवज्रयः, २ सूर्यरथचक्राश्वाः, ३ आदित्यमण्डलश्मयः, सावयवं संवत्सरचक्रं वा, ४-६ दुर्ज्येष्ठादित्यसत्यम् ७ आदित्यस्तदश्मयश्च, ८ पृथिव्यादित्यौ, ९ द्युपृथिवीवृष्टयः, १० आदित्यदेवाः, संवत्सराख्यकालो वा, ११ आदित्यचक्राग्नी, १२-१४ संवत्सरचक्रम्, १५ सप्तर्तवः, १६ सूर्यरश्मयः तत्त्वविद्वा, १७ गोरूपिण्याहुतिः, १८ अन्यादित्योर्गतिहारेणोपासकः, १९ सोमसूर्यचक्रभ्रमणानि, २० जीवपरमात्मानौ, २१ परमात्मा, आदित्यतदश्मयो वा, २२ परमात्मा, आदित्यो वा वृक्षरूपः, २३ अग्निवायवादित्यपदाधानवेत्तारः, २४ अक्षरम्, २५ सूर्यगात्रसामनी, २६ गोसवितारौ, मेघवायु वा २७-२८ गौः, २९ वत्सगावौ, ३० शरीरजीवौ, ३१ आदित्यः, परमात्मा, ३२ संसारः, ३३ द्युपृथिवीन्द्रवृष्टयः, ३४ अश्वमेधकर्ता-यजमानः (प्रश्नाः), ३५ होत्रादयः (प्रतिवचनानि), ३६ आदित्यरश्मयः, विष्णुर्वा (भाक्ताः), ३७ अनात्मज्ञः (तत्परिदेवनम्) ३८ देहात्मपरमात्मनौ, ३९ आत्मज्ञानाज्ञाने, ४० गौः, ४१ वाक् माध्यमिका । (१६६) २ रुद्राः (भाक्ताः) । (१६७) ३ ऋष्टिः, ८-९ रोदसी-मरुत्पत्नी, १० इन्द्रः । (१६८) १ मरुतः रोदसी, ९ पृश्निर्मरुन्माता (पू०) । (१६९) इन्द्रो मरुतश्च (निपातिनः) (वृ० दे०) । (१७०) २, ५ इन्द्रो मरुतश्च, ४ ऋत्विजः । (१७३) ३ अग्निः, ११ इन्द्रयज्ञमार्गानभिज्ञः, १२ इन्द्रो मरुतश्च । (१७४) १ इन्द्रदेवाः । (१७९) ५ सोमः, ६ अगस्त्यः । (१८०) १० (अश्विनः), (१८१) २ (अश्विनः), ३ (अश्विनः), ४ चन्द्रादित्यौ । (१८६) १ इन्द्राग्निसवितारः, २ मित्रार्यमवरुणदेवाः, ३ देवाग्निवरुणाः, ४ देवोषासानक्ताः (नि०) ५ अहिर्बुध्न्यः, सिन्धुः, अपांनपात्, ६ त्वष्टा, इन्द्रः, ७ इन्द्रः, ८-९ मरुतः, १० अश्विनौ, पूषा विष्णुवाय्विन्द्रदेवाः, ११ देवदीधितिः । (१८७) ९ सोमः, १० करम्भः । (१९१) २ विषमन्योषधिः, ३ तृणानि, ६-७ सर्पाः, ८-१० सूर्यः ।

द्वितीयं मण्डलम् ।

(१) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २१।४], अग्निदेवतारूपः । (२) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २१।३] । (४) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २२।९] । (५) अग्निर्ऋत्विग्रूपः । ५ अग्निपरिचारिका अङ्गुल्यः, ६ अध्वर्युः । (८) ६ अग्नीन्द्रसोमदेवाः । (९) १-२ अग्निः प्रणीयमानः [पे० ब्रा], ६ अग्निर्नीकवान् [आश्व० सू० २।१८] । (११) इन्द्रो मरुत्वान् [कौ० ब्रा० २२।७] [आश्व० ७.११], ८ माध्यमिका वाक् । (१३) १ सोमरसः, २ नद्यः, इन्द्रः, ३ यजमानहोत्रध्वर्युब्रह्मेन्द्राः । (१८) १ इन्द्ररथः, यज्ञो वा, २ यज्ञः सोमो वा । (२३) १९ देवाः । (२४) ६-७ अङ्गिरसः, १६ देवाः । (२६) २ ऋषेः संबन्धी पुरुषः । (२७) मित्रार्यमभगतुविजातवरुणांशाः [वृ० दे०], ७ अदितिः [अ० पा०], १० वरुणः, १२-१३ आदित्यानां

परिचारको यजमानः, १५ (पूर्ववदेव), १४ इन्द्रः [तृ० पा० भाक्तः], १७ वरुणः । (२८) ३ आदित्याः । (२९) १ आदित्याः, वरुणमित्रदेवाः, २ देवाः, ३ वसवः, मित्रवरुणादित्यीन्द्रमरुतः, ४-६ देवाः, ७ वरुणः । (३०) ४ बृहस्पतिः (भाक्तः) । (३१) १ आदित्यरुद्रवसुसहितौ मित्रावरुणौ, २ देवाः, (३१) ३ इन्द्रो मरुत्वान्, ४ त्वष्टा, इळाभगरोदः पूषाश्विनः, ५ उपासानक्ता, छावापृथिव्यौ, ६ देवाहिर्बुध्न्याजैकपादिन्द्रसवित्रपांनपातः, ७ देवाः । (३२) ८ गुड्गूसिनीवालीराकासर-स्वतीन्द्राणीवरुणान्यः । (३३) ११ रुद्रो मृगरूपः, (३३) १३ मरुद्गुद्रा, (३४) १३ रुद्राः [भाक्ताः], (३५) ३ आपः समायतीः [कौ० ब्रा० १२।१], ५ तिस्रो देव्योऽपांनपाच्च, १५ अग्निः, देवाः, (३६) ३ ऋभवश्च (ऐ० ब्रा०), (३७) १ द्रविणोदा इषश्च, २ द्रविणोदा ऊर्जश्च, ३ द्रविणोदा सहश्च, ४ द्रविणोदा सहस्यश्च, ५ अश्विनौ तपाश्च, ६ अग्निः तपस्यश्च, (३८) ५ अग्निसवितारौ, ८ वरुणः, १० भगनराशंससवितारः

तृतीयं मण्डलम् ।

(१) अग्निरप्सुमान् (ऐ० ब्रा०) । (५) आग्नेये एतदादिसूक्तत्रये (वृ० दे०) मतेन भाव्यार्थपर्यालोचनेन च एता देवता निपातिन्यो दृश्यन्ते—, १-२ उपाः, ३-४ मित्रः, ७ छावापृथिव्यौ, ८ आपः, छावापृथिविमित्रवायुदेवाः । (६) १ कारवः, सुक्, २-५ छावापृथिव्यौ, ६-९ देवाः, १० रोदसी । (७) १, ६ पितरौ, ४ आपः, ७ देवाः, ८ देव्यौ होतारौ, ९ देवरोदांसि, १० उपाः । (८) १, ३ वनस्पतिः (वृ० दे०), ६ यूपाः, वनस्पतिः, ७ यूपाः, ८ आदित्यरुद्रवसुयुपृथिव्यन्तरिक्षयूपाः, ११ वनस्पतिः । (९) १-२ अपांनपात् । ४ (१०) देवैः सहाग्निः । (११) ५ जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६।१७), ४ अग्निदेवाः । (१३) ३ अग्निर्दाता (आश्व० सू० ३।१३) । (१४) ३ अग्न्युपासानक्ताः, ४ अग्निः सूर्यश्च (भाक्तः) (१७) अग्निदेवाः । (२०) १ अग्न्युपोऽश्विदधिकाः, ५ दधिकाग्न्युपोबृहस्पतिसवित्रश्च मित्रवरुणभगवसुरुद्रादित्वाः । (२२) ४ अग्नयो धिष्ण्याः (वृ० दे०) । (२३) १-३ अग्निर्मथितः । (२४) ५ अग्निर्दाता (आश्व० सू० ३।१३) । (२५) २ अग्निदेवाः, ३ अग्निच्छावापृथिव्यः । (२६) ९ विश्वामित्रोपाध्यायरोदस्यः । (२८) अग्निः पुरोळाशादः । (२९) १, ३ अग्न्यध्वर्युः, ५-६ अग्निरध्वर्यवांश्चा ऋत्विजश्च, ७-९ अग्निदेवाः, १० अग्न्यरणी, १२ अग्निदेवाः, १३ ऋत्विगरनयः, १५ अग्निकुशिकाः, १६ होता (भाक्तः) । (३०) इन्द्रसूर्यौ, १५-१७ इन्द्रो रक्षोहा । (३१) १ पुत्रिकाकरणम्, २ पुत्रिकायाः पितृरिक्थाभागित्वम्, ४ इन्द्रमरुदुषसः, ५ इन्द्राङ्गिरसः, ६ सरमेन्द्रौ, ११ इन्द्रः, गौः । १६ इन्द्रापः, १७ इन्द्रच्छावापृथिव्यः, २० अविन्द्राः । (३२) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२।९), २-३ इन्द्रमरुद्गुद्राः । (३३) १-३ विपाक्षुतृद्यौ, ६ इन्द्र-सवितारौ (वृ० दे०) । (३५) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१।४) । (३८) ५-६ इन्द्रावरुणौ, ७ इन्द्रयष्टारः, ८ सविता ९ इन्द्रावरुणौ । (३९) १-२ इन्द्रस्तववाक्, ३ अग्न्युषसः, ४-५ इन्द्राङ्गिरसः, ७ इन्द्रः सूर्यात्मा, ८ सूर्यवसवः । (४०) ३ विश्वेदेवैः सहेन्द्रः । (४७) इन्द्रो मरुत्वान् । (५०) इन्द्रो मरुत्वान् । (५१) ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्, (आश्व० श्रौ० ८।९) (५२) इन्द्रः पुरोळाशादः । (५३) ३ अध्वर्युरिन्द्रश्च, ७ भोजाङ्गिरोमरुतः, ९ विश्वामित्रेन्द्रौ, १० देवकुशिकाः, ११ कुशिकसुदासाः, १२ रोदसीन्द्राः, १७, १९ अनङ्गेन्द्रौ, २० वनस्पतिः, कौशिकस्यात्मश्रेय आशंसा । (५४) १ अग्निः, २, ४-८ छावापृथिव्यौ, ३ छावापृथिव्यग्नयः, ९ द्यौः, १० रोदोमित्रवरुणादित्याः, ११ सविता, १२ त्वष्टृपृषर्भवः, १३ मरुत्सरस्वत्यः, १४ विष्णुः, १५ इन्द्रः, १६ अश्विनौ, १७ देवेन्द्रर्भवः, १८ अर्यमादितिदेववरुणाः, १९ अग्निपृथिवीध्वर्युसूर्यान्तरिक्षाणि, २० पर्वतादित्यादितिमरुतः, २१ अग्निदेवाः, २२ अग्निः । (५५) १ उपसः, (अस्मिन् सूक्ते सर्वत्र देवाः सन्त्येव), २-५ अग्निः, ६ सूर्यमित्रावरुणाः, ७ अग्निः सूर्यात्मा, ८ अग्निः, ९ अग्निः सूर्यौ, १० विष्णवग्नी, ११ अहोरात्रे, १२-१३ छावापृथिव्यौ, १४ भूम्यादित्यौ, १५ अहोरात्रे, छावापृथिव्यौ वा, १६ दिशः, मेघा वा १७ इन्द्रो वर्धन्, १८ इन्द्रः कालात्मा, १९ त्वष्टा, २०-२१ इन्द्रः, २२ इन्द्रः पञ्ज्यात्मा । (५६) १ देवाः, २-३ संवत्सरः, ४ संवत्सरादित्यापः, ५ सिन्धुसंवत्सर (सूर्य) तिस्रो देव्यः, ६ सवितृधिषणे, ७ सवितृमित्रावरुणाब्रोदांसि, ८ अग्निवायुसूर्याः । (५७) १ इन्द्राग्निदेवाः, २ इन्द्रपूषाश्विदेवाः, ३ ओषधीन्द्राः, ४ रोदसी, अग्निदीप्तयः, ५ अग्नि-जिह्वा विश्वे देवाः, ६ अग्निप्रमल्यौ । (५९) २-३ मित्रः सत्यः (आश्व० सू० ४।११-१२) । (६०) ३-४ ऋभवः,

इन्द्रश्च (नि० वृ० दे०) । (६१) ६ उषोजनी । (६२) २ इन्द्रावरुणौ मरुद्भिर्द्यावापृथिवीभ्यां च सहितौ, ३ इन्द्रवरुणमरु-
देवपत्नीभारत्यः, ७ पूषा आशृणिः, १८ मित्रावरुणावृतावृधौ ।

चतुर्थ मण्डलम् ।

(१) १६ अङ्गिरसः, १७ प्रातःकालः, १८ विश्वेदेवमित्रवरुणाः । (२) ३ अग्नेरश्वौ । अग्निः, ४ अग्निः (अर्थम-
वरुणमित्रेन्द्रविष्णुमरुदश्विनः, नि.), १४-१८ अग्न्यङ्गिरसः, १६ अग्निः क्षामवान् (ऐ० ब्रा० ३२।५), १९ अग्न्युषसः ।
(३) १० सूर्यः (च० पा०), ११ अग्न्यङ्गिरसः, १२ अग्निनद्यः, १४ अग्नी रक्षोहा । (४) ८ अग्निः क्षत्रभृत् (आश्व०
सू० ४-१), १० अग्नी रथवान् (कौ० ब्रा० ८, २), १२-१३ अग्निरश्मयः । (५) १३ उपसः । (६) ३ सुकृस्वरु-
स्वधितयः, ४ यज्ञकर्म, ९ अग्न्यश्वाः, १० अग्निरश्मयः । (८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६।१३) । (११) ६ अग्निः
स्वास्तिमान् (आश्व० सू० २.८) । (१२) ३ अग्निः क्षत्रभृत् (आ० सू० ४-१) । (१३) १ अग्न्युषसः, अश्विनौ, सूर्यः,
२ सविता, वरुणमित्रदेवाः, ३ देवसूर्याः, ४ सूर्यः, सूर्यरश्मयः, ५ सूर्यः । (१४) १ अग्न्युषसी, अश्विनौ, २ सूर्यः,
३ उषाः, ४ अश्विनौ, ५ सूर्यः । (१५) १-३ अग्निर्हवींषि परितः क्रियमाणः । (१६) ५ स्वर्गः, सूर्यः । (१८) ६ नद्यः,
११ विष्णुः । (२१) ३ इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२-१ आ. सू. ७.१), ९ इन्द्रः प्रदाता (आ० सू० ३-१३) ।
(२४) ९ क्रथविक्रयव्यवहारनियमः, १० वामदेवस्य इन्द्रविचिक्रीषया प्रश्नः । (२५) ३ देवादित्यादित्यइवीन्द्राग्नयः,
४ अग्नीन्द्रौ । (३०) ७ इन्द्रस्य मन्थुदूरीकरणम् (पू०) (वृ० दे०), २४ इन्द्रार्थमपूषभगाः । (३१) १ कः
(आश्व० २-२७), ५-६ इन्द्रः ससूर्यः, १५ सूर्यः (वृ० दे०) । (३२) १९-२१ इन्द्रो भूरिदाः । (३४) ६ ऋभव
इन्द्रवन्तः, ७ इन्द्रो वरुणमरुद्वपुष्मास्पर्त्नीसहितः, ८ ऋभव आदित्यपर्वतसवितृसिन्धुसहिताः, ११ ऋभव इन्द्रमरुदेवो-
पेताः । (३५) १, ७ इन्द्रर्भवः (सर्वा० भा०) । (३७) ६ इन्द्रर्भवः, ८ ऋभ्विन्द्राश्विनः । (३९) १ उपसः, २
मित्रावरुणौ, ३ अदितिमित्रवरुणाः (नि०), ४ वरुणमित्राग्नीन्द्राः, ५ दधिक्रामित्रवरुणाः । (४०) १ दधिक्राः,
उषसः । अवग्न्युषःसूर्यवृहस्पत्याङ्गिरसजिष्णवः (नि०), ५ अग्निवायुसूर्याः (वृ० दे०) । (४२) १-६ त्रसदस्युः,
८ सप्त ऋषयः । (४३) १ कः, २ अश्विरथः । (५०) ७-९ पुरोहितप्रशंसा (वृ० दे०), १० ऋभवः (ऐ० ब्रा०-
२८-४) । (५१) ११ उपसः, द्यावापृथिव्यौ । (५४) ४ सविता सत्यप्रसवः (आश्व० सू० ४-१३), ६ सविता,
इन्द्रद्युपृथिविसिन्धुवादित्यादितयः (नि०) । (५५) १ देवद्युभूमिवरुणमित्राः, २ देवाः, ३ अदितिसिन्धुस्वस्त्युपासानक्ताः,
४ अर्थमवरुणाग्नीन्द्रविष्णवः, ५ पर्वतमरुद्भगवरुणमित्राः, ६ रोदस्थहिर्बुध्न्याः, ७ देवादित्येन्द्रमित्रवरुणाग्नयः, ८ अग्निः,
९ उषाः, १० सवितृभगवरुणमित्रार्थमेन्द्राः । (५७) ७ सीतेन्द्रपूषणः, ८ कृषिः, कर्षकाः, पर्जन्यः, धान्यप्रार्थना
(वृ०) । (५८) आदित्यो वा ।

पञ्चमं मण्डलम् ।

(१) ६ अग्निः सुरभिमान् (ऐ० ब्रा० ३२.८), ११ अग्निदेवाः । (२) ७ अग्निराहवनीयः (ऐ० ब्रा० ७-१७) ।
(४) २ अग्निर्गृहपतिः (आश्व० सू० १-१३), ४ अग्निदेवाः, १० अग्निः पुत्रीदः (आश्व० सू० २-८) । (५) ११ अग्नि-
वरुणेन्द्रमरुदेवाः । (८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २०-४), ३ अग्निर्विविचिः (ऐ० ब्रा० ३२-५) । (११) जातवेदाः
(कौ० ब्रा० २१-२) । (१३) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६-१०) । (१४) १ अग्निर्बुद्धिमान् (कौ० ब्रा० ३.४) । (२२)
१ अग्निदेवाः । (२५) ५-६ अग्निः पुत्रदः । (२६) १ अग्निः पावकः (आश्व० सू० २-१), १-२ अग्निः सदेवः, ४-५ अग्निः,
सदेवः । (२७) १-२ अरुणाग्नी, ३ अरुणत्रसदस्यवग्नयः, ४-६ अश्वमेधो राजा । (२८) अग्निः समिद्धः । (२९)
इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२-४), ७ अग्नीन्द्रौ । (३०) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१-३), १२-१५ ऋणञ्जयेन्द्राग्नयः
(वृ० दे०), (३१) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २०-२) । (३३) ८ त्रसदस्योर्दानम्, ९ विदथस्य दानम्, १० ध्वन्यस्य
दानम् । (३४) ९ शश्वती (शत्रीन्द्रौ) । (३६) ६ श्रुतरथस्य दानम्, मरुतः । (३७) १ इन्द्राग्न्युषसः, २ यजमानाध्वर्युः

३ इन्द्राग्निर्द्वौ, ४-५ इन्द्रयष्टस्तुतिः । (३८) ३ इन्द्रमरुतः । (३९) ५ इन्द्राग्नी (वृ० दे०) । (४१) १ मित्रावरुणौ, २ मित्रवरुणार्यमवाचिवन्द्रमरुदुद्राः, ३ अश्विनौ, रुद्रः, ४ वाताग्निपूषभगाः, ५ मरुतः, ६ वायुः, देवपत्न्यः, ७ उषासानक्ते, ८ वारोपपतिः, ९ पृथिव्याणावनस्पत्योपधयः, १० पर्वताः, आपः (मेघादित्यौ), १० अपां नपात्, अग्निः, ११ मरुत-गात्रोपधिद्युवनगिरयः, १२ वायुः, आपः, १३ मरुतः, १४ मरुद्वीर्नद्यः, १५ मही, १६ मरुतः, अहिर्बुध्न्यः, १७ देवाः, निर्रक्तितः, १८ इन्द्र, १९ इलोर्वश्यौ, २० देवसङ्घः, उर्वशी, मरुद्वीर्नद्यः वा, (४२) १ वरुणमित्रभगादितयः, वायुः, २ अदितिः, मित्रावरुणौ, ३ सविता (वृ० दे०), ४ इन्द्रः, ५ भगसवित्रंशेन्द्राः, ६ इन्द्रो मरुत्वान्, ७-९ वृहस्पतिः (वृ० दे०), १० मरुतः, ११ रुद्रः (वृ० दे०), १२ ऋभ्रिन्द्रपत्नीनदीसरस्वतीराकाः, १३ इन्द्रः पर्जन्यो वा, १४ इन्द्रस्पतिः पर्जन्याग्नी पूषा इन्द्रः, वैश्वानरो वा (वृ० दे०), १५ मरुतः (वृ० दे०), १६ पृथिव्यन्तरिक्षवनस्पत्योपधयः, १७ देवाः, १८ अश्विनौ (वृ० दे०) । (४३) १ एकधना आपः (ऐ० ब्रा० ८-२), २ द्यावापृथिव्यौ, ३ वायुः (वृ० दे०), ४ सोमः (वृ० दे०) इन्द्रो वा, ५ इन्द्रः (वृ० दे०), ६ अग्निः (वृ० दे०) द्या वा, ७ घर्मः, अज्यमानो महावीराख्यः पात्रविशेषः (ऐ० ब्रा०) ८ अश्विनौ (वृ० दे०), ९ पूषवायू (वृ० दे०), १० अग्निः, देवाः (वृ० दे०), मरुतः, ११ सरस्वती (वृ० दे०), १२ वृहस्पतिः (वृ० दे०), १३-१४ अग्निः, १५ अग्निः, पृथिवी (च० पा०), १६ देवाः, १७ अश्विनौ । (४४) १ सोम-इन्द्रो देवाः प्रजापतिर्वा (वृ० दे०), २ इन्द्रः, ३ अग्निः, ४ अग्निरादित्यो वा, ५ अग्निः, ६ देवाः, ७-९-१० सूर्यः, ८ अग्निः सूर्यो वा, ११ मरुतः, १२ सदापृणयजतबाहुवृक्तश्रुतवित्त्यर्देवाः, १३ सुतम्भरः, १४-१५ अग्निः । (४५) १ इन्द्रोप-आदित्याः, २ सूर्यः, उषाः, नद्यः, द्यौः, ३ पर्वतद्वयङ्गिरसः, ४ इन्द्राग्नी (मरुतश्च), ५-६ अङ्गिरसः, ७-८ अङ्गिरः सरमाः, ९-१० सूर्यः, ११ देवाः । (४६) १ प्रतिक्षत्रानार्यामिणौ, २ अग्नीन्द्रवरुणमित्रदेवमरुद्विष्णुनासत्यरुद्रमा-पूषभगसरस्वत्यः, ३ इन्द्राग्निमित्रवरुणादित्यस्वः पृथिवीद्युमरुपर्वताविविष्णुपूषब्रह्मणस्पतिभगसवितारः, ४ विष्णुवातसोम-भृशिविष्टारः, ५ मरुद्वृहस्पतिपूषवरुणमित्रार्यमाणः, ६ पर्वताः, नद्यः, भगः, अदितिः, ७-८ देवपत्न्यः (वृ० दे० ८), इन्द्राण्यग्नार्यश्विनीरोदसीवरुणान्यः । (४७) १ उषाः, २ सूर्यरश्मयः, ३-५ सूर्यः, ६ सूर्य-सूर्यरश्मयः, ७ मित्रावणा-ग्नयः । (४८) १ अग्निर्वैद्युतः, २ उपसः, ३ इन्द्रः, इन्द्रात्मादित्यः, ४ अग्निः ५ अग्निवरुणसवितारः, (४९) १ सवितृभगाश्विनः, २ सविता, ऋषेरात्मा, ३ पूषभगादितिसूर्येन्द्रविष्णुवरुणमित्राग्नयः, ४ सवितृतदीः, ५ देवमित्रवरुणाः । (५०) १-२ नेता (सविता), ३ देवदेवपत्नीः, ४ अग्नसवितारौ, ५ नेता (सविता) । (५१) १-३ अग्निदेवाः, ८ देवाइत्युपोऽग्नयः, ९ मित्रावरुणसोमविष्णवग्नयः, १० आदित्यवसिन्द्रवार्यग्नयः, ११ अश्विभगादि-तिपूषद्यावापृथिव्यः, १२ वायुसोमवृहस्पत्यादित्याः, १३ देवाग्न्यृभुद्राः, १४ मित्रवरुणपथ्यास्वस्तीन्द्राग्न्यदितयः, १५ प्रवसतां तद्वन्धूनां चाशंसा (पन्थाः) । (५६) ८ मरुद्वथत्रसदस्यौ (वृ० दे०), ९ मरुन्मीळुष्यौ । (५७) १ रुद्राः (भाक्ताः) । (५८) ५ अग्निर्मरुत्वान् । (ऐ० ब्रा० ३२.८) । (५९) ८ द्वयदित्युपोमरुतः । (६०) १, ६-८ अग्नमरुतः । ८ पार्थिवमध्यमाग्निमरुतः । (६१) १-४ ऋषेर्मरुद्विषयिणी जिज्ञासा, १७-१८ रात्री (वृ० दे०) । (६२) ७ मित्रावरुण-यो रथः । (६३) ४ मित्रवरुणसूर्यपर्जन्याः, ५, ६ मरुन्मित्रवरुणाः । (६४) ३ मित्रः । (६५) ४ मित्रः । (६६) ५ पृथिवी । (६७) १, ३, ४ वरुणमित्रार्यमणः । (६९) २ वरुणमित्रधेनुसिन्ध्वमित्राद्यादित्याः, ३ अदितिमित्रवरुणाः, ४ मित्रवरुणदेवाः । (७५) ९ उपोऽग्न्यश्विनः । (७६) १ उपोऽग्न्यश्विनः, ७-९ गर्भः । (८२) १-३ भगो वा, ४-५ सविता दुःस्वप्नः, ६ अदितिसवितारौ, ७ सविता सत्यप्रसवः (आश्व० सू० ४-१३) । (८३) ६ मरुत्पर्जन्याः । (८४) भूमिर्मध्यस्थाना । (८७) १ इन्द्रो विष्णुर्वा मरुत्वान्, मरुतः, ७ रुद्राः (भाक्ताः) ।

पष्ठं मण्डलम् ।

(१) १३ अग्निः क्षत्रवान् । (आश्व० सू० ४-१) । (२) ९ अग्निर्धामच्छत्, ११ अग्निदेवाः । (३) १ अग्निः मित्रावरुणौ (नि. प्र.) । (४) १ अग्निदेवाः । (७) ७ अग्निः क्षत्रवान् । (आश्व० सू० ४-१) । (८) २ अग्निर्वतपाः । (९) १ अहोरात्रे, द्यावापृथिव्यौ, २ यज्ञस्य वस्त्रात्मना रूपकम्, २-३ यज्ञस्य जगत्सृष्टेर्वा दुर्ज्ञेयत्वम् । (११) १

अग्निमरुन्मित्रवरुणाश्विद्युपृथिव्यः, ४ अग्निरोदस्यः । (१२) १ अग्निरोदस्यः । (१३) ३ अग्निरपां नपाच्च । (१४) ६ अग्निदेवाः । (१५) अग्निर्जातवेदाः (कौ० ब्रा० २३-३), १३, १९, अग्निर्गृहपतिः, १६ प्रणीयमानः (ऐ० ब्रा० ५-२), १८ अग्निदेवाः । (१६) अग्निर्होता, ३ अग्निः पथिकृत् । (आश्व० ३-१०), १० अग्निर्वीतिः, १३-१५ अग्निर्मथितः, १६ अग्निरसुरग्नः (ऐ० ब्रा० १६-५), २४ मित्रवरुणादित्यमरुद्रोदस्यग्नयः, ४० अग्निर्जायमानः, ४१ अग्निः प्रहियमाणः (ऐ० ब्रा० ३-६), ४४ अग्निदेवाः । (१९) १ इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१-४) । (२१) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २०-३; आश्व० ८, ८), ९ वरुणमित्रेन्द्रमरुत्पूत्रविष्णवग्निसवित्रोपधिपर्वताः, ११ इन्द्रदेवाः । (२४) ५ इन्द्रमित्रवरुणपूषसवितारः (सा० भा०) । (२६) ८ इन्द्रक्षत्रश्रियो । (२७) ८ अग्निः । (२८) १ इन्द्रगाः, २ इन्द्रः, ५, ८ इन्द्रगाः । (३६) १-३ इन्द्रं प्रति प्रश्नाः (३७) २ इन्द्रासोमौ, ३ इन्द्रवायू (वृ० दे०) । (४०) १२ इन्द्रो मरुत्वान् । (४४) २२-२४ सोमः (वृ० दे०) । (४६) ३३ शंयोः पिता । (च० पा०) (वृ० दे०) । (४७) १-५ इन्द्रः (ऐ० ब्रा०), सोमो निपाती वा (वृ० दे०), ११ इन्द्राता (आश्व० सू० २-१०) २० देवाः, भूमिः, वृहस्पतिः, इन्द्रः, (वृ० दे०), १२-१३ इन्द्रः सुत्रामा, १८ परमात्मा वा । (४८) ११-१२ धेनुः (मरुतः), १३ धेनुः, इत् (च०) १४ इन्द्रवरुणार्थमविष्णवः, १७ वनस्पतिः । (४९) १ मित्रवरुणाग्निदेवाः, २ अग्निः, ३ अहोरात्रे, ४ वायुः ५ अश्विर्धाक्षिनः, ६ पर्जन्यवातौ, मरुतः, ७ सरस्वती (ऐ० ब्रा० १३-१३ वाक्), ८ पूषा, ९ त्वष्टा, १० रुद्रः, ११ मरुतः, १२ गरुडगणः, १३ विष्णुः, १४ अहिर्बुध्न्यपर्वतसवितृदेवभगाः, १५ विश्वे देवाः । (५०) १ देवादितिवरुणमित्राग्न्यर्थमसवितृभगाः, २ सूर्यादेवाः, ३ द्यावापृथिव्यौ, ४-५ मरुतः, ५ रोदसी (वृ० दे०), ६ इन्द्रः, ७ अपः, ८ सविता, ९ अग्निदेवाः, १० अश्विनौ, ११ आदित्यवसुमरुद्राः, १२ रुद्रसरस्वतीविष्णुवायुभुवाजविधातृपर्जन्यवाताः, १३ सवितृभगापानपात्रवृष्ट्युपृथिव्यः (देवसमुद्राः), १४ अहिर्बुध्न्याजैकपात्पृथिवीसमुद्रविश्वदेवाः, १५ देवदेवपत्नयः । (५१) १-२ सूर्यः, ३ अदितिमित्रवरुणार्थमभगाः, ४ आदित्यादितयः, ५ द्युपृथिव्यग्निवस्वादित्यादितयः, ६-९ देवाः, १० वरुणमित्राग्नयः, ११ इन्द्रपृथिवीपूषभगादितिपञ्चजनाः, १२ देवाः, १३ अग्निः, १४ सोमः, १५ देवा इन्द्रज्येष्ठाः, १६ पत्न्याः । (५२) १ अतियाजछायाः (तजिराकृतिः), २ मरुह्यावः, ३ सोमः, ४ उपाः, सिन्धवः, पर्वताः, पितरः, ५ देवसूर्याग्नयः, ६ इन्द्रसरस्वतीपर्जन्यौषध्यग्नयः, ७-१० विश्वे देवाः, ११ इन्द्रमरुत्पृष्टमित्रार्थमणः, १२ अग्निः, १३ विश्वे देवाः, १४ विश्वे देवाः रोदस्यपानपाताः, १५ देवाः, १६ अग्निपर्जन्यौ, १७ विश्वे देवाः । (५६) २ पृथेन्द्रौ । (६०) १० अग्निः । (६१) १ सरस्वती देवतारूपा, २ सरस्वती नदीरूपा । (६२) ८ रोदस्यादित्यवसुमरुतः, ९ मित्रारुणाश्विनः । (६६) १, ३ पृथिमरुतः, ९ अग्नमरुतः । (६८) ४ मित्रवरुणद्युपृथिव्यः । (७५) ८ आयुधागारम् (वृ० दे०), १२ कवचम् (वृ० दे०), १५ दिग्धा इषुः, अयोमुखी इषुः, वारुणास्त्रम्, १६ धनुर्मुक्ता इषुः (वृ० दे०), १७ योद्धुः कवचबन्धः (वृ० दे०), १८ युयुस्तुतिः (वृ० दे०), १९ ऋरोरामन आशीः (च० पा०) (वृ० दे०) ।

सप्तमं मण्डलम् ।

(१) अग्निर्जातवेदाः (ऐ० ब्रा० २१-५) । (५) ८ औरसपुत्रप्रशंसा । (६) ९ अग्निः सरुद्रवसुः । (९) ५ विश्वदेव सरस्वतीमरुद्रादित्यग्नयः । (१०) २ अग्निर्विविचिः । (ऐ० ब्रा० ३२-५) ४ अग्नीन्द्ररुद्रादित्यवृहस्पतयः, (११) १-५ अग्निः सदेवः । (१४) ३ अग्निः सदेवः । (१५) ११ अग्निर्भगी (आश्व० सू० २-८), भगः, (निपा.), १२ अग्निसवितृभगादितयः । (१६) ४ अग्निदेवाः । (१७) २ अग्निर्द्वािदेवाः, ३, ४, ६ अग्निर्देवाः । (१९) ७ इन्द्राता (आश्व० सू० २-८) । (२१) ३ सोमाभिववग्रावाणः । (३०) ३ इन्द्राग्निदेवाः । (३१) ८ इन्द्रवापयौ । (३२) १० इन्द्रो मरुत्वान् (ऐ० ब्रा० २१-१) (श्रौ० सू० ७-१), २२ सूर्यः (ऐ० ब्रा०) । (३४) १ देवाः, २ अपाः, ३-४ इन्द्रः, ५-७ यज्ञः, ८-९ देवाः, १०-११ वरुणः, १२-१३ देवाः, १४ अग्निः, १५ अग्नपात्, १६ अहिः, १७ अहिर्बुध्न्यः, १८-१९ देवाः, २० देवपत्नीत्वष्टारः, २१ त्वष्टा, २२ देवपत्नीरोदसीवरुणानीत्वष्टारः, २३ पर्वता-द्वेदेवपत्नीषधिधुवनस्पत्यन्तरिक्षद्यावापृथिव्यः, २४ द्युपृथिवीवरुणमरुतः, २५ इन्द्रवरुणमित्राग्न्यवोषधिबृक्षमरुतः ।

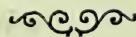
(३५) १ इंद्राग्नी, इंद्रावरुणौ; इंद्रासोमौ, इंद्रापूषणौ, २ भगनराशंसपुरंधिरैसत्यार्थमणः, ३ धातृधर्तृपृथिवीरोदस्याद्रि-
देवस्तुतयः, ४ अग्निमित्रावरुणाश्विसुकृतवाताः, ५ द्यावापृथिव्यौ, अन्तरिक्षम्, ओषधिवृक्षाः, इंद्रः, ६ इंद्रवरुणादित्यवरुणरुद्र
त्वष्ट्रदेवपत्नयः, ७ सोमब्रह्मप्रावययजूपमित्योषधिवेदयः, ८ सूर्यः, चतस्रो दिशः, पर्वताः, सिन्धवापः, ९ अदितिमरुद्विष्णु-
सवित्रवायवः, १० सविता, उपसः, पर्जन्यः, क्षेत्रपतिः, ११ देवसरस्वतीध्यमिषाद्वातिपाटुदिव्यपार्थिवाप्यान्, १२ सत्य-
पत्नयः, अर्वागावः, ऋभवः, पितरः, १३ अजैकपादहिर्बुध्न्यसमुद्रापांनपाटृभ्यः, १४ आदित्यरुद्रवसुदेवाः, १५ देवदेवाः ।
(३६) १ ब्रह्म, सूर्यः, पृथिवी, अग्निः, २ मित्रावरुणौ, ३ वातः, धेनवः, पर्जन्यः, ४ इंद्रः, अर्यमा, ५ रुद्रः, ६ सर-
स्वती, नद्यः, ७ मरुद्वाचः, ८ मही, पूषा, भगः, वाजः, ९ मरुद्विष्णवः । (३७) १-२ ऋभवः, ३-७ इंद्रः, ८ सविता,
पर्वतः, इंद्रः देवाः । (३८) ५ सवित्रहिर्बुध्न्यवरुण्येकधेनवः, ६ सवितृभगौ । (३९) १ अग्निः उषाः, पत्नीयजमानौ, होता,
२ वह्निर्वायूपूषणः, ३ वसुमरुतः, ४ विश्वदेवाग्निभगाश्चीन्द्राः, ५ मित्रवरुणेन्द्राग्न्यर्थमादितिविष्णुसरस्तीमरुतः, ६ देवाः,
७ रोदसीवरुणमित्राग्निदेवाः । (४०) १ देवाः, सविताः, २ मित्रवरुणरोदसीन्द्रार्थमादितिवायुभगाः, ३ मरुद्भिसर-
स्वत्यः, ४ वरुणमित्रार्थमादितयः, ५ विष्णुः, रुद्रः, अश्विनौ, ६ पूषसरस्वतीदेवपत्नीवायवः, ७ रोदसीवरुणमित्राग्निदेवाः ।
(४१) ४-५ भगदेवाः, ६ भगोपसी । (४२) १ अङ्गिरसः, पर्जन्यः, नद्यः, पत्नीयजमानौ, २ अग्निदेवाः, ३ देवाः,
होता, यजमानः, ४ अग्निः, ५ अग्निमरुदिन्द्राव्युषोमित्रवरुणाः, ६ अग्निदेवाः । (४३) १ देवद्यावापृथिव्यः, २ देव-
स्विगनयः, ३ देवागनयः, ४ देवाः ५ अग्निः, देवाः । (४४) १ दधिक्राड्युषोऽग्निभगेन्द्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यु-
पृथिव्यप्सूर्याः, २ दधिकाः, यज्ञः, इळा, अश्विनौ, ३ दधिकावाग्न्युषःसूर्यगोवरुणाश्वदेवाः, ४ दधिकावोषःसूर्यादित्य-
वस्वङ्गिरसः, ५ दधिकाग्निविश्वेदेवाः । (४५) २ सवितृसूर्या, ४ सवितृदेवाः । (४६) २-३ ऋभिवद्राः । (५१)
३ आदित्यमरुदेवर्भिवन्द्राग्न्यश्विनः । (५२) १ आदित्यमित्रावरुणद्यावापृथिव्यः, २ मित्रवरुणादित्याः, ३ सवितृवरुण-
(प्रजापति) विश्वेदेवाः । (५३) २ द्यातापृथिव्यौ दैव्यजनसहितौ । (५५) २-४ सारमेयः, ५-६ वारुणो जनः, ७ सूर्यः
वारुणजनाश्च, ८ वारुण्यः स्त्रियः । (५६) १६ मरुतः क्रीळिनः । (आश्व. श्रौ. २-१९), २५ इन्द्रवरुणमित्राग्न्योषधि-
वृक्षमरुतः । (५९) १ देवाग्निवरुणमित्रार्थममरुतः, २ देवाः, ६-९ मरुतः सान्तपनाः । (आश्व० सू० २-१८-१०)
मरुतो गृहमेधाः, ११ मरुतः स्वतवसः । (६०) १ अर्यमा (उ०), २-३ सूर्यमित्रवरुणाः, ४-११ मित्रार्थमवरुणाः ।
(६१) मित्रवरुणसूर्याः, ४ यज्वा (उ०) । (६२) २ मित्रवरुणार्थमाग्नयः (नि०), ३ वरुणमित्राग्नयः, ४ द्यावाभूमी,
वरुणवायुमित्राः । (६३) ६ मित्रवरुणार्थमणः । (६४) १३-५ मित्रवरुणार्थमणः । (६५) २ मित्रवरुणाहोरात्राणि ।
(६६) ४-६ मित्रार्थमसवितृभगाः, ७ मित्रवरुणार्थमणः, ९ वरुणमित्रौ, १० सूर्यः, (ऐ० ब्रा० ११-१२), मित्रवरुणार्थमणः ।
(६७) २ अग्निः, सूर्यः । (७२) ३ अड्युषोरोदस्यः, ४ अड्युषःसवित्रग्नयः । (७६) ४-५ अङ्गिरसः । (७७)
१ अग्न्युपसी । (७८) १ अग्न्युपसी । (७९) १ सूर्योपसी । (८१) २ सूर्योपसी । (८२) १० इंद्रवरुणमित्रार्थ-
मादितिसवितारः । (८३) ७ देवाः । (८७) ७ वरुणदेवाः । (८८) २ अग्निवरुणौ । (९०) ४ अङ्गिरसः । (९१)
३ वायुर्नियुत्वान् (आश्व० सू०) । (९२) ५ वायुर्नियुत्वान् । (आश्व० सू०) । (९३) ७ अग्निमित्रवरुणेन्द्रार्थमादि-
तयः, १६ अग्नीन्द्रविष्णुमरुतः । (९९) ७ विष्णुः शिपिविष्टः (आश्व० सू० ३-१३) । (१००) ५ विष्णुः शिपिविष्टः
(आ० सू० ३-१३) । (१०४) वशिष्ठस्य शपथः ।

अष्टमं मण्डलम् ।

(१) ९ सोमः, १८ देवाः । (५) १ उषाः । (६) २९-३० इंद्रः सूर्यार्यमा । (९) १६-१८ उषोऽश्विनः ।
(१०) २ वृहस्पतिविश्वदेवेन्द्रविष्णवश्विनः । (११) १ अग्निर्ब्रतपतिः (आश्व० सू०) । (१३) २० रुद्रः, २८ इंद्र-
रुद्रमरुतः । (१७) १० इंद्रः प्रदाता (आश्व० सू० ३-२३) । (१८) ३ सवितृभगवरुणमित्रार्थमणः, १६ पर्वतःद्यु-
पृथिव्यः, २० इन्द्राश्विमित्रवरुणाः, २१ मित्रार्थमवरुणमरुतः । (१९) ३५ वरुणमित्रार्थमणः । (२१) १७ इंद्रसरस्वती-
चित्राः (वृ० दे०) । (२३) ३० मित्रावरुणौ (नि०) । (२४) २८-३० उषाः (वृ० दे०) । (२५) १०

अदित्यश्चिमरुतः, ११ मरुतः, १२ विष्णुः, १३ मित्रवरुणार्यमणः, १४-१५ पर्जन्यमरुदश्वीन्द्रविष्णवः, १६-१७-१८ मित्रः, २१ सूर्यरोदस्यः, २२-२४ वरोदानम् । (२६) ११ अश्विवरुणमित्रार्यमणः, १८ अश्विश्वेतयावर्यौ । (२७) १ अग्नि-मरुद्ब्रह्मणस्पतिदेवाः, २ अग्निः, विश्वे देवाः, ३ यज्ञादित्यवरुणमरुतः, ४ विश्वे देवाः, ५ देवमरुदादितयः, ६ मरुन्मित्रेन्द्र-वरुणादित्याः, ७ वरुणाद्या देवाः, ८ मरुद्विष्णवश्चिपूषाणः, इंद्रः, ९-११ देवा (वसवः), १२ मरुत्सवितारः, १३-१४ विश्वे देवाः, १५ वरुणमित्रदेवाः, १६ देवाः, १७ अर्थममित्रवरुणाः, १८-२२ देवाः । (२८) १ त्रयस्त्रिंशद्देवाः, २-३ वरुणमित्रार्यमाग्निदेवपत्नयः, ४ देवाः, ५ मरुतः । (२९) १ सोमः, २ अग्निः, ३ त्वष्टा, ४ इंद्रः, ५ रुद्रः, ६ पूषा, ७ विष्णुः, ८ अश्विनौ, ९ मित्रावरुणौ, १० अन्नयः । (३१) १-२ यजमानेन्द्रो (वृ० दे०), ३ यजमानः, ४ इज्या, ११ पूषा, १२ पूषा, आदित्याः, १३ मित्रार्यमवरुणाः, १४ अग्निः (वृ० दे०) । (३२) २९-३० इंन्द्रेन्द्राश्वौ । (३३) १२ स्यायोगिः, स्त्रीरूप इंद्रः (वृ० दे०) । (३५) [सूक्तेऽत्र, २१ पर्यन्तं उपःसूर्यसंहितावश्विनौ, तन्मध्ये निपातिन्यस्तु ददर्श्यन्ते,] १ अग्नीन्द्रवरुणविष्णवादित्यरुद्रवसवः, २ विश्वधीभुवनसुपृथिव्यद्रयः, ३ त्रयस्त्रिंशद्देवात्मरुद्भृगवः, १३ मित्र-वरुणधर्ममरुतः, १४ अङ्गिरोविष्णुमरुतः, १५ मरुतः । (३६) इंद्रो मरुत्वान् (आश्व० सू० ७-१) । (३८) १० इन्द्राग्नी सरस्वतीवन्तौ । (४०) ९-११ इंद्रः । (४२) २ वरुणः, द्यावापृथिव्यौ । (४३) ९ अग्निरप्सुमान् (ऐ० ब्रा० ३२-७-१४) अग्निरग्निमान् (ऐ० ब्रा० ३२-५ २८), अग्निरप्सुमान् (आश्व० सू० ३-१३) । (४४) १ अग्नि-रतिथिः । (ऐ० ब्रा० ३-६) ३-१४ अग्निदेवः, १६ अग्निर्धूम्रवन् (आश्व० सू० २-११), १७ अग्निः शुचिः (ऐ० ब्रा०), अग्निज्योतिमान् (आश्व० सू० ३-१२), २१ अग्निः शुचिः (ऐ० ब्रा० ३२-७) । (४६) ४-५ मरुदर्थममित्राः (वृ० दे०), २१-३३ पृथुश्रवसो दानप्रशंसा, ३३ कानीतदत्ता स्त्री, (२९-३१-३३ इंद्रः इति केचित्) (४७) १ वरुणमित्रादित्याः, ५ इन्द्रादित्याः, ९ अदितिः (वृ० दे०) । (४८) १० सोमोन्द्रौ, १३ सोमः पितृमान् (आश्व० सू० २-१९), १४ देवसोमाः । (६१) १३ इन्द्रोऽभयंकरः । (६३) १० इन्द्रो मरुत्वान् । (६५) १०-१२ इंद्रदेवाः विश्वे देवा वा (वृ० दे०) । (६६) १५ कलयः । (६७) २, ४ वरुणमित्रार्यमणः, १०-११ अदितिः (वृ० दे०) १४-१८ आदित्यादित्याः । (६८) इन्द्रो मरुत्वान्, १४ ऋतवः (वृ० दे०) । (६९) २ इंद्रः सूर्यपर्जन्यादिरूपी, ३ गावः, ११ इन्द्राग्निविश्वदेववरुणापः । (७१) ३ अग्निविश्वदेवाः । (७२) ३ रुद्रः (भाक्तः), १२-१४ गावः, इन्द्राश्वौ, १६ वायुसूर्यवाचः, १७ मित्रावरुणौ । (७३) १६ उषाः, १८ सप्तवर्षिः । x

x अवशिष्टा नवमदशममण्डलयोरेषाऽनुक्तदेवतासूची (पूर्वत्र ३२-४५ पृष्ठेषु) नवमदशममण्डलयोरेषस्तादेव द्रष्टव्या ।

ऋषिसूची ।

[संग्राहकः- श्रीपण्डितः अनन्तशर्मा दिनकरसुनू रास्ते इत्युपाह्वः पुण्यपत्तनस्थः]

अंहोमुक् वामदेव्यः x १०।१२६ । (८) । [८]

अकृष्ट (ष्टाः) माषाः, 'माषाः' अकृष्टाः । पश्य ।

अक्षो मौजवान् १०।३४ । (१४) । [१४]

अगस्त्यो मैत्रावरुणः १।१६५ । १३-१५ (२); १६६-
१६९ । (४४); १७० । २, ५ (२);
१७१-१७८ । (५४); १७९ । ३, ४
(२); १८०-१९१ । (११५) । [२२०]

अगस्त्यशिष्यो ब्रह्मचारी १।१७९ । ५, ६ । [२]

अगस्त्यस्वसा ऋषिका १०।६० । (६) । [६]

अग्निः १०।१२४ । २, ३, ४ । [३]

" चाक्षुषः ९।१०६ । १-३, १०-१४ । [८]

" तापसः १०।१४१ । (६) । [६]

" पावकः ८।१०२ । (२२); १०।१४० । (६); [२८]

" बार्हस्पत्यः ८।१०२ । (२२) [२२]

" वैश्वानरः १०।७९-८० । (१४) । [१४]

" सौचीकः १०।५१ । २, ४, ६, ८ (४); ५२ । (६); ५३।
४, ५ (२) । ७९-८० । (१४) । [२६]

अग्नयः क्षिप्प्याः ऐश्वराः ९।१०९ । (२२) । [२२]

अग्नियुतः स्थौरः १०।११६ । (९) । [९]

अग्नियूपः स्थौरः १०।११६ । (९) [९]

अग्निवरुणसोमाः १०।१२४ । १, ५-९ । [६]

अघमर्षणः माधुच्छन्दसः १०।१९० । (३) । [३]

अङ्ग औरवः १०।१३८ । (६) । [६]

अंगिरसः सहस्रं वसुरोचिषः ८।३४ । (१६-१८) [३]

अजमीज्जः सौहोत्रः ४।४३ । (७); ४४ (७) । [१४]

अजाः पृथिनयः, 'पृथिनयः अजाः' पश्य ।

अत्रिः १०।१३७ । ४ [१]

अत्रिः भौमः ५।२७ । (६); ३७-४३ । (७९); ७६ । (५);
७७ । (५); ८३-८६ । (२७); ९।६७ ।
१०-१२ (३); ८६ । ४१-४५ । (५) । [१३०]

अत्रिः भौमः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः (४) अत्रिः भौमः ।

अत्रिः सांख्यः १०।१४३ । (६) । [६]

अदितिः ऋषिका ४।१८ । ७ । [१]

" दाक्षायणी १०।७२ । (९) । [९]

अनानतः पारुच्छेपिः ९।१११ । (३) । [३]

अनिलः वातायनः १०।१६८ । (४) । [४]

अग्नीगुः इयावाक्षिः ९।१०१ । १-३ । [३]

अपाला आत्रेयी ८।९१ । (७) । [७]

अप्रतिरथः ऐन्द्रः १०।१०३ । (१३) । [१३]

अप्सरसौ शिखण्डिन्यौ 'शिखण्डिन्यौ अप्सरसौ'

अभितपाः सौर्यः १०।३७ । (१२) । [१२]

अभीवर्तः आगिरसः १०।१७४ । (५) । [५]

अमहीयुः आगिरसः ९।६१ । (३०) । [३०]

अम्बरीषः वार्षागिरः १।१०० । (१९); ९।९८ । (१२) । [३१]

अयास्यः आगिरसः ९।४४-४६ । (१८); १०।६७ । (१२);
६८ । (१२) । [४२]

अरिष्टनेमिः तार्क्ष्यः १०।१७८ । (३) । [३]

अरुणः वैतहव्यः १०।९१ । (१५) । [१५]

अर्चन् हिरण्यस्तूपः १०।१४९ । (५) । [५]

अर्चनाना आत्रेयः ५।६३ । (७); ६४ । (७);
८।४२ । (६) । [२०]

अर्बुदः काद्रवेयः (सर्पः) १०।९४ । (१४) । [१४]

अवत्सारः काश्यपः ५।४४ । (१५); ९।५३-६० । (३२) '४७]

अवस्थुः आत्रेयः ५।३१ । (१३); ७५ । (९) । [२२]

अश्वमेधः भारतः राजा ५।२७ । (६) । [६]

अश्वसूक्ती काण्वायनः ८।१४ । (१५); १५ । (१३) [२८]

अश्व्यः वसः 'वसः अश्व्यः'

अष्टकः वैश्वामित्रः १०।१७४ । (११) । [११]

अष्टादंष्ट्रः वैरूपः १०।१११ । (१०) । [१०]

असितः काश्यपः ९।५-२४ । (१६४) । [१६४]

(काश्यपः देवलः ?)

x अत्र प्रथमं मण्डलाङ्कः, तदूर्ध्वं सूक्ताङ्कः, अनन्तरं सूक्तस्था ( ) मन्त्रसंख्या, तत्पश्चात् तस्यैव मन्त्राणां सर्वयोगस्य [ ] संख्यास्तवीति बोद्धव्यम् ।

असुराः पणयः	पणयः असुराः
आगस्थः दळहच्युतः	दळहच्युतः आगस्थः
आग्नेयः कुमारः	कुमारः आग्नेयः
" केतुः	केतुः "
" वत्सः	वत्सः "
" इयेनः	इयेनः "
आंगिः हविर्धानः	हविर्धानः आंगिः
आंगिरसः अभीवर्तः	अभीवर्तः आंगिरसः
" अमहीयुः	अमहीयुः "
" अयास्यः	अयास्यः "
" उचध्यः	उचध्यः "
" ऊरुः	ऊरुः "
" ऊर्ध्वसन्ना	ऊर्ध्वसन्ना "
" कुरसः	कुरसः "
" कृतयशाः	कृतयशाः "
" कृष्णः	कृष्णः "
" घोरः	घोरः "
" तिरश्चीः	तिरश्चीः "
" दिव्यः	दिव्यः "
" धरुणः	धरुणः "
" ध्रुवः	ध्रुवः "
" नृमेधः	नृमेधः "
" पवित्रः	पवित्रः "
" पुरुमीळहः	पुरुमीळहः "
" पुरुमेधः	पुरुमेधः "
" पुरुहन्मा	पुरुहन्मा "
" पूतदक्षः	पूतदक्षः "
" प्रचेताः	प्रचेताः "
" प्रभूवसुः	प्रभूवसुः "
" प्रियमेधः	प्रियमेधः "
" वरुः	वरुः "
" बिन्दुः	बिन्दुः "
" बृहन्मतिः	बृहन्मतिः "
" भिक्षुः	भिक्षुः "
" मूर्धन्वान्	मूर्धन्वान् "
" रहूगणः	रहूगणः "

आंगिरसः विरूपः	विरूपः आंगिरसः
" विहव्यः	विहव्यः "
" वीतहव्यः	वीतहव्यः "
" व्यव्यः	व्यव्यः "
" शिशुः	शिशुः "
" शौनहोत्रः (भागवः)	शौनहोत्रः "
" श्रुतकक्षः	श्रुतकक्षः "
" संवननः	संवननः "
" संवर्तः	संवर्तः "
" ससगुः	ससगुः "
" सव्यः	सव्यः "
" सुकक्षः	सुकक्षः "
" सुदीतिः	सुदीतिः "
" हरिमन्तः	हरिमन्तः "
" हिरण्यस्तूपः	हिरण्यस्तूपः "
आंगिरसी शश्वती (ऋषिका)	शश्वती आंगिरसी ।
आजीगतिः शुनःशेषः	शुनःशेषः आजीगतिः ।
आत्रेयः अर्चनाना	अर्चनाना आत्रेयः ।
" अवस्युः	अवस्युः "
" इषः	इषः "
" उरुचक्रिः	उरुचक्रिः "
" एवयामरुत्	एवयामरुत् "
" कुमारः	कुमारः "
" गयः	गयः "
" गविष्ठिरः	गविष्ठिरः "
" गातुः	गातुः "
" गोपवनः	गोपवनः "
" शुम्भः विश्वचर्षणिः	शुम्भः विश्वचर्षणिः "
" द्वितः मृक्तवाहाः	द्वितः मृक्तवाहाः "
" पूरुः	पूरुः "
" पौरः	पौरः "
" प्रतिक्षत्रः	प्रतिक्षत्रः "
" प्रतिप्रभः	प्रतिप्रभः "
" प्रतिभानुः	प्रतिभानुः "
" प्रतिरथः	प्रतिरथः "
" बभ्रुः	बभ्रुः "
" बाहुवृक्तः	बाहुवृक्तः "

आत्रेयः बुधः	बुधः	आत्रेयः	उत्तरार्धः (१॥); ४।२६। १-३। (३); ८।१००।
" यजतः	यजतः	"	४, ५ (२); १०।८६। १, ८, ११, १२, १४,
" रातहव्यः	रातहव्यः	"	१९-२२ (९)। [२६॥]
" वनिः	वनिः	"	इन्द्रः ऋषिः १०।२८। २, ६, ८, १०, १२। [५]
" वसुश्रुतः	वसुश्रुतः	"	इन्द्रः सुष्कवान् १०।३८। (५) [५]
" विश्वसामा	विश्वसामा	"	इन्द्रः वैकुण्ठः १०।४८। (११); ४९। (११); ५०। (७) [२९]
" इथावाइवः	इथावाइवः	"	इन्द्रप्रमतिः वासिष्ठः ९।९७। ४-६ [३]
" श्रुतवित्	श्रुतवित्	"	इन्द्रमातरः देवजामयः, 'देवजामयः इन्द्रमातरः ।'
" सत्यश्रवाः	सत्यश्रवाः	"	इन्द्रस्तुषा वसुक्रपत्नी (ऋषिका) १०।२८। १ [१]
" सदापृणः	सदापृणः	"	इन्द्राणी १०।८६। २-६, ९, १०, १५-१८ (११);
" सप्तवध्रिः	सप्तवध्रिः	"	१४५। (६) [१७]
" सप्तः	सप्तः	"	हरिभिविः काण्वः ८।१६। (१२); १७। (१५);
" सुतम्भरः	सुतम्भरः	"	१८। (२२) [४९]
" स्वस्ति	स्वस्ति	"	इषः आत्रेयः ५७। (१०); ८। (७) [१७]
आत्रेयाः प्रयस्वन्तः	प्रयस्वन्तः	आत्रेयाः ।	इधमवाहः दार्ढ्युतः ९।२६। (६) [६]
" वसूयवः	वसूयवः	"	उच्चथ्यः आंगिरसः ९।५०। (५); ११। (५); ५२। (५) [१५]
आत्रेयी अपाला	अपाला	आत्रेयी ।	उत्कीलः कात्यः ३।१५। (७); १६। (६) [१३]
" विश्ववारा	विश्ववारा	"	उपमन्युः वासिष्ठः ९।९७। १३-१५। [३]
आथर्वणः बृहद्विः	बृहद्विः	आथर्वणः ।	उपस्तुतः वार्हिहव्यः १०।११५। (९) [९]
" भिषक्	भिषक्	"	उरुक्षयः आमहीयवः १०।११८। (२) [९]
आदित्यः विवस्वान्	विवस्वान्	आदित्यः ।	उरुचक्रिः आत्रेयः ५।६९ (४); ७०। (४) [८]
आप्यः त्रितः	त्रितः	आप्यः ।	उर्वशी (ऋषिका) १०।९५। २, ४, ५, ७, ११, १३,
" द्वितः	द्वितः	"	१५, १६, १८। [९]
" भुवनः	भुवनः	"	उलः वातायनः १०।१८६। (३) [३]
आप्सवः मनुः	मनुः	आप्सवः ।	उशना काव्यः ८।८४। (९); ९।८७। (९); ८८। (८);
आमहीयवः उरुक्षयः	उरुक्षयः	आमहीयवः ।	८९। (७)। [३३]
आम्बरीषः सिन्धुद्वीपः	सिन्धुद्वीपः	आम्बरीषः ।	ऊरुः आंगिरसः ९।१०८। ४, ५। [२]
आम्भृणी वाक्	वाक्	आम्भृणी ।	ऊर्ध्वकृशनः यामायनः १०।१४४। (६) [६]
आयुः काण्वः ८।५२। (१०) [१०]			ऊर्ध्वग्रावा आर्बुदिः (सर्पः) १०।१७५। (४) [४]
आर्बुदिः ऊर्ध्वयावाः (सर्पः)	ऊर्ध्वयावाः	आर्बुदिः (सर्पः)	ऊर्ध्वनाभा ब्राह्मः १०।१०९। (७) [७]
आर्भवः सुनुः	सुनुः	आर्भवः ।	ऊर्ध्वसन्ना आंगिरसः ९।१०८। ८-९। [२]
आर्ष्टिपेणः देवापिः (वृष्टिकामः) देवापिः आर्ष्टिपेणः		(वृष्टिकामः)	ऋजिश्वा भारद्वाजः ६।४९-५२। (६३); ९।९८। (१२);
आसंगः प्लायोगिः ८।१। (३०-३३) [४]			१०८। ६, ७ (२)। [७७]
इटः आर्गवः १०।१७१। (४) [४]			ऋज्राश्वः वार्पागिर १।१०० (१९) [१९]
इन्द्रः १।१६५। १, २, ४, ६, ८, १०-१२, (८);			ऋणचयः (राजर्षिः) ९।१०८। १२, १३। [२]
१७०। १, ३, ४ (३); ४।१८। १, ४			ऋषभः वैराजः १०।१६६। (५) [५]

ऋषभः वैश्वामित्रः ३।१३।(७), १४।(७); ९।७१।(९)। [२३]

" शाकलः १०।१६६।(५)। [५]

ऋषिः इन्द्रः इन्द्रः ऋषिः ।

" पुरुरवाः ऐलः पुरुरवाः ऐलः "

ऋषिः यमः वैवस्वतः यमः वैवस्वतः (ऋषिः)

" वसुकः वसुकः (ऋषिः)

ऋषयः सप्त ९।१०७।(२६) [२६]

ऋषिका अगस्त्यस्वसा अगस्त्यस्वसा (ऋषिका)

" अदितिः अदितिः "

" इन्द्रस्नुषा इन्द्रस्नुषा "

" उर्वशी उर्वशी "

" गोधा गोधा "

" नदी नदी "

" यमी वैवस्वती यमी वैवस्वती "

" शश्वती आगिरसी शश्वती आगिरसी (ऋषिका)

" सरमा देवशुनी सरमा देवशुनी "

" सूर्या सावित्री सूर्या सावित्री "

ऋष्यशृंगः (वातरशनः) १०।१३६।७। [१]

एकधूः नौधसः ८।८०।(१०)। [१०]

एतशः (वातरशनः) १०।१३६।६। [१]

एरम्मदः देवमुनिः देवमुनिः एरम्मदः ।

एवयामरुत् आत्रेयः ५।८७।(९)। [९]

एवावदः ५।४४।१०। [१]

ऐन्द्रः अप्रतिरथः अप्रतिरथः ऐन्द्रः ।

ऐन्द्रः जयः जयः ऐन्द्रः

" लवः १०।११९।(१३) [१३] लवः "

" वसुकः वसुकः "

" विमदः विमदः "

" वृषाकपिः वृषाकपिः "

" सर्वहरिः सर्वहरिः "

ऐरावतः जरत्कर्णः (सर्पः) जरत्कर्णः ऐरावतः (सर्पः)

ऐलः पुरुरवाः (ऋषिः) पुरुरवाः ऐलः (ऋषिः)

ऐल्लषः कवषः कवषः ऐल्लषः ।

ऐश्वराः धिष्ण्याः अम्रयः ऐश्वराः धिष्ण्याः ।

ऐषीरथिः कुशिकः कुशिकः ऐषीरथिः ।

औचध्यः दीर्घतमाः दीर्घतमाः औचध्यः ।

औरवः अङ्गः औरवः ।

औशिजः दैर्घतमसः कक्षीवान् औशिजः

कक्षीवान् दैर्घतमसः

औशीनरः शिबिः शिबिः औशीनरः

कक्षीवान् औशिजः दैर्घतमसः १।११६-१२५।(१४६)

१२६।१-५ (५)। [१५१]

कक्षीवान् दैर्घतमसः ९।७४।(९) [९]

कण्वः घोरः १।३६-४३ (९६), ९।७४।(५)। [१०१]

कतः वैश्वामित्रः ३।१७।(५), १८।(५) [१०]

कपोतः नैर्ऋतः १०।१६५।(५) [५]

करिकतः (वातरशनः) १०।१३६।५। [१]

कर्णश्रुत् वासिष्ठः ९।२७।२२-२४।३। [३]

कलिः प्रागाथः ८।६६।(१५)। [१५]

कवषः ऐल्लषः १०।३०-३४।(५८)। [५८]

कविः भार्गवः ९।४७-४९।(१५), ७५-७९।(२५)। [४०]

कश्यपः मारीचः १।९९।(१), ८।२९।(१०); ९।६४।

(३०), ६७।४-६ (३), ९१।(६), ९२।

(६), ११३।(११), ११४।(४)। [७१]

मारीचः १०।१३७।२। [१]

" (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः-कश्यपः मारीचः ।

काक्षीवतः शबरः शबरः काक्षीवतः ।

" सुकीर्तिः सुकीर्तिः "

काक्षीवती घोषा घोषा काक्षीवती ।

काण्वः आयुः आयुः काण्वः

" हरिम्बिठिः हरिम्बिठिः "

" कुसीदी कुसीदी "

" कुरुसुतिः कुरुसुतिः "

" कृशः कृशः "

" त्रिशोकः त्रिशोकः "

" देवातिथिः देवातिथिः "

" नाभाकः नाभाकः "

" नारदः नारदः "

" नीपातिथिः नीपातिथिः "

" पर्वतः पर्वतः "

" पुनर्वत्सः पुनर्वत्सः "

" पुष्टिगुः पुष्टिगुः "

" पृषधः पृषधः "

" प्रगाथः प्रगाथः "

काण्वः प्रगाथः (घौरः)	प्रगाथः (घौरः) काण्वः ।
” प्रस्कण्वः	प्रस्कण्वः काण्वः ।
” ब्रह्मातिथिः	ब्रह्मातिथिः ”
” मातरिश्वा	मातरिश्वा ”
” मेधातिथिः	मेधातिथिः ”
” मेध्यः	मेध्यः ”
” मेध्यातिथिः	मेध्यातिथिः ”
” वत्सः	वत्सः ”
” शशकर्णः	शशकर्णः ”
” श्रुष्टिगुः	श्रुष्टिगुः ”
” सध्वंसः	सध्वंसः ”
” सुपर्णः	सुपर्णः ”
” सोभरिः	सोभरिः ”
काण्वायनः अश्वसूक्ती	अश्वसूक्ती काण्वायनः ।
काण्वायनः गोपूक्ती	गोपूक्ती काण्वायनः ।
काल्यः उत्कीलः	उत्कीलः काल्यः ।
काद्रवेयः अर्बुदः (सर्पः)	अर्बुदः काद्रवेयः (सर्पः) ।
कामायनी श्रद्धा	श्रद्धा कामायनी ।
कार्णिः विश्वकः	विश्वकः कार्णिः ।
काव्यः उशना	उशना काव्यः ।
काशिराजः प्रतर्दनः	१०।१७९ । २ [१] प्रतर्दनः काशिराजः ।
काश्यपः अवत्सारः	अवत्सारः काश्यपः ।
” असितः	असितः ”
” देवलः	देवलः ”
” निधुविः	निधुविः ”
” भूतांशः	भूतांशः ”
” रेभः	रेभः ”
” विवृहा	विवृहा ”
काश्यपौ रेभसून्	रेभसून् काश्यपौ ।
” शिखण्डिन्यौ	शिखण्डिन्यौ ”
कुत्सः आंगिरसः १।९४-९८ । (४७), १०१-११५	(१६५), ९।९७।४५-५८ । (१४) । [२२६]
कुमारः आग्नेयः ७।१०१ । (६), १०२ । (३) । [९]	” आग्नेयः ५।२ । (१२) । [१२]
” यामायनः १०।१३५ । (७) । [७]	

कुरुसुतिः काण्वः ८।७६ । (१२), ७७ । (११), ७८ । (१०) । [३३]	
कुलमलवर्हिषः शैलूषिः १०।१२६ । (८) । [८]	
कुशिकः ऐषीरथिः ३।३१ । (२२) । [२२]	
” सौभरिः १०।१२७ । (८) । [८]	
कुसीदी काण्वः ८।८१ । (९), ८२ । (९), ८३ । (९) । [२७]	
कूर्मः गार्त्समदः २।२७ । (१७), २८ । (११), २९ । (७) । [३५]	
” गृत्समदः २।२७ । (१७), २८ । (११), २९ । (७) । [३५]	
कृतयशाः आंगिरसः २।१०८ । १०, ११ । (२) । [२]	
कृत्तुः भार्गवः ८।७९ । (९) । [९]	
कृशः काण्वः ८।५५ [७] । (५) । [५]	
कृष्णः आंगिरसः ८।८५ (९), ८६ । (५), ८७ । (६), १०।४२ । (१२), ४३, (११), ४४ । (११) । [५३]	
केतुः आग्नेयः १०।१५६ । (५) । [५]	
कौत्सः दुर्मित्रः	दुर्मित्रः कौत्सः ।
” सुमित्रः	सुमित्रः ”
कौशिकः गाथी	गाथी कौशिकः ।
क्षत्रमनसः ५।४४ । १० । [१]	
गयः आग्नेयः ५।९ । (७), १० (७) । [१४]	
” स्वातः १०।६३ । (१७), ६४ । (१७) । [३४]	
गर्गः भारद्वाजः ६।४७ । (३१) । [३१]	
गर्भकर्ता त्वष्टा	त्वष्टा गर्भकर्ता ।
गविष्ठिरः आग्नेयः ५।१ । (१२) । [१२]	
गातुः ” ५।३२ । (१२) । [१२]	
गाथिनः विश्वामित्रः	विश्वामित्रः गाथिनः ।
गाथी कौशिकः ३।१९-२२ । (२०) । [२०]	
गार्त्समदः कूर्मः	कूर्मः गार्त्समदः ।
गृत्समदः २।२७ । (१७), २८ । (११), २५ । (७) । [३५]	
गृत्समदः शौनकः (आंगिरसः शौनहोत्रः) भार्गवः	२।१-३ । (४०), ८-२६ । (१८८), ३०-४३ । (१३५), ९।८६ । ४६-४८ (३) । [३६६]
गृहपतिः सहसः पुत्रः ८।१०२ । (२२) । [२२]	

गोतमः (सप्तर्षीणां एकः) १०।१३७।३ [१]
 " राहूगणः १।७४-९३।(२०४), ९।३१।(६),
 ६७।७-९।(३)। [२१३]
 " " (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः गोतमो
 राहूगणः
 गोधा (ऋषिका) १०।१३४।६ उत्तरार्धः- ७। [११]
 गोपवनः आत्रेयः ८।७३।(१८), ७४।(१५)। [३३]
 गोपायनः बन्धुः बन्धुः गोपायनः।
 " विप्रबन्धुः विप्रबन्धुः "
 " श्रुतबन्धुः श्रुतबन्धुः "
 " सुबन्धुः सुबन्धुः "
 गोपूक्ती काण्वायनः ८।१४।(१५), १५।(१३)। [२८]
 गोतमः नोधा नोधा गोतमः।
 " वामदेवः वामदेवः "
 गोपायनः बन्धुः बन्धुः गोपायनः।
 " विप्रबन्धुः विप्रबन्धुः "
 " श्रुतबन्धुः श्रुतबन्धुः "
 गौरिवीतिः शाकल्यः ५।२९।(१५), ९।१०८।१-२(२),
 १०।७३।(११), ७४।(६)। [३४]
 घर्मः तापसः १०।११४।(१०)। [१०]
 " सौर्यः १०।१८१।३। [१]
 घोरः आंगिरसः ३।३६।१०। [१]
 घोषा काक्षीवती १०।३९।(१४), ४०।(१४)। [२८]
 घौरः कण्वः कण्वः घौरः।
 घौरः काण्वः प्रगाथः प्रगाथः काण्वः घौरः।
 घौषेयः सुहस्यः सुहस्यः घौषेयः।
 चक्षुः मानवः १।१०६।४-६ (३)। [३]
 " सौर्यः १०।१५८।(५) [५]
 चाक्षुषः अग्निः अग्निः चाक्षुषः।
 चित्रमहा वातिष्ठः १०।१२२।(८)। [८]
 च्यवनः भार्गवः १०।१९।(८)। [८]
 जमदग्निः ३।६२।१६-१८ (३); १०।१३७।६
 (१)। [४]
 " भार्गवः ८।१०१।(१६); ९।६२।(३०); ६५।
 (३०), ६७।१६-१८ (३)। [७९]
 जमदग्निः भार्गवः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः
 (६ जमदग्निः भार्गवः)

जमदग्निविश्वामित्रौ १०।१६७।(४)। [४]
 जयः ऐन्द्रः १०।१८०।(३)। [३]
 जरत्कर्णः देरावतः (सर्पः) १०।७६।(८)। [८]
 जरिता (शार्ङ्गः) १०।१४२।१-२। [२]
 जानः वृशः वृशः जानः।
 जामदग्निः परशुरामः परशुरामः जामदग्निः।
 जामदग्न्यः रामः रामः जामदग्न्यः।
 जुहूः ब्रह्मजाया १०।१०९।(७)। [७]
 जूतिः (वातरशनः) १०।१३६।१। [१]
 जेता माधुच्छन्दसः १।११।(८)। [८]
 तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः १०।१८२।(३)। [३]
 तर्ह्यः ५।४४।१२ [१]
 तान्वः प्रार्थ्यः १०।९३।(१५)। [१५]
 तापसः अग्निः अग्निः तापसः।
 " घर्मः घर्मः "
 " मन्युः मन्युः "
 ताक्ष्यः अरिष्टनेमिः अरिष्टनेमिः ताक्ष्यः।
 " सुपर्णः सुपर्णः "
 तिरश्चीः आंगिरसः ८।९५।(९), ९६ (२१)। [३०]
 तृणपाणिः ५।४९।५ (१), ६।४८।(२२)। [२३]
 त्रसदस्युः पौरुक्त्स्यः ४।४२।(१०), ५।२७।(६),
 ९।११०।(१२)। [२८]
 त्रितः आप्यः १।१०५।(१९); ८।४७।(१८), ९।३३।
 (६), ३४।(६), १०।२।(८); १०।१-७।
 (४९) [१०६]
 त्रिशिराः त्वाष्ट्रः १०।८।(९), ९ (९)। [१८]
 त्रिशोकः काण्वः ८।४५।(४२)। [४२]
 त्रैवृष्णः अग्र्यः (भारतः राजा) अग्र्यः त्रैवृष्णः।
 अग्र्यः त्रैवृष्णः (भारतः राजा) ५।२७।(६),
 ९।११०।(१२)। [१८]
 त्वष्टा गर्भकर्ता १०।१८४।(३)। [३]
 त्वाष्ट्रः त्रिशिराः त्रिशिराः त्वाष्ट्रः।
 दक्षिणा प्राजापत्या १०।१०७।(११)। [११]
 दमनः यामायनः १०।१६ (१४)। [१४]
 दाक्षायणी अदितिः अदितिः दाक्षायणी।
 दाढेच्युतः इधमवाहः इधमवाहः दाढेच्युतः।
 दिव्यः आंगिरसः १०।१०७।(११) [११]

दीर्घतमाः औचथ्यः १।१४०-१६४। (२४२)। [२४२]
 दुर्मित्रः कौत्सः १०।१०५। (११)। [११]
 दुवस्युः वान्दनः १०।१००। (१२)। [१२]
 ह्ळहच्युतः आगस्थः ९।२५। (६)। [६]
 देवगन्धर्वः विश्वावसुः विश्वावसुः देवगन्धर्वः।
 देवजामयः इन्द्रमातरः १०।१५३। (५)। [५]
 देवमुनिः ऐरम्भदः १०।१४६। (६)। [६]
 देवरातः वैश्वामित्रः (शुनःशेषः आजीगर्तिः)
 १।२४। (१५)। [१५]
 देवलः काश्यपः ९।५-२४। (१६४)। [१६४]
 देववातः भारतः ३।२३। (५)। [५]
 देवशुनी सरमा (ऋषिका) सरमा देवशुनी (ऋषिका)
 देवश्रवाः भारतः ३।२३। (५)। [५]
 " यामायनः १०।१७। (१४)। [१४]
 देवाः १०।५१। १,३,५,७,९ (५);
 ५३।१-३, ६-११ (९)। [१४]
 देवातिथिः काण्वः ८।४।२१। [२१]
 देवापिः आर्षिषेणः (वृष्टिकामः) १०।९८। (१२)। [१२]
 दैर्घतमसः कक्षीवान् कक्षीवान् दैर्घतमसः।
 दैर्घतमसः कक्षीवान् कक्षीवान् औशिजः
 औशिजः दैर्घतमसः।
 दैवोदासिः परुच्छेपः परुच्छेपः दैवोदासिः।
 " प्रतर्दनः प्रतर्दनः "
 द्युतानः मारुतः ८।९६। (२१)। [२१]
 द्युन्नः विश्वचर्षणिः आत्रेयः ५।२३। (४)। [४]
 द्युन्नीकः वासिष्ठः ८।८७। (६)। [६]
 द्योणः (शाङ्गः) १०।१४२। ३,४ (२)। [२]
 द्वितः आप्यः ९।१०३। (६)। [६]
 द्वितः मृक्तवाहाः आत्रेयः ५।१८। (५)। [५]
 धरुणः आंगिरसः ५।१५। (५)। [५]
 धानाकः लुशः लुशः धानाकः।
 धिष्ण्याः ऐश्वराः अग्नयः अग्नयः धिष्ण्याः ऐश्वराः।
 ध्रुवः आंगिरसः १०।१७३। (६)। [६]
 नदी ऋषिका ३।३३। ४,६,८,१०। (४)। [४]
 नभः प्रभेदनः वैरूपः १०।११२। (१०)। [१०]
 नरः भारद्वाजः ६।३५। (५), ३६। (५)। [१०]
 नहुपः मानवः ९।१०१। ७-९ (३)। [३]

नाभाकः काण्वः ८।३९ (१०), ४० (१२), ४१ (१०),
 ४२ (६)। [३८]
 नाभानेदिष्टः मानवः १०।६१ (२७), ६२ (११)। [३८]
 नारदः काण्वः ८।१३ (३३), ९।१०४ (६), १०५ (६)।
 [४५]
 नारायणः १०।९०। (१६)। [१६]
 नार्मेधः शकपूतः शकपूतः नार्मेधः।
 नाहुषः ययातिः ययातिः नाहुषः।
 निधुविः काश्यपः ९।६३ (३०)। [३०]
 निवावरी सिकता सिकता निवावरी।
 नीपातिथिः काण्वः ८।३४। १-१५। [१५]
 नृमेधः आंगिरसः ८।८९ (७), ९० (६), ९८ (१२),
 ९९ (८), ९।२७ (६), २९। (६)। [४५]
 नेमः भार्गवः ८।१०० (१-३, ६-१२)। [१०]
 नैर्ऋतः कपोतः कपोतः नैर्ऋतः।
 नोधा गौतमः १।५८-६४ (७४), ८।८८। (६),
 ९।९३। (५)। [८५]
 नौधसः एकघूः एकघूः नौधसः।
 पणयः असुराः १०।१०८। १, ३, ५, ७, ९। [५]
 पतङ्गः प्राजापत्यः १०।१७७। (३)। [३]
 परमेष्ठी प्रजापतिः प्रजापतिः परमेष्ठी।
 पराशरः शाक्यः १।६५-७३। (९१),
 ९।९७। ३१-४४ (१४)। [१०५]
 परुच्छेपः दैवोदासिः १।१२७-१३९। (१००)। [१००]
 पर्वतः काण्वः ८।१२। (३३), ९।१०४। (६),
 १०५। (६), [४५]
 पवित्रः आंगिरसः ९।६७। २२-३२ (११)। ७३। (९)
 ८३। (५)। [२५]
 परशुरामः जामदग्निः १०।११०। (११)। [११]
 [निर्णयसागरोक्तः पाठः]
 पायुः भारद्वाजः ६।७५। (१९), १०।८७। (२५)। [४४]
 पारुच्छेपिः अनानतः अनानतः पारुच्छेपिः।
 पावकः अग्निः ८।१०२। (२२), १०।१४०। (६)। [२८]
 पुनर्वत्सः काण्वः ८।७। (३६)। [३६]
 पुरुमीढः आंगिरसः ८।७१। (१५)। [१५]
 " सौहोत्रः ४।४३। (७), ४४। (७)। [१४]

पुरुमेधः आंगिरसः ८।८९। (७), ९०। (६)। [१३]
 पुरुरवाः ऐलः (ऋषिः) १०।९५। (१, ३, ६, ८-१०, १२, १४, १७)। [९]
 पुरुहन्मा आंगिरसः ८।७०। (१५)। [१५]
 पुष्टिगुः काण्वः ८।५० [२]। (१०)। [१०]
 पूतदक्षः आंगिरसः ८।९४। (१२)। [१२]
 पूरणः वैश्वामित्रः १०।१६०। (५)। [५]
 पूरुः आत्रेयः ५।१६। (५), १७। (५)। [१०]
 पृथुः वैन्यः १।१४८। (५)। [५]
 पृथिव्यः अजाः ९।८६। (२१-३०, ३१-४०)। [२०]
 पृषधः काण्वः ८।५६ [८]। (५)। [५]
 पैजवनः सुदाः सुदाः पैजवनः।
 पौरः आत्रेयः ५।७३। (१०), ७४। (१०)। [२०]
 पौरुकुत्स्यः त्रसदस्युः त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः।
 पौलोमी शची १०।१५९। (६)। [६]
 प्रागाथः काण्वः ८।६३। (१२), ६४। (१२), ६५। (१२)। [३६]
 प्रागाथः घौरः काण्वः ८।१। १, २ (२), १०। (६), ४८। (१५), ६२। (१२)। [३५]
 प्राचेताः आंगिरसः १०।१६४। (५)। [५]
 प्राजापतिः परमेष्ठी १०।१२९। (७)। [७]
 प्राजापतिः वाच्यः ३।३८। (१०), ५४। (२२), ५५। (२२), ५६। (८), ९।८४। (५), १०१। १३-१६ (४)। [७१]
 ,, वैश्वामित्रः ३।३८। (१०), ५४। (२२), ५५। (२२), ५६। (८), ९।१०१। १३-१६ (४)। [६६]
 प्रजावान् प्राजापत्यः १०।१८३। (३)। [३]
 प्रतर्दनः काशिराजः १०।१७९। [१]
 ,, द्वैवोदासिः ९।९६। (२४)। [२४]
 प्रतिक्षत्रः आत्रेयः ५।४६। (८)। [८]
 प्रतिप्रभः ,, ५।४९। (५)। [५]
 प्रतिभानुः ,, ५।४८। (५)। [५]
 प्रतिरथः ,, ५।४७। (७)। [७]
 प्रथः वासिष्ठः १०।१८१। (१), [१]
 प्रभूवसुः आंगिरसः ५।३५। (८), ३६। (६), ९।३५। (६), ३६। (६)। [२६]

प्रयस्वन्तः आत्रेयाः ५।२०। (४)। [४]
 प्रयोगः भार्गवः ८।१०२। (२२)। [२२]
 प्रस्कण्वः काण्वः १।४४-५०। (८२), ८।४९ [१]। (१०), ९।९५। (५)। [९७]
 प्रागाथः कलिः कलिः प्रागाथः।
 ,, भर्गः भर्गः प्रागाथः
 ,, हर्यतः हर्यतः ,,
 प्राजापत्यः पतङ्गः पतङ्गः प्राजापत्यः।
 ,, प्रजावान् प्रजावान् ,,
 ,, यक्षमनाशनः यक्षमनाशनः ,,
 ,, यज्ञः यज्ञः ,,
 ,, विमदः विमदः ,,
 ,, विष्णुः विष्णुः ,,
 ,, संवरणः संवरणः ,,
 ,, हिरण्यगर्भः हिरण्यगर्भः ,,
 प्राजापत्या दक्षिणा दक्षिणा प्राजापत्या।
 प्रार्थ्यः तान्वः तान्वः प्रार्थ्यः।
 प्रियमेधः आंगिरसः ८।२।१-४० (४०), ६८। (१९), ६९। (१८), ८७। (६), ९।२८। (६)। [८९]
 प्रैयमेधः सिन्धुक्षित् सिन्धुक्षित् प्रैयमेधः।
 प्लातः गयः गयः प्लातः।
 प्लायोगिः आसंगः आसंगः प्लायोगिः।
 वन्धुः गोपायनः ५।२४। १। [१]
 ,, गौपायनः १०।५७-६०। (४०)। [४०]
 ,, लौपायनः ५।२४। (१)। [१]
 बभ्रुः आत्रेयः ५।३०। (१५)। [१५]
 बरुः आंगिरसः १०।९६। (१३)। [१३]
 बार्हस्पत्यः (अग्निः) ८।१०२। (२२)। [२२]
 ,, तपुर्मूर्धा तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः।
 ,, भरद्वाजः भरद्वाजः ,,
 ,, शंयुः शंयुः ,,
 बाहुवृक्तः (आत्रेयः) ५।४४। १२ (१), ५।७१। (३), ७२। (३)। [७]
 बिन्दुः आंगिरसः ८।९४। (१२), ९।३०। (६)। [१८]
 बिभ्राट् सौर्यः १०।१७०। (४)। [४]
 बुधः आत्रेयः ५।१। (१२)। [१२]
 ,, सौम्यः १०।१०१। (१२)। [१२]

बृहदुक्थः वामदेव्यः १०।५४।(६), ५५।(८), ५६।(७), [२१]	
बृहद्विः आथर्वणः १०।१२०।(९)। [९]	
बृहन्मतिः आंगिरसः ९।३९।(६), ४०।(६), १०।७१।(११), ७२।(९)। [३२]	
बृहस्पतिः लौक्यः १०।७२।(९)। [९]	
ब्रह्मचारी अगस्त्यशिष्यः अगस्त्यशिष्यः ब्रह्मचारी।	
ब्रह्मजाया जुहूः जुहूः ब्रह्मजाया।	
ब्रह्मवादिनी रोमशा रोमशा ब्रह्मवादिनी।	
ब्रह्मातिथिः काण्वः ८।५।(३९)। [३९]	
ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा ऊर्ध्वनाभा ब्राह्मः।	
ब्राह्मः रक्षोहा रक्षोहा ब्राह्मः।	
भयमानः वार्षागिरः १।१००।(१९)। [१९]	
भरद्वाजः बार्हस्पत्यः ६।१-३०।(३१६), ३७-४३। (३३), ५३-७४।(१८०), ९।६७। १-३(३)। [५३२]	
भरद्वाजः १०।२३७।(१)। [१]	
भरद्वाजः बार्हस्पत्यः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः (१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः)	
भर्गः प्रागाथः ८।६०।(२०), ६१।(१८)। [३८]	
भारतः देववातः देववातः भारतः।	
भारतः राजा अश्वमेधः अश्वमेधः भारतः राजा।	
„ „ ब्रसदस्युः ब्रसदस्युः „ „	
„ „ अग्ररुणः अग्ररुणः „ „	
भारद्वाजः ऋजिश्वा ऋजिश्वा भारद्वाजः।	
भारद्वाजः गर्गः गर्गः भारद्वाजः।	
„ नरः नरः „	
„ पायुः पायुः „	
„ वसुः वसुः „	
„ शासः शासः „	
„ शिरिम्बिठः शिरिम्बिठः „	
„ शुनहोत्रः शुनहोत्रः „	
„ सप्रथः सप्रथः „	
„ सुहोत्रः सुहोत्रः „	
भारद्वाजी रात्रिः रात्रिः भारद्वाजी।	
भार्गवः इटः इटः भार्गवः।	
„ कविः कविः „	

भार्गवः कृत्तुः कृत्तुः भार्गवः।	
„ गृत्समदः शौनकः गृत्समदः शौनकः भार्गवः।	
„ आंगिरसः शौनहोत्रः „	
च्यवनः च्यवनः भार्गवः।	
„ जमदग्निः जमदग्निः „	
„ नेमः नेमः „	
„ प्रयोगः प्रयोगः „	
„ वेनः वेनः „	
„ सोमाहुतिः सोमाहुतिः „	
„ स्यूमरश्मिः स्यूमरश्मिः „	
भार्म्यश्वः मुद्रलः भार्म्यश्वः।	
भालन्दनः वत्सप्रिः वत्सप्रिः भालन्दनः।	
भावयव्यः १।१२६।६। [१]	
भिष्णुः आंगिरसः १०।११७।(९)। [९]	
भिषक् आथर्वणः १०।९७। [२३]। (२३)	
भुवनः आप्यः १०।१५७।(५)। [५]	
भूतांशः काश्यपः १०।१०६।(११)। [११]	
भृगुः वारुणिः ९।६५।(३०), १०।१९।(८)। [३८]	
भौमः अत्रिः अत्रिः भौमः।	
भौवनः विश्वकर्मा विश्वकर्मा भौवनः।	
„ साधनः साधनः „	
मत्स्यः साम्मदः ८।६७।(२१)। [२१]	
मत्स्याः (जालनद्धाः बहवः) ८।६७।(२१)। [२१]	
मथितः यामायनः १०।१९।(८)। [८]	
मधुच्छन्दाः वैश्वामित्रः १।१-१०।(१०२), ९।१।(१०)। [११२]	
मनुः आप्सवः ९।१०६।७-९। [३]	
„ वैवस्वतः ८।२७-३१।(५९)। [५९]	
„ सांवरणः ९।१०१।१०-१२(३)। [३]	
मन्युः तापसः १०।८३।(७), ८४।(७)। [१४]	
„ वासिष्ठः ९।९७।१०-१२(३)। [३]	
मरुतः १।१६५।३, ५, ७, ९(४)। [४]	
मातरिश्वा काण्वः ८।५४ [६]।(८)। [८]	
माधुच्छन्दसः अधमर्षणः अधमर्षणः माधुच्छन्दसः।	
„ जेता जेता „	
मानवः चक्षुः चक्षुः मानवः।	
„ नहुषः नहुषः „	

मानवः नाभानेदिष्ट	नाभानेदिष्टः मानवः
„ शार्यातः	शार्यातः „
मान्धाता यौवनाश्वः १०।१३४। १-५, ६पूर्वार्धः। [५॥]	
मान्यः मैत्रावरुणिः ८।६७। (२१)। [२१]	
माथी ५।४४। ११। [१]	
मारीचः कश्यपः	कश्यपः मारीचः।
मारुतः युतानः	युतानः मारुतः।
मापाः अकृष्टाः ९।८६। १-१०, ३१-४० (२०) [२०]	
मुद्गलः भार्गवः १०।१०२। (१२)। [१२]	
मुष्कवान् इंद्रः	इंद्रः मुष्कवान्।
मूर्धन्वान् आंगिरसः १०।८८। (१९)। [१९]	
„ वामदेव्यः १०।८८। (१९)। [१९]	
मृक्तवाहाः आत्रेयः द्वितः द्वितः मृक्तवाहाः आत्रेयः।	
मृळीकः वासिष्ठः ९।९७। २५-२७ (३);	
१०।१५०। (५)। [८]	
मेधातिथिः काण्वः १।१२-२३। (१४३); ८। १।	
३-२९ (२७); २। १-४२ (४२)।	
३२। (३०); ९। २। (१०),	
४१। (६), ४२। (६),	
४३। (६)। [२७०]	
मेध्यः „ ८।५३ [५]। (८), ५७ [९]	
(४), ५८ [१०]। (३)। [१५]	
मेध्यातिथिः „ ८। १। ३-२९ (२७); ३। (२४);	
३३। (१९), [७०]	
मैत्रावरुणः अगस्त्यः	अगस्त्यः मैत्रावरुणः।
मैत्रावरुणिः मान्यः	मान्यः मैत्रावरुणिः
„ वासिष्ठः	वासिष्ठः „।
यक्ष्मनाशनः प्राजापत्यः १०।१६१। (५)। [५]	
यजतः ५।४४। १०-१२ (३)। [३]	
यजतः आत्रेयः ५।६७। (५), ६८। (५)। [१०]	
यज्ञः प्राजापत्यः १०।१३०। (७)। [७]	
यमः वैवस्वतः (ऋषिः) १०। १०। २, ४, ६, ८, ९, १०,	
१२, १४ (८); १४। (१६)। [२४]	
यमी वैवस्वती (ऋषिका) १०। १०। १, ३, ५, ७,	
११, १३ (६), १५४। (५)। [११]	
ययातिः नाहुषः ९। १०१। ४-६। [३]	
यविष्ठः सहसः पुत्रः ८। १०२। (२२)। [२२]	

यामायनः ऊर्ध्वकृशनः	ऊर्ध्वकृशनः यामायनः।
„ कुमारः	कुमारः „
„ दमनः	दमनः „
„ देवश्रवाः	देवश्रवाः „
„ मथितः	मथितः „
„ शंखः	शंखः „
„ संकुसुकः	संकुसुकः „
यौवनाश्वः मान्धाता	मान्धाता यौवनाश्वः।
रक्षोहा ब्राह्मः १०। १६२। (६) [६]	
रह्मगणः आंगिरसः ९। ३७। (६), ३८। (६) [१२]	
राजर्षिः ऋणचयः	ऋणचयः राजर्षिः।
रातहव्यः आत्रेयः ५। ६५। (६), ६६। (६) [१२]	
रात्रिः भारद्वाजी १०। १२७। (८) [८]	
रामः जामदग्न्यः १०। ११०। (११) [११]	
राह्मगणः गौतमः	गौतमः राह्मगणः।
रेणुः वैश्वामित्रः ९। ७०। (१०), १०। ८९। (१८) [२८]	
रेभः काश्यपः ८। ९७। (१५) [१५]	
रेभसूनुः काश्यपः ९। ९९। (८); १००। (९) [१७]	
रेभसूनुः काश्यपौ ९। ९९। (८), १००। (९) [१७]	
रोमशा ब्रह्मवादिनी १। १२६। ७। [१]	
रौहिदश्वः वसुमनाः	वसुमनाः रौहिदश्वः।
लवः ऐन्द्रः १०। ११९। (१३) [१३]	
लुशः धानाकः १०। ३५। (१४), ३६। (१४) [२८]	
लोपासुद्रः १। १७९। १, २। [२]	
लौक्यः बृहस्पतिः	बृहस्पतिः लौक्यः।
लौपायनः बन्धुः	बन्धुः लौपायनः।
„ विप्रबन्धुः	विप्रबन्धुः „
„ श्रुतबन्धुः	श्रुतबन्धुः „
„ सुबन्धुः	सुबन्धुः „
वत्सः आग्नेयः १०। १८७। (५) [५]	
„ काण्वः ८। ६। (४८), ११। (१०) [५८]	
वत्सप्रिः भालन्दनः ९। ६८। (१०), १०। ४५। (१२),	
४६। (१०) [३२]	
वज्रुः वैखानसः १०। ९९। (२२) [२२]	
वरुणः अग्निः सोमः १०। १२४। (१, ५-९) [६]	
वत्रिः आत्रेयः ५। १९। (५) [५]	
वशः अङ्ग्यः ८। ४६। (३३) [३३]	

वसिष्ठः मैत्रावरुणिः ७।१-३२। (२९२), ३३। १-९	
(९), ३४-१०४। (५३५); ९।६७।	
१९-२१ (३), ९०। (६), ९७।	
१-३ (३)। [८४८]	
वसिष्ठः ९।६७। २२-३२ (११);	
१०-१३७। ७ (१)। [१२]	
वसिष्ठः मैत्रावरुणिः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः।	
वसिष्ठपुत्राः ७।३३। १०-१४ (५)। [५]	
वसुः भारद्वाजः ९।८०। (५), ८१। (५),	
८२। (५)। [१५]	
वसुकर्णः वासुकः १०।६५। (१५), ६६। (१५)। [३०]	
वसुकृत् वासुकः १०।२०-२६। (६६)। [६६]	
वसुकः ऋषिः १०।२८। ३, ४, ५, ७, ९, ११। [६]	
॥ ऐन्द्रः १०।२७। (२४), २९। (८)। [३२]	
॥ वसिष्ठः ९।९७। २८-३० (३)। [३]	
वसुकपत्नी इन्द्रस्तुषा (ऋषिका) १०।२८। १। [१]	
वसुमनाः रौहिदश्वः १०।१७९। ३। [१]	
वसुरोचिषः अंगिरसः सहस्रम् ८।३४। १६-१८। [३]	
वसुश्रुतः आत्रेयः ५।३। (१२), ४। (११), ५।	
(११), ६। (१०)। [४४]	
वस्यवः आत्रेयाः ५।२५। (९), २६। (९)। [१८]	
वाक् आम्भृणी १०।१२५। (८)। [८]	
वाच्यः प्रजापतिः प्रजापतिः वाच्यः।	
वाजम्भरः ससिः ससिः वाजम्भरः।	
वातजूतिः (वातरशनः) १०।१३६। २। [१]	
वातरशनाः (१ ऋग्यशृङ्गः, २ एतशः, ३ करिकृतः, ४	
जूतिः, ५ वातजूतिः, ६ विप्रजूतिः, ७ वृषा-	
णकः) १०।१३६। (७)। [७]	
वातायनः अनिलः अनिलः वातायनः।	
॥ उलः उलः ॥	
वाध्यश्वः सुमित्रः सुमित्रः वाध्यश्वः	
वानन्दनः दुवस्थुः दुवस्थुः वानन्दनः।	
वामदेवः गौतमः ४।१-१७। (२०६); १८। २-३॥,	
८-१३ (८॥), १९-४१। (२३९),	
४५-५८। (१०७)। [५६०॥]	
वामदेव्यः अंहोसुक अंहोसुक वामदेव्यः।	
॥ बृहदुक्थः बृहदुक्थः ॥	

वामदेवः मूर्धन्वान् मूर्धन्वान् वामदेव्यः।	
वारुणिः भृगुः भृगुः वारुणिः।	
॥ सत्यधृतिः सत्यधृतिः ॥	
वार्षागिरः अम्बरीषः अम्बरीषः वार्षागिरः।	
॥ ऋज्राश्वः ऋज्राश्वः ॥	
॥ भयगानः भयमानः ॥	
॥ सहदेवः सहदेवः ॥	
॥ सुराधाः सुराधाः ॥	
वाष्टिहव्यः उपस्तुतः उपस्तुतः वाष्टिहव्यः।	
वासिष्ठः इन्द्रप्रमतिः इन्द्रप्रमतिः वासिष्ठः।	
॥ उपमन्युः उपमन्युः ॥	
॥ कर्णश्रुत् कर्णश्रुत् ॥	
॥ चित्रमहाः चित्रमहाः ॥	
॥ युष्मोकः युष्मोकः ॥	
॥ प्रथः प्रथः ॥	
॥ मन्युः मन्युः ॥	
॥ मृलीकः मृलीकः ॥	
॥ वसुकः वसुकः ॥	
॥ वृषगणः वृषगणः ॥	
॥ व्याघ्रपाद् व्याघ्रपाद् ॥	
वासुकः वसुकर्णः वसुकर्णः वासुकः।	
॥ वसुकृत् वसुकृत् ॥	
विप्रजूतिः (वातरशनः) १०।१३६। ३। [१]	
विप्रबन्धुः गोपायनः ५।२४। (४)। [४]	
॥ गौपायनः १०।५७-६०। (४०)। [४०]	
॥ लौपायनः ५।२४। (४)। [४]	
विमदः ऐन्द्रः १०।२०-२६। (६६)। [६६]	
॥ प्राजापत्यः १०।२०-२६। (६६)। [६६]	
विरूपः अंगिरसः ८।४३। (३३), ४४। (३०),	
७५। (१६)। [७९]	
विवस्वान् आदित्यः १०।१३। (५)। [५]	
विवृहः काश्यपः १०।१६३। (६)। [६]	
विभ्राट् सौर्यः १०।१७०। (४)। [४]	
विश्वकः कार्णिः ८।८६। (५)। [५]	
विश्वकर्मा भौवनः १०।८१। (७), ८२। (७)। [१४]	
विश्वचर्षणिः आत्रेयः युष्मः युष्मः विश्वचर्षणिः आत्रेयः।	
विश्वमनाः वैयश्वः ८।२३-२६। (१०९), [१०९]	

विश्वदारः	५४४। ११। [१]
विश्ववारा आत्रेयी	५१२८। (६)। [६]
विश्वसामा आत्रेयः	५१२१। (४)। [४]
विश्वामित्रः गाथिनः	३११-१२ (१४०), २४-३२ (११७), ३३। १-३, ५, ७, ९, ११- १३। (२), ३४। (११)। ३५। (११), ३६। १-९, ११। (१०), ३७-५३ (१४४)। ५७-६१। (५६)। ९। ६७। १३-१५ (३)। [५०१]

विश्वामित्रः गाथिनः	(सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः।
विश्वामित्रः	१०१३७। ५। [१]
विश्वामित्रः जमदग्निः	१०१६७। (४)। [४]
विश्ववसुः देवगन्धर्वः	१०१३९। (६)। [६]
विष्णुः प्राजापत्यः	१०१०४। (३)। [३]
विह्वयः आंगिरसः	१०१२८। (९)। [९]
वीतह्वयः "	६। १५। (१९)। [१९]
वृशः जानः	५१२। (१२)। [१२]
वृषगणः वासिष्ठः	९। ९७। ७-९ (३)। [३]
वृषाकपिः ऐन्द्रः	१०१८६। ७, १३, २३ (३)। [३]
वृषाणकः वातरशनः	१०१३६। ४। [१]
वेनः भार्गवः	९। ८५। (१२); १०१२३। (८)। [२०]
वैकुण्ठः इन्द्रः	इन्द्रः वैकुण्ठः।
वैखानसः वज्रः	वज्रः वैखानसः।
वैखानसाः (शतम्)	९। ६६। (३०)। [३०]
वैतह्वयः अरुणः	अरुणः वैतह्वयः।
वैन्यः पृथुः	पृथुः वैन्यः।
वैयश्वः विश्वमनाः	विश्वमनाः वैयश्वः।
वैराजः ऋषभः	ऋषभः वैराजः।
वैरूपः अष्टादंष्ट्रः	अष्टादंष्ट्रः वैरूपः।
" नभःप्रभेदनः	नभःप्रभेदनः "
" शतप्रभेदनः	शतप्रभेदनः "
" सन्धिः	सन्धिः "
वैवस्वतः मनुः	मनुः वैवस्वतः।
" यमः	यमः "
वैवस्वती यमी	यमी वैवस्वती।

वैश्वानरः अग्निः	अग्निः वैश्वानरः।
वैश्वामित्रः अष्टकः	अष्टकः वैश्वामित्रः।
" ऋषभः	ऋषभः "
" कतः	कतः "
" देवरातः	देवरातः "
" पूरणः	पूरणः "
" प्रजापतिः	प्रजापतिः "
" मधुच्छन्दाः	मधुच्छन्दाः "
" रेणुः	रेणुः "
व्यश्वः आंगिरसः	८। २६। (२५)। [२५]
व्याघ्रपाद् वासिष्ठः	९। ९७। १६-१८ (३)। [३]
शंयुः बार्हस्पत्यः	६। ४४। (२४), ४५। (३३), ४६ (१४), ४८। (२२)। [९३]
शकपूतः नार्मेधः	१०१३२। (७)। [७]
शक्तिः वासिष्ठः	७। २२। २६, २७ (२), २९, ७। १९-२१ (३) १०८। ३, १४-१६ (४)। [९]
शंखः यामायनः	१०१५। (१४)। [१४]
शची पौलोमी	१०१५९। (६)। [६]
(शतम्) वैखानसाः	वैखानसाः (शतम्)।
शतप्रभेदनः वैरूपः	१०११३। (१०)। [१०]
शवरः काक्षीवतः	१०१६९। (४)। [४]
शशकर्णः काण्वः	८। ९। (२१)। [२१]
शश्वती आंगिरसी (ऋषिका)	८। १। ३४। [१]
शाक्यः गौरिवीतिः	गौरिवीतिः शाक्यः।
" पराशरः	पराशरः "
शाकरः ऋषभः	ऋषभः शाकरः।
शाङ्गः जरिता	१-२
" द्रोणः	३-४
" सारिस्तुक्तः	५-६
" सत्त्वमित्रः	७-८
शार्यातः मानवः	१०१९२। (१५)। [१५]
शासः भारद्वाजः	१०१५२। (५)। [५]
शिखण्डिन्यौ अप्सरसौ	९। १०४। (६)। [६]
" काश्यपौ	
शिबिः अश्विनरः	१०१७९। (१)। [१]
शिरिम्बिठः भारद्वाजः	१०१५५। (५)। [५]

शिशुः आंगिरसः १।११२। (४) । [४]

शुनःशेषः आजीगतिः १।२५-३० (८२) ; १।३। (१०) ।
[९२]

शुनःशेषः आजीगतिः कृत्रिमः देवरातः वैश्वामित्रः वा-
१।२४। (१५) । [१५]

शुनहोत्रः भारद्वाजः ६।३३। (५) । ३४। (५) ; [१०]

शैरीषिः सुवेदाः सुवेदाः शैरीषिः ।

शैलूषिः कुलमलबर्हिषः कुलमलबर्हिषः शैलूषिः ।

शौनकः गृत्समदः गृत्समदः शौनकः ।

शौनहोत्रः आंगिरसः आंगिरसः शौनहोत्रः ।

इयावाश्वः आत्रेयः ५।५२-६१ (११८) ; ८१। (५) ,
८२। (९) , ८।३५-३८। (४८) ,
९।३२। (६) । [१८६]

इयावाश्विः अन्धीगुः अन्धीगुः इयावाश्विः ।

इयेनः आत्रेयः १०।१८८। (३) । [३]

श्रद्धा कामायनी १०।१५१। (५) । [५]

श्रुतकक्षः आंगिरसः ८।९२। (३३) । [३३]

श्रुतबन्धुः गोपायनः १०।५७। (६) , ५८। (१२) , ५९। (१०) ,
६०। (१२) । [४०]

" गोपायनः ५।२४। (३) । [३]

" लोपायनः ५।२४। (३) । [३]

श्रुतवित् ५।४४। १२ । [१]

" आत्रेयः ५।६२। (९) । [९]

श्रुष्टिगुः काण्वः ८।५१ [३]। (१०) । [१०]

संवन्ननः आंगिरसः १०।१९१। (४) । [४]

संवरणः प्राजापत्यः ५।३३। (१०) ; ३४। (९) । [१९]

संवर्तः आंगिरसः १०।१७२। (४) । [४]

संकुसुकः सामायनः १०।१८। (१४) । [१४]

सत्यश्रुतिः वारुणिः १०।१८५। (३) । [३]

सत्यश्रवाः आत्रेयः ५।७९। (१०) । ८०। (६) । [१६]

सदाष्टगुः " ५।४४। १२ (१) , ४५। (१२) । [१२]

सध्वंसः काण्वः ८।८। (२३) । [२३]

सभिः " ५।४४। १०। [१]

सभिः वैरूपः १०।११४। (१०) । [१४]

ससर्पयः ४अत्रिः भौमः

२कश्यपः सारीचः

३गोतमः राहुगणः

दजमदग्निः भार्गवः

१भरद्वाजः बार्हस्पत्यः

७वसिष्ठः मैत्रावरुणिः

५विश्वामित्रः गायिनः ९।१०७। (१६) । [१६]

सप्तगुः आंगिरसः १०।४७। (८) । [८]

सप्तवभिः ८।७३। (१८) । [१८]

" आत्रेयः ५।७८। (९) । [९]

सप्तिः वाजम्भरः १०।७९। (७) , ८०। (७) । [१४]

सप्रथः भारद्वाजः १०।१८१। २। [१]

सरमा देवशुनी (ऋषिका) १०।१०८। २, ४, ६, ८, १०,
११, (६) । [६]

(सर्पः) अर्बुदः काद्रवेयः अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः ।

" ऊर्ध्वग्रावा अर्बुदिः ऊर्ध्वग्रावा अर्बुदिः "

" ऐरावतः जरत्कर्णः ऐरावतः जरत्कर्ण "

सर्वहरिः ऐन्द्रः १०।९६। (१३) । [१३]

सव्यः आंगिरसः १।५१-५७। (७२) । [७२]

सप्तः आत्रेयः ५।२१। (४) । [४]

सहदेवः वार्षांगिरः १।१००। (१९) । [१९]

सहसःपुत्रः गृहपतिः गृहपतिः सहसःपुत्रः ।

" " यविष्ठः यविष्ठः " "

सहस्रम् वसुरोचिषः आंगिरसः ८।३४। १६-१८। (३) । [३]

सांवरणः मनुः मनुः सांवरणः ।

सांख्यः अत्रिः अत्रिः सांख्यः ।

साधनः भौवनः १०।१५७। (५) । [५]

साम्मदः मत्स्यः मत्स्यः साम्मदः ।

सारिसृक्कः शार्ङ्गः १०।१४२ । ५, ६ (२) । [१]

सार्पराज्ञी १०।१८९। (३) । [३]

सावित्री सूर्या (ऋषिका) सूर्या सावित्री ऋषिका ।

सिकता निवावरी ९।८६। ११-२०, ३१-४० २०। [१०]

सिन्धुक्षित् प्रियमेधः १०।७५। (९) । [९]

सिन्धुद्वीपः आम्बरीषः १०।९। (९) । [९]

सुकक्षः आंगिरसः ८।९२। (३३) , ९३। (३४) । [६७]

सुकीर्तिः काक्षीवतः १०।१३१। (७) । [७]

सुतंभरः ५।४४ । १३ । [१]

सुतंभरः आत्रेयः ५।११। (६) , १२ः (६) , १३। (६) ,
१४। (६) । [१४]

सुदाः पैजवनः	१०।१३३ । (७) । [७]
सुदासः "	
सुदीतिः आंगिरसः	८।७१ । (१५) । [१५]
सुपर्णः काण्वः	८।५९ [११] । (७) । [७]
" तार्क्ष्यः	१०।१४४ । (६) । [६]
सुबन्धुः गोपायनः	५।२४ । २ । [१]
" लौपायनः	
सुमित्रः वाप्रयश्वः	१०।६९ । (१२), ७०।११ । [२३]
सुमित्रः कौत्सः	१०।१०५ । ११ । [११]
सुराधाः वार्षांगिरः	१।१०० । १९ । [१९]
सुवेदाः शैरीषिः	१०।१४७ । (५) । [५]
सुहस्यः घौषेयः	१०।४१ । (३) । [३]
सुहोत्रः भारद्वाजः	६।३१ । (५), ३२ । (५) । [१०]
सूनुः आर्भवः	१०।१७६ । (४) । [४]
सूर्या सावित्री ऋषिका	१०।८५ । (४७) । [४७]
सोभरिः काण्वः	८।१९-२२। (९९), १०३। (१४) । [११३]
सोमः अग्निः वरुणः	१०।१२४ । १, ५-९ । (६) । [६]
सोमाहुतिः भार्गवः	२।४। (९), ५। (८), ६। (८), ७। (६) । [३१]

सौचीकः अग्निः	अग्निः सौचीकः ।
सौभरिः काण्वः	काण्वः सौभरिः ।
सौम्यः बुधः ।	बुधः सौम्यः ।
सौर्यः अभितपाः	अभितपाः सौर्यः ।
" वर्मः	वर्मः "
" चक्षुः	चक्षुः "
" विश्राट्	विश्राट् "
सौहोत्रः अजमीकहः	अजमीकहः सौहोत्रः ।
" पुरुमीकहः	पुरुमीकहः "
साम्बमित्रः शार्ङ्गः	१०।१४२ । ७, ८ (२) । [९]
स्थौरः अग्नियुतः	अग्नियुतः स्थौरः ।
" अग्नियूपः	अग्नियूपः "
स्वस्वत्रेयः	५।५०। (५), ५१। (१५) । [२०]
हरिमन्तः आंगिरसः	९।७२ । (९) । [९]
हर्यतः प्रागाथः	८।७२ । (१८) । [१८]
हविर्धानः आंगिः	१०।११। (९), १२। (९), १३। (५) । [२३]
हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः	१०।१२१ । (१०) । [१०]
हिरण्यस्तूपः आंगिरसः	१।३१-३५। (७१), ९।४। (१०), ६९ । (१०) । [९१]
हैरण्यस्तूपः अर्चन्	अर्चन् हैरण्यस्तूपः ।

॥ अनुवाकसूत्रम् ॥

अग्निमीळे, सु० रूपकृत्तु, — मे० द्रं सानसि, — म० गिं दूतं, सोमानं स्वरणं, कैस्य नूनं, त्वमग्ने
 प्रथमः, प्र० वो यद्वा, — म० ग्रे विवस्व, — दु० मि त्यं मेघं, नू चित्सहोजाः, पु० श्वा न तायु, — मु० पप्र-
 यतः, प्र० ये शुभंते, दु० मं स्तोम, — मि० द्रं मित्रं वरुणं, नो० सत्याभ्यां, क० दित्था, — मि० होता०,
 — मां त्वा जुवो, वे० दिषदे, उ० बो० ध्यग्निः, के० या शुभा, यु० वो रजांसि, त्वमग्ने द्युभि, — यो जात
 एव, ग० णानां त्वा, ऽऽ० ते पितः, सोमस्य मा, प्र० वो देवाये, — च्छ० तित्वे, — द्र० मतिरि, — मं महे;
 त्वां ह्यग्ने, मे० द्रं ते, य० न्न इन्द्रः, प्र० ऋभुभ्यो, — ऽ० ग्रं पिवा, — ऽ० बो० ध्यग्निः, प्र० वेधसे, मे० हि महे,
 वि० दा दिव, ओ० रुद्रासो, य० द्यु० स्थ, — स्त्वं ह्यग्ने प्रथम, — स्त्वं मग्ने यजानां, वृ० षो मदो, यो
 रयिवो, दु० वे वः, स्त० पे नरा, — मि० नर, — स्त्वे ह यत्, प्र० शुक्रैतु, क० इ० व्यक्ता, अ० प स्वसुः,

प्रँ वीर्या; भौ चिद्वन्य, —^{५९}भौ इन्द्र, इन्द्रः सुतेषु, वँयमु त्वां, यौ यजाती, —^{६१}मे विप्रस्या, —
^{६३}भौ आ याहि, यौ राजा, ऽऽतू न इन्द्र क्षुमंतं, गौर्धयति; ^{६५}स्वादिष्ठया, पँवस्व दक्षसाधनो,
 ऽयौ वीती, प्रँ देवमच्छा, प्रँ त आशवो, —^{६७}ऽस्य प्रेषा, सँखायऽआ निधीकृता; —^{६९}ऽमे बृहन्, —
 त्वँष्टा दुहिते, प्रँ देवत्रा, ऽच्छा म इन्द्रमि, —^{७१}दँमिथा, भँद्रा अग्नेः, सँत्येनोत्तमिता, सँ
 जागुवद्भि, —^{७३}रिद्धं हव्य, तँमस्य द्यावापृथिवी, नौसँदासीत्, छौस इत्येत्यनुवाकाः पँचाशीतिः
 ॥८५॥

अनुवाकानुक्रमणी ।

अनु- वाकः	प्रारंभः	सूक्तानि	मंत्र- संख्या	मंडलानां मंत्रसंख्या	अनु- वाकः	प्रारंभः	सूक्तानि	मंत्र- संख्या	मंडलानां मंत्रसंख्या
१	अग्निमीळे	३(१-३)	३०		२३	कया शुभा	१५(१६५-१७९)	१२४	
२	सुरूपकृतुमूतये	४(४-७)	४०		२४	युवो रजांसि	१२(१८०-१९१)	११५	
३	एन्द्र सानासि	४(८-११)	४०				१९१		
४	अग्निं कृतं	६(१२-१७)	६६				प्रथम-मंडलस्य मंत्रसंख्या २००६		
५	सोमानं स्वरणं	६(१८-२३)	७७		२५(१)	त्वमग्ने शुभिः	११(१-११)	११०	
६	कस्य नूनं	७(२४-३०)	९७		२६(२)	यो जात एव	११(१२-२२)	१०५	
७	त्वमग्ने प्रथमो	५(३१-३५)	७१		२७(३)	गणानां त्वा	१०(२३-३२)	१०५	
८	प्र वो यद्वं	८(३६-४३)	९६		२८(४)	आ ते पितः	११(३३-४३)	१०९	
९	अग्ने विवस्वद्	७(४४-५०)	८२				४३		
१०	अभि त्वं मेवं	७(५१-५७)	७२				द्वितीय-मंडलस्य मंत्रसंख्या ४२९		
११	नू चित् सहोजा	७(५८-६४)	७४		२९(१)	सोमस्य मा	१२(१-१२)	१४०	
१२	पश्वा न तायुं	९(६५-७३)	९१		३०(२)	प्र वो देवाय	१७(१३-२९)	११८	
१३	उपप्रयन्तो	११(७४-८४)	९८		३१(३)	इच्छन्ति त्वा	९(३०-३८)	१२८	
१४	प्र ये शुम्भन्ते	९(८५-९३)	१०६		३२(४)	इन्द्रं मतिर्हृद	१५(३९-५३)	१२३	
१५	इमं स्तोममर्हते	१२(९४-१०५)	१२५		३३(५)	इमं महे	९(५४-६२)	१०८	
१६	इन्द्रं मित्रं	१०(१०६-११५)	१०७				६२		
१७	नासत्याभ्यां	५(११६-१२०)	८३				तृतीय-मंडलस्य मंत्रसंख्या ६१७		
१८	कदित्था नूः	६(१२१-१२६)	७०		३४(१)	त्वां ह्यग्ने	१०(१-१०)	१३२	
१९	अग्निं होतारं	७(१२७-१३३)	६०		३५(२)	भद्रं ते अग्ने	११(११-२१)	१२०	
२०	आ त्वा जुवो	६(१३४-१३९)	४०		३६(३)	यज्ञ इन्द्रो	११(२२-३२)	१२६	
२१	वेदिषदे	१७(१४०-१५६)	११९						
२२	अंबोधयग्निवर्म	८(१५७-१६४)	१२३						

अनुवाकः प्रारंभः सूक्तानि मंत्र- मंडलानां
संख्या मंत्रसंख्या

३७(४) प्र ऋभुभ्यो १३(३३-४५) १११
३८(५) अग्रं पित्रा १३(४६-५८) १००
५८
चतुर्थ-मंडलस्य मंत्रसंख्या ५८९

३९(१) अन्नोध्यग्निः १४(१-१४) १२३
४०(२) प्र वेधसे १८(१५-३२) १३०
४१(३) महि महे १२(३३-४४) १२७
४२(४) विदा दिवो १२(४५-५६) १२३
४३(५) आ रुद्रासः १६(५७-७२) ११०
४४(६) यदद्य स्थः १५(७३-८७) ११४
८७
पंचम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ७२७

४५(१) त्वं ह्यग्ने १५(१-१५) १२५
४६(२) त्वमग्ने यज्ञानां ८(१६-२३) १३७
४७(३) वृषा मदः २०(२४-४३) ११७
४८(४) यो रयिवो ६(४४-४९) १३९
४९(५) हुवे वो १२(५०-६१) १२९
५०(६) स्तुषे नरा १४(६२-७५) ११८
७५
षष्ठ-मंडलस्य मंत्रसंख्या ७६५

५१(१) अग्निं नरो १७(१-१७) १४५
५२(२) त्वे ह यत् १६(१८-३३) १६१
५३(३) प्र शुक्रैतु २२(३४-५५) १४६
५४(४) क ई व्यक्ता १५(५६-७०) १४४
५५(५) अप स्वसुः १९(७१-८९) ११९
५६(६) प्र वीरया १५(९०-१०४) १२६
१०४

सप्तम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ८४१
५७(१) मा चिदन्यद् ५(१-५) १६०
५८(२) महौ इन्द्रो ७(६-१२) १७७
५९(३) इन्द्रः सुतेषु ८(१३-२०) १७३
६०(४) वयसु त्वाम् १०(२१-३०) १८६
६१(५) यो यजाति १२(३१-४२) १७१
६२(६) इमे विप्रस्य ६(४३-४८) १७१

अनुवाकः प्रारंभः सूक्तानि मंत्र- मंडलानां
संख्या मंत्रसंख्या

६३(७) अग्न आ १०(६०-६९) १५९
६४(८) यो राजा ११(७०-८०) १४९
६५(९) आ तू न १३(८१-९३) १४९
६६(१०) गौर्धयति १०(९४-१०३) १४१
९२ १६३६

[वालखिल्यस्य सूक्तानि (४९-५९) ११ मंत्रसंख्या ८०]
१०३

अष्टम-मंडलस्य मंत्रसंख्या १७१६

६७(१) स्वादिष्ठया २४(१-२४) २०४
६८(२) पवस्व दक्ष ३६(२५-६०) १९४
६९(३) अया वीती ७(६१-६७) २१२
७०(४) प्र देवमच्छा १८(६८-८५) १२८
७१(५) प्र त आशवः ११(८६-९६) १२९
७२(६) अस्य प्रेषा ७(९७-१०३) ११७
७३(७) सखाय आ ११(१०४-११४) १२४
११४

नवम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ११०८

७४(१) अग्ने बृहन्तु १६(१-१६) १४८
७५(२) त्वष्टा दुहित्रे १३(१७-२९) १४६
७६(३) प्र देवत्रा १३(३०-४२) १४५
७७(४) अच्छा म १८(४३-६०) १६८
७८(५) इदमिस्था ८(६१-६८) १२६
७९(६) भद्रा अग्नेः १६(६९-८४) १३५
८०(७) सत्येनोत्तमिता ६(८५-९०) १४२
८१(८) सं जागृवद्भिः ९(९१-९९) १४३
८२(९) इंद्र दद्या १३(१००-११२) १४२
८३(१०) तमस्य आवा १६(११३-१२८) १४६
८४(११) नासदासीन्नो २३(१२९-१५१) १४४
८५(१२) शास इथा ४०(१५२-१९१) १६९
१९१

दशम-मंडलस्य मंत्रसंख्या १७५४

सूक्तानि १०२८ दशानां मंडलानां मंत्रसंख्या १०५५२

अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां संख्या मंत्रसंख्या
४५ आत्वा रथं	३८	१४(६८-८१)	१९५
४६ आ प्र प्रव	३८	१६(८२-९७)	१९७
४७ इन्द्राय साम	३९	१८(९८-१०३; ९१-१२)	१९८
४८ सोमः पुनानो	३३	३१(१३-४३)	२०४
	३३१	१३५	
पष्ठाष्टकस्य मंत्रसंख्या १७३०			
४९ प्र ण इन्दो	४१	२१(४४-६४)	२००
५० हिन्वन्ति	३३	११(६५-७५)	१६३
५१ धर्ता दिवः	२६	१५(७६-९०)	१३५
५२ असर्जि वक्त्रा	२८	१०(९१-१००)	१३८
५३ पुरोजिती वो	३३	१९(१०१-११४; १०१-५)	१८९
५४ अयं स यस्य	२८	१३(६-१८)	१४१
५५ नि वर्तध्वं	३०	१४(१९-३२)	१५३

अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां संख्या मंत्रसंख्या
५६ प्र मा युयुत्रे	२९	१३(३३-४५)	१४४
	२४८	११६	
सप्तमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२६३			
५७ प्र होता	३०	१६(४६-६१)	१६१
५८ ये यज्ञेन	२४	१०(६२-७१)	१३३
५९ देवानां जु	२८	१४(७२-८५)	१४८
६० वि हि सोतोः	३१	९(८६-९४)	१६०
६१ हवे जाये	२७	११(९५-१०५)	१४९
६२ उभा उ नूनं	२७	१४(१०६-११९)	१४०
६३ तदिदास	३०	२३(१२०-१४२)	१७२
६४ त्वं चिदन्निम्	४९	४९(१४३-१९९)	२१८
	२४६	१४६	
अष्टमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२८१			
अध्यायाः ६४, वर्गाः २०२४, सूक्तानि १०२८, मन्त्राः १०५५२।			

अथ ऋग्वेदीयः सांख्यायन-संहिताक्रमः ।

अग्निर्मलिः (ऋ० १।१।१)...वा पुरस्तात् ॥ [ऋ० ८।४८।१५]	
अग्निं प्र वः (ऋ० ८।४९।१)...न आयुः ॥ [ऋ० ८।५९।७]	
अस आ याज्ञः (ऋ० ८।६०।१)सुसहासति ॥ ऋ० १०।१९।४	
संज्ञानमुशना०	॥१॥ [परिशिष्टं. ३६]
संज्ञानं वः०	॥२॥ "
यत् कक्षीवाँ०	॥३॥ "
सं वो मनांसि०	॥४॥ "
तच्छंयोरा वृणीमहे०	॥१५॥ [१] "
नेर्हस्वयं सेनादरणं०	॥५॥ "
परिवर्त्मान्येषा०	॥६॥ "
येषु नष्टवृषा०	॥७॥ [२] "
प्राध्वराणां०	॥८॥ "
गोकामो भक्षकामः०	॥९॥ "
यदक्षरं भूतकृतं०	॥१०॥ "

जमदग्निराप्यायते ०	॥११॥ [परिशिष्टं. ३६]
शिवा नः प्रदिशः सत्या नः प्रदिशो दिशः ॥ १२॥ [३] "	
अजो यत्तेजो ददशे शुक्रं ज्योतिः परो गुहा ॥ १२॥ "	
यदधिः कश्यपः०	॥१३॥ "
यदेवानां त्र्यायुषं०	॥१४॥ "
तच्छंयोरा वृणीमहे०	॥१५॥ [४] "
इति सांख्यायनीयसंहिता ।	
[१] सांख्यायनीये ऋग्वेदे वालखिल्यसूक्तानि संहितान्त- गंतान्येव सन्ति । अतोऽत्र 'अथ वालखिल्यं' इति वालखिल्यं ।' इत्यारम्भान्तसूचकं न विद्यते ।	
[२] 'संज्ञानमुशना' इति शाकलकेऽन्ते यत्परिशिष्टं वर्तते, तत्तु सांख्यायनीय-संहिताया अन्ते एव संहितांगभूतं वर्तते, तस्य चत्वारो वर्गास्ते त्वत्र यथाक्रमं दर्शिताः ।	

अथ ऋग्वेदीयो बाष्कलसंहिताक्रमः ।

गौतमादौशिजः कुत्सः परुच्छेपादपेः परः । कुत्सादीर्घतमा इत्येष तु बाष्कलकः क्रमः ॥२१॥

(अनुवाकानुक्रमणी)

ऋषयः	प्रारंभोः	अन्ताः	ऋषयः
(मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः)	अग्निमीले १।१।१—	श्रुष्टिमन्तम् १।९३।१२	(गौतमो राहुगणः)
(कक्षीवान् औशिजः)	नासत्याभ्यां० १।११६।१—	जुषध्वम् १।१३९।११	(परुच्छेपो देवोदासिः)
(कुत्स आंगिरसः)	इमं स्तोमम्० १।९४।१—	उत द्यौः १।११५।६	(कुत्स आंगिरसः)
(दीर्घतमा औचध्यः)	वेदिषदे प्रिय० १।१४०।१—	हरिथियम् ८।५०।१०	(पुष्टिगुः काण्वः)
(भर्गः प्रागाथः)	अग्र आ याह्य० ८।६०।१—	सोमस्य पीतये ८।९४।१२	(बिन्दुराङ्गिरसः)
(श्रुष्टिगुः काण्वः)	यथा मनौ सां० ८।५१।१—	चन संनशे ८।५५।५	(कृशः काण्वः)
(तिरश्चिरांगिरसः)	आ त्वा गिरो ८।९५।१—	विद्वने कम् १०।८८।१८	(मूर्धन्वानाङ्गिरसः)
(मेध्यः काण्वः)	एक एवाग्नि० ८।५८।२—	सर्वम् ८।५८।२	(मेध्यः काण्वः)
" "	यमृत्विजो ८।५८।१—	संवित् ८।५८।१	" "
(मूर्धन्वानाङ्गिरसः)	यावन्मात्रमुषसो १०।८८।१९—	सुसहासति १०।१९१।४	(संवनन आङ्गिरसः)
	संज्ञानमुशनां० —	चतुष्पदे [१५ ऋचः (परिशिष्टं ३६)]	

॥ इति ऋग्वेदीया बाष्कलसंहिता ॥

(३७) परिशिष्टम् ।

[७ निविदुपनिषदौ ब्रह्मवादिन्यौ । अश्विनौ, ७ इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ६ द्विपदा ।]

प्रधारयन्तु मधुनो घृतस्य	यद्विन्दथुः सुरीं उस्मियायाः ।	
मित्रावरुणौ भुवनस्य कारु	तावश्विना जुषतां समीके	१
आवां रथं शतयावानमाशुं	प्रातर्यावाणं सुषदं हिरण्ययम् ।	
अतिष्ठद्यत्र दुहिता विवस्वतस्	तं मामर्वाञ्चमवसे करामहे	२
आवामश्वसो रथिरा विपश्चितो	वाग्धुषजः सुयुजो घृतश्रुतः ।	
येभिर्याथोप सूर्या वरेयं	तेभिर्नो दस्माववतं समत्सु	३
यद्वा रेतो अश्विना पोषयितु	यद्रासभो वधिमत्यै सुदानू ।	
यस्माज्जज्ञे देवकामः सुदक्षस्	स्तदस्यै दत्तं भिषजावभिद्यु	४
यन्नासत्या भेषजं चित्रमानू	येनावथुस्तोककामां च घोषाम्	
तदस्यै दत्तं त्रिषु पुंसुवधै	येनाविन्दुत्तनयं सा सुहस्त्यम्	५
वपद् वां दस्मावास्मिन् सुतो	नासत्या होता कृणोतु वेधाः	६
इन्द्रावरुणा सौमनसमहसं	रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् ।	
प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं	दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः	७

ऋग्वेद-संहिता ।

प्रथमं मण्डलम् ।

॥ प्रथमोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ वर्गाः १-३७]

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सूक्तानि १-३]

(१)

१ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

॥३ॐ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् १
अग्निः पूर्वेभिर्कपिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति २
अग्निना रयिमश्नवत् पोषमेव द्विवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ३
अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इद् देवेषु गच्छति ४
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ५ [१]

यदुङ्गः द्वाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत् तत् सत्यमङ्गिरः ६
उप त्वाग्ने द्विवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ७
राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम । वर्धमानं स्वे दमे ८
स नः पितेर्वसूनघे ऽग्ने सूपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ९ [२] (९)

(२)

१ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ वायुः । ४-६ इन्द्र-वायूः

७-९ मित्रा-वरुणौ । गायत्री ।

वायवा याहि दर्शति मे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् १
वाय उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः २
वायो तव प्रपृञ्चती धेना जिगाति द्वाशुषे । उरूची सोमपीतये ३
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वामुशन्ति हि ४
वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप द्रवत् ५ [३]
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मक्षिवत्था धिया नरा ६ (१५)

मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम्	१	धियं घृताचीं सार्धन्ता	७
ऋतेन मित्रावरुणा वृतावृधावृतस्पृशा	१	ऋतुं बृहन्तमाशाथे	८
कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षया	१	दक्षं दधाते अपसम्	९ [४](१८)

(३)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ अश्विनौ; ४-६ इन्द्रः; ७-९ विश्वे देवाः, १०-१२ सरस्वती । गायत्री ।

अश्विना यज्वरीरिपो द्रवत्पाणी शुभस्पती	१	पुरुभुजा चनस्यतम्	१
अश्विना पुरुदंससा नरा शर्वीरया धिया	१	धिष्ण्या वनतं गिरः	२
दत्ता युवाकवः सुता नासत्या वृक्तर्बहिषः	१	आ यातं रुद्रवर्तनी	३
इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः	१	अण्वीभिस्तना पूतासः	४
इन्द्रा याहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः	१	उप ब्रह्माणि वाघतः	५
इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः	१	सुते दधिष्व नश्चनः	६ [५]

ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत	१	दाश्वांसो दाशुषः सुतम्	७
विश्वे देवासो अप्तरः सुतमा गन्त तूणीयः	१	उसा इव स्वसराणि	८
विश्वे देवासो अस्मिध एहिमायासो अदुहः	१	मेधं जुषन्त वह्नयः	९
पावका नः सरस्वती वार्जेभिर्वाजिनीवती	१	यज्ञं वष्टु धियावसुः	१०
चोदुयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम्	१	यज्ञं दधे सरस्वती	११
महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना	१	धियो विश्वा वि राजति	१२ [६](३०)

(४)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ४-७]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृत्नुमूतये सुदुधामिव गोदुहे	१	जुहुमसि द्यविद्यवि	१
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब	१	गोदा इद रेवतो मदः	२
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम्	१	मा नो अति ख्य आ गहि	३
परेहि विग्रमस्तृत मिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम्	१	यस्ते सखिभ्य आ वरम्	४
उत ब्रुवन्तु नो निद्रो निरन्यतश्चिदारत	१	दधाना इन्द्र इद दुवः	५ [७]

उत नः सुभगा अरिर्वोचैयुर्दस्म कृष्टयः	१	स्यामेदिन्द्रस्य शर्मेणि	६
एमाशुमाशवे भर यज्ञधियं नूमादनम्	१	पतयन् मन्दुयत्सखम्	७
अस्य पीत्वा शतक्रतो घ्नो वृत्राणामभवः	१	प्रावो वार्जेषु वाजिनम्	८

(३८)

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये ९
यो रायोऽवनिर्महान् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत १० [८] (४०)

(५)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वेता नि पीदुते—न्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः १
पुरुतमं पुरुणा—मीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते २
स घानो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्वाजेभिरा स नः ३
यस्य संस्थे न वृण्वते हरीं समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ४
सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः ५ [९]

त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ६
आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ७
त्वां स्तोमा अवीवृधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ८
अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणाम् । यस्मिन् विश्वानि पौस्या ९
मा नो मर्ता अभि दुहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् १० [१०] (५०)

(६)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ इन्द्रः, ४, ६, ८, ९ मरुतः,

५, ७ मरुत इन्द्रश्च, १० इन्द्रः । गायत्री ।

युञ्जन्ति ब्रध्नमरुपं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना द्विवि १
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा २
केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ३
आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ४
वीळु चिदारुजत्नुभिर्गुहा चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्मिया अनु ५ [११]

वेवयन्तो यथा मति—मच्छा विदद्रुसं गिरः । महामनूपत श्रुतम् ६
इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अबिभ्युषा । मन्द्र समानवर्चसा ७
अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ८
अतः परिज्मन्ना गंहि द्विवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नृञ्जते गिरः ९
इतो वा सातिमीमहे द्विवो वा पार्थिवाधि । इन्द्रं महो वा रजसः १० [१२] (६०)

(७)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रमिद्राथिनो बृह—दिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणीरनूषत १
 इन्द्र इन्द्रयोः सचा संमिश्र आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः २
 इन्द्रो वीर्याय चक्षस आ सूर्य रोहयद् द्विवि । वि गोभिरद्रिमैरयत् ३
 इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च । उग्र उग्राभिस्तृतिभिः ४
 इन्द्र वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणाम् ५ [१३]

स नो वृषन्नमुं चरं सत्रादावन्नपां वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ६
 तुष्टेतुष्टे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः । न विन्दे अस्य सुष्टुतिम् ७
 वृषा यूथेव वंसंगः कृटीरियत्योर्जसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः ८
 य एकश्चर्षणीनां वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम् ९
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः १० [१४] (७०)

(८)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ८-११]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

एन्द्र सानसिं रयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमूतये भर १
 नि येन मुष्टिहृत्यया नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतासो न्यर्वता २
 इन्द्र त्वोतास आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम सं युधि स्पृधः ३
 वयं शूरोभिरस्तृभि—रिन्द्र त्वया युजा वयम् । सासह्याम पृतन्यतः ४
 महाँ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे । द्यौर्न प्रथिना शवः ५ [१५]

समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनितौ । विप्रासो वा धियायवः ६
 यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः ७
 एवा ह्यस्य सूनृता विरप्शी गोमती मही । पक्वा शाखा न दाशुषे ८
 एवा हि ते विभूतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित् सन्ति दाशुषे ९
 एवा ह्यस्य काम्या स्तोम उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये १० [१६] (८०)

(९)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महाँ अभिष्टिरोजसा १
 एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये २ (८२)

मत्स्वा सुशिप्र मन्दिभिः	स्तोमैभिर्विश्वचर्पणे ।	सचैषु सर्वनेष्वा	३
असृग्रमिन्द्र ते गिरः	प्रति त्वामुदहासत ।	अजौषा वृषभं पतिम्	४
सं चोदय चित्रमवाग्	राधं इन्द्र वरेण्यम् ।	असदित ते विभु प्रभु	५ [१७]
अस्मान्सु तत्र चोदये	न्द्र राये रभस्वतः ।	तुर्विद्युन् यशस्वतः	६
सं गोमदिन्द्र वाजव	दस्मे पृथु श्रवो बृहत् ।	विश्वायुर्धेह्याक्षितम्	७
अस्मे धेहि श्रवो बृहद्	द्युम्नं सहस्रसातमम् ।	इन्द्रं ता रथिनीरिषः	८
वसोरिन्द्रं वसुपतिं	गीर्भिर्गुणन्तं ऋग्मियम् ।	होम गन्तारमृतये	९
सुते सुते न्योकसे	बृहद् बृहत् एदुरिः ।	इन्द्राय शूषमर्चति	१० [१८] (९०)

(१०)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

गारयन्ति त्वा गायत्रिणो ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद् वंशमिव येमिरे १
यत् सानोः सानुमारुहद् भूर्यस्पष्ट कर्त्वम् । तदिन्द्रो अर्थं चेतति युथेन वृष्णिरेजति २
युक्ष्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा । अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ३
एहि स्तोमो अभि स्वरा ऽभि गृणीह्या रुव । ब्रह्म च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ४
उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिषिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो रारणात् सख्येषु च ५
तमित सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्र दिन्द्रो वसु दयमानः ६ [१९]

सुविवृतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिद्यशः । गवामप वृजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ७
नहि त्वा रोदसी उभे ऋचायमाणमिन्वतः । जेषः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ८
आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिद्वधिष्व मे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वा युजश्चिदन्तरम् ९
विद्वा हि त्वा वृषन्तमं वाजेषु हवनश्रुतम् । वृषन्तमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् १०
आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सूतिर कृधी सहस्रसामृषिम् ११
परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः १२ [२०]

(१०२)

(११)

८ जेता माधुच्छन्दसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त समुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिम् १
सख्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते । त्वामभि प्र णोनुमो जेता रमपराजितम् २
पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्युतयः । यद्वीवाजस्य गोमतः स्तोतृभ्यो मंहते मघम् ३

(१०५)

पुरां भिन्दुर्युवा कवि-रमितौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुष्टुतः ४
 त्वं वलस्य गोमतो ऽपावरद्विवो बिलम् । त्वां देवा अबिभ्युषस् तुज्यमानास आविषुः ५
 तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् । उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ६
 मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिरास् तेषां श्रवांस्युत्तिर ७
 इन्द्रमीशानमोजसा-भि स्तोमा अनूषत । सहस्रं यस्य रातय उत वा सन्ति भूर्यसीः ८ [२१]
 (११०)

(१२)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० १२-१७]

१२ मेधातिथिः काण्वः । अग्निः, ६ प्रथमपादस्य [निर्मथ्याहवनीयौ] अग्नी । गायत्री ।

अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् १
 अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विस्पतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम् २
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३
 ताँ उज्ञतो वि बोधय यदग्ने यासि दूत्यम् । देवैरा संत्सि बर्हिषि ४
 घृताहवन दीदिवः प्रति ष्म रिषतो दह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ५
 अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाद् जुह्वास्यः ६ [२२]
 कविमाग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीव चार्तनम् ७
 यस्त्वामग्ने हविष्पति दूतं देव सपर्यति । तस्य स्म प्राविता भव ८
 यो अग्निं देववीतये हविष्माँ आविवांसति । तस्मै पावक मृळय ९
 स नः पावक दीदिवो ऽग्ने देवाँ इहा वह । उप यज्ञं हविश्च नः १०
 स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा । रयिं वीरवतीमिषम् ११
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः १२ [२३] (१२२)

(१३)

१२ मेधातिथिः काण्वः । (आग्नीसूक्तं, अग्निरूपा देवताः=) १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः,
 ४ इळः, ५ बर्हिः, ६ देवीर्द्वारः, ७ उपासानक्ता, ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो
 दैव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः । गायत्री ।

सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते । होतः पावक यक्षि च १
 मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतये २
 नराशंसमिह प्रिय मस्मिन् यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ३
 अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित आ वह । असि होता मनुहितः ४
 स्तूणीत बर्हिरानुपग् घृतपृष्ठं मनीषिणः । यत्रामृतस्य चक्षणम् ५ (१२७)

वि श्रयन्तामृतावृधो	द्वारो देवीरसश्चतः	।	अद्या नूनं च यष्टवे	६ [२४]
नक्तोषासा सुपेशसा	ऽस्मिन् यज्ञ उप ह्वये	।	इदं नो बर्हिःसदे	७
ता सुजिह्वा उप ह्वये	होतारा देव्या कवी	।	यज्ञं नो यक्षतामिमम्	८
इच्छा सरस्वती मही	तिस्रो देवीर्मयोभुवः	।	बर्हिः सीदन्त्वस्त्रिधः	९
इह त्वष्टारमग्रियं	विश्वरूपमुप ह्वये	।	अस्माकमस्तु केवलः	१०
अव सृजा वनस्पते	देव देवेभ्यो हविः	।	प्र दातुरस्तु चेतनम्	११
स्वाहा यज्ञं कृणोतने	न्द्राय यज्वनो गृहे	।	तत्र देवा उप ह्वये	१२ [२५] (१३४)

(१४)

१२ मेधातिथिः काण्वः । विश्वे देवाः (विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निः), ३ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्रा-
ग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः, १० विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः । गायत्री ।

ऐभिर्गने दुवो गिरो	विश्वेभिः सोमपीतये	।	देवेभिर्याहि यक्षि च	१
आ त्वा कण्वा अहूषत	गृणन्ति विप्र ते धियः	।	देवेभिर्गन् आ गहि	२
इन्द्रवायू बृहस्पति	मित्राग्निं पूषणं भगम्	।	आदित्यान् मारुतं गणम्	३
प्र वो भ्रियन्त इन्द्रवो	मत्सरा मादयिष्णवः	।	दृप्सा मध्वश्चमूषदः	४
ईळते त्वामवस्यवः	कण्वासो वृक्तबर्हिषः	।	हविष्मन्तो अरंकृतः	५
घृतपृष्ठा मनोयुजो	ये त्वा वहन्ति वह्नयः	।	आ देवान्तसोमपीतये	६ [२६]
तान् यजत्राँ कृतावृधो	ऽग्ने पत्नीवतस्कृधि	।	मध्वः सुजिह्व पायय	७
ये यजत्रा य ईड्यास्	ते ते पिबन्तु जिह्वा	।	मधोरग्ने वर्षद्वृति	८
आकीं सूर्यस्य रोचनाद्	विश्वान्देवाँ उषर्बुधः	।	विप्रो होतेह वक्षति	९
विश्वेभिः सोम्यं मध्व	ऽग्न इन्द्रेण वायुना	।	पिबा मित्रस्य धामभिः	१०
त्वं होता मनुर्हितो	ऽग्ने यज्ञेषु सीदसि	।	सेमं नो अध्वरं यज	११
युक्ष्वा ह्यरुषी रथे	हरितो देव रोहितः	।	ताभिर्देवाँ इहा वह	१२ [२७] (१४६)

(१५)

१२ मेधातिथिः काण्वः । [प्रतिदेवतं ऋतुसहितम् =] १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ त्वष्टा, ४ अग्निः,
५ इन्द्रः, ६ मित्रावरुणौ, ७-१० द्रविणोदाः, ११ अश्विनौ, १२ अग्निः । गायत्री ।

इन्द्र सोमं पिब ऋतुना	ऽऽ त्वा विशन्विन्दवः	।	मत्सरास्तदोक्तसः	१
मरुतः पिबत ऋतुना	पोत्राद् यज्ञं पुनीतन	।	यूयं हि षा सुदानवः	२
अभि यज्ञं गृणीहि नो	ग्नावो नेष्टुः पिब ऋतुना	।	त्वं हि रत्नधा असि	३
अग्ने देवाँ इहा वह	सादया योनिषु त्रिषु	।	परि भूष पिब ऋतुना	४ (१५०)

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पिब सोममूर्तुर्नु	। तवेन्द्रि सख्यमस्तुतम्	५
युवं दक्षं धृतवत् मित्रावरुण दूळभम्	। ऋतुना यज्ञमांशाथे	६ [२८]
द्विणोदा द्विणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे	। यज्ञेषु देवमीळते	७
द्विणोदा ददातु नो वसूनि यानि शृण्विरे	। देवेषु ता वनामहे	८
द्विणोदाः पिपीषति जुहोत प्र च तिष्ठत	। नेष्ट्राहुतुभिरिष्यत	९
यत् त्वा तुरीयमृतुभिर्द्विणोदो यजामहे	। अध स्मा नो वृदिर्भव	१०
अश्विना पिबन्त मधु दीद्यग्नी शुचिव्रता	। ऋतुना यज्ञवाहसा	११
गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरासि	। देवान् देवयते यज	१२ [२९] (१५८)

(१६)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये	। इन्द्र त्वा सूरचक्षसः	१
इमा धाना घृतस्नुवो हरी इहोप वक्षतः	। इन्द्र सुखर्तमे रथे	२
इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे	। इन्द्रं सोमस्य पीतये	३
उप नः सुतमा गहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः	। सुते हि त्वा हवामहे	४
सेमं नः स्तोममा गृह्येदं सर्वनं सुतम्	। गौरो न तृषितः पिब	५ [३०]
इमे सोमास इन्द्रवः सुतासो अधि बहिषि	। तां इन्द्र सहसे पिब	६
अयं ते स्तोमो अग्रियो हृदिस्पृगस्तु शतमः	। अथा सोमं सुतं पिब	७
विश्वमित्सर्वनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति	। वृत्रहा सोमपीतये	८
सेमं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो	। स्तवाम त्वा स्वाध्यः	९ [३१] (१६७)

(१७)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । गायत्री, ४-५ पादनिचृत् (५ हसीयसी वा) गायत्री ।

इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे	। ता नो मृळात ईदृशे	१
गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः	। धर्तारा चर्षणीनाम्	२
अनुक्रामं तर्पयेथा मिन्द्रावरुण राय आ	। ता वां नेदिष्ठमीमहे	३
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनाम्	। भूयाम वाज्रदानाम्	४
इन्द्रः सहस्रदानां वरुणः शंस्यानाम्	। क्रतुर्भवत्युक्थ्यः	५ [३२]
तयोरिदवसा वयं सनेम नि च धीमहि	। स्यादुत प्ररेचनम्	६ (१७३)

इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे	।	अस्मान्सु जिग्युषस्कृतम् ७
इन्द्रावरुण नू नु वां सिषासन्तीषु धीष्वा	।	अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ८
प्र वामश्रोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे	।	यामृधार्थे सधस्तुतिम् ९ [३३] (१७६)

(१८)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १८-२३]

९ मेधातिथिः काण्वः । १-३ ब्रह्मणस्पतिः, ४ इन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः सोमश्च, ५ ब्रह्मणस्पतिः सोम इन्द्रो दक्षिणा च, ६-८ सदसस्पतिः, ९ सदसस्पतिर्नराशंसो वा । गायत्री ।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते	।	कक्षीवन्तं य औंश्रिजः १
यो रेवान् यो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः	।	स नः सिषक्तु यस्तुरः २
मा नः शंसो अररुपो धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य	।	रक्षां णो ब्रह्मणस्पते ३
स वा वीरो न रिप्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः	।	सोमो हिनोति मर्त्यम् ४
त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम्	।	दक्षिणा पात्वंहसः ५ [३४]
सदसस्पतिमद्धृतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्	।	सनिं मेधामयासिषम् ६
यस्माद्धृते न सिध्यति यज्ञो विपश्चितश्चन	।	स धीनां योगमिन्वति ७
आहृधोति हविष्कृतिं प्राश्नं कृणोत्यध्वरम्	।	होत्रा देवेषु गच्छति ८
नराशंसं सुधृष्टम् मपश्यं सप्रथस्तमम्	।	दिवो न सन्नमस्वसम् ९ [३५] (१८५)

(१९)

९ मेधातिथिः काण्वः । अग्निर्मरुतश्च । गायत्री ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि १
नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि २
ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्भुहः	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ३
य उग्रा अर्कमानुचु रनाधृष्टास ओजसा	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ४
ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुक्षत्रासो रिशादसः	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ५ [३६]
ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवास आसते	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ६
य ईह्वयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम्	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ७
आ ये तन्वन्ति रुश्मिभिस् तिरः समुद्रमोजसा	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ८
अभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु	।	मरुद्भिर्गन् आ गंहि ९ [३७] (१९४)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३८]

(२०)

८ मेधातिथिः काण्वः । ऋभवः । गायत्री ।

अयं देवाय जन्मने	स्तोमो विप्रेभिरासया	।	अकारि रत्नधातमः	१
य इन्द्राय वचोयुजा	ततक्षुर्मनसा हरी	।	शमीभिर्यज्ञमाशत	२
तक्षन् नासत्याभ्यां	परिज्मानं सुखं रथम्	।	तक्षन् धेनुं सबर्दुधाम्	३
युवाना पितरा पुनः	सत्यमन्त्रा ऋजूयवः	।	ऋभवो विष्ट्यक्रत	४
सं वो मदासो अगमते	न्द्रेण च मरुत्वता	।	आदित्येभिश्च राजभिः	५ [१]
उत त्यं चमसं नवं	त्वष्टुर्देवस्य निष्कृतम्	।	अकर्त चतुरः पुनः	६
ते नो रत्नानि धत्तन्	त्रिरा सातानि सुन्वते	।	एकमेकं सुशस्तिभिः	७
अधारयन्त बह्व्यो	ऽभजन्त सुकृत्या	।	भागं देवेषु यज्ञियम्	८ [२] (२०२)

(२१)

६ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इहेन्द्राग्नी उप ह्वये	तयोरित् स्तोममुश्मसि	।	ता सोमं सोमपातमा	१
ता यज्ञेषु प्र शंसते	न्द्राग्नी शुम्भता नरः	।	ता गायत्रेषु गायत	२
ता मित्रस्य प्रशस्तय	इन्द्राग्नी ता हवामहे	।	सोमपा सोमपीतये	३
उग्रा सन्ता हवामह	उपेदं सर्वनं सुतम्	।	इन्द्राग्नी एह गच्छताम्	४
ता महान्ता सदस्पती	इन्द्राग्नी रक्ष उजातम्	।	अप्रजाः सन्त्वत्रिणः	५
तेन सत्येन जागृत	मधि प्रचेतुने पदे	।	इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्	६ [३] (२०८)

(२२)

२१ मेधातिथिः काण्वः । १-४ अश्विनौ; ५-८ सविता; ९-१० अग्निः ११ देव्यः; १२ इन्द्राग्नी-
वरुणान्यग्नाय्यः; १३-१४ द्यावापृथिव्यौ; १५ पृथिवी; १६ विष्णुर्देवा वा;
१७-२१ विष्णुः । गायत्री ।

प्रातर्युजा वि बोधया	श्विनावेह गच्छताम्	।	अस्य सोमस्य पीतये	१
या सुरथा रथीतमो	भा देवा दिविस्पृशा	।	अश्विना ता हवामहे	२
या वां कशा मधुमत्य	श्विना सूनृतावती	।	तया यज्ञं मिमिक्षतम्	३
नहि वामस्ति दूरके	यत्रा रथेन गच्छथः	।	अश्विना सोमिनो गृहम्	४
हिरण्यपाणिमूतये	सवितारमुप ह्वये	।	स चेत्ता देवता पदम्	५ [४]
अपां नपातमवसे	सवितारमुप स्तुहि	।	तस्य व्रतान्युश्मसि	६ (२१४)

विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधंसः ।	सवितारं नृचक्षसम्	७
सखाय आ नि पीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।	दाता राधांसि शुम्भति	८
अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप ।	त्वष्टारं सोमपीतये	९
आ ग्ना अग्न इहावसे होत्रा यविष्ठ भारतीम् ।	वरुत्रीं धियणां वह	१० [५]
अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।	अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम्	११
इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये ।	अग्नार्यां सोमपीतये	१२
मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं भिमिक्षताम् ।	पिपृतां नो भरीमभिः	१३
तयोरिद् घृतवत् पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः ।	गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे	१४
स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी ।	यच्छा नः शर्म सप्रथः	१५ [६]
अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।	पृथिव्याः सप्त धामभिः	१६
इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।	समूहमस्य पांसुरे	१७
त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।	अतो धर्माणि धारयन्	१८
विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ।	इन्द्रस्य युज्यः सखा	१९
तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।	दिवीव चक्षुराततम्	२०
तद् विप्रांसो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।	विष्णोर्यत् परमं पदम्	२१ [७] (२२९)

(२३)

२४ मेधातिथिः काण्वः । १ वायुः, २-३ इन्द्रवायूः, ४-६ मित्रावरुणौ, ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्,

१०-१२ विश्वे देवाः, १३-१५ पूषा, १६-२२, २३ (पूर्वार्धस्य) आपः, २३ (उत्तरार्धस्य), २४ अग्निः ।

१-१८ गायत्री, १९ पुरउष्णिक्, २१ प्रतिष्ठा, २०, २२-२४ अनुष्टुप् ।

तीव्राः सोमांस आ गह्या शीर्वन्तः सुता इमे ।	वायो तान् प्रस्थितान् पिव	१
उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।	अस्य सोमस्य पीतये	२
इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये ।	सहस्राक्षा धियस्पती	३
मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।	जज्ञाना पूतदक्षसा	४
ऋतेन यावृतावृधा वृतस्य ज्योतिस्पृपती ।	ता मित्रावरुणा हुवे	५ [८]
वरुणः प्राविता भुवन् मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ।	करतां नः सुरार्धसः	६
मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमपीतये ।	सजूर्गणेन तृम्पतु	७
इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवांसः पूषरातयः ।	विश्वे मम श्रुता हवाम	८
हृत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।	मा नो दुःशंस ईशत	९
विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये ।	उग्रा हि पृश्निमातरः	१० [९] (२३२)

जयतामिव तन्यतु—मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ११
हस्काराद् विद्युतस्पर्श—ऽतो जाता अवन्तु नः । मरुतो मृळयन्तु नः १२
आ पूषश्चित्रबर्हिष—माधृणे धरुणं द्विधः । आजा नष्टं यथा पशुम् १३
पूषा राजानमाधृणि—रपगूहं गुहा हितम् । अविन्दच्चित्रबर्हिषम् १४
उतो स मह्यमिन्दुभिः षड् युक्ता अनुसेपिधत् । गोभिर्यवं न चर्कषत् १५[१०]

अम्बयो यन्त्यध्वामि—जामयो अध्वरीयताम् । पृश्नतीर्मधुना पयः १६
अमूर्या उप सूर्ये यामिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्वध्वरम् १७
अपो देवीरूपं ह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुभ्यः कर्त्वं हविः १८
अप्स्वपन्तरमृतमप्सु भेषज—मपाभुत प्रशस्तये । देवा भवत वाजिनः १९
अप्सु मे सोमो अब्रवी—दन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुव—मापश्च विश्वभेषजीः २० [११]

आपः पृणीत भेषजं वहथ तन्वेडं मम । ज्योक् च सूर्यं दृशे २१
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि । यद् वाहमभिदुद्रोह यद् वा शेष उतानृतम् २२
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा २३
सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभिः २४[१२]

(२४)

[पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० २४-३०]

१५ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृतिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १ कः (प्रजापतिः); २ अग्निः, ३-५ सचितां,
५ भगो वा, ६-१५ वरुणः । १, २, ६-१५ त्रिष्टुप्, ३-५ गायत्री ।

कस्य नूनं कतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
को नो मह्या अर्दितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च १
अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
स नो मह्या अर्दितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च २
अभि त्वा देव सवित—रीशानं वार्याणाम् । सदावन् भागमीमहे ३
यश्चिद्धि त इत्था भगः शशमानः पुरा निदः । अद्वेषो हस्तयोर्दुधे ४
भगभक्तस्य ते वय—मुदशेम तवावसा । मूर्धानं राय आरभे ५[१३]

नहि ते क्षत्रं न सहो न म्रन्युं वयश्च नामी पतयन्त आपुः ।
नेमा आपो अनिमिषं चरन्ती—र्न ये वातस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ६
अबुध्ने राजा वरुणो वनस्यो—ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः ।
नीचीनाः स्थरुपरि बुध्न वषा—मस्मे अन्तर्निहिताः कृतवः स्युः ७ (२६०)

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपदे पादा प्रतिधातवेऽक—रुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ८
 शतं ते राजन् भिषजः सहस्रं—मुर्वी गभीरा सुमतिष्टे अस्तु ।
 बाधस्व दूरे निर्कृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ९
 अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददध्रे कुहं चिद् दिव्यैः ।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशच्चन्द्रमा नक्तमेति १० [१४]

तत् त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस् तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेलमानो वरुणेह बोध्यु—रुशंस मा न आयुः प्र मौषीः ११
 तदिन्नक्तं तद् दिवा मह्यमाहुस् तदयं केतो हृद आ वि चष्टे ।
 शुनःशेषो यमहृद् गृभीतः सो अस्मान् राजा वरुणो मुमोक्तु १२
 शुनःशेषो ह्यहृद् गृभीतस् त्रिज्वादित्यं दुपदेषु बद्धः ।
 अविन्नं राजा वरुणः ससृज्याद् विद्वान् अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् १३
 अव ते हेळो वरुण नमोभि—रव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि १४
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्म—दवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवा—नागसो अदितये स्याम १५ [१५] (२६८)

(२५) ✓

२१ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । वरुणः । गायत्री ।

यच्चिन्द्रि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यविद्यवि १
 मा नो वधाय हन्तवे जिहीलानस्य रीरधः । मा हृणानस्य मन्यवे २
 वि मृळीकाय ते मनो रथीरश्वं न संदितम् । गीर्भिवरुण सीमाहि ३
 परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यइष्टये । वयो न वसतीरुप ४
 कदा क्षत्रश्रियं नर—मा वरुणं करामहे । मृळीकायोरुचक्षसम् ५ [१६]

तदित् समानमाशाते वेनन्ता न प्र युच्छतः । धृतव्रताय दाशुपे ६
 वेदा यो वीनां पद—मन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नावः समुद्रियः ७
 वेद मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः । वेदा य उपजायते ८
 वेद वातस्य वर्तनि—मुरोर्ऋज्वस्य बृहतः । वेदा ये अध्यासते ९
 नि पसाद धृतव्रतो वरुणः प्रत्याह्रस्वा । साम्राज्याय सुकतुः १० [१७] (२७८)

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अभि पश्यन्ति । कृतानि या च कर्त्वा ११
 स नो विश्वाहा सुक्रतु—रादित्यः सुपथा करत् । प्र ण आयूँषि तारिषत् १२
 बिभ्रद् द्रापिं हिरण्ययं वरुणो वस्त निर्णिजम् । परि स्पशो नि पैदिरे १३
 न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न दुह्वाणो जनानाम् । न देवमभिमातयः १४
 उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे असाम्या । अस्माकमुदरेष्वा १५ [१८]

परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु । इच्छन्तीरुचक्षसम् १६
 सं नु वोचावहै पुन—र्यतो मे मध्वाभृतम् । होतैव क्षदसे प्रियम् १७
 दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमिं । एता जुषत मे गिरः १८
 इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च सृळय । त्वामवस्युरा चके १९
 त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि । स यामनि प्रति श्रुधि २०
 उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चत । अवाधमानि जीवसे २१ [१९] (२८९)

(२६)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । अग्निः, । गायत्री ।

वसिष्वा हि मिथेध्य वस्त्राण्यूर्जा पते । सेमं नो अध्वरं यज १
 नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः । अग्नें द्विविर्मता वचः २
 आ हि प्मा सूनवे पिता—पिर्यजत्यापये । सखा सख्ये वरेण्यः ३
 आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा । सीदन्तु मनुषो यथा ४
 पूर्व्यं होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च । इमा उ पु श्रुधी गिरः ५ [२०]

यच्चिद्धि शश्वता तना देवदेवं यजामहे । त्वे इद्धूयते हविः ६
 प्रियो नो अस्तु विशपति—होता मन्द्रो वरेण्यः । प्रियाः स्वग्नयो वयम् ७
 स्वग्नयो हि वार्यं देवासो दधिरे च नः । स्वग्नयो मनामहे ८
 अथा न उभयेषा—ममृत मर्त्यानाम् । मिथः सन्तु प्रशस्तयः ९
 विश्वेभिरग्ने अग्निभि—रिमं यज्ञमिदं वचः । चनो धाः सहसो यहो १० [२१] (२९९)

(२७)

१३ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१२ अग्निः १३ देवाः । १-१२ गायत्री, १३ विष्टुप् ।

अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्निं नमोभिः । सम्राजन्तमध्वराणाम् १
 स धा नः सूनुः शश्वसा पृथुप्रंगामा सुशेवः । मीढ्वाँ अस्माकं बभूयात् २ (३०१)

स नो दूराच्चासाच्च नि मर्त्यादद्यायोः । पाहि सदुमिद् विश्वायुः ३
 इमम् पु त्वमस्माकं सनिं गांयत्रं नव्यांसम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ४
 आ नो भज परमे—ज्वा वाजेषु मध्यमेषु । शिक्षा वस्त्रो अन्तमस्य ५ [२२]

विभक्तासि चित्रभानो सिन्धोरूमा उपाक आ । सद्यो दाशुषे क्षरसि ६
 यमग्ने पृत्सु मर्त्य—मवा वाजेषु यं जुनाः । स यन्ता शश्वतीरिषः ७
 नकिरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित् । वाजो अस्ति श्रवाय्यः ८
 स वाजं विश्वचर्षणि—स्वाँन्द्रिस्तु तरुता । विप्रैभिरस्तु सनिता ९
 जराबोध तद् विविडि विशेविशे यज्ञियाय । स्तोमं रुद्राय दृशीकम् १० [२३]

स नो महौ अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ११
 स रेवाँ इव विस्पति—दैव्यः केतुः शृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः १२

नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः ।

यजाम देवान् यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः १३ [२४] (३१२)

(२८)

९ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-४ इन्द्रः, ५-६ उलूखलं, ७-८ उलूखलमुसले,
 ९ प्रजापतिर्हरिश्चन्द्रः, (अधिपवण-) चर्म सोमो वा । १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ।

यत्र ग्रावा पृथुबुध ऊर्ध्वो भवति सोतवे । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः १
 यत्र द्वाविंश जघना—धिषवण्या कृता । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः २
 यत्र नार्यपच्यव—मुपच्यवं च शिक्षते । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः ३
 यत्र मन्थां विबुधते रश्मीन् यमित्वा इव । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृहे उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वद जयतामिव दुन्दुभिः ५ [२५]
 उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् । अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ६
 आयजी वाजसातमा ता ह्यु—च्चा विजर्भतः । हरी इवान्धांसि बप्सता ७
 ता नो अद्य वनस्पती ऋष्यावृष्वेभिः सोतृभिः । इन्द्राय मधुमत सुतम् ८
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज । नि धेहि गोरधिं त्वचि ९ [२६] (३२१)

(२९)

७ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

यच्चिद्धि संत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ

१

(३२२)

शिप्रिन् वाजानां पते	शचीं वस्तव दंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	२
निष्वापया मिथुहृशा	सस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	३
ससन्तु त्या अरातयो	बोधन्तु शूर रातयः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	४
समिन्द्र गर्दभं मृण	नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	५
पताति कुण्डूणाच्या	दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	६
सर्वं परिक्रोशं जहि	जम्भया कृकदाश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	७ [२७] (३२८)

(३०)

२२ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०-२२ उपाः । १-१०, १२-१५, १७-२२ गायत्री, ११ पादनिचृद्रायत्री, १६ त्रिष्टुप् ।

आ व इन्द्रं क्रिषिं यथा	वाजयन्तः शतक्रतुम् ।	मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः	१
शतं वा यः शुचीनां	सहस्रं वा समाशिराम् ।	एतुं निम्नं न रीयते	२
सं यन्मदाय शुष्मिणा	एना ह्यस्योदरे ।	समुद्रो न व्यचो दधे	३
अयमुं ते समतसि	कपोत इव गर्भधिम् ।	वचस्तच्चिन्न ओहसे	४
स्तोत्रं राधानां पते	गिर्वाहो वीर यस्य ते ।	विभूतिरस्तु सूनता	५ [२८]
ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये	ऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।	समन्येषु ब्रवावहै	६
योगेयोगे तवस्तरं	वाजेवाजे हवामहे ।	सखाय इन्द्रमूतये	७
आ घा गमद्यद्वि श्रवत्	सहस्रिणीभिर्रुतिभिः ।	वाजेभिरुप नो हवम्	८
अनुं प्रत्नस्यौकसो	हुवे तुविप्रतिं नरम् ।	यं ते पूर्वं पिता हुवे	९
तं त्वा वयं विश्ववारा	ऽऽ शास्महे पुरुहूत ।	सखे वसो जरितृभ्यः	१० [२९]

अस्माकं शिप्रिणीनां	सोमपाः सोमपात्राम् ।	सखे वज्रिन्सखीनाम्	११
तथा तदस्तु सोमपाः	सखे वज्रिन् तथा कृणु ।	यथा त उश्मसीष्टये	१२
रेवतीर्नः सधमादु	इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः ।	क्षुमन्तो याभिर्मदेम	१३ (३४१)

आ घ त्वावान् त्मनातः स्तोतृभ्यो धृष्णावियानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः १४
आ यद् दुर्वः शतक्रतुवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शचीभिः १५ [३०]

शश्वदिन्द्रः पोपुथद्भिर्जिगाय नानदद्भिः शाश्वसद्भिर्धनानि ।
स नो हिरण्यरथं दुंसनावान् त्स नः सनिता सनये स नोऽदात् १६
आश्विनावश्वावत्ये—षा यातं शवीरया । गोमद् दस्रा हिरण्यवत् १७
समानयोजनो हि वां रथो दस्रावमर्त्यः । समुद्रे अश्विनेर्यते १८
न्युध्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परि द्यामन्यदीयते १९
कस्त उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये । कं नक्षसे विभावरी २०
वयं हि ते अमन्मह्या—ऽऽन्तादा पराकात । अश्वे न चित्रे अरुपि २१
त्वं त्येभिरा गंहि वार्जेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयिं नि धारय २२ [३१] (३५०)

(३१)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ३१-३५]

१८ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अग्निः । जगतीः ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।
तव व्रते कवयो विघ्ननापसो ऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः १
त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि व्रतम् ।
विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे २
त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुक्रतूया विवस्वते ।
अरेजेतां रोदसी होतृवर्ये ऽसंघोभारमयजो महो वसो ३
त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरुर्वसे सुकृते सुकृतरः ।
श्वात्रेण यत् पित्रोर्मुच्यसे पर्या ऽऽ त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ४
त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यत्सुचे भवसि श्रवाय्यः ।
य आहुतिं परि वेदा वर्षद्रुतिमेकायुरग्रे विश आविवांससि ५ [३२]

त्वमग्ने वृजिनवर्तनि नरं सकमन् पिपर्षि विदथे विचर्षणे ।
यः शूरसाता परितक्म्ये धने दुध्रेभिश्चित् समृता हंसि भूयसः ६
त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्तं दधासि श्रवसे दिवेदिवे ।
यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ७

(३५७)

त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः ।
 क्रुध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ८
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः ।
 तनुकृद् बोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोर्षिषे ९
 त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नसू त्वं वयस्कृत् तव जामयो वयम् ।
 सं त्वा रायः शतिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाभ्य १० [३३]

त्वमग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन् नहुषस्य विशपतिम् ।
 इळामकृण्वन् मनुषस्य शासनीं पितुर्यत् पुत्रो मर्मकस्य जायते ११
 त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।
 त्राता तोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते १२
 त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरो ऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।
 यो रातहव्यो ऽवुकाय धायसे कीरोश्चिन् मन्त्रं मनसा वनोषि तम् १३
 त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद् रेक्णः परमं वनोषि तत् ।
 आधस्य चित् प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्ति प्र दिशो विदुष्टरः १४
 त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वर्मेव स्यूतं परिं पासि विश्वतः ।
 स्वादुक्षद्या यो वसतौ स्योनकृज् जीवयाजं यजते सोपमा दिवः १५ [३४]

इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।
 आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यृषिकृन् मर्त्यानाम् १६
 मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत् सदर्ने पूर्ववच्छुचे ।
 अच्छ याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् १७
 एतेनग्निं ब्रह्मणा वावृधस्व शक्तीं वा यत् ते चकृमा विदा वा ।
 उत प्र णेभ्यभि वस्यो अस्मान् त्सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या १८ [३५] (३६८)

(३२) ✓

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
 अहन्नहिमन्वपस्तर्दु प्र वक्षणा अभिनत् पर्वतानाम् १ (३६९)

- अहन्नहिं पर्वते शिथ्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष ।
 वाश्वा इव धेनवः स्यन्दमाना अञ्जः समुद्रमव जग्मुरापः २
- वृषायमाणो ऽवृणीत सोमं त्रिकद्वकेष्वपिबत् सुतस्य ।
 आ सायकं मघवाद्भुत वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम् ३
- यदिन्द्राहन् प्रथमजामहीनामान्मायिनामभिनाः प्रोत मायाः ।
 आत् सूर्यं जनयन् द्यामुषासं तादीत्ता शत्रुं न किला विविस्ते ४
- अहन् वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।
 स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णा ऽहिः शयत उपपृक् पृथिव्याः ५ [३६]
- अयोद्वेव दुर्मद आहि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषम् ।
 नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः ६
- अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
 वृष्णो वधिः प्रतिमानं बुभूषन् पुरुत्रा वृत्रो अशयद् व्यस्तः ७
- नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः ।
 याश्चिद् वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत् तासामहिः पत्सुतः शिर्बिभूव ८
- नीचावया अभवद् वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वधर्जभार ।
 उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीद् दानुः शये सहवत्सा न धेनुः ९
- अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
 वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः १० [३७]
- दासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन् निरुद्धा आपः पणिनेव गावः ।
 अपां बिलमपिहितं यदासीद् वृत्रं जघन्वा अप तद् ववार ११
- अश्व्यो वारो अभवस्तदिन्द्र सूके यत् त्वा प्रत्यहन् देव एकः ।
 अजयो गा अजयः शूर सोममवासृजः सर्तवे सप्त सिन्धून् १२
- नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिंवेध न यां मिहमकिरद् भ्रातुर्नि च ।
 इन्द्रश्च यद् युयुधाते अहिश्चोतापरीभ्यो मघवा वि जिग्ये १३
- अहेयातारं कर्मपश्य इन्द्र हृदि यत् ते जघ्म्यो भीरगच्छत् ।
 नव च यन् नवतिं च स्रवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि १४ (३८२)

इन्द्रो यातो ऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः ।
सेदु राजा क्षयति चर्षणीना मरान् न नेमिः परि ता बभूव

१५ [३८] (३८३)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३५]

(३३)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एतायामोप गव्यन्त इन्द्र मस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।

अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः

१

उपेदुहं धनदामप्रतीतिं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।

इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन्

२

नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध

३

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेन एकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक् ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः

४

परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रा ऽयज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद् द्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरवृतां अधमो रोदस्योः

५ [१]

अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेना मयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्र्यो निरष्टाः प्रवद्भिरिन्द्राच्चितयन्त आयन्

६

त्वमेतान् रुद्रतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे ।

अवादहो द्विव आ दस्युमुच्चा प सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः

७

चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुम्भमानाः ।

न हिन्वानासस्तितिरुस्त इन्द्रं परि स्पर्शो अदधात् सूर्येण

८

परि यदिन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।

अमन्यमानो अभि मन्यमानैर्निर्वृह्यभिरधमो दस्युमिन्द्र

९

न ये द्विवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत्

१० [२]

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्या ऽवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।

सधीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नाभि द्यून्

११ (३९४)

न्याविध्यदिलीविशस्य हृक्का वि शृङ्गिणमभिनच्छुण्णमिन्द्रः ।	
यावत्तरो मघवन् यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम्	१२
अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून् वि त्रिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।	
सं वज्रेणासृजद् वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः	१३
आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन् प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।	
शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्या मुच्छेत्रेयो नृषाह्याय तस्थौ	१४
आवः शर्म वृषभं तुग्न्यासु क्षेत्रज्ञेषे मघवज्जिह्वयं गाम् ।	
ज्योक् चिदत्र तस्थिवांसो अक्रञ्छन्नयतामधरा वेदनाकः	१५ [३] (३९८)

(३४)

१२ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अश्विनौ । जगती; ९, १२ त्रिष्टुप् ।

त्रिश्चिन् नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना ।	
युवोर्हि युन्त्रं हिम्येव वासंसो ऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः	१
त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद् विदुः ।	
त्रयः स्कम्भासः स्कमितास आरभे त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा	२
समाने अहन् त्रिरवद्यगोहना त्रिरद्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।	
त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतम्	३
त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।	
त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम्	४
त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्देवताता त्रिरुतावतं धियः ।	
त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस् त्रिष्ठं वां सूरं दुहिता रुहद् रथम्	५
त्रिर्नो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिरु दत्तमज्यः ।	
ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती	६ [४]
त्रिर्नो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।	
तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम्	७
त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस् त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।	
तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे द्युभिरक्तुभिर्हितम्	८ (४०६)

क॒ऽ त्री च॒क्रा त्रि॒वृतो रथ॑स्य	क॒ऽ त्रयो व॒न्धुरो ये सनी॑ळाः ।	
कदा॑ योगो वा॒जिनो रास॑भस्य	येन॑ य॒ज्ञं ना॑सत्योपयाथः	९
आ ना॑सत्या गच्छ॑तं हूयते॑ ह॒विर्मध्वः॑ पिबतं॑ मधुपेभि॑रासभिः ।		
युवोर्हि॑ पूर्वं स॒वितोष॑सो रथ॑मृताय॑ चि॒त्रं घृत॑वन्तमि॒ष्याति॑		१०
आ ना॑सत्या त्रि॒भिरे॒कादु॑शैरि॒ह दे॒वेभिर्या॑तं मधुपेय॑मश्विना ।		
प्रायु॑स्तारि॒ष्टं नी रपा॑सि मृक्ष॑तं से॒धतं॑ द्वेषो॑ भव॑तं सचा॒भुवा॑		११
आ नो॑ अश्विना त्रि॒वृता रथे॑ना—ऽर्वा॒श्वं र॒यिं वह॑तं सु॒वीरम् ।		
शृण्व॑न्ता॒ वाम॑वसे जोह॒वीमि वृ॒धे च॑ नो भव॑तं वाज॑सातौ		१२ [५] (४१०)

(३५)

११ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । १ (पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च ।
२-११ सविता । त्रिष्टुप्, १, ९ जगती, ।

ह॒व्याम्य॒ग्निं प्र॑थमं स्व॒स्तये॑ ह॒व्यामि मि॒त्रावरु॑णावि॒हावसे॑ ।	
ह॒व्यामि रा॒त्रिं ज॑गतो नि॒वेशनीं॑ ह॒व्यामि दे॒वं स॒वितार॑मृतये॑	१
आ कृ॒ष्णेन॑ रज॑सा वर्त॑मानो नि॒वेश्य॑न्नमृतं॑ मर्त्यं च ।	
हि॒रण्यये॑न स॒विता रथे॑ना—ऽऽ दे॒वो या॑ति भुव॑नानि पश्य॑न्	२
याति॑ दे॒वः प्र॒वता॑ यात्यु॒द्रता॑ याति॑ शु॒भ्राभ्या॑ यज॑तो हरि॑भ्याम् ।	
आ दे॒वो या॑ति स॒विता प॑रावतो ऽप॒ विश्वा॑ दुरि॑ता बा॒धमानः॑	३
अ॒भीवृ॑तं कृ॒शनैर्वि॑श्वरू॒पं हि॒रण्यश॑म्यं यज॑तो बृ॒हन्त॑म् ।	
आस्था॑द् रथं स॒विता चि॒त्रभा॑नुः कृ॒ष्णा रजा॑सि तवि॑षीं द॒धानः॑	४
वि जना॑ञ्छ॒द्यावाः शि॑तिपादो॑ अख्य॑न् रथं॑ हि॒रण्यप्र॑उगं वह॑न्तः ।	
शश्व॑द् विशः स॒वितु॑र्दे॒व्यस्यो॑—प॒स्थे वि॒श्वा भुव॑नानि तस्थुः	५
ति॒स्रो द्या॑वः स॒वितु॑र्द्वा उ॒पस्थाँ॑ एका॑ यमस्य॑ भुव॑ने वि॒रा॒षाद् ।	
आ॒णिं न रथ्य॑ममृताधि॑ तस्थु—रि॒ह ब्र॑वीतु य उ॒ तच्चि॑केतत्	६ [६]
वि सु॑प॒र्णो अ॒न्तरि॑क्षाण्यख्य॑द् गभी॑रवे॒पा असु॑रः सु॒नीथः॑ ।	
क्वे॒दानीं॑ सूर्यः कश्चि॑केत॑ क॒तमां द्यां॑ र॒श्मिर॑स्या त॒तान॑	७
अष्टौ॑ व्य॒ख्यत् क॒कुभः॑ पृथि॒व्यास् त्री धन्व॑ योज॑ना स॒प्त सिन्धू॑न् ।	
हि॒रण्या॑क्षः स॒विता दे॒व आ॒गाद् दध॑द्र॒त्ना वा॒शुषे॑ वा॒र्याणि॑	८ (४१८)

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि—रुमे द्यावापृथिवी अन्तरीयते ।
 अपामीवां बाधते वेति सूर्य—मभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति ९
 हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृलीकः स्ववाँ यात्वर्वाङ् ।
 अपसेधन् रक्षसो यातुधाना—नस्थाद् देवः प्रतिदोषं गृणानः १०
 ये ते पन्थाः सवितः पूर्यासो ऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे ।
 तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव ११ [७] (४२१)

(३६)

[अष्टमोऽनुवाकः॥८॥ सू० ३६-४३]

२० कण्वो घोरः । अग्निः, १३-१४ यूपो वा । प्रगाथः= विषमा वृहत्यः,
 समाः सतोवृहत्यः (१३ उपरिष्ठाद्वृहती । ऐ०ब्रा० २।२ चरणच्छेदः)

प्र वो यद्दं पुरुणां विशां देवयतीनाम् ।
 अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदुन्य ईळते १
 जनासो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविर्मन्तो विधेम ते ।
 स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य २
 प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् ।
 महस्ते सतो वि चरन्त्यर्चयो द्विवि स्पृशन्ति भानवः ३
 देवासस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।
 विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते वृदाश मर्त्यः ४
 मन्द्रो होता गृहपति—रग्ने दूतो विशामसि ।
 त्वे विश्वा संगतानि व्रता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत ५ [८]
 त्वे इदग्ने सुभगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।
 स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि देवान्सुवीर्यां ६
 तं धेमिन्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।
 होत्राभिरग्निं मनुषः समिन्धते तितिर्वासो अति सिधः ७
 घ्नन्तो वृत्रमतरन् रोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।
 भुवत् कण्वे वृषा द्युमन्याहुतः क्रन्दुदश्वो गविष्टिषु ८
 सं सीदस्व मह्यं असि शोचस्व देववीतमः ।
 वि धूममग्ने अरुषं मिथेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम् ९
 यं त्वा देवासो मनवे वृधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।
 यं कण्वो मेध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः १० [९] (४३१)

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्व ईध ऋतादधि ।	
तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि	११
रायस्पूषि स्वधावोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वप्यम् ।	
त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ महौ असि	१२
ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता ।	
ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदुञ्जिभिर्वाघद्भिर्विह्वयामहे	१३
ऊर्ध्वो नः पाह्यंहसो नि केतुना विश्वं समत्रिणं दह ।	
कृधी न ऊर्ध्वश्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः	१४
पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तेररावणः ।	
पाहि रीषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय	१५ [१०]
घनेव विष्वग्वि जह्यरावणस् तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।	
यो मर्त्यः शिशीते अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत	१६
अग्निर्वन्ने सुवीर्यं मग्निः कण्वाय सौभगम् ।	
अग्निः प्रावन् मित्रोत मेध्यातिथि मग्निः साता उपस्तुतम्	१७
अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।	
अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्वथं तुर्वीति दस्यवे सहः	१८
नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।	
दृदिथ कण्व ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः	१९
त्वेषासो अग्नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।	
रक्षस्विनः सदृमिद् यातुमावतो विश्वं समत्रिणं दह	२० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो घौरः । मरुतः । गायत्री ।

क्रीलं वः शर्धो मारुत मनवर्णं रथेशुभम् । कण्वा अभि प्र गायत	१
ये पृषंतीभिर्क्रुद्धिभिः साकं वाशीभिर्रुञ्जिभिः । अजायन्त स्वभानवः	२
इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान् । नि यामश्चित्रमृञ्जते	३
प्र वः शर्धाय घृष्वये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे । देवत्तं ब्रह्म गायत	४
प्र शंसा गोष्वध्र्यं क्रीलं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावृधे	५ [१२] (४५५)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो	दिवश्च गमश्च धूतयः । यत् सीमन्तं न धूनुथ	६
नि वो यामाय मानुषो	दुध उग्राय मन्यवे । जिहीत पर्वतो गिरिः	७
येषामज्मेषु पृथिवी	जुजुवाँ इव विश्वपतिः । भिया यामेषु रेजते	८
स्थिरं हि जानमेषां	वयो मातुर्निरेतवे । यत् सीमनु द्विता शवः	९
उदु त्ये सूनवो गिरः	काष्ठा अज्मेष्वत्तत । वाश्वा अभिजु यातवे	१० [१३]
त्यं चिद् वा दीर्घं पृथुं	मिहो नपातममृधम् । प्र च्यावयन्ति यामभिः	११
मरुतो यद्ध वो बलं	जनाँ अचुच्यवीतन । गिरिँरचुच्यवीतन	१२
यद्ध यान्ति मरुतः	सं ह ब्रुवतेऽध्वन्ना । शृणोति कश्चिदेषाम्	१३
प्र यात शीर्भमाशुभिः	सन्ति कण्वेषु वो दुवः । तन्नो षु मादयाध्वै	१४
अस्ति हि ष्मा मदाय वः	स्मसि ष्मा व्यमेषाम् । विश्वं चिदायुर्जिवसे	१५ [१४] (४५६)

(३८) ✱

१५ कण्वो घौरः । मरुतः । गायत्री ।

कद्ध नूनं कंधप्रियः	पिता पुत्रं न हस्तयोः । दुधिव्धे वृक्तबर्हिषः	१
क्र नूनं कद् वो अर्थं	गन्ता दिवो न पृथिव्याः । क्र वो गावो न रण्यन्ति	२
क्र वः सुम्ना नव्याँसि	मरुतः क्र सुविता । क्रोड विश्वानि सौभगा	३
यद् यूयं पृथिमातरो	मर्तांसः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात्	४
मा वो मृगो न यवसे	जरिता भूदजोष्यः । पथा यमस्य गादुप	५ [१५]

मो पु णः परापरा	निर्कृतिर्दुर्हणा वधीत् । पदीष्ट तृष्ण्या सह	६
सत्यं त्वेषा अमवन्तो	धन्वाश्चिदा रुद्रियांसः । मिहं कृण्वन्त्यवाताम्	७
वाश्रेव विद्युन्मिमाति	वत्सं न माता सिषक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि	८
दिवा चित् तमः कृण्वन्ति	पर्जन्येनोदवाहेन । यत् पृथिवीं व्युन्दन्ति	९
अध स्वनान्मरुतां	विश्वमा सद्य पार्थिवम् । अरेजन्त प्र मानुषाः	१० [१६]

मरुतो वीळुपाणिभिश्च	चित्रा रोधस्वतीरनु । यातेमखिद्रयामभिः	११
स्थिरा वः सन्तु नेमयो	रथा अश्वास एषाम् । सुसंस्कृता अभीशवः	१२
अच्छा वद्वा तना गिरा	जरायै ब्रह्मणस्पतिम् । अग्निं मित्रं न दर्शतम्	१३
मिमीहि श्लोकमास्ये	पर्जन्य इव ततनः । गाय गायत्रमुक्थ्यम्	१४
वन्दस्व मारुतं गुणं	त्वेधं पनस्युमर्किणम् । अस्मे वृद्धा असन्निह	१५ [१७] (४७१)

(३९)

१० कण्वो घौरः । मरुतः । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

- प्र यद्वि॒त्थां परा॒वतः॑ शोचि॒र्न मा॒न॒मस्य॑थ ।
 कस्य॑ क॒त्वा मरुतः॑ कस्य॑ वर्प॒सा कं या॑थ कं ह॒ धूतयः॑ १
 स्थि॒रा वः स॒न्त्वायु॑धा परा॒णुदे॑ वी॒ळू उ॒त प्र॑तिष्क॒भे ।
 यु॒ष्माक॑मस्तु तवि॒षी पर्नी॑यसी॒ मा म॒र्त्यस्य॑ मा॒यिनः॑ २
 परा॑ ह॒ यत् स्थि॒रं ह॒थ नरो॑ वर्तय॑था गुरु ।
 वि या॑थन व॒निनः॑ पृथि॒व्या व्या॒शाः पर्व॑तानाम् ३
 नहि॒ वः शत्रु॑र्वि॒दि अ॒धि द्यवि॑ न भू॒म्यां रि॒शाद॑सः ।
 यु॒ष्माक॑मस्तु तवि॒षी तना॑ यु॒जा रु॒द्रासो॑ नू चि॒दाधृ॑षे ४
 प्र वै॒पय॑न्ति पर्व॒तान् वि वि॑श्च॒न्ति वन॑स्पती॒न् ।
 प्रो आ॑रत मरुतो दुर्म॒दा इव॑ दे॒वांसः॑ सर्व॑या वि॒शा ५ [१८]
 उ॒पो रथे॑षु पृथ॑तीरयुग्ध॒वं प्र॑ष्टि॒र्वह॑ति रोहि॒तः ।
 आ वो॒ यामा॑य पृथि॒वी चि॑द॒श्रो द॒र्बीभ॑यन्त॒ मानु॑षाः ६
 आ वो॑ म॒क्षू तना॑य कं रु॒द्रा अवो॑ वृणीमहे ।
 गन्ता॑ नूनं नोऽव॑सा यथा॑ पु॒रे—त्था क॑ण्वाय बि॒भ्युषे॑ ७
 यु॒ष्मेपि॑तो मरुतो म॒र्त्येपि॑त॒ आ यो नो॑ अभ्व॒ ईष॑ते ।
 वि तं यु॑योत शर्व॒सा व्यो॑ज॒सा वि यु॒ष्माका॑भि॒रुति॑भिः ८
 असा॑मि हि प्र॑यज्यवः कण्वं॑ दु॒द प्र॑चेतसः ।
 असा॑मिभिर्मरुत॒ आ न॑ ऊ॒तिभि॑—गन्ता॑ वृष्टिं न वि॒द्युतः॑ ९
 असा॑म्यो॒जो बि॒भृथा सु॑दान॒वो ऽसा॑मि धूतयः शर्वः ।
 ऋ॒षिद्वि॑पे मरुतः परि॒मन्य॑व इ॒षु न सृ॑जत द्वि॒षम् १० [१९] (४८१)

(४०)

८ कण्वो घौरः । ब्रह्मणस्पतिः । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

- उत्तिष्ठ॑ ब्रह्मणस्पते दे॒वय॑न्तस्त्वेमहे ।
 उप॒ प्र य॑न्तु मरुतः सु॒दान॑व इन्द्रं प्रा॒शूभ॑वा सचा॑ १
 त्वामि॒न्द्रि स॑हसस्पुत्र॒ मर्त्य॑ उप॒ब्रूते॑ धने॒ हिते॑ ।
 सु॒वीर्यं॑ मरुत॒ आ स्व॑श्च॒यं द॒धीत॑ यो व॑ आच॒के २ (४८३)

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता ।

अच्छा वीरं नयं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ३

यो वाघते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम् ४

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ५ [२०]

तमिद् वोचेमा विदथेषु शंभुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।

इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद् वामा वो अश्रवत् ६

को देवयन्तमश्रवज् जनं को वृक्तबर्हिषम् ।

प्रप्रां द्वाश्वान् पस्त्याभिरस्थिताऽन्तर्वावत् क्षयं दधे ७

उप क्षत्रं पृथ्वीत हन्ति राजभिर्भये चित् सुक्षितिं दधे ।

नास्य वर्ता न तरुता महाधने नाभे अस्ति वज्रिणः ८ [२१] (४८९)

(४१)

९ कण्वो घौरः । वरुणमित्रार्यमणः, ४-६ आदित्याः । गायत्री ।

यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित् स दभ्यते जनः १

यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्व एधते २

वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ३

सुगः पन्था अनुक्षर आदित्यास क्रतुं यते । नात्रावखादो अस्ति वः ४

यं यज्ञं नयथा नर आदित्या क्रजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ५ [२२]

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकमुत्त त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ६

कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यमणः । महि प्सरो वरुणस्य ७

मा वो घ्नन्तं मा शर्पन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुन्नैरिद् व आ विवासे ८

चतुरश्चिद् ददमानाद् बिभीयादा निधातोः । न दुरुक्ताय स्पृहयेत् ९ [२३] (४९८)

(४२)

१० कण्वो घौरः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सक्ष्वा देव प्र णस्पुरः १

यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदेशति । अप स्म तं पथो जहि २

(५००)

अप॒ त्वं परि॑पन्थिनं॑ मु॒षीवा॑णं॑ हुर॒श्चित॑म् । दूर॑मधि॑ सु॒तेर॑ज ३
 त्वं तस्य॑ द्वा॒यावि॑नो ऽघ॒शंस॑स्य॒ कस्य॑ चित् । प॒दाभि॑ तिष्ठ॒ तपु॑षिम् ४
 आ तत् ते॑ द॒क्ष म॑न्तुम् : पू॒षन्न॑वो वृ॒णीम॑हे । येन॑ पि॒तृन॑चोदयः ५ [२४]

अधा॑ नो वि॒श्वसौ॑भग॒ हिर॑ण्यवा॒शीम॑त्तम् । धना॑नि सु॒षणा॑ कृधि ६
 अति॑ नः सु॒श्रुतो॑ नय सु॒गा नः॑ सु॒पथा॑ कृणु । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ७
 अ॒भि सु॒यव॑सं नय न न॑वज्वा॒रो अध्व॑ने । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ८
 श॒ग्धि पू॒र्धि प्र य॑सि च शि॒शीहि॑ प्रा॒स्युद॑रम् । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ९
 न पू॒षणं॑ मे॒थाम॑सि सू॒क्तैर॑भि गृ॒णीम॑सि । वसू॑नि दु॒स्ममी॑महे १० [२५] (५०८)

(४३)

१ कण्वो घौरः । रुद्रः, ३ रुद्रः, मित्रावरुणौ च, ७-९ सोमः ।
 गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

कद् रु॒द्राय॑ प्रचे॒तसे॑ मी॒ळुष्ट॑माय॒ तव्य॑से । वो॒चेम॑ श॒तमं॑ हृ॒दे १
 यथा॑ नो अ॒र्दितिः॑ क॒रत् प॑श्वे नृ॒भ्यो यथा॑ गवे॑ । यथा॑ तो॒काय॑ रु॒द्रिय॑म् २
 यथा॑ नो मि॒त्रो वरु॑णो यथा॑ रु॒द्रश्चि॑केंतति । यथा॑ वि॒श्वे स॒जोप॑सः ३
 गा॒थर्पा॑ति मे॒धर्पा॑ति रु॒द्रं जला॑पभेषजम् । तच्छ॑न्त्योः सु॒म्रमी॑महे ४
 यः शु॒क्र इ॒व सू॒र्यो हिर॑ण्यमि॒व रो॑चते । श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ वसुः ५ [२६]

शं नः॑ क॒रत्य॑र्वते सु॒गं मे॒षाय॑ मे॒ष्ये । नृ॒भ्यो ना॒रिभ्यो॑ गवे॑ ६
 अ॒स्मे सो॑म श्रिय॒मधि॑ नि धे॑हि श॒तस्य॑ नृ॒णाम् । महि॑ श्रव॒स्तुवि॑नु॒ष्णाम् ७
 मा नः॑ सोम॒परि॑बा॒धो मा॑रा॒तयो॑ जुहु॒रन्त । आ न॑ इन्द्रो वा॒जे भज॑ ८
 यास्ते॑ प्र॒जा अ॒मृत॑स्य॒ पर॑स्मिन् धाम॑न्नृ॒तस्य॑ ।
 मूर्धा॑ नाभा॑ सोम वेन आ॒भूव॑न्तीः सोम वेदः ९ [२७] (५१७)

(४४)

(नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ४४-५०)

१४ प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १-२ अग्निः, अश्विनौ, उपाश्र ।
 प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतो बृहत्यः ।

अग्ने॑ वि॒वस्व॑दुप॒संशू॑ चि॒त्रं रा॒धो अ॑मर्त्य ।
 आ दा॑शुपे॑ जा॒तवे॑दो वहा॒ त्व—म॒द्या दे॒वाँ उप॑बुधः १ (५१८)

जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनो ऽग्ने रथीरध्वराणाम् ।
सजूरश्विभ्यामुपसा सुवीर्यं मस्मे धेहि श्रवो बृहत्

२

अद्या दूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।
धूमकेतुं भाक्कजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम्
श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।
देवाँ अच्छा यातवे जातवेदस मग्निमीळे व्युष्टिषु

३

४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।

अग्ने त्रातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन

५ [२८]

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठ्य मधुजिह्वः स्वाहुतः ।

प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जविसे नमस्या दैव्यं जनम्

६

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।

स आ वह पुरुहूत प्रचेतसो ऽग्ने देवाँ इह द्रवत्

७

सवितारमुपसमश्विना भगं मग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वांसस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर

८

पतिर्ह्यध्वराणा मग्ने दूतो विशामसि ।

उषर्बुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्हशः

९

अग्ने पूर्वा अनुषसो विभावसो द्वीदेथ विश्वदर्शतः ।

असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो ऽसि यज्ञेषु मानुषः

१० [२९]

नि त्वा यज्ञस्य साधन मग्ने होतारमृत्विजम् ।

मनुष्वद् देव धीमहि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यम्

११

यद् देवानां मित्रमहः पुरोहितो ऽन्तरो यासि दूत्यम् ।

सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयो ऽग्नेभ्राजन्ते अर्चयः

१२

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभि देवैरग्ने सयावभिः ।

आ सीदन्तु बहिषि मित्रो अयमा प्रातर्यावाणो अध्वरम्

१३

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवो ऽग्निजिह्वा क्रतावृधः ।

पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतो ऽश्विभ्यामुपसा सजूः

१४ [३०] (५३१)

(४५)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १० (उत्तरार्धस्य) देवाः । अनुष्टुप् ।

त्वमग्ने वसूरिह रुद्रा आदित्या उत । यजा स्वध्वरं जनं मनुजातं घृतप्रुषम् १
श्रुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । तान् रोहिदश्व गिर्वणस् त्रयस्त्रिंशतमा वह २
प्रियमेधवदत्रिवज् जातवेदो विरूपवत् । अङ्गिरस्वन्महिवत् प्रस्कण्वस्य श्रुधी हवम् ३
महिकेरव ऊतये प्रियमेधा अहूषत । राजन्तमध्वराणां मग्निं शुक्रेण शोचिषा ४
घृताहवन सन्त्ये मा उ पु श्रुधी गिरः । याभिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ५

[३१]

त्वां चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विक्षु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाऽग्ने हव्याय वोह्वे ६
नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं विप्रां अग्ने दिविष्टिषु ७
आ त्वा विप्रा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः । बृहद् भा बिभ्रतो हवि रग्ने मर्ताय दाशुषे ८
प्रातर्याव्णाः सहस्कृत सोमपेयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिषा सादया वसो ९
अर्वाञ्च दैव्यं जन मग्ने यक्ष्व संहूतिभिः । अयं सोमः सुदानवस् तं पात तिरोऽह्वयम् १०

[३२] (५४१)

(४६)

१५ प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । गायत्री ।

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषे वामश्विना बृहत् १
या दृसा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा २
वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि । यद् वां रथो विभिष्पतात् ३
हविषा जारो अपां पिपतिं पपुर्निरा । पिता कुटस्य चर्षणिः ४
आदारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्णुया ५ [३३]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामस्मे रासाथामिषम् ६
आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे । युञ्जाथामश्विना रथम् ७
अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युयुञ्ज इन्दवः ८
दिवस्कण्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे । स्वं वविं कुहं धित्सथः ९
अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः । व्यख्यज्जिह्वयासितः १० [३४]

अभूदु पारमेतवे पन्था ऋतस्य साधुया । अदर्शि वि सुतिर्दिवः ११
तत्तादिदश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति । मदे सोमस्य पिपतोः १२ (५५३)

वावसाना विवस्वति	सोमस्य पीत्या गिरा । मनुष्वच्छंभू आ गतम्	१३
युवोरुषा अनु श्रियं	परिज्मनोरुपाचरत् । ऋता वनथो अक्तुभिः	१४
उभा पिबतमश्विनो	भा नः शर्म यच्छतम् । अविद्रियाभिरूतिभिः	१५ [३५] (५५६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(४७)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । प्रगाथः=विपमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

अयं वां मधुमत्तमः	सुतः सोमं ऋतावृधा ।	
तमश्विना पिबतं तिरोअह्वयं	धत्तं रत्नानि दाशुषे	१
त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा	रथेना यातमश्विना ।	
कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे	तेषां सु शृणुतं हवम्	२
अश्विना मधुमत्तमं	पातं सोममृतावृधा ।	
अथाद्य दसा वसु बिभ्रता रथे	दाश्वांसमुप गच्छतम्	३
त्रिपधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा	मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।	
कण्वासो वां सुतसोमा अभिद्यवो	युवां हवन्ते अश्विना	४
याभिः कण्वमभिष्टिभिः	प्रावतं युवमश्विना ।	
ताभिः प्वस्माँ अवतं शुभस्पती	पातं सोममृतावृधा	५ [१]
सुदासे दसा वसु बिभ्रता रथे	पृक्षो वहतमश्विना ।	
रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पयस्मे	धत्तं पुरुस्पृहम्	६
यन्नासत्या परावति	यद् वा स्थो अधि तुर्वशे ।	
अतो रथेन सुवृता न आ गतं	साकं सूर्यस्य रश्मिभिः	७
अर्वाश्वा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो	वहन्तु सवनेदुष ।	
इषं पृश्नन्ता सुकृते सुदानव	आ बर्हिः सीदतं नरा	८
तेन नासत्या गतं	रथेन सूर्यत्वचा ।	
येन शश्वद्बृहथुर्दाशुषे वसु	मध्वः सोमस्य पीतये	९
उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू	अर्कैश्च नि ह्वयामहे ।	
शश्वत् कण्वानां सदासि प्रिये हि कं	सोमं पप्रथुरश्विना	१० [२] (५६६)

(४८) ✓

१६ प्रस्कण्वः काण्वः । उपाः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

सह द्युम्नेन बृहता विभावरी राया देवि दास्वती १

अश्वावतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे । २

उदीरय प्रति मा सूनृता उषश् चोद राधो मघोनाम् ३

उवासोषा उच्छाच्च नु देवी जीरा रथानाम् । ४

ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुद्रे न श्वस्यवः ५

उषो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सूरयः । ६

अत्राह तत् कण्व एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ७

आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रभुञ्जती ।

जरयन्ती वृजनं पद्वदीयत् उत्पातयति पक्षिणः ८ [३]

वि या सृजति समनं व्युत्थिनः पदं न वेत्योदती ।

वयो नकिष्टे पन्तिवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ९

एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।

शतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् १०

विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज् ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।

अप द्वेषो मघोनीं दुहिता दिव उषा उच्छदप सिधः ११

उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।

आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु १२

विश्वस्य हि प्रार्णनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि ।

सा नो रथेन बृहता विभावरी श्रुधि चित्रामघे हवम् १३ [४]

उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।

तेना वह सुकृतो अध्वरो उष ये त्वा गृणन्ति वह्नयः १४

विश्वान् देवा आ वह सोमपीतये ऽन्तरिक्षादुषस्त्वम् ।

सास्मास्तु धा गोमदश्वावदुक्थ्यमुषो वाजं सुवीर्यम् १५

यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अहक्षत ।

सा नो रयि विश्ववारं सुपेशसमुषा ददातु सुगम्यम् १६ (५७९)

ये चिद्भि त्वामृषयः पूर्वं ऊतये जुहूरेऽवसे महि ।

सा नः स्तोमो अभि गृणीहि राधसोऽवः शुक्रेण शोचिषा १४

उषो यदद्य भानुना वि द्वारावृणवो दिवः ।

प्र नो यच्छतादवृकं पृथु च्छर्दिः प्र देवि गोमतीरिपः १५

सं नो राया बृहता विश्वपेशसा मिमिक्ष्वा समिळाभिरा ।

सं द्युन्नेन विश्वतुरोपो महि सं वाजैर्वाजिनीवति १६ [५] (५८२)

(४९) ✓

४ प्रस्कण्वः काण्वः । उपाः । अनुष्टुप् ।

उषो भद्रेभिरा गहि दिवश्चिद् रोचनादधि । वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम् १

सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उपस्त्वम् । तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः २

वयश्चित् ते पतत्रिणो द्विपच्चतुष्पदजुनि । उषः प्रारब्धतूरनु दिवो अन्तेभ्यस्परि ३

व्युच्छन्ती हि रश्मिभि विश्वमाभासि रोचनम् । तां त्वामुपर्वसूयवो गीर्भिः कण्वा अहूपत ४ [६]

(५८६)

(५०)

१३ प्रस्कण्वः काण्वः । सूर्यः (११-१३ रोगक्ष्य उपनिषदः, १३ अन्त्योऽर्धर्चः द्विपद्मश्च) ।

गायत्री, १०-१३ अनुष्टुप् ।

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम् १

अप त्पे तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूराय विश्वचक्षसे २

अहृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जना अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा ३

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् ४

प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ् देवि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वहृशे ५ [७]

येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जना अनु । त्वं वरुण पश्यसि ६

वि द्यामेषि रजस्पृश्वहा मिमानो अक्तुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्य ७

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ८

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नपत्यः । ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः ९

उद् वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् १०

उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् । हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ११

(५९७)

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि । अथो हारिद्वेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि १२
 उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन् मो अहं द्विषते रधम् १३
 [८] (५९९)

(५१)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ५१-५७]

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृगमियमिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
 यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत १
 अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमूतयोऽन्तरिक्षप्रां तविषीभिरावृतम् ।
 इन्द्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत् २
 त्वं गोत्रमाङ्गिरोभ्योऽवृणोरपो तात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
 ससेनं चिद् विमदायावहो वस्वा जावद्वि वावसानस्य नर्तयन् ३
 त्वमपामपिधानावृणोरपाऽधारयः पर्वते दानुमद् वसु ।
 वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमादित् सूर्यं दिव्यारोहयो वृशे ४
 त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।
 त्वं पिप्रोर्नमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वा नं दस्युहृत्येष्वाविथ ५ [९]

त्वं कुत्सं शुष्णहृत्येष्वाविथाऽरन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् ।
 महान्तं चिदबुधं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ६
 त्वे विश्वा तविषी सध्यग्निता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।
 तव वज्रश्रिकिते बाह्वोर्हितो वृश्वा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या ७
 वि जानीह्यार्यान् ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासदव्रतान् ।
 शाकौ भव यजमानस्य चोद्विता विश्वेत् ता ते सधमादेषु चाकन ८
 अनुव्रताय रन्धयन्नपर्वता नाभूमिरिन्द्रः श्रथयन्ननाभुवः ।
 वृद्धस्य चिद् वर्धतो द्यामिनक्षतः स्तवानो वज्रो वि जघान संदिहः ९
 तक्षद् यत् त उशाना सहसा सहो वि रोदसी मज्मना बाधते शवः ।
 आ त्वा वातस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नभि श्रवः १० [१०]

मन्दिह यदुशने काव्ये सचाँ इन्द्रो वडू वडूतराधि तिष्ठति ।
 उग्रो ययिं निरपः स्रोतसासृजद् वि शुष्णस्य वृंहिता ऐरयत् पुरः ११ (६१०)

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।

इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनो ऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे द्विवि १२

अदंदा अभी महेते वचस्यवे कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुवृते ।

मेनाभवो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या १३

इन्द्रो अश्रायि सुध्यो निरेके पञ्जेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।

अश्वयुर्गव्यु रथयुर्वसूयु—रिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता १४

इदं नमो वृषभाय स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि ।

अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सूरिभिस्तव शर्मन्त्स्याम १५ [११] (६१४)

(५२)

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १३, १५ त्रिष्टुप् ।

त्यं सु मेघं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।

अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथ—मेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः १

स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।

इन्द्रो यद् वृत्रमवधीन्नदीवृत—मुञ्जन्नणींसि जहृपाणो अन्धसा २

स हि द्वरो द्वरिषु वत्र ऊर्धनि चन्द्रबुध्नो मदवृद्धो मनीषिभिः ।

इन्द्रं तमहे स्वपस्यया धिया मंहिष्ठारातिं स हि पप्रिरन्धसः ३

आ यं पूणन्ति द्विवि सन्नबर्हिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः ।

तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरुतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहृतप्सवः ४

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रध्वीरिव प्रवणे संस्रुतयः ।

इन्द्रो यद् वज्री धृषमाणो अन्धसा भिनद् वलस्य परिधीरिव त्रितः ५ [१२]

परीं घृणा चरति तित्विषे शवो ऽपो वृत्वी रजसो बुध्नमाशयत् ।

वृत्रस्य यत् प्रवणे दुर्गृभिश्वनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ६

हृदं न हि त्वा न्यूषन्त्यूर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।

त्वष्टा चित् ते युज्यं वावृधे शवस्ततक्ष वज्रमभिभूत्योजसम् ७

जघन्ध्यां उ हरिभिः संभृतक्रतु—विन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः ।

अयच्छथा बाह्वोर्वज्रमायस—मधारयो दिव्या सूर्यं हृशे ८

(६२२)

- बृहत् स्वश्चन्द्रममवद् यदुक्थ्यः । मकृण्वत भियसा रोहणं दिवः ।
 यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वर्नुषाचो मरुतोऽमदुन्ननु ९
 द्यौश्चिदुस्यामवाँ अहेः स्वना दयोयवीद् भियसा वज्र इन्द्र ते ।
 वृत्रस्य यद् बद्धधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्च्छिरः १० [१३]
 यदिन्विन्द्र पृथिवी दशभुजि रहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः ।
 अत्राह ते मघवन् विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा भुवत् ११
 त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृपन्मनः ।
 चकूपे भूमिं प्रतिमानमोर्जसो ऽपः स्वः परिभूरेण्या दिवम् १२
 त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋण्ववीरस्य बृहतः पतिर्भूः ।
 विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमन्द्रा नकिरन्यस्त्वावान् १३
 न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः ।
 नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चकूपे विश्वमानुषक् १४
 आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासो अमदुन्ननु त्वा ।
 वृत्रस्य यद् भृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ १५ [१४] (६२९)

(५३)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

- न्युष्टं पु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदेने विवस्वतः ।
 नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदुन्न दुष्टतिर्द्विणोदेषु शस्यते १
 दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पातिः ।
 शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि २
 शचीव इन्द्र पुरुकृद् द्युमत्तम् तवेद्विदमभितश्चेकिते वसु ।
 अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ३
 एभिर्द्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना ।
 इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभिर्युतद्वेपसः समिषा रभेमहि ४
 समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिर्द्युभिः ।
 सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ५ [१५] (६३४)

ते त्वा मदा अमदन् तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहत्येषु सत्पते ।

यत् कारवे दशं वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ६

युधा युधमुप घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।
नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ७

त्वं करञ्जमुत पूर्णयं वधी स्तेजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी ।
त्वं शता वङ्गदस्याभिनतं पुरो ऽनानुदः परिषूता ऋजिर्श्वना ८

त्वमेताञ्जनराजो द्विर्दशो ऽबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।
पृष्टिं सहसा नवतिं नवं श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ९

त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राजे यूने अरन्धनायः १०

य उहचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असाम ।
त्वां स्तोपाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ११ [१६] (६४०)

(५४)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; ६, ८-९, ११ त्रिष्टुप् ।

मा नो अस्मिन् मघवन् पूत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ।
अक्रन्दयो नद्योऽरुवद् वना कथा न क्षोणीर्भियसा समारत १

अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नाभि ष्टुहि ।
यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्यूञ्जते २

अर्चा द्विवे बृहते शृण्यं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।
बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ३

त्वं द्विवो बृहतः सानु कोपयो ऽव त्मना धृषता शम्बरं भिनत ।
यन्मायिनो वृन्दिनो मृन्दिना धृषच्छ्रितां गभस्तिमशानि पृतन्यसि ४

नि यद् वृणाक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शृण्णस्य चिद् वृन्दिनो रुरुवद् वना ।
प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित् कृणवः कस्त्वा परि ५ [१७]

त्वमाविथ नयं तूर्वशं यदु त्वं तूर्वीति वय्यं शतक्रतो ।
त्वं रथमेतशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवतिं दम्भयो नव ६ (६४६)

स घा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः

७

असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये त इन्द्र दुदुषो वर्धयन्ति महि क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च

८

तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।

व्यश्रुहि तर्पया काममेषा मथा मनो वसुदेयाय कृष्व

९

अपामतिष्ठद्भरुणह्वरं तमो ऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वत्रिणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्रते

१०

स शेवृधमधि धा द्युमन्मस्मे महि क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।

रक्षा च नो मघोनः प्राहि सूरीन् राये च नः स्वपत्या इषे धाः

११ [१८] (६५१)

(५५)

८ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न महा पृथिवी चन प्राति ।

भीमस्तुर्विष्माश्चर्षणिभ्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसंगः

१

सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।

इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात् स युध्म ओजसा पनस्यते

२

त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मणामिरज्यसि ।

प्र वीर्येण देवताति चोकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः

३

स इद् वने नमस्युभिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।

वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षमेण धेना मघवा यदिन्वति

४

स इन्महानि समिथानि मज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनैभ्यः ।

अधा चन श्रद् दधति त्विषीमत इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते वधम्

५ [१९]

स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।

ज्योतीषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवे ऽव सुक्रतुः सतेवा अपः सृजत्

६

दानाय मनः सोमपावन्नस्तु ते ऽर्वाश्वा हरी वन्दनश्रुदा कृधि ।

यमिष्ठासः सारथ्यो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्नुवन्ति भूर्णयः

७ (६५८)

अप्रक्षितं वसुं बिभर्षिं हस्तयो—रषां हं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवृतासो न कर्तृभि—स्तनूषु ते कर्तव इन्द्र भूरयः

८ [२०] (६५९)

(५६)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

एष प्र पूर्वीरिव तस्य चम्रिपो ऽत्यो न योषामुदयंस्त भूर्वणिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमुभ्वसम्
तं गूर्तयो नेमन्निपः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा
स तुर्वणिर्महौ अरेणु पौंस्ये गिरेर्भूष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध आभूषु रामयन्नि दामनि
देवी यदि तविधी त्वावृधोतय इन्द्रं सिपकत्युपसं न सूर्यः ।
यो धृष्णुना शवसा बाधते तम इयति रेणुं बृहदह्रिष्वणिः
वि यत् तिरो धरुणमच्युतं रजो ऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीह्ये यन्मद इन्द्र हर्ष्याहन् वृत्रं निरपामौजो अर्णवम्
त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाप्यारुजः

१

२

३

४

५

६ [२१] (६६५)

(५७)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहदये सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शवसे अपावृतम्
अध ते विश्वमनु हासद्विष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविर्मतः ।
यत् पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे ।
यस्य धाम श्रवसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे
इमे त इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवेसो ।
नहि त्ववृन्यो गिर्विणो गिरः सघत् क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद् वचः

१

२

३

४

(६६९)

भूरिं त इन्द्र वीर्यं तव स्मस्य—स्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।

अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे

त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशश्चकतिथ ।

अवासृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः

५

६ [२२] (६७१)

[एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० ५८-६४]

(५८)

१ नोधा गौतमः । अग्निः । जगती, ६-१ त्रिष्टुप् ।

नू चितं सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यद् दूतो अभवद् विवस्वतः ।

वि सार्धिष्ठेभिः पृथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति

आ स्वमद्म युवमानो अजरं—स्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानुं स्तनयन्नचिक्रदत्

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषतो रयिषाळमर्त्यः ।

रथो न विश्वृञ्जसान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण्वति

वि वार्तजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुह्वभिः सृण्या तुविष्वणिः ।

तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदूर्मे अजर

तर्पुर्जम्भो वन आ वार्तचोदितो यूथे न साह्वौ अव वाति वंसंगः ।

अभिवज्रक्षितं पार्जसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः

दृधुष्ठा भृगवो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः ।

होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शैवं दिव्याय जन्मने

होतारं सप्त जुह्वोऽयजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु ।

अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्

अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।

अग्ने गुणन्तमंहस उरुष्यो—जो नपात् पूभिंरायसीभिः

भवा वरुथं गृणते विभावो भवा मघवन् मघवन्त्यः शर्म ।

उरुष्याग्ने अंहसो गुणन्तं प्रातर्मक्ष धियावसुर्जगम्यात्

१

२

३

४

५ [२३]

६

७

८

९ [२४] (६८०)

(५९)

७ नोधा गौतमः । अग्निर्वैश्वानरः । त्रिष्टुप् ।

वया इदंमे अग्रयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते ।	
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जना उपमिद् ययन्थ	१
मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः ।	
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदार्याय	२
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।	
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	३
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽन दक्षः ।	
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वी वैश्वानराय नृतमाय यज्ञीः	४
दिवश्चित् ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।	
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	५
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पुरवो वृत्रहणं सचन्ते ।	
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अधूनोत् काष्ठा अव शम्बरं भेत्	६
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यज्ञतो विभावा ।	
शातवनेये शतिनीभिरग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान्	७ [२५] (६८७)

(६०)

५ नोधा गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्यं द्रुतं सद्योऽर्थम् ।	
द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं भरद् भृगवे मातरिश्वा	१
अस्य शासुरुभयांसः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।	
दिवश्चित् पूर्वो न्यसादि होता ऽऽपृच्छथो विशपतिर्विक्षु वेधाः	२
तं नव्यसी हृद् आ जायमान मस्मत् सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।	
यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीर्जनन्त	३
उशिक् पावको वसुर्मानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।	
दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणाम्	४

(६९१)

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतमासः ।
आशुं न वाजंभरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

५ [२६] (६९२)

(६१)

१६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।

ऋचीषमायाभिगव ओह—मिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा

१

अस्मा इदु प्रयं इव प्र यंसि भराभ्याङ्गुषं बाधे सुवृक्ति ।

इन्द्राय हुदा मनसा मनीषा प्रत्ताय पत्ये धियो मर्जयन्त

२

अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गुषमास्येन ।

मंहिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्यै

३

अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्सिनाय ।

गिरिश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय

४

अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वाते समञ्जे ।

वीरं दानौकसं वन्दध्यै पुरां गुतश्रवसं दुर्माणम्

५ [२७]

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद् वज्रं स्वर्पस्तमं स्वर्यं रणाय ।

वृत्रस्य चिद् विदद् येन मर्मं तुजन्नीशानस्तुजता कियेधाः

६

अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाश्चार्वन्ना ।

मुषायद् विष्णुः पचतं सहीयान् विध्यद् वराहं तिरो अद्रिमस्ता

७

अस्मा इदु ग्राश्चिद् देवपत्नी रिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।

परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि द्यः

८

अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वराळिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय

९

अस्येदेव शर्वसा शुषन्तं वि वृश्चद् वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न त्राणा अवनीरमुञ्च दृभि श्रवो द्वावने सचेताः

१० [२८]

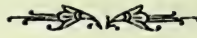
अस्येदु त्वेषा रन्त सिन्धवः परि यद् वज्रेण सीमयच्छत् ।

ईशानकृद् दाशुषे दशस्यन् तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः

११ (७०३)

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।	
गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चे—ष्यन्नर्णास्यपां चरध्वै	१२
अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।	
युधे यदिष्णान आयुधा—न्युधायमाणो निरिणाति शत्रून्	१३
अस्येदु भिया गिरयश्च हृह्ला द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते ।	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो भुवद् वीर्याय नोधाः	१४
अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषा—मेको यद् वत्रे भूरेरीशानः ।	
प्रेतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुष्विमावदिन्द्रः	१५
एवा ते हारियोजना सुवृक्ती—न्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन् ।	
ऐषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्	१६ [२९] (७०८)

पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३१]

(६२)

१३ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र मन्महे शवसानाय शूष—माङ्गुषं गिर्वणसे अङ्गिरस्वत् ।	
सुवृक्तिभिः स्तुवत ऋग्मियाया—ऽर्चामार्कं नरे विश्रुताय	१
प्र वो महे महि नमो भरध्व—माङ्गुष्यं शवसानाय साम ।	
येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन्	२
इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत् सरमा तनयाय धासिम् ।	
बृहस्पतिर्भिन्नददि विदद् गाः समुस्त्रियाभिर्वावशन्त नरः	३
स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्रिं स्वर्योऽ नवग्वैः ।	
सरण्युभिः फलिगभिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशग्वैः	४
गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि व—रुपसा सूर्येण गोभिरन्धः ।	
वि भूम्या अप्रथय इन्द्र सानु दिवो रज उपरमस्तभायः	५ [१]
तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दुस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।	
उपह्वरे यदुपरा अपिन्वन् मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः	६
द्विता वि वत्रे सनजा सनीले अयास्यः स्तवमानेभिरकैः ।	
भगो न मेने परमे व्योम—न्नधारयद् रोदसी सुदंसाः	७

(७१५)

सनाद् दिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।

कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या

सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सुनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।

आमासु चिद् दधिषे पक्कमन्तः पयः कृष्णासु रुशद् रोहिणीषु

सनात् सनीळा अवनीरवाता वृता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः ।

पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारो अह्याणम्

सनायुवो नमसा नव्यो अर्केर्वसूयवो मतयो दस्म दद्भुः ।

पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन् मनीषाः

सनादेव तव रायो गभस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।

द्युमाँ असि क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः

सनायते गोतम इन्द्र नव्यमर्तक्षद् ब्रह्म हरियोजनाय ।

सुनीथाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्

(६३)

९ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्वं महौ इन्द्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।

यद्ध ते विश्वा गिर्यश्चिदभ्वा भिया हृल्लासः किरणा नैजन्

आ यद्धरी इन्द्र विवता वेरा ते वज्रं जरिता बाहोर्धात् ।

येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान् पुर इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः

त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान् त्वमृभुक्षा नर्यस्त्वं षाट् ।

त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणौ यूने कुत्साय द्युमते सचाहन्

त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद् वज्रिन् वृषकर्मन्नुभ्नाः ।

यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्युर्योनावकृतो वृथाषाट्

त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन् हृल्लस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।

व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्यनेव वज्रिञ्छथिह्यमित्रान्

त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मीह्ये नर आज्ञा हवन्ते ।

तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत्

त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन् पुरो वज्रिन् पुरुकुत्साय ददः ।

बर्हिर्न यत् सुदासे वृथा वर्गहो राजन् वरिवः पूरवे कः

(५२८)

त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रा—मिषमापो न पीपयः परिज्मन् ।
 यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मनमूर्जं न विश्वध क्षरध्वै
 अकारि त इन्द्र गोतमेभि ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।
 सुपेशंसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

९ [५] (७३०)

(६४)

१५ नोधा गौतमः । मरुतः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भयः ।
 अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदथेष्वाभुवः १
 ते जज्ञिरे दिव ऋष्वास उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।
 पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्पसः २
 युवानो रुद्रा अजरा अभोग्धनो ववक्षुरधिगावः पर्वता इव ।
 हृह्वा चिद् विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्मना ३
 चित्रैरस्त्रिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्मां अधि येतिरे शुभे ।
 असेष्वेषां नि मिमृशुर्ऋष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः ४
 ईशानकृतो धुनयो रिशार्दसो वातान् विद्युतस्तविषीभिरक्रत ।
 दुहन्त्यूर्धादिव्यानि धूर्तयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिज्रयः ५ [६]
 पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पर्यो घृतवद् विदथेष्वाभुवः ।
 अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम् ६
 महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः ।
 मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीर्युग्ध्वम् ७
 सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ।
 क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित् सबाधः शवसाहिमन्यवः ८
 रोदसी आ वदता गणश्रियो नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
 आ वन्धुरेष्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः ९
 विश्ववेदसो रयिभिः समौकसः संमिश्रास्तविषीभिर्विरप्तिनः ।
 अस्तार इधुं दधिरे गर्भस्त्यो रनन्तशुष्मा वृषखादयो नरः १० [७] (७४०)

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्योऽ न पर्वतान् ।	
मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुधकृतो मरुतो भ्राजहृष्टयः	११
घृषु पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि ।	
रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्रत श्रिये	१२
प्र नू स मर्तः शवसा जना अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।	
अर्वाद्भिर्वाजं भरते धना नृभिः रापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति	१३
चर्कृत्यं मरुतः पूत्सु दुष्टरं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।	
धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः	१४
नू छिरं मरुतो वीरवन्त मृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।	
सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	१५ [८] (७४५)

(६५)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० ६५-७३]

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

पश्वा न तायुं, गुहा चतन्तं नमो युजानं, नमो वहन्तम्	१
सजोषा धीराः, पदैरनु गमन्नुप त्वा सीदन्, विश्वे यजत्राः ॥१॥	२
ऋतस्य देवा, अनु वता गुर्भुवत् परिष्टिद्यौर्न भूमं	३
वर्धन्तीमापः, पन्वा सुशिंश्चि मृतस्य योना, गर्भे सुजातम् ॥२॥	४
पुष्टिर्न रण्वा, क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म, क्षोदो न शंभु	५
अत्यो नाज्मन्, त्सर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षोदुः, क ई वराते ॥३॥	६
जामिः सिन्धूनां, भ्रातेव स्वस्रा मिभ्यान्नं राजा, वनान्यत्ति	७
यद् वातजूतो, वना व्यस्था दग्निर्ह दाति, रोमा पृथिव्याः ॥४॥	८
श्वसित्यप्सु, हंसो न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठो, विशामुपभुत्	९
सोमो न वेधा, ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा, विभुर्दूरेभाः ॥५॥	१० [९] (७५५)

(६६)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

रयिर्न चित्रा, सूर्यो न संह गायुर्न प्राणो, नित्यो न सूनुः	१
तक्वा न भूर्णिर्वना सिपक्ति पयो न धेनुः, शुचिर्विभावा ॥१॥	२
वृाधार क्षेममोको न रण्वो यवो न पक्रो, जेता जनानाम्	३ (७५८)

ऋषिर्न स्तुभ्वा, विश्व प्रशस्तो वाजी न प्रीतो, वयो दधाति ॥२॥	४
दुरोकशोचिः, क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै	५
चित्रो यदध्राद्, ह्वेतो न विश्व रथो न रुक्मी, त्वेपः समत्सु ॥३॥	६
सेनेव सुष्ठामं दधात्यस्तुर्न द्रिद्युत्, त्वेपप्रतीका	७
यमो ह जातो, यमो जनित्वं जारः कनीनां, पतिर्जनीनाम् ॥४॥	८
तं वश्चरथा, वयं वसत्यास्तं न गावो, नक्षन्त इन्द्रम्	९
सिन्धुर्न क्षोदुः, प्र नीचीरैनो ब्रवन्त गावः, स्वर्दृशीके ॥५॥	१०[१०](७६५)

(६७)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेषु जायुर्मर्तेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं, राजेवाजुर्यम्	१
क्षेमो न साधुः, क्रतुर्न भद्रो भुवत् स्वाधी, हर्ता हव्यवाट् ॥१॥	२
हस्ते दधानो, नृम्णा विश्वान्यमे देवान् धाद्, गुहा निषीदन्	३
विदन्तीमत्र, नरो धियं धा हृदा यत् तद्वान्, मन्त्रा अशंसन् ॥२॥	४
अजो न क्षां, दाधार पृथिवीं तस्तम्भ द्यां, मन्त्रेभिः सत्यैः	५
प्रिया पदानि, पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्ने, गुहा गुहं गाः ॥३॥	६
य ईं चिकेत, गुहा भवन्तमा यः ससाद्, धारामृतस्य	७
वि ये चूतन्त्युता सपन्त आदिद् वसूनि, प्र ववाचास्मै ॥४॥	८
वि यो वीरुत्सु, रोधन्महित्वो त प्रजा, उत प्रसूष्वन्तः	९
चित्तिरपां, दमे विश्वायुः सन्नेव धीराः, संमाय चक्रुः ॥५॥	१०[११](७७५)

(६८)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

श्रीणन्नपं स्थाद्, दिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमकून् व्यूणीत्	१
परि यदेषामेको विश्वेषां भुवद् देवो, देवानां महित्वा ॥१॥	२
आदित् ते विश्वे, क्रतुं जुषन्त शुष्काद् यद् देव, जीवो जनिष्ठाः	३
भजन्त विश्वे, देवत्वं नाम क्रतं सपन्तो, अमृतमेवैः ॥२॥	४
क्रतस्य प्रेषा, क्रतस्य धीति विश्वायुर्विश्वे, अपांसि चक्रुः	५
यस्तुभ्यं दाशाद्, यो वा ते शिक्षात् तस्मै चिकित्वान्, रयिं दयस्व ॥३॥	६ (७८१)

होता निषत्तो, मनोरपत्ये	स चित्रवासां, पतीं रथीणाम्	७
इच्छन्त रेतो, मिथस्तनूषु	सं जानत स्वैर्दक्षैर्मूराः ॥४॥	८
पितुर्न पुत्राः, कर्तुं जुषन्त	श्रोषन् ये अस्य, शासं तुरासः	९
वि राय और्णोद, दुरः पुरुक्षुः	पिपेश नाकं, स्तृभिर्दमूनाः ॥५॥	१० [१२] (७८५)

(६९)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

शुक्रः शुशुक्रौ, उषो न जारः	प्राप्रा समीची, दिवो न ज्योतिः	१
परि प्रजातः, कृत्वा बभूथ	भुवो देवानां, पिता पुत्रः सन् ॥१॥	२
वेधा अहसो, अग्निर्विजान	नूधर्न गोनां, स्वाध्मा पितृनाम्	३
जने न शेव, आहूर्यः सन्	मध्ये निषत्तो, रण्वो दुरोणे ॥२॥	४
पुत्रो न जातो, रण्वो दुरोणे	वाजी न प्रीतो, विशो वि तारीत्	५
विशो यदह्ने, नृभिः सनीळा	अग्निर्देवत्वा, विश्वान्यश्याः ॥३॥	६
नर्किष्ट एता, व्रता मिनन्ति	नृभ्यो यदेभ्यः, श्रुष्टिं चकथ	७
तत् तु ते दंसो, यदहन्त्समानै	नृभिर्यद् युक्तो, विवे रपांसि ॥४॥	८
उषो न जारो, विभावोस्रः	संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै	९
त्मना वहन्तो, दुरो व्यृण्वन्	नवन्त विश्वे, स्वर्हृशीके ॥५॥	१० [१३] (७९५)

(७०)

११ पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेम पूर्वीर्यो मनीषा	अग्निः सुशोको, विश्वान्यश्याः	१
आ दैव्यानि, व्रता चिकित्वा	ना मानुषस्य, जनस्य जन्म ॥१॥	२
गर्भो यो अपां, गर्भो वनानां	गर्भश्च स्थातां, गर्भश्चरथाम्	३
अद्रौ चिदस्मा, अन्तर्दुरोणे	विशां न विश्वो, अमृतः स्वाधीः ॥२॥	४
स हि क्षपावां, अग्नी रथीणां	दाशद् यो अस्मा, अरं सूक्तैः	५
एता चिकित्वा, भूमा नि पाहि	देवानां जन्म, मतींश्च विद्वान् ॥३॥	६
वर्धन्यं पूर्वीः, क्षपो विरूपाः	स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम्	७
अराधि होता, स्वर्निषत्तः	कृण्वन् विश्वान्यपांसि सत्या ॥४॥	८
गोषु प्रशस्ति, वनेषु धिषे	भरन्त विश्वे, बलिं स्वर्णः	९

(८०४)

वि त्वा नरः, पुरुत्रा संपर्यन् पितुर्न जित्रेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥ १०
साधुर्न गृध्नुरस्तेव शूरो यातेव भीमस्तेवेषः समत्सु ॥ ६ ॥ ११ [१४] (८०६)

(७१)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उप प्र जिन्वच्छुशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।
स्वसारः श्यावीमरुषीमजुषन् चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः १
वीळु चिद् दृह्णा पितरो न उक्थैरदि रुजन्नाङ्गिरसो रवेण ।
चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वर्विविदुः केतुमुष्माः २
दधन्नुत धनयन्नस्य धीतिमादिदुर्यो दिधिष्वोऽ विभृत्राः ।
अतृप्यन्तीरपसो यन्त्यच्छा देवाश्चन्म प्रयसा वर्धयन्तीः ३
मथीद् यदीं विभृतो मातरिश्वा गृहेगृहे श्येतो जेन्यो भूत् ।
आदीं राजे न सहीयसे सचा सन्ना दूत्यं भृगवाणो विवाय ४
महे यत् पित्र ई रसं दिवे क रव त्सरत् पृशन्त्यश्चिकित्वान् ।
सृजदस्ता धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि त्विधिं धात् ५ [१५]
स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशादुशतो अनु द्यून् ।
वर्धो अग्ने वयो अस्य द्विवर्हा यासद् राया सरथं यं जुनासि ६
अग्निं विश्वा अभि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त यहीः ।
न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ७
आ यद्विषे नृपतिं तेज आनद् छुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै ।
अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयत् सुदयच्च ८
मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सन्ना सूरौ वस्व ईशे ।
राजाना मित्रावरुणा सुपाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा ९
मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अभि विदुष्कविः सन् ।
नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि १० [१६] (८१६)

(७२)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्क हस्ते दधानो नर्या पुरूणि ।
अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणां सन्ना चक्राणो अमृतानि विश्वा १ (८१७)

अस्मे वृत्सं परि पन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

श्रमयुवः पदव्यो धियंधास्तस्थुः पदे परमे चार्वमेः

२

तिस्रो यदग्ने शरदुस्त्वामिच्छुचिं घृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद् दधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः

३

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया जग्निरे यज्ञियासः ।

विदन्मतो नेमधिता चिकित्वा नग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्

४

संजानाना उप सीदन्नभिजु पत्नीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिक्कांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः

५

[१७]

त्रिः सप्त यद् गुह्यानि त्वे इत् पदाविदुन्निहिता यज्ञियासः ।

तेभीं रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूश्च स्थातृश्चरथं च पाहि

६

विद्राँ अग्ने व्युनानि क्षितीनां व्यानुषक् दुरुधो जीवसे धाः ।

अन्तर्विद्राँ अध्वनो देवयाना नतन्द्रे दूतो अभवो हविर्वाद्

७

स्वाध्यो दिव आ सप्त यन्ही रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।

विदद् गव्यं सरमा हृल्लमूर्व येना नु कं मानुषी भोजते विद्

८

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।

महा महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः

९

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन् दिवो यदुक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अर्धक्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन्

१०

[१८] (८२६)

(७३)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतेव सन्न विधतो वि तारीत्

१

देवो न यः सविता सत्यमन्मा क्रत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।

पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिषाय्यो भूत्

२

देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी

३

(८२९)

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिन्द्र—मग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु ।
 अधि द्युम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन् भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम्
 वि पृक्षो अग्ने मघवानो अश्व्यु—र्वि सूरयो ददतो विश्वमायुः ।
 सनेम वाजं समिथेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवसे दधानाः

४

५ [१९]

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुराद्रिम
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः ।
 नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ।
 यान् राये मर्तान्तुषूदो अग्ने ते स्याम मघवानो वयं च ।
 छायेव विश्वं भुवनं सिसक्ष्या—पप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम्
 अर्वद्विरग्ने अर्वतो नृभिर्नृन् वीरैर्वीरान् वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्व्युः
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
 शकेम रायः सुधुरो यमं ते ऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः

६

७

८

९

१० [२०] (८३६)

(७४)

[त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥ सू० ७४-८४]

९. गोतमो राहृगणः । अग्निः । गायत्री ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये । आरे अस्मे च शृण्वते १
 यः स्नीहितीषु पूर्यः संजग्मानासु कृष्टिषु । अरक्षद् दाशुषे गयम् २
 उत ब्रुवन्तु जन्तव उदुग्निर्वृत्रहाजनि । धनंजयो रणेरणे ३
 यस्य दूतो असि क्षये वेषि हव्यानि वीतये । दुस्मत् कृणोष्यध्वरम् ४
 तमित् सुहव्यमङ्गिरः सुदेवं सहसो यहो । जना आहुः सुवर्हिषम् ५ [२१]

आ च वहासि ताँ इह देवाँ उप प्रशस्तये । हव्या सुश्चन्द्र वीतये ६
 न योरुपब्दिदश्व्यः शृण्वे रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि दूत्यम् ७
 त्वोतो वाज्यह्वयो ऽभि पूर्वस्मादपरः । प्र दाश्वो अग्ने अस्थात् ८
 उत द्युमत् सुवीर्यं बृहदग्ने विवाससि । देवेभ्यो देव दाशुषे ९ [२२] (८४५)

(७५)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । गायत्री ।

जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् । हव्या जुह्वान आसनि १
अथा ते अङ्गिरस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म सानसि २
कस्ते जामिर्जनाना मग्ने को दाश्वध्वरः । को ह कस्मिन्नसि श्रितः ३
त्वं जामिर्जनाना मग्ने मित्रो असि प्रियः । सखा सखिभ्य ईड्यः ४
यजा नो मित्रावरुणा यजा देवाँ ऋतं बृहत् । अग्ने यक्षि स्वं दमम् ५ [२३] (८५०)

(७६)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।
को वा यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा ते मनसा दाशेम १
एह्यग्र इह होता नि षीदा दग्धः सु पुरेता भवा नः ।
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनसाय देवान् २
प्र सु विश्वान् रक्षसो धक्ष्यग्ने भवा यज्ञानामभिशस्तिपावा ।
अथा वह सोमपतिं हरिभ्या मातिथ्यमस्मै चकृमा सुदात्रे ३
प्रजावता वचसा वह्निरासा ऽऽ च हुवे नि च सत्सीह देवैः ।
वेषि होत्रमुत पोत्रं यजत्र बोधि प्रयन्तर्जनितर्वसूनाम् ४
यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिर्देवाँ अयजः कविभिः कविः सन् ।
एवा होतः सत्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रया जुह्वा यजस्व ५ [२४] (८५५)

(७७)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा दाशेमाग्रये कार्स्मै देवजुष्टोच्यते भामिने गीः ।
यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा होता यजिष्ठ इत् कृणोति देवान् १
यो अध्वरेषु शंतम ऋतावा होता तमू नमोभिरा कृणुध्वम् ।
अग्रियद् वेर्मतीय देवा न्तस चा बोधाति मनसा यजाति २
स हि क्रतुः स मर्यः स साधु मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्ती विशि उप ब्रुवते दृस्ममारीः ३ (८५८)

स नो नृणां नृतमो रिशादा अग्निर्गिरोऽवसा वेतु धीतिम् ।

तना च ये मधवानः शर्विष्ठा वाजप्रसूता इषयन्त मन्म

४

एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा विप्रैर्भिरस्तोष्ट जातवेदाः ।

स एषु द्युम्नं पीपयत् स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान्

५[२५] (८६०)

(७८)

५ गोतमो राहृगणः । अग्निः । गायत्री ।

अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः १

तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्कांमो दुवस्यति । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः २

तमु त्वा वाजसातम मङ्गिरस्वद्ध्रुवामहे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ३

तमु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यूरवधूनुषे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ४

अवोचाम रहूगणा अग्नये मधुमद् वचः । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ५[२६] (८६५)

(७९)

१२ गोतमो राहृगणः । १-३ अग्निः मध्यमोऽग्निर्वा ; ४-१२ अग्निः । १-३ त्रिष्टुप् ;

४-६ उष्णिक् ; ७-१२ गायत्री ।

हिरण्यकेशो रजसो विसारे ऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान् ।

शुचिभ्राजा उषसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः १

आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।

शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा २

यदीमृतस्य पर्यसा पियानो नयन्नृतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा त्वचं पृश्नन्त्युपरस्य योनौ ३

अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ४

स इधानो वसुष्कवि रग्निरीळैन्यो गिरा । रेवदुस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ५

क्षपो राजन्नृत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ६ [२७]

अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि । विश्वांसु धीषु वन्द्य ७

आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यम् । विश्वांसु पृत्सु दुष्टरम् ८

आ नो अग्ने सुचेतुना रयिं विश्वायुपोषसम् । माडीकं धेहि जीवसे ९ (८७४)

प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचो गोतमाग्रये । भरस्व सुमन्युर्गिरः १०
यो नो अग्नेऽभिदासत्यन्ति दूरे पक्वीष्ट सः । अस्माकमिदं वृधे भव ११
सहस्राक्षो विचर्षणि रग्नी रक्षांसि सेधति । होता गृणीत उक्थ्यः १२ [२८] (८७७)

(८०)

१६ गोतमो राहूगणः । इन्द्रः, १६ इन्द्रः, (अथर्वा, मनुः दध्यङ् च) । पंक्तिः ।

इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।

शर्विष्ठ वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहि मर्चन्ननु स्वराज्यम् १

स त्वामदुद वृषा मदुः सोमः श्येनाभृतः सुतः ।

येना वृत्रं निरुद्धयो जघन्थ वज्रिन्नोजसा चर्चन्ननु स्वराज्यम् २

प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि र्यसते ।

इन्द्र नृम्णं हि ते शवो हनो वृत्रं जया अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ३

निरिन्द्र भूम्या आधि वृत्रं जघन्थ निर्दिवः ।

सृजा मरुत्वतीरव जीवधन्या इमा अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ४

इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीलितः ।

अभिक्रम्याव जिघ्रते ऽपः समीय चोदय चर्चन्ननु स्वराज्यम् ५ [२९]

अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा ।

मन्दान इन्द्रो अन्धसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ६

इन्द्र तुभ्यमिदं दिवो ऽनुत्तं वज्रिन् वीर्यम् ।

यद्ध त्वं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ७

वि ते वज्रासो अस्थिरन्नवातिं नाव्याऽनु ।

महत तं इन्द्र वीर्यं बाह्वोस्ते बलं हित मर्चन्ननु स्वराज्यम् ८

सहस्रं साकमर्चत परि द्योभत विंशतिः ।

शतैनमन्वनोनवु रिन्द्राय ब्रह्मोद्यत मर्चन्ननु स्वराज्यम् ९

इन्द्रो वृत्रस्य तर्विषीं निरहन्त्सहसा सहः ।

महत तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वाँ असृज दर्चन्ननु स्वराज्यम् १० [३०]

इमे चित् तव मन्यवे वेपेते भियसा मही ।

यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वौ अवधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ११ (८८८)

न वेपसा न तन्यते—न्द्रं वृत्रो वि बीभयत् ।

अभ्येनं वज्रं आयसः सहस्रभृष्टिरायता—चर्वन्ननु स्वराज्यम् १२

यद् वृत्रं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसतो द्विवि ते बद्धधे शवो ऽचर्वन्ननु स्वराज्यम् १३

अभिष्टने ते अद्रिवो यत् स्था जगच्च रेजते ।

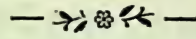
त्वष्टा चित् तव मन्यव इन्द्रं वेविज्यते मिया—चर्वन्ननु स्वराज्यम् १४

नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्या परः ।

तस्मिन्नुष्णमुत क्रतुं देवा ओजांसि सं दधुर—चर्वन्ननु स्वराज्यम् १५

यामथर्वा मनुष्पिता दृध्यङ् धियमत्नत ।

तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समगमता—चर्वन्ननु स्वराज्यम् १६ [३१] (८९३)

(८१)

षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

९. गोतमो राहुगणः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शवसे वृत्रहा नृभिः ।

तमिन्महत्स्वाजिषु—तेमर्भे हवामहे स वाजेषु प्र नोऽविषत् १

असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि परादुदिः ।

असिं दृभ्रस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि ते वसु २

यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धना ।

युक्ष्वा मदुच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधो ऽस्माँ इन्द्र वसौ दधः ३

क्रत्वा महौ अनुष्वधं भीम आ वावृधे शवः ।

श्रिय ऋष्व उपाकयो—निं शिप्री हरिवान् दधे हस्तयोर्वज्रमायसम् ४

आ पप्रौ पार्थिवं रजो बद्धधे रोचना द्विवि ।

न त्वावाँ इन्द्र कश्चन न जातो न जनिष्यते ऽति विश्वं ववक्षिथ ५ [१]

यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति दाशुषे ।

इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि भजा भूरि ते वसु भक्षीय तव राधंसः ६

मदेमदे हि नो दुदि—यूथा गवामृजुक्रतुः ।

सं गृभाय पुरु शतो भयाहस्त्या वसु शिशीहि राय आ भर ७ (९००)

मादयस्व सुते सचा शवसे शूर राधसे ।
विद्वा हि त्वा पुरुवसुमुप कामान्त्ससृज्महे ऽथा नोऽविता भव
एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुण्यन्ति वार्यम् ।
अन्तर्हि ख्यो जनाना मर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेदु आ भर

८

९ [२] (१०२)

(८२)

६ गोतमो राह्वगणः । इन्द्रः । पंक्तिः; ६ जगती ।

उपो पु शृणुही गिरो मघवन् मातथा इव ।
यदा नः सुनृतावतः कर आदर्थयास इद योजा न्विन्द्र ते हरी १
अक्षन्नमीमदन्त ह्य व प्रिया अधूषत ।
अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरी २
सुसंहशं त्वा वयं मघवन् वन्दिषीमहि ।
प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशां अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ३
स घा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविदम् ।
यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी ४
युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतक्रतो ।
तेन जायामुप प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी ५
युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः ।
उत् त्वा सुतासो रभसा अमन्दिपुः पूषण्वान् वज्रिन्त्समु पत्न्यामदः ६ [३] (१०८)

(८३)

६ गोतमो राह्वगणः । इन्द्रः । जगती ।

अश्वावति प्रथमो गोपु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।
तमित् पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतसः १
आपो न देवीरुपं यन्ति होत्रियं मवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।
प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते वरा इव २
अग्नि द्वयोर्दधा उक्थ्यं वचो यत्सुचा मिथुना या संपर्यतः ।
असंयत्तो व्रते ते क्षेति पुण्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ३ (१११)

आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्रायः शम्या ये सुकृत्या ।	
सर्वं पुणेः समविन्दन्त भोजनं मश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः	४
यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आर्जनि ।	
आ गा आजदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे	५
बर्हिर्वा यत् स्वपत्याय वृज्यते ऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि ।	
ग्रावा यत्र वदति कारुरुक्थ्यः—स्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यति	६ [४] (९१४)

(८४)

२० गोतमो राहगणः । इन्द्रः । १-६ अनुष्टुप्; ७-९ उष्णिक्; १०-१२ पंक्तिः;
१३-१५ गायत्री; १६-१८ त्रिष्टुप्; (प्रगाथाः=) १९ बृहती; २० सतोबृहती ।

असावि सोमं इन्द्र ते शर्विष्ठ धृष्णवा गहि ।	
आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः	१
इन्द्रमिन्द्ररीं ब्रह्मते ऽप्रतिधृष्टशवसम् ।	
ऋषीणां च स्तुतीरूपं यज्ञं च मानुषाणाम्	२
आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।	
अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना	३
इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।	
शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारां क्रतस्य सादने	४
इन्द्राय नूनमर्चतो—कथानि च ब्रवीतन ।	
सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः	५ [५]
नकिङ्खद् रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे ।	
नकिङ्खानु मज्मना नकिः स्वश्वं आनशे	६
य एक इद् विदयते वसु मर्ताय दाशुषे ।	
ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग	७
कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पामिव स्फुरत् ।	
कदा नः शुश्रवद् गिर इन्द्रो अङ्ग	८ (९२२)

यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवांसति ।	
उग्रं तत् पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग	९
स्वादोरित्था विषुवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यः ।	
या इन्द्रेण सयावरी वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम्	१० [६]
ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।	
प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सायकं वस्वीरनु स्वराज्यम्	११
ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।	
व्रतान्यस्य सश्चिरे पुरूणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम्	१२
इन्द्रो दधीचो अस्थमि वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव	१३
इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद् विदच्छर्युणावति	१४
अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे	१५ [७]
को अद्य युङ्क्ते धुरि गा क्रतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायुन् ।	
आसन्निषून् हृत्स्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत् स जीवात्	१६
क ईषते तुज्यते को बिभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।	
कस्तोकाय क इभायोत राये ऽधि ब्रवत् तन्वेष्ट को जनाय	१७
को अग्निमीष्टे हविषा घृतेन सुचा यजाता क्रतुभिर्धुवेभिः ।	
कस्मै देवा आ वहानाशु होम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः	१८
त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।	
न त्वदन्यो मधवन्नस्ति मर्द्धितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः	१९
मा ते राधांसि मा त ऊतयो वसो ऽस्मान् कदा चना दभन् ।	
विश्वा च न उपमिमीहि मानुष वसूनि चर्षणिभ्य आ	२० [८] (९३४)

(८५)

[चतुर्दशोऽनुवाकः ॥१४॥ सू० ८५-९३]

१२ गोतमो राहूगणः । मरुतः । जगतीः ५, १२ त्रिष्टुप् ।

प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तयो यामन् रुद्रस्य सूनवः सुदंससः ।	
रोदसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेषु घृष्वयः	१
त उक्षितासो महिमानमाशत द्विवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदः ।	
अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः	२ (९३६)

गोमातरो यच्छुभयन्ते अस्त्रिभिस्तनूषु शुभ्रा दधिरे विरुक्मतः ।	
बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप वत्मान्येषामनु रीयते घृतम्	३
वि ये भ्राजन्ते सुमखास ऋष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजसा ।	
मनोजुवो यन्मरुतो रथेष्ववा वृषवातासः पृषतीर्युग्ध्वम्	४
प्र यद् रथेषु पृषतीर्युग्ध्वं वाजे अद्रिं मरुतो रंहयन्तः ।	
उतारुषस्य वि प्यन्ति धाराश्चर्मैवोदभिर्व्युन्दन्ति भूमं	५
आ वो वहन्तु सप्तयो रघुप्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ।	
सीदता बर्हिरुरु वः सदस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः	६ [९]
तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु चक्रिरे सदः ।	
विष्णुर्यद्वावद् वृषणं मदच्युतं वयो न सीदन्नाधि बर्हिषि प्रिये	७
शूरा इवेद् युयुधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।	८
भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंहशो नरः	
त्वष्टा यद् वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।	९
धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवे ऽहन् वृत्रं निरपामौजदर्णवम्	
ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृहाणं चिद् बिभितुर्वि पर्वतम् ।	
धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदु सोमस्य रण्यानि चक्रिरे	१०
जिह्वं नुनुद्रेऽवतं तया दिशा सिञ्चन्तुसं गोतमाय तृष्णजे ।	
आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः	११
या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि द्वाशुषे यच्छताधि ।	
अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्	१२[१०](९४६)

(८६)

१० गोतमो राहूगणः । मरुतः । गायत्री ।

मरुतो यस्य हि क्षये प्राथा द्विवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः	१
यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवम्	२
उत वा यस्य वाजिनो ऽनु विप्रमर्तक्षत । स गन्ता गोमति व्रजे	३
अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते	४
अस्य श्रोषन्त्वा भुवो विश्वा यश्चर्षणीरभि । सूरं चित् ससुषीरिषः	५[११](९५१)

पूर्वाभिर्हि ददाशिम	शराद्धिर्मरुतो वयम् । अवोभिश्चर्षणीनाम्	६
सुभगः स प्रयज्यवो	मरुतो अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्षथ	७
शशमानस्य वा नरः	स्वेदस्य सत्यशवसः । विदा कामस्य वेनतः	८
यूयं तत् सत्यशवस	आविष्कर्त महित्वना । विध्यता विद्युता रक्षः	९
गूहता गुह्यं तमो	वि यात विश्वमत्रिणाम् । ज्योतिष्कर्ता यदुश्मसि	१० [१२] (९५६)

(८७)

६ गोतमो राहूगणः । मरुतः । जगती ।

प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरिञ्चिनो	ऽनानता अविथुरा ऋजीषिणः ।	१
जुष्टतमासो नृतमासो अस्त्रिभि	र्व्यानत्रे के चिदुस्मा इव स्तृभिः	२
उपह्वरेषु यदचिध्वं ययिं	वयं इव मरुतः केन चित् पथा ।	३
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा	घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते	४
प्रेषामज्मेषु विथुरेवं रेजते	भूमिर्यामेषु यद्धं युञ्जते शुभे ।	५
ते क्रीळयो धुनयो भ्राजदृष्टयः	स्वयं महित्वं पनयन्त धूर्तयः	६
स हि स्वसृत पृषदश्चो युवां	गणोऽं ऽया ईशानस्तविषीभिरावृतः ।	७
असिं सत्य ऋणयावानेद्यो	ऽस्या धियः प्राविताथा वृषां गणः	८
पितुः प्रत्तस्य जन्मना वदामसि	सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।	९
यद्रीमिन्द्रं शम्यृक्काण आशता	दिन्नामानि यज्ञियानि दधिरे	१०
श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे	ते रश्मिभिस्त ऋक्काभिः सुखादयः ।	११
ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो	विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः	१२ [१३] (९६२)

(८८)

६ गोतमो राहूगणः । मरुतः । त्रिष्टुप्; १, ६ प्रस्तरपंक्तिः; ५ विराड् रूपा ।

आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के	रथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिर्श्वपणैः ।	१
आ वर्षिष्ठया न इषा	वयो न पतता सुमायाः	२
तेऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः	शुभे कं यान्ति रथतूभिर्श्वैः ।	३
रुक्मो न चित्रः स्वर्धितीवान्	पद्या रथस्य जङ्घनन्त भूमं	४ (९६४)

श्रिये कं वो अधि तनूषु वाशीं मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजातास्तुविद्युन्मासो धनयन्ते अद्रिम् ३

अहानि गृध्राः पर्या व आगु रिमां धियं वाक्यार्या च देवीम् ।

ब्रह्म कृणवन्तो गोतमासो अर्के रूध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्वै ४

एतत् त्यन्न योजनमचेति सस्वहं यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन् हिरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान् विधावतो वराहून् ५

एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री प्रति द्योभति वाद्यतो न वाणी ।

अस्तोभयद् वृथासा मनु स्वधां गर्भस्त्योः ६ [१४] (९६८)

(८९)

१० गोतमो राहूगणः । विश्वेदेवाः; (१-२, ८-९ देवाः, १० अदितिः) । जगती;

६ विराट्-स्थाना; ८-१० त्रिष्टुप् ।

आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो ऽदब्धासो अपरीतास उद्भिदः ।

देवा नो यथा सद्मिद् वृधे असन्नप्रायवो रक्षितारो दिवेदिवे १

देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे २

तान् पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रमर्दिति दक्षमस्त्रिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ३

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत् पिता द्यौः ।

तद् ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ४

तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पूषा नो यथा वेदसामसद् वृधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ५ [१५]

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ६

पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभ्रयावानो विदथेषु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ७

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ८ (९७६)

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
 पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः
 अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्

९

१० [१६] (९७८)

(९०)

९ गोतमो राह्वगणः । विश्वेदेवाः । गायत्री; ९ अनुष्टुप् ।

१० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

मधु वाता कृतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्त्वोषधीः ६
 मधु नक्तमुतोषसो मधुमत् पार्थिवं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ७
 मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ८
 शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वयमा ।
 शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्रमः ९ [१८] (९८७)

(९१)

२३ गोतमो राह्वगणः । सोमः । त्रिष्टुप्; ५-१६ गायत्री; १७ उष्णिक् ।

त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।
 तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः १
 त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।
 त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेभिर्द्युमन्यभवो नृचक्षाः २
 राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद् गंभीरं तव सोम धाम् ।
 शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ३
 या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेल्यन् राजन्त्सोम प्रति हव्या गृभाय ४ (९९१)

त्वं सोमासि सत्पति—स्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ५ [१९]

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ६
 त्वं सोम महे भगं त्वं यूने क्रतायते । दक्षं दधासि जीवसे ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः । न रिप्येत त्वावतः सखा ८
 सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे । ताभिर्नोऽविता भव ९
 इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि । सोम त्वं नो वृधे भव १० [२०]

सोम गीर्भिष्ठा वयं वर्धयामो वचोविदः । सुमृच्छीको न आ विश ११
 गयस्फानो अमीवहा वसुवित पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव १२
 सोम रारन्धि नो हृदि गावो न यवसेष्वा । मर्यं इव स्व ओक्ये १३
 यः सोम सख्ये तव रारणाद् देव मर्त्यः । तं दक्षः सचते कविः १४
 उरुण्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाह्यंहसः । सखा सुशेव एधि नः १५ [२१]

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संगथे १६
 आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वेभिर्गुभिः । भवानः सुश्रवस्तमः सखा वृधे १७
 सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्ण्यान्यभिमातिषाहः ।
 आप्यार्यमानो अमृताय सोम द्विवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व १८
 या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् ।
 गयस्फानः प्रतरणः सुवीरो ऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यान् १९
 सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति ।
 सादुन्यं विदुथ्यं सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै २० [२२]

अषाह्णं युत्सु पृतनासु परि स्वर्षामिप्सां वृजनस्य गोपाम् ।
 भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु मदेम सोम २१
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वा—स्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः ।
 त्वमा तंतन्योर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ २२
 देवेन नो मनसा देव सोम रायो भागं सहसावन्नभि युध्य ।
 मा त्वा तनदीशिषे वीर्यस्यो भयेभ्यः प्र चिकित्सा गर्विष्ठौ २३ [२३] (१०१०)

(२२)

१८ गोतमो राहुगणः । उषाः, १६-१८ अश्विनौ । १-४ जगती;
५-१२ त्रिष्टुप्; १३-१८ उणिक् ।

एता उ त्या उपसः केतुमक्रत पूर्वे अर्धे रजसो भानुमञ्जते ।
निष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः १
उदपत्तन्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
अक्रन्नुषासो वयुनानि पूर्वथा रुशन्तं भानुमरुषीरशिश्नयुः २
अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
इष्टं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ३
अधि पेशांसि वपते नूतूरिवापोर्णुते वक्ष उस्सेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आवर्तमः ४
प्रत्यर्ची रुशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमभ्वम् ।
स्वरं न पेशो विदथेष्वाञ्ज्र चित्रं दिवो दुहिता भानुमश्नेत् ५ [२४]

अतारिष्म तमसस्पा रमस्योषा उच्छन्ती वयुना कृणोति ।
श्रिये छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ६
भास्वती नेत्री सुनृतानां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नूवतो अश्वबुध्यानुषो गोअग्रा उप मासि वाजान् ७
उषस्तमस्यां यशसं सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुदंससा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ८
विश्वानि देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ९
पुनःपुनर्जायमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुभमानां ।
श्वघ्नीव कृत्नुर्विज आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः १० [२५]

व्यूर्ण्वती दिवो अन्तां अबोध्यप स्वसारं सनुतर्युयोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि योषा जारस्य चक्षसा वि भाति ११
पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुर्न क्षोद उर्विया व्यश्वेत् ।
अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दृशाना १२ (१०२२)

उपस्तच्चित्रमा भरा—स्मभ्यं वाजिनीवति । येनं तोकं च तनयं च धामहे १३
 उपो अद्येह गोम—त्यश्वावति विभावरि । रेवदुस्मे व्युच्छ सूनृतावति १४
 युक्ष्वा हि वाजिनीव—त्यश्वाँ अद्यारुणौ उषः । अथा नो विश्वा सौभगान्या वह १५ [२६]

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद दस्रा हिरण्यवत् । अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् १६
 यावित्था श्लोकमादिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् १७
 एह देवा मयोभुवा दस्रा हिरण्यवर्तनी । उपर्बुधो वहन्तु सोमपीतये १८ [२७] (१०२८)

(९३)

१२ गोतमो राहूगणः । अग्नीषोमौ । १-३ अनुष्टुप्; ४-७, १२ त्रिष्टुप्; ८ जगती त्रिष्टुप्वा;
 ९-११ गायत्री ।

अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।
 प्राति सूक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः १
 अग्नीषोमा यो अद्य वा—मिदं वचः सपर्यति ।
 तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्व्यम् २
 अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्भविष्कृतिम् ।
 स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्ववत् ३
 अग्नीषोमा चेति तद् वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः ।
 अवातिरतं बृसयस्य शेषो ऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ४
 युवमेतानि द्विवि रौचिना—न्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
 युवं सिन्धूरभिर्शस्तेरवद्या—दग्नीषोमावमुश्रुतं गृभीतान् ५
 आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारा—मथनादन्यं परि श्येनो अद्रेः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानो—रुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ६ [२८]
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूत—मथा धत्तं यजमानाय शं योः ७
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद् देवद्रीचा मनसा यो घृतेन ।
 तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ८
 अग्नीषोमा सवेदसा सहृती वनतं गिरः । सं देवत्रा बभूवथुः ९
 अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं बृहत् १० (१०३८)

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् । आ यातमुप नः सचा ११

अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ ज्यायन्तामुस्त्रिया हव्यसूदः ।

अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् १२[२९](१०४०)

(९४) [पञ्चदशोऽनुवाकः ॥१५॥ सू० ९४-१०५]

१६ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः (जातवेदाः) ; ८ (जयः पादाः) देवाः, १६ उत्तरार्धस्य अग्निः,

मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावो वा ।-जगती; १५-१६ त्रिष्टुप् ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव १

यस्मै त्वम्रायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।

स तूताव नैनमश्नोत्यंहतिरग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव २

शकेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।

त्वमादित्याँ आ वह तान् हु१श्मस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ३

भरामेधमं कृणवामा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।

जीवार्तवे प्रतरं साधया धियो ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ४

विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदकुम्भिः ।

चित्रः प्रकेत उषसो महौ अस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ५ [३०]

त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोता जनुषा पुरोहितः ।

विश्वा विद्राँ आर्त्विज्या धीर पुष्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ६

यो विश्वतः सुप्रतीकः सदृङ्क्षिं दूरे चित्र सन्तळिदिवाति रोचसे ।

रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ७

पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथो ऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दूढ्यः ।

तदा जानीतोत पुष्यता वचो ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ८

वधैर्दुःशंसाँ अप दूढ्यो जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिदुत्रिणः ।

अथा यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ९

यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वार्तजूता वृषभस्येव ते रवः ।

आर्दिन्वासि वनिनो धूमकेतुना ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव १० [३१](१०५०)

अधं स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत् ते यवसादो व्यस्थिरन् ।	
सुगं तत् ते तावकेभ्यो रथेभ्यो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	११
अयं मित्रस्य वरुणस्य धायसे ऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।	
मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१२
देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।	
शर्मन्स्याम तव सप्रथस्तमे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१३
तत् ते भद्रं यत् समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळ्यत्तमः ।	
दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१४
यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशो ऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।	
यं भद्रेण शर्वसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम	१५
स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	१६ [३२] (१०५६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३२]

(१५)

११ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, औषसोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।	
हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्छुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः	१
दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भं मतन्द्रासो युवतयो विभृत्रम् ।	
तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं परि धीं नयन्ति	२
त्रीणि जाना परि भूषन्त्यस्य समुद्र एकं दिव्येकमप्सु	
पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून् प्रशासद् वि दधावनुष्टु	३
क इमं वो निण्यमा चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः ।	
बह्वीनां गर्भो अपसामुपस्था न्महान् कविर्निश्चरति स्वधावान्	४
आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु जिह्वानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।	
उभे त्वष्टुर्विभ्यतुर्जायमानात् प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते	५ [१]
उभे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाश्रा उप तस्थुरेवैः ।	
स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवा अन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः	६ (१०६२)

उद् यंयमीति सवितेव बाहू उभे सिचौ यतते भीम कृञ्जन् ।
 उच्छ्रुक्मत्कमजते सिमस्मा—न्नवा मातृभ्यो वसना जहाति ७
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत् संपृञ्चानः सदेने गोभिरिन्द्रिः ।
 कविर्बुधं परि मर्ध्ज्यते धीः सा देवताता समितिर्बभूव ८
 उरु ते जयः पर्येति बुधं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंशोभिरिन्द्रो ऽदब्धेभिः पायुभिः पाह्यस्मान् ९
 धन्वन्तोतः कृणुते गातुमूर्मिं शुक्रैरूर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् ।
 विश्वा सनानि जठरेषु धत्ते ऽन्तर्नवासु चरति प्रसूषु १०
 एवा नो अग्रे समिधा वृधानो रेवत् पावक श्रवसे वि भाहि ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ११[२] (१०६७)

(९६)

९ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

स प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बलधत्त विश्वा ।
 आपश्च मित्रं धिषणा च साधन् देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् १
 स पूर्वया निविदा कव्यतायो—रिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।
 विवस्वता चक्षसा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् २
 तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीराहुतमृञ्जसानम् ।
 ऊर्जः पुत्रं भरतं सृप्रदानुं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ३
 स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टि—विदिद् गातुं तनयाय स्ववित् ।
 विशां गोपा जनिता रोदस्यो—देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ४
 नक्तोषासा वर्णमाभेम्यानि धापयेते शिशुमेकं समीची ।
 द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् । ५ [३]

रायो बुधः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।
 अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ६
 नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।
 सतश्च गोपां भवतश्च भूरे—देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ७
 द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।
 द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रंसते दीर्घमायुः ८ (१०७५)

एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत् पावक श्रवसे वि भाहि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

९ [४] (१०७६)

(९७)

८ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, शुचिरग्निर्वा । गायत्री ।

अप नः शोशुचदुघ—मग्ने शुशुग्ध्या रयिम् ।	अप नः शोशुचदुघम् १
सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे ।	अप नः शोशुचदुघम् २
प्र यद् भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः ।	अप नः शोशुचदुघम् ३
प्र यत् ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् ।	अप नः शोशुचदुघम् ४
प्र यद् अग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः ।	अप नः शोशुचदुघम् ५
त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि ।	अप नः शोशुचदुघम् ६
द्विषो नो विश्वतोमुखा—ति नावेव पारय ।	अप नः शोशुचदुघम् ७
स नः सिन्धुमिव नावया—ति पर्षा स्वस्तये ।	अप नः शोशुचदुघम् ८ [५] (१०८४)

(९८)

३ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, वैश्वानरोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कं भुवनानामग्निश्रीः ।	
इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण ।	१
पृष्टो द्विवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।	
वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् ।	२
वैश्वानर तव तत् सत्यम्—स्त्वस्मान् रायो मघवानः सचन्ताम् ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	३ [६] (१०८७)

(९९)

१ कश्यपो मारीचः । अग्निः, जातवेदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

जातवेदसे सुनवाम सोम—मरातीयतो नि दहाति वेदः ।	
स नः पर्षदतिं दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः	१ [७] (१०८८)

(१००)

१९ वार्षागिराः ऋज्राश्वोऽम्बरीष-सहदेव-भयमान-सुराधसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
सतीनसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १
यस्यानाप्तः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।
वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवै मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती २
दिवो न यस्य रेतसो दुर्घानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
तुह्येषाः सासहिः पौंस्येभि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ३
सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो भूद् वृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ४
स सूनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋग्वा नृषाह्ये सासह्ये अमित्रान् ।
सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वन मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ५ [८]

स मन्युमीः समर्दनस्य कर्ता ऽस्माकेभिर्नृभिः सूर्यं सनत् ।
अस्मिन्नहन्तस्त्पतिः पुरुहूतो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ६
तमूतयो रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ७
तमप्सन्त शवस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय ।
सो अन्धे चित् तमसि ज्योतिर्विदन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ८
स सव्येन यमति ब्राधतश्चित् स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
स कीरिणा चित् सनिता धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ९
स ग्रामेभिः सनिता स रथेभि विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्नृद्य ।
स पौंस्येभिरभिभूरशस्ती मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १० [९]

स जामिभिर्यत् समजाति मीळे ऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः ।
अपां तोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ११
स वज्रभृद् दस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः शतनीथ ऋग्वा ।
चप्रीपो न शवसा पाश्र्वजन्यो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १२ (११००)

तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत् स्वर्षा दिवो न त्वेषो र्वथः शिमीवान् ।
 तं संचन्ते सनयस्तं धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १३
 यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं परिभुजद् रोदसी विश्वतः सीम् ।
 स पारिषत् क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १४
 न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शर्वसो अन्तमापुः ।
 स प्ररिक्त्वा त्वक्षसा क्षमो दिवश्च मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १५ [१०]

रोहिच्छयावा सुमर्दंशुर्ललामी—द्युक्षा राय ऋज्राश्वस्य ।
 वृषण्वन्तं विभ्रती धूर्षु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विश्व १६
 एतत् त्यत् तं इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
 ऋज्राश्वः प्रतिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः १७
 दस्युञ्छिर्म्यैश्च पुरुहूत एवै—हत्वा पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् ।
 सनत् क्षेत्रं सखिभिः श्वित्ण्येभिः सनत् सूर्य सनदुपः सुवज्रः १८
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अ—स्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [११] (११०७)

(१०१)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः (१ गर्भस्त्राविण्युपनिषद्) । जगती; ८-११ त्रिष्टुप् ।

प्र मन्दिने पितुमर्दचता वचो यः कृष्णगर्भा निरहन्नृजिश्चन ।
 अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे १
 यो व्यंसं जाह्णणेन मन्युना यः शम्बरं यो अहन् पिप्रुमव्रतम् ।
 इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणद् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे २
 यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महद् यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।
 यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सश्रति व्रतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः ।
 वीळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ४
 यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पति—र्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविन्दत् ।
 इन्द्रो यो दस्यूरधरो अवातिरन् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ५ (१११२)

यः शूरेभिर्हव्यो यश्च भीरुभि—र्यो धावाद्भिर्हव्यते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभि सँदधु—मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

६ [१२]

रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषा तनुते पृथु जयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यर्चति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

७

यद् वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद् वावमे वृजने मादयासे ।

अत आ याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्यराधः

८

त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः ।

अधा नियुत्वः सर्गणो मरुद्भि—रस्मिन् यज्ञे बर्हिषि मादयस्व

९

मादयस्व हरिभिर्ये त इन्द्र वि ष्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने ।

आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तू—शन् हव्यानि प्रति नो जुषस्व

१०

मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११ [१३] (१११८)

(१०२)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; ११ त्रिष्टुप् ।

इमां ते धियं प्र भरे महो मही—मस्य स्तोत्रे धिषणा यत् त आनजे ।

तर्मुत्सवे च प्रसवे च सासहि—मिन्द्रं देवासुः शर्वसामदुन्ननु

१

अस्य श्रवो नद्यः सप्त बिभ्रति द्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः ।

अस्मे सूर्याचिन्द्रमसाभिचक्षे श्रद्धे कर्मिन्द्र चरतो वितर्तुरम्

२

तं स्मा रथं मघवन् प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।

आजा न इन्द्र मनसा पुरुदुत त्वायन्द्र्यो मघवच्छर्मं यच्छ नः

३

वयं जयेम त्वया युजा वृत—मस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।

अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन् वृष्ण्या रुज

४

नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तृरवसा विपन्यवः ।

अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निर्भृतं मनस्तव

५ [१४]

गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मच्छतमूर्तिः खजंकरः ।

अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा—था जना वि ह्वयन्ते सिषासवः

६

(११२४)

उत् ते शतान्मघवन्नुच्च भूयस उत सहस्राद् रिरिचे कृष्टिषु श्रवः ।

अमात्रं त्वा धिषणा तित्विषे म ह्यधा वृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर

७

त्रिविष्टिधातु प्रतिमानमोजस स्तिष्ठो भूमीर्नृपते त्रीणि रोचना ।

अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथा शत्रुरिन्द्र जनुषा सनादसि

८

त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।

सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्दिदु मिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः

९

त्वं जिगेथ न धना रुरोधिथा मेष्वाजा मघवन् महत्सु च ।

त्वामुग्रमवसे सं शिशीम स्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय

१०

विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११[१५](११२९)

(१०३)

८ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तत् त इन्द्रियं परमं पराचै रधारयन्त कवयः पुरेदम् ।

क्षमेदमन्यद् दिव्यं न्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः

१

स धारयत् पृथिवीं प्रथच्छ वज्रेण हत्वा निरपः संसर्ज ।

अहन्नहिमभिर्नद्रौहिणं व्यहन् व्यसं मघवा शचीभिः

२

स जातूभर्मा श्रद्धधान ओजः पुरो विभिन्द्रन्नचरद् वि दासीः ।

विद्वान् वज्रिन् दस्यवे हेतिमस्या ऽऽर्यं सहो वर्धया द्युम्नामिन्द्र

३

तदूचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा नाम बिभ्रत् ।

उपप्रयन् दस्युहत्याय वज्री यद्ध सूनुः श्रवसे नाम दुधे

४

तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं शदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्दुत् सो अविन्दुदश्वान् त्स ओषधीः सो अपः स वनानि

५ [१६]

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहत्या परिपन्थीव शूरो ऽयज्वनो विभजन्नेति वेदः

६

तदिन्द्र प्रेव वीर्यं चकथ यत् ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् ।

अनु त्वा पत्नीर्हृषितं वयश्च विश्वे देवासो अमदुन्ननु त्वा

७

शुष्णं पिपुं कुर्यं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शम्बरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

८[१७](११३७)

(१०४)

९ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

येनिष्ट इन्द्र निषेदे अकारि तमा नि षीद स्वानो नार्वा ।	
विमुच्या वयोऽवसायाश्वान् द्रोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे	१
ओ त्वे नर इन्द्रमृतये गुनू चित् तान् त्सद्यो अध्वनो जगम्यात् ।	
देवासो मनुं दासस्य श्रमन् ते न आ वक्षन् त्सुविताय वर्णम्	२
अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।	
क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवणे शिफायाः	३
युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्ट्रि शूरः ।	
अञ्जसी कुलिशी वीरपत्नी पयो हिन्वाना उदभिर्भरन्ते	४
प्रति यत् स्या नीथादशिं दस्यो रोको नाच्छा सदनं जानती गात् ।	
अध स्मा नो मघवश्चकृतादि न्मा नो मघेव निष्पपी परा दाः	५ [१८]
स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्स्व नागास्त्व आ भज जीवशंसे ।	
मान्तरां भुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय	६
अधा मन्ये श्रत् ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।	
मा नो अकृते पुरुहूत योना विन्द्र क्षुध्यद्भ्यो वय आसुतिं दाः	७
मा नो वधीरिन्द्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।	
आण्डा मा नो मघवञ्छक्र निर्भे न्मा नः पात्रा भेत् सहजानुषाणि	८
अर्वाडेहि सोमकामं त्वाहु रयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।	
उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि हूयमानः	९ [१९] (११४६)

(१०५)

१९ त्रित आप्त्यः, कुत्स आङ्गिरसो वा । विश्वे देवाः । पंक्तिः

८ यवमध्या महावृहतीः १९ त्रिष्टुप् ।

चन्द्रमा अप्स्वन्तरा सुपर्णो धावते द्विवि ।	
न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी	१
अर्थमिद् वा उ अर्थिन् आ जाया युवते पतिम् ।	
तुञ्जाते वृष्णं पर्यः परिदाय रसं दुहे वित्तं मे अस्य रोदसी	२ (११४८)

मो पु देवा अदः स्व॑—रव॑ पादि दिवस्प॑रि ।

मा सोम्यस्य॑ शंभुवः॑ शूने॑ भूम॑ कदा॑ चन॑ वित्तं मे अस्य रोदसी ३

यजं॑ पृच्छाम्यवमं॑ स तद् दूतो वि वोचति ।

कं॑ कृतं॑ पूर्य॑ गतं॑ कस्तद् बिभर्ति॑ नूतनो॑ वित्तं मे अस्य रोदसी ४

अमी॑ ये देवाः स्थन॑ त्रिष्वा रोचने॑ दिवः ।

कद् व॑ कृतं॑ कदनृ॑तं कं॑ प्रत्ना व॑ आहुति॑—वित्तं मे अस्य रोदसी ५[२०]

कद् व॑ कृतस्य॑ धर्णासि॑ कद् वरुणस्य॑ चक्ष॑णम् ।

कद॑र्य॒म्णो मुहस्प॑था—ति॑ क्रामे॑म दूढ्यो॑ वित्तं मे अस्य रोदसी ६

अहं॑ सो अस्मि॑ यः पुरा॑ सुते वदामि॑ कानि॑ चित् ।

तं मा॑ व्यन्त्या॒धयो॑ऽ वृको॑ न तूष्णजं॑ मृगं॑ वित्तं मे अस्य रोदसी ७

सं मा॑ तपन्त्या॒भितः॑ सपत्नी॑रिव॒ पर्श॑वः ।

मूषो॑ न शिश्वा॑ व्यदन्ति॒ माध्यः॑ स्तोता॑रं ते शतक्र॑तो वित्तं मे अस्य रोदसी ८

अमी॑ ये सप्त॑ रश्मय॑—स्तत्रा॑ मे नाभिरा॑तता ।

त्रित॑स्तद् वेदा॒प्त्यः स जा॑मित्वाय॑ रेभति॑ वित्तं मे अस्य रोदसी ९

अमी॑ ये पञ्चो॒क्षणो॑ मध्ये॑ तस्थु॒र्महो॑ दिवः ।

देव॑त्रा नु प्र॒वाच्यं॑ सधी॒चीना॑ नि वावृ॑तु—वित्तं मे अस्य रोदसी १०[२१]

सुप॑र्णा एत आ॑सते मध्य॑ आरोध॑ने दिवः ।

ते सै॑धन्ति प॒थो वृकं॑ तर॑न्तं य॒ह्वती॑रपो॒ वित्तं मे अस्य रोदसी ११

नव्यं॑ तदुक्थ्यं॑ हितं॑ देवा॑सः सुप्र॒वाच॑नम् ।

कृत॑मर्षन्ति॒ सिन्ध॑वः सत्यं॑ ता॒तान॑ सूर्यो॑ वित्तं मे अस्य रोदसी १२

अग्ने॑ तव॒ त्यदुक्थ्यं॑ दे॒वेष्व॑स्त्याप्य॑म् ।

स नः॑ स॒त्तो म॑नुष्वदा॒ देवान् यक्षि॑ विदु॒ष्टरो॑ वित्तं मे अस्य रोदसी १३

स॒त्तो होता॑ मनुष्वदा॒ देवाँ अ॑च्छा विदु॒ष्टरः॑ ।

अग्नि॑र्हव्या सु॒षूद॑ति दे॒वो दे॒वेषु॑ मेधि॒रो वित्तं मे अस्य रोदसी १४

ब्रह्मा॑ कृ॒णोति॑ वरु॒णो गा॑तुविदुं॒ तमी॑महे ।

व्यू॒र्णोति॑ हृदा॒ मतिं॑ नव्यो॑ जायता॒मृतं॑ वित्तं मे अस्य रोदसी १५[२२]

असौ॑ यः पन्था॑ आदित्यो॒ दिवि॑ प्र॒वाच्यं॑ कृतः ।

न स॑ दे॒वा अति॑क्रमे॒ तं म॑र्ता॒सो न प॑श्यथ॒ वित्तं मे अस्य रोदसी १६

त्रितः कूपेऽवहितो देवान् हवत ऊतये ।

तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नहरणादुरु वित्तं मे अस्य रोदसी १७

अरुणो मा सकृद् वृकः पथा यन्तं दुदर्श हि ।

उज्जिहीते निचाय्या तष्टेव पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी १८

एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रवन्तो ऽभि ष्याम वृजने सर्ववीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [२३] (११६५)

(१०६) [षोडशोऽनुवाकः ॥१६॥ सू० १०६-११५]

७ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । जगती; ७ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अदितिं हवामहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन १

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शंभुवः ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन २

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृथा ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ३

नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयद्वीरं पूषणं सुमैरीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ४

बृहस्पते सदमिन्नः सुगं कृधि शं योर्यत ते मनुहितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निबाल्ह ऋषिरह्वदूतये ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अहंसो निष्पिपर्तन ६

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ७ [२४] (११७२)

(१०७)

३ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्न मादित्यासो भवता मृळयन्तः ।

आ वोऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्या दुंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासत् १ (११७३)

उप नो देवा अवसा गम—न्त्वङ्गिरसां सामभिः स्तुयमानाः ।

इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भि—रादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत्

२

तन्न इन्द्रस्तद् वरुणस्तदग्नि—स्तदर्यमा तत् सविता चनो धात् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

३ [२५] (११७५)

(१०८)

१३ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वा—मभि विश्वानि भुवनानि चष्टे ।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसा—था सोमस्य पिबतं सुतस्य

१

यावद्विदं भुवनं विश्वम—स्त्युरुव्यचा वरिमता गभीरम् ।

तावौ अयं पातवे सोमो अ—स्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्याम्

२

चक्राथे हि सध्यङ्गाम भद्रं सध्रीचीना वृत्रहणा उत स्थः ।

ताविन्द्राग्नी सध्यश्चा निषद्या वृष्णः सोमस्य वृषणा वृषेथाम्

३

समिद्वेष्वग्निष्वानजाना यत्सुचा बर्हिर् ततिस्तिराणा ।

तीव्रैः सोमैः परिषिक्तेभिर्वा—गेन्द्राग्नी सौमनसाय यातम्

४

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वां प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य

५

[२६]

यदब्रवं प्रथमं वां वृणानोऽ ५यं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।

तां सत्यां श्रद्धामभ्या हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

६

यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे दुरोणे यद् ब्रह्मणि राजनि वा यजत्रा ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

७

यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद् द्रुह्युष्वनुषु पूरुषु स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

८

यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

९

यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

१०

(११८५)

यदिन्द्राग्नी द्विवि षो यत् पृथिव्यां यत् पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ११

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १२

एवेन्द्राग्नी पपिवासां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १३ [२७] (११८८)

(१०९)

८ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्दिन्द्राग्नी जास उत वा सजातान् ।

नान्या युवत् प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम् १

अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां विजामातुरुत वां घा स्यालात् ।

अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् २

मा च्छेद्म रश्मीरिति नाधमानाः पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यद्रीं धिषणाया उपस्थे ३

युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति ।

तावश्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पूङ्गमप्सु ४

युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये ।

तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन् प्र चर्षणी मादयेथां सुतस्य ५ [२८]

प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ।

प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ६

आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्मां इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः ।

इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन् ७

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्मां इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ८ [२९] (११९६)

(११०)

९ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५, ९ त्रिष्टुप् ।

तत्तं मे अपस्तुदुं तायते पुनः स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते ।
 अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समुं तृणुत ऋभवः १
 आभोगयं प्र यद्विच्छन्त ऐतना पाकाः प्राश्चो मम के चिदुपयः ।
 सौधन्वनासश्चरितस्य भूमना गच्छत सवितुर्दाशुषो गृहम् २
 तत् सविता वोऽमृतत्वमासुव दगोह्यं यच्छ्रवयन्त ऐतन ।
 त्यं चिच्चमसमसुरस्य भक्षण मेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम् ३
 विष्ठी शमीं तरणित्वेन वाधतो मतींसः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।
 सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ४
 क्षेत्रमिव वि ममुस्तेजनेन एकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।
 उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु श्रव इच्छमानाः ५ [३०]

आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेव घृतं जुह्वाम विद्वाना ।
 तरणित्वा ये पितुरस्य सश्चिर ऋभवो वाजमरुहन् दिवो रजः ६
 ऋभुर्न इन्द्रः शर्वसा नवीया नृभुर्वाजेभिर्वसुभिर्वसुर्दुदिः ।
 युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेऽभि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ७
 निश्चर्मण ऋभवो गामपिशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
 सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जित्री युवाना पितराकृणोतन ८
 वाजेभिर्नो वाजसातावविड्धृ भुमा इन्द्र चित्रमा दर्षि राधः ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ९ [३१] (१२०५)

(१११)

५ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५ त्रिष्टुप् ।

तक्षन् रथं सुवृतं विद्वानापसस्तक्षन् हरीं इन्द्रवाहा वृषण्वसू ।
 तक्षन् पितृभ्यामृभवो युवद् वयस्तक्षन् वत्साय मातरं सचाभुवम् १
 आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः कत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिषम् ।
 यथा क्षयाम् सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम् २ (१२०७)

आ तक्षत सातिमस्मभ्यमृभवः सातिं रथाय सातिमर्वते नरः ।
 सातिं नो जैत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमजामिं पृतनासु सक्षणिम् ३
 ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतय ऋभून् वाजान् मरुतः सोमपीतये ।
 उभा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे ४
 ऋभुर्भराय सं शिशातु सातिं समर्यजिद्वाजो अस्माँ अविष्टु ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ५ [३२] (१२१०)

(११२)

२५ कुत्स आङ्गिरसः । १ (आद्यपादस्य) द्यावापृथिव्यौ, १ (द्वितीयपादस्य) अग्निः,
 १ (उत्तरार्धस्य) अश्विनौ; २-२५ अश्विनौ । जगती; २४-२५ त्रिष्टुप् ।

ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तये ऽग्निं घर्मं सुरुचं यामन्निष्टये ।
 यामिर्भरे कारमंशाय जिन्वथ—स्तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् १
 युवोर्दानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे ।
 यामिर्धियोऽवथः कर्मन्निष्टये तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् २
 युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्मना ।
 यामिर्धेनुमस्वँ१ पिन्वथो नरा तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ३
 यामिः परिज्मा तनयस्य मज्मना द्विमाता तूर्धु तरणिर्विभूषति ।
 यामिस्त्रिमन्तुरभवद् विचक्षण—स्तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ४
 यामी रेभं निवृतं सितमद्भ्य उद् वन्दनमैरयतं स्वर्हृशे ।
 यामिः कण्वं प्र सिषासन्तुमावतं तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ५ [३३]

यामिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं यामिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः ।
 यामिः कर्कन्धुं वप्यं च जिन्वथ—स्तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ६
 यामिः शुचन्ति धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोम्यावन्तमत्रये ।
 यामिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावतं तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ७
 यामिः शचीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षस एतवे कृथः ।
 यामिर्वर्तिकां ग्रसिताममुश्चतं तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ८
 यामिः सिन्धुं मधुमन्तमसश्चतं वसिष्ठं यामिरजरावजिन्वतम् ।
 यामिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यमावतं तामिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ९ (१२१९)

याभिर्विशपलां धनसामथर्व्यं सहस्रमीह आजावजिन्वतम् ।
याभिर्विशमश्व्यं प्रेणिमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १० [३४]

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्षरत् ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् ११

याभीं रसां क्षोदसोदः पिपिन्वथु रनश्वं याभी रथमावतं जिषे ।
याभिस्त्रिशोक उस्त्रिया उदाजत ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १२

याभिः सूर्यं परियाथः परावति मन्धातारं क्षेत्रपत्येष्वावतम् ।
याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १३

याभिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शम्बरहत्य आवतम् ।
याभिः पूभिद्ये वसदस्युमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १४

याभिर्वस्रं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
याभिव्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १५ [३५]

याभिर्नरा ज्ञयवे याभिरत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषथुः ।
याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १६

याभिः पठर्वा जठरस्य मज्मना गिर्नादीदेचित्त इन्द्रो अज्मन्ना ।
याभिः शर्यातमवथो महाधने ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १७

याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथो ऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १८

याभिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथु रा च वा याभिररुणीरशिक्षतम् ।
याभिः सुदासं ऊहथुः सुदेव्यं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् १९

याभिः शंताती भवथो ददाशुषे भुज्युं याभिरवथो याभिरभिगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् २० [३६]

याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवं याभिर्यूनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत् सरङ्भ्य स्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् २१

याभिर्नरं गोषुयुधं नृषाह्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभी रथां अवथो याभिरवत स्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् २२

याभिः कुत्समार्जुनेयं शतक्रतु प्र तुर्वीतिं प्र च दुभीतिमावतम् ।
याभिर्ध्वसन्तिं पुरुषन्तिमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् २३ (१२३३)

अप्रस्वतीमश्विना वाचमस्मे कृतं नो दत्ता वृषणा मनीषाम् ।
अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वां वृधे च नो भवतं वार्जसातौ
द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मा नरिष्टेमिरश्विना सौभगेभिः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

२४

२५ [३७] (१२३५)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२६]

(११३)

२० कुत्स आङ्गिरसः । १ उषाः (उत्तरार्धस्य) रात्रिश्च ; २-२० उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागा चित्रः प्रकृतो अजनिष्ट विश्वा ।
यथा प्रसूता सवितुः सवायं एवा रात्र्युषसे योनिमारैक
रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागा दारैगु कृष्णा सदनान्यस्याः ।
समानवन्धू अमृते अनुची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने
समानो अध्वा स्वप्नोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।
न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा समनसा विरूपे
भास्वती नेत्री सूनृताना मचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।
प्राप्या जगद्व्यु नो रायो अख्य दुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा
जिह्मश्येऽ चरितवे मघो न्याभोगय इष्टये राय उ त्वम् ।
दृष्टं पश्यद्भ्य उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

१

२

३

४

५ [१]

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।
विसंहशा जीविताभिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा
एषा द्विवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।
विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ
परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।
व्युच्छन्ती जीवमुदीरय न्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती
उषो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्चक्षसा सूर्यस्य ।
यन्मानुषान् यक्ष्यमाणौ अजीगस्तद् देवेषु चकृषे भद्रमप्रः
क्रियात्या यत् समया भवति या व्युष्याश्च नूनं व्युच्छान् ।
अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीधाना जोषमन्याभिरेति

६

७

८

९

१० [२] (१२४५)

- ईयुष्टे ये पूर्वतरामर्षयन् व्युच्छन्तीषुषसं मर्त्यासः ।
 अस्माभिर्बु नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ११
- यावयद् द्वेषा क्रतुपा क्रतेजाः सुम्नावरीं सूनृतां ईरयन्ती ।
 सुमङ्गलीर्विभ्रती देववीति मिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ १२
- शश्वत् पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी ।
 अथो व्युच्छादुत्तरां अनु द्यू नजरामृतां चरति स्वधाभिः १३
- व्युञ्जिभिर्दिव आतास्वद्यौ दप कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
 प्रबोधयन्त्यरुणेभिरश्वैरोषा याति सुयुजा रथेन १४
- आवहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोषा व्यश्वैत् १५ [३]
- उदीर्ध्व जीवो असुर्न आगा दप प्रागात् तम आ ज्योतिरेति ।
 आरैक् पन्थां यातवे सूर्याया गन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः १६
- स्यूमना वाच उदियति वह्निः स्तवानो रेभ उपसो विभातीः ।
 अद्या तदुच्छ गृणते मघो न्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् १७
- या गोर्मतरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय ।
 वायोरेव सूनृतांनामुदुर्के ता अश्वदा अश्ववत् सोमसुत्वा १८
- माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य केतुर्बृहती वि भाहि ।
 प्रशस्तिकृद् ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जने जनय विश्ववारे १९
- यच्चित्रमप्र उपसो वहन्ती जानाय शशमानाय भद्रम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः २० [४] (१२५५)

(११४)

११ कुत्स आङ्गिरसः । रुद्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

- इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे मतीः ।
 यथा शमसद् द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्नानातुरम् १
- मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
 यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु २ (१२५७)

अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढ्वः ।
 सुम्नायन्निद विशो अस्माकमा चरा रिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ३
 त्वेषं वयं रुद्रं यजुसाधं वहुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।
 अरे अस्मद् देव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिद वयमस्या वृणीमहे ४
 दिवो वराहमरुधं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ह्वयामहे ।
 हस्ते बिभ्रद् भेषजा वार्याणि शर्म वर्मं च्छर्दिरस्मभ्यं यंसत ५ [५]

इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
 रास्वा च नो अमृत मर्तभोजनं त्वने तोकाय तनयाय मृळ ६
 मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
 मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ७
 मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
 वीरान् मा नो रुद्र भामितो वधी हविष्मन्तः सदमित् त्वां ह्वयामहे ८
 उप ते स्तोमान् पशुपा इवाकरं रास्वा पितर्मरुतां सुन्नमस्मे ।
 भद्रा हि ते सुमतिमृळयत्तमाथा वयमव इत् ते वृणीमहे ९
 अरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयद्वीर सुन्नमस्मे ते अस्तु ।
 मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवाधा च नः शर्म यच्छ द्विबर्हाः १०
 अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हव रुद्रो मरुत्वान् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ११ [६] (१२६६)

(११५)

६ कुत्स आङ्गिरसः । सूर्यः । त्रिष्टुप् ।

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।
 आपा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगतस्तस्थुषश्च १
 सूर्यो देवीमुषसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।
 यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् २
 भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतग्वा अनुमाद्यासः ।
 नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ३ (१२६९)

तत् सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभार ।
 यदेदयुक्त हरितः सधस्था—दादात्री वासस्तनुते सिमस्मै ४
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।
 अनन्तमन्यद् रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्भरितः सं भरन्ति ५
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरवद्यात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ६ [७] (१२७२)
 (११६) [सप्तदशोऽनुवाकः ॥१७॥ सू० ११६-१२०]

२५ कक्षीवान् दैर्घ्यतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

नासत्याभ्यां बर्हिर्वि प्र वृञ्जे स्तोमो इयम्यभ्रियेव वातः ।
 यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्युहतू रथेन १
 वीळुपत्माभिराशुहेमाभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
 तद् रासभो नासत्या सहस्र—माजा यमस्य प्रधाने जिगाय २
 तुग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेधे रयिं न कश्चिन्ममूवां अवाहाः ।
 तमूहथुर्नोभिरात्मन्वतीभि—रन्तरिक्षप्रुद्धिरपोदकाभिः ३
 तिस्रः क्षपञ्चिरहातिवज्रं न्नि नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।
 समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपङ्क्तिः षळश्चैः ४
 अनारम्भणे तदवीरयेथा—मनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।
 यदश्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ५ [८]
 यमश्विना दुदथुः श्वेतमश्व—मघाश्वाय शश्वदित् स्वस्ति ।
 तद् वां द्वात्रं महि कीर्तेन्यं भूत् पैद्वो वाजी सदमिन्द्रव्यो अर्यः ६
 युवं नरा स्तुवते पञ्जियाय कक्षीवते अरदतं पुरंधिम् ।
 कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुम्भो असिञ्चतं सुरायाः ७
 हिमेनाग्निं घ्नंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तम् ।
 ऋबीसे अत्रिमश्विनावनीत्—मुञ्चिन्यथुः सर्वगणं स्वस्ति ८
 परावतं नासत्यानुदेथा—मुञ्चाबुधं चक्रथुर्जिह्वावारम् ।
 क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृप्यते गोतमस्य ९ (१२८१)

जुजुरुषो नासत्योत वृषिं प्रामुञ्चतं द्वापिमिव च्यवानात् ।
प्रातिरतं जहितस्यायुर्दस्मा—दित् पतिमकृणुतं कनीनाम्

१० [९]

तद् वां नरा शंस्यं राध्यं चा—भिष्टिमन्नासत्या वरूथम् ।
यद् विद्वांसा निधिमिवापगूळ—मुद् दर्शतादुपथुर्वन्दनाय
तद् वां नरा सनये दंस उग्र—माविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
दुध्यद् ह यन्मध्वाथर्वणो वा—मश्वस्य शीर्ष्णां प्र यदीमुवाच
अजोहवीन्नासत्या करा वां महे यामन् पुरुभुजा पुरंधिः ।
श्रुतं तच्छासुरिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम्
आस्यो वृकस्य वर्तिकामभीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।
उतो कविं पुरुभुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे
चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्ण—माजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।
सद्यो जङ्गामायसीं विस्पलयै धने हिते सतवे प्रत्यधत्तम्

११

१२

१३

१४

१५ [१०]

शतं मेषान् वृक्ये चक्षदान—मृज्जाश्वं तं पितान्धं चकार ।
तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दस्मा भिषजावनर्वन्
आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्पमेवातिष्ठदर्वता जयन्ती ।
विश्वे देवा अन्वमन्यन्त वृद्धिः समु श्रिया नासत्या सचेथे
यदयातं दिवोदासाय वर्ति—भरद्वाजायाश्विना हयन्ता ।
रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता
रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमायुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।
आ जह्वावीं समनसोप वाजै—स्त्रिरहो भागं दधतीमयातम्
परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।
विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम्

१६

१७

१८

१९

२० [११]

एकस्या वस्तोरावतं रणांय वशमश्विना सनये सहस्रा ।
निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः
शरस्य चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।
शयवे चिन्नासत्या शचीभि—र्जसुरये स्तर्यं पिप्यथुर्गाम्
अवस्यते स्तुवते कृष्ण्याय ऋजूयते नासत्या शचीभिः ।
प्रशुं न नृमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय

२१

२२

२३

(१२९५)

दश रात्रीरश्विना नव द्यू—नवनद्धं श्रथितमप्स्व१न्तः ।

विप्रुतं रेभमुदनि प्रवृक्त—मुन्निन्यथुः सोममिव सुवेण

२४

प्र वां दंसांस्यश्विनाववोच—मस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।

उत पश्यन्नश्ववन् दीर्घमायु—रस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्याम्

२५ [१२] (१२९७)

(११७)

२५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रतो होता विवासते वाम् ।

बर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गी—रिषा यातं नासत्योप वाजैः

१

यो वामश्विना मनसो जवीयान् रथः स्वश्वो विश आजिगाति ।

येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम्

२

ऋषिं नरावहंसः पाश्वजन्य—मृबीसादत्रिं मुञ्चथो गुणेन ।

मिनन्ता दस्योरश्वस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता

३

अश्वं न गूह्यमश्विना दुरेवै—ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।

सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसांभि—न वां जूर्यन्ति पूर्या कृतानि

४

सुषुप्वांसं न निक्कतेरुपस्थे सूर्यं न दंसा तमसि क्षियन्तम् ।

शुभे रुक्मं न दर्शतं निखात—मुदूपथुरश्विना वन्दनाय

५ [१३]

तद् वां नरा शंस्यं पञ्जियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् ।

शफादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भां असिञ्चतं मधूनाम्

६

युवं नरा स्तुवते कृष्णिनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ।

घोषायै चित् पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तम्

७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।

प्रवाच्यं तद् वृषणा कृतं वां यन्नार्षदाय श्रवो अध्यधत्तम्

८

पुरू वर्षास्यश्विना दधाना नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।

सहस्रसां वाजिनमप्रतीत महिहनं श्रवस्यं तरुत्रम्

९

एतानि वां श्रवस्या सुदानू ब्रह्माङ्गुयं सदनं रोदस्योः ।

यद् वां पञ्चासो अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजम्

१० [१४] (१३०७)

सूनोर्मनिनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।
 अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्पलां नासत्यारिणीतम् ११
 कुह यान्तां सुष्टुतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा ।
 हिरण्यस्येव कलशं निखातं मुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन १२
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
 युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत १३
 युवं तुगाय पुर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।
 युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद् विभिरूहथुर्ऋभिरश्वैः १४
 अजोहवीदश्विना तौग्यो वां प्रोह्लः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् ।
 निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति १५ [१५]

अजोहवीदश्विना वर्तिका वा मास्नो यत् सीममुञ्चतं वृकस्य ।
 वि जयुषा ययथुः सान्वद्रे जतिं विष्वाचो अहतं विषेण १६
 शतं मेषान् वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमश्विना पित्रा ।
 आक्षी ऋज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे १७
 शुनमन्धाय भरमहयत् सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।
 जारः कनीन इव चक्षदान ऋज्राश्वः शतमेकं च मेषान् १८
 मही वामूतिरश्विना मयोभू रूत स्रामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।
 अथा युवामिदहयत् पुरंधि रागच्छतं सीं वृषणाववोभिः १९
 अधेनुं दस्रा स्तर्यं विषक्ता मर्पिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।
 युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् २० [१६]

यवं वृकेणाश्विना वपन्ते धं दुहन्ता मनुषाय दस्रा ।
 अभि दस्युं बकुरेणा धर्मन्तो रु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय २१
 आथर्वणायाश्विना दधीचे ऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।
 स वां मधु प्र वोचहतायन् त्वाष्ट्रं यद् दस्रावपिकृक्ष्यं वाम् २२
 सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्विना प्रावतं मे ।
 अस्मे रयिं नासत्या बृहन्तं मपत्यसाचं श्रुत्यै रराथाम् २३
 हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् ।
 त्रिधा ह श्यावमश्विना विकस्तं मुज्जीवस ऐरयतं सुदानू २४ (१३२१)

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूव्याण्यायवोऽवोचन् ।
ब्रह्म कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विदथमा वंदेम

२५ [१७] (१३२२)

(११८)

११ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृलीकः स्ववो यात्वर्वाङ् ।

यो मर्त्यस्य मनसो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा वार्तरंहाः

१

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाक् ।

पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विना वीरमस्मे

२

प्रवद्यामना सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः ।

किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा—हुर्विप्रांसो अश्विना पुराजाः

३

आ वां श्येनासो अश्विना वहन्तु रथे युक्तास आशवः पतङ्गाः ।

ये अप्तुरो दिव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति

४

आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुष्टी नरा दुहिता सूर्यस्य ।

परि वामश्वा वपुषः पतङ्गा वयो वहन्त्वरुषा अभीके

५ [१८]

उद् वन्दनमैरतं दुंसनाभि—रुद्रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः ।

निष्टौड्यं पारयथः समुद्रात् पुनश्च्यवानं चक्रथुर्युवानम्

६

युवमत्रयेऽवनीताय तप्त—मूर्जमोमानमश्विनावधत्तम् ।

युवं कणवायापिरिताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा

७

युवं धेनुं शयवे नाधिताया—पिन्वतमश्विना पूव्याय ।

अमुञ्चतं वर्तिक्रामहंसो निः प्रति जङ्घां विस्पलाया अधत्तम्

८

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूत—महिहनमश्विनादत्तमश्वम् ।

जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीङ्मङ्गम्

९

ता वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम्

१०

आ श्येनस्य जवसा नूतनेना—स्मे यातं नासत्या सजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया उपसो व्युष्टौ

११ [१९] (१३३३)

(११९)

१० कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । जगती ।

आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे ।
सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वसुं श्रुष्टीवानं वरिवो धामभि प्रयः १

ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयाम् न्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।
स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्युतय आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत् २

सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमत शुभे मखा अमिता जायवो रणे ।
युवोरहं प्रवणे चैकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरम् ३

युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गितं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ ।
यासिष्टं वर्तिवृषणा विजेन्यं दिवो दासाय महि चेति वामवः ४

युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्ध्यम् ।
आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती ५ [२०]

युवं रेभं परिपूतेरुह्यथो हिमेन घर्मं परितप्तमत्रये ।
युवं शयोरवसं पिप्यथुर्गवि प्र दीर्घेण वन्दनस्तार्यायुषा ६

युवं वन्दनं निर्कृतं जरण्यया रथं न दसा करणा समिन्वथः ।
क्षेत्रादा विप्रं जनथो विपन्यया प्र वामत्र विधते दुंसना भुवत् ७

अगच्छतं कृपमाणं परावति पितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितम् ।
स्वर्वतीरित ऊतीर्युवोरहं चित्रा अभीके अभवन्नभिष्टयः ८

उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्त्यति ।
युवं दधीचो मन आ विवासथो ऽथा शिरः प्रति वामश्व्यं वदत् ९

युवं पेदवे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः ।
शर्यैरभिष्टुं पृतनासु दुष्टरं चकृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीसहम् १० [२१] (१३४३)

(१२०)

१२ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ (१२ दुःस्वप्ननाशनम्) । १ गायत्री,

२ ककुप्, ३ का-विराट्, ४ नष्टरूपी, ५ तनुशिरा, ६ उष्णिक्, ७ विष्टार-बृहती,

८ कृतिः, ९ विराट्, १०-१२ गायत्री ।

का राध्वोत्राश्विना वां को वां जोष उभयोः । कथा विधात्यप्रचेताः १ (१३४४)

विद्वांसाविद् दुरः पृच्छे—दविद्वानित्थापरो अचेताः । नू चिन्नु मर्ते अक्रौ २
 ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य । प्रार्चद् दयमानो युवाकुः ३
 वि पृच्छामि पाक्याऽ न देवान् वर्षद्भुतस्याद्भुतस्य दत्ता । पातं च सह्यसो युवं च रभ्यसो नः ४
 प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पञ्जियो वाम् । प्रैषयुर्न विद्वान् ५ [२२]

श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्या—हं चिद्धि रिरेभांश्विना वाम् । आक्षी शुभस्पती दन् ६
 युवं ह्यास्तं महो रन् युवं वा यन्निरतंतसतम् । ता नो वसू सुगोपा स्यातं पातं नो वृकादद्यायोः ७
 मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः । स्तनाभुजो अशिंश्वीः ८
 दुहीयन् मित्रधितये युवाकु राये च नो मिमीतं वाजवत्यै । इषे च नो मिमीतं धेनुमत्यै ९
 अश्विनोरसनं रथ—मनश्वं वाजिनीवतोः । तेनाहं भूरि चाक्रन १०
 अयं समह मा तनू—ह्याते जनां अनु । सोमपेयं सुखो रथः ११
 अध स्वप्नस्य निर्विदे ऽभुञ्जतश्च रेवतः । उभा ता बस्त्रि नश्यतः १२ [२३] (१३५५)

(१२१) [अष्टादशोऽनुवाकः ॥१८॥ सू० १२१-१२६]

१५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । इन्द्रो विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

कद्विथा नूः पात्रं देवयतां श्रवद् गिरो अङ्गिरसां तुरण्यन् ।
 प्र यदानङ्गिश् आ हर्म्यस्यो—रु क्रंसते अध्वरे यजत्रः १
 स्तम्भीद् द्यां स धरुणं पुषाय—हभुर्वाजाय द्रविणं नरो गोः ।
 अनु स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य परि मातरं गोः २
 नक्षद्भवंमरुणीः पूर्व्यं राट् तुरो विशामङ्गिरसामनु द्यून् ।
 तक्षद् वज्रं नियुतं तस्तम्भद् द्यां चतुष्पदे नर्याय द्विपादे ३
 अस्य मदे स्वयं दा क्रताया—पीवृतमुस्त्रियाणामनीकम् ।
 यद्धं प्रसर्गे त्रिककुम्भिवर्त—दप दुहो मानुषस्य दुरो वः ४
 तुभ्यं पयो यत् पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणे भुरण्यू ।
 शुचि यत् ते रेक्ण आयजन्त सवर्द्धवायाः पर्य उस्त्रियायाः ५ [२४]

अध प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु प्र रोच्यस्या उपसो न सूरः ।
 इन्दुर्येमिराष्ट स्वेदुहव्यैः सुवेण सिश्चञ्चरणाभि धाम ६
 स्विध्मा यद् वनधितिरपस्यात् सूरों अध्वरे परि रोधना गोः ।
 यद्धं प्रभासि कृत्व्यां अनु द्यू—ननर्विशे पश्विषे तुराय ७

(१३६२)

अष्टा महो दिव आदो हरीं इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सम् ।
 हरिं यत् ते मन्दिनं दुक्षन् वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम्
 त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो अश्मानमुपनीतमुभ्वा ।
 कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्व ऋष्टुष्णमननैः परियासि वधैः
 पुरा यत् सूरस्तमसो अपीते स्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।
 शुष्णस्य चित् परिहितं यदोजो दिवस्परि सुग्रथितं तदादः
 अनु त्वा मही पार्जसी अचके द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।
 त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम्
 त्वमिन्द्र नयो याँ अवो नृन् तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।
 यं ते काव्य उशना मन्दिनं दाद वृत्रहणं पार्यं ततक्ष वज्रम्
 त्वं सूर्यो हरितो रामयो नृन् भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।
 प्रास्यं पारं नवतिं नाव्यानामपि कर्तमवर्तयोऽयं ज्यून्
 त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः प्राहि वज्रिवो दुरितादुभीके ।
 प्र नो वाजान् रथ्योऽश्वबुध्या निषे यन्धि श्रवसे सूनृतायै
 मा सा ते अस्मत् सुमतिर्वि दंसद् वाजप्रमहः समिषो वरन्त ।
 आ नो भज मघवन् गोष्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधमादः स्याम

८

९

१० [२५]

११

१२

१३

१४

१५ [२६] (१३७०)

॥ इति प्रथमोऽष्टकः ॥ १ ॥

-००००-

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ व० १-२६]

(१२२)

१५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ५-६ विराड् रूपा ।

प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मील्लुषे भरध्वम् ।
 दिवो अस्तोष्यसुरस्य वीरैरिषुध्येव मरुतो रोदस्योः
 पत्नीव पूर्वहूतिं वावृधध्या उषासानक्ता पुरुधा विदानि ।
 स्तरीर्नात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य श्रिया सुदृशी हिरण्यैः
 ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान् ।
 शिशीतमिन्द्रापर्वता युवं नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः
 उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो हवध्वै ।
 प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्मिन्स्यायोः

१

२

३

४

(१३७४)

आ वो रुवण्युमौशिजो हुवध्यै घोषेव शंसमर्जुनस्य नंशे ।
प्र वः पूष्णे दावन आँ अच्छा वोचेय वसुतातिमग्नेः

५ [१]

श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमो—त श्रुतं सवने विश्वतः सीम् ।
श्रोतुं नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिन्धुरद्भिः

६

स्तुषे सा वां वरुण मित्र राति—र्गवां शता पूक्ष्यामेषु पञ्चे ।
श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अगमन्
अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः सचा सनेम नहुषः सुवीराः ।
जनो यः पञ्चेभ्यो वाजिनीवा—नश्वावतो रथिनो मह्यं सूरिः
जनो यो मित्रावरुणावभिधु—गपो न वां सुनोत्यक्षण्याधुक् ।
स्वयं स यक्ष्मं हृदये नि धत्त आप यदीं होत्राभिर्ऋतावा
स बार्धतो नहुषो दंसुजुतः शर्धस्तरो नरां गूर्तश्रवाः ।
विसृष्टरातिर्याति बाह्वसृत्वा विश्वांसु पूत्सु सदुमिच्छूरः

७

८

९

१० [२]

अध गमन्ता नहुषो हवँ सूरैः श्रोता राजानो अमृतस्य मन्द्राः ।
नभोजुवो यन्निरवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते
एतं शर्धं धाम यस्य सूरै—रित्यवोचन् दशतयस्य नंशे ।
द्युन्नानि येषु वसुताती रारन् विश्वे सन्वन्तु प्रभूथेषु वाजम्
मन्दामहे दशतयस्य धासे—द्विर्यत् पञ्च बिभ्रतो यन्त्यन्ना ।
किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासस्तरुष ऋत्रते नृन्
हिरण्यकर्ण मणिग्रीवमर्ण—स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः ।
अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरो—स्त्राश्वाकन्तुभयेष्वस्मे
चत्वारो मा मशशारस्य शिश्व—स्त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः ।
रथो वां मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमंगभस्तिः सूरौ नाद्यौत

११

१२

१३

१४

१५ [३](१३८५)

(१२३)

१३ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

पृथू रथो दक्षिणाया अयोज्यै—न देवासो अमृतासो अस्थुः ।
कृष्णादुदस्थादुर्या३ विहाया—श्चिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय

१

(१३८६)

- पूर्वा विश्वस्माद् भुवनादबोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुत्री ।
उच्चा व्यख्यद् युवतिः पुनर्भू-रोषा अगन् प्रथमा पूर्वहूतौ २
यदद्य भागं विभजासि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।
देवो नो अत्र सविता दमूना अनागसो वोचति सूर्याय ३
गृहंगृहमहना यात्यच्छा विवेदिवे अधि नामा दधाना ।
सिषासन्ती द्योतना शश्वदागा-दग्रमग्रमिद् भजते वसूनाम् ४
भगस्य स्वसा वरुणस्य जामि-रुषः सूनृते प्रथमा जरस्व ।
पश्चा स दध्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणया रथेन ५ [४]
- उदीरतां सूनृता उत पुरन्धी-रुदुग्रयः शुशुचानासो अस्थुः ।
स्पर्हा वसूनि तमसापगूह्या-विष्कृण्वन्त्युषसो विभातीः ६
अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विषुरूपे अहनी सं चरेते ।
परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाक-रद्यौदुषाः शोशुचता रथेन ७
सहशीरद्य सहशीरिदु श्वो दीर्घं सचन्ते वरुणस्य धाम ।
अनवद्यास्त्रिंशतं योजना-न्येकैका क्रतुं परि यन्ति सद्यः ८
जानत्यहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णादजनिष्ट श्वितीची ।
ऋतस्य योषा न मिनाति धामा-हरहर्निष्कृतमाचरन्ती ९
कन्येव तन्वाइ शाशदाना एषि देवि देवमियक्षमाणम् ।
संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ता-द्वाविर्वक्षांसि कृणुषे विभाती १० [५]
- सुसंकाशा मातृमृष्टेव योषा-विस्तन्वं कृणुषे हृशे कम् ।
भद्रा त्वमुषो वितरं व्युच्छ न तत् ते अन्या उषसो नशन्त ११
अश्वावतीर्गोमतीर्विश्ववारा यतमाना रश्मिभिः सूर्यस्य ।
परा च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम वहमाना उषासः १२
ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना भद्रंभद्रं क्रतुमस्मासु धेहि ।
उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छा-स्मासु रायो मघवत्सु च स्युः १३ [६] (१३९८)
- (१२४)
१३ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।
उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्तसूर्य उर्विया ज्योतिरश्रेत् ।
देवो नो अत्र सविता न्वर्थ प्रासावीद् द्विपत् प्र चतुष्पादित्यै १ (१३९९)

अमिनती दैव्यानि व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि । ईयुषीणामुपमा शश्वतीनामायतीनां प्रथमोषा व्यद्यौत	२
एषा द्विवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिर्वसाना समुना पुरस्तात् । ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति	३
उपो अदर्शि शुन्ध्युवो न वक्षो नोधा इवाविरकृत प्रियाणि । अद्भ्यसन्न ससतो बोधयन्ती शश्वत्तमागात् पुनरेयुषीणाम्	४
पूर्वे अर्धे रजसो अपत्यस्य गवां जनित्र्यकृत प्र केतुम् । व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पूणन्ती पित्रोरुपस्था	५ [७]
एवेदेषा पुरुतमा हृशे कं नाजामिं न परि वृणक्ति जामिम् । अरेपसा तन्वाऽशाशदाना नार्भादीर्षते न महो विभाती	६
अभ्रातेव पुंस एति प्रतीची गर्तारुगिव सनये धनानाम् । जायेव पत्य उशती सुवासा उषा हस्तेव नि रिणीते अप्सः	७
स्वसा स्वस्त्रे ज्यायस्यै योनिमारैर्गपैत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव । व्युच्छन्ती रश्मिभिः सूर्यस्याऽज्यङ्के समनगा इव वाः	८
आसां पूर्वासामहसु स्वसृणा मपरा पूर्वाभ्येति पश्चात् । ताः प्रतनवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उषासः	९
प्र बोधयोषः पृणतो मघो न्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु । रेवदुच्छ मघवद्भ्यो मघोनि रेवत् स्तोत्रे सूनृते जारयन्ती	१० [८]
अवेयमश्वैद् युवतिः पुरस्ताद् युङ्क्ते गवामरुणानामनीकम् । वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृह्णगृह्णमुप तिष्ठाते अग्निः	११
उत् ते वयश्चिद् वसतेरप्यन्तु नरश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ । अमा सते वहसि भूरि वाम मुषो देवि दाशुषे मर्त्याय	१२
अस्तोङ्क्ते स्तोम्या ब्रह्मणा मे ऽवीवृधध्वमुशतीरुषासः । युष्माकं देवीरवसा सनेम सहस्रिणं च शतिनं च वार्जम्	१३ [९] (१४११)

(१२५)

७ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । स्वनयस्य दानस्तुतिः । त्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वान् प्रतिगृह्या नि धत्ते ।
तेन प्रजां वर्धयमान् आयू रायस्पोषेण सचते सुवीरः

१

(१४१२)

सुगुरसत् सुहिरण्यः स्वश्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति ।
यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीजयेव पदिमुत्तिनाति २

आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छन्निष्टेः पुत्रं वसुमता रथेन ।
अंशोः सुतं पायय मत्सरस्य क्षयद्वीरं वर्धय सुनुताभिः ३

उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः ।
पृणन्तं च पुपुर्णि च श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः ४

नार्कस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पृणाति स ह देवेषु गच्छति ।
तस्मा आपो घृतमर्षन्ति सिन्धवस्तस्मा इयं दक्षिणा पिन्वते सदा ५

दक्षिणावतामिदृमानं चित्रा दक्षिणावतां द्विवि सूर्यासः ।
दक्षिणावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः ६

मा पृणन्तो दुरितमेन आरन् मा जारिषुः सूरयः सुव्रतासः ।
अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चिदपृणन्तमभि सं यन्तु शोकाः ७ [१०] (१४१८)

(१२६)

७ (१-५) कक्षीवान् दैर्घतमस् औशिजः, (६) स्वनयो भावयव्यः, (७) रोमशा । १-५ स्वनयो भावयव्यः,
६ रोमशा, ७ स्वनयो भावयव्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

अमन्दान् त्स्तोमान् प्र भरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भाव्यस्य ।
यो मे सहस्रमर्मिमीत सवानतूतो राजा श्रव इच्छमानः १

शतं राजो नार्धमानस्य निष्कात्र छतमश्वान् प्रयतान् त्सद्य आदम् ।
शतं कक्षीवाँ असुरस्य गोनां द्विवि श्रवोऽजरमा ततान २

उप मा श्यावाः स्वनयेन कृत्ता वधूमन्तो दश रथासो अस्थुः ।
षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात् सनत् कक्षीवाँ अभिपित्वे अह्वाम् ३

चत्वारिंशद् दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्रे श्रेणिं नयन्ति ।
मदुच्युतः कृशनावतो अत्यान् कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पज्जाः ४

पूर्वामनु प्रयतिमा ददे वस्त्रीन् युक्ताँ अष्टावरिधायसो गाः ।
सुबन्धवो ये विश्या इव वा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पज्जाः ५

आगधिता परिगधिता या कक्षीकेव जङ्गहे ।
ददाति मह्यं यादुरी याशूनां भोज्या शता ६ (१४१९)

उपोष मे परा मृश मा मे दुभ्राणि मन्यथाः ।
सर्वाहमस्मि रोमशा गुन्धारीणामिवाविका

७ [११] (१४२५)

(१२७) [एकोनविंशोऽनुवाकः ॥१९॥ सू० १२७-१३३]

११ परुच्छेपो दैवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः, ६ अतिधृतिः ।

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।
य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।

घृतस्य विभ्राष्टिमनु वष्टि शोचिषा ऽऽजुह्वानस्य सर्पिषः १

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्र मन्मभिर्विप्रेभिः शुक्र मन्मभिः ।
परिजमानमिव द्यां होतारं चर्षणीनाम् ।

शोचिष्केशं वृषणं यमिमा विशः प्रावन्तु जूतये विशः २

स हि पुरु चिदोजसा विरुक्मता दीद्यानो भवति दुहन्तरः परशुर्न दुहन्तरः ।
वीलु चिद् यस्य समृतौ श्रुवद् वनेव यत् स्थिरम् ।

निष्पहमाणो यमते नायते धन्वासहा नायते ३

दृह्ला चिदस्मा अनु दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिराणिभिर्दृष्ट्यवसे ऽग्नये वृष्ट्यवसे ।
प्र यः पुरुणि गाहते तक्षद् वनेव शोचिषा ।

स्थिरा चिदन्ना नि रिणात्योजसा नि स्थिराणि चिदोजसा ४

तमस्य पृक्षमुपरासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शितरो दिवातरा दप्रायुषे दिवातरात् ।
आदुस्यायुर्ग्रभणवद् वीलु शर्म न सूनवे ।

भक्तमभक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्नयो व्यन्तो अजराः ५ [१२]

स हि शर्धो न मारुतं तुविष्वणि रप्रस्वतीषूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्टानिः ।

आदद्द्वयान्यादुदिर्यज्ञस्य केतुरर्हणा ।

अध स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां नरः शुभे न पन्थाम् ६

द्विता यदी कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मभन्तो वृशा भृगवः ।

अग्निरीशे वसूनां शुचिर्यो धर्णिरेषाम् ।

प्रियां अपिधीर्वनिषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः ७ (१४३२)

विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं दंपतिं भुजे सत्यर्गिर्वाहसं भुजे ।
अतिथिं मानुषाणां पितुर्न यस्यासया ।

अमी च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेष्वा वयः

८

त्वमग्ने सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतातये रयिर्न देवतातये ।

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युष्मिन्तम उत क्रतुः ।

अध स्मा ते परि चरन्त्यजर श्रुष्टीवानो नाजर

९

प्र वो महे सहसा सहस्वत उषर्बुधे पशुषे नाग्ये स्तोमो बभूवग्रये ।

प्रति यदी हविष्मान् विश्वासु क्षासु जोगुवे ।

अग्ने रेभो न जरत ऋषूणां जूर्णिर्हीत ऋषूणाम्

१०

स नो नेदिष्ठं ददृशान आ भ्राग्ने देवेभिः सचनाः सुचेतुना महो रायः सुचेतुना ।

महिं शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्यै ।

महिं स्तोतृभ्यो मघवन् त्सुवीर्यं मथीरुग्रो न शवसा

११ [१३] (१४३)

(१२८)

८ परुच्छेपो दैवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः ।

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम् ।

विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव श्रवस्यते ।

अदब्धो होता नि षदक्लिळस्पदे परिवीत इळस्पदे

१

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथा नमसा हविष्मता देवताता हविष्मता ।

स न ऊर्जामुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति ।

यं मातरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः

२

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गीं रेतो वृषभः कर्निकदृद् दधद् रेतः कर्निकदत् ।

शतं चक्षाणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः ।

सदो दधान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु ।

३

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमे ऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति ।

क्रत्वा वेधा इषूयते विश्वा जातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत

४

(१४४)

कत्वा यदस्य तविषीषु पुञ्चते ऽग्नेर्वेण मरुतां न भोज्ये—षिराय न भोज्या ।

स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां च मज्मना ।

स नस्त्रासते दुरितादभिद्रुतः शंसादुवादाभिद्रुतः

५ [१४]

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्नथ—च्छ्रवस्यया न शिश्नथत् ।

विश्वस्मा इदिषुध्यते देवत्रा हव्यमोहिषे ।

विश्वस्मा इत् सुकृते वारमृण्व—त्यग्निर्द्वारा व्यृण्वति

६

स मानुषे वृजने शंतमो हितोऽग्निर्यज्ञेषु जेन्यो न विस्पतिः प्रियो यज्ञेषु विस्पतिः ।

स हव्या मानुषाणा—मिळा कृतानि पत्यते ।

स नस्त्रासते वरुणस्य धूर्ते—महो देवस्य धूर्तेः

७

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरिरे हव्यवाहं न्येरिरे ।

विश्वार्युं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः

८ [१५] (१४४४)

(१२९)

११ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः, ६ इन्द्रुः । अत्यष्टिः; ८-९ अतिशक्यौ; ११ अष्टिः ।

यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातये ऽपाका सन्तमिषिर प्रणयांसि प्रानवद्य नयांसि ।

सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवद्य तूतुजान वेधसा—मिमां वाचं न वेधसाम्

१

स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद् दक्षार्य इन्द्र भरहूतये नृभि—रसि प्रतूर्तये नृभिः ।

यः शूरैः स्वर्तुः सनिता यो विप्रैर्वाजं तरुता ।

तर्मीशानास इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम्

२

दुस्मो हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद् यावीररुं शूर मर्त्यं परिवृणाक्षि मर्त्यम् ।

इन्द्रोत तुभ्यं तद् द्विवे तद् रुद्राय स्वयंशसे ।

मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुमृलीकाय सप्रथः

३

अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वार्युं प्रासहं युजं वाजेषु प्रासहं युजम् ।

अस्माकं ब्रह्मोतये ऽवा पृतसुषु कासु चित् ।

नहि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यम्

४

नि षू नमार्तिमतिं कयस्य चित् तेजिष्ठाभिरराणिभिर्नोतिभि—रुग्राभिरुग्रोतिभिः ।

नेषि णो यथा पुरा—ऽनेनाः शूर मन्यसे ।

विश्वानि पूरोरपं पषि वह्नि—रासा वह्निर्नो अच्छं

५ [१६] (१४४९)

प्र तद् वोचेयं भव्यायेन्दवे हव्यो न य इषवान् मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।
स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् ।

अव सवेदुघशंसोऽवतुरमव क्षुद्रमिव सवेत् ६

वनेम तद्धोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं रणवं सन्तं सुवीर्यम् ।
दुर्मन्मानं सुमन्तुभिरेमिषा पृचीमहि ।

आ सत्याभिरिन्द्रं द्युमन्तूतिभिर्यजत्रं द्युमन्तूतिभिः ७

प्रपा वो अस्मे स्वयंशोभिखूती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां दरीमन् दुर्मतीनाम् ।
स्वयं सा रिष्यधै या न उपेषे अत्रैः ।

हतेमसन्न वक्षति क्षिप्ता जूर्णिर्न वक्षति ८

त्वं न इन्द्र राया परीणसा याहि पृथो अनेहसा पुरो याह्यरक्षसा ।

सचस्व नः पराक आ सचस्वास्तमीक आ ।

पाहि नो दूरादारादुभिष्टिभिः सदा पाह्यभिष्टिभिः ९

त्वं न इन्द्र राया तरूषसो ग्रं चित् त्वा महिमा संक्षदवसे महे मित्रं नावसे ।
ओजिष्ठ त्रातरविता रथं कं चिदमर्त्य ।

अन्यमस्मद् रिरिषेः कं चिदद्विवो रिरिक्षन्तं चिदद्विवः १०

पाहि न इन्द्र सुष्टुत स्त्रिधोऽवयाता सदुमिद् दुर्मतीनां देवः सन् दुर्मतीनाम् ।
हन्ता पापस्य रक्षसं छाता विप्रस्य मावतः ।

अधा हि त्वा जनिता जीजनद् वसो रक्षोहणं त्वा जीजनद् वसो ११[१७](१४५५)

(१३०)

१० परच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः । १० त्रिष्टुप् ।

एन्द्र याह्युप नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्पतिरस्तं राजेव सत्पतिः ।
हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा ।

पुत्रासो न पितरं वाजसातये मंहिष्ठं वाजसातये १

पिबा सोममिन्द्र सुवानमाद्रिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसगस्तातृषाणो न वंसगः ।
मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धायसे ।

आ त्वा यच्छन्तु हरितो न सूर्यमहा विश्वेव सूर्यम् २ (१४५७)

अविन्दद् दिवो निहितं गुहा निधिं वेन गर्भं परिवीतमश्म—न्यनन्ते अन्तरश्मनि ।

वृजं वज्री गवामिव सिपासन्नङ्गिरस्तमः ।

अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ३

द्राहृहाणो वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षदेव तिग्ममसनाय सं श्य—दहिहत्याय सं श्यत् ।

संविद्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्मना ।

तदेव वृक्षं वनिनो नि वृश्वासि परश्वेव नि वृश्वासि ४

त्वं वृथा नद्य इन्द्र सतवे ऽच्छा समुद्रमसृजो रथा इव वाजयतो रथा इव ।

इत ऊतीरयुञ्जत समानमर्थमक्षितम् ।

धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ५ [१८]

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपा अतक्षिपुः सुम्नाय त्वामतक्षिपुः ।

शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् ।

अत्यमिव शर्वसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ६

भिनत् पुरो नवतिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि द्राशुषे नृतो वज्रेण द्राशुषे नृतो ।

अतिथिग्वाय शम्बरं गिरिरुग्रो अवाभरत् ।

महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ७

इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद् विश्वेषु शतमूतिराजिषु स्वर्मीह्वेष्वाजिषु ।

मनवे शासद्वतान् त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।

दक्षन्न विश्वं ततृषाणमोषति न्यर्शसानमोषति ८

सूरश्चक्रं प्र बृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायती—ज्ञान आ मुषायति ।

उशना यत् परावतो ऽजगन्नृतये कवे ।

सुम्नानि विश्वा मनुषेव तुर्वणि—रहा विश्वेव तुर्वणिः ९

स नो नव्येभिरवृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दर्तः पायुभिः पाहि शग्मैः ।

दिवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः १० [१९] (१४६५)

(१३१)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनमन्ते—न्द्राय मही पृथिवी वरीमभि—द्युम्नसांता वरीमभिः ।

इन्द्रं विश्वे सजोषसो देवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्राय विश्वा सर्वानानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा १

(१४६६)

Rcc No - 334 . 1599

विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुञ्जते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् ।
तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयवः स्तोभैर्भिरिन्द्रमायवः २

वि त्वा ततस्त्रे मिथुना अवस्यवो ब्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।
यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

आविष्कारिन्द्र वृषणं सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवम् ३

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।
शासुस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः ४

आदित ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मर्देषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।
चक्रथ कारभेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत ५

उतो नो अस्या उषसो जुषेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः ।
यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः ६

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुर्मित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।
जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिष्टं न यामन्नप भूतु दुर्मतिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः ७ [२०] (१४७२)

(१३२)

६ परहृच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः; ६ (१ अर्धर्चस्य) इन्द्रापर्वतौ । अत्यष्टिः ।

त्वया वयं मघवन् पूर्वे धन इन्द्रत्वोताः सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतः ।
नेदिष्ठे अस्मिन्नह न्यधि वोचा नु सुन्वते ।

अस्मिन् यज्ञे वि चयेमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतम् १

स्वर्जेषे भर आप्रस्य ववमन्युषर्बुधः स्वस्मिन्नञ्जसि क्राणस्य स्वस्मिन्नञ्जसि ।
अहन्निन्द्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्णोपवाच्यः ।

अस्मन्ना ते सध्यक् सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः २ (१४७४)

तत् तु प्रयः प्रत्नथा ते शुशुक्वन् यस्मिन् यज्ञे वारमकृण्वत् क्षय—मृतस्य वारसि क्षयम् ।

वि तद् वोचैरधं द्विता—ऽन्तः पश्यन्ति रुश्मिभिः ।

स घा विद्वे अन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिन्द्रो गवेषणः ३

नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणोरप ब्रज—मिन्द्र शिक्षन्नप ब्रजम् ।

ऐभ्यः समान्या दिशा ऽस्मभ्यं जेषि योत्सि च ।

सुन्वद्भ्यो रन्धया कं चिद्व्रतं हृणायन्तं चिद्व्रतम् ४

सं यज्जनान् क्रतुभिः शूर ईक्षय—द्वने हिते तरुषन्त श्रवस्यवः प्र यक्षन्त श्रवस्यवः ।

तस्मा आयुः प्रजावदिद् बाधे अर्चन्त्योजसा ।

इन्द्र ओक्यं दिधिषन्त धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ५

युवं तमिन्द्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिन्द्रतं वज्रेण तंतमिन्द्रतम् ।

दूरे चत्तारं च्छन्तसुद् गर्हनं यदि नक्षत् ।

अस्माकं शत्रून् परि शूर विश्वतो दुर्मा दर्षीष्ट विश्वतः ६ [२१] (१४७८)

(१३३)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । १ त्रिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप्, ५ गायत्री, ६ धृतिः, ७ अष्टिः ।

उभे पुनामि रोदसी ऋतेन दुहो दहामि सं महीरनिन्द्राः ।

अभिन्लग्न यत्र हता अमित्रा वैलस्थानं परि तृह्णा अशेरन् १

अभिन्लग्ना चिदद्रिवः शीर्षा यातुमतीनाम् ।

छिन्धि वटूरिणा पदा महावटूरिणा पदा २

अवासां मघवञ्जहि शर्धो यातुमतीनाम् ।

वैलस्थानके अर्मके महावैलस्थे अर्मके ३

यासां तिस्रः पञ्चाशतो ऽभिन्लङ्गैरपावपः ।

तत् सु ते मनायति तत् सु ते मनायति ४

पिशङ्गभृष्टिमम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण ।

सर्वं रक्षो नि बर्हय ५

अवर्मह इन्द्र दाहहि श्रुधी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न भीषाँ अद्रिवो घृणान्न भीषाँ अद्रिवः ।

शुष्मिन्तमो हि शुष्मिभिर्वधैरुग्रेभिरीयसे ।

अपूरुषघ्नो अपतीत शूर सत्वाभि—स्त्रिस्रैः शूर सत्वाभिः ६ (१४८४)

वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि ष्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।
 सुन्वान इत् सिंषासति सहस्रा वाज्यवृतः ।
 सुन्वानायेन्द्रो ददात्याभुवं रयिं ददात्याभुवम्

७ [२२] (१४८५)

(१३४)

[विंशोऽनुवाकः ॥२०॥ सू० १३४-१३९]

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । वायुः । अत्यष्टिः, ६ अष्टिः ।

आ त्वा जुवो रारहाणा अभि प्रयो वायो वहन्त्विह पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये ।
 ऊर्ध्वा ते अनु सूनृता मनस्तिष्ठतु जानती ।
 नियुत्वता रथेना याहि द्वावने वायो मखस्य द्वावने १
 मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायुविन्दवो ऽस्मत् क्राणासः सुकृता अभिद्यवो गोभिः क्राणा अभिद्यवः ।
 यन्द्र क्राणा इरध्यै दक्षं सचन्त ऊतयः ।
 सधीचीना नियुतो द्वावने धिय उर्ध्ववत ई धियः २
 वायुयुङ्क्ते रोहिता वायुरुणा वायू रथे अजिरा धुरि वोह्वे वहिष्ठा धुरि वोह्वे ।
 प्र बोधया पुरंधिं जार आ ससतीमिव ।
 प्र चक्षय रोदसी वासयोषसः श्रवसे वासयोषसः ३
 तुभ्यमुषासः शुचयः परावति भद्रा वस्त्रा तन्वते दंसु रश्मिषु चित्रा नव्येषु रश्मिषु ।
 तुभ्यं धेनुः सबर्दुघा विश्वा वसूनि दोहते ।
 अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो दिव आ वक्षणाभ्यः ४
 तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुग्रा इषणन्त भुर्वण्यपामिषन्त भुर्वणि ।
 त्वां त्सारी दसमानो भर्गमीद्वे तक्ववीये ।
 त्वं विश्वस्माद् भुर्वनात् पासि धर्मणा ऽसुर्यात् पासि धर्मणा ५
 त्वं नो वायवेषामपूर्व्यः सोमानां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतानां पीतिमर्हसि ।
 उतो विहुर्मतीनां विशां ववर्जुधीणाम् ।
 विश्वा इत् ते धेनवो दुह आशिरं घृतं दुहन्त आशिरम् ६ [२३] (१४९१)

(१३५)

९ परुच्छेपो दैवोदासिः । १-३, ९ वायुः; ४-८ इन्द्रवायू । अत्यष्टिः; ७-८ अष्टिः ।

स्तीर्णं बहिरुप नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिनीभिर्नियुत्वते ।
 तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे ।
 प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन् मदाय क्रत्वे अस्थिरन् । १ (१४९२)

तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रिभिः स्पर्हा वसानः परि कोशमर्षति शुक्रा वसानो अर्षति ।

तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हूयते ।

वह वायो नियुतो याह्यस्मयुर्जुषाणो याह्यस्मयुः

२

आ नो नियुद्धिः श्रुतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।

तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत

३

आ वां रथो नियुत्वान् वक्षदवसे ऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।

पिबतं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वां हितम् ।

वायुवा चन्द्रेण राधसा गतं—मिन्द्रश्च राधसा गतम्

४

आ वां धियो ववृत्युरध्वराँ उपे—ममिन्दुं मर्मजन्त वाजिनं—माशुमत्यं न वाजिनम् ।

तेषां पिबतमस्मयू आ नो गन्तमिहोत्या ।

इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवं मदाय वाजदा युवम्

५ [२४]

इमे वां सोमा अप्स्वा सुता इहा—ध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ।

एते वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाशवः ।

युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमासो अत्यव्यया

६

अति वायो ससतो याहि शश्वतो यत्र गावा वदति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

वि सूनृता ददंशे रीयते घृतं मा पूर्णया नियुता याथो अध्वर—मिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ७

अत्राह तद् वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुपतिष्ठन्त जायवो ऽस्मे ते संन्तु जायवः ।

साकं गावः सुवते पच्यते यवो न ते वाय उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ८

इमे ये ते सु वायो बाह्वो जसो ऽन्तर्नदी ते पतर्यन्त्युक्षणो महि बार्धन्त उक्षाणः ।

धन्वाश्चिद् ये अनाशवो जीराश्चिदगिरौकसः ।

सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः

९ [२५] (१५००)

(१३६)

७ परच्छेपो दैवोदासिः । १-५ मित्रावरुणौ, ६-७ लिङ्गोक्ताः । अत्यष्टिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता मृळयद्भ्यां स्वादिष्ठं मृळयद्भ्याम् ।

ता सम्राजा घृतासुती यज्ञेयं उपस्तुता ।

अथैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधृषे देवत्वं न चिदाधृषे

१

(१५०१)

अर्दशिं गातुरुखे वरीयसी पन्था ऋतस्य समयंस्त रश्मिभि—श्चक्षुर्भगस्य रश्मिभिः ।

द्युक्षं मित्रस्य सार्दन—मर्यम्णो वरुणस्य च ।

अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वयं उपस्तुत्यं बृहद् वयः २

ज्योतिष्मतीमदिति धारयत्क्षितिं स्वर्वतीमा संचेते दिवेदिवे जागृवांसां दिवेदिवे ।

ज्योतिष्मत् क्षत्रमाशाते आदित्या दानुनस्पती ।

मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनो ऽर्यमा यातयज्जनः ३

अयं मित्राय वरुणाय शंतमः सोमो भूत्ववपानेष्वभाभंगो देवो देवेष्वभाभंगः ।

तं देवासो जुषेरत् विश्वे अद्य सजोषसः ।

तथा राजाना करथो यदीमह कृतावाना यदीमहे ४

यो मित्राय वरुणाय विधज्जनो ऽनर्वाणं तं परि पातो अंहसो दाश्वांसं मर्तमंहसः ।

तमर्यमाभि रक्ष—त्यृजुयन्तमनु व्रतम् ।

उक्थैर्य एनोः परिभूषति व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतम् ५

नमो दिवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळुषे सुमृळीकाय मीळुषे ।

इन्द्रमग्निमुप स्तुहि द्युक्षमर्यमणं भगम् ।

ज्योर्जीवन्तः प्रजया सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ६

ऊती देवानां वयमिन्द्रवन्तो मंसीमहि स्वयशसो मरुद्भिः ।

अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तदश्याम मधवानो वयं च ७ [२६] (१५०७)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ वर्गाः १-२७]

(१३७)

३ परच्छेपो दैवोदासिः । मित्रावरुणौ । अतिशक्री ।

सुषुमा यातमद्रिभि—र्गोश्रीता मत्सरा इमे सोमांसो मत्सरा इमे ।

आ राजाना दिविस्पृशा ऽस्मत्रा गन्तमुप नः ।

इमे वा मित्रावरुणा गवाशिरः सोमाः शुक्रा गवाशिरः १

इम आ यातमिन्द्रवः सोमांसो दध्याशिरः सुतांसो दध्याशिरः ।

उत वामुषसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुर्ऋताय पीतये २

तां वा धेनुं न वासरी—मंशुं दुहन्त्यद्रिभिः सोमं दुहन्त्यद्रिभिः ।

अस्मत्रा गन्तमुप नो ऽर्वाश्वा सोमपीतये ।

अयं वा मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ३ [१] (१५१०)

(१३८)

४ परुच्छेपो दैवोदासिः । पूषा । अत्यष्टिः ।

प्रप्रं पूष्णस्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन्दते स्तोत्रमस्य न तन्दते ।

अर्चामि सुम्नयन्नह—मन्त्यूतिं मयोभुवम् ।

विश्वस्य यो मन आयुयुवे मखो देव आयुयुवे मखः

१

प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमेभिः कृण्व ऋणवो यथा मृध उट्टो न पीपरो मृधः ।

हुवे यत् त्वा मयोभुवं देवं सख्याय मर्त्यः ।

अस्माकमाङ्गुपान् द्युन्निनस्कृधि वाजेषु द्युन्निनस्कृधि

२

यस्य ते पूषन् त्सख्ये विपन्यवः क्रत्वा चित् सन्तोऽवसा बुभुजिर इति क्रत्वा बुभुजिरे ।

तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।

अहेळमान उरुशंस सरीं भव वाजेवाजे सरीं भव

३

अस्या ऊ षु ण उप सातये भुवो ऽहेळमानो रविवाँ अजाश्व श्रवस्यतामजाश्व ।

ओ षु त्वा ववृतीमहि स्तोमेभिर्दस्म साधुभिः ।

नहि त्वा पूषन्नतिमन्य आघृणे न ते सख्यमपह्नुवे

४ [२] (१५१४)

(१३९)

११ परुच्छेपो दैवोदासिः । १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः,

९ इन्द्राग्नी, १० बृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः । अत्यष्टिः, ५ बृहती, ११ त्रिष्टुप् ।

अस्तु श्रौषट् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धो दिव्यं वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे ।

यन्द्र क्राणा विवस्वति नाभा सदायि नव्यसी ।

अध प्र सू न उप यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः

१

यन्द्र त्यन्मित्रावरुणावृतादध्यादुदाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना ।

युवोरित्थाधि सन्न—स्वपश्याम हिरण्ययम् ।

धीभिश्चन मनसा स्वेभिर्क्षभिः सोमस्य स्वेभिर्क्षभिः

२

युवाँ स्तोमेभिर्देव्यन्तो अश्विना ऽऽश्रावयन्त इव श्लोकमायवो युवाँ हव्याभ्याऽयवः ।

युवोर्विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।

पुषायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे दत्ता हिरण्यये

३

(१५१७)

अचेति दक्षा व्यु॑नाकमृण्वथो यु॒ञ्जते॑ वां रथयुजो दि॒र्विष्टि॑—वध्वस्मानो दि॒र्विष्टि॑षु ।

अधि॑ वां स्था॒म व॒न्धुरे॑ रथे॑ दक्षा हिरण्यये ।

प॒थेव॑ यन्ता॒वनु॑शासता रजो ऽ॒शसा॑ शासता रजः

४

शची॑भिर्नः शची॒विसू॑ दि॒वा नक्तं॑ दशस्यतम् ।

मा वां रा॒तिरुप॑ दसत् कदा॑ चना—स्मद् रा॒तिः कदा॑ चन

५ [३]

वृषा॑न्निन्द्र वृषपा॒णास॑ इन्द्र॒व इमे॑ सुता अ॒दिषु॑तास उ॒द्भिदु॑—स्तुभ्य॑ सुतास॑ उ॒द्भिदः॑ ।

ते त्वा॑ म॒न्दन्तु॑ द्वावने॑ महे॒ चिन्ना॑य राध॒से ।

गी॒र्भिर्गीर्वा॑हः स्तव॒मान् आ ग॑हि सुमृ॒लीको॑ न आ ग॑हि

६

ओ षू॒ णो॑ अग्ने शृणुहि त्वमी॒ळितो॑ दे॒वेभ्यो॑ ब्रवासि य॒ज्ञिये॑भ्यो राज॒भ्यो य॒ज्ञिये॑भ्यः ।

य॒द्ध त्याम॑ङ्गिरोभ्यो धेनुं दे॒वा अ॑दत्तन ।

वि तां दु॒हे अ॒र्यमा॑ क॒र्तरी॑ सचा॑ एष तां वे॒द मे॑ सचा॑

७

मो षु वो॑ अ॒स्मद्व॑भि तानि पौ॒स्या सना॑ भूवन् द्यु॒म्नानि॑ मोत जा॒रिषु॑—र॒स्मत् पुरो॑त जा॒रिषुः॑ ।

यद् व॑रि॒चित्रं॑ युगेयु॒गे नव्यं॑ वोषा॒दम॑र्त्यम् ।

अ॒स्मासु॑ तन्म॒रुतो॑ यच्च॑ दुष्ट॒रं दि॒धृता॑ यच्च॑ दुष्ट॒रम्

८

दृ॒ध्यङ् ह॑ मे ज॒नुषं॑ पूर्॒वो अ॒ङ्गिराः॑ प्रि॒यमे॑धः कण्वो अ॒त्रिर्मे॒नुर्वि॒दुस्ते॑ मे पूर्॒वे मे॒नुर्वि॒दुः ।

तेषां॑ दे॒वेष्वा॒र्याति॑—र॒स्माकं॑ तेषु॒ नाभ॑यः ।

तेषां॑ प॒देन॑ म॒ह्या न॑मे गि॒रे—न्दा॒ग्नी आ न॑मे गि॒रा

९

होता॑ यक्षद् व॒निनो॑ वन्त॒ वार्यं॑ बृह॒स्पति॑र्यजति वेन उ॒क्षभिः॑ पुरु॒वारो॑भि॒रुक्षाभिः॑ ।

ज॒गृभ्मा॑ दूर॒आदि॑शं श्लो॒कम॑द्भे॒रध॑ त्मना॑ ।

अ॒धारय॑द॒रिन्दा॑नि सु॒क्रतुः॑ पुरु॒ सद्मानि॑ सु॒क्रतुः॑

१०

ये दे॒वासो॑ दि॒व्येका॑दश स्थ पु॒थिव्या॑म॒ध्येका॑दश स्थ ।

अ॒प्सुक्षि॑तो॒ माहि॑नैका॒दश॑ स्थ ते दे॒वासो॑ य॒ज्ञमि॑मं जुषध्वम्

११ [४] (१५२५)

(१४०) [एकविंशोऽनुवाकः॥२१॥ सू० १४०-१५६]

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, १० त्रिष्टुप्वा, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

वे॒दिष॑दे प्रि॒यधा॑माय सु॒द्युते॑ धा॒सि॒मिव॑ प्र भ॒रा योनि॑म॒ग्नये॑ ।

व॒क्ष्णे॒णैव॑ वासया॒ मन्म॑ना शु॒चिं ज्योती॑रथं शु॒क्रव॑र्णं तमो॒हन॑म्

१

(१५२६)

अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः ।
 अन्यस्यासा जिह्वया जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारुणः २
 कृष्णप्रुतौ वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरेते अभि मातरा शिशुम् ।
 प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृषुच्युतमा साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ३
 मुमुक्ष्वोऽमनवे मानवस्यते रघुदुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।
 असमना अजिरासो रघुप्यदो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ४
 आदस्य ते ध्वसयन्तो वृथेरते कृष्णमभ्वं महि वर्षः करिंक्रतः ।
 यत् सीं महीमवनिं प्राभि मर्मृश दमिश्चसन् तस्तनयन्नेति नानदत् ५ [५]

भूषन् न योऽधि बभूषु नम्रते वृषेव पत्नीरभ्येति रोरुवत् ।
 ओजायमानस्तन्वश्च शुम्भते भीमो न शृङ्गा दविधाव दुर्गृभिः ६
 स संस्तिरो विष्टिरः सं गृभायति जानन्नेव जानतीर्नित्य आ शये ।
 पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति देव्यमन्यद्वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ७
 तमघुवः केशिनीः सं हि रेभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मधुषीः प्रायवे पुनः ।
 तासां जरां प्रमुञ्चन्नेति नानदुदसु परं जनयञ्जीवमस्तुतम् ८
 अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविग्रेभिः सत्वमिर्याति वि ज्रयः ।
 वयो दधत् पद्वते रोरिहत् सदाऽनु श्येनीं सचते वर्तनीरहं ९
 अस्माकमग्रे मधवत्सु दीद्वि ह्यध श्वसीवान् वृषभो दमूनाः ।
 अवास्या शिशुमतीरदीदेवमेव युत्सु परिजिर्भुराणः १० [६]

इदमग्रे सुधितं दुर्धितादधि प्रियादु चिन्मन्मनः प्रयो अस्तु ते ।
 यत् ते शुक्रं तन्वोऽरोचते शुचि तेनास्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ११
 रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पद्वतीं रास्यग्रे ।
 अस्माकं वीरा उत नो मघोनो जनोश्च या पारयाच्छर्म या च १२
 अभी नो अग्न उक्थमिज्जुर्गुर्या द्यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वर्गूताः ।
 गव्यं यव्यं यन्तो दीर्घाहिषं वरमरुण्यो वरन्त १३ [७] (१५३८)

(१४१)

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

बळित्था तद् वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहसो यतो जनि ।
 यद्वीमुप ह्वरते सार्धते मतिर्ऋतस्य धेना अनयन्त समुतः १ (१५३९)

पृक्षो वपुः पितुमान् नित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिंवासु मातृषु ।
तृतीयमस्य वृषभस्य दोहसे दशप्रमतिं जनयन्त योषणः २

निर्यदीं बुधान्महिषस्य वर्षस ईशानासः शर्वसा क्रन्तं सूरयः ।
यदीमनु प्रदिवो मध्व आधवे गुहा सन्तं मातरिश्वा मथायति ३

प्र यत् पितुः परमाज्ञीयते पर्या पृक्षुधो वीरुधो दंसु रोहति ।
उभा यदस्य जनुषं यदिन्वत् आदिद् यविष्ठो अभवद् घृणा शुचिः ४

आदिन्मातृराविशद् यास्वा शुचि र्हिंस्यमान उर्विया वि वावृधे ।
अनु यत् पूर्वा अरुहत् सनाजुवो नि नव्यसीष्ववरासु धावते ५ [८]

आदिन्द्रोतारं वृणते दिविष्टिषु भगमिव पपृचानासं ऋञ्जते ।
देवान् यत् क्रत्वा मज्मना पुरुष्टतो मर्तं शंसं विश्वधा वेति धार्यसे ६

वि यदस्थाद् यजतो वातचोदितो ह्यारो न वक्त्रा जरणा अनाकृतः ।
तस्य पत्नम् दृक्षुषः कृष्णजं हसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः ७

रथो न यातः शिकभिः कृतो द्यामङ्गेभिररुषेभिरीयते ।
आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेषथादीषते वयः ८

त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतव्रतो मित्रः शाश्वदे अर्यमा सुदानवः ।
यत् सीमनु क्रतुना विश्वथा विभु रराज्ञ नेमिः परिभूरजायथाः ९

त्वमग्ने शशमानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि ।
तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन् वयं भगं न कारे महिरत्न धीमहि १०

अस्मे रयिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पपृचासि धर्णसिम् ।
रश्मीरिव यो यमति जन्मनी उभे देवानां शंसमृत आ च सुक्रतुः ११

उत नः सुद्योत्मा जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।
स नो नेषन्नेषतमैरमूरो ऽग्निर्वामं सुवितं वस्यो अच्छ १२

अस्ताव्यग्निः शिमीवन्द्रिर्कैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।
अमी च ये मघवानो वयं च मिहं न सूर्यो अति निष्टतन्युः १३ [९] (१५५१)

(१४२)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । (आप्रीसूक्तं) = १ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इळः,

५ बर्हिः, ६ देवीः द्वारः, ७ उपासानक्ता, ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळा-

भारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः, १३ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

समिद्धो अग्र आ वह देवाँ अद्य यत्सुचे । तन्तुं तनुष्व पूर्वं सुतसोमाय दाशुषे १
 घृतवन्तमुप मासि मधुमन्तं तनूनपात् । यज्ञं विप्रस्य मावतः शशमानस्य दाशुषः २
 शुचिः पावको अद्भुतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति । नराशंसस्त्रिरा दिवो देवो देवेषु यज्ञियः ३
 ईळितो अग्र आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् । इयं हि त्वा मतिर्ममाच्छा सुजिह्व वच्यते ४
 स्तृणानासो यत्सुचो बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे । वृञ्जे देवव्यचस्तम मिन्द्राय शर्म सप्रथः ५
 वि श्रयन्तामृतावृधः प्रयै देवेभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृहो द्वारो देवीरसश्रतः ६ [१०]

आ भन्दमाने उपाके नक्तोषासा सुपेशसा । यही क्रतस्य मातरा सीदतां बर्हिरा सुमत ७
 मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं सिधमद्य दिविस्पृशम् ८
 शुचिर्देवेष्वर्पिता होत्रा मरुत्सु भारती । इळा सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ९
 तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना । त्वष्टा पोषाय विष्यतु राये नाभा नो अस्मयुः १०
 अवसृजन्नुप त्मना देवान् यक्षि वनस्पते । अग्निर्हव्या सुषूदति देवो देवेषु मेधिरः ११
 पूषण्वते मरुत्वते विश्वदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रवेपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन १२
 स्वाहाकृतान्या गृह्युप हव्यानि वीतये । इन्द्रा गहि श्रुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे १३ [११]

(१५६४)

(१४३)

८ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्रये वाचो मतिं सहसः सुनवे भरे ।
 अपां नपाद् यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीदहृत्वियः १
 स जायमानः परमे व्योम न्याविराग्रिर्भवन्मातरि श्वने ।
 अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्मना प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् २
 अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंहशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
 भात्वक्षसो अत्यकुर्न सिन्धवो ऽग्ने रेजन्ते असंसन्तो अजराः ३

(१५६७)

यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नामा पृथिव्या भुवनस्य मज्जना ।
 अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति ४
 न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।
 अग्निर्जम्भैस्तिगितैरत्ति भवति योधो न शत्रून् त्स वना न्यृञ्जते ५
 कुविन्नो अग्निरुचर्थस्य वीरसद् वसुष्कुविद् वसुभिः काममावरत् ।
 चोदः कुवित् तुतुज्यात् सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे ६
 घृतप्रतीकं व क्रतस्य धूर्षद् मग्निं मित्रं न समिधान क्रञ्जते ।
 इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम् ७
 अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भिरेग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः ।
 अदब्धेभिरहपितेभिरिष्टे ऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ८ [१२] (१५७२)

(१४४)

७ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती ।

एति प्र होता व्रतमस्य माययो ध्वा दधानः शुचिपेशसं धियम् ।
 अभि सुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धाम प्रथमं ह निंसते १
 अभीमृतस्य दोहना अनूषत् योनौ देवस्य सवने परीवृताः ।
 अपामुपस्थे विभृतो यदावस दध स्वधा अधयद् याभिरीर्यते २
 युर्युषतः सर्वयसा तदिद् वपुः समानमर्थं वितरित्रता मिथः ।
 आर्दीं भगो न हव्यः समस्मदा वोह्नुर्न रश्मीन् त्समयंस्त सारथिः ३
 यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोकसा ।
 दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरू चरन्नजरो मानुषा युगा ४
 तमीं हिन्वन्ति धीतयो दश विशो देवं मतींस ऊतये हवामहे ।
 धनोरधि प्रवत् आ स ऋण्वत्यभिन्नजन्निर्वयुना नवाधित ५
 त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुपा इव त्मना ।
 एनीं त एते बृहती अमिश्रिया हिरण्ययी वक्ररी बर्हिशाशाते ६
 अग्ने जुषस्व प्रति हर्य तद् वचो मन्द्र स्वधाव क्रतजात् सुक्रतो ।
 यो विश्वतः प्रत्यङ्मुखिं दर्शतो रणवः संहृष्टौ पितुमा इव क्षयः ७ [१३] (१५७२)

(१४५)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

तं पृच्छता स जंगामा स वेदु स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।
 तस्मिन् त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः १
 तमित् पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्रभीत् ।
 न मृष्यते प्रथमं नापरं वचो ऽस्य कृत्वा सचते अप्रहृषितः २
 तमिद् गच्छन्ति जुह्वस्तमर्वती विश्वान्येकः शृणवद् वचांसि मे ।
 पुरुषैस्ततुरिर्यज्ञसाधनो ऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्त सं रभः ३
 उपस्थायं चरति यत् समारत सद्यो जातस्तत्सार युज्येभिः ।
 अभि श्वान्तं मृशते नान्द्ये मुदे यदीं गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् ४
 स ई मृगो अप्यो वनर्गुरुप त्वच्युपमस्यां नि धायि ।
 व्यब्रवीद् वयुना मर्त्येभ्यो ऽग्निर्विद्वान् कृतचिद्धि सत्यः ५ [१४] (१५८४)

(१४६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्रिमूर्धानं सप्तर्हिमं गृणीषे ऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे ।
 निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रोचनापप्रिवांसम् १
 उक्षा महौ अभि ववक्ष एने अजरस्तस्थावितऊतिर्कृष्वः ।
 उर्व्याः पदो नि दधाति सानौ रिहन्त्यूर्धो अरुषासो अस्य २
 समानं वत्समभि संचरन्ती विष्वग्धेनू वि चरतः सुमेके ।
 अनपवृज्यां अध्वनो मिमानि विश्वान् केतां अधि महो दधाने ३
 धीरासः पदं कवयो नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुर्यम् ।
 सिषांसन्तः पर्यपश्यन्त सिन्धु माविरेभ्यो अभवत् सूर्यो नृन् ४
 दिदृक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्य ईळैन्यो महो अर्भाय जीवसे ।
 पुरुत्रा यदभवत् सूरहैभ्यो गर्भेभ्यो मघवा विश्वदर्शतः ५ [१५] (१५८९)

(१४७)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा ते अग्ने शुचयन्त आयो द्वाशुर्वाजेभिराशुषाणाः ।
 उभे यत् तोके तनये दधाना ऋतस्य सामन् उणयन्त देवाः १ (१५९०)

बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।
 पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तन्वं वन्दे अग्ने २
 ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
 ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः ३
 यो नो अग्ने अररिवाँ अघायु ररातीवा मर्चयति ह्येन ।
 मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः ४
 उत वा यः सहस्य प्रविद्वान् मर्तो मर्तं मर्चयति ह्येन ।
 अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्त मग्ने मार्किर्नो दुरिताय धायीः ५ [१६] (१५९४)

(१४८)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मथीद् यदीं विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सुं विश्वदेव्यम् ।
 नि यं दुधुर्मनुष्यासु विक्षु स्वर्णं चित्रं वपुषे विभावं १
 दृढानमिन्न ददभन्त मन्मा गिर्वरुथं मम तस्य चाकन् ।
 जुषन्त विश्वान्यस्य कर्मो पस्तुतिं भरमाणस्य कारोः २
 नित्ये चिन्तु यं सद्ने जगृभ्रे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियासः ।
 प्र सू नयन्त गृभयन्त इष्टा वश्वांसो न रथ्यो रारहाणाः ३
 पुरुणि दुस्मो नि रिणाति जम्भै राद् रौचते वन आ विभावा ।
 आदस्य वातो अनु वाति शोचि रस्तुर्न शर्यामसनामनु द्यून् ४
 न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्भे सन्तं रेष्णा रेषयन्ति ।
 अन्धा अपश्या न दभन्नभिख्या नित्यास ई प्रेतारो अरक्षन् ५ [१७] (१५९५)

(१४९)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । विराट् ।

महः स राय एषते पतिर्दन्निन इनस्य वसुनः पद आ ।
 उप ध्रजन्तमर्द्रयो विधन्नित् १
 स यो वृषा नरां न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।
 प्र यः सम्राणः शिश्रीत योनौ २ (१६०१)

आ यः पुरं नार्मिणीमदीदे—दत्यः कविर्नभन्योः३ नार्वा ।

सूरो न रुरुकाञ्छतात्मा

३

अभि द्विजन्मा त्री रोचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात् ।

होता यजिष्ठो अपां सधस्थे

४

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दुधे वार्याणि श्रवस्या ।

मर्तो यो अस्मै सुतुको दृदाश

५ [१८] (१६०४)

(१५०)

३ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । उष्णिक् ।

पुरु त्वा द्वाश्वान् वोचे ऽरिरग्ने तव सिद्धा । तोदस्येव शरण आ महस्य

१

व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररुषः । कदा चन प्रजिगतो अदेवयोः

२

स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो ब्राधन्तमो द्विवि । प्रप्रेत् ते अग्ने वनुषः स्याम

३ [१९] (१६०७)

(१५१)

९ दीर्घतमा औचथ्यः । १ मित्रः, २-९ मित्रावरुणौ । जगती ।

मित्रं न यं शिष्या गोषु गव्यवः स्वाध्यां विदथे अप्सु जीर्जनन् ।

अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं यजतं जनुषामवः

१

यद्ध त्यद् वां पुरुमीळहस्य सोमिनः प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः ।

अध क्रतुं विदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः

२

आ वां भूषन् क्षितयो जन्म रोदस्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे ।

यदीमृताय भरथो यदवते प्र होत्रया शिष्या वीथो अध्वरम्

३

प्र सा क्षितिर्सुर या महि प्रिय ऋतावानावृतमा घोषथो बृहत् ।

युवं दिवो बृहतो दक्षमाभुवं गां न धुर्युष युञ्जाथे अपः

४

मही अत्र महिना वारमृण्वथो ऽरेणवस्तुज आ सन्नन् धेनवः ।

स्वरन्ति ता उपरताति सूर्यमा निम्रुच उषसस्तक्वीरिव

५ [२०]

आ वामृताय केशिनीरनूषत् मित्र यत्र वरुण गातुमर्चथः ।

अव त्मना सृजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः

६

यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशति कविर्होता यजति मन्मसाधनः ।

उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वरमच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मयू

७ (१६१४)

युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिरञ्जत ऋतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ।
 भरन्ति वां मन्मना संयता गिरो ऽहंप्यता मनसा रेवदाशाथे
 रेवद् वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा मायाभिरितुति माहिन्म ।
 न वां द्यावोऽहमिर्नोति सिन्धवो न देवत्वं पणयो नानशुर्मघम्

१[२१](१६१६)

(१५२)

७ दीर्घतमा औचथ्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्वा मन्तवो ह सर्गाः ।
 अवातिरतमनृतानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे
 एतच्चन त्वो वि चिकेतदेषां सत्यो मन्त्रः कविशस्त ऋधावान् ।
 त्रिराश्रिं हन्ति चतुरश्रिग्यो देवनिदो ह प्रथमा अजूर्यन्
 अपादेति प्रथमा पद्वतीनां कस्तद् वां मित्रावरुणा चिकेत ।
 गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यनृतं नि तारीत्
 प्रयन्तमित् परिं जारं कनीनां पश्यामसि नोपनिपद्यमानम् ।
 अनवपृग्णा वितता वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम
 अनश्वो जातो अनभीशुर्वा कनिक्रदत् पतयदूर्ध्वसानुः ।
 अचित्तं ब्रह्म जुजुषुर्यवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणन्तः
 आ धेनवो मामतेयमवन्ती ब्रह्मप्रियं पीपयन् तस्मिन्नुधन् ।
 पित्वो भिक्षेत वयुनानि विद्रा नासाविवासन्नदिति मुरुष्येत
 आ वां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्याम् ।
 अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सहा अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा

१

२

३

४

५

६

७[२२](१६२३)

(१५३)

४ दीर्घतमा औचथ्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यजामहे वां महः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।
 घृतैर्घृतस्नू अध यद् वामस्मे अध्वर्यवो न धीतिभिर्भरन्ति
 प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्तिर्यामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
 अनक्ति यद् वां विदथेषु होता सुमं वां सुरिर्वृषणाविर्यक्षन्

१

२

(१६२५)

पीपाय धेनुरदितिर्कृताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे ।

हिनोति यद् वा विदथे सपर्यन् त्स रातहव्यो मानुषो न होता ३

उत वा विश्व मद्यास्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त देवीः ।

उतो नो अस्य पूर्व्यः पतिर्दन् वीतं पातं पर्यस उस्त्रियायाः ४ [२३] (१६२७)

(१५४)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

विष्णोर्नु कै वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।

यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः १

प्र तद् विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।

यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणे—प्वधिक्षियन्ति भुवन्नानि विश्वा २

प्र विष्णवे शूपमेतु मन्म गिरिक्षित उरुगायाय वृष्णे ।

य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थ—मेको विममे त्रिभिरित् पदेभिः ३

यस्य त्री पूर्णा मधुना पदान्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।

य उ त्रिधातु पृथिवीमुत द्या—मेको दाधार भुवन्नानि विश्वा ४

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।

उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ५

ता वां वास्तून्युश्मसि गमध्वै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।

अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ६ [२४] (१६३३)

(१५५)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णू । जगती ।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत ।

या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुर्वतेव साधुना १

त्वेषमित्था समरणं शिमीवतो—रिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुज्यति ।

या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित् कृशानोरस्तुरसनामुरुज्यथः २

ता ईं वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे भुजे ।

दधाति पुत्रोऽवरं परं पितु—नर्म तृतीयमधि रोचने द्विवः ३

(१६३६)

तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीमसी—नस्य त्रातुरवृकस्य मीळ्हुषः ।
 यः पार्थिवानि त्रिभिरिदं विगामभि—रुरु क्रमिष्टोरुगायाय जीवसे
 द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्हशौ ऽभिख्याय मर्त्यो भुरण्यति ।
 तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतयन्तः पतत्रिणाः
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नामभि—श्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् ।
 बृहच्छरीरो विमिमान् ऋक्भि—र्युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम्

४

५

६ [२५] (१६३९)

(१५६)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः । जगती ।

भवा मित्रो न शेव्यो घृतासुति—विभूतद्युम्न एवया उ सप्रथाः ।
 अथा ते विष्णो विदुषा चिदध्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविष्मता
 यः पूव्याय वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददाशति ।
 यो जातमस्य महतो महि ब्रवत् सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत्
 तमु स्तोतारः पूर्व्यं यथा विद क्रतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।
 आस्य जानन्तो नाम चिद विवक्तन महस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे
 तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।
 द्वाधार दक्षमुत्तममहर्विदं व्रजं च विष्णुः सखिवा अपोर्णते
 आ यो विवाय सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृत्तरः ।
 वेधा अजिन्वत् त्रिषधस्थ आर्य—मृतस्य भागे यजमानमाभजत्

१

२

३

४

५ [२६] (१६४४)

(१५७) [द्वाविंशोऽनुवाकः ॥२२॥ सू० १५७-१६४]

६ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्विनौ । जगती, ५-६ त्रिष्टुप् ।

अबोध्यग्निर्जम उदेति सूर्यो व्युषाश्चन्द्रा मह्यावो अर्चिषा ।
 आयुक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीद् देवः सविता जगत् पृथक्
 यद् युञ्जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।
 अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं धना शूरसाता भजेमहि

१

२

(१६४६)

अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाहनो रथो जीराश्वो अश्विनोर्यातु सुदृतः ।	
त्रिवन्धुरो मधवा विश्वसौभगः शं न आ वक्षद् द्विपदे चतुष्पदे	३
आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कश्या मिमिक्षतम् ।	
प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	४
युवं ह गर्भं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।	
युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विनवैरयेथाम्	५
युवं ह स्थो भिपजा भेषजेभि रथो ह स्थो रथ्याऽ राथ्येभिः ।	
अथो ह क्षत्रमधि धत्थ उग्रा यो वां हविष्मान् मनसा दृदाश	६ [२७] (१६५०)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(१५८)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

वसू रुद्रा पुरुमन्तू वृधन्ता दशस्यतं नो वृषणावभिष्टौ ।	
दत्ता ह यद् रेक्ण औचथ्यो वां प्र यत् सस्राथे अर्कवाभिरूती	१
को वां दाशत् सुमतये चिदस्यै वसू यद् धेथे नमसा पदे गोः ।	
जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामप्रेणेव मनसा चरन्ता	२
युक्तो ह यद् वां तौड्यायं पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धायि पज्रः ।	
उप वामवः शरणं गमियं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः	३
उपस्तुतिरौचथ्यमुरुष्येन्मा मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम् ।	
मा मामेधो दशतयश्चितो धाक् प्र यद् वां बद्धस्मनि खादति क्षाम्	४
न मा गरन् नद्यो मातृत्मा दासा यदीं सुसमुब्धमवाधुः ।	
शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत् स्वयं दास उरो अंसावपि गध	५
द्विर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान् दशमे युगे ।	
अपामर्थं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ।	६ [१] (१६५६)

(१५९)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधा मही स्तुषे विदथेषु प्रचेतसा ।	
देवेभिर्ये देवपुत्रे सुदंससेत्या धिया वार्याणि प्रभूषतः	१ (१६५७)

उत मन्ये पितरद्बुहो मनो मातुर्महि स्वतवस्तद्भवीमभिः ।
 सुरेतसा पितरा भूमं चक्रतुरु प्रजाया अमृतं वरीमभिः २
 ते सूनवः स्वपसः सुदंससो मही जंजुमतिरा पूर्वचित्तये ।
 स्थातुश्च सत्यं जगतश्च धर्मेणि पुत्रस्य पाथः पदमद्वयाविनः ३
 ते मायिनो ममिरे सुप्रचेतसो जामी सयोनी मिथुना समोकसा ।
 नव्यनव्यं तन्तुमा तन्वते दिवि समुद्रे अन्तः कवयः सुद्वीतयः ४
 तद् राधो अद्य सवितुर्वरेण्यं वयं देवस्य प्रसवे मनामहे ।
 अस्मभ्यं द्यावापृथिवी सुचेतुना रयिं धत्तं वसुमन्तं शतग्विनम् ५ [२] (१६६१)

(१६०)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुव ऋतावरी रजसो धारयत्कवी ।
 सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयते देवो देवी धर्मेणा सूर्यः शुचिः १
 उरुव्यचसा महिनी असश्चता पिता माता च भुवनानि रक्षतः ।
 सुधृष्टमे वपुष्ये न रोदसी पिता यत् सीमभि रूपैरवासयत् २
 स वह्निः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान् पुनाति धीरो भुवनानि मायया ।
 धेनुं च पृश्निं वृषभं सुरेतसं विश्वाहा शुक्रं पयो अस्य दुक्षत ३
 अयं देवानामपसामपस्तमो यो जजान रोदसी विश्वशंभुवा ।
 वि यो ममे रजसी सुकतुयया ऽजरेभिः स्कम्भनेभिः समानृचे ४
 ते नो गृणाने महिनी महि श्रवः क्षत्रं द्यावापृथिवी धासथो ब्रूहत् ।
 येनाभि कृष्टीस्ततनाम विश्वहा पनाय्यमोजो अस्मे समिन्वतम् ५ [३] (१६६६)

(१६१)

१४ दीर्घतमा औचथ्यः । ऋभवः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन् किमीयते दूत्यं कद् यदूचिम ।
 न निन्दिम चमसं यो महाकुलो ऽग्रे भ्रातर्दुण इद् भूतिमूदिम १
 एकं चमसं चतुरः कृणोतन् तद् वो देवा अब्रुवन् तद् व आगमम् ।
 सौधन्वना यद्येवा करिष्यथ साकं देवैर्यज्ञियासो भविष्यथ २ (१६६८)

अग्निं द्रुतं प्रति यदब्रवीतना—श्वः कर्त्तव्यं रथं उतेह कर्त्तव्यः ।
 धेनुः कर्त्तव्या युवशा कर्त्तव्या द्वा तानि भ्रातरनु वः कृत्वयेमसि ३
 चकृवांसं ऋभवस्तदपृच्छत क्रेदभूद यः स्य द्रुतो न आजगन् ।
 यदावाख्यच्चमसाञ्चतुरः कृता—नादित् त्वष्टा मास्वन्तन्यानिजे ४
 हनमैनाँ इति त्वष्टा यदब्रवी—च्चमसं ये देवपानमनिन्दिषुः ।
 अन्या नामानि कृण्वते सुते सचाँ अन्यैरेनान् कन्याऽँ नामभिः स्परत् । ५ [४]

इन्द्रो हरीं युयुजे अश्विना रथं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपाजत ।
 ऋभुर्विश्वा वाजोँ देवाँ अंगच्छत स्वर्पसो यज्ञियं भागमैतन ६
 निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभि—र्या जरन्ता युवशा ताकृणोतन ।
 सौधन्वना अश्वादश्वमतक्षत युक्त्वा रथमुप देवाँ अयातन ७
 इदमुदुकं पिबतेत्यब्रवीतने—दं वा घा पिबता मुञ्जनेजनम् ।
 सौधन्वना यद्वि तन्नेव हर्यथ तृतीयै घा सर्वने मादयाध्वै ८
 आपो भूर्यिष्ठा इत्येकोँ अब्रवी—दग्निर्भूर्यिष्ठ इत्यन्यो अब्रवीत् ।
 वधर्यन्तीं बहुभ्यः प्रैकोँ अब्रवी—हता वदन्तश्वमसाँ अपिशत ९

श्रोणामेकं उदुकं गामवाजति मांसमेकः पिशति सूनयाभृतम् ।
 आ निमृचः शकृदेको अपाभरत् किं स्वित्र पुत्रेभ्यः पितरा उपावतुः १० [५]

उद्वत्स्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्स्वपः स्वपस्यया नरः ।
 अगोह्यस्य यदसस्तना गृहे तदद्येदमृभवो नानु गच्छथ ११
 संमील्य यद भुवना पर्यसर्पत् कं स्वित्र तात्या पितरा व आसतुः ।
 अशपत् यः कुरस्रं व आदुदे यः प्राब्रवीत् प्रो तस्मा अब्रवीतन १२
 सुषुप्वांसं ऋभवस्तदपृच्छता—गोह्य क इदं नोँ अब्रूबुधत् ।
 श्वानं ब्रस्तो बोधयितारमब्रवीत् संवत्सर इदमद्या व्यख्यत १३

द्विवा यान्ति मरुतो भूम्याऽग्नि—र्यं वातो अन्तरिक्षेण याति ।
 अद्भिर्याति वरुणः समुद्रै—र्युष्माँ इच्छन्तः शवसो नपातः १४ [६] (१६८०)

(१६२)

२२ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्वः । त्रिष्टुप् ; ३, ६ जगती ।

- मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायु—रिन्द्रं क्रभुक्षा मरुतः परिं ख्यन् ।
यद् वाजिनो देवजातस्य सप्तेः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि १
- यज्ञिर्णिजा रेक्णासा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति ।
सुप्राङ्जो मेम्यद् विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पार्थः २
- एष च्छागः पुरो अश्वेन वाजिना पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ।
अभिप्रियं यत् पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति ३
- यद्भविष्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति ।
अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नृजः ४
- होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ उत शंस्ता सुविप्रः ।
तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पृणध्वम् ५ [७]
- यूपवस्का उत ये यूपवाहाश्चषालं ये अश्वयूपाय तक्षति ।
ये चार्वते पचनं संभरन्त्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ६
- उप प्रागात् सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वीतपृष्ठः ।
अन्वेनं विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुम् ७
- यद् वाजिनो दामं सदानमर्वतो या शीर्षिण्या रशना रज्जुरस्य ।
यद् वा घास्य प्रभृतमास्येदं तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ८
- यदश्वस्य क्रविषो मक्षिकाश यद् वा स्वरौ स्वर्धितौ रित्तमास्ति ।
यद्धस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ९
- यदूर्ध्वमुदरस्यापवाति य आमस्य क्रविषो गन्धो अस्ति ।
सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु त मेधं शृतपाकं पचन्तु १० [८]
- यत् ते गात्रादग्निना पच्यमाना वृभि शूलं निहतस्यावधावति ।
मा तद् भूम्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशद्भयो रातमस्तु ११
- ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।
ये चार्वतो मांसभिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु १२ (१६९९)

- यन्नीक्षणं मांस्पचन्त्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि ।
ऊष्मण्यापिधानां चरुणा—मङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम् १३
- निकर्मणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्कीशमर्वतः ।
यच्च पपौ यच्च घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु १४
- मा त्वाग्निध्वनयीद् धूमगन्धि—मोखा भ्राजन्त्यभि विक्तु जग्निः ।
इष्टं वीतमभिगूर्तं वर्षद्वृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम् १५ [९]
- यदश्वाय वास उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै ।
संदानमर्वन्तं पङ्कीशं प्रिया देवेष्वा यामयन्ति । १६
- यत् ते सादे महसा शूकृतस्य पाण्यी वा कश्या वा तुतोद ।
सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि १७
- चतुर्भिंशद् वाजिनो देवबन्धो—वङ्कीरश्वस्य स्वधितिः समेति ।
अच्छिद्वा गात्रा वयुना कृणोत परुष्परुरुनुघुष्या वि शस्त १८
- एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथ क्रतुः ।
या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ १९
- मा त्वा तपत् प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तन्व आ तिष्ठिपत् ते ।
मा ते गृध्नुरविशस्तातिहाय छिद्वा गात्राण्यसिना मिथू कः २०
- न वा उ एतन्त्रियसे न रिण्यसि देवा इदेषि पथिभिः सुगेभिः ।
हरीं ते युञ्जा पृषती अभूता—मुपास्थाद् वाजी धुरि रासंभस्य २१
- सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यं पुंसः पुत्रा उत विश्वापुषं रयिम् ।
अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोत क्षत्रं नो अश्वो वनतां हविष्मान् २२ [१०] (१७०२)

(१६३)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्वः । त्रिष्टुप् ।

- यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन् त्समुद्रादुत वा पुरीषात् ।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महि जातं ते अर्वन् १ (१७०३)

यमेन' कुत्तं त्रित एनमायुन—गिन्द्र' एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत् ।
गन्धर्वो अस्य रक्षनामगृभ्णात् सूर्यादश्वं वसवो निरतष्ट

२

असिं यमो अस्यादित्यो अर्धं—असिं त्रितो गुह्येन व्रतेन ।
असि सोमेन समया विपृक्त आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि

३

त्रीणि त आहुर्दिवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे ।
उतेवं मे वरुणश्छन्त्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जनित्रम्

४

इमा ते वाजिन्नवमार्जनानी—मा शफानां सनितुर्निधानां ।
अत्रा ते भद्रा रक्षना अपश्य—मृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः

५ [११]

आत्मानं ते मनसारादजाना—मवो दिवा पतयन्तं पतङ्गम् ।
शिरो अपश्यं पृथिभिः सुगेभि—रेणुभिर्जेहमानं पतत्रि

६

अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः ।
यदा ते मर्तो अनु भोगमान—ळादिद् ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः

७

अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्धं—अनु गावोऽनु भगः कनीनाम् ।
अनु व्रातासस्तव सख्यमीयु—रनु देवा ममिरे वीर्यं ते

८

हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवर इन्द्र आसीत् ।
देवा इदस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत्

९

ईमान्तासः सिलिकमध्यमासः सं शूरणासो दिव्यासो अत्याः ।
हंसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वाः

१० [१२]

तव शरीरं पतयिष्णवर्वन् तव चित्तं वात इव धर्जीमान् ।
तव शृङ्गाणि विष्ठिता पुरुत्रा—रण्येषु जभुराणा चरन्ति

११

उप प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः ।
अजः पुरो नीयते नाभिरस्या—नु पश्चात् कवयो यन्ति रेभाः

१२

उप प्रागात् परमं यत् सधस्थ—मर्वाँ अच्छा पितरं मातरं च ।
अद्या देवाश्नुष्टमो हि गम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि

१३ [१३] (१७१५)

(१६४)

५२ दीर्घतमा औचश्यः । १-४१ विश्वे देवाः; ४२ आद्यर्धर्चस्य वाक्, द्वितीयस्य आपः; ४३

आद्यर्धर्चस्य शक्रधूमः, द्वितीयस्य सोमः; ४४ केशिनः (अग्निः सूर्यो वायुश्च;) ४५

वाक्; ४६-४७ सूर्यः; ४८ संवत्सरकालचक्रम्; ४९ सरस्वती; ५० साध्याः;

५१ सूर्यः; पर्जन्याग्नयो वा; ५२ सरस्वान्, सूर्यो वा । त्रिष्टुप्; १२,

१५, २३, २९, ३६, ४१ जगती; ४२ प्रस्तारपंक्तिः; ५१ अनुष्टुप् ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।

तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विशपतिं सप्तपुत्रम् १

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।

त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वं यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः २

इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः ।

सप्त स्वसारो अभि सं नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ३

को ददर्श प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनस्था बिभर्ति ।

भूम्या असुरसृगात्मा कं स्वित् को विद्रांसमुप गात्र प्रष्टुमेतत् ४

पाकः पृच्छामि मनसाविजानन् देवानामेना निहिता पदानि ।

वत्से बृष्कयेऽधि सप्त तन्तून् वि तद्विरे कवय ओतवा उ ५ [१४]

अचिकित्वाश्चिकितुर्पश्चिदत्र कवीन् पृच्छामि विद्वाने न विद्वान् ।

वि यस्तस्तम्भ षष्टिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम् ६

इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।

शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वृत्रिं वसाना उदुकं पदापुः ७

माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।

सा बीभृत्सुर्गर्भरसा निविद्धा नमस्वन्त इदुपवाकमीयुः ८

युक्ता मातासीद् धुरि दक्षिणाया अतिष्ठद् गर्भो वृजनीष्वन्तः ।

अमीभिद् वत्सो अनु गामपश्यद् विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९

तिस्रो मातृस्त्रीन् पितृन् बिभृदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति ।

मन्त्रयन्ते दिवो अमुष्य पृष्ठे विश्वविदुं वाचमविश्वमिन्वाम् १० [१५]

द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वर्ति चक्रं परि द्यामृतस्य ।

आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः ११

(१७३६)

पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षष्ठर आहुरर्पितम् १२
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा ।
 तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते सनाभिः १३
 सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दश युक्ता वहन्ति ।
 सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नार्पिता भुवनानि विश्वा १४
 साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं षळिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।
 तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः १५ [१६]

स्त्रियः सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणावन्न वि चेतदुन्धः ।
 कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात् स पितुष्पितासत् १६
 अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।
 सा कद्रीची कं स्विदधं परागात् कं स्वित् सूते नहि युथे अन्तः १७
 अवः परेण पितरं यो अस्या नुवेद पर एनावरेण ।
 कवीयमानः क इह प्र वोचद् देवं मनः कुतो अधि प्रजातम् १८
 ये अर्वाश्चस्तां उ पराच आहुः र्ये पराश्चस्तां उ अर्वाच आहुः ।
 इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति १९
 द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।
 तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति २० [१७]

यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भागमनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति ।
 इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकुमत्रा विवेश २१
 यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।
 तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वे तन्नोन्नश्च्यः पितरं न वेद २२
 यद् गायत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद् वा त्रैष्टुभं निरतक्षत् ।
 यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः २३
 गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कमर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।
 वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदा ऽक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २४
 जगता सिन्धुं दिव्यस्तभायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गायत्रस्य समिधस्तिस्र आहुस्ततो मूहा प्र रिरिचे महित्वा २५ [१८] (१७४०)

उप ह्वये सुदुघां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं स्रवं सविता साविषन्नो ऽभीन्द्रो घर्मस्तदु पु प्र वोचम् २६
 हिङ्कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहामश्विभ्यां पयो अघ्नयेयं सा वर्धतां महते सौभगाय २७
 गौरभीमेदनु वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मातवा उ ।
 सृक्काणं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पर्योभिः २८
 अयं स शिङ्के येन गौरभीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्त्यं विद्युद् भवन्ती प्रति वन्निमौहत २९
 अनच्छये तुरगातु जीवमेजद् ध्रुवं मध्य आ पस्त्यानाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभिर्मर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ३० [१९]

अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परां च पृथिभिश्चरन्तम् ।
 स सधीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३१
 य ई चकार न सो अस्य वेदु य ई दृदर्श हिरुगिन्नु तस्मात् ।
 स मातुर्योना परिवीतो अन्तर्बहुप्रजा निर्ऋतिमा विवेश ३२
 द्यौर्मे पिता जनिता नाभिरत्र बन्धुर्मे माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयोश्चम्बोऽर्योनिरन्तरत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ३३
 पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ३४
 इयं वेदुः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।
 अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ३५ [२०]

सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ३६
 न वि जानामि यद्विवेदमस्मि निण्यः संनन्दो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गान् प्रथमजा ऋतस्यादिद् वाचो अश्रुवे भागमस्याः ३७
 अपाङ् प्राङेति स्वधया गृभीतो ऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ।
 ता शश्वन्ता विषूचीना वियन्ता न्यून्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ३८
 ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः ।
 यस्तन्न वेदु किमुचा करिष्यति य इत् तद् विदुस्त इमे समासते ३९ (१७५४)

सूयवसाद् भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।
अद्धि तृणमघ्न्ये विश्वदानीं पिब शुद्धमुदकमाचरन्ती

४० [२१]

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्ष—त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
अष्टापदी नवपदी बभूवुषीं सहस्राक्षरा परमे व्योमन्
तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ।
ततः क्षरत्यक्षरं तद् विश्वमुप जीवति

४१

४२

शक्रमयं धूममारादपश्यं विषूवतां पर एनावरेण ।

उक्षाणं पृथ्निमपचन्त वीरा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

४३

त्रयः केशिनं क्रतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत एकं एषाम् ।

विश्वमेको अभि चष्टे शचीभि—र्भाजिरेकस्य ददृशे न रूपम्

४४

चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति

४५

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु—रथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः

४६ [२२]

कृष्णं नितानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आववृत्रन् त्सदनादृतस्या—दिद् घृतेन पृथिवी व्युद्यते

४७

द्वादश प्रधयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत ।

तस्मिन् त्साकं त्रिशता न शङ्कवो ऽर्पिताः षष्टिर्न चलाचलासः

४८

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभू—र्येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि ।

यो रत्नधा वसुविद् यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवे कः

४९

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

५०

समानमेतदुदक—मुच्चैत्यव चाहभिः ।

भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्रयः

५१

दिव्यं सुपर्णं वायुसं ब्रूहन्त—मपां गर्भं दर्शतमोषधीनाम् ।

अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्त सरस्वन्तमवसे जोहवीमि

५२ [२३] (१७६)

(१६५) [त्रयोविंशोऽनुवाकः॥२३॥ सू० १६५-१७९]

(१५) १, २, ४, ६, ८, १०-१२ इन्द्रः; ३, ५, ७, ९ मरुतः; १३-१५ अगस्त्यो
मैत्रावरुणिः । मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- कया शुभा सर्वयसः सनीलाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।
 कया मती कुत एतास एते ऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया १
 कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ वर्वत ।
 इयेनाँ इव धजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम २
 कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।
 सं पृच्छसे समराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नो हरिवो यत् ते अस्मे ३
 ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्मं इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।
 आ शासते प्रति हर्यन्युक्थे मा हरी वहतस्ता नो अच्छ ४
 अतो वयमन्तमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शुभमानाः ।
 महोभिरेताँ उप युज्महे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ५ [२४]
- क १ स्या वो मरुतः स्वधासीद् यन्मामेकं समधत्ताहिहत्ये ।
 अहं ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान् विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नैः ६
 भूरि चकर्थ युज्येभिरस्मे समानेभिर्वृषभ पौंस्येभिः ।
 भूरीणि हि कृणवामा शविष्ठेन्द्र क्रत्वा मरुतो यद् वशाम ७
 वधी वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवान् ।
 अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः ८
 अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्नु न त्वावाँ अस्ति देवता विदानः ।
 न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ९
 एकस्य चिन्मे विश्वस्त्वोजो या नु दधुष्वान् कृण्वै मनीषा ।
 अहं ह्युग्रो मरुतो विदानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् १० [२५]
- अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र ।
 इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ११
 एवेदेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो दधानाः ।
 संचक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे छदयाथा च नूनम् १२
 को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन् सखीरच्छा सखायः ।
 मन्मानि चित्रा अपिवातयन्त एषां भूत नवेदा म क्रतानाम् १३ (१७८०)

आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारु—रस्माञ्चक्रे मान्यस्य मेधा ।
 ओ षु वर्त्त मरुतो विप्रमच्छे—मा ब्रह्माणि जरिता वो अर्चत्
 एष वः स्तोमो मरुत इयं गी—मन्दिार्यस्य मान्यस्य कारोः ।
 एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

१४

१५ [२६] (१७८९)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(१६६)

१५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तन्नू वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे ।
 ऐधेव यामन् मरुतस्तुविष्वणो युधेव शक्रास्तविषाणि कर्तन
 नित्यं न सूनं मधु बिभ्रत उप क्रीळन्ति क्रीळा विदथेषु घृष्वयः ।
 नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विनं न मर्धन्ति स्वतवसो हविष्कृतम्
 यस्मा ऊमासो अमृता अरासत रायस्पोषं च हविषा ददाशुपे ।
 उक्षन्त्यस्मै मरुतो हिता इव पुरू रजांसि पर्यसा मयोभुवः
 आ ये रजांसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वयतासो अधजन् ।
 भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु
 यत् त्वेषयामा नदयन्त पर्वतान् दिवो वा पृष्ठं नर्या अचुच्यवुः ।
 विश्वो वो अज्मन् भयते वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः

१

२

३

४

५ [१]

यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुना ऽरिष्टग्रामाः सुमतिं पिपर्तन ।
 यत्रा वो दिद्युद् रदति क्रिविर्दती रिणाति पश्वः सुधितेव बर्हणा
 प्र स्कम्भदेष्णा अनवभ्रराधसो ऽलातृणासो विदथेषु सुदुताः ।
 अर्चन्त्यर्कं मन्दिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पौस्या
 शतभुजिभिस्तमभिहुतेरघात् पूर्भी रक्षता मरुतो यमावत ।
 जनं यमुग्रास्तवसो विरग्निनः पाथना शंसात् तनयस्य पुष्टिषु
 विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्येव तविषाण्याहिता ।
 असेष्वा वः प्रपथेषु खादयो ऽक्षो वश्चक्रा समया वि वावृते
 भूरीणि भद्रा नर्येषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासो अक्षयः ।
 असेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान् व्यनु श्रियो धिरे

६

७

८

९

१० [२] (१७९९)

महान्तो महा विभ्वोऽ विभूतयो दूरेदृशो ये दिव्या इव स्तुभिः ।	
मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रे मरुतः परिष्टुभः	११
तद् वोः सुजाता मरुतो महित्वनं दीर्घं वो द्वात्रिंशतेरिव व्रतम् ।	
इन्द्रश्चन त्यजसा वि ह्वणाति तज्जनाय यस्मै सुकृते अराध्वम्	१२
तद् वो जामित्वं मरुतः परे युगे पुरु यच्छंसममृतास आवत ।	
अया धिया मनवे श्रुष्टिमाव्या साकं नरो दंसनैरा चिकित्रिरे	१३
येन दीर्घं मरुतः शूशवाम युष्माकेन परीणसा तुरासः ।	
आ यत् ततनन् वृजने जनास एभिर्यज्ञेभिस्तदुभीष्टमश्याम्	१४
एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्द्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।	
एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	१५ [३] (१७२७)

(१६७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । १ इन्द्रः, २-११ मरुतः । त्रिष्टुप्, (१० पुरस्ताज्ज्योतिः ।)

सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः ।	
सहस्रं रायो मादृयधै सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः	१
आ नोऽवोभिर्मरुतो यान्त्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद् दिवैः सुमायाः ।	
अध यदेषां नियुतः परमाः समुद्रस्य चिद् धनयन्त पारे	२
मिम्यक्ष येषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न क्रुष्टिः ।	
गुहा चरन्ती मनुषो न योषा सभावती विदुष्येव सं वाक्	३
परा शुभ्रा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।	
न रोदुसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त वृधं सुख्याय देवाः	४
जोषद् यदीमसुर्या सचधै विषितस्तुका रोदुसी नृमणाः ।	
आ सूर्येव विधतो रथं गात् त्वेषप्रतीका नभसो नेत्या	५ [४]

आस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निमिश्रां विदथेषु पञ्जाम् ।	
अर्को यद् वो मरुतो हविष्मान् गायद् गाथं सुतसोमो दुवस्यन्	६
प्र तं विवक्मि वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।	
सचा यदीं वृषमणा अह्युः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः	७ (१८०४)

पान्ति मित्रावरुणाववद्या चर्यत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।
 उत चर्यन्ते अच्युता ध्रुवाणि वावूध ई मरुतो दार्तिवारः
 नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताच्चिच्छवसो अन्तमापुः ।
 ते धृष्णुना शर्वसा शूशुवांसो ऽणो न द्वेषो धृषता परि षुः
 वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समर्थे ।
 वयं पुरा महि च नो अनु द्यून् तन्न क्रभुक्षा नरामनु ष्यात्
 एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दुर्यस्य मान्यस्य कारोः ।
 एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

८

९

१०

११ [५] (१८०८)

(१६८)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; ८-१० त्रिष्टुप् ।

यज्ञार्यज्ञा वः समना तुतुर्वणिर्धियं धियं वो देवया उ दधिध्वे ।
 आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्यो महे ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः
 वव्रासो न ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वरभिजायन्त धूतयः ।
 सहस्रियासो अपां नोर्मय आसा गावो वन्द्यासो नोक्षणाः
 सोमासो न ये सुतास्तृतांशवो हृत्सु पीतासो दुवसो नासते ।
 ऐषामंसेषु रम्भिणीव रारभे हस्तेषु खादिश्च कृतिश्च सं दधे
 अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययु रमत्याः कश्या चोदत तमना ।
 अरेणवस्तुविजाता अचुच्यवु हृळ्हानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः
 को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविद्युतो रेजति तमना हन्वेव जिह्वया ।
 धन्वच्युत इषां न यामनि पुरुषैषा अहन्योऽ नैतशः

१

२

३

४

५ [६]

कं स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिन्नायय ।
 यच्चयावयथ विथुरेव संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेषमर्णवम्
 सातिर्न वोऽमवती स्ववती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती ।
 भद्रा वो रातिः पृणतो न दक्षिणा पृथुजयी असुर्येव जञ्जती
 प्रति षोभन्ति सिन्धवः पविभ्यो यदुभ्रियां वार्चमुदीरयन्ति ।
 अव स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदीं घृतं मरुतः प्रुष्णुवन्ति

६

७

८

(१८१६)

असूत पृश्निर्महते रणाय त्वेपमयासां मरुतामनीकम् ।

ते सप्सरासोऽजनयन्ताभ्व—मादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन्

९

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी—मीन्दार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

१० [७] (१८१८)

(१६९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा विराट् ।

महश्चित् त्वमिन्द्र यत एतान् महश्चिदसि त्यजसो वरूता ।

स नो वेधो मरुतां चिकित्वान् त्सुम्ना वनुष्व तव हि प्रेष्ठा

१

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृष्टी—विद्वानासो निष्पिधो मर्त्यत्रा ।

मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वर्मीळ्हस्य प्रधनस्य सातौ

२

अम्यक् सा त इन्द्र ऋधिरस्मे सनेम्यभ्वं मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिद्विष्मातसे शुशुक्ता—नापो न द्वीपं दधति प्रयांसि

३

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ।

स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः

४

त्वे राय इन्द्र तोशतमाः प्रणेतारः कस्य चिद्वतायोः ।

ते षु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातूयन्तीव देवाः

५ [८]

प्रति प्र याहीन्द्र मीळ्हुषो नृन् महः पार्थिवे सदेने यतस्व ।

अध यदेवां पृथुबुध्नास एता—स्तीर्थे नार्यः पौस्यानि तस्थुः

६

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्व आयतामुपब्धिः ।

ये मर्त्यं पृतनायन्तमूमे—ऋणावानं न पतयन्त सगैः

७

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या रदा मरुद्भिः शुरुधो गोअंग्राः ।

स्तवानेभिः स्तवसे देव देवै—विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

८ [९] (१८२६)

(१७०)

(५) १, ३, ४ इन्द्रः; (४) अगस्त्यो वा; (२, ५) अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । १ बृहती, २-४ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद् वेदु यदद्भुतम् ।

अन्यस्य चित्तमभि संचरेण्य—मुताधीतं वि नश्यति

१

(१८२७)

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव ।	
तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः	२
किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नतिं मन्यसे ।	
विद्या हि ते यथा मनो ऽस्मभ्यमिन्न दिंत्ससि	३
अरं कृण्वन्तु वेदिं समग्निमिन्धतां पुरः ।	
तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहै	४
त्वमीशिषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्ठः ।	
इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वाध प्राशान क्रतुथा हवीषि	५ [१०] (१८३१)

(१७१)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः; ३-६ मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्रति व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।	
रराणतां मरुतो वेद्याभिर्नि हेळो धत्त वि मुचध्वमश्वान्	१
एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् हुदा तष्टो मनसा धायि देवाः ।	
उपेमा यात मनसा जुषाणा यूयं हि षा नमस इद वृधोसः	२
स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तु त स्तुतो मघवा शंभविष्ठः ।	
ऊर्ध्वा नः सन्तु क्रोम्या वना न्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा	३
अस्माद्रुहं तविषादीर्षमाण इन्द्राद् भिया मरुतो रेजमानः ।	
युष्मभ्यं हव्या निशितान्यासन् तान्यारे चकृमा मृळतां नः	४
येन मानासश्चितर्यन्त उस्मा व्युष्टिषु शवसा शश्वतीनाम् ।	
स नो मरुद्भिर्वृषभ श्रवो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः	५
त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् भवा मरुद्भिरवयातहेळाः ।	
सुप्रकेतेभिः सासहिर्दधानो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	६ [११] (१८३७)

(१७२)

३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । गायत्री ।

चित्रो वोऽस्तु यामश्चित्र ऊती सुदानवः । मरुतो अहिभानवः	१
आरे सा वः सुदानवो मरुत क्रञ्जती शरुः । आरे अश्मा यमस्यथ	२
तृणस्कन्दस्य नु विशः पारि वृङ्क सुदानवः । ऊर्ध्वान् नः कर्त जीवसे	३ [१२] (१८४०)

(१७३)

१३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्; ४ विराट्स्थाना, विषमपदा वा ।

- गायत्र सामं नभन्यं^१ यथा वे-रचीम तद् वावृधानं स्वर्वत् ।
गावो धेनवो बर्हिष्यदब्धा आ यत् सद्भानं दिव्यं विवासान् १
अर्चद् वृषा वृषभिः स्वेदुहव्यै-र्मृगो नाश्रो अति यज्जुगुर्यात् ।
प्र मन्दुयुर्मनां गूर्त होता भरते मर्यो मिथुना यजत्रः २
नक्षद्भोता परि सन्न मिता यन् भरद् गर्भमा शरदः पृथिव्याः ।
ऋन्दुदश्वो नयमानो रुवद् गौ-रन्तर्दुतो न रोदसी चरद् वाक् ३
ता कर्मापतरास्मै प्र च्यौत्तानि देवयन्तो भरन्ते ।
जुजोषदिन्द्रो दुस्मर्वचा नासत्येव सुगम्यो रथेष्ठाः ४
तमुं दृहीन्द्रं यो ह सत्वा यः शूरो मघवा यो रथेष्ठाः ।
प्रतीचश्चिद् योधीयान् वृषण्वान् ववृषश्चित्तमसो विहन्ता ५. [१३]
- प्र यद्वित्था महिना नृभ्यो अ-स्त्यरं रोदसी कक्षयेड नास्मै ।
सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूमा भर्ति स्वधावा ओपशमिव द्याम् ६
समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितंसयध्वै ।
सजोषस इन्द्रं मदं क्षोणीः सूरिं चिद् ये अनुमदन्ति वाजैः ७
एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत् तं आसु मदन्ति देवीः ।
विश्वा ते अनु जोष्या भूद् गौः सूरिश्चिद् यदि धिषा वेषि जनान् ८
असाम यथा सुषखाय एन स्वभिष्टयो नरां न शंसैः ।
असद् यथा न इन्द्रो वन्दनेष्ठा-स्तुरो न कर्म नयमान उक्था ९
विष्पर्धसो नरां न शंसै-रस्माकासदिन्द्रो वज्रहस्तः ।
मित्रायुवो न पूर्पतिं सुशिशौ मध्यायुव उप शिक्षन्ति यज्ञैः १० [१४]
- यज्ञो हि ष्मेन्द्रं कश्चिद्वन्ध-श्चुहुराणश्चिन्मनसा परियन् ।
तीर्थे नाच्छा तातृषाणमोको दीर्घो न सिधमा कृणोत्यध्वा ११
मो षू ण इन्द्रात्र पृत्सु देवै-रस्ति हि ष्मा ते शुष्मिन्नवयाः ।
महश्चिद् यस्य मीळहुषो यव्या हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः १२
एष स्तोम इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः ।
आ नो ववृत्याः सुविताय देव विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् १३ [१५] (१८५३)

(१७४)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नृन् पाह्यसुर त्वमस्मान् ।
 त्वं सत्पतिर्मधवा नस्तरुत्र—स्त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः १
- दनो विश इन्द्र मूधवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्दत् ।
 ऋणोरपो अनवद्याणा यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः २
- अजा वृत् इन्द्र शूरपत्नी—र्या च येभिः पुरुहूत नूनम् ।
 रक्षो अग्निमशुषं तूर्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ३
- शेषन् नु त इन्द्र सस्मिन् योनौ प्रशस्तये पवीरवस्य मृहा ।
 सृजदर्णास्यव यद् युधा गा—स्तिष्ठद्धरी धृषता मृष्ट वाजान् ४
- वह कुत्सामिन्द्र यस्मिञ्चाकन् तस्यमन्यू ऋजा वातस्याश्वा ।
 प्र सूरश्चक्रं वृहतादुभीके ऽभि स्पृधो यासिषद् वज्रबाहुः ५ [१६]
- जघन्वाँ इन्द्र मित्रेरु—ओदप्रवृद्धो हरिवो अदाशन् ।
 प्र ये पश्यन्नर्यमणं सचायो—स्त्वया शूर्ता वहमाना अपत्यम् ६
- रपत् क्विरिन्द्रार्कसातौ क्षां वृसायोपबर्हणीं कः ।
 करत् तिस्रो मधवा दानुचित्रा नि दुर्योणे कुर्यवाचं मृधि श्रेत् ७
- सना ता त इन्द्र नव्या आगुः सहो नभोऽविरणाय पूर्वीः
 भिनत् पुरो न भिदो अदेवी—ननमो वधरदेवस्य पीयोः ८
- त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—ऋणोरपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमति शूर पर्षि पारया तूर्वशं यदुं स्वस्ति ९
- त्वमस्माकमिन्द्र विश्वधं स्या अवृकतमो नरां नृपाता ।
 स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेष वृजनं जीरदानुम् १० [१७] (१८६)

(१७५)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । १ स्कंधोग्रीवी बृहती; २-५ अनुष्टुप्; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।

वृषा ते वृष्ण इन्दु—र्वाजी सहस्रसारतमः १

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः । सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनाषाळमर्त्यः २

(१८६)

त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम् । सहावान् दस्युमवत—मोषः पात्रं न शोचिषा ३
 मुषाय सूर्यं कवे चक्रमीशान ओजसा । वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदीं द्युम्निन्तम उत क्रतुः । वृत्रघ्ना वरिवोविदा मंसीठा अश्वसातमः ५
 यथा पूर्वेभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृष्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम् ६ [१८] (१८६९)

(१७६)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्सि नो वस्य इष्टय इन्द्रमिन्दो वृषा विश ।
 ऋधायमाण इन्वासि शत्रुमन्ति न विन्दसि १
 तस्मिन्ना वेशया गिरो य एकश्चर्षणीनाम् ।
 अनु स्वधा यमुष्यते यवं न चर्कषद् वृषा २
 यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षितीनां वसु ।
 स्पाशयस्व यो अस्मधु—ग्विव्येवाशनिर्जहि ३
 असुन्वन्तं समं जहि दूणाशं यो न ते मयः ।
 अस्मभ्यमस्य वेदनं दुन्द्रि सूरिश्रिदोहते ४
 आवो यस्य द्विबर्हसो ऽर्केषु सानुषगसत् ।
 आजो विन्द्रस्येन्दो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ५

यथा पूर्वेभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृष्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम् ६ [१९] (१८७५)

(१७७)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ चर्षणिप्रा वृषभो जनानां राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।
 स्तुतः श्रवस्यन्नवसोप मद्रि—ग्युक्त्वा हरी वृषणा याह्यर्वाङ् १
 ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र ब्रह्मयुजो वृषरथासो अत्याः ।
 ताँ आ तिष्ठ तेभिरा याह्यर्वाङ् हवामहे त्वा सुत इन्द्र सोमे २
 आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषा ते सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।
 युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ३ (१८७८)

अयं यज्ञो देवया अयं मियेध इमा ब्रह्माण्ययमिन्द्र सोमः ।
स्तीर्णं बर्हिषा तु शक्र प्र याहि पिबा निषद्य वि मुञ्चा हरी इह
ओ सुष्टुत इन्द्र याह्यर्वा—हुष ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः ।
विद्याम वस्तोरवसा गूणन्तो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

४

५[२०](१८८०)

(१७८)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यद्ध स्या तं इन्द्र श्रुतिरस्ति यया बभूथ जरितृभ्य ऊती ।
मा नः कामं महयन्तमा ध—ग्विश्वा ते अश्यां पर्याप आयोः
न घा राजेन्द्र आ दम्भो या नु स्वसारा कृणवन्त योनौ ।
आपश्चिदस्मै सुतुका अवेषन् गमन्न इन्द्रः सख्या वयश्च
जेता नृभिरिन्द्रः पूत्सु शूरः श्रोता हवं नार्धमानस्य कारोः ।
प्रमर्ता रथं द्राक्षुष उपाक उद्यन्ता गिरो यदि च त्मना भूत्
एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या प्रखादः पूक्षो अभि मित्रिणो भूत् ।
समर्य इषः स्तवते विवाचि सत्राकरो यजमानस्य शंसः
त्वया वयं मघवन्निन्द्र शत्रू—नभि ष्याम महतो मन्यमानान् ।
त्वं ज्ञाता त्वमुं नो वृधे भू—विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

१

२

३

४

५[२१](१८८०)

(१७९)

(६) १-२ लोपामुद्रा; ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः; ५-६ अगस्त्यदिष्यो ब्रह्मचारी । रतिः । त्रिष्टुप्; ५ बृहती

पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा द्रोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः ।
मिनाति श्रियं जरिमा तनूना—मप्यु नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः
ये चिद्धि पूर्वं ऋतसाप आसन् त्साकं देवेभिरवदन्नृतानि ।
ते चिदवा सुर्नह्यन्तमापुः समू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः
न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत् स्पृधो अभ्यश्नवाव ।
जयावेदत्र शतनीथमाजि यत् सम्यञ्चा मिथुनावभ्यजाव
नदस्य मा रुधतः काम आग—न्तित आजतो अमुतः कुतश्चित् ।
लोपामुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम्

१

२

३

४

(१८८०)

इमं नु सोममन्तितो हत्सु पीतमुपं ब्रुवे ।

यत् सीमार्गश्चकृमा तत् सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः

५

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या द्वेवेष्वाशिषो जगाम

६ [२२] (१८९१)

(१८०) [चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥२४॥ सू० १८०-१९१]

१-१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवो रजांसि सुयमांसो अश्वा रथो यद् वां पर्यणांसि दीर्यत् ।

हिरण्यया वां पवयः प्रुषायन् मध्वः पिबन्ता उपसः सचेथे

१

युवमत्यस्याव नक्षथो यद् विपत्मनो नर्यस्य प्रयज्योः ।

स्वसा यद् वां विश्वगूर्ती भराति वाजायेद्रे मधुपाविषे च

२

युवं पर्य उस्त्रियायामधत्तं पक्कमायामव पूर्य गोः ।

अन्तर्यद् वनिनो वामृतप्सू ह्वारो न शुचिर्यजते हविष्मान्

३

युवं ह घर्म मधुमन्तमत्रये ऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेषे ।

तद् वां नरावश्विना पश्वइष्टी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः

४

आ वां दानाय ववृतीय दस्त्रा गोरोहेण तौग्यो न जित्रिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरंहसो यजत्रा

५ [२३]

नि यद् युवेथे नियुतः सुदानू उप स्वधार्भिः सृजथः पुरंधिम् ।

प्रेषद् वेषद् वातो न सूरि—रा महे ददे सुव्रतो न वाजम्

६

वयं चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि पणिर्हितावान् ।

अधा चिद्धि ष्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदेवम्

७

युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु द्यून् विरुद्रस्य प्रस्रवणस्य सातौ ।

अगस्त्यो नरां नृषु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत् सहस्रैः

८

प्र यद् वहेथे महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा याथो मनुषो न होता ।

धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्या रयिषाचः स्याम

९

तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यम् ।

अरिष्टनेमिं परि द्यामियानं विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

१० [२४] (१९०१)

(१८१)

९ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

कटु प्रेष्ठाविषां रयीणा मध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।
 अयं वां यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुधितो अवितारा जनानाम् १
 आ वामश्वासः शुचयः पयस्पा वातरंहसो दिव्यासो अत्याः ।
 मनोजुवो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वराजो अश्विना वहन्तु २
 आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान् त्सुप्रवन्धुरः सुविताय गम्याः ।
 वृष्णः स्थातारा मनसो जवीया नहंपूर्वो यज्ञतो धिष्ण्या यः ३
 इहेह जाता समवावशीता मरेपसा तन्वाऽ नामभिः स्वैः ।
 जिष्णुर्वामन्यः सुमन्त्रस्य सूरिर्दिवो अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे ४
 प्र वां निचेरुः ककुहो वशौ अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ।
 हरीं अन्यस्य पीपयन्त वाजैर्मथा रजांस्यश्विना वि घोषैः ५ [२५]

प्र वां शरद्वान् वृषभो न निष्वाद् पूर्वोरिषश्चरति मध्व इष्णान् ।
 एवैरन्यस्य पीपयन्त वाजैर्वेषन्तीरुध्वा नद्यो न आगुः ६
 असर्जि वां स्थविरा वेधसा गीर्वाळहे अश्विना त्रेधा क्षरन्ती ।
 उपस्तुताववतं नाधमानं यामन्नयामञ्जृणुतं हवं मे ७
 उत स्या वां रुशतो वप्ससो गीर्वाहिषि सदसि पिन्वते नृन् ।
 वृषा वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन् ८
 युवां पूषेवाश्विना पुरंधि रग्निमुषां न जरते हविष्मान् ।
 हुवे यद् वां वरिवस्या गृणानो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ९ [२६] (१९१)

(१८२)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । जगती; ६, ८ त्रिष्टुप् ।

अभूद्विदं वयुनमो पु भूषता रथो वृषण्वान् मदता मनीषिणः ।
 धियंजिन्वा धिष्ण्या विश्पलावसू दिवो नपाता सुकृते शुचिंवता १
 इन्द्रतमा हि धिष्ण्या मरुत्तमा दुसा दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा ।
 पूर्णं रथं वहथे मध्व आचितं तेन द्वाश्वांसमुप याथो अश्विना २ (१९२)

किमत्र दस्रा कृणुथः किमासाथे जनो यः कश्चिदहविर्महीयते ।

अतिं क्रमिष्टं जुरतं पणेरसुं ज्योतिर्विप्राय कृणुतं वचस्यवे ३

जम्भयतमभितो रायतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचंवाचं जरितू रत्निनीं कृत—मुभा शंसं नासत्यावतं मम ४

युवमेतं चक्रथुः सिन्धुषु प्लव—मात्मन्वन्तं पक्षिणं तौड्याय कम् ।

येन देवत्रा मनसा निरूहथुः सुपप्तनी पेतथुः क्षोदसो महः ५ [२७]

अवविद्धं तौड्यमुप्स्वन्त—रनारम्भणे तमसि प्रविद्धम् ।

चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा उदश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति ६

कः स्विद् वृक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णसो यं तौड्यो नाधितः पर्यषस्वजत् ।

पर्णा मृगस्य पतरोरिवारम्भ उदश्विना ऊहथुः श्रोमताय कम् ७

तद् वां नरा नासत्यावनु प्याद् यद् वां मानास उचथमवोचन् ।

अस्मादुद्य सदसः सोम्यादा विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम् ८ [२८] (१९१८)

(१८३)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिण्डुप् ।

तं युञ्जाथां मनसो यो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा यस्त्रिचक्रः ।

येनोपयाथः सुकृतो दुरोणं त्रिधातुना पतथो विर्न पर्णेः १

सुवृद् रथो वर्तते यज्ञमि क्षां यत् तिष्ठथः क्रतुमन्तानु पृक्षे ।

वपुर्वपुण्या संचतामियं गी—द्विवो दुहित्रोषसां सचेथे २

आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथो वा—मनु व्रतानि वर्तते हविष्मान् ।

येन नरा नासत्येष्यध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय तमने च ३

मा वां वृको मा वृकीरा दधर्षी—न्मा परिं वर्क्तमुत मारिं धक्तम् ।

अयं वां भागो निहित इयं गी—दस्राविमे वां निधयो मधूनाम् ४

युवां गोतमः पुरुमीळ्हो अत्रि—दस्रा हवतेऽवसे हविष्मान् ।

दिशं न द्विष्टामृजूयेव यन्ता मे हवं नासत्योप यातम् ५

अतारिष्म तमसस्पारमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।

एह यातं पृथिभिर्देवयानै—विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम् ६ [२९] (१९२४)

[पञ्चमोऽध्यायः । ॥५॥ व० १-३१]

(१८४)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ता वा॑मद्य ताव॑परं हु॒वेमो॑ च्छन्त्या॑मुष॑सि वह्नि॑रुक्थैः ।
 नास॑त्या कुहं चि॒त् सन्ता॑वर्यो दि॒वो नपा॑ता सु॒दास्त॑राय १
 अ॒स्मे ऊ पु वृष॑णा मादयेथा॑ मु॒त् पु॒णी॑र्हत॒मूर्ध्या॑ मद॑न्ता ।
 श्रु॒तं मे॒ अच्छो॑क्तिभिर्म॒तीना॑ मे॒ष्टा नरा॑ निचै॑तारा च॒ कर्णेः॑ २
 श्रिये॑ पूष॒न्निषु॑कृते॒व दे॒वा नास॑त्या वह॒तुं सू॒र्यायाः॑ ।
 व॒च्यन्ते॑ वां ककुहा॑ अ॒प्सु जा॒ता यु॒गा जू॒र्णेव॑ वरु॒णस्य॑ भूरेः ३
 अ॒स्मे सा वां॑ माध्वी रा॒तिर॑स्तु स्तोमै॑ हि॒नोत॑ मान्यस्य॑ का॒रोः ।
 अनु॑ यद् वां श्रव॑स्या सु॒दानू सु॒वीर्या॑य चर्ष॒णयो॑ मद॑न्ति ४
 एष॑ वां स्तोमो॑ अश्वि॒नावका॑रि माने॑भिर्म॒घवाना॑ सुवृ॒क्ति ।
 या॒तं वर्ति॑स्तन॒याय॑ त्मने॑ चा॒गस्त्ये॑ नास॒त्या मद॑न्ता ५
 अता॑रिष्म॒ तम॑स॒स्पार॑मस्य॒ प्रति॑ वां स्तोमो॑ अश्वि॒नावधा॑यि ।
 एह॑ या॒तं प॒थिभिर्दे॒वय॑नैर्वि॒द्यामे॑षं वृ॒जनं॑ जी॒रदानु॑म् ६ [१] (१९३०)

(१८५)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । द्यावापृथिव्यौ । त्रिष्टुप् ।

क॒तरा॑ पूर्वा॑ क॒तरा॑परा॒योः क॒था जा॒ते क॒वयः॑ को वि वे॒द ।
 वि॒श्वं त्मना॑ बिभृ॒तो य॒द्ध नाम॑ वि वर्ते॑ते अह॒नी च॒क्रिये॑व १
 भूरि॑ द्वे अच॑रन्ती चर॒न्तं प॒द्वन्तं॑ गर्भ॑म॒पदी॑ दधा॒ते ।
 नित्यं॑ न सु॒नुं पि॒त्रोरु॑पस्थे द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् २
 अ॒नेहो॑ द्रा॒त्रम॑दि॒तेर॒नुर्व हु॒वे स्व॑र्वद॒वधं॑ नम॑स्वत् ।
 तद् रो॑दसी॒ जन॑यतं ज॒रित्रे॑ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ३
 अत॑प्यमा॒ने अव॑साव॒न्ती अनु॑ प्याम॒ रोद॑सी दे॒वपु॑त्रे ।
 उ॒भे दे॒वाना॑मु॒भये॑भिर॒ह्ना द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ४
 संग॑च्छ॒माने॑ युव॒ती सम॑न्ते स्व॒सारा॑ जा॒मी पि॒त्रोरु॑पस्थे ।
 अ॒भिजिघ्र॑न्ती भुव॑नस्य॒ नाभिं॑ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ५ [२] (१९३५)

उर्वी सन्ननी बृहती ऋतेन	हुवे देवानामवसां जनित्री ।	
दुधाते ये अमृतं सुप्रतीके	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	६
उर्वी पृथ्वी बह्वले दूरेअन्ते	उप हुवे नमसा यज्ञे अस्मिन् ।	
दुधाते ये सुभगे सुप्रतूर्ति	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	७
देवान् वा यच्चकृमा कच्चिदागः	सखायं वा सदमिज्जास्पतिं वा ।	
इयं धीर्भूया अवयानमेषां	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	८
उभा शंसा नर्या मामविष्टा	मुभे मामूती अवसा सचेताम् ।	
भूरि चिदुर्यः सुदास्तराये	षा मदन्त इषयेम देवाः	९
ऋतं द्विवे तदवोचं पृथिव्या	अभिश्चावायं प्रथमं सुमेधाः ।	
पातामवद्याद् दुरितादुभीके	पिता माता च रक्षतामवोभिः	१०
इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु	पितृमार्तिर्यद्विहोपब्रुवे वाम् ।	
भूतं देवानामवमे अवोभि	विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	११ [३] (१९४१)

(१८६)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति	विश्वानरः सविता देव एतु ।	
अपि यथा युवानो मत्संथा नो	विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा	१
आ नो विश्व आस्क्रा गमन्तु देवा	मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ।	
भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः	करन्त्सुषाहा विथुरं न शवः	२
प्रेष्ठो वो अतिथिं गृणीषे	ऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः ।	
असद् यथा नो वरुणः सुकीर्ति	रिषश्च पर्षदरिगुतः सूरिः	३
उप व एषे नमसा जिगीषो	षासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।	
समाने अहन् विमिमानो अर्क	विषुरूपे पर्यसि सस्मिन्नूधन्	४
उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमर्यस्कः	शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः ।	
येन नपातमपां जुनाम	मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति	५ [४]

उत न इ त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत् सूरिभिरभिपित्वे सजोषाः ।

आ वृत्रहेन्द्रश्चरुणिप्रास्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः

६

(१९४७)

उत न ई मृतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।

तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त

७

उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद् रोदसी समनसः सदन्तु ।

पृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशार्दसो मित्रयुजो न देवाः

८

प्र नु यदेषां महिना चिकित्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति ।

अध यदेषां सुदिने न शरुर्विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः

९

प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति ।

अद्वेषो विष्णुर्वार्ता क्रमुक्षा अच्छा सुम्नाय ववृतीय देवान्

१०

इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा अपिप्राणीं च सदर्नी च भूयाः ।

नि या देवेषु यतंते वसूयुर्विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

११ [५] (१९५२)

(१८७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अन्नं । १ अनुष्टुप्गर्भा उष्णिक्; २, ५-७, ११ अनुष्टुप्; ११ बृहती वाः
२, ४, ८-१० गायत्री ।

पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीम् । यस्य त्रितो व्योजसा वृत्रं विपर्वमर्दयत् १

स्वादो पितो मधो पितो वयं त्वा ववृमहे । अस्माकमविता भव २

उप नः पितवा चर शिवः शिवाभिस्तृतिभिः । मयोभुरद्विषेण्यः सखा सुशेवो अद्वयाः ३

तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विष्ठिताः । दिवि वाता इव श्रिताः ४

तव त्ये पितो ददतस्तव स्वादिष्ट ते पितो । प्र स्वाद्मानो रसानां तुविग्रीवा इवेरते ५ [६]

त्वे पितो महानां देवानां मनो हितम् । अकारि चारुं केतुना तवाहिमवसावधीत् ६

यदुदो पितो अजगन् विवस्व पर्वतानाम् । अत्रा चिन्नो मधो पितो ऽरं भूक्षायं गम्याः ७

यदुपामोषधीनां परिंशमारिशामहे । वातापे पीव इद् भव ८

यत् ते सोम गवाशिरो यवाशिरो भजामहे । वातापे पीव इद् भव ९

कुरम्भ औषधे भव पीवो वृक्क उदारथिः । वातापे पीव इद् भव १०

तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुषूदिम ।

देवेभ्यस्त्वा सधुमादं मस्मभ्यं त्वा सधुमादम्

११ [७] (१९६३)

(१८८)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । आप्रींस्कृतं = [१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । गायत्री ।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । दूतो हव्या कविर्वह १
तनूनपाहृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते । दधत् सहस्रिणीरिषः २
आजुह्वानो न ईळ्यो देवा आ वक्षि यज्ञियान् । अग्ने सहस्रसा असि ३
प्राचीनं बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन् । यत्रादित्या विराजथ ४
विराट् सम्राड्भिः प्रभ्वी बर्ह्वीश्च भूयसीश्च याः । दुरो घृतान्यक्षरन् ५ [८]

सुरुक्मे हि सुपेशसा ऽधि श्रिया विराजतः । उपासावेह सीदताम् ६
प्रथमा हि सुवार्चसा होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ७
भारतीळे सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत श्रिये ८
त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून् विश्वान् त्समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ९
उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज । अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् १०
पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ११ [९] (१९७४)

(१८९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अग्निः । त्रिण्डुप् ।

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यः स्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम १
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् त्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः २
अग्ने त्वमस्मद् युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरस्मभ्यं सुविताय देव क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ३
प्राहि नो अग्ने पायुभिरजस्रै रूत प्रिये सदन आ शुशुकान् ।
मा ते भयं जरितारं यविष्ठ नूनं विदुन्मापरं सहस्वः ४
मा नो अग्नेऽव सृजो अघाया ऽविष्यवे रिषवे दुच्छुनायै ।
मा वृत्वते दशते मादते नो मा रीषते सहसावन् परा दाः ५ [१०] (१९७५)

वि घ त्वावाँ क्रतजात यंसद् गृणानो अग्ने तन्वेड वरूथम् ।
 विश्वाद् रिरिक्षोरुत वा निनित्सो रभिद्रुतामसि हि देव विष्पद्
 त्वं ताँ अग्र उभयान् वि विद्वान् वेषिं प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।
 अभिपित्वे मनवे शास्यो भू—र्ममृजेन्य उशिग्भिर्नाक्रः
 अवोचाम निवचनान्यस्मिन् मानस्य सूनुः सहसाने अग्रौ ।
 वयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

६

७

८ [११] (१९८५)

(१९०)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । बृहस्पतिः । विष्णुः ।

अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कैः ।
 गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशृण्वन्ति नवमानस्य मर्ताः
 तमृत्विया उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवयतामसर्जि ।
 बृहस्पतिः स ह्यस्त्रो वरांसि विभ्वाभवत् समृते मातरिश्वा
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत् सवितेव प्र बाहू ।
 अस्य क्रत्वाह्नयोड यो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षसस्तुविष्मान्
 अस्य श्लोको द्विवीर्यते पृथिव्या—मत्यो न यंसद् यक्षभृद् विचेताः ।
 मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायाँ अभि द्यून्
 ये त्वा देवोस्त्रिकं मन्यमानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पञ्चाः ।
 न दूढयेड अनु ददासि वामं बृहस्पते चर्यस इत् पियारुम्

१

२

३

४

५

[१२]

सुप्रेतुः सूर्यवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।
 अनर्वाणो अभि ये चक्षते नो ऽपीवृता अपोर्णुवन्तो अस्थुः
 सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।
 स विद्राँ उभयं चष्टे अन्त—बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः
 एवा महस्तुविजातस्तुविष्मान् बृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः ।
 स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद् विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

६

७

८

[१३] (१९९५)

(१९१)

१६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अप्तृणसूर्याः (विपन्नोपनिषद्) । अनुष्टुप् ; १०-१२ महापंक्तिः ; १३ महावृहती ।

कङ्कतो न कङ्कतो ऽथो सतीनकङ्कतः ।	
द्वाविति प्लुषी इति न्य॑हृष्टा अलिप्सत	१
अहृष्टान् हन्त्याय—त्यथो हन्ति परायती ।	
अथो अवघ्नती ह—न्त्यथो पिनष्टि पिंष्टी	२
शरासः कुशरासो दुर्भासः सैर्या उत ।	
मौञ्जा अहृष्टा बैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत	३
नि गावो गोष्ठे असदुन् नि मृगासो अविक्षत ।	
नि केतवो जनानां न्य॑हृष्टा अलिप्सत	४
एत उ त्पे प्रत्यहृश्न प्रदोषं तस्करा इव ।	
अहृष्टा विश्वहृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन	५ [१४]
द्यौर्वः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।	
अहृष्टा विश्वहृष्टा—स्तिष्ठतेलयता सु कम्	६
ये अस्या ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।	
अहृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत -	७
उत् पुरस्तात् सूर्य एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।	
अहृष्टान् त्सर्वाञ्जम्भयन् त्सर्वाश्च यातुधान्यः	८
उदपप्तदुसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वन् ।	
आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहृष्टहा	९

सूर्ये विषमा संजामि हतिं सुरावतो गृहे ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १० [१५]

इयत्तिका शकुन्तिका सुका जघास ते विषम् ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ११ (२००१)

त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गका विषस्य पुष्पमक्षन् ।

ताश्चिच्छु न मरन्ति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १२

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् ।

सर्वीसामग्रभं नामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १३

त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः ।

तास्ते विषं वि जभिर उदुकं कुम्भिनीरिव १४

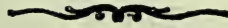
इयत्तकः कुषुम्भकस्तकं भिनदयश्मना ।

ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः १५

कुषुम्भकस्तदब्रवीद् गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषम् १६ [१६] (२००६)

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-११]

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

- त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणि—स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि ।
 त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्य—स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः १
- तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्टं त्वमग्निहृतायतः ।
 तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे २
- त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुरुगायो नमस्यः ।
 त्वं ब्रह्मा रयिविद् ब्रह्मणस्पते त्वं विधतः सचसे पुरन्ध्या ३
- त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रत—स्त्वं मित्रो भवसि दुस्म ईड्यः ।
 त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः ४
- त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव गावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमाशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरुवसुः ५ [१७]
- त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिव—स्त्वं शर्धो मारुतं पूक्ष ईशिषे ।
 त्वं वातरुणैर्यासि शंगय—स्त्वं पूषा विधतः पांसि नु त्मना ६
- त्वमग्ने द्रविणोदा अरंकृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ७
- त्वमग्ने दम आ विश्पतिं विश—स्त्वां राजानं सुविदत्रमृञ्जते ।
 त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ८
- त्वमग्ने पितरमिष्टिभिर्नर—स्त्वां भ्रात्राय शम्या तनुरुचम् ।
 त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत् त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः ९

त्वमग्ने ऋभुराके नमस्य॑—स्त्वं वाजस्य क्षुमतो॑ राय ईशिषे ।
त्वं वि भास्यनु॑ दक्षि द्वावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातनिः

१० [१८]

त्वमग्ने अदितिर्देव द्वाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।
त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती

११

त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वय—स्तव स्पार्हे वर्ण आ संहशि श्रियः ।
त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः

१२

त्वमग्ने आदित्यास आस्यं॑ त्वां जिह्वां शुचयश्चकिरे कवे ।
त्वां रातिषाचो अध्वरेषु सश्चिरे त्वे देवा हविरदुन्त्याहुतम्

१३

त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो अदुह आसा देवा हविरदुन्त्याहुतम् ।
त्वया मर्तासः स्वदन्त आसुति त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः

१४

त्वं तान् त्सं च प्रति चासि मज्जना अग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे ।
पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुव—दनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे

१५

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशस—मग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१६ [१९] (१६)

(२)

१३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

यज्ञेन वर्धत जातवेदस—मग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा ।
समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम्

१

अभि त्वा नक्तीरुषसो ववाशिरे अग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः ।
दिव इवेदरतिमार्जुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः

२

तं देवा बुध्ने रजसः सुदंसं दिवस्पृथिव्योररतिं न्येरिरे ।
रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिष—मग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम्

३

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्वार आ दधुः ।
पृश्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उभे अनु

४

स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋञ्जते गिरा ।
हिरिशिपो वृधसानासु जर्भुरद द्यौर्न स्तुभिश्चितयद् रोदसी अनु

५ [२०] (२१)

स नो रेवत् समिधानः स्वस्तये	संदुस्वान् रयिमस्मासु दीदिहि ।	
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी	अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये	६
दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो	दुरो न वाजं श्रुत्या अपां वृधि ।	
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि	स्वर्णं शुक्रमुषसो वि दिद्युतुः	७
स इधान उषसो राम्या अनु	स्वर्णं दीदेदरूपेण भानुना ।	
होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो	राजा विशामतिथिश्चारुणायवे	८
एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्वं	धीष्णीपाय बृहद् दिवेषु मानुषा ।	
दुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवे	त्मना शतिनं पुरुषमिषणि	९
वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं	ब्रह्मणा वा चितयेमा जनां अति ।	
अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिषु	स्वर्णं शुशुचीत दुष्टरम्	१०
स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो	यस्मिन् त्सुजाता हृषयन्त सूरयः ।	
यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो	नित्ये तोके दीदृवांसं स्वे दमे	११
उभयांसो जातवेदः स्याम ते	स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।	
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूर्यसः	प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः	१२
ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशस-	मग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।	
अस्माश्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ	बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१३ [२१] (२९)

(३)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । आप्रीसूक्तं = [१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा,
२ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ
प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीलाभारत्याः, ९ त्वष्टा,
१० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां	प्रत्यङ् विश्वानि भुवनान्यस्थात् ।	
होता पावकः प्रदिवः सुमेधा	देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	१
नराशंसः प्रति धामान्यश्नन्	तिस्रो दिवः प्रति मत्वा स्वर्चिः ।	
घृतप्रुषा मनसा हव्यमुन्दन्	मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्	२
इल्लितो अग्ने मनसा नो अर्हन्	देवान् यक्षि मानुषात् पूर्वी अद्य ।	
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युत-	मिन्द्रं नरो बर्हिषदं यजध्वम्	३ (३२)

देवं बर्हिर्वर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।

घृतेनाक्तं वंसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियांसः

४

वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः ।

व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम्

५ [२२]

साध्वपांसि सनता न उक्षिते उषासानक्ता वप्येव रण्विते ।

तन्तुं ततं संवर्यन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुघे पर्यस्वती

६

दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समुचा वपुष्टरा ।

देवान् यजन्तावृतुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु

७

सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः ।

तिस्रो देवीः स्वधया बर्हिरेदमच्छिदं पान्तु शरणं निषद्य

८

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।

प्रजां त्वष्टा वि व्यतु नाभिर्मस्मे अथा देवानामप्येतु पार्थः

९

वनस्पतिरवसृजन्नुपं स्था दग्निर्हविः सूदयाति प्र धीभिः ।

त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन् देवेभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम्

१०

घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिं घृते श्रितो घृतम्बस्य धाम ।

अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम्

११ [२३] (४०)

(४)

१ सोमाहुतिभर्गवः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।

मित्र इव यो दिधिषाय्यो भूद देव आदेवे जने जातवेदाः

१

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्भृगवो विश्वादेयोः ।

एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निररतिर्जीराश्वः

२

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु प्रियं धुः श्रेष्यन्तो न मित्रम् ।

स दीदयदुशतीरुम्या आ दृक्षाय्यो यो दास्वते दम आ

३

अस्य रण्वा स्वस्येव पुष्टिः संहृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः ।

वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वा मत्यो न रथ्यो दोधवीति वारान्

४

(४४)

आ यन्मे अर्भ्वं वनदुः पनन्तो—शिग्भ्यो नामिमीत वर्णम् ।
स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुवीं यो मुहुरा युवा भूत्

५ [२४]

आ यो वनां तातृषाणो न भाति वार्णं पथा रथ्येव स्वानीत् ।
कृष्णाध्वा तपू रण्वश्चिकेत द्यौरिव स्मर्यमानो नभोभिः
स यो व्यस्थादुभि दक्षदुवीं पशुनैति स्वयुरगोपाः ।
अग्निः शोचिष्मा अतसान्युष्णन् कृष्णव्यथिरस्वदयन्न भूमं
नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्मं शंसि ।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वाजं स्वपत्यं रयिं दाः
त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उर्परौ अभि ष्युः ।
सुवीरासो अभिमातिषाहुः स्मत् सूरिभ्यो गृणते तद् वयो धाः

६

७

८

९ [२५] (४९)

(५)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये ।
प्रयक्षञ्जन्यं वसु शकेम वाजिनो यमम्
आ यस्मिन् त्सत् रश्मयस्तता यज्ञस्य नेतरि ।
मनुष्वद् दैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति
दधन्वे वा यद्रीमनु वोचद् ब्रह्माणि वेरु तत् ।
परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्
साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।
विद्वान् अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहते
ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुः सचन्त धेनवः ।
कुवित तिसृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः
यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यास्थित ।
तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मोदते
स्वः स्वाय धार्यसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् ।
स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम्
यथा विद्वान् अरुं करद् विश्वेभ्यो यजतेभ्यः ।
अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम्

१

२

३

४

५

६

७

८ [२६] (५७)

(६)

८ सोमाहुतिर्भार्गवः । अग्निः । गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधं—मिमामुपसदं वनेः	। इमा उ षु श्रुधी गिरः	१
अया ते अग्ने विधेमो—जो नपादश्वमिष्टे	। एना सूक्तेन सुजात	२
तं त्वा गीर्भर्गिर्वणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः	। सपर्येम सपर्यवः	३
स बोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुदावन्	। युयोध्यः स्मद् द्वेषांसि	४
स नो वृष्टिं दिवस्पति स नो वाजमनर्वाणम्	। स नः सहस्रिणीरिषः	५
ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा	। यजिष्ठ होतरा गंहि	६
अन्तर्ह्यग्र ईयसे विद्वान् जन्मोभया कवे	। दूतो जन्येव मित्र्यः	७
स विद्वान् आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक् । आ चास्मिन् त्सत्सि बर्हिषि	८ [२७] (६५)	

(७)

६ सोमाहुतिर्भार्गवः । अग्निः । गायत्री ।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारता—ऽग्ने द्युमन्तमा भर	। वसो पुरुस्पृहं रयिम्	१
मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च	। पर्षि तस्या उत द्विषः	२
विश्वा उत त्वया वयं धारा उदुन्या इव	। अति गाहेमहि द्विषः	३
शुचिः पावक वन्द्यो ऽग्ने बृहद् वि रोचसे	। त्वं घृतेभिराहुतः	४
त्वं नो असि भारता—ऽग्ने वशाभिरुक्षभिः	। अष्टापदीभिराहुतः	५
द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रतो होता वरेण्यः	। सहसस्पृत्रो अद्भुतः	६ [२८] (७१)

(८)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । गायत्री; ६ अनुष्टुप् ।

वाजयन्त्रिव नू रथान् योगाँ अग्रेरुप स्तुहि	। यशस्तमस्य मीळहुषः	१
यः सुनीथो ददाशुषे ऽजुर्यो जरयन्नरिं	। चारुप्रतीक आहुतः	२
य उ श्रिया दमेष्वा दोषोषसिं प्रशस्यते	। यस्य व्रतं न मीर्यते	३
आ यः स्वर्ण भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा	। अस्त्रानो अजरैरभि	४
अन्निमनु स्वराज्य—मग्निमुक्थानि वावृधुः	। विश्वा अधि श्रियो दधे	५
अग्रेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिर्भिर्यमम् । अरिण्यन्तः सचेमह्य—भि ज्याम पृतन्यतः	६ [२९]	

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

(९)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि होता होताषदने विदानस्त्वेषो दीदिवौ असदत् सुदक्षः ।

अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रभरः शुचिजिह्वो अग्निः

१

त्वं दूतस्त्वमुं नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।

अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन् दीद्यद् बोधि गोपाः

२

विधेम ते परमे जन्मन्मग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे ।

यस्माद् योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिन्द्रे

३

अग्ने यजस्व हविषा यजीयाञ्छुष्टी कृष्णमभि गृणीहि राधः ।

त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता

४

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जायमानस्य दस्म ।

कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः

५

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवा आयजिष्ठः स्वस्ति ।

अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद् दिदीहि

६ [१] (८३)

(१०)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेऽस्पदे मनुषा यत् समिन्द्रः ।

श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी

१

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हव मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः ।

श्यावा रथं वहतो रोहिता वो तारुषाह चक्रे विभृत्रः

२

उत्तानायामजनयन् त्सुषूतं भुवद्गुग्निः पुरुपेशासु गर्भः ।

शिरिणायां चिदुक्नुना महोभि रपरीवृतो वसति प्रचेताः

३

जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।

पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्टमन्नै रभसं दृशानं

४

आ विश्वतः प्रत्यश्च जिघर्म्य रक्षसा मनसा तज्जुषेत ।

मर्यशीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वाड जर्भुराणः

५

(८८)

जेया भागं सहसानो वरेण त्वाद्दूतासो मनुवद् वदेम ।
अनूनमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनुसा जोहवीमि

६ [२] (८९)

(११)

१२ गृत्समद (आगिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । विराट्स्थाना; २१ त्रिष्टुप् ।

श्रुधी हवामिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते द्वावने वसूनाम् ।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः
सृजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
अमर्त्यं चिद् दासं मन्यमानं मवाभिनदुक्थैर्वावृधानः
उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन् त्तोमेष्विन्द्र रुद्रीयेषु च ।
तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिस्रते न शुभ्राः
शुभ्रं नु ते शुभ्रं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाहोर्दधानाः ।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सहाः
गुहां हितं गुह्यं गूळहमस्वपीवृतं मायिनं क्षियन्तम्
उतो अपो द्यां तस्तभ्वांसमहन्नाहि शूर वीर्येण

१

२

३

४

५ [३]

स्तवा नु त इन्द्र पूर्वा महा न्युत स्त्वाम नूतना कृतानि ।
स्तवा वज्रं बाहोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू
हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं स्वारमस्वार्थाम् ।
वि समना भूमिप्रथिताऽरस्त पर्वतश्चित् सरिष्यन्
नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् त्सं मातृभिर्वावृशानो अक्रान् ।
दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेषितां धुमानि पप्रथन् नि
इन्द्रो महां सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।
अरेजेतां रोदसी भियाने कनिकदतो वृष्णो अस्य वज्रात्
अरोरवीद् वृष्णो अस्य वज्रो ऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात् ।
नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत् पपिवान् त्सुतस्य

६

७

८

९

१० [४]

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।
पूणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्ति तथा सुतः पौर इन्द्रमाव

११ (१००)

त्वे इन्द्राप्यभूम विप्रा धियं वनेम ऋतया सपन्तः ।

अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो वृावने स्याम १२

स्याम ते त इन्द्र ये त ऊती अवस्यव ऊर्जं वर्धयन्तः ।

शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवाऽस्मे रयिं रासि वीरवन्तम् १३

रासि क्षयं रासि मित्रमस्मे रासि शर्धं इन्द्र मारुतं नः ।

सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् १४

व्यन्त्वित्तु येषु मन्दसानस्तुपत् सोमं पाहि द्रुह्यदिन्द्र ।

अस्मान् त्सु पृत्स्वा तरुत्राऽवर्धयो द्यां बृहद्भिरैः १५ [५]

बृहन्त इन्द्र ये ते तरुत्रो कथेभिर्वा सुम्रमाविवासान् ।

स्तृणानासो बर्हिः पस्त्यावत् त्वोता इदिन्द्र वाजमगमन् १६

उग्रेष्वित्तु शूर मन्दसानस्त्रिकटुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।

प्रदोधुवच्छ्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम् १७

धिष्वा शवः शूर येन वृत्रमवाभिन्त दानुमौर्णवाभम् ।

अपावृणोज्योतिरार्याय नि संव्यतः साद्वि दस्युरिन्द्र १८

सनेम ये त ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून् ।

अस्मभ्यं तत् त्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः साख्यस्य त्रितायं १९

अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यर्बुदं वावृधानो अस्तः ।

अवर्तयत् सूर्यो न चक्रं भिनद् बलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान् २०

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्तिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः २१ [६] (११०)

(१२)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १२-२२]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत् ।

यस्य शुष्माद् रोदसी अभ्यसेतां नृम्णस्य मृहा स जनास इन्द्रः १

यः पृथिवीं व्यथमानामहहद् यः पर्वतान् प्रकुपितां अरम्णात् ।

यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात् स जनास इन्द्रः २ (११२)

यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदाजदपधा वलस्य ।

यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः ३

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।

श्वघ्नीव यो जिगीवां लक्षमाद दुर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ४

यं स्मां पृच्छन्ति कुह सेतिं घोर मुतेमाहुर्नैषो अस्तीत्येनम् ।

सो अर्यः पुष्टीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः ५ [७]

यो रधस्य चोद्विता यः कूशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरेः ।

युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ६

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।

यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ७

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।

समानं चिद् रथमातस्थिवासा नाना हवेते स जनास इन्द्रः ८

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत स जनास इन्द्रः ९

यः शश्वतो महेनो दधाना नमन्यमानाञ्छर्वा जवान ।

यः शर्धते नानुददाति शूच्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः १० [८]

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जवान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ११

यः सप्तरश्मिर्वृषभस्तुर्विष्मा नवासृजत् सतवे सप्त सिन्धून् ।

यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहु र्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः १२

द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माञ्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।

यः सोमपा निचितो वज्रबाहु र्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः १३

यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।

यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्म्येदं राधः स जनास इन्द्रः १४

यः सुन्वते पचते दुध आ चिद् वाजं दर्दधि स किलासि सत्यः ।

वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथमा वदेम १५ [९] (१२५)

(१३)

१३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इंद्रः । जगती; १३ त्रिष्टुप् ।

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परिं मक्षू जात आविशद् यासु वर्धते ।
 तदाहना अभवत् पिप्युषी पयोः ऽशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् १
 सधीमा यन्ति परि बिभ्रतीः पयोः विश्वस्न्याय प्र भरन्त भोजनम् ।
 समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः २
 अन्वेको वदति यद् ददाति तद् रूपा मिनन्तर्दपा एकं ईयते ।
 विश्वा एकस्य विनुदस्तिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिर्मिव पुष्टं प्रभवन्तमायते ।
 असिन्वन् दंष्ट्रैः पितुरन्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ४
 अधाकृणोः पृथिवीं संहृशे द्विवे यो धौतीनामहिहन्नारिणक् पथः ।
 तं त्वा स्तोमेभिरुदभिर्न वाजिनं देवं देवा अजनन् त्सास्युक्थ्यः ५ [१०]

यो भोजनं च दयसे च वर्धन—मार्द्रादा शुक्लं मधुमद् दुदोहिथ ।
 स शेवधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युक्थ्यः ६
 यः पुष्पिणींश्च प्रस्वश्च धर्मणा ऽधि दाने व्यवनीरधारयः ।
 यश्चासमा अजनो दिद्युतो द्विव उरुरूवाँ अभितः सास्युक्थ्यः ७
 यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवेशाय चार्वहः ।
 ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्य—मुतैवाद्य पुरुकृत् सास्युक्थ्यः ८
 शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टौ यद्ध चोदमाविथ ।
 अरज्जौ दस्युन् त्समुनब्दभीतये सुप्राव्यो अभवः सास्युक्थ्यः ९
 विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृत्तवे धनम् ।
 षळस्तभ्रा विष्टिरः पञ्च संहृशः परि परो अभवः सास्युक्थ्यः १० [११]

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।
 जातूष्ठिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकर्थ सेन्द्र विश्वास्युक्थ्यः ११
 अरमयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च सुतिम् ।
 नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन् त्सास्युक्थ्यः १२

अस्मभ्यं तद् वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।

इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१३ [१२] (१३८)

(१४)

१२ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोम—मामत्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः ।

कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि

१

अध्वर्यवो यो अपो वविवांसं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशाँ एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य

२

अध्वर्यवो यो दृभीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः ।

तस्मा एतमन्तरिक्षे न वात—मिन्द्रं सोमैरोणुत जूर्न वस्त्रैः

३

अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चखांसं नवतिं च बाहून् ।

यो अर्बुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भूथे हिनोत

४

अध्वर्यवो यः स्वश्रौं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यंसम् ।

यः पिपुं नमुचिं यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत

५

अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वीः ।

यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्र—मपावपद् भरता सोममस्मै

६ [१३]

अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपजघन्वान् ।

कुत्सस्यायोरातिथिग्वस्य वीरान् न्यावृणग् भरता सोममस्मै

७

अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।

गर्भस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत

८

अध्वर्यवः कर्तना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।

जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मदिरं जुहोत

९

अध्वर्यवः पयसोध्वयथा गोः सोमेभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।

वेदाहमस्य निभृतं म एतद् दित्सन्तं भूयो यजुतश्चिकेत

१०

अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।

तमूर्धं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमेभिस्तदपो वो अस्तु

११

अस्मभ्यं तद् वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।

इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१२ [१४] (१५०)

(१५)

१० गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम् ।

त्रिकटुकेष्वपिबत् सुतस्यास्य मदे अहिमिन्द्रो जघान १

अवंशे द्यामस्तभायद् बृहन्तमा रोदसी अपृणदुन्तरिक्षम् ।

स धारयत् पृथिवीं पप्रथच्च सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार २

सन्नेव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम् ।

वृथासृजत् पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ३

स प्रवोळ्ळहृन् परिगत्या दुभीते विश्वमधागायुधमिन्द्रे अग्नौ ।

सं गोभिरश्वैरसृजद् रथेभिः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ४

स ईं महीं धुनिमेतोररम्णात् सो अस्नातृतृनपारयत् स्वस्ति ।

त उत्साय रयिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ५ [१५]

सोदंश्च सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान् उषसः सं पिपेप ।

अजवसो जविनीभिर्विवृश्चन् त्सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ६

स विद्वां अपगोहं कनीनां माविर्भवचुदतिष्ठत् परावृक् ।

प्रति श्रोणः स्थाद् व्यनगचष्ट सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ७

भिनद् बलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य हंहितान्यैरत् ।

रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ८

स्वप्नेनाभ्युप्या चुमुं धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र दुभीतिमावः ।

रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ९

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १० [१६] (१६०)

(१६)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । ९ त्रिष्टुप् ।

प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्नाविव समिधाने हविर्भरे ।

इन्द्रमजुर्यं जरयन्तमुक्षितं सनाद् युवानमवसे हवामहे १

यस्मादिन्द्राद् बृहतः किं चनेमूते विश्वान्यस्मिन् त्संभृताधि वीर्या ।

जठरे सोमं तन्वीः सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम् २

(१६२)

न क्षोणीभ्यां परिभवे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।
 न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना पुरु
 विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सश्र्वते ।
 वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना
 वृष्णाः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।
 वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति

३

४

५ [१७]

वृषा ते वज्रं उत ते वृषा रथो वृषणा हरी वृषभाण्यायुधा ।
 वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि
 प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः ।
 कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिष दिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे
 पुरा संबाधादभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी ।
 सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६

७

८

९ [१८] (१६९)

(१७)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती; ८-९ त्रिष्टुप् ।

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते ।
 विश्वा यद् गोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य दंहितान्यैरयत्
 स भूतु यो ह प्रथमाय धारयस ओजो मिमानो महिमानमातिरत् ।
 शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यत शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुश्रत्
 अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद् यदस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।
 रथेष्ठेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्यक् पृथक्
 अधा यो विश्वा भुवनाभि मज्जने शानकृत् प्रवया अभ्यवर्धत ।
 आद् रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत् सीव्यन् तमांसि दुधिता समव्ययत्
 स प्राचीनान् पर्वतान् दंहदोजसा धराचीनमकृणोदूपामपः ।
 आधारयत् पृथिवीं विश्वधारयत् मस्तभ्रान्मायया द्यामवस्रसः

१

२

३

४

५ [१९] (१७४)

सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद विश्वस्मादा जनुषो वेदसस्परि ।
 येना पृथिव्यां नि क्रिविं शयधै वज्रेण हव्यवृणक् तुविष्वणिः ६
 अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये भगम् ।
 कृधि प्रकैतमुप मास्या भर दृद्धि भागं तन्वोऽ येन मामहः ७
 भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम दृदिष्टमिन्द्रापांसि वाजान् ।
 अविद्धीन्द्र चित्रया न ऊती कृधि वृषान्निन्द्र वस्यसो नः ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२०] (१७८)

(१८)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्राता रथो नवो योजि सस्नि—श्रतुर्युगस्त्रिकशः सप्तरश्मिः ।
 दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रंह्यो भूत् १
 सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयं—सुतो तृतीयं मनुषः स होता ।
 अन्यस्या गर्भमन्य ऊ जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा २
 हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योज—मायै सुक्तेन वचसा नवेन ।
 मो षु त्वामत्र बहवो हि विश्रा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ३
 आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र या—ह्या चतुर्भिरा षड्भिर्ह्यमानः ।
 आष्टाभिर्दशभिः सोमपेयं—मयं सुतः सुमख मा मृधस्कः ४
 आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वा—डा चत्वारिंशता हरिभिर्युजानः ।
 आ पञ्चाशता सुरथेभिरिन्द्रा ५ षट्चा सप्तत्या सोमपेयम् ५ [२१]

आशीत्या नवत्या याह्यर्वा—डा शतेन हरिभिरुह्यमानः ।
 अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इत्त त्वाया परिषिक्तो मदाय ६
 मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी धुरिं धिक्वा रथस्य ।
 पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथा—स्मिञ्छूर सवने मादयस्व ७
 न म इन्द्रेण सख्यं वि यैव—दुस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।
 उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२२] (१८७)

(१९)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपाय्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
 यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओक्रो दधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः
 अस्य मन्दानो मध्वो वज्रहस्तो ऽहिमिन्द्रो अणोर्वृतं वि वृश्चत् ।
 प्र यद् वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त
 स माहिन् इन्द्रो अणो अपां प्रैर्यदहिहाच्छा समुद्रम् ।
 अजनयत् सूर्यं विदद् गा अक्तुनाह्ना वयुनानि साधत्
 सो अप्रतीनि मनवे पुरूणीन्द्रो दाशद् दाशुषे हन्ति वृत्रम् ।
 सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत् पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातौ
 स सुन्वत् इन्द्रः सूर्यमा ऽऽ देवो रिण्ड्यत्ययि स्तवान् ।
 आ यद् रयिं गुहद्वद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन्

१

२

३

४

५ [२३]

स रन्धयत् सदिवः सारथ्ये शुष्णमशुषं कुर्यवं कुत्साय ।
 दिवोदासाय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य
 एवा तं इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः ।
 अश्याम तत् सार्पमाशुषाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः
 एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।
 ब्रह्मण्यन्तं इन्द्र ते नवीय इषमूर्जं सुक्षितिं सुन्नमश्रुः
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६

७

८

९ [२४] (१९६)

(२०)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ विराड् रूपा ।

वयं ते वयं इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम् ।
 विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुन्नमियक्षन्तस्त्वावतो नृन्
 त्वं न इन्द्र त्वाभिहृती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान् ।
 त्वमिनो दाशुषो वरुते त्वाधीरभि यो नक्षति त्वा

१

२

(१९६)

स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।
 यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेष्टु
 तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन् पुरा वावृधुः शशदुश्च ।
 स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः
 सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान् ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् ।
 मुष्णन्नुषसः सूर्येण स्तवानश्रस्य चिच्छिन्नथत् पूर्वाणि

३

४

५

[२५]

स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे द्रुसमतमः ।
 अव प्रियमर्शसानस्य साहा जिह्वो भरद् दासस्य स्वधावान्
 स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदुरो दासीरैर्यद् वि ।
 अर्जनयन् मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत्
 तस्मै तवस्य मनु दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ ।
 प्रति यदस्य वज्रं बाह्वर्धुर्हृत्वी दस्युन् पुर आयसीर्नि तारीत्
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मधोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः

(१९)

(१७)

(१३)

६

७

८

९

[२६]

(२०५)

(२१)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगतीः ६ त्रिष्टुप् ।

विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।
 अश्वजिते गोजिते अजिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हर्यतम्
 अभिभुवेऽभिभङ्गाय वन्वते ऽषाळहाय सहमानाय वेधसे ।
 तुविग्रये वह्नये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत
 सत्रासाहो जनभक्षो जनसहश्च्यवनो युधमो अनु जोषमुक्षितः ।
 वृत्तचयः सहुरिर्विक्ष्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या
 अनानुदो वृषभो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो असमष्टकाव्यः
 रधचोदः श्रथनो वीळितस्पृथुरिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत्
 यज्ञेन गातुमप्तुरो विविद्रे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।
 अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत

१

२

३

४

५

(२१०)

इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।
पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वाद्भानं वाचः सुदिनत्वमहाम्

६ [२७] (२१)

(२२)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः ।

१ अष्टिः, २-३ अतिशक्री; ४ अष्टिः अतिशक्री वा ।

त्रिकद्वुकेषु महिषो यवांशिरं तुविशुष्मं—स्तूपत् सोममपिबुद् विष्णुना सुतं यथावशत् ।
स ईं ममादु महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः १
अध त्विषीमां अभ्योजसा क्रिविं युधाभवं—दा रोदसी अपृणदस्य मज्जना प्र वावृधे ।
अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत् सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः २
साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः ।
दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ३
तव त्यन्नयं नूतोऽपि इन्द्र प्रथमं पूर्यं द्विवि प्रवाच्यं कृतम् ।
यद् देवस्य शर्वसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः ।
भुवद् विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूर्जं शतक्रतुर्विदादिषम्

४ [२८] (२१५)

(२३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २३-३१]

१९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । बृहस्पतिः; १, ५, ९, ११, १७, १९,
ब्रह्मणस्पतिः । जगती; १५, १९ त्रिष्टुप् ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीदु सादनम् १
देवाश्चित् ते असुर्यं प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः ।
उसा इव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जानिता ब्रह्मणामसि २
आ विबाध्यां परिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि ।
बृहस्पते भीमममित्रदम्भनं रक्षोहणं गोत्रमिदं स्वर्विदम् ३
सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमहो अश्रवत् ।
ब्रह्मद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत् ते महित्वनम् ४
न तमहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न द्वयाविनः ।
विश्वा इवस्माद् ध्वरसो वि बांधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते ५

[२९] (२२०)

त्वं नो गोपाः पथिकृद् विचक्षणस्तव व्रताय मतिभिर्जरामहे ।	
बृहस्पते यो नो अभि ह्वरो दुधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना हरस्वती	६
उत वा यो नो मर्चयादनागसो ऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।	
बृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि	७
त्रातारं त्वा तनूनां हवामहे ऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुम् ।	
बृहस्पते देवनिदो नि बर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्रमुन्नशन्	८
त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पार्हा वसु मनुष्या ददीमहि ।	
या नो दूरे तल्लितो या अरातयो ऽभि सन्ति जम्भया ता अनप्रसः	९
त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते परिण्णा सस्त्रिना युजा ।	
मा नो दुःशंसो अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिषीमहि	१० [३०]
अनानुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः ।	
असि सत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद् दमिता वीळुहर्षिणः	११
अदेवेन मनसा यो रिष्यति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।	
बृहस्पते मा प्रणक् तस्य नो वधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्धतः	१२
भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वार्जेषु सनिता धनं धनम् ।	
विश्वा इदुर्यो अभिदिप्स्वोऽमृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथो इव	१३
तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे हृष्टवीर्यम् ।	
आविस्तत कृष्व यदसत त उक्थ्यं बृहस्पते वि परिपारो अर्दय	१४
बृहस्पते अति यदुर्यो अर्हाद् द्युमद् विभाति क्रतुमज्जनेषु ।	
यद् दीदयच्छवस क्रतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्	१५ [३१]
मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः ।	
आ देवानामोहते वि त्रयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः	१६
विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजनत् साम्नःसाम्नः कविः ।	
स ऋणचिह्णया ब्रह्मणस्पतिर्दुहो हन्ता मह क्रतस्य धर्तरि	१७
तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।	
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौजो अर्णवम्	१८
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।	
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१९ [३२] (३३४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२४)

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः; १, १० बृहस्पतिः;
१२ इन्द्राब्रह्मणस्पती । जगती; १२, १६ त्रिष्टुप् ।

सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषि ऽया विधेम नवया महा गिरा ।
यथा नो मीद्वान् त्स्त्वते सखा तव बृहस्पते सीषधः सोत नो मतिम् १
यो नन्वान्यनमन्नयोजसोता दर्दमन्युना शम्भराणि वि ।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशद् वसुमन्तं वि पर्वतम् २
तद् देवानां देवतमाय कर्त्तुं मश्रभन् हृच्छावदन्त वीळिता ।
उद् गा आजदभिन्द् ब्रह्मणा वलमगूहत् तमो व्यचक्षयत् स्वः ३
अश्मास्यमवत् ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत् ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्हृशौ बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणाम् ४
सना ता का चिद् भुवना भवीत्वा मान्द्रिः शरद्भिर्दुरो वरन्त वः ।
अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद् या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ५ [१]

अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशु निधिं पणीनां परमं गुहा हितम् ।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन् तदुदीयुराविशम् ६
कृतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जहुर्हि तम् ७
कृतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वाष्टि प्र तदश्नोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति नृचक्षसो हृशये कर्णयोनयः ८
स संनयः स विनयः पुरोहितः स सुष्टुतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।
चाक्षमो यद् वाजं भरते मती धना ऽऽदित् सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ९
विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः १० [२]

योऽर्वरे वृजने विश्वथा विभु महामु रणवः शवसा ववक्षिथ ।
स देवो देवान् प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ११
विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदा परचन प्र मिनन्ति व्रतं वाम् ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नो ऽन्नं युजेव वाजिना जिगातम् १२ (२४६)

उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति वह्नयः सभेयो विप्रो भरते मती धना ।	
वीळ्वेषा अनु वश ऋणमादुदिः स ह वाजी समिथे ब्रह्मणस्पतिः	१३
ब्रह्मणस्पतेरभवद् यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः ।	
यो गा उदाजत् स दिवे वि चाभजन् महीव रीतिः शर्वसासरत् पृथक्	१४
ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्योऽ वयस्वतः ।	
वीरेषु वीराँ उप पृङ्क्ति नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवम्	१५
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जित्वा ।	
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१६ [३] (२५०)

(२५)

५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

इन्धानो अग्निं वनवद् वनुष्यतः कृतब्रह्मा शूशुवद् रातहव्य इत् ।	
जातेन जातमति स प्र संसृते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	१
वीरेभिर्वीरान् वनवद् वनुष्यतो गोभी रयिं पप्रथद् बोधति त्मना ।	
तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	२
सिन्धुर्न क्षोदुः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वर्धोरभि वष्टयोजसा ।	
अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	३
तस्मा अर्षन्ति दिव्या असश्चतः स सत्त्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति ।	
अनिभृष्टतविषिर्हन्त्योजसा यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	४
तस्मा इद् विश्वे धुनयन्त सिन्धवो ऽच्छिद्वा शर्म दधिरे पुरूणि ।	
देवानां सुप्ते सुभगः स एधते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	५ [४] (२५५)

(२६)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

ऋजुरिच्छंसो वनवद् वनुष्यतो देवयन्निददेवयन्तमभ्यसत् ।	
सुप्रावीरिद् वनवत् पृत्सु दुष्टं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम्	१
यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ।	
हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे	२ (२५७)

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः ।
 देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्
 यो अस्मै हव्यैर्धृतवद्भिरविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।
 उरुष्यतीमंहसो रक्षती रिषोऽं ऽहोश्चिदस्मा उरुचक्रिरुद्धतः

३

४ [५] (२५९)

(२७)

१७ कूर्मो गात्समदो, गृत्समदो वा । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

इमा गिर आदित्येभ्यो घृतसूः सनाद् राजभ्यो जुह्वा जुहोमि ।
 शृणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः
 इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त ।
 आदित्यासः शुच्यो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः
 त आदित्यासं उरवो गभीरा अदब्धासो दिप्सन्तो भूर्यक्षाः ।
 अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति
 धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।
 दीर्घाधियो रक्षमाणा असुर्यमृतावानश्रयमाना ऋणानि
 विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन् भय आ चिन्मयोभु ।
 युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वभ्रेव दुरितानि वृज्याम्

१

२

३

४

५ [६]

६

७

८

९

१० [७] (२६९)

सुगो हि वो अर्यमन् मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
 तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म
 पिपर्तु नो अदिती राजपुत्रा ऽति द्वेषांस्यर्यमा सुगेभिः ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः
 तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून् त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम् ।
 ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन् वरुण मित्र चारु
 त्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुच्यो धारपूताः ।
 अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय
 त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
 शतं नो रास्व शरदो विचक्षे ऽश्यामार्युषि सुधितानि पूर्वा

न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा । पाक्या चिद् वसवो धीर्या चिद् युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्	११
यो राजभ्य ऋतुभिर्भ्यो दृदाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः । स रेवान् याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः	१२
शुचिरपः सुयवसा अदब्ध उप क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः । नकिष्टं धनन्त्यन्तितो न दूराद् य आदित्यानां भवति प्रणीतौ	१३
अदिते मित्र वरुणोत मृळ यद् वो वयं चकृमा कच्चिदागः । उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः	१४
उभे अस्मै पीपयतः समीची द्विवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् । उभा क्षयावाजयन् याति पुत्सू भावधौ भवतः साधू अस्मै	१५
या वो माया अभिदुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विचृत्ताः । अश्वीव तां अतिं येषं रथेना रिष्टा उरावा शर्मन् तस्याम	१६
माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदान्न आ विदुं शूनमापेः । मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१७ [८] (२७६)

(२८)

११ क्रूमो गात्समदो, गृत्समदो वा । वरुणः (१० दुःस्वप्ननाशिनी ।) त्रिष्टुप् ।

इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु महा । अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरः	१
तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यो वरुण तुष्टुवांसः । उपायन उषसां गोमतीना मग्नयो न जरमाणा अनु द्यून्	२
तव स्याम पुरुवीरस्य शर्म चुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः । यूयं नः पुत्रा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः	३
प्र सीमादित्यो असृजद् विधर्ता ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति । न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पप्तू रघुया परिजमन्	४
वि मच्छ्रथाय रशनामिवागं ऋध्याम ते वरुण खामृतस्य । मा तन्तुश्छेदि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः	५ [९] (२८१)

अपो सु म्यक्ष वरुण मियसं मत् सन्नाळूतावोऽनु मा गृभाय ।
 दामेव वत्साद् वि मुमुग्ध्यहो नहि त्वदुरे निमिषश्चनेशे
 मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टावेनः कृण्वन्तमसुर ध्रीणन्ति ।
 मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षू मृधः शिश्रथो जीवसे नः
 नमः पुरा ते वरुणोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम ।
 त्वे हि कं पर्वते न श्रिता न्यप्रच्युतानि दूळभ वतानि
 परं ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् ।
 अव्युष्टा इष्टु भूयसीरुषास आ नो जीवान् वरुण तासु शाधि
 यो मे राजन् युज्यो वा सखा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाहं ।
 स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद् वरुण पाह्यस्मान्
 माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६

७

८

९

१०

११ [१०] (२८७)

(२९)

७ कूर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । विश्वेदेवाः । त्रिष्टुप् ।

धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत् कर्त रहसुरिवागः ।
 गृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वान् अवसे हुवे वः
 यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतर्युयोत ।
 अभिक्षत्तारो अभि च क्षमध्वमद्या च नो मृळयतापरं च
 किमु नु वः कृणवामापरं किं सनेन वसव आप्येन ।
 यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात
 ह्ये देवा यूयमिदापयः स्थ ते मृळत नाधमानाय मह्यम् ।
 मा वो रथो मध्यमवाळूते भून्मा युष्मावत्स्वापिषु श्रमिष्म
 प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास ।
 आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव ग्रभीष्ट
 अर्वाश्वो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् ।
 त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादवपदो यजत्राः
 माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१

२

३

४

५

६

७ [११] (२९४)

(३०)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः, ६ इन्द्रासोमौ, ८ (पूर्वाऽर्धर्चस्य)
सरस्वती, ९ बृहस्पतिः, ११ मरुतः । त्रिष्टुप्; ११ जगती ।

क्रतुं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिम्ने न रमन्त आपः ।
अहरहर्यात्यक्तुरपां कियत्या प्रथमः सर्ग आसाम् १
यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत् प्र तं जनित्री विदुष उवाच ।
पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम् २
ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षे ऽधा वृत्राय प्र वधं जभार ।
मिहं वसान उप हीमदुद्रोत् तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ३
बृहस्पते तपुषाभेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।
यथा जघन्थ धृषता पुरा चि देवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ४
अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रु मन्दसानो निजूर्वाः ।
तोकस्य सातौ तनयस्य भूरै रस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ५ [१२]
प्र हि क्रतुं बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ । ६
इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्ट मस्मिन् भयस्थे कृणुतमु लोकम् ७
न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम् ।
यो मे पूणाद् यो ददुद् यो निबोधाद् यो मा सुन्वन्तमुप गोभिरायत् ८
सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् ।
त्यं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाण मिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम् ९
यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सु रभिख्याय तं तिगितेन विध्य ।
बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून् ब्रुहे रीषन्तं परि धेहि राजन् १०
अस्माक्रेभिः सत्वाभिः शूर शूरै र्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्वीनि ।
ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि ११

तं वः शर्धं मारुतं सुमन्युर्गिरो प ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम् ।

यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं दिवेदिवे

११ [१३] (३०५)

(३१)

७ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । विश्वे देवाः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

अस्माकं मित्रावरुणावतं रथं—मादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।

प्र यद् वयो न पतन्वस्मनस्परि श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः १

अध स्मा न उद्वता सजोषसो रथं देवासो अभि विक्षु वाजयुम् ।

यदाशवः पद्याभिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः २

उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्षणि—र्दिवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः ।

अनु नु स्थात्यवृकाभिरुतिभी रथं महे सनये वाजसातये ३

उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणि—स्त्वष्टा ग्राभिः सजोषा जूजुवद् रथम् ।

इळा भगो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पती ४

उत त्ये देवी सुभगे मिथुहशो—षासानक्ता जगतामपीजुवा ।

स्तुषे यद् वा पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ५

उत वः शंसमुशिजामिव श्म—स्यहिर्बुध्न्योऽज एकपादुत ।

त्रित क्रमुक्षाः सविता चनो दधे ऽपां नपादाशुहेमा धिया शमि ६

एता वो वश्म्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सम् ।

श्रवस्यवो वाजं चक्रानाः सप्तिर्न रथ्यो अहं धीतिमश्याः ७ [१४] (३१२)

(३२)

८ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १ द्यावापृथिवी, २-३ इन्द्रस्त्वष्टा वा, ४-५ राका, ६-७ सिनीवाली, ८ लिङ्गोक्ताः । जगती; ६-८ अनुष्टुप् ।

अस्य मे द्यावापृथिवी क्रतायतो भूतमवित्री वचसः सिषासतः ।

ययोरार्युः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवाँ महो दधे १

मा नो गुह्या रिपं आयोरहन् दभन् मा न आभ्यो रीरधो दुच्छुनाभ्यः ।

मा नो वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुम्नायता मनसा तत् त्वेमहे २

अहेळता मनसा श्रुष्टिमा वह दुहानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम् ।

पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत विश्वहा ३

राकामहं सुहवां सुदुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना

सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ४ (३१६)

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि द्वाशुषे वसूनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागाहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा

५

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्नि नः

६

या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी ।

तस्यै विश्वत्न्यै हविः सिनीवालयै जुहोतन

७

या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह ऊतये वरुणानीं स्वस्तये

८ [१५] (३२०)

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४३]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते पितर्मरुतां सुम्रमेतु मा नः सूर्यस्य संहशो युयोथाः ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः

१

त्वादत्तेभी रुद्र शंतमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।

व्यस्मद् द्वेषो वितरं व्यहो व्यमीवाश्वातयस्वा विषूचीः

२

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो ।

पर्षि णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो युयोधि

३

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहूती ।

उन्नो वीरां अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तं त्वा भिषजां शृणोमि

४

हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिषीय ।

ऋदुदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो रीरधन्मनायै

५ [१६]

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान् त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।

घृणीव च्छायामरपा अशीयाऽऽ विवासेयं रुद्रस्य सुम्रम्

६

क्रस्य ते रुद्र मृळयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलाषः ।

अपमर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः

७

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि ।

नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम

८

(३२८)

स्थिरोमिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः ।
ईशानादस्य भुवनस्य भूरे—र्न वा उ योषद् रुद्रादसुर्यम्
अर्हन् बिभर्षि सायकानि धन्वा—र्हन् निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।
अर्हन्निदं दयसे विश्वमभ्वं न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति

९

१० [१७]

स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं मृगं न भीममुपहतुमुग्रम् ।
मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानो ऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः
कुमाराश्चित् पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।
भूरेर्दुतारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे
या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शतमा वृषणो या मयोभु ।
यानि मनुर्वृणीता पिता न—स्ता शं च योश्च रुद्रस्य वरिम
परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात् ।
अव स्थिरा मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृळ
एवा बभ्रो वृषभ चेकितान् यथा देव न हृणीषे न हंसि ।
हवनश्रुन्नो रुद्रेह बोधि बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

११

१२

१३

१४

१५ [१८] (३३५)

(३४)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । मरुत् । जगती; १५ त्रिष्टुप् ।

धारावरा मरुतो धृष्णवोजसो मृगा न भीमास्तविषीभिरर्चिनः ।
अग्रयो न शुशुचाना ऋजीषिणो भूमिं धमन्तो अप गा अवृण्वत
द्यावो न स्तुभिश्चितयन्त खादिनो व्यभ्रिया न द्युतयन्त वृष्टयः ।
रुद्रो यद् वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र ऊर्धनि
उक्षन्ते अश्वाँ अत्याँ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः ।
हिरण्यशिप्रा मरुतो दर्विध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः
पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सदुमा जीरदानवः
पृषदश्वासो अनवभ्राधस ऋजिप्यासो न वयुनेषु धूर्षदः
इन्धन्वभिर्धेनुभी रण्शदूधभि रध्वस्मभिः पथिभिर्भ्राजद्वष्टयः ।
आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन् मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः

१

२

३

४

५ [१९] (३४०)

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सर्वानानि गन्तवः ।

अश्वामिव पिप्यत धेनुमूर्धनि कर्ता धियं जरित्रे वाजपेशसम् ६

तं नो दात मरुतो वाजिनं रथ आपानं ब्रह्म चितयद् द्विवेदिवे ।

इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनि मेधामरिष्टं दुष्टं सहः ७

यद् युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसो ऽश्वान् रथेषु भग आ सुदानवः ।

धेनुर्न शिष्वे स्वसरेषु पिन्वते जनाय रातहविषे महीमिषम् ८

यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्दधे वसवो रक्षता रिषः ।

वर्तयत तपुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्तना वधः ९

चित्रं तद् वो मरुतो याम चेकिते पृश्न्या यदूधरण्यापयो दुहुः ।

यद् वा निदे नवमानस्य रुद्रिया स्त्रितं जराय जुरतामदाभ्याः १० [२०]

तान् वो महो मरुत एवयात्रो विष्णोरेषस्य प्रभूथे हवामहे ।

हिरण्यवर्णान् ककुहान् यतसुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्य राध ईमहे ११

ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमूहिरे ते नो हिन्वन्तूषसो व्युष्टिषु ।

उषा न रामीरुरुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा १२

ते क्षोणीभिररुणेभिर्नास्त्रिभी रुद्रा ऋतस्य सदनेषु वावृधुः ।

निमेघमाना अत्येन पाजसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे सुपेशसम् १३

तां इयानो महि वरूथमुतय उप वेदेना नमसा गृणीमसि ।

त्रितो न यान् पञ्च होतृनभिष्टय आववर्तदवराश्चक्रियावसे १४

यया रधं पारयथात्यहो यया निदो मुञ्चथ वन्दितारम् ।

अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्रेव सुमतिर्जिगातु १५ [२१] (३५०)

(३५)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अपानपात् । त्रिष्टुप् ।

उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ।

आं नपादाशुहेमा कुवित् स सुपेशसस्करति जोषिषद्धि १

इमं स्वस्मै हृद् आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत् ।

अपां नपादसूर्यस्य मद्वा विश्वान्यर्यो भुवना जजान २ (३५२)

- समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ।
तमू शुचिं शुचयो दीद्विवांसं—मपां नपातं परि तस्थुरापः ३
- तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः ।
स शुक्रोभिः शिक्वभी रेवदुस्मे दीदायानिधमो घृतनिर्णिगप्सु ४
- अस्मै तिस्रो अव्यथ्याय नारी—देवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम् ।
कृता इवोप हि प्रसुर्मे अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् ५ [२२]
- अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्व—दुहो रिषः संपृचः पाहि सूरीन् ।
आमासु पुरुषो परो अप्रमृष्यं नारातयो वि नशन्नानृतानि ६
- स्व आ दमे सुदुघा यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुभ्वन्नमसि ।
सो अपां नपादुर्जयन्नस्व—न्त—वसुदेयाय विधते वि भाति ७
- यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन कृतावाजस उर्विया विभाति ।
वया इदुन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ८
- अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्ती—हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यद्वाहीः ९
- हिरण्यरूपः स हिरण्यसंह—गपां नपात् सेदु हिरण्यवर्णः ।
हिरण्ययात् परि योनेर्निषद्या हिरण्यदा ददुत्यन्नमस्मै १० [२३]
- तदुस्यानीकमुत चारु नामा—पीच्यं वर्धते नप्तुरपाम् ।
यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ११
- अस्मै बहुनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
सं सानु मार्ज्मि दिधिषामि बिल्मै—र्दधाम्यन्नैः परि वन्द ऋग्भिः १२
- स ई वृषाजनयत् तासु गर्भं स ई शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।
सो अपां नपादनभिम्लातवर्णां ऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष १३
- अस्मिन् पदे परमे तस्थिवांसं—मध्वस्मभिर्विश्वहा दीद्विवांसम् ।
आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यद्वाहीः १४
- अयांसमग्रे सुक्षितिं जनाया—यांसमु मघवन्द्यः सुवृक्तिम् ।
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः १५ [२४] (३६५)

(३६)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः— १ इन्द्रो मधुश्च, २ मरुतो माधवश्च, ३ त्वष्टा शुक्रश्च, ४ अग्निः शुचिश्च, ५ इन्द्रो नभश्च, ६ मित्रावरुणौ नभस्यश्च । जगती ।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपो ऽधुक्षन् त्सीमविभिरद्विभिर्नरः ।

पिबेन्द्र स्वाहा प्रहुतं वर्षतुतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिषे १

यज्ञैः संमिश्राः पृषतीभिर्ऋष्टिभि—र्यामञ्जुभ्रासो अञ्जिषु प्रिया उत ।

आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः २

अमेवं नः सुहवा आ हि गन्तं नि बर्हिषि सदतना रणिष्ठन ।

अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धस—स्त्वष्टर्देवोभिर्जनिभिः सुमद्रणः ३

आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चो—शन् होतर्नि षदा योनिषु त्रिषु ।

प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबामीध्रात् तव भागस्य तृष्णुहि ४

एष स्य ते तन्वो नृमणवर्धनः सह ओजः प्रदिवि ब्राह्मोर्हितः ।

तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यमाभूत—स्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत् पिब ५

जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूर्या अनु ।

अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधु ६ [२५] (३७१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-२७]

(३७)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः— १-४ द्रविणोदा ऋतवश्च, ५ अश्विनौ ऋतवश्च, ६ अग्निः ऋतुश्च । जगती ।

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसो ऽध्वर्यवः स पूर्णा वष्ट्यासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो दृदि—होत्रात् सोमं द्रविणोदुः पिब ऋतुभिः १

यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो दृदियो नाम पत्यते ।

अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोदुः पिब ऋतुभिः २

मेघन्तु ते वह्नयो येभिरीयसे ऽरिषण्यन् वीळयस्वा वनस्पते ।

आयूया धृष्णो अभिगूया त्वं नेष्ट्रात् सोमं द्रविणोदुः पिब ऋतुभिः ३

अपान्द्रोत्रादुत पोत्रादमत्तो—त नेष्ट्रादजुषत् प्रयो हितम् ।

तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदुसः ४

(३७५)

अर्वाञ्चमद्य यय्यं नृवाहणं रथं युञ्जाथामिह वां विमोचनम् ।
 पुङ्कं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू
 जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि सुष्टुतिम् ।
 विश्वेभिर्विष्वाँ ऋतुना वसो मह उशन् देवाँ उशतः पायया हविः

५

६ [१] (३७७)

(३८)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सविता । त्रिष्टुप् ।

उदु ष्य देवः सविता सवायं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् ।
 नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद् वीतिहोत्रं स्वस्तौ
 विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति ।
 आपश्चिदस्य व्रत आ निर्मृग्य अयं चिद् वातो रमते परिज्मन्
 आशुभिश्चिद्यान् वि मुचाति नूनमरीरमदत्तमानं चिदेतोः ।
 अह्यर्षूणां चिन्त्ययाँ अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात्
 पुनः समव्यद् विततं वयन्ती मध्या कर्तो न्यधाच्छक्म धीरः ।
 उत संहार्यास्थाद् व्यृत्तूरदधररमतिः सविता देव आगात्
 नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
 ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं सवित्रा

१

२

३

४

५ [२]

समाववर्ति विष्ठितो जिगीषु विश्वेषां कामश्चरताममाभूत् ।
 शश्वौ अपो विकृतं हित्यागादनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य
 त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
 वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति
 याद्वाध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जभुराणः ।
 विश्वो मातर्ण्डो व्रजमा पशुर्गात् स्थशो जन्मानि सविता व्याकः
 न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमर्थमा न मिनन्ति रुद्रः ।
 नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः
 भगं धियं वाजयन्तः पुरंधि नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अब्याः ।
 आये वामस्य संगथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम

६

७

८

९

१०

(३८७)

अस्मभ्यं तद् दिवो अद्भ्यः पृथिव्या—स्त्वया इत्तं काम्यं राध आ गात् ।

शं यत् स्तोतुभ्यं आपये भवा—त्युरुशंसाय सवितर्जरित्रे

११ [३] (३८८)

(३९)

८ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आवाणेव तदिदर्थं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तुमच्छ ।

ब्रह्माणेव विदथे उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा

१

प्रातर्यावाणा रथ्येव वीरा ऽजेव यमा वरमा सचेथे ।

मेने इव तन्वाऽ शुभमाने दंपतीव क्रतुविदा जनेषु

२

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक् छफाविव जर्भुराणा तरोभिः ।

चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुस्रा ऽर्वाश्वा यातं रथ्येव शक्रा

३

नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।

श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः पातमस्मान्

४

वातेवाजुर्या नद्येव रीति—रक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।

हस्ताविव तन्वेऽ शंभविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ

५ [४]

ओष्ठाविव मध्वास्ते वदन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।

नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे

६

हस्तेव शक्तिमभि संदुदी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।

इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणेव स्वधितिं सं शिशीतम्

७

एतानि वामाश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अकन् ।

तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

८ [५] (३९६)

(४०)

६ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सोमापूषणौ,

६ (अन्त्यार्धर्चस्य) अदितिः । त्रिष्टुप् ।

सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः ।

जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्

१

इमौ देवौ जायमानौ जुषन्ते—मौ तमांसि गूहतामजुष्टा ।

आभ्यामिन्द्रः पक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्रियासु

२

(३९८)

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम् ।
 विष्ववृतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम् ३
 दिव्यान्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।
 तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं विष्यतां नाभिमस्मे ४
 विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।
 सोमापूषणाववृतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ५
 धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु ।
 अवंतु देव्यदितिरनर्वा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ६ [६] (४०)

(४१)

२१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १-२ वायुः, ३ इन्द्रवायू, ४-६ मित्रावरुणौ
 ७-९ अश्विनौ, १०-१२ इन्द्रः, १३-१५ विश्वे देवाः, १६-१८ सरस्वती, १९-२१ द्यावापृथिव्यौ
 हविर्धाने वाः (१९ तृतीयपादस्य अग्निर्वा) । गायत्री; १६-१७ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरा गंहि ।
 नियुत्वान् त्सोमपीतये १
 नियुत्वान् वायवा गंह्यं शुक्रो अयामि ते ।
 गन्तासि सुन्वतो गृहम् २
 शुक्रस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः ।
 आ यातं पिबतं नरा ३
 अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं क्रतावृधा ।
 ममेदिह श्रुतं हवम् ४
 राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे ।
 सहस्रस्थूण आसाते ५ [७]
 ताम्राजा घृतासुती आदित्या दानुनस्पती ।
 सचेते अनवह्वरम् ६
 गोमदू पु नास्त्याऽश्वावद् यातमश्विना ।
 वर्ती रुद्रा नृपाय्यम् ७ (४०९)

न यत् परो नान्तर आवृधर्षद् वृषण्वसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः

८

ता न आ वोळ्हमश्विना रयिं पिशङ्गसंहशम् ।

धिष्ण्या वरिवोविदम्

९

इन्द्रो अङ्ग महद् भय—मभी षदप चुच्यवत् ।

स हि स्थिरो विचर्षणिः

१० [८]

इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चाद्वधं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः

११

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् ।

जेता शत्रून् विचर्षणिः

१२

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् ।

एदं बर्हिर्नि षीदत

१३

तीव्रो वो मधुमो अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत काम्यम्

१४

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूर्षरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम्

१५ [९]

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि

१६

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूंषि देव्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिङ्घि नः

१७

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मनम गृत्समदा क्रतावरि प्रिया देवेषु जुह्वति

१८

प्रेता यज्ञस्य शंभुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवार्हनम्

१९

द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्रमद्य दिविस्पृशम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम्

२०

आ वामुपस्थमद्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये

२१ [१०] (४२३)

(४२)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) । त्रिष्टुप् ।
 कर्निक्रदज्जनुषं प्रब्रुवाण इयति वाचमरितेव नावम् ।
 सुमङ्गलंश्च शकुने भवासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदत् १
 मा त्वा श्येन उद् वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विदुदिषुमान् वीरो अस्ता ।
 पित्र्यामनुं प्रदिशं कर्निक्रदत् सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह २
 अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते ।
 मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [११] (४२६)

(४३)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) ।
 जगती; २ अतिशक्री अष्टिर्वा ।
 प्रदक्षिणिदुभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त क्रतुथा शकुन्तयः ।
 उभे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति १
 उद्रातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।
 वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद
 विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद २
 आवदुंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।
 यदुत्पतन् वदसि कर्करियथा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [१२] (४२९)

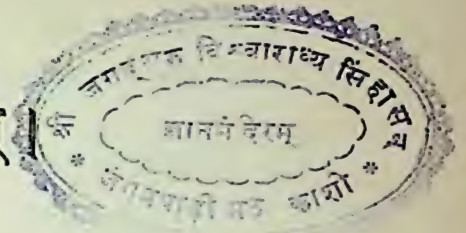
॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥२॥

मंत्रसंख्या—

प्रथममण्डलस्य मंत्रसंख्या	२००६
द्वितीयमण्डलस्य मंत्रसंख्या	४२९
सर्वयोगः	२४३५

अथ तृतीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१२]

२३ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

सोमस्य मा तवसं वक्ष्ये वह्निं चकर्थ विदथे यजध्वे ।

देवाँ अच्छा दीद्यद् युञ्जे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व

१

प्राञ्चं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिन्द्रिग्निं नमसा दुवस्यन् ।

दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित् तवसे गातुमीपुः

२

मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः ।

अविन्दन्नु दर्शतमस्वन्त देवासो अग्निमपति स्वसृणाम्

३

अवर्धयन् त्सुभगं सप्त यज्ञीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा ।

शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्निं जनिमन् वपुष्यन्

४

शुक्रेभिरङ्गै रज आततन्वान् क्रतुं पुनानः कृविभिः पवित्रैः ।

शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो भिमीते वृत्तीरनूनाः

५ [१३]

वव्राजा सीमनदतीरदब्धा दिवो यज्ञीरवसाना अनग्नाः ।

सना अत्र युवतयः सयोनी रेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः

६

स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा वृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम् ।

अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दुस्मस्य मातरा समीची

७

बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद दधानः शुक्रा रभसा वपूषि ।

श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन

८

पितुश्चिद्रूधर्जनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद् वि धेनाः

गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यज्ञीभिर्न गुहा बभूव

९

(२)

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वैरेको अधयत् पीप्यानाः ।
वृष्णे सपत्नी शुचये सबन्धु उभे अस्मै मनुष्येऽनि पाहि

१० [१४]

उरौ महौ अनिबाधे ववर्धाऽऽपो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।

११

ऋतस्य योनावशयद् दमूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणाम्
अक्रो न बाग्निः समिथे महीनां दिहृक्षेयः सूनवे भाक्कजीकः ।

१२

उद्दुस्त्रिया जनिता यो जजानाऽपां गर्भो नृतमो यद्वो अग्निः

अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वनां जजान सुभगा विरूपम् ।

१३

देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन्

बृहन्त इद् भानवो भाक्कजीकमग्निं सचन्त विद्युतो न शुक्राः ।

१४

गुहैव वृद्धं सदसि स्वे अन्तर्पर ऊर्वे अमृतं दुहानाः

ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निकामः ।

देवैरवो मिमीहि सं जरित्रे रक्षां च नो दम्येभिरनीकैः

१५ [१५]

उपक्षेतारस्तव सुप्रणीते ऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।

१६

सुरेतसा श्रवसा तुञ्जमाना अभि ष्याम पृतनार्यूरदेवान्

आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।

१७

प्रति मर्तां अवासयो दमूना अनु देवान् रथिरो यासि साधन् ।

नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद् विदथानि साधन् ।

१८

घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौ दग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान्

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान् महीभिर्भूतिभिः सरण्यन् ।

१९

अस्मे रयिं बहूलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः

एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोचम् ।

२०

महान्ति वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः

जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिध्यते अजस्रः ।

२१

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम

इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो रराणः ।

२२

प्र यांसि होतर्बृहतीरिषो नो ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व

इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे

२३ [१६] (१३)

(२)

१५ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

- वैश्वानरायं धिषणांमृतावृधे वृतं न पूतमग्रये जनामसि ।
 द्विता होतांरं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति १
 स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत् पुत्र ईड्यः ।
 हव्यवाळगिरजरश्चनोहितो दूळभो विशामतिथिर्विभावसुः २
 ऋत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्भणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
 रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महा-मत्यं न वाजं सनिष्यन्तुषं ब्रुवे ३
 आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्नयं वाजमृगिर्यम् ।
 रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रतुमग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ४
 अग्निं सुम्नायं दधिरे पुरो जना वाजश्रवसमिह वृक्तबर्हिषः ।
 यतस्तुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साधदिष्टिमपसाम् ५ [१७]
 पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्यज्ञेषु वृक्तबर्हिषो नरः ।
 अग्ने दुवं इच्छमानास आप्यमुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ६
 आ रोदसी अपृणदा स्वर्महज्जातं यदेनमपसो आधारयन् ।
 सो अध्वराय परि णीयते कवि-रत्यो न वाजसातये चनोहितः ७
 नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
 रथीर्कृतस्य बृहतो विचर्षणि-रग्निर्देवानामभवत् पुरोहितः ८
 तिस्रो यह्वस्य समिधः परिज्मनो ऽग्नेरपुनन्नुशिजो अमृत्यवः ।
 तासामेकामदधुर्मर्त्ये भुजमु लोकमु द्वे उप जामिमीयतुः ९
 विशां कविं विशपतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन् त्ववधिं न तेजसे ।
 स उद्रतो निवतो याति वेविषत् स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् १० [१८]
 स जिन्वते जठरेषु प्रजजिवान् वृषां चित्रेषु नानदुन्न सिंहः ।
 वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि दाशुषे ११
 वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहद् दिवस्पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः ।
 स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः १२
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्य-मा यं वृधे मातरिश्वा दिवि क्षयम् ।
 तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यसे १३

शुचिं न यामन्निषिरं स्वर्दशं केतुं दिवो रोचनस्थामुषर्बुधम् ।
 अग्निं मूर्धानं दिवो अप्रतिष्कृतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत्
 मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविलं दमूनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् ।
 रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदमिद् राय ईमहे

१४

१५ [१९] (३८)

(३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

वैश्वानरायं पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त धरुणेषु गातवे ।
 अग्निहिं देवां अमृतो दुवस्य—त्यथा धर्माणि सनता न ब्रूदुषत्
 अन्तर्दूतो रोदसी दुस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः ।
 क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवेभिरग्निरिषितो धियावसुः
 केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
 अपांसि यस्मिन्नधि संदधुर्गिरस्तस्मिन्सुम्नानि यजमान आ चके
 पिता यज्ञानामसुरो विपश्चितां विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
 आ विवेश रोदसी भूरिवर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामाभिः कविः
 चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिव्रतं वैश्वानरमसुषदं स्वर्विदम् ।
 विगाहं तूर्णिं तविषीमिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः

१

२

३

४

५ [२०]

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुपेशसं धिया ।
 रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः
 अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुर्न्यूजा पित्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
 वयांसि जिन्व बृहतश्च जागृव उशिग्देवानामसिं सुक्रतुर्विपाम्
 विश्पतिं यद्वमतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
 अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे
 विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्वभूव शर्वसा सुमद्रथः ।
 तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुषं भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः
 वैश्वानर तव धामान्या चके येभिः स्वर्विदमवो विचक्षण ।
 जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना
 वैश्वानरस्य दुंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।
 उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा

६

७

८

९

१०

११ [२१] (१४)

(४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । आप्रीसूक्तं [= १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः,
४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । त्रिष्टुप् ।

- समित्समित् सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रासि वस्वः ।
आ देव देवान् यजथाय वक्षि सखा सखीन् त्सुमना यक्षयग्ने १
- यं देवासस्त्रिरहंज्ञायजन्ते दिवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः ।
सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपाद् घृतयोनिं विधन्तम् २
- प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति होतारमिळः प्रथमं यजध्वै ।
अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्वै स देवान् यक्षदिषितो यजीयान् ३
- ऊर्ध्वो वा गातुरध्वरे अकायूर्ध्वा शोचीषि प्रस्थिता रजांसि ।
दिवो वा नाभा न्यसादि होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ४
- सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यन्नूतेन ।
नृपेशसो विदथेषु प्र जाता अभीष्टं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ५ [२२]
- आ भन्दमाने उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वाद् विरूपे ।
यथा नो मित्रो वरुणो जुजोष दिन्द्रो मरुत्वा उत वा महोभिः ६
- दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।
ऋतं शंसन्त ऋतमित् त आहु रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ७
- आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।
सरस्वती सारस्वतेभिरर्वाक् तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तु ८
- तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देव त्वष्टार्वि रराणः स्यस्व ।
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ९
- वनस्पतेऽव सृजोष देवा नग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद १०
- आ याह्यग्ने समिधानो अर्वाङ्निन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।
बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ११ [२३] (६०)

(५)

११ गाथिनो विद्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानो ऽबोधि विप्रः पदुवीः कवीनाम् ।
 पृथुपार्जा देवयज्जिः समिन्द्रो ऽप द्वारा तमसो वह्निरावः १
 प्रेद्वग्निर्वीवृधे स्तोमेभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।
 पूर्वीर्कृतस्य संहशश्चकानः सं दूतो अद्यौदुषसो विरोके २
 अधाय्यग्निर्मानुषीषु विक्ष्व—पां गर्भो मित्र ऋतेन साधन् ।
 आ हर्यतो यजतः सान्वस्था—दभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ३
 मित्रो अग्निर्भवति यत् समिन्द्रो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।
 मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ४
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति यद्वह्मश्वरणं सूर्यस्य ।
 पाति नाभां सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ५ [२४]

ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।
 ससस्य चर्म घृतवत् पदं वे—स्तदिदुग्नी रक्षत्यप्रयुच्छन् ६
 आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थात् पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनःपुनर्मातरा नव्यसी कः ७
 सद्यो जात ओषधीभिर्ववक्षे यद्वी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
 आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ८
 उदु ष्टुतः समिधा यद्वो अद्यौद वर्ष्मन् दिवो अधि नाभां पृथिव्याः ।
 मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा ऽऽ दूतो वक्षद् यजथाय देवान् ९
 उदस्तम्भीत् समिधा नार्कमृष्वोऽग्निर्भवच्छुत्तमो रोचनानाम् ।
 यद्वी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे १०
 इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२५] (७१)

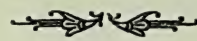

(६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः ।	
दक्षिणावाङ् वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं	१
आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो ।	
दिवश्चिदग्रे महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः	२
द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।	
यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळंते शुक्रमर्चिः	३
महान् त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तो ऽन्तर्द्यावा माहिने हर्यमाणः ।	
आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्दुघे उरुगायस्य धेनू	४
व्रता ते अग्रे महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ ।	
त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम्	५ [२६]
ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्धृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व ।	
अथा वह देवान् देव विश्वान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः	६
दिवश्चिदा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।	
अपो यदग्र उशध्रगवनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः	७
उरौ वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रौचने सन्ति देवाः ।	
ऊमां वा ये सुहर्वांसो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्रे अश्वाः	८
ऐभिर्ग्रे सरथं याह्यर्वाङ् नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।	
पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवा ननुष्वधमा वह मादयस्व ।	९
स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञयज्ञमभि वृधे गृणीतः ।	
प्राची अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये	१०
इळाग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	११ [२७] (८२)

॥ इति द्वितीयोऽष्टकः ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३४ ॥]

(७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासे रा मातरा विविशुः सप्त वाणीः ।	
परिक्षिता पितरा सं चरेते प्र संमतिं दीर्घमायुः प्रयक्षे	१ (८३)

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद् वहन्तीः ।
 ऋतस्य त्वा सदासि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः २
 आ सीमरोहत सुयमा भवन्तीः पतिंश्चिकित्वान् रयिविद् रयीणाम् ।
 प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासे—स्ता अवासयत् पुरुधप्रतीकः ३
 माहिं त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतो वहन्ति ।
 व्यङ्गेभिर्दियुतानः सधस्थ एकांमिव रोदसी आ विवेश ४
 जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेव—मुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।
 दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ५ [१]

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् ।
 उक्षा ह यत्र परि धानमक्तो—रनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष ६
 अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।
 प्राश्नो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ७
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पूक्षासः स्वधया मदन्ति ।
 ऋतं शंसन्त ऋतमिह त आहु—रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ८
 वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वी—वृष्णो चित्राय रश्मयः सुयामाः ।
 देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वान् महो देवान् रोदसी एह वक्षि ९
 पूक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः ।
 उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य १०
 इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२] (२३)

(८)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । यूपः, ६-१० यूपाः, ८ विश्वेदेवा वा, ११ वदचनः । त्रिष्टुप्; ३, ७ अनुष्टुप् ।

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन ।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद् यद् वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे १
 समिन्द्रस्य श्रयमाणः पुरस्ताद् ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् ।
 आरे अस्मदमतिं बार्धमान उच्छ्रयस्व महते सौभगाय २ (२५)

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्ष्मन् पृथिव्या अधि ।	
सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे	३
युवा सुवासाः परिवीत आगात् स उ श्रेयान् भवति जायमानः ।	
तं धीरासः क्वय उन्नयन्ति स्वाध्योऽ मनसा देवयन्तः	४
जातो जायते सुदिनत्वे अह्नां समर्थ आ विदथे वर्धमानः ।	
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देव्या विप्र उदिर्यति वाचम्	५ [३]
यान् वो नरो देवयन्तो निमिम्यु—र्वनस्पते स्वधितिर्वा ततक्ष ।	
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदुस्मे दिधिषन्तु रत्नम्	६
ये वृक्षणासो अधि क्षमि निर्मितासो यतस्तुचः ।	
ते नो व्यन्तु वार्य देवत्रा क्षेत्रसाधसः	७
आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।	
सजोषसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम्	८
हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः ।	
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद् देवा देवानामपि यन्ति पार्थः	९
शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं दृष्ट्रे चचालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।	
वाघन्निर्वा विहवे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु	१०
वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम ।	
यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय	११ [४] (१०४)

(९)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । बृहती, ९ त्रिष्टुप् ।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये ।	
अपां नपातं सुभगं सुदीदिति सुप्रतूर्तिमनेहसम्	१
कार्यमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः ।	
न तत् ते अग्ने प्रमृषे निवर्तनं यद् दूरे सन्निहामवः	२
अतिं तृष्टं ववक्षिथा—थैव सुमना आसि ।	
प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः	३
इयिवांसमति सिधुः शश्वतीरति सश्वतः ।	
अन्वीमविन्दन् निचिरासो अद्रुहो ऽप्सु सिंहमिव श्रितम्	४ (१०८)

ससृवांसमिव त्मना ऽग्निमिथा तिरोहितम् ।

ऐनं नयन्मातरिश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परि

५ [५]

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।

विश्वान् यद् यज्ञां अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठा

६

तद् भद्रं तव दुंसना पाकाय चिच्छदयति ।

त्वां यदग्ने पशवः समासते समिन्द्रमपिश्वरे

७

आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिषम् ।

आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत

८

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नवं चासपर्यन् ।

औक्षन् घृतैरस्तृणन् बर्हिर्स्मा आदिन्द्रोतारं न्यसादयन्त

९ [६] (११३)

(१०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । उष्णिक् ।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते समध्वरे १

त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्रे होतारमीळते । गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे २

स घा यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ३

स केतुरध्वराणां मग्निर्देवेभिरा गमत् । अश्वानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ४

प्र होत्रे पुर्व्यं वचो ऽग्नये भरता बृहत् । विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे ५ [७]

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ६

अग्नें यजिष्ठो अध्वरे देवान् देवयते यज । होता मन्द्रो वि राजस्यति स्त्रिधः ७

स नः पावक दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यम् । भवा स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ८

तं त्वा विप्रा विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ९ [८] (११२)

(११)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निर्होता पुरोहितो ऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेदं यज्ञमानुषक् १

स हव्यवाहमर्त्य उशिगदूतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति २

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पुर्व्यः । अर्थं ह्यस्य तरणि ३

अग्निं सूनुं सनश्नुतं सहसो जातवेदसम् । वह्निं देवा अकृण्वत ४

(११६)

अदाभ्यः पुरेता विशामग्निर्मानुषीणाम्	।	तूर्णी रथः सदा नवः	५ [९]
साह्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः	।	अग्निस्तुविश्वस्तमः	६
अभि प्रयांसि वाहसा दाश्वान् अशोति मर्त्यः	।	क्षयं पावकशोचिषः	७
परि विश्वानि सुधिताऽग्नेरश्याम मन्मभिः	।	विप्रांसो जातवेदसः	८
अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे	।	त्वे देवास एरिरे	९ [१०] (१३१)

(१२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम्	।	अस्य पातं धियेषिता	१
इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः	।	अया पातमिमं सुतम्	२
इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे	।	ता सोमस्येह तृप्ताम्	३
तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापर्राजिता	।	इन्द्राग्नी वाजसातमा	४
प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः	।	इन्द्राग्नी इष आ वृणे	५ [११]
इन्द्राग्नी नवति पुरो दासपत्नीरधूनुतम्	।	साकमेकेन कर्मणा	६
इन्द्राग्नी अपसस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः	।	ऋतस्य पथ्याऽनु	७
इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च	।	युवोरपतूर्यं हितम्	८
इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः	।	तद् वां चेति प्र वीर्यम्	९ [१२] (१४०)

(१३)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १३-२९]

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

प्र वो देवायामग्रे बर्हिष्ठमर्चास्मै ।	
गमद् देवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा सदत्	१
ऋतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।	
हविष्मन्तस्तमीळते तं सनिष्यन्तोऽवसे	२
स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।	
अग्निं तं वो दुवस्यत् दाता यो वर्निता मघम्	३
स नः शर्माणि वीतये ऽग्निर्यच्छतु शंतमा ।	
यतो नः पुष्णवद् वसु द्विवि क्षितिभ्यो अप्स्वा	४

(१४४)

द्रीद्विवांसमपूर्व्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।
 ऋक्काणो अग्निमिन्धते होतारं विश्पतिं विशाम्
 उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।
 शं नः शोचा मरुद्वधो ऽग्ने सहस्रसातमः
 नू नो रास्व सहस्रवत् तोकवत् पुष्टिमद् वसु ।
 द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम्

५

६

७ [१३] (१४७)

(१४)

७ ऋपभो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात् सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।
 विद्युद्रथः सहस्रस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पार्जो अश्रेत्
 अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।
 विद्राँ आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिस्तये यजत्र
 द्रवतां त उपसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पथ्याभिरच्छ ।
 यत् सीमञ्जन्ति पूर्व्यं हविर्भि—रा वन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वो ऽग्ने विश्वे मरुतः सुन्नमर्चन् ।
 यच्छोचिषा सहस्रस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन् त्सूर्यो नृन्
 वयं ते अद्य ररिमा हि काम—मुत्तानहस्ता नमसोपसद्य ।
 यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवा—नस्नेधता मन्मना विप्रो अग्ने
 त्वद्धि पुत्र सहस्रो वि पूर्वी—र्देवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।
 त्वं देहि सहस्रिणं रयिं नो ऽद्वोषेण वचसा सत्यमग्ने
 तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म ।
 त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह

१

२

३

४

५

६

७ [१४] (१५४)

(१५)

७ कात्य उत्कीलः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वि पार्जसा पृथुना शोशुचानो बार्धस्व द्विपो रक्षसो अमीवाः ।
 सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्या—मग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ

१

(१५५)

त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः ।	
जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वा सुजात	२
त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुपो वि भाहि ।	
वसो नेषि च पर्षि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ	३
अषाळ्हो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा संजिगीवान् ।	
यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो—र्जातवेदो बृहतः सुप्रणीति	४
अच्छिद्वा शर्म जरितः पुरुणि देवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः ।	
स्थो न सस्त्रिभि वक्षि वाज—मग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके	५
प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजा—नग्ने त्वं रोदसी नः सुदोघे ।	
देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि छात्	६
इळांमग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	७ [१५] (१६१)

(१६)

६ कात्य उत्कीलः । अग्निः । प्रगाथः (= १, ३, ५ बृहती; २, ४, ६ सतोबृहती) ।

अयमग्निः सुवीर्यस्ये—शो महः सौभगस्य ।	
राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत् ईशे वृत्रहथानाम्	१
इमं नरो मरुतः सश्रुता वृधं यस्मिन् रायः शेवृधासः ।	
अभि ये सन्ति पृतनासु दूढ्यो विश्वाहा शत्रुमादृभुः	२
स त्वं नो रायः शिशीहि मीढ्वो अग्ने सुवीर्यस्य ।	
तुर्विद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतो ऽनमीवस्य शुष्मिणः	३
चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहि—श्चक्रिर्देवेष्वा दुवः ।	
आ देवेषु यतत आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम्	४
मा नो अग्नेऽमृतये मावीरतायै रीरधः ।	
मागोतायै सहसस्पुत्र मा निदे ऽप द्वेषास्या कृधि	५
शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतो ऽग्ने बृहतो अध्वरे ।	
स राया भूर्यसा सृज मयोभुना तुर्विद्युम्न यशस्वता	६ [१६] (१६७)

(१७)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः ।
 शोचिष्केशो घृतनिर्णिक पावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान् १
 यथायजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 एवानेन हविषा यक्षि देवान् मनुष्वद् यज्ञं प्र तिरेममद्य २
 त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्तिष्ठ आजानीरुषसस्ते अग्ने ।
 तामिर्देवानामवो यक्षि विद्वान् नथा भव यजमानाय शं योः ३
 अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।
 त्वां दूतमरुतिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्मृतस्य नाभिम् ४
 यस्त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान् द्विता च सत्ता स्वधया च शंभुः ।
 तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वो ऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ ५ [१७] (१७२)

(१८)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।
 पुरुदुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः १
 तपो ष्वग्ने अन्तरां अमित्रान् तपा शंसमरुरुषः परस्य ।
 तपो वसो चिकित्तानो अचित्तान् वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः २
 इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।
 यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम् ३
 उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद् वयः शशमानेषु धेहि ।
 रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मृज्मा ते तन्वं भूरि कृत्वः ४
 कृधि रत्नं सुसनितुर्धनानां स घेदग्ने भवसि यत् समिन्द्रः ।
 स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत् सृप्रा करस्ता दधिषे वपूषि ५ [१८] (१७७)

(१९)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वविदुममूरम् ।
 स नो यक्षद् देवताता यजीयान् राये वाजाय वनते मुघानि । १ (१७८)

प्र ते अग्ने हविष्मतीमिय—म्यच्छा सुद्युम्नां रातिनीं घृताचीम् ।	
प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्नेत्	२
स तेजीयसा मनसा त्वोत् उत् शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।	
अग्ने रायो नृत्तमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः	३
भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीका अग्ने देवस्य यज्यवो जनांसः ।	
स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदुद्य दिव्यं यजासि	४
यत् त्वा होतारमनजन् मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः ।	
स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्य—धि श्रवांसि धेहि नस्तनूषु	५ [१९] (१८२)

(२०)

५ गार्थी कौशिकः । अग्निः १, ५ विद्दे देवाः । त्रिष्टुप् ।

अग्निमुषसमश्विना दधिक्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।	
सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः	१
अग्ने त्री ते वार्जिना त्री षधस्था तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः ।	
तिस्र उ ते तन्वो देववाता—स्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्	२
अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।	
याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संदुधुः पृष्टबन्धो	३
अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव ऋतुपा ऋतावा ।	
स वृत्रहा सनयो विश्ववेदाः पर्षद् विश्वातिं दुरिता गृणन्तम्	४
दधिक्रामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।	
अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून् रुद्राँ आदित्याँ इह हुवे	५ [२०] (१८७)

(२१)

५ गार्थी कौशिकः । अग्निः । १ त्रिष्टुप्, २-३ अनुष्टुप्, ४ विराड् रूपा, ५ सतोबृहती ।

इमं नो यज्ञममृतेषु धेही—मा हव्या जातवेदो जुषस्व ।	
स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य	१
घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रौतन्ति मेदसः ।	
स्वधर्मन् देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम्	२ (१८९)

तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतो ऽग्ने विप्राय सन्त्य ।	
ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव	३
तुभ्यं श्रोतन्त्याभिगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य ।	
कविशस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर	४
ओजिष्ठं ते मध्यतो मेदु उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे ।	
श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान् देवशो विहि	५ [२१] (१९२)

(२२)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः; ४ पुरीष्या अग्नयः । त्रिष्टुप् । ४ अनुष्टुप् ।

अयं सो अग्निर्यस्मिन् त्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः ।	
सहस्रिणं वाजमत्यं न सति ससवान् त्सन् तस्तूयसे जातवेदः	१
अग्ने यत् ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र ।	
येनान्तरिक्षमुर्वीततन्त्र त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः	२
अग्ने दिवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवा ऊचिषे धिष्ण्या ये ।	
या रौचने परस्तात् सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः	३
पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ।	
जुषन्तां यज्ञमदुहो ऽनमीवा इषो महीः	४
इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	५ [२२] (१९७)

(२३)

५ देवश्रवा देववातश्च भारतौ । अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ सतोबृहती ।

निर्मथितः सुधित आ सधस्थे युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।	
जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः	१
अमन्थिष्ठां भारता रेवदग्निं देवश्रवा देववातः सुदक्षम् ।	
अग्ने वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु द्यून्	२
दश क्षिपः पूर्व्यं सीमजीजनन् त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।	
अग्निं स्तुहि देववातं देवश्रवो यो जनानामसद् वशी	३ (२००)

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अह्नाम् ।
हृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि

४

इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिभूत्वस्मे

५ [२३] (२०२)

(२४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्रीः १ अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वचो धा यज्ञवाहसे ?

अग्न इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अध्वरम् २

अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः संदो मम ३

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उ चायवः ४

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम् । शिशीहि नः सूनुमतः ५ [२४]
(२०७)

(२५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, ४ अग्नीन्द्रौ । विराट् ।

अग्ने दिवः सुनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः ।

ऋधग्देवाँ इह यजा चिकित्वः ?

अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान् त्सनोति वाजममृताय भूषन् ।

स नो देवाँ एह बहा पुरुक्षो २

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजन्त्ये आ भाति देवी अमृते अमूरः ।

क्षयन् वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ३

अग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा ४

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यं सूनो सहसो जातवेदः ।

सधस्थानि महयमान ऊती ५ [२५] (२१२)

(२६)

९ गायिनो विश्वामित्रः, ७ आत्मा । १-३ वैश्वानरोऽग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा (अग्निर्वा),

९ विश्वामित्रोपाध्यायः । १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम् ।	
सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रणवं कुशिकासो हवामहे	१
तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वानमुक्थ्यम् ।	
बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम्	२
अश्वो न क्रन्दुञ्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे ।	
स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः	३
प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्रयः शुभे संमिश्राः पृषतीरयुक्षत ।	
बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतां अदाभ्याः	४
अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।	
ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः	५ [२६]
व्रातंव्रातं गुणंगणं सुशस्तिभि रग्नेर्भामं मरुतामोज ईमहे ।	
पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः	६
अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।	
अर्कस्त्रिधातु रजसो विमानो ऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम	७
त्रिभिः पवित्रैरपुपोन्द्र्यर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।	
वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभि रादिद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत्	८
शतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।	
मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम्	९ [२७] (२२१)

(२७)

१५ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः, १ ऋतवो वा । गायत्री ।

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवास्त्रिगाति सुमन्युः	१
ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य सार्धनम् । श्रुष्टीवान धितावानम्	२
अग्ने शकेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम	३
समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केऽस्तमीमहे	४ (२२५)

पृथुपाजा अमर्त्यो वृतनिर्णिक्र स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्	५ [२८]
तं सबाधो यतमुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमूतये	६
होता देवो अमर्त्यः पुरस्तदिति मायया । विदथानि प्रचोदयन्	७
वाजी वाजेषु धीयते ऽध्वरेषु प्र णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः	८
धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तनां	९
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्ने सुदीतिमुशिजम्	१० [२९]
अग्निं यन्तुरमन्तुरमृतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते	११
ऊर्जो नपातमध्वरे दीदृवांसमुप द्यवि । अग्निमीळे कविक्रतुम्	१२
ईळैन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषां	१३
वृषो अग्निः समिध्यते ऽध्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते	१४
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत्	१५ [३०] (२३६)

(२८)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । १-२, ६ गायत्री, ३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रातःसावे धियावसो	१
पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्म	२
अग्ने वीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोअह्नयम् । सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः	३
माध्यंदिने सर्वने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व ।	
अग्ने यहस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः	४
अग्ने तृतीये सर्वने हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतम् ।	
अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम्	५
अग्ने वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्नयम्	६ [३१] (२४२)

(२९)

१६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, ५ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप्;

१, ४, १०, १२ अनुष्टुप्; ६, ११, १४, १५ जगती ।

अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम् ।	
एतां विशपत्नीमा भराग्निं मन्थाम पूर्वथा	१
अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भं इव सुधितो गर्भिणीषु ।	
दिवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविर्मन्त्रिर्मनुष्येभिरग्निः	२ (२४४)

उत्तानायामव भरा चिकित्वान् त्सद्यः प्रवीता वृषणं जजान ।

अरुषस्तूपो रुशदस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट

इळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि ।

जातवेदो नि धीम ह्यग्ने हव्याय वोळ्ळवे

मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम्

यदी मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचते ऽश्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा ।

चित्रो न यामन्नाश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा दहन

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।

यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु

सीदं होतः स्व उं लोके चिकित्वान् त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ ।

देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने बृहद् यजमाने वयो धाः

कृणोत धूमं वृषणं सखायो ऽस्त्रेधन्त इतन् वाजमच्छ ।

अयमाग्निः पृतनापाद् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून्

अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।

तं जानन्नग्ने आ सीदाथा नो वर्धया गिरः

तनूनपादुच्यते गर्भं आसुरो नराशंसो भवति यद् विजायते ।

मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत् सरीमणि

सुनिर्मथा निर्माथितः सुनिधा निहितः कविः ।

अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान् देवयते यज

अजीजनन्नमृतं मर्त्यासो ऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजम्भम् ।

दश स्वसारो अगुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रभन्ते

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि ।

न नि मिषति सुरणो द्विवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिद् विदुः ।

द्युम्वद् ब्रह्म कुशिकास एरिर एकएको दमे अग्निं समीधिरे

यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।

ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिष्ठाः प्रजानन् विद्राँ उप याहि सोमम्

[द्वितीयोऽध्यायः॥२॥ व० १-२६]

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-३८]

२२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इच्छन्ति त्वा सोम्यासुः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि ।

तिर्तिक्षन्ते अभिशस्ति जनानां—मिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः १

न ते दूरे परमा चिद् रजां—स्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् ।

स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्नौ २

इन्द्रः सुशिप्रो मघवा तरुत्रो महाव्रातस्तुविकूर्मिर्ऋधावान् ।

यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु कर्तुं त्या ते वृषभ वीर्याणि ३

त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युता—न्येको वृत्रा चरसि जिघ्रमानः ।

तव ग्रावापृथिवी पर्वतासो ऽनु व्रताय निमितेव तस्थुः ४

उताभये पुरुहूत श्रवोभि—रेको हृळ्हमवदो वृत्रहा सन् ।

इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत् संगृभ्णा मघवन् काशिरित् ते ५ [१]

प्र सू तं इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून् ।

जहि प्रतीचो अनुचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ६

यस्मै धायुरदधा मर्त्याया—भक्तं चिद् भजते गेह्यं सः ।

भद्रा तं इन्द्र सुमतिर्धृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ७

सहदानुं पुरुहूत क्षियन्त—महस्तमिन्द्र सं पिणक् कुणारुम् ।

अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु—मपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ८

नि साम्नार्मिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदाने ससत्थ ।

अस्तभ्नाद् द्यां वृषभो अन्तरिक्ष—मर्षन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः ९

अलातृणो वल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हन्तोभयमानो व्यार ।

सुगान् पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन् वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः १० [२]

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पप्रौ पृथिवीमुत द्याम् ।

उतान्तरिक्षादुभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वाजान् ११

दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिश दिवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः ।

सं यदानलध्वन् आदिदश्वै—र्विमोचनं कृणुते तत् त्वस्य १२

दिदक्षन्त उषसो यामन्नक्तो—र्विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् ।

विश्वे जानन्ति महिना यदागा—दिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि १३ (२७१)

महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा—स्वामा एकं चरति बिभ्रती गौः ।
विश्वं स्वाद्य संभृतमुस्त्रियायां यत् सीमिन्द्रो अदधाद् भोजनाय
इन्द्र दृष्टं यामकोशा अभूवन् यज्ञाय शिक्ष गृणते सखिभ्यः ।
दुर्मयवो दुरेवा मर्त्यासो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वांसः

१४

१५ [३]

सं घोषः शृण्वेऽवमैरमित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठाम् ।
वृश्चेमधस्ताद् वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन् रन्धयस्व
उद् बृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्चा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि ।
आ कीवतः सल्लूकं चकर्थ ब्रह्मद्विषे तपुषि हेतिमस्य
स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।
रायो वन्तारो बृहतः स्यामा—ऽस्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्
आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते दे॒ष्णस्य धीमहि प्र॒के ।
ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम्
इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।
स्वर्यवो मतिमिस्तुभ्यं विशा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्
आ नो गोत्रा दृष्टहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।
द्विवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मो ऽस्मभ्यं सु मघवन् बोधि गोदाः
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२ [४] (२८०)

(३१)

२२ कुशिक पेयीरथिः, गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शासद् वह्निर्दुहितुर्न्य' गाद् विद्राँ ऋतस्य दीधितिं सपर्यन् ।
पिता यत्र दुहितुः सेकमृञ्जन् त्सं शग्म्येन मनसा दधन्वे
न जामये तान्वो रिक्थमारैक् चकार गभं सनितुर्निधानम् ।
यदी मातरो जनयन्त वह्नि—मन्यः कर्ता सुकृतीरन्य कन्धन्
अग्निर्जज्ञे जुह्वाँ रेजमानो महस्पुत्राँ अरुषस्य प्रयक्षे ।
महान् गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धयश्वस्य यज्ञैः

१

२

३

(२८३)

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन् ।
 तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः
 वीळौ सतीरभि धीरा अतुन्दन् प्राचाहिन्वन् मनसा सप्त विप्राः ।
 विश्वामविन्दन् पृथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश

४

५ [५]

विदद् यदीं सरमा रुग्णमद्रे—महि पार्थः पूव्यं सध्व्यक्कः ।
 अग्रं नयत् सुपद्यक्षराणां—मच्छा रवं प्रथमा जानती गां
 अगच्छद् विप्रतमः सखीय—न्नसूदयत् सुकृते गर्भमाद्रिः ।
 ससान मर्यो युवभिर्मखस्य—न्नथाभवदङ्गिराः सद्यो अर्चन्
 सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू—विश्वा वेदु जनिमा हन्ति शुष्णाम् ।
 प्र णो दिवः पदुवीर्गव्युरर्चन् त्सखा सखीरमुञ्चन्निरवद्यात्
 नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
 इदं चिन्तु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिपासन्नृतेन
 संपश्यमाना अमदन्नाभि स्वं पर्यः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः ।
 वि रोदसी अतपद् घोष एषां जाते निःशामदधुर्गोषु वीरान्

६

७

८

९

१० [६]

स जातेर्भिवृत्रहा सेदु हव्यै—रुदुस्रिया असृजदिन्द्रो अकैः ।
 उरुच्यस्मै घृतवद् भरन्ती मधु स्वाद्वं दुदुहे जेन्या गौः
 पित्रे चिञ्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत् सुकृतो वि हि ख्यन् ।
 विष्कभ्रन्तः स्कम्भेनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन्
 मही यदि धिषणा शिशथे धात् सद्योवृधं विभ्वं॑ रोदस्योः ।
 गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीची—विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः
 मह्या ते सख्यं वंश्मि शक्ती—रा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः ।
 महि स्तोत्रमव आगन्म सुरे—रस्माकं सु मधवन् बोधि गोपाः
 महि क्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं विविद्धा—नादित् सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।
 इन्द्रो नृभिर्जनद् दीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम्

११

१२

१३

१४

१५ [७]

अपश्चिदेष विभवो॑ दू दमूनाः प्र सधीचीरसृजद् विश्वश्चन्द्राः ।
 मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रै—द्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः
 अनु कृष्णे वसुधिते जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।
 परि यत् ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्या ऋजिप्याः

१६

१७

(२९७)

पार्तिर्भव वृत्रहन् त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयोधाः ।

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान् महीभिरुतिभिः सरण्यन्

१८

तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् ।

द्रुहो वि याहि बहुला अर्देवीः स्वश्च नो मघवन् त्सातये धाः

१९

मिहः पावकाः प्रतता अभूवन् त्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम् ।

इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मक्ष्मक्ष्म कृणुहि गोजितो नः

२०

अर्देदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णां अरुषैर्धामभिर्गात् ।

प्र सूनृता विशमान ऋतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः

२१

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

२२ [८] (३०२)

(३२)

१७ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेम माध्यंदिनं सर्वनं चारु यत् ते ।

प्रपुथ्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन् विमुच्या हरीं इह मादयस्व

१

गवांशिरं मन्थिनामिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं ररिमा ते मदाय ।

ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रेस्तृपदा वृषस्व

२

ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन्नर्चन्त इन्द्र मरुतस्त ओजः ।

माध्यंदिने सर्वने वज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सर्गणः सुशिप्र

३

त इन्वस्य मधुमद् विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन् ।

येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदा मर्मणो मन्यमानस्य मर्म

४

मनुष्वदिन्द्र सर्वनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय ।

स आ ववृत्स्व हर्यश्व यज्ञैः सरण्युभिरपो अर्णां सिसर्षि

५ [९]

त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वाँ अत्याँ इव प्रासृजः सतवाजौ ।

शयानमिन्द्र चरता वधेन वव्रिवांसं परि देवीरदेवम्

६

यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमृष्वमजरं युवानम् ।

यस्य प्रिये ममनुर्यज्ञिर्यस्य न रोदसी महिमानं ममाते

७

(३०९)

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि व्रतानि देवा न मिनन्ति विश्वे ।	
दाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां जजान सूर्यमुषसं सुदंसाः	८
अद्रोच सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम् ।	
न द्याव इन्द्र तवसस्त ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त	९
त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन् ।	
यद्ध द्यावापृथिवी आविवेशी—रथाभवः पूर्यः कारुधायाः	१० [१०]
अहन्नहिं परिशयानमर्णं ओजायमानं तुविजात तव्यान् ।	
न ते महित्वमनु भूद्ध द्यौ—र्यदन्यया स्फिग्याऽक्षामवस्थाः	११
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भू—दुत प्रियः सुतसोमो मियेधः ।	
यज्ञेन यज्ञमव यज्ञियः सन् यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत्	१२
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वा—गैर्न सुम्नाय नव्यसे ववृत्याम् ।	
यः स्तोमेभिर्वावृधे पूर्येभि—र्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः	१३
विवेष यन्मां धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः ।	
अंहसो यत्र पीपरद् यथा नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते	१४
आपूर्णी अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पिबध्यै ।	
समु प्रिया आववृत्रन् मदाय प्रदक्षिणिदुभि सोमांस इन्द्रम्	१५
न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धु—र्नाद्रयः परि घन्तो वरन्त ।	
इत्था सखिभ्य इषितो यदिन्द्रा—ऽऽहृळ्हं चिदरुजो गव्यमूर्वम्	१६
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१७ [११] (३१९)

(३३)

१३ गाथिनो विश्वामित्रः; ४, ६, ८, १० नद्यः ऋषिकाः । नद्यः; ४, ८, १० विश्वामित्रः;
६, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

प्र पर्वतानामुशती उपस्था—दश्वे इव विषिते हासमाने ।
गावेव शुभ्रे मातरां रिहाणे विपाद्वृत्तुद्री पर्यसा जवेते
इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः ।
समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे

अच्छा सिन्धुं मातृत्तमामयासं विपाशमुवीं सुभगामगन्म ।

वत्समिव मातरां संरिहाणे समानं योनिमनु संचरन्ती

३

एना वयं पर्यसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।

न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः कियुर्विप्रो नद्यो जोहवीति

४

रमध्वं मे वचसे सोम्याय ऋतावरीरुपं मुहूर्तमेवैः ।

प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषा स्वस्युरह्वे कुशिकस्य सूनुः

५ [१२]

इन्द्रो अस्माँ अरदृद् वज्रबाहु रपाहन् वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।

देवोऽनयत् सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः

६

प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं त दिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्चत् ।

वि वज्रेण परिषदो जघानाऽऽयन्नापोऽयनमिच्छमानाः

७

एतद् वचो जरितर्मापि मृष्टा आ यत् ते घोषानुत्तरा युगानि ।

उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते

८

ओ षु स्वसारः कारवे शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन ।

नि षू नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः

९

आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययार्थं दूरादनसा रथेन ।

नि ते नसै पीप्यानेव योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते

१० [१३]

यदुङ्ग त्वा भरताः संतरेयुर्गव्यन् ग्राम इषित इन्द्रजुतः ।

अर्षादहं प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम्

११

अतारिषुर्भरता गव्यवः समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।

प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीर्भम्

१२

उद् व ऊर्मिः शम्या हन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।

मादुष्कृतौ व्येनसा ऽध्न्यौ शूनमारताम्

१३ [१४] (३३२)

(३४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पूभिर्दातिरद् दासमर्के विदद् वसुर्दयमानो वि शत्रून् ।

ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद् रोदसी उभे

१

मखस्य ते तविषस्य प्र जूतिमिर्यमि वाचममृताय भूषन् ।

इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्वयावा

२

(३३४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।

अहन् व्यंसमुशधग्वनेष्वाविर्धेना अकृणोद् राम्याणाम्

३

इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिष्टिः ।

प्रारोचयन्मनवे केतुमह्ना मर्विन्दुज्ज्योतिर्वृहते रणाय

४

इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद् दधानो नयां पुरुणि ।

अचेतयद् धियं इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम्

५ [१५]

महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।

वृजनेन वृजिनान् त्सं पिपेष मायाभिर्दस्यूरभिभूत्योजाः

६

युधेन्द्रो म्हा वरिवश्वकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः ।

विवस्वतः सदेने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति

७

सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरपश्च देवीः ।

ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमा मिन्द्रं मदन्त्यनु धीरणासः

८

ससानात्यौ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।

हिरण्ययमुत भोगं ससान हृत्वी दस्युन् प्रार्य वर्णमावत्

९

इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदुन्तरिक्षम् ।

बिभेद् बलं नुनुदे विवाचो ऽथाभवद् दमिताभिक्रतूनाम्

१०

शुनं हुवेम मधवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

११ [१६] (३४३)

(३५)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छ ।

पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मदाय

१

उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य धूर्वा युनज्मि ।

द्ववद् यथा संभृतं विश्वताश्चिदुपेमं यज्ञमा वहात इन्द्रम्

२

उपो नयस्व वृषणा तपुषो तेमव त्वं वृषभ स्वधावः ।

ग्रसेतामश्वा वि मुचेह शोणा द्विवेदिवे सदृशीरद्धि धानाः

३

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि हरी सखाया सधमाद् आशू ।

स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्वां उप याहि सोमम्

४

(३४७)

मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ।
अत्यायाहि शश्वतो वयं ते ऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः

५ [१७]

तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि ।
अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र
स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् ।

६

तदोक्से पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वते तुभ्यं राता हवीषि
इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः सभिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमकन् ।

७

तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजानन् विद्वान् पथ्याऽ अनु स्वाः
याँ आभजो मरुतं इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धन्नभवन् गणस्ते ।

८

तेभिरेतं सजोषा दावशानोऽ ऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र
इन्द्र पिब स्वधया चित् सुतस्या—ऽग्नेर्वा पाहि जिह्वया यजत्र ।

९

अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र हस्ता—द्वोतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व
शुनं हुवेम मधवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

१०

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

११ [१८] (३५४)

(३६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः, १० घोर आङ्गिरसः । इन्द्रः । विष्टुप् ।

इमामू पु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः ।

सुतेसुते वावृधे वर्धनेभिर्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतो भूत्

१

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदाना ऋभुर्येभिर्वृषपवा विहायाः ।

प्रयम्यमानान् प्रति पू गृभाये—न्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः

२

पिबा वर्धस्व तव घा सुतासु इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे ।

यथार्पिबः पूर्याँ इन्द्र सोमाँ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान्

३

महाँ अमत्रो वृजने विरप्स्युः—ग्रं शवः पत्यते धूष्णवोजः ।

नाह विव्याच पृथिवी चनैनं यत् सोमासो हर्यश्वमभन्दन्

४

महाँ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचक्रे वृषभः काव्येन ।

इन्द्रो भगो वाजदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः

५ [१९] (३५९)

प्र यत् सिन्धवः प्रसवं यथाय—न्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः ।

अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान् यदीं सोमः पूणति दुग्धो अंशुः ६

समुद्रेण सिन्धवो यादमाना इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तः ।

अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः ७

हृदा इव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याचु सर्वना पुरुणि ।

अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याश वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत सोमम् ८

आ तू भर माकिरेतत् पारिं छाद् विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् ।

इन्द्र यत् ते माहिंनं दत्तम—स्त्यस्मभ्यं तद्ध्वयं प्र यन्धि ९

अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीषि—न्निन्द्रं रायो विश्ववारस्य भूरैः ।

अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्र शिप्रिन् १०

शुनं हुवेम मघवानिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु द्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [२०] (३६५)

(३७)

११ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री, ११ अनुष्टुप् ।

वात्रंहत्याय शवसे पृतनापाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि १

अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्र कृण्वन्तु वाघतः २

नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाह्ये ३

पुरुष्टुतस्य धामाभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः ४

इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुष्टुतमुप ब्रुवे । भरेषु वाजसातये ५ [२१]

वाजेषु सासहिर्भेव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे ६

द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृतसुतुर्षु श्रवःसु च । इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु ७

शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ८

इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे ९

अगन्निन्द्र श्रवो बृहद् द्युम्नं दधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि १०

अर्वावतो न आ ग—ह्यथो शक्र परावतः ।

उलोको यस्तं अद्रिव इन्द्रेह तत् आ गहि ११ [२२] (३७६)

(३८)

१० प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा, तावुभावपि वा गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अभि तष्टेव दीधया मनीषा—मत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।
 अभि प्रियाणि मर्मृशत् पराणि कवीरिच्छामि सिंहशे सुमेधाः १
 इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत् द्याम् ।
 इमा उ ते प्रण्योऽ वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्माणि गमन् २
 नि धीमिदत्र गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।
 सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुर्वी अन्तर्मही समृते धार्यसे धुः ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूष जिह्वयो वसानश्चरति स्वरोचिः ।
 महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामा—ऽऽ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ४
 असूत पूर्वी वृषभो ज्याया निमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।
 दिवो नपाता विदथस्य धीमिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ५ [२३]

त्रीणि राजाना विदथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।
 अपश्यमत्र मनसा जगन्वान् व्रते गन्धर्वा अपि वायुकेशान् ६
 तदिह्वस्य वृषभस्य धेनो—रा नामभिर्ममिरे सकम्प्य गोः ।
 अन्यदन्यदसुर्यं वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ७
 तदिह्वस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामशिथेत् ।
 आ सुदृती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि ववे ८
 युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद् दैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम् ।
 गोपार्जिह्वस्य तस्थुषो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ९
 शुनं हुवेम मधवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १० [२४] (३८६)

(३९)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३९-५३]

१ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मतिर्हृद् आ वच्यमाना ऽच्छा पतिं स्तोममृष्टा जिगाति ।
 या जागृविर्विदथे शस्यमाने—न्द्र यत् ते जायते विद्धि तस्य १ (३८७)

दिवश्चिदा पूर्वा जायमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना ।	
भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सनजा पित्र्या धीः	२
यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात् ।	
वपूषि जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध एता	३
नकिरेषां निन्दिता मर्त्येषु ये अस्माकं पित्रो गोषु योधाः ।	
इन्द्र एषां हंहिता माहिनावा नुद् गोत्राणि ससृजे दुंसनावान्	४
सखा ह यत्र सखिभिर्नवगै रभिज्ञा सत्वभिर्गा अनुगमन् ।	
सत्यं तदिन्द्रो दृशभिर्दशगैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियन्तम्	५ [२५]
इन्द्रो मधु संभृतमुस्त्रियायां पद्भ्य विवेद शफवन्नमे गोः ।	
गुहा हितं गुह्यं गुळहमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान्	६
ज्योतिर्वृणीत तमसो विजानन्नारे स्याम दुरितादुभीकै ।	
इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः	७
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ग्या दुरे स्याम दुरितस्य भूरैः ।	
भूरि चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपारासो वसवो बर्हणावत्	८
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	९ [२६] (३९५)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१ ॥]

(४०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमे हवामहे	। स पाहि मध्वो अन्धसः	१
इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत	। पिबा वृषस्व तातृपिम्	२
इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः	। तिर स्तवान विशपते	३
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते	। क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः	४
दधिष्वा जठरे सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम्	। तव द्युक्षास इन्द्रवः	५ [१]
गिर्विणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे	। इन्द्र त्वादातमिद् यशः	६
अभि द्युम्नानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता	। पीत्वी सोमस्य वावृधे	७
अर्वावतो न आ गहि परावर्तश्च वृत्रहन्	। इमा जुषस्व नो गिरः	८
यदन्तरा परावर्त मर्वावर्तं च हूयसे	। इन्द्रेह तत् आ गहि	९ [२] (४०४)

(४१)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मद्यग्धुवानः सोमपीतये । हरिभ्यां याह्यद्रिवः १
 सत्तो होता न ऋत्वियस्तिस्तरे बर्हिः नुषक् । अयुञ्जन् प्रातरद्रयः २
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । वीहि शूर पुरोळाशम् ३
 रारन्धि सर्वनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेष्विन्द्र गिर्वणः ४
 मतयः सोमपामुरुं रिहन्ति शवसस्पतिम् । इन्द्रं वत्सं न मातरः ५ [३]

स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः ६
 वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे । उत त्वमस्मयुर्वसो ७
 मारे अस्मद् वि मुमुचो हरिप्रियार्वाङ् याहि । इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह ८
 अर्वाञ्च त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना । घृतसू बर्हिरासदे ९ [४] (४१३)

(४२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्र गवांशिरम् । हरिभ्यां यस्ते अस्मयुः १
 तमिन्द्र मदुमा गहि बर्हिःठां ग्रावाभिः सुतम् । कुविङ्ग्वस्य तृणवः २
 इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः । आवृते सोमपीतये ३
 इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविद्वागमत् ४
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतक्रतो । जठरे वाजिनीवसो ५ [५]

विद्मा हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधुषं कवे । अधा ते सुम्नमीमहे ६
 इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिब । आगत्या वृषाभिः सुतम् ७
 तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्येऽ सोमं चोदामि पीतये । एष रारन्तु ते हृदि ८
 त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे । कुशिकासो अवस्यवः ९ [६] (४२२)

(४३)

८ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ याह्यर्वाङ्गुप वन्धुरेष्ठास्तवेदनु प्रदिवः सोमपेयम् ।
 प्रिया सखाया वि मुचोर्ष बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते १ (४२३)

आ याहि पूर्वीरति चर्षणीराँ अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम् ।	
इमा हि त्वा मतयः स्तोमतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः	२
आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूर्यम् ।	
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रयाः सधमादे मधूनाम्	३
आ च त्वामेता वृषणा वहातो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गा ।	
धानावदिन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद् वन्दनानि	४
कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद् राजानं मघवन्नृजीषिन् ।	
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः	५
आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वाग्निन्द्र सधमादो वहन्तु ।	
प्र ये द्विता द्विव ऋञ्जन्त्याताः सुसैमृष्टासो वृषभस्य मूराः	६
इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उंशते जभारं ।	
यस्य मदे च्यावयासि प्र कृष्टीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थं	७
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	८ [७] (४३०)

(४४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । वृहती ।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।	
जुषाण इन्द्र हरिभिर्न आ गृह्या तित्तु हरितं रथम्	१
हर्यन्नुषसमर्चयः सूर्य हर्यन्नरोचयः ।	
विद्वांश्चिकित्वान् हर्यश्च वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः	२
द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवीं हरिवर्षसम् ।	
अधारयद्भरितोभूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत्	३
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् ।	
हर्यश्चो हरितं धत्त आयुधमा वज्रं बाहोर्हरिम्	४
इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुकैरभीवृतम् ।	
अपावृणोद्भरिभिराद्रिभिः सुतमुद् गा हरिभिराजत	५ [८] (४३५)

(४५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभि—र्याहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनो ऽति धन्वेव ताँ इहि १

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां दुर्मो अपामजः ।

स्थाता रथस्य हर्योरभिस्वर इन्द्रो हृळ्हा चिंदा रुजः २

गम्भीराँ उदुधीरिव क्रतुं पुण्यसि गा इव ।

प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाशत ३

आ नस्तुजं रयिं भरां—शं न प्रतिजानते ।

वृक्षं पक्वं फलमङ्गीव धूनुही—न्द्र संपारणं वसु ४

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मद्विष्टिः स्वयंशस्तरः ।

स वावृधान ओजसा पुरुष्टुत भवा नः सुश्रवस्तमः ५ [९] (४४०)

(४६)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृण्वेः ।

अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याङ्गी—न्द्र श्रुतस्य महतो महानि १

महाँ असि महिष वृण्येभि—र्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान् ।

एको विश्वस्य भुर्वनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान् २

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।

प्र मज्जनां द्विव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादृजीषी ३

उरुं गभीरं जनुषाभ्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् ।

इन्द्रं सोमासः प्रदिवि सुतासः समुद्रं न स्रवत आ विशन्ति ४

यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता बिभूतस्त्वाया ।

तं ते हिन्वन्ति तमु ते मृजन्त्य—ध्वर्यवो वृषभ पातवा उ ५ [१०] (४४५)

(४७)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मरुत्वौ इन्द्र वृषभो रणाय पिब सोममनुव्रधं मदाय ।	
आ सिंश्चस्व जठरे मध्व ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम्	१
सजोषा इन्द्र सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ।	
जहि शत्रूरप मृधो नुदस्वा—ऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः	२
उत क्रतुभिर्क्रतुपाः पाहि सोम—मिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।	
याँ आभजो मरुतो ये त्वा ऽन्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः	३
ये त्वाहिहृत्ये मधवन्नवर्धन् ये शाम्बरे हरिवो ये गविष्ठौ ।	
ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र सोमं सर्गणो मरुद्भिः	४
मरुत्वंतं वृषभं वावृधान—मकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् ।	
विश्वासाहमवसे नूतनायो—ग्रं सहोदामिह तं हुवेम	५ [११] (४५०)

(४८)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रभर्तुमावदन्धसः सुतस्य ।	
साधोः पिब प्रतिकामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य	१
यज्जायथास्तदहरस्य कामे—ऽशोः पीयूषमपिबो गिरिष्ठाम् ।	
तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिंश्चदग्रे	२
उपस्थाय मातरमन्नमैद्व तिग्ममपश्यदुभि सोममूधः ।	
प्रयावयन्नचरद् गृत्सो अन्यान् महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः	३
उग्रस्तराषाळभिभूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिभूया—ऽऽमुष्या सोममपिबच्चमूषु	४
शूनं हुवेम मधवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नूतमं वाजसातौ ।	
शूण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	५ [१२] (४५५)

(४९)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शंसा' महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कृष्टयः सोमपाः काममव्यन् ।

यं सुकृतुं धिषणे' विश्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः १

यं नु नकिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् ।

इनतमः सत्वभिर्यो ह शूषैः पृथुजया अमिनादायुर्दस्योः २

सहावा' पृतसु तरणिर्नार्वा' व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।

भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः ३

धर्ता द्विवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।

क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिषणे'व वाजम् ४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्त' वृत्राणि संजितं धनानाम् ५ [१३] (४६०)

(५०)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः स्वाहा' पिबतु यस्य सोम' आगत्या तुम्रो वृषभो मरुत्वान् ।

ओरुव्यचाः पूणतामेभिरन्नै रास्य हविस्तन्वः काममृध्याः १

आ ते सपर्यु जवसे युनजिम ययोरन्तु प्रदिवः श्रुष्टिमावः ।

इह त्वा' धेयुर्हरयः सुशिप्र पिबा त्व'स्य सुषुतस्य चारोः २

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपार—मिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।

मन्दानः सोमं पपिवाँ कंजीषिन् त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य ३

इमं कानं मन्दया गोभिरश्वै'श्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।

स्वर्यवो मतिमिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन् ४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्त' वृत्राणि संजितं धनानाम् ५ [१४] (४६५)

(५१)

१२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-३ जगती, १०-१२ गायत्री ।

चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्य॥—मिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूषत ।	
वावृधानं पुरुहूतं सुवृक्तिभि—रमर्त्य जरमाणं दिवेदिवे	१
शतक्रतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।	
वाजसनिं पूभिर्दं तूर्णिमप्तुरं धामसाचमभिषाचं स्वर्विदम्	२
आक्रे वसौर्जरिता पनस्यते ऽनेहसः स्तुभ इन्द्रो दुवस्यति ।	
विवस्वतः सदन आ हि पिप्रिये सत्रासाहमभिमातिहनं स्तुहि	३
नृणामु त्वा नृतमं गीभिर्कथै—रभि प्र वीरमर्चता सचाधः ।	
सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिव एक ईशे	४
पूर्वीरस्य निष्पिधो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति ।	
इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयिं रक्षन्ति जीरयो वनानि	५ [१५]
तुभ्यं ब्रह्माणि गिरं इन्द्र तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुषस्व ।	
बोध्याऽपिरवसो नूतनस्य सखे वसो जरितृभ्यो वयो धाः	६
इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य ।	
तव प्रणीती तव शूर शर्म—न्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः	७
स वावशान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतं नः ।	
जातं यत् त्वा परि देवा अभूषन् महे भराय पुरुहूत विश्वे	८
अप्तूर्ये मरुत आपिरेषो ऽमन्दान्निन्द्रमनु दातिवाराः ।	
तेभिः साकं पिबतु वृत्रखादः सुतं सोमं दाशुषः स्वे सधस्थे	९
इदं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्वणः	१०
यस्ते अनु स्वधामसत् सुते नि यच्छ तन्वम् । स त्वा ममत्तु सोम्यम्	११
प्र ते अश्रोतु कुक्षयोः प्रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः । प्र बाहू शूर राधसे	१२ [१६] (४७७)

(५२)

८ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-४ गायत्री, ६ जगती ।

धानावन्तं करम्भिण—मपूपवन्तमुक्थिनम् । इन्द्रं प्रातर्जुषस्व नः	१
पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिंस्रे	२ (४७९)

पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम् ३
 पुरोळाशं सनश्रुत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन् ४
 माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।
 प्र यत् स्तोता जर्जिता तूर्यर्थो वृषायमाण उप गीर्भिरीडे ५ [१७]

तृतीये धानाः सर्वने पुरुष्टुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।
 ऋभुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः ६
 पूषण्वते ते चक्रमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः ।
 अपूपमद्भिः सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ७
 प्राति धाना भरत तूर्यमस्मै पुरोळाशं वीरतमाय नूणाम् ।
 दिवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ८ [१८] (४८५)

(५३)

२४ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः; १ इन्द्रापर्वतौ; १५, १६ वाक्, (ससर्परी); १७-२० रथाङ्गानि;
 २१-२४ अभिशापः । त्रिष्टुप्; १०, १६ जगती; १३ गायत्री;
 १२, २०, २२ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
 वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीर्भिरिळ्या मदन्ता १
 तिष्ठा सु कं मघवन् मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि ।
 पितुर्न पुत्रः सिचमा रभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः २
 शंसावाध्वर्यो प्राति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।
 एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाऽथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम् ३
 जायेदस्तं मघवन् त्सेदु योनिस्तदित् त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।
 यदा कदा च सुनवाम सोममग्निष्वा दूतो धन्वात्यच्छ ४
 परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुभयत्रा ते अर्थम् ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य ५ [१९]

अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहे ते ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत् ६ (४९१)

- इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा द्विस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।
 विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ७
- रूपंरूपं मघवा बोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् ।
 त्रियद् द्विवः परि मुहूर्तमागात् स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा ऋतावा ८
- महाँ ऋषिर्देवजा देवजुतो ऽस्तभ्नात् सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।
 विश्वामित्रो यदवहत् सुदास—मप्रियायत कुशिकेभिरिन्द्रः ९
- हंसा इव कृणुथ श्लोकमद्रिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा ।
 देवेभिर्विप्रा ऋषयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु १० [२०]
- उप प्रेतं कुशिकाश्चेतयध्व—मश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः ।
 राजा वृत्रं जङ्घनत् प्रागपागुदु—गथा यजाते वर आ पृथिव्याः ११
- य इमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतुष्टवम् ।
 विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारतं जनम् १२
- विश्वामित्रा अरासत् ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । करदिन्नः सुरार्धसः १३
- किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं दुह्रे न तपन्ति घर्मम् ।
 आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन् रन्धया नः १४
- ससर्परीरमतिं बार्धमाना बृहन्मिमाय जमदग्निदत्ता ।
 आ सूर्यस्य दुहिता ततान् श्रवो देवेष्वमृतमजुर्यम् १५ [२१]
- ससर्परीरभरत् तूर्यमेभ्यो ऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु ।
 सा पक्ष्याः नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदुग्रयो दुदुः १६
- स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरक्षो मेषा वि बर्हि मा युगं वि शारि ।
 इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतो—ररिष्टनेमे अभि नः सचस्व १७
- बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रानल्लुत्सु नः ।
 बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असिं १८
- अभि व्ययस्व खदिरस्य सार—मोजो धेहि स्पन्दने शिंशपायाम् ।
 अक्षं वीळो वीळित वीळयस्व मा यामादुस्मादव जीहिपो नः १९
- अयमस्मान् वनस्पति—र्मा च हा मा च रीरिषत् ।
 स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात् २० [२२] (५०५)

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवऊरून् जिन्व ।	
यो नो द्वेष्ट्यधरः सस्पदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु	२१
परशुं चिद् वि तपति शिम्बलं चिद् वि वृश्चति ।	
उखा चिदिन्द्र येषन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति	२२
न सायकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः ।	
नावाजिनं वाजिना हासयन्ति न गर्दुभं पुरो अश्वान्नयन्ति	२३
इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।	
हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परि णयन्त्याजौ	२४ [२३] (५०९)

(५४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५४-६२]

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमं महे विदुश्याय शूषं शश्वत् कृत्व ईड्याय प्र जभुः ।	
शूणोतु नो दम्येभिरनीकैः शूणोत्वग्निर्द्व्यैरजस्रः	१
महिं महे दिवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छश्चरति प्रजानन् ।	
ययोर्ह स्तोमे विदथेषु देवाः संपर्यवो मादयन्ते सचायोः	२
युवोर्कतं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविताय प्र भूतम् ।	
इदं दिवे नमो अग्ने पृथिव्यै संपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्	३
उतो हि वां पुर्व्या आविविद्र ऋतावरी रोदसी सत्यवाचः ।	
नरश्चिद् वां समिथे शूरसातौ ववन्दिरे पृथिवि वेर्विदानाः	४
को अन्द्रा वेदु क इह प्र वोचद् देवाँ अच्छा पृथ्याइ का समेति ।	
ददृश एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु व्रतेषु	५ [२४]
कविर्नृचक्षा अभि षीमचष्ट ऋतस्य योना विधृते मदन्ती ।	
नाना चक्राते सदनं यथा वेः समानेन क्रतुना संविदाने	६
समान्या वियुते दूरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरूके ।	
उत स्वसारा युवती भवन्ती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम	७
विश्वेदेते जनिमा सं विविक्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथेते ।	
एजद् ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत् पतत्रि विषुणं वि जातम्	८ (५१७)

सना पुराणमध्यैम्यारा—न्महः पितुर्जनिर्जामि तन्नः ।

देवासो यत्र पनितार एवै—रुरौ पथि व्युते तस्थुरन्तः

९

इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवी—म्यदूदराः शृणवन्नग्निजिह्वाः ।

मित्रः सम्राजो वरुणो युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः

१० [२५]

हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्व—स्त्रिरा द्विवो विदथे पत्यमानः ।

देवेषु च सवितः श्लोकमथे—रादुस्मभ्यमा सुव सर्वतातिम्

११

सुकृत् सुपाणिः स्ववाँ क्रतावा देवस्त्वष्टावसे तानि नो धात् ।

पूषण्वन्तं क्रभवो मादयध्व—मूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमतष्ट

१२

विद्युद्रथा मरुतं ऋष्टिमन्तो द्विवो मर्या क्रतजाता अयासः ।

सरस्वती शृणवन् यज्ञियासो धाता रयिं सहवीरं तुरासः

१३

विष्णुं स्तोमासः पुरुदुस्ममर्का भगस्येव कारिणो यामनि गमन् ।

उरुक्रमः कंकुहो यस्य पूर्वी—र्न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः

१४

इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।

पुर्दुरो वृत्रहा धृष्णुषेणः संगृभ्या न आ भरा भूरि पश्वः

१५ [२६]

नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।

युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां द्वात्रं रक्षथे अकवैरदब्धा

१६

महत तद् वः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा भवथ विश्व इन्द्रे ।

सखं क्रभुभिः पुरुहूत प्रियेभि—रिमां धियं सातये तक्षता नः

१७

अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासो ऽदब्धानि वरुणस्य व्रतानि ।

युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान् नः पशुमाँ अस्तु गातुः

१८

देवानां दूतः पुरुध प्रसूतो ऽनांगान् नो वोचतु सर्वताता ।

शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वं—न्तरिक्षम्

१९

शृणवन्तु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळ्या मदन्तः ।

आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम्

२०

सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपृक्त ।

भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद् रायो अश्यां सदंनं पुरुक्षोः

२१

स्वदस्व हुव्या समिषो दिदी—ह्यस्मद्यं क सं मिमीहि श्रवांसि ।

विश्वो अग्ने पृत्सु ताञ्जेषि शत्रू—नहा विश्वा सुमना दीदिही नः

२२ [२७] (५३१)

(५५)

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- उषसः पूर्वा अध यद् व्यूषु—महद् वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।
 व्रता देवानामुप नु प्रभूषन् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १
 मो पू णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पदुज्ञाः ।
 पुराण्योः सन्नानोः केतुरन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम् २
 वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूर्व्याणि ।
 समिन्द्रे अग्रावृतमिद् वेदेम महद् देवानामसुरत्वमेकम् ३
 समानो राजा विभूतः पुरुत्रा शये शयासु प्रयुतो वनानु ।
 अन्या वत्सं भरति क्षेति माता महद् देवानामसुरत्वमेकम् ४
 आक्षित् पूर्वास्वपरा अनूरुत् सद्यो जातासु तरुणीष्वन्तः ।
 अन्तर्वतीः सुवते अप्रवीता महद् देवानामसुरत्वमेकम् ५ [२८]
 शयुः परस्तादध नु द्विमाता ऽबन्धनश्चरति वत्स एकः ।
 मित्रस्य ता वरुणस्य व्रतानि महद् देवानामसुरत्वमेकम् ६
 द्विमाता होता विदथेषु सम्रा—लन्वग्रं चरति क्षेति बुध्नः ।
 प्र रण्यानि रण्यवाचो भरन्ते महद् देवानामसुरत्वमेकम् ७
 शूरस्येव युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत् ।
 अन्तर्मतिश्चरति निष्पिधं गो—महद् देवानामसुरत्वमेकम् ८
 नि वेवेति पलितो दूत आ—स्वन्तर्महांश्चरति रोचनेन ।
 वपूषि बिभ्रदुभि नो वि चष्टे महद् देवानामसुरत्वमेकम् ९
 विष्णुर्गोपाः परमं पाति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।
 अग्निष्ठा विश्वा भुवनानि वेद महद् देवानामसुरत्वमेकम् १० [२९]
 नाना चक्राते यम्याऽ वपूषि तयोरन्यद् रोचते कृष्णमन्यत् ।
 श्यावीं च यदरुषी च स्वसारौ महद् देवानामसुरत्वमेकम् ११
 माता च यत्र दुहिता च धेनू संबर्द्धे धापयेते समीची ।
 ऋतस्य ते सदसीले अन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम् १२
 अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरूधः ।
 ऋतस्य सा पर्यसापिन्वतेळा महद् देवानामसुरत्वमेकम् १३ (५४४)

पद्या वस्ते पुरुषा वपूँ—युध्वा तस्थौ ज्यविं रेरिहाणा ।
 ऋतस्य सद्य वि चरामि विद्वान् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १४
 पदे इव निहिते दुस्मे अन्तस्तयोरन्यद् गुह्यमाविरन्यत् ।
 सघ्रीचीना पथ्याँ सा विषूची महद् देवानामसुरत्वमेकम् १५ [३०]

आ धेनवो धुनयन्तामर्शिष्वीः सवर्दुघाः शशया अप्रदुग्धाः ।
 नव्यानव्या युवतयो भवन्ती—महद् देवानामसुरत्वमेकम् १६
 यदुन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन् युथे नि दधाति रेतः ।
 स हि क्षपावान् त्स भगुः स राजा महद् देवानामसुरत्वमेकम् १७
 वीरस्य नु स्वश्यं जनासुः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः ।
 षोळ्हा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद् देवानामसुरत्वमेकम् १८
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुषोष प्रजाः पुरुधा जजान ।
 इमा च विश्वा भुवन्नान्यस्य महद् देवानामसुरत्वमेकम् १९
 मही समैरच्चम्वा समीची उभे ते अस्य वसूना न्यूष्टे ।
 शृण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद् देवानामसुरत्वमेकम् २०
 इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा ।
 पुरःसदः शर्मसदो न वीरा महद् देवानामसुरत्वमेकम् २१
 निष्विध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी विभर्ति ।
 सखायस्ते वामभाजः स्याम महद् देवानामसुरत्वमेकम् २२ [३१] (५५३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२५]

(५६)

८ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा व्रता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
 न रोदसी अदुहा वेद्याभिर्न पर्वता निनमे तस्थिवांसः १
 षड् भारौ एको अचरन् विभ—त्युतं वर्षिष्ठमुप गाव आगुः ।
 तिस्रो महीरुपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दर्शयका २ (५५५)

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान् ।
 त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् त्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम्
 अभीक आसां पदवीरबो—ध्यादित्यानामहे चारु नाम ।
 आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग् ब्रजन्तीः परि भीमवृश्नन्
 त्री पधस्थां सिन्धवस्त्रिः कवीना—मुत त्रिमाता विदथेषु सम्राट् ।
 ऋतावरीर्योषणास्त्रिस्रो अप्या—स्त्रिरा द्विवो विदथे पत्यमानाः
 त्रिरा द्विवः सवितुर्वार्याणि द्विवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।
 त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भगं त्रातार्धषणे सातये धाः
 त्रिरा द्विवः सविता सौषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।
 आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवाय
 त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।
 ऋतावान् इषिरा दूळभास—स्त्रिरा द्विवो विदथे सन्तु देवाः

३

४

५

६

७

८ [१] (५६१)

(५७)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र मे विविक्वाँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् ।
 सद्याश्चिद् या दुदुहे भूरि धासे—रिन्द्रस्तदग्निः पनितारो अस्याः
 इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता द्विवो न प्रीताः शंशयं दुदुहे ।
 विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुम्रमश्याम्
 या जामयो वृष्ण इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।
 अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति बिभ्रतं वपूषि
 अच्छा विवक्मि रोदसी सुमेके ग्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा ।
 इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः
 या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरुची ।
 तयेह विश्वाँ अवसे यजत्रा—ना सादय पायया चा मधूनि
 या ते अग्ने पर्वतस्येव धारा—सश्चन्ती पीपयद् देव चित्रा ।
 तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्याम्

१

२

३

४

५

६ [२] (५६७)

(५८)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहाना ऽन्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः ।
 आ द्योतनिं वहति शुभ्रयामो—पसः स्तोमो अश्विनावजीगः १
 सुयुग्ं वहन्ति प्रति वामूतेनो—ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः ।
 जरेथामस्मद् वि पणेर्मनीषां युवोरवश्चक्रुमा यातमर्वाक् २
 सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः ।
 किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा ऽऽहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः ३
 आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते ।
 इमा हि वां गोक्रजीका मधूनि प्र मित्रासो न ददुरुस्रो अग्रे ४
 तिरः पुरु चिदश्विना रजां—स्याङ्गपो वां मधवाना जनेषु ।
 एह यातं पृथिभिर्देवयानैर्दस्त्राविमै वां निधयो मधूनाम् ५ [३]

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्वाव्याम् ।
 पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ६
 अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्धिश्च सजोषसा युवाना ।
 नासत्या तिरोअह्नयं जुषाणा सोमं पिबतमस्रिधा सुदानू ७
 अश्विना परि वामिषः पुरुची—रीयुर्गीर्भिर्यतमाना अमृधाः ।
 रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ८
 अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे ।
 रथो ह वां भूरि वर्षः करिक्वत् सुतावतो निष्कृतमार्गमिष्ठः ९ [४] (५७६)

(५९)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । मित्रः । त्रिष्टुप्, ६-९ गायत्री ।

मित्रो जनान् यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 मित्रः कूटीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत १
 प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन ।
 न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमंहो अश्रोत्यन्तितो न दुरात् २ (५७८)

अनमीवास इळया मदन्तो मितज्ञवो वरिमन्ना पृथिव्याः ।
 आवित्यस्य व्रतमुपक्षियन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ३
 अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
 तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ४
 महौ आवित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
 तस्मा एतत् पन्यतमाय जुष्टमग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ५ [५]

मित्रस्य चर्षणीधृतो ऽवो देवस्य सानसि । द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् ६
 अभि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अभि श्रवोभिः पृथिवीम् ७
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिष्टिशवसे । स देवान् विश्वान् विभर्ति ८
 मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृक्तबर्हिषे । इष इष्टवता अकः ९ [६] (५८५)

(६०)

७ गाथिनो विश्वामित्रः । ऋभवः, ५-७ इन्द्र ऋभवश्च । जगती ।

इहेह वो मनसा बन्धुता नर उशिजो जग्मुरभि तानि वेदसा ।
 याभिर्मायाभिः प्रतिजुतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश १
 याभिः शचींभिश्चमसाँ अपिंशत् यया धिया गामरिणीत् चर्मणः ।
 येन हरी मनसा निरतक्षत् तेन देवत्वमृभवः समानश २
 इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे ।
 सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्टी शमीभिः सुकृतः सुकृत्यया ३
 इन्द्रेण याथ सरथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।
 न वः प्रतिमै सुकृतानि वाघतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ४
 इन्द्रं ऋभुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गर्भस्त्योः ।
 धियेषितो मघवन् द्राशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ५
 इन्द्रं ऋभुमान् वाजवान् मत्स्वेह नो ऽस्मिन् त्सर्वने शच्या पुरुष्टुत ।
 इमानि तुभ्यं स्वसराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्माभिः ६
 इन्द्रं ऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम् ।
 शतं केतेभिरिषिरेभिरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ७ [७] (५९२)

(६१)

७ गाथिनो विश्वामित्रः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि ।
 पुराणी देवि युवतिः पुरंधि-रनु व्रतं चरसि विश्ववारे
 उषो देव्यमर्त्या वि माहि चन्द्ररथा सूनृता ईरयन्ती ।
 आ त्वा वहन्तु सुयमांसो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपाजसो ये
 उषः प्रतीची भुवनानि विश्वो-ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः ।
 समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व
 अव स्यूमेव चिन्वती मघो-न्युषा याति स्वसरस्य पत्नी ।
 स्वर्जनन्ती सुभगा सुदंसा आन्ताद् दिवः पप्रथ आ पृथिव्याः
 अच्छा वो देवीमुषसं विभातीं प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिम् ।
 ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत् प्र रोचना रुरुचे रणवसंहक्
 क्रतावरी दिवो अर्कैरबो-ध्या रेवती रोदसी चित्रमंस्थात् ।
 आयतीमग्न उषसं विभातीं वाममेषि द्रविणं भिक्षमाणः
 क्रतस्य बुध्न उषसामिषण्यन् वृषा मही रोदसी आ विवेश ।
 मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुत्रा

१

२

३

४

५

६

७ [८] (५९९)

(६२)

१८ गाथिनो विश्वामित्रः, १६-१८ जमदग्निर्वा । १-३ इन्द्रावरुणौ, ४-६ बृहस्पतिः, ७-९ पूषा,
 १०-१२ सविता, १३-१५ सोमः, १६-१८ मित्रावरुणौ । गायत्री, १-३ त्रिष्टुप् ।

इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावते न तुज्या अभूवन् ।
 क्रत्यदिन्द्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सखिभ्यः
 अयमु वां पुरुतमो रयीय-च्छ्वत्तममवसे जोहवीति ।
 सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर्दिवा पृथिव्या शृणुतं हवं मे
 अस्मे तदिन्द्रावरुणा वसु ष्या-दस्मे रयिर्मरुतः सर्ववीरः ।
 अस्मान् वरुत्रीः शरणैरव-न्त्वस्मान् होत्रा भारती दक्षिणाभिः

१

२

३

(६०२)

बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य	। रास्व रत्नानि वृशुषे	४
शुचिमर्कैर्बृहस्पतिं मध्वरेषु नमस्यत	। अनाम्योज आ चके	५ [९]
वृषभं चर्षणीनां विश्वरूपमदाभ्यम्	। बृहस्पतिं वरेण्यम् ।	६
इयं ते पूषन्नाघृणे सुष्टुतिर्देव नव्यसी	। अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते	७
तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धियम्	। वधूयुरिव योषणाम्	८
यो विश्वाभि विपश्यति भुवनां सं च पश्यति ।	स नः पूषाविता भुवत्	९
तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि	। धियो यो नः प्रचोदयात्	१० [१०]
देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या	। भर्गस्य रातिमीमहे	११
देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृक्तिभिः	। नमस्यन्ति धियेषिताः	१२
सोमो जिगाति गातुविद् देवानामेति निष्कृतम् ।	ऋतस्य योनिमासदम्	१३
सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे	। अनमीवा इषंस्करत्	१४
अस्माकमायुर्वर्धयन्नाभिमातीः सहमानः	। सोमः सधस्थमासदत्	१५
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्	। मध्वा रजांसि सुक्रतू	१६
उरुशंसा नमोवृधा मृहा दक्षस्य राजथः	। द्राघिष्ठाभिः शुचिव्रता	१७
गृणाना जमदग्निना योनावृतस्य सीदतम्	। पातं सोममृतावृधा	१८ [११] (६१७)

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

द्वितीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं २४३५

तृतीय-मण्डलस्य ६१७

सर्वयोगः- ३०५२

अथ चतुर्थं मण्डलम् ।

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१०]

(१)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः, १-५ अग्नीवरुणौ वा । त्रिष्टुप्, १ अष्टिः, २ अतिजगती, ३ धृतिः ।

त्वां ह्यग्ने सदृमिह समन्यवो देवासो देवमरतिं न्येरिह इति क्रत्वा न्येरिह ।

अमर्त्यं यजत मर्त्येष्वाम देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचेतसम् १

स भ्रातरं वरुणमग्न आ ववृत्स्व देवां अच्छा सुमती यज्ञवनसं ज्येष्ठं यज्ञवनसम् ।

ऋतावानमादित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् २

सखे सखायमभ्या ववृत्स्वाशुं न चक्रं रथ्येव रथास्मभ्यं दस्म रथा ।

अग्ने मृळीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु ।

तोकाय तुजे शुशुचान शं कृध्य—स्मभ्यं दस्म शं कृधि ३

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेळोऽव यासिसीष्ठाः ।

यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ४

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अव यक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ५ [१२]

अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य संहृग् देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

शुचिं घृतं न तप्तमध्वर्यायाः स्पर्हा देवस्य महेनैव धेनोः ६

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पर्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः ।

अनन्ते अन्तः परिवीत आगा—च्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ७

स द्रुतो विश्वेदुभि वष्टि सद्मा होता हिरण्यरथो रंसुजिह्वः ।

रोहिदंश्चो वपुष्यो विभावा सदा रण्वः पितुमतीव संसत् ८

स चेत्तयन्मनुषो यज्ञबन्धुः प्र तं मह्या रशनया नयन्ति ।

स क्षेत्यस्य दुर्यासु सार्धन् देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ९

(९)

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजान—न्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य ।
धिया यद् विश्वे अमृता अकृण्वन् द्यौष्पिता जनिता सत्यमुक्षन्

१० [१३]

स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुधे रजसो अस्य योनौ ।
अपादशीर्षा गुहमानो अन्ता ऽऽयोयुवानो वृषभस्य नीले
प्र शर्धं आर्तं प्रथमं विपन्यौ ऋतस्य योनां वृषभस्य नीले ।
स्पर्हो युवा वपुष्यो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे
अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेंदुर्ऋतमाशुषाणाः ।
अश्मवजाः सुदुधा ववे अन्त रुद्रा आजन्मसो हुवानाः

११

१२

१३

ते मर्मजत दह्वांसो अद्वि तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।
पश्वर्यन्त्रासो अभि कारमर्चन् विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः
ते गव्यता मनसा हृधमुब्धं गा येमानं परि षन्तमद्रिम् ।
हृळ्हं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

१४

१५ [१४]

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनो—स्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।
तजानतीरभ्यनूषत वा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः

१६

नेशत् तमो दुधितं रोचत द्यौ—रुद् देव्या उषसो भानुरर्तं ।
आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्यौ ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्

१७

आदित् पश्चा बुबुधाना व्यख्य—न्नादिद् रत्नं धारयन्त द्युभक्तम् ।
विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु

१८

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठम् ।
शुच्यूधो अतृणन्न गवा—मन्धो न पूतं परिषिक्तमंशोः

१९

विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम् ।
अग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृळीको भवतु जातवेदाः

२० [१५] (१०)

(२)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।
होता यजिष्ठो मन्वा शुचध्यै हव्यैरग्निर्मनुष ईर्यध्यै

१

(११)

इह त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो जातो उभयौ अन्तरग्ने ।
 दूत ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान् वृषणः शुक्रांश्च २
 अत्या वृधस्नू रोहिता घृतस्नू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अन्तरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च देवान् विश आ च मर्तान् ३
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेषा—मिन्द्राविष्णू मरुतो अश्विनोत ।
 स्वश्वो अग्ने सुरथः सुराधा एतु वह सुहविषे जनाय ४
 गोमौ अग्नेऽविमौ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सद्रुमिदप्रमृष्यः ।
 इळावाँ एषो असुर प्रजावान् वीर्यो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् ५ [१६]

यस्त इधमं जभरत् सिष्विद्वानो मूर्धानं वा ततपते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्ने विश्वस्मात् सीमघायत उरुष्य ६
 यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिषन्मन्द्रमतिथिमुदीरत् ।
 आ देवयुरिनधते दुरोणे तस्मिन् रयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान् ७
 यस्त्वा दोषा य उषसि प्रशंसात् प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मान् ।
 अश्वो न स्वे दम् आ हेम्यावान् तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ८
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् दुवस्त्वे कृणवते यतसृक् ।
 न स राया शशमानो वि योष—न्नैनमंहः परि वरदघायोः ९
 यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः ।
 प्रीतेदसन्द्वात्रा सा यविष्ठा—ऽसाम् यस्य विधतो वृधासः १० [१७]

चित्तिमचित्तिं चिनवद् वि विद्वान् पृष्ठेव वीता वृजिना च मर्तान् ।
 राये च नः स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ११
 कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः ।
 अतस्त्वं दृश्यौ अग्न एतान् पङ्क्तिः पश्येरुद्धताँ अर्य एवैः १२
 त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथुश्चन्द्रमवसे चर्षणिप्राः १३
 अधा ह यद् वयमग्ने त्वाया पङ्क्तिर्हस्तेभिश्चकृमा तनूभिः ।
 रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजो—ऋतं येमुः सुध्य आशुषाणाः १४
 अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
 दिवस्पुत्रा अङ्गिरसो भवेमा—ऽद्विं रुजेम धनिनं शुचन्तः १५ [१८] (३५)

अधा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र क्रतमाशुषाणाः ।	
शुचीदयन् दीर्घितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरपं वनू	१६
सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो ऽयो न देवा जनिमा धमन्तः ।	
शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्र—मूर्ध्वं गव्यं परिषदन्तो अगमन्	१७
आ युथेव क्षुमतिं पश्वो अख्यद् देवानां यज्जनिमान्युग्र ।	
मतीनां चिदुर्वशीरकृपन् वृधे चिदुर्य उपरस्यायोः	१८
अकर्म ते स्वपंसो अभूम क्रतमवसन्नृषसो विभातीः ।	
अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मजतश्चारु चक्षुः	१९
एता ते अग्र उचथानि वेधो ऽवोचाम कवये ता जुषस्व ।	
उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि	२० [१९] (४०)

(३)

१६ वामदेवो गौतमः । अग्निः, १ रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः ।	
अग्निं पुरा तनयितोरचित्ता—द्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्	१
अयं योनिश्चकृमा यं वयं ते जायेव पत्यं उशती सुवासाः ।	
अर्वाचीनः परिवीतो नि पीद्वि—मा उ ते स्वपाक प्रतीचीः	२
आशृण्वते अहपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृळीकाय वेधः ।	
देवाय शस्तिममृताय शंस ग्रावेव सोता मधुषुद यमीळे	३
त्वं चिह्नः शम्या अग्ने अस्या क्रतस्य बोध्युतचित् स्वाधीः ।	
कदा त उक्था सधमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे ते	४
कथा ह तद् वरुणाय त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कन्न आगः ।	
कथा मित्राय मीळहुषे पृथिव्यै ब्रवः कदर्यग्ने कद् भगाय	५ [२०]
कद् धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद् वाताय प्रतवसे शुभये ।	
परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृधे	६
कथा महे पुष्टिभराय पुष्णे कद् रुद्राय सुमखाय हविर्दे ।	
कद् विष्णवे उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै	७ (४७)

कथा शर्धाय मरुतामृताय कथा सुरे बृहते पृच्छयमानः ।
 प्रति ब्रवोऽदितये तुराय साधा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ८
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गो—रामा सचा मधुमत् पक्रमग्ने ।
 कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पर्यसा पीपाय ९
 ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदुक्तः पुमो अग्निः पर्यसा पृष्ठ्येन ।
 अस्पन्दमानो अचरद् वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृश्निरूधः १० [२१]

ऋतेनाहि व्यसन् भिदन्तः समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
 शुनं नरः परि षदन्नुपास—माविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ११
 ऋतेन देवीरमृता अमृक्ता अणोभिरापो मधुमन्दिग्ने ।
 वाजी न सर्गेषु प्रस्तुमानः प्र सदमित् सवितवे दधन्युः १२
 मा कस्य यक्षं सदमिन्द्रो गा मा वेशस्य प्रमिनतो मापेः ।
 मा भ्रातृग्ने अनृजोर्ऋणं वे—र्मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम १३
 रक्षा णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमख प्रीणानः ।
 प्रति ष्फुर वि रुज वीङ्महो जहि रक्षो महि चिद् वावृधानम् १४
 एभिर्भव सुमना अग्ने अर्के—रिमान् त्स्पृश मन्मभिः शूर वाजान् ।
 उत ब्रह्माण्यङ्गिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्वृवाता जरेत १५
 एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि ।
 निवचना कवये काव्या—न्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः १६ [२२] (५६)

(४)

१५ वामदेवो गौतमः । रक्षोहाऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इभेन ।
 तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानो ऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः १
 तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः ।
 तपूष्यग्ने जुह्वा पतङ्गा—नसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः २
 प्रति स्पृशो वि सृज तूर्णीतमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः ।
 यो नो दूरे अघशंसो यो अ—न्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ३ (५९)

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्रौ ओषतात् तिग्महेते ।
 यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्
 ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्म—द्वविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने ।
 अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्

४

५ [२३]

स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् ।
 विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्
 सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानु—र्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।
 पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासद्विष्टिः
 अर्चामि ते सुमतिं योष्यर्वाक् सं ते वावाता जरतामियं गीः ।
 स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमा—ऽस्मे क्षत्राणि धारयेरन् द्यून्
 इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन् दोषावस्तर्दीद्विवांसमनु द्यून् ।
 क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमा—ऽभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम्
 यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन ।
 तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषम् जुजोषत्

६

७

८

९

१० [२४]

महो रुजामि बन्धुता वचोभि—स्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय ।
 त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः
 अस्वंप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः ।
 ते पायवः सधर्यश्चो निषद्या—ऽग्ने तव नः पान्त्वमूर
 ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
 ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः
 त्वया वयं सधन्यस्त्वोता—स्तव प्रणीत्यश्याम् वाजान् ।
 उभा शंसां सूदय सत्यताते ऽनुष्ठुया कृणुह्यह्याण
 अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।
 द्वाशसो रक्षसः पाह्यास्मान् ब्रह्मो निवो मित्रमहो अवद्यात्

११

१२

१३

१४

१५ [२५] (७१)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२६]

(५)

१५ वामदेवो गौतमः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

- वैश्वानराय मीळहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्रये बृहद् भाः ।
 अनूनेन बृहता वक्षथेनोप स्तभायदुपमिन्न रोधः १
- मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं देवो दृदौ मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृतमो यज्ञो अग्निः २
- सामं द्विर्वाहं महिं तिग्मभृष्टिः सहस्रेता वृषभस्तुर्विष्मान् ।
 पदं न गोरपगूळहं विविद्रा नग्निर्मह्यं प्रेदु वोचन्मनीषाम् ३
- प्र ताँ अग्निर्वभसत् तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुराधाः ।
 प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धामं प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ४
- अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिपो न जनयो दुरेवाः ।
 पापासुः सन्तो अनुता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ५ [१]
- इदं मे अग्रे किर्यते पावकाऽमिनते गुरुं भारं न मन्म ।
 बृहद् दधाथ धृषता गभीरं यत्नं पृष्ठं प्रयसा सप्तधातु ६
- तमिन्वेड्व समना समानमभि कत्वा पुनती धीतिरश्याः ।
 ससस्य चर्मन्नाधि चारु पृश्नेरग्रे रूप आरुपितं जवारु ७
- प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग् वदन्ति ।
 यदुस्रियाणामप वारिव व्रन् पाति प्रियं रूपो अग्रं पदं वेः ८
- इदमु त्यन्महिं महामनीकं यदुस्रिया सचत पूर्व्यं गौः ।
 क्रतस्य पदे अधि दीद्यानं गुहा रघुष्यद् रघुयद् विवेद ९
- अधं द्युतानः पित्रोः सचासाऽमनुत गुह्यं चारु पृश्नेः ।
 मातुष्पदे परमे अन्ति षद् गोवृष्णाः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा १० [२]
- क्रतं वोचे नमसा पुच्छयमानस्तवाशसा जातवेदो यवीदम् ।
 त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं द्विवि यदु द्रविणं यत् पृथिव्याम् ११
- किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 गुहाध्वनः परमं यन्नो अस्य रेकु पदं न निद्वाना अगन्म १२ (८१)

का मर्यादा वयुना कद्ध वाममच्छा गमेम रघवो न वाजम् ।	
कदा नो देवीरमृतस्य पत्नीः सूरौ वर्णेन ततननुपासः	१३
अनिरेण वचसा फल्ग्वेन प्रतीत्येन कृधुनातुपासः ।	
अधा ते अग्ने किमिहा वदन्त्यनायुधास आसता सचन्ताम्	१४
अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम् आ रुरोच ।	
रुशद् वसानः सुदृशीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्यौत	१५ [३] (८६)

(६)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ पु णो अध्वरस्य होतृग्ने तिष्ठ देवताता यजीयान् ।	
त्वं हि विश्वमभ्यासि मन्म प्र वेधसाश्वित् तिरासि मनीषाम्	१
अमूरो होता न्यसादि विश्वः । अग्निर्मन्द्रो विदथेषु प्रचेताः ।	
ऊर्ध्व भानुं सवितेवाग्ने न्मेतेव धुमं स्तभायदुप द्याम्	२
यता सुजूणीं रातिनीं घृताचीं प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः ।	
उदु स्वरुर्नवजा नाकः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः	३
स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्रा ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात् ।	
पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्ट्येति प्रदिव उराणः	४
परि त्मना मितदुरेति होता अग्निर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा ।	
द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका भयन्ते विश्वा भुवना यदभ्राद्	५ [४]

भद्रा ते अग्ने स्वनीक सुदृग् घोरस्य सतो विषुणस्य चारुः ।	
न यत् ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वीड रेप आ धुः	६
न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा नू चिद्विद्यौ ।	
अधा मित्रो न सुधितः पावकोड अग्निर्दीदाय मानुषीषु विश्व	७
द्विर्यं पञ्च जीजनन् त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुषीषु विश्व ।	
उषर्बुधमथर्योड न दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न तिग्मम्	८
तव त्वे अग्ने हरितो घृतस्ना रोहितास क्रज्वञ्चः स्वञ्चः ।	
अरुषासो वृषण क्रजुमुष्का आ देवतातिमहन्त दूस्माः	९ (९५)

ये ह त्ये ते सहमाना अयासस्त्वेषासो अग्ने अर्चयश्चरन्ति ।
 श्येनासो न दुवसनासो अर्थं तुविष्वणसो मारुतं न शर्धः
 अकारि ब्रह्म समिधानं तुभ्यं शंसात्युक्थं यजते व्यू धाः ।
 होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्नमस्यन्त उशिजः शंसमायोः

१०

११ [५] (९७)

(७)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, २-६ अनुष्टुप् ।

अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः ।

यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशेविशे

१

अग्ने कदा तं आनुषग् भुवद् देवस्य चेतनम् ।

अधा हि त्वा जगृध्रिरे मर्तासो विश्वीड्यम्

२

ऋतावानं विचेतसं पश्यन्तो द्यामिव स्तृभिः ।

विश्वेषामध्वराणां हस्कृतीरं दमेदमे

३

आशुं द्रुतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि ।

आ जभुः केतुमायवो भृगवाणं विशेविशे

४

तमीं होतारमानुषक् चिकित्वांसं नि षेदिरे ।

रण्वं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्त धामभिः

५ [६]

तं शश्वतीषु मातृषु वन आ वीतमश्रितम् ।

चित्रं सन्तं गुहा हितं सुवेदं कूचिदर्थिनम्

६

ससस्य यद् वियुता सस्मिन्नूधं नृतस्य धामन् रणयन्त देवाः ।

महाँ अग्निर्मसा रातहव्यो वेरध्वराय सदमिहृतावा

७

वेरध्वरस्य द्रुत्यानि विद्वा नुभे अन्ता रोदसी संचिकित्वान् ।

द्रुत ईयसे प्रदिवं उराणो विदुष्ट्रो दिव आरोधनानि

८

कृष्णं त एम रुशतः पुरो भाश्चरिष्ण्वर्चिर्वपुषामिदेकम् ।

यदप्रवीता दधते ह गर्भं सद्यश्चिज्जातो भवसीदु द्रुतः

९

सद्यो जातस्य ददृशानमोजो यदस्य वातो अनुवार्ति शोचिः ।

वृणक्ति तिग्मामतसेषु जिह्वां स्थिरा चिदन्ना दयते वि जम्भैः

१०

(१०७)

तूषु यदक्षा तूषुणा ववक्ष तूषुं दूतं कृणुते यत्नो अग्निः ।
वार्तस्य मेळिं संचते निजूर्व न्नाशुं न वाजयते हिन्वे अर्वा

११ [७] (१०८)

(८)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

दूतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहुमर्मर्त्यम् । यजिष्ठमृञ्जसे गिरा	१
स हि वेदा वसुधितिं महौ अरोधनं दिवः । स देवाँ एह वक्षति	२
स वेद देव आनमं देवाँ क्रतायते दमे । दाति प्रियाणि चिद् वसु	३
स होता सेदु दूत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्वाँ अरोधनं दिवः	४
ते स्याम ये अग्रये ददाशुर्व्यदातिभिः । य ई पुष्यन्त इन्धते	५
ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो वि शृण्विरे । ये अग्रा दधिरे दुवः	६
अस्मे रायो दिवेदिवे सं चरन्तु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजास ईरताम्	७
स विप्रश्चर्षणीनां शर्वसा मानुषाणाम् । अति क्षिपेव विध्यति	८ [८] (११६)

(९)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

अग्ने मूळ महौ असि य ईमा देवयुं जनम् । इयेथ बहिरासदम्	१
स मानुषीषु दूळभो विक्षु प्रावीरमर्त्यः । दूतो विश्वेषां भुवत्	२
स सद्य परि णीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु । उत पोता नि पीदति	३
उत गा अग्रिध्वर उतो गृहपतिर्दमे । उत ब्रह्मा नि पीदति	४
वेषि ह्यध्वरीयता मुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम्	५
वेषीद्वस्य दूत्यं यस्य जुजोषो अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळ्ळवे	६
अस्माकं जोष्यध्वर मस्माकं यज्ञमङ्गिरः । अस्माकं शृणुधी हवम्	७
परि ते दूळभो रथो ऽस्माँ अश्रोतु विश्वतः । येन रक्षसि दाशुषः	८ [९] (११४)

(१०)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । पदपंक्तिः ४, ६, ७, उणिगवा, ५ महापदपंक्तिः, ८ उणिक् ।

अग्ने तमद्या—ऽश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हविस्पृशम् । ऋध्यामा त ओहैः	१
अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीक्रितस्य बृहतो बभूथ	२ (११६)

एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ३
 आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गुणन्तो अग्ने दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ४
 तव स्वादिष्ठा अग्ने संदृष्टि-रिदा चिदहं इदा चिदुक्तोः । श्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ५
 घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तत् ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ६
 कृतं चिद्विष्मा सनेमि द्वेषो अग्ने इनोपि मर्तात् । इत्था यजमानाहतावः ७
 शिवा नः सख्या सन्तु भ्रात्रा अग्ने देवेषु युष्मे । सा नो नाभिः सदनै सस्मिन्नूर्धन् ८ [१०] (१३२)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ११-२१]

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । विष्टुप् ।

भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
 रुशद् दृशे ददृशे नक्तया चिदरुक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् १
 वि षाह्यग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविजात स्तवानः ।
 विश्वेभिर्यद् वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मन्म २
 त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषास्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि ।
 त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिये दाशुषे मर्त्याय ३
 त्वद् वाजी वाजंभरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः ।
 त्वद् रयिर्देवजूतो मयोभुस्त्वदाशुर्जुवाँ अग्ने अर्वा ४
 त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्द्रजिह्वम् ।
 द्वेषोयुतमा विवासन्ति धीभिर्दमूनसं गृहपतिममूरम् ५
 आरे अस्मदमतिमारे अंह आरे विश्वाँ दुर्मतिं यन्निपासि ।
 दोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित् सचसे स्वस्ति ६ [११] (१३८)

(१२)

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । विष्टुप् ।

यस्त्वामग्ने इनर्धते यत्सुक् त्रिस्ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्नहन् ।
 स सु द्युमैरभ्यस्तु प्रसक्षत् तव क्रत्वा जातवेदश्चिकित्वान् १
 इधमं यस्ते जभरच्छथमाणो महो अग्ने अनीकमा संपर्यन् ।
 स इधानः प्रति दोषामुषासं पुष्यन् रयिं सचते ब्रह्ममित्रान् २ (१४०)

अग्निरीशे बृहतः क्षत्रियस्या—ऽग्निर्वाजस्य परमस्य रायः ।	
दधाति रत्नं विधत्ते यविष्ठो व्यानुषङ्गार्त्यय स्वधावान्	३
यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठा—ऽचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः ।	
कृधी प्वस्माँ अदितेरनागान् व्येनाँसि शिश्रथो विष्वगग्ने	४
महश्चिदग्न एनसो अभीक ऊर्वाद देवानामुत मर्त्यानाम् ।	
मा ते सखायः सदृमिद् रिषाम यच्छां तोकाय तनयाय शं योः	५
यथा ह त्यद् वंसवो गौर्यं चित् पदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।	
एवो प्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः	६ [१२] (१४४)

(१३)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यद् विभातीनां सुमना रत्नधेयम् ।	
यातमश्विना सुकृतो दुरोण—मुत् सूर्यो ज्योतिषा देव एति	१
ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अश्रेद् द्रुप्तं दविध्वद् गविषो न सत्वा ।	
अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत् सूर्यं दिव्यारोहर्यन्ति	२
यं सीमकृण्वन् तमसे विपृचे ध्रुवक्षेमा अनवस्यन्तो अर्थम् ।	
तं सूर्यं हरितः सप्त यज्ञीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति	३
वहिष्ठेभिर्विहरन्त्यासि तन्तु—मव्ययन्नसितं देव वस्म ।	
दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो अण्स्वन्तः	४
अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।	
कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नार्कम्	५ [१३] (१४५)

(१४)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अख्यद् देवो रोचमाना महोभिः ।	
आ नासत्योरुगाया रथेने—मं यज्ञमुप नो यातमच्छ	१
ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्रे—ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वन् ।	
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चेकितानः	२ (१५१)

आवहन्त्यरुणीज्योतिषागा—न्मही चित्रा रश्मिभिश्चेकिताना ।

प्रबोधयन्ती सुविताय देव्यु—षा ईयते सुयुजा रथेन ३

आ वां वहिष्ठा इह ते वहन्तु रथा अश्वास उषसो व्युष्टौ ।

इमे हि वां मधुपेयाय सोमा अस्मिन् यज्ञे वृषणा मादयेथाम् ४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।

कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ५ [१४] (१५४)

(१५)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, ७-८ सोमकः साहदेव्यः, ९-१० अश्विनौ । गायत्री ।

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन् परि णीयते । देवो देवेषु यज्ञियः १

परि त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् २

परि वाजपतिः कवि रग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद् रत्नानि दाशुषे ३

अयं यः सृञ्जये पुरो दैववाते समिध्यते । द्युमाँ अमित्रदम्भनः ४

अस्य घा वीर ईवतो ऽग्नेरीशीत मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीळहुषः ५ [१५]

तमर्वन्तं न सानसि मरुषं न दिवः शिशुम् । मर्मज्यन्ते दिवेदिवे ६

बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उदरम् ७

उत त्या यजता हरीं कुमारात् साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ ददे ८

एष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । दीर्घायुरस्तु सोमकः ९

तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । दीर्घायुषं कृणोतन १० [१६] (१६४)

(१६)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मधवाँ ऋजीषी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।

तस्मा इदन्धः सुषुमा सुदक्ष मिहाभिपित्वं करते गृणानः १

अव स्य शूराध्वनो नान्ते ऽस्मिन् नो अद्य सर्वने मन्दधै ।

शंसात्युक्थमुशनेव वेधा श्रिक्रितुषे असुर्याय मन्म २

कविर्न निण्यं विदथानि साधन् वृषा यत् सेकं विपिपानो अर्चात् ।

दिव इत्था जीजनत् सप्त कारू नह्ना चिच्चक्रुर्वयुनां गृणन्तः ३

(१६७)

- स्व॑र्यद वेदिं सु॒दृशी॑कम॒कैर्महि॑ ज्योतीं रुरुचुर्य॒न्द्र वस्तोः॑ ।
 अ॒न्धा तमांसि॑ दु॒धिता॑ वि॒चक्षे॑ नृभ्य॑श्चकार नृ॒तमो॑ अ॒भिष्टौ॑ ४
 वव॑क्ष इन्द्रो अ॒मित॑मृ॒जीष्यु॑भे आ प॒प्रौ रोद॑सी महित्वा ।
 अ॒तश्चिद॑स्य महिमा वि रे॑च्य॒भि यो विश्वा॑ भुव॑ना ब॒भूव॑ ५ [१७]
 विश्वा॑नि श॒क्रो न॒र्याणि॑ वि॒द्वा न॒पो रि॑रेच सखि॒भिर्निकामैः॑ ।
 अ॒श्मानं॑ चि॒द् ये बि॒भिदु॑र्वचो॒भिर्व्रजं॑ गोम॒न्तमु॑शिजो वि व॒व्रुः ६
 अ॒पो वृ॒त्रं व॒विवांसं॑ प॒राह॑न् प्राव॑त् ते व॒ज्रं पृ॒थिवी॑ स॒चेताः॑ ।
 प्रा॒णांसि॑ समु॒द्रिया॑ण्यै॒नोः प॒तिर्भव॑च्छव॒सा शूर॑ धृ॒ष्णो ७
 अ॒पो यद॑द्रिं पुरु॒हूत॑ द॒र्दं रा॒विर्भु॑वत् स॒रमा॑ पू॒र्य ते॑ ।
 स नो॑ ने॒ता वा॒ज॒मा द॑र्षि भू॒रि गो॒त्रा रु॒जन्न॑ङ्गि॒रोभिर्गृ॑णानः ८
 अ॒च्छा क॒विं नृ॑म॒णो गा॑ अ॒भिष्टौ॑ स्व॒र्षाता॑ म॒घव॑न्ना॒र्धमान॑म् ।
 ऊ॒तिभि॑स्तमि॒षणो॑ द्यु॒म॒हूतौ॑ नि मा॒यावा॑नब्र॒ह्मा द॑स्यु॒रर्त ९
 आ द॑स्यु॒घ्ना मन॑सा या॒ह्यस्तं॑ भुव॑त् ते कु॒त्सः स॒ख्ये नि॑कामः ।
 स्वे यो॒नौ नि॑ ष॒दत्तं॑ स॒रूपा॑ वि वां चि॒कित्स॑दृ॒तचि॒न्द्र ना॒रि १० [१८]
 या॒सि कु॒त्सेन॑ स॒रथ॑मव॒स्युस्तो॑दो वा॒तस्य॑ ह॒र्योरी॑शानः ।
 ऋ॒त्रा वा॒जं न ग॑ध्यं यु॒यूष॑न् क॒विर्य॑द॒हन् पा॒र्याय॑ भूषा॒त् ११
 कु॒त्साय॑ शु॒ष्णम॑शु॒षं नि ब॑र्हीः प्र॒पित्वे॑ अ॒ह्नः कु॑य॒वं स॒हस्रा॑ ।
 स॒द्यो द॑स्युन् प्र मृ॒ण कु॒त्स्येन॑ प्र सूर॑श्च॒क्रं वृ॒हता॑द॒भीकै॑ । १२
 त्वं पि॒पुं मृ॒गयं॑ शू॒शुवांसं॑ मृ॒जि॒श्वने॑ वै॒दथि॑नाय॒ रन्धीः॑ ।
 प॒ञ्चाश॑त् कृ॒ष्णा नि व॑पः स॒हस्रा॑ ऽत्कं॑ न पु॒रो ज॑रि॒मा वि द॑र्दः १३
 सूर॑ उपा॒के त॒न्वं द॑धानो वि यत् ते चे॒त्यमृत॑स्य॒ वपः॑ ।
 मृ॒गो न ह॑स्ती तवि॒षीमु॑षाणः सि॒ंहो न भी॑म आ॒यु॒धानि॑ बिभ्र॑त् १४
 इन्द्रं॑ का॒मा व॑सू॒यन्तो॑ अ॒गम॑न् त्स्व॒र्मिळ्हे॑ न स॒र्वने॑ च॒क्रा॒नाः ।
 श्र॒व॒स्यवः॑ श॒शमा॑नास॒ उक्थै॑रो॒क्रो न र॑ण्वा सु॒दृशी॑व पु॒ष्टिः १५ [१९]
 तमि॑द् व इन्द्रं॑ सु॒हवं॑ हु॒वेम॑ य॒स्ता च॒कार॑ न॒र्या पु॑रु॒णि ।
 यो मा॒वर्ते॑ ज॒रित्रे॑ ग॒ध्यं चि॒न्मक्षू॑ वा॒जं भ॑रति स्पा॒र्हरा॑धाः १६
 ति॒ग्मा यद॑न्तर॒शनिः॑ प॒ताति॑ क॒स्मिश्चि॑च्छूर मु॒हुके॑ ज॒नाना॑म् ।
 घो॒रा यद॑र्य॒ समृ॑ति॒र्भवा॑त्य॒ध॑ स्मा नस्त॒न्वो बो॑धि गो॒पाः १७ (१८१)

भुवोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाजसातौ । त्वामनु प्रमतिमा जगन्मो—रुशंसो जरित्रे विश्वधं स्याः	१८
एभिर्नृभिर्निन्द्र त्वायुभिर्द्धा मघवाद्भिर्मघवन् विश्वं आजौ । द्यावो न द्युन्नैरभि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शरदश्च पूर्वीः	१९
एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम् । नू चिद् यथा नः सख्या वियोष—दसन्न उग्रोऽविता तनुपाः	२०
नू द्युत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुथ्यः सदासाः	२१ [२०] (१८५)

(१७)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १५ एकपदा विराट् ।

त्वं महौ इन्द्र तुभ्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहना मन्यत द्यौः । त्वं वृत्रं शवसा जघन्वान् तसृजः सिन्धूरहिना जग्रसानान्	१
तव त्विषो जनिमन् रेजत द्यौ रेजद् भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः । ऋघायन्तं सुभ्वः पर्वतास आर्दुन् धन्वानि सरयन्त आपः	२
भिनद् गिरिं शवसा वज्रमिष्ण—न्नाविष्कृण्वानः सहसान ओजः । वधीद् वृत्रं वज्रेण मन्दसानः सरन्नापो जवसा हतवृष्णीः	३
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौ—रिन्द्रस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत् । य ई जजान स्वयं सुवज्र—मनपच्युतं सदसो न भूम	४
य एक इच्छ्यावर्यति प्र भूमा राजा कृष्टीनां पुरुहुत इन्द्रः । सत्यमेनमनु विश्वे मदन्ति रातिं देवस्य गृणतो मघोनः	५ [२१]
सत्रा सोमा अभवन्नस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मदिष्ठाः । सत्राभवो वसुपतिर्वसूनां दत्रे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः	६
त्वमधं प्रथमं जायमानो ऽमे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः । त्वं प्रति प्रवत आशयान—महिं वज्रेण मघवन् वि वृश्चः	७
सत्राहणं दार्धृषिं तुभ्रमिन्द्रं महामपारं वृषभं सुवज्रम् । हन्ता यो वृत्रं सन्तितो वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः	८ (१९३)

- अयं वृत्तश्चातयते समीचीर्य आजिषु मघवा शृण्व एकः ।
अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य प्रियासः सख्ये स्याम ९
- अयं शृण्वे अध जयन्नुत घ्नन्नयमुत प्र कृणुते युधा गाः ।
यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रो विश्वं दृळ्हं भयत एजदस्मात् १० [२२]
- समिन्द्रो गा अजयत् सं हिरण्या समश्विया मघवा यो ह पूर्वीः ।
एभिर्नृभिर्नृतमो अस्य शाकै रायो विभक्ता संभरश्च वस्वः ११
- कियत् स्विदिन्द्रो अध्येति मातुः कियत् पितुर्जनिनुर्यो जजान ।
यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनयद्भिरधैः १२
- क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोतीर्यति रेणुं मघवा समोहम् ।
विभञ्जनुरशनिमौ इव द्यौरुत स्तोतारं मघवा वसौ धात् १३
- अयं चक्रमिषणत् सूर्यस्य न्येतंशं रीरमत् ससृमाणम् ।
आ कृष्ण ई जुहुराणो जिघति त्वचो बुधे रजसो अस्य योनौ १४
- असिक्न्यां यजमानो न होता १५ [२३]
- गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ।
जनीयन्तो जनिदामक्षितोतिमा च्यावयामोऽवते न कोशम् १६
- त्राता नो बोधि ददृशान आपि रभिक्ष्याता मर्दिता सोम्यानाम् ।
सखा पिता पितृतमः पितृणां कर्तेषु लोकमुशते वयोधाः १७
- सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः ।
वयं ह्या ते चकृमा सबाध आभिः शमीभिर्महयन्त इन्द्र १८
- स्तुत इन्द्रो मघवा यद्ध वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति ।
अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्मन्नकिर्देवा वारयन्ते न मर्ताः १९
- एवा न इन्द्रो मघवा विरप्शी करत् सत्या चर्षणीधृदन्वा ।
त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे अधि श्रवो माहिंनं यज्जरित्रे २०
- नू द्युत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो बह्व नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः २१ [२४] (२०६)

(१८)

१३ वामदेवो गौतमः, १ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य), ७ अदितिः ।

१ वामदेवः, २-४ (पूर्वार्धर्चस्य), ८-१३ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य),
७ वामदेवः । त्रिष्टुप् ।

अयं पन्था अनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे ।

अतांश्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः १

नाहमतो निरया दुर्गहैतत् तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि ।

बहूनि मे अकृता कर्त्वाणि युध्यै त्वेन सं त्वेन पृच्छै २

प्रायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि ।

त्वष्टुर्गृहे अपिबत् सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्वोः सुतस्य ३

किं स ऋधक् कृणवद् यं सहस्रं मासो जभारं शरदंश्च पूर्वीः ।

नही न्वस्य प्रतिमानमस्त्यन्तर्जातेषूत ये जनित्वाः ४

अवद्यामिव मन्यमाना गुहाक-रिन्द्रं माता वीर्येणा न्यष्टम् ।

अथोदस्थात् स्वयमत्क्रं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ५ [२५]

एता अर्षन्त्यललाभवन्ती-र्कतावरीरिव संक्रोशमानाः ।

एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति कमापो अद्रिं परिधिं रुजन्ति ६

किमु ष्विदस्मै निविदो भनन्ते-न्द्रस्यावद्यं दिधिषन्त आपः ।

ममैतान् पुत्रो महता वधेन वृत्रं जघन्वाँ असृजद् वि सिन्धून् ७

ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा जगार ।

ममच्चिदापः शिशवे ममृडयु-र्ममच्चिदिन्द्रः सहसोदतिष्ठत् ८

ममच्चन ते मघवन् व्यसो निविविध्वाँ अप हनू जघान ।

अधा निविन्द्र उत्तरो बभूवा-ञ्छिरो दासस्य सं पिणग्वधेन ९

गृष्टिः संसूव स्थविरं तवागा-मनाधूष्यं वृषभं तुभ्रमिन्द्रम् ।

अरीळ्हं वत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् १०

उत माता महिषमन्ववेन-दुमी त्वा जहति पुत्र देवाः ।

अथाब्रवीद् वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन् त्सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व ११

(२१७)

कस्ते मातरं विधवामचक्रच्छयं कस्त्वामजिघांसचरन्तम् ।
कस्ते देवो अधि मर्द्धिक आसीद् यत् प्राक्षिणाः पितरं पादुगृह्य
अवर्त्या शुनं आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्द्धितारम् ।
अपश्यं जायाममहीयमाना मर्धा मे श्येनो मध्वा जभार

१२

१३ [२६] (११९)

[पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३०]

(१९)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः ।
महामुभे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिद् वृणते वृत्रहत्ये
अवासृजन्त जित्रयो न देवा भुवः सम्राळिन्द्र सत्ययोनिः ।
अहन्नाहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः
अतृणुवन्तं वियतमबुध्यमबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र ।
सप्त प्रति प्रवर्त आशयानमहिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन्
अक्षोदयच्छवसा क्षाम बुध्नं वार्ण वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।
हृळ्हान्यौभ्रादुशमान ओजो ऽवाभिनत् ककुभः पर्वतानाम्
अभि प्र ददुर्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।
अतर्पयो विसृत उज्ज ऊर्मीन् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्

१

२

३

४

५ [१]

त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वय्याय क्षरन्तीम् ।
अरमयो नमसैजदर्णः सुतरणो अकृणोरिन्द्र सिन्धून्
प्रागुवो नमन्वोऽ न वक्ता ध्वसा अपिन्वद् युवतीर्कृतज्ञाः ।
धन्वान्यज्रा अपृणक् तृषाणां अधोगिन्द्रः स्तर्योऽ दंसुपत्नीः
पूर्वीरुषसः शरदश्च गुता वृत्रं जघन्वा असृजद् वि सिन्धून् ।
परिष्ठिता अतृणद् बद्धधानाः सीरा इन्द्रः सवितवे पृथिव्या
वज्रीभिः पुत्रमगुवो अदानं निवेशनाद्धरिव आ जभर्थ ।
व्य॑न्धो अख्यदहिमाददानो निर्भूदुखच्छित् समरन्त पर्व
प्र ते पूर्वाणि करणानि विशा ऽऽविद्रौ आह विदुषे करांसि ।
यथायथा वृण्यानि स्वगुता ऽपांसि राजन् नर्याविवेधीः
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सवासाः

६

७

८

९

१०

११ [२] (११०)

(२०)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ न इन्द्रो दूरादा न आसा—दभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ।
 ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून १
 आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्वच्छा—ऽर्वाचीनोऽवसे राधसे च ।
 तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शी—मं यज्ञमनु नो वाजसातौ २
 इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत् सनिष्यसि क्रतुं नः ।
 श्वघ्नीव वाजिनं त्सनये धनानां त्वया वयमयं आजिं जयेम ३
 उशन्तु पु णः सुमना उपाके सोमस्य नु सुषुतस्य स्वधावः ।
 पा इन्द्र प्रतिभूतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृष्ठयेन ४
 वि यो ररप्श ऋषिभिर्नवेभि—र्वक्षो न पश्वः सृण्यो न जेता ।
 मर्यो न योषामभि मन्यमानो ऽच्छा विवक्षिम पुरुहूतमिन्द्रम् ५ [३]

गिरिर्न यः स्वतवाँ ऋष्व इन्द्रः सनादेव सहसे जात उग्रः ।
 आदता वज्रं स्थाविरं न भीम उद्वेव कोशं वसुना न्यष्टम् ६
 न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राधस आमरीता मघस्य ।
 उद्धावृषाणस्तविषीव उग्रा—ऽस्मभ्यं दद्धि पुरुहूत रायः ७
 ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीना—मुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
 शिक्षानरः समिधेषु प्रहावान् वस्वो राशिर्भनेतासि भूरिम् ८
 कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिहृष्वः ।
 पुरु द्वाशुषे विचयिष्ठो अंहो ऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ९
 मा नो मर्धिरा भरा दद्धि तन्नः प्र द्वाशुषे दातवे भूरि यत् ते ।
 नव्ये देष्णे जस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः १०
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [४] (२४१)

(२१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रोऽवसे उप न इह स्तुतः सधमादस्तु शूरः ।
 वावृधानस्तविषीर्यस्य पूर्वी—द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुण्यात् १ (२४२)

तस्येदिह स्तवथ वृष्ण्यानि तुविद्युन्नस्य तुविरार्धसो नून ।
यस्य कर्तुर्विद्वथोऽ न सम्राट् साह्वान् तरुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः २
आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्षू समुद्रादुत वा पुरीषात् ।
स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदनानुतस्य ३
स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे तमु एवाम विदथेऽप्विन्द्रम् ।
यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ ४
उप यो नमो नमसि स्तभाय—न्निर्यति वाचं जनयन् यजध्वै ।
ऋञ्जसानः पुरुवार उक्थै रेन्द्रं कृण्वीत सदनेषु होता ५ [५]

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान् त्सदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे ।
आ दुरोपाः पास्त्यस्य होता यो नो महान् त्संवरणेषु वह्निः ६
सत्रा यदी भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति शुष्मः स्तुवते भराय ।
गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद् धिये प्रायसे मदाय ७
वि यद् वरांसि पर्वतस्य वृण्वे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।
विदद् गौरस्य गवयस्य गोहे यदी वाजाय सुध्योऽ वहन्ति ८
भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र ।
का ते निषक्तिः किमु नो ममसि किं नोदुदु हर्षसे दातवा उ ९
एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्रा—ङ्गन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।
पुरुष्टुत क्त्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य १०
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [६] (२५२)

(२२)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ सू० २२-३२]

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वष्टि तन्नो महान् करति शुष्म्या चित् ।
ब्रह्म स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अश्मानं शवसा बिभ्रदेति १
वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्य—न्नुग्रो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् ।
श्रिये परुष्णीमुषमाण ऊर्णा यस्याः पर्वाणि सख्याय विव्ये २
यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजेभिर्महान्निश्च शुष्मैः ।
दधानो वज्रं बाह्वोरुशन्तं द्याममेन रेजयत् प्र भूम ३ (२५५)

विश्वा रोधांसि प्रवतश्च पूर्वी—द्यौर्ऋष्वज्जनिमन् रेजत क्षाः ।
 आ मातरा भरति शुष्म्या गो—नृवत् परिज्मन् नोनुवन्त वाताः
 ता तू तं इन्द्र महतो महानि विश्वेष्वित् सर्वनेषु प्रवाच्या ।
 यच्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वा—नहिं वज्रेण शवसाविंषीः

४

५ [७]

ता तू ते सत्या तुविनृम्ण विश्वा प्र धेनवः सिंस्रते वृष्ण ऊध्रः ।
 अधा ह त्वद् वृषमणो भियानाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त
 अत्राह ते हरिवस्ता उ देवी—रवोभिरिन्द्र स्तवन्त स्वसारः ।
 यत् सीमनु प्र मुचो बद्धधाना दीर्घामनु प्रसिति स्यन्दुयध्यै
 पिपीळे अंशुर्मद्यो न सिन्धु—रा त्वा शमी शशमानस्य शक्तिः ।
 अस्मद्यक् शुशुचानस्य यम्या आशुर्न रश्मि तुव्योजसं गोः
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्णानि सत्रा सहुरे सहांसि ।
 अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि वर्धवनुषो मर्त्यस्य
 अस्माकमित सु शृणुहि त्वमिन्द्रा—ऽस्मभ्यं चित्रा उप माहि वाजान् ।
 अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी—रस्माकं सु मघवन् बोधि गोदाः
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

६

७

८

९

१०

११ [८] (२६३)

(२३)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ८-१० ऋतं वा । त्रिष्टुप् ।

कथा महामवृधत् कस्य होतु—र्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः ।
 पिबन्नुशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय
 को अस्य वीरः सधमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य ।
 कदस्य चित्रं चिकिते कदूती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः
 कथा शृणोति ह्यमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद ।
 का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहुः पपुंरि जरित्रे
 कथा सुबाधः शशमानो अस्य नशदुभि द्रविणं दीध्यानः ।
 देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो जगृभ्वा अभि यज्जुजोषत्
 कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्त्यस्य सख्यं जुजोष ।
 कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन् कामं सुयुजं ततसे

१

२

३

४

५ [९] (२६८)

किमादमंत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।
 श्रिये सुदृशो वपुर्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः
 द्रुहं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते त्रिगमा तुजसे अनीका ।
 ऋणा चिद् यत्र ऋणया न उग्रो हरे अज्ञाता उषसो ब्रवाधे
 ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वी—ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।
 ऋतस्य श्लोको बधिरा ततर्दु कर्णा बुधानः शुचमान आयोः
 ऋतस्य हृळ्हा धरुणानि सन्ति पुरुषि चन्द्रा वपुषे वपुषि ।
 ऋतेन दीर्घमिषणन्त पृक्षं ऋतेन गावँ ऋतमा विवेशुः
 ऋतं येमान ऋतमिद् वनोत्यु—तस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः ।
 ऋताय पृथ्वी बह्वले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते
 न द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

६

७

८

९

१०

११ [१०] (२७४)

(२४)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

का सुदृतिः शर्वसः सूनुमिन्द्र—मर्वाचीनं राधस आ वर्तत ।
 वृदिहि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिनिषिधां नो जनासः
 स वृत्रहत्ये हव्यः स ईड्यः स सुदृत इन्द्रः सत्यराधाः ।
 स यामन्ना मघवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात
 तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिकांसस्तन्वः कृण्वत त्राम् ।
 मिथो यत् त्यागमुभयासो अगमन् नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ
 क्रतूयन्ति क्षितयो योग उग्रा—ऽऽशुषाणासौ मिथो अर्णसातौ ।
 सं यद् विशोऽववृत्रन्त युध्मा आदिन्नेम इन्द्रयन्ते अभीके
 आदिद् नेम इन्द्रियं यजन्त आदित् पक्तिः पुरोळाशं रिरिच्यात् ।
 आदित् सोमो वि पपृच्यादसुष्वी—नादिज्जुजोष वृषभं यजध्वै

१

२

३

४

५ [११]

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्ये—न्द्राय सोममुशते सुनोति ।
 सधीचीनेन मनसाविवेनन् तमित् सखायं कृणुते समत्सु

६

(२८०)

य इन्द्राय सुनवत् सोममद्य पचात् पक्तीरुत भुजाति धानाः ।

प्रति मनायोरुचथानि हर्यन् तस्मिन् दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्रः ।

यदा समर्थं व्यचेहधावा दीर्घं यदाजिमभ्यस्यदुर्यः ।

आचिक्रदुद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्धिः ।

भूर्यसा वस्नमचरत् कनीयो ऽविक्रीतो अकानिषं पुनर्यन् ।

स भूर्यसा कनीयो नारिरेचीद् दीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ।

क इमं दुशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः ।

यदा वृत्राणि जङ्घन् दथैनं मे पुनर्ददत् ।

नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुथ्यः सदासाः ।

(२५)

८ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

को अद्य नर्यो देवकाम उशान्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।

को वा महेऽर्वसे पार्याय समिन्द्रे अग्नौ सुतसोम ईडे ।

को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वो भवति वस्त उसाः ।

क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती ।

को देवानामवो अद्या वृणीते क आदित्याँ अदितिं ज्योतिरीडे ।

कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यां ऽशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ।

तस्मा अग्निर्भारतः शर्म यंस ज्ज्योक् पश्यात् सूर्यमुच्चरन्तम् ।

य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय नृतमाय नृणाम् ।

न तं जिनन्ति बहवो न दुभ्रा उर्वस्मा आदितिः शर्म यंसत् ।

प्रियः सुकृत् प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी ।

सुप्राव्यः प्राशुषालेष वीरः सुष्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।

नासुष्वेरापिर्न सखा न जामि दुष्प्राव्योऽवहन्तेदवाचः ।

न रेवतां पणिना सख्यमिन्द्रो ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीते ।

आस्य वेदः खिदति हन्ति नग्रं वि सुष्वये पक्तये केवलो भूत् ।

इन्द्रं परेऽर्वरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽर्वसितास इन्द्रम् ।

इन्द्रं क्षियन्त उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ।

८ [१४] (२९३)

(२६)

७ वामदेवो गौतमः; १-३ इन्द्रो वा । १-३ इन्द्रः, आत्मा वा, ४-७ इयेनः । त्रिष्टुप् ।

अहं मनुरभवं सूर्यश्चा—ऽहं कक्षीवाँ ऋषिरस्मि विप्रः ।	
अहं कुत्समार्जुनेयं न्यूञ्जे ऽहं कविरुशना पश्यता मा	१
अहं भूमिमददामार्याया—ऽहं वृष्टिं द्वाशुषे मर्त्याय ।	
अहमपो अनयं वावशाना मम देवासो अनु केतमायन्	२
अहं पुरो मन्दसानो व्यैरं नव साकं नवतीः शम्बरस्य ।	
शततमं वेश्यं सर्वताता दिवोदासमतिथिग्वं यदावम्	३
प्र सु ष विभ्यो मरुतो विरस्तु प्र इयेनः इयेनेभ्य आशुपत्वा ।	
अचक्रया यत् स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम्	४
भरद् यदि विरतो वेर्विजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि ।	
तूयं ययौ मधुना सोम्येनो—त श्रवो विविदे इयेनो अत्र	५
ऋजीपी इयेनो ददमानो अंशुं परावतः शकुनो मन्द्रं मदम् ।	
सोमं भरद् दादृहाणो देवावान् दिवो अमुष्मादुत्तरादादाय	६
आदाय इयेनो अभरत् सोमं सहस्रं सवाँ अयुतं च साकम् ।	
अत्रा पुरंधिरजहादराती—मदे सोमस्य मूरा अमूरः	७ [१५] (३००)

(२७)

५ वामदेवो गौतमः । इयेनः, ५ इन्द्रो वा । त्रिष्टुप्, ५ शक्वरी ।

गर्भे नु सन्नन्वेषामवेद—महं देवानां जनिमानि विश्वा ।	
शतं मा पुर आयसीररक्ष—न्नध इयेनो जवसा निरदीयम्	१
न घा स मामप जोषं जभारा—ऽभीमास त्वक्षसा वीर्येण ।	
ईर्मा पुरंधिरजहादराती—रुत वाताँ अतरच्छूशुवानः	२
अव यच्छयेनो अस्वनीदध द्यो—र्वि यद् यदि वात ऊहुः पुरंधिम् ।	
सूजद् यदस्मा अव ह क्षिपज्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरण्यन्	३
ऋजिप्य ईमिन्द्रावतो न भुज्युं इयेनो जभार बृहतो अधि ण्णोः ।	
अन्तः पतत् पतत्र्यस्य पर्ण—मध यामन्ति प्रसितस्य तद् वेः	४ (३०४)

अधं श्वेतं कलशं गोभिर्क्त—मापिप्यानं मघवां शुक्रमन्धः ।

अध्वर्युभिः प्रयत्तं मध्वो अग्र—मिन्द्रो मदायु प्रति धत् पिबध्यै शूरो मदायु प्रति धत् पिबध्यै ५
[१६] (३०५)

(२८)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, इन्द्रासोमौ वा । त्रिष्टुप् ।

त्वा युजा तव तत् सोम सख्य इन्द्रो अपो मनवे सस्रुतस्कः ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धू—नपावृणोदपिहितेव खानि १

त्वा युजा नि खिद्वत् सूर्यस्ये—न्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्द्रो ।

अधि ण्णुना बृहता वर्तमानं महो द्रुहो अपं विश्वायु धायि २

अहन्निन्द्रो अदहदग्निरिन्द्रो पुरा दस्यून् मध्यंदिनादुभीके ।

दुर्गे दुरोणे क्रत्वा न यातां पुरू सहस्रा शर्वा नि बर्हीत् ३

विश्वस्मात् सीमधमाँ इन्द्र दस्युन् विशो दासीरकृणोरप्रशस्ताः ।

अबाधेथाममृणतं नि शत्रू—नविन्देथामपचितिं वधत्रैः ४

एवा सत्यं मघवाना युवं त—दिन्द्रश्च सोमोर्वमश्न्यं गोः ।

आदहृतमपिहितान्यश्ना रिरिचथुः क्षाश्चित् ततृद्वाना ५ [१७] (३१०)

(२९)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नः स्तुत उप वाजैभिस्तुती इन्द्र याहि हरिभिर्मन्दसानः ।

तिरिश्चिदुर्यः सर्वना पुरूण्या—ङ्गुषेभिर्मृणानः सत्यराधाः १

आ हि ष्मा याति नर्यश्चिक्त्वान् हूयमानः सोतृभिरुप यज्ञम् ।

स्वश्चो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वाणेभिर्मदति सं ह वीरैः २

श्रावयेदस्य कर्णा वाजयध्यै जुष्टामनु प्र दिशं मन्दुयध्यै ।

उद्वावृषाणो राधसे तुविष्मान् करन्न इन्द्रः सुतीर्थाभयं च ३

अच्छा यो गन्ता नाधमानमूती इत्था विप्रं हवमानं गृणन्तम् ।

उप त्मानि दधानो धुर्याड्गून् त्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ४

त्वोतासो मघवन्निन्द्र विषा वयं ते स्याम सुरयो गृणन्तः ।

भेजानासो बृहद्विवस्य राय आक्राव्यस्य दावने पुरुक्षोः ५ [१८] (३१५)

(३०)

२४ घामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ९-११ इन्द्रोपसौ । गायत्रीः ८, २४ अनुष्टुप् ।

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा त्वम् १	
सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः । सत्रा महाँ असि श्रुतः २	
विश्वे चनेदुना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ३	
यत्रोत बाधितेभ्य इचक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ४	
यत्र देवाँ क्रधायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूँहन् ५ [१९]	
यत्रोत मर्त्याय क—मरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतशम् ६	
किमादुतासि वृत्रहन् मर्चवन् मन्युमत्तमः । अत्राह दानुमातिरः ७	
एतद् वेदुत वीर्यं—मिन्द्र चक्रथ पौंस्यम् । स्त्रियं यद् दुर्हणायुवं वधीर्दुहितरं विवः ८	
द्विवाश्चिद् वा दुहितरं महान् महीयमानाम् । उषासमिन्द्र सं पिणक् ९	
अपोषा अनसः सरत् संपिष्टादह बिभ्युषी । नि यत् सीं शिश्रथद् वृषा १० [२०]	
एतदस्या अनः शये सुसंपिष्टं विपाश्या । सुसारं सीं पशवतः ११	
उत सिन्धुं विनालयं वितस्थानामधि क्षमि । परि ष्ठा इन्द्र मायया १२	
उत शुष्णस्य धृष्णुया प्र मृक्षो अभिवेदनम् । पुरो यदस्य संपिणक् १३	
उत द्वासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् १४	
उत द्वासस्य वर्चिनः सहस्राणि शतावधीः । अधि पञ्च प्रधीरिव १५ [२१]	
उत त्वं पुत्रमगुवः परावृत्तं शतक्रतुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् १६	
उत त्या तुर्वशायद्वं अस्नातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्वौ अपारयत् १७	
उत त्या सद्य आर्या सरयोरिन्द्र पारतः । अर्णाचित्ररथावधीः १८	
अनु द्वा जहिता नयोऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न तत् तै सुन्नमष्टवे १९	
शतमश्मन्मयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । दिवोदासाय द्वाशुषे २० [२२]	
अस्वापयद् दुभीतये सहस्रा त्रिंशतं हथैः । द्वासानामिन्द्रो मायया २१	
स वेदुतासि वृत्रहन् तस्मान् इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे २२	
उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नकिष्टदा मिनत् २३	
वामं वामं त आदुरे देवो ददात्वयमा । वामं पूषा वामं भगो वामं देवः कर्षळती २४	

[२३] (३३९)

(३१)

१५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । गायत्री, ३ पादनिष्ठत् ।

कया नश्चित्र आ भुव—द्वती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता १
 कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । इच्छहा चिद्वारुजे वसु २
 अभी षु णः सखीना—मविता जरितृणाम् । शतं मवास्युतिभिः ३
 अभी न आ ववृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्वतः । नियुद्धिश्चर्षणीनाम् ४
 प्रवता हि कर्तूना—मा हा पदेव गच्छसि । अर्भक्षि सूर्ये सचा ५ [२४]

सं यत् तं इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे । अध त्वे अध सूर्ये ६
 उत स्मा हि त्वामाहुरि—न्मघवानं शचीपते । दातारुमविदीधयुम् ७
 उत स्मा सद्य इत् परि शशमानाय सुन्वते । पुरु चिन्महमे वसु ८
 नहि ष्मा ते शतं चन राधो वरन्त आमुरः । न च्यौत्नानि करिष्यतः ९
 अस्माँ अवन्तु ते शत—मस्मान् त्सहस्रमूतयः । अस्मान् विश्वा अभिष्टयः १० [२५]

अस्माँ इहा वृणीष्व सख्याय स्वस्तये । महो राये द्विविन्मते ११
 अस्माँ अविद्धि विश्वहे—न्द्र राया परीणसा । अस्मान् विश्वाभिरूतिभिः १२
 अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि ब्रजाँ अस्तेव गोमतः । नवाभिरिन्द्रोतिभिः १३
 अस्माकं धृष्ण्या रथो द्युमाँ इन्द्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते १४
 अस्माकमुत्तमं कृधि श्रवो देवेषु सूर्य । वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि १५ [२६] (३५४)

(३२)

२४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, २३-२४ इन्द्राश्वौ । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र वृत्रह—अस्माकमर्धमा गहि । महान् महीभिरूतिभिः १
 भूमिश्चिद् घासि तूतुजि—रा चित्र चित्रिणीष्व । चित्रं कृणोष्युतये २
 वृभ्रेभिश्चिच्छशीयांसं हंसि ब्राधन्तमोजसा । सखिभिर्ये त्वे सचा ३
 वयमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वाभि नोनुमः । अस्माँ अस्माँ इदुद्व ४
 स नश्चित्राभिरद्विवो ऽनवद्याभिरूतिभिः । अनाधृष्टाभिरा गहि ५ [२७]

भूयामो षु त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये ६
 त्वं ह्येक ईशिष इन्द्र वाजस्य गोमतः । स नो यन्धि महीमिषम् ७

(३६१)

न त्वावरन्ते अन्यथा यद् दित्ससि स्तुतो मघम् । स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्वणः	८
अभि त्वा गोतमा गिरा—ऽनूषत प्र दावने । इन्द्र वाजाय घृष्वये	९
प्र ते वोचाम वीर्यां३ या मन्दसान आरुजः । पुरो दासीरभीत्य	१० [२८]
ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकर्थ पौस्या । सुतेष्विन्द्र गिर्वणः	११
अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः । ऐषु धा वीरवद् यशः	१२
यच्चिद्धि शश्वतामसी—न्द्र साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे	१३
अर्वाचीनो वसो भवा—ऽस्मे सु मत्स्वान्धसः । सोमानामिन्द्र सोमपाः	१४
अस्माकं त्वा मतीना—मा स्तोम इन्द्र यच्छतु । अर्वागा वर्तया हरी	१५
पुरोळाशं च नो वसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम्	१६ [२९]
सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे । शतं सोमस्य स्वार्यः	१७
सहस्रा ते शता वयं गवामा च्यावयामसि । अस्मत्रा राध एतु ते	१८
दश ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि । भूरिदा असि वृत्रहन्	१९
भूरिदा भूरि देहि नो मा दुभ्रं भूर्या भर । भूरि धेदिन्द्र दित्ससि	२०
भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् । आ नो भजस्व राधसि	२१
प्र ते बभ्रू विचक्षणं शंसांमि गोषणो नपात् । माभ्यां गा अनु शिश्रथः	२२
कनीनकेव विदधे नवे दुपदे अर्भके । बभ्रू यामेषु शोभेते	२३
अरं म उन्नयाम्णे ऽरमुन्नयाम्णे । बभ्रू यामेष्वसिधा	२४ [३०] (३७८)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२७]

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४५]

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वार्चमिष्य उपस्तिरे श्वैतरीं धेनुमीळे ।	
ये वार्तजूतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसो बभ्रुवुः	१
यदारमर्कचूभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा दुंसनाभिः ।	
आदिद् देवानामुप सख्यमायन् धीरांसः पुष्टिमवहन् मनयै	२
पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेव जरणा शयाना ।	
ते वाजो विभ्वां ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम्	३
यत् संवत्समृभवो गामरक्षन् यत् संवत्समृभवो मा अपिंशन् ।	
यत् संवत्समभरन् भासो अस्या—स्ताभिः शमीभिर्मृतत्वमाशुः	४ (३८१)

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करेति कनीयान् त्रीन् कृण्वामेत्याह ।
कनिष्ठ आह चतुरस्करेति त्वष्ट ऋभवस्तत् पनयद् वचो वः

५ [१]

सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुर्नु स्वधामुभवो जग्मुरेताम् ।
विभ्राजमानांश्चमसाँ अहेवा—ऽवेनत् त्वष्टां चतुरो दहृश्वान्
द्वादश द्यून् यदगोहस्या—ऽऽतिथ्ये रणञ्चुभवः ससन्तः ।
सुक्षेत्राकृण्वन्ननयन्त सिन्धून् धन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः
रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् ।
त आ तक्षन्त्वुभवो रयिं नः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः
अपो ह्येषामजुषन्त देवा अभि कृत्वा मनसा दीध्यानाः ।
वाजो देवानामभवत् सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विश्वा
ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।
ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम्
इदाहः पीतिमुत वो मदं धुर्न ऋते श्रान्तस्य सख्याय देवाः ।
ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीये अस्मिन् त्सर्वने दधात

६

७

८

९

१०

११ [२] (३८९)

(३४)

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

ऋभुर्विश्वा वाज इन्द्रो नो अच्छे—मं यज्ञं रत्नधेयोप यात ।
इदा हि वो धिषणा देव्यहा—मधात् पीतिं सं मदा अगमता वः
विद्वानासो जन्मनो वाजरता उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम् ।
सं वो मदा अगमत सं पुरंधिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम्
अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत् प्रदिवो दधिध्वे ।
प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थु—रभूत विश्वे अग्रियोत वाजाः
अभूदु वो विधत्ते रत्नधेय—मिदा नरो द्वाशुषे मर्त्याय ।
पिबंत वाजा ऋभवो वृदे वो महि तृतीयं सर्वनं मदाय
आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः ।
आ वः पीतयोऽभिपित्वे अहा—मिमा अस्तं नवस्व इव गमन्

१

२

३

४

५ [३]

आ नपातः शवसो यातनोपे—मं यज्ञं नमसा हूयमानाः ।

सजोषसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः

६

(३९५)

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ।

अग्नेषांभिर्ऋतुपाभिः सजोषा रनास्पतीभी रत्नधाभिः सजोषाः

७

सजोषस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः ।

सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः

८

ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं तत्क्षुर्ऋभवो ये अश्वा ।

ये अंसत्रा य ऋधग्रोदसी ये विभ्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः

९

ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धत्थ वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।

ते अग्नेषा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति

१०

नापाभूत न वोऽतीतृषामा—ऽनिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन् ।

समिन्द्रेण मदथ सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः

११ [४] (४००)

(३५)

९ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

इहोष यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो माप भूत ।

अस्मिन् हि वः सर्वाने रत्नधेयं गमन्तिवन्द्रमनु वो मदासः

१

आर्गन्तृभूणामिह रत्नधेय—मभूत् सोमस्य सुष्ठुतस्य पीतिः ।

सुकृत्यया यत् स्वपस्यया चैकं विचक्र चमसं चतुर्धा

२

व्यकृणोत् चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत् ।

अथैत वाजा अमृतस्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः

३

किमयः स्विच्चमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र ।

अथा सुनुध्वं सर्वानं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य

४

शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् ।

शच्या हरी धनुतरावतटे—न्द्रवाहावृभवो वाजरत्नाः

५ [५]

यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्नां तीव्रं वाजासुः सर्वानं मदाय ।

तस्मै रयिमृभवः सर्ववीर—मा तक्षत वृषणो मन्दसानाः

६

प्रातः सुतमपिबो हर्यश्व माध्यदिनुं सर्वानं केवलं ते ।

समृभुभिः पिवस्व रत्नधेभिः सखीर्या इन्द्र चक्रुषे सुकृत्या

७

(४०७)

ये देवासो अभवता सुकृत्या इयेना इवेदधि विवि निषेद ।
ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतासः

८

यत् तृतीयं सर्वनं रत्नधेयम्—मकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः ।
तद्वभवः परिषिक्तं व एतत् सं मदभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम्

९ [६] (४०९)

(३६)

१. वामदेवो गोतमः । ऋभवः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽं रथस्त्रिचक्रः परि वर्तते रजः ।

महत तद् वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्च पुण्यथ

१

रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसो ऽविह्वरन्तं मनसस्पतिं धिया ।

तां ऊ न्वस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो वेदयामसि

२

तद् वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्वो अभवन्महित्वनम् ।

जिह्वी यत् सन्ता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ

३

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः ।

अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवस्तद् व उक्थ्यम्

४

ऋभुतो रयिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासो यमजीजनन् नरः ।

विभवतद्यो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः

५ [७]

स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः ।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वाँ ऋभवो यमाविषुः

६

श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुजुष्टन ।

धीरासो हि धा कवयो विप्रश्चितस्तान् व एना ब्रह्मणा वेदयामसि

७

युयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

द्युमन्तं वाजं वृषशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः

८

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत् तक्षता नः ।

येन वयं चितयेमात्यन्यान् तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः

९ [८] (४१८)

(३७)

८ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप्, ५-८ अनुष्टुप् ।

उप नो वाजा अध्वरमृभुक्षा देवा यात पथिभिर्देवयानैः ।
 यथा यज्ञं मनुषो विश्वाङ्सु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वह्नाम् १
 ते वो हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णिजो गुः ।
 प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षाय हर्षयन्त पीताः २
 त्र्युदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो दुदे वः ।
 जुह्वे मनुष्वदुपरासु विश्व युष्मे सचा बृहद्विषेषु सोमम् ३
 पीवोअश्वाः शुचद्रथा हि भूताऽयःशिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।
 इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातो ऽनु वश्चेत्यग्रियं मदाय ४
 ऋभुमृभुक्षणो रयिं वाजे वाजिन्तमं युजम् ।
 इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ५ [९]

सेहमवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
 स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्वता ६
 वि नो वाजा ऋभुक्षणः पथश्चितन यष्टवे ।
 अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरिषणि ७
 तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।
 समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ८ [१०] (४२६)

(३८)

१० वामदेवो गौतमः । दधिकाः, १ द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

उतो हि वां द्वात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे ।
 क्षेत्रासां ददथुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम् १
 उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं दधिकामु ददथुर्विश्वकृष्टिम् ।
 क्रजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् २
 यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पुरुमदति हर्षमाणः ।
 पङ्क्तिर्गृध्यन्तं मेघयुं न शूरं रथतुरं वार्तामिव ध्रजन्तम् ३ (४२९)

यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन् ।
 आविर्क्रीजीको विदथा निचिकर्यत् तिरो अरतिं पर्याप आयोः
 उत स्मैनं वस्त्रमथिं न तायु—मनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु ।
 नीचार्यमानं जसुरिं न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमच्च युथम्

४

५ [११]

उत स्मासु प्रथमः सरिण्यन् नि वेवेति श्रेणिंभी स्थानाम् ।
 स्रजं कृण्वानो जन्यो न शुभ्वा रेणुं रेरिहत् किरणं ददुश्वान्
 उत स्य वाजी सहुरिर्कृतावा शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये ।
 तुरं यतीषु तुरयन्वृजिप्यो ऽधि भ्रुवोः किरते रेणुमृञ्जन्
 उत स्मास्य तन्यतोरिव द्यो—क्रीधायतो अभियुजो भयन्ते ।
 यदा सहस्रमभि धीमयोधीद् दुर्वतुः स्मा भवति भीम ऋञ्जन्
 उत स्मास्य पनयन्ति जना जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः ।
 उतैनमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिका असरत् सहस्रैः
 आ दधिकाः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिपापस्ततान ।
 सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पूणक्तु मध्वा समिमा वचांसि

६

७

८

९

१० [१२] (४३६)

(३९)

६ वामदेवो गौतमः । दधिकाः । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

आशुं दधिकां तमु नु ष्टवाम द्विस्प्रृथिव्या उत चर्किराम ।
 उच्छन्तीर्माषसः सूदय—न्त्वति विश्वानि दुरितानि पर्षन्
 महश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रा दधिकावणः पुरुवारस्य वृष्णः ।
 यं पुरुभ्यो दीदृवांसं नाग्निं दुदथुर्मित्रावरुणा ततुरिम्
 यो अश्वस्य दधिकावणो अकारिहत् समिन्द्रे अग्रा उपसो व्युष्टौ ।
 अनागसं तमदितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः
 दधिकावण इष ऊर्जो महो य—दमन्महि मरुतां नाम भद्रम् ।
 स्वस्तये वरुणं मित्रमाग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम्
 इन्द्रमिवेदुभये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
 दधिकामु सूदनं मर्त्याय दुदथुर्मित्रावरुणा नो अश्वम्
 दधिकावणो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
 सुरभि नो मुखा करत् प्र ण आयूषि तारिषत्

१

२

३

४

५

६ [१३] (४४२)

(४०)

५ वामदेवो गौतमः । दधिकाः, ५ सूर्यः । जगती, १ त्रिष्टुप् ।

वृधिकाव्णा इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।	
अपामग्रेषसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः	१
सत्वा भरिषो गविषो दुवन्यस च्छवस्यादिष उषसस्तुरण्यसत्	
सत्यो द्रवो द्रवरः पतङ्गरो दधिकावेषमूर्जं स्वर्जनत्	२
उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ।	
इयेनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिकाव्णाः सहोर्जा तरित्रतः	३
उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि ।	
क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत् पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत्	४
हंसः शुचिषद् वसुरन्तरिक्षस द्रोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ।	
नृषद् वरसद्वतसद् व्योमस दृजा गोजा क्रतजा अद्विजा क्रतम्	५ [१४] (४४७)

(४१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रा को वां वरुणा सुस्रमाप स्तोमो हविष्मो अमृतो न होता ।	
यो वां हृदि क्रतुमो अस्मदुक्तः पस्पशीदिन्द्रावरुणा नमस्वान्	१
इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सख्याय प्रयस्वान् ।	
स हन्ति वृत्रा समिथेषु शत्रू नवोभिर्वा महाद्भिः स प्र शृण्वे	२
इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्ठे तथा नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।	
यद्वी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसा मादयैते	३
इन्द्रा युवं वरुणा विद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्ना नि वधिष्टं वज्रम् ।	
यो नो दुरेवो वृकतिर्दुभीतिस्तस्मिन् मिमाथामभिभूत्योजः	४
इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषमेव धेनोः ।	
सा नो दुहीयद् यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः	५ [१५]

तोके हिते तनय उर्वरासु सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्याता मवोभिर्दुस्मा परितक्म्यायाम्

युवामिन्द्रचवसे पूर्याय परि प्रभूती गविषः स्वापी ।	
वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शंभू	७
ता वां धियोऽवसे वाजयन्ती राजिं न जग्मुर्युवयूः सुदानू ।	
श्रिये न गाव उप सोममस्थु रिन्द्रं गिरो वरुणं मे मनीषाः	८
इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अगमन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।	
उपेमस्थुर्जोद्धार इव वस्वो रघ्वीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः	९
अश्वस्य तमना रथस्य पुष्टे नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।	
ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीभि रस्मत्रा रायो नियुतः सचन्ताम्	१०
आ नो बृहन्ता बृहतीभिरूती इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ ।	
यद् दिद्यवः पृतनासु प्रकीळान् तस्य वां स्याम सनितार आजेः	११ [१६] ४५८

(४२)

१० वसदस्युः पौरुकुत्स्यः । वसदस्युः, ७-१० इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः	१
अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः	२
अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वो र्वा गभीरे रजसी सुमेके ।	
त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान् त्समैरयं रोदसी धारयं च	३
अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन ऋतस्य ।	
ऋतेन पुत्रो अदितेऋतावो त त्रिधातु प्रथयद् वि भूमं	४
मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।	
कृणोम्याजिं मघवाहमिन्द्र इर्यामि रेणुमभिभूत्योजाः	५ [१७]

अहं ता विश्वा चकरं नकिर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।	
यन्मा सोमासो ममवुन्यदुक्थो मे भयेते रजसी अपारे	६
विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।	
त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्	७ (४६५)

अस्माकमत्र पितरस्त आसन् त्सत् ऋषयो दौर्गहे बध्यमाने ।

त आयजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवम्

पुरुकुत्सानी हि वामदाश—द्व्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।

अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरर्धदेवम्

राया वयं संसवांसो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः ।

तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम्

८

९

१० [१८] (४६८)

(४३)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

क उ श्रवत् कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुषाते ।

कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुहृतिं सुहव्याम्

को मृळाति कतम आगमिष्ठो देवानामु कतमः शंभविष्ठः ।

रथं कमाहुर्द्वदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत

मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतो द्यू—निन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम् ।

दिव आजता दिव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा

का वां भूदुपमातिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना ।

को वां महश्चित् त्यजसो अभीक उरुष्यतं माध्वी दस्रा न ऊती

उरु वां रथः परि नक्षति द्या—मा यत् समुद्रादुभि वर्तते वाम् ।

मध्वा माध्वी मधु वां पुषायन् यत् सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्ताः

सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान् घृणा वयोऽरुषासः परि गमन् ।

तदू पु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः

इहेह यद् वां समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।

उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्विक्र

१

२

३

४

५

६

७ [१९] (४७५)

(४४)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुञ्जयमश्विना संगतिं गोः ।

यः सूर्या वहति वन्धुरायु—र्गिर्वाहसं पुरुतमं वसूयुम्

१

(४७६)

युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।	
युवोर्वपुरभि पृक्षः सचन्ते वहन्ति यत् ककुहासो रथे वाम्	२
को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्केः ।	
ऋतस्य वा वनुषे पूर्याय नमो येमानो अश्विना ववर्तत	३
हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं यज्ञं नासत्योप यातम् ।	
पिबाथ इन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधते जनाय	४
आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।	
मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः सं यद् वृदे नाभिः पूर्या वाम्	५
नू नो रयिं पुरुवीरं बृहन्तं दत्ता मिमाथामुभयेष्वस्मे ।	
नरो यद् वामश्विना स्तोममावन् त्सधस्तुतिमाजमीळहासो अगमन्	६
इहेह यद् वां समना पपूक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।	
उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्विक्	७ [२०] (४८२)

(४५)

७ वामदेवो गौतमः । अश्विनौ । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सानवि ।	
पृक्षासो अस्मिन् मिथुना अधि त्रयो वृतिस्तुरीयो मधुनो वि रंशते	१
उद् वां पृक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु ।	
अपोर्णवन्तस्तम आ परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः	२
मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभि रूत प्रियं मधुने युञ्जाथां रथम् ।	
आ वर्तन्ति मधुना जिन्वथस्पथो वृतिं वहथे मधुमन्तमश्विना	३
हंसासो ये वां मधुमन्तो अस्मिधो हिरण्यपर्णा उहुव उषर्बुधः ।	
उद्वृप्तो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मक्षः सर्वनानि गच्छथः	४
स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्र्य उसा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना ।	
यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमद्रिभिः	५
आकेनिपासो अहभिर्दिविध्वतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।	
सूरश्चिदश्वान् युयुजान ईयते विश्वा अनु स्वधया चेतथस्पथः	६
प्र वामवोचमश्विना धियंधा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति ।	
येन सद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ	७ [२१] (४८९)

(४६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ४६-५८]

७ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । गायत्री ।

अग्रं पिबा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु ।	त्वं हि पूर्वपा असि ।	१
शतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसाराथिः ।	वायो सुतस्य तृम्पतम् ।	२
आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः ।	वहन्तु सोमपीतये ।	३
रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरम् ।	आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम् ।	४
रथेन पृथुपार्जसा द्वाश्वासमुप गच्छतम् ।	इन्द्रवायू इहा गतम् ।	५
इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा ।	पिबतं द्वाशुषो गृहे ।	६
इह प्रयाणमस्तु वा मिन्द्रवायू विमोचनम् ।	इह वां सोमपीतये ।	७ [२२] (४९६)

(४७)

४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । अनुष्टुप् ।

वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु ।	
आ याहि सोमपीतये स्पर्हो देव नियुत्वा ।	१
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिमर्हथः ।	
युवां हि यन्तन्दिवो निम्नमापो न सध्यक् ।	२
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा सरथं शवसस्पती ।	
नियुत्वंता न ऊतय आ यातं सोमपीतये ।	३
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो द्वाशुषे नरा ।	
अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम् ।	४ [२३] (५००)

(४८)

५ वामदेवो गौतमः । वायुः । अनुष्टुप् ।

विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अर्यः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ।	१
नियुवापो अशस्ती नियुत्वा इन्द्रसाराथिः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ।	२ (५०१)

अनु कृष्णे वसुधिती	येमाते विश्वपेशसा ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	३
वहन्तु त्वा मनोयुजो	युक्तासो नवतिर्नव ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	४
वार्यो शतं हरीणां	युवस्व पोष्याणाम् ।	
उत वा ते सहस्रिणो	रथ आ यातु पाजसा	५ [२४] (५०५)

(४९)

६ वामदेवो गौतमः । इन्द्राबृहस्पती । गायत्री ।

इदं वामास्ये हविः	प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मदश्च शस्यते	१
अयं वां परिं पिच्यते	सोमं इन्द्राबृहस्पती । चारुर्मदाय पीतये	२
आ न इन्द्राबृहस्पती	गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । सोमपा सोमपीतये	३
अस्मे इन्द्राबृहस्पती	रयिं धत्तं शतग्विनम् । अश्वावन्तं सहस्रिणाम्	४
इन्द्राबृहस्पती वयं	सुते गीर्भिर्हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये	५
सोममिन्द्राबृहस्पती	पिबतं द्वाशुषो गृहे । मादयेथां तदोकसा	६ [२५] (५११)

(५०)

११ वामदेवो गौतमः । बृहस्पतिः, १०-११ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप्, १० जगती ।

यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान्	बृहस्पतिंस्त्रिषधस्थो रवेण ।	
तं प्रत्नास ऋषयो दीध्यानाः	पुरो विप्रा दधिरे मन्द्रजिह्वम्	१
धुनेतयः सुप्रकेतं मदन्तो	बृहस्पते अभि ये नस्ततस्त्रे ।	
पृषन्तं सुप्रमदब्धमूर्ध्वं	बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्	२
बृहस्पते या परमा परावद	त आ तं ऋतस्पृशो नि षेदुः ।	
तुभ्यं खाता अवता अद्रिदग्धा	मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शाम्	३
बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो	महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।	
सप्तास्यस्तुविजातो रवेण	वि सप्तरश्मिरधमत् तमांसि	४
स सुष्टुभा स ऋक्वता गुणेन	वलं रुरोज फलिंगं रवेण ।	
बृहस्पतिंरुसिया हव्यसूदः	कर्निकदूद् वावशतीरुदाजत्	५ [२६] (५१६)

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम्
 स इद् राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण ।
 बृहस्पतिं यः सुभृतं बिभर्ति वल्गूयति वन्दते पूर्वभाजम्
 स इत् क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इळा पिन्वते विश्वदानीम् ।
 तस्मै विशः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजनि पूर्व एति
 अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्या ।
 अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः
 इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन् यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवन्दवः स्वाभुवो ऽस्मे रयिं सर्ववीरं नि यच्छतम्
 बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमतिर्भूत्वस्मे ।
 अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी रजस्तमर्यो वनुषामरातीः

६

७

८

९

१०

११ [२७] (५२२)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८॥ व० १-२६]

(५१)

११ वामदेवो गौतमः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदमु त्यत् पुरुतमं पुरस्ता ज्ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात् ।
 नूनं दिवो दुहितरो विभाती गातुं कृणवन्नुषसो जनाय
 अस्थुरु चित्रा उषसः पुरस्ता न्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु
 व्यू व्रजस्य तमसो द्वारे च्छन्तीरवच्छुचयः पावकाः
 उच्छन्तीरद्य चितयन्त भोजान् राधोदेयायोषसो मघोनीः ।
 अचित्रे अन्तः पणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये
 कुवित् स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुषसो वो अद्य ।
 येना नवगवे अङ्गिरे दशगवे सप्तास्ये रेवती रेवदूष
 यूयं हि देवीर्कृतयुग्मिरश्वैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः ।
 प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम्
 क्व स्विदासां कतमा पुराणी यया विधाना विदुधुर्कभूणाम् ।
 शुभं यच्छुभ्रा उषसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सदृशीरजुर्याः

१

२

३

४

५ [१]

६

(५२८)

ता घा ता भद्रा उषसः पुरासु—रभिष्टिद्युम्ना ऋतजातसत्याः ।

यास्वीजानः शशमान उक्थैः स्तुवच्छंसन् द्रविणं सद्य आप ७

ता आ चरन्ति समना पुरस्तात् समानतः समना पप्रथानाः ।

ऋतस्य देवीः सदसो बुधाना गवां न सर्गा उषसो जरन्ते ८

ता इहवेदेव समना समानी—रमीतवर्णा उषसश्चरन्ति ।

गूहन्तीरभ्वमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूभिः शुचयो रुचानाः ९

रयिं दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवीः ।

स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम १०

तद् वो दिवो दुहितरो विभाती—रुपं ब्रुव उषसो यज्ञकैतुः ।

वयं स्याम यशसो जनेषु तद् द्यौश्च धत्तां पृथिवी च देवी ११ [२] (५३३)

(५२)

७ वामदेवो गौतमः । उषाः । गायत्री ।

प्रति ष्या सूनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।

दिवो अदर्शि दुहिता १

अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी ।

सखाभूदश्विनोरुषाः २

उत सखास्यश्विनो—रुत माता गवामसि ।

उतोषो वस्व ईशिषे ३

यावयद्वेषसं त्वा चिकित्वित् सूनृतावरि ।

प्रति स्तोमैरभुत्समहि ४

प्रति भद्रा अदृक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।

ओषा अप्रा उरु जयः ५

आपप्रुषी विभावरि व्यावज्योतिषा तमः ।

उषो अनु स्वधामव ६

आ द्यां तनोषि रश्मिभि—रान्तरिक्षमुरु प्रियम् ।

उषः शुक्रेण शोचिषा ७ [३] (५४०)

(५३)

७ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती ।

तद् देवस्य सवितुर्वार्यं महद् वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः ।	
छर्दिर्येन दाशुषे यच्छति त्मना तन्नो मह्यो उदयान् देवो अक्तुभिः	१
दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्वापिं प्रति मुञ्चते कविः ।	
विचक्षणः प्रथर्यन्नापूणन्नुर्व जीजनत् सविता सुभ्रमुक्थ्यम्	२
आप्रा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे ।	
प्र बाहू अस्माक् सविता सवीमानि निवेशयन् प्रसुवन्नक्तुभिर्जगत्	३
अदाभ्यो भुवनानि प्रचाकशद् व्रतानि देवः सविताभि रक्षते ।	
प्रासाग्बाहू भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अज्मस्य राजति	४
त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वना त्री रजांसि परिभूञ्जीणि रोचना ।	
तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिस्र इन्वति त्रिभिर्व्रतैरभि नो रक्षति त्मना	५
बृहत्सुभ्रः प्रसवीता निवेशनो जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी ।	
स नो देवः सविता शर्म यच्छ त्वस्मे क्षयाय त्रिवरुथमंहसः	६
आगन् देव ऋतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम् ।	
स नः क्षपाभिरहभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रुयिमस्मे समिन्वतु	७ [४] (५४७)

(५४)

६ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती, ६ त्रिष्टुप् ।

अभूद् देवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः ।	
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत्	१
देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञियेभ्यो ऽमृतत्वं सुवासिं भागमुत्तमम् ।	
आदिद् कामानं सवितर्व्यूणुषे ऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः	२
अर्चिन्ती यच्चकूमा दैव्ये जने वृनिर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता ।	
देवेषु च सवितर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः	३
न प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद् यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति ।	
यत् पृथिव्या वरिमन्ना स्वङ्गुरिर्वर्ष्मन् दिवः सुवति सत्यमस्य तत्	४ (५५१)

इन्द्रज्येष्ठान् बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः क्षयाँ एभ्यः सुवासि पस्त्यावतः ।

यथायथा पतयन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः सुवायं ते

५

ये ते त्रिरहन् त्सवितः सुवासो द्विवेदिवे सौभगमासुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुरन्दि—रादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत्

६ [५] (५५३)

(५५)

१० वामदेवो गौतमः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ८-१० गायत्री ।

को वस्त्राता वंसवः को वरुता द्यावाभूमी अदिने त्रासीथां नः ।

सहीयसो वरुण मित्रं मर्तात् को वोऽध्वरे वरिवो धाति देवाः

१

प्र ये धामानि पूर्वाण्यर्चान् वि यदुच्छान् वियोतारो अमूराः ।

विधातारो वि ते दधुरजसा ऋतधीतयो रुरुचन्त दुस्माः

२

प्र पस्त्याऽमदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिमीळे सख्याय देवीम् ।

उभे यथा नो अहनी निपात उषासानक्तां करतामदध्वे

३

व्यर्यमा वरुणश्चेति पन्था—मिषस्पतिः सुवितं गातुमग्निः ।

इन्द्राविष्णू नृवदुषु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद् वरुथम्

४

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुराग्नि भगस्य ।

पात् पतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत्

५ [६]

नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः ।

समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो वर्मस्वरसो नद्योऽपं वन

६

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

नहि मित्रस्य वरुणस्य धासि—मर्हामसि प्रमियं सान्वयेः

७

अग्निरींशे वसव्यस्या—ऽग्निर्महः सौभगस्य ।

तान्यस्मभ्यं रासते

८

उषो मघोन्या वह सूनृते वार्या पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति

९

तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रो नो राधसा गमत्

१० [७] (५६३)

(५६)

७ वामदेवो गौतमः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री ।

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्भिरकैः । यत् सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन् रुवद्भोक्षा पप्रथानेभिरवैः	१
देवी देवेभिर्यजते यजत्रै रमिनती तस्थतुरुक्षमाणे । ऋतावरी अद्भुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्भिरकैः	२
स इत् स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान । उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत्	३
नू रोदसी बृहद्भिर्नो वरुथैः पत्नीवद्भिरिषयन्ती सजोषाः । उरूची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः	४
प्र वां महि द्यवीं अभ्युपस्तुतिं भरामहे । शुची उप प्रशस्तये	५
पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः । ऊह्यार्थे सनाहृतम्	६
मही मित्रस्य साधथ स्तरन्ती पिप्रती ऋतम् । परि यज्ञं नि षेदथुः	७ [८] (५७०)

(५७)

८ वामदेवो गौतमः । १-३ क्षेत्रपतिः; ४ शुनः; ५, ८ शुनासीरौ; ६-७ सीता ।

अनुष्टुप्; ५ पुर उष्णिक्; १, ३, ८ त्रिष्टुप् ।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनैव जयामसि । गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे	१
क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुर्वि पयो अस्मासु धुक्ष्व । मधुश्चुतं घृतामिव सुपूतं मृतस्य नः पतयो मृळयन्तु	२
मधुमतीरोषधीद्यावि आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् । क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान् नो अस्त्वर्णिष्यन्तो अन्वेनं चरेम	३
शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् । शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्टामुदिङ्गय	४ (५७४)

शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद् द्विवि चक्रथुः पयः ।
तेनेमामुप सिञ्चतम्

५

अर्वाचीं सुभगे भव सीते वन्दांमहे त्वा ।
यथा नः सुभगासंसि यथा नः सुफलासंसि
इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु ।
सा नः पर्यस्वती दुहा—मुत्तरामुत्तरां समाम्

६

७

शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहैः ।
शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्

८ [९] (५७८)

(५८)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः, सूर्यो वाऽऽपो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

समुद्रादूर्मिर्मधुमौ उदार—दुपांशुना सममृतत्वमानद् ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः

१

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या—ऽस्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद् गौर एतत्

२

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या आ विवेश

३

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः

४

एता अर्षन्ति हृद्यात् समुद्रा—च्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्

५ [१०]

सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः ।

एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः

६

सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वार्तप्रमियः पतयन्ति युह्याः ।

घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्मूर्मिभिः पिन्वमानः

७

(५८५)

अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मर्यमानासो अग्निम् ।
घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः

८

कन्या इव बहुमेतवा उ अर्यश्चाना अभि चाकशीमि ।
यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत् पवन्ते

९

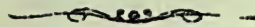
अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजि मस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त ।
इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत् पवन्ते

१०

धामन् ते विश्वं भुवनमधि श्रित मन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ।
अपामनीके समिधे य आभृत स्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम्

११ [११] (५८९)

॥ इति चतुर्थं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

तृतीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं ३०५२

चतुर्थमंडलस्य ५८९

सर्वयोगः- ३६४१

अथ पञ्चमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१४]

१२ बुधगविष्टिरावात्रेयौ । अग्निः । त्रिण्डुप् ।

- अबोधयग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुपासम् ।
 यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिंस्रते नाकमच्छ १
 अबोधि होता यजथाय देवानूध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् ।
 समिन्द्रस्य रुशददर्शि पाजो महान् देवस्तमसो निरमोचि २
 यदी गणस्य रशनामजीगः शुचिरङ्गे शुचिभिर्गोभिरग्निः ।
 आद् दक्षिणा युज्यते वाजयन्त्युत्तानामूध्वो अधयज्जुह्वभिः ३
 अग्निमच्छा देवयतां मनांसि चक्षूषीव सूर्ये सं चरन्ति ।
 यदी सुवाते उपसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अह्वाम् ४
 जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अह्वानं हितो हितेष्वरूपो वनेषु ।
 दमेदमे सप्त रत्ना दधानो ऽग्निर्होता नि षसाद्वा यजीयान् ५
 अग्निर्होता न्यसीदुद् यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके ।
 युवा कविः पुरुनिष्ठ क्रतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इन्द्रः ६ [१२]
 प्र णु त्यं विप्रमध्वरेषु साधुमग्निं होतारमीळते नमोभिः ।
 आ यस्तुतान रोदसी क्रतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन ७
 मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः । १७
 सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वो अग्रे सहसा प्रास्यन्यान् ८
 प्र सद्यो अग्रे अत्येण्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ ।
 ईळैन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम् ९
 तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्रे अन्तित ओत दूरात् ।
 आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत् ते अग्रे महि शर्म भद्रम् १० (१०)

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतोभिः समन्तम् ।

विद्वान् पथीनामुर्वन्तरिक्षमेह देवान् हविरद्याय वक्षि

११

अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।

गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुव्यञ्जमभेत

१२ [१३] (१२)

(२)

१२ कुमार आत्रेयः, वृशो वा जानः, उभौ वा; २, ९ वृशो जानः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १२ शक्यरी ।

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहां बिभर्ति न ददाति पित्रे ।

अनीकमस्य न मिनज्जनांसः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतौ

१

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषीं बिभर्षि महिषी जजान ।

पूर्वाहिं गर्भः शरदो ववर्धाऽपश्यं जातं यदसूत माता

२

हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात् क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् ।

वृद्धानो अस्मा अमृतं विपृक्वत् किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुकथाः

३

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद् यूथं न पुरु शोभमानम् ।

न ता अगृभ्रन्नजनिष्ट हि षः पलिकनीरिद् युवतयो भवन्ति

४

के मे मर्यकं वि यवन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणाश्चिदास ।

य ईं जगृभुरव ते सृजन्त्वाजाति पृथ्व उयं नश्चिकित्वान्

५

वसां राजानं वसतिं जनानां मरातयो नि दधुर्मर्त्येषु ।

ब्रह्माण्यत्रैरव तं सृजन्तु निन्दितारो निन्द्यासो भवन्तु

६ [१४]

शुनश्चिच्छेपं निर्दितं सहस्राद् यूपादमुञ्चो अशमिष्ट हि षः ।

एवास्मदग्ने वि मुमुग्धि पाशान् होतश्चिकित्व इह तू निषद्य

७

हृणीयमानो अप हि मदैयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वान् अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम्

८

वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निं राविर्विश्वानि कृणुते महित्वा ।

प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसि विनिक्षे

९

उत स्वानासो दिवि घन्त्वग्ने स्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ ।

मदे चिदस्य प्र रुजन्ति मामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः

१०

(२२)

एतं ते स्तोमं तुविजात विप्रो रथं न धीरः स्वपा अतक्षम् ।

यदीदं प्रति त्वं देव हर्याः स्वर्वतीरप एना जयेम

११

तुविग्रीवो वृषभो वावृधानो ऽशञ्चर्यः समजाति वेदः ।

इतीममग्निममृता अवोचन् बर्हिर्मते मनवे शर्म यंस—द्विर्मते मनवे शर्म यंसत् १२[१५](२४)

(३)

१२ वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः, ३ मरुद्भुविष्णवः । त्रिष्टुप्, १ विराट् ।

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत् त्वं मित्रो भवसि यत् समिन्द्रः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवा—स्त्वमिन्द्रो दाशुषे मर्त्याय

१

त्वमर्यमा भवसि यत् कनीनां नाम स्वधावन् गुह्यं बिभर्षि ।

अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभि—र्यद् दंपती समनसा कृणोधि

२

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत् ते जनिम चारु चित्रम् ।

पदं यद् विष्णोरुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

३

तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरु दधाना अमृतं सपन्त ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेदु—र्दशस्यन्त उशिजः शंसमायोः

४

न त्वन्द्रोता पूर्वी अग्ने यजीयान् न काव्यैः पुरो अस्ति स्वधावः ।

विशश्च यस्या अतिथिर्भवसि स यजेन वनवद् देव मतीन्

५

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः ।

वयं समर्ये विदथेष्वाह्वा वयं राया सहसस्पुत्र मतीन्

६ [१६]

यो न आगो अभ्येनो भरा—त्यधीदुधमघशंसे दधात ।

जही चिकित्वो अभिशस्तिमेता—मग्ने यो नो मर्चयति ह्वयेन

७

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वे दूतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।

संस्थे यदंश ईयसे रयीणां देवो मर्तेर्वसुभिर्धियमानः

८

अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान् पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे ।

कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नो ऽग्ने कदा कृतचिद् यातयासे

९

भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वसो यदि तज्जोषयासे ।

कुविद् देवस्य सहसा चकानः सुभ्रमग्निर्वनते वावृधानः

१०

(३४)

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्ने दुरितातिं पार्षि ।

स्तेना अहश्चन् रिपवो जनासो ऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन्

११

इमे यामासस्त्वद्विगभूवन् वसवे वा तदिदागो अवाचि ।

नाहायमग्निरभिर्शस्तये नो न रीर्यते वावृधानः परा दात्

१२ [१७] (३६)

(४)

११ वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन् ।

त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाऽभि प्याम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम्

१

हव्यवाळग्निर्जरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे ।

सुगार्हपत्याः समिधो दिदीह्यस्मद्भ्यक् सं मिमीहि श्रवांसि

२

विशां कविं विश्वपतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतघृष्ठमग्निम् ।

नि होतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वार्याणि

३

जुषस्वाग्ने इळया सजोषा यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य ।

जुषस्व नः समिधं जातवेद आ च देवान् हविरद्याय वक्षि

४

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।

विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामा भरा भोजनानि

५ [१८]

वधेन दस्युं प्र हि चातर्यस्व वयः कृण्वानस्तन्वेऽस्वार्थै ।

पिपार्षि यत् सहसस्पुत्र देवान् त्सो अग्ने पाहि नृतम् वाजं अस्मान्

६

वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम वयं हव्यैः पावक भद्रशोचे ।

अस्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि

७

अस्माकमग्ने अध्वरं जुषस्व सहसः सूनो त्रिषधस्थ हव्यम् ।

वयं देवेषु सुकृतः स्याम शर्मणा नस्त्रिवरूथेन पाहि

८

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नवा दुरितातिं पार्षि ।

अग्ने अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम्

९

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो ऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि ।

जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम्

१०

(४६)

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।

अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति

११ [१९] (४७)

(५)

११ वसुश्रुत आत्रेयः । आप्रीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इळाः, ४ वह्निः, ५ देवीर्द्वारः

६ उपासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,

९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री ।

सुसमिन्द्राय शोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन	।	अग्नये जातवेदसे	१
नराशंसः सुषूदतीमं यज्ञमदाभ्यः	।	कविर्हि मधुहस्त्यः	२
ईळितो अग्र आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम्	।	सुखे रथेभिरुतये	३
ऊर्णम्रद्धा वि प्रथस्वाऽभ्यर्का अनूषत	।	भवा नः शुभ्र सातये	४
देवीर्द्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा न ऊतये	।	प्रप्र यज्ञं पृणीतन	५ [२०]

सुप्रतीके वयोवृधा यही ऋतस्य मातरा	।	दोषामुषासमीमहे	६
वातस्य पत्मन्नीळिता दैव्या होतारा मनुषः	।	इमं नो यज्ञमा गतम्	७
इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः	।	वह्निः सीदन्त्वस्त्रिधः	८
शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना	।	यज्ञेयज्ञे न उदव	९
यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि	।	तत्र हव्यानि गामय	१०
स्वाहाग्नये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः	।	स्वाहा देवेभ्यो हविः	११ [२१] (५८)

(६)

१०. वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः । पङ्क्तिः ।

अग्निं तं मन्ये यो वसु—रस्तं यं यन्ति धेनवः ।

अस्तमर्वन्त आशवो ऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भर १

सो अग्निर्यो वसुर्गुणे सं यमायन्ति धेनवः ।

समर्वन्तो रघुदुवः सं सुजातासः सूरय इषं स्तोतृभ्य आ भर २

अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः ।

अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्य—मिषं स्तोतृभ्य आ भर ३

आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।

यद्ध स्या ते पर्नीयसी समिद् वीदयति द्यवी—वं स्तोतृभ्य आ भर ४ (६२)

आ ते अग्र ऋचा हविः शुक्रस्य शोचिषस्पते ।

सुश्वन्द्र दस्म विस्पते हव्यवाद् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतृभ्य आ भर

५ [२२]

प्रो त्ये अग्रयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

ते हिंन्विरे त इन्विरे त इषण्यन्त्यानुष—गिषं स्तोतृभ्य आ भर

६

तव त्ये अग्ने अर्चयो महिं ब्राधन्त वाजिनः ।

ये पत्वाभिः शफानां व्रजा भुरन्त गोना—मिषं स्तोतृभ्य आ भर

७

नवा नो अग्र आ भर स्तोतृभ्यः सुक्षितीरिषः ।

ते स्याम य आनुचु—स्त्वादूतासो दमेदम् इषं स्तोतृभ्य आ भर

८

उभे सुश्वन्द्र सर्पिषो दवीं श्रीणीष आसनि ।

उतो न उत पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतृभ्य आ भर

९

एवाँ अग्निमजुर्यमु—गीर्भिर्यज्ञेभिरानुषक् ।

दधदुस्मे सुवीर्यं—मुत त्यदाश्वश्व्य—मिषं स्तोतृभ्य आ भर

१० [२३](६८)

(७)

१० इष आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, १० पङ्क्तिः ।

सखायः सं वः सम्यञ्च—मिषं स्तोमं चाग्रये ।

वर्षिष्ठाय क्षितीना—मूर्जो नष्ट्रे सहस्वते

१

कुत्रा चिद् यस्य समृतौ शुण्वा नरो नृषदने ।

अर्हन्तश्चिद् यमिन्धते संजनयन्ति जन्तवः

२

सं यद्विषो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।

उत द्युमस्य शवस कृतस्य रुश्मिमा ददे

३

सः स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिद् दूर आ सते ।

पावको यद् वनस्पतीन् प्र स्मा मिनात्यजरः

४

अव स्म यस्य वेपणे स्वेदं पथिषु जुह्वति ।

अभीमह स्वजेन्यं भूमा पृष्ठेव रुरुहुः

५ [२४]

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद् विश्वस्य धार्यसे ।

प्र स्वादनं पितूना—मस्ततातिं चिदायवे

६ (७४)

स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।

हिरिश्मश्रुः शुचिद—चूभुरनिभृष्टतविषिः

७

शुचिः ष्म यस्मा अत्रिवत् प्र स्वधितीव रीयते ।

सुषूरसूत माता क्राणा यदानशे भगम्

८

आ यस्ते सर्पिरासुते ऽग्ने शमस्ति धायसे ।

एषु द्युन्नमुत श्रव आ चित्तं मर्त्येषु धाः

९

इति चिन्मन्युमध्रिज—स्त्वादातमा पशुं ददे ।

आदग्ने अपृणतो ऽग्निः सासह्याद् दस्यू—निषः सासह्यान्नृन्

१० [२५] (७८)

(८)

७ इष आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

त्वामग्ने ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नासं ऊतये सहस्कृत ।

पुरुश्चन्द्रं यजतं विश्वधायसं दर्मूनसं गृहपतिं वरेण्यम्

१

त्वामग्ने अतिथिं पूर्व्यं विशः शोचिष्केशं गृहपतिं निषेदिरे ।

बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम्

२

त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदुं विविचिं रत्नधातमम् ।

गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्वणसं सुयजं घृतश्रियम्

३

त्वामग्ने धर्णासिं विश्वधा वयं गीर्भिर्गुणन्तो नमसोप सेदिम ।

स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसा सुदीतिभिः

४

त्वामग्ने पुरुरूपो विशेविशे वयो दधासि प्रत्नथा पुरुष्टुत ।

पुरुण्यन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विवाणस्य नाधृषे

५

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठय देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहनम् ।

उरुज्यसं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति

६

त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे ।

स वावृधान ओषधीभिरुक्षितोऽभि जयांसि पार्थिवा वि तिष्ठसे

७ [२६] (८५)

॥ अथ चतुर्थोऽष्टकः ॥४॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(९)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप् ; ५, ७ पङ्क्तिः ।

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईळते ।

मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुषक् १

अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तबर्हिषः ।

सं यज्ञासश्चरन्ति यं सं वाजासः श्रवस्यवः २

उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्टारणी ।

धर्तारिं मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम् ३

उत स्म दुर्गृभीयसे पुत्रो न ह्यार्याणाम् ।

पुरु यो दग्धासि वना ऽग्ने पशुर्न यवसे ४

अध स्म यस्यार्चयः सम्यक् संयन्ति धूमिनः ।

यदीमहं त्रितो दिव्युप ध्मातेव धर्मति शिशीते ध्मातरी यथा ५

तवाहमग्ने ऊतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः ।

द्वेषोयुतो न दुर्गिता तुर्याम मर्त्यानाम् ६

तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्व आ भर ।

स क्षेपयत् स पोषयद् भुवद् वाजस्य सातय उतैधि पृत्सु नो वृधे ७ [१] (९१)

(१०)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप् ; ४, ७ पङ्क्तिः ।

अग्न ओजिष्ठमा भर द्युमन्मस्मभ्यमग्निगो ।

प्र नो राया परीणसा रत्ति वाजाय पन्थाम् १

त्वं नो अग्ने अद्भुत क्रत्वा दक्षस्य मंहना ।

त्वे असुर्यमरुहत् क्राणा मित्रो न यज्ञियः २

त्वं नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वर्धय ।

ये स्तोमेभिः प्र सूरयो नरो मघान्यानुशुः ३

ये अग्ने चन्द्र ते गिरः शुभन्त्यश्वराधसः ।

शुष्मेभिः शुष्मिणो नरो विवश्चिद् येषां बृहत् सुकीर्तिर्बोधति त्मना ४

(९५)

तव त्वे अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः

५

नू नो अग्न ऊतये सबाधसश्च रातये ।

अस्माकांसश्च सूरयो विश्वा आशास्तरीषणि

६

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान् आ भर ।

होतर्विभ्वासहं रथिं स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधिं पूत्सु नो वृधे

७ [२] (९९)

(११)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृवि—रग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे ।

घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद् वि भाति भरतेभ्यः शुचिः

१

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहित—मग्निं नरस्त्रिषधस्थे समीधिरे ।

इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्ति होता यजथाय सुक्रतुः

२

असंमृष्टो जायसे मात्रोः शुचि—र्मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।

घृतेन त्वावर्धयन्नग्न आहुत धूमस्ते केतुरंभवद् दिवि श्रितः

३

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुया ऽग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे ।

अग्निर्दूतो अभवद्भव्यवाहनो ऽग्निं वृणाना वृणते कविक्रतुम्

४

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वच—स्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्मही—रा पृणन्ति शवसा वर्धयन्ति च

५

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहां हित—मन्वविन्दच्छ्रियाणं वनेवने ।

स जायसे मथ्यमानः सहो महत् त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः

६ [३] (१०५)

(१२)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्ये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म ।

घृतं न यज्ञ आस्येऽ सुपूतं गिरं भरे वृषभार्य प्रतीचीम्

१

ऋतं चिकित्व ऋतमिच्चिकिद्ध्यु—तस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः ।

नाहं यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं संपाम्यरुषस्य वृष्णः

२

(१०७)

कया नो अग्न ऋतयञ्चूतेन भुवो नवेदा उचथस्य नव्यः ।	
वेदा मे देव ऋतुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुरस्य रायः	३
के ते अग्ने रिपवे बन्धनासः के प्रायवः सनिषन्त द्युमन्तः ।	
के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति क आसतो वचसः सन्ति गोपाः	४
सखायस्ते विषुणा अग्न एते शिवासः सन्तो अशिवा अभूवन् ।	
अधूर्धत स्वयमेते वचोभिर्ऋजूयते वृजिनानि ब्रुवन्तः	५
यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीदृ ऋतं स पात्यरुषस्य वृष्णः ।	
तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु प्रसर्षाणस्य नहुषस्य शेषः	६ [४] (१११)

(१३)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अर्चन्तस्त्वा हवामहे ऽर्चन्तः समिधीमहि । अग्ने अर्चन्त ऊतये	१
अग्नेः स्तोमं मनामहे सिध्ममद्य दिविस्पृशः । देवस्य द्रविणस्यवः	२
अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्वा । स यक्षद् दैव्यं जनम्	३
त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः । त्वया यज्ञं वि तन्वते	४
त्वमग्ने वाजसातमं विषा वर्धन्ति सुष्टुतम् । स नो रास्व सुवीर्यम्	५
अग्ने नेमिरा इव देवाँस्त्वं परिभूरासि । आ राधश्चित्रमृञ्जसे	६ [५] (११७)

(१४)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो दधत्	१
तमध्वरेष्वीळते देवं मर्ता अमर्त्यम् । यजिष्ठं मानुषे जने	२
तं हि शश्वन्त ईळते सुचा देवं घृतश्चुता । अग्निं हव्याय वोळहवे	३
अग्निर्जातो अरोचत घ्नन् दस्युञ्जयोतिषा तमः । अविन्दुद् गा अपः स्वः	४
अग्निमीलेन्यं कवि घृतपृष्ठं सपर्यत । वेतु मे शृणुवद्भवम्	५
अग्निं घृतेन वावृधुः स्तोमेभिर्विश्ववर्षणिम् । स्वाधीमिर्वचस्युभिः	६ [६] (११३)

(१५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १५-३२]

५ धरुण आङ्गिरसः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यशसे पूर्वाय ।	
घृतप्रसक्तो असुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः	१
ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य शाके परमे व्योमन् ।	
द्विवो धर्मेन धरुणे सेदुषो नृञ्जातैरजातां अभि ये ननक्षुः	२
अंहोयुर्वस्तन्वस्तन्वते वि वयो महद् दुष्टरं पूर्वाय ।	
स संवतो नवजातस्तुतुर्यात् सिंहं न कुद्धमभितः परि षुः	३
मातेव यद् भर्से पप्रथानो जनंजनं धार्यसे चक्षसे च ।	
वयोवयो जरसे यद् दधानः परि त्मना विषुरूपो जिगासि	४
वाजो नु ते शर्वसस्पात्वन्तं मुरुं दोषं धरुणं देव रायः ।	
पदं न तायुर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नत्रिमस्पः	५ [७] (१२८)

(१६)

५ पूरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

बृहद् घयो हि भानवे ऽर्चा देवायाग्रये ।	
यं मित्रं न प्रशस्तिभिर्मतीसो दधिरे पुरः	१
स हि द्युभिर्जनानां होता दक्षस्य बाह्वोः ।	
वि हव्यमग्निरानुषग्भगो न वारमृण्वति	२
अस्य स्तोमे मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः ।	
विश्वा यस्मिन् तुविष्वणि समये शुष्ममादधुः	३
अधा ह्यग्र एषां सुवीर्यस्य मंहना ।	
तमिद् यद्वा न रोदसी परि श्रवो बभूवतुः	४
नू न एहि वार्यमग्ने गृणान आ भर ।	
ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचो तैधि पृत्सु नो वृधे	५ [८] (१३३)

(१७)

५ पूरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

आ यज्ञैर्देवैर् मर्त्यं इत्था तव्यांसमूतये ।	
अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुरीळीतावसे	१
अस्य हि स्वयंशस्तर आसा विधर्मन् मन्यसे ।	
तं नाकं चित्रशोचिषं मन्द्रं परो मनीषया	२
अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा ।	
द्विवो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः	३
अस्य क्रत्वा विचेतसो दुस्मस्य वसु रथ आ ।	
अधा विश्वांसु हव्यो ऽग्निर्विक्षु प्र शस्यते	४
नू न इन्द्रि वार्यमासा संचन्त सूरयः ।	
ऊर्जो नपादुभिष्टये पाहि शुग्धि स्वस्तय उतैधि पुत्सु नो बृधे	५ [९] (१३८)

(१८)

५ द्वितो मृक्तवाहा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतार्तिथिः ।	
विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति	१
द्विताय मृक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना ।	
इन्द्रं स धत्त आनुषक् स्तोता चित् ते अमर्त्य	२
तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोनाम् ।	
अरिष्टो येषां रथो व्यश्वदावन्नीयते	३
चित्रा वा येषु दीधिति रासन्नुक्था पान्ति ये ।	
स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि	४
ये मे पश्चाशतं दुदु रश्वानां सधस्तुति ।	
द्युमदग्ने महि श्रवो बृहत् कृधि मघोनां नृवदमृत नृणाम्	५ [१०] (१४३)

(१९)

५ वविरात्रेयः । अग्निः । गायत्री, ३-४ अनुष्टुप्, ५ विराड् रूपा ।

अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र वव्रेर्वविश्विकेत । उपस्थे मातुर्वि चष्टे	१
जुहुरे वि चितयन्तो ऽनिमिषं नृम्णं पान्ति । आ हृळ्हां पुरं विविशुः	२
आ श्वेत्रेयस्य जन्तवो द्युमद् वर्धन्त कृष्टयः ।	
निष्करीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः	३
प्रियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।	
घर्मो न वाजजठरो ऽदब्धः शश्वतो दभः	४
क्रीळन् नो रश्म आ भुवः सं भस्मना वायुना वेविदानः ।	
ता अस्य सन् धृषजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः	५ [११] (१४८)

(२०)

४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

यमग्ने वाजसातम् त्वं चिन् मन्यसे रयिम् ।	
तं नो गीर्भिः श्रवाय्यं देवत्रा पनया युजम्	१
ये अग्ने नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शर्वसः ।	
अप द्वेषो अप ह्वरो ऽन्यव्रतस्य सश्वरे	२
होतारं त्वा वृणीमहे ऽग्ने दक्षस्य सार्धनम् ।	
यज्ञेषु पूर्वं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे	३
इत्था यथा त ऊतये सहसावन् दिवेदिवे ।	
राय क्रताय सुकतो गोभिः ग्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः	४ [१२] (१५२)

(२१)

४ सस आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

मनुष्वत् त्वा नि धीमहि मनुष्वत् समिधीमहि । अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान् देवयते यज १	
त्वं हि मानुषे जने ऽग्ने सुप्रीत इध्यसे । सुचस्त्वा यन्त्यानुषक् सुजात सर्पिरासुते २	
त्वां विश्वे सजोषसो देवासो दूतमकत । सपर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीळते ३	
देवं वो देवयज्यया ऽग्निमीळीत मर्त्यः ।	
समिन्द्रः शुक्र दीदिव्यतस्य योनिमासदः ससस्य योनिमासदः ४ [१३] (१५६)	

(२२)

४ विश्वसामा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

प्र विश्वसामन्नत्रिव दूर्वा पावकशोचिषे । यो अध्वरेष्वीड्यो होता मन्द्रतमो विशि १
न्यः १ ग्निं जातवेदसं दधाता देवमृत्विजम् । प्र यज्ञ एत्वानुष गद्या देवव्यचस्तमः २
चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तास ऊतये । वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अमन्महि ३
अग्ने चिकिद्ध्यस्य न इदं वचः सहस्य ।

तं त्वा सुशिप्र दंपते स्तोमैर्वर्धन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ४ [१४] (१६०)

(२३)

४ द्युन्नो विश्वचर्षणिरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

अग्ने सहन्तमा भर द्युन्नस्य प्रासहा रयिम् । विश्वा यश्चर्षणीरभ्याङ्गसा वाजेषु सासहत १
तमग्ने पृतनाषहं रयिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अद्भुतो वृता वाजस्य गोमतः २
विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो वृक्तबर्हिषः । होतारं सन्नसु प्रियं व्यन्ति वार्या पुरु ३
स हि ष्मा विश्वचर्षणि रभिमाति सहो दधे ।

अग्रे एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत पावक दीदिहि ४ [१५] (१६४)

(२४)

४ गौपायना लौपायना वा बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुश्च । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः १
वसुरगिर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमतमं रयिं दाः ॥१॥ २
स नो बोधि श्रुधी हव मरुष्या णो अघायतः समस्मात् ३
तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुभ्राय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥२॥ ४ [१६] (१६८)

(२५)

९ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।

रासत् पुत्र ऋषूणा मृतावा पर्वति द्विषः १

स हि सत्यो यं पूर्वे चिद् देवासश्चिद् यमीधिरे ।

होतारं मन्द्रजिह्वमित सुदीतिभिर्विभावसुम् २ (१७०)

स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुमत्या ।

अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य

३

अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मतेष्वाविशान् ।

अग्निर्नो हव्यवाहनो ऽग्निं धीभिः संपर्यत

४

अग्निस्तु विश्वस्तमं तु विब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे

५ [१७]

अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो युधा नृभिः ।

अग्निरत्यं रघुष्यदुं जेता रमपराजितम्

६

यद् वाहिष्ठं तदग्रये बृहदर्चं विभावसो ।

महिषीव त्वद् रयिस्त्वद् वाजा उदीरते

७

तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत् ।

उतो ते तन्यतुर्यथा स्वानो अर्तं त्मना दिवः

८

एवाँ अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्दिम ।

स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेव सुक्रतुः

९ [१८] (१७७)

(२६)

९ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः, ९ विश्वे देवाः । गायत्री ।

अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्या । आ देवान् वक्षि यक्षि च १

तं त्वा घृतस्रवीमहे चित्रभानो स्वर्दशम् । देवाँ आ वीतये वह २

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ३

अग्ने विश्वेभिरा गाहि देवेभिर्हव्यदातये । होतारं त्वा वृणीमहे ४

यजमानाय सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवैरा संत्सि बर्हिषि ५ [१९]

समिधानः सहस्रजि—दग्ने धर्माणि पुण्यसि । देवानां दूत उक्थ्यः ६

न्यग्निं जातवेदसं होत्रवाहं यविष्ठ्यम् । दधाता देवमृत्विजम् ७

प्र यज्ञ एत्वानुष—गद्या देवव्यचस्तमः । स्तूणीत बर्हिरासदे ८

एदं मरुतो अश्विना मित्रः सीदन्तु वरुणः । देवासः सर्वया विशा ९ [२०] (१८६)

(२७)

६ त्रैवृष्णस्यरुणः, पौरकुत्सस्त्रसदस्युः, भारतोऽश्वमेधश्च राजानः; (अत्रिभौम इति केचित्) । अग्निः ६ इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अनस्वन्ता सत्पतिर्मामहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मघोनः ।
 त्रैवृष्णो अग्ने दुशभिः सहस्रैर्वैश्वानर त्र्यरुणाश्चिकेत १
 यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति ।
 वैश्वानर सुष्टुतो वावृधानो ऽग्ने यच्छ त्र्यरुणाय शर्म २
 एवा ते अग्ने सुमतिं चकानो नविषाय नवमं त्रसदस्युः ।
 यो मे गिरिस्तुविजातस्य पूर्वीर्युक्तेनाभि त्र्यरुणो गृणाति ३
 यो म इति प्रवोचत्यश्वमेधाय सूरये ।
 ददहृचा सनिं यते ददन्मेधामृतायते ४
 यस्य मा परुषाः शतमुन्द्रर्षयन्त्युक्षणः ।
 अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव त्र्याशिरः ५
 इन्द्राग्नी शतदात्र्यश्वमेधे सुवीर्यम् ।
 क्षत्रं धारयतं बृहद् द्विवि सूर्यमिवाजरम् ६ [२१] (१११)

(२८)

६ विद्ववारात्रेयी । अग्निः । १, ३ त्रिष्टुप्, २ जगती, ४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

समिन्द्रो अग्निर्द्विवि शोचिरश्रेत् प्रत्यङ्मुषसमुर्विया वि भाति ।
 एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्देवा ईळाना हविषा घृताचीं १
 समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वन्तं सचसे स्वस्तये ।
 विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्वस्यातिथ्यमग्ने नि च धत्त इत् पुरः २
 अग्ने शर्धं महते सौभगाय तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु ।
 सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महांसि ३
 समिन्द्रस्य प्रमहसो ऽग्ने वन्दे तव श्रियम् ।
 वृषभो द्युम्नवाँ असि समध्वरेष्विध्यसे ४
 समिन्द्रो अग्न आहुत देवान् यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ५
 आ जुहोता दुवस्यता ऽग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ६ [२२] (११८)

(२९)

१५ गौरिवीतिः शाक्त्यः । इन्द्रः, ९ (प्रथमपादस्य) उशाना वा । त्रिष्टुप् ।

उय्यमा मनुषो देवताता त्री रोचना दिव्या धारयन्त ।	
अर्चन्ति त्वा मरुतः पूतदक्षा—स्त्वमेधामृषिरिन्द्रासि धीरः	१
अनु यदीं मरुतो मन्दसान मार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य ।	
आदत्त वज्रमभि यदहिं ह—न्नपो यद्दीरसृजत् सर्तवा उ	२
उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुषुतस्य पेयाः ।	
तद्धि हव्यं मनुषे गा अविन्दु—दहन्नहिं पपिवां इन्द्रो अस्य	३
आद् रोदसी वितरं वि ष्कभायत् संविन्यानश्चिद् भियसे मृगं कः ।	
जिगर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रतिं श्वसन्तमव दानवं हन्	४
अध क्रत्वा मघवन् तुभ्यं देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयम् ।	
यत् सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपरा एतंशे कः	५ [२३]
नव यदस्य नवतिं च भोगान् त्साकं वज्रेण मघवा विवृश्चत् ।	
अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सधस्थे त्रैष्टुभेन वचसा बाधत् द्याम्	६
सखा सख्ये अपचत् तूयमाग्नि—रस्य क्रत्वा महिषा त्री शतानि ।	
त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद् वृत्रहत्याय सोमम्	७
त्री यच्छता महिषाणामघो मा—स्त्री सरांसि मघवा सोम्यापाः ।	
कारं न विश्वे अह्वन्त देवा भरमिन्द्राय यदहिं जघान	८
उशाना यत् सहस्यैर्यातं गृहमिन्द्र जूजुवानेभिरश्वैः ।	
वन्वानो अत्र सरथं ययाथ कुत्सेन देवैरवनोर्ह शुष्णाम्	९
प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद् वरिवो यातवेऽकः ।	
अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि दुर्योण आवृणद् मधवाचः	१० [२४]
स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवर्ध—न्नरन्धयो वैदथिनाय पिप्पुम् ।	
आ त्वामृजिश्वा सख्याय चक्रे पचन् पक्तीरपिबः सोममस्य	११
नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यकैः ।	
गव्यं चिदूर्वमपिधानवन्तं तं चिन्नरः शशमाना अप व्रन्	१२
कथो नु ते परिं चराणि विद्वान् वीर्यां मघवन् या चकर्थ ।	
या चो नु नव्या कृणवः शविष्ठ प्रेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम	१३ (१११)

एता विश्वा चक्रुवाँ इन्द्र भूर्य—परीतो जनुषा वीर्येण ।

या चिन्नु वज्रिन् कृणवो दधृष्वान् न ते वर्ता तविष्या अस्ति तस्याः १४

इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा जुषस्व या ते शविष्ठ नव्या अकर्म ।

वस्त्रेव भद्रा सुकृता वसू रथं न धीरः स्वपा अतक्षम् १५ [२५] (११३)

(३०)

१५ वभुरात्रेयः । इन्द्रः, १२-१५ ऋणचयेन्द्रौ । त्रिष्टुप् ।

क्रास्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुखरथमीर्यमानं हरिभ्याम् ।

यो राया वज्री सुतसोममिच्छन् तदोको गन्ता पुरुहूत ऊती १

अवाचचक्षं पदमस्य सस्वरुग्रं निधातुरन्वायमिच्छन् ।

अपृच्छमन्याँ उत ते म आहु—रिन्द्रं नरो बुबुधाना अशेम २

प्र नु वयं सुते या ते कृतानीन्द्र ब्रवाम यानि नो जुजोषः ।

वेदुदविद्वान्छृणवच्च विद्वान् वहतेऽयं मघवा सर्वसेनः ३

स्थिरं मनश्चकृषे जात इन्द्र वेषीदेको युधये भूर्यसश्चित् ।

अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि विदो गवामूर्वमुस्त्रियाणाम् ४

परो यत् त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं नाम बिभ्रत ।

अतश्चिदिन्द्रादभयन्त देवा विश्वा अपो अजयद् दासपत्नीः ५ [२६]

तुभ्येदेते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः ।

अहिमोहानमुप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः ६

वि षू मृधो जनुषा दानमिन्व—न्नहन् गवा मघवन् त्संचकानः ।

अत्रा दासस्य नमुचेः शिरो य दवर्तयो मनवे गातुमिच्छन् ७

युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।

अश्मानं चित् स्वर्यं वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भयः ८

स्त्रियो हि दास आयुधानि चक्रे किं मा करन्नबला अस्य सेनाः ।

अन्तर्ह्यख्यदुभे अस्य धेने अथोप प्रैद् युधये दस्युमिन्द्रः ९

समत्र गावोऽभितोऽनवन्ते हेह वत्सैर्वियुता यदासन् ।

सं ता इन्द्रो असृजदस्य शाकै—र्यद्रीं सोमासः सुधुता अमन्दन् १० [२७]

यद्रीं सोमा बभ्रुधूता अमन्दन्—न्नरोरवीद् वृषभः सादनेषु ।

पुनर्वरः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पुनर्गवामददादुस्त्रियाणाम् ११ (२१४)

भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रा ।

ऋणंचयस्य प्रयता मघानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम्

१२

सुपेशंसं माव सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रं रुशमासो अग्ने ।

तीवा इन्द्रमममन्दुः सुतासो ऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः

१३

औच्छत् सा राज्ञी परितक्म्या याँ ऋणंचये राजानि रुशमानाम् ।

अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत् सहस्रा

१४

चतुःसहस्रं गव्यस्य पश्वः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेवग्ने ।

घर्मश्चित् ततः प्रवृजे य आसीं दयस्मयस्तम्वादां विप्राः

१५ [२८](२२८)

(३१)

१३ अवस्युरात्रेयः । इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम् ।

यूथेव पश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन्

१

आ प्र द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व ।

नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्त्य मेनोश्चिज्जनिवतश्चकर्थ

२

उद्यत् सहः सहस्र आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा ।

प्राचोदयत् सुदुघा वृत्रे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृत्वत् तमोऽवः

३

अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम् ।

ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्के रवर्धयन्नहये हन्तवा उ

४

वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चा निन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः ।

अनश्वासो ये पवरोऽरथा इन्द्रेषिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्

५ [२९]

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन् या चकर्थ ।

शक्तीवो यद् विभरा रोदसी उभे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः

६

तदिष्टु ते करणं दस्म विप्रा ऽहिं यद् ब्रह्मोजो अत्रामिमीथाः ।

शुष्णस्य चित्र परि माया अगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः

७

त्वमपो यदवे तुर्वशाया ऽरमयः सुदुघाः पार इन्द्र ।

उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद् वामुशनारन्त देवाः

८

(२३६)

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेना—ऽऽ वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।
निः धीमन्त्र्यो धर्मथो निः षधस्थान् मघोनो हृदो वरथस्तमांसि
वार्तस्य युक्तान् त्सुयुजश्चिदश्वान् कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः ।
विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन्

९

१० [३०]

सूरश्चिद् रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।
भरच्चक्रमेतंशः सं रिणाति पुरो दधत् सनिष्यति क्रतुं नः
आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।
वदन् ग्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ।
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मर्ता अमृत मो ते अंह आरन् ।
वावन्धि यज्यूरुत तेषु धेह्यो—जो जनेषु येषु ते स्याम

११

१२

१३ [३१] (१४१)

(३२)

१२ गानुरात्रेयः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्ददुरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान् बद्धधानाँ अरम्णाः ।
महान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद् वः सृजो वि धारा अव दानवं हन्
त्वमुत्साँ क्रतुभिर्बद्धधानाँ अरंह ऊधः पर्वतस्य वज्रिन् ।
अहिँ चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ इन्द्र तविषीमधत्थाः
त्यस्य चिन्महतो निर्मृगस्य वधर्जघान तविषीभिरिन्द्रः ।
य एक इदप्रतिर्मन्यमान आदस्मादन्यो अजनिष्ट तव्यान्
त्यं चिदेषां स्वधया मदन्तं मिहो नपातं सुवृधं तमोगाम् ।
वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि जघान शुष्णाम्
त्यं चिदस्य क्रतुभिर्निषत्तम—मर्मणो विददिदस्य मर्म ।
यदीँ सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्म्ये धाः
त्यं चिद्विथा कत्पयं शयान—मसूर्ये तमसि वावृधानम्
तं चिन्मन्दानो वृषभः सुतस्यो—चैरिन्द्रो अपगूर्याँ जघान

१

२

३

४

५

६ [३२]

उद् यदिन्द्रो महते दानवाय वधर्यमिष्ट सहो अप्रतीतम् ।
यदीँ वज्रस्य प्रभृतौ ददाभ विश्वस्य जन्तोरधुमं चकार

७

(१४८)

त्यं चिदर्णं मधुपं शयानमसिन्वं व्रवं मह्याददुग्रः ।	
अपादमत्रं महता वधेन नि दुर्योण आवृणङ् मधुवाचम्	८
को अस्य शुष्मं तविषीं वरात् एको धना भरते अप्रतीतः ।	
इमे चिदस्य जयसो नु देवी इन्द्रस्यौजसो भियसा जिहाते	९
न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीत इन्द्राय गातुरुशतीव येमे ।	
सं यदोजो युवते विश्वमाभिरनु स्वधात्रे क्षितयो नमन्त	१०
एकं नु त्वा सत्पतिं पाश्र्वजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु ।	
तं मे जगृभ्र आशसो नविष्ठं दोषा वस्तोर्हवमानास इन्द्रम्	११
एवा हि त्वामृतुथा यातयन्तं मघा विप्रेभ्यो ददतं शृणोमि ।	
किं ते ब्रह्माणो गृहते सखायो ये त्वाया निदुधुः काममिन्द्र	१२[३३](२५३)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-२८]

(३३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३३-४४]

१० प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महिं महे तवसे दीध्ये नृनिन्द्रयित्था तवसे अतद्व्यान् ।	
यो अस्मै सुमतिं वाजसातौ स्तुतो जने समर्थश्चिकेत	१
स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्के हरीणां वृषन् योक्त्रमश्रेः ।	
या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान्	२
न ते त इन्द्राभ्यस्महृष्वाऽयुक्तासो अब्रह्मता यदसन् ।	
तिष्ठा रथमधि तं वज्रहस्ताऽऽरिं देव यमसे स्वश्वः	३
पुरु यत् त इन्द्र सन्त्युक्था गवे चकथोर्वरासु युध्यन् ।	
ततक्षे सूर्याय चिदोक्तसि स्वे वृषां समत्सु दासस्य नाम चित्	४
वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः ।	
आस्माञ्जगम्यादहिशुष्म सत्वा भगो न हव्यः प्रभूथेषु चारुः	५ [१]
प्रपूक्षेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृम्णानि च नृतमानो अमर्तः ।	
स न एनीं वसवानो रयिं दाः प्रार्यः स्तुषे तुविमघस्य दानम्	६
एवा न इन्द्रोतिभिरेव पाहि गृणतः शूर कारुन् ।	
उत त्वचं ददतो वाजसातौ पिप्रीहि मध्वः सुषुतस्य चारोः	७ (२६०)

उत त्वे मा पौरुकुत्स्यस्य सूरैः ससदस्योर्हिरणिनो रराणाः ।
 वहन्तु मा दश श्येतासो अस्य गैरिक्षितस्य क्रतुभिर्नु संश्वे
 उत त्वे मा मारुताश्वस्य शोणाः क्रत्वामघासो विदथस्य रातौ ।
 सहस्रा मे च्यवतानो ददान आनूकमर्यो वपुषे नार्चत्
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः ।
 मन्हा रायः संवरणस्य ऋषेर्वजं न गावः प्रयता अपि गमन्

८

९

१० [२] (२६३)

(३४)

९ प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्वत्यनु स्वधामिता दुस्ममीयते ।
 सुनोतन पचत् ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन
 आ यः सोमेन जठरमापिप्रताऽमन्दत मघवा मध्वो अन्धसः ।
 यदीं मृगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत्
 यो अस्मै घ्नस उत वा य ऊर्धनि सोमं सुनोति भवति द्युमाँ अहं ।
 अपाप शक्रस्तनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवासखः
 यस्यावधीत् पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते ।
 वेतीद्वस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीषते वस्व आक्रः
 न पञ्चभिर्दुशभिर्वद्व्यारभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन ।
 जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनि—रा देवयुं भजति गोमति व्रजे

१

२

३

४

५ [३]

वित्वक्षणः समृतौ चक्रमासजो ऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः ।
 इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः
 समीं पणेरजति भोजनं मुषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसु ।
 दुर्गे चन धियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुक्रुधत्
 सं यजनौ सुधनौ विश्वशर्धसा ववेदिन्द्रो मघवा गोषु शुभ्रिषु ।
 युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः

६

७

८

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्र उपमां केतुमर्यः ।

तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन् क्षत्रममवत् त्वेषमस्तु

९ [४] (२७२)

(३५)

८ प्रभूवसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ८ पङ्क्तिः ।

यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्टमा भर ।
 अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्ति वाजेषु दुष्टरम् १
 यदिन्द्र ते चतस्रो यच्छूर सन्ति तिस्रः ।
 यद् वा पञ्च क्षितीनामवस्तत् सु न आ भर २
 आ तेऽवो वरेण्यं वृषन्तमस्य हूमहे ।
 वृषजूतिर्हि जजिष आभूमिरिन्द्र तुर्वणिः ३
 वृषा ह्यसि राधसे जजिषे वृष्णि ते शवः ।
 स्वक्षत्रं ते धूषन्मनः सत्राहमिन्द्र पौंस्यम् ४
 त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयन्तमद्रिवः ।
 सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसस्पते ५ [५]

त्वामिद् वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः ।
 उग्रं पूर्वीषु पूर्वं हवन्ते वाजसातये ६
 अस्माकमिन्द्र दुष्टरं पुरोयावानमाजिषु ।
 सयावानं धनेधने वाजयन्तमवा रथम् ७
 अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरंध्या ।
 वयं शविष्ठ वार्यं द्विवि श्रवो दधीमहि द्विवि स्तोमं मनामहे ८ [६] (२८०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

स आ गमदिन्द्रो यो वसूनां चिक्रेतद् दातुं दामनो रयीणाम् ।
 धन्वचरो न वंसगस्तृषाणश्चक्रमानः पिबतु दुग्धमंशुम् १
 आ ते हनू हरिवः शूड शिप्रे रुहत् सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।
 अनु त्वा राजन्नर्वतो न हिन्वन् गीर्भिमदेम पुरुहूत विश्वे २
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिदद्विवः ।
 रथादधि त्वा जरिता सदावृध कुविन्नु स्तोषन्मघवन् पुरुवसुः ३ (२८३)

एष ग्रावेव जरिता त इन्द्रे—यर्ति वाचं बृहदाशुषाणः ।
 प्र सव्येन मघवन् यंसि रायः प्र दक्षिणिन्द्ररिवो मा वि वेनः
 वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्याम् ।
 स नो वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषक्रतो वृषा वज्रिन् भरे धाः
 यो रोहितौ वाजिनौ वाजिनीवान् त्रिभिः शतैः सचमानावदिष्ट ।
 यूने समस्मै क्षितयो नमन्तां श्रुतरथाय मरुतो दुवोया

४

५

६ [७] (२८६)

(३७)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं भानुना यतते सूर्यस्या—ऽऽजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वश्वाः ।
 तस्मा अमृधा उषसो व्युच्छान् य इन्द्राय सुनवामेत्याहं
 समिन्द्राग्निर्वनवत् स्तीर्णबर्हिं युक्तग्रावा सुतसोमो जराते ।
 ग्रावाणो यस्येषिरं वदन्त्य—यदध्वर्युर्हविषाव सिन्धुम्
 वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य ई वहति महिषीमिषिराम् ।
 आस्यं श्रवस्याद् रथ आ च घोषात् पुरु सहस्रा परि वर्तयाते
 न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्र—स्तीवं सोमं पिबति गोसखायम् ।
 आ सत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम पुष्यन्
 पुष्यात् क्षेमे अभि योगे भवा—त्युभे वृतौ संयती सं जयाति ।
 प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवाति य इन्द्राय सुतसोमो ददाशत्

१

२

३

४

५ [८] (२९१)

(३८)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

उरोष्ट इन्द्र राधसो विभ्वी रातिः शतक्रतो ।
 अधा नो विश्वचर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र मंहय
 यदीमिन्द्र श्रवाय्य—मिषं शविष्ठ दधिषे ।
 पप्रथे दीर्घश्रुत्तमं हिरण्यवर्णं दुष्टरम्
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो मेहना केतुसापः ।
 उभा देवावभिष्टये द्विवश्च गमश्च राजथः

१

२

३

(२९४)

उतो नो अस्य कस्य चिद् दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्मभ्यं नृमणमा भरा—ऽस्मभ्यं नृमणस्यसे

४

नू त आभिरभिष्टिभि—स्तव शर्मच्छतक्रतो ।

इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः

५ [९] (२९६)

(३९)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

यदिन्द्र चित्र मेहना ऽस्ति त्वादातमद्रिवः ।

राधस्तन्नो विदद्रस उभयाहस्त्या भर

१

यन्मन्यसे वरेण्य—मिन्द्र द्युक्षं तदा भर ।

विद्याम तस्य ते वय—मकूपारस्य द्वावने

२

यत् ते दित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति श्रुतं बृहत् ।

तेन हृळ्हा चिदद्रिव आ वाजं दधि सातये

३

मंहिष्ठं वो मघोनां राजानं चर्षणीनाम् ।

इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वीभिर्जुजुषे गिरः

४

अस्मा इत् काव्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यम् ।

तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरो वर्धन्त्यत्रयो गिरः शुम्भन्त्यत्रयः

५ [१०] (३०१)

(४०)

९ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः । १-३ उष्णिक्;

५, ९ अनुष्टुप्; ४, ६-८ त्रिष्टुप्,

आ याह्याद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

१

वृषा ग्रावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

२

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिश्चित्राभिरूतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

३

ऋजीषी वज्री वृषभस्तुराषाट्—छुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।

युक्त्वा हरिभ्यामुप यासदुर्वाङ् माध्यंदिने सर्वान् मत्सदिन्द्रः

४

यत् त्वा सूर्य स्वर्भानु—स्तमसाविध्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः

५ [११] (३०६)

स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अवो द्विवो वर्तमाना अवाहन् ।	
गूळ्हं सूर्यं तमसापवतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्दुदत्रिः	६
मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या दुग्धो भियसा नि गौरीत् ।	
त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा	७
ग्राणो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन् कीरिणा देवान् नमसोपशिक्षन् ।	
अत्रिः सूर्यस्य द्विवि चक्षुराधात् स्वर्भानोरप माया अघुक्षत्	८
यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः ।	
अत्रयस्तमन्वाविन्दन् नह्यन्ये अशक्नुवन्	९ [१२] (३१०)

(४१)

२० भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६-१७ अतिजगती, २० एकपदा विराट् ।

को नु वां मित्रावरुणावृतायन् द्विवो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।	
ऋतस्य वा सदसि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुषो न वाजान्	१
ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतो जुषन्त ।	
नमोभिर्वा ये दधते सुवृक्तिं स्तोमं रुद्राय मीळहुषे सजोषाः	२
आ वां येष्ठाश्विना हुवध्वै वातस्य पत्नम् रथ्यस्य पुष्टौ ।	
उत वां द्विवो असुराय मन्म प्रान्धांसीव यज्यवे भरध्वम्	३
प्र सक्ष्णो द्विव्यः कण्वहोता त्रितो द्विवः सजोषा वातो अग्निः ।	
पूषा भगः प्रभूथे विश्वभोजा आजिं न जग्मुराश्वश्वतमाः	४
प्र वो रयिं युक्ताश्वं भरध्वं राय एषेऽवसे दधीत धीः ।	
सुशेव एवैरोशिजस्य होता ये व एवा मरुतस्तुराणाम्	५ [१३]
प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं प्र देवं विप्रं पनितारमकैः ।	
इषुध्यव ऋतसापः पुरंधीर्वस्वीर्नो अत्र पत्नीरा धिये धुः	६
उप व एषे वन्द्येभिः शूषैः प्र यद्वा द्विवश्चितयन्द्रिकैः ।	
उषासानक्ता विदुषीव विश्वमा हा वहतो मर्त्याय यज्ञम्	७
अभि वो अर्चे पोष्यावतो नृन् वास्तोष्पतिं त्वष्टारं रराणः ।	
धन्या सजोषा धिषणा नमोभिर्वनस्पतीरोषधी राय एषे	८
तुजे नस्तने पर्वताः सन्तु स्वैतवो ये वसवो न वीराः ।	
पनित आप्त्यो यजतः सदा नो वर्धन्नः शंसं नयो अभिष्टौ	९ (३१९)

वृष्णो अस्तोषि भूम्यस्य गर्भं त्रितो नपातमपां सुवृक्ति ।
गृणीति अग्निरेतरी न शूषैः शोचिष्केशो नि रिणाति वना

१० [१४]

कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कद् राये चिकितुषे भगाय ।

आप ओषधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्वना गिर्यो वृक्षकेशाः

११

शृणोतु न ऊर्जा पतिगिरिः स नभस्तरीयां इषिरः परिज्मा ।

शृण्वन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बृहहणस्याद्रैः

१२

विदा चिन्नु महान्तो ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्य दधानाः ।

वर्यश्चन सुभ्व आव यन्ति क्षुभा मर्तमनुयतं वधत्तैः

१३

आ दैव्यानि पार्थिवानि जन्माऽपश्चाच्छा सुमखाय वोचम् ।

वर्धन्तां द्यावो गिरिश्चन्द्राग्रा उदा वर्धन्तामभिधाता अर्णाः

१४

पदेपदे मे जरिमा नि धायि वरूत्री वा शक्रा या पायुभिश्च ।

सिषक्तु माता मही रसा नः स्मत् सूरिभिर्ऋजुहस्तं ऋजुवनिः

१५ [१५]

कथा दाशेम नमसा सुदानू नेवया मरुतो अच्छोक्तौ प्रश्रवसो मरुतो अच्छोक्तौ ।

मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा दुस्माकं भूदुपमातिवनिः

१६

इति चिन्नु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनते मर्त्यो व आ देवासो वनते मर्त्यो वः ।

अत्रा शिवां तन्वो धासिमस्या जरां चिन्मे निर्ऋतिर्जग्रसीत

१७

तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्ती मिषमश्याम वसवः शसा गोः ।

सा नः सुदानुर्मृळयन्ती देवी प्रति द्रवन्ती सुविताय गम्याः

१८

अभि न इळा यूथस्य माता स्मन्नदीभिर्बुध्न्यां वा गृणातु ।

उर्वशी वा बृहद्दिवा गृणानाऽभ्यूर्णवाना प्रभूथस्यायोः

१९

सिषक्तु न ऊर्जव्यस्य पुष्टेः

२० [१६] (३३०)

(४२)

१८ भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः, ११ रुद्रः । त्रिष्टुप्, १७ एकपदा विराट् ।

प्र शंतमा वरुणं दीधितिं गी मित्रं भगमदिति नूनमश्याः ।

पृषद्योनिः पञ्चहोता शृणोत्व तूर्तपन्था असुरो मयोभुः

१

प्रति मे स्तोममदितिर्जगृभ्यात् सूनुं न माता हृद्यं सुशेवम् ।

ब्रह्म प्रियं देवहितं यदस्त्य हं मित्रे वरुणे यन्मयोभु

२

(३३२)

उदीरय कवितमं कवीनामुनत्तैनमभि मध्वा घृतेन ।
 स नो वसूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ३
 समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सुरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति ।
 सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम् ४
 देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम् ।
 ऋभुक्षा वाज उत वा पुरंधि र्वन्तु नो अमृतासस्तुरासः ५ [१७]

मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णो रजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि ।
 न ते पूर्वं मघवन् नापरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप ६
 उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं सनितां धनानाम् ।
 यः शंसते स्तुवते शंभविष्ठः पुरुवसुरागमज्जोहुवानम् ७
 तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।
 ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदा ये वस्त्रदाः सुभगास्तेषु रायः ८
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः ।
 अपव्रतान् प्रसवे वावृधानान् ब्रह्मद्विषः सूर्याद् यावयस्व ९
 य ओहते रक्षसो देववीता वचक्रेभिस्तं मरुतो नि यात ।
 यो वः शमीं शशमानस्य निन्दात् तुच्छ्यान् कामान् करते सिष्विद्वानः १० [१८]

तमु द्रुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य ।
 यक्ष्वा महे सौमनसाय रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य ११
 दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्नद्यो विभवतृष्टाः ।
 सरस्वती बृहद्विवोत राका दशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तु शुभ्राः १२
 प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम् ।
 य आहना दुहितुर्वक्षणासु रूपा मिन्नानो अकृणोद्विदं नः १३
 प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवन्तं मिळस्पतिं जरितनूनमश्याः ।
 यो अब्दिमाँ उदनिमाँ इयति प्र विद्युता रोदसी उक्षमाणः १४
 एषः स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छा रुद्रस्य सूनूर्युवन्यूरुदश्याः ।
 कामो राये हवते मा स्वस्त्युप स्तुहि पृषदश्वाँ अयासः १५
 प्रैषः स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोषधी राये अश्याः ।
 देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात १६ (१४६)

उरौ देवा अनिबाधे स्याम
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।
आ नो रयिं बृहत्तमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभगानि

१७

१८ [१९] (३४८)

(४३)

१७ भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६ एकपदा विराट् ।

आ धेनवः पर्यसा तूर्ण्यर्था अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा ।
महो राये बृहतीः सप्त विप्रो मयोभुवो जरिता जोहवीति १
आ सुष्टुती नमसा वर्तयध्वै द्यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।
पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यशसावविष्टाम् २
अध्वर्यवश्चकृवांसो मधूनि प्र वायवे भरत चारु शुक्रम् ।
होतेव नः प्रथमः पाह्यस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय ३
दश क्षिपो युञ्जते बाहू अद्भिं सोमस्य या शमितारा सुहस्ता ।
मध्वो रसं सुगर्भस्तिर्गिरिषां चनिश्चदद् दुदुहे शुक्रमंशुः ४
असावि ते जुजुषाणाय सोमः क्रत्वे दक्षाय बृहते मदाय ।
हरी रथे सुधुरा योगे अर्वागिन्द्र प्रिया कृणुहि हूयमानः ५ [२०]

आ नो महीमरमतिं सजोषा ग्रां देवीं नमसा रातहव्याम् ।
मधोर्मदाय बृहतीमृतज्ञा माग्ने वह पथिभिर्देवयानैः ६
अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रा वृषावन्तं नाग्निना तपन्तः ।
पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठ आ घर्मो अग्निमृतयन्त्रसादि ७
अच्छा मही बृहती शंतमा गीर्दूतो न गन्त्वश्विना हुवध्वै ।
मयोभुवा सरथा यातमर्वाग्गन्तं निधिं धुरमाणिर्न नाभिम् ८
प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्याऽहं पूष्ण उत वायोर्दिक्षि ।
या राधसा चोदितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत त्मन् ९
आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वाना रूपेभिर्जातवेदो हुवानः ।
यज्ञं गिरो जरितुः सुष्टुतिं च विश्वे गन्त मरुतो विश्व ऊती १० [२१]

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् ।
हवं देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृणोतु

११ (३५९)

आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सदर्ने सादयध्वम् ।	
सादद्योनिं दम आ दीद्विवांसं हिरण्यवर्णमरुषं सपेम	१२
आ धर्णसिर्बृहद्विवो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोर्मभिर्हुवानः ।	
ग्रा वसान ओषधीरमृध—स्त्रिधातुंशृङ्गो वृषभो वयोधाः	१३
मातुष्पदे परमे शुक्र आयो—विपन्यवो रास्पिरासो अगमन् ।	
सुशेव्यं नमसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे	१४
बृहद् वयो बृहते तुभ्यमग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचन्त ।	
देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात	१५
उरौ देवा अनिबाधे स्याम	१६
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रयि वंहतमोत वीरा—ना विश्वान्यमृता सौभंगानि	१७ [२२] (३६५)

(४४)

१५ काश्यपोऽवत्सारः (१० क्षत्र-मनस-एवावद-यजत-सन्नि-अवत्साराः; ११ विश्ववार-यजत-मायी-अवत्साराः, १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाहुवृक्त-श्रुतवित्-तर्याः, १३ सुतंभरश्च) । विश्वे देवाः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं स्वविदम् ।	
प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिरा ऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे	१
श्रिये सुहृशीरुपरस्य याः स्व—विरोचमानः ककुभांमचोदते ।	
सुगोपा असि न दभाय सुक्रतो परो मायाभिर्कृत आस नाम ते	२
अत्यं हविः संचते सच्च धातु चा—ऽरिष्टगातुः स होता सहोभरिः ।	
प्रसर्त्तणो अनु बर्हिर्वृषा शिशु—र्मध्ये युवाजरो विमृहा हितः	३
प्र व एते सुयुजो यामन्निष्टये नीचीरमुष्मै यम्यं कृतावृधः ।	
सुयन्तुभिः सर्वशासैरभीशुभिः क्रिविर्नामानि प्रवणे मुषायति	४
संजर्भुराणस्तर्भुभिः सुतेगृभं वयाकिनं चित्तगर्भासु सुस्वरुः ।	
धारवाकेष्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरभि जीवो अध्वरे	५ [२३]
यादृगेव दृशे तादृगुच्यते सं छायाया दधिरे सिधयाप्स्वा ।	
महीमस्मभ्यमुरुषामुरु ज्यो बृहत् सुवीरमनपच्युतं सहः	६
वेत्यगुर्जनिवान् वा अति स्पृधः समर्थता मनसा सूर्यः कविः ।	
घ्नसं रक्षन्तं परि विश्वतो गय—मस्माकं शर्म वनवत् स्वावसुः	७ (३७२)

ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतुन ऋषिस्वरं चरति यासु नाम ते ।
 यादृश्मिन् धायि तमपस्यया विदुद् य उ स्वयं वहति सो अरं करत् ८
 समुद्रमासामव तस्थे अग्रिमा न रिग्यति सर्वनं यस्मिन्नायता ।
 अत्रा न हार्दि कवणस्य रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी ९
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य चित्तिभि रेवावदस्य यजतस्य सधेः ।
 अवत्सारस्य स्पृणवामं रण्वभिः शविष्ठं वाजं विदुषा चिदध्यम् १० [२४]

इयेन आसामादितिः कक्षयोऽ मदे विश्ववारस्य यजतस्य मायिनः ।
 समन्यमन्यमर्थयन्त्येतवे विदुर्विषाणं परिपानमान्ति ते ११
 सदापूणो यजतो वि द्विषो वधीद् बाहुवृक्तः श्रुतवित् तयो वः सचा ।
 उभा स वरा प्रत्येति भाति च यदी गणं भजते सुप्रयावभिः १२
 सुतंभरो यजमानस्य सत्पति विश्वासामूधः स धियामुदञ्चनः ।
 भरद् धेनू रसवच्छिथ्रिये पयोऽनुब्रुवाणो अध्येति न स्वपन् १३

यो जागार तमृचः कामयन्ते यो जागार तमु सामानि यन्ति ।
 यो जागार तमयं सोम आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १४

अग्निर्जागार तमृचः कामयन्ते अग्निर्जागार तमु सामानि यन्ति ।
 अग्निर्जागार तमयं सोम आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १५ [२५] (३८०)

(४५)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४५-५६]

११ सदापूण आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

विदा दिवो विग्यन्नद्रिमुक्थै रायत्या उषसो अर्चिनो गुः ।
 अपावृत व्रजिनीरुत् स्वर्गाद् वि दुरो मानुषीर्देव आवः १
 इव सूर्यो अमतिं न श्रियं सादो र्वाद् गवां माता जानती गात्र ।
 धन्वर्णसो नद्यः खादो अर्णाः स्थूणेव सुमिता दंहत द्यौः २
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पूर्यार्य ।
 वि पर्वतो जिहीत सार्धत द्यौ राविवांसन्तो दसयन्त भूम ३
 सूक्तेभिर्वो वचोभिर्देवजुष्टै रिन्द्रा न्वग्नी अवसे हुवध्यै ।
 उक्थेभिर्हि ष्मा कवयः सुयज्ञा आविवांसन्तो मरुतो यजन्ति ४ (३८४)

एतो न्वद्य सुध्योऽ भवाम् प्र दुच्छुनां मिनवामा वरीयः ।

अरे द्वेषांसि सनुतर्दधामा—स्याम प्राञ्चो यजमानमच्छे

५ [२६]

एता धियं कृणवामा सखायो ऽप या मातां ऋणुत व्रजं गोः ।

यया मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यया वणिग्वङ्कुरापा पुरीषम्

६

अनूनोदत्र हस्तयतो अद्विरार्चन् येन दश मासो नवग्वाः ।

ऋतं यती सरमा गा अविन्दुद् विश्वानि सत्याङ्गिराश्चकार

७

विश्वे अस्या व्युषि माहिनायाः सं यद् गोभिरङ्गिरसो नवन्त ।

उत्स आसां परमे सधस्थं ऋतस्य पथा सरमा विदुद् गाः

८

आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घयाथे ।

रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छा युवा कविर्दीदयद् गोषु गच्छन्

९

आ सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णो ऽयुक्त यन्द्ररितो वीतपृष्ठाः ।

उद्गा न नावमनयन्त धीरा आशृण्वतीरापो अर्वागतिष्ठन्

१०

धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातरन् दश मासो नवग्वाः ।

अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुर्यामात्यंहः

११ [२७](३९१)

(४६)

८ प्रतिक्षत्र आत्रेयः । विश्वे देवाः, ७-८ देवपत्न्यः । जगती; २, ८ त्रिष्टुप् ।

हयो न विद्राँ अयुजि स्वयं धुरि तां वहामि प्रतरणीमवस्युवम् ।

नास्यां वाश्मि विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान् पथः पुरेत ऋजु नैषति

१

अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यन्त मारुतोत विष्णो ।

उभा नासत्या रुद्रो अध गाः पूषा भगः सरस्वती जुषन्त

२

इन्द्राग्नी मित्रावरुणादितिं स्वः पृथिवीं द्यां मरुतः पर्वता अपः ।

हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमूतये

३

उत नो विष्णुरुत वातो अस्मिधो द्रविणोदा उत सोमो मयस्करत् ।

उत ऋभवं उत राये नो अश्विनो त त्वद्योत विभ्वानु मंसते

४

उत त्यन्नो मारुतं शर्ध आ गमद् दिविक्षयं यजतं बर्हिरासदे ।

बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद् वरुथ्यं वरुणो मित्रो अर्यमा

५

(३९६)

उत त्वे नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यः स्वामणे भुवन् ।

भगो विभक्ता शवसावसा गम—दुरुव्यचा अदितिः श्रोतु मे हवम् ६

देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये ।

याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत ७

उत ग्रा व्यन्तु देवपत्नी—रिन्द्राण्यः ग्राय्यश्विनी राट् ।

आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम् ८ [२८] (३९९)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१]

(४७)

७ प्रतिरथ आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रयुञ्जती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती ।

आविवासन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सद्ने जोहुवाना १

अजिरासस्तदप ईयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम् ।

अनन्तासं उरवो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः २

उक्षा समुद्रो अरुघः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश ।

मध्ये दिवो निर्हितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्यन्तौ ३

चत्वार ई बिभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते ।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरन्ति परि सद्यो अन्तान् ४

इदं वपुर्निवर्चनं जनास—श्चरन्ति यन्नद्यस्तस्थुरापः ।

द्वे यदीं बिभ्रतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्याः सवन्धू ५

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरो वयन्ति ।

उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ ६

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम् ।

अग्नीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय ७ [१] (४०६)

(४८)

५ प्रतिभानुरात्रेयः । विश्वे देवाः । जगती ।

कटु प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् ।

आमेन्यस्य रजसो यदुभ्र आ अपो वृणाना वितनोति मायिनी १

ता अन्नत वयुनं वीरवक्ष्णं समान्या वृतया विश्वमा रजः ।

अपो अपाचीरपरा अपेजते प्र पूर्वाभिस्तिरते देवयुर्जनः २ (४०८)

आ ग्रावाभिरह्न्येभिरक्ताभिर्वरिष्ठं वज्रमा जिघर्ति मायिनि ।
 शतं वा यस्य प्रचरन् त्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्नहां
 तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्यनीकमख्यं भुजे अस्य वर्षसः ।
 सचा यदि पितुमन्तमिव क्षयं स्तनं दधाति भरहूतये विशे
 स जिह्वया चतुरनीक ऋजते चारु वसानो वरुणो यतन्नरिम् ।
 न तस्य विद्म पुरुषत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्यम्

३

४

५ [२] (४११)

(४९)

५ प्रतिप्रभ आत्रेयः, (५ तृणपाणिः) । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवं वो अद्य सवितारमेधे भगं च रत्नं विभजन्तमायोः ।
 आ वां नरा पुरुभुजा ववृत्यां दिवेदिवे चिदश्विना सखीयन्
 प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् त्सूक्तैर्देवं सवितारं दुवस्य ।
 उप ब्रवीत नमसा विज्ञानञ्ज्येष्ठं च रत्नं विभजन्तमायोः
 अद्वत्रया दयते वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस्त उग्रः ।
 इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्निरहानि भद्रा जनयन्त दुस्माः
 तन्नो अनर्वा सविता वरुथं तत् सिन्धव इषयन्तो अनु गमन् ।
 उप यद् वोचे अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयो वाजरत्नाः
 प्र ये वसुभ्य ईवदा नमो दुर्ये मित्रे वरुणे सूक्तवाचः ।
 अवैत्वभ्वं कृणुता वरीयो दिवस्पृथिव्योरवसा मदेम

१

२

३

४

५ [३] (४१६)

(५०)

५ स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

विश्वो देवस्य नेतुर्मतीं वुरीत सख्यम् ।
 विश्वो राय इषुध्यति द्युम्नं वृणीत पुण्यसे
 ते ते देव नेतुर्ये चेमां अनुशसे ।
 ते राया ते ह्याऽपृचे सचेमहि सचथ्यैः
 अतो न आ नूनर्तिथीनतः पत्नीर्दिशस्यत ।
 आरे विश्वं पथेष्टां द्विषो युयोतु यूयुविः

१

२

३

(४१९)

यत्र वह्निरभिहितो दुद्रवद् द्रोण्यः पशुः ।

नृमणा वीरपस्त्यो ऽर्णा धीरेव सनिता

४

एष ते देव नेता रथस्पतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्त्य इषुस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे

५ [४] (४२१)

(५१)

१५. स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः; ४, ६-७ इन्द्रवायू, ५ वायुः । १-४ गायत्री;

५-१० उष्णिक्; ११-१३ जगती त्रिष्टुप्; १४-१५ अनुष्टुप् ।

अग्ने सुतस्य पीतये विश्वैरूमेभिरा गहि । देवेभिर्हव्यदातये १

ऋतधीतय आ गत सत्यधर्माणो अध्वरम् । अग्नेः पिबत जिह्वया २

विप्रैर्भिर्विप्र सन्त्य प्रातर्यावभिरा गहि । देवेभिः सोमपीतये ३

अयं सोमश्चमू सुतो ऽमत्रे परिं पिच्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ४

वायवा याहि वीतये जुषाणो हव्यदातये । पिबा सुतस्यान्धसो अभि प्रयः ५ [५]

इन्द्रश्च वायवेषां सुतानां पीतिमर्हथः । ताश्नुषेथामरेपसावभि प्रयः ६

सुता इन्द्राय वायवे सोमासो दध्याशिरः । निम्नं न यान्ति सिन्धवोऽभि प्रयः ७

सजूर्विश्वेभिर्देवेभि रश्विभ्यामुषसा सजूः । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ८

सजूर्मित्रावरुणाभ्यां सजूः सोमेन विष्णुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ९

सजूरादित्यैर्वसुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण १० [६]

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ११

स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहे सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्पतिः

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्त्य आदित्यासो भवन्तु नः १२

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अवन्तु भवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वंहसः १३

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि १४

स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

पुनर्ददुताम्रता जानता सं गमेमहि

१५ [७] (४३६)

(५२)

१७ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । अनुष्टुप्; ६, १६-१७ पङ्क्तिः ।

प्र इयावाश्व धृष्णुया ऽर्चा मरुद्भिर्ऋक्कभिः ।
 ये अद्भोघर्मनुष्वधं श्रवो मदन्ति यज्ञियाः
 ते हि स्थिरस्य शवंसः सखायः सन्ति धृष्णुया ।
 ते यामन्ना धृषद्विन—स्मना पान्ति शश्वतः
 ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ऽतिं प्कन्दन्ति शर्वरीः ।
 मरुतामधा महो द्विवि क्षमा च मनमहे
 मरुत्सु वो दधीमहि स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया ।
 विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्यं रिषः
 अहन्तो ये सुदानवो नरो असांमिशवसः ।
 प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो द्विवो अर्चा मरुद्भ्यः

१

२

३

४

५

[८]

आ रुक्मैरा युधा नरं ऋष्या ऋष्टीरसृक्षत ।

अन्वेनां अहं विद्युतो मरुतो जज्झतीरिव भानुरर्तं त्मना दिवः

ये वावृधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ ।

वृजने वा नदीनां सधस्थे वा महो दिवः

शर्धो मारुतमुच्छंस सत्यशवसमृष्वसम् ।

उत स्म ते शुभे नरः प्र स्पन्द्रा युजत त्मना

उत स्म ते परुष्ण्या—मूर्णा वसत शुन्ध्यवः ।

उत पव्या रथाना—मर्दिं भिन्दुन्त्योजसा

आपथयो विपथयो ऽन्तस्पथा अनुपथाः ।

एतेभिर्मह्यं नामभि—यज्ञं विष्टार ओहते

अधा नरो न्योहते ऽधा नियुत ओहते ।

अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि दश्या

छन्दःस्तुभः कुभन्यव उत्समा कीरिणो नृतुः

ते मे के चित्र तायव ऊमा आसन् दृशि त्विषे

य ऋष्या ऋष्टिर्विद्युतः कवयः सन्ति वेधसः ।

तमृषे मारुतं गणं नमस्या रमया गिरा

१० [९]

११

१२

१३

(४४)

अच्छ ऋषे मारुतं गणं दाना मित्रं न योषणा ।

दिवो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीभिर्निषण्यत १४

नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा ।

दाना संचेत सूरिभि र्यामश्रुतेभिरञ्जिभिः १५

प्र ये मे बन्ध्वेषे गां वोचन्त सूरयः पृश्निं वोचन्त मातरम् ।

अधा पितरमिष्मिणं रुद्रं वोचन्त शिकसः १६

सप्त मे सप्त शाकिन एकमेका शता ददुः ।

यमुनायामधि श्रुतमुद् राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे १७ [१०] (४५३)

(५३)

१६ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । १, ५, १०-११, १५ ककुप्; २ बृहती; ३ अनुष्टुप्, ४ पुरउष्णिक्, ६-७, ९, १३-१४, १६ सतोबृहती; ८, १२ गायत्री ।

को वेदु जानमेपां को वा पुरा सुन्नेष्वांस मरुताम् ।

यद् युयुजे किलास्यः १

ऐतान् रथेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः ।

कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह २

ते म आहुर्य आययु रूप द्युभिर्विभिर्मदे ।

नरो मर्या अरेपस इमान् पश्यन्निति णुहि ३

ये अञ्जिषु ये वाशीषु स्वभानवः सक्षु रुक्मेषु खादिषु ।

श्राया रथेषु धन्वसु ४

युष्माकं स्मा रथाँ अनु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः ।

वृष्टी द्यावो यतीरिव ५ [११]

आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः ।

वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः ६

ततुदानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संसुर्धेनवो यथा ।

स्यन्ना अश्वा इवा ध्वनो विमोचने वि यद् वर्तन्त एन्यः ७

आ यात मरुतो दिव आन्तरिक्षादुमादुत ।

माव स्थात परावतः

८

(४६६)

मा वो रसानितभा कुभा कुमु—र्मा वः सिन्धुर्नि रीरमत ।

मा वः परि ष्ठात् सरयुः पुरीषिण्य—स्मे इत् सुन्नर्मस्तु वः ९

तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गणं मारुतं नव्यसीनाम् ।

अनु प्र यन्ति वृष्टयः १० [१२]

शर्धंशर्धं व एषां व्रातं व्रातं गणंगणं सुशस्तिभिः ।

अनु क्रामेम धीतिभिः ११

कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः ।

एना यामेन मरुतः १२

येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षितम् ।

अस्मभ्यं तद् धत्तन यद् व ईमहे राधो विश्वायु सौभगम् १३

अतीयाम निदस्तिरः स्वस्तिभिर्हिंत्वावद्यमरातीः ।

वृष्टी शं योराप उस्त्रि भेषजं स्याम मरुतः सह १४

सुदेवः समहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः ।

यं त्रायध्वे स्याम ते १५

स्तुहि भोजान् तस्तुवतो अस्य यामनि रणन् गावो न यवसे ।

यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्वय गिरा गृणीहि कामिनः १६ [१३] (४६९)

(५४)

१५ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

प्र शर्धीय मारुताय स्वभानव इमां वाचमनजा पर्वतच्युते ।

घर्मस्तुभे दिव आ पृष्ठयज्वने द्युन्नश्रवसे महि नृम्णमर्चत १

प्र वो मरुतस्तविषा उदुन्यवो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः ।

सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽवना परिज्रयः २

विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो वार्तविषो मरुतः पर्वतच्युतः ।

अब्दुया चिन्मुहुरा ह्लादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदौजसः ३

व्यक्तून् रुद्रा व्यहानि शिक्कसो व्यन्तरिक्षं वि रजांसि धूतयः ।

वि यदज्राँ अजथ नाव ई यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिष्यथ ४ (४७३)

तद् वीर्यं वो मरुतो महित्वनं दूरीं ततान सूर्यो न योजनम् । एता न यामे अगृभीतशोचिषो ऽनश्वदां यज्ञययातना गिरिम्	५ [१४]
अभ्राजि शर्धो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेव वेधसः । अर्धं स्मा नो अरमतिं सजोषस—श्चक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम् न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिष्यति । नास्य राय उप दस्यन्ति नोतय ऋषिं वा यं राजानं वा सुषूदथ नियुत्वन्तो ग्रामजितो यथा नरो ऽर्यमणो न मरुतः कवन्धिनः । पिन्वन्त्युत्सं यद्विनासो अस्वरन् व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भयः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्रयज्यः । प्रवत्वतीः पथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उदिते मदथा दिवो नरः । न वोऽश्वाः श्रथयन्ताह सिस्रतः सद्यो अस्याध्वनः पारमश्रुथ	६ ७ ८ ९ १० [१५]
अंसेषु व ऋष्टयः पत्सु खादयो वक्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभः । अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्भस्त्योः शिप्राः शीर्षसु वितता हिरण्ययीः तं नार्कमर्यो अगृभीतशोचिषं रुशत् पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ । समच्यन्त वृजनातिं त्विषन्त यत् स्वरन्ति घोषं विततमृतायवः युष्मादत्तस्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽं वयस्वतः । न यो युच्छति तिष्योऽं यथा दिवोऽं ऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणाम् । यूयं रयिं मरुतः स्पर्हवीरं यूयमृषिमवथ सामविप्रम् । यूयमर्वन्तं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम् तद् वो यामि द्रविणं सद्यऊतयो येना स्वर्णं ततनाम नूरमि । इदं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा शतं हिमाः	११ १२ १३ १४ १५ [१६] (४८४)

(५५)

१० इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्रयज्यवो मरुतो भ्राजहृष्टयो बृहद् वयो दधिरे रुक्मवक्षसः । ईर्यन्ते अश्वैः सुयमैभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा विद् बृहन्महान्त उर्विया वि राजथ । उतान्तरिक्षं ममिरे व्योजसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	१ २ (४८६)
---	--------------

साकं जाताः सुभ्वः साकमुक्षिताः श्रिये चिदा प्रतरं वावृधुर्नरः ।

विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

३

आभूषेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्येव चक्षेणम् ।

उतो अस्मां अमृतत्वे दधातु शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

४

उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः ।

न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

५ [१७]

यदश्वान् धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वं हिरण्ययान् प्रत्यक्कां अमुग्ध्वम् ।

विश्वा इत् स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

६

न पर्वता न नद्यो वरन्त वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् ।

उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

७

यत् पूर्वं मरुतो यच्च नूतनं यदुद्यते वसवो यच्च शस्यते ।

विश्वस्य तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

८

मृळत नो मरुतो मा वधिदनाऽस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्तन ।

अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

९

यूयमस्मान् नयत वस्यो अच्छा निरहतिभ्यो मरुतो गृणानाः ।

जुषध्वं नो हव्यदातिं यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणाम्

१० [१८] (४९)

(५६)

९ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । बृहतीः ३, ७ सतोबृहती ।

अग्ने शर्धन्तमा गणं पिष्टं रुक्मेभिर्ऋग्भिः ।

विशो अद्य मरुतामव ह्वये दिवश्चिद् रोचनादधि

१

यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशंसः ।

ये ते नेदिष्ठं हवनान्यागमन् तान् वर्ध भीमसंहशः

२

मीळहुर्मतीव पृथिवी पराहता मदन्त्येत्यस्मदा ।

ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवां अमो दुधो गौरिव भीमयुः

३

नि ये रिणन्त्योजसा वृथा गावो न दुर्धुरः ।

अश्मानं चित् स्वर्यं पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः

४

(५७)

उत् तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानाम् ।

मरुतां पुरुतममपूर्व्यं गवां सर्गमिव ह्वये

५ [१९]

युङ्गध्वं ह्यरुषी रथे युङ्गध्वं रथेषु रोहितः ।

युङ्गध्वं हरी अजिरा धुरि वोळ्हवे वहिष्ठा धुरि वोळ्हवे

६

उत स्य वाज्यरुषस्तुविष्वणि—रिह स्म धायि दर्शतः ।

मा वो यामेषु मरुतश्चिरं करत् प्र तं रथेषु चोदत

७

रथं नु मारुतं वयं श्रवस्युमा हुवामहे ।

आ यस्मिन् तस्थौ सुरणानि बिभ्रती सचा मरुत्सु रोदसी

८

तं वः शर्धं रथेशुभं त्वेषं पनस्युमा हुवे ।

यस्मिन् त्सुजाता सुभगा महीयते सचा मरुत्सु मीळ्हृषी

९ [२०] (५०३)

(५७)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५७-७२]

८ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, ७-८ त्रिष्टुप् ।

आ रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोषसो हिरण्यरथाः सुविताय गन्तन ।

इयं वो अस्मत् प्रति हर्षते मति—स्तृष्णजे न दिव उत्सा उदुन्यवे

१

वाशीमन्त ऋष्टिमन्तो मनीषिणः सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिणः ।

स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्निमातरः स्वायुधा मरुतो याथना शुभम्

२

धुनुथ द्यां पर्वतान् दाशुषे वसु नि वो वना जिहते यामनो भिया ।

कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुभे यदुग्राः पृषतीरयुग्ध्वम्

३

वार्तत्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसदृशः सुपेशसः ।

पिशङ्गश्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः

४

पुरुद्वप्सा अञ्जिमन्तः सुदानव—स्त्वेषसदृशो अनवभ्रराधसः ।

सुजातासो जनुषा रुक्मवक्षसो दिवो अर्का अमृतं नाम भेजिरे

५ [२१]

ऋष्टयो वो मरुतो असंयोरधि सह ओजो बाह्वोर्वो बलं हितम् ।

नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि तनूषु पिपिशे

६

गोमदश्वावद् रथवत् सुवीरं चन्द्रवद् राधो मरुतो ददा नः ।

प्रशस्ति नः कृणुत रुद्रियासो भक्षीय वोऽर्वसो दैव्यस्य

७

ह्ये नरो मरुतो मूळता न—स्तुवीमचासो अमृता कर्तज्ञाः ।

सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणाः

८ [२२] (५११)

(५८)

८ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

तमुं नूनं तविषीमन्तमेषां स्तुषे गणं मारुतं नव्यसीनाम् ।
 य आश्वश्वा अमवद् वहन्त उतेशिरे अमृतस्य स्वराजः ।
 त्वेषं गणं तवसं खादिहस्तं धुनिव्रतं मायिनं दातिवारम् ।
 मयोभुवो ये अमिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविराधंसो नृन् ।
 आ वो यन्तूदवाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।
 अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ।
 यूयं राजानमिर्यं जनाय विभवतष्टं जनयथा यजत्राः ।
 युष्मदेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत् सदश्वो मरुतः सुवीरः ।
 अरा इवेदचरमा अहेव प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः ।
 पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।
 यत् प्रायासिष्ट पृषतीभिरश्वैर्वीळुपविभिर्मरुतो रथेभिः ।
 क्षोदन्त आपो रिणते वना न्यवोस्रियो वृषभः क्रन्दतु द्यौः ।
 प्रथिष्ट यामन् पृथिवी चिदेषां भर्तेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।
 वातान् ह्यश्वान् धुर्यायुयुज्जे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियांसः ।
 ह्ये नरो मरुतो मूळता नस्तुवीमवासो अमृता कर्तज्ञाः ।
 सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्भिरयो बृहदुक्षमाणाः ।

१

२

३

४

५

६

७

८ [२३] (५९)

(५९)

८ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र वः स्पळक्रन् त्सुविताय दावने ऽर्चा दिवे प्र पृथिव्या ऋतं भरे ।
 उक्षन्ते अश्वान् तरुषन्त आ रजो ऽनु स्वं भानुं श्रथयन्ते अर्णवैः ।
 अमादिषां मियसा भूमिरेजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।
 दुरेदृशो ये चितयन्त एमभि रन्तमहे विदथे येतिरे नरः ।
 गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तमं सूर्यो न चक्षू रजसो विसर्जने ।
 अत्या इव सुभ्वश्चरवः स्थन मया इव श्रियसे चेतथा नरः ।

१

२

३

(५९२)

को वो महान्ति महतामुदश्रवत् कस्काव्या मरुतः को ह पौंस्या ।

युयं ह भूमिं किरणं न रेजथ प्र यद् भरध्वे सुविताय द्वावने ४

अश्वा इवेदरूपासः सर्वन्धवः शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ।

मर्या इव सुवृधो वावृधुनरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति वृष्टिभिः ५

ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उद्भिदो ऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः ।

सुजातासो जनुषा पृश्निमातरो दिवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन ६

वयो न ये श्रेणीः पन्तुरोजसा ऽन्तान् दिवो बृहतः सानुनस्परि ।

अश्वास एषामुभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनूरचुच्यवुः ७

मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उपसो यतन्ताम् ।

आचुच्यवुर्दिव्यं कोशमित ऋषे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः ८ [२४] (५२७)

(६०)

८ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतोऽग्नौ मरुतौ वा । त्रिष्टुप् ७-८ जगती ।

ईळे अग्निं स्ववसं नमोभि—रिह प्रसत्तो वि चयत् कृतं नः ।

रथैरिव प्र भरे वाजयन्तिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम् १

आ ये तस्थुः पृष्वतीषु श्रुतासु सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु ।

वनां चिदुग्रा जिहते नि वो भिया पृथिवी चिद् रेजते पर्वतश्चित् २

पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चित् सानु रेजत स्वने वः ।

यत् क्रीळथ मरुत ऋष्टिमन्त आप इव सध्वश्चो धवध्वे ३

वरा इवेद् रैवतासो हिरण्यै—रभि स्वधाभिस्तन्वः पिपिश्रे ।

श्रिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महांसि चक्रिरे तनूषु ४

अज्येष्ठासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः सौमगाय ।

युवा पिता स्वपा रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिना मरुज्यः ५

यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद् वावमे सुभगासो दिवि ष ।

अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्या—ऽग्ने वित्ताद्भविषो यद् यजाम ६

अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो दिवो वहध्व उत्तरादधि ण्णुभिः ।

ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वते ७

अग्ने मरुद्भिः शुभयन्तिर्ऋक्कभिः सोमं पिब मन्दसानो गणश्रिभिः ।

पावकेभिर्विश्वमिन्वेभिरायुभि—वैश्वानर प्रदिवा केतुनां सजूः ८ [२५] (५३५)

(६१)

१९ इयावाश्व आत्रेयः । १-४, ११-१६ मरुतः; ५-८ तरन्तमहिषी शशीयसी; ९ वैददश्विः
 पुरुमीळहः; १० वैददश्विस्तरन्तः; १७-१९ दाभ्यो रथवीतिः । गायत्री,
 ३ निचृत्, ५ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती ।

के ठा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः परावतः १
 क्ववोऽश्वाः क्वाऽमीशवः कथं शोक कथा यय । पृष्ठे सदा नसोर्यमः २
 जघने चोद एषां वि सक्थानि नरो यमुः । पुत्रकृथे न जनयः ३
 परा वीरास एतन मर्यासो भद्रजानयः । अश्रितपो यथासथ ४
 सनत् साश्व्यं पशु—मुत गव्यं शतावयम् । इयावाश्वस्तुताय या दोर्वीरायोपबृंहत् ५ [२६]

उत त्वा स्त्री शशीयसी पुंसो भवति वस्यसी । अदेवत्रादराधसः ६
 वि या जानाति जसुरिं वि तृष्यन्तं वि कामिनम् । देवत्रा कृणुते मनः ७
 उत या नेमो अस्तुतः पुमौ इति ब्रुवे पणिः । स वैरदेय इत् समः ८

उत मैऽरपद् युवतिर्ममन्दुषी प्रति इयावायं वर्तनिम् ।

वि रोहिता पुरुमीळहाय येमतु—विप्राय दीर्घयशसे ९

यो मे धेनूनां शतं वैददश्विर्यथा ददत् । तरन्त इव मंहना १० [२७]

य ई वहन्त आशुभिः पिबन्तो मदिरं मधु । अत्र श्रवांसि दधिरे ११
 येषां श्रियाधि रोदसी विभ्राजन्ते रथेष्वाम् । दिवि रुक्म इवोपरि १२
 युवा स मारुतो गण—स्त्वेषरथो अनेद्यः । शुभंयावाप्रतिष्कृतः १३
 को वैद नूनमेषां यत्रा मदन्ति धूतयः । ऋतजाता अरेपसः १४
 यूयं मर्ते विपन्यवः प्रणेतार इत्था धिया । श्रोतारो यामहूतिषु १५ [२८]

ते नो वसूनि काम्या पुरुश्चन्द्रा रिशादसः । आ यज्ञियासो बवृत्तन १६
 एतं मे स्तोममूर्धये दाभ्याय परा वह । गिरो देवि रथीरिव १७
 उत मे वोचतादिति सुतसोमे रथवीतौ । न कामो अप वेति मे १८
 एष क्षेति रथवीति—मघवा गोमतीरनु । पर्वतेष्वपश्रितः १९ [२९] (५५६)

(६२)

९ श्रुतविदात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वां सूर्यस्य यत्र विमुचन्त्यश्वान् ।
 दश शता सह तस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वर्षामपश्यम्

१

(५५६)

तत् सु वां मित्रावरुणा महित्व—मीर्मा तस्थुषीरहभिर्दुह्ने ।
 विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेना अनु वामेकः पविरा वर्तत २
 अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयतमोषधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जीरदानू ३
 आ वामश्वासः सुयुजो वहन्तु यतरश्मय उप यन्त्वर्वाक् ।
 धृतस्य निर्णिगनु वर्तते वा—मुप सिन्धवः प्रदिवि क्षरन्ति ४
 अनु श्रुताममतिं वर्धदुर्वी बर्हिर्वि यजुषा रक्षमाणा ।
 नमस्वन्ता धृतदक्षाधि गते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ५ [३०]

अक्रविहस्ता सुकृते परस्पा यं त्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ।
 राजाना क्षत्रमर्हणीयमाना सहस्रस्थूणं विभृथः सह द्वौ ६
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते दिव्यः श्वार्जनीव ।
 भद्रे क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले वा सनेम मध्वो अधिगर्त्यस्य ७
 हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टा—वयःस्थूणमुदिता सूर्यस्य ।
 आ रोहथो वरुण मित्र गतं—मतश्चक्षाथे अदितिं दितिं च ८
 यद् बर्हिष्ठं नातिविधे सुदानू अच्छिद्धं शर्म भुवनस्य गोपा ।
 तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिषासन्तो जिगीवांसः स्याम ९ [३१] (५६३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३६]

(६३)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । जगती ।

ऋतस्य गोपावधिं तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत पिन्वते दिवः १
 सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्हशा ।
 वृष्टिं वां राधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः २
 सम्राजा उद्या वृषभा दिवस्पती पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेभिर्धैरुप तिष्ठथो रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया ३
 माया वां मित्रावरुणा दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम् ।
 तमध्रेण वृष्ट्या गूहथो दिवि पर्जन्य इप्सा मधुमन्त ईरते ४ (५६७)

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविष्ठिषु ।
 रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवो दिवः सम्राजा पर्यसा न उक्षतम् ५
 वाचं सु मित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्याश्चित्रां वदति त्विषीमतीम् ।
 अभ्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतमरुणामरेपसम् ६
 धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया ।
 ऋतेन विश्वं भुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्रयं रथम् ७ [१] (५७०)

(६४)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशार्दस—मृचा मित्रं हवामहे । परि व्रजेव बाह्वो जगन्वासा स्वर्णरम् १
 ता बाहवा सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते । शैवं हि जार्यं वां विश्वांसु क्षासु जोगुवे २
 यन्नूनमश्यां गार्ति मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्य—हिंसानस्य सश्चिरे ३
 युवाभ्यां मित्रावरुणो—पमं धेयामृचा । यद्ध क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पूधसे ४
 आ नो मित्र सुदीतिभिर्वरुणश्च सधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ५
 युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च बिभृथः । उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ६
 उच्छन्त्यां मे यजता देवक्षत्रे रुशद्वि ।
 सुतं सोमं न हस्तिभि—रा पङ्क्तिर्धौवतं नरा बिभ्रतावर्चनानसम् ७ [२] (५७१)

(६५)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

यश्चिकेत स सुक्रतुर्देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः १
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घश्रुत्तमा । ता सत्पती ऋतावृधं ऋतावाना जनैजने २
 ता वामियानोऽवसे पूर्वा उप ब्रुवे सचा । स्वश्वासः सु चेतुना वाजो अभि प्र द्वावने ३
 मित्रो अंहोश्चिदादुरु क्षयाय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधृतः ४
 वयं मित्रस्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सत्रा वरुणशेषसः ५
 युवं मित्रेमं जनं यतथः सं च नयथः ।
 मा मघोनः परि ख्यतं मो अस्माकमृषीणां गोपीथे न उरुण्यतम् ६ [३] (५७२)

(६६)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

आ चिकितान सुक्रतू देवौ मर्तं रिशादसा । वरुणाय ऋतपेशसे दधीत प्रयसे महे १
 ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसुर्यमाशाते । अध व्रतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् २
 ता वामेषे रथानां मुर्वी गव्यूतिमेषाम् । रातहव्यस्य सुष्टुतिं दधृक् स्तोमैर्मनामहे ३
 अधा हि काव्या युवं दक्षस्य पुर्भिरद्भुता । नि केतुना जनानां चिक्रेथे पूतदक्षसा ४
 तद्वतं पृथिवि बृहच्छ्रवण ऋषीणाम् । जयसानावरं पृथ्वति क्षरन्ति यामभिः ५
 आ यद् वामीयचक्षसा मित्रवयं च सूरयः । व्यचिष्ठे बहुपाय्ये यतैमहि स्वराज्ये ६ [४] (५८९)

(६७)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

बलित्था देव निष्कृतमादित्या यजतं बृहत् । वरुण मित्रार्थमन् वर्षिष्ठं क्षत्रमाशाथे १
 आ यद् योनिं हिरण्ययं वरुण मित्र सदथः । धर्तारा चर्षणीनां यन्तं सुम्रं रिशादसा २
 विश्वे हि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अर्यमा । व्रता पदेव सश्विरे पान्ति मर्त्यं रिषः ३
 ते हि सत्या ऋतस्पृशं ऋतावानो जनेजने । सुनीथासः सुदानवोऽहोश्चिदुरुचक्रयः ४
 को नु वां मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तत् सु वामेषते मतिरत्रिभ्य एषते मतिः ५ [५] (५९४)

(६८)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

प्र वो मित्राय गायत वरुणाय विपा गिरा । महिक्षत्रावृतं बृहत् १
 सम्राजा या घृतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता २
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य । महिं वां क्षत्रं देवेषु ३
 ऋतमृतेन सर्पन्ते बिर् दक्षमाशाते । अद्भुता देवौ वर्धते ४
 वृद्धिद्यावा रीत्यापि षस्पती दानुमत्याः । बृहन्तं गर्तमाशाते ५ [६] (५९९)

(६९)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

त्री रोचना वरुण त्रीरुत द्यून् त्रीणि मित्र धारयथो रजांसि ।
 वावृधानावमार्ति क्षत्रियस्याऽनु व्रतं रक्षमाणावजुर्म

१ (६००)

इरावतीर्वरुण धेनवो वां मधुमद् वां सिन्धवो मित्र दुहे ।

त्रयस्तस्थुर्वृषभासस्तिसृणां धिषणानां रेतोधा वि द्युमन्तः २

प्रातर्द्वेवीमर्दिति जोहवीमि मध्यर्दिन उर्दिता सूर्यस्य ।

राये मित्रावरुणा सर्वताते ॐ तोकाय तनयाय शं योः ३

या धर्तारं रजसो रोचनस्यो तादित्या दिव्या पार्थिवस्य ।

न वां देवा अमृता आ भिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा ध्रुवाणि ४ [७] (६०३)

(७०)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

पुरुषा चिद्धयस्त्यवो नूनं वां वरुण । मित्र वंसिं वां सुमतिम् १

ता वां सम्यग्द्रुह्याणे वमश्याम धार्यसे । वयं ते रुद्रा स्याम २

पातं नो रुद्रा पायुभि रूत त्रयेथां सुत्रात्रा । तुर्याम दस्यून् तनूभिः ३

मा कस्याद्भुतक्रतू यक्षं भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तनसा ४ [८] (६०७)

(७१)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

आ नो गन्तं रिशादसा वरुण मित्रं बर्हणा । उपेमं चारुमध्वरम् १

विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्रं राजथः । ईशाना पिप्यतं धियः २

उप नः सुतमा गतं वरुण मित्रं दाशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ३ [९] (६१०)

(७२)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । उष्णिक् ।

आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि बर्हिषि सदतं सोमपीतये १

व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयज्जना । नि बर्हिषि सदतं सोमपीतये २

मित्रश्च नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिष्टये । नि बर्हिषि सदतां सोमपीतये ३ [१०] (६१३)

(७३)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ७३-८७]

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

यदुद्य स्थः परावति यदवावत्याश्विना । यद् वां पुरु पुरुभुजा यदुन्तरिक्ष आ गतम् १

इह न्या पुरुभूतमा पुरु दंसांसि बिभ्रता । वरस्या याम्याधिगू हुवे तुविष्टमा भुजे २ (६१५)

ईर्मान्यद् वपुषे वपु—श्चक्रं रथस्य येमथुः । पर्यन्या नाहुषा युगा म्हा रजांसि दीयथः ३
तद्गु पु वामेना कृतं विश्वा यद् वामन् एवे । नानां जातावरेपसा समस्मे बन्धुमेयथुः ४
आ यद् वां सूर्या रथं तिष्ठद् रघुष्यदं सदा । परि वामरूपा वयो वृणा वरन्त आतपः ५ [११]

युवोरत्रिंश्विकेतति नरा सुन्नेन चेतसा । वर्म यद् वामरेपसं नासत्यान्ना भुरण्याति ६
उग्रो वां ककुहो ययिः गृण्वे यामेषु संतनिः । यद् वां दंसोभिरश्विना—ऽत्रिर्नराववर्तति ७
मध्व ऊ पु मधूयुवा रुद्रा सिधक्ति पिप्युषी । यत् समुद्राति पर्षथः पक्ताः पृक्षो भरन्त वाम् ८
सत्यामिद् वा उ अश्विना युवामाहुर्मयोभुवा । ता यामन् यामहूतमा यामन्ना मृळयत्तमा ९
इमा ब्रह्माणि वर्धना ऽश्विभ्यां सन्तु शंतमा । या तक्षाम रथो इवा—ऽवोचाम बृहन्नमः १० [१२]
(६२३)

(७४)

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप्, ८ निचृत् ।

कूष्ठो देवावाश्विना ऽद्या दिवो मनावसू । तच्छ्रवथो वृषण्वसू अत्रिर्वासा विवासति १
कुह त्या कुह नु श्रुता दिवि देवा नासत्या । कस्मिन्ना यतथो जने को वां नदीनां सचा २
कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा युञ्जाथे रथम् । कस्य ब्रह्माणि रण्यथो वयं वामुश्मसीष्टये ३
पौरं चिन्द्र्युदुप्रुतं पौरं पौराय जिन्वथः । यदीं गृभीततातये सिंहमिव द्रुहस्पदे ४
प्र च्यवानाज्जुजुरुषो वत्रिमत्कं न मुञ्चथः । युवा यदीं कृथः पुन—रा काममृण्वे वध्वः ५ [१३]

अस्ति हि वामिह स्तोता स्मसि वां संदृशि श्रिये । नू श्रुतं म आ गतं—मवोभिर्वाजिनीवसू ६
को वामद्य पुरुणा—मा वत्रे मर्त्यानाम् । को विप्रो विप्रवाहसा को यज्ञैर्वाजिनीवसू ७
आ वां रथो रथानां येषो यात्वश्विना । पुरू चिदस्मयुस्तिर आङ्गुषो मर्त्येष्वा ८
शमू पु वां मधूयुवा ऽस्माकमस्तु चर्कतिः । अर्वाचीना विचेतसा विभिः श्येनेव दीयतम् ९
अश्विना यद्ध कर्हि चिच्छ्रुयातमिमं हवम् । वस्वीरू पु वां भुजः पूञ्चन्ति सु वां पृचः १० [१४]
(६२३)

(७५)

९ अवस्युरात्रेयः । अश्विनौ । पङ्क्तिः ।

प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् ।
स्तोता वामश्विनावृषिः स्तोमेन प्रति भूषति माध्वी मम श्रुतं हवम् १
अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहं सना ।
दसा हिरण्यवर्तनी सुषुम्ना सिन्धुवाहसा माध्वी मम श्रुतं हवम् २ (६३५)

आ नो रत्नानि बिभ्रता—वश्विना गच्छतं युवम् ।

रुद्रा हिरण्यवर्तनी जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम श्रुतं हवम् ३

सुष्टुभो वां वृषण्वसू रथे वाणीच्याहिता ।

उत वां ककुहो मृगः पृक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं हवम् ४

बोधिन्मनसा रथ्ये—षिरा हवन्श्रुता ।

विमिश्रयवानमश्विना नि याथो अद्वयाविनं माध्वी मम श्रुतं हवम् ५ [१५]

आ वां नरा मनोयुजो ऽश्वासः प्रुषितप्सवः ।

वयो वहन्तु पीतये सह सुन्नेभिरश्विना माध्वी मम श्रुतं हवम् ६

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वैनतम् ।

तिरश्चिदर्यया परिं वर्तिर्यातमदाभ्या माध्वी मम श्रुतं हवम् ७

अस्मिन् यज्ञे अदाभ्या जरितारं शुभस्पती ।

अवस्युमश्विना युवं गूणन्तमुषं भूषथो माध्वी मम श्रुतं हवम् ८

अभूदुषा रुशत्पशु—राग्रिरधाय्युत्विर्यः ।

अयोजि वां वृषण्वसू रथो दस्रावमर्त्यो माध्वी मम श्रुतं हवम् ९ [१६] (६४२)

(७६)

५ भौमोऽत्रिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ भान्यगिरुपसामनीक—मुद् विप्राणां देवया वाचो अस्थुः ।

अर्वाञ्चा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना घर्ममच्छ १

न संस्कृतं प्र मिमीतो गमिष्ठा ऽन्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।

दिवाभिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यवर्तिं द्वाशुषे शंभविष्ठा २

उता यातं संगवे प्रातरह्नो मध्यंदिन उदिता सूर्यस्य ।

दिवा नक्तमवसा शंतमेन नेदानीं पीतिरश्विना ततान ३

इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोर्क इमे गृहा अश्विनेदं दुरोगम् ।

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा ऽह्यो यातमिषमूर्जं वहन्ता ४

समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।

आ नो उयिं वहतमोत वीरा—ना विश्वान्यमृता सौभगानि ५ [१७] (६४३)

(७७)

५ भौमोऽत्रिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृध्रादररुषः पिबातः ।	
प्रातर्हि यज्ञमश्विना दधाते प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः	१
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सायमस्ति देवया अजुष्टम् ।	
उतान्यो अस्मद् यजते वि चावः पूर्वःपूर्वो यजमानो वर्नीयान्	२
हिरण्यत्वद्वाधुवर्णो घृतस्तुः पृश्नो वहन्ना रथो वर्तते वाम् ।	
मनोजवा अश्विना वाररंहा येनातियाथो दुरितानि विश्वा	३
यो भूयिष्ठं नासत्याभ्यां विवेष चनिष्ठं पित्वो ररते विभागे ।	
स लोकमस्य पीपरच्छमीभि रनूर्ध्वभासः सदमित् तुतुर्यात्	४
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रयिं वहतमोत वीरा ना विश्वान्यमृता सौभगानि	५ [१८] (६५२)

(७८)

९ सप्तवधिरात्रेयः । अश्विनौ (५-९ गर्भस्त्राविण्युपनिषद्) ।

अनुष्टुप्, १-३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप् ।

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप	१
अश्विना हरिणाविव गौराविवानु यवसम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप	२
अश्विना वाजिनीवसू जुषेथाँ यज्ञमिष्टये । हंसाविव पततमा सुताँ उप	३
अत्रिर्यद् वामवरोहन्नुवीस मजोहवीन्नाधमानेव योषा ।	
इयेनस्य चिज्जवसा नूतनेना ऽऽगच्छतमश्विना शंतमेन	४ [१९]

वि जिहीष्व वनस्पते योनिः सूर्यन्त्या इव । श्रुतं मे अश्विना हवं सप्तवधिं च मुञ्चतम् ५	
भीताय नाधमानाय ऋषये सप्तवधये । मायाभिरश्विना युवं वृक्षं सं च वि चाचथः ६	
यथा वातः पुष्करिणीं समिङ्गयति सर्वतः । एवा ते गर्भं एजतु निरैतु दशमास्यः ७	
यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहावोहि जरायुणा ८	
दश मासाञ्छशयानः कुमारो अधि मातरि । निरैतु जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अधि ९	

[२०] (६६१)

(७९)

१० सत्यश्रवा आत्रेयः । उषाः । पङ्क्तिः ।

महे नो अद्य बोधयो—षो राये द्विविर्मती ।

यथा चिन्नो अबोधयः सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनृते १

या सुनीथे शौचद्रथे व्यौच्छो दुहितर्दिवः ।

सा व्युच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनृते २

सा नो अद्याभरद्रसु—व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनृते ३

अभि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गुणन्ति वह्नयः ।

मघैर्मघोनि सुश्रियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजाति अश्वसूनृते ४

यच्चिद्धि ते गणा इमे हृदयन्ति मघत्तये ।

परि चिद् वष्टयो दधु—र्ददतो राधो अह्नयं सुजाति अश्वसूनृते ५ [२१]

ऐषु धा वीरवद् यज्ञ उषो मघोनि सूरिषु ।

ये नो राधांस्यह्नया मघवानो अरांसत सुजाति अश्वसूनृते ६

तेभ्यो द्युम्नं बृहद् यज्ञ उषो मघोन्या वह ।

ये नो राधांस्यश्व्या गव्या भजन्त सूरयः सुजाति अश्वसूनृते ७

उत नो गोमतीरिष आ वह्ना दुहितर्दिवः ।

साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचन्द्रिर्चिभिः सुजाति अश्वसूनृते ८

व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः ।

नेत्र त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूर्यो अर्चिषा सुजाति अश्वसूनृते ९

एतावद् वेदुषस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि ।

या स्तोतृभ्यो विभावयु—च्छन्ती न प्रमीयसे सुजाति अश्वसूनृते १० [२२] (६७१)

(८०)

६ सत्यश्रवा आत्रेयः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन क्रुतावरीमरुणप्सुं विभातीम्

देवीमुषसं स्वरावहन्तीं प्रति विप्रासो मतिभिर्जरन्ते १

एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सुगान् पथः कृण्वती यात्यग्रे ।

बृहद्रथा बृहती विश्वमिन्वो—षा ज्योतिर्यच्छत्यग्रे अह्नाम् २ (६७३)

एषा गोभिररुणेभिर्युजाना ऽस्रंधन्ती रयिमप्रायु चक्रे ।	
पथो रदन्ती सुविताय देवी पुरुष्टुता विश्ववारा वि भाति	३
एषा व्येनी भवति द्विर्वाही आविष्कृण्वाना तन्वं पुरस्तात् ।	
ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति	४
एषा शुभ्रा न तन्वो विद्वानो—ध्वेव स्नाती हृश्ये नो अस्थात् ।	
अप द्वेषो बार्धमाना तमांस्यु—षा द्विवो दुहिता ज्योतिषागात्	५
एषा प्रतीची दुहिता द्विवो नृन् योषेव भद्रा नि रिणीते अप्सः ।	
व्यूष्वती दाशुषे वार्याणि पुनर्ज्योतिर्युवतिः पूर्वथाकः	६ [२३] (६७७)

(८१)

५ इयावाश्च आत्रेयः । सविता । जगती ।

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।	
वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इ—न्मही देवस्य सवितुः परिण्डुतिः	१
विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्जते कविः प्रासावीद् भद्रं द्विपदे चतुष्पदे ।	
वि नाकमख्यत् सविता वरेण्यो ऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति	२
यस्य प्रयाणमन्वन्य इद ययु—र्देवा देवस्य महिमानमोजसा ।	
यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः सविता महित्वना	३
उत यांसि सवितस्त्रीणि रोचनो—त सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।	
उत रात्रीमुभयतः परीयस उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः	४
उतेशिषि प्रसवस्य त्वमेक इ—दुत पूषा भवसि देव यामभिः ।	
उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि इयावाश्चस्ते सवितुः स्तोममानशे	५ [२४] (६८९)

(८२)

९ इयावाश्च आत्रेयः । सविता । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

तत् सवितुर्वृणीमहे वयं देवस्य भोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातमं तुरं भगस्य धीमहि ?	
अस्य हि स्वयंशस्तरं सवितुः कच्चन प्रियम् । न मिनन्ति स्वराज्यम्	२
स हि रत्नानि दाशुषे सुवार्ति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे	३
अद्या नो देव सवितः प्रजावत् सावीः सौभगम् । परा दुःष्वप्यं सुव	४
विश्वानि देव सवित—दुरितानि परा सुव । यद् भद्रं तन्न आ सुव	५ [२५]
अनागसो अदितये देवस्य सवितुः सवे । विश्वा वामानि धीमहि	६ (६८८)

आ विश्वदेवं सत्पतिं सूक्तैरद्या वृणीमहे । सत्यसंव सवितारम् ७
 य इमे उभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् । स्वाधीर्देवः सविता ८
 य इमा विश्वा जाता न्याश्चावयति श्लोकेन । प्र च सुवति सविता ९ [२६] (६९१)

(८३)

१० भौमोऽत्रिः । पर्जन्यः । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ९ अनुष्टुप् ।

अच्छा वद त्वसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास ।
 कनिक्कदद् वृषभो जीरदानू रेतो दधात्योषधीषु गर्भम् १
 वि वृक्षान् हन्त्युत हन्ति रक्षसो विश्वं बिभाय भुवनं महावधात् ।
 उतानागा ईषते वृष्ण्यावतो यत् पर्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः २
 रथीव कशयाश्वाँ अभिक्षिपन्नाविर्दुतान् कृणुते वर्ष्यँ अह ।
 दूरात् सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत् पर्जन्यः कृणुते वर्ष्यँ नभः ३
 प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युत् उदोषधीर्जिह्वते पिन्वते स्वः ।
 इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं रेतसावति ४
 यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शफवज्जर्भुरीति ।
 यस्य व्रत ओषधीर्विश्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ५ [२७]

द्विवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ।
 अर्वाङ्गितेन स्तनयितुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः ६
 अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उदुन्वता परि दीया रथेन ।
 वृतिं सु कर्ष विषितं न्यञ्चं समा भवन्तुद्वतो निपादाः ७
 महान्तं कोशमुदचा नि षिञ्च स्यन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।
 श्रुतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुप्रपाणं भवत्वघ्न्याभ्यः ८
 यत् पर्जन्य कनिक्कदत् स्तनयन् हंसि दुष्कृतः ।

प्रतीदं विश्वं मोदते यत् किं च पृथिव्यामधि ९
 अवर्षीर्विषमुदुषू गृभायाऽकृधन्वान्यत्येतवा उ ।
 अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्योऽविदो मनीषां १० [२८] (७०६)

(८४)

३ भौमोऽत्रिः । पृथिवी । अनुष्टुप् ।

बलित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं प्रवत्वति मन्हा जिनोषि महिनि १

(७०२)

स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रति षोभन्त्यक्तुभिः । प्र या वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि २
 हृळ्हा चिद् या वनस्पतीन् क्षमया दर्धर्ष्योर्जसा । यत ते अभ्रस्य विद्युतो दिवो वर्षन्ति वृष्टयः ३
 [२९] (७०४)

(८५)

८ भौमोऽत्रिः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

प्र सम्राजे बृहदर्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।
 वि यो जघान शमितेव चर्मो—पस्तिरे पृथिवीं सूर्याय १
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पय उस्त्रियासु ।
 हृत्सु क्रतुं वरुणो अप्सवृग्निं दिवि सूर्यमदधात् सोममद्रौ २
 नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र ससर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनत्ति भूमं ३
 उनत्ति भूमिं पृथिवीमुत द्यां यदा दुग्धं वरुणो वष्ट्यादित् ।
 समध्रेण वसत पर्वतास—स्तविषीयन्तः श्रथयन्त वीराः ४
 इमामू ष्वासुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् ।
 मानेनेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ५ [३०]
 इमामू नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दर्धर्ष ।
 एकं यदुद्रा न पूणन्त्येनी—रासिश्चन्तीरवनयः समुद्रम् ६
 अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सदुमिद् भ्रातरं वा ।
 वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत् सीमार्गश्चकूमा शिश्रथस्तत् ७
 कितवासो यद् रिरिपुर्न क्रीवि यद् वा घा सत्यमुत यन्न विघ्न ।
 सर्वा ता वि प्यं शिथिरेव देवा—ऽधा ते स्याम वरुण प्रियासः ८ [३१] (७१२)

(८६)

६ भौमोऽत्रिः । इन्द्राग्नी । अनुष्टुप्, ६ विराट्पूर्वा ।

इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । हृळ्हा चित्स प्र भेदति द्युम्ना वाणीरिव त्रितः १
 या पृतनासु दुष्टरा या वाजेषु श्रवाय्या । या पञ्च चर्षणीरभी—न्द्राग्नी ता हवामहे २
 तयोरिदमवच्छव—स्तिग्मा दिद्युन्मघोनोः । प्रति दुणा गभस्त्यो—र्गवाँ वृत्रघ्न एषते ३
 ता वामेषे रथाना—मिन्द्राग्नी हवामहे । पतीं तुरस्य राधसो विद्वांसा गिर्वणस्तमा ४
 ता वृधन्तावनु द्यून् मर्तीय देवावदभा । अर्हन्ता चित् पुरो दूधे—ऽशैव देवावर्षते ५ (७१७)

एवेन्द्राग्निभ्यामहावि हव्यं शूष्यं घृतं न पूतमद्विभिः ।

ता सूरिषु श्रवो बृहद् रयिं गृणत्सु दिधृतमिषं गृणत्सु दिधृतम्

६ [३२] (७१८)

(८७)

९ एवयामरुदात्रेयः । मरुतः । अतिजगती ।

प्र वो महे मतयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत् ।

प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे भन्ददिष्टये धुनिवताय शर्वसे १

प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं प्र विघ्नना ब्रुवत एवयामरुत् ।

क्रत्वा तद् वो मरुतो नाधृषे शवो दाना महा तर्देषा मधृष्टासो नाद्रयः २

प्र ये दिवो बृहतः शृण्विरे गिरा सुशुक्रानः सुभ्व एवयामरुत् ।

न येषामिरी सधस्थ ईष्ट आ अग्रयो न स्वविद्युतः प्र स्पन्द्रासो धुनीनाम् ३

स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः समानस्मात् सदस एवयामरुत् ।

यदायुक्त त्मना स्वादधि ण्णुभिर्विष्वर्धसो विमहसो जिगाति शेवृधो नृभिः ४

स्वनो न वोऽमवान् रेजयद् वृषा त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् ।

येना सहन्त ऋश्रत स्वरोचिषः स्थारश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ५ [३३]

अपारो वो महिमा वृद्धशवसस्त्वेपं शवोऽवत्वेवयामरुत् ।

स्थातारो हि प्रसितौ संहशि स्थन ते न उरुग्यता निदः शुशुक्रासो नाग्रयः ६

ते रुद्रासुः सुमखा अग्रयो यथा तुविद्युम्ना अवन्त्वेवयामरुत् ।

दीर्घं पृथु पप्रथे सद्य पार्थिवं येषामज्मेष्वा महः शर्धास्यद्धृतैतसाम् ७

अद्वेषो नो मरुतो गातुमेतन् श्रोता हव जरितुरेवयामरुत् ।

विष्णोर्महः समन्यवो युयोतन् स्मद् रथ्योऽ न दुंसना ऽप द्वेषांसि सनुतः ८

गन्ता नो यज्ञं यज्ञियाः सुशमि श्रोता हवमरक्ष एवयामरुत् ।

ज्येष्ठासो न पर्वतासो व्योमनि यूयं तस्य प्रचेतसः स्यात् दुर्धर्तवो निदः ९ [३४] (७२७)

॥ इति पञ्चमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

चतुर्थ-मण्डलस्यान्तपर्यन्तं ३६४१

पञ्चम-मण्डलस्य ७२७

सर्वयोगः ४३६८

अथ षष्ठं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१५]

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोता ऽस्या धियो अभवो दस्म होता ।
 त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै १
- अथा होता न्यसीदो यजीया निळस्पद इषयन्नीड्यः सन् ।
 तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनु गमन् २
- वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः स्त्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् ।
 रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदृवांसम् ३
- पदं देवस्य नर्मसा व्यन्तः श्रवस्यवः श्रव आपन्नमृक्त्वम् ।
 नामानि चिद् दधिरे यज्ञियाणि भद्रायां ते रणयन्त संवृष्टौ ४
- त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानाम् ।
 त्वं त्राता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सद्रुमिन्मानुषाणाम् ५ [३५]
- सपर्येण्यः स प्रियो विश्ववृग्निर्होता मन्द्रो नि षसादु यजीयान् ।
 तं त्वा वयं दम् आ दीदृवांस मुप जुवाधो नर्मसा सदेम ६
- तं त्वा वयं सुध्योः नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः ।
 त्वं विशो अनयो दीद्यानो द्विवो अग्ने बृहता रोचनेन ७
- विशां कविं विश्पतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम् ।
 प्रेतीषणिमिषयन्तं पावकं राजन्तमग्निं यजतं रयीणाम् ८
- सो अग्न ईजे शशमे च मर्तो यस्त आनद्र समिधा हव्यदातिम् ।
 य आहुतिं परि वेदा नमोभिर्विश्वेत् स वामा दधते त्वोतः ९
- अस्मा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः ।
 वेदीं सूनो सहसो गीर्भिरुक्थैरा ते भद्रायां सुमतौ यतेम १० (१०)

आ यस्तुतन्थ रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्यस्तुतः ।

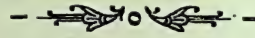
बृहद्भिर्वाजैः स्थविरोभिस्मे रेवद्भिरेमे वितरं वि भाहि ११

नृवद् वसो सदुमिद्धेह्यस्मे भूरिं तोकाय तनयाय पश्वः ।

पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु १२

पुरुष्यग्ने पुरुधा त्वाया वसूनि राजन् वसुतां ते अश्याम् ।

पुरुणि हि त्वे पुरुवार सन्त्यग्ने वसु विधते राजनि त्वे १३ [३६] (१३)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३०]

(२)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ११ शकरी ।

त्वं हि क्षैतवद् यशो ऽग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुण्यसि १
त्वां हि ष्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते । त्वां वाजी यात्यवृको रजस्तूर्विश्चर्षणिः २
सजोषस्त्वा दिवो नरो यज्ञस्य केतुमिन्धते । यद्ध स्य मानुषो जनः सुमनायुर्जुह्वे अध्वरे ३
ऋधद् यस्ते सुदानवे धिया मर्तः शशमते । ऊती ष बृहतो दिवो द्विषो अंहो न तरति ४
समिधा यस्त आहुतिं निशितिं मर्त्यो नशत । वयावन्तं स पुण्यति क्षयमग्ने शतायुषम् ५ [१]

त्वेषस्ते धूम ऋण्वति दिवि षञ्छुक्र आततः । सूर्यो न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ६
अधा हि विक्ष्वीड्यो ऽसि प्रियो नो अतिथिः । रणवः पुरीव जूर्यः सूनुर्न त्रययाप्यः ७
क्रत्वा हि द्रोणे अज्यसे ऽग्ने वाजी न कृत्व्यः । परिजमेव स्वधा गयो ऽत्यो न ह्वार्यः शिशुः ८
त्वं त्या चिदच्युता ऽग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत् ते अजर वना वृश्चान्ति शिक्रसः ९
वेषि ह्यध्वरीयता मग्ने होता दमे विशां । समृधो विशपते कृणु जुषस्व हव्यमङ्गिरः १०

अच्छा नो मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षितिं दिवो नृन् द्विषो अहंसीस दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ११

[२] (१४)

(३)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने स क्षेपहतपा ऋतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमंहः १

इजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिर्ऋधद्वारायाग्रये ददाश ।

एवा चन तं यशसामजुष्टिर्नाहो मर्तं नशते न प्रहसिः २ (२६)

सूरो न यस्य दृशतिरेपा भीमा यदेति शुचतस्त आ धीः ।
 हेर्षस्वतः शुरुधो नायमक्तोः कुत्रा चिद् रण्वो वसतिर्वनेजाः ३
 तिग्मं चिदेम महि वर्षो अस्य भसदश्वो न यमसान आसा ।
 विजेहमानः परशुर्न जिह्वां द्वविर्न द्रावयति दारु धक्षत् ४
 स इदस्तेव प्रति धादसिष्य—जिह्वाति तेजोऽयसो न धाराम् ।
 चित्रध्रजतिररतिर्यो अक्तो—वेर्न दुषद्वा रघुपत्मजंहाः ५ [३]

स ई रेभो न प्रति वस्त उसाः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः ।
 नक्तं य ईमरुषो यो दिवा नृ—नर्मत्यो अरुषो यो दिवा नृन् ६
 दिवो न यस्य विधतो नवीनोद् वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् ।
 घृणा न यो धर्जसा पत्मना य—न्ना रोदसी वसुना दं सुपत्नी ७
 धायोभिर्वा यो युज्येभिर्कै—र्विद्युन्न दविद्योत् स्वेभिः शुभैः ।
 शर्धो वा यो मरुतां ततक्ष ऋभुर्न त्वेषो रभसानो अद्यौत् ८ [४] (३२)

(४)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यथा होतर्मनुषो देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजासि ।
 एवा नो अद्य समना समाना—नुशन्नग्र उशतो यक्षि देवान् १
 स नो विभावा चक्षणिर्न वस्तो—रग्निर्वन्दारु वेद्यश्चनो धात् ।
 विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषू—षर्भुद् भूदतिथिर्जातवेदाः २
 द्यावो न यस्य पुनयन्त्यभ्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः ।
 वि य इनोत्यजरः पावको ऽश्वस्य चिच्छिश्नथत् पूव्याणि ३
 वद्मा हि सूनो अस्यद्वसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मान्नम् ।
 स त्वं न ऊर्जसन ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेप्यन्तः ४
 नितिक्ति यो वारुणमन्नमत्ति वायुर्न राष्ट्रत्येत्यक्तून् ।
 तुर्याम यस्त आदिशामराती—रत्यो न ह्रुतः पततः परिह्रुत् ५ [५]

आ सूर्यो न भानुमद्भिर्कै—रग्ने ततन्थ रोदसी वि भासा ।
 चित्रो नयत् परि तमांस्यक्तः शोचिषा पत्मन्नौशिजो न दीर्यन् ६ (३८)

त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्ववृमहे माहि नः श्रोष्यमे ।
 इन्द्रं न त्वा शर्वसा देवता वायुं पृणन्ति राधसा नृतसाः
 नू नो अग्नेऽवृकेभिः स्वस्ति वेषि रायः पथिभिः पथ्यंहः ।
 ता सूरिभ्यो गृणते रासि सुम्रं मदेम शतहिमाः सुवीराः

७

८ [६] (४०)

(५)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सुनुं सहसो युवानमद्रोघवाचं मतिभिर्यविष्ठम् ।
 य इन्वति द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अधुक्
 त्वे वसूनि पुर्वणीक होतर्दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः ।
 क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन् तसं सौभगानि दधिरे पावके
 त्वं विश्वु प्रदिवः सीद आसु क्रत्वा रथीरभवो वार्याणाम् ।
 अत इनोषि विधृते चिकित्वो व्यानुषगजातवेदो वसूनि
 यो नः सनुत्यो अभिदासदग्ने यो अन्तरो मित्रमहो वनुष्यात् ।
 तमजरेभिर्वृषभिस्तव स्वैस्तपा तपिष्ठ तपसा तपस्वान्
 यस्ते यज्ञेन समिधा य उक्थैरर्केभिः सूनो सहसो ददाशत् ।
 स मर्त्येष्वमृत प्रचेता राया द्युम्नेन श्रवसा वि भाति
 स तत् कृधीषितस्तूर्यमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् ।
 यच्छस्यसे द्युभिरक्तो वचोभिस्तज्जुषस्व जरितुघोषि मन्म
 अश्याम तं काममग्ने तवोती अश्याम रयिं रयिवः सुवीरम् ।
 अश्याम वाजमभि वाजयन्तो अश्याम द्युम्रमजराजरं ते

१

२

३

४

५

६

७ [७] (४७)

(६)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र नव्यसा सहसः सुनुमच्छा यज्ञेन गातुमव इच्छमानः ।
 वृश्चद्वनं कृष्णयामं रुशन्तं वीती होतारं दिव्यं जिगाति
 स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः ।
 यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्याग्निरनुयाति भर्वन्

१

२

(४९)

वि ते विष्णुग्वार्तजूतासो अग्ने भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति ।	
तुविभ्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः	३
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः ।	
अधं भ्रमस्त उर्विया वि भाति यातर्यमानो अधि सानु पृश्नेः	४
अधं जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना ।	
शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्ने दुर्वर्तुर्भीमो दयते वनानि	५
आ भानुना पार्थिवानि जयांसि महस्तोदस्य धृषता ततन्थ ।	
स बाध्रस्वारप भया सहोभिः स्पृधो वनुष्यन् वनुषो नि जूर्व	६
स चित्र चित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् ।	
चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रं चन्द्राभिर्गृणते युवस्व	७ [८] (५४)

(७)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, ६-७ जगती ।

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् ।	
कविं सम्राजमतिथिं जनानां मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः	१
नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभि सं नवन्त ।	
वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः	२
त्वद् विप्रो जायते वाज्यग्ने त्वद् वीरासो अभिमातिषाहः ।	
वैश्वानर त्वमस्मास्तु धेहि वसूनि राजन् त्स्पृहयाय्याणि	३
त्वां विश्वे अमृत जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते ।	
तव क्रतुभिरमृतत्वमायन् वैश्वानर यत् पित्रोरदीदेः	४
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यग्ने नकिरा दधर्ष ।	
यज्जायमानः पित्रोरुपस्थे ऽविन्दः केतुं वयुनेष्वहाम्	५
वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य केतुना ।	
तस्येदु विश्वा भुवनधि मूर्धानि वया इव रुरुहुः सप्त विस्रुहः	६
वि यो रजांस्यभिमीत सुक्रतु वैश्वानरो वि दिवो रैचिना कविः ।	
परि यो विश्वा भुवनानि पप्रथे ऽदब्धो गोपा अमृतस्य रक्षिता	७ [९] (६१)

(८)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- पृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सहः प्र नु वोचं विदथा जातवेदसः ।
 वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुरग्रये १
- स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निर्व्रतपा अरक्षत ।
 व्यन्तरिक्षममिमीत सुक्रतु वैश्वानरो महिना नाकमस्पृशत् २
- व्यस्तभ्नाद् रोदसी मित्रो अद्भुतो ऽन्तर्वाविदकृणोज्ज्योतिषा तमः
 वि चर्मणीव धिषणे अवर्तयद् वैश्वानरो विश्वमधत्त वृष्णयम् ३
- अपामुपस्थे महिषा अंगृभ्णत् विशो राजानमुप तस्थुर्ऋगिमयम् ।
 आ द्रुतो अग्निमभरद् विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वा परावतः ४
- युगेयुगे विदुष्यं गृण्यो ऽग्ने रयिं यशसं धेहि नव्यसीम् ।
 पव्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ५
- अस्माकमग्ने मधवत्सु धारया ऽनामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम् ।
 वयं जयेम शतिनं सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभिः ६
- अदब्धेभिस्तव गोपाभिरिष्टे ऽस्माकं पाहि त्रिषधस्थ सुरीन् ।
 रक्षा च नो वृदुषां शर्धो अग्ने वैश्वानर प्र च तारीः स्तवानः ७ [१०] (६८)

(९)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, (७ प्रस्तारपंक्तिर्वा) ।

- अहश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तते रजसी वेद्याभिः ।
 वैश्वानरो जायमानो न राजा ऽवातिरज्ज्योतिषाग्निस्तमांसि १
- नाहं तन्तुं न वि जानाम्योतुं न यं वयन्ति समरेऽतमानाः ।
 कस्य स्विप् पुत्र इह वक्त्वानि परो वदत्यवरेण पित्रा २
- स इत् तन्तुं स वि जानात्योतुं स वक्त्वान्यृतुथा वदाति ।
 य ई चिकेतदमृतस्य गोपा अवश्चरन् परो अन्येन पश्यन् ३
- अयं होता प्रथमः पश्यतेम—मिदं ज्योतिरमृतं मर्त्येषु ।
 अयं स जज्ञे ध्रुव आ निषत्तो ऽमर्त्यस्तन्वा इ वधमानः ४ (७९)

ध्रुवं ज्योतिर्निहितं हृशये कं मनो जविष्ठं पतयत्स्वन्तः ।

विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं कर्तुमभि वि यन्ति साधु ५

वि मे कर्णां पतयतो वि चक्षुर्वीर्यं ज्योतिर्हृदय आहितं यत् ।

वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद् वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये ६

विश्वे देवा अनमस्यन् भियानास्त्वामग्ने तमसि तस्थिवांसम् ।

वैश्वानरोऽवतूतये नो ऽमर्त्योऽवतूतये नः ७ [११] (७५)

(१०)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप्; ७ द्विपदा विराट् ।

पुरो वो मन्द्रं दिव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अग्निमध्वरे दधिध्वम् ।

पुर उक्थेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः १

तमु द्युमः पुर्वणीक होत॒रग्ने अग्निभिर्मनुष इधानः ।

स्तोमं यमस्मै ममतेव शूषं घृतं न शुचिं मतयः पवन्ते २

पीपाय स श्रवसा मर्त्येषु यो अग्नये दृदाश विप्र उक्थैः ।

चित्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्व्रजस्य साता गोमतो दधाति ३

आ यः पप्रौ जायमान उर्वी दूरेदृशा भासा कृष्णाध्वा ।

अध बहु चित्र तम ऊर्म्यायास्तिरः शोचिषा दृदशे पावकः ४

नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरूती अग्ने रयिं मघवन्त्यश्च धेहि ।

ये राधसा श्रवसा चात्यन्यान् त्सुवीर्यैर्भिश्चाभि सन्ति जनान् ५

इमं यज्ञं चनो धा अग्न उशान् यं त आसानो जुहुते हविष्मान् ।

भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्तिमवीर्वाजस्य गधयस्य सातौ ६

वि द्वेषांसीनुहि वर्धयेलां मदेम शतहिमाः सुवीराः ७ [१२] (८२)

(११)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यजस्व होतरिषितो यजीया नग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।

आ नो मित्रावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी ववृत्याः १ (८३)

त्वं होता॑ मन्द्रतमो॑ नो अधु॑—गन्त॒र्दे॒वो वि॒दथा॑ मर्त्येषु॑ ।	
पाव॑कया जुह्वा॑ऽ वह्नि॑रासा ऽग्ने॑ यज॑स्व तन्वं॑ । तव॑ स्वाम्	२
धन्या॑ चि॒द्धि त्वे धि॒षणा॑ व॒ष्टि प्र दे॒वाञ्जन्म॑ गृण॑ते यज॑ध्वै ।	
वेपि॑ष्ठो अ॒ङ्गिर॑सां य॒द्ध वि॒प्रो मधु॑ च्छन्दो॑ भन॑ति रेभ॑ इष्टौ	३
अदि॑द्युत॒त् स्वपा॑को वि॒भावा ऽग्ने॑ यज॑स्व रोद॑सी उरू॒ची ।	
आयुं॑ न यं नम॑सा रा॒तह॑व्या अ॒ञ्जन्ति॑ सुप्र॒यसं॑ प॒ञ्च जनाः॑	४
वृ॒क्षे ह यन्न॑मसा ब॒र्हिर्ग्रा॑—वया॑मि सुग॒धृत॑वती सुवृ॒क्तिः ।	
अम्या॑क्षि स॒द्य स॑दने पृथि॒व्या अ॒श्रायि॑ य॒ज्ञः सूर्ये॑ न चक्षुः॑	५
दृ॒श॒स्या नः॑ पुर्व॑णीक होत॑—र्दे॒वेभि॑रग्ने॒ अग्नि॑भि॒रि॒धानः॑ ।	
रा॒यः सू॒नो सह॑सो वाव॒साना॑ अति॑ स॒सेम॑ वृ॒ज॒नं ना॑हः	६ [१३] (८८)

(१२)

६ बाह्वस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् (६ पुरस्ताज्ज्योतिर्वा) ।

मध्ये॑ होता॑ दुरो॒णे ब॒र्हिषो॑ रा॒ष्ट्र—ग्नि॑स्तोद॒स्य रोद॑सी यज॑ध्वै ।	
अ॒यं स सू॒नुः सह॑स॒ कृ॒तावा॑ दू॒रात् सूर्यो॑ न शो॒चिषा॑ तता॑न	१
आ यस्मि॑न् त्वे स्वपा॑के यज॒त्र यक्ष॑द् राजन् त्सर्व॑तति॒व नु द्यौः॑ ।	
त्रि॒ष॒ध॒स्थ॒स्त॒तरु॑षो न ज॒हो ह॒व्या म॒घानि॑ मानु॒षा यज॑ध्वै	२
तेजि॑ष्ठा यस्या॑रतिर्वि॒नेरा॑द् तो॒दो अध्व॑न् न वृ॒ध॒सानो॑ अ॒द्यौत् ।	
अ॒द्रो॒घो न द्र॑विता चै॒तति॑ त्म—न्नम॑त्योऽवृ॒त्र ओष॑धीषु	३
सा॒स्माके॑भिरेत॒री न शू॒षै—र॒ग्निः ध॒वे द॑म आ जा॒तवे॑दाः ।	
द्व॒न्नो वृ॒न्वन् कृ॒त्वा ना॒र्वो—सः पि॒तेव॑ जा॒रया॑यि य॒ज्ञैः	४
अर्ध॑ स्मा॒स्य प॑नयन्ति भा॒सो वृ॒था यत् तक्ष॑दनुयाति॑ पृथ्वीम् ।	
स॒द्यो यः स्प॑न्द्रो वि॒षितो॑ धवी॒या—नृ॒णो न ता॑युरति॒ धन्वा॑ रा॒द्	५
स त्वं नो॑ अर्वन् नि॒दाया॑ विश्वे॑भि॒रग्ने॒ अग्नि॑भि॒रि॒धानः॑ ।	
वेपि॑ रा॒यो वि या॑सि दु॒च्छु॒ना म॑दे॒म श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑	६ [१४] (९४)

(१३)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वद् विश्वा सुभग सौभगा न्यग्ने वि यन्ति वनिनो न वयाः ।	
श्रुष्टी रयिर्वाजो वृत्रतूर्ये दिवो वृष्टिरीड्यो रीतिरपाम्	१
त्वं भगो न आ हि रत्नमिषे परिजमेव क्षयसि दुस्मवर्चाः ।	
अग्ने मित्रो न बृहत् ऋतस्याऽसि क्षत्ता वामस्य देव भूरैः	२
स सत्पतिः शर्वसा हन्ति वृत्रमग्ने विप्रो वि पणेर्भिति वाजम् ।	
यं त्वं प्रचेत ऋतजात राया सजोषा नप्त्रापां हिनोषि	३
यस्ते सूनो सहसो गीर्भिरुक्थैर्यज्ञैर्मतो निशिति वेद्यानद् ।	
विश्वं स देव प्रति वारमग्ने धत्ते धान्यं पत्यते वसव्यैः	४
ता नृभ्य आ सौश्रवसा सुवीरा ऽग्ने सूनो सहसः पुण्यसे धाः ।	
कृणोषि यच्छवसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये	५
वृद्धा सूनो सहसो नो विहाया अग्ने तोकं तनयं वाजि नो दाः ।	
विश्वाभिर्गीर्भिरभि पूतिमश्यां मदेम शतहिमाः सुवीराः	६ [१५] (१००)

(१४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ६ शकरी ।

अग्ना यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोष धीतिभिः । भसन्नु ष प्र पूव्य इषं वुरीतावसे	१
अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वधस्तम ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः	२
नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धन्ते रायो अर्यः । तूर्वन्तो दस्युमायवो व्रतैः सीक्षन्तो अव्रतम्	३
अग्निरप्सामृतीषहं वीरं ददाति सत्पतिम् । यस्य त्रसन्ति शर्वसः संचक्षि शत्रवो भिया	४
अग्निर्हि विघ्नना निदो देवो मर्तमुरुष्यति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः	५
अच्छा नो मित्रमहो देव देवानग्ने वोचः सुमति रोदस्योः ।	
वीहि स्वस्ति सुक्षिति दिवो नृन् द्विषो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम	६
	[१६] (१०६)

(१५)

१९ बार्हस्पत्यो भरद्वाजो, वीतहव्य आङ्गिरसो वा । अग्निः । जगती; ३, १५ शक्वरी;
६ अतिशक्वरी; १०-१४, १६, १९ त्रिष्टुप्, १७ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इमम् पु वो अतिथिमुषर्बुधं विश्वासां विशां पतिमृत्तसे गिरा ।
वेतीद् दिवो जनुषा कच्चिदा शुचिर्ज्योक् चिदन्ति गर्भो यदच्युतम् १
मित्रं न यं सुधितं भृगवो दधुर्वनस्पतावीड्यमूर्ध्वशोचिषम् ।
स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रशस्तिभिर्महयसे दिवेदिवे २
स त्वं दक्षस्यावृको वृधो भूर्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
रायः सूनो सहसो मर्त्येष्वामृदिष्यच्छ वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय सप्रथः ३
द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णरमग्निं होतारं मनुषः स्वध्वरम् ।
विप्रं न द्युक्षवचसं सुवृक्तिभिर्हव्यवाहमरतिं देवमृत्तसे ४
पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन् रुरुच उषसो न भानुना ।
तूर्वन न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे न ततृषाणो अजरः ५ [१७]

अग्निमग्निं वः समिधा दुवस्यत प्रियंप्रियं वो अतिथिं गृणीषणि ।
उप वो गीर्भिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनन्ते हि वार्यं देवो देवेषु वनन्ते हि नो दुवः ६
समिद्धमग्निं समिधा गिरा गृणे शुचिं पावकं पुरो अध्वरे ध्रुवम् ।
विप्रं होतारं पुरुवारमद्भुहं कविं सुन्नैरीमहे जातवेदसम् ७
त्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्यम् ।
देवासश्च मर्तासश्च जागृविं विभुं विश्पतिं नमसा नि धेदिरे ८
विभूषन्नग उभयां अनु व्रता दूतो देवानां रजसी समीयसे ।
यत् ते धीतिं सुमतिमावृणीमहे ऽर्धं स्मा नस्त्रिवरुथः शिवो भव ९
तं सुप्रतीकं सुदृशं स्वञ्च मविद्वांसो विदुष्टं सपेम ।
स यक्षद् विश्वा वयुनानि विद्वान् प्र हव्यमग्निमृतेषु वोचत् १० [१८]
तमग्ने पास्युत तं पिपिषिं यस्त आनद्र कवये शूर धीतिम् ।
यज्ञस्य वा निशितिं वोदितिं वा तमित् पृणक्षि शर्वसोत राया ११
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्वदुभ्येतु पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहस्री १२ (११८)

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा वेदुर्जनिमा जातवेदाः ।

देवानामुत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा १३

अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः पार्वकशोचे वेष्टं हि यज्वा ।

ऋता यजासि महिना वि यद् भू—हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य १४

अभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्वै ।

अवा नो मघवन् वार्जसाता वग्ने विश्वानि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम १५ [१९]

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवै—रूणावन्तं प्रथमः सीदु योनिम् ।

कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु १६

इममु त्यमथर्वव—दुग्निं मन्थन्ति वेधसः ।

यमङ्कयन्तमानय—न्नमूरं श्याव्याभ्यः १७

जनिष्वा देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।

आ देवान् वक्ष्यमृतां ऋतावृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः १८

वयमु त्वा गृहपते जनाना मग्ने अकर्म समिधा बृहन्तम् ।

अस्थुरि नो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नस्तेजसा सं शिशाधि १९ [२०] (१२५)

(१६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १६-२३]

४८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । गायत्री; १, ६ वर्धमाना;

२७, ४७-४८ अनुष्टुप्; ४६ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिर्मानुषे जने १

स नो मन्द्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः । आ देवान् वक्षि यक्षि च २

वेत्था हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा । अग्ने यज्ञेषु सुक्रतो ३

त्वामीळे अध द्विता भरतो वाजिभिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यज्ञिर्यम् ४

त्वमिमा वार्या पुरु दिवोदासाय सुन्वते । भरद्वाजाय दाशुषे ५ [२१]

त्वं दूतो अमर्त्य आ वहा दैव्यं जनम् । शृण्वन् विप्रस्य सुदृतिम् ६

त्वमग्ने स्वाध्योऽ मर्तासो देववीतये । यज्ञेषु देवमीळते ७

तव प्र यक्षि संहर्षा मुत क्रतुं सुदानवः । विश्वे जुषन्त कामिनः ८

त्वं होता मनुर्हितो वह्निरासा विदुष्टरः । अग्ने यक्षि दिवो विशः ९ (१३४)

अग्र आ याहि वीतये	गृणानो हव्यदातये	। नि होता सस्मि बर्हिषि	१० [२२]
तं त्वा समिन्द्रिरङ्गिरो	घृतेन वर्धयामसि	। बृहच्छोचा यविष्ठय	११
स नः पृथु श्रवाय्य—मच्छा देव विवाससि		। बृहदग्रे सुवीर्यम्	१२
त्वामग्रे पुष्करादध्य—थर्वा निरमन्थत		। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः	१३
तमु त्वा दुध्यङ्गुषिः पुत्र ईधे अथर्वणः		। वृत्रहणं पुरंदरम्	१४
तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्		। धनंजयं रणेरणे	१५ [२३]
एहू पु ब्रवाणि ते अग्र इत्येतरा गिरः		। एभिर्वर्धास इन्दुभिः	१६
यत्र के च ते मनो दक्षं दधस उत्तरम्		। तत्रा सदैः कृणवसे	१७
नहि ते पूर्वमक्षिपद् भुवन्नेमानां वसो		। अथा दुवो वनवसे	१८
आग्निरेगामि भारतो वृत्रहा पुरुचेतनः		। दिवोदासस्य सत्पतिः	१९
स हि विश्वाति पार्थिवा रयिं दाशन्महित्वना		। वन्वन्नवातो अस्तुतः	२० [२४]
स प्रतनवन्नवीयसा अग्रे द्युम्नेन संयता		। बृहत् तंतन्थ भानुना	२१
प्र वः सखायो अग्रये स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया		। अर्चं गायं च वेधसे	२२
स हि यो मानुषा युगा सीदुन्द्रोता कविक्रतुः		। दूतश्च हव्यवाहनः	२३
ता राजाना शुचित्रता ऽऽदित्यान् मारुतं गणम्		। वसो यक्षीह रोदसी	२४
वस्वीं ते अग्रे संदृष्टि—रिषयते मर्त्याय		। ऊर्जो नपादुमृतस्य	२५ [२५]
क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठो ऽद्य त्वा वन्वन् त्सुरेकणाः		। मर्त आनाश सुवृक्तिम्	२६
ते ते अग्रे त्वोता इष्यन्तो विश्वमार्युः		। तरन्तो अर्यो अराती—वन्वन्तो अर्यो अरातीः	२७
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यासद् विश्वं न्यत्रिणम्		। अग्निर्नो वनते रयिम्	२८
सुवीरं रयिमा भर जातवेदो विचर्षणे		। जहि रक्षांसि सुक्रतो	२९
त्वं नः पाह्यंहसो जातवेदो अघायतः		। रक्षां णो ब्रह्मणस्कवे	३० [२६]
यो नो अग्रे दुरेव आ मर्तो वधाय दाशति		। तस्मान्नः पाह्यंहसः	३१
त्वं तं देव जिह्वया परि बाधस्व दुष्कृतम्		। मर्तो यो नो जिघांसति	३२
भरद्वाजाय सप्रथः शर्मं यच्छ सहन्त्य		। अग्रे वरेण्यं वसु	३३
अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद् द्रविणस्युर्विपन्यया		। समिन्द्रः शुक्र आहुतः	३४
गर्भे मातुः पितृष्पिता विदिद्युतानो अक्षरे		। सीदन्नृतस्य योनिमा	३५ [२७]
ब्रह्म प्रजावदा भर जातवेदो विचर्षणे		। अग्रे यद् दीदयद् द्विवि	३६
उप त्वा रण्वसंहशं प्रयस्वन्तः सहस्कृत		। अग्रे ससृज्महे गिरः	३७ (१६१)

उप॑ च्छायामिव घृणे॑—रगन्म॑ शर्म॑ ते वयम् । अग्ने॑ हिरण्यसंहशः	३८
य उग्र॑ इव शर्यहा॑ तिग्मशृङ्गो॑ न वंसगः । अग्ने॑ पुरो॑ रुरोजिथ	३९
आ यं हस्ते॑ न खादिनं॑ शिशुं॑ जातं॑ न बिभ्रति । विशामग्निं॑ स्वध्वरं॑	४० [२८]
प्र दे॒वं दे॒ववी॑तये॒ भर॑ता वसुवित्तमम् । आ स्वे॑ योनौ॑ नि षीदतु	४१
आ जा॒तं जा॒तवे॑दसि॒ प्रियं॑ शिशीतातिथिम् । स्योन॑ आ गृहपतिम्	४२
अग्ने॑ युक्ष्वा हि ये तवा—ऽश्वा॑सो दे॒व सा॒धवः॑ । अरं॑ वहन्ति मन्यवे॑	४३
अच्छा॑ नो या॒ह्या व॑हा—ऽभि॒ प्रया॑सि वीतये॑ । आ दे॒वान् त्सो॑मपीतये॑	४४
उद॑ग्ने भारत द्युम—दज॑स्रेण दविद्युतत् । शोचा॑ वि भा॒ह्यजर॑	४५ [२९]

वी॒ती यो दे॒वं मर्तो॑ दुवस्ये—दुग्निमी॑लीताध्वरे हविष्मान् ।

होता॑रं सत्ययजं॑ रोद॑स्यो—रुत्तान॑हस्तो नमसा वि॒वासेत् ।

४६

आ ते॑ अग्र॑ ऋचा ह॒वि—हृदा॑ तष्टं भरामसि । ते ते॑ भवन्तूक्ष्णं॑ ऋष॒भासो॑ व॒शा उ॒त ४७

अग्निं॑ दे॒वासो॑ अ॒ग्निय—मिन्धते॑ वृत्र॒हन्त॑मम् । येना॑ वसू॒न्याभृ॑ता तूळ्हा रक्षा॑सि वा॒जिना॑ ४८ [३०]

(१७३)

[षष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-२५]

(१७)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ; १५ द्विपदा त्रिष्टुप् ।

पि॒बा सोम॑म॒भि यमु॑ग्र तर्दं॑ ऊ॒र्वं गव्यं॑ महि॑ गृ॒णान॑ इन्द्र ।	
वि यो धृ॒णो व॑र्धिषो वज्रहस्त॑ विश्वा॑ वृत्रम॒मित्रि॒या शवो॑भिः	१
स ई॑ पाहि॒ य ऋ॒जीषी॑ तरुत्रो॒ यः शि॒प्रवान् वृष॑भो यो म॒तीनाम् ।	
यो गो॑त्रभिद् वज्रभृद् यो ह॒रिष्ठाः॑ स इन्द्र॑ चि॒त्राँ अ॒भि तृ॒न्धि वा॒जान्	२
ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ मन्द॑तु त्वा श्रु॒धि ब्रह्म॑ वावृधस्वो॒त गी॒र्भिः ।	
आ॒विः सूर्य॑ कृणुहि पी॒पिही॑षो ज॒हि शत्रू॑र॒भि गा इन्द्र॑ तृन्धि	३
ते त्वा॑ मदा॒ बृहा॑दिन्द्र॒ स्वधा॑व इमे पी॒ता उ॑क्षयन्त द्युमन्तम् ।	
म॒हाम॑नूनं तव॒सं विभू॑तिं मत्स॒रासो॑ जर्ह॑षन्त प्र॒साह॑म्	४
येभिः॑ सूर्य॑मुषसं॒ मन्द॑सानो॒ ऽवा॑स॒योऽप॑ ह॒ळ्हा नि॑ दर्द्रत् ।	
म॒हाम॑द्रिं परि॒ गा इन्द्र॑ सन्तं॒ नुत्था॑ अच्यु॒तं स॑द॒सस्परि॑ स्वात्	५ [१]

तव॑ कृत्वा तव॑ तद् दुंस॒नाभि॑—रामासु॑ प॒क्वं श॒च्या नि दी॑धः ।

औ॒र्णोर्दुर॑ उ॒स्रिया॑भ्यो वि ह॒ळ्हो—दुर्वा॑द् गा अ॒सृजो॑ अ॒ङ्गिर॑स्वान्

६

(१७९)

प्राथ क्षां महि दंसो व्युर्वीमुप द्यामृष्वो बृहदिन्द्र स्तभायः ।

अधारयो रोदसी देवपुत्रे प्रत्ने मातरा यद्दी क्रतस्य ७

अध त्वा विश्वे पुर इन्द्र देवा एकं तवसं दधिरे भराय ।

अदेवो यदभ्यौहिष्ठ देवान् त्वर्षाता वृणत इन्द्रमत्र ८

अध द्यौश्चित् ते अप सा नु वज्राद् द्वितानमद् भियसा स्वस्य मन्योः ।

अहिं यदिन्द्रो अभ्योहसानं नि चिद् विश्वायुः शयथे जघान ९

अध त्वष्टा ते मह उग्र वज्रं सहस्रभृष्टिं ववृतच्छताश्रिम् ।

निकाममरमणसं येन नवन्तमहिं सं पिणगृजीषिन् १० [२]

वर्धान् यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र तुभ्यम् ।

पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन् वृत्रहणं मदिरमंशुमस्मै ११

आ क्षोदो महि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिमपाम् ।

तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थां प्रार्दयो नीचीरपसः समुद्रम् १२

एवा ता विश्वा चकृवांसमिन्द्रं महामुग्रमजुयं सहोदाम् ।

सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे ववृत्यात् १३

स नो वाजाय श्रवस इषे च राये धेहि द्युमत इन्द्र विप्रान् ।

भरद्वाजे नृवत इन्द्र सूरीन् द्विवि च स्मैधि पार्ये न इन्द्र १४

अया वाजं देवहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः १५ [३] (१८८)

(१८)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तमु द्रुहि यो अभिभूत्योजा वृन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः ।

अषाळमुग्रं सहमानमाभिर्गीर्भिर्वेधं वृषभं चर्षणीनाम् १

स युध्मः सत्वा खजकृत् समद्रा तुविम्रक्षो नदनुमां कृजीषी ।

बृहद्रेणुश्चयवनो मानुषीणा मेकः कृष्टीनामभवत् सहावा २

त्वं ह नु त्यददमायो दस्यु रेकः कृष्टीरवनोरायय ।

अस्ति स्विन्नु वीर्यं तत् त इन्द्र न स्विदस्ति तदंतुथा वि वोचः ३

सदिन्द्रि ते तुविजातस्य मन्ये सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य ।

उग्रमुग्रस्य तवसस्तवीयो ऽरधस्य रधतुरो बभूव ४ (१९९)

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदद्भिर्वलमङ्गिरोभिः ।
हन्नच्युतच्युद् दस्मेपयन्त—मृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः

५ [४]

स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृत्रतूर्ये ।
स तोकसाता तनये स वज्री वितन्तसाय्यो अभवत् समत्सु
स मज्मना जनिम् मानुषाणा—ममर्त्येन नाम्नाति प्र सस्त्रे ।
स द्युम्नेन स शर्वसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः
स यो न मुहे न मिथू जनो भूत् सुमन्तुनामा चुमुरिं धुनिं च ।
वृणक् पिभुं शम्बरं शुष्णमिन्द्रः पुरां च्यौत्नाय शयथाय नू चित्
उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृत्रहत्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ।
धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणत्रा ऽभि प्र मन्द पुरुदत्र मायाः
अग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेती रक्षो नि धक्ष्यशनिर्न भीमा ।
गम्भीरयं ऋष्वया यो रुरोजा—ध्वानयद् दुरिता दुम्भयच्च

६

७

८

९

१० [५]

आ सहस्रं पृथिभिर्निन्द्र राया तुविद्युम्न तुविवाजेभिरवाक् ।
याहि सूनो सहस्रो यस्य नू चि—ददेव ईशं पुरुहूत योतोः
प्र तुविद्युम्नस्य स्थविरस्य घृष्वे—दिवो ररप्शो महिमा पृथिव्याः ।
नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सह्योः
प्र तत् ते अद्या करणं कृतं भूत् कुत्सं यदायुमतिथिग्वमस्मै ।
पुरु सहस्रा नि शिशा अभि क्षा—मुत् तूर्वयाणं धृषता निनेथ
अनु त्वाहिध्ने अध देव देवा मदुन् विश्वे कवितमं कवीनाम् ।
करो यन्न वरिवो बाधिताय दिवे जनाय तन्वे गृणानः
अनु द्यावापृथिवी तत् त ओजो ऽमर्त्या जिहत इन्द्र देवाः ।
कृष्वा कृत्नो अकृतं यत् ते अस्त्यु—कथं नवीयो जनयस्व यज्ञैः

११

१२

१३

१४

१५ [६] (२०३)

(१९)

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विबर्ही अमिनः सहोभिः ।
अस्मद्गवावृधे वीर्यायो—रुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्
इन्द्रमेव धिषणा सातये धाद् बृहन्तमृष्वमजरं युवानम् ।
अषाळहेन शर्वसा शूशुवांसं सद्यश्चिद् यो वावृधे असांमि

१

२ (२०५)

पृथू करत्ना बहुला गर्भस्ती अस्मद्यक् सं मिमीहि श्रवांसि ।

यूथेव पश्वः पशुपा दमूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ

३

तं व इन्द्रं चतिनमस्य शाकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम ।

यथा चित् पूर्वे जरितार आसु रनेद्या अनवद्या अरिष्टाः

४

धृतवतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः ।

सं जग्मिरे पथ्या उ रायो अस्मिन् त्समुद्रे न सिन्धवो यादमानाः

५ [७]

शविष्ठं न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् ।

विश्वा द्युम्ना वृष्ण्या मानुषाणा मस्मभ्यं दा हरिवो मादुयध्यै

६

यस्ते मदः पृतनाषाळमृध इन्द्र तं न आ भर शूशुवांसम् ।

येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः

७

आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूशुवांसं सुदर्क्षम् ।

येन वंसां पृतनासु शत्रून् तवोतिभिरुत जामीरजामीन्

८

आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्वा दोत्तरादधरादा पुरस्तात् ।

आ विश्वतो अभि समेत्स्वा डिन्द्र द्युम्नं स्वर्वन्द्रेह्यस्मे

९

नूवत् तं इन्द्र नूतमाभिरूती वंसीमहि वामं श्रोमतेभिः ।

ईक्षे हि वस्वं उभयस्य राजन् धा रत्नं महि स्थूरं बृहन्तम्

१०

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान मकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् ।

विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं सहोदामिह तं हुवेम

११

जनं वज्रिन् महि चिन्मन्यमान मेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि ।

अधा हि त्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु

१२

वयं त एभिः पुरुहूत सख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत् स्याम ।

घ्नन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदेम बृहता त्वोताः

१३ [८] (११६)

(२०)

१३ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ७ विराट् ।

द्यौरन य इन्द्राभि भूमार्य स्तस्थौ रयिः शर्वसा पृत्सु जनान् ।

तं नः सहस्रभरमुर्वरासां वृद्धिं सूनो सहसो वृत्रतुरम्

१

(११७)

दिवो न तुभ्यमन्विन्द्र सत्रा ऽसुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् ।
 अहिं यद् वृत्रमपो वत्रिवांसं हवृजीषिन् विष्णुना सचानः २
 तूर्वन्नोजीयान् तवसस्तवीयान् कुतब्रह्मेन्द्रो वृद्धमहाः ।
 राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां दुर्तुमावत् ३
 शतैरपद्रन् पणयं इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्कसातौ ।
 वधैः शुष्णस्याशुषस्य मायाः पित्वो नारिरेचीत् किं चन प्र ४
 महो ब्रुहो अपं विश्वायुं धायि वज्रस्य यत् पतने पादु शुष्णः ।
 उरु ष सरथं सारथये क-रिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातौ ५ [९]

प्र इयेनो न मन्दिरमंशुमस्मै शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।
 प्रावन्नमीं साप्यं ससन्तं पूणग्राया समिषा सं स्वस्ति ६
 वि पिप्रोराहिमायस्य हृळ्हाः पुरो वज्रिच्छवसा न ददः ।
 सुदामन् तद् रेक्णो अप्रमृष्य-मृजिष्वने दात्रं दाशुषे दाः ७
 स वैतसुं दशमायं दशोणिं तूतुजिमिन्द्रः स्वभिष्टिसुन्नः ।
 आ तुग्रं शश्वदिभं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयध्वै ८
 स ई स्पृधो वनते अप्रतीतो बिभ्रद् वज्रं वृत्रहणं गर्भस्तौ ।
 तिष्ठन्द्री अध्यस्तेव गते वचोयुजा वहत इन्द्रमृष्वम् ९
 सनेम तेऽवसा नव्यं इन्द्र प्र पूरवः स्तवन्त एना यज्ञैः
 सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्द-र्द्धन् दासीः पुरुकुत्साय शिक्षन् १०
 त्वं वृध इन्द्र पूव्यो भू-वखिवस्यन्नुशने काव्याय ।
 परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे ददाथ स्वं नपातम् ११
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती-र्कणोरुपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमतिं शूर पथि पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति १२
 तव ह त्यादिन्द्र विश्वमाजौ सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्वप् ।
 द्वादयदित तुभ्यं सोमेभिः सुन्वन् दृभीतिरिध्मभृतिः पक्थ्यकैः १३ [१०] (२९९)

(२१)

१२ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः ९, ११ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारो-हव्यं वीरु हव्या हवन्ते ।
 धियो रथेष्ठा मजरं नवीयो रुयिर्विभूतिरीयते वचस्या १ (२३०)

तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानो गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धम् ।	
यस्य दिवमतिं मत्ता पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम्	२
स इत् तमोऽवयुनं ततन्वत् सूर्येण वयुनवच्चकार ।	
कदा ते मर्ता अमृतस्य धामे—यक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः	३
यस्ता चकार स कुहं स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासु विश्व ।	
कस्ते यज्ञो मनसे शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः स होता	४
इदा हि ते वेविषतः पुराजाः प्रत्तास आसुः पुरुकृत् सखायः ।	
ये मध्यमास उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि	५ [११]
तं पृच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रत्ता तं इन्द्र श्रुत्यानु येसुः ।	
अर्चामसि वीर ब्रह्मवाहो यादेव विद्म तात् त्वा महान्तम्	६
अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महिं जज्ञानमभि तत् सु तिष्ठ ।	
तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व	७
स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः ।	
त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितृणां शश्वद् बभूथ सुहव एष्टौ	८
प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वावसे नो अद्य ।	
प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वतांश्च	९
इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।	
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावा अन्यो अमृत त्वदस्ति	१०
नू म आ वाचमुप याहि विद्वान् विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रैः ।	
ये अग्निजिह्वा क्रतुसाप आसु—र्ये मनुं चक्रुर्परं दसाय	११
स नो बोधि पुरता सुगेषु—त दुर्गेषु पथिकृद् विदानः ।	
ये अश्रमास उरवो वहिष्ठा—स्तेभिर्न इन्द्राभि वक्षि वाजम्	१२ [१२] (१४१)

(२२)

११ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य एक इन्द्रव्यश्र्वर्षणीना—मिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आभिः ।

यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् त्सत्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान्

तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विप्रासो अभि वाजयन्तः ।

नक्षद्भामं ततुरिं पर्वतेष्वा—मद्रोघवाचं मृतिभिः शविष्ठम्

४१ KC.

१९

(१४३)

तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नृवतः पुरुक्षोः ।
 यो अस्कृधोयुरजरः स्वर्वान् तमा भर हरिवो मादृयधै ३
 तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चि जारितार आनशुः सुममिन्द्र ।
 कस्ते भागः किं वयो दुध खिद्रः पुरुहूत पुरुवसोऽसुरन्नः ४
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठा मिन्द्रं वेपी वक्वरी यस्य नू गीः ।
 तुविग्रभं तुविकूर्मि रभोदां गातुमिषे नक्षते तुममच्छ ५ [१३]

अया ह त्वं मायया वावृधानं मनोजुवा स्वतवः पर्वतेन ।
 अच्युता चिद् वीळिता स्वोजो रुजो वि हृव्हा धृषता विराप्तिन् ६
 तं वो धिया नव्यस्या शविष्ठं प्रत्नं प्रत्नवत् परितंसयधै ।
 स नो वक्षदनिमानः सुवह्मेन्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ७
 आ जनाय दुहणे पार्थिवानि दिव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा ।
 तपा वृषन् विश्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपश्च ८
 भुवो जनस्य दिव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतस्त्वेषसंहक् ।
 धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वा अजुर्य दयसे वि मायाः ९
 आ संयतमिन्द्र णः स्वस्ति शत्रुतूर्याय बृहतीममृधाम् ।
 यया दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन् सुतुका नाहुषाणि १०
 स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभिरा गहि प्रयज्यो ।
 न या अदेवो वरते न देव आभिर्याहि तूयमा मद्र्यद्रिक् ११ [१४] (२५२)

(२३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत इत् त्वं निमिश्ल इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्माणि शस्यमान उक्थे ।
 यद् वा युक्ताभ्यां मघवन् हरिभ्यां बिभ्रद् वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि १
 यद् वा द्विवि पार्थे सुष्विमिन्द्र वृत्रहत्येऽर्वांसि शूरसातौ ।
 यद् वा दक्षस्य बिभ्युषो अबिभ्यदरन्धयः शर्धत इन्द्र दस्यून् २
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुगो जरितारमुती ।
 कर्ता वीराय सुष्वय उ लोकं दाता वसुं स्तुवते कीरये चित् ३ (२५५)

गन्तेयान्ति सर्वना हरिभ्यां बभ्रिर्वज्रं पपिः सोमं दुदिर्गाः ।
कर्ता वीरं नर्यं सर्ववीरं श्रोता हवं गृणतः स्तोमवाहाः
अस्मै वयं यद् वावान तद् विविष्म इन्द्राय यो नः प्रदिवो अपस्कः ।
सुते सोमं स्तुमसि शंसदुक्थेन्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत्

४

५ [१५]

ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत् त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः ।
सुते सोमं सुतपाः शंतमानि रान्द्रा क्रियास्म वक्षणांनि यज्ञैः
स नो बोधि पुरोळाशं रराणः पिबा तु सोमं गोक्रजीकमिन्द्र ।
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदो रं कृधि त्वायत उ लोकम्
स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अश्रुवन्तु ।
प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः
तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमैभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।
कुवित् तस्मा अस्ति नो भराय न सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति
एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमं भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः ।
असद् यथा जरित्र उत सूरि रिन्द्रो रायो विश्ववारस्य दाता

६

७

८

९

१० [१६] (१६२)

(२४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २४-४३]

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वृषा मदु इन्द्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा क्रजीषी ।
अर्च्यो मघवा नृभ्य उक्थैर्द्युक्षो राजा गिरामक्षितोतिः
ततुर्विरो नर्यो विचेताः श्रोता हवं गृणत उर्व्यूतिः ।
वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो विदथे दाति वाजम्
अक्षो न चक्रयोः शूर बृहन् प्र ते म्हा रिरिचे रोदस्योः ।
वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्यूतयो रुरुहु रिन्द्र पूर्वीः
शचीवतस्ते पुरुशाक शाका गवामिव सुतयः संचरणीः ।
वत्सानां न तन्तयस्त इन्द्र दामन्वन्तो अदुमानः सुदामन्
अन्यदृद्य कर्वरमन्यदु श्वो ऽसञ्च सन्मुहुराचक्रिन्द्रः ।
मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषा ऽर्यो वशस्य पर्येतास्ति

१

२

३

४

५ [१७] (२६७)

वि त्वदापो न पर्वतस्य पृष्ठा दुक्थेभिरिन्द्रानयन्त यज्ञैः ।	
तं त्वाभिः सुष्टुतिभिर्वाजयन्त आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः	६
न यं जरन्ति शरदो न मासा न द्याव इन्द्रमवकर्शयन्ति ।	
वृद्धस्य चिद् वर्धतामस्य तनूः स्तोमेभिरुक्थैश्च शस्यमाना	७
न वीळ्वे नमते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय स्तवान् ।	
अज्रा इन्द्रस्य गिरयश्चिहृष्वा गम्भीरे चिद् भवति गाधमस्मै	८
गम्भीरेण न उरुणामत्रिन् प्रेषो यन्धि सुतपावन् वाजान् ।	
स्था ऊ षु ऊर्ध्व ऊती अरिषण्यन्नक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाम्	९
सचस्व नायमवसे अभीक इतो वा तमिन्द्र पाहि रिषः ।	
अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मदेम शतहिमाः सुवीराः	१० [१८] (२७२)

(२५)

९ वाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

या त ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुष्मिन्नस्ति ।	
ताभिरू षु वृत्रहत्येऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान् न उग्र	१
आभिः स्पृधो मिथतीरिषण्यन्नमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र ।	
आभिर्विश्वा अभियुजो विषूची रायाय विशोऽव तारीर्दासीः	२
इन्द्र जामय उत येऽजामयो ऽर्वाचीनासो वनुषो युयुजे ।	
त्वमेषां विथुरा शवांसि जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराचः	३
शूरो वा शूरं वनते शरीरैस्तनुरुचा तरुषि यत् कृण्वैते ।	
तोके वा गोषु तनये यदुप्सु वि क्रन्दसी उर्वरासु ब्रवैते	४
नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णुर्न त्वा योधो मन्यमानो युयोध ।	
इन्द्र नकिंष्ट्वा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि तानि	५ [१९]

स पत्यत उभयोर्नृम्णमयो र्यदी वेधसः समिथे हवन्ते ।	
वृत्रे वा महो नूवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसैते	६
अर्ध स्मा ते चर्षणयो यदेजा निन्द्र त्रातोत भवा वरूता ।	
अस्माकासो ये नृतमासो अर्य इन्द्र सूरयो दधिरे पुरो नः	७
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये ।	
अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृपहो	८ (२८०)

एवा नः स्पृधः समजा सम—स्विन्द्र रारन्धि मिथतीरदेवीः ।
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो भरद्वाजा उत त इन्द्र नूनम्

९ [२०] (१८१)

(२६)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

श्रुधी न इन्द्र ह्वयामसि त्वा महो वाजस्य सातौ वावृषाणाः ।
सं यद विशोऽयन्त शूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहन् दाः
त्वां वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ ।
त्वां वृत्रेर्विन्द्र सत्पतिं तरुत्रं त्वां चष्टे मुष्टिहा गोषु युध्यन्
त्वं कविं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुष्णं दाशुषे वर्क ।
त्वं शिरो अमर्मणः पराह—नतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन्
त्वं रथं प्र भरो योधमृष्व—मावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।
त्वं तुग्रं वेतसवे सचाहन् त्वं तुजिं गृणन्तमिन्द्र तूतोः
त्वं तदुक्थमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता सहस्रा शूर दधि ।
अव गिरेर्दासं शम्बरं हन् प्रावो दिवोदासं चित्राभिरूती

१

२

३

४

५ [२१]

त्वं श्रद्धाभिर्मन्दसानः सोमैर्दुभीतये चुमुरिमिन्द्र सिष्वप् ।
त्वं रुजिं पिठीनसे दशस्यन् षष्टिं सहस्रा शच्या सचाहन्
अहं चन तत् सूरिभिरानश्यां तव ज्याय इन्द्र सुम्रमोजः ।
त्वया यत् स्तवन्ते सधवीर वीरा—स्त्रिवरूथेन नहुषा शविष्ठ
वयं ते अस्यामिन्द्र द्युम्रहूतौ सखायः स्याम महिन प्रेष्ठाः ।
प्रातर्दनिः क्षत्रश्रीरस्तु श्रेष्ठौ घने वृत्राणां सनये धनानाम्

६

७

८ [२२] (१८९)

(२७)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः, ८ अभ्यावर्ती चायमानः (दानं) । त्रिष्टुप् ।

किमस्य मदे किम्वस्य पीता—विन्द्रः किमस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि किं ते अस्य पुरा विविद्वे किमु नूतनासः
सदस्य मदे सदस्य पीता—विन्द्रः सदस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि सत् ते अस्य पुरा विविद्वे सदु नूतनासः

१

२

(१९१)

नहि नु ते महिमतः समस्य न मधवन् मधवत्त्वस्य विद्म ।
 न राधसोराधसो नूतनस्येन्द्र नकिर्ददृश इन्द्रियं ते ३
 एतत् त्यत् त इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्य शेषः ।
 वज्रस्य यत् ते निहतस्य शुष्मात् स्वनाच्चिदिन्द्र परमो दुदार ४
 वधीदिन्द्रो वरशिखस्य शेषो ऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन् ।
 वृचीवतो यद्धरियूपीयायां हन् पूर्वे अर्धे भियसापरो दत्त ५ [२३]

त्रिंशच्छतं वर्मिणं इन्द्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत श्रवस्या ।
 वृचीवन्तः शरवे पत्यमानाः पात्रा भिन्द्वाना न्यर्थान्यायन् ६
 यस्य गावावरुषा सूयवस्यू अन्तरू पु चरतो रेरिहाणा ।
 स सृञ्जयाय तुर्वशं परादाद् वृचीवतो दैववाताय शिक्षन् ७
 द्वयो अग्ने रथिनो विंशतिं गा वधूमतो मधवा मह्यं सम्राट् ।
 अभ्यावर्ती चायमानो ददाति दूणाशेयं दक्षिणा पार्थिवानाम् ८ [२४] (२९७)

(२८)

८ बर्हस्पत्यो भरद्वाजः । गावः; २, ८ इन्द्रो गावो वा । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ८ अनुष्टुप् ।

आ गावो अगमन्नुत भद्रमक्रन् त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावतीः पुरुषा इह स्यु—रिन्द्राय पूर्वीरुषसो दुर्हानाः १
 इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्ष—त्युपेद् ददाति न स्वं मुषायति ।
 भूयोभूयो रथिमिदस्य वर्धय—न्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम् २
 न ता नशन्ति न दभाति तस्करो नासामामित्रो व्यथिरा दधर्षति ।
 देवाँश्च याभिर्यजते ददाति च ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह ३
 न ता अवीं रेणुककाटो अश्रुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अभि ।
 उरुगायमभयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ४
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।
 इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीन्द्रदा मनसा चिदिन्द्रम् ५
 यूयं गावो मेदयथा कृशं चि—दश्रीरं चित् कृणुथा सुप्रतीकम् ।
 भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचो बृहद् वो वयं उच्यते सभासु ६ (३०३)

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

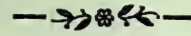
मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः

उपेदमुपपर्वन मासु गोषूप पृच्यताम् ।

उप ऋषभस्य रेत स्युर्पेन्द्र तव वीर्ये

७

८ [२५] (३०५)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३५]

(२९)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं वो नरः सखायं सेपुर्महो यन्तः सुमतये चक्रानाः ।

महो हि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम्

आ यस्मिन् हस्ते नयीं मिमिक्षु रा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।

आ रश्मयो गर्भस्त्योः स्थूरयो राध्वन्नश्वासो वृषणो युजानाः

श्रिये ते पादा दुव आ मिमिक्षु धृष्णुर्वज्री शवसा दक्षिणावान् ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नृतविषिरो बभूथ

स सोम आमिश्रतमः सुतो भूद् यस्मिन् पक्तिः पच्यते सन्ति धानाः ।

इन्द्रं नरः स्तुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो देववाततमाः

न ते अन्तः शवसो धाप्यस्य वि तु बाबधे रोदसी महित्वा ।

आ ता सूरिः पृणति तूतुजानो यूथेवाप्सु समीजमान ऊती

एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तूती अनूती हिरिशिप्रः सत्वा ।

एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्यून

१

२

३

४

५

६ [१] (३११)

(३०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

भूय इद् बाबधे वीर्याय एको अजुर्यो दयते वसूनि ।

प्र रिरिचे दिव इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे

अर्धा मन्ये बृहदसुर्यमस्य यानि दाधार नकिरा मिनाति ।

दिवेदिवे सूर्यो दर्शतो भूद् वि सन्नान्युर्विया सुक्रतुर्धात

अद्या चिन्न चित तदपो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिन्द्र ।

नि पर्वता अद्यसदो न सेदु स्त्वया हृळ्हानि सुक्रतो रजांसि

१

२

३

(३१२)

सत्यमित् तन्न त्वावाँ अन्यो अस्तीन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् ।

अहन्नहिँ परिशयान्मर्णो ऽवांसृजो अपो अच्छा समुद्रम्

४

त्वमपो वि दुरो विषूचीरिन्द्र हृळ्हमरुजः पर्वतस्य ।

राजाभवो जगतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यामुषासम्

५ [२] (३१६)

(३१)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ४ शकरी ।

अभूरेको रयिपते रयीणा मा हस्तयोरधित्वा इन्द्र कृष्टीः ।

वि तोके अप्सु तनये च सूर्ये ऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः

१

त्वद् भियेन्द्र पार्थिवानि विश्वा ऽच्युता चिच्छ्यावयन्ते रजांसि ।

द्यावाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं हृळ्हं भयते अजमन्ना ते

२

त्वं कुत्सेनाभि शुष्णमिन्द्रा ऽशुषं युध्य कुर्यवं गविष्ठौ ।

दशं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुषायश्चक्रमविवे रपांसि

३

त्वं शतान्यव शम्बरस्य पुरो जघन्थाप्रतीनि दस्योः ।

अशिक्षो यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय सुन्वते सुतक्रे भरद्वाजाय गृणते वसूनि ४

स सत्यसत्त्वन् महते रणाय रथमा तिष्ठ तुविनृम्ण भीमम् ।

याहि प्रपथिन्नवसोप मद्विक् प्र च श्रुत श्रावय चर्षणिभ्यः

५ [३] (३२१)

(३२)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय ।

विरिन्दिने वज्रिणे शंतमानि वचांस्यासा स्थविराय तक्षम्

१

स मातरा सूर्येणा कवीना मवासयद् रुजर्द्वि गृणानः ।

स्वाधीभिर्ऋक्भिर्वावशान उदुस्त्रियाणामसृजन्निदानम्

२

स वह्निभिर्ऋक्भिर्गोषु शश्वन् मितजुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।

पुरः पुरोहा सखिभिः सखीयन् हृळ्हा रुरोज कविभिः कविः सन्

३

स नीव्याभिर्जरितारमच्छा महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।

पुरुवीराभिर्वृषभ क्षितीना मा गिर्वणः सुविताय प्र याहि

४

(३२५)

स सर्गेण शर्वसा तक्तो अत्यै—रप इन्द्रो दक्षिणतस्तुराषाट् ।
इत्था सृजाना अनपावुदर्थं दिवेदिवे विविषुरप्रमुष्यम्

५ [४] (३२६)

(३३)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो वृा मदो वृषन् त्वभिष्टिर्दास्वान् ।
सौर्वश्यं यो वनवत् स्वश्वो वृत्रा समत्सु सासहदुमित्रान् १
त्वां हीन्द्रावसे विवाचो हवन्ते चर्षणयः शूरसातौ ।
त्वं विप्रैभिर्वि पणीरशाय—स्त्वोत इत् सनिता वाजमर्वा २
त्वं तां इन्द्रोभयां अमित्रान् दासा वृत्राण्यार्यां च शूर ।
वधीर्वनेव सुधितेभिरक्तै—रा पृत्सु दर्षि नृणां नृतम ३
स त्वं न इन्द्राकवाभिरुती सखा विश्वायुरविता वृधे भूः ।
स्वर्षाता यद्धवयामसि त्वा युध्यन्तो नेमधिता पृत्सु शूर ४
नूनं न इन्द्रापरायं च स्या भवा मृळीक उत नो अभिष्टौ ।
इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्मन् दिवि ष्याम पार्ये गोषतमाः ५ [५] (३३१)

(३४)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं च त्वे जग्मुर्गिरं इन्द्र पूर्वी—र्वि च त्वद् यन्ति विभ्वो मनीषाः ।
पुरा नूनं च स्तुतय कर्षीणां पस्पृध इन्द्रे अध्यक्षथार्का १
पुरुहूतो यः पुरुगूर्त ऋभ्वाँ एकः पुरुप्रशस्तो अस्ति यज्ञैः ।
रथो न महे शर्वसे युजानोऽस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत् २
न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणी—रिन्द्रं नक्षन्तीदृभि वर्धयन्तीः ।
यदि स्तोतारः शतं यत् सहस्रं गृणन्ति गिर्वणसं शं तदस्मै ३
अस्मा एतद् दिव्यं चैव मासा मिमिक्ष इन्द्रे न्ययामि सोमः ।
जनं न धन्वन्नभि सं यदापः सत्रा वावृधुर्हवनानि यज्ञैः ४
अस्मा एतन्मह्याङ्गुषमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं मतिभिरवाचि ।
असद् यथा महति वृत्रतूर्य इन्द्रो विश्वायुरविता वृधश्च ५ [६] (३३६)

(३५)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कदा भुवन् रथक्षयाणि ब्रह्म	कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं दाः ।	
कदा स्तोमं वासयोऽस्य राया	कदा धियः करसि वाजरत्नाः	१
कहिं स्वित्र तदिन्द्र यन्नभिर्नृन्	वीरैर्वीरान् नीळयासे जयाजीन् ।	
त्रिधातु गा अर्धि जयासि गोष्विन्द्र द्युम्नं स्वर्वद् धेह्यस्मे		२
कहिं स्वित्र तदिन्द्र यज्जरित्रे	विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः शविष्ट ।	
कदा धियो न नियुतो युवासे	कदा गोमघा हवनानि गच्छाः	३
स गोमघा जरित्रे अश्वश्चन्द्रा	वाजश्रवसो अर्धि धेहि पृक्षः ।	
पीपिहीषः सुदुधामिन्द्र धेनुं	भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः	४
तमा नूनं वृजनमन्यथा चिच्छूरो यच्छक्र	वि दुरो गृणीषे ।	
मा निररं शुक्रदुषस्य धेनो	राङ्गिरसान् ब्रह्मणा विप्र जिन्व	५ [७] (३४१)

(३६)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सत्रा मदासस्तव विश्वजन्याः	सत्रा रायोऽधु ये पार्थिवासः ।	
सत्रा वाजानामभवो विभक्ता	यद् देवेषु धारयथा असुर्यम्	१
अनु प्र येजे जन ओजो अस्य	सत्रा दधिरे अनु वीर्याय ।	
स्युमगृभे दुधयेऽर्वते च	कर्तुं वृञ्जन्त्यपि वृत्रहत्ये	२
तं सधीचीरूतयो वृण्यानि	पौस्यानि नियुतः सश्चुरिन्द्रम् ।	
समुद्रं न सिन्धव उक्थशुष्मा	उरुव्यचंसं गिर आ विशन्ति	३
स रायस्वामुप सृजा गृणानः	पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः ।	
पतिर्बभूथासमो जनानामेको	विश्वस्य भुवनस्य राजा	४
स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोयु	द्यौर्न भूमाभि रायो अर्यः ।	
असो यथा नः शवसा चक्रानो	युगेयुगे वयसा चेकितानः	५ [८] (३४६)

(३७)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेन्द्र युक्तासो	हरयो वहन्तु ।	
कीरिश्चिद्धि त्वा हवते स्वर्वा	नृधीमहिं सधमादस्ते अद्य	१ (३४७)

प्रो द्रोणे हरयः कर्मागमन् पुनानास ऋज्यन्तो अभूवन् ।
 इन्द्रो नो अस्य पुर्व्यः पपीयाद् द्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा
 आसन्नाणासः शवसानमच्छेन्द्रं सुचक्रे रथ्यासो अश्वाः ।
 अभि श्रव ऋज्यन्तो वहेयुर्नू चिन्नु वायोरमृतं वि दस्येत्
 वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियर्तीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः ।
 यया वज्रिवः परियास्यंहो मघा च धृष्णो दयसे वि सूरीन्
 इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य दातेन्द्रो गीर्भिवर्धतां वृद्धमहाः ।
 इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्वा ऽऽ ता सूरिः पृणति तूतुजानः

२

३

४

५ [९] (३५१)

(३८)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपादित उदु नश्चित्रतमो महीं भर्षद् द्युमतीमिन्द्रहूतिम् ।
 पन्यसीं धीतिं दैव्यस्य यामञ्जनस्य रातिं वनते सुदानुः
 दुरान्चिदा वसतो अस्य कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।
 एयमेन देवहूतिर्ववृत्या न्मद्य गिन्द्रमियमूच्यमाना
 तं वो धिया परमया पुराजा मजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः ।
 ब्रह्मा च गिरो दधिरे समस्मिन् महोश्च स्तोमो अधि वर्धदिन्द्रे
 वर्धाद् यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद् ब्रह्म गिर उक्था च मन्म ।
 वर्धाहैनमुषसो यामन्नक्तो वर्धान् मासाः शरद्वो द्याव इन्द्रम्
 एवा जज्ञानं सहसे असामि वावृधानं राधसे च श्रुताय ।
 महामुग्रमवसे विप्र नूनमा विवासेम वृत्रतूर्येषु

१

२

३

४

५ [१०] (३५६)

(३९)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मन्द्रस्य कुवेर्दिव्यस्य बह्वे विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।
 अपा नस्तस्य सचनस्य देवेषो युवस्व गृणते गोअग्राः
 अयमुज्ञानः पर्यद्रिमुसा कृतधीतिभिर्कृतयुग्युजानः ।
 रुजदरुगणं वि वलस्य सानुं पर्णोर्वचोभिरभि योधदिन्द्रः

१

२

(३५७)

अयं द्योतयद्व्युतो व्य॑क्तून् द्रोषा वस्तोः शरदु इन्दुरिन्द्र ।

इमं केतुमदधुनू चिदह्नां शुचिजन्मन उपसश्चकार ३

अयं रोचयदुरुचो रुचानोऽ ५यं वासयद् व्यू॑तेन॑ पूर्वीः ।

अयमीयत ऋतयुग्भिरश्वैः स्वविदा नाभिना चर्षणिप्राः ४

नू गृणानो गृणते प्रत्न राजन्निषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः ।

अप ओषधीरविषा वनानि गा अर्वतो नूनूचसे रिरिहि ५ [११] (३६१)

(४०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदाया—ऽव॑ स्य हरी वि मु॑चा सखाया ।

उत प्र गा॑य गृण आ निषद्या—ऽथा॑ यज्ञाय॑ गृणते वयो॑ धाः १

अस्य॑ पिब॒ यस्य॑ जज्ञान॑ इन्द्र॒ मदा॑य॒ कृत्वे॑ अपि॒बो विर॑प्तिन् ।

तमु॑ ते गावो॑ नर॒ आपो॑ अद्रि—रिन्दुं॑ सम॒ह्यन् पी॑तये॒ सम॑स्मै २

समि॑न्द्रे अ॒ग्नौ सु॒त इन्द्र॑ सोम॒ आ त्वा॑ वहन्तु॒ हर॑यो वहि॑ष्ठाः ।

त्वा॑य॒ता मन॑सा जोह॒वीमीन्द्रा॑ याहि सु॒विताय॑ म॒हे नः॑ ३

आ याहि॑ शश्व॑दु॒शता॑ य॒याथेन्द्र॑ महा॒ मन॑सा सोम॒पेय॑म् ।

उप॑ ब्र॒ह्माणि॑ शृणव॒ इमा नो॑ ऽथा॑ ते य॒ज्ञस्त॒न्वेऽ वयो॑ धात् ४

यदि॑न्द्र द्वि॒वि पा॑र्ये॒ यद्व॑ध—ग्यद् वा॒ स्वे स॑दने॒ यत्र॑ वासि॑ ।

अतो॑ नो य॒ज्ञम॑वसे॒ नियु॑त्वान् त्स॒जोषाः॑ पाहि॒ गिर्व॑णो म॒रुद्भिः॑ ५ [१२] (३६६)

(४१)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अहे॑ळमान॒ उप॑ याहि॒ यज्ञं॑ तुभ्यं॑ पवन्त॒ इन्द्र॑वः सु॒तासः॑ ।

गावो॑ न व॒ज्रिन् त्स्वमो॑को अ॒च्छेन्द्रा॑ ग॒हि प्रथ॑मो य॒ज्ञिया॑नाम् १

या ते॑ का॒कुत् सु॒कृता॑ या वरि॑ष्ठा॒ यया॑ शश्व॒त् पिब॑सि म॒ध्वं ऊ॑र्मिम् ।

तया॑ पाहि॒ प्र ते॑ अध्व॒र्युर॑स्थात् सं ते॑ वज्रो॑ वर्ततामिन्द्र॒ गव्युः॑ २

एष॑ द्र॒प्तो वृ॒षभो॑ विश्व॒रूप॑ इन्द्रा॑य वृ॒ष्णे स॑म॒कारि॑ सोमः ।

एतं॑ पि॒ब हरि॑वः स्थातरु॒ग्र यस्ये॑शिषे॒ प्रदि॑वि यस्ते॒ अन्न॑म् ३ (३६९)

सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्या नयं श्रेयाश्चिकितुषे रणाय ।

एतं तितित्वं उप याहि यज्ञं तेन विश्वास्तविषीरा पूणस्व

४

ह्वयामसि त्वेन्द्र याह्यर्वा डरं ते सोमस्तन्वे भवाति ।

शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु प्रास्माँ अं पृतनासु प्र विक्षु

५ [१३] (३७१)

(४२)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ४ बृहती ।

प्रत्यस्मै पिपीषते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमाय जग्मये सपश्वाहध्वने नरे

१

एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमम् । अमत्रेभिर्ऋजीषिणामिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः

१

यदी सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषथ । वेदा विश्वस्य मेधिरो धूषत् तन्मिदेषते

३

अस्माअस्मा इदन्धसो ध्वर्यो प्र भरा सुतम् । कुवित् समस्य जन्यस्य शर्धतो ऽभिशास्तेरवस्परत्

४

[१४] (३७५)

(४३)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यस्य त्यच्छम्बरं मदे दिवोदासाय रन्धयः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब

१

यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब

२

यस्य गा अन्तरश्मनो मदे हृळ्हा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब

३

यस्य मन्दानो अन्धसो मार्घोनं दधिषे शर्वः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब

४

[१५] (३७२)

(४४)

। चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४४-४९]

२४ शंयुर्बार्हस्पत्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-६ अनुष्टुप्, ७-९ (८ वा) विराट् ।

यो रयिवो रयितमो यो द्युमैद्युम्वत्तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः

१

यः जग्मस्तुविशग्म ते रायो कामा मतीनाम् ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः

२

येन वृद्धो न शर्वसा तुरो न स्वाभिर्ऋतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः

३

त्यमुं वो अप्रहणं गृणीषे शर्वसस्पतिम् ।

इन्द्रं विश्वासाहं नरं मंहिष्ठं विश्वचर्षाणिम्

४

(३८३)

यं वर्धयन्तीद् गिरः पतिं तुरस्य राधसः ।

तमिन्द्रस्य रोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः

५ [१६]

तद् वं उक्थस्य बर्हणेन्द्रापोपस्तृणीषणि ।

विपो न यस्योतयो वि यद् रोहन्ति सक्षितः

६

अविदुद् दक्षं मित्रो नवीयान् पणानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् ।

ससवान् त्सौलाभिर्धौतरीभि रुरुष्या पायुरभवत् सखिभ्यः

७

ऋतस्य पृथि वेधा अपायि श्रिये मनींसि देवासो अक्रन् ।

दधानो नाम महो वचोभिर्वपुर्हृशये वेन्यो व्यावः

८

द्युमत्तमं दक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररांतीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शचीभिर्धनस्य सातावस्माँ अविद्धि

९

इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्नभूम वयं द्वात्रे हरिवो मा वि वेनः ।

नकिंरापिर्दृष्टो मर्त्यत्रा किमङ्ग रध्रचोदनं त्वाहुः

१० [१७]

मा जस्वने वृषभ नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम ।

पूर्वीष्ट इन्द्र निषिधो जनेषु जह्यसुष्वीन् प्र वृहापृणतः

११

उदुभ्राणीव स्तनयन्नियतीन्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्या ।

त्वमांसि प्रदिवः कारुधाया मा त्वादामान् आ दभन् मघोनः

१२

अध्वर्यो वीर प्र महे सुताना मिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा ।

यः पूर्व्याभिरुत नूतनाभिर्गीर्भिर्वीवृधे गृणतामृषीणाम्

१३

अस्य मदे पुरु वर्षींसि विद्वा निन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघान

तमु प्र होषि मधुमन्तमस्मै सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्यै

१४

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता वृत्रं वज्रेण मन्दसानः ।

गन्ता यज्ञं परावर्तश्चिदच्छा वसुर्धीनामविता कारुधायाः

१५ [१८]

इदं त्यत् पात्रमिन्द्रपान मिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि ।

मत्सद् यथा सौमनसाय देवं व्यस्मद् द्वेषो युयवद् व्यंहः

१६

एना मन्दानो जहि शूर शत्रू आमिमजामि मघवन्नमित्रान् ।

अभिषेणो अभ्याउदेदिशानान् पराच इन्द्र प्र मृणा जही च

१७

आसु ष्मा णो मघवन्निन्द्र पू त्स्वस्मभ्यं महि वरिवः सुगं कः ।

अषां तोकस्य तनयस्य जेष इन्द्र सूरिन् कृणुहि स्मा नो अर्धम्

१८

(३९७)

आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽत्याः ।	
अस्मत्राञ्चो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु	१९
आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्थुर्धृतप्रुषो नोर्मयो मर्दन्तः ।	
इन्द्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमम्	२० [१९]
वृषासि द्विवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिन्धूनां वृषभः स्तिर्यानाम् ।	
वृष्णे त इन्दुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय	२१
अयं देवः सहसा जायमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत् ।	
अयं स्वस्य पितुरायुधानीन्दुरमुष्णादशिवस्य मायाः	२२
अयमकृणोदुषसः सुपत्नीरयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरन्तः ।	
अयं त्रिधातु द्विवि रौचनेषु त्रितेषु विन्ददुमृतं निर्गूळहम्	२३
अयं द्यावापृथिवी वि ष्कभायद्वयं रथमयुनक् सप्तरश्मिम् ।	
अयं गोषु शच्या पक्रमन्तः सोमो दाधार दशयन्त्रमुत्सम्	२४ [२०] (४०३)

(४५)

३३ शंयुर्वाहस्पत्यः । इन्द्रः, ३१-३३ वृबुस्तक्षा । गायत्री, २९ अतिनिचृत्,
३१ पादनिचृत्, ३३ अनुष्टुप् ।

य आनयत् परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम् । इन्द्रः स नो युवा सखा	१
अविप्रे चिद् वयो दधदनाशुना चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम्	२
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नास्य क्षीयन्त ऊतयः	३
सखायो ब्रह्मवाहसे ऽर्चन्त प्र च गायत । स हि नः प्रमर्तिर्मही	४
त्वमेकस्य वृत्रहन्नविता द्वयोरसि । उतेदृशे यथा वयम्	५ [२१]
नयसीद्वति द्विषः कृणोष्युक्थशंसिनः । नृभिः सुवीर उच्यसे	६
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीर्भिः सखायमृग्मियम् । गां न द्रोहसे हुवे	७
यस्य विश्वानि हस्तयो रूचुर्वसूनि नि द्विता । वीरस्य पृतनाषहः	८
वि हृळ्हानि चिदद्विवो जनानां शचीपते । बृह माया अनानत	९
तमु त्वा सत्य सोमपा इन्द्र वाजानां पते । अहूमहि श्रवस्यवः	१० [२२]
तमु त्वा यः पुरासिथ यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवम्	११ (४१४)

धीभिरर्वीन्द्रिर्वतो वाजाँ इन्द्र श्रवाय्यान् । त्वया जेष्म हितं धनम् १२
 अभूरु वीर गिर्वणो महाँ इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तसाय्यः १३
 या त ऊतिरमित्रहन् मक्षूजवस्तुमासति । तया नो हिनुही रथम् १४
 स रथेन रथीतमो ऽस्माकेनाभियुग्वना । जेषि जिष्णो हितं धनम् १५ [२३]

य एक इत् तमु ष्टुहि कृष्तीनां विचर्षणिः । पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः १६
 यो गृणतामिदासिंथा—ऽऽपिरुती शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय १७
 धिष्व वज्रं गभस्त्यो रक्षोहत्याय वाज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृधः १८
 प्रत्नं रयीणां युजं सखायं कीरिचोदनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे १९
 स हि विश्वानि पार्थिवाँ एको वसूनि पत्यते । गिर्वणस्तमो अधिगुः २० [२४]

स नो नियुद्धिरा पृण कामं वाजेभिरश्विभिः । गोमन्दिर्गोपते धूषत् २१
 तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वने । शं यद् गवे न शाकिने २२
 न घा वसुर्नि यमते दानं वाजस्य गोमतः । यत् सीमुष श्रवद् गिरः २३
 कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गर्मतः । शचीभिरप नो वरत् २४
 इमा उ त्वा शतक्रतो ऽभि प्र णोनुवुर्गिरः । इन्द्र वत्सं न मातरः २५ [२५]

दूणाशं सख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो अश्वायते भव २६
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः २७
 इमा उ त्वा सुतेसुते नक्षन्ते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धेनवः २८
 पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजेभिर्वाजयताम् २९
 अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः । अस्मान् राये महे हिनु ३०
 अधि ब्रुवुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न गाङ्गयः ३१
 यस्य वायोरिव द्रवद् भद्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो दानाय मंहते ३२
 तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । ब्रुवुं सहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमम् ३३ [२६] (४३६)

(४६)

१४ शंयुर्वाहस्पत्यः । इन्द्रः । प्रगाथः (=विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वाजस्य कारवः ।
 त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्यंति नर—स्त्वां काष्ठास्वर्वतः

१

(४३७)

- स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया महः स्तवानो अद्रिवः ।
गामश्वं रथ्यमिन्द्र सं किं सत्रा वाजं न जिग्युषे २
- यः सत्राहा विचर्षणि—रिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।
सहस्रमुष्क तुविंनृम्ण सत्पते भवा समत्सु नो वृधे ३
बाधसे जनान् वृषभेव मन्युना घृषौ मीळ्ह ऋचीषम ।
अस्माकं बोध्यविता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ४
- इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरं ओजिष्ठं पपुंरि श्रवः ।
येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिप्र प्राः ५ [२७]
- त्वामुग्रमवसे चर्षणीसहं राजन् देवेषु हूमहे ।
विश्वा सु नो विथुरा पिन्दुना वंसो ऽमित्रान् त्सुषहान् कृधि ६
यदिन्द्र नाहुषीष्वाँ ओजो नृम्णं च कृष्टिषु ।
यद् वा पञ्च क्षितीनां द्युम्नमा भर सत्रा विश्वानि पौंस्या ७
यद् वा तुक्षौ मघवन् दुह्यावा जने यत् पूरौ कच्च वृष्ण्यम् ।
अस्मभ्यं तद् रिंरीहि सं नृषाह्ये ऽमित्रान् पृत्सु तुर्वणे ८
- इन्द्र त्रिधातुं शरणं त्रिवरूथं स्वस्तिमत् ।
छर्दिर्यच्छ मघवन्मश्च मह्यं च यावया दिद्युर्मेभ्यः ९
ये गन्यता मनसा शत्रुमादुभु—रभिप्रन्नन्ति धृष्णुया ।
अध स्मा नो मघवन्निन्द्र गर्विणस्तनूपा अन्तमो भव १० [२८]
- अध स्मा नो वृधे भवेन्द्र नायमवा युधि ।
यवन्तरिक्षे पतयन्ति पर्णिनो दिद्यवस्तिग्ममूर्धानः ११
यत्र शूरासस्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् ।
अध स्मा यच्छ तन्वेडं तने च छर्दि—रचित्तं यावय द्वेषः १२
- यदिन्द्र सर्गे अर्वतश्चोदयासे महाधने ।
असमने अध्वनि वृजिने पथि श्येनाँ इव श्रवस्यतः १३
सिन्धूरिव प्रवण आशुया यतो यद्वि क्लोशमनु प्वणि ।
आ ये वयो न वर्वृतत्यामिधि गृभीता बाह्वोर्गवि १४ [२९] (४५०)

(४७)

३१ गगो भारद्वाजः । इन्द्रः, १-५ सोमः, २० देव-भूमि-बृहस्पतीन्द्राः, २२-२५ सार्ज्यः प्रस्तोकः
(दानस्तुतिः), २६-२८ रथः, २९-३० तुन्दुभिः, ३१ तुन्दुभीन्द्रौ । त्रिष्टुप् ; १९ बृहती, २३ अनुष्टुप्,
२४ गायत्री, २५ द्विपदा त्रिष्टुप्, २७ जगती ।

स्वादुष्किलायं मधुमाँ उतायं तीव्रः किलायं रसवाँ उतायम् ।

उतो न्वस्य पपिवांसमिन्द्रं न कश्चन सहत आहवेषु १

अयं स्वादुरिह मर्दिष्ठ आस यस्येन्द्रो वृत्रहत्ये ममाद ।

पुरुणि यश्चयौता शम्बरस्य वि नवति नव च देह्यो हन् २

अयं मे पीत उदियति वाचमयं मनीषामुशतीर्मजीगः ।

अयं षळुर्वीरमिमीत धीरो न याभ्यो भुवनं कच्चनारे ३

अयं स यो वरिमाणं पृथिन्या वर्ष्माणं द्विवो अकृणोदयं सः

अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्वन्तरिक्षम् ४

अयं विदच्चित्रहशीकमर्णः शुक्रसन्नानामुषसामनीके ।

अयं महान् महता स्कम्भने नोद् द्यामस्तभ्राद् वृषभो मरुत्वान् ५ [३०]

धूषत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् ।

माध्यंदिने सर्वन आ वृषस्व रयिस्थानो रयिमस्मासु धेहि ६

इन्द्र प्र णः पुरएतेव पश्य प्र नो नय प्रतरं वस्यो अच्छ ।

भवा सुपारो अतिपारयो नो भवा सुनीतिरुत वामनीतिः ७

उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् त्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्ति ।

ऋष्व त इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा बृहन्ता ८

वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे धा वहिष्ठयोः शतावन्नश्वयोरा ।

इषमा वक्षीषां वर्षिष्ठां मा नस्तारीन्मघवन् रायो अर्यः ९

इन्द्र मूल मध्यं जीवातुमिच्छ चोदय धियमयसो न धाराम् ।

यत् किं चाहं त्वायुरिदं वदामि तज्जुषस्व कृधि मा देववन्तम् १० [३१]

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।

ह्वयामि शक्रं पुरहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ११

इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृलीको भवतु विश्ववेदाः ।

बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम १२ (४६२)

- तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।
 स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद द्वेषः सनुतर्युयोतु १३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोमि—गिरो ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते ।
 उरू न राधः सर्वना पुरुण्य—पो गा वज्रिन् युवसे समिन्दून् १४
 क ई स्तवत् कः पृणात् को यजाते यदुग्रमिन्मघवा विश्वहावेत् ।
 पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कृणोति पूर्वमपरं शचीभिः १५ [३२]
- शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमाय—न्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।
 एधमानद्विष्टुभयस्य राजा चोष्कूयते विश इन्द्रो मनुष्यान् १६
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वितर्तुराणो अपरोभिरेति ।
 अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वीरिन्द्रः शरदस्तर्तीति १७
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय ।
 इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश १८
 युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
 को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सूरिषु १९
 अगव्युति क्षेत्रमार्गन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहूरणाभूत् ।
 बृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्ठा—वित्था सते जरित्र इन्द्र पन्थाम् २० [३३]
- द्विवेदिवे सदृशीरन्यमर्धं कृष्णा असेधदप सन्नो जाः ।
 अहन् दासा वृषभो वस्नयन्तो—दवजे वर्चिनं शम्बरं च २१
 प्रस्तोक इन्नु राधसस्त इन्द्र दश कोशयीर्दश वाजिनोऽदात् ।
 दिवोदासादतिथिग्वस्य राधः शाम्बरं वसु प्रत्यग्रभीष्म २२
 दशाश्वान् दश कोशान् दश वस्त्रार्धिभोजना ।
 दशो हिरण्यपिण्डान् दिवोदासादसानिषम् २३
 दश रथान् प्रष्टिमतः शतं गा अर्थर्वभ्यः । अश्वथः पायवेऽदात् २४
 महि राधो विश्वजन्यं दर्धानान् भरद्वाजान् त्सार्ज्यो अभ्ययष्ट २५ [३४]
- वनस्पते वीड्वङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ।
 गोभिः सन्नद्धो असि वीळयस्वा—ऽऽस्थाता ते जयतु जेत्वानि २६
 द्विवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः ।
 अपामोज्मानं परि गोभिरावृत—मिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २७ (४७७)

इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नार्भः ।

सेमां नो हव्यदाति जुषाणो देव रथ प्रति हव्या गृभाय २८

उप श्वासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्ठितं जगत् ।

स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूराद् दवीयो अप सेध शत्रून् २९

आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा निः ष्टनिहि दुरिता बाधमानः ।

अप प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना इत इन्द्रस्य मुष्टिरासि वीळयस्व ३०

आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमद् दुन्दुभिर्वावदीति ।

समश्वपणांश्चरन्ति नो नरो ऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ३१ [३५] (४८१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३२]

(४८)

२२ शंयुर्बार्हस्पत्यः (तृणपाणिः) । १-१० अग्निः; ११-१५, २०-२१ मरुतः (१३-१५ लिंगोक्ता वा), १६-१९ पूषा, २२ द्यावाभूमी वा पृथिवी । प्रगाथः = (१, ३ वृहती; २, ४ सतो वृहती; ५ वृहती, ६ महासतो वृहती; ७ महावृहती, ८ महासतो वृहती; ९ वृहती, १० सतो वृहती; ११ ककुप्, १२ सतो वृहती), १३ पुरउष्णिक्, १४ वृहती, १५ अतिजगती, १६ ककुप्, १७ सतो वृहती, १८ पुरउष्णिक्, १९-२० वृहती, २१ महावृहती यवमध्या, २२ अनुष्टुप् ।

यज्ञायज्ञा वो अग्रये गिरागिरा च दक्षसे । प्रप्र वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम १

ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयुर्दीशेम हव्यदातये ।

भुवद् वाजेष्वविता भुवद् वृध उत त्राता तनूनाम् २

वृषा ह्यग्ने अजरो महान् विभास्यर्चिषा ।

अजस्रेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुदीतिभिः सु दीदिहि ३

महो देवान् यजसि यक्ष्यानुषक् तव क्रत्वोत दुंसना ।

अर्वाचः सीं कृणुह्यग्नेऽवसे रास्व वाजोत वस्व ४

यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य पिप्रति ।

सहसा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि ५ [१]

आ यः प्रपौ भानुना रोदसी उमे धूमेन धावते दिवि ।

तिरस्तमो ददृश ऊर्म्यास्वा श्यावास्वरूपो वृषा श्यावा अरूपो वृषा ६

बृहद्भिरग्ने अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा ।

भरद्वाजे समिधानो यविष्ठ्य रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत पावक दीदिहि ७

विश्वासां गृहपतिर्विशामसि त्वमग्ने मानुषीणाम् ।

शतं पूभिरेयविष्ठ पाह्यंहसः समेन्द्रारं शतं हिमाः स्तोतृभ्यो ये च ददति ८

(४८९)

त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य गयस्त्वमग्ने रथीरांसि विदा गाधं तुचे तु नः

९

पर्षिं तोकं तनयं पृत्भिर्द्ध्वमदधैरप्रयुत्वभिः ।

अग्ने हेळांसि दैव्या युयोधि नो ऽदेवानि ह्वरांसि च

१० [२]

आ सखायः सबर्दुधां धेनुमजध्वमुप नव्यसा वचः । सृजध्वमनपस्फुराम् ११

या शर्धाय मारुताय स्वभानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृळीके मरुतां तुराणां या सुधैरेव्यावरी १२

भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदौहसमिषं च विश्वभोजसम् १३

तं व इन्द्रं न सुक्रतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सुप्रभोजसं विष्णुं न स्तुष आदिशे १४
त्वेषं शर्धो न मारुतं तुविष्वण्यनर्वाणं पूषणं सं यथा ज्ञता ।

सं सहस्रा कारिषच्चर्षणिभ्य आ विर्गूळहा वसू करत् सुवेदा नो वसू करत् १५

आ मा पूषन्नुप द्रव शंसिषं नु ते अपिकर्ण आघृणे । अघा अर्यो अरातयः १६ [३]

मा काकुम्भीरमुद् वृहो वनस्पतिमशस्तीर्वि हि नीनशः ।

मोत सूरौ अह एवा चन ग्रीवा आदधते वेः

१७

दृतेरिव तेऽवुकमस्तु सख्यम् । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः १८

परो हि मर्त्यैरसि समो देवैरुत श्रिया । अभि ख्यः पूषन् पृत्नासु नस्त्वमवा नूनं यथा पुरा १९

वामी वामस्य धूतयः प्रणीतिरस्तु सूनृता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वे जानस्य प्रयज्यवः २०

सद्यश्चिद् यस्य चर्कृतिः परि द्यां देवो नैति सूर्यः ।

त्वेषं शवो दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः २१

सकृद्ध द्यौरजायत सकृद् भूमिरजायत । पृथ्ण्या दुग्धं सकृत् पयस्तदुन्यो नानु जायते २२ [४]

(४९)

(५०३)

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १५ शकरी ।

स्तुषे जनं सुवतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणा सुमन्यन्ता ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्तु सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः

१

विशोविश ईड्यमध्वरेष्वहसक्रतुमरतिं युवत्योः ।

दिवः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुषं यजध्वै

२

अरुषस्य दुहितरा विरूपे स्तृभिर्न्या पिपिशे सूरौ अन्या ।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत क्रुच्यमाने

३

(५०४)

प्र वायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रयि विश्ववारं रथप्राम् ।
 द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो ४
 स मे वपुश्छदयदुश्विनोर्यो रथो विरुक्मान् मनसा युजानः ।
 येन नरा नासत्येषयध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय तमने च ५ [५]

पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतमप्यानि ।
 सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थातर्जगदा कृणुध्वम् । ६
 पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धातु ।
 आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यंसत् ७
 पथस्पथः परिपति वचस्या कामेन कृतो अभ्यानल्लर्कम् ।
 स नो रासच्छरुधश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीधधाति प्र पूषा ८
 प्रथमभाजं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगमस्तिमृभ्वम् ।
 होता यक्षद् यजतं पस्त्याना मग्निस्त्वष्टारं सुहवं विभावा ९
 भुवनस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमक्तौ ।
 बृहन्तमृष्वमजरं सुषुम्नमृधग्धुवेम कविनेषितासः १० [६]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त गृणतो वरस्याम् ।
 अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत् ११
 प्र वीराय प्र तवसे तुरायाऽजा यूथेव पशुरक्षिरस्तम् ।
 स पिस्पृशति तन्वि श्रुतस्य स्तृभिर्न नाकं वचनस्य विपः १२
 यो रजांसि विममे पार्थिवाग्नि त्रिश्चिद् विष्णुर्मनवे बाधिताय ।
 तस्य ते शर्मन्नुपदुद्यमानि राया मदेम तन्वाऽतना च १३
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अद्भिरकैस्तत् पर्वतस्तत् सविता चनो धातु ।
 तदोषधीभिरभि रातिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्र राये १४
 नू नो रायि रथ्यं चर्षणिप्रां पुरुवीरं मह ऋतस्य गोपाम् ।

क्षयं दाताजरं येन जनान् त्स्पृधो अदेवीरभि च क्रमाम विश आदेवीरभ्यः श्रवाम १५ [७] (५१८)

(५०)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥ सू० ५०-६१]

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वो देवीमदितिं नमोभिर्मूळीकाय वरुणं मित्रमग्निम् ।
 अमिक्षदामर्यमणं सुशेवं त्रातृन् देवान् त्सवितारं भगं च १ (५१९)

सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृ-ननागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् ।
 द्विजन्मानो य ऋतसापः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अग्निजिह्वाः
 उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद् रोदसी शरणं सुषुम्ने ।
 महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः
 आ नो रुद्रस्य सूनवो नमन्ता मद्या हुतासो वसवोऽधृष्टाः ।
 यदीमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्वाम देवान्
 मिम्यक्ष येषु रोदसी नु देवी सिषक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
 श्रुत्वा हवं मरुतो यद्ध याथ भूमा रेजन्ते अध्वनि प्रविक्ते

२

३

४

५ [८]

अभि त्यं वीरं गिर्वेणसमर्चेन्द्रं ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।
 श्रवदिन्द्रवमुप च स्तवानो रासद् वाजो उप महो गृणानः
 ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।
 यूयं हि ष्ठा मिषजो मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः
 आ नो देवः सविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जग्म्यात् ।
 यो दत्रवाँ उषसो न प्रतीकं व्यूणुते दाशुषे वार्याणि
 उत त्वं सूनो सहसो नो अद्या देवाँ अस्मिन्नध्वरे ववृत्याः ।
 स्यामहं ते सदमिद् रातौ तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः
 उत त्या मे हवमा जग्म्यातं नासत्या धीभिर्युवमङ्ग विप्रा ।
 अत्रिं न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूर्वतं नरा दुरितादुभीके

६

७

८

९

१० [९]

ते नो रायो द्युमतो वाजवतो दातारो भूत नृवतः पुरुक्षोः ।
 वृशस्यन्तो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता अप्या मृळता च देवाः
 ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळहुर्मन्तो विष्णुर्मृळन्तु वायुः ।
 ऋभुक्षा वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः
 उत स्य देवः सविता भगो नो ऽपां नपादवतु दानु पप्रिः ।
 त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषा द्यौर्देवेभिः पृथिवी समुद्रैः
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणो त्वज एकपात् पृथिवी समुद्रः ।
 विश्वे देवा ऋतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अवन्तु
 एवा नपातो मम तस्य धीभिर्भरद्वाजा अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 ग्रा हुतासो वसवोऽधृष्टा विश्वे स्तुतासो भूता यजत्राः

११

१२

१३

१४

१५ [१०] (५३३)

(५१)

१६ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १३-१५ उष्णिक्, १६ अनुष्टुप् ।

उदु त्यच्चक्षुर्महिं मित्रयोरां एतिं प्रियं वरुणयोरदब्धम् ।
 ऋतस्य शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न दिव उदिता व्यद्यौत १
 वेदु यस्त्रीणि विदथान्येषां देवानां जन्म सनुतरा च विप्रः ।
 ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्नाभि चण्डे सूरौ अर्य एवान् २
 स्तुष उ वो मह ऋतस्य गोपा नदितिं मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमणं भगमदब्धधीती नच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ३
 रिशादसः सत्पतीरदब्धान् महो राज्ञः सुवसनस्य द्रातृन् ।
 यूनः सुक्षत्रान् क्षयतो दिवो नृनादित्यान् याम्यदितिं दुवोयु ४
 द्यौर्दृष्टितः पृथिवि मातरधुगग्ने भ्रातर्वसवो मूळता नः ।
 विश्वं आदित्या अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्त ५ [११]

मा नो वृकाय वृक्ये समस्मा अघायते रीरधता यजत्राः ।
 यूयं हि ष्ठा रथ्यो नस्तनूनां यूयं दक्षस्य वचसो बभूव ६
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे ।
 विश्वस्य हि क्षयथ विश्वदेवाः स्वयं रिपुस्तन्वं रीरिषीष्ट ७
 नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे ८
 ऋतस्य वो रथ्यः पूतदक्षा नूतस्य पस्त्यसदो अदब्धान् ।
 तां आ नमोभिरुरुचक्षसो नृन् विश्वान्व आ नमे महो यजत्राः ९
 ते हि श्रेष्ठवर्चस्त उ नस्तिरो विश्वानि दुरिता नयन्ति ।
 सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निर्ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः १० [१२]

ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं वर्धन् पूषा भगो अदितिः पञ्च जनाः ।
 सुशर्माणः स्ववसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ११
 नू सद्भानं दिव्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं याति होता ।
 आसानेभिर्यजमानो मियेधे देवानां जन्म वसूयुर्ववन्द १२
 अप त्यं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्ने दुराध्यम् । द्रुविष्ठमस्य सत्पते कुधी सुगम् १३ (५४६)

ग्रावाणः सोम नो हि कं सखित्वनायं वावशुः । जही न्यत्रिणं पणिं वृको हि षः १४
 यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिर्द्यवः । कर्ता नो अध्वन्ना सुगं गोपा अमा १५
 अपि पन्थामगन्महि स्वस्तिगामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु १६ [१३]
 (५४९)

(५२)

१७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ७-१२ गायत्री, १४ जगती ।

न तद् दिवा न पृथिव्यानु मन्ये न यज्ञेन नोत शमीभिराभिः ।
 उज्जन्तु तं सुभ्वः पर्वतासो नि हीयतामतिराजस्य यष्टा १
 अतिं वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनिर्त्सात् ।
 तपुषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विषमभि तं शोचतु द्यौः २
 किमङ्ग त्वा ब्रह्मणः सोम गोपां किमङ्ग त्वाहुरभिशस्तिपां नः ।
 किमङ्ग नः पश्यसि निद्यमानान् ब्रह्मद्विषे तपुषि हेतिमस्य ३
 अवन्तु मामुषसो जायमाना अवन्तु मा सिन्धवः पिन्वमानाः ।
 अवन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासो ऽवन्तु मा पितरो देवहूतौ ४
 विश्वदानीं सुमनसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
 तथा करद् वसुपतिर्वसूनां देवा ओहानोऽवसागमिष्ठः ५ [१४]

इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुभिः पिन्वमाना ।
 पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभुरग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ६
 विश्वे देवास आ गतं शृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि धीदत ७
 यो वो देवा घृतस्नुना हव्येन प्रतिभूषति । तं विश्व उप गच्छथ ८
 उप नः सुनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये । समूळीका भवन्तु नः ९
 विश्वे देवा कृतावधं क्रतुभिर्हवन्श्रुतः । जुषन्तां युज्यं पयः १० [१५]

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणस्त्वष्टमान् मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ११
 इमं नो अग्ने अध्वरं होतर्वयुनशो यज । चिकित्वान् दैव्यं जनम् १२
 विश्वे देवाः शृणुतेमं हव मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ ।
 ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् १३
 विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उभे रोदसी अपां नपाच्च मन्म ।
 मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुन्नेष्विद् वो अन्तमा मदेम १४ (५६३)

ये के च जमा महिनो अहिमाया दिवो जजिरे अपां सधस्थे ।	
ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षप उस्मा वरिवस्यन्तु देवाः	१५
अग्नीपर्जन्याववतं धियं मे ऽस्मिन् हवे सुहवा सुष्टुतिं नः ।	
इळामन्यो जनयद् गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे	१६
स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सूक्तेन महा नमसा विवासे ।	
अस्मिन् नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम्	१७ [१६] (५६६)

(५३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ८ अनुष्टुप् ।

वयमु त्वा पथस्पते रथं न वाजसातये । धिये पूषन्नयुज्महि	१
अभि नो नयं वसु वीरं प्रयतदक्षिणम् । वामं गृहपतिं नय	२
अदित्सन्तं चिदाघृणे पूषन् दानाय चोदय । पणेरिच्छद् वि भ्रद्रा मनः	३
वि पथो वाजसातये चिनुहि विमृधो जहि । सार्धन्तामुग्र नो धियः	४
परि तृन्धि पणीना मारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय	५ [१७]

वि पूषन्नारया तुद् पणेरिच्छद् हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय	६
आ रिख किकिरा कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय	७

यां पूषन् ब्रह्मचोदनी मारां बिभर्ष्याघृणे । तयां समस्य हृदय मा रिख किकिरा कृणु ८	
या ते अष्टा गोओपशा ऽऽघृणे पशुसार्धनी । तस्यास्ते सुम्रमीमहे	९
उत नो गोषणिं धियं मश्वसां वाजसामुत । नृवत् कृणुहि वीतये	१० [१८] (४७६)

(५४)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन् विदुषां नय यो अञ्जसानुशासति । य एवेदमिति ब्रवत्	१
समु पूष्णा गर्भमेहि यो गृह्णां अभिशासति । इम एवेति च ब्रवत्	२
पूष्णश्चक्रं न रिष्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अस्य व्यथते पविः	३
यो अस्मै हविषाविधन्न तं पूषापि मृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु	४
पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः	५ [१९]
पूषन्ननु प्र गा ईहि यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत	६

(५८२)

माकिर्नेशन्माकीं रिषन्माकीं सं शारि केवटे । अथारिष्टाभिरा गहि	७
शृण्वन्तं पूषणं वयं मिर्यमनष्टवेदसम् । ईशानं राय ईमहे	८
पूषन् तव व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारस्त इह स्मासि	९
परि पूषा पुरस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमाजतु	१० [२०] (५८६)

(५५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

एहि वां विमुचो नपादाघृणे सं संचावहै । रथीर्कृतस्य नो भव	१
रथीर्तमं कपर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे	२
रायो धारास्याघृणे वसो राशिरजाश्व । धीवतोधीवतः सखा	३
पूषणं न्वजाश्वमुप स्तोषाम वाजिनम् । स्वसुर्यो जार उच्यते	४
मातुर्दिधिषुमब्रवं स्वसुर्जारः शृणोतु नः । भ्रातेन्द्रस्य सखा मम	५
आजासः पूषणं रथे निशुम्भास्ते जनश्रियम् । देवं वहन्तु बिभ्रतः	६ [२१] (५९१)

(५६)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

य एनमादिदेशति करम्भादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे	१
उत घा स रथीर्तमः सखा सत्पतिर्युजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
उतादः परुषे गवि सूरश्चक्रं हिरण्यरम् । न्यैरयद् रथीर्तमः	३
यदुद्य त्वा पुरुष्टुत ब्रवाम दस्य मन्तुमः । तत् सु नो मन्म साधय	४
इमं च नो गवेषणं सातये सीषधो गणम् । आरात् पूषन्नसि श्रुतः	५
आ ते स्वस्तिमीमह आरेअधामुपावसुम् । अद्या च सर्वतातये श्वश्च सर्वतातये ६	[२२] (५९८)

(५७)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रापूषणौ । गायत्री ।

इन्द्रा नु पूषणा वयं सखायं स्वस्तये । हुवेम वाजसातये	१
सोममन्य उपासदुत् पातवे चम्वोः सुतम् । करम्भमन्य ईच्छति	२
अजा अन्यस्य वह्नयो हरी अन्यस्य संभृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्रते	३
यदिन्द्रो अनयद् रितो महीरपो वृषन्तमः । तत्र पूषाभवत् सचा	४ (६०२)

तां पूष्णः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिव । इन्द्रस्य चा रभामहे ५
उत् पूष्णं युवामहे ऽभीशूरिव साराथिः । मह्या इन्द्रं स्वस्तये ६ [२३] (६०४)

(५८)

४ वाहस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

शुक्रं ते अन्यद् यजतं ते अन्यद् विष्णुरूपे अहनी द्यौरिवासि ।
विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु १
अजाश्रवः पशुपा वाजपस्त्यो धियंजिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः
अष्ट्रं पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत् संचक्षाणो भुवना देव ईयते २
यास्ते पूषन्नावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
ताभिर्यासि द्रुत्यां सूर्यस्य कामेन कृत श्रव इच्छमानः ३
पूषा सुबन्धुर्दिव आ पृथिव्या इलस्पतिर्मघवा दुस्मवर्चाः ।
यं देवासो अर्ददुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं स्वश्रम ४ [२४] (६०८)

(५९)

१० वाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । बृहती, ७-१० अनुष्टुप् ।

प्र नु वोचा सुतेषु वां वीर्यां यानि चक्रथुः ।
हतासो वां पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् १
बळित्था महिमा वा मिन्द्राग्नी पनिष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं यमाविहेहमातरा २
ओक्किवासां सुते सचां अश्वा सप्ती इवादने ।
इन्द्रा न्वग्नी अवसेह वज्रिणां वयं देवा हवामहे ३
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेष्वृतावृधा ।
जोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा भसथश्चन ४
इन्द्राग्नी को अस्य वां देवौ मर्तश्चिकेतति ।
विषूचो अश्वान् युयुजान ईयत् एकः समान आ रथे ५ [२५]

इन्द्राग्नी अपादियं पूर्वागात् पृथ्वीभ्यः । हित्वी शिरो जिह्वया वावदुच्चरत् त्रिंशत् पदा न्यक्रमीत् ६
इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि बाह्वोः । मा नो अस्मिन् महाधने परा वक्तुं गर्विष्टिषु

७ (६१५)

इन्द्राग्नी तर्पन्ति मा—ऽघा अर्यो अरातयः । अप द्वेषास्या कृतं युयुतं सूर्यादधि ८
इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं विव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं विश्वायुपोषसम् ९
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमैर्भिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गीर्भिरा गत—मस्य सोमस्य पीतये १०
[२६] (६१८)

(६०)

१५ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । गायत्री; १-३, १३ त्रिष्टुप्, १४ बृहती, १५ अनुष्टुप् ।

श्रथद् वृत्रमुत संनोति वाज—मिन्द्रा यो अग्नी सहुरी सपर्यात् ।
इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता १
ता योधिष्टमभि गा इन्द्र नून—मपः स्वरुषसो अग्न ऊळ्हाः ।
दिशः स्वरुषस इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् २
आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मै—रिन्द्र यातं नमोभिरग्ने अर्वाक् ।
युवं राधोभिरकवेभिरिन्द्रा—ऽग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः ३
ता हुवे ययोरिदं पग्ने विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ४
उग्रा विघनिना मृध इन्द्राग्नी हवामहे । ता नो मृळत ईदृशे ५ [२७]

हतो वृत्राण्यार्या' हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप द्विषः ६
इन्द्राग्नी युवामिमे'ऽभि स्तोमा' अनूषत । पिबतं शंभुवा सुतम् ७
या वां सन्ति पुरुस्पृहो' नियुतो' दाशुषे' नरा । इन्द्राग्नी ताभिरा गतम् ८
ताभिरा गच्छतं नरो—पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ९
तमीळिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजन्त । कृष्णा कृणोति जिह्वया १० [२८]

य इन्द्र आविवासति सुन्नमिन्द्रस्य मर्त्यः । द्युम्नाय सुतरा अपः ११
ता नो वाजवतीरिष आशून् पिपृतमर्वतः । इन्द्रमग्निं च वोळ्हवे १२
उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह माद्वयध्वै ।
उभा दाताराविषां रयीणा—मुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् १३
आ नो गव्येभिरद्वयै—र्वसव्यैर्द्वरुप गच्छतम् ।
सखायौ देवौ सख्याय शंभुवे—न्द्राग्नी ता हवामहे १४

इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं सोम्यं मधु १५
[२९] (६३३)

(६१)

१४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सरस्वती । गायत्री, १-३, १३ जगती; १४ त्रिष्टुप् ।

इयमददाद् रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वायं दाशुषे ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पुणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति १

इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत् सानुं गिरीणां तविषेभिर्हूमिभिः ।

पारावतग्रीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः २

सरस्वति देवनिदो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य वृसयस्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अस्रवो वाजिनीवति ३

प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामवित्र्यवतु ४

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपब्रूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ५ [३०]

त्वं देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि । रदा पुषेव नः सनिम् ६

उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वण्टि सुष्टुतिम् ७

यस्या अनन्तो अहृतस्त्वेषश्चरिण्युरणवः । अमश्चरति रोरुवत् ८

सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसृरन्या क्रतावरी । अतन्नहेव सूर्यः ९

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत् १० [३१]

आपप्रुषी पार्थिवा न्युरु रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ११

त्रिषधस्था सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या भूत् १२

प्र या महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्नेभिरन्या अपसामपस्तमा ।

रथ इव बृहती विभ्वने कृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती १३

सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पर्यसा मा न आ धक् ।

जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत् क्षेत्राण्यरणानि गन्म १४ [३२] (६४७)

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः ॥ ३ ॥

॥ अथ पञ्चमोऽष्टकः ॥ ५ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-२७]

(६२)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥ ६॥ सू० ६२-७५]

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसन्ताः । अश्विना हुवे जरमाणो अर्केः ।

या सद्य उमा व्युषि जमो अन्तान् युयूषतः पर्युरु वरांसि १

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचू रजोभिः ।

पुरु वरांस्यमिता मिमानाः । ऽपो धन्वान्यति याथो अजान् २

(६४९)

ता ह त्यद् वर्तिर्यदरधमुग्रे—त्था धियं ऊहथुः शश्वदश्वैः ।

मनोजवेभिरिधिरैः शयध्वै परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य ३

ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मो—प भूषतो युयुजानसंती ।

शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहन्ता होता यक्षत् प्रतो अधुग्युवाना ४

ता वल्गू दुस्त्रा पुरुशार्कतमा प्रता नव्यसा वचसा विवासे ।

या शंसते स्तुवते शंभविष्ठा बभूवतुर्गृणते चित्रराती ५ [१]

ता भुज्युं विभिर्यः समुद्रात् तुग्रस्य सूनूमूहथु रजोभिः ।

अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्ता पतत्रिभिरर्णसो निरुपस्थात् ६

वि जयुषा रथ्या यातमाद्रिं श्रुतं हवं वृषणा वधिमत्याः ।

वृशस्यन्ता शयवे पिप्यथुर्गा—मिति च्यवाना सुमतिं भुरण्यू ७

यद् रोदसी प्रदिवो अस्ति भूमा हेळो देवानामुत मर्त्यत्रा ।

तदादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुरघं दधात ८

य इ राजानावृतुथा विदधद् रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।

गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद् वचस आनवाय ९

अन्तरैश्चक्रैस्तनयाय वर्ति—र्युमता यातं नूवता रथेन ।

सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतामपि शीर्षा ववृक्तम् १०

आ परमाभिरुत मध्यमाभि—नियुद्धिर्यातमवमाभिरर्वाक् ।

हृळहस्य चिद् गोमतो वि व्रजस्य दुरो वर्त गृणते चित्रराती ११ [२] (६५८)

(६३)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, १ विराट्, ११ एकपदा त्रिष्टुप् ।

क१ त्या वल्गू पुरुहूताद्य दूतो न स्तोमोऽविदुन्नमस्वान् ।

आ यो अर्वाङ्गास्तया ववर्त प्रेष्ठा ह्यसथो अस्य मन्मन् १

अरं मे गन्तं हवनायास्मै गृणाना यथा पिबाथो अन्धः ।

परि ह त्यद् वर्तिर्याथो रिषो न यत् परो नान्तरस्तुतुर्यात् २

अकारि वामन्धसो वरीम—न्नस्तारि बर्हिः सुप्रायणतमम् ।

उत्तानहस्तो युवयुर्ववन्दा ऽऽ वां नक्षन्तो अद्रय आस्तन् ३ (६६२)

ऊर्ध्वो वामगिरिध्वरेष्वस्थात् प्र रातिरेति जुर्णिनीं घृताचीं ।	
प्र होता गुर्तमना उराणो ऽयुक्त यो नासत्या हवीमन्	४
अधि श्रिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा शतोर्तिम् ।	
प्र मायाभिर्मायिना भूतमन्नं नरा नृत्तु जनिमन् यज्ञिर्यानाम्	५ [३]
युवं श्रीभिर्दर्शिताभिराभिः शुभे पुष्टिर्मूहथुः सूर्यायाः ।	
प्र वां वयो वपुषेऽनु पत्तन् नक्षद् वाणी सुष्टुता धिष्ण्या वाम	६
आ वां वयोऽश्वासो वहिष्ठा अभि प्रयो नासत्या वहन्तु ।	
प्र वां रथो मनोजवा असर्जीषः पृक्ष इषिधो अनु पूर्वीः	७
पुरु हि वां पुरुभुजा कृष्णं धेनुं न इषं पिन्वतमसक्राम् ।	
स्तुतश्च वां माध्वी सुष्टुतिश्च रसाश्च ये वामन्तु रातिमग्मन्	८
उत मं ऋज्रे पुरयस्य रध्वी सुमीळहे शतं पेरुके च पक्वा ।	
शाण्डो दाद्विरणिनः स्मर्दिष्टीन् दशं वशासो अभिषाचं ऋष्वान्	९
सं वां शता नासत्या सहस्रा ऽश्वानां पुरुपन्थां गिरे दात ।	
भरद्वाजाय वीर नू गिरे दाद्धता रक्षांसि पुरुदंससा स्युः	१०
आ वां सुप्ते वरिमन्त्सूरिभिः प्याम्	११ [४] (६६९)

(६४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उषः । त्रिष्टुप् ।

उदु श्रिय उषसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः ।	
कृणोति विश्वा सुपथा सुगान्यभूदु वस्वी दक्षिणा मघोनीं	१
भद्रा ददृक्ष उर्विया वि भास्युत् ते शोचिर्भानवो द्यामपत्तन् ।	
आविर्वक्षः कृणुषे शुम्भमानोषो देवि रोचमाना महोभिः	२
वहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभर्गामुर्विया प्रथानाम् ।	
अपेजते शूरो अस्तेव शत्रून् बाधते तमो अजिरो न वोळ्हा	३
सुगोत ते सुपथा पर्वतेष्ववाते अपस्तरसि स्वभानो ।	
सा न आ वह पृथुयामन्नृष्वे रयिं दिवो दुहितरिष्यध्वै	४
सा वह योक्षमिखातोषो वरं वहसि जोषमनु ।	
त्वं दिवो दुहितर्या ह देवी पूर्वहूतौ मंहना दर्शता भूः	५ (६७४)

उत् ते वयंश्चिद् वसतेरपन्तन् नरंश्च ये पितुभाजो व्युद्यौ ।
अमा सते वहसि भूरि वाम—मुषो देवि दाशुषे मर्त्याय

६ [५] (६५)

(६५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।

या भानुना रुशता राम्या—स्वज्ञायि तिरस्तमसश्चिदुक्तून्

१

वि तद् ययुररुणयुग्मिरश्वै—श्चित्रं भान्त्युषसश्चन्द्ररथाः ।

अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्ती—र्वि ता बाधन्ते तम ऊर्म्यायाः

२

श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती—र्नि दाशुष उषसो मर्त्याय ।

मघोनीर्विरवत् पत्यमाना अवो धात विधत्ते रत्नमद्य

३

इदा हि वो विधत्ते रत्नमस्ती—दा वीराय दाशुष उषासः ।

इदा विप्राय जरते यदुक्था नि ष्म मावते वहथा पुरा चित्

४

इदा हि त उषो अद्रिसानो गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।

व्युर्केण बिभिदुर्ब्रह्मणा च सत्या नृणामभवद् देवहूतिः

५

उच्छा दिवो दुहितः प्रत्नवन्नो भरद्वाजवद् विधत्ते मघोनि ।

सुवीरं रयिं गृणते रीरीह्यु—रुगायमधि धेहि श्रवो नः

६ [६] (६८१)

(६६)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यद् दोहसे पीपाय सकृच्छ्रुं दुदुहे पृश्निरुधः

१

ये अग्रयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यत् त्रिर्मरुतो वावृधन्त ।

अरेणवो हिरण्ययास एषां साकं नृमणैः पौंस्यैभिश्च भूवन्

२

रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविर्भरध्वै ।

विदे हि माता महो मही षा सेत् पृश्निः सुश्वेऽर्गर्भमाधात्

३

न य ईषन्ते जनुषोऽया न्वु—ऽन्तः सन्तोऽवद्यानि पुनानाः ।

निर्यद् दुहे शुचयोऽनु जोष—मनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः

४

(६८५)

मक्षू न येषु द्रोहसे चिद्व्या आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः ।
न ये स्तौना अयासो महा नू चित् सुदानुरव यासदुग्रान्

५ [७]

त इदुग्राः शर्वसा धृष्णुषेणा उभे युजन्त रोदसी सुमेके ।
अध स्मैषु रोदसी स्वशोचि—रामवत्सु तस्थौ न रोकः
अनेनो वो मरुतो यामो अस्त्व—नश्वश्चिद् यमजत्यरथीः ।
अनवसो अनभीशू रजस्तू—वि रोदसी पथ्या याति साधन्
नास्य वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथ वार्जसातौ ।
तोके वा गोषु तनये यमप्सु स ब्रजं दर्ता पार्ये अध द्योः
प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् ।
ये सहांसि सहसा सहन्ते रेजति अग्ने पृथिवी मखेभ्यः
त्विषीमन्तो अध्वरस्येव दिद्युत् तृष्यवसो जुहो॑ऽ नाग्नेः ।
अर्चत्रयो धुनयो न वीरा भ्राजज्जन्मानो मरुतो अधृष्टाः
तं वृधन्तं मारुतं भ्राजद्वष्टि रुद्रस्य सुनुं हवसा विवासे ।
द्विवः शर्धाय शुचयो मनीषा गिरयो नार्प उग्रा अस्पृधन्

६

७

८

९

१०

११ [८] (६९२)

(६७)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा वावृधधै ।
सं या रश्मेव यमतुर्यमिष्टा द्वा जना असमा बाहुभिः स्वैः
इयं मद वां प्र स्तृणीते मनीषो—प प्रिया नमसा बर्हिरच्छ ।
यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्टं छर्दिर्यद् वां वरुथ्यं सुदानू
आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्यु—प प्रिया नमसा हूयमाना ।
सं यावप्नःस्थो अपसेव जना—ञ्छुधीयतश्चिद् यतथो महित्वा
अश्वा न या वाजिना पूतबन्धू ऋता यद् गर्भमदितिर्भरधै ।
प्र या महि महान्ता जायमाना घोरा मतीय रिपवे नि दीधः
विश्वे यद् वां मंहना मन्दमानाः क्षत्रं देवासो अदधुः सजोषाः ।
परि यद् भूथो रोदसी चिदुर्वी सन्ति स्पशो अदब्धासो अमूराः

१

२

३

४

५ [९]

ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यून् हंहेथे सानुमुपमादिव द्योः ।
हृळ्हो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान् द्यां धासिनायोः

६

(६९८)

ता विग्रं धैथे जठरं पूणध्या आ यत् सन्न सभृतयः पूणन्ति ।	
न मृष्यन्ते युवतयोऽवाता वि यत् पयो विश्वजिन्वा भरन्ते	७
ता जिह्वया सदुमेदं सुमेधा आ यद् वां सत्यो अरतिर्कृते भूत ।	
तद् वां महित्वं घृतान्नावस्तु युवं द्वाशुषे वि चयिष्टमंहः	८
प्र यद् वां मित्रावरुणा स्पृधन् प्रिया धाम युवधिता मिनन्ति ।	
न ये देवास ओहंसा न मर्ता अयज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः	९
वि यद् वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः ।	
आद् वां ब्रवाम सत्यान्युक्था नकिर्देवेभिर्यतथो महित्वा	१०
अवोरिथा वां छर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।	
अनु यद् गावः स्फुरानृजिप्यं धृष्णं यद् रणे वृषणं युनर्जन	११ [१०] (७०३)

(६८)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ९-१० जगती ।

श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्वद् वृक्तबर्हिषो यजधै ।	
आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुम्नाय मह आववर्तत	१
ता हि श्रेष्ठा देवताता तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् ।	
मघोनां मर्हिष्ठा तुविशुष्म ऋतेन वृत्रतुरा सर्वसेना	२
ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः सुम्नेभिरिन्द्रावरुणा चक्राना ।	
वज्रेणान्यः शर्वसा हन्ति वृत्रं सिषक्त्यन्यो वृजनेषु विप्रः	३
ग्राश्च यन्नरश्च वावृधन्त विश्वे देवासो नरां स्वगृताः ।	
प्रैभ्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतमुर्वी	४
स इत् सुदानुः स्ववां ऋतावेन्द्रा यो वां वरुण दाशति त्मन् ।	
इषा स द्विषस्तरिद दास्वान् वंसद् रयि रयिवर्तश्च जनान्	५ [११]
यं युवं द्वाश्वध्वराय देवा रयिं धृत्यो वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।	
अस्मे स इन्द्रावरुणावपि प्यात् प्र यो भनक्ति वनुषामशस्तीः	६
उत नः सुत्रात्रो देवगोपाः सूरिभ्य इन्द्रावरुणा रयिः प्यात् ।	
येषां शुष्मः पृतनासु साह्वान् प्र सद्यो द्युम्ना तिरिते ततुरिः	७ (७१०)

नू न इन्द्रावरुणा गृणाना पूङ्गं रयिं सौश्रवसाय देवा ।

इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्धो ऽपो न नावा दुरिता तरेम

८

प्र सम्राजे बृहते मन्म नु प्रिय—मर्चं देवाय वरुणाय सप्रथः ।

अयं य उर्वी महिना महिब्रतः क्रत्वा विभात्यजरो न शोचिषा

९

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मद्यं धृतव्रता ।

युवो रथो अध्वरं देववीतये प्रति स्वसरमुप याति पीतये

१०

इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ।

इदं वामन्धः परिषिक्तमस्मे आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयेथाम्

११ [१२] (७१४)

(६९)

८ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

सं वां कर्मणा समिषा हिंनोमीन्द्राविष्णू अपसस्पारे अस्य ।

जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्त—मरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता

१

या विश्वासां जनितारा मतीना—मिन्द्राविष्णू कलशां सोमधाना ।

प्र वां गिरः शस्यमाना अवन्तु प्र स्तोमांसो गीयमानासो अर्केः

२

इन्द्राविष्णू मदपती मदाना—मा सोमं यातं द्रविणो दधाना ।

सं वामञ्जन्त्वक्तुर्मिर्ततीनां सं स्तोमांसः शस्यमानास उक्थैः

३

आ वामश्वांसो अभिमातिषाह इन्द्राविष्णू सधमादो वहन्तु ।

जुषेथां विश्वा हवना मतीना—मुप ब्रह्माणि शृणुतं गिरो मे

४

इन्द्राविष्णू तत् पनयाय्यं वां सोमस्य मद उरु चक्रमाथे ।

अकृणुतमन्तरिक्षं वरीयो ऽप्रथतं जीवसे नो रजांसि

५

इन्द्राविष्णू हविषा वावृधाना ऽग्राद्वाना नमसा रातहव्या ।

घृतासुती द्रविणं धत्तमस्मे समुद्रः स्थः कलशः सोमधानः

६

इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य सोमस्य दस्रा जठरं पृणेथाम् ।

आ वामन्धांसि मदिराण्यग्म—न्मुप ब्रह्माणि शृणुतं हवं मे

७

उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः ।

इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्

८ [१३] (७२२)

(७०)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । द्यावापृथिवी । जगती ।

घृतवती भुवनानामभिश्चियो—वीं पृथ्वी मधुदुघे सुपेशसा ।	
द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा	१
असश्चन्ती भूरिधारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिब्रते ।	
राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे रेतः सिञ्चतं यन्मनुर्हितम्	२
यो वामुजवे कर्मणाय रोदसी मर्तो दृदाश धिषणे स साधाति ।	
प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि युवोः सिक्ता विषुरूपाणि सवता	३
घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते घृतश्रिया घृतपृचा घृतावृधा ।	
उर्वी पृथ्वी होतृवूर्ये पुरोहिते ते इद विप्रा ईळते सुन्नमिष्टये	४
मधु नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्रुता मधुदुघे मधुब्रते ।	
दधाने यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रवो वाजमस्मे सुवीर्यम्	५
ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदा सुदंससा ।	
संरराणे रोदसी विश्वशम्भुवा सनिं वाजं रयिमस्मे समिन्वताम्	६ [१४] (७२८)

(७१)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सविता । जगती, ४-६ त्रिष्टुप् ।

उदु ग्य देवः सविता हिरण्यया बाह्व अयंस्त सवनाय सुकृतुः ।	
घृतेन पाणी अभि प्रुष्णुते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि	१
देवस्य वयं सवितुः सवीमनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च दावने ।	
यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूर्मनः	२
अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वं शिवेभिर्द्य परि पाहि नो गयम् ।	
हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत	३
उदु ग्य देवः सविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिदोषमस्थान् ।	
अयोहनुर्यजतो मन्द्रजिह्व आ दाशुषे सुवति भूरि वामम्	४ (७३५)

उदू अयाँ उपवक्तेव बाहू हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।
 दिवो रोहांस्यरुहत् पृथिव्या अरीरमत पतयत् कच्चिदभ्वम्
 वाममद्य सवितर्वामसु श्वो दिवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः ।
 वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैरया धिया वामभाजः स्याम

५

६ [१५] (७३४)

(७२)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रासोमा महि तद् वां महित्वं युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ।
 युवं सूर्यं विविदथुर्युवं स्वः—विश्वं तमांस्यहतं निदध्वं
 इन्द्रासोमा वासयथ उषासु—मुत् सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह ।
 उप द्यां स्कम्भथुः स्कम्भनेना—प्रथतं पृथिवीं मातरं वि
 इन्द्रासोमावहिमपः परिष्ठां हथो वृत्रमनु वां द्यौरमन्यत ।
 प्राणांस्यैरयतं नदीनामा समुद्राणि पप्रथुः पुरूणि
 इन्द्रासोमा एकमासास्वन्त—नि गवामिद् दधथुर्वक्षणासु ।
 जगृभथुरनपिनद्धमासु रुशच्चित्रासु जगतीष्वन्तः
 इन्द्रासोमा युवमङ्ग तरुत्र—मपत्यसाचं श्रुत्यं रराथे ।
 युवं शुष्मं नयं चर्षणिभ्यः सं विव्यथुः पृतनाषाहमुग्रा

१

२

३

४

५ [१६] (७३२)

(७३)

३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विभित् प्रथमजा कृतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।
 द्विबर्हज्मा प्राघर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रौरवीति
 जनाय चिद् य ईवत् उ लोकं बृहस्पतिर्देवहूतौ चकार ।
 घ्नन् वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयच्छत्रैरमित्रान् पृत्सु साहन्
 बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो व्रजान् गोमतो देव एषः ।
 अपः सिषासन् त्ववृत्प्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कैः

१

२

३ [१७] (७३१)

(७४)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सोमारुद्रौ । त्रिष्टुप् ।

सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यं । प्र वामिष्टयोऽरमश्नुवन्तु ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे १

सोमारुद्रा वि वृहतं विषूची ममीवा या नो गर्यमाविवेश ।

आरे बाधेथां निर्कृतिं पराचै रस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु २

सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।

अव स्यतं मुञ्चतं यन्नो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ३

तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मृळतं नः ।

प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद् गोपायतं नः सुमनस्यमाना ४ [१८] (७४६)

(७५)

१९ पायुर्भरद्वाजः । (संग्रामाशिषः) १ वर्म, २ धनुः, ३ ज्या, ४ आर्त्ता, ५ इषुधिः, ६ (पूर्वार्धः)

सारथिः, ६ (उत्तरार्धः) रश्मयः, ७ अश्वाः, ८ रथः, ९ रथगोपाः, १० ब्राह्मण-पितृ-सोम-द्यावा-

पृथिवी-पूषाणः; ११-१२, १५-१६ इषवः, १३ प्रतोदः, १४ हस्तघ्नः,

१७ युद्धभूमि-कवच-ब्राह्मणस्पत्यादयः, १८ वर्म-सोम-वरुणाः,

१९ देवब्रह्माणि । त्रिष्टुप्; ६, १० जगती; १२, १३, १५, १६, १९

अनुष्टुप्, १७ पङ्क्तिः ।

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद् वर्मी याति समदामुपस्थे ।

अनाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु १

धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ।

धनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम २

वक्ष्यन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियं सखायं परिष्वजाना ।

योषेव शिङ्गे वितताधि धन्व-श्रुया इयं समने पारयन्ती ३ (७४७)

ते आचरन्ती समनेव योषा मातेर्व पुत्रं विभृतामुपस्थे ।
 अप शत्रून् विध्यतां संविद्वाने आर्त्ता इमे विष्फुरन्ती अमित्रान् ४
 बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्चा कृणोति समनावगत्य ।
 इषुधिः सङ्काः पृतनाश्च सर्वाः पुष्टे निनन्दो जयति प्रसूतः ५ [१९]

रथे तिष्ठन् नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः ।
 अभीशूनां महिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः ६
 तीवान् घोषान् कृण्वते वृषपाणयो ऽश्वा रथेभिः सह वाजयन्तः ।
 अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रूरनपव्ययन्तः ७
 रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म ।
 तत्रा रथमुप शग्मं संदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ८
 स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेथितः शक्तीवन्तो गभीराः ।
 चित्रसेना इषुबला अमृधाः सतोवीरा उरवो वातसाहाः ९
 ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।
 पूषा नः पातु दुरिताहतावृधो रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत १० [२०]

सुपर्णं वस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः संनद्धा पतति प्रसूता ।
 यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन् ११

ऋजीते परि वृद्धि नो ऽश्मा भवतु नस्तनूः ।
 सोमो अर्धि ब्रवीतु नो ऽदितिः शर्म यच्छतु १२

आ जङ्घन्ति सान्वेषां जुघनाँ उप जिघ्रते ।
 अश्वाजनि प्रचेतसो ऽश्वान् त्समत्सु चोदय १३

अहिरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेतिं परिबार्धमानः ।
 हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परि पातु विश्वतः १४

आलाक्ता या रुहशीर्ण्यथो यस्या अयो मुखम् ।
 इदं पर्जन्यरितस इष्वै देव्यै बृहन्नमः १५ [२१] (७६१)

अवसृष्टा परा पतु शरव्ये ब्रह्मसंशिते ।	
गच्छामित्रान् प्र पद्यस्व मामीषां कं चनोच्छिषः	१६
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विशिखा इव ।	
तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरदितिः शर्म यच्छतु विश्वाहा शर्म यच्छतु	१७
मर्मीणि ते वर्मेणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।	
उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मदन्तु	१८
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्ट्यो जिघांसति ।	
देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	१९ [२२] (७६५)

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

पञ्चममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ४३६८

षष्ठमण्डलस्य

७६५

सर्वयोगः-

५१३३

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१७]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । विराट्, १९-२५ त्रिष्टुप् ।

अग्निं नरो दीधितिभिरुण्यो—हस्तच्युती जनयन्त प्रशस्तम् । दूरेदृशं गृहपतिमथर्युम् १
 तमग्निमस्ते वसवो न्यूणवन् त्सुप्रतिचक्षमवसे कुतश्चित् । दुक्षाय्यो यो दम आस नित्यः २
 प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नो ऽजस्रया सूर्या यविष्ठ । त्वां शश्वन्त उष यन्ति वाजाः ३
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं निः सुवीरासः शोशुचन्त द्युमन्तः । यत्रा नरः समासते सुजाताः ४
 दा नो अग्ने धिया रयिं सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रशस्तम् । न यं यावा तरति यातुमावान् ५[२३]

उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तोर्हविष्मती घृताची । उप स्वैनमरमतिर्वसूयुः ६
 विश्वा अग्नेऽप दुहाराती—र्येभिस्तपोभिरदहो जरुथम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् ७
 आ यस्ते अग्न इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पावक । उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ८
 वि ये ते अग्ने भेजिरे अनीकं मता नरः पित्र्यासः पुरुत्रा । उतो न एभिः सुमना इह स्याः ९
 इमे नरो वृत्रहत्येषु शूरा विश्वा अदेवीरभि सन्तु मायाः । ये मे धियं पनयन्त प्रशस्ताम् १०[२४]

मा शूने अग्ने नि षदाम नृणां माशेषसोऽवीरंता परि त्वा । प्रजावतीषु दुर्यसु दुर्य ११
 यमश्वी नित्यमुपयाति यज्ञं प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वजन्मना शेषसा वावृधानम् १२
 पाहि नो अग्ने रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूर्तेरररुषो अघायोः । त्वा युजा पृतनार्यूरभि ष्याम् १३
 सेदुग्निरर्ग्यैरत्यस्त्वन्यान् यत्र वाजी तनयो वीळुपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरा समेति १४
 सेदुग्निर्यो वनुष्यतो निपाति समेद्धारमंहस उरुष्यात् । सुजातासः परि चरन्ति वीराः १५[२५]

अयं सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समिदिन्धे हविष्मान् । परि यमेत्यध्वरेषु होता १६
 त्वे अग्न आहवनानि भूरी—शानास आ जुहुयाम नित्या । उभा कृण्वन्तो वहतू मियेधे १७
 इमो अग्ने वीततमानि हव्या ऽजस्रो वक्षि देवतातिमच्छ । प्रति न ई सुरभीणि व्यन्तु १८

मा नो अग्नेऽवीरंते परा दा दुर्वाससेऽमत्ये मा नो अस्यै ।

मा नः क्षुधे मा रक्षसं ऋतावो मा नो दमे मा वन आ जुह्वर्थाः

१९ (१९)

नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषूदः ।
रातौ स्यामोभयांस आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२० [२६]

त्वमग्ने सुहवो रण्वसंहक् सुदीती सूनो सहसो दिदीहि ।
मा त्वे सचा तनये नित्य आ धृञ्मा वीरो अस्मन्नर्यो वि दासीत्
मा नो अग्ने दुर्भृतये सचैषु देवेद्वेष्वाग्निषु प्र वोचः ।
मा ते अस्मान् दुर्मतयो भूमाच्चिद् देवस्य सूनो सहसो नशन्त
स मर्तो अग्ने स्वनीक रेवा नमर्त्ये य आजुहोति हव्यम् ।
स देवता वसुवर्नि दधाति यं सूरिरर्थी पृच्छमान एति
महो नो अग्ने सुवितस्य विद्वान् रयिं सूरिभ्य आ वहा बृहन्तम् ।
येन वयं सहसावन् मदेमा ऽर्विक्षितास आयुषा सुवीराः
नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषूदः ।
रातौ स्यामोभयांस आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२७] (२५)

— ३७६ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३०]

(२)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आप्रीक्षकं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः,
५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद् यजतं धूममृण्वन् ।
उप स्पृश दिव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य
नराशंसस्य महिमानमेषा मुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः ।
ये सुकृतवः शुचयो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या
ईलेन्यं वो असुरं सुदक्षं मन्तर्दूतं रोदसी सत्यवाचम् ।
मनुष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सदुमिन्महेम
सपर्यवो भरमाणा अभिजु प्र वृञ्जते नमसा बर्हिरग्नौ ।
आजुह्वाना घृतपृष्ठं पृषद्व दध्वर्यवो हविषा मर्जयध्वम्
स्वाध्वोऽ वि दुरो देवयन्तो ऽशिथ्र्यू रथयुर्देवताता ।
पूर्वीं शिशुं न मातरां रिहाणे समगुवो न समनेष्वञ्जन्
उत योषणे दिव्ये मही न उषासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।
बर्हिषदा पुरुहूते मघोनी आ यज्ञिये सुविताय श्रयेताम्

१

२

३

४

५ [१]

६

(३)

विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु कारू मन्ये वां जातवेदसा यजध्वै ।	
ऊर्ध्वं नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि	७
आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।	
सरस्वती सारस्वतेभिरर्वाक् तिस्रो देवीर्बहिरेदं सदन्तु	८
तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टार्वि रराणः स्यस्व ।	
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः	९
वनस्पतेऽव सृजोष देवा नग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।	
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं	१०
आ याह्यग्ने समिधानो अर्वा ङिन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।	
बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम्	११ [२] (३६)

(३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं द्रुतमध्वरे कृणुध्वम् ।	
यो मर्त्येषु निधुर्विर्कृतावा तपुर्मूर्धा घृतान्नः पावकः	१
प्रोथदध्वो न यवसेऽविष्यन् यदा महः संवरणाद् व्यस्थात् ।	
आदस्य वातो अनु वाति शोचि रधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति	२
उद् यस्य ते नवजातस्य वृष्णो ऽग्ने चरन्त्यजरा इधानाः ।	
अच्छा घामरुषो धूम एति सं द्रुतो अग्न इयंसे हि देवान्	३
वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो अश्रेत् तृषु यदन्ना समवृक्त जम्भैः ।	
सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ठ एति यवं न दस्म जुहा विवेक्षि	४
तमिद् दोषा तमुषसि यविष्ठ मग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।	
निशिशाना अतिथिमस्य योनौ व्रीदाय शोचिराहुतस्य वृष्णः	५ [३]

सुसंहक्र ते स्वनीक प्रतीकं वि यद् रुक्मो न रोचंस उपाके ।	
द्विवो न ते तन्यतुरेति शुष्म श्वित्रो न सूरः प्रति चक्षि भानुम्	६
यथा वः स्वाहाग्नये दाशेम परीळाभिर्घृतवद्भिश्च हव्यैः ।	
तेभिर्नो अग्ने अर्भितैर्महोभिः शतं पूभिरायसीभिर्नि पाहि	७

(४३)

या वा ते सन्ति दाशुषे अधृष्टा गिरीं वा याभिर्नृवतीरुष्याः ।
 तार्भिर्नः सूनो सहस्रो नि पाहि स्मत् सूरिर्ऋरितृञ्जातवेदः
 निर्यत् पूतेव स्वाधितिः शुचिर्गात् स्वया कृपा तन्वा उ रोचमानः ।
 आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुक्रतुः पावकः
 एता नो अग्ने सौभगा दिदीह्य—पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।
 विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९

१० [४] (४६)

(४)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् ।
 यो दैव्यानि मानुषा जनुष्यन्तर्विश्वानि विद्वाना जिगाति
 स गृत्सो अग्निस्तरुणाश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अजनिष्ट मातुः ।
 सं यो वना युवते शुचिदुन् भूरि चिदज्ञा समिदति सद्यः
 अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मर्तासः श्येतं जगृभ्रे ।
 नि यो गृभं पौरुषेयीमुवोच दुरोकमग्निरायवे शुशोच
 अयं कविरकविषु प्रचेता मर्तेष्वग्निर्मृतो नि धायि ।
 स मा नो अत्र जुहुरः सहस्वः सदा त्वे सुमनसः स्याम
 आ यो योनिं देवकृतं ससाद कृत्वा ह्यग्निर्मृता अतारीत् ।
 तमोषधीश्च वनिनश्च गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं बिभर्ति

१

२

३

४

५ [५]

ईशे ह्यग्निर्मृतस्य भूरे—रीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।
 मा त्वा वयं सहसावन्नवीरा माप्सवः परि षदाम मादुवः
 परिषद्यं ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।
 न शेषो अग्ने अन्यजातमस्त्यचेतानस्य मा पथो वि दुक्षः
 नहि ग्रभायारणः सुशेवो ऽन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ ।
 अधा चिदोक्तः पुनरित् स एत्या ऽऽ नो वाज्यभीषाळेतु नव्यः
 त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवद्यात् ।
 सं त्वा ध्वस्मन्वदृभ्येतु पाथः सं रायिः स्पृहयाव्यः सहस्री

६

७

८

९

(५५)

एता नो अग्ने सौभगा दिदीह्य—पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।

विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१० [६] (५६)

(५)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये तवसे भरध्वं गिरं दिवो अरतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषाममृतानामुपस्थे वैश्वानरो वावृधे जागृवद्भिः

१

पूष्टो द्विवि धाय्यग्निः पृथिव्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तिर्यानाम् ।

स मानुषीरभि विशो वि भाति वैश्वानरो वावृधानो वरेण

२

त्वद् भिया विश आयन्नसिंक्री—रसमना जहतीर्भोजनानि ।

वैश्वानर पूरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने दुरयन्नदीदेः

३

तव त्रिधातु पृथिवी उत द्यौ—वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त ।

त्वं भासा रोदसी आ ततन्था—ऽजस्रेण शोचिषा शोशुचानः

४

त्वामग्ने हरितो वावशाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीः ।

पतिं कृष्टीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुपसां केतुमह्नाम्

५ [७]

त्वे असुर्यं वसवो नृण्वन् क्रतुं हि ते मित्रमहो जुषन्त ।

त्वं दस्युरोक्तसो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयन्नार्याय

६

स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न पाथः परि पासि सद्यः ।

त्वं भुवना जनयन्नभि क्र—न्नपत्याय जातवेदो दशस्यन्

७

तामग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः ।

यया राधः पिन्वसि विश्ववार पृथु श्रवो दाशुषे मर्त्याय

८

तं नो अग्ने मघवन्त्यः पुरुक्षुं रयिं नि वाजं श्रुत्यं युवस्व ।

वैश्वानर महि नः शर्म यच्छ रुद्रेभिरग्ने वसुभिः सजोषाः

९ [८] (६५)

(६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र सम्राजो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्टीनामनुमाद्यस्य ।

इन्द्रस्येव प्र तवसंसकृतानि वन्दे दारुं वन्दमानो विवक्मि

१

(६६)

कविं केतुं धासिं भानुमद्रे हिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।
 पुण्डुरस्य गीर्भिरा विवासे ऽग्नेर्वतानि पूर्या महानि २
 न्यक्रतून् ग्रथिनो मूधवाचः पर्णारंश्चन्द्राँ अवृधाँ अयुजान् ।
 प्रप्र तान् दस्यूरग्निर्विवाय पूर्वश्चकारापराँ अयज्यून ३
 यो अपाचीने तमसि मदन्तीः प्राचींश्चकार नृतमः शचीभिः ।
 तमीशानं वस्वो अग्निं गृणीषे ऽनांनतं दुमयन्तं पृतन्यून ४
 यो देह्योऽं अनमयद् वधस्त्रैर्यो अर्यपत्नीरुषसश्चकार ।
 स निरुध्या नहुषो यद्वा अग्निर्विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः ५
 यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनास एवैस्तस्थुः सुमतिं भिक्षमाणाः ।
 वैश्वानरो वरमा रोदस्यो राग्निः संसाद पित्रोरुपस्थम् ६
 आ देवो ददे बुध्याऽं वसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।
 आ समुद्रादवरादा परस्मा दाग्निर्ददे दिव आ पृथिव्याः ७ [९] (७१)

(७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो देवं चित् सहसानमाग्निमश्वं न वाजिनं हिषे नमोभिः ।
 भवां नो दूतो अध्वरस्य विद्वान् तमना देवेषु विविदे मितदुः १
 आ याह्यग्ने पथ्याऽं अनु स्वा मन्द्रो देवानां सख्यं जुषाणः ।
 आ सानु शुष्मैर्नदयन् पृथिव्या जम्भैर्भिविश्वमुशधग्वनानि २
 प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरीळितो न होता ।
 आ मातरा विश्ववारं हुवानो यतो यविष्ठ जजिषे सुशेवः ३
 सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त मानुषासो विचेतसो य एषाम् ।
 विशामधायि विश्पतिर्दुरोणेऽं ऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा ४
 असादि वृतो वह्निराजगन्वा नग्निर्ब्रह्मा नृषदने विधर्ता ।
 द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते आ यं होता यजति विश्ववारम् ५
 एते द्युम्नेभिर्विश्वमातिरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतक्षन् ।
 प्र ये विशस्तिरन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीधयन्नृतस्य ६ (७८)

नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहसो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवन्न्य आनङ् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [१०] (७९)

(८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इन्धे राजा समर्यो नमोभिर्यस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन ।
नरो हव्येभिरीळते सबाध आग्निरग्र उषसामशोचि १
अयमुष्य सुमहौ अवोदि होता मन्द्रो मनुषो यहो अग्निः ।
वि भा अंकः ससृजानः पृथिव्यां कृष्णपविरोषधीभिर्वक्षे २
कया नो अग्ने वि वसः सुवृक्तिं कामु स्वधामृणवः शस्यमानः ।
कदा भवेम पतयः सुदत्र रायो वन्तारो दुष्टरस्य साधोः ३
प्रपायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत् सूर्यो न रोचते बृहद् भाः ।
अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ द्युतानो दैव्यो अतिथिः शुशोच ४
असन्नित त्वे आहवन्नानि भूरि भुवो विश्वेभिः सुमना अनीकैः ।
स्तुतश्चिदग्ने शृण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वं सुजात ५
इदं वचः शतसाः संसहस्रमुदग्रये जनिषीष्ट द्विबर्हीः ।
शं यत् स्तोतृभ्य आपये भवाति द्युमदमीवचातनं रक्षोहा ६
नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहसो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवन्न्य आनङ् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [११] (८६)

(९)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अबोधि जार उषसामुपस्थाद्भोता मन्द्रः कवितमः पावकः ।
दधाति केतुमुभयस्य जन्तो हव्या देवेषु द्रविणं सुकृत्सु १
स सुक्रतुर्यो वि दुरः पणीनां पुनानो अर्कं पुरुभोजसं नः ।
होता मन्द्रो विशां दमूनास्तिरस्तमो ददृशे राम्याणाम् २
अमूरः कविरदितिर्विवस्वान् त्सुसंसन्मित्रो अतिथिः शिवो नः ।
चित्रभानुरुषसां भात्यग्ने ऽपां गर्भः प्रस्व आ विवेश ३
ईलेन्यो वो मनुषो युगेषु समनगा अंशुचज्जातवेदाः ।
सुसंहशा भानुना यो विभाति प्रति गावः समिधानं बुधन्त ४ (९०)

अग्ने॑ याहि॒ द्रुत्यं॑ । मा रि॑षण्यो दे॒वाँ अ॒च्छा ब्र॒ह्म॒कृतां॑ ग॒णेन॑ ।
 सर॑स्वतीं म॒रुतो॑ अ॒श्विना॒पो यक्षि॑ दे॒वान् रत्न॒धेया॑य वि॒श्वान्
 त्वाग्ने॑ समि॒धानो॑ वसि॒ष्ठो ज॒रूथं॑ ह॒न् यक्षि॑ रा॒ये पु॒रंधि॑म् ।
 पु॒रुणी॑था जा॒तवे॑दो जर॒स्व यूयं॑ पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः

५

६ [१२] (९२)

(१०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उ॒षो न जा॒रः पृ॒थु पा॒जो अ॒श्रेद् द॒र्विद्यु॑त॒द् दी॒द्यच्छो॑शु॒चानः॑ ।
 वृ॒षा ह॒रिः शु॒चिरा॑ भा॒ति भा॒सा धियो॑ हि॒न्वान॑ उ॒शती॑र॒जीगः॑
 स्व॒र्णं व॒स्तो॒रुष॑सा॒मरो॒चि य॒ज्ञं त॑न्वा॒ना उ॒शिजो॑ न म॒न्म ।
 अ॒ग्निर्ज॑न्मानि दे॒व आ वि॒द्वान् द्र॒वद् दू॒तो दे॒वया॒वा व॒र्णिष्ठः॑
 अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒वय॑न्तीं—र॒ग्निं य॑न्ति द्र॒विणं॑ भि॒क्षमा॑णाः ।
 सु॒सं॒दृशं॑ सु॒प्रती॑कं स्व॒ञ्च ह॒व्यवा॑ह॒मर॑तिं मा॒नुषा॑णाम्
 इ॒न्द्रं नो॑ अ॒ग्ने वसु॑भिः स॒जोषा॑ रु॒द्रं रु॒द्रेभि॑रा व॒हा बृ॒हन्त॑म् ।
 आ॒दि॒त्येभि॑रदि॒तिं वि॒श्वज॑न्यां बृ॒हस्प॑ति॒मृक्भिर्वि॑श्व॒वारम्
 म॒न्द्रं हो॒तार॑मु॒शिजो॑ यवि॒ष्ठ—म॒ग्निं वि॒श ई॒ळते॑ अध्व॒रेषु॑ ।
 स हि॑ क्ष॒पावाँ॑ अ॒भव॑द् र॒यिणा॑—म॒तन्द्रो॑ दू॒तो य॒जथा॑य दे॒वान्

१

२

३

४

५ [१३] (९७)

(११)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

म॒हो अ॒स्यध्व॑रस्य॒ प्रक्रे॑तो न ऋ॒ते त्वदु॑मृता॒ माद॑यन्ते ।
 आ वि॒श्वेभिः॑ स॒रथं॑ याहि॒ दे॒वैर्न्य॑ग्रे होता॒ प्रथ॑मः स॒देह
 त्वा॒मी॒ळते॑ अ॒जिरं॑ द्रु॒त्याय॑ ह॒विष्म॑न्तः स॒दुमि॑न्मा॒नुषा॑सः ।
 यस्य॑ दे॒वैरा॑स॒दो ब॒र्हिर्ग॑ने ऽहान्य॒स्मै सु॒दिना॑ भवन्ति
 त्रि॒श्रि॒दुक्तोः॑ प्र चि॒कितु॑र्वसू॒नि त्वे अ॒न्तर्दा॑शुषे म॒र्त्याय॑ ।
 म॒नुष्व॑र्द॒ग्न इ॒ह य॑क्षि दे॒वान् भ॒वा नो॑ दू॒तो अ॒भि॒शस्ति॑पा॒वा
 अ॒ग्निरी॑शे बृ॒हतो॑ अ॒ध्वर॑स्या—ऽग्निर्वि॒श्वस्य॑ ह॒विषः॑ कृत॒स्य ।
 ऋ॒तुं ह्य॑स्य॒ वस॑वो जुष॒न्ता—ऽथा॑ दे॒वा द॑धिरे ह॒व्यवा॑ह॒म्

१

२

३

४

(१०१)

आग्नें वह हविरद्याय देवा—निन्द्रज्येष्ठास इह मादयन्ताम् ।
इमं यज्ञं दिवि देवेषु धेहि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [१४] (१०२)

(१२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अर्गन्म महा नमसा यविष्ठं यो द्वादाय समिन्द्रः स्वे दुरोणे ।
चित्रभानुं रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यश्रम्
स महा विश्वा दुरितानि साहा—नग्निः पृथ्वे दम आ जातवेदाः ।
स नो रक्षिषद् दुरितादवद्या—दुस्मान् गृणत उत नो मघोनः
त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः ।
त्वे वसु सुषणनानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१५] (१०५)

(१३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये विश्वशुचे धियंधे ऽसुरघ्ने मन्म धीतिं भरध्वम् ।
भरे हविर्न बर्हिषि प्रीणानो वैश्वानराय यतये मतीनाम्
त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान् आ रोदसी अपृणा जायमानः ।
त्वं देवाँ अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा
जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशून् न गोपा इर्यः परिज्मा ।
वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१६] (१०८)

(१४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ बृहती ।

समिधा जातवेदसे देवाय देवहूतिभिः ।
हविर्भिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दाशेमाग्रये
वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशेम सुष्टुती यजत्र ।
वयं घृतेनाध्वरस्य होत—वयं देव हविषा भद्रशोचे
आ नो देवेभिरुप देवहूति—मग्ने याहि वर्षद्भुतिं जुषाणः ।
तुभ्यं देवाय दाशतः स्याम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१७] (१११)

(१५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । गायत्री ।

उपसद्याय मीळहुषं आस्ये जुहुता हविः ।	यो नो नेदिष्ठमाप्यम् १
यः पञ्च चर्षणीराभि निषसादु दमेदमे ।	कविर्गृहपतिर्युवा २
स नो वेदो अमात्यमग्नी रक्षतु विश्वतः ।	उतास्मान् पात्वंहसः ३
नवं नु स्तोममग्रये दिवः श्येनाय जीजनम् ।	वस्वः कुविद् वनाति नः ४
स्पार्हा यस्य श्रियो हृशे रयिर्वीरवतो यथा ।	अग्रे यज्ञस्य शोचतः ५ [१८]
सेमां वेतु वर्षद्वृतिमग्निर्जुषत नो गिरः ।	यजिष्ठो हव्यवाहनः ६
नि त्वा नक्ष्य विशपते द्युमन्तं देव धीमहि ।	सुवीरमग्र आहुत ७
क्षप उन्नश्च दीदिहि स्वग्नयस्त्वया वयम् ।	सुवीरस्त्वमस्मयुः ८
उप त्वा सातये नरो विप्रासो यन्ति धीतिभिः ।	उपाक्षरा सहस्रिणी ९
अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः ।	शुचिः पावक ईड्यः १० [१९]
स नो राधास्या भरे शानः सहसो यहो ।	भगश्च दातु वार्यम् ११
त्वमग्ने वीरवद् यशो देवश्च सविता भगः ।	दितिश्च दाति वार्यम् १२
अग्रे रक्षा णो अंहसः प्रति ण्म देव रीषतः ।	तपिष्ठैरजरो दह १३
अधा मही न आयस्य नाधृष्टो नृपीतये ।	पूर्भवा शतभुजिः १४
त्वं नः पाह्यंहसो दोषावस्तरघायतः ।	दिवा नक्तमदाभ्य १५ [२०] (१२६)

(१६)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । प्रगाथः (= विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

एना वो अग्निं नर्मसो जौ नपातमा हुवे ।	
प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् ।	१
स योजते अरुषा विश्वभोजसा स दुद्रवत् स्वाहुतः ।	
सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् ।	२
उदस्य शोचिरस्था द्राजुह्वानस्य मीळहुषः ।	
उद् धूमासो अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः ।	३
तं त्वा दूतं कृण्महे यशस्तमं देवा आ वीतये वह ।	
विश्वा सूनो सहसो मर्तभोजना रास्व तद् यत् त्वेमहे ।	४ (१३०)

त्वमग्ने गृहपति—स्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेपि च वार्यम्

५

कृधि रत्नं यजमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ न क्रते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते

६ [२१]

त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः सन्तु सूरयः ।

यन्तारो ये मघवानो जनाना—मूर्वान् दयन्त गोनाम्

७

येषामिळा घृतहस्ता दुरोण आँ अपि प्राता निषीदति ।

ताँस्त्रायस्व सहस्य द्रुहो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घश्रुत्

८

स मन्द्रया च जिह्वया वहिरासा विदुष्टरः ।

अग्ने रयिं मघवन्धो न आ वह हव्यदातिं च सूदय

९

ये राधाँसि ददृत्यश्रया मघा कामेन श्रवसो महः ।

ताँ अंहसः पिपृहि पृतृभिष्टं शतं पूर्मिर्यविष्ठ्य

१०

देवो वो द्रविणोदाः पूर्णा विवष्ट्यासिचम् ।

उद् वा सिञ्चध्वमुप वा पृणध्व—मादिद् वो देव ओहते

११

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं देवा अकृण्वत ।

दधाति रत्नं विधते सुवीर्यं—मग्निर्जनाय दाशुषे

१२ [२२] (१३८)

(१७)

७ मैत्रावरुणिर्वासिष्ठः । अग्निः । द्विपदा त्रिष्टुप् ।

अग्ने भवं सुषमिधा समिन्द्र उत बर्हिर्हविया वि स्तृणीताम्

१

उत द्वार उशतीर्वि श्रयन्ता—मुत देवाँ उशत आ वहेह

॥१॥

२

अग्ने वीहि हविषा यक्षि देवान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः

३

स्वध्वरा करति जातवेदा यक्षद् देवाँ अमृतान् पिप्रयच्च

॥२॥

४

वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो अद्य

५

त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं देवासो अग्न ऊर्ज आ नपातम्

॥३॥

६

ते ते देवाय दाशतः स्याम महो नो रत्ना वि दध इयानः

॥४॥

७ [२३] (१४५)

(१८)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १८-३३]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, २२-२५ सुदाः पैजवनः । त्रिष्टुप् ।

- त्वे ह यत् पितरंश्चिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्वन् ।
 त्वे गावः सुदुघास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वनिष्ठः १
- राजेव हि जनिभिः क्षेप्येवाऽव द्युभिरभि विदुष्कविः सन् ।
 पिशा गिरो मघवन् गोभिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान् २
- इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप स्थुः ।
 अर्वाचीं ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमताविन्द्र शर्मन् ३
- धेनुं न त्वां सूयवसे दुदुक्षन्नप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः ।
 त्वामिन्मे गोपतिं विश्व आहा ऽऽ न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ ४
- अणांसि चित् पप्रथाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत् सुपारा ।
 शर्धन्तं शिष्यमुचथस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः ५ [२४]
- पुरोळा इत् तुर्वशो यक्षुरासीद् राये मत्स्यासो निशिता अपीव ।
 श्रुष्टिं चकुर्भृगवो दुह्यवश्च सखा सखायमतर्द विषूचोः ६
- आ पक्थासो भलानसो भनन्ता ऽलिनासो विषाणिनः शिवासः ।
 आ योऽनयत् सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन् युधा नृन् ७
- दुराध्योऽदितिं स्नेवयन्तो ऽचेतसो वि जगृध्रे परुष्णीम् ।
 मह्नाविव्यक् पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चार्यमानः ८
- इयुरथ न न्यर्थं परुष्णीमाशुश्चनेदभिपित्वं जंगाम ।
 सुदास इन्द्रः सुतुकां अमित्रा नरन्धयन्मानुषे वध्निवाचः ९
- इयुर्गावो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चितासः ।
 पृश्निगावः पृश्निनिप्रेषितासः श्रुष्टिं चकुर्नियुतो रन्तयश्च १० [२५]
- एकं च यो विंशतिं च श्रवस्या वैकर्णयोर्जनान् राजा न्यस्तः ।
 दुस्मो न सद्यन् नि शिशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम् ११
- अध श्रुतं कवषं वृद्धमप्स्व नु द्रुह्यं नि वृणग्वज्रबाहुः ।
 वृणाना अत्र सख्याय सख्यं त्वायन्तो ये अमदुन्ननु त्वा १२ (१५७)

वि सद्यो विश्वा हंहितान्येषा—मिन्द्रः पुरः सहसा सप्त दर्दः ।
 व्यानवस्य तृत्सवे गयं भा—ग्जेष्मं पूरुं विदथे मृधवाचम् १३
 नि गव्यवोऽनवो दुह्यवश्च षष्टिः शता सुपुपुः पद् सहसा ।
 षष्टिर्वीरासो अधि षड् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्या कृतानि १४
 इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः ।
 दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाणा जहुर्विश्वा नि भोजना सुदासे १५ [२६]

अर्धं वीरस्य शूतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अभि क्षाम् ।
 इन्द्रो मन्युं मन्युभ्यो मिमाय भेजे पथो वर्तनिं पत्यमानः १६
 आध्रेण चित्र तद्वेकं चकार सिंहं चित्र पेट्वेना जघान ।
 अव सक्तीर्विश्यावृश्चदिन्द्रः प्रायच्छद् विश्वा भोजना सुदासे १७
 शश्वन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन्दु रन्धिम् ।
 मर्ता एनः स्तुवतो यः कृणोति तिमं तस्मिन् नि जहि वज्रमिन्द्र १८
 आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्रात्र भेदं सर्वताता मुपायत् ।
 अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुरश्व्यानि १९
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उपसो न नूताः ।
 देवकं चिन्मान्यमानं जघन्था—ऽव त्मना बृहतः शम्बरं भेत् २० [२७]

प्र ये गृहादर्ममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः ।
 न ते भोजस्य सुख्यं मृधन्ता—ऽधा सूरिभ्यः सुदिना व्युच्छान् २१
 द्वे नप्तुर्द्विवतः शते गो—र्वा रथा बधूमन्ता सुदासः ।
 अर्हन्नग्रे पैजवनस्य दानं होतेव सद्य पर्यमि रेभन् २२
 चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः स्मर्दिष्टयः कृशनिनो निरेके ।
 ऋज्रासो मा पृथिविष्ठाः सुदास—स्तोकं तोकाय श्रवसे वहन्ति २३
 यस्य श्रवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णेशीर्ष्णे विबभाजा विभक्ता ।
 ससेदिन्द्रं न स्रवतो गृणान्ति नि युध्यामधिर्मशिशदुभीके २४
 इमं नरो मरुतः सश्वतानु दिवोदासं न पितरं सुदासः ।
 अविष्टना पैजवनस्य केतं दूणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु २५ [२८] (१७०)

(१९)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्रयावयति प्र विश्वाः ।

यः शश्वतो अदाशुषो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः

१

त्वं ह त्यदिन्द्र कुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये ।

दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन्

२

त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वाभिरुतिभिः सुदासम् ।

प्र पौरुकुत्सिं त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पूरुम्

३

त्वं नृभिर्नृमणो देववीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यंश्च हंसि ।

त्वं नि दस्युं चुमुरिं धुनिं चाऽस्वापयो दृभीतये सुहन्तु

४

तव च्यौत्नानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवतिं च सद्यः ।

निवेशने शततमाविवेषी रहश्च वृत्रं नमुचिमुताहन्

५ [२९]

सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे ।

वृष्णे ते हरी वृषणा युनज्मि व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक वाजम्

६

मा ते अस्यां सहसावन् परिष्ठा वधाय भूम हरिवः परादै ।

त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम

७

प्रियास इत् ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः ।

नि तुर्वशं नि याद्वं शिशी ह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन्

८

सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसन्त्युक्थशासं उक्था ।

ये ते हवैभिर्वि पर्णीरदाशन्नस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै

९

एते स्तोमा नरां नृतम् तुभ्यं मस्मद्यञ्चो ददतो मघानि ।

तेषामिन्द्र वृत्रहत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम्

१०

नू इन्द्र शूर स्तवमान ऊती ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधस्व ।

उप नो वाजान् मिमीह्युप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

११ [३०] [१८१]

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३०]

(२०)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावा—अक्रिपो नर्यो यत् करिष्यन् ।
 जग्मिर्युवा नृषदंनमवोभि—स्त्राता न इन्द्र एनसो महश्चित् १
 हन्ता वृत्रमिन्द्रः शूशुवानः प्रावीन्नु वीरो जरितारंमूती ।
 कर्ता सुदासे अह वा उं लोकं दाता वसु मुहुरा दाशुषे भूत् २
 युध्मो अनर्वा खजकृत् समद्वा शूरः सत्राषाङ् जनुषेमषाळ्हः ।
 व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रूयन्तं जघान ३
 उभे चिदिन्द्र रोदसी महित्वा ऽऽ पंप्राथ तविषीभिस्तुविष्मः ।
 नि वज्रमिन्द्रो हरिवान् मिमिक्षन् त्समन्धसा मर्देषु वा उवोच ४
 वृषा जजान वृषणं रणाय तमु चिन्नारी नर्यं ससूव ।
 प्र यः सैनानीरध नृभ्यो अस्ती—नः सत्वा गवेषणः स धृष्णुः ५ [१]

नू चित् स भ्रेषते जनो न रेषन् मनो यो अस्य घोरमाविवासात् ।
 यज्ञैर्य इन्द्रे दधते दुवांसि क्षयत् स राय क्रतुपा क्रतेजाः ६
 यदिन्द्र पूर्वो अपराय शिक्ष—न्नयज्ज्यायान् कनीयसो देष्णम् ।
 अमृत इत् पर्यासीत दूर—मा चित्र चित्र्यं भरा रयि नः ७
 यस्त इन्द्र प्रियो जनो ददाश—दसन्निरेके अद्रिवः सखा ते ।
 वयं ते अस्यां सुमतौ चनिष्ठाः स्याम वरुथे अघ्नतो नृपीतौ ८
 एष स्तोमो अचिक्रदुद् वृषा त उत स्तामुर्मधवन्नक्रपिष्ट ।
 रायस्कामो जरितारं त आगन् त्वमङ्ग शक्र वस्व आ शको नः ९
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धा—स्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी षु ते जरित्रे अस्तु शक्ति—र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२] (१९१)

(२१)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि देवं गोक्रजीकमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो जनुषेमुवोच ।
 बोधामसि त्वा हर्यश्व यज्ञै—र्बोधा नः स्तोममन्धसो मर्देषु १
 प्र यन्ति यज्ञं विपर्यन्ति बर्हिः सोममादो विदथे दुधवाचः ।
 न्यु भ्रियन्ते यशसो गृभादा दूरउपब्दो वृषणो नृषाचः २ (१९३)

त्वमिन्द्र स्रवित्वा अपस्कः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।
 त्वद् वाक्के रथ्योऽ न धेना रेजन्ते विश्वा कृत्रिमाणि भीषा
 भीमो विवेषायुधेभिरेषा मपांसि विश्वा नर्याणि विद्वान् ।
 इन्द्रः पुरो जहृषाणो वि दूधोत् वि वज्रहस्तो महिना जघान
 न यातव इन्द्र जूजुवुर्नो न वन्दना शविष्ठ वेद्याभिः ।
 स शर्धदुर्यो विषुणस्य जन्तो मी शिश्रदेवा अपि गुर्कतं नः

३

४

५ [३]

अभि क्रत्वेन्द्र भूरध जमन् न ते विव्यद्ध महिमानं रजांसि ।
 स्वेना हि वृत्रं शवसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविदद् युधा ते
 देवाश्चित् ते असुर्याय पूर्वे ऽनु क्षत्राय ममिरे सहांसि ।
 इन्द्रो मघानि दयते विषह्येन्द्रं वाजस्य जोहुवन्त सातौ
 कीरिश्चिद्धि त्वामवसे जुहावे शानमिन्द्र सौभगस्य भूरैः ।
 अवो बभूथ शतमूते अस्मे अभिक्षत्तुस्त्वावतो वरूता
 सखायस्त इन्द्र विश्वह स्याम नमोवृधासो महिना तरुत्र ।
 वन्वन्तु स्मा तेऽवसा समीकेऽ ऽभीतिमर्यो वनुषां शवांसि
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धा—स्त्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी षु ते जरित्रे अस्तु शक्तिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८

९

१० [४] (१०१)

(२२)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट्, ९ त्रिष्टुप् ।

पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः ।
 सोतुर्बाहुभ्यां सुर्यतो नार्वी
 यस्ते मवो युज्यश्चारुरस्ति येन वृत्राणि हर्यश्च हंसि ।
 स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममत्तु
 बोधा सु मे मघवन् वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चन्ति प्रशस्तिम् ।
 इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व
 श्रुधी हवं विपिपानस्याद्रे बोधा विप्रस्यार्चतो मनीषाम् ।
 कृष्वा दुवांस्यन्तमा सचेमा
 न ते गिरो अपि मृष्ये तुरस्य न सुष्टुतिर्मसुर्यस्य विद्वान् ।
 सदा ते नाम स्वयशो विवक्मि

१

२

३

४

५ [५] (१०६)

भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते त्वामित् ।

मारे अस्मन्मघवृञ्जोक् कः

६

तुभ्येदिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधासि

७

नू चिन्तु ते मन्यमानस्य दुस्मो—दंशुवन्ति महिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

८

ये च पूर्व ऋषयो ये च नूत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।

अस्मे ते सन्तु सख्या शिवानि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

९ [६] (२१०)

(२३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्ये—न्द्रं समर्थे महया वसिष्ठ ।

आ यो विश्वानि शर्वसा ततानो—पश्रोता म ईवतो वचांसि

१

अयामि घोष इन्द्र देवजामि—रिरज्यन्त यच्छुरुधो विवाचि ।

नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पर्यस्मान्

२

युजे रथं गवेषणं हरिभ्या—मुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।

वि बाधिष्ट स्य रोदसी महित्वे—न्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान्

३

आपश्चित् पिप्युः स्तर्योऽ न गावो नक्षत्रतं जरितारस्त इन्द्र ।

याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभिर्दयसे वि वाजान्

४

ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविराधसं जरित्रे ।

एको देवत्रा दयसे हि मती—नस्मिञ्छूर सर्वने मादयस्व

५

एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्केः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [७] (२१६)

(२४)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिष्ट इन्द्र सदेने अकारि तमा नृभिः पुरुहूतं प्र याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च ददो वसूनि ममदश्च सोमैः

१

(२१७)

गृभीतं ते मन इन्द्र द्विबर्हीः सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।

विसृष्टधेना भरते सुवृक्तिरियमिन्द्रं जोहुवती मनीषा

२

आ नो दिव आ पृथिव्या कजीषि—न्निदं बर्हिः सोमपेयाय याहि ।

वहन्तु त्वा हरयो मर्त्यश्च—माङ्गुषमच्छा तवसं मदाय

३

आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषा ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि ।

वरीवृजत् स्थविरेभिः सुशिप्रा—ऽस्मे दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्र

४

एष स्तोमो मह उग्राय वाहे धुरीडवात्यो न वाजयन्नधायि ।

इन्द्र त्वायमर्क ईहे वसूनां दिवीव द्यामधि नः श्रोमतं धाः

५

एवा न इन्द्र वार्यस्य पूधिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम ।

इषं पिन्व मघवन्धः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

[८] (२२२)

(२५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्त सेनाः ।

पताति द्युन्नयस्य बाह्वो—र्मा ते मनो विष्वद्यग्वि चारीत्

१

नि दुर्ग इन्द्र श्रथिह्यमित्रा—नभि ये नो मतींसो अमन्ति ।

आरे तं शंसं कृणुहि निनिस्सो—रा नो भर संभरणं वसूनाम्

२

शतं ते शिप्रिन्नूतयः सुदासे सहस्रं शंसा उत रातिरस्तु ।

जहि वर्धवनुषो मर्त्यस्या—ऽस्मे द्युन्नमधि रत्नं च धेहि

३

त्वावतो हीन्द्र क्रत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातौ ।

विश्वेदहानि तविषीव उग्र ओकः कृणुष्व हरिवो न मर्धीः

४

कुत्सा एते हर्यश्वाय शूष—मिन्द्रे सहो देवजूतमियानाः ।

सत्रा कृधि सुहना शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजम्

५

एवा न इन्द्र वार्यस्य पूधिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम ।

इषं पिन्व मघवन्धः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

[९] (२२८)

(२६)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- न सोम इन्द्रमसुतो ममादु नाब्रह्माणो मघवानं सुतासः ।
 तस्मा उक्थं जनये यज्जुजोष—ब्रुवन्नवीयः शृण्वद् यथा नः १
- उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानं सुतासः ।
 यदीं सबाधः पितरं न पुत्राः समानदक्षा अवसे हवन्ते २
- चकार ता कृण्वन्नूनमन्या यानि ब्रुवन्ति वेधसः सुतेषु ।
 जनीरिव पतिरेकः समानो नि मांमृजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ३
- एवा तमाहुत शृण्व इन्द्र एको विभक्ता तरणिर्मघानाम् ।
 मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वी—रस्मे भद्राणि सश्रत प्रियाणि ४
- एवा वसिष्ठ इन्द्रमूतये नृन् कृष्णीनां वृषभं सुते गृणाति ।
 सहस्रिण उप नो माहि वाजान् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१०] (२३३)

(२७)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- इन्द्रं नरो नेमर्धिता हवन्ते यत् पार्या युनजते धियस्ताः ।
 शूरो नृषाता शर्वसश्चक्रान आ गोमति ब्रजे भजा त्वं नः १
- य इन्द्र शुष्मो मघवन् ते अस्ति शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः
 त्वं हि हृच्छा मघवन् विचेता अपा वृधि परिवृतं न राधः २
- इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनामधि क्षमि विपुरुषं यदस्ति ।
 ततो ददाति दाशुषे वसूनि चोदद् राध उपस्तुतश्चिदुर्वाक् ३
- नू चिन्न इन्द्रो मघवा सहूती दानो वाजं नि यमते न ऊती ।
 अनूना यस्य दक्षिणा पीपाय वामं नृभ्यो अभिर्वीता सखिभ्यः ४
- नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी न आ ते मनो ववृत्याम मघाय ।
 गोमदश्वावद् रथवद् व्यन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [११] (२३८)

(२८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि विद्रा—नर्वाश्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।	
विश्वे चिद्धि त्वा विहवन्त मतीं अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व	१
हवं त इन्द्र महिमा व्यानङ् ब्रह्म यत् पासि शवसिन्नृषीणाम् ।	
आ यद् वज्रं दधिषे हस्त उग्र घोरः सन् क्रत्वा जनिष्ठा अषाब्धः	२
तव प्रणीतीन्द्र जोहुवानान् त्सं यन्नृन् न रोदसी निनेथ ।	
महे क्षत्राय शवसे हि जज्ञे ऽतूतुजिं चित् तूतुजिरशिश्नत्	३
एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पवन्ते ।	
प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अब द्विता वरुणो मायी नः सात्	४
वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः	
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१२] (२४३)

(२९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हरिवस्तदोकाः ।	
पिबा त्वस्य सुषुतस्य चारो—र्ददो मघानि मघवन्नियानः	१
ब्रह्मान् वीर ब्रह्मकृतिं जुषाणो ऽर्वाचीनो हरिभिर्याहि तूयम् ।	
अस्मिन्नू षु सर्वने मादयस्वो—प ब्रह्माणि शृणव इमा नः	२
का ते अस्त्यरंकृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन् दाशेम ।	
विश्वा मतीरा ततने त्वाया ऽधा म इन्द्र शृणवो हवेमा	३
उतो घा ते पुरुष्या इदासन् येषां पूर्वेषामशृणोर्ऋषीणाम् ।	
अधाहं त्वा मघवञ्जोहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव	४
वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।	
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१३] (२४४)

(३०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन् भवा बृध इन्द्र रायो अस्य ।

महे नृम्णाय नृपते सुवज्र महि क्षत्राय पौंस्याय शूर १

हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य सातौ ।

त्वं विश्वेषु सेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रन्धया सुहन्तु । २

अहा यदिन्द्र सुदिना व्युच्छान् दधो यत् केतुमुपमं समत्सु ।

न्यग्रिः सीददसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय देवान् ३

वयं ते त इन्द्र ये च देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि ।

यच्छा सूरिभ्य उपमं वरुथं स्वाभुवो जरणामश्रवन्त ४

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।

यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१४] (२५३)

(३१)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री, १०-१२ विराट् ।

प्र व इन्द्राय मार्दनं हर्थश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रे १

शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युक्षं यथा नरः । चक्रुमा सत्यराधसे २

त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुर्वसो ३

वयमिन्द्र त्वायवो ऽभि प्र णौनुमो वृषन् । विन्द्री त्वस्य नो वसो ४

मा नो निदे च वक्तवे ऽर्यो रन्धीररावणे । त्वे अपि क्रतुर्मम ५

त्वं वर्मांसि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवे युजा ६ [१५]

महाँ उतासि यस्य ते ऽनु स्वधावरी सहः । मन्नाते इन्द्र रोदसी ७

तं त्वा मरुत्वती परि भुवद् वाणीं स्यावरी । नक्षमाणा सह द्युभिः ८

ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो भुवन् दुस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृष्टयः ९

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।

विशः पूर्वीः प्र चरा चर्षणिप्राः १०

(२६३)

उरुव्यचसे महिने सुवृक्ति—मिन्द्राय ब्रह्म जनयन्त विप्राः ।

तस्य व्रतानि न भिनन्ति धीराः

११

इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं दधिरे सहधै ।

हर्यश्वाय बर्हया समापीन्

१२ [१६] (२६५)

(३२)

२७ (१-२५) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, २६ पूर्वार्धर्चस्य शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे),

२६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्डके ब्राह्मणे) । इन्द्रः । प्रगाथः- (बृहती,

सतोबृहती), ३ द्विपदा विराट् ।

मो पु त्वा वाघतश्चना—ऽऽरे अस्मन्नि रीरमन् ।

आरात्ताञ्चित् सधमादं न आ गंही—ह वा सन्नुप श्रुधि

१

इमे हि ते ब्रह्मकृतः सुते सचा मधौ न मक्ष आसते ।

इन्द्रे कामं जरितारो वसूयवो रथे न पादुमा दधुः

२

रायस्कांमो वज्रहस्तं सुदक्षिणं पुत्रो न पितरं हुवे

३

इम इन्द्राय सुन्विरे सोमांसो दध्याशिरः ।

तां आ मदाय वज्रहस्त पीतये हरिभ्यां याह्योक आ

४

श्रवच्छ्रुत्कर्ण ईयते वसूनां नू चिन्नो मधिषद् गिरः ।

सद्यश्चिद् यः सहस्राणि शता ददु—न्नकिर्दित्सन्तमा भिनत्

५ [१७]

स वीरो अप्रतिष्कुत इन्द्रेण शूशुवे नृभिः ।

यस्ते गभीरा सर्वनानि वृत्रहन् त्सुनोत्या च धावति

६

भवाम् वरूथं मघवन् मघोनां यत् समजासि शर्धतः ।

वि त्वाहतस्य वेदनं भजेम—ह्या दूणाशो भरा गर्यम्

७

सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पचता पक्तीरवसे कृणुध्वमित् पूणन्ति पृणते मयः

८

मा स्रेधत सोमिनो दक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे ।

तरणिरिर्जयति क्षेति पुष्यति न देवासः कवत्तवे

९

नर्किः सुदासो रथं पर्यास न रीरमत ।

इन्द्रो यस्याविता यस्य मरुतो गमत स गोमति व्रजे

१० [१८] (२७५)

गमद् वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यो यस्य त्वमविता भुवः ।

अस्माकं बोध्यविता रथाना—मस्माकं शूर नृणाम् ११

उदिन्नवस्य रिच्यते—ऽशो धनं न जिग्युषः ।

य इन्द्रो हरिवान् न दभन्ति तं रिपो दक्षं दधाति सोमिनि १२

मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशसं दधात यज्ञियेष्व ।

पूर्वाश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत् १३

कस्तमिन्द्र त्वावसु—मा मर्त्यो दधर्षति ।

अन्द्रा इत् ते मघवन् पार्ये द्विवि वाजी वाजं सिषासति १४

मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ये ददति प्रिया वसु ।

तव प्रणीती हर्यश्च सूरिभिर्विश्वा तरेम दुरिता १५ [१९]

तवेदिन्द्रावमं वसु त्वं पुण्यसि मध्यमम् ।

सत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिंद्वा गोषु वृण्वते १६

त्वं विश्वस्य धनुदा असि श्रुतो य इ भवन्त्याजयः ।

तवायं विश्वः पुरुहूत पार्थिवो ऽवस्युर्नाम भिक्षते १७

यदिन्द्र यावत्स्त्वमेतावद्वहमीशीय ।

स्तोतारमिद् दिधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय १८

शिक्षेयमिन्महयते दिवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्वदन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन १९

तरणिरित् सिषासति वाजं पुरंध्या युजा ।

आ व इन्द्रं पुरुहूतं नमे गिरा नेभिं तष्टेव सुद्रुम् २० [२०]

न दुष्पुती मर्त्यो विन्दते वसु न स्रेधन्तं रयिर्नशत् ।

सुशक्तिरिन्मघवन् तुभ्यं मार्वते दुष्णं यत् पार्ये द्विवि २१

अभि त्वा शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धेनवः ।

ईशानमस्य जगतः स्वर्हशमीशानमिन्द्र तस्थुषः २२

न त्वावां अन्यो द्वियो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।

अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे २३

अभी षतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः कनीयसः ।

पुरुवसुर्हि मघवन् त्सनादसि भरेभरे च हव्यः २४

परा णुदस्व मघवन्नमित्रान् त्सुवेदा नो वसू कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाधने भवा वृधः सखीनाम्

२५

इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामानि जीवा ज्योतिरशीमहि

२६

मा नो अज्ञाता वृजना दुराध्योऽं माशिवासो अव क्रमुः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरिपो ऽति शूर तरामसि

२७ [२१] (२९९)

(३३)

१४ (१-९) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, १०-१४ वसिष्ठपुत्राः । १-९ वसिष्ठपुत्राः इन्द्रो वा;

१०-१४ वसिष्ठः । त्रिष्टुप् ।

श्वित्यश्वो मा दक्षिणतस्कपर्दा धियंजिन्वासो अभि हि प्रमन्दुः ।

उत्तिष्ठन् वोचे परि बर्हिषो नृन् न मे दूरादवितवे वसिष्ठाः

१

दूरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम् ।

पाशद्युन्नस्य वायतस्य सोमात् सुतादिन्द्रोऽवृणीता वसिष्ठान्

२

एवेन्नु कं सिन्धुमेभिस्ततारे वेन्नु कं भेदमेभिर्जघान ।

एवेन्नु कं दाशराज्ञे सुदासं प्रावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः

३

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणा मक्षमव्ययं न किला रिषाथ ।

यच्छक्ररीषु बृहता रवेणे न्दे शुष्ममदधाता वसिष्ठाः

४

उद् द्यामिवेत् तृष्णजो नाथितासो ऽदीधयुर्दाशराज्ञे वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अश्रो दुरं तृत्सुभ्यो अकृणोदु लोकम्

५ [२२]

दृण्डा इवेद् गोअजनास आसन् परिच्छिन्ना भरता अर्भकासः ।

अभवच्च पुरेता वसिष्ठ आदित तृत्सूनां विशो अप्रथन्त

६

त्रयः कृण्वन्ति भुवनेषु रेत स्तिस्रः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः ।

त्रयो घर्मासं उषसं सचन्ते सर्वा इत् तां अनु विदुर्वसिष्ठाः

७

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां समुद्रस्येव महिमा गर्भीरः ।

वार्तस्येव प्रजवो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्वेतवे वः

८

त इन्निप्यं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रवल्शमभि सं चरन्ति ।

यमेन ततं परिधिं वयन्तो ऽप्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः

९

(३०१)

विद्युतो ज्योतिः परि संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।
तत् ते जन्मोतैकं वसिष्ठाऽगस्त्यो यत् त्वा विश आजभार

१० [२३]

उतासि मैत्रावरुणो वसिष्ठोर्वश्या ब्रह्मन् मनसोऽधि जातः ।
द्रुप्सं स्कन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुष्करे त्वाददन्त
स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वान् त्सहस्रदान उत वा सदानः ।
यमेन तत् परिधिं वयिष्यन्नप्सरसः परि जज्ञे वसिष्ठः
सत्रे ह जाताविषिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिपिचतुः समानम् ।
ततो ह मान उदियाय मध्यात् ततो जातमृषिमाहुर्वसिष्ठम्
उक्थभृतं सामभृतं बिभर्ति ग्रावाणं बिभ्रत् प्र वदुत्यग्रे ।
उपैनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो गच्छाति प्रतृक्षो वसिष्ठः

११

१२

१३

१४ [२४] (३०६)

(३४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३४-५५]

२५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः, १६ अहिः, १७ अहिर्वृध्न्यः । द्विपदा विराट्, २२-२५ त्रिष्टुप् ।

प्र शुक्रैर्देवी मनीषा अस्मत् सुतष्टो रथो न वाजी
विदुः पृथिव्या दिवो जनित्रं शृण्वन्त्यापो अध क्षरन्तीः
आपश्चिदस्मै पिन्वन्त पृथ्वीर्वृत्रेषु शूरा मंसन्त उग्राः
आ धूर्वस्मै दधाताश्वा निन्दो न वज्री हिरण्यबाहुः
अभि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्नन् त्मना हिनोत
त्मना समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम्
उदस्य शुष्माद् भानुनार्ति बिभर्ति भारं पृथिवी न भूम
ह्वयामि देवा अयातुरग्रे सार्धन्नृतेन धियं दधामि
अभि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वाचं कृणुध्वम्
आ चष्ट आसां पाथो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१० [२५]

राजा राष्ट्रानां पेशो नदीनामनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु
अविष्टो अस्मान् विश्वासु विश्वद्युं कृणोत शंसं निनित्सोः
व्येतु दिद्युद् द्विषामशेवा युयोत विष्वग्रपस्तनूनाम्
अवीन्नो अग्निर्व्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा अधायि स्तोमः
सजूदेवैर्मिरपां नपातं सखायं कृध्वं शिवो नो अस्तु

११

१२

१३

१४

१५

(३२१)

अजामुक्थैरहिं गृणीषे बुध्रे नदीनां रजःसु पीदन् १६
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा—न्मा यज्ञो अस्य सिधदतायोः १७
 उत न एषु नृषु श्रवो धुः प्र राये यन्तु शर्धन्तो अर्यः १८
 तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमा महासेनासो अमेभिरेषाम् १९
 आ यन्नः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान् २० [२६]

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादुस्मे अरमतिर्वसूयुः २१
 ता नो रासन् रातिषाचो वसू—न्या रोदसी वरुणानी शृणोतु ।
 वरुत्रीभिः सुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु रायः २२
 तन्नो रायः पर्वतास्तन्न आप—स्तद् रातिषाच ओषधीरुत द्यौः ।
 वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः २३
 अनु तदुर्वी रोदसी जिहाता—मनु द्युक्षो वरुण इन्द्रसखा ।
 अनु विश्वे मरुतो ये सहासो रायः स्याम धरुणं धियध्वै २४
 तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
 शर्मन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः २५ [२७] (३३१)

(३५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या ।
 शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूषणा वाजसातौ १
 शं नो भगः शमु नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शमु सन्तु रायः ।
 शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु २
 शं नो धाता शमु धर्ता नो अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधामिभिः ।
 शं रोदसी बृहती शं नो अद्भिः शं नो देवानां सुहवानी सन्तु ३
 शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।
 शं नः सुकृता सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अभि वातु वार्तः ४
 शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहूतौ शमन्तरिक्षं हृशये नो अस्तु ।
 शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ५ [२८] (३३६)

शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।
 शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्त्वष्टा ग्राभिर्गिरिह शृणोतु ६
 शं न सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शमु सन्तु यज्ञाः ।
 शं नः स्वरूपां मितयो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्बस्तु वेदिः ७
 शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।
 शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शमु सन्त्वापः ८
 शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।
 शं नो विष्णुः शमु पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्बस्तु वायुः ९
 शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूपसो विभातीः ।
 शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः १० [२९]

शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीभिर्स्तु ।
 शमभिषाचः शमु रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः ११
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शमु सन्तु गावः ।
 शं नः क्रभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु १२
 शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं समुद्रः ।
 शं नो अपां नपात् पेरुरस्तु शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपा १३
 आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्ते—दं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।
 शृण्वन्तु नो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियांसः १४
 ये देवानां यज्ञिया यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृता क्रतुज्ञाः ।
 ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १५ [३०] (३४६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३०]

(३६)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्मैतु सदेनाहृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः ।
 वि सानुना पृथिवी संस्र उर्वी पृथु प्रतीक्रमध्येधे अग्निः १
 इमां वां मित्रावरुणा सुवृक्ति—मिधं न कृण्वे असुरा नवीयः ।
 इनो वामन्यः पद्वीरदब्धो जनं च मित्रो यतति ब्रुवाणः २
 आ वार्तस्य धर्जतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सूदाः ।
 महो दिवः सदेने जायमानो ऽचिक्रदद् वृषभः सस्मिन्नूधन ३ (३४९)

गिरा य एता युनजन्दरीं त इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू ।
प्र यो मन्युं रिरिक्षतो मिना—त्या सुक्रतुर्मर्यमणं ववृत्याम्
यजन्ते अस्य सख्यं वर्यश्च नमस्विनः स्व क्रतस्य धामन् ।
वि पृक्षो बाबधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम्

४

५ [१]

आ यत् साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता ।
याः सुष्वर्यन्त सुदुघाः सुधारा अभि स्वेन पर्यसा पीप्यानाः
उत त्ये नो मरुतो मन्दसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवन्तु ।
मा नः परि ख्यदक्षरा चरन्त्यवीवृधन् युज्यं ते रथि नः
प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदुथ्यं न वीरम् ।
भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिपाचं पुरंधिम्
अच्छायं वो मरुतः श्लोक एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।
उत प्रजायै गृणते वयो धुर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८

९ [२] (३५५)

(३७)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ वो वाहिष्ठो वहतु स्तवध्वै रथो वाजा ऋभुक्षणो अमृक्तः ।
अभि त्रिपृष्ठैः सर्वनेषु सोमैर्मदे सुशिप्रा महभिः पृणध्वम्
यूयं ह रत्नं मघवत्सु धत्थ स्वर्हशं ऋभुक्षणो अमृक्तम् ।
सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो राधांसि मतिभिर्दयध्वम्
उवोचित्थ हि मघवन् द्वेष्णं महो अर्भस्य वसुनो विभागे ।
उभा ते पूर्णा वसुना गर्भस्ती न सूनृता नि यमते वसव्या
त्वमिन्द्र स्वयंशा ऋभुक्षा वाजो न साधुरस्तमेष्टृक्वा ।
वयं नु ते दाश्वांसः स्याम ब्रह्म कृण्वन्तो हरिवो वसिष्ठाः
सानितासि प्रवतो वाशुषे चिद् यामिर्विवेषो हर्यश्च धीभिः ।
ववन्मा नु ते युज्याभिरूती कदा न इन्द्र राय आ दशस्येः

१

२

३

४

५ [३]

वासयसीव वेधसस्त्वं नः कदा न इन्द्र वचसो बुबोधः ।
अस्तं तात्या धिया रथि सुवीरं पृक्षो नो अर्वा न्युहीत वाजी

६

(३६१)

अभि यं देवी निर्व्रतिश्चिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुप्रक्षः ।

उप त्रिबन्धुर्जरदष्टिमे—त्यस्ववेशं यं कृणवन्त मतीः

७

आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ रायो यन्तु पर्वतस्य रातौ ।

सदा नो दिव्यः पायुः सिषक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [४] (३६३)

(३८)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-६ सविता, ६ उत्तरार्धस्य भगो वा, ७-८ वाजिनः । त्रिष्टुप् ।

उदु ण्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामशिथेत् ।

नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्नां पुरुवसुर्दधाति

१

उदु तिष्ठ सवितः श्रुध्यस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य ।

व्युर्वी पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मर्तभोजनं सुवानः

२

अपि ष्टुतः सविता देवो अस्तु यमा चिद् विश्वे वसवो गृणन्ति ।

स नः स्तोमान् नमस्यश्चनो धाद् विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरिन्

३

अभि यं देव्यदितिर्गुणातिं सवं देवस्य सवितुर्जुषाणा ।

अभि सम्राजो वरुणो गृणन्त्यभि मित्रासो अर्यमा सजोषाः

४

अभि ये मिथो वनुषः सर्पन्ते रातिं दिवो रातिषाचः पृथिव्याः ।

अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुण्येकधेनुभिर्नि पातु

५

अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः ।

भगमुग्रोऽवसे जोहवीति भगमनुग्रो अर्धं याति रत्नम्

६

शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः ।

जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेभ्यस्मद् युयवन्नमीवाः

७

वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता क्रतज्ञाः ।

अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः

८ [५] (३७१)

(३९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वसवो अश्रेत् प्रतीची जूणिर्देवतातिमेति ।

भेजाते अद्रीं रथ्येव पन्था—मृतं होता न इषितो यजाति

१

प्र वावृजे सुप्रया बहिरेषा—मा विस्पतीव बीरिट इयाते ।

विशामक्तेरुषसः पूर्वहूतौ वायुः पूषा स्वस्तये नित्युत्वां

२

(३७३)

जमया अत्र वसवो रन्त देवा उरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।	
अर्वाक् पथ उरुजयः कृणुध्वं श्रोता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य	३
ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमाः सधस्थं विश्वे अभि सन्ति देवाः ।	
तां अध्वर उशतो यक्ष्यमे श्रुष्टी भगं नासत्या पुरंधिम्	४
आग्ने गिरो दिव आ पृथिव्या मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् ।	
आर्यमणमर्दिति विष्णुमेषां सरस्वती मरुतो मादयन्ताम्	५
रे हव्यं मतिभिर्यज्ञियानां नक्षत् कामं मर्त्यानामसिन्वन् ।	
धाता रयिमविदुस्यं सदासां संक्षीमहि युज्येभिर्नु देवैः	६
नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैः कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [६] (३७८)

(४०)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ओ श्रुष्टिर्विदुश्याः समेतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणाम् ।	
यदद्य देवः सविता सुवाति स्यामांस्य रत्निनो विभागे	१
मित्रस्तन्नो वरुणो रोदसी च द्युभक्तमिन्द्रो अर्यमा ददातु ।	
दिदेष्टु देव्यर्दिति रेक्णो वायुश्च यन्नियुवैते भगश्च	२
सेदुगो अस्तु मरुतः स शुष्मी यं मर्त्यं पृषदश्वा अवाथ ।	
उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्येतास्ति	३
अयं हि नेता वरुण क्रतस्य मित्रो राजानो अर्यमाणो धुः ।	
सुहवा देव्यर्दितिरनर्वा ते नो अंहो अति पर्धन्नरिष्टान्	४
अस्य देवस्य मीळहुषो वया विष्णोरिषस्य प्रभूथे हविर्भिः ।	
विदे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत्	५
मात्रं पूषन्नाघृण इरस्यो वरुन्त्री यद् रातिषाचश्च रासन् ।	
मयोभुवो नो अर्वन्तो नि पान्तु वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु	६
नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैः कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [७] (३८५)

(४१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ अग्नीन्द्रमित्रावरुणाश्विभगपूषब्रह्मणस्पतिसोमरुद्राः, २-६ भगः,
७ उपसः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।	
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम	१
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता ।	
आधश्चिद् यं मन्यमानस्तुराश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याहं	२
भग प्रणेतर्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदवा ददन्नः ।	
भग प्र णो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम	३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।	
उतोदिता मघवन् त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम	४
भग एव भगवाँ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।	
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स नो भग पुरेता भवेह	५
समध्वरायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय ।	
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु	६
अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः ।	
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [८] (३९२)

(४२)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र क्रन्दुनुर्नभन्यस्य वेतु ।	
प्र धेनव उदुप्रतो नवन्त युज्यातामर्द्री अध्वरस्य पेशः	१
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा युक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।	
ये वा सन्नरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सत्तः	२
समु वो यज्ञं महयन् नमोभिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके ।	
यजस्व सु पुर्वणीक देवा ना यज्ञियामरमतिं ववृत्याः	३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत् ।	
सुपीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वार्यमियत्यै	४ (३९६)

इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्द्रे यशसं कृधी नः ।

आ नक्ता बर्हिः सदतामुषासो शन्ता मित्रावरुणा यजेह

५

एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो रायस्क्रामो विश्वप्स्न्यस्य स्तौत ।

इषं रायिं पप्रथद् वाजमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [९] (३९८)

(४३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन् द्यावा नमोभिः पृथिवी इषधै ।

येषां ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विश्वग्वियन्ति वनिनो न शाखाः

१

प्र यज्ञ एतु हेत्वो न सन्ति रुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः ।

स्तृणीत बर्हिरध्वराय साधूध्वा शोचींषि देवयून्यस्थुः

२

आ पुत्रासो न मातरं विभृत्राः सानौ देवासो बर्हिषः सदन्तु ।

आ विश्वाचीं विदुश्यामनक्त्वग्ने मा नो देवताता मृधस्कः

३

ते सीषपन्त जोषमा यजत्रा क्रतस्य धाराः सुदुघा दुहानाः ।

ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूनामा गन्तन समनसो यति ष्ट

४

एवा नो अग्ने विक्ष्वा दशस्य त्वया वयं सहसावन्नास्काः ।

राया युजा सधमादो अरिष्ठा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [१०] (४०३)

(४४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । दधिकाः, १ दधिकाश्च्युषोऽग्निभगेन्द्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यावापृथिव्यापः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

दुधिकां वः प्रथममश्विनोषसं मग्निं समिद्धं भगमूतये हुवे ।

इन्द्रं विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं मादित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः

१

दुधिक्रामु नमसा बोधयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।

इळां देवीं बर्हिषि सादयन्तो ऽश्विना विप्रा सुहवा हुवेम

२

दुधिक्रावाणं बुबुधानो अग्निमुप बुव उषसं सूर्यं गाम् ।

ब्रध्नं मंश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मद् दुरिता यावयन्तु

३

दुधिक्रावा प्रथमो वाज्यर्वा ऽग्ने स्थानां भवति प्रजानन् ।

संविदान उषसा सूर्येणा ऽऽदित्येभिर्वसुभिरङ्गिरोभिः

४

(४०७)

आ नो दधिकाः पश्यामनक्त्वु—तस्य पन्थामन्वेतवा उ ।

शृणोतु नो दैव्यं शर्धो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः

५ [११] (४०८)

(४५)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सविता । त्रिष्टुप् ।

आ देवो यातु सविता सुरत्नो ऽन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः ।

हस्ते दधानो नर्या पुरुणि निवेशयश्च प्रसुवञ्च भूमं

१

उदस्य बाहू शिथिरा बृहन्ता हिरण्यया दिवो अन्तौ अनष्टाम् ।

नूनं सो अस्य महिमा पणिष्ट सूरश्चिदस्मा अनु दादपस्याम्

२

स घा नो देवः सविता सहावा ऽऽ साविषद् वसुपतिर्वसूनि ।

विश्रयमाणो अमर्तिमुरुचीं मर्तभोजनमधं रासते नः

३

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगभस्तिमीळते सुपाणिम् ।

चित्रं वयो बृहवृस्मे दधातु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१२] (४१२)

(४६)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । रुद्रः । जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रैषवे देवाय स्वधात्रे ।

अषाळहाय सहमानाय वेधसे त्रिमायुधाय भरता शृणोतु नः

१

स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति ।

अवन्नवन्तीरुप नो दुरश्चरा ऽनमीवो रुद्र जासु नो भव

२

या ते दिद्युदवसृष्टा दिवस्परि क्षमया चरति परि सा वृणक्तु नः ।

सहस्रं ते स्वपिवात भेषजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिषः

३

मा नो वधी रुद्र मा परा वृ मा ते भूम प्रसितौ हीळितस्य ।

आ नो भज बर्हिषि जीवशंसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१३] (४१६)

(४७)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

आपो यं वः प्रथमं देवयन्त इन्द्रपानमूर्मिमकृण्वतेळः ।

तं वो वयं शुचिमरिप्रमद्य घृतप्रुषं मधुमन्तं वनेम

१

(४१७)

तमुर्मिर्मापो मधुमत्तमं वो ऽपां नपादवत्वाशुहेमा ।
 यस्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयति तमश्याम देवयन्तो वो अद्य २
 शतर्षवित्राः स्वधया मदन्ती देवीर्देवानामपि यन्ति पार्थः ।
 ता इन्द्रस्य न भिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत ३
 याः सूर्यो रश्मिभिराततान याभ्य इन्द्रो अरदद् गातुमुर्मिम् ।
 ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१४] (४२०)

(४८)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । ऋभवः, ४ विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

ऋभुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य ।
 आ वोऽर्वाचः क्रतवो न यातां विभवो रथं नयं वर्तयन्तु १
 ऋभुर्ऋभुभिरभि वः स्याम विभवो विभुभिः शवसा शवांसि ।
 वाजो अस्माँ अवतु वाजसाता विन्द्रेण युजा तरुषेम वृत्रम् २
 ते चिद्धि पूर्वोरभि सन्ति शासा विश्वाँ अयं उपरताति वग्वन् ।
 इन्द्रो विश्वाँ ऋभुक्षा वाजो अयः शत्रोर्मिथत्या कृणवन् वि नृष्णम् ३
 नू देवासो वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोषाः ।
 समस्मे इषं वसवो ददीरन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१५] (४२४)

(४९)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात् पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।
 इन्द्रो या वज्री वृषभो रराद् ता आपो देवीरिह मामवन्तु १
 या आपो दिव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।
 समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु २
 यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानूते अवपश्यञ्जनानाम् ।
 मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ३
 यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मदन्ति ।
 वैश्वानरो यास्वग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ४ [१६] (४२५)

(५०)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ मित्रावरुणौ, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४ नद्यः ।
जगती, ४ अतिजगती शकरी वा ।

आ मां मित्रावरुणेह रक्षतं कुलाययद् विश्वयन्मा न आ गन् ।
अजकावं दुर्हशीकं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः १
यद् विजामन् परुषि वन्दनं भुवदष्टीवन्तौ परि कुल्फौ च देहत् ।
अग्निष्टच्छोचन्नप बाधतामितो मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः २
यच्छैलमलौ भवति यन्नदीषु यदोषधीभ्यः परि जायते विषम् ।
विश्वे देवा निरितस्तत् सुवन्तु मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः ३
याः प्रवतो निवत उद्वत उद्वन्वतीरनुदुकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः शिवा देवीरशिपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अशिमिदा भवन्तु ४
[१७] (४३२)

(५१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शंतमेन ।
अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः १
आदित्यासो अदितिर्मादयन्तां मित्रो अर्यमा वरुणो रजिष्ठाः ।
अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य २
आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वं ऋभवश्च विश्वे ।
इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टुवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [१८] (४३५)

(५२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्वैवत्रा वसवो मर्त्यत्रा ।
सनेम मित्रावरुणा सनेन्तो भवेम द्यावापृथिवी भवन्तः १
मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त शर्म तोकाय तनयाय गोपाः ।
मा वो भुजेमान्यजातमेनो मा तत् कर्म वसवो यच्चयध्वे २
तुरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियानाः ।
पिता च तन्नो महान् यजत्रो विश्वे देवाः समनसो जुषन्त ३ [१९] (४३८)

(५३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सबाध ईळे बृहती यजत्रे ।	
ते चिद्धि पूर्वे कवयो गुणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे	१
प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं सदाने क्रतस्य ।	
आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनैन यातं महि वां वरूथम्	२
उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पुरूणि द्यावापृथिवी सुदासे ।	
अस्मे धत्तं यदसदस्कृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२०] (४४१)

(५४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप् ।

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् त्स्वाविशो अनमीवो भवा नः ।	
यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	१
वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।	
अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान् प्रति नो जुषस्व	२
वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहि रणवया गातुमत्या ।	
पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२१] (४४४)

(५५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः, २-८ इन्द्रः (२-८ प्रस्वापिनी उपनिषद्) ।

१ गायत्री, २-४ उपरिष्ठाद्बृहती, ५-८ अनुष्टुप् ।

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् । सखा सुशेव एधि नः	१
यदर्जुन सारमेय वृतः पिशङ्ग यच्छसे ।	
वीव भ्राजन्त क्रष्टय उप स्रक्तेषु बप्सतो नि षु स्वप	२
स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुनःसर ।	
स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि षु स्वप	३
त्वं सूकरस्य दर्दहि तव दर्दतु सूकरः ।	
स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि षु स्वप	४ (४४८)

सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।

ससन्तु सर्वे जातयः सस्त्वयमभितो जनः

५

य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।

तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्य तथा

६

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।

तेना सहस्येना वयं नि जनान् त्वापयामसि

७

प्रोष्ठेशया वह्येशया नारीर्यास्तल्पशीवरीः

स्त्रियो याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि

८ [२२] (४५२)

(५६)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ५६-७०]

२५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप्, १-११ द्विपदा विराट् ।

क ई व्यक्ता नरः सनीळा रुद्रस्य मर्या अधा स्वश्वाः

१

नकिर्ह्येषां जनूंषि वेदु ते अङ्ग विंदे मिथो जनित्रम्

॥१॥ २

अभि स्वपूभिर्मिथो वपन्त वातस्वनसः श्येना अस्पृधन्

३

एतानि धीरो निण्या चिकेत पृश्निर्यदूधो मही जभार

॥२॥ ४

सा विट् सुवीरा मरुद्भिरस्तु सनात् सहन्ती पुण्यन्ती नृम्णम्

५

यामं येष्ठाः शुभा शोभिष्ठाः श्रिया संमिश्रा ओजोभिरुग्राः

॥३॥ ६

उग्रं व ओजः स्थिरा श्वांस्यधा मरुद्भिर्गणस्तुविष्मान्

७

शुभ्रो वः शुष्मः क्रुध्मी मनांसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धृष्णोः

॥४॥ ८

सनेम्यस्मद् युयोत दिद्यु मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्गः

९

प्रिया वो नाम हुवे तुराणा मा यत् तूपन्मरुतो वावशानाः

॥५॥ १० [२३]

स्वायुधास इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शुम्भमानाः

॥६॥ ११

शुची वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः ।

ऋतेन सत्यमृतसाप आय ऊह्वचिजन्मानः शुचयः पावकाः

१२

असेष्वा मरुतः खादयो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिश्रियाणाः ।

वि विद्युतो न वृष्टिभी रुचाना अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः

१३

प्र बुध्या व ईरते महांसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम् ।

सहस्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्

१४

(४६६)

यदिं स्तुतस्य मरुतो अधीथे—तथा विप्रस्य वाजिनो हवीमन् ।
मक्ष रायः सुवीर्यस्य दात नू चिद् यमन्य आदभदरावा

१५ [२४]

अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षदृशो न शुभयन्त मर्याः ।
ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रकीळिनः पयोधाः
दृशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके ।
अरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुभ्रेभिरस्मे वसवो नमध्वम्
आ वो होता जोहवीति सत्तः सत्राचीं रातिं मरुतो गृणानः ।
य ईवतो वृषणो अस्ति गोपाः सो अद्रयावी हवते व उक्थैः
इमे तुरं मरुतो रामयन्ती—मे सहः सहस आ नमन्ति ।
इमे शंस वनुष्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषो अररुषे दधन्ति
इमे रधं चिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद् यथा वसवो जुषन्त ।
अप वाधध्वं वृषणस्तमांसि धत्त विश्वं तनयं लोकमस्मे

१६

१७

१८

१९

२० [२५]

मा वो दृत्रान्मरुतो निरराम मा पश्चाद् दध्म रथ्यो विभागे ।
आ नः स्पार्हे भजतना वसव्येडं यदीं सुजातं वृषणो वो अस्ति
सं यद्धनन्त मन्युभिर्जनासः शूरा यद्दीर्घवोषधीषु विश्वु ।
अध स्मा नो मरुतो रुद्रियास—छातारो भूत पृतनास्वर्यः
भूरिं चक्र मरुतः पित्र्याण्यु—कथानि या वः शस्यन्ते पुरा चित् ।
मरुद्भिरुग्रः पृतनासु साळ्हा मरुद्भिरित् सनिता वाजमवीं
अस्मे वीरो मरुतः शुष्म्यस्तु जनानां यो असुरो विधर्ता ।
अपो येन सुक्षितये तरेमा—ऽध स्वमोको अभि वः स्याम
तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
शर्मन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२६] (४७७)

(५७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

मध्वो वो नाम मरुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शवसा मदन्ति ।
ये रेजयन्ति रोदसी चिदुर्वी पिन्वन्त्युत्सं यदयामुरुग्राः

१

(४७८)

निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्म ।	
अस्मार्कमद्य विदथेषु बर्हि—रा वीतये सदत पिप्रियाणाः	२
नैतावदुन्ये मरुतो यथेमे भ्राजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः ।	
आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमञ्जयञ्जते शुभे कम्	३
ऋधक् सा वो मरुतो दिद्युदस्तु यद् व आगः पुरुषता कराम ।	
मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्मे वो अस्तु सुमतिश्चर्निष्ठा	४
कृते चिदत्र मरुतो रणन्ता—ऽनवद्यासः शुचयः पावकाः ।	
प्र णोऽवत सुमतिर्भिर्यजत्राः प्र वाजेभिस्तिरत पुष्यसे नः	५
उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीर्षि ।	
ददात नो अमृतस्य प्रजायै जिगृत रायः सुनृता मघानि	६
आ स्तुतासो मरुतो विश्व ऊती अच्छा सूरिन् त्सर्वताता जिगात ।	
ये नस्मना शतिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२७] (४८४)

(५८)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

प्र साकमुक्षे अर्चता गणाय यो दैव्यस्य धाम्नस्तुर्विष्मान् ।	
उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नाकं निर्कीतेरवंशात्	१
जनूश्चिद् वो मरुतस्त्वेष्ट्येण भीमास्तुर्विमन्यवोऽयासः ।	
प्र ये महोभिरोजसोत सन्ति विश्वो वो यामन् भयते स्वर्हक्	२
बृहद् वयो मघवन्धो दधात जुजोषन्निन्मरुतः सुष्टुतिं नः ।	
गतो नाध्वा वि तिराति जन्तुं प्र णः स्पार्हाभिरुतिभिस्तिरेत	३
युष्मोतो विप्रो मरुतः शतस्वी युष्मोतो अवा सहुरिः सहस्री ।	
युष्मोतः सम्राळुत हन्ति वृत्रं प्र तद् वो अस्तु धूतयो देष्णम्	४
ताँ आ रुद्रस्य मीळहुषो विवासे कुविन्नसन्ते मरुतः पुनर्नः ।	
यत् सस्वता जिहीळिरे यदावि—रव तदेन ईमहे तुराणाम्	५
प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोना—मिदं सूक्तं मरुतो जुषन्त ।	
आराच्छिद् द्वेषो वृषणो युयोत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२८] (४९०)

(५९)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-११ मरुतः; १२ रुद्रः (मृत्युविमोचनी ऋक्) ।

प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती); ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नयथ ।

तस्मा अग्रे वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत १

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति २

नहि वश्वरमं चन वसिष्ठः परिमंसते ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ३

नहि व ऊतिः पृतनासु मर्धति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आवर्त सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीषवः ४

ओ षु घृष्विराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो ररे हि कं मो ष्वन्यत्र गन्तन ५

आ च नो बहिः सदाविता च नः स्पर्हाणि दातवे वसु ।

अस्त्रेधन्तो मरुतः सोम्ये मधौ स्वाहेह मादयाध्वै ६ [२९]

सस्वश्चिद्धि तन्वः शुम्भमाना आ हंसासो नीलपृष्ठा अपसन् ।

विश्वं शर्धो अभितो मा नि षेदु नरो न रणाः सर्वने मर्दन्तः ७

यो नो मरुतो अभि दुर्हणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

द्रुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सांतपना इदं हवि मरुतस्तज्जुष्टन । युष्माकोती रिंशादसः ९

गृहमेधास आ गत मरुतो माप भूतन । युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः । यज्ञं मरुत आ वृणे ११

उयम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् १२ [३०] (५०१)

-३०६-

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १- २७]

(६०)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१२ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यदुद्य सूर्य ब्रवोऽनागा उद्यन् मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

वयं देवत्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गुणन्तः १ (५०२)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उभे उदेति सूर्यो अभि जमन् ।
विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् २
अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई वहन्ति सूर्यं घृताचीः ।
धामानि मित्रावरुणा युवाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे ३
उद् वां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णः ।
यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ४
इमे चेतारो अनृतस्य भूरे—मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।
इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरदब्धाः ५
इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ऽचेतसं चिञ्चितयन्ति दक्षैः ।
अपि क्रतुं सुचेतसं वर्तन्त—स्तिरश्चिदंहः सुपथा नयन्ति ६ [१]

इमे दिवो अनिमिषा पृथिव्या—श्चिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।
प्रवाजे चिञ्चद्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्षन् ७
यद् गोपावददितिः शमं भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।
तस्मिन्ना तोकं तनयं दधाना मा कर्म देवहेळनं तुरासः ८
अव वेदिं होत्राभिर्यजेत् रिपः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।
परि द्वेषोभिर्यमा वृणक्तू—रुं सुदासे वृषणा उ लोकम् ९
सस्वश्चिद्धि समृतिस्त्वेष्येषा—मपीच्येन सहसा सहन्ते ।
युष्मद् भिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना मूळता नः १०
यो ब्रह्मणे सुमतिमायजति वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।
सीक्षन्त मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातु ११
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।
विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १२ [२] (५१४)

(६१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयोरेति सूर्यस्ततुन्वान् ।
अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्ववा चिकेत १ (५१५)
ऋ० ५५

प्र वां स मित्रावरुणावृतावा विप्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियार्ति ।	
यस्य ब्रह्माणि सुक्रतू अवाथ आ यत् कृत्वा न शरदः पूणैथे	२
प्रोरोमित्रावरुणाः पृथिव्याः प्र दिव ऋष्वद् बृहत्तः सुदानू ।	
स्पशो दधाथे ओषधीषु विक्ष्वर्धग्यतो अर्निमिषं रक्षमाणा	३
शंसा मित्रस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा ।	
अयन् मासा अर्यज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते	४
अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासु चित्रं ददृशे न यक्षम् ।	
दुहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निण्यान्यचिते अभूवन्	५
समु वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्ह्वे वां मित्रावरुणा सबाधः ।	
प्र वां मन्मान्युचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषन्निमानि	६
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि	
विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [३] (५२१)

(६२)

६ मैत्रावरुणिर्वासिष्ठः । १-३ सूर्यः, ४-६ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उत् सूर्यो बृहदुर्चीर्ष्यश्रेत् पुरु विश्वा जनिम मानुषाणाम् ।	
समो दिवा ददृशे रोचमानः कृत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत	१
स सूर्यं प्रति पुरो न उद् गा एभिः स्तोमैभिरेतशेभिरेवैः ।	
प्र नो मित्राय वरुणाय वोचो ऽनागसो अर्यम्णे अग्रये च	२
वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्त्वृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कमा नः कामं पूपुरन्तु स्तवानाः	३
द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जजुः सुजनिमान ऋष्वे ।	
मा हेळे भूम वरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम्	४
प्र बाहवांसि सृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन ।	
आ नो जने श्रवयंत युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [४] (५२७)

(६३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-४ सूर्यः, ५ सूर्य-मित्रावरुणाः, ६ मित्रावरुणौ अर्यमा च । त्रिष्टुप् ।

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् । चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देवश्चर्मैव यः समविव्यक् तमांसि	१
उद्वेति प्रसवीता जनानां महान् केतुरर्णवः सूर्यस्य । समानं चक्रं पर्याविवृत्सन् यदेतशो वहति धूर्पु युक्तः	२
विभ्राजमान उपसामुपस्थाद् रेभैरुदेत्यनुमद्यमानः । एष मे देवः सविता चच्छन्दु यः समानं न प्रमिनाति धाम	३
दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति दूरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि	४
यत्रा चकुरमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः । प्रति वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न—स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [५] (५३३)

(६४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां घृतस्य निर्णिजो ददीरन् । हव्यं नो मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुषन्त	१
आ राजाना मह क्रतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् । इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि—मव दिव इन्वतं जीरदानू	२
मित्रस्तन्नो वरुणो देवो अर्यः प्र साधिष्ठेभिः पृथिभिर्नयन्तु । ब्रवद् यथा न आदुरिः सुदास इषा मदेम सह देवगोपाः	३
यो वां गर्तं मनसा तक्षदेत—मूर्ध्वा धीतिं कृणवद् धारयच्च । उक्षेथां मित्रावरुणा घृतेन ता राजाना सुक्षितीस्तर्पयेथाम्	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि । अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी—र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [६] (५३८)

(६५)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

प्रति वां सूर उदिते सूक्तैर्मित्रं हुवे वरुणं पुतदक्षम् ।	
ययोरसुर्यमक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामन्नाचिता जिगत्नु	१
ता हि देवानामसुरा तावर्या ता नः क्षितीः करतमूर्जयन्तीः ।	
अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीपयन्नहा च	२
ता भूरिपाशावनृतस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय ।	
ऋतस्य मित्रावरुणा पथा वा मपो न नावा दुरिता तरेम	३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं धृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिळाभिः ।	
प्रति वामत्र वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [७] (५४३)

(६६)

१९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ, ४-१३ आदित्याः, १४-१६ सूर्यः ।

गायत्रीः १०-१५ प्रगाथः = (समा बृहती, विषमा सतोबृहती,)

१६ पुर उष्णिक् ।

प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शूष्यः । नमस्वान् तुविजातयोः	१
या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याय प्रमहसा	२
ता नः स्तिपा तनूपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयतं धियः	३
यदुद्य सूर उदिते ऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवातिं सविता भगः	४
सुप्रावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन् त्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति	५ [८]

उत स्वराजो अदिति रदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते	६
प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीषे वरुणम् । अर्यमणं रिशार्दसम्	७
राया हिरण्यया मतिरियमवृकाय शवसे । इयं विप्रा मेधसांतये	८
ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह । इयं स्वश्च धीमहि	९

बहवः सूरचक्षसो ऽग्निजिह्वा कृतावृधः ।

त्रीणि ये येमुर्विदधानि धीतिभिर्विश्वानि परिभूतिभिः

१० [९] (५५३)

वि ये दधुः शरदं मासमादह—यज्ञमक्तुं चाद्वचम् ।

अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत

११

तद् वो अद्य मनामहे सूक्तैः सूर उदिते ।

यदोहते वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमृतस्य रथ्यः

१२

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो घोरासो अनृतद्विषः ।

तेषां वः सुम्ने सुच्छर्दिष्टमे नरः स्याम ये च सूरयः

१३

उदु त्यद् दर्शतं वपुर्दिव एति प्रतिह्वरे ।

यदीमाशुर्वहति देव एतशो विश्वस्मै चक्षसे अरम्

१४

शीर्ष्णःशीर्ष्णो जगतस्तस्थुषस्पतिं समया विश्वमा रजः ।

सप्त स्वसारः सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितो रथे

१५ [१०]

तच्चक्षुर्देवहितं शुक्रमुचरत् । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम्

१६

काव्येभिरदाभ्या ऽऽ यातं वरुण द्युमत । मित्रश्च सोमपीतये

१७

द्विवो धामभिर्वरुण मित्रश्चा यातमद्रुहा । पिबतं सोममातुजी

१८

आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा

१९ [११] (५६२)

(६७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रति वां रथं नृपती जरध्वै हविष्मता मनसा यज्ञियेन ।

यो वां द्रुतो न धिष्ण्यावजीग—रच्छां सुनुर्न पितरां विवक्मि

१

अशौच्यग्निः समिधानो अस्मे उपो अदृश्न तमसश्चिदन्ताः ।

अचेति केतुरुषसः पुरस्ता—च्छ्रये द्विवो दुहितुर्जायमानः

२

अभि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या विवक्कान् ।

पूर्वाभिर्यातं पथ्याभिरर्वाक् स्वर्विदा वसुमता रथेन

३

अवोवां नूनमश्विना युवाकु—हुवे यद् वां सुते माध्वी वसूयुः ।

आ वां वहन्तु स्थाविरासो अश्वाः पिबाथो अस्मे सुषुता मधूनि

४

प्राचींमु देवाश्विना धियं मे ऽमृधां सातये कृतं वसूयुम् ।

विश्वो अविष्टं वाज आ पुरंधी—स्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः

५ [१२] (५६७)

अविष्टं धीष्वाश्विना न आसु प्रजावद् रेतो अह्नयं नो अस्तु ।

आ वां तोके तनये तूतुजानाः सुरत्नासो देववीतिं गमेम ६

एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे ।

अहेळता मनसा यातमर्वा गश्नन्ता हव्यं मानुषीषु विश्व ७

एकस्मिन् योगे भुरणा समाने परिं वां सप्त स्रवतो रथो गात्र ।

न वायन्ति सुभ्वो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो वहन्ति ८

असश्चता मघवद्भ्यो हि भूतं ये राया मघदेयं जुनन्ति ।

प्र ये बन्धुं सूनृताभिस्तिरन्ते गव्या पृश्नन्तो अश्व्या मघानि ९

नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।

धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [१३] (५७९)

(६८)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विराट्, ८-९ त्रिष्टुप् ।

आ शुभ्रा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दत्ता जुजुषाणा युवाकोः ।

हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः १

प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुररं गन्तं हविषो वीतये मे ।

तिरो अर्यो हव्नानानि श्रुतं नः २

प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना शतोतिः ।

अस्मभ्यं सूर्यावसू इयानः ३

अयं ह यद् वां देवया उ अद्रि रूध्वो विवक्ति सोमसुद् युवभ्याम् ।

आ वल्गू विप्रो ववृतीत हव्यैः ४

चित्रं ह यद् वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिष्वन्तं युयोतम् ।

यो वामोमानं दधते प्रियः सन् ५ [१४]

उत त्यद् वां जुरते अश्विना भू च्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे ।

अधि यद् वर्षं इत ऊति धत्थः ६

उत त्यं भुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहुर्दुरवासः समुद्रे ।

निरीं पर्षदरावा यो युवाकुः ७ (५७९)

वृकाय चिज्जसमानाय शक्त—मुत श्रुतं शयवे हूयमाना ।
 यावद्वयामपिन्वतमपो न स्तर्यं चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः
 एष स्य कारुर्जरते सूक्तै—रग्रे बुधान उपसां सुमन्मा ।
 इषा तं वर्धदुध्न्या पयोभि—र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९ [१५] (५८१)

(६९)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः ।
 घृतवर्तनिः पविर्भी रुचान इषां वोळ्हा नृपतिर्वाजिनीवान्
 स पप्रथानो अभि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः ।
 विशो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद् याममश्विना दधाना
 स्वश्वा यशसा यातमर्वाग् दक्षा निधिं मधुमन्तं पिबाथः ।
 वि वां रथो बध्वाऽयादमानो ऽन्तान् द्विवो बाधते वर्तनिभ्याम्
 युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्म्यायाम् ।
 यद् देवयन्तमवथः शचीभिः परि ग्रंसमोमनां वां वयो गात्
 यो ह स्य वां रथिरा वस्त उस्त्रा रथो युजानः परियाति वर्तिः ।
 तेन नः शं योरुषसो व्युष्टौ न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन्
 नरा गौरेवं विद्युतं तृषाणा ऽस्माकमद्य सवनोप यातम् ।
 पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः
 युवं भुज्युमवाविद्धं समुद्र उदूहथुरर्णसो अस्त्रिधानैः ।
 पतत्रिभिरश्रमैरव्यथिभिर्दुसनाभिरश्विना पारयन्ता
 नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
 धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७

८ [१६] (५८९)

(७०)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत् स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
 अश्वो न वाजी शुनपृण्ठो अस्था—दा यत् सेदथुर्धुवसे न योनिम्

१

(५९०)

सिषक्ति सा वां सुमतिश्चनिष्ठा ऽतापि घर्मो मनुषो दुरोणे ।	
यो वां समुद्रान् त्सरितः पिपत्ये तग्वा चिन्न सुयुजा युजानः	२
यानि स्थानान्यश्विना दुधार्थे दिवो यद्दीर्घवोषधीषु विक्षु ।	
नि पर्वतस्य मूर्धनि सदन्ते षं जनाय द्वाशुषे वहन्ता	३
चनिष्टं देवा ओषधीष्वप्सु यद् योग्या अश्ववैथे ऋषीणाम् ।	
पुरुणि रत्ना दधतौ न्यस्मे अनु पूर्वाणि चख्यथुर्युगानि	४
शुश्रुवांसा चिदश्विना पुरुण्यभि ब्रह्माणि चक्षार्थे ऋषीणाम् ।	
प्रति प्र यातं वरमा जनाया ऽस्मे वामस्तु सुमतिश्चनिष्ठा	५
यो वां यज्ञो नासत्या हविष्मान् कृतब्रह्मा समर्योऽ भवाति ।	
उप प्र यातं वरमा वसिष्ठमिमा ब्रह्माण्युच्यन्ते युवभ्याम्	६
इयं मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१७] (५९६)

(७१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ७१-८९]

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अप स्वसुरुषसो नग्जिहीते रिणक्ति कृष्णीरूषाय पन्थाम् ।	
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद् युयोतम्	१
उपायातं द्वाशुषे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वहन्ता ।	
युयुतमस्मदनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी त्रासीथां नः	२
आ वां रथमवमस्यां व्युष्टौ सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।	
स्यूमंगभस्तिमृतयुग्मिरश्वैराश्विना वसुमन्तं वह्नेथाम्	३
यो वां रथो नृपती अस्ति वोळ्हा त्रिवन्धुरो वसुमाँ उस्रयामा ।	
आ न एना नासत्योप यातमभि यद् वां विश्वस्न्यो जिगाति	४
(युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।	
निरंहसस्तमसः स्पर्तमग्निं नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः	५
इयं मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [१८] (६०१)

(७२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ गोमता नासत्या रथेना—ऽश्वावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् ।	
अभि वां विश्वा नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वा शुभाना	१
आ नो देवेभिरुप यातमर्वाक् सजोषसा नासत्या रथेन ।	
युवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो बन्धुरुत तस्य वित्तम्	२
उदु स्तोमासो अश्विनोरबुध—आमि ब्रह्माण्युषसश्च देवीः ।	
आविवांसन् रोदसी धिण्येमे अच्छा विप्रो नासत्या विवक्ति	३
वि चेदुच्छन्त्याश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते ।	
ऊर्ध्व भानुं सविता देवो अश्रेद् बृहदग्रयः समिधा जरन्ते	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	५ [१९] (६०७)

(७३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अतारिष्म तमसस्पा रमस्य प्रति स्तोमं देवयन्तो दधानाः ।	
पुरुदंसा पुरुतमा पुराजा ऽमर्त्या हवते अश्विना गीः	१
न्यु प्रियो मनुषः साद्वि होता नासत्या यो यजते वन्दते च ।	
अश्रीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां वोचे विदथेषु प्रयस्वान	२
अहेम यज्ञं पथामुराणा इमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
श्रुष्टीवेव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः	३
उप त्या वहीं गमतो विशं नो रक्षोहणा संभृता वीळुपाणी ।	
समन्धाँस्यगमत मत्सराणि मा नो मर्धिष्टमा गतं शिवेन	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	५ [२०] (६१२)

(७४)

६ मैत्रावृणिवसिष्ठः । अश्विनौ । प्रगाथः=(विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

इमा उ वां दिविष्टय उसा हवन्ते अश्विना ।

अयं वामहेऽवसे शचीवसू विशांविशं हि गच्छथः १

युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदेथां सूनृतावते ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु २

आ यातमुप भूषतं मध्वः पिबतमश्विना ।

दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मधिष्टमा गतम् ३

अश्वासो ये वामुप दाशुषो गृहं युवां दीर्यन्ति बिभ्रतः ।

मक्षूयुभिर्नरा हर्यैभिरश्विना ऽऽ देवा यातमस्मयू ४

अधा ह यन्तो अश्विना पृक्षः सचन्त सूरयः ।

ता यंसतो मधवर्ज्यो ध्रुवं यशश्छर्दिस्मभ्यं नासत्या ५

प्र ये ययुरवृकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् ।

उत स्वेन शवसा शूशुवुर्नर उत क्षियन्ति सुक्षितिम् ६ [२१] (६१८)

(७५)

८ मैत्रावृणिवसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

व्युपा आवो दिविजा ऋतेना ऽऽविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप द्रुहस्तम आवरजुष्टमङ्गिरस्तमा पथ्या अजीगः १

महे नो अद्य सुविताय बोध्युषो महे सौभगाय प्र यन्धि ।

चित्रं रायि यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि श्रवस्युम् २

एते त्ये भानवो दर्शतायाश्चित्रा उपसो अमृतास आगुः ।

जनयन्तो दैव्यानि व्रतान्यापृणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः ३

एषा स्या युजाना पराकात् पञ्च क्षितीः परि सद्यो जिगाति ।

अमिपश्यन्ती वयुना जनानां दिवो दुहिता भुवनस्य पत्नी ४

वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे वसूनाम् ।

ऋषिण्डुता जरयन्ती मधो न्युषा उच्छति वह्निभिर्गृणाना ५ (६२३)

प्रति द्युतानामरुपासो अश्वाश्चित्रा अहश्चक्षुषसं वहन्तः ।

यार्ति शुभ्रा विश्वपिशा रथेन दधाति रत्नं विधते जनाय

६

सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।

रुजद् दृळ्हानि दददुस्त्रियाणां प्रति गावं उपसं वावशन्त

७

नू नो गोमद वीरवद् धेहि रत्नमुपो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे ।

मा नो बर्हिः पुरुपतां निदे कयूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [२२] (६२६)

(७६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत् ।

क्रत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुःराविरकर्भुवनं विश्वमुषाः

१

प्र मे पन्था देवानां अहश्चक्षुमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।

अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात् प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः

२

तानीदहानि बहुलान्यासन् या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।

यतः परि जार इवाचरन्त्युषो ददृक्षे न पुनर्यतीव

३

त इद् देवानां सधमाद आसन्नृतावानः कवयः पूर्व्यासः ।

गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्विन्दन् तस्यमन्त्रा अजनयन्नुषासम्

४

समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते ।

ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः

५

प्रति त्वा स्तोमैरीळते वसिष्ठा उपबुधः सुभगे तुष्टुवांसः ।

गवां नेत्री वाजपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा जरस्व

६

एषा नेत्री राधसः सूनृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः ।

दीर्घश्रुतं रयिमस्मे दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [२३] (६३३)

(७७)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्ती चरायै ।

अभूदग्निः समिधे मानुषाणामकुज्योतिर्बाधमाना तमांसि

१

(६३४)

विश्वं प्रतीची सप्रथा उदस्थाद् रुशद् वासो बिभ्रती शुक्रमश्वैत् ।
 हिरण्यवर्णा सुहृशीकसंहृग् गवां माता नेत्र्यह्नामरोचि २
 देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुहृशीकमश्वम् ।
 उषा अदर्शि रश्मिभिर्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता ३
 अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छोर्वीं गव्यूतिमभयं कृधी नः ।
 यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ४
 अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिर्वि भाह्युषो देवि प्रतिरन्तीं न आयुः ।
 इषं च नो दधती विश्ववारो गोमदश्वावद् रथवच्च राधः ५
 यां त्वा दिवो दुहितर्वधयन्त्युषः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः ।
 सास्मासु धा रयिमृष्वं बृहन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६ [२४] (६३९)

(७८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति केतवः प्रथमा अहश्चन्द्रध्वा अस्या अश्रयो वि श्रयन्ते ।
 उषो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि १
 प्रति पीमग्निर्जरते समिद्धः प्रति विप्रांसो मतिभिर्गुणन्तः ।
 उषा याति ज्योतिषा बाधमाना विश्वा तमांसि दुरिताप देवी २
 एता उ त्याः प्रत्यहश्न पुरस्ताज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुषसो विभातीः ।
 अजीजनन् त्सूर्यं यज्ञमग्निमपाचीनं तमो अगादजुष्टम् ३
 अचेति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पश्यन्त्युषसं विभातीम् ।
 आस्थाद् रथं स्वधया युज्यमानमा यमश्वासः सुयुजो वहन्ति ४
 प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्ताऽस्माकांसो मघवानो वयं च ।
 तिल्विलायध्वमुषसो विभातीर्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२५] (६४४)

(७९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

व्युषा आवः पथ्याऽ जनानां पञ्च क्षितीर्मानुषीर्बोधयन्ती ।
 सुसंहग्भिरुक्षभिर्भानुमश्रेद् वि सूर्यो रोदसी चक्षसावः १ (६४५)

व्यञ्जते दिवो अन्तेष्वक्तून् विशो न युक्ता उषसो यतन्ते ।
 सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू २
 अभूदुषा इन्द्रतमा मघो—न्यजीजनत् सुविताय श्रवांसि ।
 वि दिवो देवी दुहिता दधा—त्यङ्गिरस्तमा सुकृते वसूनि ३
 तावदुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत् स्तोतृभ्यो अरदो गृणाना ।
 यां त्वा जजुर्वृषभस्या रवेण वि हव्हस्य दुरो अद्रैरौणोः ४
 देवदेवं राधसे चोदयन्त्य—स्मद्भ्यक् सुनृता ईरयन्ती ।
 व्युच्छन्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२६] (६४९)

(८०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति स्तोमेभिरुषसं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अबुधन् ।
 विवर्तयन्तीं रजसी समन्ते आविष्कृण्वतीं भुवनानि विश्वा १
 एषा स्या नव्यमायुर्दधाना गूङ्गी तमो ज्योतिषोषा अबोधि ।
 अग्र एति युवतिरह्याणा प्रार्चिकितत् सूर्यं यज्ञमग्निम् २
 अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छन्तु भद्राः ।
 घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२७] (६५२)

[अथ षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२५]

(८१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्रत्यु अदर्श्यायत्यु१—च्छन्तीं दुहिता दिवः ।
 अपो महि व्ययति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी १
 उदुम्रियाः सृजते सूर्यः सच्चो उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् ।
 तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं भक्तेन गमेमहि २
 प्रति त्वा दुहितर्दिव उषो जीरा अभुत्स्महि ।
 या वहांसि पुरु स्पार्ह वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः ३
 उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रख्ये देवि स्वर्हशे ।
 तस्यास्ते रत्नभाज ईमहे वयं स्याम मातुर्न सुनवः ४ (६५६)

तच्चित्रं राध आ भरो—षो यद् दीर्घश्रुतमम् ।

यत् ते दिवो दुहितर्मर्तभोजनं तद् रास्व भुनजामहै

श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वनं वाजो अस्मभ्यं गोमृतः ।

चोदयित्री मघोनः सूनृतावत्यु—षा उच्छदप सिधः

५

६ [१] (६५८)

(८२)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।

दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दूढ्यः

सम्राळन्यः स्वराळन्य उच्यते वां महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू ।

विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृषणा सं बलं दधुः

अन्वपां खान्यतृन्तमोजसा सूर्यमैरयतं द्विवि प्रभुम् ।

इन्द्रावरुणा मदं अस्य मायिनो ऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः

युवामिद् युत्सु पृतनासु वह्नयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः ।

ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रावरुणा सुहवा हवामहे

इन्द्रावरुणा यद्विमानि चक्रथु—विश्वा जातानि भुवनस्य मज्मना ।

क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्य ईयते

१

२

३

४

५ [२]

महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत् स्वम् ।

अजामिमन्यः श्रथयन्तमातिरद् दुभ्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूर्यसः

न तमंहो न दुरितानि मर्त्य—मिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्चन ।

यस्य देवा गच्छथो वीथो अध्वरं न तं मर्तस्य नशते परिहृतिः

अर्वाङ्मनरा दैव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि मे जुजोषथः ।

युवोर्हि सख्यमुत वा यदाप्यं मारुतिकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम्

अस्माकमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्ट्योजसा ।

यद् वां हवन्त उभये अध स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिषु

अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।

अवधं ज्योतिरदितेर्कतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे

६

७

८

९

१० [३] (६६८)

(८३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

युवां नरा पश्यमानासु आप्यं प्राचा गन्धन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
 दासा च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् १
 यत्रा नरः समर्यन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् ।
 यत्रा भर्यन्ते भुवना स्वर्हशस्तत्रा न इन्द्रावरुणाधिं वोचतम् २
 सं भूम्या अन्ता ध्वसिरा अहक्षतेन्द्रावरुणा द्विवि घोष आरुहत् ।
 अस्थुर्जनानामुप मामरातयो ऽर्वागवसा हवनश्रुता गतम् ३
 इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
 ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सूनामभवत् पुरोहितिः ४
 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्यर्यो वनुषामरातयः ।
 युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽध स्मा नोऽवतं पार्ये द्विवि ५ [४]

युवां हवन्त उभयास आजिष्विन्द्रं च वस्वो वरुणं च सातये ।
 यत्र राजभिर्दशभिर्निर्बाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ६
 दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः ।
 सत्या नृणामद्भ्यसदामुपस्तुतिर्देवा एषामभवन् देवहूतिषु ७
 दाशराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।
 श्वित्यञ्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असपन्त तृत्सवः ८
 वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते सदा ।
 हवामहे वां वृषणा सुवृक्तिभिर्ऋस्मे इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ९
 अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युमन् यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।
 अवधं ज्योतिरदितेर्ऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे १० [५] (६७८)

(८४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां राजानावध्वरे ववृत्यां हव्येभिर्इन्द्रावरुणा नमोभिः ।
 प्र वां घृताचीं बाह्वोर्दधाना परि त्मना विषुरुपा जिगाति १ (६७९)

युवो राष्ट्रं बृहादिन्वति द्यौर्यौ सेतृभिररज्जुभिः सिनीथः ।
 परिं नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं न इन्द्रः कृणवदु लोकम् २
 कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सुरिषु प्रशस्ता ।
 उपो रयिर्देवजूतो न एतु प्र णः स्पर्हाभिरुतिभिस्तिरेतम् ३
 अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।
 प्र य आदित्यो अनृता मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [६] (६८३)

(८५)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् ।
 घृतप्रतीकामुषसं न देवीं ता नो यामन्तुरुष्यतामभीके १
 स्पर्धन्ते वा उ देवहूये अत्र येषु ध्वजेषु दिद्यवः पतन्ति ।
 युवं तां इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं पराचः शर्वा विषूचः २
 आपश्चिद्धि स्वयंशसः सदाःसु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः ।
 कृष्टीरन्यो धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति ३
 स सुकतुर्कतचिदस्तु होता य आदित्य शर्वसा वां नमस्वान् ।
 आववर्तदवसे वां हविष्मा नसदित् स सुविताय प्रयस्वान् ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [७] (६८८)

(८६)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

धीरा त्वस्य महिना जनूषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी ।
 प्र नाकमृष्वं नुनुदे बृहन्तं द्विता नक्षत्रं प्रपथच्च भूमं १
 उत स्वया तन्वाऽ सं वदे तत् कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि ।
 किं मे हव्यमहृणानो जुषेत कदा मृळीकं सुमना अभि ख्यम् २ (६९०)

पृच्छे तदेनो वरुण दिदृक्षू—पो एमि चिकितुषो विपृच्छम् ।	
समानमिन्मे कवर्यश्चिदाहु—रयं ह तुभ्यं वरुणो हृणीते	३
किमार्ग आस वरुण ज्येष्ठं यत् स्तोतारं जिघांससि सखायम् ।	
प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावो ऽव त्वानेना नमसा तुर इयाम्	४
अव द्रुग्धानि पित्र्या सृजा नो ऽव या वयं चक्रुमा तनूभिः ।	
अव राजन् पशुतृपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम्	५
न स स्वो दक्षो वरुण ध्रुतिः सा सुरा मन्युर्विभीदको अर्चितिः ।	
अस्ति ज्यायान् कनीयस उपारे स्वप्नश्चनेदनृतस्य प्रयोता	६
अरं दासो न मीळहुषे कराण्यहं देवाय भूर्णयेऽनागाः ।	
अचेतयदचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति	७
अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु ।	
शं नः क्षेमे शमु योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	८ [८] (६९६)

(८७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

रदत् पथो वरुणः सूर्याय प्राणींसि समुद्रिया नदीनाम् ।	
सर्गो न सृष्टो अर्वतीर्कताय—श्चकार महीरवनीरहभ्यः	१
आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् पशुर्न भूर्णिर्यवसे ससवान् ।	
अन्तर्मही ब्रूहती रोदसीमे विश्वा ते धाम वरुण प्रियाणि	२
परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सुमेके ।	
ऋतावानः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इषयन्त मन्म	३
उवाच मे वरुणो मेघिराय त्रिः सप्त नामाद्र्या विभर्ति ।	
विद्वान् पदस्य गुह्या न वोचद् युगाय विप्र उपराय शिक्षन्	४
तिस्रो द्यावो निहिता अन्तरस्मिन् तिस्रो भूमिरुपराः षड्विधानाः ।	
गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं द्विवि प्रेङ्खं हिरण्ययं शुभे कम्	५
अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थाद् द्रुप्सो न श्वेतो मृगस्तुविष्मान् ।	
गम्भीरशंसो रजसो विमानः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा	६ (७०२)

यो मृळयाति चक्रुषे चिदागो वयं स्याम वरुणे अनागाः ।
अनु व्रतान्यदितेर्ऋधन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [९] (७०३)

(८८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः, (७ पाशविमोचनी) । त्रिष्टुप् ।

प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळहुषे भरस्व ।
य ईमर्वाञ्चं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम् १
अधा न्वस्य संदृशं जगन्वा नग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि ।
स्वयं दशमन्नाधिपा उ अन्धो ऽभि मा वपुर्दृश्ये निनीयात् २
आ यद् रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत् समुद्रमीरयाव मध्यम् ।
अधि यदुपां स्नुभिश्चराव प्र प्रेङ्ख ईङ्ख्यावहै शुभे कम् ३
वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधा दृषिं चकार स्वपा महोभिः ।
स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां यान्नु द्यावस्तुतनन् यादुषासः ४
क्व त्प्यानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यद्वृकं पुरा चित् ।
बृहन्तं मानं वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते ५
य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः सन् त्वामागांसि कृणवत् सखा ते ।
मा त एनस्वन्तो यक्षिन् भुजेम यन्धि ष्मा विप्रः स्तुवते वरुथम् ६
ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्मत् पाशं वरुणो मुमोचत् ।
अवो वन्वाना अदितेरुपस्थाद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [१०] (७१०)

(८९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । गायत्री, ५ जगती ।

मो पु वरुण मृन्मयं गृहं राजन्नहं गमम् । मृळा सुक्षत्र मृळय १
यदेमिं प्रस्फुरन्निव दृतिर्न धमातो अद्रिवः । मृळा सुक्षत्र मृळय २
क्रत्वः समह दीनतां प्रतीपं जगमा शुचे । मृळा सुक्षत्र मृळय ३
अपां मध्ये तस्थिवांसं तृष्णाविदज्जरितारम् । मृळा सुक्षत्र मृळय ४
यत् किं चेदं वरुण दैव्ये जने ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि ।
अचिन्ती यत् तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः ५ [११] (७१५)

(९०)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९०-१०४]

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, ५-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

प्र वीरया शुचयो दाद्रे वा—मध्वर्युभिर्मधुमन्तः सुतासः ।	
वह वायो नियुतो याह्यच्छा पिबा सुतस्यान्धसो मदाय	१
ईशानाय प्रहुतिं यस्त आनद्र शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातोजातो जायते वाज्यस्य	२
राये नु यं जज्ञत रोदसीमे राये देवी धिषणा धाति देवम् ।	
अध वायुं नियुतः सश्वत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके	३
उच्छन्नृषसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।	
गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि वव्रु—स्तेषामनुं प्रदिवः ससुरापः	४
ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति ।	
इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वा—मीशानयोरभि पृक्षः सचन्ते	५
ईशानासो ये दधते स्वर्णो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्हिरण्यैः ।	
इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायु—रर्वन्दिर्वीरैः पृतनासु सद्युः	६
अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१२] (७२२)

(९१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १, ३ वायुः; २, ४-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

कुविदुङ्ग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।	
ते वायवे मनवे बाधिताया—ऽवासयन्नृषसं सूर्येण	१
उशन्ता दूता न दभाय गोपा मासश्च पाथः शरदश्च पूर्वीः ।	
इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना माङ्गीकमीद्रे सुवितं च नव्यम्	२
पीवोअन्नो रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिथ्रीः ।	
ते वायवे समनसो वि तस्थु—र्विश्वेन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः	३
यावत् तरस्तन्वोऽ यावदोजो यावन्नरश्चक्षसा दीध्यानाः ।	
शुचिं सोमं शुचिपां पातमस्मे इन्द्रवायू सदा न बर्हिरेदम्	४ (७२६)

नियुवाना नियुतः स्पर्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् ।
 इदं हि वां प्रभृतं मध्वो अग्रमधं प्रीणाना वि मुमुक्तमस्मे
 या वां शतं नियुतो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते ।
 आभिर्यातं सुविदत्राभिरर्वाक् पातं नरा प्रतिभृतस्य मध्वः
 अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।
 वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६

७ [१३] (७२९)

(९२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, २, ४ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।
 उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्
 प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थात् सोममिन्द्राय वायवे पिबध्यै ।
 प्र यद् वां मध्वो अग्रियं भरन्त्यध्वर्यवो देवयन्तः शचीभिः
 प्र याभिर्यासिं द्वाश्वासमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे ।
 नि नो रयिं सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः
 ये वायव इन्द्रमार्दनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः ।
 घ्नन्तो वृत्राणि सूरिभिः प्याम सासह्वासो युधा नृभिरमित्रान्
 आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि यज्ञम् ।
 वायो अस्मिन् त्सर्वने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१४] (७३४)

(९३)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

शुचिं नु स्तोमं नवजातमद्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् ।
 उभा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उशते धेष्ठा
 ता सानसी शवसाना हि भूतं साकंवृधा शवसा शूशुवांसा ।
 क्षयन्तौ रायो यवसस्य भूरैः पृङ्गं वाजस्य स्थविरस्य घृष्वैः
 उपो ह यद् विदथं वाजिनो गुधीभिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः ।
 अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते

१

२

३

(७३७)

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान ईङ्गे रयिं यशसं पूर्वभार्जम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः

४

सं यन्मही मिथुती स्पर्धमाने तनुरुचा शूरसाता यतैते ।

अदेवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन

५ [१५]

इमामु पु सोमसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ।

नू चिद्धि परिमन्नाथे अस्माना वां शश्वन्निर्ववृतीय वाजैः

६

सो अग्न एना नमसा समिद्धो ऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं वोचेः ।

यत् सीमार्गश्चक्रमा तत् सु मृळ तदर्यमादितिः शिश्रथन्तु

७

एता अग्न आशुषाणास इष्टीर्युवोः सचाभ्यश्याम वाजान् ।

मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि ख्यन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [१६] (७४२)

(९४)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूव्यस्तुतिः

। अभ्राद् वृष्टिरिवाजनि

१

शृणुतं जरितुर्हवमिन्द्राग्नी वनतं गिरः

। ईशाना पिप्यतं धियः

२

मा पापत्वाय नो नरेन्द्राग्नी माभिर्शस्तये

। मा नो रीरधतं निदे

३

इन्द्रे अग्रा नमो बृहत् सुवृक्तिमेरयामहे

। धिया धेना अवस्यवः

४

ता हि शश्वन्त ईळत इत्था विप्रास ऊतये

। सबाधो वाजसातये

५

ता वां गीर्भिर्विपन्यवः प्रयस्वन्तो हवामहे

। मेधसाता सनिष्यवः

६ [१७]

इन्द्राग्नी अवसा गतमस्मभ्यं चर्षणीसहा

। मा नो दुःशंस ईशत

७

मा कस्य नो अररुषो धूर्तिः प्रण्ड्यत्यस्य

। इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्

८

गोमन्द्रिरण्यवद् वसु यद् वामश्वावदीमहे

। इन्द्राग्नी तद् वनेमहि

९

यत् सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः

। सतीवन्ता सपर्यवः

१०

उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्दाना चिदा गिरा

। आङ्गुषैराविवासतः

११

ताविद् दुःशंसं मर्त्यं दुर्विद्वांसं रक्षस्विनम् । आभोगं हन्मना हतमुदधिं हन्मना हतम् १२

[१८] (७५४)

(२५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ३ सरस्वान् । त्रिष्टुप् ।

प्र क्षोदसा धायसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमार्यसी पूः ।	
प्रवाबधाना रथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः	१
एकाचेतत् सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ समुद्रात् ।	
रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरे—घृतं पयो दुदुहे नाहुषाय	२
स वावृधे नर्यो योषणासु वृषा शिशुर्वृषभो यज्ञियासु ।	
स वाजिनं मघवन्धो दधाति वि सातये तन्वं मामृजीत	३
उत स्या नः सरस्वती जुषाणो—पं श्रवत् सुभगा यज्ञे अस्मिन् ।	
मितजुभिर्नमस्यैरियाना राया युजा चिदुत्तरा सखिभ्यः	४
इमा जुह्वाना युष्मदा नमोभिः प्रति स्तोमं सरस्वति जुषस्व ।	
तव शर्मन् प्रियतमे दधाना उप स्थेयाम शरणं न वृक्षम्	५
अयमु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारावृतस्य सुभगे व्यावः ।	
वर्ध शुभ्रे स्तुवते रासि वाजान् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [१९] (७६०)

(९६)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ४-६ सरस्वान् । १-२ प्रगाथः = (१ बृहती, २ सतो बृहती), ३ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४-६ गायत्री ।

बृहदु गायिषे वचो ऽसुर्या नदीनाम् ।	
सरस्वतीमिन्महया सुवृक्तिभिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी	१
उभे यत् ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिक्षियन्ति पूरवः ।	
सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोदु राधो मघोनाम्	२
भद्रमिद् भद्रा कृणवत् सरस्व—त्यकवारी चेतति वाजिनीवती ।	
गृणाना जमदग्निवत् स्तुवाना च वसिष्ठवत्	३
जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे	४
ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता भव	५
पीपिवासं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षिमाहि प्रजामिषम्	६ [२०] (७६६)

(९७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ इन्द्रः; २, ४-८ बृहस्पतिः; ३, ९ इन्द्राब्रह्मणस्पती,
१० इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

यज्ञे विवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
इन्द्राय यत्र सर्वनानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च १
आ दैव्या वृणीमहेऽवांसि बृहस्पतिर्नो मह आ सखायः ।
यथा भवेम मीळहुषे अनागा यो नो दाता परावतः पितेव २
तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे ।
इन्द्रं श्लोको महि दैव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ३
स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो यो अस्ति ।
कामो रायः सुवीर्यस्य तं दातु पर्षन्नो अति सश्रतो अरिष्टान् ४
तमा नो अर्कममृताय जुष्टमिमे धासुरमृतासः पुराजाः ।
शुचिक्रन्दं यजतं प्रस्त्यानां बृहस्पतिमनर्वाणं हुवेम ५ [२१]

तं शग्मासो अरुघासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।
सहश्चिद् यस्य नीलवत् सधस्थं नभो न रूपमरुधं वसानाः ६
स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिषिरः स्वर्षाः ।
बृहस्पतिः स स्वावेश ऋष्वः पुरु सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः ७
देवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्महित्वा ।
वृक्षाप्याय दक्षता सखायः करद् ब्रह्मणे सुतरां सुगाधा ८
इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे अकारि ।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ९
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।
धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२२] (७७६)

(९८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभार्य क्षितीनाम् ।
गौराद् वेदीयां अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद् याति सुतसोममिच्छन् १ (७७७)

यद् दधिषे प्रदिवि चार्वन्नं दिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि ।	
उत हृदोत मनसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान्	२
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।	
एन्द्र पप्राथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	३
यद् योधया महतो मन्यमानान् त्साक्षाम तान् बाहुभिः शाशदानान् ।	
यद् वा नृभिर्वृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजिं सौश्रवसं जयेम	४
प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मघवा या चकार ।	
यदेददेवीरसाहिष्ट माया अथाभवत् केवलः सोमो अस्य	५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यासि चक्षसा सूर्यस्य ।	
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः	६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्यैशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२३] (७८३)

(९९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

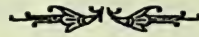
परो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति ।	
उमे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से	१
न ते विष्णो जायमानो न जातो देव महिम्नः परमन्तमाप ।	
उदस्तम्ना नार्कमुष्वं बृहन्तं दाधर्थं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः	२
इरावती धेनुमती हि भूतं सूयवसिनी मनुषे दशस्या ।	
व्यस्तम्ना रोदसी विष्णवेते दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः	३
उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निम् ।	
दासस्य चिद् वृषशिप्रस्य माया जघ्नथुर्नरा पृतनाज्येषु	४
इन्द्राविष्णू हंहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम् ।	
शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्	५
इयं मनीषा बृहती बृहन्तो रुक्रमा तवसा वर्धयन्ती ।	
ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र	६
वषट् ते विष्णवास आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२४] (७९०)

(१००)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

नू मर्तो दयते सनिष्यन् यो विष्णव उरुगायाय दाशत् ।	
प्र यः सत्राच्चा मनसा यजात एतावन्तं नर्यमाविवासात्	१
त्वं विष्णो सुमतिं विश्वजन्या मप्रयुतामेवयावो मतिं दाः	
पर्चो यथा नः सुवितस्य भूरे रश्वावतः पुरुश्चन्द्रस्य रायः	२
त्रिदिवः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे शतर्चसं महित्वा ।	
प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् त्वेपं ह्यस्य स्थविरस्य नाम	३
वि चक्रमे पृथिवीमेष एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् ।	
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं सुजनिमा चकार	४
प्र तत् ते अद्य शिपिविष्ट नामा ऽर्यः शंसामि वयुनानि विद्वान् ।	
तं त्वा गृणामि तवसमतव्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पराके	५
किमित् ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत् प्र यद् ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।	
मा वर्षो अस्मदपं गूह एतद् यदन्यरूपः समिथे बभूथ	६
वर्षद् ते विष्णवास आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२५] (७९७)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३३]

(१०१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । त्रिष्टुप् ।

तिस्रो वाचः प्र वद ज्योतिरग्रा या एतद् दुह्ने मधुदोघमूधः ।	
स वत्सं कृण्वन् गर्भमोषधीनां सद्यो जातो वृषभो रोरवीति	१
यो वर्धन ओषधीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतो देव ईशे ।	
स त्रिधातुं शरणं शर्मं यंसत् त्रिवर्तु ज्योतिः स्वमिष्ट्यस्मे	२
स्तरिर् त्वद् भवति सूत उ त्वद् यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
पितुः पयः प्रति गृभ्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः	३
यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थु स्तिस्रो द्यावस्त्रेधा समुरापः ।	
त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शम्	४
इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोषत् ।	
मयोभुवो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः	५

(८०२)

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च ।
तन्म कृतं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१] (८०३)

(१०२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । गायत्री, २ पादनिचृत् ।
पर्जन्याय प्र गायत दिवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छतु १
यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् २
तस्मा इदुस्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमम् । इळां नः संयतं करत ३ [२] (८०६)

(१०३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मण्डूकाः (पर्जन्यः) । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

संवत्सरं शश्याना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्रमण्डूकां अवादिषुः

१

दिव्या आपो अभि यदेनमायन् हतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।

गवामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वग्नुरत्रा समेति

२

यदीमेनां उशतो अभ्यवर्षीत् तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् ।

अक्खलीकृत्या पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति

३

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनो रपां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् ।

मण्डूको यदुभिवृष्टः कर्निष्कन् पृश्निः संपृङ्के हरितेन वाचम्

४

यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वदति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदेषां समृधेव पर्व यत् सुवाचो वदथनाध्यप्सु

५ [३]

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरित एक एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः

६

ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि ष्ट यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव

७

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमक्रत ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

अध्वर्यवो घर्मिणः सिष्विद्वाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित्

८

देवहितं जुगुपुर्द्वादशस्य कृतं नरो न प्र मिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्रुवते विसर्गम्

९

गोमायुरदावजमायुरदात् पृश्निरेकान्द्वरितो नो वसूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः

१० [४] (८१६)

(१०४)

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ; ८, १६, १९-२२ इन्द्रः; ९, १२-१३ सोमः;
१०, १४ अग्निः, ११ देवाः, १७ ग्रावाणः, १८ मरुतः, २३ (पूर्वार्धस्य) वासिष्ठाशीः, (उत्तरार्धस्य)
पृथिव्यन्तरिक्षे । त्रिष्टुप्; १-६, १८, २१, २३ जगती; ७ जगती त्रिष्टुप्वा; २५ अनुष्टुप् ।

इन्द्रासोमा तपंतं रक्षं उज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।
परां शृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां नि शिंशीतमत्रिणः १
इन्द्रासोमा समघशंसमभ्यधं तपुयस्तु चरुरग्निवाँ इव ।
ब्रह्माद्विषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने २
इन्द्रासोमा दुष्कृतो ववे अन्तर्नारम्भणे तमांसि प्र विध्यतम् ।
यथा नातः पुनरेकश्चनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ३
इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् ।
उत् तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः ४
इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्यगितसेभिर्बुधमश्महन्मभिः ।
तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५ [५]

इन्द्रासोमा परिं वां भूतु विश्वत इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधये—मा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ६
प्रतिं स्मरेथां तुजयद्भिरेवै हतं ब्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद् यो नः कदा चिदभिदासति ब्रुहा ७
यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
आप इव काशिना संगृभीता असन्नस्त्वासत इन्द्र वक्ता ८
ये पाकशंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं दूषयन्ति स्वधाभिः ।
अहये वा तान् प्रददातु सोम आ वा दधातु निर्रुतेरुपस्थे ९
यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् ।
रिपुः स्तेनः स्तेयकृद् दुभ्रमेतु नि ष हीयतां तन्वाँ तनां च १० [६]

परः सो अस्तु तन्वाँ तनां च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
प्रतिं शुष्यतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति यश्च नक्तम् ११
सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सच्चासच्च वचसी पस्पृधाते ।
तयोर्यत् सत्यं यतरहजीयस्तदित् सोमोऽवति हन्त्यासत् १२ (८२८)

- न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।
हन्ति रक्षो हन्त्यासद् वदन्त—मुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३
- यदि वाहमनृतदेव आस मोघं वा देवाँ अप्यूहे अग्ने ।
किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीषे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं सचन्ताम् १४
- अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यद्वि वार्युस्ततप पूरुषस्य ।
अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५ [७]
- यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।
इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरधमस्पदीष्ट १६
- प्र या जिगाति खर्गलेव नक्त—मप द्रुहा तन्वं गूहमाना ।
ववाँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षसं उपदैः १७
- वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्ष्विच्छत गृभायत रक्षसः सं पिनष्टन ।
वयो ये भूत्वी पतयन्ति नक्तभि—र्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे १८
- प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोमशितं मघवन् त्सं शिशाधि ।
प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्ता—दुभि जहि रक्षसः पर्वतेन १९
- एत उ त्ये पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् ।
शिशीति शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदुशनिं यातुमज्यः २० [८]
- इन्द्रो यातूनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याद्विवासताम् ।
अभीदु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव भिन्दन् त्सत एति रक्षसः २१
- उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।
सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र २२
- मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावता—मपोच्छतु मिथुना या किमीदिना ।
पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं दिव्यात् पात्वस्मान् २३
- इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानं—मुत स्त्रियं मायया शाशदानाम् ।
विग्रीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते दृशन् त्सूर्यमुच्चरन्तम् २४
- प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे—न्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो वधमस्यत—मशनिं यातुमज्यः २५ [९] (८४१)

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र--संख्या

षष्ठमण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५१३३

सप्तममण्डलस्य ८४१

सर्वयोगः- ५९७४

अथाष्टमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-५]

(३४) १-२ प्रगाथो (घौरः) काण्वः, ३-२९ मेघातिथि-मेघ्यातिथी काण्वौ, ३०-३३ प्लायोगि-
 रासङ्गः, ३४ आङ्गिरसी शश्वती ऋषिका । इन्द्रः, ३०-३४ आसङ्गः । १-४ प्रगाथः=
 (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ५-३२ बृहती, ३३-३४ त्रिष्टुप् ।

मा चिदुन्यद् वि शंसत सखायो मा रिषण्यत ।

इन्द्रमित् स्तोता वृषणं सचा सुते मुहुर्बुक्था च शंसत १

अवक्रक्षिणं वृषभं यथाजुरं गां न चर्षणीसहम् ।

विद्वेषणं संवननोभयंकरं मंहिष्ठमुभयाविनम् २

यच्चिद्धि त्वा जना इमे नाना हवन्त ऊतये ।

अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्र भूतु ते ऽहा विश्वा च वर्धनम् ३

वि तर्तूर्यन्ते मघवन् विपश्चितो ऽर्यो विपो जनानाम् ।

उप क्रमस्व पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये ४

महे चन त्वामद्रिवः परा शुल्काय देयाम् ।

न सहस्राय नायुताय वज्रिवो न शतार्य शतामघ ५ [१०]

वस्यौ इन्द्रासि मे पितु रूत भ्रातुरभुञ्जतः ।

माता च मे छदयथः समा वसो वसुत्वनाय राधसे ६

कैयथ केदसि पुरुत्रा चिद्धि ते मनः ।

अलर्षि युध्म खजकृत् पुरंदर प्र गायत्रा अंगासिषुः ७

प्रास्मै गायत्रमर्चत वावातुर्यः पुरंदुरः ।

यार्भिः काण्वस्योप बर्हिंरासदं यासद् वज्री भिनत् पुरः ८

ये ते सन्ति दशग्विनः शतिनो ये सहास्रिणः ।

अश्वांसो ये ते वृषणो रघुद्रुवस्तेभिर्नस्तूयमा गहि ९

(९)

- आ त्वद्य सवर्द्धां हुवे गायत्रवेपसम् ।
इन्द्रं धेनुं सुदुधामन्यामिषं मरुधारामरुकृतम् १० [११]
- यत् तुदत् सूर एतं वङ्क वातस्य पर्णिना ।
वहत् कुत्समार्जुनेयं शतक्रतुः त्सरं गन्धर्वमस्तृतम् ११
- य ऋते चिदमिश्रिषः पुरा जनुभ्य आतृदः ।
संधाता संधिं मघवां पुरुवसु-रिष्कर्ता विहृतं पुनः १२
- मा भूम निष्टया इवेन्द्र त्वदरणा इव ।
वनानि न प्रजहितान्यद्रिवो दुरोषासो अमन्महि १३
- अमन्महीदनाशवो ऽनुयासंश्च वृत्रहन् ।
सकृत् सु ते महता शूर राधसा ऽनु स्तोमं मुदीमहि १४
- यदि स्तोमं मम श्रव दुस्माकमिन्द्रमिन्द्रवः ।
तिरः पवित्रं ससृवांस आशवो मन्दन्तु तुष्ट्यावृधः १५ [१२]
- आ त्वद्य सधस्तुतिं वावातुः सख्युरा गहि ।
उपस्तुतिर्मघोनां प्र त्वाव त्वधा ते वशिम सुष्टुतिम् १६
- सोता हि सोममद्रिभिरेमेनमप्सु धावत ।
गव्या वस्त्रेव वासयन्त इन्नरो निर्धुक्षन् वक्षणाभ्यः १७
- अध ज्मो अध वा दिवो बृहतो रोचनादधि ।
अया वर्धस्व तन्वा गिरा ममा ऽऽ जाता सुक्रतो पृण १८
- इन्द्राय सु मदिन्तमं सोमं सोता वरेण्यम् ।
शक्र एणं पीपयद् विश्वया धिया हिन्वानं न वाजयुम् १९
- मा त्वा सोमस्य गल्दया सदा याचन्नहं गिरा ।
भूणिं मृगं न सवनेषु चुक्रुधं क ईशानं न याचिषत् २० [१३]
- मदेनेषितं मदमुग्रमुग्रेण शर्वसा ।
विश्वेषां तरुतारं मदच्युतं मदे हि ष्मा ददाति नः २१
- शेवारि वार्या पुरु देवो मर्तीय दाशुषे ।
स सुन्वते च स्तुवते च रासते विश्वगूर्तो अरिष्टुतः २२
- एन्द्र याहि मत्स्व चित्रेण देव राधसा ।
सरो न प्रास्युदरं सपीतिमिरा सोमेभिरुरु स्फिरम् २३ (२३)

आ त्वा सहस्रमा गतं युक्ता रथे हिरण्यये ।	
ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो वहन्तु सोमपीतये	२४
आ त्वा रथे हिरण्यये हरी मयूरशेप्या ।	
शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो विवक्षणस्य पीतये	२५ [१४]
पिबा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव ।	
परिष्कृतस्य रसिन इयमासुतिश्चारुर्मदाय पत्यते	२६
य एको अस्ति दुंसना महौ उग्रो अभि व्रतैः ।	
गमत् स शिप्री न स योषदा गमद्भवं न परि वर्जति	२७
त्वं पुरं चरिष्ण्वं वधैः शुष्णस्य सं पिणक् ।	
त्वं भा अनु चरो अध द्विता यदिन्द्र हव्यो भुवः	२८
मम त्वा सूर उदिते मम मध्यंदिने दिवः ।	
मम प्रपित्वे अपिशर्वरे वसवा स्तोमासो अवृत्सत	२९
स्तुहि स्तुहीदिते वा ते मंहिष्ठासो मघोनाम् ।	
निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेधातिथे	३० [१५]
आ यदश्वान् वनन्वतः श्रुद्वयाहं रथे रुहम् ।	
उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति याद्वः पशुः	३१
य ऋत्रा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया ।	
एष विश्वान्यभ्यस्तु सौभगा ऽऽ संगस्य स्वनद्रथः	३२
अध प्लायोगिरतिं दासदुन्यानासंगो अग्ने दृशभिः सहस्रैः ।	
अधोक्षणो दश मह्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन्	३३
अन्वस्य स्थूरं ददृशे पुरस्तादनस्थ ऊरुरवरम्बमाणः ।	
शश्वती नार्यभिचक्ष्याह सुभद्रमर्य भोजनं विभर्षि	३४ [१६] (३४)

(२)

(४२) १-४० मेधातिथिः काण्वः, आङ्गिरसः प्रियमेधश्च, ४१-४२ मेधातिथिः काण्वः ।

इन्द्रः, ४१-४२ विभिन्दुः । गायत्री, २८ अनुष्टुप् ।

इदं वसो सुतमन्धः पिबा सुपूर्णमुदरम् ।	अनाभयिन् ररिमा ते	१
नृभिर्धूतः सुतो अश्वैरव्यो वारैः परिपूतः ।	अश्वो न निक्तो नदीषु	२
तं ते यवं यथा गोभिः स्वादुर्मकर्म श्रीणन्तः ।	इन्द्र त्वास्मिन् त्सधमादे	३

(३७)

इन्द्र इत् सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्देवान् मर्त्याश्च ४
 न यं शुक्रो न दुराशीर्न तृपा उरुव्यचंसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम् ५ [१७]
 गोभिर्यदीमन्ये अस्मन् मृगं न वा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः ६
 त्रय इन्द्रस्य सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपात्रः ७
 त्रयः कोशासः श्रोतन्ति तिस्रश्चम्बुः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन् ८
 शुचिरसि पुरुनिष्ठः क्षीरैर्मध्यत आशीर्तः । दुग्धा मन्दिष्ठः शूरस्य ९
 इमे तं इन्द्र सोमास्तीवा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते १० [१८]

तां आशिरं पुरोळाशमिन्द्रेमं सोमं श्रीणीहि । रेवन्तं हि त्वां शृणोमि ११
 हत्सु पीतासो युध्यन्ते दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधर्न नग्ना जरन्ते १२
 रेवा इद रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो मधोनः । प्रेदु हरिवः श्रुतस्य १३
 उक्थं चन शस्यमानमगोररिरा चिकेत । न गायत्रं गीयमानं १४
 मा न इन्द्र पीयत्नवे मा शर्धते परा दाः । शिक्षा शचीवः शचीभिः १५ [१९]

वयमु त्वा तदिदं इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते १६
 न घेमन्यदा पपन वज्रिन्नपसो नविष्टौ । तवेदु स्तोमं चिकेत १७
 इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्राय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुमतन्द्राः १८
 ओ पु प्र याहि वाजंभिर्मां हृणीथा अभ्यस्मान् । महौ इव युवजानिः १९
 मो ष्वद्य दुर्हणावान् त्सायं करदुरे अस्मत् । अश्रीर इव जामाता २० [२०]

विद्वा ह्यस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु जातस्य मनांसि २१
 आ तू पिञ्च कण्वमन्तं न घा विद्म शवसानात् । यशस्तरं शतमूतेः २२
 ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं वीराय शक्राय । भरा पिबन्नर्याय २३
 यो वेदिष्ठो अव्यथिष्वश्वावन्तं जरितृभ्यः । वाजं स्तोतृभ्यो गोमन्तम् २४
 पन्यपन्यमित् सोतार आ धावत मद्याय । सोमं वीराय शूराय २५ [२१]

पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नि यमते शतमूतिः २६
 एह हरीं ब्रह्मयुजां शग्मा वक्षतः सखायम् । गीर्भिः श्रुतं गिर्विणसम् २७

स्वादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।

शिप्रिन्नृषीवः शचीवो नायमच्छा सधमादम् २८
 स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्र कारिणं वृधन्तः २९

गिरश्च यास्ते गिराह उक्था च तुभ्यं तानि । सत्रा दधिरे शवांसि ३० [२२]

एवेदेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृक्तो दयते ३१

हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शचीभिः ३२

यस्मिन् विश्वाश्चर्षण्य उत च्यौता जयांसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनः ३३

एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शृण्वे । वाजदावा मघोनाम् ३४

प्रभर्ता रथं गव्यन्तमपाकाच्चिद् यमवति । इनो वसु स हि वोळ्हा ३५ [२३]

सनिता विप्रो अर्वन्दिर्हन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ३६

यजध्वैनं प्रियमेधा इन्द्रं सत्राचा मनसा । यो भूत् सोमैः सत्यमद्रा ३७

गाथश्रवसं सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वासो गात वाजिनम् ३८

य ऋते चिद् गास्पदेभ्यो दात् सखा नृभ्यः शचीवान् । ये अस्मिन् काममश्रियन् ३९

इत्था धीवन्तमद्रिवः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेषो भूतोऽभि यन्नयः ४०

शिक्षा विभिन्दो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः सहस्रा ४१

उत सु त्ये पयोवृधा माकी रणस्य नप्त्या । जनिवनाय मामहे ४२ [२४] (७६)

(३)

२४ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः, २१-२४ कौरयाणः पाकस्थामा । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), २१ अनुष्टुप्, २२-२३ गायत्री, २४ बृहती ।

पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः ।

आपिनो बोधि सधमाद्यो वृधेऽस्माँ अवन्तु ते धियः १

भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा नः स्तरभिमातये ।

अस्माश्चित्राभिरवतादुभिष्टिभिरा नः सुन्नेषु यामय २

इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो ऽभि स्तोमैरनूषत ३

अयं सहस्रमृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे ।

सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ४

इन्द्रमिद् देवतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ५ [२५] (८१)

- इन्द्रो म॒हा रो॒दसी॑ पप्रथ॒च्छव॑ इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।
 इन्द्रे॑ ह॒ विश्वा॑ भुव॒नानि॑ येमि॒र इन्द्रे॑ सु॒वाना॑स इन्द्र॒वः ६
- आ॒भि त्वा॑ पु॒र्वपी॑तय इन्द्र॒ स्तोमे॑भि॒राय॑वः ।
 स॒मीची॑नास॒ ऋभ॑वः स॒मस्वर॑न् रु॒द्रा गृ॑णन्त॒ पूर्य॑म् ७
 अ॒स्येदि॑न्द्रो वावृ॒धे वृ॑ष्ण्यं श॒वो म॑दे॒ सुत॑स्य॒ विष्णा॑वि ।
 अ॒द्या त॑म॒स्य म॑हि॒मान॑मा॒यवो॑ ऽनु॒ षु॒वन्ति॑ पू॒र्वथा॑ ८
- तत् त्वा॑ या॒मि सु॒वीर्यं॑ तद् ब॒ह्म पु॒र्वचि॑त्तये ।
 ये॒ना य॑ति॒भ्यो भृ॑ग॒वे ध॑ने॒ हिते॑ ये॒न प्र॑स्क॒ण्वमा॑विथ ९
 ये॒ना स॑मु॒द्रम॑सृ॒जो म॒हीर॑प—स्तदिन्द्र॒ वृष्णि॑ ते श॒वः ।
 स॒द्यः सो॑ अ॒स्य म॑हि॒मा न सं॑न॒शे यं॑ क्षो॒णीर॑नुच॒क्रदे॑ १० [२६]
- श॒ग्धि न॑ इन्द्र॒ यत् त्वा॑ र॒यिं या॑मि॒ सुवी॑र्यम् ।
 श॒ग्धि वा॑जा॒य प्र॑थ॒मं सि॑षा॒सते॑ श॒ग्धि स्तो॑मा॒य पू॒र्य ११
 श॒ग्धि नो॑ अ॒स्य य॒न्द्र पौ॑र॒मावि॑थ॒ धियं॑ इन्द्र॒ सिषा॑सतः ।
 श॒ग्धि य॑था रु॒शमं॑ श्याव॒कं कृ॑प—मिन्द्र॒ प्रावः॑ स्व॒र्णर॑म् १२
- क॒न्नव्यो॑ अ॒तसी॑नां॒ तुरो॑ गृणी॒त म॒र्त्यः ।
 न॒ही न्व॑स्य॒ महि॑मान॒मिन्द्रि॑यं॒ स्वर्ग॑णन्त॒ आन॑शुः १३
 क॒दु स्तु॑वन्त॒ ऋत॑यन्त॒ दे॒वत॑ ऋ॒षिः को॑ वि॒प्र ओ॑ह॒ते ।
 क॒दा ह॑वं म॒घव॑न्निन्द्र॒ सुन्व॑तः॒ कदु॑ स्तु॒वत॑ आ ग॑मः १४
- उ॒दु त्ये॑ म॒धुम॑त्त॒मा गि॑रः॒ स्तोमा॑स ई॒रते॑ ।
 स॒त्राजि॑तो॒ धन॑सा अ॒क्षितो॑तयो॒ वाज॑यन्तो॒ रथा॑ इ॒व १५ [२७]
- क॒ण्वा इ॒व भृ॑ग॒वः सू॒र्या इ॒व वि॒श्वमि॑द् धी॒तमा॑नशुः ।
 इन्द्रं॑ स्तोमे॒भिर्म॑हयन्त॒ आय॑वः॒ प्रिय॑मे॒धासो॑ अ॒स्वर॑न् १६
- यु॒क्ष्वा हि॑ वृ॒त्रह॑न्त॒म ह॑री॒ इन्द्र॑ प॒राव॑तः ।
 अ॒र्वाची॑नो म॒घव॑न् त्सो॒मपी॑तय॒ उग्र॑ ऋ॒ग्वेभि॑रा ग॒हि १७
 इ॒मे हि॑ ते॒ का॒रवो॑ वा॒वशु॑र्धिया॒ वि॒प्रासो॑ मे॒धसा॑तये ।
 स त्वं॑ नो॒ मघ॑वन्निन्द्र॒ गि॒र्वणो॑ वे॒नो न॑ शृ॒णु॒धी ह॑वम् १८
- नि॒रिन्द्र॑ बृ॒हती॑भ्यो॒ वृ॒त्रं ध॑नु॒भ्यो अ॑स्फुरः ।
 नि॒रबु॑दस्य॒ मृ॒गाय॑स्य॒ मा॒यिनो॑ निः प॒र्वत॑स्य॒ गा आ॑जः १९ (२५)

निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः सोम इन्द्रियो रसः ।
निरन्तरिक्षादधमो महामहिं कृषे तदिन्द्र पौंस्यम्

२० [२८]

यं मे दुरिन्द्रो मरुतः पार्कस्थामा कौरयाणः ।
विश्वेषां तमना शोभिष्ट—मुपेव द्विवि धावमानम्
रोहितं मे पार्कस्थामा सुधुरं कक्ष्यप्राम् ।
अदाद् रायो विबोधनम्
यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वह्नयः ।
अस्तं वयो न तुयम्

२१

२२

२३

आत्मा पितुस्तनूर्वास ओजोदा अभ्यञ्जनम् ।
तुरीयमिदं रोहितस्य पार्कस्थामानं भोजं दातारमब्रवम्

२४ [२९] (१००)

(४)

२१ देवातिथिः काण्वः । इन्द्रः, १५-१८ पूषा वा, १९-२१ कुरुङ्गः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), २१ पुर उष्णिक् ।

यदिन्द्र प्रागपागुदुङ् न्यग्वा ह्यसे नृभिः ।

सिमा पुरू नृषूतो अस्यानवे ऽसिं प्रशार्धं तुर्वशे

१

यद् वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।

कण्वासस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छ्रुन्त्या गहि

२

यथा गौरो अपा कृतं तृष्यन्नेत्यवेरिणम् ।

आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु सचा पिबं

३

मन्दन्तु त्वा मघवन्निन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते ।

आमुष्या सोममपिबश्चमू सुतं ज्येष्ठं तद् दधिषे सहः

४

प्र चक्रे सहसा सहो बभञ्ज मन्युमोजसा ।

विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यहो नि वृक्षा इव येमिरे

५ [३०]

सहस्रेणेव सचते यवीयुधा यस्त आनलुपस्तुतिम् ।

पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्ये दाश्रोति नमउक्तिभिः

६

मा भेम मा श्रमिष्मो—ग्रस्य सख्ये तव ।

महत ते वृष्णो अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम तुर्वशं यदुम्

७

(१०७)

- स॒न्याम॑न्तु स्फि॒ग्यं वा॒वसे॑ वृषा॒ न द॒ानो अ॑स्य रोषति ।
 म॒ध्वा संपृ॑क्ताः सा॒रधे॑ण॒ धेन॑व—स्तू॒यमे॒हि द्र॒वा पि॑ब ८
- अ॒श्वी र॒थी सु॑रूप इ॒द् गोमाँ॑ इदिन्द्र ते सखा ।
 श्वा॒त्रभा॒जा वय॑सा स॒चते॑ सदा॒ चन्द्रो॑ याति स॒भामु॑प॒ ९
- ऋ॒श्यो न॑ तृ॒ष्यन्न॑व॒पान॑मा ग॒हि पि॒बा सोमं॑ व॒शाँ अनु॑ ।
 नि॒मेघ॑मानो म॒घव॑न् द्वि॒वेदि॑व ओजि॒ष्ठं द॑धिषे स॒हः १० [३१]
- अ॒ध्वर्यो॑ द्वा॒वया॑ त्वं सोम॒मिन्द्रः॑ पिपासति ।
 उप॑ नूनं यु॒युजे॑ वृष॒णा ह॑री आ च॑ जगाम वृ॒त्रहा ११
- स्व॒यं चि॒त् स म॑न्यते दा॒शुरि॑र्जनो यत्रा सोम॑स्य तु॒म्पसि॑ ।
 इ॒दं ते॑ अन्नं यु॒ज्यं स॑मु॒क्षितं॑ तस्येहि प्र द्र॒वा पि॑ब १२
- र॒थेष्ठा॒याध्व॑र्यवः सोम॒मिन्द्रा॑य सोतन ।
 अधि॑ ब्र॒ध्नस्या॑द्र॒यो वि च॑क्षते सु॒न्वन्तो॑ द्वा॒श्वध्व॑रम् १३
- उप॑ ब्र॒ध्नं वा॒वाता॑ वृष॒णा ह॑री इन्द्र॑म॒पसु॑ वक्षतः ।
 अ॒र्वाश्च॑ त्वा स॒तयो॑ऽध्व॒रश्रि॒यो वह॑न्तु स॒वने॑दुप॒ १४
- प्र पू॒षणं॑ वृणीमहे यु॒ज्याय॑ पुरु॒वसु॑म् ।
 स श॑क्र शि॒क्ष पुरु॑हूत नो धि॒या तु॒जे रा॒ये वि॑मोचन १५ [३२]
- सं नः॑ शि॒शीहि॑ भुरि॒जो॑रि॒व क्षुरं॑ रा॒स्व रा॒यो वि॑मोचन ।
 त्वे तन्नः॑ सु॒वेद॑मु॒स्त्रियं॑ वसु यं त्वं हि॒नोषि॑ म॒र्त्यम् १६
- वेमि॑ त्वा पू॒षन्नृ॒क्षसे॑ वेमि॑ स्तोत॒व आ॑घृणे ।
 न तस्य॑ वे॒म्यर॑णं हि तद् वसो॑ स्तु॒षे प॒ज्राय॑ सान्ने १७
- परा॑ गा॒वो यव॑सं कच्चि॒दाघृ॑णे नित्यं रे॒वणो॑ अम॒र्त्य ।
 अ॒स्माकं॑ पू॒षन्न॑वि॒ता शि॒वो भ॑व मं॒हिष्ठो॑ वा॒जसा॑तये १८
- स्थू॒रं राधः॑ श॒ताश्वं॑ कुरु॒ङ्गस्य॑ दि॒र्विष्टि॑षु ।
 रा॒ज्ञस्त्वे॒षस्य॑ सु॒भग॑स्य रा॒तिषु॑ तु॒र्वशे॑ष्वमन्महि १९
- धी॒भिः सा॒तानि॑ का॒ण्वस्य॑ वा॒जिनः॑ प्रि॒यमे॑धैरभिद्यु॒भिः ।
 प॒ष्टिं स॒हस्रानु॑ निर्म॒जाम॑जे निर्यु॒थानि॑ ग॒वामृ॑षिः २०
- वृ॒क्षाश्चि॑न्मे अ॒भिपि॑त्वे अ॒रार॑णुः ।
 गां भ॑जन्त मे॒हना॑ ऽश्वं भजन्त मे॒हना॑ २१ [३३] (१११)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३६]

(५)

३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः । अश्विनौ, ३७ (उत्तरार्धस्य)-३९ चैद्यः कशुः ।

गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३९ अनुष्टुप् ।

दूरादिहेव यत् स—त्यरुणप्सुराशिश्चितत्	। वि भानुं विश्वधातनत्	१
नृवद् दस्रा मनोयुजा रथेन पृथुपाजसा	। सचैथे अश्विनोपसम्	२
युवाभ्यां वाजिनीवसू प्रति स्तोमा अदृक्षत	। वाचं दूतो यथोहिषे	३
पुरुप्रिया ण ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवसू	। स्तुषे कण्वासो अश्विना	४
मंहिष्ठा वाजसातमे—पर्यन्ता शुभस्पती	। गन्तारा दाशुषो गृहम्	५ [१]
ता सुदेवाय दाशुषे सुमेधामवितारिणीम्	। घृतैर्गव्यंतिमुक्षतम्	६
आ नः स्तोममुप द्रवत् तूयं श्येनोभिराशुभिः	। यातमश्वेभिरश्विना	७
येभिस्तिष्ठः परावतो दिवो विश्वानि रोचना	। त्रैरक्षून् परिदीयथः	८
उत नो गोमतीरिष उत सातीरहर्विदा	। वि पथः सातये सितम्	९
आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम्	। वोळ्हमश्वावतीरिषः	१० [२]
वावृधाना शुभस्पती दस्रा हिरण्यवर्तनी	। पिबतं सोम्यं मधु	११
अस्मभ्यं वाजिनीवसू मध्वञ्च सप्रथः	। छर्दिर्यन्तमदाभ्यम्	१२
नि पु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम्	। मो ष्वान्या उपारतम्	१३
अस्य पिबतमश्विना युवं मदस्य चारुणः	। मध्वो रातस्य धिष्ण्या	१४
अस्मे आ वहतं रयिं शतवन्तं सहस्रिणम्	। पुरुक्षुं विश्वधायसम्	१५ [३]
पुरुत्रा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः	। वाघद्विरश्विना गतम्	१६
जनासो वृक्तर्बहिषो हविष्मन्तो अरंकृतः	। युवां हवन्ते अश्विना	१७
अस्माकमद्य वामयं स्तोमो वाहिष्ठा अन्तमः	। युवाभ्यां भूत्वश्विना	१८
यो ह वां मधुनो हति—राहितो रथचर्षणे	। ततः पिबतमश्विना	१९
तेन नो वाजिनीवसू पश्वे तोकाय शं गवे	। वहतं पीवरीरिषः	२० [४]
उत नो दिव्या इष उत सिन्धूरहर्विदा	। अप द्वारेव वर्षथः	२१
कदा वां तौद्यो विधत् समुद्रे जहितो नरा	। यद् वां रथो विमिष्पतात्	२२
युवं कण्वाय नास्त्या ऽपिरिप्ताय हर्म्ये	। शश्वदुतीर्दिशस्यथः	२३
तामिरा यातमूतिभिर्नव्यसीभिः सुशस्तिभिः	। यद् वां वृषण्वसू हुवे	२४ (१४५)

यथा चित् कण्वमावतं प्रियमेधमुपस्तुतम् ।	आत्रिं शिञ्जारमश्विना	२५ [५]
यथोत कृत्वये धने—ऽशुं गोष्वगस्त्यम् ।	यथा वाजेषु सोमरिम्	२६
एतावद् वां वृषण्वसू अतो वा भूयो अश्विना ।	गृणन्तः सुम्रमीमहे	२७
रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्याभीशुमश्विना ।	आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम्	२८
हिरण्ययीं वां रभिं—रीषा अक्षो हिरण्ययः ।	उभा चक्रा हिरण्यया	२९
तेन नो वाजिनीवसू परावर्तश्चिदा गतम् ।	उपेमां सुष्टुतिं मम	३० [६]
आ वह्नेथे पराकात् पूर्वीरश्रन्तावश्विना ।	इषो दासीरमर्त्या	३१
आ नो द्युमैरा श्रवोभि—रा राया यातमश्विना ।	पुरुश्चन्द्रा नासत्या	३२
एह वां प्रुषितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः ।	अच्छा स्वध्वरं जनम्	३३
रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह ।	न चक्रमभि बाधते	३४
हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिभिरश्वैः ।	धीजवना नासत्या	३५ [७]
युवं मृगं जागृवांसं स्वदथो वा वृषण्वसू ।	ता नः पृङ्गमिषा रयिम्	३६
ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् ।		
यथा चिच्चैद्यः कशुः शतमुष्ट्रानां ददत् सहस्रा दश गोनाम् ।		३७
यो मे हिरण्यसंहशो दश राज्ञो अमंहत ।		
अधस्पदा इच्चैद्यस्य कृष्टय—श्चर्मन्ना अभितो जनाः ।		३८
माकिरेना पथा गाद् येनेमे यन्ति चेदयः ।		
अन्यो नेत् सुरिरोहते भूरिदावत्तरो जनः ।		३९ [८] (१६०)

(६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ६-१२]

४८ वत्सः काण्वः । इन्द्रः , ४६-४८ तिरिन्दिरः पार्श्वयः । गायत्री ।

महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव ।	स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे	१
प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त वह्नयः ।	विप्रा ऋतस्य वाहसा	२
कण्वा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् ।	जामि जुवत आयुधम्	३
समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः ।	समुद्रायेव सिन्धवः	४
ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत् समवर्तयत् ।	इन्द्रश्चर्मैव रोदसी	५ [९]
वि चिद् वृत्रस्य दोधतो वज्रेण शतपर्वणा ।	शिरो बिभेद वृष्णिना	६ (१६६)

इमा अभि प्र णोऽनुमो विपामग्रेषु धीतयः । अग्नेः शोचिर्न द्विद्युतः	७
गुहा सतीरुप त्मना प्र यच्छोचन्त धीतयः । कण्वा ऋतस्य धारया	८
प्र तमिन्द्र नशीमहि रयिं गोमन्तमश्विनम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये	९
अहमिन्द्रि पितुष्परि मेधामृतस्य जग्रभ । अहं सूर्य इवाजनि	१० [१०]
अहं प्रत्नेन मन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुष्ममिदं दुधे	११
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्ऋषयो ये च तुष्टुवुः । ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः	१२
यदस्य मन्युरध्वनीद् वि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः समुद्रमैरयत्	१३
नि शुष्णा इन्द्र धर्णासिं वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्युग्र शृण्विषे	१४
न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त भूमयः	१५ [११]
यस्तं इन्द्र महीरपः स्तंभूयमान आशयत् । नि तं पद्यांसु शिश्रथः	१६
य इमे रोदसी मही समीची समजग्रभीत । तमोभिरिन्द्र तं गुहः	१७
य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेदुग्र श्रुधी हवम्	१८
इमास्तं इन्द्र पृश्नयो घृतं दुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिब्युषीः	१९
या इन्द्र प्रस्वस्त्वा ऽऽसा गर्भमचाक्रिन् । परि धर्मेव सूर्यम्	२० [१२]
त्वामिच्छेवसस्पते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्दवः	२१
तवेदिन्द्र प्रणीतिषूत प्रशस्तिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः	२२
आ न इन्द्र महीमिषं पुरं न दर्षि गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम्	२३
उत त्यदाश्वश्वयं यदिन्द्र नाहुषीष्वा । अग्ने विश्व प्रदीदयत्	२४
अभि व्रजं न तत्तिषे सूर उपाकचक्षसम् । यदिन्द्र मूळयांसि नः	२५ [१३]
यदुङ्ग तंविषीयस इन्द्र प्रराजसि क्षितीः । मह्यं अपार ओजसा	२६
तं त्वा हविर्मतीर्विश उप ब्रुवत ऊतये । उरुजयसमिन्दुभिः	२७
उपह्वरे गिरीणां संग्रथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत	२८
अतः समुद्रमुद्रतश्चिकित्वा अव पश्यति । यतो विपान एजति	२९
आदित प्रत्नस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो यदिध्यते दिवा	३० [१४]
कण्वास इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो शविष्ठ वृष्णयम्	३१
इमां म इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम्	३२
उत ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रा अतक्षम जीवसे	३३
अभि कण्वा अनूषता ऽऽपो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः	३४ (१९४)

इन्द्रमुक्थानि वावृधुः	समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम्	३५ [१५]
आ नो याहि परावतो	हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इमामिन्द्र सुतं पिब	३६
त्वामिद् वृत्रहन्तम्	जनांसो वृक्तबर्हिषः । हवन्ते वाजसातये	३७
अनु त्वा रोदसी उभे	चक्रं न वर्त्येतशम् । अनु सुवानास इन्द्रवः	३८
मन्दस्वा सु स्वर्णर	उतेन्द्र शर्यणावति । मत्स्वा विवस्वतो मती	३९
वावृधान उप द्यवि	वृषा वज्रयरोरवीत् । वृत्रहा सोमपातमः	४० [१६]
ऋषिर्हि पूर्वजा अस्ये	क ईशान ओजसा । इन्द्र चोष्कूयसे वसु	४१
अस्माकं त्वा सुतां उप	वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु हरयः	४२
इमां सु पूज्या धियं	मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वावृधुः	४३
इन्द्रमिद् विमहीनां	मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिप्युरुतये	४४
अर्वाञ्च त्वा पुरुषुत	प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	४५
शतमहं तिरिन्दिरे	सहस्रं पर्शावा ददे । राधांसि याद्वानाम्	४६
त्रीणि शतान्यर्वतां	सहस्रा दश गोनाम् । दुदुष्पञ्चाय साम्ने	४७
उदानद्र ककुहो दिव	मुष्ट्राञ्चतुर्युजो ददत् । श्रवसा याद्वं जनम्	४८ [१७] (२०८)

(७)

३६ पुनर्वत्सः काण्वः । मरुतः । गायत्री ।

प्र यद् वस्त्रिष्टुभमिषं	मरुतो विप्रो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ	१
यदुङ्ग तविषीयवो	यामं शुभ्रा अचिध्वम् । नि पर्वता अहासत	२
उदीरयन्त वायुभिर्वा	श्रासः पृश्निमातरः । धुक्षन्त पिप्युषीमिषम्	३
वपन्ति मरुतो मिहं	प्र वेपयन्ति पर्वतान् । यद् यामं यान्ति वायुभिः	४
नि यद् यामाय वो गिरि	र्नि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे	५ [१८]
युष्मां उ नक्तमूतये	युष्मान् दिवा हवामहे । युष्मान् प्रयत्यध्वरे	६
उदु त्ये अरुणप्सव	श्चित्रा यामेभिरीरते । वाश्वा अधि ण्णुना द्विवः	७
सृजन्ति रश्मिमोर्जसा	पन्थां सूर्याय यातवे । ते भानुभिर्वि तस्थिरे	८
इमां मे मरुतो गिरि	मिमं स्तोममृभुक्षणः । इमं मे वनता हवम्	९
त्रीणि सरांसि पृश्नयो	दुदुहे वज्रिणे मधु । उत्सं कवन्धमुद्रिणम्	१० [१९]
मरुतो यन्द्र वो द्विवः	सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू न उप गन्तन	११ (२१९)

युयं हि ष्ठा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणो दमे	। उत प्रचेतसो मदं	१२
आ नो रयिं मदच्युतं पुरुक्षुं विश्वधांसम्	। इयतां मरुतो दिवः	१३
अधीव यद् गिरीणां यामं शुभ्रा अर्चिध्वम्	। सुवानैर्मन्दध्व इन्दुभिः	१४
एतावतश्चिदेषां सुभ्रं भिक्षेत मर्त्यः	। अदाभ्यस्य मन्मभिः	१५ [२०]
ये द्वप्सा इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः	। उत्सं दुहन्तो अक्षितम्	१६
उदु स्वानेभिरीरत उद् रथैरुदु वायुभिः	। उत स्तोमैः पृश्निमातरः	१७
येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम्	। राये सु तस्य धीमाहि	१८
इमा उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः	। वर्धान् काण्वस्य मन्मभिः	१९
क् नूनं सुदानवो मदथा वृक्तबर्हिषः	। ब्रह्मा को वः सपर्यति	२० [२१]
नहि ष्म यन्द्र वः पुरा स्तोमैर्भिवृक्तबर्हिषः	। शर्धां ऋतस्य जिव्वथ	२१
समु त्ये महतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम्	। सं वज्रं पर्वशो दधुः	२२
वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वतां अराजिनः	। चक्राणा वृष्णि पौंस्यम्	२३
अनु त्रितस्य युध्यतः शुष्ममावन्नत क्रतुम्	। अन्विन्द्रं वृत्रतूर्यै	२४
विद्युन्द्रस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन् हिरण्ययीः	। शुभ्रा व्यञ्जत श्रिये	२५ [२२]
उशाना यत् परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन	। द्यौर्न चक्रदद् भिया	२६
आ नो मखस्य दावने ऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः	। देवास उप गन्तन	२७
यदेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः	। यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः	२८
सुषोमै शर्यणावत्यार्जीके पस्त्यावति	। ययुर्निचक्रया नरः	२९
कदा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हवमानम्	। मारुतीकेभिर्नाधमानम्	३० [२३]
कन्द्र नूनं कधप्रियो यदिन्द्रमजहातन	। को वः सखित्व ओहते	३१
सहो षु णो वज्रहस्तैः कण्वांसो अग्निं मरुद्भिः	। स्तुषे हिरण्यवाशीभिः	३२
ओ षु वृष्णः प्रयज्युना नव्यसे सुविताय	। ववृत्यां चित्रवाजान्	३३
गिर्यश्चिन्नि जिहते पर्शानासो मन्यमानाः	। पर्वताश्चिन्नि येमिरे	३४
आक्षण्यावानो वहन्त्यन्तरिक्षेण पततः	। धातारः स्तुवते वयः	३५
अग्निर्हि जानिं पूर्य इष्टन्दो न सूर्यो अर्चिषा	। ते भानुभिर्वि तस्थिरे	३६ [२४] (२४४)

(८)

२३ सध्वंसः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

आ नो विश्वाभिरूतिभि रश्विना गच्छतं युवम् ।

दत्ता हिरण्यवर्तनी पिबतं सोम्यं मधु १

आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्यत्वचा ।

भुजी हिरण्यपेशसा कवी गम्भीरचेतसा २

आ यातं नहुषस्पर्या ऽन्तरिक्षात् सुवृक्तिभिः ।

पिबाथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वने सुतम् ३

आ नो यातं दिवस्पर्या ऽन्तरिक्षादधप्रिया ।

पुत्रः कण्वस्य वामिह सुषाव सोम्यं मधु ४

आ नो यातमुपश्रुत्यश्विना सोमपीतये ।

स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ५ [२५]

यच्चिद्धि वां पुर ऋषयो जुहुरेऽवसे नरा ।

आ यातमश्विना गतमुपेमां सुष्टुतिं मम ६

दिवश्चिद् रोचनादध्या नो गन्तं स्वविदा ।

धीभिर्वत्सप्रचेतसा स्तोमेभिर्हवनश्रुता ७

किमन्ये पर्यासते ऽस्मत् स्तोमेभिरश्विना ।

पुत्रः कण्वस्य वामृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ८

आ वां विप्र इहावसे ऽह्वत् स्तोमेभिरश्विना ।

अरिप्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोभुवा ९

आ यद् वां योषणा रथमतिष्ठद् वाजिनीवसू ।

विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम् १० [२६]

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना ।

वत्सो वां मधुमद् वचो ऽशंसीत् काव्यः कविः ११

पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रयीणाम् ।

स्तोमं मे अश्विनाविममभि वह्नीं अनूषाताम् १२

आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यह्वया ।

कृतं न ऋत्वियावतो मा नो रीरधतं निदे १३ (२५७)

यन्नासत्या परावति यद् वा स्थो अध्यम्बरे ।

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना

१४

यो वां नासत्यावृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ।

तस्मै सहस्रनिर्णिजमिषं धत्तं घृतश्रुतम्

१५ [२७]

प्रास्मा ऊर्जं घृतश्रुतमश्विना यच्छतं युवम् ।

यो वां सुन्नायं तुष्टवद् वसूयाद् दानुनस्पती

१६

आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुभुजा ।

कृतं नः सुश्रियो नरेमा दातमभिष्टये

१७

आ वां विश्वाभिरूतिभिः प्रियमेधा अहूपत ।

राजन्तावध्वराणामश्विना यामहूतिषु

१८

आ नो गन्तं मयोभुवाऽश्विना शंभुवा युवम् ।

यो वां विपन्यू धीतिभिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत्

१९

याभिः कण्वं मेधातिथिं याभिर्वशं दशव्रजम् ।

याभिर्गोशर्यमावतं ताभिर्नोऽवतं नरा

२० [२८]

याभिर्नरा त्रसदस्युमावतं कृत्व्ये धने ।

ताभिः प्वस्माँ अश्विना प्रावतं वाजसातये

२१

प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो गिरो वर्धन्त्वश्विना

पुरुत्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं पुरुस्पृहा

२२

त्रीणि पदान्यश्विनोराविः सान्ति गुहा परः ।

कवी क्रतस्य पत्न्यभिर्वाग्जीविभ्यस्परि

२३ [२९] (२६७)

(९)

२१ शशकर्णः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप्; १, ४, ६, १४-१५ बृहती; २, ३, २०, २१ गायत्री;

५ ककुप्; १० त्रिष्टुप्; ११ विराट्; १२ जगती ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे ।

प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छर्दिर्धुयुतं या अरातयः

१

यदुन्तर्िक्षे यद् द्विवि यत् पञ्च मानुषाँ अनु । नृम्णं तद् धत्तमश्विना

२

ये वां दंसाँस्यश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेत् काण्वस्य बोधतम्

३

(२७०)

- अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि षिच्यते ।
 अयं सोमो मधुमान् वाजिनीवसु येन वृत्रं चिकेतथः ४
 यदुप्सु यद् वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् ।
 तेन माविष्टमश्विना ५ [३०]
- यन्नासत्या भुरण्यथो यद् वा देव मिषज्यथः ।
 अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः ६
 आ नूनमश्विनोर्ऋषिः स्तोमं चिकेत वामया ।
 आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चादथर्वणि ७
 आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठथो अश्विना ।
 आ वां स्तोमा इमे मम नभो न चुच्यवीरत ८
 यदुद्य वां नासत्यो कथैराचुच्युवीमहि ।
 यद् वा वाणीभिरश्विने वेत् काणवस्य बोधतम् ९
 यद् वां कक्षीवां उत यद् व्यश्व ऋषियद् वां दीर्घतमा जुहाव ।
 पृथी यद् वां वैन्यः सादनेष्वे वेदतो अश्विना चेतयेथाम् १० [३१]
- यातं छर्दिष्पा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा ।
 वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम् ११
 यदिन्द्रेण सरथं याथो अश्विना यद् वा वायुना भवथः समोकसा ।
 यदादित्येभिर्ऋभुभिः सजोषसा यद् वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः १२
 यदुद्याश्विनावहं हुवेय वाजसातये ।
 यत् पृत्सु तुर्वणे सह स्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः १३
 आ नूनं यातमश्विने मा हव्यानि वां हिता ।
 इमे सोमासो अधि तुर्वणे यदा विमे कण्वेषु वामथ १४
 यन्नासत्या पराके अर्वाके अस्ति भेषजम् ।
 तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम् १५ [३२]
- अभुत्स्यु प्र देव्या साकं वाचाहमश्विनोः ।
 व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्येभ्यः १६
 प्र बोधयोषो अश्विना प्र देवि सूनृते महि ।
 प्र यज्ञहोतरानुषक् प्र मदाय श्रवो बृहत् १७ (२८४)

यदुषो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे ।

आ हायमश्विनो रथो वर्तिर्याति नृपाय्यम्

१८

यदापीतासो अंशवो गावो न दुह ऊर्धभिः ।

यद् वा वाणीरनूपत प्र देवयन्तो अश्विना

१९

प्र द्युम्नाय प्र शर्वसे प्र नृपाह्याय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा

२०

यन्नूनं धीभिरश्विना पितुर्योना निषीदथः । यद् वा सुम्नेभिरुक्थ्या

२१ [३३] (२८८)

(१०)

६ प्रगाथो (घौरः) काण्वः । अश्विनौ । १ बृहती, २ मध्येज्योतिः, ३ अनुष्टुप् (पिंगलमतेन-शंकुमती),

४ आस्तारपङ्क्तिः, ५-६ प्रगाथः = (५ बृहती, ६ सतोबृहती) ।

यत् स्थो दीर्घप्रसन्नानि यद् वादो रौचने दिवः ।

यद् वा समुद्रे अध्याकृते गृहे ऽत आ यातमश्विना

१

यद् वा यज्ञं मनवे संमिमिक्षु रेवेत् काण्वस्य बोधतम् ।

बृहस्पतिं विश्वान् देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णूँ अश्विनावाशुहेर्षसा

२

त्या न्वश्विना हुवे सुदंससा गृभे कृता ।

ययोरस्ति प्र णः सख्यं देवेष्वध्याप्यम्

३

ययोरधि प्र यज्ञा असूरे सन्ति सूरयः ।

ता यज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या पिबंतः सोम्यं मधु

४

यदद्याश्विनावपाग् यत् प्राक् स्थो वाजिनीवसू ।

यद् द्रुह्यव्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम्

५

यदुन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा यद् वेमे रोदसी अनु ।

यद् वा स्वधाभिरधितिष्ठथो रथमत आ यातमश्विना

६ [३४] (२९४)

(११)

१० वत्सः काण्वः । अग्निः । गायत्री, १ प्रतिष्ठा, २ वर्धमाना, १० त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्व

। त्वं यज्ञेष्वीड्यः

१

त्वमासि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य

। अग्ने रथीरध्वराणाम्

२

स त्वमस्मदप द्विषो युयोधि जातवेदः

। अदेवीरग्ने अरांतीः

३

(२९७)

अन्ति चित् सन्तमहं यज्ञं मर्तस्य रिपोः । नोप वेपि जातवेदः ४
 मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मनामहे । विप्रासो जातवेदसः ५ [३५]
 विप्रं विप्रासोऽवसेः देवं मर्तास ऊतये । अग्निं गीर्भेह्वामहे ६
 आ ते वत्सो मनो यमत् परमाञ्जित सधस्थात् । अग्ने त्वां कामया गिरा ७
 पुरुत्रा हि सदङ्कुसि विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु त्वा हवामहे ८
 समत्स्वग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्राधसम् ९

प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि ।

स्वां चाग्ने तन्वं पिप्रयस्वाऽस्मभ्यं च सौभगमा यजस्व

१० [३६] (३०४)

[इति पंचमोऽष्टकः ॥५॥]

— ० —

[अथ षष्ठोऽष्टकः ॥६॥]

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(१२)

३३ पर्वतः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक्, ३३ शंकुमती (पिंगलमतेन) ।

य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतति । येना हंसि न्यत्रिणं तमीमहे १
 येना दशग्वमधिगुं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमाविथा तमीमहे २
 येन सिन्धुं महीरपो रथा इव प्रचोदयः । पन्थामृतस्य यातवे तमीमहे ३
 इमं स्तोममभिष्टये घृतं न पूतमद्रिवः । येना नु सद्य ओजसा ववक्षिथ ४
 इमं जुषस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वाभिस्तुतिभिर्ववक्षिथ ५ [१]
 यो नो देवः परावतः सखित्वनाय मामहे । द्विवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथ ६
 ववक्षुरस्य केतव उत वज्रो गर्भस्त्योः । यत् सूर्यो न रोदसी अवर्धयत् ७
 यदि प्रवृद्ध सत्पते सहस्रं महिषा अघः । आदित् तं इन्द्रियं महि प्र वावृधे ८
 इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिर्न्यर्शसानमोषति । अग्निर्वनेव सासहिः प्र वावृधे ९
 इयं तं ऋत्वियावती धीतिरेति नवीयसी । सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत् १० [२]
 गर्भो यज्ञस्य देवयुः क्रतुं पुनीत आनुषक् । स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत् ११
 सनिर्मित्रस्य पप्रथ इन्द्रः सोमस्य पीतये । प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत् १२
 यं विप्रा उक्थवाहसो ऽभिप्रमन्दुरायवः । घृतं न पिप्य आसन्यूतस्य यत् १३
 उत स्वराजे अदितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् । पुरुप्रशस्तमृतयं क्रतस्य यत् १४
 अभि वह्नय ऊतये ऽनूषत् प्रशस्तये । न देव विव्रता हरीं क्रतस्य यत् १५ [३]
 यत् सोममिन्द्र विष्णवि यद् वा घ त्रित आप्तये । यद् वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः १६
 यद् वा शक्र परावति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित सुते रणा समिन्दुभिः १७ (३११)

यद् वासिं सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः १८	
देवंदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अधा यज्ञाय तुर्वणे व्यानशुः १९	
यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरिन्द्रं वावृधुर्व्यानशुः २० [४]	
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । विश्वा वसूनि दाशुषे व्यानशुः २१	
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः । इन्द्रं वाणीरनूषता समोजसे २२	
महान्तं महिना वयं स्तोमेभिर्हवनश्रुतम् । अर्कैरभि प्र णोनुमः समोजसे २३	
न यं विविक्षो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । अमादिदस्य तित्विषे समोजसः २४	
यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा दधिरे पुरः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २५ [५]	
यदा वृत्रं नदीवृतं शर्वसा वज्रिन्नवधीः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २६	
यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २७	
यदा ते हर्यता हरी वावृधाते दिवेदिवे । आदित ते विश्वा भुवनानि येमिरे २८	
यदा ते मारुतीर्विशस्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदित ते विश्वा भुवनानि येमिरे २९	
यदा सूर्यममुं दिवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदित ते विश्वा भुवनानि येमिरे ३०	
इमां तं इन्द्र सृष्टुतिं विप्र इयति धीतिभिः । जामिं पदेव पिप्रतीं प्राध्वरे ३१	
यदस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नाभा यज्ञस्य द्रोहना प्राध्वरे ३२	
सुवीर्यं स्वश्व्यं सुगव्यमिन्द्र दद्धि नः । होतैव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ३३ [६] (३३७)	

(१३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १३-२०]

३३ नारदः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसो महान् हि पः १	
स प्रथमे व्योमनि देवानां सदाने वृधः । सुपारः सुश्रवस्तमः समप्सुजित् २	
तमह्ने वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणम् । भवा नः सुम्ने अन्तमः सखा वृधे ३	
इयं तं इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्द्रानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ४	
नूनं तदिन्द्र दद्धि नो यत् त्वा सुन्वन्त ईर्महे । रयिं नश्चित्रमा भरा स्वविदम् ५ [७]	
स्तोता यत् ते विचर्षणि रतिप्रशर्धयद् गिरः । वया इवानु रोहते जुषन्त यत् ६	
प्रत्नवर्जनया गिरः शृणुधी जरितुर्हवम् । मदेमदे ववक्षिथा सुकृत्वने ७	
क्रीळन्त्यस्य सुनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्दिवः ८	
उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इद् वशी । नमोवृधैरवस्युभिः सुते रण ९ (३४६)	

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा	। गन्तारा दाशुषो गृहं नमस्विनः	१० [८]
तुतुजानो महेमते ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः	। आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिन्द्रि ते	११
इन्द्रं शविष्ठ सत्पते रयिं गृणत्सु धारय	। श्रवः सूरिभ्यो असृतं वसुत्वन्म	१२
हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यदिने दिवः	। जुषाण इन्द्र सप्तिभिर्न आ गंहि	१३
आ तू गंहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य गोमतः	। तन्तुं तनुष्व पूर्य यथा विदे	१४
यच्छक्रासि परावति यदवावति वृत्रहन्	। यद् वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि	१५ [९]
इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतास इन्द्रवः	। इन्द्रे हविष्मतीर्विशो अराणिषुः	१६
तमिद् विप्रा अवस्यवः प्रवत्वतीभिः	। इन्द्रं क्षोणीरवर्धयन् वया इव	१७
त्रिकटुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्नत	। तमिद् वर्धन्तु नो गिरः सदावृधम्	१८
स्तोता यत् ते अनुवत उक्थान्यृतुथा दूधे	। शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः	१९
तदिद् रुद्रस्य चेतति यत्नं प्रत्नेषु धामसु	। मनो यत्रा वि तद् दधुर्विचेतसः	२० [१०]
यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः	। येन विश्वा अति द्विषो अतारिम	२१
कदा तं इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शतमः	। कदा नो गव्ये अश्व्ये वसौ दधः	२२
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम्	। अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे	२३
तमीमहे पुरुष्टुतं यत्नं प्रत्नाभिः	। नि बर्हिषि प्रिये सदुदधं द्विता	२४
वर्धस्वा सु पुरुष्टुत ऋषिष्टुताभिः	। धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः	२५ [११]
इन्द्र त्वमवितेदसी—त्वा स्तुवतो अद्विवः	। ऋतादियमि ते धियं मनोयुजम्	२६
इह त्या सधमाद्या युजानः सोमपीतये	। हरी इन्द्र प्रतद्वसू अभि स्वर	२७
अभि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम्	। उतो मरुत्वतीर्विशो अभि प्रयः	२८
इमा अस्य प्रतूरयः पदं जुषन्त यद् दिवि	। नाभा यज्ञस्य सं दधुर्यथा विदे	२९
अयं दीर्घाय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे	। मिमीते यज्ञमानुषग्विचक्षयं	३० [१२]
वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी	। वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः	३१
वृषा ग्रावा वृषा मद्रो वृषा सोमो अयं सुतः	। वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः	३२
वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिश्चित्राभिः	। वावन्थ हि प्रतिष्टुतिं वृषा हवः	३३ [१३]

(३७०)

(१४)

१५ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोषखा स्यात् १ (३७१)

शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यद्रुहं गोपतिः स्याम् २
 धेनुष्ट इन्द्र सुनृता यजमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं दुहे ३
 न ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः । यद् दित्ससि स्तुतो मघम् ४
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपशं दिवि ५ [१४]

वावुधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ६
 व्यन्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिन्द वलम् ७
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहा सतीः । अर्वाश्वं नुनुदे वलम् ८
 इन्द्रेण रोचना दिवो हृळ्हानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ९
 अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते । वि ते मदा अराजिषुः १० [१५]

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुत भद्रकृत् ११
 इन्द्रमित् केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः । उप यज्ञं सुरार्धसम् १२
 अपां फेनेन नमुचे शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः १३
 मायाभिरुत्सिस्तस्य इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अव दस्यूरधूनुथाः १४
 असुन्वामिन्द्र संसद्वं विपूचीं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो भवन् १५ [१६] (३८५)

(१५)

१३ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तम्वाभि प्र गायत पुरुहूतं पुरुष्टुतं । इन्द्रं गीर्भिस्तविषमा विवासत १
 यस्य द्विर्हंसो बृहत् सहो दाधार रोदसी । गिरिरज्जा अपः सर्ववृषत्वना २
 स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा श्रवस्या च यन्तवे ३
 तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पुत्सु सासहिम् । उ लोककृत्नुमद्विवो हरिश्रियम् ४
 येन ज्योतीष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्दानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ५ [१७]

तदद्या चित् त उक्थिनो ऽनु द्रुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया दिवेदिवे ६
 तव त्यदिन्द्रियं बृहत् तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम् ७
 तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ८
 त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मदृत्यनु मारुतम् ९
 त्वं वृषा जनानां महिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे १० [१८]

सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे । नान्य इन्द्रात् करणं भूय इन्वति ११ (३९६)

यदिन्द्र मन्मशस्त्वा नाना हवँत ऊतये । अस्माकैभिर्नृभिरत्रा स्वर्जय १२
अरं क्षयाय नो महे विश्वा रूपाण्याविशन् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शचीपतिम् १३ [१९] (३९८)

(१६)

१२ इरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र स्रम्राजं चर्षणीना—मिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृपाहं महिष्ठम् १
यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न समुद्रे २
तं सुष्ठुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कृत्नुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः ३
यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तरुत्राः । हर्षुमन्तः शूरसातौ ४
तमिद् धनेषु हिते—ष्वधिवाकाय हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ५
तमिच्छयैर्नैरार्यन्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रो वरिवस्कृत ६ [२०]

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋषि—रिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शचीभिः ७
सः स्तोम्यः स हव्यः सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकश्चित् सन्नभिभूतिः ८
तमर्कोभिस्तं सामभि—स्तं गायत्रैश्चर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ९
प्रणेतारं वस्यो अच्छा कर्तारं ज्योतिः समत्सु । सासह्यांसं युधामित्रान् १०
स नः पप्रिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ११
स त्वं न इन्द्र वाजेभि—र्दशस्या च गातुया च । अच्छा च नः सुमं नेषि १२ [२१] (४१०)

(१७)

१५ इरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । १४ वास्तोष्पतिर्वा । गायत्री, प्रगाथः = (१४ बृहती, १५ सतोबृहती) ।

आ याहि सुषुमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एदं बर्हिः सद्धो मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
आ नो याहि सुतावन्तो ऽस्माकं सुष्ठुतीरुप । पिबा सु शिप्रिन्नन्धसः ४
आ ते सिञ्चामि कुक्ष्यो—रनु गात्रा वि धावतु । गूभाय जिह्वया मधु ५ [२२]

स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमान् तन्वेऽ तव । सोमः शमस्तु ते हृदे ६
अयमु त्वा विचर्षणे जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ७
तुविग्रीवो वृषोदरः सुबाहुर्नन्धसो मदं । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते ८ (४१८)

इन्द्र प्रेहि पुरस्त्वं विश्वस्येशान् ओजसा । वृत्राणि वृत्रहञ्जहि ९
दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसु प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते १० [२३]

अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अधि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ११
शाचिगो शाचिपूजनाऽयं रणाय ते सुतः । आखण्डल प्र ह्वयसे १२
यस्ते शृङ्गवृषो नपात् प्रणपात् कुण्डपाय्यः । न्यस्मिन् दध आ मनः १३

वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणां—ऽसत्रं सोम्यानाम् ।

इप्सो भेत्ता पुरां शश्वतीना—मिन्द्रो मुनीनां सखा १४

पृदाकुसानुर्यजतो गवेषण एकः सन्नाभि भूर्यसः ।

भूर्णिमश्वं नयत् तुजा पुरो गृभे—न्द्रं सोमस्य पीतये १५ [२४] (४२५)

(१८)

२२ इरिम्बिठिः काण्वः । आदित्याः ४, ६, ७, अदितिः ८ अश्विनौ ९ अग्निसूर्यानिलाः । उष्णिक् ।

इदं ह नूनमेषां सुम्रं भिक्षेत मर्त्यः । आदित्यानामपूर्व्यं सर्वांमनि १
अनर्वाणो ह्येषां पन्था आदित्यानाम् । अदब्धाः सन्ति पायवः सुगेवृधः २
तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो यदीमहे ३
देवेभिर्देव्यदिते ऽरिष्टभर्मन्ना गहि । स्मत् सुरिभिः पुरुप्रिये सुशर्मभिः ४
ते हि पुत्रासो अदिते—विदुर्द्रेषांसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ५ [२५]

अदितिर्नो दिवा पशु—मदितिर्नक्तमर्द्रयाः । अदितिः पात्वंहसः सदावृधा ६
उत स्या नो दिवा मति—रदितिरुत्या गमत् । सा शंताति मयस्करदप सिधः ७
उत त्या दैव्या भिषजा शं नः करतो अश्विना । युयुयातामितो रपो अप सिधः ८
शमग्निरग्निभिः कर—च्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वात्वरपा अप सिधः ९
अपामीवामप सिध—मप सेधत दुर्मतिम् । आदित्यासो युयोतना नो अंहसः १० [२६]

युयोता शर्मस्मदौ आदित्यास उतामतिम् । ऋधग्द्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ११
तत् सु नः शर्म यच्छता—ऽऽदित्या यन्मुमोचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः १२
यो नः कश्चिद् रिरिक्षति रक्षस्त्वेन मर्त्यः । स्वैः प एवै रिरिषीष्ट युर्जनः १३
समित तमघमश्रवद् दुःशंसं मर्त्यं रिपुम् । यो अस्मन्ना दुर्हणावाँ उप द्वयुः १४
पाकत्रा स्थन देवा हत्सु जानीथ मर्त्यम् । उप द्वयुं चाद्वयुं च वसवः १५ [२७]

आ शर्म पर्वताना—मोतापां वृणीमहे । द्यावाक्षामारे अस्मद् रपस्कृतम् १६

(४४१)

ते नोः भद्रेण शर्मणा युष्माकं नावा वंसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन १७
 तुचे तनाय तत् सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन १८
 यज्ञो हीळो वो अन्तर आदित्या अस्ति मूळत । युष्मे इद् वो अपि षसि सजात्ये १९
 बृहद् वरूथं मरुतां देवं त्रातारमश्विना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये २०
 अनेहो मित्रार्यमन् नृवद् वरुण शंस्यम् । त्रिवरूथं मरुतो यन्त नश्छर्दिः २१
 ये चिद्धि मृत्युबन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरेतन २२ [२८] (४४७)

(१९)

३७ सोमरिः काण्वः । अग्निः, ३४-३५ आदित्याः; ३६-३७ त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः ।

१-२६ प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोबृहती), २७ द्विपदा विराट्,

२८-३३ प्रगाथः = (समा ककुप्, विषमा सतोबृहती), ३४ उष्णिक्,

३५ सतोबृहती, ३६ ककुप्; ३७ पङ्क्तिः ।

तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरति दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे १
 विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिष—मग्निमीळिष्व यन्तुरम् ।
 अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोमरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् २
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतारममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ३
 ऊर्जो नपाति सुभगं सुदीदिति—मग्निं श्रेष्ठशोचिषम् ।
 स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपा—मा सुभ्रं यक्षते द्विवि ४
 यः समिधा य आहुती यो वेदेन ददाश मर्तो अग्नये । यो नमसा स्वध्वरः ५ [२९]
 तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशव—स्तस्य द्युन्नितमं यशः ।
 न तमंहो देवकृतं कुतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ६
 स्वग्नयो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ७
 प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियो ऽग्नी रथो न वेद्यः ।
 त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधव—स्त्वं राजा रयीणाम् ८
 सो अन्द्रा दाश्वध्वरो ऽग्ने मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ९
 यस्य त्वमूध्वो अध्वराय तिष्ठसि क्षयद्वीरः स साधते ।
 सो अर्वद्धिः सनिता स विपन्युभिः स शूरैः सनिता कृतम् १० [३०]
 यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेविपद् विषः ११ (४५८)

विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो मक्षूतमस्य रातिषु ।
 अवोदेवमुपरिमर्त्यं कृधि वसो विविदुषो वचः १२
 यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमाविवासति । गिरा वाजिरशोचिपम् १३
 समिधा यो निशिती दाशददिति धामभिरस्य मर्त्यः ।
 विश्वेत् स धीभिः सुभगो जना अति द्युमैरुद्र इव तारिपत् १४
 तदग्ने द्युममा भर यत् सासहत् सदेने कं चिदुत्रिणम् । मन्युं जनस्य दूढ्यः १५ [३१]

येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः ।
 वयं तत् ते शवसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि १६
 ते घेदग्ने स्वाध्वोऽ ये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रासो देव सुक्रतुम् १७
 त इद् वेदिं सुभग त आहुतिं ते सोतुं चक्रिरे दिवि ।
 त इद् वाजेभिर्जिग्युर्महद् धनं ये त्वे कामं न्येरिरे १८
 भद्रो नो अगिराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः १९
 भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहः ।
 अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टिभिः २० [३२]

ईळे गिरा मनुहितं यं देवा दूतमरातिं न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् २१
 तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्र्ये ।
 यः पिंशते सूनृताभिः सुवीर्यमग्निघृतेभिराहुतः २२
 यदी घृतेभिराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चाव च । असुर इव निर्णिजम् २३
 यो हव्यान्यैरयता मनुहितो देव आसा सुगन्धिना ।
 विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः २४
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत २५ [३३]

न त्वा रासीयामिशस्तये वसो न पापत्वाय सन्त्य ।
 न मे स्तोतामतीवा न दुहितः स्यादग्ने न पापया २६
 पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवा एतु प्र णो हविः २७
 तवाहमग्न ऊतिभिर्नेदिष्ठाभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः २८
 तव क्रत्वा सनेयं तव रातिभिर्ऋग्ने तव प्रशस्तिभिः ।
 त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाऽग्ने हर्षस्व दातवे २९

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजभर्मभिः । यस्य त्वं सख्यमावरः ३० [३४] (४७७)

तव द्रुप्तो नीलवान् वाश ऋत्विय इन्धानः सिष्णवा ददे ।

त्वं महीनामुषसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ३१

तमार्गन्म सोभरयः सहस्रमुष्कं स्वभिष्टिमवसे । सम्राजं त्रासदस्यवम् ३२

यस्य ते अग्रे अन्ये अग्र्य उपक्षितो व्या इव ।

विपो न द्युम्ना नि युवे जनानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ३३

यमादित्यासो अद्भुहः पारं नयथ मर्त्यम् । मघोनां विश्वेषां सुदानवः ३४

यूयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं मानुषां अनु ।

वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन् तस्यामेतस्य रथ्यः ३५

अदान्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्युर्वधूनाम् । मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ३६

उत मे प्रिययोर्वयियोः सुवास्त्वा अधि तुग्वानि ।

तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्रणेता भुवद् वसुर्दियानां पतिः ३७ [३५] (४८४)

(२०)

२६ सोभरिः काण्वः । मरुतः । प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोबृहती), १४ सतो विराट् ।

आ गन्ता मा रिषण्यत प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः । स्थिरा चिन्नमयिष्णवः १

वीळुपविभिर्मरुत ऋभुक्षण आ रुद्रासः सुदीतिभिः ।

इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोभरीयवः २

विद्मा हि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरिषस्य मीळुहुषाम् ३

वि द्वीपानि पापतन् तिष्ठद् दुच्छुनो मे युजन्त रोदसी ।

प्र धन्वान्यैरत शुभ्रखादयो यदेजथ स्वभानवः ४

अच्युता चिद् वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेषु रेजते ५ [३६]

अमाय वो मरुतो यातवे द्यौर्जिहीत उत्तरा बृहत् ।

यत्रा नरो देदिशते तनूष्वा त्वक्षांसि बाह्वोजसः ६

स्वधामनु श्रियं नरो महिं त्वेषा अमवन्तो वृषत्सवः । वहन्ते अह्नुतत्सवः ७

गोभिर्वाणो अज्यते सोभरीणां रथे कोशे हिरण्यये ।

गोबन्धवः सुजातास इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से नु ८

प्रति वो वृषदअयो वृष्णे शर्धीय मारुताय भरध्वम् । हव्या वृषप्रयावो ९ (४९३)

वृषणश्वेन मरुतो वृषप्सुना रथेन वृषनाभिना ।
 आ इयेनासो न पक्षिणो वृथा नरो हव्या नो वीतये गत १० [३७]
 समानमश्रुयेषां वि भ्राजन्ते रुक्मासो अर्धि बाहुषु । दर्विद्युतत्युष्टयः ११
 त उग्रासो वृषण उग्रबाहवो नकिष्टनूषु येतिरे ।
 स्थिरा धन्वान्यायुधा रथेषु वो ऽनीकेष्वधि श्रियः १२
 येषामर्णो न सप्रथो नाम त्वेषं शश्वतामेकमिदं भुजे । वयो न पित्र्यं सहः १३
 तान् वन्दस्व मरुतस्तां उप स्तुहि तेषां हि धुनीनाम् ।
 अराणां न चरमस्तर्देषां दाना मन्त्रा तर्देषाम् १४
 सुभगः स व ऊति—ष्वास पूर्वासु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति १५ [३८]

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतये गथ ।
 अभि ष द्युमैरुत वाजसातिभिः सुम्ना वो धूतयो नशत् १६
 यथा रुद्रस्य सूनवो द्विवो वशन्त्यसुरस्य वेधसः । युवानस्तथेदसत् १७
 ये चाहन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीळहुषश्चरन्ति ये ।
 अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् १८
 यून् ऊ षु नविष्ठया वृष्णः पावकां अभि सोभरे गिरा । गाय गा इव चर्कषत् १९
 साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यो विश्वासु पृत्सु होतृषु ।
 वृष्णश्चन्द्रान्न सुश्रवस्तमान् गिरा वन्दस्व मरुतो अहं २० [३९]

गावश्चिद् घा समन्यवः सजात्येन मरुतः सबन्धवः । रिहते ककुभो मिथः २१
 मर्तश्चिद् वो नृतवो रुक्मवक्षस उप भ्रातृत्वमारयति ।
 अर्धि नो गात मरुतः सदा हि व आपित्वमस्ति निध्रुवि २२
 मरुतो मारुतस्य न आ भेषजस्य वहता सुदानवः । यूयं संखायः सप्तयः २३
 याभिः सिन्धुमवथ याभिस्तूर्वथ याभिर्दशस्यथा क्रिविम् ।
 मयो नो भूतोतिभिर्मयोभुवः शिवाभिरसचद्विषः २४
 यत् सिन्धौ यदसिकन्यां यत् समुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत् पर्वतेषु भेषजम् २५
 विश्वं पश्यन्तो बिभृथा तनूष्वा तेना नो अर्धि वोचत ।
 क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कर्ता विहृतं पुनः २६ [४०] (५१०)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१२॥ व० १-४०]

(२१)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० २१-३०]

१८ सोमरिः काण्वः । इन्द्रः १७-१८ चित्रः । प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोवृहती) ।

वयमु त्वाम्पूर्व्यं स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यवः । वाजे चित्रं हवामहे १

उप त्वा कर्मन्तये स नो युवो—ग्रश्चक्राम यो धृषत् ।

त्वामिन्द्रचवितारं ववूमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २

आ याहीम इन्दुवो ऽश्वपते गोपत उर्वरापते । सोमं सोमपते पिब ३

वयं हि त्वा बन्धुमन्तमबन्धवो विप्रांस इन्द्र येमिम् ।

या ते धामानि वृषभ तेभिरा गहि विश्वेभिः सोमपीतये ४

सीदन्तस्ते वयो यथा गोश्रीते मधौ मद्विरे विवक्षणे । अभि त्वामिन्द्र नोनुमः ५ [१]

अच्छा च त्वैना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद् वि दीधयः ।

सन्ति कामासो हरिवो दृदिष्टं स्मो वयं सन्ति नो धियः ६

नूत्ना इदिन्द्र ते वय—मूती अभूम नहि नू ते अद्रिवः । विद्वा पुरा परीणसः ७

विद्वा सखित्वमुत शूर भोज्य—मा ते ता वज्रिन्नीमहे ।

उतो समस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजे सुशिप्र गोमति ८

यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु वः स्तुषे । सखाय इन्द्रमूतये ९

हर्यश्वं सत्पातिं चर्षणीसहं स हि ष्मा यो अमन्दत ।

आ तु नः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतृभ्यो मघवा शतम् १० [२]

त्वया ह स्विद् युजा वयं प्रतिं श्वसन्तं वृषभ ब्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ११

जयेम कारे पुरुहूत कारिणो ऽभि तिष्ठेम दूढ्यः ।

नृभिर्वृत्रं हन्याम शूशुयाम चा—ऽवैरिन्द्र प्र णो धियः १२

अभ्रातृव्यो अना त्व—मनापिरिन्द्र जनुषा सनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे १३

नकी रेवन्तं सखाय विन्दसे पीयन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषि नदुनुं समूहस्या—दित् पितेव हूयसे १४

मा ते अमाजुरो यथा मूरास इन्द्र सख्ये त्वावतः । नि षदाम सचा सुते १५ [३]

मा ते गोदत्र निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि ।

हृळ्हा चिदुर्यः प्र मृशाभ्या भर न ते दामान आदभे १६

इन्द्रो वा घेदियन्मघं सरस्वती वा सुभगा दुर्दिवसु । त्वं वा चित्र दाशुषे १७

(५१७)

चित्र इद् राजा राजका इदंन्यके यके सरस्वतीमनु ।
पर्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या सहस्रमयुता ददत

१८ [४] (५२८)

(२२)

१८ सोभरिः काण्वः । अश्विनौ । १-६ प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ११ ककुप्, १२ मध्येज्योतिः, प्रगाथः = (९, १३, १५, १७ ककुप्; १०, १४, १६, १८ सतोबृहती) ।

ओ त्यमह्वा आ रथ—मद्या दंसिष्ठमूतये ।

यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी आ सूर्यायै तस्थथुः १

पूर्वापुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोभरे विद्वेषसमनेहसम् २

इह त्या पुरुभूतमा देवा नमोभिरश्विना ।

अर्वाचीना स्ववसे करामहे गन्तारा दाशुषो गृहम् ३

युवो रथस्य परि चक्रमीयत ईर्मान्यद् वामिषण्यति ।

अस्माँ अच्छा सुमतिर्वा शुभस्पती आ धेनुरिव धावतु ४

रथो यो वां त्रिवन्धुरो हिरण्याभीशुरश्विना ।

परि द्यावापृथिवी भूषति श्रुत—स्तेन नासत्या गतम् ५ [५]

वृशस्यन्ता मनवे पूर्व्यं द्विवि यवं वृक्रेण कर्षथः ।

ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्र स्तुवीमहि ६

उप नो वाजिनीविसू यातमृतस्य पृथिभिः ।

येभिस्तृक्षिं वृषणा त्रासदस्यवं महे क्षत्राय जिन्वथः ७

अयं वामद्रिभिः सुतः सोमो नरा वृषण्वसू ।

आ यातं सोमपीतये पिबतं दाशुषो गृहे ८

आ हि रुहर्तमश्विना रथे कोशे हिरण्यये वृषण्वसू । युञ्जाथां पीवरीरिषः ९

यामिः पक्थमवथो यामिरधिगुं यामिर्बभुं विजोषसम् ।

तामिर्नो मक्षू तूर्यमश्विना गतं मिषज्यतं यदातुरम् १० [६]

यदधिगावो अधिगू इदा चिदहो अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः ११

ताभिरा यातं वृषणोप मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् ।

इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा यामिः क्रिर्वि वावधुस्ताभिरा गतम् १२ (५४०)

ताविदा चिदहानां तावश्विना वन्दमान उप ब्रुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे	१३
ताविद् द्रोषा ता उषसि शुभस्पती ता यामन् रुद्रवर्तनी ।	
मा नो मर्ताय रिपवे वाजिनीवसू परो रुद्रावति ख्यतम्	१४
आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सक्षणी । हुवे पितेव सोमरी	१५ [७]
मनोजवसा वृषणा मदच्युता मक्षुंगुमाभिरूतिभिः ।	
आराताच्चिद् भूतमस्मे अवसे पूर्वाभिः पुरुभोजसा	१६
आ नो अश्वावदश्विना वर्तिर्यासिष्टं मधुपातमा नरा । गोमद् दस्त्रा हिरण्यवत्	१७
सुप्रावर्गं सुवीर्यं सुष्ठु वार्य—मनाधृष्टं रक्षस्विना ।	
अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि धीमहि	१८ [८] (५४६)

(२३)

३० विश्वमना वैयश्चः । अग्निः । उष्णिक् ।

ईळिष्वा हि प्रतीव्यं । यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूममगृभीतशोचिषम्	१
द्रामानं विश्वचर्षणे ऽग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुषे विष्पर्धसो रथानाम्	२
येषामाबाध ऋग्मिय इषः पूक्षश्च निग्रमे । उपविद्वा वह्निर्विन्दते वसु	३
उदस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो व्यज्रम् । तर्पुर्जम्भस्य सुद्युतो गणश्रियः	४
उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा । अभिख्या भासा बृहता शुशुक्रानिः	५ [९]

अग्ने याहि सुशस्तिभिर्हव्या जुह्वान आनुषक् । यथा दूतो बभूथ हव्यवाहनः	६
अग्निं वः पूर्य हुवे होतारं चर्षणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे	७
यज्ञेभिरद्धतक्रतुं यं कृपा सुदयन्त इत् । मित्रं न जने सुधितमृतावनि	८
ऋतावानमृतायवो यज्ञस्य साधनं गिरा । उपो एनं जुजुषुर्नमसस्पदे	९
अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः । होता यो अस्ति विश्वा यशस्तमः	१० [१०]

अग्ने तव त्वे अजरे—न्धानासो बृहद् भाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः	११
स त्वं न ऊर्जा पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा	१२
यद् वा उ विश्पतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति	१३
श्रुण्व्यग्ने नवस्य मे स्तोमस्य वीर विश्पते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह	१४
न तस्य मायया चन रिपुर्हीशीत् मर्त्यः । यो अग्रये दृदाश हव्यदातिभिः	१५ [११]
व्यश्वस्त्वा वसुविद्—मुक्षण्युरप्रीणाद्विषिः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि	१६ (५६२)

उशना काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत् । आयजिं त्वा मनवे जातवेदसम् १७
 विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो द्रुतमकृत । श्रुष्टी देव प्रथमो यज्ञियो भुवः १८
 इमं घा वीरो अमृतं द्रुतं कृण्वीत मर्त्यः । पावकं कृष्णवर्तनिं विहायसम् १९
 तं हुवेम यत्सुचः सुभासं शुक्रशोचिषम् । विशामग्निमजरं प्रत्नमीड्यम् २० [१२]

यो अस्मै हव्यदातिभि—राहुतिं मर्तोऽविधत् । भूरि पोषं स धत्ते वीरवद् यशः २१
 प्रथमं जातवेदस—मग्निं यज्ञेषु पुर्व्यम् । प्रति सुगेति नमसा हविष्मती २२
 आभिर्विधेमाग्नये ज्येष्ठाभिर्व्यश्ववत् । मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे २३
 नूनमर्चं विहायसे स्तोमोभिः स्थूरयूपवत् । ऋषे वैयश्व दम्यायाग्नये २४
 अतिथिं मानुषाणां सूनुं वनस्पतीनाम् । विप्रा अग्निमवसे प्रत्नमीळते २५ [१३]

महो विश्वा अभि पतोऽऽभि हव्यानि मानुषा । अग्ने नि पत्सि नमसाधि बर्हिषि २६
 वंस्वा नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः २७
 त्वं वीरो सुषाम्णे अग्ने जनाय चोदय । सदा वसो रातिं यविष्ठ शश्वते २८
 त्वं हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोमतीरिषः । महो रायः सातिमग्ने अपा वृधि २९
 अग्ने त्वं यशा अ—स्या मित्रावरुणा वह । ऋतावाना सम्राजा पूतदक्षसा ३० [१४] (५७३)

(२४)

३० विश्वमना वैयश्वः । इन्द्रः, २८-३० वरुः सौषाम्निः । उष्णिक्, ३० अनुष्टुप् ।

सखाय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुप ऊ पु वो नृतमाय धृष्णवे १
 शवसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा । मधैर्मघोनो अतिं शूर दाशसि २
 स नः स्तवान आ भर रायिं चित्रश्रवस्तमम् । निरेके चिद् यो हरिवो वसुर्दुदिः ३
 आ निरेकमुत प्रिय—मिन्द्र दार्षिं जनानाम् । धृषता धृष्णो स्तवमान आ भर ४
 न ते सव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुः । न परिबाधो हरिवो गविष्ठिषु ५ [१५]

आ त्वा गोभिरिव व्रजं गीर्भिक्रणोम्यद्विवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पूण ६
 विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम । उग्रं प्रणेतरधि पू वसो गहि ७
 वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्याम शूर नव्यसः । वसोः स्पर्हस्य पुरुहूत राधंसः ८
 इन्द्र यथा ह्यस्ति ते उपरीतं नृतो शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत दाशुषे ९
 आ वृषस्व महामह महे नृतम राधसे । हृळ्हश्चिद् दृह्य मघवन् मघत्तये १० [१६]

नू अन्यत्रा चिदद्वि—स्त्वन्नो जग्मुराशसः । मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिः ११ (५८७)

नह्य॑ङ्ग नृतो त्व॒द्वन्यं वि॒न्दामि राध॑से । रा॒ये द्यु॒म्नाय॑ शर्व॑से च गिर्व॑णः १२
ए॒न्दुमिन्द्रा॑य सि॒ञ्चत॒ पिबा॑ति सो॒म्यं मधु॑ । प्र राध॑सा चोद॒याते महि॑त्वना १३
उपो॑ हरी॒णां पतिं॑ दक्षं॑ पृ॒श्नन्तम॑ब्रवम् । नूनं॑ श्रु॒धि स्तुव॑तो अ॒श्वस्य॑ १४
नह्य॑ङ्ग पुरा च॒न ज॒ज्ञे वी॒रतर॑स्त्वत् । नकीं॑ रा॒या नैव॑था न भ॒न्दना॑ १५ [१७]

ए॒दु मध्वो॑ म॒दिन्तरं॑ सि॒ञ्च वा॑ध्व॒र्यो अन्ध॑सः । ए॒वा हि वी॒रः स्तव॑ते स॒दावृ॑धः १६
इन्द्र॑ स्थात॒र्हरी॑णां नकि॑ष्ठे पू॒र्व्यस्तु॑तिम् । उ॒दानं॑श शर्व॑सा न भ॒न्दना॑ १७
तं वो॑ वाजा॒नां पति॑—महू॑महि श्रव॒स्यवः॑ । अ॒प्रायु॑भि॒र्यज्ञे॑भि॒र्वावृ॑धेन्यम् १८
एतो॑ न्वि॒द्वं स्तवा॑म सखा॒यः स्तोम्यं॑ नर॑म् । कृ॒ष्टीर्यो॑ वि॒श्वा अ॒भ्यस्त्ये॑क इत॑ १९
अगो॑रुधाय ग॒विषे॑ द्यु॒क्षाय॑ द॒स्म्यं वचः॑ । घृ॒तात् स्वादी॑यो मधु॒नश्च वो॑चत २० [१८]

यस्या॑मितानि वी॒र्याः॑ न राधः॑ पर्येत॒वे । ज्योति॑र्न वि॒श्वम॒भ्यस्ति॑ दक्षि॒णा २१
स्तुहीन्द्रं॑ व्य॒श्वव॒—दनु॑मि वा॒जिनं॑ यम॑म् । अ॒र्यो ग॒यं मंह॑मानं वि द्वा॒शुषे॑ २२
ए॒वा नूनमु॑प॒ स्तुहि॑ वै॒यश्व॑ द॒शमं॑ नव॑म् । सु॒विद्वांसं॑ च॒कृत्यं॑ च॒रणी॑नाम् २३
वे॒त्था हि नि॒र्कृती॑नां वज्र॑हस्त प॒रिवृ॑जम् । अ॒हर॑हः शु॒न्ध्युः प॑रिप॒दामि॑व २४
तदिन्द्रा॑व आ भ॑र येना॑ दंसि॒ष्ठ कृ॒त्वा ने । द्वि॒ता कु॒त्साय॑ शि॒श्नथो॑ नि चोद॒य २५ [१९]

तमु॑ त्वा नूनमी॑महे नव्यं॑ दंसि॒ष्ठ स॒न्यसे॑ । स त्वं नो॑ वि॒श्वा अ॒भिमा॑तीः स॒क्षणिः॑ २६
य ऋ॒क्षाद॑र्हसो मुच॒द् यो वा॒र्यात् सप्त॑ सि॒न्धुषु॑ । वध॑र्दास॒स्य तु॒विनृ॑म्ण नीनमः २७
यथा॑ वरो सुषा॒म्णे स॒निभ्य॑ आ॒वहो॑ र॒यिम् । व्य॒श्वेभ्यः॑ सु॒भगे॑ वा॒जिनी॑वति २८
आ ना॒र्यस्य॑ दक्षि॒णा व्य॒श्वाँ एतु॑ सो॒मिनः॑ । स्थू॒रं च राधः॑ शत॒वत् स॒हस्र॑वत् २९
यत् त्वा॑ पृ॒च्छादी॑जानः कु॒हया॑ कु॒हया॑कृते । एषो॑ अप॒श्रितो॑ व॒लो गो॑मतीमव॑ तिष्ठति ३०
[२०] (६०६)

(२५)

२४ विश्वमना वैयश्वः । मित्रावरुणौ, १०-१२ विश्वे देवाः । उष्णिक्, २३ उष्णिग्गर्भा ।

ता वां॑ वि॒श्वस्य॑ गो॒पा दे॒वा दे॒वेषु॑ य॒ज्ञिया॑ । कृ॒तावा॑ना यज॑से पू॒तद॑क्षसा १
मि॒त्रा तना॑ न र॒थ्याः॑ वरु॑णो यश्च सु॒क्रतुः॑ । स॒नात् सु॒जाता॑ तन॒या धृ॒तव॑ता २
ता मा॒ता वि॒श्ववे॑दसा ऽसु॒र्याय॑ प्रम॑हसा । म॒ही ज॑जानादि॒तिर्कृ॑तावरी ३
म॒हान्ता॑ मि॒त्रावरु॑णा स॒म्राजा॑ दे॒वावसु॑रा । कृ॒तावा॑नावृ॒तमा॑ घोषतो बृ॒हत् ४
नपा॑ता शर्व॑सो म॒हः सू॒नू दक्ष॑स्य सु॒क्रतू॑ । सु॒प्रदा॑नू इ॒षो वा॒स्त्वधि॑ क्षितः ५ [२१]
सं या दानू॑नि येमथु॑—वि॒व्याः पा॒र्थिवी॑रिषः । नभ॑स्वती॒रा वां च॑रन्तु वृ॒ष्टयः॑ ६ (६११)

अधि या बृहतो दिवोऽभि यूथेव पश्यतः । ऋतावाना सम्राजा नमसे हिता ७
 ऋतावाना नि षेदतुः साम्राज्याय सुक्रतू । धृतव्रता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ८
 अक्षणाश्चिद् गातुवित्तराऽनुत्ब्रणेन चक्षसा । नि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्वयतुः ९
 उत नो देव्यदिति रुरुष्यतां नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो वृद्धशवसः १० [२२]

ते नो नावमुरुष्यत दिवा नक्तं सुदानवः । अरिष्यन्तो नि पायुभिः सचेमहि ११
 अघ्नते विष्णवे वयमरिष्यन्तः सुदानवे । श्रुधि स्वयावन् त्सिन्धो पूर्वचित्तये १२
 तद् वार्यं वृणीमहे वरिष्ठं गोपयत्यम् । मित्रो यत् पान्ति वरुणो यदर्यमा १३
 उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तदश्विना । इन्द्रो विष्णुर्मिद्धांसः सजोषसः १४
 ते हि ष्मा वनुषो नरोऽभिमातिं कयस्य चित् । त्रिमं न क्षोदः प्रतिघ्नन्ति भूर्णयः १५ [२३]

अयमेक इत्था पुरूरु चष्टे वि विश्पतिः । तस्य व्रतान्यनु वश्चरामसि १६
 अनु पूर्वाण्योक्त्वा साम्राज्यस्य सश्विम । मित्रस्य व्रता वरुणस्य दीर्घश्रुत् १७
 परि यो रश्मिना दिवोऽन्तान् ममे पृथिव्याः । उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा १८
 उदुष्य शरणे दिवो ज्योतिरयस्त सूर्यः । अग्निर्न शुक्रः समिधान आहुतः १९
 वचो दीर्घप्रसद्यनी शे वाजस्य गोमतः । ईशे हि पित्वोऽविषस्य द्रावने २० [२४]

तत् सूर्य रोदसी उभे दोषा वस्तीरुपं ब्रुवे । भोजेष्वस्मां अभ्युच्चरा सदा २१
 ऋजमुक्षण्यायने रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुषामणि २२
 ता मे अश्व्यानां हरीणां नितोशना । उतो नु कृत्व्यानां नृवाहसा २३
 स्मदभीशू कशावन्ता विप्रा नविष्ठया मती । महो वाजिनावर्वन्ता सचासनम् २४ [२५] (६३०)

(२६)

२५ विश्वमना वैयश्वः, व्यश्वो वाङ्मिरसः । अश्विनौ, २०-२५ वायुः । उष्णिक्;

१६-१९, २१, २५ गायत्री; २० अनुष्टुप् ।

युवोरु षू रथं हुवे सधस्तुत्याय सूरिषु । अतूतदक्षा वृषणा वृषण्वसू १
 युवं वरो सुषाम्णे महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृषण्वसू २
 ता वामद्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वीरिष इषयन्तावति क्षपः ३
 आवां वाहिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान् तुरस्य दर्शथः श्रिये ४
 जुहुराणा चिदश्विनाऽऽमन्येथां वृषण्वसू । युवं हि रुद्रा पर्षथो अति द्विषः ५ [२६]

दुस्त्रा हि विश्वमानुषङ् मक्षूभिः परिदीयथः । धियंजिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ६ (६३६)

उप॑ नो यातमश्विना राया विश्वपुषा सह । मघवाना सुवीरावनपच्युता ७
 आ मे अस्य प्रतीव्यः । मिन्द्रनासत्या गतम् । देवा देवेभिरद्य सचनस्तमा ८
 वयं हि वां हवामह उक्षण्यन्तो व्यश्ववत् । सुमतिभिरुप विप्राविहा गतम् ९
 अश्विना स्वृषे स्तुहि कुवित ते श्रवतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पर्णीरुत १० [२७]

वैयश्वस्य श्रुतं नरोतो मे अस्य वेदथः । सजोषसा वरुणो मित्रो अर्यमा ११
 युवादत्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्वृषणा मह्यं शिक्षतम् १२
 यो वां यज्ञेभिरावृतो ऽधिवक्षा वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना १३
 यो वामुरुव्यचस्तमं चिकेतति नृपाय्यम् । वर्तिराश्विना परि यातमस्मयू १४
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसू यातं वर्तिर्नृपाय्यम् । विपुद्गहेव यज्ञमूहथुर्गिरा १५ [२८]

वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो द्रुतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना १६
 यदुदो द्विवो अर्णव इषो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या १७
 उत स्या श्वेतयावरी वाहिष्ठा वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः १८
 स्मदेतया सुक्रीत्या ऽश्विना श्वेतया धिया । वहैथे शुभ्रयावाना १९
 युक्ष्वा हि त्वं रथासहा युवस्व पोष्या वसो ।
 आन्नो वायो मधु पिबा ऽस्माकं सवना गंहि २० [२९]

तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवांस्या वृणीमहे २१
 त्वष्टुर्जामातरं वयमीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं शुम्ना जनांसः २२
 वायो याहि शिवा द्विवो वहस्वा सु स्वश्व्यम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे २३
 त्वां हि सुप्सरस्तमं नृषदनेषु हूमहे । ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना २४
 स त्वं नो देव मनसा वायो मन्दानो अग्रियः । कृधि वाजा अपो धियः २५ [३०] (६५५)

(२७)

२२ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिरध्वरे ।

ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवाँ अवो वरेण्यम् १

आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीं नृपासा नक्तमोषधीः ।

विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः २ (६५७)

प्र सू न एत्वध्वरोऽं ऽग्ना देवेपु पूव्यः ।

आदित्येषु प्र वरुणे धृतवते मरुत्सु विश्वभानुषु ३

विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवन् वृधे रिशादसः ।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं छर्दिः ४

आ नो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोपसः ।

ऋचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदने पस्त्ये महि ५ [३१]

अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या हव्या मित्र प्रयाथन ।

आ बर्हिर्निद्रो वरुणस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः ६

वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आनुपक् ।

सुतसोमासो वरुण हवामहे मनुष्वदिन्द्राग्रयः ७

आ प्र यात मरुतो विष्णो अश्विना पूषन् मार्कीनया धिया ।

इन्द्र आ यातु प्रथमः सनिष्युभिर्वृषा यो वृत्रहा गृणे ८

वि नो देवासो अद्भुहो ऽच्छिद्वं शर्म यच्छत ।

न यद् दूराद् वंसवो नू चिदन्तितो वरूथमादुर्धषति ९

अस्ति हि वः सजात्यं रिशादसो देवासो अस्त्याप्यम् ।

प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मक्षू सुम्नाय नव्यसे १० [३२]

इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये ।

उप वो विश्ववेदसो नमस्युरा असृक्ष्यन्यामिव ११

उदु ग्य वः सविता सुप्रणीतयो ऽस्थादुध्वो वरेण्यः ।

नि द्विपादुश्चतुष्पादो अर्थिनो ऽविश्रन् पतयिष्णवः १२

देवदेवं वोऽवसे देवदेवमभिष्टये ।

देवदेवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया १३

देवासो हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः ।

ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो भवन्तु वरिवोविदः १४

प्र वः शंसाम्यद्भुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् ।

न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्य यो वो धामभ्योऽविधत् १५

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति ।

प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पर्यरिष्टः सर्व एधते १६ [३३] (६७१)

ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः सरातयो यं त्रायन्ते सजोषसः १७

अत्रे चिदस्मै कृणुथा न्यश्चनं दुर्गे चिदा सुसरणम् ।

एषा चिदस्मादुशनिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु १८

यदुद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा ऋतं दुध ।

यन्निष्ठुचिं प्रबुधिं विश्ववेदसो यद् वा मध्यंदिने दिवः १९

यद् वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते छर्दिर्यम वि दाशुषे ।

वयं तद् वो वसवो विश्ववेदस उप स्थेयाम मध्य आ २०

यदुद्य सूर उदिते यन्मध्यंदिन आतुचिं ।

वामं धत्थ मनवे विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे २१

वयं तद् वः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न बहुपाय्यम् ।

अश्याम तदादित्या जुह्वतो हवि र्येन वस्योऽनशामहे २२ [३४] (६७७)

(२८)

५ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । गायत्री, ४ पुरजणिक् ।

ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बर्हिःसदन् । विदन्नहं द्वितासनन् १

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्रातिषाचो अग्रयः । पत्नीवन्तो वर्षद्रुताः २

ते नो गोपा अपाच्यास्त उदुक्त इत्था न्यक् । पुरस्तात् सर्वया विशा ३

यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् तदेषां नकिरा मिनत् । अरावा च न मर्त्यः ४

सप्तानां सप्त ऋष्टयः सप्त द्युम्नान्येषाम् । सप्तो अधि श्रियो धिरे ५ [३५] (६८९)

(२९)

१० मनुर्वैवस्वतः, कश्यपो वा मारीचः । विश्वे देवाः । द्विपदा विराट् ।

बभुरेको विषुणः सूनरो युवाश्च्यङ्के हिरण्ययम् १

योनिमेक आ संसादु द्योतनो ऽन्तर्द्वेषु मेधिरः ॥१॥ २

वाशीमेको बिभर्ति हस्त आयसीमन्तर्द्वेषु निधुविः ३

वज्रमेको बिभर्ति हस्त आहितं तेन वृत्राणि जिघ्रते ॥२॥ ४

तिग्ममेको बिभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुग्रो जलाषभेषजः ५

(६८७)

पथ एकः पीपाय तस्करो यथाँ एष वेद निधीनाम्	॥३॥	६
त्रीण्येकं उरुगायो वि चक्रमे यत्र देवासो मदन्ति		७
विभिर्द्वा चरत एकया सह प्र प्रवासेव वसतः	॥४॥	८
सदो द्वा चक्राते उपमा द्विवि सम्राजा सपिंसुती		९
अर्चन्त एके महि साम मन्वत तेन सूर्यमरोचयन्	॥५॥	१० [३६] (६९२)

(३०)

४ मनुवैवस्वतः । विश्वे देवाः । १ गायत्री, २ पुरउणिक्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुप् ।

नहि वो अस्त्यर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इत्	१
इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः २	
ते नन्नाध्वं तेऽवत त उ नो अधि वोचत ।	
मा नः पथः पित्र्यान्मानवाध्वि दूरं नैष्ट परावतः	३
ये देवास इह स्थन विश्वे वैश्वानरा उत ।	
अस्मभ्यं शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत	४ [३७] (६९६)

(३१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ३१-४२]

१८ मनुवैवस्वतः । १-४ यज्ञः यजमानश्च, ५-९ दंपती, १०-१८ दंपत्याशिपः ।

गायत्री, ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिचृत्, १५-१८ पङ्क्तिः ।

यो यजाति यजात् इत् सुनवच्च पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत्	१ (६३) १८
पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम् । पादित् तं शक्रो अंहसः	२
तस्य द्युमाँ असद् रथो देवजूतः स शूशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया	३
अस्य प्रजावती गृहे ऽसश्चन्ती द्विवेदिवे । इळा धेनुमती दुहे	४
या दंपती समनसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरा	५ [३८]

प्रति प्राश्व्याँ इतः सम्यश्चा बर्हिरीशाते । न ता वाजेषु वायतः	६
न देवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद् विवासतः	७
पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेशसा	८
वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्तामृताय कम् । समूर्धो रोमशं हतो देवेषु कृणुतो दुवः ९	
आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सचाभुवः	१० [३९]

ऐतुं पुषा रयिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये

११ (७०७)

अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । अदित्यानामनेह इत्	१२
यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा ऋतस्य पन्थाः	१३
अग्निं वः पुन्यं गिरा देवमीळे वसूनाम् ।	
सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम्	१४
मक्षू देववतो रथः शूरो वा पृत्सु कासु चित् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१५
न यजमान रिप्यसि न सुन्वान न देवयो ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१६
नक्रिष्टं कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१७
असदन्न सुवीर्यमुत्त्यदाश्वश्चर्यम् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१८ [४०] (७१४)

— ३३१८ —

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-४९]

(३२)

३० मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र कृतान्यृजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया । मदे सोमस्य वोचत	१
यः सृष्टिन्दुमनर्शनिं पिपुं दासमहीशुवम् । वर्धीदुग्रो रिणन्नपः	२
न्यबुदस्य विष्टपं वर्ष्माणं बृहतस्तिर । कृषे तदिन्द्र पौंस्यम्	३
प्रति श्रुताय वो धूषत् तूर्णांशं न गिरेरधि । हुवे सुशिप्रमूतये	४
स गोरश्वस्य वि व्रजं मन्दानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्षसि	५ [१]
यदि मे रारणः सुत उक्थे वा दधसे चनः । आरादुपं स्वधा गंहि	६
वयं वा ते अपि प्मसि स्तोतारं इन्द्रं गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः	७
उत नः पितुमा भर संरराणो अविक्षितम् । मध्वन् भूरिं ते वसु	८
उत नो गोमंतस्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः । इळाभिः सं रभेमहि	९
बृबर्दुक्थं हवामहे सूपकरस्रमूतये । साधु कृण्वन्तमवसे	१० [२]
यः संस्थे चिच्छतक्रतु—रादीं कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः	११
स नः शक्रश्चिदा शक्रद् दानवां अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वाभिरुतिभिः	१२
यो रायोऽवनिर्महान् त्सुपारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रमभि गायत	१३ (७२७)

आयन्तारं महि स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम्	। भूरेरीशानमोजसा	१४
नकिरस्य शचीनां नियन्ता सूनृतानाम्	। नकिर्वक्ता न द्वादिति	१५ [३]
न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम्	। न सोमो अप्रता पपे	१६
पन्य इदुप गायत पन्य उक्थानि शंसत	। ब्रह्मा कृणोत पन्य इत	१७
पन्य आ दर्दिरच्छता सहस्रा वाज्यवृतः	। इन्द्रो यो यज्वनो वृधः	१८
वि पू चर स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः	। इन्द्र पिब सुतानाम्	१९
पिब स्वधैनवाना—मुत यस्तुष्टये सचा	। उतायमिन्द्र यस्तव	२० [४]
अतीहि मन्युषाविणं सुषुवांसमुपारणे	। इमं रातं सुतं पिब	२१
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जना अति	। धेना इन्द्रावचाकशत्	२२
सूर्यो रुश्मिं यथा सृजा ऽऽ त्वा यच्छन्तु मे गिरः	। निघ्नमापो न सध्वक्	२३
अध्वर्यवा तु हि पित्र सोमं वीराय शिप्रिणे	। भरा सुतस्य पीतये	२४
य उद्रः फलिंगं भिन—ऋयक् सिन्धूरवासृजत्	। यो गोषु पक्वं धारयत्	२५ [५]
अहन् वृत्रमृचीषम और्णवाभमहीशुवम्	। हिमेनाविध्यदबुदम्	२६
प्र व उग्राय निन्दुरे ऽषाळहाय प्रसक्षिणे	। देवत्तं ब्रह्म गायत	२७
यो विश्वान्यमि वृता सोमस्य मदे अन्धसः	। इन्द्रो देवेषु चेतति	२८
इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या	। वोळ्हामभि प्रयो हितम्	२९
अर्वाञ्च त्वा पुरुषुत प्रियमेधस्तुता हरी	। सोमपेयाय वक्षतः	३० [६] (७४४)

(३३)

१९ मेध्यातिथिः काण्यः । इन्द्रः । वृहती, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप् ।

वयं घं त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रसवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतार आसते	१
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं तृषाण ओक्र आ गम् इन्द्र स्वब्दीव वंसगः	२
कण्वेभिर्धृष्णवा धूषद् वाजं दर्षि सहस्रिणाम् ।	
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे	३
पाहि गायान्धसो मदु इन्द्राय मेध्यातिथे ।	
यः संमिश्रलो हयोर्यः सुते सचा वज्री रथो हिरण्ययः	४ (७४८)

यः सुपच्यः सुदक्षिण इनो यः सुक्रतुर्गुणे ।

य आकरः सहस्रा यः शतामघ इन्द्रो यः पूभिर्दारितः

५ [७]

यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति श्मश्रुषु श्रितः ।

विभूतद्युम्नश्चयवनः पुरुष्टुतः कृत्वा गौरिव शाकिनः

६

क ई वेद सुते सचा पिबन्तं कद् वयो दधे ।

अयं यः पुरो विभिनत्योर्जसा मन्दानः शिष्यन्धसः

७

द्वाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।

नर्किष्ठा नि यमदा सुते गर्भो महौश्वरस्योर्जसा

८

य उग्रः सन्ननिष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।

यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्भवं नेन्द्रो योषत्या गर्भत

९

सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः

वृषा ह्युग्र शृण्विषे परावति वृषो अर्वावति श्रुतः

१० [८]

वृषणस्ते अभीशवो वृषा कशा हिरण्ययी ।

वृषा रथो मघवन् वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो

११

वृषा सोता सुनोतु ते वृषञ्चजीपिन्ना भर ।

वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम्

१२

एन्द्र याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम् ।

नायमच्छा मघवा शृणवद् गिरो ब्रह्मोक्था च सुक्रतुः

१३

वहन्तु त्वा रथेष्ठा मा हरयो रथयुजः

तिरश्चिदुर्यं सर्वनानि वृत्रहन्नन्येषां या शतक्रतो

१४

अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह ।

अस्माकं ते सर्वना सन्तु शतमा मदाय द्युक्ष सोमपाः

१५ [९]

नहि पस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति । यो अस्मान् वीर आनयत् १६

इन्द्रश्चिद् घा तदब्रवीत् स्त्रिया अशास्यं मनः । उतो अहं क्रतुं रघुम् १७

समी चिद् घा मकुच्युता मिथुना वहतो रथम् । एवेद् धूर्वृष्णा उत्तरा १८

अधः पश्यस्व मोपरि संतरां पादुकौ हर ।

मा ते कश्लकौ हंशान् त्वी हि ब्रह्मा बभूविथ १९ [१०] (७६३)

(३४)

(१८) १ १५ नीपातिथिः काण्वः, १६-१८ सहस्रं वसुरोचिषोऽङ्गिरसः । इन्द्रः ।
अनुष्टुप्, १६-१८ गायत्री ।

एन्द्रं याहि हरिंभि—रुप कण्वस्य सुष्टुतिम् ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	१
आ त्वा ग्रावा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	२
अत्रा वि नेमिरेषा—मुरां न धूनुते वृकः ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	३
आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वार्जसातये ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	४
दधामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाय्यम् ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	५ [११]
स्मत्पुंरधिर्न आ गहि विश्वतोधीर्न ऊतये ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	६
आ नो याहि महेमते सहस्रोते शतामघ ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	७
आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वक्षदीड्यः ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	८
आ त्वा मदच्युता हरीं श्येनं पक्षेव वक्षतः ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	९
आ याह्यर्य आ परि स्वाहा सोमस्य पीतये ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	१० [१२]
आ नो याह्युपश्रु—त्युक्थेषु रणया इह ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	११
सरूपैरा सु नो गहि संभृतैः संभृताश्वः ।	
दिवो अमुष्य शासंतो दिवं यय दिवावसो	१२ (५७५)

आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधे विष्टपः ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१३
आ नो गव्यान्यश्व्या सहस्रा शूर दर्दहि ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१४
आ नः सहस्रशो भरा—स्युतानि शतानि च ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१५
आ यदिन्द्रश्च दद्वहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुम्	१६
य ऋज्रा वातरंहसो ऽरुषासो रघुष्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव	१७
पारावतस्य रातिषु द्रवच्चक्रेष्वाशुषु । तिष्ठं वनस्य मध्य आ	१८ [१३] (७८१)

(३५)

२४ इयावाश्व आत्रेयः । अश्विनौ । उपरिष्टाज्ज्योतिः (त्रिष्टुप्), २२, २४ पङ्क्तिः, २३ महाबृहती ।

अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुना ऽऽदित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	१
विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेन वाजिना दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	२
विश्वैर्देवैस्त्रिभिरेकादुशैरिहा—ऽद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	३
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—पं नो वोळ्हमश्विना	४
स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—पं नो वोळ्हमश्विना	५
गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—पं नो वोळ्हमश्विना	६ [१४]

हारिद्रवेव पतथो वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	७
हंसाविं पतथो अध्वगाविं सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	८ (७८९)

इयेनाविव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना

९

पिबतं च तृष्णुतं चा च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

१०

जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

११

हतं च शत्रून् यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

१२ [१५]

मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना

१३

अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना

१४

ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना

१५

ब्रह्म जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१६

क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन् हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१७

धेनूजिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१८ [१६]

अत्रैरिव शृणुतं पूर्व्यस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नयम्

१९

सर्गा इव सृजतं सुष्टुतीरुप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नयम्

२०

रश्मीरिव यच्छतमध्वरा उष श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नयम्

२१

अर्वाग्र रथं नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवि धत्तं रत्नानि वाशुषे

२२

(८०३)

नमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवक्ष्यणस्य पीतये ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२३

स्वाहाकृतस्य तृप्पतं सुतस्य देवावन्धसः ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२४ [१७] (८०५)

(३६)

७ इयावाश्व आग्नेयः । इन्द्रः । शकरी, ७ महापङ्क्तिः ।

अवितासिं सुन्वतो वृक्तर्बहिषः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते १

प्राव स्तोतारं मधवन्नव त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते २

ऊर्जा देवाँ अवस्यो जसा त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ३

जनिता द्विवो जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ४

जनिताश्वानां जनिता गवामसि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ५

अत्रीणां स्तोममद्रिवो महस्कृधि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ६

इयावाश्वस्य सुन्वतस्तस्था शृणु यथाशृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।

प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्नृषाह्य इन्द्र ब्रह्माणि वर्धयन्

७ [१८] (८११)

(३७)

७ इयावाश्व आग्नेयः । इन्द्रः । महापङ्क्तिः, १ अतिजगती ।

प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

१

सेहान उग्र पृतना अभि दुहः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

२

(८१४)

एक॒रा॒लस्य॑ भुव॑नस्य राज॑सि शची॑पत् इन्द्र॑ विश्वा॑भिरु॒तिभिः ।	
मा॒ध्यै॑दि॒नस्य॑ स॒र्व॒नस्य॑ वृ॒त्रह॑न्ननेद्य पि॒त्रा सोम॑स्य वज्रि॒वः ३	
स॒स्थावा॑ना यव॑यसि त्वमे॒क इच्छ॑चीपत् इन्द्र॑ विश्वा॑भिरु॒तिभिः ।	
मा॒ध्यै॑दि॒नस्य॑ स॒र्व॒नस्य॑ वृ॒त्रह॑न्ननेद्य पि॒त्रा सोम॑स्य वज्रि॒वः ४	
क्षे॒मस्य॑ च प्र॒युज॑श्च त्वमी॑शिपे शची॑पत् इन्द्र॑ विश्वा॑भिरु॒तिभिः ।	
मा॒ध्यै॑दि॒नस्य॑ स॒र्व॒नस्य॑ वृ॒त्रह॑न्ननेद्य पि॒त्रा सोम॑स्य वज्रि॒वः ५	
क्ष॒त्राय॑ त्वम॒वसि॑ न त्व॒मावि॑थ शची॑पत् इन्द्र॑ विश्वा॑भिरु॒तिभिः ।	
मा॒ध्यै॑दि॒नस्य॑ स॒र्व॒नस्य॑ वृ॒त्रह॑न्ननेद्य पि॒त्रा सोम॑स्य वज्रि॒वः ६	
इ॒यावा॑श्वस्य रेभ॑तस्तथा॑ शृ॒णु यथा॑शृ॒णो—र॒त्रेः कर्मा॑णि कृ॒ण्वतः ।	
प्र त्र॒सद॑स्युमावि॒थ त्वमे॒क इन्नृ॑पाह्य इन्द्र॑ क्ष॒त्राणि॑ वर्ध॑र्यन् ७ [१९] (८१९)	

(३८)

१० इयावाश्व आत्रेयः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्विजा॑ स॒स्नी वा॒जेषु॑ कर्म॑सु । इन्द्रा॑ग्नी तस्य॑ बो॒धतम् १	
तो॒शासा॑ रथ॒यावा॑ना वृ॒त्रह॑णापराजिता । इन्द्रा॑ग्नी तस्य॑ बो॒धतम् २	
इदं॑ वां म॒दिरं॑ मध्व—धु॒क्षन्ना॑दिभि॒र्नरः॑ । इन्द्रा॑ग्नी तस्य॑ बो॒धतम् ३	
जु॒षेथां॑ य॒ज्ञमि॑ष्टये सु॒तं सोमं॑ सध॒स्तुती॑ । इन्द्रा॑ग्नी आ ग॑तं नरा ४	
इ॒मा जु॒षेथां॑ स॒र्वना॑ येभि॒र्हव्या॑न्यूह॒थुः । इन्द्रा॑ग्नी आ ग॑तं नरा ५	
इ॒मां गा॒यत्र॑वर्त॒निं जु॒षेथां॑ सु॒ष्टुतिं॑ मम॑ । इन्द्रा॑ग्नी आ ग॑तं नरा ६ [२०]	
प्रा॒तर्या॑व॒भिरा॑ ग॒तं दे॒वेभि॑र्जे॒न्याव॑सू । इन्द्रा॑ग्नी सोम॑पीतये ७	
इ॒यावा॑श्वस्य सु॒न्वतो॑ ऽत्री॒णां शृ॑णु॒तं हव॑म् । इन्द्रा॑ग्नी सोम॑पीतये ८	
ए॒वा वा॑मह्व ऊ॒तये॑ यथाहु॑वन्त मे॒धि॒राः । इन्द्रा॑ग्नी सोम॑पीतये ९	
आहं॑ सर॒स्वती॑वतो—रि॒न्द्राग्न्यो॑रवो॑ वृ॒णे । याभ्यां॑ गा॒यत्र॑मूच्यते॑ १० [२१] (८२९)	

(३९)

१० नाभाकः काण्वः । अग्निः । महापङ्क्तिः ।

अग्नि॑मस्तोष्य॒ग्निमय॑—म॒ग्निमी॒ळा य॒जध्वै॑ ।

अग्नि॑र्वैवाँ अ॒नक्तु॑ न उ॒भे हि वि॒दथे॑ क॒वि—र॒न्तश्च॑रति दू॒त्यं । नभ॑न्तामन्य॒के संमे॑ १ (८३०)

न्यग्ने नव्यसा वचस्तनूषु शंसमेषाम् ।

न्यराती ररावणां विश्वा अर्यो अरातीरितो युच्छन्वामुरो नभन्तामन्यके संमे २

अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसनि ।

स देवेषु प्र चिकिद्धि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ३

तत्तदग्निर्वयो दधे यथायथा कृपण्यति ।

ऊर्जाहुतिर्वसूनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्यै देवहूत्यै नभन्तामन्यके संमे ४

स चिकेत सहीयसा ऽग्निश्चित्रेण कर्मणा ।

स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे ५ [२२]

अग्निर्जाता देवानां मग्निर्वेदु मतीनामपीच्यम् ।

अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूणोते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ६

अग्निर्देवेषु संवसुः स विश्व यज्ञियास्वा ।

स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुण्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्यके संमे ७

यो अग्निः सप्तमानुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।

तमार्गन्म त्रिपस्त्यं मन्धातुर्दस्युहन्तम मग्निं यज्ञेषु पूर्य नभन्तामन्यके संमे ८

अग्निस्त्रीणि त्रिधातू न्या क्षेति विदथा कविः ।

स त्रीरेकादृशां इह यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ९

त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वस्त्र एकं इरज्यसि ।

त्वामार्पः परिष्ठुतः परि यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे

१० [२३] (८३९)

(४०)

१२ नाभाकः काण्वः । इन्द्राग्नी । महापंक्तिः, २ शकरी, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राग्नी युवं सु नः सहन्ता दासथो रुयिम् ।

येन हृळ्हा समत्स्वा वीळु चित्र साहिषीमह्यग्निर्वनेव वात इ नभन्तामन्यके संमे १

नहि वां वव्रयामहे ऽथेन्द्रमिद यजामहे शविष्ठं नृणां नरम् ।

स नः कदा चिदर्वता गमदा वाजसातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे २

ता हि मध्यं भराणा मिन्द्राग्नी अधिक्षितः ।

ता उ कवित्वना कवी पूच्छ्यमाना सखीयते सं धीतमश्रुतं नरा नभन्तामन्यके संमे ३

(८४२)

अभ्यर्च नभाकव—दिन्द्राग्नी यजसा गिरा ।

ययोर्विश्वमिदं जग—द्वियं द्यौः पृथिवी मह्युः—पस्थे विभृतो वसु नभन्तामन्यके संमे ४

प्र ब्रह्माणि नभाकव—दिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत ।

या सप्तबुधमर्णवं जिह्वारमपोर्णुत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ५

अपि वृश्च पुराणवद् व्रततेरिव गुष्पित—मोजो वासस्य दम्भय ।

वयं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण वि भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ६ [२४]

यदिन्द्राग्नी जना इमे विह्वयन्ते तना गिरा ।

अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्यके संमे ७

या नु श्वेताववो द्विव उच्चरात उप द्युभिः ।

इन्द्राग्न्योरनु व्रत—मुहाना यन्ति सिन्धवो यान् त्सीं बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ८

पूर्वाष्ट इन्द्रोपमातयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्वस्य हरिवः ।

वस्वो वीरस्यापृचो या नु सार्धन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ९

तं शिंशीता सुवृक्तिभि—स्त्वेषं सत्वानमृग्निर्यम् ।

उतो नु चिद् य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेषत् स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे १०

तं शिंशीता स्वध्वरं सत्यं सत्वानमृत्विर्यम् ।

उतो नु चिद् य ओहत आण्डा शुष्णस्य भेदु—त्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे ११

एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातुवदङ्गिरस्वदवाचि ।

त्रिधातुना शर्मणा पातमस्मान् वयं स्याम पतयो रयीणाम् १२ [२५] (८५६)

(४१)

१० नभाकः काण्वः । वरुणः । महापङ्क्तिः ।

अस्मा ऊ पु प्रभूतये वरुणाय मरुज्यो ऽर्ची विदुष्टरेभ्यः ।

यो धीता मानुषाणां पश्वो गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे १

तमू पु समना गिरा पितृणां च मन्मभिः ।

नाभाकस्य प्रशस्तिभि—र्यः सिन्धूनामुपोदये सप्तस्वसा स मध्यमो नभन्तामन्यके संमे २

स क्षपः परि षस्वजे न्युप्तो मायया दधे स विश्वं परि दर्शतः ।

तस्य वेनीरनु व्रत—मुषस्तिप्तो अवर्धयन् नभन्तामन्यके संमे

३ (८५४)

यः ककुभो निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः ।

स माता पूर्वं पदं तद् वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके संमे ४

यो धर्ता भुवनानां य उस्त्राणामपीच्याऽ वेदु नामानि गुह्या ।

स कविः काव्या पुरु रूपं द्यौरिव पुष्यति नभन्तामन्यके संमे ५ [२६]

यस्मिन् विश्वानि काव्या चक्रे नाभिरिव श्रिता ।

त्रितं जूती संपर्यत ब्रजे गावो न संयुजे युजे अश्वौ अयुक्षत नभन्तामन्यके संमे ६

य आस्वत्कं आशये विश्वा जातान्येषाम् ।

परि धामानि मर्मुशद् वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु ब्रतं नभन्तामन्यके संमे ७

स संमुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्दधे ।

स माया अर्चिना पदा ऽस्तृणान्नाकमारुह नभन्तामन्यके संमे ८

यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमीरधिक्षितः ।

त्रिरुत्तराणि पप्रतु वरुणस्य ध्रुवं सदुः स सप्तानामिरज्यति नभन्तामन्यके संमे ९

यः श्वेतां अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णां अनु ब्रता ।

स धामं पूर्वं ममे यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारय नभन्तामन्यके संमे १०

[२७] (८६१)

(४२)

६ नाभाकः काण्वः, अर्चनाना आत्रेयो वा । १-३ वरुणः, ४-६ अश्विनौ । १-३ त्रिष्टुप्. ४-६ अनुष्टुप् ।

अस्तभ्नाद् द्यामसुरो विश्ववेदा अमिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीदुद् विश्वा भुवनानि सम्राड् विश्वेत् तानि वरुणस्य ब्रतानि १

एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसत् पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे २

इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुणं सं शिशाधि ।

ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेम ३

आ वां ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रा अचुच्यवुः ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संमे ४

यथा वामत्रिरश्विना गीर्भिर्विप्रो अजोहवीत् ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संमे ५

(८६६)

एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे

६ [२८] (८६७)

(४३)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ४३-४८]

३३ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

इमे विप्रस्य वेधसो	ऽग्नेरस्तृतयज्वनः	। गिरः स्तोमांस ईरते	१
अस्मै ते प्रतिहर्षते	जातवेदो विचर्षणे	। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्	२
आरोका इव वेदह	तिग्मा अग्ने तव त्विषः	। वृद्धिर्वनानि बप्सति	३
हरयो धूमकेतवो	वार्तजूता उप द्यवि	। यतन्ते वृथगग्रयः	४
एते त्वे वृथगग्रय	इन्द्रासः समहक्षत	। उपसामिव केतवः	५ [२९]
कृष्णा रजांसि पत्सुतः	प्रयाणे जातवेदसः	। अग्निर्यद् रोधति क्षमि	६
धासिं कृण्वान ओषधी	र्बप्सदुग्निर्न वायति	। पुनर्यन् तरुणीरपि	७
जिह्वाभिरह नन्नम	दुर्चिषा जञ्जणाभवन	। अग्निर्वनेषु रोचते	८
अप्स्वग्ने सधिष्टव	सौषधीरनु रुध्यसे	। गर्भे सञ्जायसे पुनः	९
उदग्ने तव तद् घृता	दुर्ची रोचत आहुतम्	। निसानं जुहोऽ मुखे	१० [३०]
उक्षान्नाय व्रशान्नाय	सोमपृष्ठाय वेधसे	। स्तोमैर्विधेमाग्रये	११
उत त्वा नमसा वयं	होतवरेण्यक्रतो	। अग्ने समिद्धिरीमहे	१२
उत त्वा भृगुवच्छुचे	मनुष्वदग्र आहुत	। अङ्गिरस्वद्ध्वामहे	१३
त्वं ह्यग्ने अग्निना	विप्रो विप्रेण सन् त्सता	। सखा सख्या समिध्यसे	१४
स त्वं विप्राय द्वाशुषे	रयिं देहि सहस्रिणाम्	। अग्ने वीरवतीमिषम्	१५ [३१]
अग्ने भ्रातः सहस्कृत	रोहिदश्च शुचिर्वत	। इमं स्तोमं जुषस्व मे	१६
उत त्वाग्ने मम स्तुतो	वाश्राय प्रतिहर्षते	। गोष्ठं गाव इवाशत	१७
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम	विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	। अग्ने कामाय येमिरे	१८
अग्निं धीभिर्मनीषिणो	मेधिरासो विपश्चितः	। अन्नसद्याय हिन्विरे	१९
तं त्वामज्मेषु वाजिनं	तन्वाना अग्ने अध्वरम्	। वह्निं होतारमीळते	२० [३२]
पुरुत्रा हि सहङ्कुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	२१
तमीळिष्व य आहुतो	ऽग्निर्विभ्राजते घृतैः	। इमं नः शृण्वन्ध्रवम्	२२
तं त्वा वयं हवामहे	शृण्वन्तं जातवेदसम्	। अग्ने घ्नन्तमप द्विषः	२३ (८९०)

विशां राजानमजुत—मध्यक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् २४	
अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् । सप्तिं न वाजयामसि २५ [३३]	
घ्नन् मृधाण्यप द्विषो दहन् रक्षांसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन दीदिहि २६	
यं त्वा जनास इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे वचः २७	
यदग्ने दिविजा अस्य—प्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे २८	
तुभ्यं घेत ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिन्वन्त्यत्तवे २९	
ते घेदग्ने स्वाध्यो ऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा ३० [३४]	
अग्निं मन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशोचिषम् । हृद्धिर्मन्द्रेभिरीमहे ३१	
स त्वमग्ने विभावंसुः सृजन् त्सूर्यो न रश्मिभिः । शर्धन् तमांसि जिघ्रसे ३२	
तत् ते सहस्व ईमहे द्वात्रं यन्नोपदस्यति । त्वदग्ने वार्यं वसु ३३ [३५] (९००)	

(४४)

३० विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन् हव्या जुहोतन १	
अग्ने स्तोमं जुषस्व मे वर्धस्वानेन मन्मना । प्रति सूक्तानि हर्य नः २	
अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे । देवाँ आ सादयादिह ३	
उत् ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रास ईरते ४	
उप त्वा जुहोऽममं घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्ने हव्या जुषस्व नः ५ [३६]	
मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावंसुम् । अग्निमीळे स उ श्रवत् ६	
प्रत्नं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं कविक्रतुम् । अध्वराणामभिध्रियम् ७	
जुषाणो अङ्गिरस्तमे—मा हव्यान्यानुषक् । अग्ने यज्ञं नय क्रतुथा ८	
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वान् दैव्यं जनम् ९	
विप्रं होतारमदुहं धूमकेतुं विभावंसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे १० [३७]	
अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति ष्म देव रीषतः । भिन्धि द्वेषः सहस्कृत ११	
अग्निः प्रत्नेन मन्मना शुम्भानस्तन्वं स्वाम् । कविर्विप्रेण वावृधे १२	
ऊर्जो नपातमा हुवे ऽग्निं पावकशोचिषम् । अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे १३	
स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा संत्सि बर्हिषि १४	
यो अग्निं तन्वोऽदमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इद दीदयद् वसु १५ [३८] (९१५)	

अग्निर्मूर्धा विवः ककुत् पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति १६
 उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यर्चयः १७
 ईशिषे वार्यस्य हि द्वात्रस्याग्ने स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्मणि १८
 त्वामग्ने मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः १९
 अदन्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभतः सदा । अग्नेः सख्यं वृणीमहे २० [३९]

अग्निः शुचिर्वततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुचीं रोचत आहुतः २१
 उत त्वा धीतयो मम गिरो वर्धन्तु विश्वहा । अग्ने सख्यस्य बोधि नः २२
 यदग्ने स्यामहं त्वं त्वं वा घा स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिषः २३
 वसुर्वसुपतिर्हि क—मस्यग्ने विभावंसुः । स्याम ते सुमतावपि २४
 अग्ने धृतव्रताय ते समुद्रायैव सिन्धवः । गिरो वाश्वास ईरते २५ [४०]

युवानं विष्पतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुम्भामि मन्मभिः २६
 यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजम्भाय वीळवे । स्तोमैरिषेमाग्रये २७
 अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य । तस्मै पावक मृळय २८
 धीरो ह्यस्यद्भ्यसद् विप्रो न जागृविः सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि २९
 पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मृधेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ३० [४१] (९३०)

(४५)

४२ त्रिशोकः काण्वः । इन्द्रः । १ अग्नीन्द्रौ । गायत्री ।

आ घा ये अग्निर्मिन्धते स्तृणन्ति बर्हिर्नानुषक् । येषामिन्द्रो युवा सखा १
 बृहन्निदिधम एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः । येषामिन्द्रो युवा सखा २
 अयुद्ध इद् युधा वृतं शूर आजति सत्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ३
 आ बुन्दं वृत्रहा ददे जातः पृच्छद् वि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्वरे ४
 प्रति त्वा शवसी वदद् गिरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ५ [४२]

उत त्वं मधवञ्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि तत् । यद् वीळयांसि वीळु तत् ६
 यद्वजिं यात्याजिकृ—दिन्द्रः स्वश्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ७
 वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन् विष्वग्यथा बृह । भवा नः सुश्रवस्तमः ८
 अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तयः ९
 बुज्याम ते परि द्विषो ऽरं ते शक्र द्वावने । गमेमेदिन्द्र गोमतः १० [४३] (९४०)

शनैश्चिद् यन्तो अद्विवो ऽश्वावन्तः शतग्विनः । विवक्षणा अनेहसः	११
ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवे सहस्रा सुनृता शता । जरितृभ्यो विमंहते	१२
विद्या हि त्वा धनंजय—मिन्द्र हृळ्हा चिदारुजम् । आदारिणं यथा गयम्	१३
ककुहं चित् त्वा कवे मन्दन्तु धृष्णविन्दवः । आ त्वा पणिं यदीमहे	१४
यस्ते रेवां अदाशुरिः प्रममर्षं मघत्तये । तस्य नो वेदु आ भर	१५ [४४]
इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः । पुष्टावन्तो यथा पशुम्	१६
उत त्वाबधिरं वयं श्रुत्कर्णं सन्तमूतये । दूरादिह हवामहे	१७
यच्छुश्रूया इमं हवं दुर्मर्षं चक्रिया उत । भवेरापिनो अन्तमः	१८
यच्चिद्धि ते अपि व्यथि—र्जगन्वांसो अमन्माहि । गोदा इदिन्द्र बोधि नः	१९
आ त्वा रम्भं न जिव्रयो ररभ्मा शवसस्पते । उश्मसि त्वा सधस्थ आ	२० [४५]
स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय सत्वेने । नक्रियं वृण्वते युधि	२१
अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये । तृम्पा व्यश्रुही मदम्	२२
मा त्वा मुरा अविष्यवो मोपहस्वान् आ दमन् । माकीं ब्रह्मद्विषो वनः	२३
इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो गौरो यथा पिब	२४
या वृत्रहा पंगवति सना नवा च चुच्युवे । ता संसत्सु प्र वोचत	२५ [४६]
अपिबत् कद्रुवः सुत—मिन्द्रः सहस्रबाह्वे । अत्रादिदिष्टु पौंस्यम्	२६
सत्यं तत् तुर्वशे यदौ विदानो अहवाय्यम् । व्यानद्र तुर्वणे शमि	२७
तरणिं वो जनानां त्रदं वाजस्य गोमंतः । समानमु प्र शौंसिषम्	२८
ऋभुक्षणं न वर्तव उक्थेषु तुष्टयावृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते	२९
यः कृन्तदिद् वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरैतवे	३० [४७]
यद् दधिषे मनस्यसि मन्दानः प्रेदियक्षसि । मा तत् करिन्द्र मूळय	३१
दुभ्रं चिद्धि त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः	३२
तवेदु ताः सुकीर्तयो ऽसन्नुत प्रशस्तयः । यदिन्द्र मूळयांसि नः	३३
मा न एकस्मिन्नागांसि मा द्वयोरुत त्रिषु । वधीर्मा शूर भूरिषु	३४
बिभया हि त्वावत उग्रादभिप्रभङ्गिणः । वृस्मादुहमृतीषहः	३५ [४८]
मा सख्युः शूनमा विदे मा पुत्रस्य प्रभूवसो । आवृत्वद् भूतु ते मनः	३६
को नु मर्या अमिथितः सखा सखायमब्रवीत् । जहा को अस्मदीषते	३७
एवारं वृषभा सुते ऽसिन्वन् भूर्यावयः । श्वघ्नीव निवता चरन्	३८

आ त एता वचोयुजा	हरीं गृभ्णे सुमद्रथा	। यदीं ब्रह्मभ्य इददः	३९
भिन्धि विश्वा अप द्विषः	परि बाधो जही मृधः	। वसुं स्पार्हं तदा भर	४०
यद्वीळाविन्द्र यत् स्थिरे	यत् पर्शीने पराभृतम्	। वसुं स्पार्हं तदा भर	४१
यस्य ते विश्वमानुषो	भूरर्दुत्तस्य वेदति	। वसुं स्पार्हं तदा भर	४२ [४९] (९७२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-५४]

(४६)

३३ वशोऽश्वयः । इन्द्रः, २१-२४ कानीतः पृथुश्रवाः; २५-२८, ३२ वायुः । गायत्री, १ पादनिचृत्;
 ५ ककुप्, ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती, ११-१२ विपरीतोत्तरः प्रगाथः = (बृहती, विपरीता),
 १३ द्विपदा जगती, १४ बृहती पिपीलिकमध्या, १५ ककुम्भ्यंकुशिरा, १६ विराट्, १७ जगती,
 १८ उपरिष्ठाद् बृहती, १९ बृहती, २० विपमपदा बृहती; २१, २४ पङ्क्तिः; २२ संस्तारपङ्क्तिः,
 २५-२८ प्रगाथः = (बृहती, सतोबृहती), ३० द्विपदा विराट्, ३१ उष्णिक्, ३२ पङ्क्तिः ।

त्वावतः पुरुवसो	व्यामिन्द्र प्रणेतः	। स्मसिं स्थातर्हरीणाम्	१
त्वां हि सत्यमद्रिवो	विद्म दातारमिषाम्	। विद्म दातारं रयीणाम्	२
आ यस्य ते महिमानं	शतमूते शतक्रतो	। गीर्भिर्गृणन्ति कारवः	३
सुनीथो घा स मर्त्यो	यं मरुतो यमर्यमा	। मित्रः पान्त्यद्रुहः	४
दधानो गोमदश्ववत्	सुवीर्यमादित्यजूत एधते । सदा राया पुरुस्पृहा		५ [१]

तमिन्द्रं दानमीमहे	शवसानमभीर्वम्	। ईशानं राय ईमहे	६
तस्मिन् हि सन्त्युतयो	विश्वा अभीरवः सचा ।		
तमा वहन्तु सप्तयः पुरुवसुं	मदाय हरयः सुतम्		७
यस्ते मदो वरेण्यो	य इन्द्र वृत्रहन्तमः ।		
य आदुदिः स्वर्नृभिर्—र्यः	पृतनासु दुष्टरः		८
यो दुष्टरो विश्ववार श्रवाय्यो	वाजेष्वस्ति तरुता ।		
स नः शविष्ठ सवना वसो गहि	गमेम गोमति व्रजे		९
गव्यो षु णो यथा पुरा	ऽश्वयोत रथया । वरिवस्य महामह		१० [२]

नहि ते शूर राधसो	ऽन्तं विन्दामि सत्रा ।		
दृशस्या नो मघवन्नू चिदद्रिवो	धियो वाजेभिराविथ		११
य ऋष्वः श्रावयत्सखा	विश्वेत् स वेदुर्जनिमा पुरुष्टुतः ।		
तं विश्वे मानुषा युगे—न्द्रं	हवन्ते तविषं यत्सुचः		१२
स नो वाजेष्वविता पुरुवसुः	पुरःस्थाता मघवा वृत्रहा भुवत्		१३ (९८५)

अभि वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा महा विचेतसम् ।
इन्द्रं नाम श्रुत्यं शाकिनं वचो यथा १४
दुदी रेकणस्तन्वे दुर्दिर्वसु दुर्दिर्वाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नूनमथ १५ [३]

विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां सासद्वांसं चिदस्य वर्षसः । कूपयतो नूनमत्यथ १६
महः सु वो अरमिषे स्तवामहे मीळहुषे अरंगमाय जग्मये ।
यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुषां मरुतामियक्षसि गायं त्वा नमसा गिरा १७
ये पातयन्ते अजमभिर्गिरीणां स्नुभिरेषाम् ।
यज्ञं महिष्वणीनां सुम्नं तुविष्वणीनां प्राध्वरे १८

प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्र शविष्ठा भर । रयिमस्मभ्यं युज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते १९
सनितः सुसनितुरुग्र चित्र चेतिष्ठ सूनृत ।
प्रासहा सम्राट् सहुरिं सहेतं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् २० [४]

आ स एतु य ईवदाँ अदेवः पूर्तमादुदे ।
यथा चिद्वशो अश्व्यः पृथुश्रवसि कानीतिः३ऽस्या व्युष्यादुदे २१
षष्टिं सहस्राश्व्यस्यायुतासनमुष्ट्रानां विंशतिं शता ।
दश श्यावीनां शता दश त्र्यरुषीणां दश गवां सहस्रा २२
दश श्यावा ऋधद्रयो वीतवारास आशवः । मथा नेमि नि वावृतुः २३
दानासः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुरार्धसः ।
रथं हिरण्ययं ददुन्मंहिष्ठः सूरिरभूद्वर्षिष्ठमकृत श्रवः २४
आ नो वायो महे तने याहि मखाय पार्जसे ।
वयं हि ते चक्रुमा भूरि द्वावने सद्यश्चिन्महि द्वावने २५ [५]

यो अश्वेभिर्वहते वस्तं उम्नास्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् ।
एभिः सोमैभिः सोमसुद्धिः सोमपा दानाय शुक्रपूतपाः २६
यो म इमं चिदु त्मनामन्दच्चित्रं द्वावने ।
अरद्वे अक्षे नहुषे सुकृत्वानि सुकृत्तराय सुकृतुः २७
उच्ये३ वपुषि यः स्वरा लुत वायो घृतसाः ।
अश्वेषितं रजेषितं शुनेषितं प्राज्म तद्विदं नु तव २८ (१०००)

अध प्रियमिषिराय षष्टिं सहस्रासनम् । अश्वानामिन्न वृष्णाम्	२९
गावो न यूथमुप यन्ति वध्रय उप मा यन्ति वध्रयः	३०
अध यच्चारथे गणे शतमुष्ट्रौ अचिक्रदत् । अध श्वितेषु विंशतिं शता	३१
शतं दासे बल्लूथे विप्रस्तरुक्ष आ ददे ।	
ते ते वायविमे जना मदन्तीन्द्रगोपा मदन्ति देवगोपाः	३२
अध स्या योषणा मही प्रतीची वशमश्वयम् । अधिरुक्मा वि नीयते	३३ [६] (१००५)

(४७)

१८ त्रित आत्स्यः । आदित्याः, १४-१८ आदित्योपसः (दुःस्वप्नघ्न) । महापङ्क्तिः ।

महि वो महतामवो वरुण मित्रं दाशुषे ।
यमादित्या अभि दुहो रक्षथा नेमघं नश—दनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १
विदा देवा अघाना—मादित्यासो अपाकृतिम् ।
पक्षा वयो यथोपरि व्य॑स्मे शर्म यच्छता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः २
व्य॑स्मे अधि शर्म तत् पक्षा वयो न यन्तन ।
विश्वानि विश्ववेदसो वरुथ्या मनामहे ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ३
यस्मा अरासत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः ।
मनोर्विश्वस्य घेद्विम आदित्या राय ईशते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ४
परि णो वृणजन्नघा दुर्गाणि रथ्यो यथा ।
स्यामेदिन्द्रस्य शर्म—ण्यादित्यानामुतावस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ५ [७]

परिहृतेदुना जनों युष्मादत्तस्य वायति ।
देवा अदभ्रमाश वो यमादित्या अहेतना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ६
न तं तिग्मं चन त्यजो न दासदुभि तं गुरु ।
यस्मा उ शर्म सुप्रथ आदित्यासो अराध्व—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ७
युष्मे देवा अपि षमसि युध्यन्त इव वर्मसु ।
यूयं महो न एनसो यूयमर्भानुरुष्यता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ८ (१०१३)

अदितिर्न उरुण्यत्व—दितिः शर्मं यच्छतु ।

माता मित्रस्य रेवतो ऽर्यम्णो वरुणस्य चा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ९

यदेवाः शर्मं शरणं यद्भद्रं यदनातुरम् ।

त्रिधातु यद्वरुण्यं तदुस्मासु वि यन्तना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १० [८]

आदित्या अब हि ख्यता—धि कूलादिव स्पशः ।

सुतीर्थमर्वतो यथा—नु नो नेषथा सुग—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ११

नेह भद्रं रक्षस्विने नावयै नोपया उत ।

गवै च भद्रं धेनवै वीराय च श्रवस्यते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १२

यदाविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् ।

त्रिते तद्विश्वमाप्त्य आरे अस्मद् दधातना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १३

यच्च गोषु दुष्ण्वण्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।

त्रिताय तद्विभावया—प्त्याय परा वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १४

निष्कं वा घा कृणवते स्रजं वा दुहितर्दिवः ।

त्रिते दुष्ण्वण्यं सर्वं माप्त्ये परि दन्नस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १५ [९]

तदन्नाय तदपसे तं भागमुपसेदुषे ।

त्रिताय च द्विताय चो—षो दुष्ण्वण्यं वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १६

यथा कलां यथा शफं यथं क्रणं संनयामसि ।

एवा दुष्ण्वण्यं सर्वं माप्त्ये सं नयामस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १७

अजैष्माद्यासनाम चा—भूमानागसो वयम् ।

उषो यस्माद् दुष्ण्वण्या—दभैष्माप तदुच्छत्व—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १८ [१०]

(१०२३)

(४८)

१५ प्रगाथो घौरः काण्वः । सोमः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

स्वादोरभक्षि वयंसः सुमेधाः स्वाधयो वरिवोवित्तरस्य ।

विश्वे यं देवा उत मर्त्यासो मधु ब्रुवन्तो अभि संचरन्ति १

अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवास्य वयाता हरसो देव्यस्य ।

इन्द्रविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीव धुरमनु राय क्रध्याः २

(१०२५)

अपा॑म सोम॑ममृता॑ अभू॒मा—गन्म॑ ज्योति॑रवि॒दाम॑ दे॒वान् ।
 किं॑ नूनम॑स्मान् कृ॒णव॑दरातिः॒ किमु॑ धृति॑रिमृ॒त मर्त्य॑स्य ३
 शं नो॑ भव॒ हृद् आ पी॑त इ॒न्दो पि॑तेव॒ सोम॑ सु॒नवे॑ सु॒शेवः॑ ।
 सखे॑व सख्य॑ उरु॒शंस॑ धीरः॒ प्र ण॑ आयु॑र्जीवसे॒ सोम॑ तारीः ४
 इमे॑ मा पी॒ता यश॑सं उरु॒ण्यवो॑ रथं॒ न गावः॑ स॒र्मना॑ह पर्व॒सु ।
 ते मा॑ रक्षन्तु॒ विस्र॑संश्चरि॒त्रा—दुत॑ मा॒ सामा॑द्यवय॒न्त्वन्द॑वः ५ [११]

अ॒ग्निं न मा॑ मथि॒तं सं दि॑दीपः॒ प्र च॑क्षय॒ कृणु॑हि वस्य॑सो नः ।
 अथा॑ हि ते म॒दु आ सो॑म॒ मन्ये॑ रे॒वा इ॒व प्र च॑रा पु॒ष्टिम॑च्छ ६
 इ॒षिरेण॑ ते म॒नसा॑ सु॒तस्य॑ भक्षी॒माहि॑ पि॒त्र्यस्ये॒व रा॒यः ।
 सोम॑ राजन् प्र ण॑ आयू॑षि तारी—र॒हानी॑व सूर्यो॑ वा॒सरा॑णि ७
 सोम॑ राजन् मू॒ळया॑ नः स्व॒स्ति तव॑ स्मसि॒ ब्रत्या॑स्तस्य॒ विन्द्रि॑ ।
 अल॑र्तिं दक्ष॑ उ॒त म॒न्युरि॑न्दो मा नो॑ अ॒र्यो अ॒नुक्रामं॑ परा॒ दाः ८
 त्वं हि न॑स्तन्वः॒ सोम॑ गो॒पा गात्रे॑गात्रे निष॒सथा॑ नूच॒क्षाः ।
 यत् ते॑ वयं प्र॒मिना॑म॒ व्रतानि॑ स नो॑ मू॒ळ सु॒प॒खा दे॒व वस्यः॑ ९
 ऋ॒दूदे॑रेण स॒ख्या स॒चेय॑ यो मा॒ न रि॒ष्येन्द्र॑र्यश्च पी॒तः ।
 अयं॑ यः सोमो॒ न्यधा॑प्यस्मे तस्मा॒ इन्द्रं॑ प्रति॒रमे॑म्यायुः १० [१२]

अप॑ त्या अ॒स्थुरनि॑रा अमी॒वा नि॑रत्र॒सन् तमि॑षी॒चीरमै॑षुः
 आ सोमो॑ अ॒स्माँ अ॒रुह॑द् विहा॒या अ॒गन्म॑ यत्र॒ प्रति॑रन्त॒ आयुः॑ ११
 यो न॒ इन्द्रुः॑ पि॒तरो॑ ह॒त्सु पी॑तो ऽम॒र्त्यो मर्त्या॑ आवि॒वेशः॑ ।
 तस्मै॑ सोमा॒य ह॒विषा॑ वि॒धेम॑ मू॒ळीके॑ अ॒स्य सु॒म॒तौ स्या॑म १२
 त्वं सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒द्वानो॑ ऽनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी आ त॑तन्थ ।
 तस्मै॑ त इन्द्रो॒ ह॒विषा॑ वि॒धेम॑ व॒यं स्या॑म प॒तयो॑ रयी॒णाम् १३
 त्राता॑रो दे॒वा अ॒धि वो॑चता नो मा नो॑ नि॒द्रा ई॒शत॑ मोत ज॒ल्पिः
 वयं॑ सोम॑स्य वि॒श्वह॑ प्रि॒यासः॑ सु॒वीरा॑सो वि॒दथ॑मा व॒देम॑ । १४
 त्वं नः॑ सोम॑ वि॒श्वतो॑ वयो॒धा—स्त्वं स्व॑र्वि॒दा वि॒शा नूच॑क्षाः ।
 त्वं न॑ इन्द्र॒ ऊ॒तिभिः॑ स॒जोषाः॑ पा॒हि प॒श्चाता॑दुत वा॒ पुर॑स्तात् १५ [१३] (१०३८)

अथ वालखिल्यम् ।

(४९) [१]

१० प्रस्कण्वः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अभि प्र वः सुरार्धस—मिन्द्रमर्चं यथा विदे ।

यो जरितृभ्यो मघवा पुरुवसुः सहस्रेणेव शिक्षति १

शतानीकेव प्र जिगाति धृष्णुया हन्ति वृत्राणि दाशुषे ।

गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः २

आ त्वा सुतास इन्दवो मवा य इन्द्र गिर्वणः ।

आपो न वज्रिन्नन्वोक्थं सरः पूणन्ति शूर राधसे ३

अनेहसं प्रतरणं विवक्षणं मध्वः स्वादिष्ठमीं पिब ।

आ यथा मन्दसानः किरासि नः प्र क्षुद्रेव त्मना धूषत् ४

आ नः स्तोममुप द्वव—द्वियानो अश्वो न सोतृभिः ।

यं ते स्वधावन् त्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु रातयः ५ [१४]

उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् ।

उद्रीव वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतयः ६

यद्ध नूनं यद्वा यज्ञे यद्वा पृथिव्यामार्धे ।

अतो नो यज्ञमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि ७

अजिरासो हरयो ये त आशवो वाता इव प्रसक्षिणः ।

येभिरपत्यं मनुषः परीयसे येभिर्विश्वं स्वर्हृशे ८

एतावतस्त ईमह इन्द्र सुन्नस्य गोमतः ।

यथा प्रावो मघवन् मेध्यातिथिं यथा नीपातिथिं धने ९

यथा कण्वे मघवन् त्रसदस्यवि यथा पक्थे दशवजे ।

यथा गोशर्यि असनोर्ऋजिष्वनीन्द्र गोमद्विरणयवत् १० [१५] (१०४८)

(५०) [२]

१० पुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्र सु श्रुतं सुरार्धसु—मर्चां शक्रमभिष्टये ।

यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु सहस्रेणेव मंहते १

शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः ।

गिरिर्न भुज्मा मघवत्सु पिन्वते यदीं सुता अमन्दिषुः २

यदीं सुतासु इन्द्रवो ऽभि प्रियममन्दिषुः ।

आपो न धायि सर्वनं म आ वसो दुर्घाड्वोप द्वाशुषे ३

अनेहसं वो हवमानमूतये मध्वः क्षरन्ति धीतर्यः ।

आ त्वा वसो हवमानासु इन्द्रव उप स्तोत्रेषु दधिरे ४

आ नः सोमे स्वध्वर इयानो अत्यो न तोशते ।

यं ते स्वदावन् त्वदन्ति गूर्तर्यः पौर छन्दयसे हवम् ५ [१६]

प्र वीरमुग्रं विविचिं धनुस्पृतं विभूतिं राधसो महः ।

उद्गीव वज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा पीपेथ द्वाशुषे ६

यन्द्र नूनं परावति यद् वा पृथिव्यां दिवि ।

युजान इन्द्र हरिर्भिर्महेमत ऋष्व ऋष्वेभिरा गहि ७

रथिरासो हरयो ये ते अस्त्रिध ओजो वारतस्य पिप्रति ।

येभिर्नि दस्युं मनुषो निघोषयो येभिः स्वः परीर्यसे ८

एतावतस्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः ।

यथा प्राव एतंशं कृत्वये धने यथा वशं दशत्रजे ९

यथा कण्वे मघवन् मेधे अध्वरे दीर्घनीथे दमूनासि ।

यथा गोशर्ये आसिपासो अद्रिवो मयि गोत्रं हरिश्चिर्यम् १० [१७] (१०५८)

(५१) [३]

१० श्रुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनौ सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् ।

नीपातिथौ मघवन् मेध्यातिथौ पुष्टिगौ श्रुष्टिगौ सचा १ (१०५९)

पार्पद्वाणः प्रस्कण्वं समसादय—च्छयानं जिब्रिमुद्धितम् ।

सहस्राण्यासिपासद् गवामृषि—स्त्वोतो दस्यवे वृकः

२

य उक्थेभिर्न विन्धते चिकिद्य ऋषिचोदनः ।

इन्द्रं तमच्छा वदु नव्यस्या मृत्य—रिष्यन्तं न भोजसे

३

यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानुचु—स्त्रिधातुमुत्तमे पदे ।

स त्वि॑मा विश्वा भुव॑नानि चिक्रदु—दादिर्जनिष्ट पौंस्यम्

४

यो नो दा॒ता वसू॒ना—मिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।

वि॒द्वा ह्यस्य सु॒मतिं नवी॑यसीं ग॒मेम गो॒मति ब्रजे

५ [१८]

यस्मै त्वं वसो दानाय शिक्ष॑सि स रा॒यस्पोष॑मश्नुते ।

तं त्वा वयं म॑घवन्निन्द्र गिर्व॑णः सु॒ताव॑न्तो हवामहे

६

कदा च॒न स्त॒रीर॑सि नेन्द्र॑ सश्वासि द्वाशुषे ।

उपो॑पेन्नु म॑घवन् भूय इन्नु ते दानं दे॒वस्य॑ पृच्यते

७

प्र यो न॑नक्षे अ॒भ्योर्ज॑सा क्रि॒विं व॒धैः शु॒ण्णं निघो॑षयन् ।

यदे॒दस्त॑म्भीत् प्रथ॑र्यन्नमूं दि॒व—मादि॑र्जनिष्ट पार्थिवः

८

यस्यायं विश्व॑ आर्यो दासः शे॒वधि॑पा अ॒रिः ।

ति॒रश्चि॑दुर्ये रु॒शमि॑ पवी॑रवि तुभ्येत् सो अ॑ज्यते रु॒यिः

९

तुर॑ण्यवो मधु॑मन्तं घृत॑श्चुतं वि॒प्रासो अ॒र्कमा॑नृचुः ।

अ॒स्मे रु॒यिः प॑प्रथे वृ॒ण्यं श॒वो ऽस्मे सु॒वाना॑स इन्द्र॑वः

१० [१९] (१०६८)

(५२) [४]

१० आयुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनौ वि॒वस्व॑ति सोमं श॒क्रापि॑बः सु॒तम् ।

यथा त्रि॑ते छन्द॑ इन्द्र जुजो॑षस्या—यौ मा॒दय॑से सचा

१

पृष॑धे मे॒ध्ये मा॒तरि॑श्वनी—न्द्र सु॒वाने अ॑मन्दथाः ।

यथा सोमं द॑शशिप्रे द॒शोण्ये॑ स्यू॒मर॑श्मावृ॒जूना॑सि

२

य उक्था के॒वला वृ॒धे यः सोमं धृ॑षितापि॑बत् ।

यस्मै वि॒ष्णु॒स्त्रीणि॑ प॒दा वि॑चक्रम उ॒प मि॒त्रस्य॑ धर्म॑भिः

३

(१०७१)

यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिञ्छतक्रतो ।

तं त्वा वयं सुदुधामिव गोदुहो जुहुमसि श्रवस्यवः

४

यो नो दाता स नः पिता महौ उग्र ईशानकृत् ।

अयामन्त्रयो मघवा पुरुवसु—गोरिश्वस्य प्र दातु नः

५ [२०]

यस्मै त्वं वसो दानाय महसे स रायस्पोषमिन्वति ।

वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे

६

कदा चन प्र युच्छस्यु—भे नि पासि जन्मनी ।

तुरीयादित्य हवनं त इन्द्रिय—मा तस्थावमृतं द्विवि

७

यस्मै त्वं मघवन्निन्द्र गिर्वणः शिक्षो शिक्षसि वाशुषे ।

अस्माकं गिर उत सुष्टुतिं वसो कण्ववच्छृणुधी हवम्

८

अस्तावि मन्म पूर्ण्य ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

पूर्वीर्कृतस्य बृहतीरनूषत स्तोतुर्मैधा असृक्षत

९

समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।

सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रममन्दिषुः

१० [२१] (१०७८)

(५३) [५]

८ मेध्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

उपमं त्वा मघोनां ज्येष्ठं च वृषभाणाम् ।

पुर्भित्तमं मघवन्निन्द्र गोविदु—मीशानं राय ईमहे

१

य आयुं कुत्समतिथिग्वमर्दयो वावृधानो द्विवेदिवे ।

तं त्वा वयं हर्यश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे

२

आ नो विश्वेषां रसं मध्वः सिञ्चन्त्वद्रयः ।

ये परावतिं सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्दवः

३

विश्वा द्वेषांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसु ।

शीष्टेषु चित्ते मदिरासो अंशवो यत्रा सोमस्य तृम्पसिं

४ [२२]

इन्द्र नेदीय एदिहि मितमैधाभिरुतिभिः ।

आ शीतम शीतमाभिरभिष्टिभि—रा स्वापे स्वापिभिः

५

(१०८३)

आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्षणिं कृधि प्रजास्वाभगम् ।
 प्र सू तिरा शचीभिर्ये तं उक्थिनः क्रतुं पुनत आनुषक्
 यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषु ते ।
 वयं होत्राभिरुत देवहूतिभिः ससवांसो मनामहे
 अहं हि ते हरिवो ब्रह्म वाजयु—राजिं यामि सदोतिभिः ।
 त्वामिदेव तममे समश्वयु—र्गन्युरग्रे मथीनाम्

६

७

८ [२३] (१०८६)

(५४) [६]

८ मातरिश्वा काण्वः । इन्द्रः, ३-४ विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

एतत् तं इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ।
 ते स्तोभन्त ऊर्जमावन् घृतश्रुतं पौरासो नक्षन् धीतिभिः
 नक्षन्त इन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्दसे ।
 यथा संवर्ते अमदो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व
 आ नो विश्वे सजोषसो देवासो गन्तनोप नः
 वसवो रुद्रा अवसे न आ गम—ञ्छृण्वन्तु मरुतो हवम्
 पूषा विष्णुर्हवनं मे सरस्व—त्यवन्तु सप्त सिन्धवः ।
 आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हवम्

१

२

३

४ [२४]

यदिन्द्र राधो अस्ति ते माघोनं मघवत्तम ।
 तेन नो बोधि सधमाद्यो वृधे भगो दानाय वृत्रहन्
 आजिपते नृपते त्वमिन्द्रि नो वाज आ वक्षि सुक्रतो ।
 वीती होत्राभिरुत देववीतिभिः ससवांसो वि शृण्वरे
 सन्ति ह्यर्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।
 अस्मान् नक्षस्व मघवन्नुपावसे धृक्षस्व पिप्युषीमिषम्
 वयं तं इन्द्र स्तोमेभिर्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो ।
 महि स्थूरं शशयं राधो अह्वयं प्रस्कण्वाय नि तोशय

५

६

७

८ [२५] (१०९४)

(५५) [७]

५ कृशः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च । गायत्री, ३, ५ अनुष्टुप् ।

भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं । व्यख्यमभ्यायति । राधस्ते दस्यवे वृक	१
शतं श्वेतासं उक्ष्णो दिवि तारो न रोचन्ते । मुह्य दिवं न तस्तभुः	२
शतं वेणुञ्छतं शुनः शतं चर्मीणि म्लातानि ।	
शतं मे बल्वजस्तुका अरुषीणां चतुःशतम्	३
सुदेवाः स्थं काण्वायना वयोवयो विचरन्तः । अश्वसो न चङ्क्रमत	४
आदित् साप्तस्य चर्किरन्नानूनस्य महि श्रवः ।	
श्यावीरतिध्वसन् पथश्चक्षुषा च न संनशे	५ [२६] (१०९९)

(५६) [८]

५ पृषधः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च ५ अग्निसूर्यौ । गायत्री, ५ पङ्क्तिः ।

प्रति ते दस्यवे वृक राधो अदृश्यह्वयम् । द्यौर्न प्रथिना शवः	१
दश मह्यं पौतक्रतः सहस्रा दस्यवे वृकः । नित्याद्वायो अमंहत	२
शतं मे गर्दभानां शतमूर्णीवतीनाम् । शतं दासाँ अति स्रजः	३
तन्नो अपि प्राणीयत पूतक्रतायै व्यक्ता । अश्वानामिन्न यूथ्याम्	४
अचेत्यग्निश्चिकितुह्व्यवाद् स सुमद्रथः ।	
अग्निः शुक्रेण शोचिषा बृहत् सूर्यो अरोचत दिवि सूर्यो अरोचत	५ [२७] (११०४)

(५७) [९]

४ मेध्यः काण्वः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवं देवा क्रतुना पूर्व्येण युक्ता रथेन तविषं यजत्रा ।	
आगच्छतं नासत्या शचीभिर्दिं तृतीयं सर्वनं पिबाथः	१
युवां देवास्त्रय एकादुशासः सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात् ।	
अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममश्विना दीर्घग्नी	२
पुनार्यं तदश्विना कृतं वां वृषभो दिवो रजसः पृथिव्याः ।	
सहस्रं शंसा उत ये गर्विष्टौ सर्वा इत् ताँ उप याता पिबध्वै	३ (११०७)

अयं वां भागो निहितो यजत्रे—मा गिरो नासत्योप यातम् ।
पिबतं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र द्वाश्वांसमवतं शचीभिः

४ [२८] (११०८)

(५८) [१०]

३ मेध्यः काण्वः । विश्वे देवाः, १ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप् ।

यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति ।

यो अनुचानो ब्राह्मणो युक्त आसीत् का स्वित् तत्र यजमानस्य संवित् १

एक एवाग्निर्बहुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः ।

एकैवोषाः सर्वमिदं वि भा—त्येकं वा इदं वि बभूव सर्वम् २

ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुपदं भूरिवारम् ।

चित्रामघ्रा यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वां हुवे अतिं रिक्तं पिबध्वै ३

[२९] (११११)

(५९) [११]

७ सुपर्णः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इमानि वां भागधेयानि सिञ्चत इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम् ।

यज्ञेयज्ञे ह सर्वना भुरण्यथो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षथः १

निष्विध्वरीरोषधीराप आस्ता—मिन्द्रावरुणा महिमानमाशत ।

या सिञ्चत रजसः पारे अध्वनो ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते २

सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व ऊर्मि दुहते सप्त वाणीः ।

ताभिर्द्वाश्वांसमवतं शुभस्पती यो वामदधो अभि पाति चित्तिभिः ३

घृतप्रुषः सौम्या जीरदानवः सप्त स्वसारः सदन क्रतस्य ।

या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्ताभिर्धत्तं यजमानाय शिक्षतम् ४

[३०]

अवोचाम महते सौभगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् ।

अस्मान् त्विन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्त्रिभिः साप्तेभिरेवंतं शुभस्पती ५

इन्द्रावरुणा यदृषिभ्यो मनीषां वाचो मतिं श्रुतमदत्तमग्रे ।

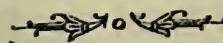
यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्तपसाभ्यपश्यम् ६

इन्द्रावरुणा सौमनसमहंसं रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् ।

प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः ७

[३१] (१११८)

॥ इति वालखिल्यं समाप्तम् ॥

(६०)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ६०-६९]

२० भर्गः प्रागाथः । अग्निः । प्रगाथः = (विषमा वृद्धती, समा सतोवृद्धती) ।

अग्र आ याह्यग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।

आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठं बहिरासदे १

अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहे ऽग्निं यज्ञेषु पूर्यम् २

अग्रे कविर्वेधा असि होता पावक यक्षयः ।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रेभिः शुक्र मन्मभिः ३

अद्रोघमा वहोशतो यविष्ठ्य देवाँ अजस्र वीतये ।

अभि प्रयांसि सुधिता वसो गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ४

त्वमित् सप्रथा अस्य—ग्रे त्रातर्कतस्कविः ।

त्वां विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ५ [३२]

शोचा शोचिष्ठ दीद्विहि विशे मयो रास्व स्तोत्रे महाँ असि ।

देवानां शर्मन् मम सन्तु सूरयः शत्रूपाहः स्वग्रयः ६

यथा चिद् वृद्धमतस—मग्रे संजूर्वसि क्षमि ।

एवा दह मित्रमहो यो अस्मधुग् दुर्मन्मा कश्च वेनति ७

मा नो मर्ताय रिपवे रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।

अस्त्रेधन्निस्तरणिभिर्यविष्ठ्य शिवेभिः पाहि पायुभिः ८

पाहि नो अग्र एकया पाह्युत द्वितीयया ।

पाहि गीर्भिस्तिसृभिर्जुजाँ पते पाहि चतसृभिर्वसो ९

पाहि विश्वस्माद्रक्षसो अरावणः प्र स्म वाजेषु नोऽव ।

त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे १० [३३]

आ नो अग्रे वयोवृधं रयिं पावक शंस्यम् ।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ११

येन वंसाम् पृतनासु शर्धत—स्तरन्तो अर्य आदिशः ।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविदः १२

शिशानो वृषभो यथा—ग्निः शृङ्गे दर्विध्वत् ।

तिग्मा अस्य हनवो न प्रतिधूपे सुजग्मः सहसो यहुः १३

(११३१)

- नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिधृषे जम्भासो यद्वितिष्ठसे ।
 स त्वं नो होतुः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्या पुरु १४
- शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मतींस इन्धते ।
 अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिद् देवेषु राजसि १५ [३४]
- सप्त होतारस्तमिदीळते त्वा ऽग्ने सुत्यजमहयम् ।
 भिनत्स्यद्विं तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनां अति १६
- अग्निमग्निं वो अधिगुं हुवेम वृक्तबर्हिषः ।
 अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा ऽऽ होतारं चर्षणीनाम् १७
- केतेन शर्मेन् त्सचते सुषामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना ।
 इषण्यया नः पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये १८
- अग्ने जरितर्विशपतिस्तेपानो देव रक्षसः ।
 अप्रोषिवान् गृहपतिर्महां असि दिवस्पायुर्दुरोणयुः १९
- मा नो रक्ष आ वैशीदाघृणीवसो मा यातुर्यातुमावताम् ।
 परोगव्यूत्यनिरामप क्षुधमग्ने सेध रक्षस्विनः २० [३५] (११३८)

(६१)

१८ भर्गः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, सभा सतोबृहती,) १७ शंकुमती ।

- उभयं शृण्वच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।
 सत्राच्या मघवा सोमपीतये धिया शर्विष्ठ आ गमत् १
- तं हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिषणे निष्टतक्षतुः ।
 उतोपमानां प्रथमो नि षीदसि सोमकामं हि ते मनः २
- आ वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः ।
 विद्मा हि त्वा हरिवः पृत्सु सासहि मधृष्टं चिद् दधृष्वणिम् ३
- अप्रामिसत्य मघवन् तथेदस दिन्द्र क्रत्वा यथा वशः ।
 सनेम वाजं तव शिप्रिन्नवसा मक्षू चिद्यन्तो अद्रिवः ४
- शग्ध्युष्टेषु शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।
 भगं न हि त्वा यशसं वसुविदु मनु शूर चरामसि ५ [३६] (११४३)

- पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवामस्युत्सो देव हिरण्ययः ।
 नकिर्हि दानं परिमर्धिषत् त्वे यद्यद्यामि तदा भर ६
 त्वं ह्येहि चेरवे विदा भगं वसुत्तये ।
 उद् वावृषस्व मघवन् गविंष्टय उदिन्द्राश्वमिष्टये ७
 त्वं पुरु स्रहस्राणि शतानि च यूथा दानाय मंहसे ।
 आ पुरंदुरं चकृम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ८
 अविप्रो वा यदविध—द्विप्रो वेन्द्र ते वचः ।
 स प्र ममन्दत् त्वाया शतक्रतो प्राचामन्यो अहंसन ९
 उग्रबाहुर्मक्षकृत्वा पुरंदुरो यदि मे शृण्वन्ध्रवम् ।
 वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे १० [३७]
 न पापासो मनामहे नारायासो न जल्हवः ।
 यदिन्निवन्द्रं वृषणं सचा सुते सखायं कृणवामहे ११
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सासहि—मृणकातिमदाभ्यम् ।
 वेदा भूमं चित् सनिता रथीतमो वाजिनं यमिदु नशत् १२
 यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।
 मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिर्वि द्विषो वि मृधो जहि १३
 त्वं हि राधस्पते राधसो महः क्षयस्यासि विधतः ।
 तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे १४
 इन्द्रः स्पलुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः ।
 स नो रक्षिषच्चरुमं स मध्यमं स पश्चात् पातु नः पुरः १५ [३८]
 त्वं नः पश्वादधरादुत्तरात् पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः ।
 अरे अस्मत् कृणुहि दैव्यं भय—मारे हेतीरदेवीः १६
 अद्याद्या श्वःश्व इन्द्र त्रास्व परे च नः ।
 विश्वा च नो जरितृन् त्सत्पते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः १७
 प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः संमिश्रो वीर्याय कम् ।
 उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः १८ [३९] (११५६)

(६२)

१२ प्रगाथो घौरः काण्वः । इन्द्रः । पङ्क्तिः, ७-९ बृहती ।

प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यज्जुजोषति ।	
उक्थैरिन्द्रस्य माहिं वयो वर्धन्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१
अयुजो असमो नृभिरेकः कृष्टीरयास्यः ।	
पूर्वीरति प्र वावृधे विश्वा जातान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	२
अहितेन चिदर्वता जीरदानुः सिषासति ।	
प्रवाच्यमिन्द्र तत् तव वीर्याणि करिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	३
आ याहि कृणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।	
येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	४
धृषतश्चिद् धृषन्मनः कृणोषीन्द्र यत् त्वम् ।	
तीव्रैः सोमैः सपर्यतो नमोभिः प्रतिभूषतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	५
अव चष्ट क्रचीषमो ऽवताँ इव मानुषः ।	
जुष्टी दक्षस्य सोमिनः सखायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	६ [४०]

विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः ।	
भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	७
गृणे तदिन्द्र ते शव उपमं देवतातये ।	
यद्धंसि वृत्रमौजसा शचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	८
समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा ।	
विदे तदिन्द्रश्चेतनमर्धं श्रुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	९
उज्जातमिन्द्र ते शव उत त्वामुत तव क्रतुम् ।	
भूरिगो भूरि वावृधुर्मर्धवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१०
अहं च त्वं च वृत्रहन्त्सं युज्याव सनिभ्य आ ।	
अरातीवा चिदद्विवो ऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	११
सत्यमिद् वा उ तं वयमिन्द्रं स्तवाम नानृतम् ।	
महाँ असुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१२ [४१] (११६८)

(६३)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः, १२ देवाः । गायत्रीः १, ४-५, ७ अनुष्टुप्; १२ त्रिष्टुप् ।

स पूर्वो महानां वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्पिता देवेषु धिय आनजे १
 द्विवो मानं नोत्सदन् त्सोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म च शंस्या २
 स विद्रां अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अवृणोदप । स्तुषे तदस्य पौंस्यम् ३
 स प्रत्नथा कविवृध इन्द्रो वाकस्य वक्षणिः । शिवो अर्कस्य होमन्यस्मन्ना गन्त्ववसे ४
 आदू नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमर्का अनूषतेन्द्र गोत्रस्य दावने ५
 इन्द्रे विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्वीनि च । यमर्का अध्वरं विदुः ६ [४२]

यत् पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे घोषा असृक्षत । अस्तृणाद्गृह्णा विपोऽ ५ र्यो मानस्य स क्षयः ७
 इयमु ते अनुष्टुतिश्चकृषे तानि पौंस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ८
 अस्य वृष्णो व्योदन उरु क्रमिष्ट जीवसे । यवं न पश्व आ ददे ९
 तदधाना अवस्यवो युष्माभिर्दक्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे १०
 बलृत्वियाय धाम्न ऋक्मिः शूर नोनुमः । जेषामेन्द्र त्वया युजा ११
 अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषाः ।
 यः शंसते स्तुवते धारि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा अस्मां अवन्तु देवाः १२ [४३] (११८०)

(६४)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्माद्विपो जहि १
 पदा पर्णीरराधसो नि बाधस्व महौ असि । नहि त्वा कश्चन प्रति २
 त्वमीशिषे सुताना मिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३
 एहि प्रेहि क्षयो दिव्याघोर्षश्चर्षणीनाम् । ओभे पृणासि रोदसी ४
 त्यं चित् पर्वतं गिरिं शतवन्तं सहस्रिणम् । वि स्तोतृभ्यो रुरोजिथ ५
 वयमु त्वा दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ६ [४४]

क्र। स्य वृषभो युवा तुविग्रीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ७
 कस्य स्थित् सर्वनं वृषा जुजुष्वां अव गच्छति । इन्द्रं क उं स्विदा चके ८
 कं ते वाना असक्षत वृत्रहन् कं सुवीर्या । उक्थे क उं स्विदन्तमः ९ (११८९)

अयं ते मानुषे जने	सोमः पूरुषु सूर्यते	। तस्येहि प्र द्रवा पिब	१०
अयं ते शर्यणावति	सुषोमायामधि प्रियः	। आर्जीकीये मदन्तमः	११
तमद्य राधसे महे	चारुं मदाय घृण्वये	। एहीमिन्द्र द्रवा पिब	१२ [४५] (११९२)

(६५)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्र प्रागपागुदुङ्	न्यग्वा ह्यसे नृभिः	। आ याहि तूर्यमाशुभिः	१
यद्वा प्रस्रवणे द्विवो	मादयासे स्वर्णरे	। यद्वा समुद्रे अन्धसः	२
आ त्वा गीर्भिर्महामुरुं	हुवे गामिव भोजसे	। इन्द्र सोमस्य पीतये	३
आ त इन्द्र महिमानं	हरयो देव ते महः	। रथे वहन्तु बिभ्रतः	४
इन्द्र गृणीष उं स्तुषे	महाँ उग्र ईशानकृत्	। एहि नः सुतं पिब	५
सुतावन्तस्त्वा वयं	प्रयस्वन्तो हवामहे	। इदं नो बर्हिःसदे	६ [४६]
यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र	साधारणस्त्वम्	। तं त्वा वयं हवामहे	७
इदं ते सोम्यं मध्वधुक्षन्नाद्रिभिर्नरैः		। जुषाण इन्द्र तत् पिब	८
विश्वो अर्यो विपश्चितो ऽति ख्यस्तूयमा गहि		। अस्मे धेहि श्रवो बृहत्	९
दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम्		। मा देवा मधवा रिषत्	१०
सहस्रे पृषतीनामधि श्रन्द्रं बृहत् पृथु		। शुक्रं हिरण्यमा ददे	११
नपातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण सुरार्धसः		। श्रवो देवेष्वकत	१२ [४७] (१२०४)

(६६)

१५ कलिः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), १५ अनुष्टुप् ।

तरोभिर्वो विदद्रसुमिन्द्रं	सुबाधं ऊतये ।	
बृहद्वायन्तः सुतसोमे अध्वरे	हुवे भरं न कारिणाम्	१
न यं दुधा वरन्ते न स्थिरा मुरो	मदे सुशिप्रमन्धसः ।	
य आहृत्या शशमानाय सुन्वते	दाता जरित्र उक्थ्यम्	२
यः शक्रो मृक्षो अश्वयो	यो वा कीजो हिरण्ययः ।	
स ऊर्वस्य रेजयत्यपावृतिमिन्द्रो	गव्यस्य वृत्रहा	३
निखातं चिद्यः पुरुसंभूतं वसूदिद्वपति	दाशुषे ।	
वज्री सुशिप्रो हर्यश्व इत् करदिन्द्रः	क्रत्वा यथा वशत्	४ (१२०८)

यद्वावन्थं पुरुहूत पुरा चिच्छूर नृणाम् ।

वयं तत् तं इन्द्र सं भरामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः

५ [४८]

सचा सोमेषु पुरुहूत वज्रिवो मदाय द्युक्ष सोमपाः ।

त्वमिन्द्रि ब्रह्मकृते काम्यं वसु देष्टः सुन्वते भुवः

६

वयमेनमिदा ह्यो ऽपीपेमेह वज्रिणाम् ।

तस्मा उ अद्य समना सुतं भरा ऽऽ नूनं भूषत श्रुते

७

वृकश्चिदस्य वारुण उरामथि—रा वयुनेषु भूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृही—न्द्र प्र चित्रया धिया

८

कद्रु न्व—स्याकृत—मिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कुं श्रोमतेन न श्रुश्रुवे जनुषः परि वृत्रहा

९

कद्रु महीरधृष्टा अस्य तविषीः कद्रु वृत्रघ्नो अस्तृतम् ।

इन्द्रो विश्वान् बेकनाटौ अहर्हंश उत क्रत्वा पूर्णारभि

१० [४९]

वयं घा ते अपूर्व्ये—न्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन् ।

पुरुतमासः पुरुहूत वज्रिवो भूतिं न प्र भरामसि

११

पूर्वीश्चिन्द्रि त्वे तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः ।

तिरश्चिदुर्यः सवना वसो गहि शविष्ठ श्रुधि मे हवम्

१२

वयं घा ते त्वे इ—न्द्रिन्द्र विप्रा अपि ष्मसि ।

नहि त्ववुन्यः पुरुहूत कश्चन मघवन्नस्ति मर्दिता

१३

त्वं नो अस्या अमतेरुत क्षुधोऽऽ ऽभिर्शस्तेरव स्पृधि ।

त्वं न ऊती तव चित्रया धिया शिक्षा शचिष्ठ गातुवित्

१४

सोम इदं सुतो अस्तु कलयो मा बिभीतन ।

अपेक्षे ध्वस्मारयति स्वयं घैषो अपायति

१५ [५०] (१२१९)

(६७)

११ मत्स्यः साभमदः, मैत्रावरुणिर्मान्यः, बहवो वा मत्स्या जालनद्धाः ।

आदित्याः, १०-१२ अदितिः । गायत्री ।

त्यान् नु क्षत्रियाँ अव आदित्यान् याचिषामहे । सुमूलीकाँ अभिष्टये १

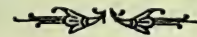
मित्रो नो अत्यंहतिं वरुणः पर्वदर्यमा । आदित्यासो यथा विदुः २

तेषां हि चित्रमुक्थ्यं वरुथमस्ति दाशुषे । आदित्यानामरंकृते ३

(१२२२)

महिं वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अवांस्या वृणीमहे	४
जीवान् नो अभि धेतनाऽऽदित्यासः पुरा हथात् । कन्द्र स्थ हवनश्रुतः	५ [५१]
यद्वः श्रान्ताय सुन्वते वरुथमस्ति यच्छर्दिः । तेना नो अधि वोचत	६
अस्ति देवा अंहोरुर्वस्ति रत्नमनागसः । आदित्या अद्भुतैनसः	७
मा नः सेतुः सिषेदुयं महे वृणक्तु नस्पतिं । इन्द्र इन्द्रि श्रुतो वशी	८
मा नो मूचा रिपूणां वृजिनानामविष्यवः । देवा अभि प्र मृक्षत	९
उत त्वामदिते म—ह्यहं देव्युप ब्रुवे । सुमृळीकामभिष्टये	१० [५२]
पपिं द्वीने गभीर आँ उग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्तोकस्य नो रिषत्	११
अनेहो न उरुवज्र उरुचि वि प्रसर्तवे । कूधि तोकार्य जीवसे	१२
ये मूर्धानः क्षितीनामदब्धासः स्वयंशसः । व्रता रक्षन्ते अद्भुहः	१३
ते न आस्रो वृकाणां मादित्यासो मुमोचत । स्तेनं बद्धमिवादिता	१४
अपो पु ण इयं शरु—रादित्या अप दुर्मतिः । अस्मदेत्वर्जधनुषी	१५ [५३]
शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या ऊतिभिर्वियम् । पुरा नूनं बुभुज्महे	१६
शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे	१७
तत् सु नो नव्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिता	१८
नास्माकमस्ति तत् तर आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मृळत	१९
मा नो हेतिर्विवस्वत आदित्याः कृत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसो वधीत्	२०
वि पु द्वेयो व्यहति—मादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि वृहता रपः	२१ [५४] (१२४०)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३८]

(६८)

१९ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः १४-१९ ऋक्षाश्वमेधौ । गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रगाथः=

(अनुष्टुप्+गायत्र्यौ) १, ४, ७, १० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती ।

आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि । तुविकूर्मिमृतीषह—मिन्द्र शर्विष्ठ सत्पते १	
तुविशुष्म तुविक्रतो शचीवो विश्वया मते । आ प्रप्राथ महित्वना	२
यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हिरण्ययम्	३
विश्वानरस्य वस्पति—मनानतस्य शर्वसः । एवैश्च चर्षणीना—मूती हुवे रथानाम्	४
अभिष्टये सदावृधं स्वर्मीळहेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये	५ [१]
परोमात्रमृचीषम—मिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्रसूनाम्	६
तंतमिदार्धसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्व्यामनुष्टुति—मीशे कृष्टीनां नूतुः	७ (१२४७)

न यस्य ते शवसान सख्यमानंश मर्त्यः । नकिः शवांसि ते नशत् ८
 त्वोतासस्त्वा युजा ऽप्सु सूर्ये महद्धनम् । जयेम पूत्सु वज्रिवः ९
 तं त्वा यज्ञेभिरीमहे तं गीर्भिर्गीर्वणस्तम ।
 इन्द्र यथा चिदाविथ वाजेषु पुरुमाय्यम् १० [२]

यस्य ते स्वादु सख्यं स्वाद्वी प्रणीतिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः ११
 उरु णस्तन्वेऽ तन उरु क्षयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे १२
 उरु नृभ्य उरु गव उरु रथाय पन्थाम् । देववीति मनामहे १३
 उप मा षड् द्वाद्वा नरः सोमस्य हर्ष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः १४
 ऋज्राविन्दोत आ ददे हरी ऋक्षस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता १५ [३]

सुरथा आतिथिग्वे स्वभीशूराक्षे । आश्वमेधे सुपेशसः १६
 षळश्वा आतिथिग्व इन्द्रोते वधूमतः । सचा पूतक्रतौ सनम् १७
 ऐषु चेतद्वृषण्वत्यन्तर्ज्जेष्वरुषी । स्वभीशुः कशावती १८
 न युष्मे वाजबन्धवो निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि दीधरत् १९ [४] (१२५९)

(६९)

१८ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, ११ (अर्धर्चस्य) विश्वे देवाः, ११ (उत्तरार्धस्य)- १२ वरुणः ।

अनुष्टुप्, २ उष्णिक्, ४-६ गायत्री, ११, १६ पङ्क्तिः, १७-१८ बृहती ।

प्रप्र वस्त्रिष्टुभमिषं मन्दद्वीरायेन्दवे । धिया वो मेधसातये पुरंध्या विवासति १
 नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अधन्यानां धेनूनामिषुध्यसि २
 ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।

जन्मन् देवानां विशां च्छिष्वा रोचने दिवः ३
 अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्च यथा विदे । सूनं सत्यस्य सत्पतिम् ४
 आ हरयः ससृजिरे ऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि संनवामहे ५ [५]

इन्द्राय गावं आशिरं दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपह्वरे विदत् ६
 उद्यद्वध्नस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वाहि ।

मध्वः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सख्युः पदे ७
 अर्चत प्राचत प्रियमेधासो अर्चत । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धूण्वर्चत ८

अव स्वराति गर्गरो गोधा परि सनिष्वणत् ।

पिङ्गा परि चनिष्कदु—दिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम् ९ (१२६८)

आ यत् पतन्त्येन्यः सुदुघा अनपस्फुरः । अपस्फुरं गृभायत् सोममिन्द्राय पातवे १० [६]

अपादिन्द्रो अपादुग्निर्विश्वे देवा अमत्सत ।

वरुण इदिह क्षयत् तमापो अभ्यनूषत वत्सं संशिश्वरीरिव ११
सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्यं सुषिरामिव १२
यो व्यतीरफाणयत् सुयुक्ताँ उप द्राशुषे । तको नेता तदिद्वपु रूपमा यो अमुच्यत १३
अतीदु शक्र ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ।

भिनत् कनीन ओदुनं पच्यमानं परो गिरा १४
अर्भको न कुमारको ऽधि तिष्ठन् नवं रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विभुक्तुम् १५

आ तू सुशिप्र दंपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।
अध द्युक्षं सचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् १६
तं घेमिस्था नमस्विन उप स्वरार्जमासते ।

अथ चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति द्वावने १७

अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् ।

पूर्वामनु प्रयतिं वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आशत

१८ [७] (१२७७)

(७०)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ७०-८०]

१५ पुरुहन्मा आङ्गिरसः । इन्द्रः । बृहती; १-६ प्रगाथा= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती),
१२ शंकुमती, १३ उष्णिक्, १४ अनुष्टुप्, १५ पुरुउष्णिक् ।

यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरधिगुः ।

विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गृणे १

इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो दिवे न सूर्यः २

नकिष्टं कर्मणा नशद्यश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वसमधृष्टं धृष्णवोजसम् ३

अषाब्धमुग्रं पृतनासु सासहिं यस्मिन् महीरुरुजयः ।

सं धेनवो जायमाने अनोनवुर्द्यावः क्षामो अनोनवुः ४

यद्द्याव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा वज्रिन् त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी

५ [८] (१२८२)

आ पंप्राथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठ शर्वसा ।
 अस्माँ अवं मघवन् गोमति व्रजे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः ६
 न सीमदेव आपदिषं दीर्घायो मर्त्यः ।
 एतंवा चिद्य एतंशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ७
 तं वो महो महाय्यमिन्द्रं दानाय सक्षणिम् ।
 यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ८
 उदूषु णो वसो महे मृशस्व शूर राधसे ।
 उदूषु मह्यै मघवन् मघत्तय उदिन्द्र शर्वसे महे ९
 त्वं न इन्द्र क्रतुयुस्त्वानिदो नि तृप्सि ।
 मध्ये वसिष्व तुविनृम्णोर्वोर्नि दासं शिश्रथो हथैः १० [९]

अन्यव्रतममानुषमयज्वानमदेवयुम् ।
 अवस्वः सखा दुधुवीत पर्वतः सुघ्नाय दस्युं पर्वतः ११
 त्वं न इन्द्रासां हस्ते शविष्ठ दाने । धानानां न सं गृभायास्मयुर्द्विः सं गृभायास्मयुः १२
 सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अह्वयः १३
 भूरिभिः समह ऋषिभिर्बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।
 यद्वित्थमेकमेकमिच्छरं वत्सान् पराददः १४
 कर्णगृहा मघवा शौरदेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य आनयत् । अजां सूरिर्न धातवे १५ [१०] (१२९२)

(७१)

१५ सुदीति-पुरुमीलहावाङ्गिरसौ, तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री,
 १०-१५ प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वं नो अग्ने महोभिः पाहि विश्वस्या अरातिः । उत द्विषो मर्त्यस्य १
 नहि मन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदंक्षि क्षपावान् २
 स नो विश्वेभिर्देवेभिर्बर्हिषा नपाद्भद्रशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ३
 न तमग्ने अरातयो मर्त्यं युवन्त रायः । यं त्रायसे द्वाश्वांसम् ४
 यं त्वं विप्र मेधसाता वग्ने हिनेषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ५ [११]

त्वं रयिं पुरुवीरमग्ने द्वाशुषे मर्ताय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ६
 उरुण्या णो मा परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्येऽ मर्ताय ७ (१२९२)

अग्ने माकिंष्टे देवस्य रातिमदेवो युयोत । त्वमींशिषे वसूनाम्	८
स नो वस्व उर्य मा—स्यूर्जो नपान्माहिंस्य । सखे वसो जरितृभ्यः	९
अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु दर्शतम् ।	
अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रज्ञस्तमृतये	१० [१२]
अग्निं सुनुं सहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम् ।	
द्विता यो भूदुमृतो मर्त्येष्वा होता मन्द्रतमो विशि	११
अग्निं वो देवयज्यया ऽग्निं प्रयत्यध्वरे ।	
अग्निं धीषु प्रथममग्निमर्व—त्यग्निं क्षेत्राय साधसे	१२
अग्निरिषां सख्ये ददातु न ईशे यो वार्याणाम् ।	
अग्निं तोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनूपाम्	१३
अग्निमीळिष्वावसे गाथाभिः शीरशोचिषम् ।	
अग्निं राये पुरुमीळह श्रुतं नरो ऽग्निं सुदीतये छर्दिः	१४
अग्निं द्वेषो योतुवै नो गृणीम—स्यग्निं शं योश्च दातवे ।	
विश्वासु विश्ववितेव हव्यो भुवद्रस्तुर्कषूणाम्	१५ [१३] (१३०७)

(७२)

१८ हर्यतः प्रागाथः । अग्निः हवींषि वा । गायत्री ।

हविष्कृणुध्वमा गम—दध्वर्युर्वनते पुनः । विद्राँ अस्य प्रशासनम्	१
नि तिग्ममभ्यंशुं सीदुद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य सख्यम्	२
अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्णन्ति जिह्वया ससम्	३
जाम्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । हृषदं जिह्वयावधीत	४
चरन् वत्सो रुशन्निह निदातारं न विन्दते । वेति स्तोतव अम्व्यम्	५ [१४]
उतो न्वस्य यन्मह—दश्वावद्योजनं बृहत् । कामा रथस्य दृष्टो	६
दुहन्ति सप्तैका—मुप द्वा पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे	७
आ दुशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः	८
परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी । मध्वा होतारो अञ्जते	९
सिञ्चन्ति नमसावत—मुच्चाचक्रं परिज्मानम् । नीचीनवारमक्षितम्	१० [१५]
अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अवतस्य विसर्जने	११ (१३१८)

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णा हिरण्यया १२
 आ सुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिश्चियम् । रसा दधीत वृषभम् १३
 ते जानत स्वमोक्ष्यं सं वत्सासो न मातृभिः । मिथो नसन्त जामिभिः १४
 उप स्रक्तेषु बप्सतः कृण्वते धरुणं द्विवि । इन्द्रे अग्रा नमः स्वः १५ [१६]

अधुक्षत पिप्युषीमिप—मूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः १६
 सोमस्य मित्रावरुणो—दिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम् १७
 उतो न्वस्य यत् पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परि द्यां जिह्वयातनत् १८ [१७] (१३२५)

(७३)

१८ गोपवन आत्रेयः सप्तवधिरवा । अश्विनौ । गायत्री ।

उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १
 निमिषाश्चिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः २
 उप स्तृणीतमत्रये हिमेन घर्ममश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ३
 कुह स्थः कुह जग्मथुः कुह श्येनेव पेतथुः । अन्ति षड्भूतु वामवः ४
 यदृद्य कर्हि कर्हि चिच्छुश्रूयातमिमं हवम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ५ [१८]

अश्विना यामहृतमा नेदिष्ठं याम्याप्यम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ६
 अवन्तमत्रये गृहं कृणुतं युवमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ७
 वरेथे अग्निमातपो वदते वल्गवत्रये । अन्ति षड्भूतु वामवः ८
 प्र सप्तवधिराशसा धारामग्नेरशायत । अन्ति षड्भूतु वामवः ९
 इहा गतं वृषण्वसू शृणुतं म इमं हवम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १० [१९]

किमिदं वां पुराणव ज्जरंतोरिव शस्यते । अन्ति षड्भूतु वामवः ११
 समानं वां सजात्यं समानो बन्धुरश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः १२
 यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति षड्भूतु वामवः १३
 आ नो गव्योभिरश्व्यैः सहस्रैरुप गच्छतम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १४
 मा नो गव्योभिरश्व्यैः सहस्रैरभिरति ख्यतम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १५
 अरुणप्सुरुषा अभू—दकृज्योतिर्ऋतावरी । अन्ति षड्भूतु वामवः १६
 अश्विना सु विचाकश—दृक्षं परशुमाँ इव । अन्ति षड्भूतु वामवः १७
 पुरं न धृष्णवा रुज कृष्णया बाधितो विशा । अन्ति षड्भूतु वामवः १८ [२०] (१३४३)

(७४)

१५ गोपवन आत्रेयः । अग्निः, १३-१५ आर्क्षः श्रुतर्वा । १-१२ अनुष्टुप्मुखः
प्रगाथः = (अनुष्टुप् + गायत्र्यौ), १३-१५ अनुष्टुप् ।

विशोविंशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् ।	
अग्निं वो दुर्यं वचः स्तुषे शूषस्य मन्मभिः	१
यं जनासो हविर्मन्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः	२
पन्यांसं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । हव्यान्धैरयद्विवि	३
आगन्म वृत्रहन्तमं ज्येष्ठमग्निमानवम् ।	
यस्य श्रुतर्वा बृहन्नाक्षो अनीक एधते	४
अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताहवनमीड्यम्	५ [२१]
सबाधो यं जना इमेऽग्निं हव्येभिरीळते । जुह्वानासो यतसुचः	६
इयं ते नव्यसी मतिरग्रे अधाव्यस्मदा ।	
मन्द्र सुजात सुक्रतोऽमूरु दस्मातिथे	७
सा ते अग्रे शंतमा चनिष्ठा भवतु प्रिया । तया वर्धस्व सुष्टुतः	८
सा द्युमैद्युमिनी बृहदुपोऽश्रवसि श्रवः । दधीत वृत्रतूर्ये	९
अश्वमिद्रां रथप्रां त्वेषमिन्द्रं न सत्पतिम् ।	
यस्य श्रवांसि तूर्वथ पन्यं पन्यं च कृष्टयः	१० [२२]
यं त्वा गोपवनो गिरा चनिष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक श्रुधी हवम्	११
यं त्वा जनास ईळते सबाधो वाजसातये । स बोधि वृत्रतूर्ये	१२
अहं हुवान आर्क्षे श्रुतर्वणि मद्व्युति ।	
शर्धासीव स्तुकाविना मृक्षा शीर्षा चतुर्णाम्	१३
मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रवित्वः ।	
सुरथासो अभि प्रयो वक्षन् वयो न तुयम्	१४
सत्यमित् त्वा महेनद्वि परुण्यव देदिशम् ।	
नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः	१५ [२३] (१३५८)

(७५)

१६ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

युक्ष्वा हि देवहूतमां अश्वान् अग्रे रथीरिव । नि होता पूर्यः सदः	१
उत नो देव देवा अच्छा वोचो विदुष्टरः । अद्विश्वा वार्या कृधि	२ (१३६०)

त्वं ह यद्यविष्टय सहसः सूनवाहुत । ऋतावा यज्ञियो भुवः ३
अयमग्निः सहस्रिणो वार्जस्य शतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रयीणाम् ४
तं नेमिभूभवो यथा ऽऽ नमस्व सहस्रिभिः । नेदीयो यज्ञमङ्गिरः ५ [२४]
तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम् ६
कमुं चिदस्य सेनया ऽग्नेरपाकचक्षसः । पणिं गोपुं स्तरामहे ७
मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोन्माः । कृशं न हासुरद्रयाः ८
मा नः समस्य दुह्यः । पतिद्वेषसो अंहतिः । ऊर्मिर्न नावमा वधीत् ९
नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः । अमैरमित्रमर्दय १० [२५]

कुवित् सु नो गविष्टये ऽग्ने संवेषिपो रयिम् । उरुकृदुरु णस्कृधि ११
मा नो अस्मिन् महाधने परा वर्भारभृद्यथा । संवर्गं सं रयिं जय १२
अन्यमस्मद्भिया इय—मग्ने सिषक्तु दुच्छुना । वर्धा नो अमवच्छवः १३
यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमर्दुर्मखस्य वा । तं घेदृग्निर्वधावति १४
परस्या अधि संवतो ऽवरां अभ्या तर । यत्राहमस्मि तां अव १५
विद्वा हि ते पुरा वय—मग्ने पितुर्यथावसः । अधा ते सुभ्रमीमहे १६ [२६] (१३७४)

(७६)

१२ कुरुसुतिः काणवः । इन्द्रः । गायत्री ।

इमं नु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वन्तं न वृश्चसे १
अयमिन्द्रो मरुत्सखा वि वृत्रस्याभिनच्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा २
वावृधानो मरुत्सखे—न्द्रो वि वृत्रमैरयत् । सृजन् त्समुद्रिया अपः ३
अयं ह येन वा इदं स्वमरुत्वता जितम् । इन्द्रेण सोमपीतये ४
मरुत्वन्तमृजीषिण—मोजस्वन्तं विरिप्शिनम् । इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे ५
इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ६ [२७]
मरुत्वा इन्द्र मीढुः पिबा सोमं शतक्रतो । अस्मिन् यज्ञे पुरुष्टुत ७
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वते सुताः सोमांसो अद्रिवः । हृदा हूयन्त उक्थिनः ८
पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिविष्टिषु । वज्रं शिशान ओजसा ९
उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिघ्रे अवेपयः । सोममिन्द्र चमू सुतम् १०
अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणमकृपेताम् । इन्द्र यदस्युहाभवः ११
वाचमण्टापदीमहं नवसक्तिमृतस्पृशम् । इन्द्रात् परि तन्वं ममे १२ [२८] (१३८६)

(७७)

११ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १०-११ प्रगाथः=(बृहती, सतोबृहती) ।

जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम्	। क उग्राः के ह शृण्विरे	१
आदीं शवस्यब्रवी दौर्णवाभमहीशुवम्	। ते पुत्र सन्तु निष्ठुरः	२
समित तान् वृत्रहाखिदुत् खे अराँ इव खेदया	। प्रवृद्धो दस्युहाभवत्	३
एकया प्रतिधापिबत् साकं सराँसि त्रिंशतम्	। इन्द्रः सोमस्य काणुका	४
आभि गन्धर्वमतृण दबुधेषु रजःस्वा	। इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे	५ [२९]
निराविध्यद्विरिभ्य आ धारयत् पक्रमोदुनम्	। इन्द्रो बुन्दं स्वाततम्	६
शतब्रध्न इपुस्तव सहस्रपर्ण एक इत्	। यमिन्द्र चकृधे युजम्	७
तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे	। सद्यो जात क्रभुष्ठिर	८
एता च्यौत्नानि ते कृता वर्षिष्ठानि परीणसा	। हृदा वीङ्गधारयः	९
विश्वेत् ता विष्णुराभर दुरुक्रमस्त्वेषितः ।		
शतं महिषान् क्षीरपाकमोदुनं वराहमिन्द्र एमुषम्		१०
तुविक्षं ते सुकृतं सुमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः ।		
उभा ते बाहू रण्या सुसंस्कृत ऋदूपे चिह्नद्वृधा		११[३०](१३९७)

(७८)

१० कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १० बृहती ।

पुरोलाशं नो अन्धस इन्द्र सहस्रमा भर	। शता च शूर गोनाम्	१
आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम्	। सचा मना हिरण्यया	२
उत नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्णवा भर	। त्वं हि शृण्विषे वसो	३
नकी वृधीक इन्द्र ते न सुषा न सुदा उत	। नान्यस्त्वच्छूर वाघतः	४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे	। विश्वं शृणोति पश्यति	५ [३१]
स मन्युं मर्त्याना मदब्धो नि चिकीषते	। पुरा निदश्चिकीषते	६
क्रत्व इत् पूर्णमुदरं तुरस्यास्ति विधतः	। वृत्रघ्नः सोमपात्रः	७
त्वे वसूनि संगता विश्वा च सोम सौभगा	। सुदात्वपरिहृता	८
त्वामिद्यव्युर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः	। त्वामश्वयुरेषते	९
तवेदिन्द्राहमाशसा हस्ते दात्रं चना ददे ।		
दिनस्य वा मघवन् त्संभृतस्य वा पूरिं यवस्य काशिना		१० [३२](१४०७)

(७९)

९ कृत्नुर्भागवः । सोमः । गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

अयं कृत्नुरगृभीतो विश्वजिदुद्धिदित सोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन १
 अभ्यूणीति यन्नग्रं भिषक्ति विश्वं यत् तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निःश्रोणो भूतः २
 त्वं सोम तनूकृद्भयो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् ३
 त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिव आ पृथिव्या ऋजीपिन् । यावीरघस्य चिद् द्वेषः ४
 अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानिद्दुषो रातिम् । ववृज्युस्तृण्यतः कामम् ५ [३३]

विदद्यत् पूर्यं नष्टमुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ६
 सुशेवो नो मृळयाकु रहसक्रतुरवातः । भवा नः सोम शं हृदे ७
 मा नः सोम सं वीविजो मा वि बीभिषथा राजन् । मा नो हार्दि त्विपा वधीः ८
 अव यत् स्वे सधस्थे देवानां दुर्मतीरीक्षे ।
 राजन्नप द्विषः सेध मीढ्वो अप सिधः सेध ९ [३४] (१४१६)

(८०)

१० एकधूनौधसः । इन्द्रः, १० देवाः । गायत्री, १० त्रिष्टुप् ।

नह्यन्यं बळाकरं मर्डितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृळय १
 यो नः शश्वत् पुराविथाऽमृधो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृळय २
 किमङ्ग रधचोदनः सुन्वानस्यावितेदसि । कुवित् स्विन्द्र णः शकः ३
 इन्द्र प्र णो रथमव पश्चाच्चित् सन्तमद्रिवः । पुरस्तदिनं मे कृधि ४
 हन्तो नु किमाससे प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु श्रवः ५ [३५]

अवा नो वाजयुं रथं सुकरं ते किमित् परि । अस्मान् त्सु जिग्युषस्कृधि ६
 इन्द्र दृष्टस्व पूरसि भद्रा तं एति निष्कृतम् । इयं धीर्ऋत्वियावती ७
 मा सीमवद्य आ भागुर्वी काष्ठा हितं धनम् । अपावृक्ता अरन्नयः ८
 तुरीयं नाम यज्ञियं यदा करस्तदुश्मसि । आदित् पतिर्न ओहसे ९

अवीवृधद्वो अमृता अमन्दी देक्यूदेवा उत याश्च देवीः ।

तस्मा उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

१० [३६] (१४२६)

(८१)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ८१-९३]

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं ग्रामं सं गृभाय	। महाहस्ती दक्षिणेन	१
विद्मा हि त्वा तुविकूर्मिं तुविदेष्णं तुवीर्मघम्	। तुविमात्रमवोभिः	२
नहि त्वा शूर देवा न मर्तीसो दित्सन्तम्	। भीमं न गां वारयन्ते	३
एतो न्विन्द्रं स्तवामे शानं वस्वः स्वराजम्	। न राधसा मर्धिषन्नः	४
प्र स्तोषदुषं गासिष च्छवत् सामं गीयमानम्	। अभि राधसा जुगुर्त्	५ [३७]

आ नो भर दक्षिणेनाऽभि सव्येन प्र मृश	। इन्द्र मा नो वसोर्निर्भीकृद्	
उषं क्रमस्वा भर धृषता धृष्णो जनानाम्	। अदाशूष्णरस्य वेदः	७
इन्द्र य उ नु ते अस्ति वाजो विप्रैभिः सन्तिवः	। अस्माभिः सु तं संनुहि	८
सद्योजुर्वस्ते वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चन्द्राः	। वशैश्च मक्षू जरन्ते	९ [३८] (१४३५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३८]

(८२)

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ प्र द्रव परावतोऽर्वावतश्च वृत्रहन्	। मध्वः प्रति प्रभर्मणि	१
तीव्राः सोमांस आ गहि सुतासो मादयिष्णवः	। पिवां वृधृग्यथोचिषे	२
इषा मन्दस्वादु ते सं वराय मन्यवे	। भुवत् त इन्द्र शं हृदे	३
आ त्वंशत्रवा गहि न्युक्थानि च हूयसे	। उपमे रौचने दिवः	४
तुभ्यायमर्द्रिभिः सुतो गोभिः श्रीतो मदाय कम्	। प्र सोम इन्द्र हूयते	५ [१]

इन्द्र श्रुधि सु मे हव मस्मे सुतस्य गोमंतः	। वि पीतिं तृप्तिमश्नुहि	६
य इन्द्र चमसेष्वा सोमश्चमूषु ते सुतः	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	७
यो अप्सु चन्द्रमा इव सोमश्चमूषु ददृशे	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	८
यं ते श्येनः पदाभरत् तिरो रजांस्यस्पृतम्	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	९ [२] (१४४४)

(८३)

९ कुसीदी काण्वः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

देवानामिदवो महत् तदा वृणीमहे वयम्	। वृष्णा मस्मभ्यमूतये	१
ते नः सन्तु युजः सदा वरुणो मित्रो अर्यमा	। वृधासश्च प्रचेतसः	२
अतिं नो विष्पिता पुरु नौमिरपो न पर्यथ	। यूयमूतस्य रथ्यः	३ (१४४७)

वामं नो अस्त्वयमन् वामं वरुण शंस्यम्	। वामं ह्यवृणीमहे	४
वामस्य हि प्रचेतस ईशानासो रिशादसः	। नेमादित्या अघस्य यत्	५ [३]
वयमिद्वः सुदानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वन्ना	। देवा वृधाय हूमहे	६
अधि न इन्द्रैषां विष्णो सजात्यानाम्	। इता मरुतो अश्विना	७
प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ऽध द्विता समान्या	। मातुर्गर्भे भरामहे	८
युयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः	। अधा चिद्व उत ब्रुवे	९ [४] (१४५३)

(८४)

९ उशना काव्यः । अग्निः । गायत्री ।

प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुपे मित्रमिव प्रियम्	। अग्निं रथं न वेद्यम्	१
कविमिव प्रचेतसं यं देवासो अध द्विता	। नि मर्त्येष्ववादधुः	२
त्वं यविष्ठ दाशुषो नूः पाहि शृणुधी गिरः	। रक्षां तोकमुत त्मना	३
कया ते अग्ने अङ्गिर ऊर्जो नपादुपस्तुतिम्	। वराय देव मन्यवे	४
दाशेम कस्य मनसा यज्ञस्य सहसो यहो	। कर्दु वोच इदं नमः	५ [५]
अधा त्वं हि नस्करो विश्वा अस्मभ्यं सुक्षितीः	। वाज्रद्रविणसो गिरः	६
कस्य नूनं परीणसो धियो जिन्वसि दंपते	। गोषांता यस्य ते गिरः	७
तं मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमाजिषु	। स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्	८
क्षेति क्षेमैभिः साधुभिर्नक्रियं घ्नन्ति हन्ति यः	। अग्ने सुवीर एधते	९ [६] (१४६२)

(८५)

९ कृष्ण आङ्गिरसः । अश्विनौ । गायत्री ।

आ मे हवं नासत्या ऽश्विना गच्छतं युवम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	१
इमं मे स्तोममश्विने मं मे शृणुतं हवम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	२
अयं वां कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	३
शृणुतं जरितुहवं कृष्णस्य स्तुवतो नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	४
छर्दिर्यन्तमदाभ्यं विप्राय स्तुवते नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	५ [७]
गच्छतं दाशुषो गृह मित्था स्तुवतो अश्विना	। मध्वः सोमस्य पीतये	६
युञ्जाथां रासमं रथे वीङ्गङ्गे वृषण्वसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	७ (१४६९)

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ८
नू मे गिरीं नासत्या ऽश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ९ [८] (१४७१) ।

(८६)

५ कृष्ण आङ्गिरसः, विश्वको वा कार्णिः । अश्विनौ । जगती ।

उभा हि दुस्मा भिषजा मयोभुवो—भा दक्षस्य वचसो बभूवथुः ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् १
कथा नूनं वां विमना उप स्तव—युवं धियं ददथुर्वस्यइष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् २
युवं हि ष्मा पुरुमुजेममेधतुं विष्णाप्वे ददथुर्वस्यइष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ३
उत त्वं वीरं धनसामृजीषिणं दूरे चित् सन्तमवसे हवामहे ।
यस्य स्वादिष्ठा सुमतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ४
ऋतेन देवः सविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे ।
ऋतं सासाह महिं चित् पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ५ [९] (१४७६)

(८७)

६ कृष्ण आङ्गिरसो, वासिष्ठो वा द्युम्नीकः, प्रियमेध आङ्गिरसो वा । अश्विनौ ।

प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेक आ गतम् ।
मध्वः सुतस्य स द्विवि प्रियो नरा पातं गौराविवेरिणे १
पिबतं घर्मं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं नरा ।
ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः २
आ वां विश्वाभिस्त्वितिभिः प्रियमेधा अहूषत ।
ता वतिर्यातमुप वृक्तबर्हिषो जुष्टं यज्ञं दिविष्टिषु ३
पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं सुमत ।
ता वावृधाना उप सुष्टुतिं द्विवो गन्तं गौराविवेरिणम् ४
आ नूनं यातमश्विना ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः ।
दस्मा हिरण्यवर्तनी शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ५ (१४८१)

वयं हि वां हवामहे विपन्यवो विप्रांसो वाजसातये ।

ता वल्गू दुस्त्रा पुरुदंससा धिया ऽश्विना श्रुष्ट्या गतम्

६ [१०] (१४८९)

(८८)

६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

तं वो दुस्ममृतीषहं वसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे

१

द्युक्षं सुदानुं तविषीभिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।

क्षुमन्तं वाजं शतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे

२

न त्वा बृहन्तो अद्रयो वरन्त इन्द्र वीळवः ।

यद्वित्सासि स्तुवते मावते वसु नकिष्टदा मिनाति ते

३

योन्द्रासि कृत्वा शवसोत दुंसना विश्वा जाताभि मज्मना ।

आ त्वायमर्क ऊतये ववर्तति यं गोतमा अजीजनन्

४

प्र हि रिरिक्ष ओजसा विवो अन्तेभ्यस्परि ।

न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ

५

नकिः परिष्टिर्मघवन् मघस्य ते यद्वाशुषे दशस्यसि ।

अस्माकं बोध्युचथस्य चोदिता मंहिष्ठो वाजसातये

६ [११] (१४८८)

(८९)

७ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । १-४ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती),

५-६ अनुष्टुप्, ७ बृहती ।

बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहन्तमम् ।

येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधो देवं देवाय जागृवि

१

अपाधमदुमिशस्तीरशस्तिहा ऽथेन्द्रो द्युह्याभवत् ।

देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे बृहद्भानो मरुद्गण

२

प्र व इन्द्राय बृहते मरुतो ब्रह्मार्चत ।

वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा

३

अभि प्र भर धृषता धृषन्मनः श्रवश्चित् ते असद्बृहत् ।

अर्धन्त्वापो जवसा वि मातरो हनो वृत्रं जया स्वः

४

(१४९२)

यज्जायथा अपूर्य मघवन् वृत्रहत्याय ।
 तत् पृथिवीमप्रथय—स्तदस्तभ्रा उत द्याम्
 तत् ते यज्ञो अजायत तदुर्क उत हस्कृतिः ।
 तद्विश्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्त्वम्
 आमासु पक्रमैरय आ सूर्यं रोहयो द्विवि ।
 घर्म न सामन् तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे बृहत्

५

६

७ [१२] (१४९५)

(९०)

६ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्सु भूषतु ।
 उप ब्रह्माणि सर्वनानि वृत्रहा परमज्या ऋचीषमः
 त्वं दाता प्रथमो राधसामस्यसि सत्य ईशानकृत् ।
 तुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः
 ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः क्रियन्ते अनतिद्भुता ।
 इमा जुषस्व हर्यश्व योजनेन्द्र या ते अमन्महि
 त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्रा भूरि न्युक्षसे ।
 स त्वं शविष्ठ वज्रहस्त दाशुषे ऽर्वाञ्च रयिमा कृधि
 त्वमिन्द्र यशा अस्य जीषी शवसस्पते ।
 त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदनुत्ता चर्षणीधृता
 तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे ।
 महीव कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुम्ना नो अश्ववन्

१

२

३

४

५

६ [१३] (१५०१)

(९१)

७ आत्रेयी अपाला । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १-२ पङ्क्तिः ।

कन्याः वारवायती सोममपि सुताविदत् ।
 अस्तं भरन्त्यब्रवीदिन्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा
 असौ य एषि वीरको गृहंगृहं विचारकशत् ।
 इमं जम्भसुतं पिब धानावन्तं करम्भिणामपूपवन्तमुक्थिनम्

१

२

(१५०३)

आ च॒न त्वा॑ चिकित्सा॒मो ऽधि॑ च॒न त्वा॑ नेम॒सि ।

शनै॑रिव शनकै॒रिवेन्द्रा॑येन्द्रो परि॑ स्रव

कुविच्छ॑क॒त् कुवि॑त् कर॒त् कुवि॑न्नो वस्य॑स॒स्कर॑त् ।

कुवि॑त् पति॒द्विषो॑ य॒ती रि॒न्द्रेण॑ संग॒माम॑है

इमा॑नि त्रीणि॒ विष्ट॑पा तानी॑न्द्र वि रो॒हय॑ ।

शि॒रस्त॑तस्योर्वरा॒ मादि॑दं म॒ उपो॑दरे

असौ॑ च॒ या न॑ उर्वरा॒ दिमां॑ तन्वं॒॑ मम॑ ।

अथो॑ त॒तस्य॑ यच्छि॒रः सर्वा॑ ता रो॒मशा॑ कृधि

खे रथ॑स्य खे॒ऽनसः॑ खे यु॒गस्य॑ शत॒क्रतो॑ ।

अ॒पा॒ला॒मिन्द्र॑ त्रिष्णू॒ त्व्यकृ॑णोः सूर्य॑त्वचम्

३

४

५

६

७ [१४] (१५०८)

(९२)

३३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा आङ्गिरसः । इन्द्रः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पान्त॑मा वो अन्ध॑स इन्द्र॑मभि प्र गा॒यत॑ । वि॒श्वासा॑हं शत॒क्रतुं॑ म॒हि॒ष्टं च॑र्षणीनाम् १

पुरु॑द्भुतं पुरु॑द्भुतं गा॒थान्यं॑ स॒न॒श्रुत॑म् । इन्द्र॑ इति॒ ब्रवी॑तन २

इन्द्र॑ इन्नो॑ म॒हानां॑ दा॒ता वा॒जा॒नां नृ॒तुः । म॒हाँ अ॑भि॒श्वा य॑मत् ३

अपा॑दु शि॒ष्यन्ध॑सः सु॒दक्ष॑स्य प्र॒होपि॑णः । इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ यवा॑शिरः ४

तम्वा॑भि प्रा॒चते॑न्द्रं सोम॑स्य पी॒तये॑ । तदिन्द्र॑च॒स्य वर्ध॑नम् ५ [१५]

अ॒स्य पी॒त्वा म॒दानां॑ दे॒वो दे॒वस्यो॑जसा । वि॒श्वाभि॑ भुव॒ना भुव॑त् ६

त्यमु॑ वः स॒त्रासा॑हं वि॒श्वासु॑ गी॒र्ष्वार्य॑तम् । आ॒ च्या॑वयस्यू॒तये॑ ७

यु॒ध्मं स॒न्तम॑न॒र्वाणं॑ सोम॑पामन॒पच्यु॑तम् । न॒रम॑वा॒र्यक्र॑तुम् ८

शि॒क्षा ण॑ इन्द्र॒ राय॑ आ॒ पुरु॑ वि॒द्रौ क॑चीपम । अवा॑ नः पा॒र्ये ध॑ने ९

अत॑श्चिदिन्द्र॒ ण उ॒पा ऽऽ या॑हि शत॒वा॒जया॑ । इ॒षा स॒हस्र॑वाजया १० [१६]

अया॑म॒ धीव॑तो धियो॒ ऽवी॑न्द्रिः शक्र॒ गोद॑रे । जये॑म॒ पू॒त्सु व॑ज्रिवः ११

वय॑मु॒ त्वा श॑त॒क्रतो॑ गा॒वो न॑ यव॒सेष्वा॑ । उ॒क्थे॑षु रण॒याम॑सि १२

वि॒श्वा हि॑ म॒र्त्यत्वं॑ना ऽनु॒कामा॑ शत॒क्रतो॑ । अ॒गन्म॑ वज्रि॒न्नाश॑सः १३

त्वे सु॑ पु॒त्र श॑व॒सो ऽवृ॑त्रन् काम॒कात॑यः । न त्वा॑मिन्द्राति॒ रिच्य॑ते १४

स नो॑ वृष॒न् त्स॑निष्ठ॒या सं॑ घो॒रया॑ द्रवि॒न्वा । धिया॑वी॒डि पुरं॑ध्या १५ [१७] (१५२३)

यस्ते नूनं शतक्रतुर्विन्द्रं द्युन्नितमो मदः । तेन नूनं मदं मदः १६
 यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य औजोदातमो मदः १७
 विद्वा हि यस्ते अद्रिवस्त्वादत्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु १८
 इन्द्राय मर्दने सुतं परि ष्टोभन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः १९
 यस्मिन् विश्वा अधि श्रियो रणान्ति सप्त संसदः । इदं सुते हवामहे २० [१८]

त्रिकद्रुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्त्रत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः २१
 आ त्वा विशन्तिवन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते २२
 विव्यक्थं महिना वृषन् भुक्षं सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते २३
 अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्दवः २४
 अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे । अरमिन्द्रस्य धाम्ने २५
 अरं हि ष्मा सुतेषु णः सोमैष्विन्द्र भूषसि । अरं ते शक्र दावने २६ [१९]

पराकात्ताच्चिदद्रिवस्त्वां नक्षन्त नो गिरः । अरं गमाम ते वयम् २७
 एवा ह्यसि वीर्यु रेवा शूर उत स्थिरः । एवा ते राध्यं मनः २८
 एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः । अधा चिदिन्द्र मे सचा २९
 मो पु ब्रह्मेव तन्द्रयुर्भुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमतः ३०
 मा न इन्द्राभ्या इदिशः सूरौ अक्तुष्वा यमन् । त्वा युजा वनेम तत् ३१
 त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति बुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मासि ३२
 त्वामिन्द्रि त्वायवो ऽनुनोनुवतश्चरान् । सखाय इन्द्र कारवः ३३ [२०] (१५४१)

(९३)

३४ सुकक्ष आङ्गिरसः । इन्द्रः, ३४ इन्द्र-ऋभवश्च । गायत्री ।

उद्धेदुभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् । अस्तारमेषि सूर्य १
 नव यो नवतिं पुरो बिभेद बाह्वोजसा । आहिं च वृत्रहावधीत २
 स न इन्द्रः शिवः सखा ऽश्वावद्गोमद्यवमत । उरुधारिव दोहते ३
 यदुद्य कच्च वृत्रहन्नुदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ४
 यद्वा प्रवृद्ध सत्पते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यमित् तव ५ [२१]

ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे । सर्वास्तां इन्द्र गच्छसि ६
 तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ७ (१५४८)

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ८
 गिरा वज्रो न संभृतः सबलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋग्वो अस्तृतः ९
 दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गर्विणः । त्वं च मघवन् वशः १० [२२]

यस्य ते नू चिदादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न देवो नाग्निगुर्जनः ११
 अधा ते अप्रतिष्कृतं देवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदसी १२
 त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत् पर्यः १३
 वि यदहेरधं त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तां अमः १४
 आहु मे निवरो भुव—द्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः १५ [२३]

श्रुतं वो वृत्रहन्तमं प्र शर्धं चर्षणीनाम् । आ शुषे राधसे महे १६
 अया धिया च गव्यया पुरुणामन् पुरुषुत । यत् सोमसोम आभवः १७
 बोधिन्मना इदस्तु नो वृत्रहा भूर्यासुतिः । शृणोतु शक्र आशिषम् १८
 कया त्वं न ऊत्या ऽभि प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर १९
 कस्य वृषा सुते सचा नियुत्वान् वृषभो रणत् । वृत्रहा सोमपीतये २० [२४]

अभी पु णस्त्वं रयिं मन्दसानः सहस्रिणाम् । प्रयन्ता बोधि दाशुषे २१
 पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः २२
 इष्टा होत्रा असृक्षते—न्द्रं वृधासो अध्वरे । अच्छावभृथमोजसा २३
 इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या । वोळहामभि प्रयो हितम् २४
 तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णं बर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह २५ [२५]

आ ते दक्षं वि रोचना दधद्रत्ना वि दाशुषे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत २६
 आ ते दधामीन्द्रिय—मुक्था विश्वा शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय २७
 भद्रं भद्रं न आ भरे—षमूर्जं शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २८
 स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २९
 त्वामिद्वृत्रहन्तम सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र मृळयासि नः ३० [२६]

उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते । उप नो हरिभिः सुतम् ३१
 द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः सुतम् ३२
 त्वं हि वृत्रहन्तेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः सुतम् ३३
 इन्द्र इषे ददातु न ऋभुक्षणामुभं रयिम् । वाजी ददातु वाजिनम् ३४ [२७] (१५७५)

(२४)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ९४-१०३]

१२ बिन्दुः पूतदक्षो वा आङ्गिरसः । मरुतः । गायत्री ।

गौर्धयाति मरुतां श्रवस्युर्माता मघोनाम् । युक्ता वह्नी रथानाम् ।	१
यस्या देवा उपस्थे व्रता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासा हुशे कम् ।	२
तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ।	३
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ।	४
पिबन्ति मित्रो अर्यमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ।	५
उतो न्वस्य जोषमाँ इन्द्रः सुतस्य गोमतः । प्रातर्होतेव मत्सति ।	६ [२८]
कदत्विषन्त सूरयस्तिर आप इव सिधः । अर्षन्ति पूतदक्षसः ।	७
कद्रो अद्य महानां देवानामवो वृणे । त्मना च दुस्मवर्चसाम् ।	८
आ ये विश्वा पार्थिवानि पप्रथन् रोचना दिवः । मरुतः सोमपीतये ।	९
त्यान् नु पूतदक्षसो दिवो वो मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१०
त्यान् नु ये वि रोदसी तस्तभुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	११
त्यं नु मारुतं गृणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१२ [२९] (१५८७)

(२५)

१ तिरश्चीराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आ त्वा गिरो रथीरिवाऽस्थुः सुतेषु गिर्वणः ।	
अभि त्वा समनूषतेन्द्र वत्सं न मातरः ।	१
आ त्वा शुक्रा अचुच्यवुः सुतासं इन्द्र गिर्वणः ।	
पिबा त्वस्यान्धसं इन्द्र विश्वासु ते हितम् ।	२
पिबा सोमं मदाय क—मिन्द्र श्येनाभृतं सुतम् ।	
त्वं हि शश्वतीनां पती राजा विशामसि ।	३
श्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।	
सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पूधि मह्यं असि ।	४
इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् ।	
चिकित्विन्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युषीम् ।	५ [३०]
तमु प्टवाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावूधुः ।	
पुरुण्यस्य पौस्या सिपांसन्तो वनामहे ।	६ (१५९३)

एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साम्ना ।

शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वांसं शुद्ध आशीर्वान् ममत्तु ७

इन्द्रं शुद्धो न आ गहि शुद्धः शुद्धाभिरुतिभिः ।

शुद्धो रुयिं नि धारय शुद्धो ममन्द्रि सोम्यः ८

इन्द्रं शुद्धो हि नो रुयिं शुद्धो रत्नानि दाशुषे ।

शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिषाससि ९ [३१] (१५९६)

(९६)

११ तिरश्चीराङ्गिरसो, धृतानो वा मारुतः । इन्द्रः, १४ इन्द्रामरुतः १५ इन्द्रावृहस्पती ।

त्रिष्टुप्, ४ विराट्, ११ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

अस्मा उपास आतिरन्त याम—मिन्द्राय नक्तमूर्म्याः सुवाचः ।

अस्मा आपो मातरः सप्त तस्थु—र्नभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः १

अतिविद्धा विथुरेणां चिदध्ना त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् ।

न तद्देवो न मर्त्यस्तुतुर्या—द्यानि प्रवृद्धो वृषभश्चकार २

इन्द्रस्य वज्रं आयसो निमिश्रं इन्द्रस्य बाह्वोर्भूयिष्ठमोजः ।

शीर्षन्निन्द्रस्य क्रतवो निरेक आसन्नेषन्त श्रुत्या उपाके ३

मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये त्वा च्यवनमच्युतानाम् ।

मन्ये त्वा सत्त्वनामिन्द्र केतुं मन्ये त्वा वृषभं चर्षणीनाम् ४

आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मदच्युतमहये हन्तवा उ ।

प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् ५ [३२]

तमु ष्टवाम य इमा जजान विश्वा जातान्यवराण्यस्मात् ।

इन्द्रेण मित्रं दिधिषेम गीर्भिरुपो नमोर्भिवृषभं विशेम ६

वृत्रस्य त्वा श्वसथादीषमाणा विश्वे देवा अजहुये सखायः ।

मरुद्भिर्निन्द्र सख्यं ते अस्त्व—थेमा विश्वाः पृतना जयासि ७

त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो वावृधाना उस्मा इव राशयो यज्ञियासः ।

उप त्वेमः कृधि नो भागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ८

तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्त इन्द्र प्रति वज्रं दधर्ष ।

अनायुधासो असुरा अदेवा—श्चक्रेण ताँ अप वप ऋजीषिन् ९

मह उग्राय तवसे सुवृक्तिं प्रेरय शिवतमाय पश्वः ।

गिर्विहसे गिर इन्द्राय पूर्वी—र्धेहि तन्वे कुविदुङ्ग वेदत् १० [३३] (१६०६)

उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां दुणा न पारमीरया नदीनाम् ।	
नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदुङ्ग वेदत्	११
तद्विविद्धि यत् त इन्द्रो जुजोषत् स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास ।	
उप भूष जरितर्मा रुवण्यः श्रावया वाचं कुविदुङ्ग वेदत्	१२
अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठ—दियानः कृष्णो दुशभिः सहस्रैः ।	
आवत् तमिन्द्रः शच्या धमन्त—मप स्नेहितीर्नुमणा अधत्त	१३
द्रप्समपश्यं विषुणे चरन्त—मुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः ।	
नभो न कृष्णमवतस्थिवांस—मिष्यामि वो वृषणो युध्यताजौ	१४
अध द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे ऽधारयत् तन्वं तित्विषाणः ।	
विशो अदेवीरभ्याइ चरन्ती—बृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे	१५ [३४]
त्वं ह त्यत् सप्तभ्यो जायमानो ऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र ।	
गूळहे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमन्द्र्यो भुवनेभ्यो रणं धाः	१६
त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन् धृषितो जघन्थ ।	
त्वं शुष्णस्यावातिरो वर्धत्रै—स्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्द्रः	१७
त्वं ह त्यद्वृषभ चर्षणीनां घ्नो वृत्राणां तविषो बभूथ ।	
त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान् त्वमपो अजयो दासपत्नीः	१८
स सुक्रतू रणिता यः सुतेष्व—नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् ।	
य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीदुन्यमाहुः	१९
स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत् तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम ।	
स प्राविता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य श्रवस्यस्य दाता	२०
स वृत्रहेन्द्र ऋभुक्षाः सद्यो जजानो हव्यो बभूव ।	
कृण्वन्नपांसि नर्यां पुरूणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः	२१ [३५] (१६१७)

(९७)

१५ रेभः काश्यपः । इन्द्रः । बृहती, १०, १३ अतिजगती, ११-१२ उपरिष्ठाद्बृहती,
१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

या इन्द्र भुज आभरः स्वर्वा असुरेभ्यः
स्तोतारमिन्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः

१ (१६१८)

यमिन्द्र दधिपे त्व—मश्वं गां भागमव्ययम् ।
 यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पुनौ २
 य इन्द्र सस्त्यत्रतो ऽनुष्वापमदेवयुः ।
 स्वैः ष एवैर्मुमुरत् पोष्यं रयिं संनुतर्धेहि तं ततः ३
 यच्छक्रासिं परावति यदवावति वृत्रहन् ।
 अतस्त्वा गीर्भिर्द्युगादिन्द्र केशिभिः सुतावाँ आ विवासति ४
 यद्वासिं रोचने दिवः समुद्रस्याधि विष्टपिं ।
 यत् पार्थिवे सदेने वृत्रहन्तम् यदुन्तरिक्ष आ गहि ५ [३६]

स नः सोमेषु सोमपाः सुतेषु शवसस्पते ।
 मादयस्व राधसा सुनुतावते—न्द्र राया परीणसा ६
 मा न इन्द्र परा वृण—गभवा नः सधमाद्यः ।
 त्वं न ऊती त्वमिन्न आप्यं मा न इन्द्र परा वृणक् ७
 अस्मे इन्द्र सचा सुते नि षदा पीतये मधु ।
 कृधी जरित्रे मधवन्नवो मह—दस्मे इन्द्र सचा सुते ८
 न त्वा देवास आशत न मर्त्यासो अद्रिवः ।
 विश्वा जातानि शवसाभिभूरसि न त्वा देवास आशत ९
 विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजू—स्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
 क्रत्वा वरिष्ठं वरं अमुरिमुतो—ग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम् १० [३७]

समीं रेभासो अस्वर—न्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
 स्वर्पतिं यदीं वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ११
 नेमिं नमन्ति चक्षसा मेघं विप्रा अभिस्वरा ।
 सुदीतयो वो अद्रुहो ऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्त्रभिः १२
 तमिन्द्रं जोहवीमि मधवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कुतं शवांसिं ।
 मंहिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियो वर्तद्वाये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री १३
 त्वं पुर इन्द्र चिकिदेना व्योजसा शविष्ठ शक्र नाशयध्यै ।
 त्वद्विश्वानि भुवनानि वज्रिन् द्यावा रेजेते पृथिवी च भीषा १४
 तन्म ऋतमिन्द्र शूर चित्र पात्व—पो न वज्रिन् दुरितातिं पर्षि भूरिं ।
 कदा न इन्द्र राय आ दशस्ये—विश्वप्स्यस्य स्पृहयाय्यस्य राजन् १५ [३८] (१६३२)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३९]

(९८)

१२ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । उष्णिक्; ७, १०-११ ककुप्; ९, १२ पुरउष्णिक् ।

इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे १
 त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो महौ असि २
 विभ्राजस्त्रयोतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः । देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे ३
 एन्द्र नो गधि प्रियः सत्राजिदगोह्यः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्दिवः ४
 आभि हि संत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो वृधः पतिर्दिवः ५
 त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र कृता पुरामसि । हुन्ता दस्योर्मनोवृधः पतिर्दिवः ६[१]

अधा हीन्द्र गिर्वण उप त्वा कामान् महः संसृज्महे । उदेव यन्त उदभिः ७
 वार्ण त्वा यव्याभिर्वर्धन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वासं चिदद्विवो दिवेदिवे ८
 युञ्जन्ति हरी इषिरस्य गार्थ्यो रौ रथ उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोयुजा ९
 त्वं न इन्द्रा भेरु ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं प्रतनाषहम् १०
 त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधा ते सुन्नमीमहे ११
 त्वां शुष्मिन् पुरुहूत वाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व सुवीर्यम् १२[२](१६४४)

(९९)

८ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन् वज्रिन् भूर्णयः
 स इन्द्र स्तोमवाहसामिह श्रुध्युप स्वसरमा गहि १
 मत्स्वा सुशिप्र हरिस्तदीमहे त्वे आ भूषन्ति वेधसः ।
 तव श्रवांस्युपमान्युक्थ्या सुतेष्विन्द्र गिर्वणः २
 श्रायन्त इव सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ।
 वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम ३
 अनर्शरातिं वसुदामुप स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।
 सो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो दानाय चोदयन् ४
 त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः ।
 अशस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुण्यतः ५ (१६४९)

अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा ।
 विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे वृत्रं यदिन्द्र तूर्वासि ६
 इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।
 आशुं जेतारं हेतारं रथीतम्—मतूतं तुष्ट्यावृधम् ७
 इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।
 समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसूजुवम् ८ [३] (१६५२)

(१००)

(१२) १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः, ४-५ इन्द्रः । इन्द्रः, ८ सुपर्णः, ९ वज्रो वा, १०-११ वाक् ।
 त्रिष्टुप्, ६ जगती, ७-९ अनुष्टुप् ।

अयं तं एमि तन्वां पुरस्ता—द्विश्वे देवा अभि मां यन्ति पश्चात् ।
 यदा मह्यं दीर्धरो भागमिन्द्रा—ऽऽदिन्मया कृणवो वीर्याणि १
 दधामि ते मधुनो भक्षमग्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः ।
 असश्च त्वं दक्षिणतः सखा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि २
 प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदि सत्यमस्ति ।
 नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई ददर्श कमभि ष्टवाम ३
 अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा जातान्यभ्यस्मि मृहा ।
 क्रतस्य मां प्रदिशो वर्धय—न्त्यादर्दिरो भुवना ददर्शमि ४
 आ यन्मा वेना अरुहन्नृतस्यै एकमासीनं हर्यतस्य पृष्ठे ।
 मनश्चिन्मे हृद आ प्रत्यवोच—दचिक्कदुच्छिशुमन्तः सखायः ५
 विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या या चकर्थं मघवान्निन्द्र सुन्वते ।
 पारावतं यत् पुरुसंभूतं व—स्वपावृणोः शरभाय ऋषिबन्धवे ६ [४]

प्र नूनं धावता पृथङ् नेह यो वो अवावरीत् ।
 नि षीं वृतस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत् ७
 मनोजवा अयमान आयसीमंतरत् पुरम् ।
 दिवं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत् ८
 समुद्रे अन्तः शयत उद्रा वज्रो अभीवृतः ।
 भरन्त्यस्मै संयतः पुरःप्रस्रवणा बलिम् ९ (१६६१)

यद्वाग्वदन्त्याविचेतनानि राष्ट्रीं देवानां निषसाद मन्द्रा ।
 चतस्र ऊर्जं दुदुहे पर्यासि कं स्विदस्याः परमं जंगाम १०
 देवीं वार्चमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।
 सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु ११
 सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व द्यौर्देहि लोकं वज्राय विष्क्रमे ।
 हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धूनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः १२ [५] (१६६४)

(१०१)

१६ जमदग्निर्भागवः । मित्रावरुणौ, ५ मित्रावरुणादित्याः, ६ आदित्याः, ७-८ अश्विनौ, ९-१० वायुः,
 ११-१२ सूर्यः, १३ उषाः सूर्यप्रभा वा, १४ पवमानः, १५-१६ गौः । १-२ प्रगाथः =
 (बृहती, सतोबृहती), ३ गायत्री, ४ सतोबृहती, ५-१३ प्रगाथः = (विषमा बृहती,
 समा सतोबृहती,) १४-१६ त्रिष्टुप् ।

ऋधगिथा स मर्त्यः शशमे देवतातये ।
 यो नूनं मित्रावरुणावभिष्टय आचक्रे हव्यदातये १
 वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षसा नरा राजाना दीर्घश्रुत्तमा ।
 ता बाहुता न दुंसना रथर्यतः साकं सूर्यस्य रुदिमभिः २
 प्र यो वां मित्रावरुणा ऽजिरो दूतो अद्रवत् । अयःशीर्षा मदैरघुः ३
 न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते ।
 तस्मान्नो अद्य समृतेरुण्यतं बाहुभ्यां न उरुण्यतम् ४
 प्र मित्राय प्रार्थम्णे संचथ्यमृतावसो ।
 वरुथ्यं वरुणे छन्द्यं वचः स्तोत्रं राजसु गायत ५ [६]

ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वेकं पुत्रं तिसृणाम् ।
 ते धामान्यमृता मर्त्यानामदब्धा अभि चक्षते ६
 आ मे वचांस्युद्यता शुमत्तमानि कर्त्वा ।
 उभा यातं नासत्या सजोषसा प्रति हव्यानि वीतये ७
 रातिं यद्वाग्मरक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू ।
 प्राचीं होत्रां प्रतिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना ८
 आ नो यज्ञं दिविस्पृशं वायो याहि सुमन्मभिः ।
 अन्तः पवित्रं उपरि श्रीणानोऽं ऽयं शुक्रो अयामि ते ९ (१६७३)

वेत्यध्वर्युः पथिभी रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतये ।

अधा नियुत्व उभयस्य नः पिब शुचिं सोमं गवाशिरम् १० [७]

बण्महाँ असि सूर्य बळादित्य महाँ असि ।

महस्ते सतो महिमा पनस्यते ऽद्धा देव महाँ असि ११

बट् सूर्य श्रवसा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि ।

मह्ना देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम् १२

इयं या नीच्यकिणी रूपा रोहिण्या कृता ।

चित्रेव प्रत्यदर्शयत्युन्तर्दशसु बाहुषु १३

प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुर्न्युन्या अर्कमभितो विविश्रे ।

बृहद्ध तस्थौ भुवनेष्वन्तः पवमानो हरित आ विवेश १४

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ।

प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदिति वधिष्ट १५

वचोविदुं वाचमुदीरयन्तीं विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानाम् ।

देवीं देवेभ्यः पर्येयुषीं गा—मा मावृक्त मर्त्यो दुभ्रचेताः १६ [८] (१६८०)

(१०२)

२२ भार्गवः प्रयोगः, अग्निर्वाहस्पत्यः, पावको वा, सहस्रः पुत्रौ गृहपति-यविष्ठौ
तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री ।

त्वमग्ने बृहद्रयो दधासि देव द्वाशुषे ।

कविर्गृहपतिर्युवा १

स न ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा ।

चिकिद्विभानवा वह २

त्वया ह स्विद्युजा वयं चोदिष्ठेन यविष्ठ्य ।

अभि ष्मो वार्जसातये ३

और्वभृगुवच्छुचिं मप्रवानवदा हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम् ४

हुवे वार्तस्वनं कविं पर्जन्यकन्ध्यं सहः ।

अग्निं समुद्रवाससम् ५ [९] (१६८५)

आ सवं सवितुर्यथा भगस्येव भुजिं हुवे ।	
अग्निं समुद्रवाससम्	६
अग्निं वो वृधन्तं मध्वराणां पुरुतमम् ।	
अच्छा नप्त्रे सहस्वते	७
अयं यथा न आभुवत् त्वष्टा रूपेव तक्षया ।	
अस्य कृत्वा यशस्वतः	८
अयं विश्वा अभि श्रियो ऽग्निर्देवेषु पत्यते ।	
आ वाजैरूपं नो गमत	९
विश्वेषामिह स्तुहि होतॄणां यशस्तमम् ।	
अग्निं यज्ञेषु पुर्व्यम्	१० [१०]
शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो दमेष्वा ।	
द्विदायं दीर्घश्रुतमः	११
तमर्वन्तं न सानसिं गृणीहि विप्र. शुष्मिणम् ।	
मित्रं न यातयज्जनम्	१२
उप त्वा जामयो गिरो देदिशतीर्हविष्कृतः ।	
वायोरनीके अस्थिरन्	१३
यस्य त्रिधात्वृतं बर्हिस्तस्थावसंदिनम् ।	
आपश्चिन्नि दधा पदम्	१४
पदं देवस्य मीळहुषो ऽनाधृष्टाभिरूतिभिः ।	
भद्रा सूर्य इवोपहृक्	१५ [११]
अग्ने घृतस्य धीतिभिस्तेपानो देव शोचिषा ।	
आ देवान् वक्षि यक्षि च	१६
तं त्वाजनन्त मातरः कविं देवासो अङ्गिरः ।	
हव्यवाहमर्मर्त्यम्	१७
प्रचेतसं त्वा कवे ऽग्ने द्रुतं वरेण्यम् ।	
हव्यवाहं नि षेदिरे	१८
नहि मे अस्त्यध्या न स्वधितिर्वनन्वति ।	
अथैतादृग्भरामि ते	१९ (१६९९)

यदग्ने कानि कानि चिदा ते दारुणि वृध्मसि ।

ता जुषस्व यविष्ठ्य

२०

यदच्युपजिह्विका यद्वग्नो अतिसर्पति ।

सर्वं तदस्तु ते घृतम्

२१

अग्निमिन्धानो मनसा धियं सचेत मर्त्यः ।

अग्निमीधे विवस्वाभिः

२२ [१२] (१७०२)

(१०३)

१४ सोभरिः काण्वः । अग्निः, १४ अग्न्यामृतः । वृहती, ५ विराड् रूपा, ७, ९, ११, १३ सतो वृहती,
८, १२ ककुप्, १० हसीयसी, १४ अनुष्टुप् ।

अदर्शि गातुवित्तमो यस्मिन् व्रतान्यादुधुः ।

उपो षु जातमार्यस्य वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः

१

प्र दैवोदासो अग्निर्देवाँ अच्छा न मज्मना ।

अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि

२

यस्माद्रेजन्त कृष्टयश्चकृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेघसाताविव त्मना ऽग्निं धीभिः संपर्यत

३

प्र यं राये निनीषसि मर्तो यस्ते वसो दाशत् ।

स वीरं धत्ते अग्न उक्थशंसिनं त्मना सहस्रपोषिणम्

४

स हृळ्हे चिदुभि तृणत्ति वाजमर्वता स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

त्वे देवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि

५ [१३]

यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।

मधोर्न पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्यग्रये

६

अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मज्यन्ते देवयवः ।

उभे तोके तनये दस्म विश्पते पर्षि राधो मघोनाम्

७

प्र मंहिष्ठाय गायत क्रताव्रे बृहते शुक्रशोचिषे ।

उपस्तुतासो अग्रये

८

आ वंसते मघवा वीरवद्यशः समिन्द्रो द्युमन्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्य च्छा वाजेमिरागमत्

९

(१७११)

प्रेष्ठमु प्रियाणां स्तुह्यासावार्तिथिम् ।

अग्निं रथानां यमम्

१० [१४]

उदिता यो निदिता वेदिता व—स्वा यज्ञियो ववर्तति ।

दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया वाजं सिषासतः

११

मा नो हणीतामर्तिथि—र्वसुरग्निः पुरुप्रशस्त एषः ।

यः सुहोता स्वध्वरः

१२

मो ते रिषन्ये अच्छोक्तिभिर्वसो ऽग्ने केभिश्चिदेवैः ।

कीरिश्चिद्धि त्वामीद्वे दुत्याय रातर्हव्यः स्वध्वरः

१३

आग्ने याहि मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये ।

सोमर्था उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे

१४ [१५] (१७१६)

॥ इत्यष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

सप्तममण्डलस्यान्तपर्यन्तं

५९७४

अष्टममण्डलस्य (वालखिल्यसहिता)

१७१६

„ (वालखिल्यरहिता १६३६)

सर्वयोगः ७६९०

अथ नवमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-२४]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम धारया	। इन्द्राय पातवे सुतः	१
रक्षोहा विश्वचर्षणि रभि योनिमयोहतम्	। द्रुणा सधस्थमासदत्	२
वरिवोधातमो भव मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः	। पर्षि राधो मघोनाम्	३
अभ्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा	। अभि वाजमुत श्रवः	४
त्वामच्छा चरामसि तदिदर्थं द्विवेदिवे	। इन्द्रो त्वे न आशसः	५ [१६]
पुनाति ते परिस्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता	। वारेण शश्वता तना	६
तमीमण्वीः समर्थ आ गृभ्णन्ति योषणो दश	। स्वसारः पार्ये द्विवि	७
तमीं हिन्वन्त्यगुवो धमन्ति बाकुरं दृतिम्	। त्रिधातु वारणं मधु	८
अभीर्दममद्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम्	। सोममिन्द्राय पातवे	९
अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्रते	। शूरो मघा च मंहते	१० [१७] (१०)

(२)

१० मेधातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व देववीरतिं पवित्रं सोम रंहा	। इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश	१
आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्दो द्युम्वत्तमः	। आ योनिं धर्णसिः सदः	२
अधुक्षत प्रियं मधु धारा सुतस्य वेधसः	। अपो वसिष्ठ सुक्रतुः	३
महान्तं त्वा महीरन्वापो अर्षन्ति सिन्धवः	। यदोभिर्वासयिष्यसे	४
समुद्रो अप्सु मामृजे विष्टम्भो धरुणो द्विवः	। सोमः पवित्रे अस्मयुः	५ [१८]
अचिक्रदुदृषा हरिर्महान् मित्रो न दर्शतः	। सं सूर्येण रोचते	६
गिरस्त इन्दु ओजसा मर्मज्यन्ते अपस्युवः	। याभिर्मदाय शुम्भसे	७
तं त्वा मदाय घृष्वय उ लोककृत्नुमीमहे	। तव प्रशस्तयो महीः	८
अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयुर्मध्वः पवस्व धारया	। पर्जन्यो वृष्टिमा इव	९
गोषा इन्दो नृषा अस्य श्वसा वाजसा उत	। आत्मा यज्ञस्य पूर्णः	१० [१९] (२०)

(३)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः, कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष देवो अमर्त्यः	पर्णवीरिव दीयति	। अभि द्रोणान्यासदम्	१
एष देवो विपा कृतो	ऽति ह्वरांसि धावति	। पवमानो अदाभ्यः	२
एष देवो विपन्युभिः	पवमान क्रतायुभिः	। हरिर्वाजाय मृज्यते	३
एष विश्वानि वार्या	शूरो यन्निव सत्त्वभिः	। पवमानः सिषासति	४
एष देवो रथर्यति	पवमानो दशस्यति	। आविष्कृणोति वग्वनुम्	५ [२०]
एष विप्रैरभिष्टुतो	ऽपो देवो वि गाहते	। दधद्रत्नानि द्वाशुषे	६
एष दिवं वि धावति	तिरो रजांसि धारया	। पवमानः कनिक्रदत्	७
एष दिवं व्यासरत्	तिरो रजांस्यस्पृतः	। पवमानः स्वध्वरः	८
एष प्रत्नेन जन्मना	देवो देवेभ्यः सुतः	। हरिः पवित्रे अर्षति	९
एष उ स्य पुरुव्रतो	जज्ञानो जनयन्निषः	। धारया पवते सुतः	१० [२१] (३०)

(४)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सना च सोम जेषि च	पवमान महि श्रवः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१
सना ज्योतिः सना स्वः	विश्वा च सोम सौभगा	। अथा नो वस्यसस्कृधि	२
सना दक्षमुत क्रतु	मप सोम मृधो जहि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	३
पवीतारः पुनीतन	सोममिन्द्राय पातवे	। अथा नो वस्यसस्कृधि	४
त्वं सूर्ये न आ भज	तव क्रत्वा तवोतिभिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	५ [२२]
तव क्रत्वा तवोतिभिः	ज्योक् पश्येम सूर्यम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	६
अभ्यर्ष स्वायुध	सोम द्विर्हंसं रयिम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	७
अभ्यर्षानपच्युतो	रयिं समत्सु सासहिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	८
त्वां यज्ञैरवीवृधन्	पवमान विधर्मणि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	९
रयिं नश्चित्रमश्विन	मिन्दो विश्वायुमा भर	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१० [२३] (४०)

(५)

११ काश्यपोऽसितो देवलो वा । आप्रीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ वह्निः, ५ देवीर्द्धारः, ६ उपासानकता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री, ८-११ अनुष्टुप् ।

समिद्धो विश्वतस्पतिः पवमानो वि राजति । प्रीणन् वृषा कर्निकदत् १
तनूनपात् पवमानः शृङ्गे शिशानो अर्षति । अन्तरिक्षेण रारंजत् २
इलेन्यः पवमानो रयिर्वि राजति द्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ३
वह्निः प्राचीनमोजसा पवमानः स्तृणन् हरिः । देवेषु देव ईयते ४
उदात्तैर्जिहते बृहद् द्वारो देवीर्हिरण्ययीः । पवमानेन सुष्टुताः ५ [२४]

सुशिलपे बृहती मही पवमानो वृषण्यति । नक्तोषासा न दर्शते ६
उभा देवा नृचक्षसा होतारा दैव्या हुवे । पवमान इन्द्रो वृषा ७

भारती पवमानस्य सरस्वतीळा मही ।

इमं नो यज्ञमा गमन् तिस्रो देवीः सुपेशसः ८

त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावानमा हुवे ।

इन्द्रुरिन्द्रो वृषा हरिः पवमानः प्रजापतिः ९

वनस्पतिं पवमान मध्वा समङ्गिध धारया ।

सहस्रवल्शं हरितं भ्राजमानं हिरण्ययम् १०

विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं पवमानस्या गत ।

वायुर्वृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ११ [२५] (५१)

(६)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अव्यो वारेंवस्मयुः १
अभि त्यं मद्यं मद्रु—मिन्द्रविन्द्र इति क्षर । अभि वाजिनो अर्वतः २
अभि त्यं पूर्ण्यं मदं सुवानो अर्ष पवित्र आ । अभि वाजमुत श्रवंः ३
अनु वृप्सास इन्द्रव आपो न प्रवतासरन् । पुनाना इन्द्रमाशत ४
यमत्यमिव वाजिनं मृजन्ति योषणो दश । वने क्रीळन्तमत्यविम् ५ [२६]

तं गोभिर्वृषणं रसं मदाय देववीतये । सुतं भराय सं सृज ६

(५७)

देवो देवाय धारये—न्द्राय पवते सुतः । पयो यदस्य प्रीपयत् ७
 आत्मा यज्ञस्य रंहा सुष्वाणः पवते सुतः । प्रत्नं नि पाति काव्यम् ८
 एवा पुनान इन्द्रयु—र्मदं मदिष्ठ वीतये । गुहा चिदधिषे गिरः ९ [२७] (६०)

(७)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्मिन्द्रवः पथा धर्मचतस्य सुश्रियः । विद्वाना अस्य योजनम् १
 प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरपो वि गाहते । हविर्हविष्णु वन्द्यः २
 प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रवृद्धने । सद्भाभि सत्यो अध्वरः ३
 परि यत् काव्या कवि—र्नुम्णा वसानो अर्षति । स्वर्वाजी सिंषासति ४
 पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमृणवन्ति वेधसः ५ [२८]
 अव्यो वारे परि प्रियो हरिवनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ६
 स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ७
 आ मित्रावरुणा भगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ८
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वार्जस्य सातये । श्रवो वसूनि सं जितम् ९ [२९] (६९)

(८)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमा अभि प्रिय—मिन्द्रस्य काममक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् १
 पुनानासश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्तु सुवीर्यम् २
 इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ३
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वति सप्त धीतयः । अनु विप्रा अमादिषुः ४
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेघ्यः । सं गोभिर्वासयामसि ५ [३०]
 पुनानः कलशेष्वा वस्त्राण्यरूपो हरिः । परि गव्यान्पव्यत ६
 मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विषः । इन्द्रो सखायमा विश ७
 वृष्टिं दिवः परि स्रव द्युन्नं पृथिव्या अधि । सहो नः सोम पृत्सु धाः ८
 नृचक्षंसं त्वा वय—मिन्द्रपीतं स्वविदम् । भक्षीमहि प्रजामिषम् ९ [३१] (७८)

(९)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रिया दिवः कविर्वयांसि नृप्योर्हितः । सुवानो याति कविक्रतुः १
 प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्बुहे । वीत्यर्षं चर्निष्ठया २
 स सुनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् । महान् मही क्रतावृधा ३
 स सप्त धीतिभिर्हितो नद्यो अजिन्वद्बुहः । या एकमक्षि वावृधुः ४
 ता अभि सन्तमस्तृतं महे युवानमा दधुः । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ५ [३२]

अभि वह्निरमर्त्यः सप्त पश्यति वार्वहिः । क्रिविर्द्वीवीरतर्पयत् ६
 अवा कल्पेषु नः पुमस्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ७
 नू नव्यसे नवीयसे सूक्ताय साधया पथः । प्रत्नवद्रोचया रुचः ८
 पवमान महि श्रवो गामश्वं रासि वीरवत् । सना मेधां सना स्वः ९ [३३] (८७)

(१०)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र स्वानासो रथा इवाऽर्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः १
 हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्त्योः । भरांसः कारिणामिव २
 राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातृभिः ३
 परि सुवानास इन्दवो मदाय बर्हणा गिरा । सुता अर्षन्ति धारया ४
 आपानासो विवस्वतो जनन्त उषसो भर्गम् । सूरः अण्वं वि तन्वते ५ [३४]

अप द्वारा मतीनां प्रत्ना ऋण्वन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ६
 समीचीनास आसते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ७
 नाभा नाभि न आ ददे चक्षुश्चित् सूर्ये सचा । कवेरपत्यमा दुहे ८
 अभि प्रिया दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ९ [३५] (९६)

(११)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उपास्मै गायता नरः पवमानायेन्दवे । अभि देवा इयक्षते १
 अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिथयुः । देवं देवाय देवयु २
 स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमवते । शं राजन्नोषधीभ्यः ३ (९९)

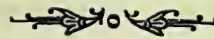

बभ्रवे नु स्वतवसे ऽरुणाय दिविस्पृशे । सोमाय गाथमर्चत	४
हस्तच्युतेभिरद्रिभिः सुतं सोमं पुनीतन । मधावा धावता मधु	५ [३६]
नमसेदुर्प सीदत दुधेदुभि श्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन	६
अमित्रहा विचर्षणिः पवस्व सोम शं गवे । देवेभ्यो अनुकामकृत्	७
इन्द्राय सोम पातवे मदाय परि विच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः	८
पवमान सुवीर्यं रयिं सोम रिरिहि नः । इन्दुविन्द्रेण नो युजा	९ [३७] (१०५)

(१२)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमिन्दवः सुता ऋतस्य सादने । इन्द्राय मधुमत्तमाः	१
अभि विप्रा अनूषत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये	२
मदच्युत क्षेति सादने सिन्धोरुर्मा विपश्चित् । सोमो गौरी अधि श्रितः	३
दिवो नाभा विचक्षणो ऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः	४
यः सोमः कलशेष्वौ अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि पस्वजे	५ [३८]
प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्याधि विष्टपि । जिन्वन् कोशं मधुश्चुतम्	६
नित्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धीनामन्तः सवर्धुवः । हिन्वानो मानुषा युगा	७
अभि प्रिया दिवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कविः	८
आ पवमान धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वाभुवम्	९ [३९] (११४)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८॥ व० १-३३]

(१३)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमः पुनानो अर्षति सहस्रधारो अत्यविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्	१
पवमानमवस्यवो विप्रमभि प्र गायत । सुष्वाणं देववीतये	२
पवन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये	३
उत नो वाजसातये पवस्व बृहतीरिषः । द्युमर्दिन्दो सुवीर्यम्	४
ते नः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः	५ [१]
अत्या हियाना न हेतुभि रसृग्रं वाजसातये । वि वारमव्यमाशवः	६
वाश्रा अर्षन्तीन्दवो ऽभि वत्सं न धेनवः । दुधन्विरे गर्भस्तयोः	७
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पवमान कर्निकदत् । विश्वा अप द्विषो जहि	८
अपघ्नन्तो अरावणः पवमानाः स्वर्हशः । योनावृतस्य सीदत	९ [२] (१२३)

(१४)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रासिष्यदत् कविः सिन्धोरुर्मावार्धं श्रितः । कारं बिभ्रत् पुरुस्पृहम् १
 गिरा यद्वी सर्वन्धवः पञ्च व्राता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् २
 आदस्य शुष्मिणो रसे विश्वे देवा अमत्सत । यद्वी गोभिर्वसायते ३
 निरिणानो वि धावति जहृच्छर्याणि तान्वा । अत्रा सं जिघ्रते युजा ४
 नप्तीभिर्यो विवस्वतः शुभ्रो न मामृजे युवा । गाः कृण्वानो न निर्णिजम् ५ [३]

अतिं श्रिती तिरश्चता गव्या जिगात्यण्व्या । वग्नूमियर्ति यं विदे ६
 अभि क्षिपः समगमत मर्जयन्तीरिषस्पतिम् । पूष्ठा गृभ्णत वाजिनः ७
 परि दिव्यानि मर्मृशद् विश्वानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ८ [४] (१३१)

(१५)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष धिया यात्यण्व्या शूरो रथेभिराशुभिः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् १
 एष पुरु धियायते बृहते देवतातये । यत्रामृतास आसते २
 एष हितो वि नीयते ऽन्तः शुभ्रावता पथा । यदी तुञ्जन्ति भूर्णयः ३
 एष शृङ्गाणि दोधुव—च्छिशीति यूथ्योऽ वृषा । नृम्णा दधान ओजसा ४
 एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिरंशुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ५
 एष वसूनि पिबुना परुषा ययिवाँ अति । अव शादेषु गच्छति ६
 एतं मृजन्ति मर्ज्य—मुप द्रोणेष्वायवः । प्रचक्राणं महीरिषः ७
 एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सप्त धीतर्यः । स्वायुधं मदिन्तमम् ८ [५] (१३२)

(१६)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते सोतार ओण्योऽ रसं मदाय घृष्वये । सर्गो न तुक्त्येतशः १
 क्रत्वा दक्षस्य रथ्य—मपो वसानमन्धसा । गोषामण्वेषु सश्रिम २
 अनसमप्सु दुष्टरं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे ३
 प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्षति । क्रत्वा सधस्थमासदत् ४ (१४३)

प्र त्वा नमोभिरिन्द्व इन्द्र सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः ५	
पुनानो रूपे अव्यये विश्वा अर्षन्नभि श्रियः । शूरो न गोपु तिष्ठति ६	
दिवो न सानु पिप्युषी धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्षति ७	
त्वं सोम विपश्चितं तना पुनान आयुषु । अव्यो वारं वि धावसि ८ [६] (१४७)	

(१७)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र निम्नेनैव सिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णयः । सोमा असृग्रमाशवः १	
अभि सुवानास इन्द्वो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रं सोमासो अक्षरन् २	
अत्यूर्मिर्मत्सरो मदुः सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ३	
आ कलशेषु धावति पवित्रे परि पिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते ४	
अति त्री सोम रोचना रोहन् न भ्राजसे दिवम् । इष्णन् त्सूर्यं न चोदयः ५	
अभि विप्रा अनूषत मूर्धन् यज्ञस्य कारवः । दधानाश्चक्षांसि प्रियम् ६	
तमु त्वा वाजिनं नरो धीभिर्विप्रा अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये ७	
मधोर्धारामनु क्षर तीवः सधस्थमासदः । चारुर्ऋताय पीतये ८ [७] (१५५)	

(१८)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मर्देषु सर्वधा असि १	
त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्र जातमन्धसः । मर्देषु सर्वधा असि २	
तव विश्वे सजोषसो देवासः पीतिमाशत । मर्देषु सर्वधा असि ३	
आ यो विश्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्दुधे । मर्देषु सर्वधा असि ४	
य इमे रोदसी मही सं मातरैव दोहते । मर्देषु सर्वधा असि ५	
परि यो रोदसी उभे सद्यो वार्जेभिरर्षति । मर्देषु सर्वधा असि ६	
स शुष्मी कलशेष्वा पुनानो अचिक्रदत् । मर्देषु सर्वधा असि ७ [८] (१६२)	

(१९)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यत् सोम चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनान आ भर १	
युवं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यतं धियः २	(१६४)

वृषा पुनान आयुषु	स्तनयन्नाधि बर्हिषि	। हरिः सन् योनिमासदत्	३
अवावशन्त धीतयो	वृषभस्याधि रेतसि	। सूनोर्वत्सस्य मातरः	४
कुविद्वृषण्यन्तीभ्यः	पुनानो गर्भमादधत्	। याः शुक्रं दुहते पर्यः	५
उप शिक्षापतस्थुषो	भियसमा धेहि शत्रुषु	। पवमान विदा रयिम्	६
नि शत्रोः सोम वृण्यं	नि शुष्मं नि वर्यस्तिर । दूरे वा सतो अन्ति वा	७ [९] (१६९)	

(२०)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र कुविर्देववीतये	ऽव्यो वारोभिरर्षति	। साह्वान् विश्वा अभि स्पृधः	१
स हि ष्मा जरितृभ्य आ	वाजं गोमन्तमिन्वति । पवमानः सहस्रिणम्		२
परि विश्वानि चेतसा	मृशसे पवसे मती	। स नः सोम श्रवो विदः	३
अभ्यर्ष बृहद्यशो	मघवन्धो ध्रुवं रयिम्	। इषं स्तोतृभ्य आ भर	४
त्वं राजेव सुवतो	गिरः सोमा विवेशिथ	। पुनानो वहे अद्भुत	५
स वह्निरप्सु दुष्टरो	मृज्यमानो गर्भस्त्योः	। सोमश्चमूषु सीदति	६
क्रीळुर्मखो न मंहयुः	पवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	७ [१०] (१७६)

(२१)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते धावन्तीन्दवः	सोमा इन्द्राय घृष्वयः	। मत्सरासः स्वर्विदः	१
प्रवृण्वन्तो अभियुजः	सुष्वये वरिवोविदः	। स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः	२
वृथा क्रीळन्त इन्दवः	सधस्थमभ्येकमित्	। सिन्धोरूमा व्यक्षरन्	३
एते विश्वानि वार्या	पवमानास आशत	। हिता न सप्तयो रथे	४
आस्मिन् पिशङ्गमिन्दवो	दधाता वेनमादिशे	। यो अस्मभ्यमरावा	५
ऋभुर्न रथ्यं नवं	दधाता केतमादिशे	। शुक्राः पवध्वमर्णसा	६
एत उ त्वे अवीवशन्	काष्ठां वाजिनो अकृत । सतः प्रासाविषुर्मतिम्	७ [११] (१८३)	

(२२)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमास आशवो	रथा इव प्र वाजिनः	। सर्गाः सृष्टा अहेषत	१
एते वाता इवोरवः	पर्जन्यस्येव वृष्टयः	। अग्नेरिव भ्रमा वृथा	२ (१८५)

एते पूता विपश्चितः सोमांसो दध्याशिरः । विपा व्यानशुर्धियः ३
एते मृष्टा अमर्त्याः ससृवांसो न शश्रमुः । इयक्षन्तः पथो रजः ४
एते पृष्ठानि रोदंसो विप्रियन्तो व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः ५
तन्तुं तन्वानमुत्तममनु प्रवत आशत । उतेदमुत्तमाय्यम् ६
त्वं सोम पणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । ततं तन्तुमचिक्रदः ७ [१२] (१९०)

(२३)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमाशवो मधोर्मदस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या १
अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः । रुचे जनन्त सूर्यम् २
आ पवमान नो भराऽर्यो अदाशुषो गर्गम् । कृधि प्रजावतीरिषः ३
अभि सोमास आयवः पवन्ते मद्यं मदम् । अभि कोशं मधुश्रुतम् ४
सोमो अर्षति धर्णसि र्दधान इन्द्रिय रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः ५
इन्द्राय सोम पवसे देवेभ्यः सधमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिषाससि ६
अस्य पीत्वा मदाना मिन्द्रो वृत्राण्यप्रति । जघान जघनच्च नु ७ [१३] (१९७)

(२४)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो अधन्विषुः पवमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृञ्जत १
अभि गावो अधन्विषु रापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत २
प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो वि नीयसे ३
त्वं सोम नृमार्दनः पवस्व चर्षणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः ४
इन्द्रो यदद्रिभिः सुतः पवित्रं परिधावसि । अरमिन्द्रस्य धाम्ने ५
पवस्व वृत्रहन्तमो कथेभिरनुमाद्यः । शुचिः पावको अञ्जतः ६
शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीरघशंसहा ७ [१४] (२०४)

(२५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० २५-६०]

६ दृळ्हच्युत आगस्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतये हरे । मरुद्भ्यो वायवे मदः १
पवमान धिया हितोऽभि योनिं कर्निक्रदत् । धर्मेणा वायुमा विश २ (२०६)

सं देवैः शोभते वृषा	कविर्योनावधि प्रियः । वृत्रहा देववीतमः	३
विश्वा रूपाण्याविशन् पुनानो याति हर्यतः । यत्रामृतास आसते		४
अरुषो जनयन् गिरः सोमः पवत आयुषक् । इन्द्रं गच्छेन् कविक्रतुः		५
आ पवस्व मदिन्तम पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम्		६ [१५] (२१०)

(२६)

६ इधमवाहो दार्ढ्युतः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तममृक्षन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रासो अण्व्या धिया	१
तं गावो अभ्यनूषत सहस्रधारमक्षितम् । इन्द्रं धर्तारमा दिवः	२
तं वेधां मेधयाहचन् पवमानमधि द्यवि । धर्णसिं भूरिधायसम्	३
तमह्यन् भुरिजोर्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम्	४
तं सानावधि जामयो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम्	५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पवमान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम्	६ [१६] (२१६)

(२७)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घ्नन्नप सिधः	१
एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित् परि पिच्यते । पवित्रे दक्षसाधनः	२
एष नृभिर्वि नीयते दिवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित्	३
एष गव्युरचिक्रदुत् पवमानो हिरण्ययुः । इन्द्रः सत्राजिदस्तुतः	४
एष सूर्येण हासते पवमानो अधि द्यवि । पवित्रे मत्सरो मदः	५
एष शुभ्यसिष्यदन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्द्रुरिन्द्रमा	६ [१७] (२२२)

(२८)

६ प्रियमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अव्यो वारं वि धावति	१
एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्	२
एष देवः शुभायते ऽधि योनावमर्त्यः । वृत्रहा देववीतमः	३
एष वृषा कनिक्रदहशभिर्जामिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति	४ (२२६)

एष सूर्यमरोचयत् पवमानो विचर्षणिः । विश्वा धामानि विश्ववित् ५
 एष शुष्म्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्षति । देवावीरघशंसहा ६ [१८] (२२८)

(२९)

६ नृमेघ आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्रास्य धारा अक्षरन् वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रभूषतः १
 ससिं मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् २
 सुषहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् ३
 विश्वा वसूनि संजयन् पवस्व सोम धारया । इनु द्वेषांसि सध्यक् ४
 रक्षा सुनो अररुषः स्वनात् समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुचमहे ५
 एन्दो पार्थिवं रथिं दिव्यं पवस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर ६ [१९] (२३४)

(३०)

६ विन्दुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वार्चमिष्यति १
 इन्दुर्हियानः सोतृभिर्मृज्यमानः कनिक्रदत् । इयति वग्नुमिन्द्रियम् २
 आ नः शुष्मं नृपाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पवस्व सोम धारया ३
 प्र सोमो अति धारया पवमानो असिष्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ४
 अप्सु त्वा मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये ५
 सुनोता मधुमत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्धाय मत्सरम् ६ [२०] (२४०)

(३१)

६ गोतमो राङ्गणः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसः स्वाध्यः पवमानासो अक्रमुः । रथिं कृण्वन्ति चेतनम् १
 दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो द्युमन्वर्धनः । भवा वाजानां पतिः २
 तुभ्यं वाता अभिप्रियस्तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः ३
 आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संगथे ४
 तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रो दुदुहे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानेवि ५
 स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम् । इन्दो सखित्वमुश्मसि ६ [२१] (२४६)

(३२)

६ इयावाश्व आत्रेयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो मदृच्युतः	श्रवसे नो मधोनः	।	सुता विदथे अक्रमुः	१
अदीं त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः	।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
अदीं हंसो यथा गणं	विश्वस्यावीवशन्मतिम्	।	अत्यो न गोभिरज्यते	३
उभे सोमावचाकशन्	मृगो न तक्तो अर्षसि	।	सीदन्नृतस्य योनिमा	४
अभि गावो अनूपत	योषां जारमिव प्रियम्	।	अगन्नाजिं यथा हितम्	५
अस्मे धेहि द्युमद्यशो	मधवन्त्यश्च मह्यं च	।	सनिं मेधामुत श्रवः	६ [२२] (२५२)

(३३)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो विपश्चितो	ऽपां न यन्त्यूर्मयः	।	वनानि महिषा इव	१
अभि द्रोणानि बभ्रवः	शुक्रा ऋतस्य धारया	।	वाजं गोमन्तमक्षरन्	२
सुता इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः	।	सोमा अर्पन्ति विष्णवे	३
तिस्रो वाच उदीरते	गावो मिमन्ति धेनवः	।	हरिरेति कनिक्रदत्	४
अभि ब्रह्मीरनूपत	यद्वाक्कृतस्य मातरः	।	मर्मज्यन्ते दिवः शिशुम्	५
रायः समुद्रांश्चतुरो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	।	आ पवस्व सहस्रिणः	६ [२३] (२५८)

(३४)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सुवानो धारया तने	न्दुहिन्वानो अर्पति	।	रुजद्वळ्हा व्योजसा	१
सुत इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः	।	सोमो अर्पति विष्णवे	२
वृषाणं वृषभिर्यतं	सुन्वन्ति सोममद्रिभिः	।	दुहन्ति शक्मना पर्यः	३
भुवत् त्रितस्य मज्यो	भुवदिन्द्राय मत्सरः	।	सं रूपैरज्यते हरिः	४
अभीमृतस्य विष्टपं	दुहते पृश्निमातरः	।	चारु प्रियतमं हविः	५
समेनमहुता इमा	गिरो अर्पन्ति ससुतः	।	धेनूर्वाश्रो अवीवशत्	६ [२४] (२६४)

(३५)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ नः पवस्व धारया	पवमान रयिं पृथुम्	।	यया ज्योतिर्विदासि नः	१
इन्द्रो समुद्रमीह्य	पवस्व विश्वमेजय	।	रायो धर्ता न ओजसा	२ (२६६)

त्वया वीरेण वीरवो	ऽभि ग्याम पृतन्यतः	।	क्षरा णो अभि वार्यम्	३
प्र वाजमिन्दुरिष्यति	सिषासन् वाजसा ऋषिः	।	व्रता विद्वान आयुधा	४
तं गीर्भिर्वाचमीह्वयं	पुनानं वासयामसि	।	सोमं जनस्य गोपतिम्	५
विश्वो यस्य व्रते जनो	दाधार धर्मेणस्पतेः	।	पुनानस्य प्रभूवसोः	६ [२५] (२७०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असंजि रथ्यो यथा	पवित्रे चम्वोः सुतः	।	कार्मन् वाजी न्यक्रमीत्	१
स वह्निः सोम जागृविः	पर्वस्व देववीरतिं	।	अभि कोशं मधुश्रुतम्	२
स नो ज्योतींषि पूर्य	पर्वमान वि रोचय	।	क्रत्वे दक्षाय नो हिनु	३
शुम्भमान क्रतायुभिर्मृज्यमानो	गर्भस्त्योः	।	पर्वते वारे अव्यये	४
स विश्वा दाशुषे वसु	सोमो दिव्यानि पार्थिवा	।	पर्वतामान्तरिक्ष्या	५
आ दिवस्पृष्ठमश्वयुर्गैव्ययुः	सोम रोहसि	।	वीरयुः शवसस्पते	६ [२६] (२७६)

(३७)

६ रहुगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स सुतः पीतये वृषा	सोमः पवित्रे अर्षति	।	विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
स पवित्रे विचक्षणो	हरिरर्षति धर्णासिः	।	अभि योनिं कर्निकदत्	२
स वाजी रोचना दिवः	पर्वमानो वि धावति	।	रक्षोहा वारमव्ययम्	३
स त्रितस्याधि सानवि	पर्वमानो अरोचयत्	।	जामिभिः सूर्यं सह	४
स वृत्रहा वृषा सुतो	वरिवोविददाभ्यः	।	सोमो वाजमिवासरत्	५
स देवः कविनेषितोऽ	ऽभि द्रोणानि धावति	।	इन्दुरिन्द्राय मंहना	६ [२७] (२८२)

(३८)

६ रहुगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष उ स्य वृषा रथो	ऽव्यो वारैभिरर्षति	।	गच्छन् वाजं सहस्रिणम्	१
एतं त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः	।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
एतं त्यं हरितो दश	मर्मृज्यन्ते अपस्वुवः	।	याभिर्मदाय शुम्भते	३
एष स्य मानुषीष्वा	श्येनो न विक्षु सीदति	।	गच्छेन्नारो न योषितम्	४
एष स्य मद्यो रसो	ऽव चण्टे दिवः शिशुः	।	य इन्दुर्वारमाविशत्	५
एष स्य पीतये सुतो	हरिरर्षति धर्णासिः	।	क्रन्वन् योनिमभि प्रियम्	६ [२८] (२८८)

(३९)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आशुरर्षं बृहन्मते	परिं प्रियेण धाम्ना	। यत्र देवा इति ब्रवन्	१
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	जनाय यातयन्निषः	। वृष्टिं दिवः परिं स्रव	२
सुत एति पवित्र आ	त्विषिं दधान ओजसा	। विचक्षाणो विरोचयन्	३
अयं स यो दिवस्परिं	रघुयामां पवित्र आ	। सिन्धोरूमा व्यक्षरत्	४
आविवांसन् परावतो	अथो अर्वावतः सुतः	। इन्द्राय सिच्यते मधु	५
समीचीना अनूषत	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः	। योनावृतस्य सीदत	६ [२९] (२९४)

(४०)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुनानो अक्रमीवुभि	विश्वा मृधो विचर्षणिः	। शुम्भन्ति विप्रं धीतिभिः	१
आ योनिमरुणो रुह	द्रुमदिन्द्रं वृषा सुतः	। ध्रुवे सदासि सीदति	२
नू नो रयिं महामिन्दो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व सहस्रिणम्	३
विश्वा सोम पवमान	द्युम्नानीन्दुवा भर	। विदाः सहस्रिणीरिषः	४
स नः पुनान आ भर	रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम्	। जरितुर्वर्धया गिरः	५
पुनान इन्दुवा भर	सोमं द्विर्हसं रयिम्	। वृषन्निन्दो न उक्थ्यम्	६ [३०] (३००)

(४१)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ये गावो न भूर्णीय	स्त्वेषा अयासो अक्रमुः	। घ्नन्तः कृष्णामप त्वचम्	१
सुवितस्य मनामहे	ऽति सेतुं दुराव्यम्	। साह्वांसो दस्युमव्रतम्	२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः	पवमानस्य शुष्मिणः	। चरन्ति विद्युतो दिवि	३
आ पवस्व महीमिषं	गोमदिन्दो हिरण्यवत्	। अश्वावद्वाजवत् सुतः	४
स पवस्व विचर्षण	आ मही रोदसी पृण	। उषाः सूर्यो न रश्मिभिः	५
परिं णः शर्मयन्त्या	धारया सोम विश्वतः	। सरा रसेव विष्टपम्	६ [३१] (३०६)

(४२)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

जनयन् रोचना दिवो	जनयन्नप्सु सूर्यम्	। वसानो गा अपो हरिः	१
एष प्रत्नेन मन्मना	देवो देवेभ्यस्परिं	। धारया पवते सुतः	२ (३०८)

वावृधानाय तूर्वये पवन्ते वाजसातये । सोमाः सहस्रपाजसः ३
 दुहानः प्रत्नमित् पर्यः पवित्रे परिषिच्यते । क्रन्दन् देवाँ अजीजनत् ४
 अभि विश्वानि वार्याः ऽभि देवाँ कृतावृधः । सोमः पुनानो अर्षति ५
 गोमन्नः सोम वीरवृद्धावृद्धाजवत् सुतः । पवस्व बृहतीरिषः ६ [३२] (३१२)
 (४३)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 यो अत्यं इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीर्भिर्वासयामसि १
 तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये २
 पुनानो याति हर्यतः सोमो गीर्भिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ३
 पवमान विदा रयि मस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्दो सहस्रवर्चसम् ४
 इन्दुरत्यो न वाजसृत् कनिक्रन्ति पवित्र आ । यदक्षारतिं देवयुः ५
 पवस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ६ [३३] (३१८)

॥ इति षष्ठोऽष्टकः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४१]

(४४)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 प्र ण इन्दो महे तन ऊर्मि न बिभ्रदर्षसि । अभि देवाँ अयास्यः १
 मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कविः २
 अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः ३
 स नः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति ४
 स नो भगाय वायवे विप्रवीरः सुदावृधः । सोमो देवेष्वा यमत् ५
 स नो अद्य वसुत्तये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेषि श्रवो बृहत् ६ [१] (३२४)
 (४५)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 स पवस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्दुविन्द्राय पीतये १
 स नो अर्षाभि द्रुत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान् त्सखिभ्य आ वरम् २
 उत त्वामरुणं वयं गोभिरञ्जमो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि ३
 अत्यं पवित्रमक्रमीद् वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्देवेषु पत्यते ४
 समी सखायो अस्वरन् वने क्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुं नावा अनूषत ५
 तया पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम् ६ [२] (३३०)

(४६)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्रन् देववीतये	ऽत्यासः कृत्या इव	। क्षरन्तः पर्वतावृधः	१
परिष्कृतास इन्द्वो	योधेव पित्र्यावती	। वायुं सोमा असृक्षत	२
एते सोमास इन्दवः	प्रयस्वन्तश्चमू सुताः	। इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः	३
आ धावता सुहस्त्यः	शुक्रा गृभ्णीत मन्थिना	। गोभिः श्रीणीत मत्सरम्	४
स पवस्व धनंजय	प्रयन्ता राधसो महः	। अस्मभ्यं सोम गातुवित्	५
एतं मृजन्ति मर्ज्यं	पवमानं दश क्षिपः	। इन्द्राय मत्सरं मदम्	६ [३] (३३६)

(४७)

५ कविभार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया सोमः सुकृत्या	महश्चिदभ्यवर्धत	। मन्दान उद्वृषायते	१
कृतानीदस्य कर्त्वा	चेतन्ते दस्युतर्हणा	। ऋणा च धृष्णुश्चयते	२
आत् सोम इन्द्रियो रसो	वज्रः सहस्रसा भुवत्	। उक्थं यदस्य जायते	३
स्वयं कविर्विधर्तरि	विप्राय रत्नमिच्छति	। यदी मर्मज्यते धियः	४
सिषासतू रयीणां	वाजेष्वर्वतामिव	। भरेषु जिग्युषामसि	५ [४] (३४१)

(४८)

५ कविभार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तं त्वा नृम्णानि बिभ्रतं	सधस्थेषु महो दिवः	। चारुं सुकृत्ययेमहे	१
संवृक्तधृष्णुमुक्थ्यं	महामहिव्रतं मदम्	। शतं पुरो रुरुक्षणिम्	२
अतस्त्वा रयिमभि	राजानं सुकतो दिवः	। सुपर्णो अव्यथिर्भरत्	३
विश्वस्मा इत् स्वर्हृशे	साधारणं रजस्तुरम्	। गोपामृतस्य विर्भरत्	४
अधा हिन्वान इन्द्रियं	ज्यायो महित्वमानशे	। अभिष्टिकृद्विचर्षणिः	५ [५] (३४६)

(४९)

५ कविभार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व वृष्टिमा सु नो	ऽपामूर्मिं दिवस्परि	। अयक्ष्मा बृहतीरिषः	१
तया पवस्व धारया	यया गाव इहागमन्	। जन्यास उप नो गृहम्	२
घृतं पवस्व धारया	यज्ञेषु देववीतमः	। अस्मभ्यं वृष्टिमा पव	३
स न ऊर्जे व्यय्यं	पवित्रं धाव धारया	। देवासः शृणवन् हि कम्	४
पवमानो असिष्यदु	द्रक्षांस्यपजङ्घनत्	। प्रत्नवद्वोचयन् रुचः	५ [६] (३५१)

(५०)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मास ईरते	सिन्धोरूर्मेरिव स्वनः ।	वाणस्य चोदया पविम्	१
प्रसवे त उदीरते	तिस्रो वाचो मखस्युवः ।	यदव्य एषि सानवि	२
अव्यो वारे परि प्रियं	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।	पवमानं मधुश्रुतम्	३
आ पवस्व मदिन्तम	पवित्रं धारया कवे ।	अर्कस्य योनिमासदम्	४
स पवस्व मदिन्तम	गोभिरञ्जानो अक्तुभिः ।	इन्दुविन्द्राय पीतये	५ [७] (३५६)

(५१)

५ उचथ्य आ रिसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं	सोमं पवित्र आ सृज ।	पुनीहीन्द्राय पातवे	१
दिवः पीयूषमुत्तमं	सोममिन्द्राय वज्रिणे	सुनोता मधुमत्तमम्	२
तव त्य इन्दो अन्धसो	देवा मधोर्व्यश्रते	पवमानस्य मरुतः	३
त्वं हि सोम वर्धयन्	त्सुतो मदाय भूर्णये	वृषन् त्सोतारमूतये	४
अभ्यर्प विचक्षण	पवित्रं धारया सुतः	अभि वाजमुत श्रवः	५ [८] (३६१)

(५२)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि द्युक्षः सनद्रयि	भरद्वाजं नो अन्धसा	सुवानो अर्ष पवित्र आ	१
तव प्रत्नेभिरध्वभि	रव्यो वारे परि प्रियः	सहस्रधारो यात् तना	२
चरुर्न यस्तमीह्वये	न्दो न दानमीह्वय	वधैर्वधस्रवीह्वय	३
नि शुष्ममिन्दवेष्टां	पुरुहूत जनानाम्	यो अस्माँ आदिदेशति	४
शतं न इन्द ऊतिभिः	सहस्रं वा शुचीनाम्	पवस्व मंहयद्रयिः	५ [९] (३६६)

(५३)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मासो अस्थू	रक्षो भिन्दन्तो अद्रिवः ।	नुदस्व याः परिस्पृधः	१
अया निजघ्निरोजसा	रथसङ्गे धने हिते	स्तवा अबिभ्युषा हृदा	२
अस्य व्रतानि नाधृषे	पवमानस्य दूढ्या	रुज यस्त्वा पृतन्यति	३
तं हिन्वन्ति मदच्युतं	हरिं नदीषु वाजिनम्	इन्दुमिन्द्राय मत्सरम्	४ [१०] (३७०)

(५४)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अस्य प्रत्तामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अह्नयः ।	पर्यः सहस्रसामृषिम्	१
अयं सूर्य इवोपहृग्यं सरांसि धावति ।	सप्त प्रवत आ दिवम्	२
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवनोपरि ।	सोमो देवो न सूर्यः	३
परि णो देववीतये वाजं अर्पसि गोमतः ।	पुनान इन्दविन्द्रयुः	४ [११] (३७४)

(५५)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यव्यवं नो अन्धसा पुष्टं पुष्टं परि स्रव ।	सोम विश्वा च सौभगा	१
इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः ।	नि बर्हिषि प्रिये सदः	२
उत नो गोविदश्ववित् पवस्व सोमान्धसा ।	मक्षतमेभिरहभिः	३
यो जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य ।	स पवस्व सहस्रजित्	४ [१२] (३७८)

(५६)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सोमं क्रतुं बृहद्वाशुः पवित्रे अर्पति ।	विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
यत् सोमो वाजमर्षति शतं धारा अपस्युवः ।	इन्द्रस्य सख्यमाविशन्	२
अभि त्वा योषणो दशं जारं न कन्यानूपत ।	मृज्यसे सोम सातये	३
त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्रव ।	नृन् तस्तोतृन् पाह्यंहसः	४ [१३] (३८२)

(५७)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते धारा असुश्रुतो दिवो न यन्ति वृष्टयः ।	अच्छा वाजं सहस्रिणम्	१
अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्पति ।	हरिस्तुञ्जान आयुधा	२
स मर्मृजान आयुभि रभो राजेव सुव्रतः ।	श्येनो न वंसु पीदति	३
स नो विश्वा दिवो वसूतो पृथिव्या अधि ।	पुनान इन्दुवा भर	४ [१४] (३८६)

(५८)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तरत् स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः ।	तरत् स मन्दी धावति	१
उस्मा वेदु वसूनां मर्तस्य देव्यवसः ।	तरत् स मन्दी धावति	२ (३८८)

ध्वस्रयोः पुरुषन्त्यो—रा सहस्राणि ददद्हे । तरत् स मन्दी धावति ३
 आ ययौस्त्रिंशतं तनां सहस्राणि च ददद्हे । तरत् स मन्दी धावति ४ [१५] (३९०)

(५९)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व गोजिदश्वजि—द्विश्वजित् सोम रण्यजित् । प्रजावद्वत्नमा भर १
 पवस्वान्द्र्यो अदाभ्यः पवस्वौषधीभ्यः । पवस्व धिषणाभ्यः २
 त्वं सोम पवमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीदु नि बर्हिषि ३
 पवमान स्वर्विदो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वा अभीदसि ४ [१६] (३९४)

(६०)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री, ३ पुरउष्णिक् ।

प्र गायत्रेण गायत् पवमानं विचर्षणिम् । इन्द्रुं सहस्रचक्षसम् १
 तं त्वा सहस्रचक्षस—मथो सहस्रभर्णसम् । अति वारमपाविषुः २
 अति वारान् पवमानो असिष्यदत् कलशां अभि धावति । इन्द्रस्य हार्द्यां विशन् ३
 इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्रेत आ भर ४ [१७] (३९८)

(६१)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३॥ सू० ६१-६७]

३० अमहीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया वीती परि स्रव यस्त इन्द्रो मदेष्वा । अवाहन् नवतीर्नव १
 पुरः सद्य इत्थार्धिये दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्वं तुर्वशं यदुम् २
 परि णो अश्वमश्ववि—द्रोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरां सहस्रिणीरिषः ३
 पवमानस्य ते वयं पवित्रमभ्युन्दुतः । सखित्वमा वृणीमहे ४
 ये ते पवित्रमूर्योः ऽभिक्षरन्ति धारया । तेभिर्नः सोम मृळय ५ [१८]
 स नः पुनान आ भर रायं वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ६
 एतमु त्वं दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समादित्येभिरुच्यत ७
 समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ । स सूर्यस्य रश्मिभिः ८
 स नो भगाय वायवे पुष्णे पवस्व मधुमान् । चारुर्मित्रे वरुणे च ९
 उच्चा ते जातमन्धसो द्विवि षड्भ्या ददे । उग्रं शर्म महि श्रवः १० [१९]
 एना विश्वान्यय आ द्युम्नानि मानुषाणाम् । सिषासन्तो वनामहे ११ (४०९)

स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवोवित् परि स्रव १२
 उपो पु जातमप्तरं गोभिर्भङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिषुः १३
 तमिद्वर्धन्तु नो गिरो वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हृदंसनिः १४
 अर्षा णः सोम शं गवे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम् । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् १५ [२०]

पर्वमानो अजीजन द्विवश्चित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् १६
 पर्वमानस्य ते रसो मदो राजन्नदुच्छ्रुतः । वि वारमव्यमर्षति १७
 पर्वमान रसस्तव दक्षो वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्वं स्वर्हृशे १८
 यस्ते मदो वरेण्यस्तेना पवस्वान्धसा । देवावीरघशंसहा १९
 जघ्निर्वृत्रममित्रियं सस्तिर्वाजं दिवेदिवे । गोषा उ अश्वसा असि २० [२१]

समिंश्लो अरुषो भव सूपस्थाभिर्न धेनुभिः । सीदञ्छयेनो न योनिमा २१
 स पवस्व य आविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वत्रिवांसं महीरपः २२
 सुवीरासो वयं धना जयेम सोम मीढ्वः । पुनानो वर्ध नो गिरः २३
 त्वोतासस्तवावसा स्याम वन्वन्त आमुरः । सोम वृतेषु जागृहि २४
 अपघ्नन् पवते मृधो ऽप सोमो अरावणः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् २५ [२२]

महो नो राय आ भर पर्वमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरव्यशः २६
 न त्वा शतं च न ह्रुतो राधो दित्सन्तमा मिनन् । यत् पुनानो मखस्यसे २७
 पर्वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि २८
 अस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उत्तमे । सासह्याम पृतन्यतः २९
 या ते भीमान्यायुधा त्रिगमानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ३० [२३] (४२८)

(६२)

३० जमदग्निर्भार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते असृग्मिन्दवस्तिरः पवित्रमाशवः । विश्वान्यभि सौभगा १
 विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा तोकार्य वाजिनः । तना कृण्वन्तो अर्वते २
 कृण्वन्तो वरिवो गवे ऽभ्यर्षन्ति सुदृतिम् । इळामस्मभ्यं संयतम् ३
 असाव्यं शुर्मदाया ऽप्सु दक्षो गिरिठाः । श्येनो न योनिमासदत् ४
 शुभ्रमन्धो देववात मप्सु धूतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पयोभिः ५ [२४]

आद्रीमश्वं न हेतारो ऽशूशुभ्रमृताय । मध्वो रसं सधमादे ६

(४३४)

यास्ते धारा मधुश्चुतो ऽसृग्रमिन्द ऊतये । ताभिः पवित्रमासदः	७
सो अर्धेन्द्राय पीतये तिरो रोमाण्यव्यया । सीदुन् योना वनेष्वा	८
त्वमिन्दो परि स्रव स्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्यः । वरिवोविद्धृतं पयः	९
अयं विचर्षणिर्हितः पवमानः स चेताति । हिन्वान आप्यं बृहत	१० [२५]
एष वृषा वृषव्रतः पवमानो अशस्तिहा । करद्वसूनि दाशुषे	११
आ पवस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम्	१२
एष स्य परि पिच्यते मर्मज्यमान आयुभिः । उरुगायः कविकृतुः	१३
सहस्रोतिः शतामघो विमानो रजसः कविः । इन्द्राय पवते मदः	१४
गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । वियोना वसताविव	१५ [२६]
पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत् । चमूषु शक्मनासदम्	१६
तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां सप्त धीतिभिः	१७
तं सोतारो धनस्पृतं माशुं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत वाजिनम्	१८
आविशन् कलशं सुतो विश्वा अर्षन्नभि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	१९
आ त इन्द्रो मदाय कं पयो दुहन्त्यायवः । देवा देवेभ्यो मधु	२० [२७]
आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवश्रुतमम्	२१
एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे । मदिन्तमस्य धारया	२२
अभि गव्यानि वीतये नृम्णां पुनानो अर्षसि । सनद्वाजः परि स्रव	२३
उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष परिष्टुभः । गृणानो जमदग्निना	२४
पवस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिरूतिभिः । अभि विश्वानि काव्या	२५ [२८]
त्वं समुद्रिया अपो ऽग्रियो वाच ईरयन् । पवस्व विश्वमेजय	२६
तुभ्येमा भुवना कवे महिन्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्पन्ति सिन्धवः	२७
प्र ते द्विवो न वृष्टयो धारा यन्त्यसश्रुतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम्	२८
इन्द्रायेन्दुं पुनीतनो ग्रं दक्षाय साधनम् । ईशानं वीतिराधसम्	२९
पवमान क्रतुः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	३० [२९] (४५८)

(६३)

३० निधुविः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ पवस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय	१
इषमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि पीदसि	२ (४६०)

सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कलशे अक्षरत् । मधुमाँ अस्तु वायवे ३	
एते असृग्रमाश्वो ऽति ह्वरांसि बभ्रवः । सोमां क्रतस्य धारया ४	
इन्द्रं वर्धन्तो अप्तुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अरावणः ५ [३०]	
सुता अनु स्वमा रजो ऽभ्यर्पन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ६	
अया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ७	
अयुक्त सूर एतंशं पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ८	
उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ९	
परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् । अव्यो वारेषु सिञ्चत १० [३१]	
पवमान विदा रयि—मस्मभ्यं सोम दुष्टरम् । यो दूणाशो वनुष्यता ११	
अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । अभि वाजमुत श्रवः १२	
सोमो देवो न सूर्यो ऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः कलशे रसम् १३	
एते धामान्यार्या शुक्रा क्रतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् १४	
सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् १५ [३२]	
प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ष पवित्र आ । मद्रो यो देववीतमः १६	
तमीं मृजन्त्यायवो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् १७	
आ पवस्व हिरण्यव—दश्वावत् सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर १८	
परि वाजे न वाजयु—मव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् १९	
कविं मृजन्ति मज्यं धीभिर्विप्रा अवस्यवः । वृषा कर्निकदर्षति २० [३३]	
वृषणं धीभिरप्तुरं सोममृतस्य धारया । मती विप्राः समस्वरन् २१	
पवस्व देवायुष—गिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मणा २२	
पवमान नि तोशसे रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमा विश २३	
अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित् सोम मत्सरः । नुदस्वादेवयुं जनम् २४	
पवमाना असृक्षत् सोमाः शुक्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या २५ [३४]	
पवमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः २६	
पवमाना दिवस्प—र्यन्तरिक्षादसृक्षत् । पृथिव्या अधि सानवि २७	
पुनानः सोम धारये—न्द्रो विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुक्रतो २८	
अपघ्नन् त्सोम रक्षसो ऽभ्यर्ष कर्निकदत् । शुमन्तं शुष्ममुत्तमम् २९	
अस्मे वसूनि धारय सोम दिव्यानि पार्थिवा । इन्द्रो विश्वानि वार्या ३० [३५] (४८८)	

(६४)

३० कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

वृषा सोम द्युमाँ असि वृषा देव वृषव्रतः । वृषा धर्माणि दधिषे १
वृष्णस्ते वृष्ण्यं शवो वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृषन् वृषेदसि २
अश्वो न चक्रदो वृषा सं गा इन्दो समर्वतः । वि नो राये दुरो वृधि ३
असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमासो अश्वया । शुक्रासो वीरयाशवः ४
शुभमाना क्रतायुभिर्मृज्यमाना गर्भस्तयोः । पवन्ते वारे अव्यये ५ [३६]

ते विश्वा द्राशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवन्तामान्तरिक्ष्या ६
पवमानस्य विश्ववित् प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः ७
केतुं कृण्वन् दिवस्पति विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः सोम पिन्वसे ८
हिन्वानो वार्चमिष्यसि पवमान विधर्मणि । अक्रान् देवो न सूर्यः ९
इन्दुः पविष्ट चेतनः प्रियः कवीनां मती । सृजदश्वं रथीरिव १० [३७]

ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ देवावीः पर्यक्षरत् । सीदन्नृतस्य योनिमा ११
स नो अर्ष पवित्र आ मदो यो देववीतमः । इन्दुविन्द्राय पीतये १२
इषे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्दो रुचाभि गा इहि १३
पुनानो वरिवस्कृध्यूर्जं जनाय गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम् १४
पुनानो देववीतय इन्द्रस्य याहि निष्कृतम् । द्युतानो वाजिभिर्यतः १५ [३८]

प्र हिन्वानास इन्दुवो ऽच्छा समुद्रमाशवः । धिया जूता असृक्षत १६
मर्मृजानास आयवो वृथा समुद्रमिन्दवः । अग्नन्नृतस्य योनिमा १७
परि णो याह्यस्मयुर्विश्वा वसून्योर्जसा । पाहि नः शर्म वीरवत् १८
मिमाति वह्निरेतशः पदं युजान क्रकभिः । प्र यत् समुद्र आहितः १९
आ यद्योनिं हिरण्ययं माशुर्कृतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः २० [३९]

अभि वेना अनूषते र्यक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्याविचेतसः २१
इन्द्रायेन्दो मरुत्वन्ते पवस्व मधुमत्तमः । क्रतस्य योनिमासदम् २२
तं त्वा विप्रा वचोविदुः परिष्कृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः २३
रसं ते मित्रो अर्यमा पिबन्ति वरुणः कवे । पवमानस्य मरुतः २४
त्वं सोम विपश्चितं पुनानो वार्चमिष्यसि । इन्दो सहस्रभर्णसम् २५ [४०] (५१३)

उतो सहस्रभर्णसं वाचं सोम मखस्युवम् । पुनान इन्दुवा भर	२६
पुनान इन्दवेषां पुरुहूत जनानाम् । प्रियः समुद्रमा विश	२७
दविद्युतत्या रुचा परिष्टोभन्त्या कृपा । सोमाः शुक्रा गवाशिरः	२८
हिन्वानो हेतुभिर्यत आ वाजं वाज्यक्रमीत् । सीदन्तो वनुषो यथा	२९
ऋधक् सोम स्वस्तये संजग्मानो दिवः कविः । पवस्व सूर्यो हृशे	३० [४१] (५१८)

- ७०५ -

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(६५)

३० भृगुर्वाहणिर्जमदग्निर्भार्गवो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

हिन्वन्ति सूरमुस्रयः स्वसारो जामयस्पतिम् । महामिन्दुं महीयुवः	१
पवमान रुचारुचा देवो देवेभ्यस्परि । विश्वा वसुन्या विश	२
आ पवमान सुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुवः । इषे पवस्व संयतम्	३
वृषा ह्यसि भानुना द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमान स्वाध्यः	४
आ पवस्व सुवीर्यं मन्दमानः स्वायुध । इहो हिन्दुवा गहि	५ [१]
यदग्निः परिषिच्यसे मृज्यमानो गर्भस्तयोः । द्रुणां सधस्थमश्रुषे	६
प्र सोमाय व्यश्ववत् पवमानाय गायत । महे सहस्रचक्षसे	७
यस्य वर्णं मधुश्रुतं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये	८
तस्य ते वाजिनो वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । सखित्वमा वृणीमहे	९
वृषा पवस्व धारया मरुत्वते च मत्सरः । विश्वा दधान ओजसा	१० [२]
तं त्वा धर्तारिमोण्योऽः पवमान स्वर्दृशम् । हिन्वे वाजेषु वाजिनम्	११
अया चित्तो विपानया हरिः पवस्व धारया । युजं वाजेषु चोदय	१२
आ न इन्दो महीमिषं पवस्व विश्वदर्शतः । अस्मभ्यं सोम गातुवित्	१३
आ कलशा अनूषते न्दो धाराभिरोजसा । एन्द्रस्य पीतये विश	१४
यस्य ते मद्यं रसं तीव्रं दुहन्त्यद्रिभिः । स पवस्वाभिमातिहा	१५ [३]
राजा मेधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे	१६
आ न इन्दो शतग्विनं गवां पोषं स्वश्व्यम् । बहा भगन्तिमूतये	१७
आ नः सोम सहो जुवो रूपं न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये	१८
अर्षा सोम द्युमन्तमो ऽभि द्रोणानि रोरुवत् । सीदञ्छयेनो न योनिमा	१९
अप्सा इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुच्यः । सोमो अर्षति विष्णवे	२० [४] (५३८)

इपं तोकाय नो दध—दुस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणाम् २१
 ये सोमासः परावति ये अवावति सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति २२
 य अर्जीकेषु कृत्वसु ये मध्ये प्रस्त्यानाम् । ये वा जनेषु पञ्चसु २३
 ते नो वृष्टि दिवस्पति पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्द्रवः २४
 पवते हर्यतो हरि—गृणानो जमदग्निना । हिन्वानो गोरधि त्वचि २५ [५]

प्र शुक्रासो वयोजुवो हिन्वानासो न सप्तयः । श्रीणाना अप्सु मृश्रत २६
 तं त्वा सुतेष्वाभुवो हिन्विरे देवतातये । स पवस्वानया रुचा २७
 आ ते दक्षं मयोभुवं वह्निमद्या वृणीमहे । पान्तमा पुरुस्पृहम् २८
 आ मन्द्रमा वरेण्य—मा विप्रमा मनीषिणाम् । पान्तमा पुरुस्पृहम् २९
 आ रुयिमा सुचेतुन—मा सुक्रतो तनूष्वा । पान्तमा पुरुस्पृहम् ३० [६] (५४८)

(६६)

३० शतं वैखानसाः । पवमानः सोमः, १९-२१ अग्निः पवमानः । गायत्री, १८ अनुष्टुप् ।

पवस्व विश्वचर्षणे ऽभि विश्वानि काव्या । सखा सखिभ्य ईड्यः १
 ताभ्यां विश्वस्य राजसि ये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः २
 परि धामानि यानि ते त्वं सोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे ३
 पवस्व जनयन्निषो ऽभि विश्वानि वार्या । सखा सखिभ्य ऊतये ४
 तव शुक्रासो अर्चयो दिवस्पृष्टे वि तन्वते । पवित्रं सोम धामभिः ५ [७]

तवेभे सप्त सिन्धवः प्रशिषं सोम सिस्रते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ६
 प्र सोम याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः । दधानो अक्षिति श्रवः ७
 समु त्वा धीभिरस्वरन् हिन्वतीः सप्त जामयः । विप्रमाजा विवस्वतः ८
 मृजन्ति त्वा समग्रुवो ऽव्ये जीरावाधि प्वणि । रेभो यदुज्यसे वने ९
 पवमानस्य ते कवे वाजिन् त्सर्गा असृक्षत । अर्वन्तो न श्रवस्यवः १० [८]

अच्छा कोशं मधुश्रुत—मसृग्रं वारं अव्यये । अवावशन्त धीतयः ११
 अच्छा समुद्रमिन्दुवो ऽस्तं गावो न धेनवः । अगमन्तस्य योनिमा १२
 प्र ण इन्दो महे रण आपो अर्षन्ति सिन्धवः । यदोभिर्वासयिष्यसे १३
 अस्य ते सख्ये वय—मिरक्षन्तस्त्वोतयः । इन्दो सखित्वमुश्मसि १४
 आ पवस्व गर्विष्टये महे सोम नृचक्षसे । एन्द्रस्य जठरे विश १५ [९] (५६३)

महाँ असि सोम ज्येष्ठं उग्राणामिन्दु ओजिष्ठः । युध्वा सञ्छर्ष्वज्जिगेथ १६	
य उग्रेभ्यश्चिदोर्जीया ऊर्ध्वरेभ्यश्चिच्छूरतरः । भूरिदाभ्यश्चिन्महीयान् १७	
त्वं सोम सूर एष स्तोकस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सख्याय वृणीमहे युज्याय १८	
अग्र आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः । आरे बाधस्व दुच्छुनाम् १९	
अग्निर्ऋषिः पवमानः पार्श्वजन्यः पुरोहितः । तमीमहे महागयम् २० [१०]	
अग्रे पर्वस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दधद्वयि मयि पोषम् २१	
पवमानो अति सिधो ऽभ्यर्षति सुष्टुतिम् । सूरौ न विश्वदर्शतः २२	
स मर्मजान आयुभिः प्रयस्वान् प्रयसे हितः । इन्दुरत्यो विचक्षणः २३	
पवमान क्रतुं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् । कृष्णा तमांसि जङ्घनत् २४	
पवमानस्य जङ्घतो हरिश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिषः २५ [११]	
पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः २६	
पवमानो व्यश्रव इक्षिमभिर्वाजसातमः । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् २७	
प्र सुवान इन्दुरक्षाः पवित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्दुरिन्द्रमा २८	
एष सोमो अधि त्वचि गवां क्रीळत्यद्रिभिः । इन्द्रं मदाय जोहुवत् २९	
यस्य ते द्युमन्वत् पयः पवमानाभृतं दिवः । तेन नो मृळ जीवसे ३० [१२] (५७८)	

(६७)

(१-३२) १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, ४-६ कश्यपो मारीचः, ७-९ गोतमो राह्वगणः, १०-१२ अत्रिभौमः, १३-१५ विश्वामित्रो गायथिनः, १६-१८ जमदग्निभार्गवः, १९-२१ वासिष्ठो मैत्रावरुणिः, २२-३२ पवित्र आङ्गिरसो वा वसिष्ठो वा उभौ वा । पवमानः सोमः, १०-१२ पवमानः पूषा वा, २३-२७ पवमानोऽग्निः, २५ पवमानः सविता वा, २६ पवमानाग्निसवितारः, २७ विश्वे देवा वा, ३१-३२ पावमान्यध्येता । गायत्री, १६-१८ नित्यद्विपदा गायत्री, ३० पुरउणिक्; २७, ३१, ३२, अनुष्टुप् ।

त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र ओजिष्ठो अध्वरे । पर्वस्व मंहयद्रयिः १	
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान् मत्सरिन्तमः । इन्द्राय सूरिरन्धसा २	
त्वं सुष्वाणो अद्रिभिर्भ्यर्ष कनिक्रदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ३	
इन्दुर्हिन्वानो अर्षति तिरो वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ४	
इन्द्रो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि सौभगा । वि वाजान् त्सोम गोमंतः ५ [१३]	
आ न इन्द्रो शतृग्विनं रयिं गोमन्तमश्विनम् । भरा सोम सहस्रिणाम् ६	
पवमानास इन्द्रवस्तिरः पवित्रमाशवः । इन्द्रं यामेभिराशत ७	

(५८५)

ककुहः सोम्यो रस	इन्दुरिन्द्राय पूर्यः	। आयुः पवत आयवे	८
हिन्वन्ति सूरमुस्रयः	पर्वमानं मधुश्रुतम्	। अभि गिरा समस्वरन्	९
अविता नो अजाश्वः	पूषा यामनियामनि	। आ भक्षत् कन्यासु नः	१० [१४]
अयं सोमः कपर्दिने	घृतं न पवते मधु	। आ भक्षत् कन्यासु नः	११
अयं त आघृणे सुतो	घृतं न पवते शुचि	। आ भक्षत् कन्यासु नः	१२
वाचो जन्तुः कवीनां	पर्वस्व सोम धारया	। देवेषु रत्नधा असि	१३
आ कलशेषु धावति	श्येनो वर्म वि गाहते	। अभि द्रोणा कर्निकदत्	१४
परि प्र सोम ते रसो	ऽसर्जि कलशे सुतः	। श्येनो न तक्तो अर्धति	१५ [१५]

पर्वस्व सोम मन्दय	न्निन्द्राय मधुमत्तमः		१६
असृग्रन् देववीतये	वाजयन्तो रथा इव		१७
ते सुतासो मदन्तमाः	शुक्रा वायुमसृक्षत		१८
ग्राव्णा तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	१९
एष तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रमति गाहते	। रक्षोहा वारमव्ययम्	२० [१६]
यदन्ति यच्च दूरके	भयं विन्दति मामिह	। पर्वमान वि तज्जहि	२१
पर्वमानः सो अद्य नः	पवित्रेण विचर्षणिः	। यः पोता स पुनातु नः	२२
यत् ते पवित्रमर्चिष्य	ग्ने विततमन्तरा	। ब्रह्म तेन पुनीहि नः	२३
यत् ते पवित्रमर्चिव	दग्ने तेन पुनीहि नः	। ब्रह्मसवैः पुनीहि नः	२४
उभाभ्यां देव सवितः	पवित्रेण सवेन च	। मां पुनीहि विश्वतः	२५ [१७]
त्रिभिष्ट्वं देव सवित	वर्षिष्ठैः सोम धामभिः	। अग्ने दक्षैः पुनीहि नः	२६

पुनन्तु मां देवजनाः	पुनन्तु वसवो धिया ।		
विश्वे देवाः पुनीत मा	जातवेदः पुनीहि मा		२७
प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व	सोम विश्वेभिरंशुभिः ।	देवैर्भ्य उत्तमं हविः	२८
उप प्रियं पनिप्रतं	युवानमाहुतीवृधम्	। अगन्म बिभ्रतो नमः	२९
अलाप्यस्य परशुर्ननाश	त मा पर्वस्व देव सोम ।	आखुं चिदेव देव सोम	३०
यः पावमानीरध्ये	त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।		
सर्वं स पूतमश्नाति	स्वदितं मातरिष्वना		३१
पावमानीर्यो अध्ये	त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।		
तस्मै सरस्वती दुहे	क्षीरं सर्पिर्मधूदुकम्		३२ [१८] (६१०)

(६८)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ६८-८५]

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्र देवमच्छा मधुमन्त इन्दुवो ऽसिष्यदन्त गाव आ न धेनवः ।
 बहिर्षदो वचनावन्त ऊर्धभिः परिस्रुतमुस्त्रिया निर्णिजं धिरे १
 स रोरुवदुभि पूर्वा अचिक्रद दुपारुहः श्रथयन् त्स्वादते हरिः ।
 तिरः प्रवित्रं परियन्तुरु ज्रयो नि शर्याणि दधते देव आ वरम् २
 वि यो ममे यम्या संयती मदः साकंवृधा पर्यसा पिन्वदक्षिता ।
 मही अपारे रजसी विवेविद दभिव्रजन्नक्षितं पाज आ ददे ३
 स मातरा विचरन् वाजयन्नपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।
 अंशुर्यवेन पिपिशे यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः ४
 सं दक्षेण मनसा जायते कवि कृतस्य गर्भो निर्हितो यमा परः ।
 यूना ह सन्ता प्रथमं वि जज्ञतु गुहा हितं जनिम नेममुद्यतम् ५ [१९]

मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः श्येनो यदन्धो अभरत् परावतः ।
 तं मर्जयन्त सुवृधं नदीष्वौ उशन्तमंशुं परियन्तमृगिमयम् ६
 त्वां मृजन्ति दश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
 अव्यो वारंभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमा दधि सातये ७
 परिप्रयन्तं व्ययं सुषंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूषत् स्तुभः ।
 यो धारया मधुमा ऊर्मिणा दिव इर्यति वाचं रयिषाळमर्त्यः ८
 अयं दिव इर्यति विश्वमा रजः सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ।
 अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विदत् प्रियम् ९
 एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो दधच्चित्रतमं पवस्व ।
 अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १० [२०] (६२०)

(६९)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती, ९-१० त्रिष्टुप् ।

इषुर्न धन्वन् प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरुपं सज्यूधनि ।
 उरुधारेव दुहे अग्र आयत्यस्य व्रतेष्वपि सोम इष्यते १
 उपो मतिः पृच्यते सिच्यते मधु मन्द्रार्जनी चोदते अन्तरासनि ।
 पवमानः संतनिः प्रधन्तामिव मधुमान् इप्सः परि वारमर्षति २ (६२१)

अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रथनीते नसीरदितेऋतं यते ।
हरिरक्रान् यजतः संयतो मदो नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते ३
उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुपं यन्ति निष्कृतम् ।
अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययमत्कं न निकतं परि सोमो अव्यत ४
अमृक्तेन रुशता वाससा हरिरमृत्यो निर्णिजानः परि व्यत ।
दिवस्पृष्ठं बर्हणा निर्णिजे कृतोपस्तरणं चम्बोर्नभस्मयम् । ५ [२१]

सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्तवो मत्सरासः प्रसुपः साकमीरते ।
तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राहते पवते धाम किं चन ६
सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत ।
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदे ऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ७
आ नः पवस्व वसुमद्विरणयवदश्वावद्गोमद्यवमत् सुवीर्यम् ।
यूयं हि सोम पितरो मम स्थनं दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः ८
एते सोमाः पवमानास इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ ।
सुताः पवित्रमतिं यन्त्यव्यं हित्वी वत्रिं हरितो वृष्टिमच्छ ९
इन्द्रविन्द्राय बृहते पवस्व सुमृलीको अनवद्यो रिशादाः ।
भरा चन्द्राणि गृणते वसूनि देवैर्यावापृथिवी प्रावतं नः १० [२२] (६३०)

(७०)

१० रेणुर्वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुहे सत्यामाशिरं पूर्वे व्योमनि ।
चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यहतैरवर्धत १
स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि शश्रथे ।
तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदा विदुः २
ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवो ऽदाभ्यासो जनुषी उभे अनु ।
येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत ३
स मृज्यमानो दशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।
व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ ४
स मर्मृजान इन्द्रियाय धार्यस ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः ।
वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मती रादेदिशानः शर्यहेव शुरुधः ५ [२३] (६३५)

स मातरा न ददृशान उम्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः ।

जानन्नृतं प्रथमं यत् स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः ६

रुवति भीमो वृषभस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।

आ योनिं सोमः सुक्रतं नि षीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ७

शुचिः पुनानस्तन्वमरेपस मव्ये हरिर्न्यधाविष्ट सानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः ८

पर्वस्व सोम देववीतये वृषे न्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश ।

पुरा नो बाधाद्वुरितातिं पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते ९

हितो न सतिरभि वाजमर्षे न्द्रस्येन्दो जठरमा पर्वस्व ।

नावा न सिन्धुमतिं पर्षि विद्रा ऊच्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः १० [२४] (६४०)

(७१)

१ ऋषभो वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्याऽसदं वेतिं द्रुहो रक्षसः पाति जागृविः ।

हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्बोऽर्बह्य निर्णिजे १

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोर्वव दसुर्यं वर्णं नि रिणीते अस्य तम् ।

जहाति वविं पितुरेति निष्कृत मुपप्रुतं कृणुते निर्णिजं तना २

अद्रिभिः सुतः पवते गर्भस्त्यो वृषायते नभसा वेपते मती ।

स मोदते नसते साधते गिरा नैनिकते अप्सु यजते परीमणि ३

परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सुक्षणिम् ।

आ यस्मिन् गावः सुहुताद ऊधनि मूर्धञ्छीणन्यग्रियं वरीमभिः ४

समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ ।

जिगादुप जयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन् ५ [२५]

श्येनो न योनिं सदं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति ।

ए रिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिरा ऽश्वो न देवाँ अप्येति यज्ञियः ६

परा व्यक्तो अरुषो दिवः कवि वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि ।

सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वीरुषसो वि राजति ७

त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत् समृता सेधति सिधः ।

अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सुष्टुती नसते सं गोअग्रया ८ (६४८)

उक्षेव युथा परियन्त्रावी—दधि त्विषीरधित सूर्यस्य ।

द्विव्यः सुपुणोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः

९ [२६] (६४२)

(७२)

९ हरिमन्त आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

हरिं मृजन्त्यरुषो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।

उद्वाचमीरयति हिन्वते मती पुरुष्टुतस्य कति चित् परिप्रियः

१

साकं वदन्ति बहवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः ।

यदीं मृजन्ति सुगमस्तयो नरः सनीळाभिर्दुशभिः काम्यं मधु

२

अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम् ।

अन्वस्मै जोषमभरद्विनंगुसः सं द्रयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः

३

नृधूतो अद्रिषुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रदिव इन्दुर्ऋत्वियः ।

पुरंधिवान् मनुषो यज्ञसाधनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते

४

नृबाहुभ्यां चोदितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।

आप्राः क्रतून् त्समजैरध्वरे मतीर्वेनं दुषच्चम्वोऽरासदुद्धरिः

५ [२७]

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।

समी गावो मतयो यन्ति संयतं क्रतस्य योना सदाने पुनर्भुवः

६

नाभां पृथिव्या धरुणो महो दिवोऽऽपामूर्मौ सिन्धुष्वन्तरुक्षितः ।

इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभूवसुः सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः

७

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुक्रतो ।

मा नो निर्भागवसुनः सादनस्पृशो राधिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि

८

आ तू न इन्दो शतद्रात्वश्वयं सहस्रदातु पशुमद्विरण्यवत् ।

उप मास्व बृहती रेवतीरिषोऽधिं स्तोत्रस्य पवमान नो गहि

९ [२८] (६५८)

(७३)

९ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

स्रक् द्वेप्सस्य धमतः समस्वर चूतस्य योना समरन्त नाभयः ।

त्रीन् त्स मूर्धो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन्

१

(६५९)

सम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेषत् सिन्धोरुर्मावधि वेना अवीविपन् ।
 मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित् प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् २
 पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रतो अभि रक्षति व्रतम् ।
 महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेत्कुर्धरुणेष्वारभम् ३
 सहस्रधारेऽव ते समस्वरन् दिवो नाके मधुजिह्वा असुश्रुतः ।
 अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ४
 पितुर्मातुरध्या ये समस्वरन्नुचा शोचन्तः संदहन्तो अव्रतान् ।
 इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो दिवस्परि ५ [२९]
 प्रत्नान्मानादध्या ये समस्वरन्नुल्लोकयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः ।
 अपानक्षार्सो बधिरा अहासत क्रतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः ६
 सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कुवयो मनीषिणः ।
 रुद्रास एषामिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षसः ७
 क्रतस्य गोपा न दभाय सुक्रतुस्त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे ।
 विद्वान् त्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्यवाजुष्टान् विध्यति कर्ते अव्रतान् ८
 क्रतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।
 धीराश्चित् तत् समिनक्षन्त आशताऽत्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ९ [३०] (६६७)

(७४)

१ कक्षीवान् दैर्घतमसः । पवमानः सोमः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

शिशुर्न जातोऽव चक्रद्वने स्वर्ग्यद्वाज्यरुषः सिषासति ।
 दिवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः १
 दिवो यः स्कुम्भो धरुणः स्वातत् आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः ।
 सेमे मही रोदसी यक्षदावृता समीचीने दाधार समिषः कविः २
 महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधूवीं गव्यूतिरदितेर्कृतं यते ।
 ईशे यो वृष्टेरित उस्त्रियो वृषाऽपां नेता य इतऊतिर्कृग्नियः ३
 आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पयः क्रतस्य नाभिर्मृतं वि जायते ।
 समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः ४
 अरावीदंशुः सचमान ऊर्मिणा देवाव्यं मनुषे पिन्वति त्वचम् ।
 दधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन लोकं च तनयं च धामहे ५ [३१] (६७२)

सहस्रधारेऽव ता असुश्रुतस्तृतीयं सन्तु रजसि प्रजावतीः ।
 चतस्रो नाभो निहिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्रुतः ६
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् सिषासति सोमो मीढ्वा असुरो वेदु भूमनः ।
 धिया शमी सचते सेमभि प्रवदद्विस्करवन्धमव दर्षदुद्रिणम् ७
 अर्धं श्वेतं कलशं गोभिरक्तं कार्गमन्ना वाज्यक्रमीत् ससवान् ।
 आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय गोनाम् ८
 अद्भिः सोमं पृच्छानस्य ते रसो ऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।
 स मृज्यमानः कृविभिर्मदिन्तम् स्वदुस्वेन्द्राय पवमान पीतये ९ [३२] (६७६)

(७५)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वा अधि येषु वर्धते ।
 आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नाधि रथं विष्वश्चमरुहद्विचक्षणः १
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः ।
 दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नाम तृतीयमधि रोचने दिवः २
 अव द्युतानः कलशा अचिक्रदृष्टमिरेमानः कोश आ हिरण्यये ।
 अभीमृतस्य द्रोहना अनूषता ऽधि त्रिपुष्ठ उषसो वि राजति ३
 अद्भिभिः सुतो मतिमिश्रनोहितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः ।
 रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना दिवेदिवे ४
 परि सोम प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम् ।
 ये ते मदा आहनसो विहायस्तेभिरिन्द्रं चोदय दातवे मघम् ५ [३३] (६८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(७६)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

धर्ता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः ।
 हरिः सृजानो अत्यो न सत्वभिर्वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा १
 शूरो न धत्त आयुधा गर्भस्त्योः स्वः सिषासन् रथिरो गविंष्टिषु ।
 इन्द्रस्य शुष्ममीरयन्नपस्युभि रिन्दुहिन्वानो अज्यते मनीषिभिः २ (६८३)

इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणां तविष्यमाणो जठरेष्वा विश ।	
प्र णः पिन्व विद्युदुभ्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः	३
विश्वस्य राजा पवते स्वर्दश ऋतस्य धीतिमृषिषाळवीवशत् ।	
यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः	४
वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्यपामुपस्थे वृषभः कनिक्रदत् ।	
स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिथे त्वोतयः	५ [१] (६८६)

(७७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

एष प्र कोशे मधुमाँ अचिक्रदु—दिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः ।	
अभीमृतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाश्रा अर्षन्ति पयसेव धेनवः	१
स पूर्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः ।	
स मध्व आ युवते वेविजान इत् कुशानोरस्तुर्मनसाहं बिभ्युषां	२
ते नः पूर्वास उपरास इन्द्रो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते ।	
ईक्षेण्यासो अह्योऽ न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्हविः	३
अयं नो विद्वान् वनवद्वनुयत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुष्टुतः	
इनस्य यः सदेने गर्भमादुधे गवामुरुज्जमभ्यर्षति ब्रजम्	४
चक्रिर्दिवः पवते कृत्वो रसो महाँ अदब्धो वरुणो हुरुग्यते ।	
असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियो ऽत्यो न यूथे वृषयुः कनिक्रदत्	५ [२] (६९१)

(७८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यद—दुपो वसानो अभि गा इयक्षति ।	
गृभ्णति रिप्रमविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुप याति निष्कृतम्	१
इन्द्राय सोम परिं विच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने ।	
पूर्वीर्हि ते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमूषदः	२
समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणमासीना अन्तरभि सोममक्षरन् ।	
ता ईं हिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुभ्रं पवमानमक्षितम्	३ (६९४)

गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित् स्वर्जिद्विजित् पवते सहस्रजित् ।

यं देवासश्चक्रिरे पीतये मवुं स्वादिष्ठं द्वप्समरुणं मयोभुवम् ४

एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्षसि ।

जहि शत्रुमन्तिके दूरके च य उर्वी गव्यूतिमभयं च नस्कृधि ५ [३] (६९६)

(७९)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अचोदसो नो धन्वन्तिवन्दवः प्र सुवानासो बृहद्विवेषु हरयः ।

वि च नशन् न इषो अरातयो ऽर्यो नशन्त सनिषन्त नो धियः १

प्र णो धन्वन्तिवन्दवो मदच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि ।

तिरो मर्तस्य कस्य चित् परिहृतिं वयं धनानि विश्वधा भरेमहि २

उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरात्या वृको हि षः ।

धन्वन् न तृष्णा समरीत तां अभि सोम जहि पवमान दुराध्यः ३

द्विवि ते नाभा परमो य आदुदे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सानवि क्षिपः ।

अद्रयस्त्वा बप्सति गोरधि त्वच्यप्सु त्वा हस्तैर्दुदुहर्मनीषिणः ४

एवा त इन्दो सुभ्वं सुपेशसं रसं तुञ्जन्ति प्रथमा अभिश्रियः ।

निदंनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु प्रियो मदः ५ [४] (७०१)

(८०)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती ।

सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन देवान् हवते दिवस्परि ।

बृहस्पते रवथेना वि दिद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विव्यचुः १

यं त्वा वाजिन्नध्या अभ्यनूषता ऽर्योहतं योनिमा रोहसि द्युमान् ।

मधोनामायुः प्रतिरन् महि श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः २

एन्द्रस्य कुक्षा पवते मादित्तम ऊर्ज वसानः श्रवसे सुमङ्गलः ।

प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पप्रथे क्रीलन् हरिरत्यः स्यन्दते वृषा ३

तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।

नृभिः सोम प्रच्युतो ग्रावाभिः सुतो विश्वान् देवा आ पवस्वा सहस्रजित् ४

तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः ।

इन्द्रं सोम मादयन् दैव्यं जनं सिन्धोरिवोभिः पवमानो अर्षसि ५ [५] (७०६)

(८१)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशसः ।

दुध्ना यदीमुन्नीता यशसा गवां दानाय शूरमुदमन्दिपुः सुताः १

अच्छा हि सोमः कलशाँ असिष्यदु—दत्यो न वोळ्हा रघुर्वर्तनिर्वृषा ।

अथा देवानामुभयस्य जन्मनो विद्राँ अश्रोत्यमुत इतश्च यत् २

आ नः सोम पवमानः किरा व—स्विन्दो भव मघवा राधसो महः ।

शिक्षा वयोधो वसवे सु चेतुना मा नो गर्यमारे अस्मत् परां सिचः ३

आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषसः ।

बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ४

उभे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता ।

भगो नृशंस उर्वरन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुषन्त ५ [६] (७११)

(८२)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दुस्मो अभि गा अचिक्रदत् ।

पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् १

कविर्वेधस्या पर्येषि माहिन्—मत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि ।

अपसेधन् दुरिता सोम मृळय घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् २

पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे ।

स्वसार आपो अभि गा उतासरन् त्सं ग्रावभिर्नसते वीते अध्वरे ३

जायेव पत्यावधि शेव महसे पञ्चाया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि ते ।

अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसे ऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ४

यथा पूर्वैभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो ।

एवा पवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वापः सचन्ते ५ [७] (७१६)

(८३)

५ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।

अतस्तनूनं तदामो अश्रुते श्रुतास इद्वहन्तस्तत् समाशत १

(७१७)

तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन् ।

अवन्त्यस्य पवीतारमाशवो दिवस्पृष्ठमधि तिष्ठन्ति चेतसा २

अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवनानि वाजयुः ।

मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ३

गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पाति देवानां जनिमान्यद्भुतः ।

गृभ्णाति रिपुं निधया निधापतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ४

हविर्हविष्मो महि सद्म दैव्यं नभो वसानः परि यास्यध्वरम् ।

राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो बृहत ५ [८] (७९१)

(८४)

५ वाच्यः प्रजापतिः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवस्व देवमार्दनो विचर्षणि—रप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे ।

कृधी नो अद्य वरिवः स्वस्तिम—दुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम् १

आ यस्तस्थौ भुवनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति ।

कृण्वन् त्संचृतं विचृतमभिष्टय इन्दुः सिषक्त्युषसं न सूर्यः २

आ यो गोभिः सृज्यत ओषधीष्वा देवानां सुम्न इषयन्नुपावसुः ।

आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन् दैव्यं जनम् ३

एष स्य सोमः पवते सहस्रजि—द्विन्वानो वार्चमिषिरामुषर्बुधम् ।

इन्दुः समुद्रमुदियति वायुभि—रेन्द्रस्य हार्दि कलशेषु सीदति ४

अभि त्यं गावः पर्यसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्दिदम् ।

धनंजयः पवते कृत्वयो रसो विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः ५ [९] (७९६)

(८५)

१२ वेनो भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती, ११-१२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राय सोम सुषुतः परि स्रवा—ऽपामीवा भवतु रक्षसा सह ।

मा ते रसस्य मत्सत द्रयाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः १

अस्मान् त्समर्ये पवमान चोदय दक्षो देवानामसि हि प्रियो मदः ।

जहि शत्रूरभ्या भन्दनायतः पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि २ (७९८)

अद॑न्ध इ॒न्दो प॒वसे म॒दि॒न्त॑म आ॒त्मेन्द्र॑स्य भव॒सि धा॒सि॒रु॒त्त॑मः ।
 अ॒भि स्वर॑न्ति ब॒हवो॑ मनी॒षिणो॑ राजा॒नम॒स्य भुव॑नस्य नि॒सते ३
 स॒हस्र॑णीथः श॒तधा॑रो अ॒द्भुत॑ इन्द्रा॒येन्दुः॑ पव॒ते का॒म्यं म॒धु ।
 ज॒यन् क्षे॒त्रम॒भ्यर्षा॑ जय॒न्नप॑ उ॒रं नो॑ गा॒तुं कृ॑णु सोम मी॒ढुः ४
 कनि॑क्रदत् क॒लशे॑ गोभि॒रज्य॑से व्य॒व्ययं॑ स॒मया॑ वार॒मर्षा॑सि ।
 म॒र्मज्य॑मानो अ॒त्यो न सा॑न॒सि—रिन्द्र॑स्य सोम ज॒ठरे॑ सम॒क्षरः॑ ५
 स्वा॒दुः प॑वस्व दि॒व्याय॑ जन्म॒ने स्वा॒दुरिन्द्रा॑य सु॒हवी॑तुना॒म्ने ।
 स्वा॒दुर्मि॑त्राय वरु॒णाय॑ वा॒यवे॑ बृ॒हस्प॑तये म॒धुमाँ॑ अदा॒भ्यः ६ [१०]

अ॒त्यं मृ॑जन्ति क॒लशे॑ द॒श क्षि॑पुः प्र वि॒प्राणां॑ म॒तयो॑ वाचं ई॒रते॑ ।
 प॒वमा॑ना अ॒भ्यर्ष॑न्ति सु॒ष्टुति॑—मेन्द्रं॑ वि॒शन्ति॑ म॒दिरा॑स इन्द्र॒वः ७
 प॒वमा॑नो अ॒भ्यर्षा॑ सु॒वीर्यं॑—मु॒वीं ग॒व्यूतिं॑ म॒हि श॑र्म स॒प्रथः॑ ।
 मा॒कि॒र्नो अ॒स्य परि॑षू॒तिरी॑शते—न्द्रो॑ जये॒म त्वया॑ धन॒धन॑म् ८
 अ॒धि द्या॑म॒स्थाद्ब॒भो वि॑चक्ष॒णो ऽरू॑रुच॒द्वि दि॒वो रो॑च॒ना क॒विः ।
 राजा॑ प॒वित्र॑म॒त्येति॑ रो॒रुव॑द्—दि॒वः पी॒यूषं॑ दु॒हते॑ नृ॒चक्ष॑सः ९
 दि॒वो ना॒के म॒धुजि॑ह्वा अ॒सश्च॑तो वे॒ना दु॑हन्त्यु॒क्षणं॑ गि॒रि॒ष्ठा॒म् ।
 अ॒प्सु द्र॒प्सं वा॑वृ॒धानं॑ स॒मुद्र॑ आ सि॒न्धो॑रू॒र्मा म॒धुम॑न्तं प॒वित्र॑ आ १०
 ना॒के सु॒पर्ण॑मु॒पप॑त्तिवांसं गि॒रो वे॒नाना॑म॒कृप॑न्त पू॒र्वीः ।
 शि॒शुं रि॑हन्ति म॒तयः॑ प॒निप्र॑तं हि॒रण्य॑यं श॒कुनं॑ क्षा॒मणि॑ स्था॒म् ११
 ऊ॒र्ध्वो ग॑न्ध॒र्वो अ॒धि ना॒के अ॒स्थाद्—वि॒श्वा रू॒पा प्र॑ति॒चक्षा॑णो अ॒स्य ।
 भा॒नुः शु॒क्रेण॑ शो॒चिषा॑ व्य॒द्यौत् प्रा॑रू॒रुच॒द्रोद॑सी मा॒तरा॑ शु॒चिः १२ [११] (७३८)

(८६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ८६-९६]

(१-४८) १-१० अ॒कृष्टा॑ मा॒षाः, ११-२० सि॒कता॑ नि॒वाव॑री, २१-३० पृ॒श्नियो॑ऽजाः, ३१-४० अ॒कृष्ट॑मा॒षाद॑य-
 स्त्र॒याः, ४१-४५ भौ॒मोऽत्रिः, ४६-४८ गृ॒त्स॑म॒दः शौ॒नकः॑ । प॒वमा॑नः सोमः । ज॒गती॑ ।

प्र ते॑ आ॒शवः॑ प॒वमा॑न धी॒जवो॑ म॒दा अ॑र्षन्ति रघु॒जा इ॒व त्म॑ना ।
 दि॒व्याः सु॑पर्णा म॒धुम॑न्त इन्द्र॒वो म॒दि॒न्त॑मा॒सः परि॑ को॒शमा॑सते १
 प्र ते॑ म॒दासो॑ म॒दिरा॑स आ॒शवो॑ ऽसृ॒क्षत॑ रथ्या॒सो यथा॑ पृथक् ।
 धे॒नुर्न वृ॑त्सं प॒यसा॑भि व॒ज्रिण॑—मिन्द्र॑मिन्द्र॒वो म॒धुम॑न्त ऊ॒र्मयः॑ २ (७४०)

- अत्यो न हिया॒नो अ॒भि वाज॑मर्ष स्वर्वित् कोशं॑ दि॒वो अ॒द्रिमा॑तरम् ।
वृषा॑ प॒वित्रे॑ अ॒धि सा॒नो अ॒व्यये॑ सोमः पु॒नान॑ इन्द्रियाय॒ धाय॑से ३
- प्र त आ॒श्विनीः प॒वमान॑ धी॒जुवो॑ दि॒व्या अ॑सृ॒ग्रन् प॒यसा॑ धरी॒मणि॑ ।
प्रा॒न्तर्क॑र्षयः स्था॒विरी॑रसृक्ष॒त ये त्वा॑ मृज॒न्त्यृषि॑षाण वे॒धसः॑ ४
- वि॒श्वा धा॒मानि॑ वि॒श्वच॑क्ष ऋ॒भ्वसः॑ प्र॒भोस्ते॑ स॒तः परि॑ यन्ति के॒तवः॑ ।
व्या॒नशिः प॑वसे सोम॒ धर्मे॑भिः प॒तिर्वि॑श्वस्य भुव॒नस्य॑ राज॒सि ५ [१२]
- उ॒भय॑तः प॒वमान॑स्य र॒श्मयो॑ ध्रु॒वस्य॑ स॒तः परि॑ यन्ति के॒तवः॑ ।
यदी॑ प॒वित्रे॑ अ॒धि मृ॒ज्यते॑ हरिः स॒त्ता नि॑ योना॒ कल॑शेषु सीदति ६
- य॒ज्ञस्य॑ के॒तुः प॑वते स्व॒ध्वरः॑ सोमो॑ दे॒वाना॑मु॒प या॑ति निष्कृ॒तम् ।
स॒हस्र॑धारः परि॒ कोश॑मर्षति वृषा॑ प॒वित्र॑मत्येति रो॒रुवत् ७
- राजा॑ समु॒द्रं न॒द्योऽ वि॑ गा॒हते॑ ऽपामूर्मिं स॒चते॑ सि॒न्धुषु॑ श्रितः ।
अ॒ध्यस्था॑त् सा॒नु प॑वमानो अ॒व्ययं॑ नाभा॑ पृथि॒व्या ध॑रुणो॒ महो॑ दि॒वः ८
- दि॒वो न सा॑नु स्त॒नय॑न्नचि॒क्रदृ॑द् द्यौश्च॑ यस्य॒ पृथि॑वी च॒ धर्मे॑भिः ।
इन्द्र॑स्य स॒ख्यं प॑वते वि॒वेवि॑दुत् सोमः पु॒नानः॑ क॒लशेषु॑ सीदति ९
- ज्योति॑र्य॒ज्ञस्य॑ प॒वते॑ मधु॒ प्रियं॑ पि॒ता दे॒वानां॑ ज॒निता॑ वि॒भूव॑सुः ।
द॒धाति॑ रत्नं स्व॒धयो॑रपी॒च्यं म॒दिन्त॑मो मत्स॒र इन्द्रि॑यो रसः १० [१३]
- अ॒भिक॑न्दन् क॒लशं॑ वा॒ज्यर्ष॑ति प॒तिर्दिवः॑ श॒तधा॑रो वि॒चक्ष॑णः ।
ह॒रिर्भि॑त्रस्य स॒दने॑षु सीदति म॒र्मजा॑नोऽवि॒भिः सि॒न्धुभि॑र्वृषा ११
- अ॒ग्रे सि॒न्धूनां॑ प॒वमानो॑ अ॒र्ष—त्य॒ग्रे वा॒चो अ॒ग्रियो॑ गोषु गच्छति ।
अ॒ग्रे वा॒जस्य॑ भजते म॒हाध॑नं स्वा॒युधः॑ सो॒तृभिः॑ पू॒यते॑ वृषा १२
- अ॒यं म॒तवा॑ञ्छकु॒नो यथा॑ हि॒तो ऽव्ये॑ स॒सार प॑वमान ऊ॒र्मिणा॑ ।
तव॑ क॒त्वा रो॑दसी अ॒न्तरा॑ क॒वे शु॒चिर्धि॑या प॒वते॑ सोम॒ इन्द्र॑ ते १३
- द्रा॒पिं व॑सानो य॒ज्ञतो॑ दि॒विस्पृ॑श—मन्तरि॒क्षप्रा॑ भुव॒नेष्व॑र्पितः ।
स्व॒र्जजा॑नो न॒भसा॑भ्य॒क्रमी॑त् प्र॒त्नम॑स्य पि॒तर॑मा वि॒वास॑ति १४
- सो अ॑स्य वि॒शे म॒हि श॑र्म यच्छति यो अ॑स्य धा॒र्म प्र॑थ॒मं व्या॑न॒शे ।
प॒दं य॑दस्य प॒रमे॑ व्यो॒मन् यतो॑ वि॒श्वा अ॒भि सं या॑ति स॒यतः॑ १५ [१४]
- प्रो अ॑यासीदि॒न्दुरिन्द्र॑स्य निष्कृ॒तं स॒खा स॒ख्युर्न प्र॑ मि॒नाति॑ स॒ंगिर॑म् ।
म॒र्य इ॒व यु॒वति॑भिः स॒मर्ष॑ति सोमः क॒लशं॑ श॒तया॑न्ना प॒था १६ (७५४)

प्र वो धियो मन्द्रयुवो विपन्युवः पनस्युवः संवसनेष्वक्रमुः ।
 सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभो ऽभि धेनवः पर्यसेमशिश्नयुः १७
 आ नः सोम संयतं पिप्युषीमिष—मिन्द्रो पर्वस्व पर्वमानो अस्त्रिधम् ।
 या नो दोहते त्रिरहन्नसश्नुषी क्षुमद्वार्जवन्मधुमत् सुवीर्यम् १८
 वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अह्नः प्रतरीतोषसो दिवः ।
 क्राणा सिन्धूनां कलशौ अवीवश—दिन्द्रस्य हार्द्याविशन् मनीषिभिः १९
 मनीषिभिः पवते पूर्यः कवि—नृभिर्यतः परि कोशौ अचिक्रदत् ।
 त्रितस्य नाम जनयन् मधु क्षर—दिन्द्रस्य वायोः सख्याय कर्तवे २० [१५]

अयं पुनान उषसो वि रोचय—द्वयं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत् ।
 अयं त्रिः सप्त दुंदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः २१
 पर्वस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्द्रो कलशे पवित्र आ ।
 सीदुन्निन्द्रस्य जठरे कर्निकदु—नृभिर्यतः सूर्यमारोहयो दिवि २२
 अद्रिभिः सुतः पर्वसे पवित्र आ इन्द्रविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् ।
 त्वं नृचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप २३
 त्वां सोम पर्वमानं स्वाधयो ऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वां सुपर्ण आभरद् दिवस्परी—न्द्रो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् २४
 अव्ये पुनानं परि वारं ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः ।
 अपामुपस्थे अध्यायवः कवि—मृतस्य योना महिषा अहेषत २५ [१६]

इन्द्रुः पुनानो अति गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन् त्सुपथानि यज्यवे ।
 गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्यतः कवि—रत्यो न क्रीळन् परि वारमर्षति २६
 असश्नतः शतधारा अभिश्रियो हरिं नवन्तेऽव ता उदुन्युवः ।
 क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः २७
 तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतस—स्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
 अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्द्रो प्रथमो धामधा असि २८
 त्वं समुद्रो असि विश्वावित् कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि ।
 त्वं द्यां च पृथिवीं चार्ति जम्भिषे तव ज्योतीषि पवमान सूर्यः २९
 त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोम पवमान पूर्यसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृभ्णत तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ३० [१७] (७६८)

प्र रेभ एत्यति वारमव्ययं वृषा वनेष्वव चक्रदुद्धरिः ।
 सं धीतयो वावशाना अनूषत शिशुं रिहन्ति मतयः पनिप्रतम् ३१
 स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे ।
 नयन्नृतस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ३२
 राजा सिन्धूनां पवते पतिर्दिव कृतस्य याति पृथिभिः कर्निकदत् ।
 सहस्रधारः परि बिच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ३३
 पवमान मह्यर्णो वि धावसि सूरौ न चित्रो अव्ययानि पव्यया ।
 गर्भस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय धन्याय धन्वसि ३४
 इपमूर्जं पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सीदसि ।
 इन्द्राय मद्वा मद्यो मदः सुतो दिवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ३५ [१८]

सप्त स्वसारो अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् ।
 अपां गन्धर्वं दिव्यं नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ३६
 ईशान इमा भुवनानि वीर्यसे युजान इन्द्रो हरितः सुपर्ण्यः ।
 तास्ते क्षरन्तु मधुमद्धृतं पयस्तव वृते सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ३७
 त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पवमान वृषभ ता वि धावसि ।
 स नः पवस्व वसुमद्भिरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ३८
 गोवित् पवस्व वसुविद्भिरण्यविद्वेतोधा इन्द्रो भुवनेष्वर्पितः ।
 त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित् तं त्वा विश्वा उप गिरेम आसते ३९
 उन्मध्वं ऊर्मिर्विनना अतिष्ठिपदुपो वसानो महिषो वि गाहते ।
 राजा पवित्ररथो वाजमारुहत् सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ४० [१९]

स भन्दना उदियति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि ।
 ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रविन्द्रमस्मभ्यं याचतात् ४१
 सो अग्रे अह्ना हरिर्हर्यतो मदः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।
 द्वा जना यातयन्नन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि ४२
 अश्रते व्यश्रते समश्रते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यश्रते ।
 सिन्धोरुच्छ्रवासे पतर्यन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ४३
 विपश्चिते पवमानाय गायत मही न धारात्यन्धो अर्षति ।
 अहिर्न जूर्णामतिं सर्पति त्वचमत्यो न क्रीळन्नसरदृषा हरिः ४४ (७८९)

अग्नेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवनेष्वर्पितः ।

हरिर्घृतस्नुः सुदृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओक्वयः

४५ [२०]

असर्जि स्कम्भो दिव उद्यतो मदुः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्पति ।

अंशुं रिहन्ति मतेयः पर्निप्रतं गिरा यदि निर्णिर्जमृग्मिणो ययुः

४६

प्र ते धारा अत्यण्वानि मेघ्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः ।

यद्वोभिरिन्दो चम्बोः समज्यस आ सुवानः सोम कलशेषु सीदसि

४७

पवस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्यो ऽव्यो वारे परि धाव मधु प्रियम् ।

जहि विश्वान् रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः

४८ [२१] (७८६)

(८७)

९ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र तु द्रव परि कोशं नि पीदु नृभिः पुनानो अभि वाजमर्ष ।

अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तो ऽच्छा बर्ही रशनाभिर्नयन्ति

१

स्वायुधः पवते देव इन्दु रशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः ।

पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्याः

२

ऋषिर्विप्रः पुरेता जनानां मृभुर्धीर उशना काव्येन ।

स चिद्विवेदु निहितं यदासा मपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम्

३

एष स्य ते मधुमां इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः ।

सहस्रसाः शतसा भूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिरा वाज्यस्थात्

४

एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजायामृताय श्रवांसि ।

पवित्रेभिः पवमाना असृग्र ऋग्वस्यवो न पृतनाजो अत्याः

५ [२२]

परि हि ष्मा पुरुहुतो जनानां विश्वासं रज्जो जना पूयमानः ।

अथा भर इयेनभृत प्रयांसि रयिं तुश्नानो अभि वाजमर्ष

६

एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गो न सृष्टो अदधावदवी ।

तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यन्नभि शूरो न सत्वा

७

एषा ययौ परमादुन्तरद्वेः कूर्चित् सतीरुर्वे गा विवेद ।

दिवो न विद्युत् स्तनयन्त्यभ्रैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा

८

उत स्म राशिं परि यासि गोना मिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः ।

पूर्वीरिषो बृहतीर्जीरदानो शिक्षा शचीवस्तव ता उपपुटुत्

९ [२३] (७९५)

(८८)

८ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोमं इन्द्र तुभ्यं सुन्वे	तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि ।	
त्वं ह यं चकृषे त्वं ववृष	इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम्	१
स ई रथो न भुरिपाळयोजि	महः पुरुषिणं सातये वसूनि ।	
आद्रीं विश्वां नहुष्याणि जाता	स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त	२
वायुर्न यो नियुत्वा इष्ट्यामा	नासत्येव हव आ शंभविष्ठः ।	
विश्ववारो द्रविणोदा इव त्मन्	पूषेव धीजवनोऽसि सोम	३
इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रि	हन्ता वृत्राणामसि सोम पूर्मित ।	
पैद्वो न हि त्वमर्हिनाम्नां हन्ता	विश्वस्यासि सोम दस्योः	४
अग्निर्न यो वन आ सृज्यमानो	वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु ।	
जनो न युध्वा महत उपब्धि	रियर्ति सोमः पवमान ऊर्मिम्	५
एते सोमा अति वाराण्यव्या	दिव्या न कोशासो अभ्रवर्षाः ।	
वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः	सुतासो अभि कलशां असृग्रन्	६
शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वा	ऽनभिश्स्ता दिव्या यथा विद्र ।	
आपो न मक्षु सुमतिर्भवा नः	सहस्राप्साः पृतनाषाणन यज्ञः	७
राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि	बृहदभीरं तव सोम धाम ।	
शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो	दृक्षाप्यो अर्यमेवासि सोम	८ [२४] (८०३)

(८९)

७ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्रो स्य वह्निः पथ्याभिरस्यान्	दिवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।	
सहस्रधारो असदृश्यस्मे	मातुरुपस्थे वन आ च सोमः	१
राजा सिन्धूनामवसिष्ट वास	ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् ।	
अप्सु द्रप्सो वावृधे श्येनजूतो	दुह ई पिता दुह ई पितुर्जाम्	२
सिंहं नसन्त मध्वो अयासं	हरिं मरुधं दिवो अस्य पतिम् ।	
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा	अस्य चक्षसा परि पात्युक्षा	३ (८०६)

मधुपृष्ठं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र ऋष्वम् ।	
स्वसार ईं जामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति	४
चतस्र ईं घृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निषत्ताः ।	
ता ईमर्षन्ति नमसा पुनाना—स्ता ईं विश्वतः परि षन्ति पूर्वीः	५
विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अस्य ।	
असंत त उत्सो गृणते नियुत्वान् मध्वो अंशुः पवत इन्द्रियाय	६
वन्वन्नवातो अभि देववीति मिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व ।	
शग्धि महः पुरुश्चन्द्रस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	७ [२५] (८१०)
(९०)	

६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र हिन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिष्यन्नयासीत् ।	
इन्द्रं गच्छन्नायुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः	१
अभि त्रिपृष्ठं वृषणं वयोधा माङ्गवाणामवावशन्त वार्णीः ।	
वना वसानो वरुणो न सिन्धून् वि रत्नधा दयते वार्याणि	२
शूरग्रामः सर्ववीरः सहावा—ञ्जेता पवस्व सनिता धनानि ।	
तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्व—षाळहः साह्वान् पृतनासु शत्रून्	३
उरुगव्यूतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ पवस्वा पुरंधी ।	
अपः सिपासन्नृषसः स्वर्गाः सं चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान्	४
मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्द्रो पवमान विष्णुम् ।	
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो मदाय	५
एवा राजेव क्रतुमाँ अमेन विश्वा घनिन्नहुरिता पवस्व ।	
इन्द्रो सुक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२६] (८१६)
[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२८]	(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

असर्जि वक्त्रा रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी ।	
दश स्वसारो अधि सानो अव्ये ऽर्जन्ति वह्निं सदनान्यच्छे	१
वीती जनस्य दिव्यस्य कव्यै—रधि सुवानो नेहुव्येभिरिन्दुः ।	
प्र यो नृभिरमृतो मर्त्येभि—र्मर्मृजानोऽविभिर्गोभिरिन्द्रिः	२ (८१८)

वृषा वृष्णे रोरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयो गोः ।
 सहस्रमृका पथिभिर्वचोविदध्वस्मभिः सूरौ अण्वं वि याति ३
 रुजा हृळ्हा चिद्वक्षसः सदांसि पुनान इन्द ऊर्णुहि वि वाजान् ।
 वृश्चोपरिष्ठात् तुजता वधेन ये अन्ति दूरादुपनायमेषाम् ४
 स प्रतनवन्नव्यसे विश्ववार सूक्ताय पथः कृणुहि प्राचः ।
 ये दुष्पहांसो वनुषा बृहन्तस्तौस्ते अश्याम पुरुकृत् पुरुक्षो ५
 एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि ।
 शं नः क्षेत्रमुरु ज्योतीषि सोम ज्योङ्गः सूर्यं हृशये रिरिहि ६ [१] (८११)

(९२)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

परि सुवानो हरिरंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः ।
 आपच्छ्लोकमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवां अजुषत् प्रयोभिः १
 अच्छा नृचक्षा असरत् पवित्रे नाम दधानः कविस्स्य योनौ ।
 सीदन् होतैव सदर्ने चमूषू—पेमगमन्नृषयः सप्त विप्राः २
 प्र सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सदर् एति नित्यम् ।
 भुवद्विष्वेषु काव्येषु रन्ता ऽनु जनान् यतते पञ्च धीरः ३
 तव त्ये सोम पवमान निण्ये विश्वे देवास्त्रय एकादृशासः ।
 दश स्वधाभिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यद्वाहीः ४
 तन्न सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त ।
 ज्योतिर्यदह्ने अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम् ५
 परि सन्नेव पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः ।
 सोमः पुनानः कलशा अयासीत् सीदन् मृगो न महिषो वनेषु ६ [२] (८१८)
 (९३)

५ नोधा गौतमः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुव्रीः ।
 हरिः पर्यद्रवजाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी १
 सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।
 मर्यो न योषामभि निष्कृतं यन् त्सं गच्छते कलश उस्त्रियाभिः २ (८३०)

उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते सुमेधाः ।

मूर्धानं गावः पयसा चमू—ष्वभि श्रीणान्ति वसुभिर्न निक्तैः

३

स नो देवेभिः पवमान रदे—न्दो रयिमश्विनं वावशानः ।

रथिरायतामुशती पुरंधि—रस्मद्युगा दावने वसूनाम्

४

नू नो रयिमुप मास्व नूवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम् ।

प्र वन्दितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

५ [३] (८३३)

(९४)

५ कण्वो घौरः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अधि यदस्मिन् वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।

अपो वृणानः पवते कवीयन् व्रजं न पशुवर्धनाय मन्म

१

द्विता व्यूर्ण्वन्नमृतस्य धाम स्वर्विदे भुव्नानि प्रथन्त ।

धियः पिन्वानाः स्वसरे न गाव क्रतायन्तीरभि वावश्च इन्दुम्

२

परि यत् कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुव्नानि विश्वा ।

देवेषु यशो मर्ताय भूषन् दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः

३

श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति ।

श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भवन्ति सत्या समिथा मितदौ

४

इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं गा—मुरु ज्योतिः कृणुहि मत्सि देवान् ।

विश्वानि हि सुषहा तानि तुभ्यं पवमान बाधसे सोम शत्रून्

५ [४] (८३८)

(९५)

५ प्रस्कण्वः काण्वः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

कर्निक्रान्ति हरिरा सृज्यमानः सीदन् वनस्य जठरे पुनानः ।

नृभिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः

१

हरिः सृजानः पृथ्यामृतस्ये—यति वाचमरितेव नावम् ।

देवो देवानां गुह्यानि नामा—ऽऽविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचे

२

अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ ।

नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा ऽऽ च विशन्त्युशतीरुशन्तम्

३

(८४२)

तं मर्मजानं महिषं न साना—वंशुं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् ।
तं वावशानं मतयः सचन्ते त्रितो विभर्ति वरुणं समुद्रे
इष्यन् वाचमुपवक्तेव होतुः पुनान इन्दो वि ष्या मनीषाम् ।
इन्द्रश्च यत् क्षयथः सौभगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम

४

५ [५] (८४३)

(९६)

२४ दैवोदासिः प्रतर्दनः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र सेनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना ।
भद्रान् कृण्वन्निन्द्रहवान् त्सखिभ्य आ सोमो वस्त्रा रभसानि दत्ते
समस्य हरिं हरयो मृजन्त्य—श्वहयैरनिशितं नमोभिः ।
आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्रा एना सुमतिं यात्यच्छ
स नो देव देवताते पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्रपानः ।
कृण्वन्नपो वर्षयन् द्यामुतेमा—मुरोरा नो वरिवस्या पुनानः
अर्जीतयेऽर्हतये पवस्व स्वस्तये सर्वताये बृहते ।
तदुशन्ति विश्व इमे सखाय—स्तदुहं वश्मि पवमान सोम
सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः
जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितोत विष्णोः

१

२

३

४

५ [६]

ब्रह्मा देवानां पदुवीः कवीना—मृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्
श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्
प्रावीविपद्वाच ऊर्मिं न सिन्धु—गिरः सोमः पवमानो मनीषाः ।
अन्तः पश्यन् वृजनेमावरा—ण्या तिष्ठति वृषभो गोषु जानन्
स मत्सरः पृत्सु वन्वन्नवातः सहस्रेता अभि वार्जमर्ष ।
इन्द्रयिन्दो पवमानो मनी—ष्यं शोरूमिमीरय गा इष्यन्
परि प्रियः कलशे देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय ।
सहस्रधारः शतवाज इन्दु—वाजी न सप्तिः समना जिगाति
स पूव्यो वसुविज्जार्यमानो मृजानो अप्सु दुदुहानो अद्रौ ।
अभिशास्तिपा भुवनस्य राजा विदद्वातुं ब्रह्मणे पूयमानः

६

७

८

९

१० [७]

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः ।
वन्वन्नवातः परिधीरपौणु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा नः

११

(८५४)

यथापर्वथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविद्धविष्मान् ।
 एवा पर्वस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि १२
 पर्वस्व सोम मधुमाँ ऋतावा ऽपो वसानो अधि सानो अव्ये ।
 अव द्रोणानि घृतवान्ति सीद मदन्तमो मत्सर इन्द्रपानः १३
 वृष्टिं दिवः शतधारः पर्वस्व सहस्रसा वाजयुर्देववीतौ ।
 सं सिन्धुभिः कलशै वावशानः समुस्त्रियाभिः प्रतिरन् न आयुः १४
 एष स्य सोमो मतिभिः पुनानो ऽत्यो न वाजी तरतीदरातीः ।
 पयो न दुग्धमदितेरिषिर—मुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा १५[८]

स्वायुधः सोतृभिः पूयमानो ऽभ्यर्ष गुह्यं चारु नाम ।
 अभि वाजं सतिरिव श्रवस्या ऽभि वायुमभि गा देव सोम १६
 शिशुं जज्ञानं हर्यतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गणेन ।
 कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन् त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् १७
 ऋषिमना य ऋषिकृत् स्वर्षाः सहस्रणीथः पद्वीः कवीनाम् ।
 तृतीयं धाम महिषः सिषासन् त्सोमो विराजमनु राजति ष्टुप् १८
 चमूषच्छयेनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्वप्स आयुधानि बिभ्रत् ।
 अपामूर्मि सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति १९
 मर्यो न शुभ्रस्तन्वं मृजानो ऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् ।
 वृषेव यूथा परि कोशमर्षन् कनिक्रदच्चम्बोऽरा विवेश २० [९]

पर्वस्वेन्दो पर्वमानो महोभिः कनिक्रदत् परि वाराण्यर्ष ।
 क्रीळश्चम्बोऽरा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मदुरो ममत्तु २१
 प्रास्य धारा बृहतीरसृग्र—ज्ञक्तो गोभिः कलशाँ आ विवेश ।
 साम कृण्वन् त्सामन्यो विपश्चित् क्रन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जामिम् २२
 अपघ्नन्नेपि पवमान शत्रून् प्रियां न जारो अभिगीत् इन्दुः ।
 सीदन् वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कलशेषु सत्ता २३
 आ ते रुचः पर्वमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदुघाः सुधाराः ।
 हरिरानीतः पुरुवारो अप्स्व—चिक्रदत् कलशै देवयूनाम् २४ [१०](८६७)

(९७)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९७-१०३]

(५८) १-३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, ४-६ वासिष्ठ इन्द्रप्रमतिः, ७-९ वासिष्ठो वृषगणः,
 १०-१२ वासिष्ठो मन्युः, १३-१५ वासिष्ठ उपमन्युः, १६-१८ वासिष्ठो व्याघ्रपाद्,
 १९-२१ वासिष्ठः शक्तिः, २२-२४ वासिष्ठः कर्णश्रुद्, २५-२७ वासिष्ठो मृळीकः,
 २८-३० वासिष्ठो वसुक्रः, ३१-४४ पराशरः शाकल्यः, ४५-५८ कुत्स
 आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अस्य प्रेषा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्त रसम् ।

सुतः पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सद्यं पशुमान्ति होता १

भद्रा वज्रा समन्याऽवसानो महान् कविर्निर्वचनानि शंसन् ।

आ वच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ २

समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरो यशसां क्षैतो अस्मे ।

अभि स्वरं धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३

प्र गायताभ्यर्चाम देवान् त्सोमं हिनोत महते धनाय ।

स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कलशं देवयुनः ४

इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन् त्सहस्रधारः पवते मदाय ।

नृभिः स्तवानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौभगाय ५ [११]

स्तोत्रे राये हरिरर्षा पुनान इन्द्रं मदो गच्छतु ते भराय ।

देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६

प्र काव्यमुशनेव ब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।

महिं वतः शुचिं बन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ७

प्र हंसासस्तुपलं मन्युमच्छा मादस्तं वृषगणा अयासुः ।

आङ्गव्यं पवमानं सखायो दुर्मर्षं साकं प्र वदन्ति वाणम् ८

स रंहत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीळन्तं मिमते न गावः ।

परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गे दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृजः ९

इन्दुर्वाजी पवते गोन्योद्या इन्द्रे सोमः सह इन्वन् मदाय ।

हन्ति रक्षो बार्धते पर्यरातीर्वरिवः कृण्वन् वृजनस्य राजा १० [१२]

अध धारया मध्वा पृचानस्तिरो रोमं पवते अद्रिदुग्धः ।

इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ११ (८७८)

- अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान् त्वेन रसेन पृश्नन् ।
इन्द्रधर्माण्यृतुथा वसानो दश क्षिपो अव्यत सानो अव्ये १२
- वृषा शोणो अभिकर्निकृद्धा नदयन्नेति पृथिवीमुत द्याम् ।
इन्द्रस्येव वग्नुरा शृण्व आजौ प्रचेतयन्नर्पति वाचमेमाम् १३
- रसाय्यः पर्यसा पिन्वमान ईरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम् ।
पर्वमानः संतनिमेषि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः १४
- एवा पर्वस्व मदुरो मदायो दग्नाभस्य नमयन् वधुसैः ।
परि वर्ण भरमाणो रुशन्तं गव्युर्नो अर्ष परि सोम सिक्तः १५ [१३]
- जुष्टी न इन्द्रो सुपथा सुगा न्युरौ पर्वस्व वरिवांसि कृण्वन् ।
धनेव विष्वग्दुरितानि विघ्नन्नाधि ण्णुना धन्व सानो अव्ये १६
- वृष्टिं नो अर्ष दिव्यां जिगत्सु मिळावतीं शंगयीं जीरदानुम् ।
स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन् बन्धूरिमां अवरां इन्द्रो वायून् १७
- ग्रन्थि न वि प्य ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम ।
अत्यो न क्रदो हरिरा सृजानो मयीं देव धन्व पस्त्यावान् १८
- जुष्टो मदाय देवतात इन्द्रो परि ण्णुना धन्व सानो अव्ये ।
सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परि स्रव वार्जसातौ नृपह्ये १९
- अरश्मानो येऽरथा अयुक्ता अत्यासो न संसृजानास आजौ ।
एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासस्तां उप याता पिबध्वे २० [१४]
- एवा न इन्द्रो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूर्षु ।
सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रायिं ददातु वीरवन्तमुग्रम् २१
- तक्षद्यद्वी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मेणि क्षोरनीके ।
आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् २२
- प्र दानुदो दिव्यो दानुपिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः ।
धर्मा भुवद्वृज्यस्य राजा प्र रश्मिभिर्दृशभिर्भारि भूम २३
- पवित्रैभिः पर्वमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मर्त्यानाम् ।
द्विता भुवद्रयिपती रयीणा मृतं भरत सुभृतं चार्विन्दुः २४
- अवीं इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिमर्ष ।
स नः सहस्रा बृहतीरिषो वा भवां सोम द्रविणोवित पुनानः २५ [१५] (८९२)

देवाव्यो नः परिषिच्यमानाः	क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः ।	
आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा	होतारो न दिवियजो मन्द्रतमाः	२६
एवा देव देवतति पवस्व	महे सोम प्सरसे देवपानः ।	
महाश्चिद्धि ष्मसि हिताः समर्ये	कूधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः	२७
अश्वो न क्रदो वृषभिर्युजानः	सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् ।	
अर्वाचीनैः पथिभिर्ये रजिष्ठा	आ पवस्व सौमनसं न इन्दो	२८
शतं धारा देवजाता असृग्रन्	त्सहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।	
इन्दो सनित्रं दिव आ पवस्व	पुरएतासि महतो धनस्य	२९
दिवो न सर्गी अससृग्रमहां	राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः ।	
पितुर्न पुत्रः क्रतुभिर्यतान	आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम्	३० [१६]
प्र ते धारा मधुमतीरसृग्रन्	वारान् यत् पूतो अत्येप्यव्यान् ।	
पर्वमान पर्वसे धाम गोनीं	जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अकैः	३१
कनिकदुदनु पन्थामृतस्य	शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम ।	
स इन्द्राय पवसे मत्सरवान्	हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम्	३२
दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम	पिन्वन् धाराः कर्मणा देववीतौ ।	
एन्दो विश कलशं सोमधानं	क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम्	३३
तिस्रो वाच ईरयति प्र वह्नि	ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् ।	
गावो यन्ति गोपतिं पूच्छमानाः	सोमं यन्ति मतयो वावशानाः	३४
सोमं गावो धेनवो वावशानाः	सोमं विप्रा मतिभिः पूच्छमानाः ।	
सोमः सुतः पूयते अज्यमानः	सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते	३५ [१७]
एवा नः सोम परिषिच्यमान	आ पवस्व पूयमानः स्वास्ति ।	
इन्द्रमा विश बृहता रवेण	वर्धया वाचं जनया पुरंधिम्	३६
आ जागृविर्विप्रं क्रता मतीनां	सोमः पुनानो असदच्चमूषु ।	
सपन्ति यं मिथुनासो निकामा	अध्वर्यवो रथिरासः सुहस्ताः	३७
स पुनान उप सूर्ये न धातो	भे अप्रा रोदसी वि ष आवः ।	
प्रिया चिद्यस्य प्रियसास ऊती	स तू धनं कारिणे न प्र यंसत्	३८
स वर्धिता वर्धनः पूयमानः	सोमो मीढ्वा अभि नो ज्योतिषावीत् ।	
येना नः पूर्वे पितरः पवृज्ञाः	स्वर्विदो अभि गा अद्रिमुष्णन्	३९

अक्रान् त्समुद्रः प्रथमे विधर्म—अनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
वृषां पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत् सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ४० [१८]

महत् तत् सोमो महिषश्चकारा—ऽपां यद्भोऽवृणीत देवान् ।
अर्द्धादिन्द्रे पर्वमान ओजो ऽजनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ४१

मत्सि वायुमिदये राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः ।
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम ४२

ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्ता ऽपामीवां बाधमानो मृधश्च ।
अभिश्चीणन् पयः पर्यसाभि गोना—मिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ४३

मध्वः सूदं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भगं च ।
स्वदुस्वेन्द्राय पर्वमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ४४

सोमः सुतो धारयात्यो न हित्वा सिन्धुर्न निम्नमाभि वाज्यक्षाः ।
आ योनिं वन्यमसदत् पुनानः समिन्दुर्गोभिरसरत् समन्दिः ४५ [१९]

एष स्य ते पवत इन्द्र सोम—श्चमूषु धीरं उशते तवस्वान् ।
स्वर्चक्षा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसंर्जि ४६

एष प्रत्नेन वयसा पुनान—स्तिरो वर्षीसि दुहितुर्दधानः ।
वसानः शर्म त्रिवरूथमप्सु होतैव याति समनेषु रेभन् ४७

नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः पूयमानः ।
अप्सु स्वादिष्ठो मधुमां ऋतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा ४८

अभि वायुं वीत्यर्षा गृणानोऽं ऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
अभी नरं धीजवनं रथेष्ठा—मभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ४९

अभि वस्त्रा सुवसनान्यर्षा—ऽभि धेनूः सुदुधाः पूयमानः ।
अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्या ऽभ्यश्वान् रथिनो देव सोम ५० [२०]

अभी नो अर्ष द्विव्या वसू—न्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः
अभि येन द्रविणमश्रवांमा—ऽभ्यर्षियं जमदग्निवन्नः ५१

अया पवा पवस्त्रेना वसूनि मांश्चत्व इन्दो सरसि प्र धन्व ।
ब्रध्नश्चिदत्र वातो न जूतः पुरुमेधाश्चित् तक्वे नरं दात् ५२

उत न एना पवया पवस्वा—ऽधि श्रुते श्रवाय्यस्य तीर्थे ।
षष्टिं सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणांय ५३

महीमे अस्य वृषनामं शूषे माँश्चत्वे वा पृशने वा वधत्रे ।

अस्वापयन्निगुतः स्नेहयन्वा—ऽपामित्राँ अपाचितो अवेतः

५४

सं त्री पवित्रा विततान्येष्य—न्वेकं धावसि पूयमानः ।

असि भगो असि द्वात्रस्य द्वाता ऽसि मधवा मधवद्भ्य इन्दो

५५ [२१]

एष विश्ववित् पवते मनीषी सोमो विश्वस्य भुवनस्य राजा ।

द्वप्साँ ईरयन् विदथेष्विन्दु—वि वारमव्यं समयाति याति

५६

इन्दुं रिहन्ति महिषा अदब्धाः पदे रेभन्ति कवयो न गृध्राः ।

हिन्वन्ति धीरां दुशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन

५७

त्वया व्यं पवमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

५८ [२२] (९५५)

(९८)

१२ अम्बरीषो वार्षागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, ११ बृहती ।

अभि नो वाजसातमं रयिमर्ष पुरुस्पृहम् ।

इन्दोँ सहस्रभर्णसं तुविद्युमं विभ्वासहम्

१

परि प्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्मीव्यत ।

इन्दुरभि द्रुणां हितो हियानो धाराभिरक्षाः

२

परि प्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः ।

धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः

३

स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय द्वाशुषे ।

इन्दोँ सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि

४

वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।

नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्रस्याधिगो

५

द्विर्यं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसंहतम् ।

प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापर्यन्त्यूर्मिणम्

६ [२३]

परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण ।

यो देवान् विश्वाँ इत् परि मदेन सह गच्छति

७

अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसाधनम् ।

यः सूरिषु श्रवो बृहद—दुधे स्वर्णं हर्यतः

८

(९३३)

स वां यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।

देवो देवी गिरिष्ठा अस्त्रेधन् तं तुविष्वणि

इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि पिच्यसे ।

नरे च दक्षिणावते देवाय सदानासदे

ते प्रत्तासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।

अप्रथोर्थन्तः सनुतर्हुरश्रितः प्रातस्ताँ अप्रचेतसः

तं संखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः ।

अश्याम वाजगन्धं सनेम वाजपस्त्यम्

(९९)

८ रेभसून् काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, १ वृहती ।

आ हर्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौंस्यम् ।

शुक्रां वयन्त्यसुराय निर्णिजं विपामघ्रे महीयुवः

अर्ध क्षपा परिष्कृतो वाजौ अभि प्र गाहते ।

यदी विवस्वतो धियो हरिं ह्रिन्वन्ति यातवे

तमस्य मर्जयामसि मदो य इन्द्रपातमः ।

यं गाव आसमिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः

तं गार्थया पुराण्या पुनानमभ्यनूषत ।

उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम बिभ्रतीः

तमुक्षमाणमव्यये वारं पुनन्ति धर्णसिम् ।

दुतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः

स पुनानो मदिन्तमः सोमश्चमूषु सीदति ।

पशौ न रेत आदधत् पतिर्वचस्यते धियः

स मृज्यते सुकर्मभिर्देवो देवेभ्यः सुतः ।

विदे यदासु संदुदिर्महीरपो वि गाहते

सुत इन्दो पवित्र आ नृभिर्यतो वि नीयसे ।

इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूष्वा नि षीदसि

९

१०

११

१२ [२४] (९३७)

१

२

३

४

५ [२५]

६

७

८ [२६] (९४५)

(१००)

१ रेभसूनु काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप् ।

अभी नवन्ते अद्रुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
 वत्सं न पूर्वं आयुनि जातं रिहन्ति मातरः
 पुनान इन्वुवा भर सोमं द्विर्हंसं रयिम ।
 त्वं वसूनि पुष्यसि विश्वानि द्वाशुषो गृहे
 त्वं धियं मनोयुजं सृजा वृष्टिं न तन्यतुः ।
 त्वं वसूनि पार्थिवा दिव्या च सोम पुष्यसि
 परि ते जिग्युषो यथा धारां सुतस्य धावति ।
 रंहमाणा व्ययं वारं वाजीवं सानसिः
 क्रत्वे दक्षाय नः कवे पर्वस्व सोम धारया ।
 इन्द्राय पातवे सुतो मित्राय वरुणाय च

पर्वस्व वाजसातमः पवित्रे धारया सुतः ।
 इन्द्राय सोम विष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तमः
 त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्रुहः ।
 वत्सं जातं न धेनवः पवमान विधर्मणि
 पवमान महि श्रवश्चित्रेभिर्यासि रश्मिभिः ।
 शर्धन् तमांसि जिघ्रसे विश्वानि द्वाशुषो गृहे
 त्वं द्यां च महिमत पृथिवीं चाति जग्निषे ।
 प्रति द्वापिममुश्चथाः पवमान महित्वना

१

२

३

४

५

[२७]

६

७

८

९

[२८] (९५४)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व० १-३३]

(१०१)

(१६) १-३ अन्धीगुः श्यावाश्विः, ४-६ ययातिर्नाहुषः, ७-९ नहुषो मानवः, १०-१२ मनुः सांवरणः,
 १३-१६ वैश्वामित्रो वाच्यो वा प्रजापतिः । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, २-३ गायत्री ।

पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयित्वे ।

अप श्वानं श्रथिष्टन सखायो दीर्घजिह्वर्यम्

यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्यः

तं दुरोषमभी नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्वन्त्यद्रिभिः

१

२

३

(९५७)

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।

पवित्रवन्तो अक्षरन् देवान् गच्छन्तु वो मदाः

४

इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन् ।

वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसा

५ [१]

सहस्रधारः पवते समुद्रो वाचमीह्वयः ।

सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे

६

अयं पूषा रयिर्भगः सोमः पुनानो अर्षति ।

पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यस्यद्रोदसी उभे

७

समु प्रिया अनूषत गावो मदाय घृष्वयः ।

सोमासः कृण्वते पथः पर्वमानास इन्दवः

८

य ओजिष्ठस्तमा भर पर्वमान श्रवाय्यम् ।

यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहै

९

सोमाः पवन्त इन्दवो ऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः ।

मित्राः सुवाना अरेपसः स्वाध्यः स्वर्दिदः

१० [२]

सुष्वाणासो व्यद्रिभिश्चिताना गोरधि त्वचि ।

इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः

११

एते पूता विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।

सूर्यासो न दर्शितासो जिगत्तवो ध्रुवा घृते

१२

प्र सुन्वानस्यान्धसो मर्तो न वृत तद्वचः ।

अप श्वानमराधसं हता मखं न भृगवः

१३

आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः

सरज्जारो न योषणां वरो न योनिमासदम्

१४

स वीरो दक्षसार्धनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।

हरिः पवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम्

१५

अव्यो वारोभिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।

कनिक्रदृष्टा हरि-रिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम्

१६ [३] (९७०)

(१०२)

८ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

क्राणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिम् । विश्वा परि प्रिया भुवदधं द्विता १
 उप त्रितस्य पाण्योऽरभक्त यदुहा पदम् । यज्ञस्य सप्त धामभिरधं प्रियम् २
 त्रीणि त्रितस्य धारया पूण्ड्रैरया रयिम् । मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतुः ३
 जज्ञानं सप्त मातरो वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो रयीणां चिकेत यत् ४
 अस्य व्रते सजोषसो विश्वे देवासो अदुहः । स्पार्हा भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ५ [४]

यमी गर्भमृतावृधो हृशे चारुमजीजनन् । कविं मंहिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ६
 समीचीने अभि त्मना यही क्रतस्य मातरा । तन्वाना यज्ञमानुषग्यदञ्जते ७
 कत्वा शुकेभिरक्षभिर्ऋणोरप ब्रजं दिवः । हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिं प्राध्वरे ८ [५] (९७८)

(१०३)

६ द्वित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम् । भूतिं न भरा मतिभिर्जुषते १
 परि वाराण्यव्यया गोभिरञ्जानो अर्पति । त्री षधस्था पुनानः कृणुते हरिः २
 परि कोशं मधुश्रुतमव्यये वारं अर्पति । अभि वाणीर्ऋषीणां सप्त नूषत ३
 परि णेता मतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः । सोमः पुनानश्चम्वोर्विशन्द्रिः ४
 परि दैवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो वाघद्वाघद्भिरमर्त्यः ५
 परि सप्तिर्न वाजयुर्देवो देवेभ्यः सुतः । व्यानशिः पवमानो वि धावति ६ [६] (९८४)

(१०४)

[सप्तमोऽनुवाकः॥७॥ सू० १०४-११४]

६ पर्वतनारदौ काण्वौ, काश्यप्यौ शिखण्डिन्यावप्सरसौ वा । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

सखाय आ नि पीदत पुनानाय प्र गायत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत श्रिये १
 समी वत्सं न मातृभिः सृजतां गयसाधनम् । देवाव्यं मदमभि द्विशवसम् २
 पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शंतमः ३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविदमभि वाणीरनूषत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ४
 स नो मदानां पत इन्दो देवप्सरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ५
 सनेमि कृध्यस्मदा रक्षसं कं चिद्वत्रिणम् । अपादेवं ह्युमंहो युयोधि नः ६ [७] (९९०)

(१०५)

६ पर्वतनारदौ काण्वौ । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

तं वः सखायो मदाय पुनानमभि गांयत । शिशुं न यज्ञैः स्वदयन्त गूर्तिभिः १
 सं वत्स इव मातृभि—रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीर्मदो मतिभिः परिष्कृतः २
 अयं दक्षांय सार्धनो ऽयं शर्धाय वीतये । अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ३
 गोमन्त्र इन्द्रो अश्ववत् सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्णमधि गोपुं दीधरम् ४
 स नो हरीणां पतु इन्द्रो देवप्सरस्तमः । सखेव सख्ये नर्यो रुचे भव ५
 सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिद्विणिमम् । साह्याँ इन्द्रो परि बाधो अपद्वयुम् ६ [८] (९९६)

(१०६)

(१४) १-३, १०-१४ अग्निश्वाक्षुषः, ४-६ चक्षुर्मानवः, ७-९ मनुराप्सवः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातास इन्द्रवः स्वर्विदः १
 अयं भराय सानसि—रिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे २
 अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृणीत सानसिम् । वज्रं च वृषणं भरत् समप्सुजित् ३
 प्र धन्वा सोम जागृवि—रिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव । द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ४
 इन्द्राय वृषणं मदुं पर्वस्व विश्वदर्शतः । सहस्रायामा पथिकृद्विचक्षणः ५ [९]
 अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः । सहस्रं याहि पथिभिः कनिकदत् ६
 पर्वस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा । आ कलशं मधुमान् त्सोम नः सदः ७
 तव द्रप्सा उद्वुत इन्द्रं मदाय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ८
 आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धावता रयिम् । वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ९
 सोमः पुनान ऊर्मिणा ऽव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिकदत् १० [१०]
 धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ११
 असर्जि कलशाँ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् १२
 पर्वते हर्यतो हरि—रति ह्वरांसि रंहा । अभ्यर्पन् त्सोतृभ्यो वीरवद्यशः १३
 अया पर्वस्व देवयु—र्मधोर्धारा असृक्षत । रेभन् पवित्रं पर्येपि विश्वतः १४ [११] (१०१०)

(१०७)

२६ सप्तर्षयः (१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, २ कश्यपो मारीचः, ३ गोतमो राहूगणः, ४ भौमोऽत्रिः,
५ विश्वामित्रो गाथिनः, ६ जमदग्निर्भार्गवः, ७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः) । पवमानः सोमः ।

प्रगाथः= (१, ४, ६, ८, ९, १०, १२, १४, १७ बृहती; २, ५, ७, ११, १३,
१५, १८ सतोबृहती,) ३, १६ द्विपदा विराट्; १९-२६ प्रगाथः=
(विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

परीतो पिञ्चता सुतं सोमो य उत्तमं हविः ।

दुधन्वाँ यो नर्यो अप्स्वन्तरा सुषाव सोममद्रिभिः

१

नूनं पुनानोऽविभिः परि स्रवा—ऽदब्धः सुरभितरः ।

सुते चित् त्वाप्सु मदामो अन्धसा श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम्

२

परि सुवानश्चक्षसे देवमादनः क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः

३

पुनानः सोम धारया ऽपो वसानो अर्षसि ।

आ रत्नधा योनिमृतस्य सीदु—स्युत्सो देव हिरण्ययः

४

दुहान ऊर्ध्वदिव्यं मधु प्रियं प्रत्नं सधस्थमासदत् ।

आपृच्छयं धरुणं वाज्यर्षति नृभिर्धूतो विचक्षणः

५ [१२]

पुनानः सोम जागृवि—रव्यो वारे परि प्रियः ।

त्वं विप्रो अभवोऽङ्गिरस्तमो मध्वा यज्ञं मिमिक्ष नः

६

सोमो मीङ्गान् पवते गातुवित्तम् ऋषिर्विप्रो विचक्षणः ।

त्वं कुविरभवो देववीतम् आ सूर्यं रोहयो द्विवि

७

सोम उ पुवाणः सोतुभि—रधि ण्णुभिरवीनाम् ।

अश्वयेव हरिता याति धारया मन्द्रया याति धारया

८

अनूपे गोमान् गोभिरक्षाः सोमो दुग्धाभिरक्षाः ।

समुद्रं न संवरणान्यगमन् मन्दी मदाय तोशते

९

आ सोम सुवानो अद्रिभि—स्तिरो वाराण्यव्यया ।

जनो न पुरि चम्बोर्विशन्द्ररिः सदो वनेषु दधिषे

१० [१३]

स मामृजे तिरो अण्वानि मेभ्यो मीळहे सप्तिर्न वाजयुः ।

अनुमाद्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रैर्भिरक्राभिः

११

प्र सोम देववीतये सिन्धुर्न पिप्ये अर्णसा ।

अंशोः पर्यसा मद्विरो न जागृवि—रच्छा कोशं मधुश्रुतम्

१२

(१०१९)

आ ह॑र्यतो अ॒र्जुने॑ अ॒त्के॑ अ॒व्यत॑ प्रि॒यः सू॒नुर्न॑ म॒र्ज्यः ।

तमी॑ हि॒न्वन्त्य॑प॒सो यथा॑ रथं न॒दीष्वा॑ ग॒र्भस्त्योः १३

अ॒भि सोमा॑स आ॒यवः॑ प॒वन्ते॑ म॒द्यं म॑द॒म् ।

स॒मुद्र॑स्याधि॒ वि॒ष्टपि॑ मनी॒षिणो॑ म॒त्स॒रासः॑ स्व॒र्विदः॑ १४

तर॑त् स॒मुद्रं॑ प॒वमान॑ ऊ॒र्मिणा॑ राजा॑ दे॒व ऋ॑तं बृ॒हत् ।

अ॒र्धन्मि॑त्रस्य व॒रुण॑स्य ध॒र्मणा॑ प्र हि॒न्वान॑ ऋ॑तं बृ॒हत् १५ [१४]

नृ॒भि॒र्ये॒मानो॑ ह॑र्यतो वि॒चक्ष॑णो राजा॑ दे॒वः स॑मु॒द्रियः॑ १६

इन्द्रा॑य प॒वते॑ म॒दुः सोमो॑ म॒रुत्व॑ते सु॒तः ।

स॒हस्र॑धारो अ॒त्यव्य॑म॒र्षति॑ तमी॑ मृ॒जन्त्या॑यवः १७

पु॒नान॑श्च॒मू ज॒नय॑न् म॒तिं क॒विः सोमो॑ दे॒वेषु॑ रण॒यति॑ ।

अ॒पो व॑सानः प॒रि गो॑भि॒रुत्तरः॑ सी॒दुन् वने॑ष्व॒व्यत॑ १८

तवा॑हं सोम॑ रा॒रण स॒ख्य इ॒न्दो दि॒वेदि॑वे ।

पु॒रूणि॑ ब॒भ्रो नि॑ च॒रन्ति॑ मा॒मव॑ परि॒धौर॑ति ताँ इ॒हि १९

उ॒ताहं॑ न॒क्तमु॑त सोम॑ ते दि॒वा स॒ख्याय॑ ब॒भ्र ऊ॒र्धनि॑ ।

घृ॒णा त॑प॒न्तम॑ति॒ सूर्यं॑ प॒रः श॑कु॒ना इ॒व प॑त्ति॒म २० [१५]

मृ॒ज्यमा॑नः सु॒हस्त्य॑ स॒मुद्रे॑ वा॒चमि॑न्व॒सि ।

र॒यिं पि॑शङ्गं ब॒हुलं॑ पु॒रु॒स्पृहं॑ प॒वमाना॑भ्य॒र्षसि॑ २१

मृ॒जानो॑ वा॒रे प॒वमानो॑ अ॒व्यये॑ वृषा॒व च॑क्र॒दो वने॑ ।

दे॒वानाँ॑ सोम॑ प॒वमान॑ निष्कृ॒तं गो॑भि॒रञ्जानो॑ अ॒र्षसि॑ २२

प॒वस्व॑ वा॒जसा॑तये ऽभि वि॒श्वानि॑ का॒व्या ।

त्वं स॑मु॒द्रं प्र॑थ॒मो वि॑ धा॒रयो॑ दे॒वेभ्यः॑ सोम॑ म॒त्स॒रः २३

स तू॑ प॒वस्व॑ प॒रि पा॑र्थि॒वं रजो॑ दि॒व्या च॑ सोम॑ ध॒र्मभिः॑ ।

त्वां वि॑प्रा॒सो म॒तिभिर्वि॑चक्ष॒ण शु॒भ्रं हि॑न्वन्ति धी॒तिभिः॑ २४

प॒वमाना॑ अ॒सृक्ष॑त प॒वित्र॑म॒ति धा॑र॒या ।

म॒रुत्व॑न्तो म॒त्स॒रा इ॒न्द्रिया॑ ह॒या मे॒धाम॑भि प्र॒यांसि॑ च २५

अ॒पो व॑सानः प॒रि को॑शम॒र्षती॑ न्दु॒र्हिया॑नः सो॒तृभिः॑ ।

ज॒नय॑ऊ॒योतिर्म॑न्दना॒ अवी॑व॒शद् गाः॑ कृ॒ण्वानो॑ न नि॒र्णिज॑म् २६ [१६] (१०३६)

(१०८)

(१-१६) १-२ गौरिवीतिः शाक्त्यः; ३, १४-१६ शक्तिर्वासिष्ठः; ४-५ ऊरुराङ्गिरसः,
६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः, ८-९ ऊर्ध्वसन्ना आङ्गिरसः, १०-११ कृतयशा आङ्गिरसः,
१२-१३ ऋणचयो राजर्षिः । पवमानः सोमः । काकुभः प्रगाथः = (विषमा
ककुप्, समा सतोवृहती), १३ यवमध्या गायत्री ।

पवस्व मधुमत्तम् इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः । महि द्युक्षतमो मदः १
यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायते ऽस्य पीता स्वविदः ।
स सुप्रकेतो अभ्यक्रमीदिषो ऽच्छा वाजं नैतशः २
त्वं ह्यङ्ग दैव्या पवमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ३
येना नवगवो दध्यङ्गपोर्णुते येन विप्रास आपिरे ।
देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्यानशुः ४
एष स्य धारया सुतो ऽव्यो वारैभिः पवते मदिन्तमः । क्रीळन्नूर्मिरिषामिव ५ [१७]

य उस्मिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा ।
अभि व्रजं तत्तिषे गव्यमश्व्यं वर्मीव धृष्णवा रुज ६
आ सोता परि पिञ्चता ऽश्वं न स्तोममप्तुरं रजस्तुरम् । वनक्रक्षमुदप्रुतम् ७
सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने ।
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ८
अभि द्युम्नं बृहद्यश इषस्पते दिद्रीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ९
आ वच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निर्न विस्पतिः ।
वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः १० [१८]

एतमु त्थं मदुच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो दुहुः । विश्वा वसूनि बिभ्रतम् ११
वृषा वि जज्ञे जनयन्नमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः ।
स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे त्रिधात्वस्य दंससा १२
स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इळानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् १३
यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करामह एन्द्रमवसे महे १४
इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्यतः स्वायुधो मदिन्तमः । पवस्व मधुमत्तमः १५
इन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश समुद्रमिव सिन्धवः ।
जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टम्भ उत्तमः १६ [१९] (१०५२)

(१०९)

२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पवमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय	१
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः	॥१॥ २
एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः	३
पवस्व सोम महान् त्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम	॥२॥ ४
शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्रजायै	५
दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व	॥३॥ ६
पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः	७
नृभिर्यमानो जजानः पूतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्वर्वित्	॥४॥ ८
इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः	९
पवस्व सोम क्रत्वे दक्षायाऽश्वो न निक्तो वाजी धनाय	॥५॥ १० [२०]

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय	११
शिशुं जजानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम्	॥६॥ १२
इन्दुः पविष्ट चारुर्मदायाऽपामुपस्थे कविर्मगाय	१३
विभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान	॥७॥ १४
पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य	१५
प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम्	॥८॥ १६
स वाज्यक्षाः सहस्ररेता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः	१७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्यमानो अद्रिभिः सुतः	॥९॥ १८
असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः	१९
अञ्जन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय	॥१०॥ २०
देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ऽपो वसानं हरिं मृजन्ति	२१
इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते श्रीणन्नयो रिणन्नपः	॥११॥ २२ [२१] (१०७४)

(११०)

१९ ऽयरुणल्लैवृष्णः, त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः । पवमानः सोमः । १-३ पिपीलिकमध्या अनुष्टुप्,
४-९ ऊर्ध्वबृहती, १०-१२ विराट् ।

पर्यु षु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः ।

द्विषस्तरध्या ऋणया न ईयसे

१

अनु हि त्वा सुतं सोम मदामसि महे समर्यराज्ये ।

वाजाँ अभि पवमान प्र गाहसे

२

अजीजनो हि पवमान सूर्य विधारे शकर्मना पयः ।

गोजीरया रहमाणः पुरंध्या

३

अजीजनो अमृत मर्त्येष्वौ ऋतस्य धर्मन्नमृतस्य चारुणः ।

सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत्

४

अभ्यमि हि श्रवसा ततर्दिथो त्सं न कं चिज्जनपानमक्षितम् ।

शर्याभिर्न भरमाणो गर्भस्त्योः

५

आर्दी के चित् पश्यमानास आप्यं वसुरुचो दिव्या अभ्यनूषत ।

वारं न देवः सविता व्यूर्णुते

६

[२२]

त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्रवसे धियं दधुः ।

स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय

७

दिवः पीयूषं पूर्य यदुक्थ्यं महो गाहादिव आ निरधुक्षत ।

इन्द्रमभि जार्यमानं समस्वरन्

८

अध यद्विमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्मना ।

यूथे न निःष्ठा वृषभो वि तिष्ठसे

९

सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन् पवमानो अक्षाः ।

सहस्रधारः शतवाज इन्दुः

१०

एष पुनानो मधुमाँ ऋतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुरुमिः ।

वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधाः

११

स पवस्व सहमानः पृतन्यून त्सेधन् रक्षांस्यप दुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासहान् त्सोम शत्रून्

१२ [२३] (१०८६)

(१११)

३ अनानतः पारुच्छेपिः । पवमानः सोमः । अत्यष्टिः ।

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेपांसि तरति स्वयुग्वभिः सूरौ न स्वयुग्वभिः ।

धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ।

विश्वा यदूपा परियात्यृक्भिः सप्तास्यैभिर्ऋक्भिः १

त्वं त्यत् पणीनां विद्वो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दम् ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

परावतो न साम तद् यत्रा रणन्ति धीतयः ।

त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे २

पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत् सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः ।

अग्मन्नुक्थानि पौंस्ये—न्द्रं जैत्राय हर्षयन् ।

वज्रश्च यद्भवथो अनपच्युता समत्स्वनपच्युता

३ [२४] (१०८९)

(११२)

४ शिशुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् ।

तक्षा रिष्टं रुतं मिषग् ब्रह्मा सुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायिन्दो परि स्रव १

जरतीभिरोषधीभिः पूर्णेभिः शकुनानाम् ।

कार्मारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्दो परि स्रव २

कारुरहं ततो मिष—गुपलप्रक्षिणीं नृना ।

नानाधियो वसूयवो ऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायिन्दो परि स्रव ३

अश्वो वोळ्हा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।

शेषो रोमण्वन्तौ भेदौ वारिन्मण्डूक इच्छतीन्द्रायिन्दो परि स्रव

४ [२५] (१०९३)

(११३)

११ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

शर्यणावति सोम—मिन्द्रः पिबतु वृत्रहा ।

बलं दधान आत्मनि करिष्यन् वीर्यं मह—दिन्द्रायिन्दो परि स्रव १

आ पवस्व दिशां पत आर्जीकात् सोम मीढ्वः ।

ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायिन्दो परि स्रव २

पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत् ।

तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन् तं सोमे रसमादधु—रिन्द्रायिन्दो परि स्रव ३

(१०९६)

- कृतं वदन्तद्युम्न सत्यं वदन् त्सत्यकर्मन् ।
 श्रद्धां वदन् त्सोम राजन् धात्रा सोमं परिष्कृत इन्द्रायेन्दुो परि स्रव ४
 सत्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः ।
 सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायेन्दुो परि स्रव ५ [२६]
 यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यांश्च वाचं वदन् ।
 ग्राव्णा सोमं महीयते सोमेनानन्दं जनयन्त्रिन्द्रायेन्दुो परि स्रव ६
 यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिन् लोके स्वीहितम् ।
 तास्मिन् मां धेहि पवमानाऽमृतं लोके अक्षित इन्द्रायेन्दुो परि स्रव ७
 यत्र राजा वैवस्वतो यत्राविरोधनं दिवः ।
 यत्रामूर्यह्वतीरापस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दुो परि स्रव ८
 यत्रानुक्कामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः ।
 लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दुो परि स्रव ९
 यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टपम् ।
 स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दुो परि स्रव १०
 यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुदु आसते ।
 कामस्य यत्राप्ताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्दुो परि स्रव ११ [२७] (११०४)
 (११४)
 ४ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।
 य इन्द्रोः पवमानस्याऽनु धामान्यक्रमीत् ।
 तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन् इन्द्रायेन्दुो परि स्रव १
 ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्यपोद्धर्धयन् गिरः ।
 सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायेन्दुो परि स्रव २
 सप्त दिशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः ।
 देवा आदित्या ये सप्त तेभिः सोमाभि रक्ष न इन्द्रायेन्दुो परि स्रव ३
 यत् ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमाभि रक्ष नः ।
 अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममदिन्द्रायेन्दुो परि स्रव ४ [२८] (११०८)
 ॥ इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्रसंख्या

अष्टममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ७६९०

नवममण्डलस्य ११०८

सर्वयोगः ८७९८

अथ दशमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१६]

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने बृहन्नृषसामूर्ध्वो अस्था—न्निर्जगन्वान् तमसो ज्योतिषागात् ।

अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सन्नान्यप्राः

१

स जातो गर्भो असि रोदस्यो—रग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ।

चित्रः शिशुः परि तमांस्यक्तून् प्र मातृभ्यो अधि कर्निकदद्वाः

२

विष्णुरित्था परममस्य विद्वा—ज्जातो बृहन्नभि पाति तृतीयम् ।

आसा यदस्य पयो अकृतं स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र

३

अत उ त्वा पितुभृतो जनित्री—रन्नावृधं प्रति चरन्त्यन्नैः ।

ता ई प्रत्येपि पुनरन्यरूपा असि त्वं विश्व मानुषीषु होता

४

होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य केतुं रुशन्तम् ।

प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य महा श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्

५

स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः ।

अरुषो जातः पद इळायाः पुरोहितो राजन् यक्षीह देवान्

६

आ हि द्यावापृथिवी अग्न उभे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ ।

प्र याह्यच्छोशतो यविष्ठा—ऽथा वह सहस्येह देवान्

७ [२९] (७)

(२)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

पिप्रीहि देवा उशतो यविष्ठा विद्वा ऋतूँर्ऋतुपते यजेह ।

ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः

१

वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा ।

स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान् यजत्वग्निरहन्

२

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनु प्रवोळ्हुम् ।

अग्निर्विद्वान् त्स यजात् सेदु होता सो अध्वरान् त्स ऋतून् कल्पयाति

३

(१०)

यद्वो वयं प्रमिनारं व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः ।

अग्निष्टद्विष्वमा पृणाति विद्वान् येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ४

यत् पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः ।

अग्निष्टद्वोतां क्रतुविद्विजानन् यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति ५

विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान ।

स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्त्याः ६

यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वापस्वष्टा यं त्वा सुजनिमा जजान ।

पन्थामनु प्रविद्वान् पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहि ७ [३०] (१४)

(३)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इनो राजन्नरतिः समिन्द्रो रौद्रो दक्षाय सुषुमाँ अदर्शि ।

चिकिद्वि भाति भासा बृहता ऽसिक्रीमेति रुशतीमपाजन् १

कृष्णां यदेनीमभि वर्षसा भूज्जनयन् योषां बृहतः पितुर्जाम् ।

ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन् दिवो वसुभिररतिर्वि भाति २

भद्रो भद्रया सचमान आगात् स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।

सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थान् ३

अस्य यामासो बृहतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य ।

ईड्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो भामासो यामन्नक्तवश्चिकित्रे ४

स्वना न यस्य भामासः पवन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः ।

ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षति द्याम् ५

अस्य शुष्मासो ददृशानपवे जेहमानस्य स्वनयन् नियुद्धिः ।

प्रत्नेभिर्यो रुशद्भिर्देवतमो वि रेभद्भिररतिर्भाति विभ्वा ६

स आ वक्षि माहि न आ च सत्सि दिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।

अग्निः सुतुकः सुतुकेभिरश्वै रभस्वन्द्री रभस्वाँ एह गम्याः ७ [३१] (२१)

(४)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु ।

धन्वान्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वे पुरवे प्रत राजन् १ (२२)

यं त्वा जनासो अभि संचरन्ति गावं उष्णमिव ब्रजं यविष्ठ ।

दूतो देवानामसि मर्त्यानां मन्तमहोश्चरसि रोचनेन

२

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।

धनोरधि प्रवता यासि हर्य—अग्नीषसे पशुरिवावसृष्टः

३

मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से ।

शयं वविश्वरति जिह्यादन् रेरिह्यते युवतिं विशपतिः सन्

४

कूचिज्जायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।

अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मर्ताः

५

तनूत्यजेव तस्करा वनगू रशनाभिर्दुशभिरभ्यधीताम् ।

इयं ते अग्ने नव्यसी मनीषा युक्ष्वा रथं न शुचयद्भिरङ्गैः

६

ब्रह्म च ते जातवेदो नमश्चे—यं च गीः सदुमिद्वर्धनी भूत् ।

रक्षा णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन्

७ [३२] (२८)

(५)

७ जित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

एकः समुद्रो धरुणो रयीणा—मस्मद्भूदो भूरिजन्मा वि चष्टे ।

सिषक्त्यूधर्निण्योरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः

१

समानं नीलं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वेतीभिः ।

ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि

२

ऋतायिनीं मायिनीं सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती ।

विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेश्वित तन्तुं मनसा वियन्तः

३

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजात—मिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते ।

अधीवासं रोदसी वावसाने घृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम्

४

सप्त स्वसूरुषीर्वावशानो विद्वान् मध्व उज्जभारा हृशे कम ।

अन्तर्यमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वविमविदत् पूषणस्य

५

सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षु—स्तासामेकामिदुभ्यंहुरो गात् ।

आयोर्हं स्कम्भ उपमस्य नीले पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ

६

असच्च सच्च परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मन्नदितेरुपस्थे ।

अग्निर्हं नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः

७ [३३] (३५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-२८]

(६)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अयं स यस्य शर्मन्नवोभि—रग्नेरेधते जरितामिष्टौ ।	
ज्येष्ठेभिर्यो भानुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभावा	१
यो भानुभिर्विभावा विभा—त्यग्निर्देवेभिर्ऋतावाजस्रः ।	
आ यो विवायं सख्या सखिभ्यो ऽपरिहृतो अत्यो न सतिः	२
ईशे यो विश्वस्या देववीते—रीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ ।	
आ यस्मिन् मना हवींष्यग्ना—वरिष्ठरथः स्कभ्रातिं शूषैः	३
शूषेभिर्वृधो जुषाणो अर्के—र्देवाँ अच्छां रघुपत्वा जिगाति ।	
मन्द्रो होता स जुह्वा—यजिष्ठः संमिश्लो अग्निरा जिघर्ति देवान्	४
तमुस्त्रामिन्द्रं न रेजमान—मग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणुध्वम् ।	
आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम्	५
सं यस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मु—र्वाजे नाश्वाः सतीवन्त एवैः ।	
अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अर्वाचीना अग्न आ कृणुष्व	६
अधा ह्यग्ने मत्ता निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूथ ।	
तं ते देवासो अनु केतमाय—न्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः	७ [१] (४२)

(७)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव ।	
सर्चेमहि तव दस्म प्रकृतै—रुरुष्या ण उरुभिर्देव शंसैः	१
इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।	
यदा ते मर्तो अनु भोगमानङ्—वसो दधानो मतिभिः सुजात	२
अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि—मग्निं भ्रातरं सदुमित् सखायम् ।	
अग्नेरनीकं बृहतः संपर्य दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य	३
सिधा अग्ने धियो अस्मे सनुत्री—र्यं त्रायसे दम् आ नित्यहोता ।	
ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षु—र्युभिरस्मा अहभिर्वाममस्तु	४ (४६)

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजमध्वरस्य जारम् ।
 बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विश्वु होतारं न्यसादयन्त ५
 स्वयं यजस्व द्विवि देव देवान् किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः ।
 यथायज ऋतुभिर्देव देवा नेवा यजस्व तन्व सुजात ६
 भवा नो अग्नेऽवितो गोपा भवा वयस्कृदुत नो वयोधाः ।
 रास्वा च नः सुमहो हव्यदाति त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ७ [२] (४९)

(८)

९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः । अग्निः, ७-९ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र केतुना बृहता यात्यग्निरा रोदसी वृषभो रोरवीति ।
 द्विविश्चिदन्ता उपमाँ उदान लपामुपस्थे महिषो ववर्ध १
 मुमोदु गर्भो वृषभः कुकुद्वा नस्त्रेमा वत्सः शिमीवाँ अरावीत् ।
 स देवतात्युद्यतानि कृण्वन् त्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति २
 आ यो मूर्धानं पित्रोररब्ध न्यध्वरे दधिरे सूरौ अर्णः ।
 अस्य पत्नन्नरुषीरश्वबुधा ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ३
 उषउषो हि वसो अग्रमेषि त्वं यमयोरभवो विभावा ।
 ऋताय सप्त दधिषे पदानि जनयन् मित्रं तन्वेऽस्वायै ४
 भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यज्ञताय वेधि ।
 भुवो अपां नपाज्जातवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ५ [३]

भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे शिवाभिः ।
 द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षा जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम् ६
 अस्य त्रितः क्रतुना ववे अन्त रिच्छन् धीतिं पितुरेवैः परस्य ।
 सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ७
 स पित्र्याण्ययुधानि विद्वा निन्द्रेषित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् ।
 त्रिशीर्षाणं सप्तरींश्चिं जघन्वान् त्वाष्ट्रस्य चिन्निः संसृजे त्रितो गाः ८
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजो ऽवाभिन्त सत्पतिर्मन्यमानम् ।
 त्वाष्ट्रस्य चिद्धिश्चरुपस्य गोना माचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परा वर्क ९ [४] (५८)

(९)

९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः, सिन्धुद्वीप आम्बरीषो वा । आपः । गायत्री, ५ वर्धमाना गायत्री,
७ प्रतिष्ठा गायत्री, ८-९ अनुष्टुप् ।

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे	१
यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः	२
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः	३
शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभि स्रवन्तु नः	४
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्षणीनाम् । अपो याचामि भेषजम्	५
अप्सु मे सोमो अब्रवी दन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुवम्	६
आपः पूर्णीत भेषजं वरूथं तन्वेड मम । ज्योक् च सूर्यं हृशे	७
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि ।	
यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेष उतानृतम्	८
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्माहि ।	
पर्यस्वानग्र आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा	९ [५] (६७)

(१०)

१४ नवमीवर्ज्यानामयुजां षष्ठ्याश्च वैवस्वती यमी ऋषिका । यमः । षष्ठीवर्ज्यानां
युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः ऋषिः । यमी । त्रिष्टुप्, १३ विरादस्थाना ।

ओ चित् सखायं सख्या ववृत्यां तिरः पुरु चिदर्णवं जगन्वान् ।	
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमिं प्रतुरं दीर्घ्यानः	१
न ते सखा सख्यं वण्टयेतत् सलक्ष्मा यद्विषुरुपा भवति ।	
महस्पुत्रासो असुरस्य वीरा दिवो धर्तार उर्विया परि ख्यन्	२
उशन्ति घा ते अमृतास एत देकस्य चित् त्यजसं मर्त्यस्य ।	
नि ते मनो मर्नसि धाय्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः	३
न यत् पुरा चकुमा कन्द्र नूनमृता वदन्तो अनृतं रेपे ।	
गन्धर्वो अप्सवप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ	४
गर्भे नु नौ जनिता दंपती कर्द्वेवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः ।	
नकिरस्य प्र भिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवी उत द्यौः	५ [६] (७९)

को अस्य वेद प्रथमस्याहः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्तुं त्रव आहनो वीच्या नृन् ६
 यमस्य मा यम्यं काम आगन् त्समाने योनौ सहशेय्याय ।
 जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव रथ्येव चक्रा ७
 न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति ।
 अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि बृह रथ्येव चक्रा ८
 रात्रीभिरस्मा अहभिर्दशस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात् ।
 दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धू यमीर्यमस्य विभूयादजामि ९
 आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।
 उप बर्बहि वृषभाय बाहु—मन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् १० [७]

किं भ्रातासद्यर्दनाथं भवति किमु स्वसा यन्निर्कृतिर्निगच्छात् ।
 काममूता बहेतदपामि तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि ११
 न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पपृच्यां पापमाहुर्यः स्वसारं निगच्छात् ।
 अन्येन मत् प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्ट्येतत् १२
 ब्रतो ब्रतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।
 अन्या किल त्वां क्रक्ष्येव युक्तं परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् १३
 अन्यम् पु त्वं यम्यन्य उ त्वां परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।
 तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवा—ऽधा कृणुष्व संविदुं सुभद्राम् १४ [८] (८१)

(११)

९ आङ्गिर्हविर्धानः । अग्निः । जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः पयांसि यद्वो अदितेरदाभ्यः ।
 विश्वं स वेदु वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियो ऋतून् १
 रपद्गन्धर्वीरण्यां च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः ।
 इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति २
 सो चिन्नु भद्रा क्षुमती यशस्व—त्युषा उवास् मनवे स्वर्वती ।
 यदीमुशन्तमुशतामनु कर्तु—मग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ३ (८४)

अध त्वं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अध्वरे ।
यदी विशो वृणते दृस्ममार्या अग्निं होतारमध धीरजायत ४
सदासि रणवो यवसेव पुण्यते होत्राभिरग्रे मनुषः स्वध्वरः ।
विप्रस्य वा यच्छेशमान उक्थ्यं वाजं सस्रवाँ उपयासि भूरिभिः ५ [९]
उदीरय पितरां जार आ भग—मिर्यक्षति हर्यतो हृत्त इष्यति ।
विवक्ति वाह्निः स्वपस्यते मख—स्तविष्यते असुरो वेपते मती ६
यस्ते अग्रे सुमतिं मर्तो अक्षत् सहसः सूनो अति स प्र शृण्वे ।
इषं दधानो वहमानो अश्वै—रा स द्युमाँ अमवान् भूषति द्यून् ७
यदग्र एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।
रत्ना च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात् ८
श्रुधी नो अग्रे सदने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप भूरिह स्याः ९ [१०] (९०)

(१२)

९ आह्निर्हविर्धानः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

द्यावा ह क्षामा प्रथमे कृतेना—ऽभिश्वावे भवतः सत्यवाचा ।
देवो यन्मर्तान् यजथाय कृण्वन् त्सीदुद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन् १
देवो देवान् परिभूकृतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् ।
धूमकेतुः समिधा भाक्कजीको मन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान् २
स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गो—रतो जातासो धारयन्त उर्वी ।
विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गु—र्दुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः ३
अर्चामि वां वर्धायापो घृतस्तू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे ।
अहा यद् द्यावोऽसुनीतिमयन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशीताम् ४
किं स्विन्नो राजा जगृहे कदस्या—ऽति व्रतं चकृमा को वि वेद ।
मित्रश्चिद्धि ष्मा जुहुराणो देवा—ऽङ्गोको न यातामपि वाजो अस्ति ५ [११]
दुर्मन्त्वन्नामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विपुरूषा भवाति ।
यमस्य यो मनवते सुम—न्त्वग्रे तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन् ६ (९६)

यस्मिन् देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते ।

सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्यः कतून् परि द्योतनिं चरतो अजस्रा

७

यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येऽ न वयमस्य विद्म ।

मित्रो नो अत्रादितिरनागान् तसविता देवो वरुणाय वोचत्

८

श्रुधी नो अग्रे सदेने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।

आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भूरिह स्याः

९ [१२] (९९)

(१३)

५ अङ्गिर्हविर्धानः, विवस्वानादित्यो वा । हविर्धाने । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्वि श्लोक एतु पृथयेव सूरः ।

शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः

१

युमे इव यतमाने यदैतं प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तः ।

आ सीदतं स्वमु लोकं विदानि स्वासस्थे भवतमिन्दवे नः

२

पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि व्रतेन ।

अक्षरेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावधि सं पुनामि

३

देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजायै कममृतं नावृणीत ।

बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत् ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्राप्तिरेचीत्

४

सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतचूतम् ।

उभे इदस्योभयस्य राजत उभे यतेते उभयस्य पुण्यतः

५ [१३] (१०४)

(१४)

१६ वैवस्वतो यमः । यमः, ६ अङ्गिरःपित्रथर्वभृगुसोमाः, ७-९ लिङ्गोक्तदेवताः, पितरो वा,

१०-१२ श्वानौ । त्रिष्टुप्, १३, १४, १६, अनुष्टुप्, १५ बृहती ।

परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् ।

वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य

१

यमो नो गातुं प्रथमो विवेदु नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ ।

यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पथ्याऽ अनु स्वाः

२

मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋकभिर्वावृधानः ।

यौश्च देवा वावृधुर्ये च देवान् त्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति

३

(१०७)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदा—ऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।

आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वह—न्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व

४

अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियेभि—र्यम वैरूपैरिह मादयस्व ।

विवस्वन्तं हुवे यः पिता ते ऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य

५ [१४]

अङ्गिरसो नः पितरो नवगवा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।

तेषां वयं सुमतौ यज्ञियाना—मपि भद्रे सौमनसे स्याम

६

प्रेहि प्रेहि पृथिभिः पूर्व्येभि—र्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।

उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं पश्यासि वरुणं च देवम्

७

सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेने—ष्टापुर्तेन परमे व्योमन् ।

हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः

८

अपेत वीत वि च सर्पतातो ऽस्मा एतं पितरो लोकमक्रन् ।

अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मै

९

अति द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा ।

अथा पितृन् त्सुविदत्रा उपेहि यमेन ये सधमादं मदन्ति

१० [१५]

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ ।

ताभ्यामेनं परि देहि राजन् त्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि

११

उरूणसावसुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जना अनु ।

तावस्मभ्यं हृशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम्

१२

यमाय सोमं सुनुत यमाय जुहुता हविः ।

यमं ह यज्ञो गच्छ—त्यग्निदूतो अरंकृतः

१३

यमाय घृतवद्भवि—र्जुहोत प्र च तिष्ठत ।

स नो देवेष्वा यमद् दीर्घमायुः प्र जीवसे

१४

यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन ।

इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृच्चः

१५

त्रिकटुकेभिः पतति पलुर्वीरेकमिद्वहत् ।

त्रिष्टुब्गायत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता

१६ [१६] (१२०)

(१५)

१४ शङ्खो यामायनः । पितरः । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

उदीरतामवरं उत परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।

असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञा—स्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु १

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वीसो य उपरास ईयुः ।

ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विश्व २

आहं पितृन् त्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।

बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ३

बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वा—गिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।

त आ गतावसा शंतमेना—ऽथा नः शं योररपो दधात ४

उपहृताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्व—धिं ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ५ [१७]

आच्या जानुं दक्षिणतो निषद्ये—मं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।

मा हिंसिष्ट पितरः केन चित्रो यद्व आगः पुरुषता करांम ६

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय ।

पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोजै दधात ७

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।

तेभिर्ममः संरराणो हवींष्यु—शत्रुशान्तिः प्रतिकाममन्तु ८

ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदुः स्तोमंतटासो अकैः ।

आग्ने याहि सुविदत्रेभिर्वाङ् सत्यैः क्रव्यैः पितृभिर्धर्मसन्धिः ९

ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः ।

आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसन्धिः १० [१८]

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः ।

अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्य—था रयिं सर्ववीरं दधातन ११

त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मूयानि सुरभीणि कृत्वी ।

प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्ष—ज्ञान्ति त्वं देव प्रयता हवींषि १२

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।

त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व १३

(१३३)

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते ।
तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व

१४ [१९] (१३४)

(१६)

१४ दमनो यामायनः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप् ।

मैनमग्ने वि दहो मामि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।

यदा शृतं कृणवो जातवेदो ऽथेमेनं प्र हिणुतात् पितृभ्यः

१

शृतं यदा करसि जातवेदो ऽथेमेनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।

यदा गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानां वशनीर्भवाति

२

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः

३

अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहैनं सुकृतामु लोकम्

४

अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।

आयुर्वसान उषं वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः

५ [२०]

यत् ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।

अग्निष्टद्विश्वाद्गदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणां आविवेश

६

अग्नेर्वर्मं परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च ।

नेत् त्वा धृष्णुर्हरसा जहृपाणो दुधृग्विधक्ष्यन् पर्यङ्क्ष्यति

७

इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् ।

एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन् देवा अमृता मादयन्ते

८

क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।

इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्

९

यो अग्निः क्रव्यात् प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।

तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात् परमे सधस्थे

१० [२१]

यो अग्निः क्रव्यवाहनः पितृन् यक्षहतावृधः ।

प्रेतुं हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ

११

उशन्तस्त्वा नि धीमह्युशन्तः समिधीमहि ।

उशन्तुशत आ वह पितृन् हविषे अत्तवे

१२

(१४६)

यं त्वमग्ने समदह—स्तमु निर्वापया पुनः ।

क्रियाम्ब्वत्र रोहतु पाकदूर्वा व्यल्कशा

१३

शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।

मण्डूक्याडे सु सं गम इमं स्व॑ग्निं हर्षय

१४ [२२] (१४८)

(१७)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १७-२९]

१४ देवश्रवा यामायनः । १-२ सरण्यूः, ३-६ पूषा, ७-९ सरस्वती, १०-१४ आपः,

११-१३ सोमो वा । त्रिष्टुप्, १३-१४ अनुष्टुप्, १३ पुरस्ताद्वृहती वा ।

त्वष्टा दुहित्रे वहतुं कृ॑णोती—तीदं विश्वं भुव॑नं समेति ।

यमस्य॑ माता पर्यु॑ह्यमाना महो जा॒या विव॑स्वतो ननाश

१

अपा॑गूहन्नमृतां मर्त्ये॑भ्यः कृ॒त्वी सर्व॑र्णामददुर्वि॑वस्वते ।

उ॒ताश्विना॑वभर॒द्यत् तदा॑सी—दजहादु द्वा मि॑थुना सर॒ण्यूः

२

पू॒षा त्वे॒तश्च्या॑वयतु प्र वि॒द्वा—नन॑ष्टपशुर्भुव॑नस्य गो॒पाः ।

स त्वै॒तेभ्यः॑ परि॑ ददत् पितृ॑भ्यो ऽग्नि॑र्दे॒वेभ्यः॑ सुवि॑दुत्रिये॑भ्यः

३

आयु॑र्वि॒श्वायुः॑ परि॑ पासति त्वा पू॒षा त्वा पा॑तु प्रप॑थे पुरस्ता॑त् ।

यत्रा॑सते सु॒कृतो॑ यत्र ते ययु॑—स्तत्र॑ त्वा दे॒वः स॑विता द॑धातु

४

पू॒षेमा आ॑शा अनु॑ वेदु॒ सर्वाः॑ सो अ॒स्मो अ॑भयतमेन नेषत् ।

स्व॑स्ति॒दा आ॑वृ॒णिः सर्व॑वीरो ऽप्र॑युच्छन् पुर ए॒तु प्र॑जानन्

५ [२३]

प्रप॑थे प॒थाम॑जनिष्ट पू॒षा प्रप॑थे दि॒वः प्रप॑थे पृथि॒व्याः ।

उ॒मे अ॒भि प्रि॒यत॑मे स॒धस्थे॑ आ च॒ परा॑ च चरति प्र॒जानन्

६

सर॑स्वतीं दे॒वय॑न्तो हवन्ते सर॑स्वतीमध्व॒रे ता॑यमानि ।

सर॑स्वतीं सु॒कृतो॑ अ॒ह्वय॑न्त सर॑स्वती द्वाशु॒षे वा॒यं दा॑त्

७

सर॑स्वति या सर॒थं य॒याथ॑ स्व॒धामि॑र्दे॒वि पि॑तृभिर्म॑दन्ती ।

आ॒सद्या॑स्मिन् ब॒र्हिषि॑ मादयस्वा—ऽन॒मी॒वा इ॒ष आ धे॑ह्यस्मे

८

सर॑स्वतीं यां पि॒तरो॑ हवन्ते दक्षि॒णा य॒ज्ञम॑भिनक्ष॑माणाः ।

स॒हस्रा॑र्धमि॒ळो अ॒त्र भा॑गं रा॒यस्पोषं॑ यज॑मानेषु धेहि

९

आपो॑ अ॒स्मान् मा॒तरः॑ शुन्धयन्तु घृ॒तेन॑ नो घृ॒तप्वः॑ पुनन्तु ।

वि॒श्वं हि रि॒प्रं प्र॑वहन्ति दे॒वी—रु॒दिदा॑भ्यः शुचि॒रा पू॒त ए॑मि

१० [२४] (१५८)

द्वप्सश्चस्कन्द प्रथमौ अनु शू—निमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।

समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ११

यस्ते द्वप्सः स्कन्दति यस्ते अंशु—र्बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थात् ।

अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात् तं ते जुहोमि मनसा वर्षट्कृतम् १२

यस्ते द्वप्सः स्कन्तो यस्ते अंशु—रवश्च यः परः सुचा ।

अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चतु राधसे १३

पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्मामकं वचः ।

अपां पर्यस्वदित् पयस्तेन मा सह शुन्धत १४ [२५] (१६२)

(१८)

१४ संकुसुको यामायनः । १-४ मृत्युः, ५ धाता, ६ त्वष्टा, ७-१४ पितृमेधा, १४ प्रजापतिर्वा ।

त्रिष्टुप्, ११ प्रस्तारपङ्क्तिः, १३ जगती, १४ अनुष्टुप् ।

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।

चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान् १

मृत्योः पदं योपर्यन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ।

आप्यार्यमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः २

इमे जीवा वि मृतैराववृत्र—न्नभूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य ।

प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ३

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्थमेतम् ।

शतं जीवन्तु शरदः पुरुची—रन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन ४

यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथं क्रतव क्रतुभिर्यन्ति साधु ।

यथा न पूर्वमपरो जहात्ये—वा धातरायूषि कल्पयैषाम् ५ [२६]

आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति ण्ठ ।

इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा दीर्घमायुः करति जीवसे वः ६

इमा नारीरविध्रुवाः सुपत्नी—राञ्जनेन सर्पिषा सं विशन्तु ।

अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्रे ७

उदीर्घ्वं नार्यभि जीवलोके गतासुमेतमुप शेष एहि ।

हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जन्तिवमभि सं बभूथ ८ (१७०)

धनुर्हस्ताद्वाददानो मृतस्या—ऽस्मे क्षत्राय वर्चसे बलाय ।

अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयेम ९

उप सर्प मातरं भूमिमेता—मुरुव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् ।

ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निऋतेरुपस्थात् १० [२७]

उच्छ्वश्चस्व पृथिवि मा नि बांधथाः सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना ।

माता पुत्रं यथा सिचा ऽभ्येनं भूम ऊर्णुहि ११

उच्छ्वश्चमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् ।

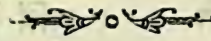
ते गृहासो घृतश्चुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र १२

उत् ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परी—मं लोमं निदधन्मो अहं रिषम् ।

एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः सार्दना ते मिनेतु १३

प्रतीचीने मामहनी—ष्वाः पूर्णमिवा दधुः ।

प्रतीचीं जग्रभा वाच—मश्वं रश्नया यथा १४ [२८] (१७६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१९)

८ मथितो यामायनः, भृगुर्वारुणिर्वा, भार्गवश्च्यवनो वा । आपः, गावो वा,

१ उत्तरार्धर्चस्य अग्नीषोमौ । अनुष्टुप्, ६ गायत्री ।

नि वर्तध्वं मानुं गाता—ऽस्मान् त्सिपक्त रेवतीः ।

अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम् १

पुनरेना नि वर्तय पुनरेना न्या कुरु ।

इन्द्र एणा नि यच्छ—त्वग्निरेना उपाजतु २

पुनरेता नि वर्तन्ता—मस्मिन् पुण्यन्तु गोपतौ ।

इहैवाग्ने नि धारये—ह तिष्ठतु या रयिः ३

यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे ४

य उदानङ् व्ययनं य उदानट् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं—मपि गोपा नि वर्तताम् ५

आ निवर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि । जीवाभिर्भुनजामहै ६

(१८६)

परिं वो विश्वतो दध ऊर्जा घृतेन पर्यसा ।

ये देवाः के च यज्ञिया—स्ते रय्या सं सृजन्तु नः

आ निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय ।

भूम्याश्चतस्रः प्रदिश—स्ताभ्य एना नि वर्तय

७

८ [१] (१८४)

(२०)

१० ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुकृद्वा । अग्निः । गायत्री, १ एकपदा विराट्
(एष मन्त्रः शान्त्यर्थः), २ अनुष्टुप्, ९ विराट् १० त्रिष्टुप् ।

भद्रं नो अपि वातय मनः

१

अग्निमीळे भुजां यविष्ठं शासा मित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन् त्वरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः

२

यमासा कृपनीलं भासाकेतुं वर्धयन्ति

। भ्राजते श्रेणिदन्

३

अर्यो विशां गातुरेति प्र यदानं द्विवो अन्तान् ।

कविरभ्रं दीद्यानः

४

जुषद्भ्रव्या मानुषस्यो—ध्वस्तस्थावृभ्वा यज्ञे

। मिन्वन् त्सद्गं पुर एति

५

स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति

। अग्निं देवा वाशीमन्तम्

६

[२]

यज्ञासाहं दुवं इषे ऽग्निं पूर्वस्य शेवस्य

। अद्रेः सूनुमायुमाहुः

७

नरो ये के चास्मदा विश्वेत् ते वाम आ स्युः

। अग्निं हविषा वर्धन्तः

८

कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य ब्रध्न ऋज उत शोणो यशस्वान् ।

हिरण्यरूपं जनिता जजान

९

एवा ते अग्ने विमदो मनीषा—मूर्जो नपादृमृतेभिः सजोषाः ।

गिर आ वक्षत् सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः

१०

[३] (१९४)

(२१)

८ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुकृद्वा । अग्निः । आस्तारपङ्क्तिः ।

आग्निं न स्ववृक्तिभि—होतारं त्वा वृणीमहे ।

यज्ञाय स्तीर्णबर्हिषे वि वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे

१

त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्त्यश्वराधसः ।

वेति त्वामुपसेचनी वि वो मदु ऋजीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे

२

त्वे धर्माण आसते जुह्वभिः सिञ्चतीरिव ।

कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि श्रियो धिषे विवक्षसे

३

(१९७)

यमग्ने मन्यसे रयिं सहसावन्नमर्त्य ।

तमा नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भरा विवक्षसे ४

अग्निर्जातो अथर्वणा विदद्विश्वा नि काव्या ।

भुवद्भूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे ५ [४]

त्वां यज्ञेष्वीळते अग्ने प्रयत्यध्वरे ।

त्वं वसूनि काम्या वि वो मदे विश्वा दधासि दाशुषे विवक्षसे ६

त्वां यज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने नि पेदिरे ।

घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षभिर्विवक्षसे ७

अग्ने शुक्रेण शोचिषो—रु प्रथयसे बृहत् ।

अभिकन्दन् वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे ८ [५] (२०२)

(२२)

१५ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुरुद्रा । इन्द्रः । पुरस्ताद्वृहती; ५, ७, ९ अनुष्टुप्; १५ त्रिष्टुप् ।

कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते ।

ऋषीणां वा यः क्षये गुहा वा चर्कषे गिरा १

इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुचीषमः ।

मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाम्या २

महो यस्पतिः शर्वसो असाम्या महो नृम्णस्य तूतुजिः ।

भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ३

युजानो अश्वा वातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिवः ।

स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः ४

त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागां ऋज्वा त्मना वहध्वै ।

ययोर्देवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदाय्यः ५ [६]

अध गमन्तोशना पृच्छते वां कदर्थान् न आ गृहम् ।

आ जग्मथुः पराकाद् दिवश्च गमश्च मर्त्यम् ६

आ न इन्द्र पृक्षसे अस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत् त्वा याचामहेऽवः शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ७ (२०९)

अक॒र्मा द॒स्युर॑भि नो॒ अम॑न्तु—र॒न्यव॑तो अमा॒नुषः ।

त्वं तस्या॑मि॒त्रह॑न् व॒धर्दु॑स॒स्य द॑म्भय

त्वं न॑ इन्द्र शूर शूरे॑रु॒त त्वो॒तासो॑ ब॒र्हणा॑ ।

पुरु॑त्रा ते वि पु॒र्तयो॑ न॒वन्त॑ क्षो॒णयो॑ यथा

त्वं तान् वृ॒त्रह॑त्ये॒ चोद॑यो नृन् का॒र्पाणे॑ शूर वज्रि॒वः ।

गुहा॑ यदी॒ कवी॑नां वि॒शां नक्ष॑त्रश॒वसाम्

म॒क्षू ता त॑ इन्द्र द॒ानाप्र॑स आ॒क्षाणे॑ शूर वज्रि॒वः ।

य॒द्ध शु॒ष्णस्य॑ दु॒म्भयो॑ जा॒तं वि॒श्वं स॒याव॑भिः

माकु॑र्ध्यागिन्द्र शूर व॒स्वीर॑स्मे भू॒वन्न॑भि॒ष्टयः॑ ।

व॒यंव॑यं त आसां सु॒न्ने स्या॑म वज्रि॒वः

अ॒स्मे ता त॑ इन्द्र स॒न्तु स॒त्या ऽहि॑स॒न्तीरु॑प॒स्पृशः॑ ।

वि॒द्याम॑ यासां भुजो॑ धे॒नूनां॑ न वज्रि॒वः

अ॒हस्ता॑ यदु॒पदी॑ व॒र्धत॑ क्षाः श॒चीभि॑र्वे॒द्याना॑म् ।

शु॒ष्णं पा॒रि प्र॑दक्षिणि॒द् वि॒श्वाय॑वे नि शि॒श्रथः॑

पि॒बापि॑वेदिन्द्र शूर सोमं मा रि॒षण्यो॑ वस॒वान॑ वसुः सन् ।

उ॒त त्रा॑यस्व गृ॒णतो॑ म॒घो नो॑ म॒हश्च॑ रा॒यो रे॒वत॑स्कृ॒धी नः॑

(२३)

७ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । इन्द्रः । जगती; १, ७ त्रिष्टुप्, ५ अभिसारिणी ।

यजाम॑ह इन्द्रं वज्र॑दक्षिणं ह॒रीणां॑ र॒थ्यं॑ वि॒व्रता॑नाम् ।

प्र श्मश्रु॑ दोधु॒वदू॒ध्वथा॑ भूद् वि सेना॑भि॒र्दय॑मानो वि राध॑सा

ह॒री न्व॑स्य या वने॑ वि॒दे वस्वि॑न्द्रो म॒घैर्म॑घवा॒ वृत्र॑हा भुवत् ।

ऋ॒भुर्वाज॑ ऋ॒भुक्षाः प॑त्यते श॒वो ऽव॑ क्षणौमि दा॒सस्य॑ नाम चित्

यदा॑ वज्रं हि॒रण्य॑मिद॒था रथं॑ ह॒री यम॑स्य व॒र्हतो॑ वि सूरिभिः ।

आ ति॑ष्ठति म॒घवा॑ सन॒श्रुत॑ इन्द्रो वाज॑स्य दी॒र्घश्र॑व॒सस्पतिः॑

सो चि॒न्नु वृ॒ष्टिर्यु॑थ्या॒इ स्वा स॑चाँ इन्द्रः श्मश्रू॑णि ह॒रिता॑भि पु॒ष्णुते॑ ।

अव॑ वेति सु॒क्षयं॑ सुते मधू—दि॒द्ध्नोति॑ वातो यथा वन॑म्

यो वा॒चा वि॒वाचो॑ मृ॒धवा॑चः पुरु॒ सह॑स्राशि॒वा ज॒घान॑ ।

तत्तदि॑दस्य पौ॒र्यं गृ॑णीमसि पि॒तेव॑ यस्तवि॒षीं वावृ॑धे शवः

(२२२)

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजन—अपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।

विद्मा ह्यस्य भोजनमिनस्य य—दा पशुं न गोपाः करामहे ६

माकिर्न एना सख्या वि यौपु—स्त्व चेन्द्र विमदस्य च ऋषेः ।

विद्मा हि ते प्रमतिं देव जामिव—दुस्मे ते सन्तु सख्या शिवानि ७ [९] (२२४)

(२४)

६ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुरुद्धा । इन्द्रः, ४-६ अश्विनौ ।

आस्तारपङ्क्तिः, ४-६ अनुष्टुप् ।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम् ।

अस्मे रयिं नि धारय वि वो मदे सहास्रिणं पुरुवसो विवक्षसे १

त्वां यज्ञेभिरुक्थै—रुप हव्येभिरीमहे ।

शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे २

यस्पतिर्वार्याणा—मसि रधस्य चोद्विता ।

इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्वियो नः पाह्यहंसो विवक्षसे ३

युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम् ।

विमदेन यदीळिता नासत्या निरमन्थतम् ४

विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावब्रुवन् देवाः पुनरा वहतादिति ५

मधुमन्मे परार्यणं मधुमत् पुनरार्यनम् ।

ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम् ६ [१०] (२३०)

(२५)

११ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुरुद्धा । सोमः । आस्तारपङ्क्तिः ।

भद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् ।

अधा ते सख्ये अन्धसो वि वो मदे रणन् गावो न यवसे विवक्षसे १

हृदिस्पृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु ।

अधा कामा इमे मम वि वो मदे वि तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे २

उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाक्या ।

अधा पितेव सूनवे वि वो मदे मृळा नो अभि चिद्ब्रधाद्विवक्षसे ३ (२३३)

समु प्र यन्ति धीतयः सर्गीसोऽवताँ इव ।

क्रतुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसाँ इव विवक्षसे ४

तव त्ये सोम शक्तिभिर्निकामासो व्यृण्वरे ।

गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे ५ [११]

पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्टितं जगत् ।

समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा संपश्यन् भुवना विवक्षसे ६

त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव ।

सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ईशता विवक्षसे ७

त्वं नः सोम सुक्रतुर्वयोधेयाय जागृहि ।

क्षेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे द्रुहो नः पाह्यंहसो विवक्षसे ८

त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्दो शिवः सखा ।

यत् सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे ९

अयं घ स तुरो मदु इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।

अयं कक्षीवतो महो वि वो मदे मतिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे १०

अयं विप्राय दाशुषे वाजाँ इयति गोमंतः ।

अयं सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे ११ [१२] (१४१)

(२६)

९ पेन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । पूषा । अनुष्टुप्; १, ४ उष्णिक् ।

प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पार्हा यन्ति नियुतः ।

प्र दुस्त्रा नियुदथः पूषा अविष्टु माहिनः १

यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः ।

विप्र आ वंसद्धीतिभिश्चिकेत सुष्टुतीनाम् २

स वेद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा ।

अभि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति ३

मंसीमहि त्वा वयमस्माकं देव पूषन् ।

मतीनां च साधनं विप्राणां चाध्वम् ४

प्रत्यर्थिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम् ।

ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ५ [१३] (१४६)

आधीर्षमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।

वासोवायोऽवीना मा वासांसि मर्मुजत्

६

इनो वाजानां पतिरिनः पुष्टीनां सखा ।

प्र श्मश्रु हर्यतो दूधोद् वि वृथा यो अदाभ्यः

७

आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः ।

विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः

८

अस्मार्कमूर्जा रथं पूषा अविष्टु माहिनः ।

भुवद्वाजानां वृध इमं नः शृणवद्ववम्

९ [१४] (२५०)

(२७)

२४ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असत् सु मे जरितः साभिवेगो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षम् ।

अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता संत्यध्वृतं वृजिनायन्तमाभुम्

१

यदीदृहं युधये संनया न्यदेवयून् तन्वाऽं शूशुजानान् ।

अमा ते तुष्टं वृषभं पचानि तीव्रं सुतं पञ्चदशं नि पिञ्चम्

२

नाहं तं वेवु य इति ब्रवीत्यदेवयून् त्समरणे जघन्वान् ।

यदावाख्यत् समरणमृधावदादिद्व मे वृषभा प्र ब्रुवन्ति

३

यदज्ञातेषु वृजनेष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन् ।

जिनामि वेत् क्षेम आ सन्तमाभुं प्र तं क्षिणां पर्वते पादुगृह्य

४

न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदृहं मनस्ये ।

मम स्वनात् कृधुकर्णो भयात् एवेदन् द्यून् किरणः समेजात्

५ [१५]

दर्शन्नवत्रं शृतपां अनिन्द्रान् बाहुक्षदुः शरत्वे पत्यमानान् ।

घृष्टं वा ये निनिदुः सखायमध्यु न्वेषु पवयो ववृत्युः

६

अभूवैक्षीर्व्यु आयुरानद् दर्षन्तु पूर्वा अपरो नु दर्षत् ।

द्वे पवस्ते परि तं न भूतो यो अस्य पारे रजसो विवेष

७

गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन् ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः ।

हवा इवुर्यो अभितुः समायन् किर्यदासु स्वपतिश्छन्दयाते

८

(२५८)

सं यद्वयं यवसादो जनानां—महं यवाद उर्वज्रे अन्तः ।

अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छा—दथो अयुक्तं युनजद्वन्वान्

९

अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात् संसृजानि ।

स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्या—दयुद्धो अस्य वि भजानि वेदः

१० [१६]

यस्यानक्षा दुहिता जात्वास कस्तां विद्रां अभि मन्याते अन्धाम् ।

कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ई वहति य ई वा वरेयात्

११

कियती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण ।

भद्रा वधूर्भवति यत् सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित्

१२

पुत्तो जंगार प्रत्यञ्चमत्ति शीर्ष्णा शिरः प्रति दधौ वरुथम् ।

आसीन ऊर्ध्वामुपसिं क्षिणाति न्यदुत्तानामन्वेति भूमिम्

१३

बृहन्नच्छायो अपलाशो अवीं तस्थौ माता विषितो अत्ति गर्भः ।

अन्यस्या वत्सं रिहती भिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरुधः

१४

सप्त वीरासो अधरादुदाय—नृणोत्तरात्तात् समजग्मिरन्ते ।

नव पश्वातात् स्थिविमन्त आयन् दश प्राक् सानु वि तिरन्त्यश्रः

१५ [१७]

दृशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रतवे पार्याय ।

गर्भं माता सुधितं वक्षणा—स्ववेनन्तं तुषयन्ती बिभर्ति

१६

पीवानं मेपमपचन्त वीरा न्युप्ता अक्षा अनु दीव आसन् ।

द्वा धनुं बृहतीमप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता

१७

वि क्रोशनासो विष्वश्च आयन् पचाति नेमो नहि पक्षदुधः ।

अयं मे देवः सविता तदाह दृष्ट इद्वनवत् सर्पिरन्नः

१८

अपश्यं ग्रामं वहमानमारा—दचक्रया स्वधया वर्तमानम् ।

सिषक्त्यर्यः प्र युगा जनानां सद्यः शिश्रा प्रमिनानो नवीयान्

१९

एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो षु प्र सेधीर्मुहुर्निर्ममन्धि ।

आपश्चिदस्य वि नशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान्

२० [१८]

अयं यो वज्रः पुरुधा विवृत्तो ऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् ।

श्रव इदेना परो अन्यदस्ति तदव्यथी जरिमाणस्तरन्ति

२१

वृक्षेवृक्षे निर्यता मीमयद्वौ—स्ततौ वयः प्र पतान् पूरुषादः ।

अथेदं विश्वं भुवनं भयात् इन्द्राय सुन्वदृषये च शिक्षत्

२२

(२७२)

देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन् कृन्तत्रादिषामुपरा उदायन् ।

त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनुषा द्वा बृवूकं वहतः पुरीषम्

२३

सा ते जीवातुरुत तस्य विद्धि मा स्मैतादृगप गूहः समर्थे ।

आविः स्वः कृणुते गूहते ब्रुसं स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते

२४ [१९] (२७४)

(२८)

(१२) १ इन्द्रस्तुपा वसुकपली ऋषिका; २,६,८,१०,१२ इन्द्र ऋषिः; ३,४,५,७,९,११ ऐन्द्रो वसुक ऋषिः ।

२,६,८,१०,१२ ऐन्द्रो वसुको देवता; १,३,४,५,७,९,११ इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् ।

विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जगाम ।

जक्षीयाद्भाना उत सोमं पपीयात् स्वाशितः पुनरस्तं जगायात्

१

स रोरुवदृषभस्तिग्मशृङ्गो वर्ष्मन् तस्थौ वरिमन्ना पृथिव्याः ।

विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कुक्षी सुतसोमः पूणाति

२

अद्रिणा ते मन्दिनं इन्द्र तूयान् त्सुन्वन्ति सोमान् पिबंसि त्वमेषाम् ।

पचन्ति ते वृषभाँ अस्मि तेषां पूक्षेण यन्मघवन् हूयमानः

३

इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति ।

लोपाशः सिंहं प्रत्यश्रमत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात्

४

कथा त एतदहमा चिकेतं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीषाम् ।

त्वं नो विद्राँ क्रतुथा वि वोचो यमर्धं ते मघवन् क्षेम्या धूः

५

एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति दिवश्चिन्मे बृहत उत्तरा धूः ।

पुरू सहस्रा नि शिशामि साक—मशत्रुं हि मा जानिता जजान

६ [२०]

एवा हि मां तवसं जजुरुग्रं कर्मन्कर्मन् वृषणमिन्द्र देवाः ।

वधीं वृत्रं वज्रेण मन्दसानो ऽप व्रजं महिना दाशुपे वम्

७

देवास आयन् परशूरविभ्रन् वना वृश्चन्तो अभि विद्धिरायन् ।

नि सुद्वं१ दधतो वक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तदहन्ति

८

शशः क्षुरं प्रत्यश्रं जगारा—ऽद्रिं लोगेन व्यभेदमारात् ।

बृहन्तं चिदहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शूशुवानः

९

सुपर्ण इत्था नखमा सिषाया—वरुद्धः परिपदं न सिंहः ।

निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्प्यावान् गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत्

१०

(२८४)

तेभ्यो गोधा अयथं कर्षदेत—द्ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ।
 सिम उक्ष्णोऽवसृष्टाँ अदन्ति स्वयं बलानि तन्वः शृणानाः
 एते शमीभिः सुशमीं अभूवन् ये हिंन्विरे तन्वः सोम उक्थैः ।
 नृवद्वदुक्षुपं नो माहि वाजान् दिवि श्रवो दधिषे नाम वीरः

११

१२ [२१] (२८६)

(२९)

८ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधायि चाक—ञ्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।
 यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान्
 प्र ते अस्या उषसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् ।
 अनु त्रिशोकः शतमावहन् कुत्सेन रथो यो असत् ससवान्
 कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भू—दुरो गिरो अभ्युग्रो वि धाव ।
 कद्वाहो अर्वागुपं मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः
 कटु द्युम्नमिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया करसे कन्न आगन् ।
 मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्ने समस्य यदसन् मनीषाः
 प्रेरय सूरौ अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।
 गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वी—नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यन्नैः

१

२

३

४

५ [२२]

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्मना पृथिवी काव्येन ।
 वराय ते घृतवन्तः सुतासः स्वाद्वान् भवन्तु पीतये मधूनि
 आ मध्वो अस्मा असिचन्नमत्र—मिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।
 स वावृधे वरिमन्ना पृथिव्या अभि क्रत्वा नर्यः पौंस्यैश्च
 व्यानल्लिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।
 आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदयासे

६

७

८ [२३] (२९४)

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३॥ सू० ३०-४१]

१५ कवष ऐलूषः । आपः, अपां न पात् वा । त्रिष्टुप् ।

प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरे—त्वपो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति ।
 महीं मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुज्यसे रीरधा सुवृक्तिम्

१

(२९५)

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भुता—ऽच्छाप इतोऽशतीरुशन्तः ।

अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्ण—स्तमास्यध्वमूर्मिमद्या सुहस्ताः

२

अध्वर्यवोऽप इता समुद्र—मपां नपातं हविषा यजध्वम् ।

स वो दददूर्मिमद्या सुपूतं तस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत

३

यो अनिध्मो दीदयदुप्स्व—न्त—र्यं विप्रांस ईळते अध्वरेषु ।

अपां नपान्मधुमतीरपो दा याभिरिन्द्रो वावृधे वीर्याय

४

याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्युवतिभिर्न मर्यः ।

ता अध्वर्यो अपो अच्छा परेहि यदासिञ्चा ओषधीभिः पुनीतात्

५ [२४]

एवेद्यूने युवतयो नमन्त यदीमुशच्छुशतीरित्यच्छ ।

सं जानते मनसा सं चिकित्रे ऽध्वर्यवो धिषणापश्च देवीः

६

यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मद्या अभिशस्तेरमुश्चत् ।

तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिं देवमादन् प्र हिणोतनापः

७

प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमूर्मिं गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः ।

घृतपृष्ठमीड्यमध्वरेष्वा—ऽऽपो रेवतीः शृणुता हवं मे

८

तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपान—मूर्मिं प्र हेत य उभे इर्यति ।

मदच्युतमौशानं नभोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम्

९

आववृत्तीरध नु द्विधारा गोपुयुधो न नियवं चरन्तीः ।

ऋषे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नी—रपो वन्दस्व सवृधः सयोनीः

१० [२५]

हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये धनानाम् ।

ऋतस्य योगे वि प्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीर्भूतनास्मभ्यमापः

११

आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च ।

रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद्रूणते वयो धात् ।

१२

प्रति यदापो अहश्चमायती—धृतं पयांसि बिभ्रतीर्मधूनि ।

अध्वर्युभिर्मनसा संविद्वाना इन्द्राय सोमं सुपुतं भरन्तीः

१३

एमा अंगमन् रेवतीर्जीविधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः ।

नि बर्हिषि धत्तन सोम्यासो ऽपां नप्त्रा संविद्वानास एनाः

१४

आगमन्नाप उशतीर्बर्हिरेदं न्यध्वरे असदन् देवयन्तीः ।

अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोम—मभूदु वः सुशका देवयज्या

१५ [२६] (३०९)

(३१)

११ कवप पेल्दूषः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैरवसे यजत्रः ।
 तेभिर्वयं सुषखायो भवेम तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम १
 परि चिन्मर्तो द्रविणं ममन्या हृतस्य पथा नमसा विवासेत् ।
 उत स्वेन क्रतुना सं वदेत् श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृभ्यात् २
 अधायि धीतिरसंसृगमंशा स्तीर्थे न दुस्ममुप यन्त्यूमाः ।
 अभ्यानश्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ३
 नित्यश्चाकन्यात् स्वपतिर्दिमूना यस्मा उ देवः सविता जजान ।
 भगो वा गोभिर्यमेमनज्यात् सो अस्मै चारुश्छदयदुत स्यात् ४
 इयं सा भूया उपसामिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शवसा समायन् ।
 अस्य स्तुतिं जरितुर्भिक्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः ५ [२७]

अस्येदेषा सुमतिः पप्रथाना ऽभवत् पूर्वा भूमना गौः ।
 अस्य सनीला असुरस्य योनौ समान आ भरणे बिभ्रमाणाः ६
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 संतस्थाने अजरे इतऊती अहानि पूर्वीरुषसो जरन्त ७
 नैतावदेना परो अन्यदस्त्युक्षा स द्यावापृथिवी बिभर्ति ।
 त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधावान् यदीं सूर्यं न हरितो वहन्ति ८
 स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वीं मिहं न वातो वि ह वाति भूम ।
 मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानो ऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम् ९
 स्तरीर्यत् सूत सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा ।
 पुत्रो यत् पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शम्यां गौर्जगार यद्ध पृच्छान् १०
 उत कण्वं नृषदः पुत्रमाहु रूत श्यावो धनमादत्त वाजी ।
 प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोर्धं कृतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ११ [२८] (३२०)

(३२)

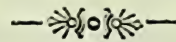
९ कवप पेल्दूषः । इन्द्रः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

प्र सु गमन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वरा अभि पु प्रसीदतः ।
 अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत् सोम्यस्यान्धसो बुबोधति १ (३२१)

वीन्द्र यासि दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्युत ।
 ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वराँ उप ते सु वन्वन्तु वग्वनाँ अराधसः २
 तदिन्मे छन्त्सद्वपुषो वपुण्ठरं पुत्रो यज्जानं पित्रोरधीयति ।
 जाया पतिं वहति वग्वनां सुमत् पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृतः ३
 तदित् सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन् वहतुं न धेनवः ।
 माता यन्मन्तुर्युथस्य पूर्या ऽभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः ४
 प्र वोऽच्छाँ रिरिचे देवयुष्पद—मेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः ।
 जरा वा येष्वामृतेषु दावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु ५ [२९]

निधीयमानमपंगूळहमप्सु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ६
 अक्षेत्रवित् क्षेत्रविदुं ह्यप्रात् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।
 एतद्वै भद्रमनुशासनस्यो—त सृतिं विन्दत्यञ्जसीनाम् ७
 अद्येदु प्राणीदममग्निमाहा ऽपीवृतो अधयन्मातुरूधः ।
 एमेनमाप जरिमा युवान्—महेल्लन् वसुः सुमना बभूव ८
 एतानि भद्रा कलश क्रियाम् कुरुश्रवण ददतो मघानि ।
 दान इद्वो मघवानः सो अ—स्त्वयं च सोमो हृदि यं विभर्भि ९ [३०] (३३०)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२९]

(३३)

९ कवप ऐलूपः । १ विश्वे देवाः, २-३ इन्द्रः, ४-५ कुरुश्रवणस्त्रासदस्यवः, ६-९ उपमश्रवा मन्त्रातिथिः ।
 १ त्रिष्टुप्; प्रगाथः= (२ वृहती, ३ सतोवृहती), ४-९ गायत्री ।

प्र मा युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण ।
 विश्वे देवासो अध मारमरक्षन् दुःशासुरागादिति घोष आसीत् १
 सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पर्शवः ।
 नि बाधते अमतिर्नम्रता जसु—र्वेन वेवीयते मतिः २
 मूषो न शिश्ना व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो ।
 सकृत् सु नो मघवन्निन्द्र मृळया—ऽधा पितेव नो भव ३
 कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ४
 यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधुया । स्तवै सहस्रदक्षिणे ५ [१] (३३४)

यस्य प्रस्वादसो गिरं उपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं न रण्वमूचुषे	६
अधिं पुत्रोपमश्रवो नपान्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टे अस्मि वन्दिता	७
यदीशीयामृतांना—मुत वा मर्त्यानाम् । जीवेदिन्मघवा मम	८
न देवानामतिं व्रतं शतात्मा च न जीवति । तथा युजा वि वावृते	९ [२] (३३८)
(३४)	

१४ कवय ऐलूषः, अक्षो मौजवान् वा । १, ७, ९, १२ अक्षाः, १३ कृषिः, २-६, ८, १०, ११, १४ अक्ष-कितव-निन्दा । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

प्रावेपा मां बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणे ववृतानाः ।	
सोमस्येव मौजवतस्य भक्षो विभीदको जागृविर्मह्यमच्छान्	१
न मां मिमेथ न जिहील एषा शिवा सखिभ्य उत मह्यमासीत् ।	
अक्षस्याहमेकपरस्य हेतो—रनुव्रतामप जायामरोधम्	२
द्वेष्टि श्वश्रूरप जाया रुणाद्धि न नाथितो विन्दते मर्दितारम् ।	
अश्वस्येव जरतो वस्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम्	३
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृध्वेदने वाज्यक्षः ।	
पिता माता भ्रातर एनमाहु—र्न जानीमो नयता बद्धमेतम्	४
यदादीध्ये न दविषाण्येभिः परायद्धयोऽव हीये सखिभ्यः ।	
न्युताश्च बभ्रवो वाचमकृत एमीदैषां निष्कृतं जारिणीव	५ [३]
सभामेति कितवः पृच्छमानो जेप्यामीति तन्वाद्यं शूशुजानः ।	
अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीन्ने दधत् आ कृतानि	६
अक्षास इदङ्कुशिनो नितोदिनो निष्कृतवानस्तपनास्तापयिष्णवः ।	
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा संपृक्ताः कितवस्य बर्हणा	७
त्रिपञ्चाशः क्रीळति व्रात एषा देव इव सविता सत्यधर्मा ।	
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत् कृणोति	८
नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्य—हस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते ।	
दिव्या अङ्गारा इरिणे न्युताः शीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति	९
जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः कं स्वित् ।	
कृणावा बिभ्यद्धर्नमिच्छमानो ऽन्येषामस्तमुप नक्तमेति	१० [४] (३४८)

स्त्रियं हृद्वायं कितव तंतापा—ऽन्येषां जायां सुकृतं च योनिम् पूर्वाह्ने अश्वान् युजुजे हि बभूव त्सो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद यो वः सेनानीमहतो गणस्य राजा वार्तस्य प्रथमो बभूव ।	११
तस्मै कृणोमि न धना रुणधिम दशाहं प्राचीस्ततं वदामि अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित्रं कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः ।	१२
तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चण्टे सवितायमर्थः मित्रं कृणुध्वं खलु मूळता नो मा नो घोरेण चरताभि धृष्णु ।	१३
नि वो नु मन्युर्विशतामराति—रन्यो बभूणां प्रसितौ न्वस्तु	१४ [५] (३५२)

(३५)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती, १३-१४ त्रिष्टुप् ।

अबुधमु त्य इन्द्रवन्तो अग्रयो ज्योतिर्भरन्त उषसो व्युष्टिषु । मही द्यावापृथिवी चैततामपो ऽद्या देवानामव आ वृणीमहे	१
द्विस्पृथिव्योरव आ वृणीमहे मातृन् त्सिन्धून् पर्वताञ्छर्यणावतः । अनागास्त्वं सूर्यमुषासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः	२
द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसो मही त्रायेतां सुविताय मातरा । उषा उच्छन्त्यप बाधतामघं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	३
इयं न उन्ना प्रथमा सुदेव्यं रेवत सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु । आरे मन्युं दुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	४
प्र याः सिन्नते सूर्यस्य रश्मिभि—ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु । भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	५ [६]

अनमीवा उषस आ चरन्तु न उदग्रयो जिहतां ज्योतिषा बृहत् । आयुक्षातामश्विना तूतुजिं रथं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	६
श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा असि । रायो जनित्रीं धिषणामुप ब्रुवे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	७
पिपर्तु मा तहतस्य प्रवार्चनं देवानां यन्मनुष्याऽऽ अमन्महि । विश्वा इदुष्माः स्पल्लदेति सूर्यः स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	८ (३६०)

अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि	ग्राव्यां योगे मन्मनः साध ईमहे ।	
आदित्यानां शर्माणि स्था भुरण्यसि	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	१
आ नो बर्हिः सधमादे बृहद्विवि	देवाँ ईळे सादया सप्त होतृन् ।	
इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	१० [७]
त आदित्या आ गता सर्वतातये	वृधे नो यज्ञमवता सजोषसः ।	
बृहस्पतिं पूषणमश्विना भगं	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	११
तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं	छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम् ।	
पश्वे तोकाय तनयाय जीवसे	स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	१२
विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती	विश्वे भवन्त्वग्रयः समिन्द्राः ।	
विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु	विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे	१३
यं देवासोऽवथ वाजसातौ	यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः ।	
यो वो गोपीथे न भयस्य वेदु	ते स्याम देववीतये तुरासः	१४ [८] (३६६)

(३६)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती, १३-१४ त्रिष्टुप् ।

उषासानकता बृहती सुपेशसा	द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।	
इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वता अप	आदित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः	१
द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतस	ऋतावरी रक्षतामंहसो रिषः ।	
मा दुर्विदत्रा निर्वृतिर्न ईशत	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	२
विश्वस्मान्नो अदितिः पात्वंहसो	माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः ।	
स्वर्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	३
ग्रावा वदुन्नप रक्षांसि सेधतु	दुष्वग्रयं निर्वृतिं विश्वमत्रिणम् ।	
आदित्यं शर्म मरुतामशीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	४
एन्द्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिळा	बृहस्पतिः सामभिर्क्रको अर्चतु ।	
सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	५ [९]
द्विविस्पृशं यज्ञमस्माकमश्विना	जीराध्वरं कृणुतं सुम्नमिष्टये ।	
प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन	तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे	६ (३७९)

उप ह्वये सुहवं मारुतं गणं पावकमृष्यं सखायं शंभुवम् ।
 रायस्पोषं सौश्रवसाय धीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ७
 अपां पेरुं जीवधन्यं भरामहे देवाय्यं सुहवमध्वरश्रियम् ।
 सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ८
 सनेम तत् सुसनिता सनित्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनांसः
 ब्रह्मद्विपो विष्वगेनो भरेरत् तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ९
 ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते शृणोतन् यद्वो देवा ईमहे तद् दातन् ।
 जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यशस्तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १० [१०]

महदृद्य महतामा वृणीमहे ऽवो देवानां बृहतामनर्वणाम् ।
 यथा वसु वीरजातं नशामहे तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ११
 महो अग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये ।
 श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वीमनि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १२
 ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।
 ते सौभगं वीरवद्वोमदप्नो दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे १३
 सविता पश्वातात् सविता पुरस्तात् सवितोत्तरात्तात् सविताधरात्तात् ।
 सविता नः सुवतु सर्वताति सविता नो रासतां दीर्घमायुः १४ [११] (३८०)

(३७)

१२ सौर्योऽभितपाः । सूर्यः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्व्रतं संपर्यत ।
 दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत १
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततनन्नहानि च ।
 विश्वमन्यन्ति विशते यदेजति विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः २
 न ते अदेवः प्रदिवो नि वासते यदेतशेभिः पतरै रथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदुन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ३
 येन सूर्य ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुद्वियर्षि भानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुति मपामीवामप दुष्पवन्त्यं सुव ४
 विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रत महैळयन्नुच्चरासि स्वधा अनु ।
 यदुद्य त्वा सूर्योपब्रवामहे तं नो देवा अनु मसीरत् क्रतुम् ५ (३८५)

तं नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः ।
मा शूने भूम सूर्यस्य संहशि भद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि

६ [१२]

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः ।
उद्यन्तं त्वा मित्रमहो दिवेदिवे ज्योग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः ।
आरोहन्तं बृहतः पार्जसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चरते नि च विशन्ते अकतुभिः ।
अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याऽह्लाह्ला नो वस्यसावस्यसोदिहि
शं नो भव चक्षसा शं नो अह्ला शं भानुना शं हिमा शं घृणेन ।
यथा शमध्वञ्छमसद दुरोणे तत् सूर्य द्रविणं धेहि चित्रम्
अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदे चतुष्पदे ।
अदत् पिबदूर्जयमानमाशितं तदुस्मे शं योररणो दधातन
यद्वो देवाश्चक्रम जिह्वा गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेळनम् ।
अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन् तदेनो वसवो नि धेतन

७

८

९

१०

११

१२ [१३] (३९२)

(३८)

५ मुष्कवानिन्द्रः । इन्द्रः । जगती ।

अस्मिन् न इन्द्र पुत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्रावं सातये ।
यत्र गोपाता धृषितेषु खादिषु विष्वक् पतन्ति दिद्यवो नृपाहो
स नः क्षुमन्तं सदेने व्यूर्णुहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र श्रवाय्यम् ।
स्याम ते जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुश्मसि तद्वसो कृधि
यो नो दास आर्यो वा पुरुषुताऽदेव इन्द्र युधये चिकेतति ।
अस्माभिष्टे सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान् वनुयाम संगमे
यो दुभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्यो अभीकै वरिवोविन्नृपाहो ।
तं विखादे सक्षिमद्य श्रुतं नरमर्वाश्चमिन्द्रमवसे करामहे
स्ववृजं हि त्वामहमिन्द्र शुश्रवा नानुदं वृषभ रधचोदनम् ।
प्र मुञ्चस्व परि कुत्सादिहा गंहि किमु त्वावान् मुष्कयोर्विन्द्र आसते

१

२

३

४

५ [१४] (३९७)

(३९)

१४ काक्षीयती घोषा । अश्विनौ । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

यो वां परिजमा सुवृद्धाश्विना रथो दोषामुपासो हव्यो हविष्मता ।

शश्वत्तमासस्तमुं वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे १

चोदयतं सूनताः पिन्वतं धिय उत पुरंधीरीरयतं तदुश्मसि ।

यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारुं मघवत्सु नस्कृतम् २

अमाजुराश्विन्द्रवथो युवं भगो ऽनाशोश्चिद्वितारापमस्य चित् ।

अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुर्भिषजा रुतस्य चित् ३

युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः ।

निष्ठीयमूहथुरन्द्रयस्परि विश्वेत् ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ४

पुराणा वां वीर्यां प्र ब्रवा जने ऽथो हासथुर्भिषजा मयोभुवा ।

ता वां नु नव्याववसे करामहे ऽयं नासत्या श्रुतिर्यथा दधत् ५ [१५]

इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव पितरा मह्यं शिक्षतम् ।

अनापिरजा असजात्यामतिः पुरा तस्या अभिशस्तेरव स्पृतम् ६

युवं रथेन विमदाय शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् ।

युवं हवं वधिमत्या अगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरंधये ७

युवं विप्रस्य जरणामुपेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः ।

युवं वन्दनमृश्यादादुदूषथुः युवं सद्यो विस्पलामेतवे कृथः ८

युवं ह रेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं ममृवांसमश्विना ।

युवमृवीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ९

युवं श्वेतं पेदवेऽश्विनाश्वं नवभिर्वाजैर्नवती च वाजिनम् ।

चर्कृत्यं ददथुर्दावयत्सखं भगं न नृभ्यो हव्यं मयोभुवम् १० [१६]

न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अश्रोति दुरितं नकिर्भयम् ।

यमाश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ११

आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामूभवश्चक्रुराश्विना ।

यस्य योगे दुहिता जायते दिव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः १२

ता वर्तिर्यातं जयुषा वि पर्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना ।

वृकस्य चिद्वर्तिकामन्तरास्याद्युवं शचीभिर्गसिताममुञ्चतम् १३ (४१०)

एतं वां स्तोममश्विनावकर्मा—तक्षाम भृगवो न रथम् ।
न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनुं तनयं दधानाः

१४ [१७] (४११)

(४०)

१४ काशीवती घोषा । अश्विनौ । जगती ।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूपति ।

प्रातर्यावाणं विभ्वं विशेविशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शर्मि

१

कुह स्विद् दोषा कुह वस्तोरश्विना कुहामिपित्वं करतः कुहोपतुः ।

को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषा कृणुते सुधस्थ आ

२

प्रातर्जरथे जरणेव कार्पया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो गृहम् ।

कस्य ध्वस्त्रा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः

३

युवां भृगेव वारणा मृगण्यवो दोषा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे ।

युवं होत्रामृतुथा जुह्वते नरे—पं जनाय वहथः शुभस्पती

४

युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा ।

भूतं मे अहं उत भूतमकृतवे ऽश्वावते रथिने शक्तमवते

५ [१८]

युवं कवी ष्ठः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथः ।

युवोर्ह मक्षा पर्यश्विना मध्वा—सा भरत निष्कृतं न योषणा

६

युवं ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशानामुपारथुः ।

युवो ररावा परि सख्यमासते युवोरहमवसा सुम्रमा चके

७

युवं ह कृशं युवमश्विना शयुं युवं विधन्तं विधवामुरुण्यथः ।

युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना ऽपं व्रजमूर्णुथः सप्तास्यम्

८

जनिष्ठ योषा पतयत् कनीनको वि चारुहन् वीरुधो हंसना अनु ।

आस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवो ऽस्मा अहं भवति तत् पतित्वनम्

९

जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः ।

वामं पितृभ्यो य इदं संमेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे

१० [१९]

न तस्य विद्म तद् पु प्र वोचत् युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु ।

प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमेमाश्विना तदुश्मसि

११

आ वामगन् त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हृत्सु कामा अयंसत ।

अभूतं गोषा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्या अशीमहि

१२

(४२३)

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं सहवीरं वचस्यवे ।

कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्ठा मर्षं दुर्मतिं हतम्

१३

कं स्विदुद्य कतमास्वश्विना विक्षु दुस्त्रा मादयेते शुभस्पती ।

क ईं नि येमे कतमस्य जग्मतु विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम्

१४ [२०] (४२५)

(४१)

३ सुहस्त्यो दौपेयः । अश्विनौ । जगती ।

समानमु त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं । रथं त्रिचक्रं सर्वना गनिग्मतम् ।

परिजमानं विदुथ्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टा उपसो हवामहे

१

प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम् ।

विशो येन गच्छथो यज्वरीनरा कीरोश्चिद्यज्ञं होतृमन्तमश्विना

२

अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्त्यमग्निधं वा धृतदक्षं दमूनसम्

विप्रस्य वा यत् सर्वनानि गच्छथो ऽत आ यातं मधुपेयमश्विना

३ [२१] (४२८)

(४२)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तेव सु प्रतरं लायमस्यन् भूषन्निव प्र भरा स्तोममस्मै ।

वाचा विप्रास्तरत् वाचमर्यो नि रामय जरितः सोम इन्द्रम्

१

दोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जारमिन्द्रम् ।

कोशं न पूर्णं वसुना नृपृष्टमा च्यावय मघदेयाय शूरम्

२

किमङ्ग त्वां मघवन् भोजमाहुः शिशिहि मां शिशयं त्वां शृणोमि ।

अप्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदं भर्गमिन्द्रा भरा नः

३

त्वां जना ममसत्येप्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।

अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान् नासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः

४

धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्मै तीवान् त्सोमा आसुनोति प्रयस्वान् ।

तस्मै शत्रून् त्सुतुकान् प्रातरहो नि स्वष्ट्रान् युवति हन्ति वृत्रम्

५ [२२]

यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मै ।

आराचिचत् सन् भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युस्त्रा जन्या नमन्ताम्

६

(४३४)

आराच्छत्रुमप वाधस्व दूर—मुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन ।

अस्मे धेहि यवमद्वोमदिन्द्र कूधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ७

प्र यमन्तवृषसवासो अगमन् तीव्राः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम् ।

नाह द्रामानं मघवा नि यंस—न्नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ८

उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छुग्नी विचिनोति काले ।

यो देवकामो न धना रुणद्धि समित् तं राया सृजति स्वधावान् ९

गोभिष्टरेमामति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।

वयं राजभिः प्रथमा धना—न्यस्माकेन वृजनेना जयेम १०

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्वा—दुतोत्तरस्मादधरादवायोः ।

इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ११ [२३] (४३९)

(४३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४३-६०]

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अच्छा म इन्द्रं मतयः स्वर्विदः सधीचीर्विश्वा उशतीरनूषत ।

परि ष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मयं न शुन्ध्युं मघवानमूतये १

न घा त्वद्रिगप वेति मे मन—स्त्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।

राजैव दस्म नि पदोऽधि बर्हि—प्यस्मिन् त्सु सोमेऽवपानमस्तु ते २

विषूवदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इक्षायो मघवा वस्व ईशते ।

तस्येदिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ३

वयो न वृक्षं सुपलाशमासदुन् त्सोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः ।

प्रेषामनीकं शवसा दविद्युत—द्विदत् स्वर्गमनवे ज्योतिरार्यम् ४

कृतं न श्वग्नी वि चिनोति देवने संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।

न तत् ते अन्यो अनु वीर्यं शक्—न्न पुराणो मघवान् नोत नूतनः ५ [२४]

विशंविशं मघवा पर्यशायत् जनां धेना अवचाकशद्वृषा ।

यस्याह शक्रः सर्वनेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ६

आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन् त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।

वर्धन्ति विप्रा महो अस्य सार्दने यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ७

(४४६)

वृषा न कुन्द्रः पतयद्रजः स्वा यो अर्यपत्नीरकृणोदिमा अपः ।	
स सुन्वते मघवा जीरदानवे ऽविन्दुज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते	८
उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।	
वि रोचतामरुघो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत् सत्पतिः	९
गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२५] (४५०)

(४४)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १-३, १०-११ त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुविष्मान् ।	
प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्य पारेण महता वृष्ण्येन	१
सुष्ठामा रथः सुयमा हरीं ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तौ ।	
शीर्भं राजन् त्सुपथा याह्यर्वाङ् वधीम ते पपुषो वृष्ण्यानि	२
एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहु मुग्रमुग्रासस्तविषास एनम् ।	
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्म मेमस्मन्ना सधमादो वहन्तु	३
एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतस मूर्जः रकुभं धरुण आ वृषायसे ।	
ओजः कृष्व सं गृभाय त्वे अप्य सो यथा केनिपानामिनो वृधे	४
गमन्नस्मे वसुन्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।	
त्वमीशिषे सास्मिन्ना संत्सि बर्हिष्य नाधृष्या तव पात्राणि धर्मणा	५ [२६]

पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयो ऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरा ।	
न ये शेकुर्यज्ञियां नार्वमारुह मीमेव ते न्यविशन्त केपयः	६
एवैवापागपरे सन्तु दूढ्यो ऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुञ्जे ।	
इत्था ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना	७
गिरिरञ्जान् रेजमानां आधारयद् द्यौः क्रन्ददन्तरिक्षाणि कोपयत् ।	
समीचीने धिषणे वि ष्कभायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति	८ (४५८)

इमं विभर्मि सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवच्छफारुजः ।
 अस्मिन् त्सु ते सर्वने अस्त्वोक्थं सुत इष्टौ मघवन् बोध्याभगः
 गोभिष्टरेमार्मतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
 वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्वा दुतोत्तरस्मादधरादद्यायोः ।
 इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु

९

१०

११ [२७] (४६१)

(४५)

१२ वत्सप्रिभालिन्दनः । अग्निः । शिष्टुप् ।

विवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्नि-रस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।
 तृतीयमप्सु नृमणा अजस्र-मिन्धान एनं जरते स्वाधीः
 विद्वा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते धाम विभृता पुरुत्रा ।
 विद्वा ते नाम परमं गुहा य-द्विद्वा तमुत्सं यत आजगन्थ
 समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवन्त-नृचक्षा ईधे द्विवो अग्र ऊधन् ।
 तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवांस-मपामुपस्थे महिषा अवधन्
 अक्रन्ददुग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समस्तन् ।
 सद्यो जज्ञानो वि हीमिन्द्रो अख्य-दा रोदसी भानुना भात्यन्तः
 श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
 वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उपसामिधानः
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।
 वीळुं चिदद्रिमभिनत् पराय-स्तना यदुग्निरयजन्त पञ्च

१

२

३

४

५

६ [२८]

उशिक्र पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि ।
 इयति धूममरुपं भरिभ्र-दुच्छुकेण शोचिषा द्यामिनक्षन्
 हृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद् दुर्मर्षमारुः श्रिये रुचानः ।
 अग्निरमृतो अभवद्वयोभि-र्यदेन द्यौर्जनयत् सुरेताः
 यस्ते अद्य कृणवन्द्दशोचे ऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।
 प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छा-ऽभि सुम्न देवभक्तं यविष्ठ

७

८

९

(४७०)

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमानि ।

प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवा—त्युज्जातेन भिनदुज्जनिर्त्तैः १०

त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसुं दधिरे वार्याणि ।

त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ११

अस्ताव्यग्निर्नरां सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः ।

अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १२ [२९] (४७३)

॥इति सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

॥ अथाष्टमोऽष्टकः ॥८॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३०]

(४६)

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र होता जातो महान् नभोवि—नृषद्वा सीददुपासुपस्थे ।

दधिर्यो धायि स ते वयांसि यन्ता वसूनि विधत्ते तनूपाः १

इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं न नष्टं पदैरनु गमन् ।

गुहा चतन्तमुशिजो नमोभि—रिच्छन्तो धीरा भृगवोऽविन्दन् २

इमं त्रितो भूर्यविन्दविच्छन् वैभूवसो मूर्धन्यघ्नयायाः ।

स शेवृधो जात आ हर्म्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य ३

मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं यजं नेतारमध्वराणाम् ।

विशामकृण्वन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु ४

प्र भूर्जयन्तं मह्यं विपोधां मूरा अमूरं पुरां दुर्माणाम् ।

नयन्तो गर्भं वनां धियं धु—हिरिश्मश्रुं नावीणं धनर्चम् ५ [१]

नि प्रस्त्यासु त्रितः स्तभूयन् परिवीतो योनौ सीददुन्तः ।

अतः संगृभ्या विशां दमूना विधर्मणायन्त्रैरीयते नृन् ६

अस्याजरासो दुमामरित्रा अर्चद्धमासो अग्रयः पावकाः ।

श्वितीचयः श्वात्रासो भुरण्यवो वनर्षदो वायवो न सोमाः ७

प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः ।

तमायवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम् ८

द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्ठा—मापस्त्वष्टा भृगवो यं सहोभिः ।

ईळेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततश्चूर्मनवे यजत्रम् ९

यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।

स यामन्नग्रे स्तुवते वयो धाः प्र देवयन् यशसः सं हि पूर्वीः १० [२] (४८३)

(४७)

८ सप्तगुरांगिरसः । वैकुण्ठ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसूयवो वसुपते वसूनाम् ।
 विद्मा हि त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः १
 स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रयीणाम् ।
 चक्रेत्यं शंस्यं भूरिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः २
 सुब्रह्माणं देववन्तं बृहन्तं मुरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र ।
 श्रुतक्रषिमुग्रमभिमातिषाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ३
 सनद्राजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पृतं शूशुवांसं सुदक्षम् ।
 दुस्युहनं पुभिर्दमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ४
 अश्वावन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं शतिनं वाजमिन्द्र ।
 भद्रव्रातं विप्रवीरं स्वर्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ५ [३]

प्र सप्तगुमृतधीतिं सुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छा जिगाति ।
 य आङ्गिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ६
 वर्नीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियानाः ।
 हृदिस्पृशो मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ७
 यत् त्वा यामिं दुद्धि तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसं जनानाम् ।
 अभि तद् द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ८ [४] (४९१)

(४८)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; ७, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिं रहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
 मां हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुषे वि भजामि भोजनम् १
 अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वणं स्त्रिताय गा अजनयमहेरधि ।
 अहं दस्युभ्यः परि नृम्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचे मातरिष्वने २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृजन्नपि क्रतुम् ।
 ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टरं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ३ (४९४)

अहमेतं गव्ययुमश्वयं पशुं पुरीषिणं सार्यकेना हिरण्ययम् ।
 पुरु सहस्रा नि शिशामि दाशुषे यन्मा सोमास उक्थिनो अमन्दिषुः ४
 अहमिन्द्रो न परा जिग्य इन्द्रं न मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन ।
 सोममिन्मा सुवन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये रिषाथन ५ [५]

अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वे—द्वं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
 आह्वयमानां अव हन्मनाहनं हृळ्हा वदुन्ननमस्युर्नमस्विनः ६
 अभीदमेकमेको अस्मि निष्पा—ळभी द्वा किमु त्रयः करन्ति ।
 खले न पर्षान् प्रति हन्मि भूरि किं मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ७
 अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वमिष्कर—मिषं न वृत्रतुरं विक्षु धारयम् ।
 यत् पर्णयन्न उत वा करञ्जहे प्राहं महे वृत्रहत्ये अशुश्रवि ८
 प्र मे नमीं साप्य इषे भुजे भू—द्रवामेषे सख्या कृणुत द्विता ।
 द्विद्युं यदस्य समिथेषु मंहय—मादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ९
 प्र नेमस्मिन् ददृशे सोमो अन्त—गोपा नेममाविरस्था कृणोति ।
 स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन् दृहस्तस्थौ बहुले वन्द्रो अन्तः १०
 आदित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम ।
 ते मा भद्राय शर्वसे ततक्षु—रपराजितमस्तुतमषाळहम् ११ [६] (५०२)

(४९)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; २, ११ त्रिष्टुप् ।

अहं दां गृणते पूर्वं वस्व—हं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य चोद्विता—ऽयज्वनः साक्षि विश्वस्मिन् भरे १
 मां धुरिन्द्रं नाम देवतां दिवश्च गमश्चापां च जन्तवः ।
 अहं हरी वृषणा विवता रघू अहं वज्रं शर्वसे धृष्णवा ददे २
 अहमत्कं कवये शिशथं हथै—रहं कुत्सावमाभिरुतिभिः ।
 अहं शुष्णस्य श्रथिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ३
 अहं पितेव वेतसूरभिष्टये तुग्रं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र यन्द्रे तुजये न प्रियाधृषे ४ (५०६)

अहं रन्धयं मृगयं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुना चनानुषक् ।
अहं वेशं नम्रमायवेऽकरमहं सव्याय पङ्क्तुभिमरन्धयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारुजम् ।
यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुषग्दूरे पारे रजसो रोचनाकरम्
अहं सूर्यस्य परि याम्याशुभिः प्रैतशेभिर्वहमान ओजसा ।
यन्मा सावो मनुष आह निर्णिज ऋधक् कृषे दासं कृत्वयं हथैः

६

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्रावयं शवसा तुर्वशं यदुम्
अहं न्यून्यं सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम्
अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषा द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।
अहमणींसि वि तिरामि सुक्रतु र्युधा विदुं मनवे गातुमिष्टये

८

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशत् ।
स्पाहं गवामूधःसु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वाड्यं सोममाशिरम्

१०

एवा देवाँ इन्द्रो विव्ये नृन् प्र च्यौत्नेन मधवा सत्यराधाः ।

विश्वेत् ता ते हरिवः शचीवो ऽभि तुरासः स्वयशो गृणन्ति

११ [८] (५१३)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगतीः ३, ४ अभिसारिणी, ५ त्रिष्टुप् ।

प्र वो महे मन्दमानायान्धसो ऽर्चा विश्वानराय विश्वाभुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृमणं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चिन्तु सख्या नयं इनः स्तुतश्चर्कृत्य इन्द्रो मावते नरे ।

विश्वांसु धूर्धु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुम्रं सधन्यमियक्षान् ।

के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौंस्ये

३

भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान् भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः ।

भुवो नृच्यौत्नो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ।

४

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवनसो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः ।

असो नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृषे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृषे स्वयं सूनो सहस्रो यानि दधिषे ।

वराय ते पात्रं धर्मणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः

६

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च दावने ।

प्र ते सुमनस्य मनसा पथा सुवन् मदं सुतस्य सोम्यस्यान्धसः

७ [९] (५२०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९ देवाः; २, ४, ६, ८ सौचीकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः,

१, ३, ५, ७, ९ अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महत् तदुल्लं स्थविरं तदासी—द्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः

१

को मा ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् ।

क्राह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः

२

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदुः प्रविष्टमग्ने अस्वोषधीषु ।

तं त्वा यमो अचिकेच्चित्रमानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम्

३

होत्रादुहं वरुण बिभ्यदायं नेदेव मा युनजन्नत्र देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः

४

एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामो ऽरंकृत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।

सुगान् पथः कृणुहि देवयानान् वह हव्यानि सुमनस्यमानः

५ [१०]

अग्नेः पूर्वे भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।

तस्मान्द्रिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्नोर्विजे ज्यायाः

६

कुर्मस्त आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिष्याः ।

अथा वहसि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात

७

प्रयाजान् मे अनुयाजौश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

घृतं चापां पुरुषं चौषधीनामग्रेष्वर्द्धिर्धमायुरस्तु देवाः

८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यजोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः

९ [११] (५२९)

(५२)

६ सौचीकोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य ।	
प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि	१
अहं होता न्यसीदुं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।	
अहरहराश्विनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा समिन्द्रवति साहुतिर्वाम्	२
अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत् समञ्जन्ति देवाः ।	
अहरहर्जायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम्	३
मां देवा दधिरे हव्यवाहमपम्लुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् ।	
अग्निर्विद्वान् यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम्	४
आ वो यक्षयमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः कराणि ।	
आ बाह्वोर्वज्रमिन्द्रस्य धेया मथेमा विश्वाः पृतना जयाति	५
त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।	
औक्षन् घृतैरस्तृणन् बर्हिर्स्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त	६ [१२] (५३५)

(५३)

११ देवाः, ४-५ सौचीकोऽग्निः । अग्निः, ४-५ देवाः । १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६-७, ९-११ जगती ।

यमैच्छाम मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान् परुषश्चिकित्वान् ।	
स नो यक्षद् देवताता यजीयान् नि हि षत्सदन्तरः पूर्वी अस्मत्	१
अराधि होता निषदा यजीया नभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत् ।	
यजामहै यज्ञियान् हन्त देवा ईळामहा ईड्याँ आज्येन	२
साध्वीमर्कद्वेववीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम् ।	
स आयुरागात् सुरभिर्वसानो भद्रामर्कद्वेववृति नो अद्य	३
तद्वद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुराँ अभि देवा असांम ।	
ऊर्जीद उत यज्ञियासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम्	४
पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उत ये यज्ञियासः ।	
पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं दिव्यात् पात्वस्मान्	५ [१३] (५४०)

तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतान् ।	
अनुत्खणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्	६
अक्षानहो नह्यतनोत सोम्या इष्कृणुध्वं रशना ओत पिशत ।	
अष्टावन्धुरं वहताभितो रथं येन देवासो अनयन्नभि प्रियम्	७
अश्मन्वती रीयते सं रभध्व—मुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः ।	
अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान् वयमुत्तरेमाभि वाजान् ।	८
त्वष्टा माया वेदुपसामपस्तमो बिभ्रत् पात्रा देवपानानि शतमा ।	
शिशीति नूनं परशुं स्वायसं येन वृश्वादेतशो ब्रह्मणस्पतिः	९
सतो नूनं कवयुः सं शिशीत वाशीभिर्याभिरमृताय तक्षथ ।	
विद्वांसः पदा गुह्यानि कर्तन येन देवासो अमृतत्वमानशुः	१०
गर्भे योषामदधुर्वत्समास—न्यपीच्येन मनसोत जिह्वया ।	
स विश्वाहा सुमना योग्या अभि सिपासनिर्वनते कार इज्जितिम्	११ [१४] (५४६)

(५४)

६ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तां सु ते कीर्तिं मघवन् महित्वा यत् त्वां भीति रोदसी अह्वयेताम् ।	
प्रावो देवाँ आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदशिक्ष इन्द्र	१
यदचरस्तन्वा वावृधानो बलानीन्द्र प्रब्रुवाणो जनेषु ।	
मायेत् सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा विवित्से	२
क उ नु ते महिजनः समस्या—ऽस्मत् पूर्व ऋषयोऽन्तमापुः ।	
यन्मातरं च पितरं च साक—मर्जनयथास्तन्वः१ः स्वायाः	३
चत्वारि ते असुर्याणि नामा—ऽदाभ्यानि महिषस्य सन्ति ।	
त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से येभिः कर्माणि मघवञ्चकथं	४
त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि ।	
काममिन्मे मघवन् मा वि तारी—स्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता	५
यो अदधाज्ज्योतिषि ज्योतिरन्त—र्यो असृजन्मधुना सं मधूनि ।	
अध प्रियं शूषमिन्द्राय मनम ब्रह्मकृतो बृहदुक्थादवाचि	६ [१५] (५५२)

(५५)

८ बृहदुक्त्यो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

दूरे तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत् त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै ।

उदस्तभ्राः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान् मघवन् तित्विषाणः १

महत तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग् येन भूतं जनयो येन भव्यम् ।

प्रत्नं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च २

आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ ऋतुशः सप्तसप्त ।

चतुस्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेन ३

यदुष औच्छः प्रथमा विभाना मर्जनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् ।

यत् ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम् ४

विधुं दद्वाणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार ।

देवस्य पश्य काव्यं महित्वा ऽद्या ममार स ह्यः समान ५ [१६]

शाकमना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीळः ।

यच्चिकेत सत्यमित् तन्न मोघं वसु स्पार्हमुत जेतोत दाता ६

ऐभिर्ददे वृष्ण्या पौस्यानि येभिरौक्षद्वृत्रहत्याय वज्री ।

ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह ऋतेकर्ममुदजायन्त देवाः ७

युजा कर्माणि जनयन् विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाद् ।

पीत्वी सोमस्य दिव आ वृधानः शूरो निर्युधार्धमदस्यून ८ [१७] (५६०)

(५६)

७ बृहदुक्त्यो वामदेव्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४-६ जगती ।

इदं त एकं पर ऊं त एकं तृतीयैर्न ज्योतिषा सं विशस्व ।

संवेशने तन्वश्चाकरोरधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे १

तनूष्टे वाजिन् तन्वंश्च नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् ।

अहृतो महो धरुणाय देवान् दिवीव ज्योतिः स्वमा मिमीयाः २

वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः ।

सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान् त्सुवितोऽनु पत्न ३

महिम्न एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुम् ।

समविष्यचुरुत यान्यत्विषु रैषां तनूषु नि विविशुः पुनः ४ (५६४)

सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू रजः पूर्वा धामान्यमिता मिमांसाः ।
 तनूषु विश्वा भुवना नि येमिरे प्रासारयन्त पुरुध प्रजा अनु ५
 द्विधा सूनवोऽसुरं स्वविदु मास्थापयन्त तृतीयैः कर्मणा ।
 स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरेण्वदधुस्तन्तुमाततम् ६
 नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
 स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वा ऽऽ वरेण्वदधादा परेषु ७ [१८] (५६७)

(५७)

६ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

मा प्र गाम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुर्नो अरातयः १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्देवेष्वाततः । तमाहुतं नशीमहि २
 मनो न्वा हुवामहे नाराशसेन सोमेन । पितृणां च मन्मभिः ३
 आ त एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे । ज्यौक् च सूर्यं हृशे ४
 पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः । जीवं वातं सचेमहि ५
 वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ६ [१९] (५७३)

(५८)

१२ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । मन आवर्तनम् । अनुष्टुप् ।

यत् ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १
 यत् ते दिवं यत् पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे २
 यत् ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ३
 यत् ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ४
 यत् ते समुद्रमर्णवं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ५
 यत् ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ६ [२०]
 यत् ते अपो यदोषधीर्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ७
 यत् ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ८
 यत् ते पर्वतान् बृहतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ९
 यत् ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १०
 यत् ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ११
 यत् ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १२
 [२१] (५८५)

(५९)

१० वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः । १-३ निऋतिः, ४ निऋतिः सोमश्च, ५-६ असुनीतिः,

७ पृथिवी-द्वयन्तरिक्ष-सोम-पूष-पथ्या-स्वस्तयः, ८-१० द्यावापृथिवी, १० (पूर्वार्धस्य)

इन्द्र-द्यावापृथिव्यः । त्रिष्टुप्, ८ पङ्क्तिः, ९ महापङ्क्तिः, १० पङ्क्त्युत्तरा ।

प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातरेव क्रतुमता रथस्य ।

अध च्यवान् उत तवीत्यर्थं परातरं सु निऋतिर्जिहीताम् १

सामन् नु राये निधिमह्वन्नं करामहे सु पुरुध श्रवांसि ।

ता नो विश्वानि जरिता ममत्तु परातरं सु निऋतिर्जिहीताम् २

अभी प्वर्यः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् ।

ता नो विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निऋतिर्जिहीताम् ३

मो षु णः सोम मृत्यवे परा द्वाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।

द्युर्मिहितो जरिमा सू नो अस्तु परातरं सु निऋतिर्जिहीताम् ४

असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे सु प्र तिरा न आयुः

रारन्धि नः सूर्यस्य संहशि द्यूतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ५ [२२]

असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् ।

ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तं मनुमते मूठया नः स्वस्ति ६

पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्द्यौर्देवी पुनरन्तरिक्षम् ।

पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पथ्यांश्च या स्वस्तिः ७

शं रोदसी सुबन्धवे यद्वाही क्रतस्य मातरा ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ८

अव द्वके अव त्रिका दिवश्चरन्ति भेषजा ।

क्षमा चरिष्णवेककं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् ९

समिन्द्रेय गार्मन्द्वाहं य आवहदुशीनराण्या अनः ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो षु ते किं चनाममत् १० [२३] (५९५)

(६०)

१२ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गौपायनाः, ६ अगस्त्यस्वसा एषां माता ऋषिका । १-४, ६ असमातिः,

५ इन्द्रः, ७-११ जीवः, १२ हस्तः । अनुष्टुप्, १-५ गायत्री, ८-९ पङ्क्तिः ।

आ जनं त्वेषसंहशं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म बिभ्रतो नमः १

असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम् । भजेरथस्य सत्पतिम् २ (५९७)

यो जनान् महिषाँ इवा—ऽतितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान् युधा ३
 यस्यैक्ष्वाकुरुपं व्रते रेवान् मरप्येधते । द्विवीव पञ्च कृष्टयः ४
 इन्द्रं क्षत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु धारय । द्विवीव सूर्यं हृशे ५
 अगस्त्यस्य नन्द्यः सती युनक्षि रोहिता ।
 पणीन् न्यक्रमीरभि विश्वान् राजन्नराधसः ६ [२४]

अयं मातायं पिता ऽयं जीवातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ७
 यथा युगं वरत्रया नह्यन्ति धरुणाय कम् ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ८
 यथेयं पृथिवी मही द्वाधारेमान् वनस्पतीन् ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ९
 यमादुहं वैवस्वतात् सुबन्धोर्मन आभरम् । जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये १०
 न्यग्वातोऽव वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमध्या दुहे न्यग्भवतु ते रपः ११
 अयं मे हस्तो भगवा—नयं मे भगवत्तरः । अयं मे विश्वभेषजो ऽयं शिवाभिर्मर्शनः १२
 [२५] (६०७)

(६१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ६१-६८]

२७ नाभानेदिष्ठो मानवः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इदमित्था रौद्रं गूर्तवचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ ।
 क्राणा यदस्य पितरा मंहनेष्ठाः पर्षत् पक्थे अहन्ता सप्त होतृन् १
 स इद्वानाय दभ्याय वन्व—ञ्च्यवानः सूदैरमिमीत वेदिम् ।
 तूर्वयाणो गूर्तवचस्तमः क्षोदो न रेत इतऊति सिञ्चत् २
 मनो न येषु हवनेषु त्रिगं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।
 आ यः शर्याभिस्तुविनुम्णो अस्या—ऽश्रीणीतादिशं गर्भस्तौ ३
 कृष्णा यद्वोष्वरुणीषु सीदद् द्विवो नपाताश्विना हुवे वाम् ।
 वीतं मे यज्ञमा गतं मे अन्नं ववन्वासा नेषमस्मृतधू ४
 प्रथिष्ट यस्य वीरकर्ममिष्ण—दनुष्ठितं नु नर्यो अपौहत ।
 पुनस्तदा वृहति यत् कनाया दुहितुरा अनुभृतमनर्वा ५ [२६]

मध्या यत् कर्त्तव्यमभवद्भीके कामं कृण्वाने पितरि युवत्याम् ।
 मनानग्रेतो जहतुर्वियन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ

६

(६१३)

पिता यत् स्वां दुहितरमधिष्कन् क्षमया रेतः संजग्मानो नि विश्वत् ।
 स्वाध्योऽजनयन् ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं व्रतपां निरतक्षन् ७
 स ई वृषा न फेनमस्यदाजौ स्मदा परैर्दप दुभ्रचेताः ।
 सरत् पदा न दक्षिणा परावृद्ध न ता नु मे पृश्न्यो जगृध्रे ८
 मक्षू न वह्निः प्रजाया उपब्धि—रग्निं न नग्न उप सीदुदूधः ।
 सन्तिधम् सन्तिता वाजं स धर्ता जजे सहसा यवीयुत् ९
 मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा ऋतं वदन्त ऋतयुक्तिमगमन् ।
 द्विर्हंसो य उप गोपमागु—रदक्षिणासो अच्युता दुदुक्षन् १० [२७]

मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेत ऋतमित् तुरण्यन् ।
 शुचि यत् ते रेक्ण आर्यजन्त सबर्दुवायाः पर्य उस्त्रियायाः ११
 पश्वा यत् पश्वा वियुता बुधन्ते—ति ब्रवीति वक्तरी रराणः ।
 वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुप क्षु १२
 तदिह्वस्य परिषद्धानो अगमन् पुरू सदन्तो नार्षदं बिभित्सन् ।
 वि शुष्णस्य संग्रथितमनुर्वा विदत् पुरुप्रजातस्य गुहा यत् १३
 भर्गो ह नामोत यस्य देवाः स्वर्णं ये त्रिषधस्थे निषेदुः ।
 अग्निर्ह नामोत जातवेदाः श्रुधी नो होतर्ऋतस्य होताधुक् १४
 उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता नासत्याविन्द्र गूर्तये यजधै ।
 मनुष्वद्वक्तबर्हिषे रराणा मन्दू हितप्रयसा विश्वु यज्य १५ [२८]

अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः ।
 स कक्षीवन्तं रेजयत् सो अग्निं नेमिं न चक्रमर्वतो रघुदु १६
 स द्वित्रधुर्वैतरणो यष्टा सबर्धु धेनुमस्वं दुहधै ।
 सं यन्मित्रावरुणा वृश्न उक्थै—ज्येष्ठैर्भिर्यमणं वरुथैः १७
 तद्वन्धुः सूरिर्दिवि ते धियंधा नाभानेदिष्ठो रपति प्र वेनन् ।
 सा नो नाभिः परमास्य वा घा—ऽहं तत् पश्वा कतिथश्चिदास १८
 इयं मे नाभिर्हि मे सधस्थ—मिमे मे देवा अयमस्मि सर्वः ।
 द्विजा अहं प्रथमजा ऋतस्ये—दं धेनुरदुहज्जायमाना १९
 अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावा ऽव स्याति द्विवर्तनिर्वनेषाद् ।
 ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्दन् मक्षू स्थिरं शैवृधं सूत माता २० [२९] (६९७)

अधा गाव उपमातिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित् परैयुः ।	
श्रुधि त्वं सुद्रविणो नस्त्वं या—ळाश्वघ्नस्य वावृधे सुनृताभिः	२१
अध त्वमिन्द्र विद्वद्यस्मान् महो राये नृपते वज्रबाहुः ।	
रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरि—ननेहसस्ते हरिवो अभिष्टौ	२२
अध यद्राजाना गविष्टौ सरत् सरण्युः कारवे जरण्युः ।	
विप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परां च वक्षदुत पर्षदेनान्	२३
अधा न्वस्य जेन्यस्य पुष्टौ वृथा रेभन्त ईमहे तदू नु ।	
सरण्युरस्य सुनुरश्वो विप्रश्चासि श्रवसश्च सातौ	२४
युवोर्यदि सख्यायास्मे शार्धाय स्तोमं जुजुषे नमस्वान् ।	
विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातुर्दाशत् सुनृतायै	२५
स गृणानो अन्दिर्देववानिति सुबन्धुर्ममसा सूक्तैः ।	
वर्धदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पयस उस्त्रियायाः	२६
त ऊ पु णो महो यजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।	
ये वाजो अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः	२७ [३०] (६३४)

—३०९६—

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ व० १-२४]

(६२)

११ नाभानेदिष्टो मानवः । विश्वे देवाः, १-६ अङ्गिरसो वा, ८-११ सावर्णेर्दानम् । जगती;

५, ८, ९ अनुष्टुप्; प्रगाथः= (६ बृहती, ७ सतोबृहती); १० गायत्री, ११ त्रिष्टुप् ।

ये यजेन दक्षिण्या समक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमानश ।	
तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः	१
य उदाजन् पितरो गोमयं वस्व—तेनाभिन्दन् परिवत्सरे वलम् ।	
वृर्धायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः	२
य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्य—प्रथयन् पृथिवीं मातरं वि ।	
सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः	३
अयं नाभा वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन ।	
सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः	४
विरूपास इदृषय—स्त इद्रम्भीरवेपसः । ते अङ्गिरसः सूनव—स्ते अग्नेः परि जज्ञिरे ५ [१]	

ये अग्नेः परि जज्ञिरे विरूपासो दिवस्पति ।

नवग्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा देवेषु मंहते

६

(६४०)

इन्द्रेण युजा निः सृजन्त वाघतो ब्रजं गोमन्तमश्विनम् ।

सहस्रं मे ददतो अष्टकर्ण्यः श्रवो देवेष्वक्रत ७

प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं शताश्वं सद्यो दानाय मंहते ८

न तमश्नोति कश्चन दिव इव सान्वारभम् ।

सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ९

उत दासा परिविषे स्मर्हिष्ठी गोपरीणसा । यदुस्तुर्वश्च मामहे १०

सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु दक्षिणा

सावर्णेर्देवाः प्र तिरन्वायु—र्यस्मिन्नश्रान्ता असनाम् वाजम् ११ [२] (६४५)

(६३)

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः; १५-१६ पथ्या स्वस्तिः । जगती, १५ त्रिष्टुप्वा; १६-१७ त्रिष्टुप् ।

परावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः ।

ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः १

विश्वा हि वो नमस्यानि वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः ।

ये स्थ जाता अदितेरज्यस्परि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम् २

येभ्यो माता मधुमत् पिन्वते पयः पीयूषं द्यौरदितिरद्विबर्हाः ।

उक्थशुष्मान् वृषभरान् त्वप्रस—स्तां आदित्यां अनु मदा स्वस्तये ३

नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानशुः ।

ज्योतीरथा अहिमाया अनागसो दिवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये ४

सम्राजो ये सुवृधो यज्ञमाययु—रपरिहृता दधिरे दिवि क्षयम् ।

तां आ विवास नमसा सुवृक्तिभि—र्महो आदित्यां अदितिं स्वस्तये ५ [३]

को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ विश्वे देवासो मनुषो यति ष्ठन ।

को वोऽध्वरं तुविजाता अरं करद् यो नः पर्षदत्यंहः स्वस्तये ६

येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः समिन्द्राग्निर्मनसा सप्त होतृभिः ।

त आदित्या अभयं शर्मं यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये ७

य ईशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः ।

ते नः कृतादकृतादेनसस्पर्य—द्या देवासः पिपृता स्वस्तये ८ (६५३)

भरेष्विन्द्रं सुहवं हवामहे—ऽहोमुचं सुकृतं देव्यं जनम् ।
 अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये ९
 सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदिति सुप्रणीतिम् ।
 देवीं नावं स्वरित्रामनागस—मस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये १० [४]

विश्वे यजत्रा अधि वोचतोतये त्रायध्वं नो दुरेवाया अभिहृतः ।
 सत्यया वो देवहूत्या हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्वस्तये ११
 अपामीवामप विश्वामनाहुति—मपाराति दुर्विदत्रामघायतः ।
 आरे देवा द्वेषो अस्मद्युयोतनो—रु णः शर्म यच्छता स्वस्तये १२
 अरिष्टः स मर्तो विश्व एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि ।
 यमादित्यासो नयथा सुनीतिभि—रति विश्वानि दुरिता स्वस्तये १३
 यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।
 प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसि—मरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये १४
 स्वस्ति नः पथ्यासु धन्वसु स्वस्त्यप्सु वृजने स्वर्वति ।
 स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो दधातन १५
 स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेक्णस्वत्यभि या वाममेति ।
 सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा १६
 एवा प्लतेः सुनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या अदिते मनीषी ।
 ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो दिव्यो गर्येन १७ [५] (६६२)

(६४)

१७ गयः स्नातः । विश्वे देवाः । जगती; १२, १६, १७ त्रिष्टुप् ।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे ।
 को मृळाति कतमो नो मयस्करत् कतम ऊती अभ्या ववर्तति १
 क्रतूयन्ति क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः ।
 न मर्दिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत २
 नरा वा शंसं पूषणमगोह्य—मग्निं देवेद्धमभ्यर्चसे गिरा ।
 सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं द्विवि त्रितं वातमुषसमक्तुमश्विना ३ (६६५)

कथा कविस्तुवीरवान् कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः ।
 अज एकपात् सुहवैभिर्ऋक्भि—रहिः शृणोतु बुध्योऽहं हवीमनि ४
 दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि ।
 अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अर्यमा सप्तहोता विषुरूपेषु जन्मसु ५ [६]

ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।
 सहस्रसा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिथेषु जग्निरे ६
 प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिं स्तोमैः कृणुध्वं सखाय्यं पूषणम् ।
 ते हि देवस्य सवितुः सर्वांमनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतसः ७
 त्रिः सप्त सुप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन् पर्वतां अग्निमूतये ।
 कृशानुमस्तृन् तिष्यं सधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ८
 सरस्वती सरयुः सिन्धुरुर्मिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणीः ।
 देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत् पयो मधुमन्नो अर्चत ९
 उत माता बृहद्दिवा शृणोतु न—स्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।
 ऋभुक्षा वाजो रथस्पतिर्भगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः १० [७]

रणवः संहृष्टौ पितुमां इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः ।
 गोभिः प्याम यशसो जनेष्वा सदा देवास इळया सचेमहि ११
 यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अर्ददात वरुण मित्र यूयम् ।
 तां पीपयत पर्यसेव धेनुं कुविद्विरो अधि रथे वहाथ १२
 कुविद्वङ्गः प्रति यथा चिदस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।
 नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमदितिर्दधातु नः १३
 ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवाञ्जन्मना यज्ञिये इतः ।
 उभे बिभृत उभयं भरीमभिः पुरू रतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः १४
 वि षा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्पतिररमतिः पनीयसी ।
 ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृह—दवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः १५
 एवा कविस्तुवीरवां ऋतज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चक्रानः ।
 उक्थेभिरत्र मतिभिश्च विप्रो ऽपीपयद्वयो दिव्यानि जन्म १६
 एवा प्लुतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।
 ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो दिव्यो गयेन १७ [८] (६७९)

(६५)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

- अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोषसः ।
 आदित्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहत् सोमो रुद्रो अदितिर्ब्रह्मणस्पतिः १
 इन्द्राग्नी वृत्रहर्त्येषु सत्पती मिथो हिंन्वाना तन्वाऽ समोकसा ।
 अन्तरिक्षं मह्या पप्रुरोजसा सोमो घृतश्रीर्महिमानमीरयन् २
 तेषां हि मह्या महतामनर्वणां स्तोमो इयम्यृतज्ञा क्रतावृधाम् ।
 ये अप्सवमर्णवं चित्रराधसस्ते नो रासन्तां महये सुमित्र्याः ३
 स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरोजसा ।
 पूक्षा इव मह्यन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ४
 मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।
 ययोर्धाम धर्मेणा रोचते बृहद् ययोरुभे रोदसी नाधसी वृतौ ५ [९]
 या गौर्वर्तनिं पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना व्रतनीरवारतः ।
 सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशन्द्रविषा विवस्वते ६
 दिवक्षसो अग्निजिह्वा क्रतावृध क्रतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।
 द्यां स्कमित्यप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जनिन्वी तन्वीऽ नि मामृजुः ७
 परिक्षिता पितरां पूर्वजावरी क्रतस्य योना क्षयतः समोकसा ।
 द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते घृतवत् पयो महिषाय पिन्वतः ८
 पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 देवा आदित्या अदितिं हवामहे ये पार्थिवासो दिव्यासो अप्सु ये ९
 त्वष्टारं वायुर्मुभवो य ओहते दैव्या होतारा उपसं स्वस्तये ।
 बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसं मिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे १० [१०]
 ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन् पृथिवीं पर्वता अपः ।
 सूर्यं दिवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अधि क्षमि ११
 भुज्युमंहसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वधिमत्या अजिन्वतम् ।
 कमद्युवं विमदायोहथुर्युवं विष्णाप्वं विश्वकायाव सृजथः १२
 पावीरवी तन्यतुरेकपावुजो दिवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।
 विश्वे देवासः शृणवन् वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या १३ (६९२)

विश्वे देवाः सह धीभिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा अमृतां ऋतज्ञाः ।

रातिषाचो अभिषाचः स्वर्विदुः स्वर्गिरो ब्रह्म सूक्तं जुषेरत १४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १५ [११] (६९४)

(६६)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

देवान् हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।

ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृतां ऋतावृधः १

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः ।

मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघोने यज्ञं जनयन्त सूरयः २

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गर्यमादित्यैर्नो अदितिः शर्म यच्छतु ।

रुद्रो रुद्रेभिर्दिवो मृळयाति न स्त्वष्टा नो ग्राभिः सुविताय जिन्वतु ३

अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बृहत् ।

देवाँ आदित्याँ अवसे हवामहे वसून् रुद्रान् त्सवितारं सुदंससम् ४

सरस्वान् धीभिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विना ।

ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन् त्रिवरूथमंहसः ५ [१२]

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः ।

वृषणा द्यावापृथिवी ऋतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुभः ६

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उप ब्रुवे ।

यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरूथं वि यंसतः ७

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्दिवा अध्वराणामभिश्रियः ।

अग्निर्होतार ऋतसापो अद्भुहो ऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्य ८

द्यावापृथिवी जनयन्नाभि व्रता ऽऽपो ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया ।

अन्तरिक्षं स्वरा पप्रुहृतये वशं देवासस्तन्वीड नि मामृजुः ९

धर्तारो दिव ऋभवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः ।

आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम् १० [१३] (७०४)

समुद्रः सिन्धू रजो अन्तरिक्षमज एकपात् तनयितुरर्णवः ।

अहिर्बुध्नयः शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवास उत सूरयो मम ११

स्याम वो मनवो देववीतये प्राश्नं नो यज्ञं प्र णयत साधुया ।

आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत १२

दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित क्रतस्य पन्थामन्वेमि साधुया ।

क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान् देवां अमृतां अप्रयुच्छतः १३

वसिष्ठासः पितृवद्वाचमक्रत देवां ईळाना ऋषिवत् स्वस्तये ।

प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्याऽस्मे देवासोऽव धूनुता वसु १४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १५ [१४] (७०९)

(६७)

१२ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न क्रतुप्रजातां बृहतीमविन्दत् ।

तुरीयं स्विज्जनयद्विश्वजन्यो ऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् १

क्रतुं शंसन्त क्रजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त २

हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भि रश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।

बृहस्पतिरभिकर्निकदुद्रा उत प्रास्तौदुच्चं विद्रा अगायत् । ३

अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ ।

बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदुस्रा आकर्वि हि तिस्र आवः ४

विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्रीणि साकमुदुधेरकृन्तत् ।

बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गा मर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ५

इन्द्रो बलं रक्षितारं दुधानां करेणैव वि चकर्ता रवेण ।

स्वेदास्त्रिभिराशिरमिच्छमानो ऽरोदयत् पणिमा गा अमुष्णात् ६ [१५]

स ई सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गोर्धायसं वि धनसैरददः ।

ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहै र्वर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानत् ७

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः ।

बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपेभिरुदुस्रिया असृजत स्वयुग्भिः ८ (७१७)

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे ।

बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भेरंभरे अनु मदेम जिष्णुम्

९

यदा वाजमसंनद्विश्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सद्यः ।

बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो ज्योतिरासा

१०

सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिन्द्रयवथ स्वेभिरेवैः ।

पश्वा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे

११

इन्द्रो महा महतो अर्णवस्य वि मूर्धानमभिनदबुदस्य ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः

१२ [१६] (७२१)

(६८)

१२ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

उदुप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः ।

गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् ।

१

सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भगं इवेदर्यमणं निनाय ।

जने मित्रो न दंपती अनक्ति बृहस्पते वाजयाशूरिवाजौ

२

साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पर्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः ।

बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः

३

आप्रुषायन् मधुन क्रतस्य योनिमवक्षिपन्नर्कं उल्कामिव द्योः ।

बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्वेव वि त्वचं बिभेद

४

अप ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षा दुद्रः शीपालमिव वात आजत् ।

बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याऽभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः

५

यदा वलस्य पीयतो जसुं भेद बृहस्पतिरग्नितपोभिरर्केः ।

दुद्धिर्न जिह्वा परिविष्टमाद द्वाविर्निर्धोरकृणोदुस्रियाणाम्

६ [१७]

बृहस्पतिरमत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सदने गुहा यत् ।

आण्डेव भित्त्वा शकुनस्य गर्भमुदुस्रियाः पर्वतस्य त्मनाजत्

७

अश्रापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न दूनि उदानि क्षियन्तम् ।

निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य

८

(७२९)

सोषामविन्दुत् स स्वर्गः सो अग्निं सो अर्केण वि बवाधे तमांसि ।

बृहस्पतिर्गोवपुषो बलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ९

हिमेव पूर्णा मुपिता वनानि बृहस्पतिनाकृपयद्वलो गाः ।

अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामासा मिथ उच्चरातः १०

अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् ।

रात्र्यां तमो अदधुज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिन्नदद्विं विदद्वाः ११

इदमकर्म नमो अभियाय यः पूर्वीरन्वानो नवीति ।

बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरोभिः स नृभिर्नो वयो धात् १२ [१८] (७३३)

(६९)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६९-८४]

१२ सुमित्रो वाध्यश्वः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य संहशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।

यदी सुमित्रा विशो अग्रं हन्धते घृतेनाहुतो जरते दर्विद्युतत् १

घृतमग्नेर्वध्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्वस्य मेदनम् ।

घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इव रोचते सर्पिरासुतिः २

यत् ते मनुष्यदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तद्विदं नवीयः ।

स रेवच्छोच स गिरो जुषस्व स वाजं दर्पि स इह श्रवो धाः ३

यं त्वा पूर्वमीळितो वध्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व ।

स नः स्तिपा उत भवा तनूपा दात्रं रक्षस्व यद्विदं ते अस्मे ४

भवा द्युम्नी वाध्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीदुभिमातिर्जनानाम् ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वोचं वाध्यश्वस्य नाम ५

समज्या पर्वत्या इ वसूनि दासा वृत्राण्यार्या जिगेथ ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनायूरभि ष्याः ६ [१९]

दीर्घतन्तुर्बृहदुक्षायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ क्रभ्वा ।

द्युमान् द्युमत्सु नृभिर्मज्जमानः सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ७

त्वे धेनुः सुदुघा जातवेदो ऽसुश्चतेव समना संबर्धुक् ।

त्वं नृभिर्दक्षिणावज्जिग्मे सुमित्रेभिरिध्यसे देवयज्भिः ८

देवाश्चित् ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वोचन् ।

यत् संपृच्छं मानुषीर्विश आयन् त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ९ (७४२)

पितेव पुत्रमविभरूपस्थे त्वामग्ने वध्यश्वः संपर्यन् ।
 जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठो—त पूर्वा अवनोर्बाधतश्चित् १०
 शश्वदुग्निर्वध्यश्वस्य शत्रून् नृभिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः ।
 समनं चिददहश्चित्रभानो ऽव बाधन्तमभिनदूधश्चित् ११
 अयमग्निर्वध्यश्वस्य वृत्रहा सनकात् प्रेन्द्रो नमसोपवाक्यः ।
 स नो अजामीरुत वा विजामी—नभि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्व १२ [२०] (७४५)

(७०)

११ सुमित्रो वाध्यश्वः । आग्नीसूक्तं= (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इलः,
 ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
 सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । जिष्ठुप् ।

इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वे—लस्पदे प्रातिं हर्या घृताचीम् ।
 वर्धन् पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्ना—मूर्ध्वो भव सुकतो देवयज्या १
 आ देवानामग्रायावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः ।
 ऋतस्य पथा नमसा मियेधो देवेभ्यो देवतमः सुषूदत् २
 शश्वत्तममीळते द्रुत्याय हविष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम् ।
 वहिष्ठैरश्वैः सुवृता रथेना ऽऽ देवान् वक्षि नि षदेह होता ३
 वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा दीर्घं द्राध्मा सुरभि भूत्वस्मे ।
 अहेळता मनसा देव बर्हि—रिन्द्रज्येष्ठौ उशतो यक्षि देवान् ४
 दिवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया वि श्रयध्वम् ।
 उशतीर्द्वारो महिना महद्भि—र्द्वेवं रथं रथयुधीरयध्वम् ५ [२१]

देवी दिवो दुहितरा सुशिल्पे उषासानक्ता सदतां नि योनौ ।
 आ वां देवास उशती उशन्त उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे ६
 ऊर्ध्वो ग्रावा बृहदग्निः समिन्द्रः प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे ।
 पुरोहितावृत्विजा यज्ञे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजेथाम् ७
 तिस्रो देवीर्बर्हिर्दिदं वरीय आ सीदत चक्रमा वः स्योनम् ।
 मनुष्वद्यज्ञं सुधिता हवीषी—ळा देवी घृतपदी जुषन्त ८
 देव त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमान—ज्यदङ्गिरसामभवः सचाभूः ।
 स देवानां पाथ उप प्र विद्वा—नुशन् यक्षि द्रविणोदः सुरतः ९ (७५४)

वनस्पते रशनया नियूया देवानां पाथ उप वक्षि विद्वान् ।

स्वदाति देवः कृणवन्द्वीप्यवतां द्यावापृथिवी हवं मे

१०

आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं दिवो मरुतो अन्तरिक्षात् ।

सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम्

११ [२२] (७५६)

(७१)

११ बृहस्पतिराङ्गिरसः । बानम् । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत् प्रैरत नामधेयं दधानाः ।

यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीत् प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः

१

सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरा मनसा वाचमकृत ।

अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि

२

यज्ञेन वाचः पदुवीर्यमायन् तामन्वविन्दुर्नृषिषु प्रविष्टाम् ।

तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते

३

उत त्वः पश्यन् न ददर्श वाचमुत त्वः शृण्वन् न शृणोत्येनाम् ।

उतो त्वस्मै तन्वं वि संसे जायेव पत्य उशती सुवासाः

४

उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहु नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।

अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवाँ अफलामपुष्पाम्

५ [२३]

यस्तित्याज सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।

यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम्

६

अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वासमा बभूवुः ।

आदुघ्नास उपकक्षास उ त्वे हृदा इव स्नात्वा उ त्वे ददृशे

७

हृदा तष्टेषु मनसो ज्वेषु यद्ब्राह्मणाः संयजन्ते सखायः ।

अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे

८

इमे ये नार्वाङ्ग परश्वरान्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः ।

त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः

९

सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।

क्विलिषस्पृत् पितुषणिर्ह्येषा मरं हितो भवति वाजिनाय

१०

ऋचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् गायत्रं त्वो गायति शर्करीषु ।

ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः

११ [२४] (७६७)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२८]

(७२)

१ लौक्यो बृहस्पतिः, बृहस्पतिराङ्गिरसो वा, दाक्षायणी अदितिर्वा । देवाः । अनुष्टुप् ।

देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विपन्यया ।

उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरे युगे १

ब्रह्मणस्पतिरेता सं कुमार इवाधमत ।

देवानां पूर्वे युगे ऽसतः सद्जायत २

देवानां युगे प्रथमे ऽसतः सद्जायत ।

तदाशा अन्वजायन्त तदुत्तानपदस्परि ३

भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।

अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाद्वदितिः परि ४

अदितिर्हजनिष्ट दक्ष या दुहिता तव ।

तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः ५ [१]

यद्देवा अदः सलिले सुसंरब्धा अतिष्ठत ।

अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत ६

यद्देवा यतयो यथा भुवनान्यपिन्वत ।

अत्रा समुद्र आ गूळह मा सूर्यमजभर्तन ७

अष्टौ पुत्रासो अदिते र्ये जातास्तन्व स्पारि ।

देवा उप प्रैत सप्तभिः परा मार्ताण्डमास्यत् ८

सप्तभिः पुत्रैरदिति रूप प्रैत पूर्वं युगम् ।

प्रजायै मृत्यवे त्वत् पुनर्मार्ताण्डमाभरत् ९ [२] (७३)

(७३)

११ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः ।

अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं दुधनन्द्रनिष्ठा १

दुहो निर्पत्ता पृशनी चिदैवैः पूरु शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् ।

अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात् प्रपित्वादुदरन्त गर्भाः २

ऋष्वे ते पादौ प्र यजिगा स्यवर्धन् वाजा उत ये चिदत्र ।

त्वमिन्द्र सालावुकान् त्सहस्र मासन् दधिषे अश्विना ववृत्याः ३ (७३)

समना तूर्णिरूपं यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि ।	
वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्रा ऽश्विना शूर ददतुर्मघानि	४
मन्दमान क्रतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम् ।	
आभिर्हि माया उप दस्युमागा—न्मिहः प्र तन्ना अवपत् तमांसि	५ [३]
सनामाना चिद्धवसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उपसो यथानः ।	
ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकामैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ	६
त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम् ।	
त्वं चकर्थ मनवे स्योनान् पथो देवत्राञ्जसेव यानान्	७
त्वमेतानि पप्रिषे वि नामे—शान इन्द्र दधिषे गर्भस्तौ ।	
अनु त्वा देवाः शर्वसा मदन्त्युपरिबुध्नान् वनिनश्चकर्थ	८
चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्त—मुतो तदस्मै मध्विच्चच्छद्यात् ।	
पृथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु	९
अश्वादिद्यायेति यद्वदन्त्योर्जसो जातमुत मन्य एनम् ।	
मन्योरियाय हर्म्येषु तस्थौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद	१०
वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः ।	
अप ध्वान्तमूर्णहि पूरि चक्षु—र्मुमुग्ध्यस्मान् निधयेव बृहान्	११ [४] (७८७)

(७४)

६ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वसूनां वा चर्कृष इयक्षन् धिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः ।	
अर्वन्तो वा ये रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः	१
हव एषामसुरो नक्षत द्यां श्रवस्यन्ता मनसा निसत क्षाम् ।	
चक्षाणा यत्र सुविताय देवा द्यौर्न वारिभिः कृणवन्त स्वैः	२
इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृपणान्त रत्नम् ।	
धियं च यज्ञं च सार्धन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसांमि	३
आ तत् त इन्द्रायवः पनन्ता—ऽभि य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् ।	
सकृत्स्वं ये पुरुपुत्रां महीं सहस्रधारां बृहतीं दुर्दुक्षन्	४ (७९१)

शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्व—मनानतं दमयन्तं पृतन्यून् ।

ऋभुक्षणं मधवानं सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नयं पुरुक्षुः

५

यद्वावानं पुरुतमं पुराषा—ळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः ।

अचेति प्रासहस्पतिस्तुविष्मान् यदीमुश्मसि कर्तवे कर्तु तत्

६ [५] (७९३)

(७५)

९ सिन्धुक्षित् प्रैयमेधः । नद्यः । जगती ।

प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वोचाति सदेने विवस्वतः ।

प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वरीणामति सिन्धुरोजसा

१

प्र तेऽरद्वद्वरुणो यातवे पथः सिन्धो यद्वाजौ अभ्यद्ववस्त्वम् ।

भूम्या अधि प्रवता यासि सानुना यदेषामग्रं जगतामिरज्यसि

२

दिवि स्वनो यतते भूम्योपर्यनन्तं शुष्ममुदियति भानुना ।

अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृषभो न रोरुवत्

३

अभि त्वा सिन्धो शिशुमिन्न मातरो वाश्वा अर्षन्ति पर्यसेव धेनवः ।

राजैव युध्वा नयसि त्वमित् सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि

४

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता पुरुष्या ।

असिक्न्या भरुद्वे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया

५ [६]

तृष्टामया प्रथमं यातवे सजूः सुसर्त्वा रसया श्वेत्या त्या ।

त्वं सिन्धो कुभया गोमतीं क्रुमुं मेहन्त्वा सरथं याभिरीयसे

६

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि ।

अदब्धा सिन्धुरपसामपस्तमा ऽश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता

७

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती ।

ऊर्णावती युवतिः सीलमावत्युताधि वस्ते सुभगा मधुवृधम्

८

सुखं रथं युयुजे सिन्धुराश्विनं तेन वाजं सनिषदस्मिन्नाजौ ।

महान् ह्यस्य महिमा पनस्यते ऽदब्धस्य स्वयंशसो विरग्निनः

९ [७] (८०९)

(७६)

८ सर्प ऐरावतो जरत्कर्णः । ग्रावाणः । जगती ।

आ व ऋक्षस ऊर्जा व्युष्टि—ष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
 उभे यथा नो अहनी सचाभुवा सदःसदो वरिवस्यात उद्भिदा १
 तदु श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतना—ऽत्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि ।
 विद्वच्चर्यो अभिभूति पौंस्यं महो राये चित् तरुते यदर्वतः २
 तदिद्वर्चस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा मनवे गातुमश्रेत् ।
 गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिर्णिजि प्रेमध्वरेष्वध्वराँ अशिथ्युः ३
 अप हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निक्कतिं सेधतामतिम् ।
 आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्रयः ४
 दिवश्चिदा वोऽमवत्तरेभ्यो विभवना चिदाश्वपस्तेभ्यः ।
 वायोश्चिदा सोमरभस्तेभ्यो ऽग्नेश्चिदर्व पितृकृत्तरेभ्यः ५ [८]

भुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा दिविता दिवित्मता ।
 नरो यत्र दुहते काम्यं मध्वा—घोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ६
 सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते ।
 दुहन्त्यूर्ध्वरूपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः ७
 एते नरः स्वर्पसो अभूतन य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः ।
 वामंवांमं वो दिव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय सुन्वते ८ [९] (८१०)

(७७)

८ स्यूमरश्मिर्भार्गवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अभ्रप्रुषो न वाचा पुषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।
 सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गुणमस्तोष्येषां न शोभसे १
 श्रिये मयींसो अर्त्रीरंकृण्वत सुमारुतं न पूर्वीरति क्षपः ।
 दिवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यास्ते अक्रा न वावृधुः २
 प्र ये दिवः पृथिव्या न बर्हणा त्मना रिरिन्ने अभ्राज्ञ सूर्यः ।
 पाजस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशादसो न मर्या अभिद्यवः ३ (८१३)

युष्माकं बुध्ने अपां न यामनि विथुर्यति न मही श्रथर्यति ।
विश्वसुर्यज्ञो अर्वाग्यं सु वः प्रयस्वन्तो न सत्राच आ गत ४
यूर्यं धूर्षु प्रयुजो न रश्मिभिर्ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु ।
श्येनासो न स्वयंशसो रिशादसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः ५ [१०]

प्र यद्वहध्वे मरुतः पराकाद यूयं महः संवरणस्य वस्वः ।
विद्वानासो वसवो राध्यस्याऽऽराच्चिद द्वेषः सनुतर्धुयोत ६
य उद्वचि यज्ञे अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषो ददाशत् ।
रेवत् स वयो दधते सुवीरं स देवानामपि गोपीथे अस्तु ७
ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमा आदित्येन नाम्ना शंभविष्ठाः ।
ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषां महश्च यामन्नध्वरे चकानाः ८ [११] (८१८)

(७८)

८ स्यूमरश्मिभर्गवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, २, ५-७ जगती ।

विप्रासो न मन्मभिः स्वाध्यो देवाव्योऽ न यज्ञैः स्वप्नसः ।
राजानो न चित्राः सुसंहशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः १
अग्निर्न ये भ्राजसा रुक्मवक्षसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः ।
प्रजातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सुशर्माणो न सोमा ऋतं यते २
वातासो न ये धुनयो जिगत्तवो ऽग्नीनां न जिह्वा विरोकिणः ।
वर्मण्वन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः ३
रथानां न येराः सनाभयो जिगीवांसो न शूरा अभिद्यवः ।
वरेयवो न मर्या घृतप्रुषो ऽभिस्वतारो अर्कं न सुष्टुभः ४
अश्वांसो न ये ज्येष्ठास आशवो दिधिषवो न रथ्यः सुदानवः ।
आपो न निम्नैरुदभिर्जिगत्तवो विश्वरूपा अङ्गिरसो न सामभिः ५ [१२]
ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आदङ्गिरासो अद्रयो न विश्वहा ।
शिशूला न क्रीळ्यः सुमातरो महाग्रामो न यामन्नत त्विषा ६
उषसां न केतवोऽध्वराश्रियः शुभंयवो नास्त्रिभिर्व्यश्वितन् ।
सिन्धवो न ययियो भ्राजदृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे ७
सुभागात्रो देवाः कृणुता सुरता नस्मान् त्स्तोतृन् मरुतो वावृधानाः ।
अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सन्ति ८ [१३] (८१६)

(७९)

७ सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, ससिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यमस्य महतो महित्व—ममर्त्यस्य मर्त्यासु विश्व ।	
नाना हनु विभृते सं भरेते असिन्वती बर्षती भूर्यतः	१
गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्वया वनानि ।	
अत्राण्यस्मै पद्भ्यः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विश्व	२
प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन् कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः ।	
ससं न पक्रमविदच्छुचन्तं रिरिह्वांसं रिप उपस्थे अन्तः	३
तद्वाभूतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति ।	
नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेता—ऽग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः	४
यो अस्मा अन्नं तृष्वाऽदधा—त्याज्यैर्धृतैर्जुहोति पुष्यति ।	
तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षे ऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मुसि त्वम्	५
किं देवेषु त्यज एनश्चकर्था—ऽग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् ।	
अक्रीळन् क्रीळन् हरिरत्तवेऽदन् वि पर्वशश्चकर्त गार्मिवासिः	६
विषूचो अश्वान् युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्गृभीतान् ।	
चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः	७ [१४] (८३३)

(८०)

७ सौचीकोऽग्निः वैश्वानरो वा, ससिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निः ससिं वाजंभरं ददा—त्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठाम् ।	
अग्नी रोदसी वि चरत् समञ्ज—ज्ञग्निर्नारीं वीरकुक्षिं पुरंधिम्	१
अग्नेरप्रसः समिदस्तु भद्रा ऽग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।	
अग्निरेकं चोदयत् सम—त्स्वग्निर्वृत्राणि दयते पुरुणि	२
अग्निहं त्यं जरतः कर्णमावा—ऽग्निरद्भ्यो निरदहज्जरूथम् ।	
अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यदुन्त—रग्निर्नृमेधं प्रजयांसृजत् सम	३
अग्निर्वाद् द्रविणं वीरपेशा अग्निर्कषिं यः सहस्रां सनोति ।	
अग्निर्विवि हव्यमा तताना—ऽग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा	४ (८३७)

अग्निमुक्थैर्ऋषयो वि ह्वयन्ते ऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
 अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तो ऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम्
 अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः ।
 अग्निर्गन्धर्वी पथ्यामृतस्या—ऽग्नेर्गव्यतिर्घृत आ निषत्ता
 अग्नये ब्रह्म ऋभवस्ततक्षुर—ग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम् ।
 अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठा ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व

५

६

७

[१५] (८४०)

(८१)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड् रूपा ।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व—दृषिर्होता न्यसीदत् पिता नः ।
 स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छद्वराँ आ विवेश
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत् स्वित् कथासीत् ।
 यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः
 विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात् ।
 सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रै—र्यावाभूमी जनयन् देव एकः
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद् यदुध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्
 या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा ।
 शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् ।
 मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनास इहास्माकं मघवाँ सूरिरस्तु
 वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतये मनोजुवं वाजे अद्या हुवेम ।
 स नो विश्वानि हवनानि जोषद् विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा

१

२

३

४

५

६

७

[१६] (८४१)

(८२)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप् ।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नम्रमाने ।
 यदेदन्तां अददहन्त पूर्वं आदिद्द्यावापृथिवी अप्रथेताम्
 विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत संहक् ।
 तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्तऋषीन् पर एकमाहुः

१

२

(८४२)

यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेदु भुवनानि विश्वा ।

यो देवानां नामधा एक एव तं संप्रश्रं भुवना यन्त्यन्या ३

त आर्यजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना ।

असूर्ते सूर्ते रजसि निषत्ते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि ४

परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति ।

कं स्विद्धर्मं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे ५

तमिद्धर्मं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे ।

अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थुः ६

न तं विदाथ य इमा जजानाऽन्यद्युष्माकमन्तरं बभूव ।

नीहारेण प्रावृता जल्प्या चाऽसुतृष उक्थशासश्चरन्ति ७ [१७] (८५४)

(८३)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक ।

साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता १

मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।

मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः २

अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् ।

अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसुन्या भरा त्वं नः ३

त्वं हि मन्यो अभिभूत्योजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिषाहः ।

विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावा नस्मास्वोजः पृतनासु धेहि ४

अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव कत्वा तविषस्य प्रचेतः ।

तं त्वा मन्यो अक्रतुर्जिहीळा हं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि ५

अयं ते अस्म्यप मेह्यर्वाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः ।

मन्यो वज्रिन्नाभि मामा ववृत्स्व हनाव दस्यूरुत बोध्यापेः ६

अभि प्रेहि दक्षिणतो भवा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि ।

जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रमुभा उपांशु प्रथमा पिबाव ७ [१८] (८६१)

(८४)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । जगती, १-३ त्रिष्टुप् ।

- त्वया॑ मन्यो सरथ॑मारुजन्तो हर्ष॑माणासो धृषि॑ता मरुत्वः ।
 तिग्मे॑ष्व आयु॑धा संशि॑शाना अभि॑ प्र यन्तु नरो॑ अग्निरू॑पाः १
 अग्निरि॑व मन्यो त्विषि॑तः सह॑स्व सेना॑नीनः सहुरे॑ हूत ए॑धि ।
 हत्वा॑य शत्रून् वि भ॑जस्व वेदु॑ ओजो॑ मिमा॑नो वि मृ॑धो नुद॑स्व २
 सह॑स्व मन्यो अभि॑मातिम॑स्मे रुजन् मृ॑णन् प्रमृ॑णन् प्रेहि॑ शत्रून् ।
 उग्रं॑ ते पाजो॑ नन्वा रु॑रुधे व॑शी व॑शं नय॑स एक॑ज त्वम् ३
 एको॑ बहु॑नाम॑सि मन्य॑वीळितो वि॑शंवि॑शं यु॒धये॑ सं शि॑शाधि ।
 अकृ॑त्तरु॑क् त्वया॑ युजा व॑यं द्यु॒मन्तं॑ घोषं॑ विज॒याय॑ कृण्महे ४
 विजे॑षकृदिन्द्र॑ इवानव॑वोऽऽस्माकं॑ मन्यो अधि॑पा भवे॑ह ।
 प्रियं॑ ते नाम॑ सहुरे॑ गृणीम॑सि वि॒द्मः तमु॑त्सं यत॑ आब॒भूथ॑ ५
 आभू॑त्या सह॒जा व॑ज्र साय॑क सहो॑ विभर्ष्य॑भिभूत॒ उत्तर॑म् ।
 कृत्वा॑ नो मन्यो सह॑ मेद्ये॑धि महा॑धनस्य॑ पुरु॒हूत॑ संसृ॑जि ६
 संसृ॑ष्टं धन॑मुभयं॑ समा॑कृत॒ मस्मभ्यं॑ दत्तां॑ वरु॑णश्च॒ मन्युः॑ ।
 भियं॑ दधा॑ना हृदये॑षु शत्र॑वः परा॑जितासो अप॒ नि ल॑यन्ताम् ७ [१९] (८६८)

(८५)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥ सू० ८५-९०]

४७ सावित्री सूर्या ऋषिका । १-५ सोमः, ६-१६ सूर्याविवाहः, १७ देवाः, १८ सोमाकौ, १९ चन्द्रमाः,
 २०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आशीः प्रायाः, २९-३० वधूवासः संस्पर्शनिन्दा,
 ३१ दम्पत्योर्यक्षमनाशनं, ३२-४७ सूर्या सावित्री । अनुष्टुप्; १४, १९-२१, २३-२४,
 २६, ३६-३७, ४४ त्रिष्टुप्; १८, २७, ४३ जगती; ३४ उरोबृहती ।

- स॒त्येनो॑त्त॒मिता॑ भूमिः सूर्ये॑णोत्त॒मिता॑ द्यौः ।
 ऋ॒तेना॑द्वि॒त्यास्ति॑ष्ठन्ति द्वि॒वि सोमो॑ अधि॒ श्रितः॑ १
 सोमे॑नाद्वि॒त्या ब॒लि॒नः सोमे॑न पृथि॒वी म॒ही ।
 अथो॑ नक्ष॑त्राणामेषा—मुप॑स्थे सोम॒ आर्हितः॑ २
 सोमं॑ मन्यते प॒पिवान् यत् संपि॑षन्त्योष॑धिम् ।
 सोमं॑ यं ब्र॒ह्माणो॑ विदु॒र्न तस्या॑श्नाति॒ कश्चन॑ ३
 आ॒च्छद्वि॑धानैर्गु॒पितो॑ बा॒र्हतैः॑ सोम॒ रक्षितः॑ ।
 ग्रा॒व्णामि॑च्छ॒णवन् ति॑ष्ठसि न ते॑ अश्नाति॒ पार्थि॑वः ४ (८७२)

यत् त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः

५ [२०]

रैभ्यासीदनुदेयीं नाराशंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्रासो गार्थयैति परिष्कृतम् ६
चित्तिरा उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ७
स्तोमा आसन् प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः ।

सूर्याया अश्विना वरा ऽग्निरासीत् पुरोगवः

८

सोमो वधूयुरभव—दुश्विनास्तामुभा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्तीं मनसा सविताददात् ९
मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तां यदयात् सूर्या गृहम् १० [२१]

ऋक्सामाभ्यामभिहितौ गावौ ते सामनावितः ।

श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां द्विवि पन्थाश्चराचरः

११

शुचीं ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आहतः । अनों मनस्मयं सूर्या ऽऽरोहत प्रयती पतिम् १२

सूर्याया बहुतुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । अघासु हन्यन्ते गावो ऽर्जुन्योः पर्युह्यते १३

यदश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः ।

विश्वे देवा अनु तद्वामजानन् पुत्रः पितराववृणीत पूषा

१४

यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैकं चक्रं वामासीत् कं देष्टार्य तस्थथुः १५ [२२]

द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं ऋतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यदुहा तदद्भ्यातय इद्विदुः १६

सूर्यायै देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः १७

पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशू क्रीळन्तौ परि यातो अध्वरम् ।

विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्ट ऋतूरन्यो विदधजायते पुनः

१८

नवोनवो भवति जायमानो ऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रम् ।

भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः

१९

सुकिंशुकं शलमलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।

आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व

२० [२३]

उदीर्ष्वीतः पतिवती ह्येष्टा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरीळे ।

अन्यामिच्छ पितृषदं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि

२१

उदीर्ष्वीतो विश्वावसो नमसेळामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफुर्व्यं सं जायां पत्या सृज

२२

(८९०)

अनुक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
 समर्यमा सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः
 प्र त्वा मुश्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वाबध्नात् सविता सुशेवः ।
 ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ऽरिष्टां त्वा सह पत्या दधामि
 प्रेतो मुश्चामि नामुतः सुबद्धाममुतस्करम् ।
 यथेयमिन्द्र मीढ्वः सुपुत्रा सुभगासति

२३

२४

२५ [२४]

पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्या—ऽश्विना त्वा प्र वहतां रथेन ।
 गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वंदासि
 इह प्रियं प्रजया ते समृध्यता—मास्मिन् गृहे गार्हिपत्याय जागृहि ।
 एना पत्या तन्वं सं सृजस्वा—ऽधा जित्री विदथमा वंदाथः
 नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।
 एधन्ते अस्या जातयः पतिर्बन्धेषु बध्यते
 परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भंजा वसु ।
 कृत्यैषा पद्वती भूत्वा जाया विशते पतिम्
 अश्रीरा तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।
 पतिर्यद्वध्वो वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते

२६

२७

२८

२९

३० [२५]

ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु ।
 पुनस्तान् यज्ञिया देवा नयन्तु यत् आगताः
 मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
 सुगोभिर्दुर्गमतीता—मप द्रान्त्वरतयः
 सुमङ्गलीरियं वधू—रिमां समेत पश्यत ।
 सौभाग्यमस्यै दुत्वाया—ऽथास्तं वि परेतन
 तृष्टमेतत् कटुकमेत—दपाष्ठवद्विषवन्नैतदत्तवे ।
 सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात् स इन्द्राधूयमर्हति
 आशसनं विशसन—मथो अधिविकर्तनम् ।
 सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति

३१

३२

३३

३४

३५ [२६]

गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।
 भगो अर्यमा सविता पुरंधि—मह्यं त्वादुर्गार्हिपत्याय देवाः

३६

(९०४)

तां पूषञ्छिवतमा मेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्याऽ वपन्ति ।	
या न ऊरू उशती विश्रयाति यस्यामुशन्तः प्रहराम शेषम्	३७
तुभ्यमग्रे पर्यवहन् त्सूर्या वहतुना सह ।	
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह	३८
पुनः पत्नीमग्निरदा दायुषा सह वर्चसा ।	
दीर्घायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम्	३९
सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविदु उत्तरः ।	
तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः	४० [२७]
सोमो ददद्गन्धर्वाय गन्धर्वो दददुग्रये ।	
रयिं च पुत्रांश्चादा दग्निर्मह्यमथो इमाम्	४१
इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।	
क्रीळन्तौ पुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौ स्वे गृहे	४२
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्त्वयमा ।	
अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४३
अघोरचक्षुरपतिद्वयोधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।	
वीरसूदेवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४४
इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।	
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि	४५
सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी श्वश्रवां भव ।	
ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवृषु	४६
समञ्चन्तु विश्वे देवाः समाणो हृदयानि नौ ।	
सं मातरिश्वा सं धाता समु देष्ट्रीं दधातु नौ	४७ [२८] (९१५)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३१]

(८६)

(२३) इन्द्रः ७, १३, २३ ऐन्द्रो वृषाकपिः २-६, ९-१०, १५-१८ इन्द्राणी । इन्द्रः । पङ्क्तिः ।

वि हि सोतो रसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत ।

यत्रामददृषाकपिर्यः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः

१

(९६६)

परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः ।

नो अह प्र विन्द—स्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २

किमयं त्वां वृषाकपि—श्चकार हरितो मृगः ।

यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमद्वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३

यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षासि ।

श्वा न्वस्य जम्भिष—दपि कर्णे वराहयु—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४

प्रिया तृष्टानि मे कपि—व्यक्ता व्यदुषत् ।

शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५ [१]

न मत् स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।

न मत् प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६

उवे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।

भसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७

किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने ।

किं शूरपति नस्त्व—मभ्यमीषि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८

अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते ।

उताहमस्मि वीरिणी—न्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९

संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।

वेधा ऋतस्य वीरिणी—न्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १० [२]

इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम् ।

नहास्या अपरं च न जरसा मरते पति—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११

नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेऋते ।

यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२

वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुस्तुषे ।

घसत् त इन्द्र उक्षणः प्रियं काचित्करं हवि—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३

उक्षणो हि मे पश्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।

उताहमस्मि पीव इ—दुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४

वृषभो न तिग्मशृङ्गो ऽन्तर्युथेषु रोरुवत् ।

मन्थस्त इन्द्र शं हृदे यं ते सुनोति भावयु—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५ [३] (९३०)

न सेशे यस्य रम्बते	ऽन्तरा सकथ्याऽ कपृत् ।	
सेदीशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १६
न सेशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते ।	
सेदीशे यस्य रम्बते	ऽन्तरा सकथ्याऽ कपृद्	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १७
अयमिन्द्र वृषाकपिः	परस्वन्तं हतं विदत् ।	
असिं सूनां नवं चरु-	मादेधस्यान आचितं	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १८
अयमेमि विचाकशद्	विचिन्वन् दासमार्यम् ।	
पिबामि पाकसुत्वनो	ऽभि धीरमचाकशं	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १९
धन्वं च यत् कृन्तत्रं च	कर्ति स्विता ता वि योजना ।	
नेदीयसो वृषाकपे	ऽस्तमेहि गृह्णो उप	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २०
पुनरोहि वृषाकपे	सुविता कल्पयावहै ।	
य एष स्वप्ननंशनो	ऽस्तमेधि पथा पुन-	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २१
यदुदञ्चो वृषाकपे	गृहमिन्द्राजगन्तन ।	
क्वस्य पुल्वघो मृगः	कर्मगञ्जनयोपनो	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २२
पर्शुर्हं नाम मानवी	साकं संसूव विंशतिम् ।	
भद्रं भल त्वस्या अभूद्	यस्या उदरमामयद्	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २३ [४] (९३८)

(८७)

२५ पायुर्भारद्वाजः । रक्षोहाग्निः । त्रिष्टुप्, २२-२५ अनुष्टुप् ।

रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्मि	मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म ।	
शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिन्द्रः	स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम्	१
अयोदंष्ट्रो अर्चिषा यातुधाना-	नुप स्पृश जातवेदुः समिन्द्रः ।	
आ जिह्वया मूरदेवान् रभस्व	क्रव्यादो वृकत्वयपि धत्स्वासन्	२
उभोभयाविच्रुप धेहि दंष्ट्रा	हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च ।	
उतान्तरिक्षे परि याहि राज-	अम्भैः सं धेह्यभि यातुधानान्	३
यज्ञैरिषूः संनममानो अग्ने	वाचा शल्या अशनिभिर्दिहानः ।	
ताभिर्विध्य हृदये यातुधानान्	प्रतीचो बाहून् प्रति भङ्ध्येषाम्	४
अग्ने त्वचं यातुधानस्य भिन्धि	हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।	
प पर्वाणि जातवेदः शृणीहि	क्रव्यात् क्रविष्णुर्वि चिनोतु वृकणम्	५ [५] (९४३)

यत्रेदानीं पश्यसि जातवेद—स्तिष्ठन्तमग्र उत वा चरन्तम् ।
यद्वान्तरिक्षे पृथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः
उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद आलेभानाहृष्टिभिर्यातुधानात् ।
अग्ने पूर्वं नि जहि शोशुचान आमादुः क्ष्विङ्कास्तमदन्त्वेनीः
इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो य इदं कृणोति ।
तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयैनम्
तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
हिंसं रक्षांस्यग्ने शोशुचानं मा त्वा दभन् यातुधाना नृचक्षः
नृचक्षा रक्षः परि पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा ।
तस्याग्ने पृष्ठीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च

६

७

८

९

१० [६]

त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त ए—त्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति ।
तमर्चिषा स्फूर्जयञ्जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष
यदग्ने अद्य मिथुना शपातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः ।
मन्योर्मनसः शरव्याऽजायते या तया विध्य हृदये यातुधानान्
परा शृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि ।
परार्चिषा मूरदेवाञ्छृणीहि परासुतृपो अभि शोशुचानः
पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यर्गेन शपथा यन्तु तृष्टाः ।
वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु मर्मन् विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः

११

१२

१३

१४

१५ [७]

यः पौरुषेयेण क्रविषा समङ्के यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।
यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च
संवत्सरीणं पयं उस्त्रियाया—स्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।
पीयूषमग्ने यतमस्तिर्प्सात् तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन्
विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्यन्तामदितये दुरेवाः ।
परैरान् देवः सविता ददातु परा भागमोषधीनां जयन्ताम्
सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।
अनु दह सहमूरान् क्रव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः

१६

१७

१८

१९

(१५७)

त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात् त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।

प्रति ते ते अजरास्तपिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु

२० [८]

पश्चात् पुरस्तादधरादुदक्तात् कविः काव्येन परि पाहि राजन् ।

सखे सखायमजरो जरिष्णे ऽग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः

२१

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।

धूषद्वर्णं दिवेदिवे हन्तारं भङ्गगुरावताम्

२२

विषेणं भङ्गगुरावतः प्रति ण्म रक्षसो दह ।

अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुर्ग्राभिर्क्रष्टिभिः

२३

प्रत्यग्ने मिथुना दह यातुधानां किमीदिना ।

सं त्वां शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः

२४

प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।

यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम्

२५ [९] (९६३)

(८८)

१९ आङ्गिरसो मूर्धन्वान्, वामदेव्यो वा । सूर्य-वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

हविष्णान्तमजरं स्वविदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ ।

तस्य भर्मेण भुवनाय देवा धर्मेणे कं स्वधया पप्रथन्त

१

गीर्णं भुवनं तमसापगूळहमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ।

तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापो ऽरण्यन्नोषधीः सख्ये अस्य

२

देवेभिर्निषितो यज्ञियेभिर्ऋग्भिः स्तोषाण्यजरं बृहन्तम् ।

यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमा मातृतान रोदसी अन्तरिक्षम्

३

यो होतासीत् प्रथमो देवजुष्टो यं समाञ्जन्नाज्येना वृणानाः ।

स पतन्नीत्वरं स्था जगद्यच्छात्रमग्निर्ऋणोज्जातवेदाः

४

यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्नतिष्ठो अग्ने सह रोचनेन ।

तं त्वाहेम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः

५ [१०]

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् ।

मायामू तु यज्ञियानामेतामपो यत् तूर्णिश्चरति प्रजानन्

६

हृशेन्यो यो महिना समिद्धो ऽरोचत द्विविद्योनिर्विभावा ।

तस्मिन्नग्नौ सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः

७

(९७०)

सूक्तवाकं प्रथममादिदग्नि—मादिन्द्रविरजनयन्त देवाः ।

स एषां यज्ञो अभवत् तनूपा—स्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमापः

यं देवासोऽजनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा ।

सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमा—मृज्यमानो अतपन्महित्वा

स्तोमेन हि द्विवि देवासो अग्नि—मजीजनच्छक्तिभी रोदसिप्राम् ।

तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः

यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो द्विवि देवाः सूर्यमादितेयम् ।

यदा चरिष्णू मिथुनावभूता—मादित प्रापश्यन् भुवनानि विश्वा

विश्वस्मा अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमह्नामकृण्वन् ।

आ यस्ततानोषसो विभाती—रपो ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन्

वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो ऽग्निं देवा अजनयन्नजुर्यम् ।

नक्षत्रं प्रत्नममिनच्चरिष्णु यक्षस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम्

वैश्वानरं विश्वहा दीदृवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः ।

यो महिम्ना परिबभूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात्

द्वे सुती अशृणवं पितृणा—महं देवानामुत मर्त्यानाम् ।

ताभ्यामिदं विश्वमेजत् समेति यदन्तरा पितरं मातरं च

द्वे समीची बिभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् ।

स प्रत्यङ् विश्वा भुवनानि तस्था—वप्रयुच्छन् तरणिभ्राजमानः

यत्रा वदेते अवरः परश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद ।

आ शैकुरित् संधमादुं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचत्

कत्यग्रयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः ।

नोपस्पिजं वः पितरो वदामि पूच्छामि वः कवयो विद्वाने कम्

यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योर्दं वसते मातरिष्वः ।

तावद्धात्युप यज्ञमायन् ब्राह्मणो होतुरवरो निषीदन्

(८९)

१८ रेणुवैश्वामित्रः । इन्द्रः, ५ इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य मह्ना विब्रवाधे रोचना वि जमो अन्तान् ।

आ यः प्रपौ चर्षणीधृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा

१ (९८३)

स सूर्यः पर्युक्तं वरांस्येन्द्रो ववृत्याद्रथ्येव चक्रा ।
 अतिष्ठन्तमपस्यं न सर्गं कृष्णा तमांसि त्विष्या जघान २
 समानमस्मा अनपावृदर्व क्षमया दिवो असमं ब्रह्म नव्यम् ।
 वि यः पृष्ठेव जनिमान्यर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषे ३
 इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सर्गरस्य बुध्रात् ।
 यो अक्षेणैव चक्रिया शचीभिर्विष्वक् तस्तम्भं पृथिवीमुत द्याम् ४
 आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमां ऋजीषी ।
 सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ५ [१४]

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्रयः सोमो अक्षाः ।
 यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीळु रुजति स्थिराणि ६
 जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अरदुन्न सिन्धून् ।
 बिभेद गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ७
 त्वं ह त्यहणया इन्द्र धीरो ऽसिर्न पर्वं वृजिना शृणासि ।
 प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जनां मिनन्ति मित्रम् ८
 प्र ये मित्रं प्रार्यमणं दुरेवाः प्र संगिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
 न्यमित्रेषु वधमिन्द्र तुभ्रं वृषन् वृषाणमरुषं शिशीहि ९
 इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत् पर्वतानाम् ।
 इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षेमे योगे हव्य इन्द्रः १० [१५]

प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहभ्यः प्रान्तरिक्षात् प्र समुद्रस्य धासेः ।
 प्र वातस्य प्रथसः प्र ज्मो अन्तात् प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र क्षितिभ्यः ११
 प्र शोशुचत्या उषसो न केतुरसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः ।
 अश्मेव विध्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेषसा द्रोघमित्रान् १२
 अन्वह मासा अन्विद्वना न्यन्वोषधीरनु पर्वतासः ।
 अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम् १३
 कर्हि स्वित्र सा त इन्द्र चेत्यास दुधस्य यद्भिनदो रक्ष एषत् ।
 मित्रक्रुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते १४
 शन्नयन्तो अभि ये नस्ततस्त्रे माहि ब्राधन्त ओगणास इन्द्र ।
 अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि प्युः १५

पुरुणि हि त्वा सर्वना जनानां ब्रह्माणि मन्दन् गृणतामृषीणाम् ।
 इमामाघोपन्नवसा सहूतिं तिरो विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ् १६
 एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां नवानाम् ।
 विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत ते इन्द्र नूनम् १७
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १८ [१६] (१०००)

(९०)

१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप्, १६ त्रिष्टुप् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
 स भूमिं विश्वतो ब्रूवाऽत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् १
 पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् ।
 उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति २
 एतावानस्य महिमाऽतो ज्यायँश्च पूरुषः ।
 पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ३
 त्रिपादूर्ध्व उदैत् पुरुषः पादोऽस्येहाभवत् पुनः ।
 ततो विष्वङ् व्यक्रामत् साशनानशने अभि ४
 तस्माद्विराळजायत विराजो अधि पूरुषः ।
 स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ५ [१७]

यत् पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमर्तन्वत ।
 वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्भुविः ६
 तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।
 तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये ७
 तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संभृतं पृषदाज्यम् ।
 पशून् ताँश्चक्रे वायव्या नारण्यान् ग्राम्याश्च ये ८
 तस्माद्यज्ञात् सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ९
 तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।
 गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः १० [१८] (१०१०)

यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते

११

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ।

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत

१२

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत

१३

नाभ्या आसीदुन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।

पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् तथा लोकाँ अकल्पयन्

१४

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन् पुरुषं पशुम्

१५

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

१६ [१९] (१०१६)

(९१)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ९१-९९]

१५ अरुणो वैतहव्यः । अग्निः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इषयन्निळस्पदे ।

विश्वस्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुषखा सखीयते

१

स दर्शतश्चरतिथिर्गृहेगृहे वनेवने शिश्रिये तक्ववीरिव ।

जनंजनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽ विशंविशम्

२

सुदक्षो दक्षैः क्रतुनासि सुक्रतुर्ग्रे कविः काव्येनासि विश्ववित् ।

वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इद् द्यावा च यानि पृथिवी च पुण्यतः

३

प्रजानन्त्र्ये तव योनिमृत्वियमिळायास्पदे घृतवन्तमासदः ।

आ ते चिकित्र उपसामिवेतयो ऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः

४

तव श्रियो वर्धस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकित्र उपसां न केतवः ।

यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिनुषे अन्नमास्ये

५ [२०]

तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्वियं तमापो अग्निं जनयन्त मातरः ।

तमित् समानं वनिनश्च वीरुधो ऽन्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा

६

वातोपधूत इषितो वशाँ अनु तृषु यदन्ना वेविषद्वितिष्ठसे ।

आ ते यतन्ते रथ्योऽ यथा पृथक् शर्धांस्यग्ने अजराणि धक्षतः

७

(१०२३)

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् ।

तामिदमे हविष्या समानमित् तमिन्महे वृणते नान्यं त्वत्

त्वामिदत्र वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः ।

यद्देवयन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तबर्हिषः

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निहंतायतः ।

तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति ।

तस्य होता भवसि यासि दूत्यः—मुप ब्रूषे यजस्यध्वरीयसि

इमा अस्मै मतयो वाचो अस्मदाँ ऋचो गिरः सुष्टुतयः समग्मत ।

वसूयवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत्

इमां प्रत्नाय सुष्टुतिं नवीयसीं वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः ।

भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे जायेव पत्य उशती सुवासाः

यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्ष्णो वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः ।

कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्रये

अहाव्यग्ने हविरास्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।

वाजसानि रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम्

(१२)

१५ शार्यातो मानवः । विश्वे देवाः । जगती ।

यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावसुम् ।

शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जभुरिद् वृषां केतुर्यजतो द्यामशायत

इममञ्जस्पामुभये अकृण्वत धर्माणमग्निं विदथस्य साधनम् ।

अक्तुं न यद्वमुषसः पुरोहितं तन्नूनपातमरुषस्य निसते

बलस्य नीथा वि पणेश्वं मन्महे वया अस्य प्रहुता आसुरत्तवे ।

यदा घोरासो अमृतत्वमाशता दिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन्

ऋतस्य हि प्रसितिद्यौरुरु व्यचो नमो मह्यरमतिः पनीयसी ।

इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकित्रिरे ऽथो भगः सविता पूतदक्षसः

प्र रुद्रेण ययिना यन्ति सिन्धव—स्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे ।

येभिः परिज्मा परियन्नुरु ज्यो वि रोवज्जठरे विश्वमुक्षते

८

९

१० [२१]

११

१२

१३

१४

१५ [२२] (१०३१)

१

२

३

४

५ [२३] (१०३६)

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो दिवः श्येनासो असुरस्य नीलयः ।
 तेभिश्चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिर्वशेभिरवशः ६
 इन्द्रे भुजं शशमानास आशत सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
 प्र ये न्वस्याहर्णा ततक्षिरे युजं वज्रं नृषदनेषु कारवः ७
 सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरमदिन्द्रादा कश्चिद्भयते तवीयसः ।
 भीमस्य वृष्णो जठरादभिश्चसो दिवेदिवे सहुरिः स्तन्नबाधितः ८
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिक्से क्षयद्वीराय नमसा दिदिष्टन ।
 येभिः शिवः स्ववा एवयावभिर्दिवः सिषक्ति स्वयंशा निकामभिः ९
 ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः ।
 यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारयद्देवा दक्षैर्भृगवः सं चिकित्रिरे १० [२४]

ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः ।
 देवस्त्वष्टा द्रविणोदा कम्भुक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ११
 उत स्य न उशिजामुर्विया कविर्हः शृणोतु बुधयोऽहवीमनि ।
 सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया शमीनहुषी अस्य बोधतम् १२
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यो ऽपां नपादवतु वायुरिष्टये ।
 आत्मानं वस्यो अभि वातमर्चत तदश्विना सुहवा यामानि श्रुतम् १३
 विशामासामभयानामधिक्षितं गीर्भिरु स्वयंशंसं गृणीमसि ।
 ग्राभिर्विश्वाभिरदितिमनर्वणमक्तोर्युवानं नृमणा अधा पतिम् १४
 रेभदत्रं जनुषा पूर्वा अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् ।
 येभिर्विहाया अभवद्विचक्षणः पार्थः सुमेकं स्वाधितिर्वनन्वति १५ [२५] (१०४६)

(९३)

१५ तान्वः पार्थः । विश्वे देवाः । प्रस्तारपंक्तिः; २, ३, १३ अनुष्टुप्; ९ अक्षरैः पंक्तिः;

११ न्यङ्कुसारिणी, १५ पुरस्ताद्वृहती ।

महिं द्यावापृथिवी भूतमुर्वी नारी यही न रोदसी सदं नः ।

तेभिर्नः पातं सह्यस एभिर्नः पातं शूषणि १

यज्ञेयं स मर्त्यो देवान् त्सपर्यति । यः सुमैर्दीर्घिश्रुतम् आविवासात्येनान् २

विश्वेषामिरज्यवो देवानां वामहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ३ (१०४९)

ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा ।

कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः

उत नो नक्तमपां वृषण्वसू सूर्यामासा सदर्नाय सधन्या ।

सचा यत् साद्येषा—महिर्बुध्रेषु बुध्न्यः

४

५ [२६]

उत नो देवावश्विना शुभस्पती धामभिर्मित्रावरुणा उरुग्यताम् ।

महः स राय एषते ऽति धन्वेव दुरिता

उत नो रुद्रा चिन्मृळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः ।

ऋभुर्वार्ज ऋभुक्षणः परिज्मा विश्ववेदसः

ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतो मद आ ते हरी जूजुवानस्य वाजिना ।

दुष्टरं यस्य सामं चि—दधग्यज्ञो न मानुषः

कृधी नो अह्नयो देव सवितः स च स्तुपे मघोनाम् ।

सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मिं न योयुवे

ऐषु द्यावापृथिवी धातं मह—दुस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः ।

पृक्षं वाजस्य सातये पृक्षं रायोत तुर्वणे

६

७

८

९

१० [२७]

एतं शंसमिन्द्रास्मयुष्टं कूचित सन्तं सहसावन्नभिष्टये सदा पाह्यभिष्टये ।

मेदतां वेदता वसो

११

एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम् ।

संवर्ननं नाश्व्यं तष्टेवानपच्युतम्

१२

वावर्त येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमर्धिता न पौस्या वृथेव विष्टान्ता १३

प्र तद्दुःशीमे पृथवाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु ।

ये युक्त्वाय पञ्च शता—स्मयु पथा विश्राव्येषाम्

१४

अधीन्वत्र सप्ततिं च सप्त च ।

सद्यो दिदिष्ट तान्वः सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः

१५ [२८] (१०६१)

(९४)

१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः । आवाणः । जगती, ५, ७, १४ त्रिष्टुप् ।

प्रेते वदन्तु प्र वयं वदाम् ग्रावभ्यो वाचं वदता वदन्त्यः ।

यदद्वयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भरथेन्द्राय सोमिनः

१

(१०६२)

एते वदन्ति शतवत् सहस्रव—दुभि क्रन्दन्ति हरितेभिरासभिः ।
 विष्णी ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यया होतुश्चित् पूर्वं हविरद्यमाशत २
 एते वदन्त्यविदन्नना मधु न्यूह्यन्ते अधि पक्व आमिषि ।
 वृक्षस्य शाखामरुणस्य बप्सत—स्ते सूर्भवा वृषभाः प्रेमराविषुः ३
 बृहद्रदन्ति मद्विरेण मन्दिने—न्दं क्रोशन्तोऽविदन्नना मधु ।
 संरभ्या धीराः स्वसृभिरनर्तिषु—राघोषयन्तः पृथिवीमुपब्दिभिः ४
 सुपर्णा वार्चमक्रतोप द्यव्या—खरे कृष्णा इषिरा अनर्तिषुः ।
 न्यङ्ङि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरू रेतो दधिरे सूर्यश्चितः ५ [२९]

उग्रा इव प्रवहन्तः समार्यमुः साकं युक्ता वृषणो बिभ्रतो धुरः ।
 यच्छ्वसन्तो जग्रसाना अराविषुः शृण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव ६
 दशावनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः ।
 दशाभीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धुरो दश युक्ता वहद्भ्यः ७
 ते अद्रयो दशयन्त्रास आशव—स्तेषामाधानं पर्येति हर्यतम् ।
 त ऊं सुतस्य सोम्यस्यान्धसो—ऽशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे ८
 ते सोमादो हरी इन्द्रस्य निसर्ते—ऽशुं दुहन्तो अध्यासते गवि ।
 तेभिर्दुग्धं पपिवान् त्सोम्यं मध्वि—न्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ९
 वृषा वो अंशुर्न किला रिषाथने—ळावन्तः सद्रुमिन् स्थनाशिताः ।
 रैवत्येव महसा चारवः स्थन यस्य ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् १० [३०]

तृदिला अतृदिलासो अद्रयो ऽश्रमणा अशृथिता अमृत्यवः ।
 अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृषिता अतृष्णजः ११
 ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सद्रसो न युञ्जते ।
 अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रवेण पृथिवीमशुश्रवुः १२
 तदिद्वदन्त्यद्रयो विमोचने यामन्नञ्जस्पा इव घेदुपब्दिभिः ।
 वपन्तो बीजमिव धान्याकृतः पृञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः १३
 सुते अध्वरे अधि वार्चमक्रता ऽऽ क्रीळयो न मातरं तुदन्तः ।
 वि षू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामद्रयश्चायमानाः १४ [३१] (१०७५)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२७]

(९५)

१८ पेलः पुरुरवाः । उर्वशी देवता । २, ४-५, ७, ११, १३, १५-१६, १८,
उर्वशी ऋषिका । पुरुरवा देवता । त्रिष्टुप् ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि सिन्धु कृणवावहै नु ।

न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन् परंतरे चनाहन् १

किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव ।

पुरुरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना वात इवाहमस्मि २

इषुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा न रंहिः ।

अवीरे क्रतौ वि दविद्युत्तन्नो रा न मायुं चितयन्त धुनयः ३

सा वसु दधती श्वशुराय वय उषो यदि वष्यन्तिगृहात् ।

अस्तं ननक्षे यस्मिन्त्राकन् दिवा नक्तं श्रथिता वैतसेन ४

त्रिः स्म माह्नः श्रथयो वैतसेनो त स्म मेऽव्यत्यै पृणासि ।

पुरुरवोऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्वस्तदासीः ५ [१]

या सुजुर्णिः श्रेणिः सुन्नआपि हृदेचक्षुर्न ग्रन्थिनीं चरणयुः ।

ता अश्रयोऽरुणयो न संसुः श्रिये गावो न धेनवोऽनवन्त ६

समस्मिन्त्रायमान आसतु ग्रा उतेमवर्धन् नद्यः स्वर्गूर्ताः ।

महे यत् त्वा पुरुरवो रणायाऽवर्धयन् दस्युहत्याय देवाः ७

सचा यदासु जहतीष्वत्क ममानुषीषु मानुषो निषेवे ।

अप स्म मत् तरसन्ती न भुज्युस्ता अत्रसन् रथस्पृशो नाश्वाः ८

यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक् सं क्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते ।

ता आतयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वासो न क्रीळयो दन्दशानाः ९

विद्युन्न या पतन्ती दविद्यो न्दरन्ती मे अप्या काम्यानि ।

जनिष्ठो अपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशीं तिरत दीर्घमायुः १० [२]

जजिष इत्था गोपीथ्याय हि द्रुधाथ तत् पुरुरवो म ओजः ।

अशांसं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन् न म आशृणोः किमभुग्वदासि ११

कदा सूनुः पितरं जात इच्छा चक्रन्नाशुं वर्तयद्विजानन् ।

को दंपती समनसा वि यूयो दध यदुग्निः श्वशुरेषु दीदयत् १२

(१०८७)

प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रु चक्रन् न क्रन्दद्वाध्ये शिवायै ।	
प्र तत् ते हिनवा यत् ते अस्मे परेह्यस्तं नहि मूर मापः	१३
सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत् परावतं परमां गन्तवा उ ।	
अधा शयीत निर्ऋतेरुपस्थे ऽधैनं वृका रभसासो अद्युः	१४
पुरुवरवो मा मृथा मा प्र पन्तो मा त्वा वृकासो अशिवास उ क्षन् ।	
न वै स्त्रैणानि सख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येता	१५ [३]
यद्विरूपाचरं मर्त्ये—ष्ववसं रात्रीः शरदुश्चतस्रः ।	
घृतस्य स्तोत्रं सकृदहं आश्नां तादेवेदं तातृपाणा चरामि	१६
अन्तरिक्षप्रां रजसो विमानी—मुप शिक्षाम्युर्वशीं वसिष्ठः ।	
उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठा—न्नि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे	१७
इति त्वा देवा इम आहुरैळ यथेमेतद्भवसि मृत्युबन्धुः ।	
प्रजा ते देवान् हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे	१८ [४] (१०९३)

(९६)

१३ वरुणाङ्गिरसः, सर्वहरिर्वापेन्द्रः । हरिः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम् ।	
घृतं न यो हरिंमिश्वारु सेचत आ त्वां विशन्तु हरिवर्षसं गिरः	१
हरिं हि योनिमभि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरीं दिव्यं यथा सद्दः ।	
आ यं पुणन्ति हरिंभिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिवन्तमर्चत	२
सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गर्भस्त्योः ।	
द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे	३
दिवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद्वज्रो हरितो न रन्ध्रा ।	
तुददहिं हरिशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्दरिभरः	४
त्वंत्वमर्ह्यथा उपस्तुतः पूर्वेभिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।	
त्वं हर्हसि तव विश्वमुक्थ्य—मसामि राधो हरिजात हर्यतम्	५ [५]
ता वज्रिणं मन्दिनं स्तोम्यं मदु इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी ।	
पुरुण्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे	६
अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरी तुरा ।	
अवीन्द्रियो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे	७ (११००)

हरिश्मशारुहरिकेश आयस—स्तुरस्पेये यो हरिपा अवर्धत ।
 अर्वद्भिर्यो हरिभिर्वाजिनीवसु—रति विश्वा दुरिता पारिषद्भरी
 सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः ।
 प्र यत् कृते चमसे मर्मजद्भरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः
 उत स्म सद्म हर्यतस्य पस्त्योऽ—रत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत् ।
 मही चिद्धि धिषणाहर्यदोजसा बृहद्वर्यो दाधिषे हर्यतश्चिदा

८

९

१० [६]

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्येनव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् ।
 प्र पुस्त्यमसुर हर्यतं गो—राविष्कृधि हरये सूर्याय
 आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिशिप्रमिन्द्र ।
 पिबा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं संधमादे दशोणिम्
 अपाः पूर्वेषां हरिवः सुताना—मथो इदं सर्वनं केवलं ते ।
 ममद्भि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषञ्छठर आ वृषस्व

११

१२

१३ [७] (११०६)

(१७)

२३ आथर्वणो भिषग् । ओषधयः । अनुष्टुप् ।

या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।
 मनै नु बभ्रूणांमहं शतं धामानि सप्त च
 शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः ।
 अर्धा शतक्रत्वो यूय—मिमं मे अगदं कृत
 ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।
 अश्वा इव सजित्वरी—वीरुधः पारयिष्णवः
 ओषधीरिति मातर—स्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे ।
 सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष
 अश्वत्ये वो निषदं पुर्णे वो वसतिष्कृता ।
 गोभाज इत् किलासथ यत् सनवथ पूरुषम्
 यत्रौषधीः समगमत राजानः समिताविव ।
 विप्रः स उच्यते भिषग् रक्षोहामीवचार्तनः

१

२

३

४

५ [८]

६

(१११२)

अश्वावतीं सोमावती—मूर्जर्यन्तीमुदोजसम् । आवित्सि सर्वा ओषधी—रस्मा अरिष्टतातये ७

उच्छृष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेते । धनं सनिष्यन्तीना—मात्मानं तव पूरुष ८

इष्कृतिर्नाम वो माता ऽथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।

सीराः पतत्रिणीः स्थन यदामयति निष्कृथ ९

अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राचुच्यवु—र्यत् किं च तन्वोऽ रयः १०[९]

यदिमा वाजयन्नुह—मोषधीर्हस्त आदुधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ११

यस्यौषधीः प्रसर्पथा—ङ्गमङ्गं परुष्परुः । ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव १२

साकं यक्ष्म प्र पत चाषेण किकिदीविना ।

साकं वारस्य धाज्या साकं नश्य निहाकया १३

अन्या वो अन्यामव—त्वन्यान्यस्या उपावत ।

ताः सर्वाः संविद्वाना इदं मे प्रावता वचः १४

याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः

बृहस्पतिप्रसूता—स्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः १५ [१०]

मुञ्चन्तु मा शपथ्याऽ—दथो वरुण्यादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिं शात सर्वस्मादेवकिल्बिषात १६

अवपतन्तीरवदन् द्विव ओषधयस्परि । यं जीवमश्रवामहे न स रिष्याति पूरुषः । १७

या ओषधीः सोमराज्ञी—बह्वीः शतविचक्षणाः । तासां त्वमस्युत्तमा—रं कामाय शं हृदे १८

या ओषधीः सोमराज्ञी—विष्टिताः पृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् १९

मा वो रिषत् खनिता यस्मै चाहं खनामि वः । द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् २०

याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः संगत्य वीरुधो ऽस्यै सं दत्त वीर्यम् २१

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मण—स्तं राजन् पारयामसि २२

त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः ।

उपस्तिरस्तु सोऽऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति २३[११](११२९)

(९८)

१२ आष्टिषेणो देवापिः (वृष्टिकामः) । देवाः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।

आदित्यैर्वा यद्वसुभिर्मरुत्वान् त्स पर्जन्यं शतनवे वृषाय

१

(११३०)

आ देवो दूतो अजिरश्चिकित्वान् त्वद्देवापे अभि मामगच्छत् ।

प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते द्युमतीं वाचमासन् २

अस्मे धेहि द्युमतीं वाचमासन् बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।

यया वृष्टिं शंतनवे वनाव दिवो द्रप्सो मधुमाँ आ विवेश ३

आ नो द्रप्सा मधुमन्तो विशन्तिवन्द्र देह्याधिरथं सहस्रम् ।

नि पीद होत्रमृतुथा यजस्व देवान् देवापे हविषा सपर्य ४

आर्ष्टिषेणो होत्रमृषिर्निषीदन् देवार्पिर्देवसुमतिं चिकित्वान् ।

स उत्तरस्मादधरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्याँ अभि ५

अस्मिन् त्समुद्रे अध्युत्तरस्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् ।

ता अद्रवन्नार्ष्टिषेणेन सृष्टा देवार्पिना प्रेषिता मृक्षिणीषु ६ [१२]

यद्देवापिः शंतनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदीधेत् ।

देवश्रुतं वृष्टिवनिं रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ७

यं त्वा देवापिः शुशुचानो अग्न आर्ष्टिषेणो मनुष्यः समीधे ।

विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ८

त्वां पूर्व ऋषयो गीर्भिरायन् त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे ।

सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञं रोहिदुश्वोप याहि ९

एतान्यग्ने नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा ।

तेभिर्वधस्व तन्वः शूर पूर्वी दिवो नो वृष्टिमिषितो रिंरीहि १०

एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्ण इन्द्राय भागम् ।

विद्वान् पथ क्रतुशो देवयाना नप्यौलानं द्विवि देवेषु धेहि ११

अग्ने बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहा ऽपामीवामप रक्षांसि सेध ।

अस्मात् समुद्राद्बृहतो दिवो नो ऽपां भूमानमुप नः सृजेह १२ [१३] (११४१)

(९९)

१२ वज्रो वैखानसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कं नश्चित्रमिषण्यासि चिकित्वान् पृथुग्मानं वाश्रं वावृधधै ।

कत् तस्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तक्षद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत् १

स हि द्युता विद्युता वेति सामं पृथुं थोनिमसुरत्वा संसाद ।

स सनीळिभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते सप्तथस्य मायाः २ (११४३)

स वाजं यातापदुष्पदा यन् त्स्वर्पाता परि पदत् सनिष्यन् ।
 अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो ब्रञ्छिश्चदेवौ अभि वर्षसा भूत् ३
 स यद्वयोऽवनीर्गोष्वर्वा ऽऽ जुहोति प्रधन्यासु ससिः ।
 अपादो यत्र युज्यासोऽस्था द्रोण्यश्वास ईरते घृतं वाः ४
 स रुद्रेभिरशस्तवार ऋभ्वा हित्वी गर्यमारे अवद्य आगात् ।
 वम्रस्य मन्ये मिथुना विवव्री अन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ५
 स इद्दासं तुवीरवं पतिर्दन् पल्लक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् ।
 अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपा वराहमयो अग्रया हन् ६ [१४]

स दुह्वणे मनुष ऊर्ध्वसान आ साविषदर्शसानाय शरुम् ।
 स नृतमो नहुषोऽस्मत सुजातः पुरोऽभिनदहन् दस्युहत्ये ७
 सो अभ्रियो न यवस उदुन्यन् क्षयाय गातुं विदन्नो अस्मे ।
 उप यत् सीदुदिन्दुं शरीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ८
 स बार्धतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कृपणे परादात् ।
 अयं कविर्मनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सन्तितो नृणाम् ९
 अयं दशस्यन् नर्येभिरस्य दुस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी ।
 अयं कनीनं ऋतुपा अवेद्यभिमीतारुं यश्चतुष्पात् १०
 अस्य स्तोमेभिरौशिज ऋजिश्वा ब्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः ।
 सुत्वा यद्यजतो दीदयद्वीः पुर इयानो अभि वर्षसा भूत् ११
 एवा महो असुर वक्षथाय वम्रकः पङ्क्तिरुप सर्पदिन्द्रम् ।
 स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः १२ [१५] (११५३)

(१००)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० १००-११२]

१२ दुवस्युर्वान्दनः । विश्वे देवाः । जगती, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्र इह मघवन् त्वावदिन्द्रज इह स्तुतः सुतपा बोधि नो वृधे ।
 देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे १
 भराय सु भरत भागमृत्वियं प्र वायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये ।
 गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे २ (११५५)

आ नो देवः सविता साविषद्वयं ऋजूयते यजमानाय सुन्वते ।	
यथा देवान् प्रतिभूषेम पाकवदा सर्वतातिमदिति वृणीमहे	३
इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः ।	
यथायथा मित्राधितानि संदधु—रा सर्वतातिमदिति वृणीमहे	४
इन्द्र उक्थेन शर्वसा परुर्दधे बृहस्पते प्रतरीतास्यायुषः ।	
यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि क—मा सर्वतातिमदिति वृणीमहे	५
इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं सहो ऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः ।	
यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे	६ [१६]
न वो गुहा चक्रम भूरिं दुष्कृतं नाविष्ण्वं वसवो देवहेळनम् ।	
मार्किर्नो देवा अनृतस्य वर्षस आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे	७
अपामीवां सविता साविषन्नय—ग्वरीय इदं सेधन्त्वद्रयः	
ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृह—दा सर्वतातिमदिति वृणीमहे	८
ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेषांसि सनुतयुयोत ।	
स नो देवः सविता पायुरीड्य आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे	९
ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन ऋतस्य याः सवने कोशे अङ्ध्वे ।	
तनूरेव तन्वो अस्तु भेषज—मा सर्वतातिमदिति वृणीमहे	१०
क्रतुप्रावा जरिता शर्वतामव इन्द्र इन्द्रा प्रमतिः सुतावताम् ।	
पूर्णमूर्धर्दिव्यं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे	११
चित्रस्ते भानुः क्रतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जरणिप्रा अधृष्टाः ।	
रजिष्ठया रज्या पश्व आ गो—स्तूतूर्षति पर्यग्रं दुवस्युः	१२ [१७] (११६५)

(१०१)

१२ बुधः सौम्यः । विश्वे देवा, ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप्; ४, ६ गायत्री; ५ बृहती; ९, १२ जगती ।

उद्धृध्यध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बृहवः सनीळाः ।	
दुधिक्रामग्निमुषसं च देवी—मिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः	१
मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नावमरित्रपरणीं कृणुध्वम् ।	
इकृणुध्वमायुधारं कृणुध्वं प्राञ्चं यज्ञं प्र णयता सखायः	२ (११६७)

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीजम् ।	
गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत् सृण्यः पक्रमेयात्	३
सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुम्नया	४
निराहावान् कृणोतन् सं वरत्रा दधातन ।	
सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम्	५
इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुषेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्	६ [१८]
प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित् कृणुध्वम् ।	
द्रोणाहावमवतमश्मचक्र—मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणाम्	७
व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि ।	
पुरः कृणुध्वमायसीरधृष्टा मा वः सुस्रोच्चमसो दंहता तम्	८
आ वो धियं यज्ञियां वर्त ऊतये देवा देवीं यजतां यज्ञियामिह ।	
सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः	९
आ तू षिञ्च हरिमीं द्रोरुपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।	
परि ष्वजध्वं दशं कक्ष्याभि—रुभे धुरौ प्रति वह्निं युनक्त	१०
उभे धुरौ वह्निरापिन्दमानो ऽन्तर्योनिव चरति द्विजानिः ।	
वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि षू दधिध्वमखनन्त उत्सम्	११
कपृन्नरः कपृथमुदधातन चोदयत खुदत वाजसातये ।	
निष्टिः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सबाध इह सोमपीतये	१२ [१९] (११७७)

(१०२)

१२ मुदलो भार्यश्वः । द्रुघण, इन्द्रो वा । त्रिष्टुप्; १, ३, १२ बृहती ।

प्र ते रथं मिथूकृत—मिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।	
अस्मिन्नाजौ पुरुहूत श्रवाय्ये धनभक्षेषु नोऽव	१
उत् स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत् सहस्रम् ।	
रथीरभून्मुदलानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना	२
अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्रामिदासतः ।	
दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम्	३ (११८०)

उद्रो हृदमपिबज्जह्मिषाणः कूटं स्म तंहद्रुभिमातिमेति ।

प्र मुष्कभारः श्रव इच्छमानो ऽजिरं बाहू अभरत् सिषासन्

४

न्यक्रन्दयन्नुपयन्त एन—ममेहयन् वृषभं मध्य अजेः ।

तेन सूभर्वं शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय

५

ककर्दवे वृषभो युक्त आसी—दवावचीत् सारथिरस्य केशी ।

दुर्धैर्युक्तस्य द्रवतः सहानस ऋच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुद्गलानीम्

६ [२०]

उत प्रधिमुदहन्नस्य विद्रा—नुपायुनग्वंसंगमत्र शिक्षन् ।

इन्द्र उदावत् पतिमघ्याना—मरंहत् पद्याभिः ककुद्धान्

७

शुनमघ्नाव्यचरत् कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः ।

नृमणानि कृण्वन् बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविधीरधत्त

८

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये दुघणं शयानम् ।

येन जिगाय शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु

९

आरे अघा को न्वि—त्था ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति ।

नास्मै तृणं नोदुकमा भर—न्त्युत्तरो धुरो वहति प्रदेदिशत्

१०

परिवृक्तेव पतिविद्यमानद् पीप्याना कूचक्रेणेव सिञ्चन् ।

एष्येयां चिद्वथा जयेम सुमङ्गलं सिनवदस्तु सातम्

११

त्वं विश्वस्य जगत—श्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः ।

वृषा यद्वाजिं वृषणा सिषाससि चोदयन् वधिणा युजा

१२ [२१] (११८९)

(१०३)

१३ ऐन्द्रोऽप्रतिरथः । इन्द्रः, ४ बृहस्पतिः, १२ अष्वा देवी, १३ मरुतो वा । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणीनाम् ।

संक्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत् साकमिन्द्रः

१

संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्चयवनेन धृष्णुना ।

तदिन्द्रेण जयत् तत् सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा

२

स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी संस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।

संस्रष्टजित् सोमपा बाहुशर्धु—ग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता

३

(११९१)

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्रा अपबाधमानः ।	
प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जय—ज्ञस्माकमेध्यविता रथानाम्	४
बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।	
अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्	५
गोत्रमिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणन्तमोजसा ।	
इमं सजाता अनु वीरयध्व—मिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम्	६ [२२]
अभि गोत्राणि सहसा गाहमानो ऽदुयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः ।	
दुश्च्यवनः पृतनाषाळयुध्योऽ—ऽस्माकं सेना अवतु प्र युत्सु	७
इन्द्र आसां नेता बृहस्पति—र्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।	
देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम्	८
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्ध उग्रम् ।	
महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्	९
उद्धर्षय मघवन्नायुधा—न्युत् सत्त्वनां मामकानां मनांसि ।	
उद्धृत्रहन् वाजिनां वाजिना—न्युद्रथानां जयतां यन्तु घोषाः	१०
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजे—ष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु ।	
अस्माकं वीरा उत्तरे भव—न्त्वस्माँ उ देवा अवता हवेषु	११
अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यप्वे परेहि ।	
अभि प्रेहि निर्देह हत्सु शोकै—रन्धेनामित्रास्तमसा सचन्ताम्	१२
प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु ।	
उग्रा वः सन्तु बाहवो ऽनाधृष्या यथासथ	१३ [२३] (१२०२)

(१०४)

११ अष्टको वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूर्यम् ।	
तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य	१
अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पूणस्व ।	
मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व मदमुक्थवाहः	२
प्रोग्रां पीतिं वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।	
इन्द्र धेनाभिरिह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः	३ (१२०५)

ऊती शचीवस्तव वीर्येण वयो दधाना उशिजं क्रतुजाः ।
 प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थुर्गुणन्तः सधमाद्यासः ४
 प्रणीतिभिष्टे हर्यश्व सुष्टोः सुपुन्नस्य पुरुचो जनासः ।
 महिष्ठाभूतिं वितिरे दधानाः स्तोतारं इन्द्र तव सुनृताभिः ५ [२४]

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य ।
 इन्द्र त्वा यज्ञः क्षममाणमानङ् द्वाश्वाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतः ६
 सहस्रवाजमभिमातिषाहं सुतेरणं मधवानं सुवृक्तिम् ।
 उप भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त ७
 सप्तापो देवीः सुरणा अमृक्ता याभिः सिन्धुमतरं इन्द्र पूभित् ।
 नवतिं स्रोत्या नव च सर्वन्तीर्देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः ८
 अपो महीरभिर्शस्तेरमुञ्चो ऽजागरास्वधिं देव एकः
 इन्द्र यास्त्वं वृत्रतूर्ये चकथं ताभिर्विश्वायुस्तन्वं पुपुष्याः ९
 वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्तिरुतापि धेना पुरुहूतमीदृ १०
 आर्दयद्ब्रमकृणोदु लोकं ससाहे शक्रः पृतना अभिष्टिः
 शुनं हुवेम मधवानमिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [२५] (१२१३)

(१०५)

११ कौत्सो दुर्मित्रः सुमित्रो वा । इन्द्रः । उष्णिक्; १ गायत्री वा; २, ७ पिपीलिकमध्या; ११ त्रिष्टुप् ।

कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आवं श्मशा रुधद्राः । दीर्घं सुतं वाताप्याय १
 हरी यस्य सुयुजा विव्रता वे—र्वन्तानु शेपा । उभा रजी न केशिना पतिर्दन् २
 अप योरिन्द्रः पार्षज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान् । शुभे यद्युयुजे तविषीवान् ३
 सचायोरिन्द्रश्चक्रेष आँ उपानसः सपर्यन् । नदयोर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ४
 अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पुष्ट्यै । वनोति शिप्राभ्यां शिप्रिणीवान् ५ [२६]

प्रास्तौहृष्वौजा ऋग्वेभिस्तत्क्ष शूरः शवसा । ऋभुर्न क्रतुभिर्मातुरिश्वा ६
 वज्रं यश्चक्रे सुहनाय दस्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुरद्धुतं न रजः ७
 अव नो वृजिना शिशी ह्यृचा वनेमानृचः । नाब्रह्मा यज्ञ ऋध्वजोषति त्वे ८
 ऊर्ध्वा यत् ते त्रेतिनी भू—द्यज्ञस्य धूर्षु सध्वन् । सजूनानं स्वयंशसं सचायोः ९ (१२२२)

अथि ते पृश्निरुपसेचनी भू—च्छ्रये दर्विररेपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत १०

शतं वा यदसुर्यं प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदुर्मित्र इत्थास्तौत ।

आवो यदस्युहृत्ये कुत्सपुत्रं प्रावो यदस्युहृत्ये कुत्सवत्सम् ११ [२७] (१२२४)

—ॐ—

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२७]

(१०६)

११ भूतांशः काश्यपः । अश्विनो । त्रिष्टुप् ।

उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव ।

सधीचीना यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयेथे १

उण्टारेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव श्वाऽया शासुरेथः ।

दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मापं स्थातं महिषेवावपानात् २

साकंयुजां शकुनस्येव पक्षा पश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम् ।

अग्निर्वि देवयोर्दीद्विवांसा परिज्मानेव यजथः पुरुत्रा ३

आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रो—ग्रेव रुचा नृपतीव तुर्ये ।

इर्येव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम् ४

वंसगेव पूष्यां शिम्बाता मित्रेव क्रता शतरा शातपन्ता ।

वाजेवोच्चा वयसा घर्म्येष्टा मेघेवेषा संपर्याऽपुरीषा ५ [१]

सृण्येव जर्भरीं तुर्फरीतू नैतोशेव तुर्फरीं पर्फरीका ।

उवृन्यजेव जेर्मना मदेरू ता मे जराय्वजरं मरायु ६

पञ्जेव चर्चरं जारं मरायु क्षन्नेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा ।

क्रभू नापत् खरमजा खरज्जु—र्वायुर्न पर्फरत् क्षयद्रयीणाम् ७

घर्मेव मधु जठरे सनेरू भगेविता तुर्फरी फारिवारम् ।

पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णि—ङ्गानक्रङ्गा मनन्याऽ न जग्मी ८

बृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः ।

कर्णेव शासुरनु हि स्मराथो—ऽशेव नो भजतं चित्रमग्रः ९

आरङ्गरेव मध्वरेयेथे सारधेव गवि नीचीनबारे ।

कीनारेव स्वेदमासिष्विद्वाना क्षामेवोर्जा सूयवसात् सचेथे १०

क्रध्याम स्तोमं सनुयाम वाज—मा नो मन्त्रं सुरथेहोप यातम् ।

यशो न पक्वं मधु गोष्वन्त—रा भूतांशो अश्विनोः काममप्राः ११ [२] (१२३५)

(१०७)

११ दिव्य आङ्गिरसः, दक्षिणा वा प्राजापत्या । दक्षिणा, दक्षिणादातारो वा ।
डिण्डुप्, ४ जगती ।

- आविरभून्महि माघो नमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि ।
महि ज्योतिः पितृभिर्दुत्तमागा दुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि १
उच्चा द्विवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण ।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोमं प्र तिरन्त आयुः २
दैवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पूणन्ति ।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यभिया ब्रह्मवः पूणन्ति ३
शतधारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षस्ते अभि चक्षते हविः ।
ये पूणन्ति प्र च यच्छन्ति संगमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातरम् ४
दक्षिणावान् प्रथमो हूत एति दक्षिणावान् ग्रामणीरग्रमेति ।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ५ [३]
तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहु र्यज्ञन्यं सामगामुक्थशासम् ।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ६
दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् ।
दक्षिणान्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्म कृणुते विजानन् ७
न भोजा मन्त्रं न्यर्थमीयुर्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः ।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चैतत् सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ८
भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रं भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः ।
भोजा जिग्युरन्तःपेयं सुराया भोजा जिग्युर्ये अहूताः प्रयन्ति ९
भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्याः शुभमाना ।
भोजस्येदं पुष्करिणीं वेश्म परिष्कृतं देवमानेव चित्रम् १०
भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुवृद्धो वर्तते दक्षिणायाः ।
भोजं देवासोऽवता भरेषु भोजः शत्रून्तसमनीकेषु जेता ११ [४] (११४६)

(१०८)

११ पणयोऽसुराः । सरमा देवता । २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुनी ऋषिका ।
पणयो देवता । त्रिष्टुप् ।

किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानङ् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्मेहिंतिः का परितक्म्यासीत् कथं रसाया अतरः पर्यासि १
इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निधीन् वः ।
अतिष्कदौ भियसा तन्न आवत् तथा रसाया अतरं पर्यासि २
कीदृङ्मिन्द्रः सरमे का हंशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात् ।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामा—ऽथा गवां गोपतिर्नो भवाति ३
नाहं तं वेदु दभ्यं दभत् स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् ।
न तं गूहन्ति स्रवतो गभीरा हुता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ४
इमा गावः सरमे या ऐच्छुः परि दिवो अन्तान् सुभगे पतन्ती ।
कस्त एना अव सृजादयुध्व्यु—तास्माकमायुधा सन्ति त्रिगमा ५ [५]

असेन्या वः पणयो वचांस्य—निषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ६
अयं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्न्यूषटः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलंकमा जगन्थ ७
एह गमन्नृषयः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवग्वाः ।
त एतमूर्ध्वं वि भजन्त गोना—मथैतद्वचः पणयो वमन्नित् ८
एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन ।
स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ९
नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्व—मिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन् यदाय—मपात इत पणयो वरीयः १०
दूरमित पणयो वरीय उद्गावो यन्तु मिनतीर्कितेन ।
बृहस्पतिर्या अविन्दुन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विपाः ११ [६] (१२५७)

(१०९)

७ जुह्वर्ब्रह्मजाया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषे ऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा ।

वीलुहरास्तप उग्रो मयोभू—रापो देवीः प्रथमजा ऋतेन १

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहणीयमानः ।

अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसी—दुग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय २

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन् ।

न दूतार्यं प्रह्ये तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य ३

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपसे ये निषेदुः ।

भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन् ४

ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।

तेन जायामन्विन्दुद्वहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ५

पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत ।

राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः ६

पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वी देवैर्निकिल्बिषम् ।

ऊर्जं पृथिव्या भक्त्वार्यो—रुगायमुपासते ७ [७] (१२६४)

(११०)

११ जमदग्निर्भार्गवः, जामदग्न्यो रामो वा । आप्रीसूक्तं = (१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्,

३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः

सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजसि जातवेदः ।

आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान् त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः १

तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जस्त्वदया सुजिह्व ।

मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः २

आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्वा ऽऽ ग्राह्यग्रे वसुभिः सजोषाः ।

त्वं देवानामसि यह्व होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान् ३

प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।

व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अदितये स्योनम् ४

(१२६८)

व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुम्भमानाः ।
देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः

५ [८]

आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।
दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि श्रियं शुक्रपिशं दधानि
दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्वै ।
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां दिशन्तां
आ नो यज्ञं भारती तूयमे—त्विला मनुष्वदिह चेतयन्ती ।
तिस्रो देवीर्बहिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदन्तु
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिशङ्गुवनानि विश्वा ।
तमद्य होतरिषितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्
उपावसृज त्मन्यां समञ्जन् देवानां पार्थ ऋतुथा हवीषि ।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञ—मग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।
अस्य होतुः प्रदिश्युतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः

६

७

८

९

१०

११ [९] (१२७५)

(१११)

१० वैरूपोऽष्टादंष्ट्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्विणस्युर्विदानः
ऋतस्य हि सदसो धीतिरद्यौत् सं गर्ह्यो वृषभो गोभिरानट् ।
उदतिष्ठत् तविषेणा रवेण महान्ति चित् सं विव्याचा रजांसि
इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदु स हि जिष्णुः पथिकृत् सूर्याय ।
आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्दिवः सनजा अप्रतीतः
इन्द्रो मह्ता महतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्गिरोभिर्गृणानः ।
पुरूणि चिन्नि तताना रजांसि द्वाधार यो धरुणं सत्यताता
इन्द्रो दिवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेदु सवना हन्ति शुष्णम् ।
महीं चिद् द्यामातनोत् सूर्येण चास्कम्भं चित् कम्भनेन स्कभीयान्

१

२

३

४

५ [१०]

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्त—रदेवस्य शूशुवानस्य मायाः ।

वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्था—ऽथाभवो मधवन् बाह्वौजाः

६

(१२८१)

सचन्त यदुषसः सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन् ।
 आ यन्नक्षत्रं ददृशे दिवो न पुनर्यतो नकिरन्द्वा नु वेद
 दूरं किल प्रथमा जग्मुरासा—मिन्द्रस्य याः प्रसवे ससुरापः ।
 क्व स्विदग्रं क्व बुध आसा—मापो मध्यं क्व वो नूनमन्तः
 सुजः सिन्धूरहिना जग्रसानां आदिदेताः प्र विविज्रे जवेन ।
 मुमुक्षमाणा उत या मुमुत्रे ऽधेदेता न रमन्ते नितित्ताः
 सधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन् त्सनाज्जार अरितः पूर्भिदासाम् ।
 अस्तमा ते पार्थिवा वसू—न्यस्मे जग्मुः सूनुता इन्द्र पूर्वीः

७

८

९

१० [११] (१२८५)

(११२)

१० वैरूपो नभःप्रभेदनः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिब प्रतिक्रामं सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः ।
 हर्षस्व हन्तवे शूर शत्रू—नुक्थेभिष्टे वीर्यां३ प्र ब्रवाम
 यस्ते रथो मनसो जवीया—नेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि ।
 तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येभिर्यासि वृषभिर्मन्दमानः
 हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठै रूपैस्तन्वं स्पर्शयस्व ।
 अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः सधीचीनो मादयस्वा निषद्य
 यस्य त्यत् ते महिमानं मदे—ष्विमे मही रोदसी नाविंविक्ताम् ।
 तदोक् आ हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छ
 यस्य शश्वत् पपिवाँ इन्द्र शत्रू—ननानुकृत्या रण्या चकर्थ ।
 स ते पुरंधिं तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः

१

२

३

४

५ [१२]

इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिबा सोममेना शतक्रतो ।
 पूर्ण आहावो मदिरस्य मध्वो यं विश्वे इदंभिर्हर्यन्ति देवाः
 वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते ।
 अस्माकं ते मधुमत्तमानी—मा भुवन्त्सर्वना तेषु हर्य
 प्र त इन्द्र पूर्वाणि प्र नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि ।
 सतीनमन्युरश्रथायो अद्रिं सुवेदुनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम्

६

७

८

(१२९३)

नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।

न ऋते त्वत् क्रियते किं चनारे महामर्कं मधवश्चित्रमर्चं

९

अभिख्या नो मधवन् नार्धमानान् तस्यै बोधि वसुपते सखीनाम् ।

रणं कृधि रणकृत् सत्यशुष्मा ऽभक्ते चिदा भजा राये अस्मान्

१० [१३] (१२९५)

(११३)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ११३-१२८]

१० वैरूपः शतप्रभेदनः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्ममावताम् ।

यदैत् कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत

१

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसां—ऽशुं दधन्वान् मधुनो वि रप्शते ।

देवेभिरिन्द्रो मधवा स्यावभि—वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः

२

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थित्या युधये शंसमाविदे ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सह त्मना ऽवर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम्

३

जज्ञान एव व्यबाधत् स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणम् ।

अवृश्चदद्विमव सस्यदः सृज—दस्तभ्नाज्ञाकं स्वपस्यया पृथुम्

४

आदिन्द्रः सत्रा तविधीरपत्यत् वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत् ।

अवाभरन्दृषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय कृशुषे

५ [१४]

इन्द्रस्यात्र तविधीभ्यो विरप्शिनं ऋघायतो अरंहयन्त मन्यवे ।

वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोजसा ऽपो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्

६

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः ।

ध्वान्तं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मत्ता पूर्वहूतावपत्यत्

७

विश्वे देवासो अध वृष्ण्यानि ते ऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया ।

रद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मना ऽग्निर्न जम्भैस्तृष्वन्नमावयत्

८

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्भिः सख्येभिः सख्यानि प्र वोचत् ।

इन्द्रो धुनिं च चुमुरिं च दुम्भय—छद्मन्मनस्या शृणुते दुभीतये

९

त्वं पुरुण्या भरा स्वश्रया येभिर्मसै निवचनानि शंसन् ।

सुगोमिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो षु ण उर्विया गाधमद्य

१० [१५] (१३०५)

(११४)

१० वैरूपः साध्विः, तापसो घमो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

- धर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतु—स्तयोर्जुष्टि मातरिश्वा जगाम ।
 दिवस्पयो दिधिषाणा अवेषन् विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् १
 तिस्रो देष्ट्राय निक्कंतीरुपासते दीर्घश्रुतो वि हि जानन्ति वह्नयः ।
 तासां नि चिक्वयुः कवयो निदानं परेषु या गुह्येषु ब्रूतेषु २
 चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते ।
 तस्यां सुपर्णा वर्षणा नि षेदतु—र्यत्र देवा दधिरे भागधेयम् ३
 एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चण्डे ।
 तं पाकेन मनसापश्यमन्तित—स्तं माता रेळिह स उ रेळिह मातरम् ४
 सुपर्णं विप्राः कवयो वचोभि—रेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।
 छन्दांसि च दधतो अध्वरेषु ग्रहान्सोमस्य मिमते द्वादश ५ [१६]
 षट्त्रिंशोश्च चतुरः कल्पयन्त—श्छन्दांसि च दधत आद्वादशम् ।
 यज्ञं विमाय कवयो मनीष क्रक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सुप्त ।
 आप्तानं तीर्थं क इह प्र वोच—द्येनं पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ७
 सहस्रधा पञ्चदशान्युक्ता यावद् द्यावापृथिवी तावदित् तत् ।
 सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्ठितं तावती वाक् ८
 कश्छन्दसां योगमा वेदु धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद ।
 कमृत्विजामष्टमं शूरमाहु—हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्वित् ९
 भूम्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासो अस्थुः ।
 शर्मस्य द्वायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः १० [१७] (१३१५)

(११५)

९ वार्षिहव्य उपश्रुतः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप्, ९ शकरी ।

- चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।
 अनुधा यदि जीर्जनदधा च नु ववक्षं सद्यो महि दूत्यं चरन् १
 अग्निर्ह नाम धायि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना कृता ।
 अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषा २ (१३१७)

तं वो विं न वृषदं देवमन्धस इन्द्रं प्रोथन्तं प्रवपन्तमर्णवम् ।
 आसा वह्निं न शोचिषां विरिञ्चिनं महिष्रतं न सरजन्तमध्वनः ३
 वि यस्य ते जयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः ।
 आ रणवासो युयुधयो न संत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्टये ४
 स इदृग्निः कण्वतमः कण्वसखा ऽर्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
 अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरि नग्निर्देदातु तेषामवो नः ५ [१८]

वाजिन्तमाय सहस्रे सुपित्र्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे ।
 अनुदे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ६
 एवाग्निर्मतेः सह सूरिभिर्वसुः ष्टवे सहसः सूनरो नृभिः ।
 मित्रासो न ये सुधिता ऋतायवो द्यावो न द्युमैरभि सन्ति मानुषान् ७
 ऊर्जो नपात् सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक् ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ८

इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास ऋषयोऽवोचन् ।
 तौश्च पाहि गृणतश्च सूरिन् वपङ्कषळित्यूध्वासो अनक्षन् नमो नम इत्यूध्वासो अनक्षन् ९ [१९]

(११६)

(१३२४)

९ स्थौरोऽग्नियुतः स्थौरोऽग्नियूपो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

पिबा सोमं महत इन्द्रियाय पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ ।
 पिब राये शर्वसे हूयमानः पिब मध्वस्तुपदिन्द्रा वृषस्व १
 अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य ।
 स्वस्तिदा मनसा मादयस्वा—ऽर्वाचीनो रेवते सौभगाय २
 ममत्तु त्वा विव्यः सोमं इन्द्र ममत्तु यः सूयते पार्थिवेषु ।
 ममत्तु येन वरिवश्चकथं ममत्तु येन निरिणासि शत्रून् ३
 आ द्विर्वाही अमिनो यात्विन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः ।
 गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ४
 नि तिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्या—न्यव स्थिरा तनुहि यातुजूनाम् ।
 उग्रार्थं ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून् विगदेषु वृश्वा ५ [२०] (१३२९)

व्य॒र्य इन्द्र तनुहि श्रवा॑स्यो—जः स्थिरे॒ष्व धन्व॑नोऽभिमा॒तीः

अ॒स्मद्ग॑वावृ॒धानः स॒होभि॑—रनिभृष्टस्त॒न्वं वावृ॑धस्व

६

इदं ह॒विर्म॑धवन् तुभ्यं रा॒तं प्रा॒ति स॒न्नाळ॑हृणानो गृ॒भाय ।

तुभ्यं सु॒तो म॑धवन् तुभ्यं प॒क्वोऽं॒ऽन्दीन्द्र॑ पिब॒ च प्र॑स्थितस्य

७

अ॒न्दीदि॑न्द्र प्र॒स्थिते॑मा ह॒वींषि॑ च॒नो द॑धिष्व प॒चतो॑त सोम॒म् ।

प्रय॑स्वन्तः प्रा॒ति ह॒र्या॑मसि त्वा स॒त्याः स॑न्तु यज॒मान॑स्य का॒माः

८

प्रे॒न्वाग्नि॑भ्यां सुव॒चस्या॑मि॒यमि॑ सि॒न्धावि॑व प्रेर॒यं नाव॑म॒कैः ।

अ॒या इ॒व परि॑ चरन्ति दे॒वा ये अ॒स्मभ्यं॑ धन॒दा उ॒द्भिद॑श्च

९ [२१] (१३३३)

(११७)

१ भिक्षुराङ्गिरसः । धनाग्रदानं । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

न वा उ॒ देवाः क्षु॒धमि॒द्वधं॑ द॒दु—रुता॑शित॒मुप॑ गच्छन्ति मृ॒त्यवः॑ ।

उ॒तो र॒यिः पृ॑णतो नोप॒ दस्य॑—त्युतापृ॑णन् म॒र्द्धितारं॑ न वि॒न्दते॑

१

य आ॒धाय॑ च॒कमा॑नाय॒ पित्वो॑ ऽन्न॒वान्त॑सन् र॒फिता॑योप॒जग्मु॑धे ।

स्थि॒रं मनः॑ कृ॒णुते॑ से॒वते॑ पु॒रो—तो चि॒त् स म॑र्द्धितारं॑ न वि॒न्दते॑

२

स इन्द्रो॒जो यो गृ॑हवे द॒दा—त्यन्न॑कामाय च॒रते॑ कुशा॒य ।

अ॒रम॑स्मै भवति या॒महू॑ता उ॒ताप॑री॒षु कृ॒णुते॑ सखा॒यम्

३

न स स॒खा यो न द॑दाति स॒ख्ये स॒चाभु॑वे स॒चमा॑नाय॒ पित्वः॑ ।

अपा॑स्मात् प्रे॒यान्न॑ तदो॒को अ॑स्ति पू॒णन्त॑म॒न्यम॑रणं चिदिच्छेत्

४

पू॒णीया॑दि॒न्नाध॑मानाय॒ तव्या॑न् द्रा॒घीयां॑स॒मनु॑ पश्येत् पन्था॒म् ।

ओ हि वर्त॑न्ते रथ्ये॒व च॒क्रा ऽन्य॑म॒न्यमु॑प॒ तिष्ठ॑न्त॒ रायः॑

५ [२२]

मो॒घम॑न्नं वि॒न्दते॑ अप्र॒चेताः स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त् स त॑स्य ।

ना॒र्यम॑णं पु॒ष्यति॑ नो स॒खायं॑ के॒वला॑घो भवति के॒वला॑दी

६

कृ॒पा॒न्नित् फा॒ल आ॑शितं कृ॒णोति॑ यन्न॒ध्वान॑मप॒ वृद्ध॑क्ते च॒रिन्नैः॑ ।

वद॑न् ब्र॒ह्माव॑दतो वनी॒यान् पू॒णन्ना॑पिरपृ॒णन्त॑म॒भि ष्या॑त्

७

एक॑पा॒द्भ्यो द्वि॑पदो वि च॒क्रमे॑ द्वि॒पात् त्रि॑पाद॒मभ्ये॑ति प॒श्चात् ।

चतु॑ष्पादेति द्वि॒पदाम॑भि॒स्वरे स॑पश्यन् प॒ङ्कती॑रुप॒तिष्ठ॑मानः

८

(१३४१)

समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः समातरा चिन्न समं दुहाते ।
यमयोश्चिन्न समा वीर्याणि ज्ञाती चित सन्तौ न समं पृणीतः

९ [२३] (१३४२)

(११८)

९ उरुक्षय आमहीयवः । रक्षोहाऽग्निः । गायत्री ।

अग्ने हंसि न्यत्रिणं दीद्यन्मर्त्येष्वा । स्वे क्षये शुचिवत् १
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मोदसे । यत् त्वा सुचः समस्थिरन् २
स आहुतो वि रोचते ऽग्निरीळिन्यो गिरा । सुचा प्रतीकमज्यते ३
घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभार्वसुः ४
जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन । तं त्वा हवन्त मर्त्याः ५ [२४]

तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्यत । अदाभ्यं गृहपतिम् ६
अदाभ्येन शोचिषा ऽग्ने रक्षस्त्वं दह । गोपा ऋतस्य दीदिहि ७
स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः । उरुक्षयेषु दीद्यत् ८
तं त्वा गीर्भिरुरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे । यजिष्ठं मानुषे जने ९ [२५] (१३५१)

(११९)

१३ ऐन्द्रो लवः । आत्मा (इन्द्रः) । गायत्री ।

इति वा इति मे मनो गामध्वं सनुयामिति । कुवित् सोमस्यापामिति १
प्र वाता इव दोधत् उन्मा पीता अयंसत । कुवित् सोमस्यापामिति २
उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाशवः । कुवित् सोमस्यापामिति ३
उप मा मतिरस्थित वाश्वा पुत्रमिव प्रियम् । कुवित् सोमस्यापामिति ४
अहं तण्टेव बन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुवित् सोमस्यापामिति ५
नहि मे अक्षिपच्चना—ऽच्छान्तसुः पञ्च कृष्टयः । कुवित् सोमस्यापामिति ६ [२६]

नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं चन प्रति । कुवित् सोमस्यापामिति ७
अभि द्यां महिना भुव—मभीदमां पृथिवीं महीम् । कुवित् सोमस्यापामिति ८
हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा । कुवित् सोमस्यापामिति ९
ओषमित् पृथिवीमहं जङ्घनानीह वेह वा । कुवित् सोमस्यापामिति १०
द्विवि मे अन्यः पक्षोऽधो अन्यमचीकृषम् । कुवित् सोमस्यापामिति ११ (१३६१)

अहमस्मि महामहो ऽभिनभ्यमुदीषितः । कुवित सोमस्यापामिति १२
गृहो याम्यरंकृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः । कुवित सोमस्यापामिति १३ [२७] (१३६४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१२०)

९ आथर्वणो बृहद्विवः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः ।
सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रून् ननु यं विश्वे मदन्त्यूमाः १
वावृधानः शर्वसा भूर्योज्ञाः शत्रुर्दासाय भियसं दधाति ।
अव्यनच्च व्यनच्च सस्नि सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु २
त्वे क्रतुमपि वृक्षन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः ।
स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सृजा स—मदः सु मधु मधुनाभि योधीः ३
इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदमदे अनुमदन्ति विप्राः ।
ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन् यातुधाना दुरेवाः ४
त्वया वयं शाशद्महे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।
चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि ५ [१]
स्तुषेय्यं पुरुवर्षसमृभ्व—मिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम् ।
आ दर्षते शर्वसा सप्त दानुन् प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि ६
नि तदधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।
आ मातरां स्थापयसे जिगत्नू अत इनोषि कर्वरा पुरूणि ७
इमा ब्रह्म बृहद्विवो विवक्ती—न्द्राय शुषमग्रियः स्वर्षाः ।
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरेश्व विश्वा अवृणोदप स्वाः ८
एवा महान् बृहद्विवो अथर्वा ऽवोचत स्वां तन्वमिन्द्रमेव ।
स्वसारो मातरिभ्वरीरप्रा हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च ९ [२] (१३७३)

(१२१)

१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः । कः (प्रजापतिः) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम १
य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
यस्य ह्यायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम २ (१३७५)

यः प्राणतो निमिषतो महित्वै—क इद्राजा जगतो बभूव ।
 य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ३
 यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया सहाहुः ।
 यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ४
 येन द्यौरुग्रा पृथिवी च हृळ्हा येन स्वः स्तमितं येन नाकः ।
 यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ५ [३]

यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ।
 यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ६
 आपो ह यद्वृहतीर्विश्वमायन् गर्भं दधाना जनयन्तीरग्निम् ।
 ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ७
 यश्चिदापो महिना पर्यपश्यद् दक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम् ।
 यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ८
 मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान ।
 यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम ९
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
 यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् १० [४] (१३८३)

(१२२)

८ चित्रमहा वासिष्ठः । अग्निः । जगतीः १, ५ त्रिष्टुप् ।

वसुं न चित्रमहसं गृणीषे वामं शेवमतिथिमद्विषेण्यम् ।
 स रासते शुरुधो विश्वधायसो ऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम् १
 जुषाणो अग्ने प्रति हर्य मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुक्रतो ।
 घृतनिर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्ननु व्रतम् २
 सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दाशद्वाशुषे सुकृते मामहस्व ।
 सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभुवा यस्त आनद्र समिधा तं जुषस्व ३
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविर्मन्त ईळते सप्त वाजिनम् ।
 गुणवन्तमग्निं घृतपृष्ठमुक्षणं पुणन्तं देवं पृणते सुवीर्यम् ४ (१३८७)

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स हूयमानो अमृताय मत्स्व ।
त्वां मर्जयन् मरुतो द्राक्षुषो गृहे त्वां स्तोमेभिर्भृगवो वि रुरुचुः

५ [५]

इपं दुहन्त्सुदुधां विश्वधांसं यज्जगिये यजमानाय सुक्रतो ।
अग्ने घृतस्नुस्त्रिर्ऋतानि दीद्य—द्विर्तिर्यज्ञं परियन्त्सुक्रतूयसे
त्वामिदस्या उषसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः ।
त्वां देवा महयाय्याय वावृधु—राज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे
नि त्वा वसिष्ठा अह्वन्त वाजिनं गृणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः ।
रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८ [६] (१३९१)

(१२३)

८ वेनो भार्गवः । वेनः । त्रिष्टुप् ।

अयं वेनश्चोदयत् पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने ।
इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मतिभीं रिहन्ति
समुद्रादूर्ध्वमुदियति वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि ।
ऋतस्य सानावार्धं विष्टपि भ्रातृ समानं योनिमभ्यनूषत वाः
समानं पूर्वीरभि वावशाना—स्तिष्ठन् वत्सस्य मातरः सनीळाः ।
ऋतस्य सानावार्धं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः
जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् ।
ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थु—विददन्धर्वो अमृतानि नाम
अप्सरा जारमुपसिष्मियाणा योषा बिभर्ति परमे व्योमन् ।
चरत् प्रियस्य योनिषु प्रियः सन् त्सीदत् पक्षे हिरण्यये स वेनः

१

२

३

४

५ [७]

नाकं सुपर्णमुप यत् पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।
हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्
ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकं अस्थात् प्रत्यङ् चित्रा बिभ्रद्वस्यायुधानि ।
वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि
वृषसः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन् गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।
भानुः शुक्रेण शोचिषा चक्रान—स्तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि

६

७

८ [८] (१३९१)

(१२४)

१ अग्निः, १, ५-९ अग्नि-वरुण-सोमाः । १ अग्निः; २-४ अग्नेरात्मा; ५, ७-८ वरुणः;
६ सोमः, ९ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

इमं नो अग्र उर्प यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ।
असौ हव्यवाङ्मुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम आशयिष्ठाः १
अदेवाद्देवः प्रचता गुहा यन् प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ।
शिवं यत् सन्तमशिवो जहामि स्वात् सख्यादरणीं नाभिमेमि २
पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
शंसामि पित्रे असुराय शेवमयजियाद्यजियं भागमेमि ३
बह्वीः समा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि ।
अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यावर्द्धाष्टं तदवाम्यायन् ४
निर्माया उ त्पे असुरा अभूवन् त्वं च मा वरुण कामयासे ।
ऋतेन राजन्ननृतं विविश्चन् मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ५ [९]

इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वान्तरिक्षम् ।
हनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं हविषा यजाम ६
कविः कवित्वा द्विवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः सृजत् ।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ७
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मदन्तीः ।
ता ई विशो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ८
बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहु रपां विव्यानां सख्ये चरन्तम् ।
अनुष्टुभमनु चर्चूर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्वुः कवयो मनीषा ९ [१०] (१४०८)

(१२५)

८ वागाम्भृणी । आत्मा । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराभ्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः ।
अहं मित्रावरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा १
अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भर्गम् ।
अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्रव्येडं यजमानाय सुन्वते २

(१४१०)

अहं राष्ट्रीं संगमनी वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम् ।
तां मां देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यावेशयन्तीम् ३
मया सो अन्नमत्ति यो विपश्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुधि श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ४
अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ५ [११]

अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्माद्विषे शरवे हन्तवा उ ।
अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ६
अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरप्स्वन्तः समुद्रे ।
ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ७
अहमेव वात इव प्र वाम्या रभमाणा भुवनानि विश्वा ।
परो दिवा पुर एना पृथिव्यै तावती महिना सं बभूव ८ [१२] (१४१६)

(१२६)

८ शैलूषिः कुलमलवर्हिषो, वामदेव्यांऽहोमुग्वा । विश्वे देवाः । उपरिष्ठाद्बृहती, ८ त्रिष्टुप् ।

न तमंहो न दुरितं देवासो अष्ट मर्त्यम् ।
सजोषसो यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः १
तद्वि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन् ।
येना निरंहसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः २
ते नूनं नोऽयमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
नयिष्ठा उ नो नेषणि पयिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ३
यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा ।
युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ४
आदित्यासो अति सिधो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
उग्रं मरुद्भी रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ५
नेतार ऊ पु णस्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ६
शुनमस्मभ्यमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
शर्मं यच्छन्तु सुप्रथ आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ७

(१४१३)

यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित् पदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।
एवो ष्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः

८ [१३] (१४२४)

(१२७)

८ कुशिकः सौभरः, रात्रिर्वा भारद्वाजी । रात्रिः । गायत्री ।

रात्री व्यख्यदायती पुरुत्रा देव्यक्षभिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित १
ओर्वेप्रा अमर्त्या निवतो देव्युद्वतः । ज्योतिषा बाधते तमः २
निरु स्वसारमस्कृतो षसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ३
सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ४
नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासश्चिदुर्थिनः ५
यावया वृक्यं वृकं यवय स्तेनमूर्ध्ने । अथा नः सुतरा भव ६
उप मा पेपिशात् तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उप ऋणेव यातय ७
उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ८ [१४] (१४३२)

(१२८)

९ विहव्य आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

ममग्ने वचो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।
मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम १
मम देवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः ।
ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन् २
मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः ।
दैव्या होतारो वनुषन्तु पूर्वे ऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ३
मह्यं यजन्तु मम यानि हव्या ऽऽकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।
एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः ४
देवीः पळुर्वीरुरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम द्विषते सोम राजन् ५ [१५]

अग्ने मनुं प्रतिनुदन् परेषा—मदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् ।
प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते—इमैषां चितं प्रबुधां वि नेशत्

६ (१४३८)

धाता धातॄणां भुवनस्य यस्पति—र्वेवं ज्ञातारमभिमातिषाहम् ।

इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पति—र्वेवाः पान्तु यजमानं न्यथात् ७

उरुव्यचा नो महिषः शर्म यंस—दस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः ।

स नः प्रजायै हर्यश्व मृळये—न्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ८

ये नः सपत्ना अप ते भवन्ति—न्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् ।

वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तारमधिराजमक्रन् ९ [१६] (१४४१)

(१२९) [एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० १२९-१५१]

ॐ प्रजापतिः परमेष्ठी । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप् ।

तदेजि

देवता

६१२

नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।

किमावरीवः कुह कस्य शर्म—न्नम्भः किमासीद्रहनं गभीरम् १ ✓

न मृत्युरासीदुमृतं न तर्हि न रात्र्या अहं आसीत् प्रकेतः ।

आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्मान्द्वान्यन्न परः किं चनासं २ ✓

तम आसीत् तमसा गूळहमग्रे ऽप्रकेतं संलिलं सर्वमा इदम् ।

तुच्छयेनाभ्वर्पिहितं यदासीत् तपसस्तन्महिनाजायतैकम् ३ ✓

कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।

सतो बन्धुमसति निरविन्दन् हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा ४ ✓

तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषा—मधः स्विदासीदुपरि स्विदासीत् ।

रेतोधा आसन् महिमानं आसन् त्वधा अवस्तात् प्रयतिः परस्तात् ५ ✓

को अन्द्रा वेदु क इह प्र वोचत् कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।

अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनेना—ऽथा को वेदु यत आबभूव ६ ✓

इयं विसृष्टिर्यत आबभूव यदि वा वृधे यदि वा न ।

यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन् त्सो अङ्ग वेदु यदि वा न वेद ७ [१७] (१४४८)

(१३०)

७ यज्ञः प्राजापत्यः । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तुत एकशतं देवकर्मभिरायतः ।

इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तते १ (१४४९)

पुमौ' एनं तनुत उत कृणत्ति	पुमान् वि तत्ने अधि नाके अस्मिन् ।	
इमे मयूखा उप सेदुरु सवः	सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे	२
कासीत् प्रमा प्रतिमा किं निदान—माज्यं किमासीत् परिधिः क आसीत् ।		
छन्दः किमासीत् प्रउगं किमुक्थं	यद्देवा देवमयजन्त विश्वे	३
अग्नेर्गायत्र्यभवत् सयुग्वो—णिहया सविता सं बभूव ।		
अनुष्टुभा सोम उक्थैर्महस्वान्	बृहस्पतेर्बृहती वाचमावत्	४
विराणिमित्रावरुणयोरभिथ्री—रिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अहः ।		
विश्वान् देवाञ्जगत्या विवेश	तेन चाक्लप् ऋषयो मनुष्याः	५
चाक्लप्रे तेन ऋषयो मनुष्या	यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे ।	
पश्यन् मन्ये मनसा चक्षसा तान्	य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे	६
सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः	सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः ।	
पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा	अन्वालेभिरे रथ्योऽ न रश्मीन्	७ [१८] (१४५५)

(१३१)

७ सुकीर्तिः काक्षीवतः । इन्द्रः, ४-५ अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अप प्राच इन्द्र विश्वाँ अमित्रा—नपापांचो अभिभूते नुदस्व ।	
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन् मदेम	१
कुविवृङ्ग यवमन्तो यवं चि—द्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय ।	
इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः	२
नहि स्थूर्यतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेषु ।	
गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः	३
युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ।	
विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम्	४
पुत्रमिव पितरावश्विनोमे—न्द्रावथुः काव्यैर्वृसनाभिः ।	
यत् सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक्	५
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृळीको भवतु विश्ववेदाः ।	
बाधतां द्वेषो अभयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम	६ (१४६१)

तस्य वयं सुमत्तौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।

स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद् द्वेषः सनुतर्युयोतु

७ [१९] (१४६२)

(१३२)

७ शकपूतो नामैधः । मित्रावरुणो, १ द्युभूम्यश्विनः । विराडूपा, १ न्यङ्कुसारिणी,
२, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ महासतोबृहती ।

ईजानमिद् द्यौर्गुतावसु—रीजानं भूमिरभि प्रभूषणि ।

ईजानं देवावश्विना—वभि सुन्नैरवर्धताम्

१

ता वाँ मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुम्नेषितत्वता यजामसि ।

युवोः क्राणाय सख्यै—रभि प्याम रक्षसः

२

अधा चिन्नु यद्विधिषामहे वा—मभि प्रियं रेक्णः पत्यमानाः ।

दुद्धाँ वा यत् पुष्यति रेक्णः सम्वारन् नकिरस्य मघानि

३

असावन्यो असुर सूयत द्यौ—स्त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ।

मूर्धा रथस्य चाकुन् नैतावतैनसान्तकुधुकू

४

अस्मिन्स्वेदतच्छकपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान् हन्ति वीरान् ।

अवोर्वा यद्धात् तनूष्ववः प्रियासु यज्ञियास्वर्वा

५

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।

अव प्रिया दिदिष्टन् सूरौ निनित्क रश्मिभिः

६

युवं ह्यग्नराजावसीदतं तिष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम् ।

ता नः कणूकयन्ती—नृमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अंहसः

७ [२०] (१४६९)

(१३३)

७ सुदाः पैजवनः । इन्द्रः । शक्रा, ४-६ महापङ्क्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्रो प्वस्मै पुरोरथ—मिन्द्राय शूषमर्चत ।

अभीके चिदु लोककृत् संगे समत्सु वृत्रहा ऽस्माकं बोधि चोदिता

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

१

त्वं सिन्धूरवासृजो ऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुण्यसि वार्यं तं त्वा परि प्वजामहे

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२

(१४७१)

वि षु विश्वा अरातयो ऽर्यो नशन्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्दुर्दिवसु

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

३

यो न इन्द्राभितो जनो वृकायुरादिदेशति ।

अधस्पदं तमीं कृधि विबाधो असि सासहि नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ४

यो न इन्द्राभिदासति सनाभिर्यश्च निष्ठ्यः ।

अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध तमना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ५

वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रभामहे ।

कृतस्य नः पथा नया ऽति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ६

अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे ।

अच्छिद्रोक्षी पीपयद्यथा नः सहस्रधारा परसा मही गौः

७ [२१] (१४७६)

(१३४)

७, १-६ (पूर्वार्धस्य) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ (उत्तरार्धस्य)- ७ गोधा ऋषिका । इन्द्रः ।

महापङ्क्तिः, ७ पङ्क्तिः ।

उभे यद्विन्द्र रोदसी आपप्राथोषा इव ।

महान्तं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् १

अव स्म दुर्हणायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम् ।

अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्मां आदिदेशति देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् २

अव त्या बृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन् ।

शचीभिः शक्र धूनुही न्द्र विश्वाभिरुतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ३

अव यत् त्वं शतक्रतु विन्द्र विश्वानि धूनुषे ।

रयिं न सुन्वते सचा सहस्रिणीभिर्रुतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ४

अव स्वेदा इवाभितो विष्वक् पतन्तु दिद्यवः ।

दूर्वाया इव तन्तवो व्यस्मदेतु दुर्मतिर्देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ५

दूर्ध्वं ह्यङ्कुशं यथा शक्तिं बिभर्षि मन्तुमः ।

पूर्वेण मघवन् पदा ऽजो वयां यथा यमो देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ६

नकिर्देवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रश्रुत्यं चरामसि ।

पक्षेभिरपि कक्षेभिरत्राभि सं रभामहे

७ [२२] (१४८३)

(१३५)

७ कुमारो यामायनः । यमः । अनुष्टुप् ।

यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे देवैः संपिबते यमः ।
 अत्रा नो विश्वपतिः पिता पुराणो अनु वेनति १
 पुराणो अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया । असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा अस्पृहयं पुनः २
 यं कुमार नवं रथं मचक्रं मनसाकृणोः । एकैषं विश्वतः प्राञ्च मपश्यन्नधि तिष्ठसि ३
 यं कुमार प्रवर्तयो रथं विप्रैभ्यस्परि । तं सामानु प्रवर्ततु समितो नाव्याहितम् ४
 कः कुमारमजनय द्रथं को निर्वर्तयत । कः स्वित् तदुद्य नो ब्रूया दनुदेयी यथामवत् ५
 यथामवदनुदेयी ततो अग्रमजायत । पुरस्ताद्बुध आततः पश्चान्निरयणं कृतम् ६
 इदं यमस्य सार्दनं देवमानं यदुच्यते ।
 इयमस्य धम्यते नालीरयं गीर्भिः परिष्कृतः ७ [२३] (१४९०)

(१३६)

[७] १ जूतिः, २ वातजूतिः, ३ विप्रजूतिः, ४ वृषाणकः, ५ करिकतः, ६ एतशः, ७ ऋष्यशृङ्गः
 (एते वातरशना मुनयः) । केशिनः= अग्नि-सूर्य-वायवः । अनुष्टुप् ।

केश्यग्निं केशी विषं केशी बिभर्ति रोदसी ।
 केशी विश्वं स्वर्हृशे केशीदं ज्योतिरुच्यते १
 मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला ।
 वातस्यानु धार्जिं यन्ति यद्देवासो अविक्षत २
 उन्मदिता मौनेयेन वाता आ तस्थिमा वयम् ।
 शरीरेदुस्माकं यूयं मर्तासो अभि पश्यथ ३
 अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत् ।
 मुनिर्देवस्य देवस्य सौकृत्याय सखा हितः ४
 वातस्याश्वो वायोः सखा ऽथो देवेषितो मुनिः ।
 उभौ समुद्रावा क्षेति यश्च पूर्वं उतापरः ५
 अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन् ।
 केशी केतस्य विद्वान् त्सखा स्वादुर्मदिन्तमः ६
 वायुरस्मा उपामन्थत् पिनिष्टि स्मा कुनन्तमा ।
 केशी विषस्य पात्रेण यदुद्रेणापिबत् सह ७ [२४] (१४९७)

(१३७)

७, १ भरद्वाजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ जमदग्निः,
७ घसिष्ठः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः ।

उतागश्चक्रुषं देवा देवा जीवरथा पुनः १

द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः ।

दक्षं ते अन्य आ वातु परान्यो वातु यद्रपः २

आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।

त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईर्यसे ३

आ त्वागमं शन्तातिभि—रथो अरिष्टतातिभिः

दक्षं ते भद्रमाभार्षि परा यक्ष्मं सुवामि ते ४

त्रायन्तामिह देवा—स्त्रायतां मरुतां गणः ।

त्रायन्तां विश्वा भूतानि यथायमरपा असंत ५

आप इद्वा उ भेषजी—रापो अमीवचार्तनीः ।

आपः सर्वस्य भेषजी—स्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ६

हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी ।

अनामयित्नुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि ७ [२५] (१५०४)

(१३८)

६ अङ्ग औरवः । इन्द्रः । जगती ।

तव त्य इन्द्र सख्येषु वह्नय क्रतं मन्वाना व्यदार्दिरुर्वलम् ।

यत्रा दशस्यन्नुषसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मन्नुह्यश्च दुंसयः १

अवासृजः प्रस्वः श्वश्र्वयो गिरी—नुदाज उस्त्रा अपिबो मधु प्रियम् ।

अवर्धयो वनिनो अस्य दुंससा शुशोच सूर्यं क्रतजातया गिरा २

वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं द्विवो विदद्वासाय प्रतिमानमार्यः ।

द्विह्वानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चकुवाँ क्रजिश्वना ३

अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्य—न्निधोर्देवाँ अमृणव्यास्यः ।

मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा ददे गृणानः शत्रूरशृणाद्विरुक्मता ४

(१५०८)

अयुन्द्रसेनो विश्वा विभिन्दुता दाशद्वृत्रहा तुज्यानि तेजते ।
इन्द्रस्य वज्रादविभेदमिश्रथः प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अनः
एता त्या ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयज्ञम् ।
मासां विधानमदधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति प्रधि पिता

५

६ [२६] (१५१०)

(१३९)

६ देवगन्धर्वो विश्वावसुः । साविता, ४-६ आत्मा । त्रिष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात् सविता ज्योतिरुदयाँ अजस्रम् ।
तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वान् त्संपश्यन् विश्वा भुवनानि गोपाः
नृचक्षा एष द्विवो मध्य आस्त आपप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
स विश्वाचीरभि चण्डे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्
रायो बुधः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चण्डे शचीभिः ।
देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम्
विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तद्वतेना व्यायन् ।
तदुन्ववैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीरपश्यत्
विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः ।
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्याः
सस्मिमविन्दुच्चरणे नदीनामपावृणोदुरो अश्मत्रजानाम् ।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोच दिन्द्रो दक्षं परि जानादुहीनाम्

१

२

३

४

५

६ [२७] (१५१६)

(१४०)

६ अग्निः पावकः । अग्निः । सतोबृहती, १-२ विष्टारपङ्क्तिः, ६ उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो ।
बृहद्भानो शवसा वार्जमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना ।
पुत्रो मातरा विचरन्नुपावसि पूणाक्षि रोदसी उभे
ऊर्जो नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः ।
त्वे इषः सं दधुर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयो वामजाताः

१

२

३

(१५१९)

इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभि—रस्मे रायो अमर्त्य ।

स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पूणक्षि सानसिं क्रतुम् ४

इष्कृत्तरिमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसो महः ।

रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसिं रयिम् ५

कृतावानं महिषं विश्वदर्शत—मग्निं सुम्राय दधिरे पुरो जनाः ।

श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा ६ [२८](१५२२)

(१४१)

६ अग्निस्तापसः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अग्ने अच्छा वदेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव ।

प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम् १

प्र नो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।

प्र देवाः प्रोत सूनृता रायो देवी ददातु नः २

सोमं राजानमवसे ऽग्निं गीर्भिह्वामहे ।

आदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम् ३

इन्द्रवायू बृहस्पतिं सुहवेह ह्वामहे ।

यथा नः सर्व इज्जनः संगत्यां सुमना असत् ४

अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय ।

वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम् ५

त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्मा यज्ञं च वर्धय ।

त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय ६ [२९](१५२८)

(१४२)

८ शार्ङ्गाः— १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिस्तृकः, ७-८ स्तम्बमित्रः । अग्निः ।

त्रिष्टुप्, १-२ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

अयमग्ने जरिता त्वे अभूदपि सहसः सूनो नह्यन्यदस्त्याप्यम् ।

भद्रं हि शर्म त्रिवरुथमस्ति त आरे हिंसानामप दिद्युमा कृधि १

प्रवत् ते अग्ने जनिमा पितूयतः साचीव विश्वा भुवना न्यस्तसे ।

प्र सप्तयः प्र सनिषन्त नो धियः पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना २ (१५३०)

उत वा उ परि वृणक्षि बप्स—द्वहोरं उलपस्य स्वधावः ।

उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविषीं चुकुधाम

३

यदुद्धतो निवतो यासि बप्सत् पृथगेषि प्रगार्धिनीव सेना ।

यदा ते वातो अनुवाति शोचि—वसेव श्मश्रु वपसि प्र भूम

४

प्रत्यस्य श्रेणयो ददृश्र एकं नियानं बहवो रथासः ।

बाहू यदग्ने अनुमर्मृजानो न्यङ्कुत्तानामन्वेषि भूमिम्

५

उत ते शुष्मा जिहतामुत ते अर्चि—रुत ते अग्ने शशमानस्य वाजाः ।

उच्छ्वस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु

६

अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।

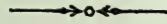
अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेन याहि वशां अनु

७

आयने ते परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः ।

हृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे

८ [३०] (१५३६)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-४९]

(१४३)

६ अग्निः सांख्यः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

त्यं चिदत्रिमृतजुर—मर्थमश्वं न यातवे ।

कक्षीर्वन्तं यदी पुना रथं न कृणुथो नवम्

१

त्यं चिदश्वं न वाजिन—मरेणवो यमन्तत ।

हृळ्हं ग्रन्थि न वि प्यत्—मत्रिं यविष्ठमा रजः

२

नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिषासतं धियः ।

अथा हि वां दिवो नरा पुनः स्तोमो न विशसे

३

चिते तद्वां सुराधसा रातिः सुमतिराश्विना ।

आ यन्नः सदाने पृथौ समने पर्थथो नरा

४

युवं भुज्युं समुद्र आ रजसः पार ईद्वितम् ।

यातमच्छा पतत्रिभि—र्नासत्या सातये कृतम्

५

आ वां सुमैः शंयू इव मंहिष्ठा विश्ववेदसा ।

समस्मे भूषतं नरो—त्सं न पिप्युषीरिषः

६ [१] (१५४२)

(१४४)

६ ताक्ष्यः सुपर्णः, यामायन ऊर्ध्वकृशनो वा । इन्द्रः । गायत्री, २ बृहती,
५ सतोबृहती, ६ विष्टारपङ्क्तिः ।

अयं हि ते अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते । दक्षो विश्वार्युर्वधसे	१
अयमस्मासु काव्य ऋभुर्वज्रो दास्वते ।	
अयं बिभर्त्यूर्ध्वकृशनं मदमृभुर्न कृत्वयं मदम्	२
घृषुः श्येनाय कृत्वन् आसु स्वासु वंसगः । अव दीधेदहीशुवः	३
यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं योऽह्यो वर्तनिः	४
यं ते श्येनश्चारुमवृकं पदामरदरुणं मानमन्धसः ।	
एना वयो वि तार्यायुर्जीवस एना जागार बन्धुता	५
एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिन्द्रारयाते महि त्यजः ।	
कृत्वा वयो वि तार्यायुः सुक्रतो कृत्वायमस्मदा सुतः	६ [२] (१५४८)

(१४५)

६ इन्द्राणी । सपत्नीवाधनम् (उपनिषत्) । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

इमां खेनाभ्योषधिं वीरुधं बलवत्तमाम् ।	
यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम्	१
उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति ।	
सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कुरु	२
उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।	
अथा सपत्नी या ममाऽधरा साधराभ्यः	३
नद्यस्या नाम गृभ्णामि नो अस्मिन् रमते जने ।	
परमेव परावतं सपत्नीं गमयामसि	४
अहमस्मि सहमाना ऽथ त्वमसि सासहिः ।	
उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहै	५
उप तेऽधां सहमाना मभि त्वाधां सहीयसा ।	
मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु	६ [३] (१५५४)

(१४६)

६ ऐरम्मदो देवमुनिः । अरण्यानी । अनुष्टुप् ।

अरण्यान्यरण्या—न्यसौ या प्रेव नश्यसि ।

कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव विन्दतीऽ १

वृषारवाय वदते यदुपावति चिच्चिकः ।

आघाटिभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते २

उत गाव इवादन्त्युत वेश्मेव दृश्यते ।

उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ३

गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीत् ।

वसन्नरण्यान्यां सायमकुक्षदिति मन्यते ४

न वा अरण्यानिहन्त्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति ।

स्वादोः फलस्य जग्धवार्य यथाकामं नि पद्यते ५

आश्रनगन्धिं सुरभिं बह्वन्नामकृषीवलाम् ।

प्राहं मृगाणां मातरमरण्यानिमंशांसिषम् ६ [४] (१५६०)

(१४७)

५ सुवेदाः औरीषिः । इन्द्रः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

श्रुते दधामि प्रथमार्य मन्यवे ऽहन्यद्वृत्रं नर्यं विवेरपः ।

उभे यत्त्वा भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात् पृथिवी चिदद्विवः १

त्वं मायाभिरनवद्य मायिनं श्रवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः ।

त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु २

ऐषु चाकन्धि पुरुहूत सूरिषु वृधासो ये मधवन्नानशुर्मघम् ।

अर्चन्ति तोके तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमह्वये धने ३

स इन्द्र रायः सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रंह्यं चिकेतति ।

त्वार्वधो मघवन् द्वाश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः ४

त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघवञ्छग्धि रायः ।

त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्म दयसे विभक्तता ५ [५] (१५६५)

(१४८)

५ पृथुर्वैन्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सु॒ष्वा॒णासं॑ इन्द्र॒ स्तुम॑सि॒ त्वा स॒स॒वांसं॑श्च॒ तुवि॑नृ॒मण॑ वा॒जम् ।
 आ नो॑ भर॒ सुवि॑तं यस्य॒ चाक॑न् त्म॒ना त॒ना स॒नुयाम॑ त्वो॒ताः १
 ऋ॒ध्वस्त्वामि॑न्द्र शूर॒ जातो॑ दा॒सीर्वि॑शः॒ सूर्ये॑ण स॒ह्याः ।
 गु॒हा हितं॑ गु॒ह्यं गू॒ळह॑म॒प्सु बि॑भृम॒सि प्र॑स्रव॒णे न सोम॑म् २
 अ॒र्यो वा गि॑रो अ॒भ्यर्च॑ वि॒द्वा—नृ॒षीणां॑ वि॒प्रः सु॒मतिं॑ च॒क्रानः॑ ।
 ते स्या॑म॒ ये रण॑र्यन्त॒ सोमै॑रे॒नोत॑ तुभ्यं॒ रथो॑ळ्ह भ॒क्षैः ३
 इ॒मा ब॒र्होन्द्र॑ तुभ्यं॒ शंसि॑ दा नृ॒भ्यो नृ॒णां शूर॑ शर्वः ।
 तेभि॑र्भव॒ सक॑तुर्येषु॒ चाक॑—न्नुत॒ त्राय॑स्व गृ॒णत॑ उ॒त स्ती॑न् ४
 श्रु॒धी ह॒वमि॑न्द्र शूर॒ पृथ॑या॒ उ॒त स्त॑वसे वे॒न्यस्या॑कैः ।
 आ यस्ते॒ योनिं॑ घृ॒तव॑न्त॒मस्वा॑—रु॒मिर्न नि॒म्रैर्द्र॑वयन्त॒ वक्ताः॑ ५ [६] (१५७०)

(१४९)

५ अर्चन् हिरण्यस्तूपः । सविता । त्रिष्टुप् ।

स॒विता य॒न्त्रैः पृ॒थि॒वीम॑र॒मणा॑—द॒स्कम्भ॑ने स॒विता द्या॑म॒हं ह॑त् ।
 अ॒श्वमि॑वाधु॒क्षद्भु॑नि॒मन्तरि॑क्ष—म॒तूर्ते॑ ब॒द्धं स॒विता स॑मु॒द्रम् १
 यत्रा॑ स॒मुद्रः स्क॑मि॒तो व्यौ॑न—द॒पां न॑पात् स॒विता तस्य॑ वे॒द ।
 अ॒तो भू॑रत॒ आ उ॒त्थि॑तं र॒जो ऽतो॑ द्या॒वापृ॒थि॒वी अ॑प्रथेताम् २
 प॒श्चेद॑म॒न्यद॑भवद्यज॒त्र—म॑म॒र्त्यस्य॑ भु॒व॒नस्य॑ भू॒ना ।
 सु॒प॒र्णो अ॒ङ्गः स॒वितु॑र्ग॒रु॒त्मान् पू॒र्वो जा॒तः स उ॑ अ॒स्यानु॑ ध॒र्मं ३
 गा॒व इ॒व ग्रा॑मं यू॒र्युधि॑रि॒वाश्वान् वा॒श्रेव॑ व॒त्सं सु॑म॒ना दु॒हाना॑ ।
 प॒तिरि॑व जा॒याम॑मि नो न्ये॒तु ध॒र्ता दि॒वः स॒विता वि॒श्ववा॑रः ४
 हि॒रण्य॑स्तूपः स॒वित॑र्यथा॒ त्वा ऽऽङ्गि॑र॒सो जु॒ह्वे वा॒जे अ॒स्मिन् ।
 ए॒वा त्वा॑र्च॒न्नव॑से व॒न्द॒मानः॑ सोम॒स्येवा॑ंशुं प्रा॒ति जा॑गरा॒हम् ५ [७] (१५७५)

(१५०)

५ मृळीको वासिष्ठः । अग्निः । बृहती, ४-५ उपरिष्ठाज्ज्योतिः, ४ जगती वा ।

स॒मिन्द्र॑श्चि॒त् स॒मि॒ध्यसे॑ दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यवा॑हन ।
 आ॒दित्यै॑ रु॒द्रैर्व॑सु॒मिर्न॒ आ ग॑हि मृ॒ळीका॑य॒ न आ ग॑हि १ (१५७६)

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

मतीसस्त्वा समिधान हवामहे मृळीकार्यं हवामहे

२

त्वामुं जातवेदसं विश्ववारं गृणे धिया ।

अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान् मृळीकार्यं प्रियव्रतान्

३

अग्निर्देवो देवानामभवत् पुरोहितो ऽग्निं मनुष्याः कषयः समीधिरे ।

अग्निं महो धनसातावहं हुवे मृळीकं धनसातये

४

अग्निरात्रिं भरद्वाजं गर्विष्ठिरं प्रावन्नः कण्वं त्रसदस्युमाहवे ।

अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकार्यं पुरोहितः

५ [८] (१५८०)

(१५१)

५ श्रद्धा कामायनी । श्रद्धा । अनुष्टुप् ।

श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया हूयते हविः ।

श्रद्धां भर्गस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि

१

प्रियं श्रद्धे ददतः प्रियं श्रद्धे दिदासतः ।

प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं म उदितं कृधि

२

यथा देवा असुरेषु श्रद्धामुग्नेषु चक्रिरे ।

एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि

३

श्रद्धां देवा यजमाना वायुगोपा उपासते ।

श्रद्धां हृदय्यायाकूत्या श्रद्धया विन्दते वसु

४

श्रद्धां प्रातर्हवामहे श्रद्धां मध्यंदिनं परि ।

श्रद्धां सूर्यस्य निमृचि श्रद्धे श्रद्धापयेह नः

५ [९] (१५८५)

(१५२)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० १५२-१९१]

५ शासो भारद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

शास इत्था महाँ अस्य मित्रखादो अद्भुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीर्यते कदा चन

१

स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमूधो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अभयंकरः

२

(१५८७)

वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।
 वि मन्युमिन्द्र वृत्रह—ममित्रस्याभिदासतः
 वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः ।
 यो अस्माँ अभिदास—त्यधरं गमया तमः
 अपेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिज्यासतो वृधम् ।
 वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वृधम्

३

४

५ [१०] (१५९०)

(१५३)

५ देवजामय इन्द्रमातरः । इन्द्रः । गायत्री ।

ईह्वर्यन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम्
 त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन् वृषेदसि
 त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा
 त्वमिन्द्र सजोषस—मर्क बिभर्षि बाह्वोः । वज्रं शिशान ओजसा
 त्वमिन्द्राभिभूरासि विश्वा जातान्योजसा । स विश्वा भुव आभवः

१

२

३

४

५ [११] (१५९५)

(१५४)

५ यमी वैवस्वती । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

सोम एकेभ्यः पवते घृतमेक उपासते ।
 येभ्यो मधु प्रधावति ताँश्चिदेवापि गच्छतात्
 तपसा ये अनाधृष्या—स्तपसा ये स्वर्ययुः ।
 तपो ये चक्रिरे मह—स्ताँश्चिदेवापि गच्छतात्
 ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनूत्यजः ।
 ये वा सहस्रदक्षिणा—स्ताँश्चिदेवापि गच्छतात्
 ये चित् पूर्वं क्रतुसाप क्रतावान क्रतावृधः ।
 पितृन् तपस्वतो यम् ताँश्चिदेवापि गच्छतात्
 सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् ।
 ऋषीन् तपस्वतो यम् तपोजाँ अपि गच्छतात्

१

२

३

४

५ [१२] (१६००)

(१५५)

५ शिरिम्बिठो भारद्वाजः । अलक्ष्मीघ्नम्, २-३ ब्रह्मणस्पतिः, ५ विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अरायि काणे विकेटे गिरिं गच्छ सदान्वे ।
 शिरिम्बिठस्य सत्त्वमिस्तेभिर्द्धा चातयामसि १
 चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भूणान्यारुषी ।
 अराय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि २
 अदो यदारु पृवते सिन्धोः पारे अपूरुषम् ।
 तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम् ३
 यद्ध प्राचीरजगन्तो रौ मण्डूरधाणिकीः ।
 हुता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धदयाशवः ४
 परीमे गार्मनेषत् पर्यग्निमहषत ।
 देवेष्वक्रतु श्रवः क इमाँ आ दधर्षति ५ [१३] (१६०५)

(१५६)

५ केतुराग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सतिमाशुमिवाजिषु । तेन जेष्म धनंधनम् १
 यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्या । तां नो हिन्व मघत्तये २
 आग्ने स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम् । अङ्घ्रि खं वर्तया पणिम् ३
 अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो द्विवि । दधज्ज्योतिर्जनेभ्यः ४
 अग्ने केतुर्विशामसि प्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत् । बोधा स्तोत्रे वयो दधत् ५ [१४] (१६१०)

(१५७)

५ भुवन आप्त्यः, साधनो वा भौवनः । विश्वे देवाः । छिपदा त्रिष्टुप् ।

इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः १
 यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चाऽऽदित्यैरिन्द्रः सह चीकलपाति ॥ १॥ २
 आदित्यैरिन्द्रः सर्गणो मरुद्भि रस्माकं भूत्वविता तनूनाम् ३
 हत्वाय देवा असुरान् यदायन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥ २॥ ४
 प्रत्यश्चर्मकर्मनयच्छचीभि रादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन् ॥ ३॥ ५ [१५] (१६१५)

(१५८)

५ चक्षुः सौर्यः । सूर्यः । गायत्री, २ स्वराद् ।

सूर्यो नो विवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः १
 जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सवाँ अहति । पाहि नो द्रिद्युतः पतन्त्याः २
 चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ३
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विष्ट्यै तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ४
 सुसंहशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ५ [१६] (१६२०)

(१५९)

६ पौलोमी शची । शची (आत्मानं तुष्टाय) । अनुष्टुप् ।

उदसौ सूर्यो अगा—दुदयं मामको भगः ।
 अहं तद्विद्वला पति—मभ्यसाक्षि विषासहिः १
 अहं केतुरहं मूर्धा ऽहमुग्रा विवाचनी ।
 ममेदनु क्रतुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् २
 मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दुहिता विराट् ।
 उताहमस्मि संजया पत्यौ मे श्लोकं उत्तमः ३
 येनेन्द्रो हविषा कृत्य—भवद् द्युमन्युत्तमः ।
 इदं तदक्रि देवा असपत्ना किलाभुवम् ४
 असपत्ना सपत्नघ्नी जयन्त्यभिभूवरी ।
 आवृक्षमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ५
 समजैषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी ।
 यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ६ [१७] (१६२६)

(१६०)

५ पूरणो वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तीव्रस्याभिवयसो अस्य पाहि सर्वथा वि हरी इह मुञ्च ।
 इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः १
 तुभ्यं सुतास्तुभ्यम् सोत्वांस—स्त्वां गिरः श्वाङ्या आ ह्वयन्ति ।
 इन्द्रेदमद्य सर्वनं जुषाणो विश्वस्य विद्राँ इह पाहि सोमम् २
 य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति ।
 न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्चारुमस्मै कृणोति ३ (१६२९)

अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान् न सुनोति सोमम् ।

निररुतौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

४

अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तवा उ ।

आभूषन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम

५ [१८] (१६३१)

(१६१)

५ प्राजापत्यो यक्ष्मनाशनः । इन्द्राग्नी, राजयक्ष्मघ्नं वा । त्रिष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय क—मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।

ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम्

१

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव ।

तमा हरामि निक्कितेरुपस्था—दस्पर्षमेनं शतशारदाय

२

सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ।

शतं यथेमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम्

३

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्ताच्छतमु वसन्तान् ।

शतमिन्द्राग्नी संविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषेमं पुनर्दुः

४

आहर्षं त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव ।

सर्वाङ्ग सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम्

५ [१९] (१६३६)

(१६२)

६ ब्राह्मो रक्षोहा । रक्षोहा । अनुष्टुप् ।

ब्रह्मणाग्निः संविदानो रक्षोहा बाधतामितः ।

अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

१

यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये ।

अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्क्रव्यादमनीनशत्

२

यस्ते हन्ति पतर्यन्तं निषत्स्नुं यः सरीसृपम् ।

जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

३

यस्त ऊरू विहरत्यन्तरा दंपती शये ।

योनिं यो अन्तरारोळिह तमितो नाशयामसि

४

यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निषद्यते ।

पूजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

५

(१६४१)

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।
प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

६ [२०] (१६४२)

(१६३)

६ विवृहा काश्यपः । यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप् ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्युबुकादधि ।
यक्षमं शीर्षण्यं मस्तिष्का—जिह्वाया वि वृहामि ते १
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्यो अनुक्यात् ।
यक्षमं दोष्ण्यमंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते २
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।
यक्षमं मतस्त्राभ्यां यक्रः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते ३
ऊरुभ्यां ते अष्टीवद्भ्यां पाष्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
यक्षमं श्रोणिभ्यां भासदा—न्दससो वि वृहामि ते ४
मेहनाद्वनंकरणा—लोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
यक्षमं सर्वस्मादात्मन—स्तमिदं वि वृहामि ते ५
अङ्गादङ्गालोम्नोलोम्नो जातं पर्वणिपर्वणि ।
यक्षमं सर्वस्मादात्मन—स्तमिदं वि वृहामि ते ६

[२१] (१६४८)

(१६४)

५ प्रचेता आङ्गिरसः । दुःस्वमनाशनम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

अपेहि मनसस्पते ऽपं काम पुरश्चर ।
परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः १
भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् ।
भद्रं वैवस्वते चक्षु—र्बहुत्रा जीवतो मनः २
यवाशसां निःशसांमिशसो—पारिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।
अग्निर्विश्वान्यप दुष्कृता—न्यजुष्टान्यारे अस्मद् दधातु ३
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ऽभिद्वोहं चरामसि ।
प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पात्वंहसः ४
अजैष्माद्यासनाम् चा—ऽभूमानांसो वयम् ।
जाग्रत्स्वप्नः संकल्पः पापो यं द्विभस्तं स कच्छतु यो नो द्वेष्टि तमुच्छतु ५ [२२] (१६५३)

(१६५)

५ नैऋतः कपोतः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- देवाः कपोत इषितो यदिच्छन् दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम ।
 तस्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे १
 शिवः कपोत इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु ।
 अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु २
 हेतिः पक्षिणी न दंभात्यस्मान्नाष्ट्यां पदं कृणुते अग्निधाने ।
 शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीद्विह देवाः कपोतः ३
 यदुलूको वदति मोघमेतद्यत् कपोतः पदमग्नौ कृणोति ।
 यस्य दूतः प्रहित एष एतत् तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ४
 ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदुमिषं मदन्तः परि गां नयध्वम् ।
 संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात् पतिष्ठः ५ [२३] (१६५८)

(१६६)

५ ऋषभो वैराजः, ऋषभः शाकरो वा । सपत्नघ्नम् । अनुष्टुप्, ५ महापङ्क्तिः ।

- ऋषभं मां समानानां सपत्नानां विषासहिम् ।
 हन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् १
 अहमस्मि सपत्नहेन्द्र इवारिष्टो अक्षतः ।
 अधः सपत्ना मे पदो रिमे सर्वे अभिष्ठिताः २
 अत्रैव वोऽपि नह्याम्युभे आत्नीं इव ज्यया ।
 वाचस्पते नि पेधेमान् यथा मदधरं वदान् ३
 अभिभूरहमागमं विश्वकर्मण धाम्ना ।
 आ वश्रित्तमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ४
 योगक्षेमं व आदायाऽहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रमीम् ।
 अधस्पदान्म उद्वदत मण्डूका इवोदुका न्मण्डूका उदुकादिव ५ [२४] (१६६३)

(१६७)

४ विश्वामित्र-जमदग्नी । इन्द्रः, ३ सोम-वरुण-बृहस्पति-अनुमति-
 मघवत्-धाता-विधातारः । जगती ।

- तुभ्येदमिन्द्र परि विच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
 त्वं रायं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः १ (१६६४)

स्वर्जितं महिं मन्वानमन्धसो हवामहे परिं शक्रं सुताँ उप ।
 इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृधो जयन्तं मध्वानमीमहे २
 सोमस्य राजो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मणि ।
 तवाहमद्य मधवन्नुपस्तुतौ धातुर्विधातः कलशौ अभक्ष्यम् ३
 प्रसूतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे ।
 सुते सातेन यद्यागमं वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ४ [२५] (१६६७)

(१६८)

४ अनिलो वातायनः । वायुः । त्रिष्टुप् ।

वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजन्नोति स्तनयन्नस्य घोषः ।
 द्विविस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् १
 सं प्रेरते अनु वातस्य विष्ठा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।
 ताभिः सयुक् सरथं देव ईयते ऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा २
 अन्तरिक्षे पृथिभिरीयमानो न नि विंशते कतमच्चनाहः ।
 अपां सखा प्रथमजा कृतावा क्रं स्वज्जातः कुत आ बभूव ३
 आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः ।
 घोषा इदस्य शृण्वरे न रूपं तस्मै वाताय हविषा विधेम ४ [२६] (१६७१)

(१६९)

४ शबरः काक्षीवतः । गावः । त्रिष्टुप् ।

मयोभूर्वातो अभि वातूसा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् ।
 पीवस्वतीर्जीविधन्याः पिबन्त्ववसाय पद्वते रुद्र मृळ १
 याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद ।
 या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ २
 या देवेषु तन्वमैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।
 ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि ३
 प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविद्वानः ।
 शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाकृतासां वयं प्रजया सं संदेम ४ [२७] (१६७५)

(१७०)

४ विभ्राद् सौर्यः । सूर्यः । जगती, ४ आस्तारपङ्क्तिः ।

विभ्राद् बृहत् पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविहृतम् ।

वार्तजूतो यो अभिरक्षति त्वना प्रजाः पुपोष पुरुधा वि राजति १

विभ्राद् बृहत् सुभृतं वाजसातमं धर्मेन् दिवो धरुणे सत्यमर्पितम् ।

अमित्रहा वृत्रहा दस्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपत्नहा २

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धं न जिदुच्यते बृहत् ।

विश्वभ्राद् भ्राजो महि सूर्यो हृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम् ३

विभ्राजञ्ज्योतिषा स्वः—रगच्छो रोचनं दिवः ।

येनेमा विश्वा भुवनान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता ४ [२८] (१६७९)

(१७१)

४ इटो भार्गवः । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं त्यमिदतो रथ—मिन्द्र प्रावः सुतावतः । अशृणोः सोमिनो हवम् १

त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः । अगच्छः सोमिनो गृहम् २

त्वं त्यमिन्द्र मर्त्य—मास्त्रबुधाय वेन्यम् । मुहुः श्रधा मनस्यवे ३

त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरो वशम् ४ [२९] (१६८३)

(१७२)

४ संवर्त आङ्गिरसः । उषाः । द्विपदा विराट् ।

आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनिं यदूर्धभिः १

आ याहि वरूया धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः ॥१॥ २

पितुभृतो न तन्तुमित सुदानवः प्रतिं दध्मो यजामसि ३

उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनिं सुजातता ॥२॥ ४ [३०] (१६८७)

(१७३)

६ ध्रुव आङ्गिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

आ त्वाहार्षमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः ।

विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्वाष्ट्रमधि भ्रशत् १

(१६८८)

इहैवैधि मापं च्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठे—ह राष्ट्रमु धारय

२

इममिन्द्रो अदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।

तस्मै सोमो अधि ब्रवत् तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः

३

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वतो इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामयम्

४

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम्

५

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ऽभि सोमं मृशामसि ।

अथो त इन्द्रः केवली—विशो बलिहृतस्करत्

६ [३१] (१६९३)

(१७४)

५ अभीवर्त आङ्गिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अभिवावृते ।

तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते ऽभि राष्ट्राय वर्तय

१

अभिवृत्य सपत्ना—नभि या नो अरातयः ।

अभि पृतन्यन्तं तिष्ठा—ऽभि यो न इरस्यति

२

अभि त्वा देवः सविता ऽभि सोमो अवीवृतत् ।

अभि त्वा विश्वा भूता—न्यभीवर्तो यथासंसि

३

येनेन्द्रो हविषा कृत्वय—भवद् द्युम्युत्तमः ।

इदं तदक्रि देवा असपत्नः किलाभुवम्

४

असपत्नः संपत्नहा ऽभिराष्ट्रो विषासहिः ।

यथाहमेषां भूतानां विराजानि जनस्य च

५ [३२] (१६९८)

(१७५)

४ ऊर्ध्वग्रावा सर्प आर्बुदिः । ग्रावाणः । गायत्री ।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मेणा । धूर्धु युज्यध्वं सुनुत

१

ग्रावाणो अपं दुच्छुना—मपं सेधत दुर्मतिम् । उस्माः कर्तन मेषजम्

२

(१७००)

ग्रावाण उ॒परे॒ष्वा म॒हीयन्ते॑ स॒जोष॑सः । वृ॒ष्णे द॒धतो॑ वृ॒ष्ण्यम् ३
ग्रावा॑णः स॒विता नु वो॑ दे॒वः सु॒वतु॑ ध॒र्मणा॑ । य॒जमा॑नाय सु॒न्वते ४ [३३] (१७०२)

(१७६)

४ सू॒नुरा॑भवः । १ ऋ॒भवः, २-४ अ॒ग्निः । अ॒नुष्टु॑प्, १ गायत्री ।

प्र सु॒नव॑ ऋ॒भूणां॑ बृ॒हन्न॑वन्त वृ॒जना॑ ।
क्षामा॑ ये वि॒श्वधा॑यसो ऽ॒श्वन् धे॒नुं न मा॑तरम् १
प्र दे॒वं दे॒व्या धि॒या भ॑रता जा॒तवे॑दसम् ।
ह॒व्या नो॑ वक्ष॒दानु॑षक् २
अ॒यमु॑ प्य प्र दे॒वयु॑र्होता॑ य॒ज्ञाय॑ नीयते ।
रथो॑ न यो॒रभी॑वृ॒तो वृ॒णीवा॑श्चे॒तति॑ त्मना॑ ३
अ॒यम॑ग्निरु॒रुष्य॑त्य॒मृता॑दिव जन्म॑नः ।
सह॑सश्चि॒त् सही॑यान् दे॒वो जी॒वात॑वे कृतः ४ [३४] (१७०६)

(१७७)

३ प॒तङ्गः॑ प्रा॒जाप॑त्यः । मा॒याभे॑दः । त्रि॒ष्टुप्, १ जगती ।

प॒तङ्ग॑म॒कृत॑मसु॒रस्य॑ मा॒यया॑ ह॒दा प॑श्यन्ति म॒नसा॑ वि॒पश्चितः॑ ।
समु॒द्रे अ॒न्तः क॒वयो॑ वि च॒क्षते॑ म॒रीची॑नां प॒दमि॑च्छन्ति वे॒धसः॑ १
प॒तङ्गो॑ वाचं म॒नसा॑ बिभ॒र्ति तां॑ गन्ध॒र्वोऽव॑दु॒द्रभे॑ अ॒न्तः ।
तां द्यो॒तमा॑नां स्व॒र्यं म॒नीषा॑मृ॒तस्य॑ प॒दे क॒वयो॑ नि पा॒न्ति २
अ॒पश्यं॑ गो॒पाम॑नि॒पद्य॑मान॒मा च॑ परा॒ च प॒थिभि॑श्चरन्तम् ।
स स॒धीचीः॑ स वि॒षूची॑र्वसान् आ व॒रीव॑र्ति भुव॒नेष्व॑न्तः ३ [३५] (१७०९)

(१७८)

३ अ॒रि॒ष्टने॑मिस्तार्क्ष्यः । तार्क्ष्यः । त्रि॒ष्टुप् ।

त्यमु॑ पु॒ वा॒जिनं॑ दे॒वजू॑तं स॒हावा॑निं त॒रुता॑रं रथानाम् ।
अ॒रि॒ष्टने॑मिं पृ॒तना॑ज॒माशुं॑ स्व॒स्तये॑ ता॒क्ष्यमि॑हा हु॒विम १
इन्द्र॑स्येव रा॒तिमा॑जोहु॒वानाः॑ स्व॒स्तये॑ ना॒वमि॑वा रु॒हेम ।
उ॒र्वी न॑ पृ॒थ्वी ब॒हुले॑ ग॒भीरे॑ मा वा॒मेतौ॑ मा पे॒रतौ॑ रिषाम २ (१७११)

सद्यश्चिद्यः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।
सहस्रसाः शतसा अस्य रहि—र्न स्मा वरन्ते युवतिं न शयीम्

३ [३६] (१७१२)

(१७९)

३ क्रमेण— शिविरौशीनरः, काशिराजः प्रतर्दनः, रौहिदश्वो वसुमनाः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

उत्तिष्ठताव पश्यते—न्द्रस्य भागमृत्विर्यम् ।

यदि श्रातो जुहोतन् यद्यश्रातो ममत्तन

१

श्रातं हविरो विन्दु प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो विमध्यम् ।

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न ब्राजपतिं चरन्तम्

२

श्रातं मन्य ऊर्ध्वानि श्रातमग्नौ सुश्रातं मन्ये तद्वतं नवीयः ।

माध्यादिनस्य सर्वनस्य दुधः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुकृज्जुषाणः

३ [३७] (१७१५)

(१८०)

३ जय ऐन्द्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रू—ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु ।

इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्

१

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः ।

सुकं संशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताळिह वि मृधो नुदस्व

२

इन्द्र क्षत्रमाभि वाममोजो ऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।

अपानुवो जनममित्रयन्त—मुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्

३ [३८] (१७१८)

(१८१)

३ क्रमेण— प्रथो वासिष्ठः, सप्रथो भारद्वाजः, धर्मः सौर्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामा—ऽऽनुष्टुभस्य हविषो हविर्यत् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः

१

अविन्दुन्ते अतिहितं यदासी—द्यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—भरद्वाजो बृहदा चक्रे अग्नेः

२

तेऽविन्दुन् मनसा दीध्याना यजुः ऋन्नं प्रथमं देवयानम् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—रा सूर्यादभरन् धर्ममेते

३ [३९] (१७२१)

(१८२)

३ तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा तिरः पुनर्नैषदृघशंसाय मन्म ।

क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं ह—न्नथा करद्यजमानाय शं योः १

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ।

क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं ह—न्नथा करद्यजमानाय शं योः २

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शखि हन्तवा उ ।

क्षिपदशस्तिमप दुर्मतिं ह—न्नथा करद्यजमानाय शं योः ३ [४०] (१७२४)

(१८३)

३ प्रजावान् प्राजापत्यः । १ यजमानः, २ यजमानपत्नी, ३ होत्राशिषः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

इह प्रजामिह रयिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम १

अपश्यं त्वा मनसा दीध्यानां स्वायां तनू ऋत्वे नाधमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे २

अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।

अहं प्रजा अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ३ [४१] (१७२७)

(१८४)

३ त्वष्टा गर्भकर्ता, विष्णुर्वा प्राजापत्यः । १ विष्णु-त्वष्ट-प्रजापति-धातारः, २ सिनीवाली-सरस्वत्यश्विनः, ३ अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु ।

आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते १

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनौ देवा वा धत्तां पुष्करस्रजा २

हिरण्ययीं अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना ।

तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे ३ [४२] (१७३०)

(१८५)

३ सत्यधृतिर्वाणिः । आदित्यः (स्वस्त्ययनम्) । गायत्री ।

महि त्रीणामवोऽस्तु द्युक्षं मित्रस्यार्यम्णः । दुराधर्षं वरुणस्य १

नहि तेषाममा चन नाध्वंसु वारणेषु । ईशे रिपुरघशंसः २
यस्मै पुत्रासो अदितेः प्र जीवसे मर्त्याय । ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रम् ३ [४३] (१७३३)

(१८६)

३ वातायन उलः । वायुः । गायत्री ।

वात आ वातु भेषजं शंभु मयोभु नो हृदे । प्र ण आरूषि तारिषत् १
उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा । स नो जीवातवे कृधि २
यदुदो वात ते गृहेऽऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ३ [४४] (१७३६)

(१८७)

५ आग्नेयो वत्सः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्नये वाचमीरय वृषभाय क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः १
यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः २
यो रक्षांसि निजूर्वति वृषा शुक्रेण शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः ३
यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ४
यो अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्निरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ५ [४५] (१७४१)

(१८८)

३ आग्नेयः श्येनः । जातवेदा अग्निः । गायत्री ।

प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बर्हिःसदे १
अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळहुषः । महीमियमि सुष्टुतिम् २
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । तामिर्नो यज्ञमिन्वतु ३ [४६] (१७४४)

(१८९)

३ सार्षपाक्षी । आत्मा, सूर्यो वा । गायत्री ।

आयं गौः पृश्निरक्री दसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्त्स्वः १
अन्तश्चरति रोचनाऽस्य प्राणादपानती । व्यख्यन्महिषो दिवम् २
त्रिंशद्धाम वि राजति वाक् पतङ्गाय धीयते । प्रति वस्तोरह द्युभिः ३ [४७] (१७४७)

(१९०)

३ माधुच्छन्दसोऽघमर्षणः । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

ऋतं च सत्यं चाभीन्द्रात् तपसोऽध्यजायत । ततो रात्र्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः १
समुद्रादर्णवाद्धि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदध—द्विष्वस्य मिषतो वशी २
सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चा—ऽन्तरिक्षमथो स्वः ३ [४८] (१७५०)

(१९१)

४ संवनन आङ्गिरसः । १ अग्निः, २-४ संज्ञानम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

संसमिद्युवसे वृष—न्नग्ने विश्वान्यय आ ।

इलस्पदे समिध्यसे स नो वसुन्या भर

१

सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।

देवा भागं यथा पूर्वे संजानाना उपासति

२

समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।

समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि

३

समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।

समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति

४ [४९] (१७५४)

॥ इति दशमं मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या

नवममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ८७९८

दशममण्डलस्य १७५४

(वालखिल्यसहितः) सर्वयोगः १०५५२

वालखिल्यमन्त्राः ८०

(वालखिल्यरहितः) सर्वयोगः १०४७२

ऋग्वेदे मण्डलानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

मण्डलानि ।	सूक्तसंख्या ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथममण्डलस्य	१९१	२००६
द्वितीयमण्डलस्य	४३	४२९
तृतीयमण्डलस्य	६२	६१७
चतुर्थमण्डलस्य	५८	५८९
पञ्चममण्डलस्य	८७	७२७
षष्ठमण्डलस्य	७५	७६५
सप्तममण्डलस्य	१०४	८४१
अष्टममण्डलस्य	९२	१६३६
नवममण्डलस्य	११४	११०८
दशममण्डलस्य	१९१	१७५४
	<hr/> १०१७	<hr/> १०४७२
बालखिल्यसूक्तानाम्	११	८०
	<hr/> १०२८	<hr/> १०५५२

अष्टकानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

अष्टकानाम् ।	सूक्तानि ।	वर्गाः ।	ऋचः ।	अक्षराणि ।
प्रथमाष्टकस्य	१२१	२६५	१३७०	४८९३१
द्वितीयाष्टकस्य	११९	२२१	११४७	५१७१८
तृतीयाष्टकस्य	१२२	२२५	१२०९	४७६३६
चतुर्थाष्टकस्य	१४०	२५०	१२८९	४२७६२
पञ्चमाष्टकस्य	१२९	२३८	१२६३	४८०२२
षष्ठाष्टकस्य	१२४	३१३	१६५०	४८४१२
सप्तमाष्टकस्य	११६	२४८	१२६३	४७५६२
अष्टमाष्टकस्य	१४६	२४६	१२८१	५२१७८
	<hr/> १०१७	<hr/> २००६	<hr/> १०४७२	<hr/> ३९४२२१
बालखिल्यसूक्तानाम्	११	१८	८०	३०४४
	<hr/> १०२८	<hr/> २०२४	<hr/> १०५५२	<hr/> ३९७२६५

ऋग्वेदे गायत्र्यादिछन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	२४४९	५८,७७०
२ उष्णिक्	२८	३९८	११,१४४
३ अनुष्टुप्	३२	८५८	२७,४५६
४ बृहती	३६	३७१	१३,३०६
५ पङ्क्तिः	४०	४९८	१९,९२०
६ त्रिष्टुप्	४४	४२५१	१,८७,००४
७ जगती	४८	१३४६	६४,६०८
८ अतिजगती	५२	१७	८८४
९ शकरी	५६	१९	१,०६४
१० अतिशकरी	६०	१०	६००
११ अष्टिः	६४	७	४४८
१२ अत्यष्टिः	६८	८२	५,५७६
१३ धृतिः	७२	२	१४४
१४ अतिधृतिः	७६	१	७६
१५ द्विपदा गायत्री	१६	३	४८
१६ द्विपदा विराट्	२०	१३९	२,७८०
१७ द्विपदा त्रिष्टुप्	२२	१४	३०८
१८ द्विपदा जगती	२४	१	२४
१९ एकपदा विराट्	१०	५	५०
२० एकपदा त्रिष्टुप्	११	१	११
		<u>१०४७२</u>	<u>३,९४,२२१</u>

वाल्खिल्यादि सूक्तानां छन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	७	१६८
२ अनुष्टुप्	३२	२	६४
३ बृहती	३६	५६	२१२८
४ पङ्क्तिः	४०	१	४०
५ त्रिष्टुप्	४४	७	३०८
६ जगती	४८	७	३३६
		<u>८०</u>	<u>३०४४</u>
		सर्वयोगः १०५५२	३९७२६५

अथ परिशिष्टानि ।

(अथ खिलसूक्तानि ।)

(१) [क्र० अ० १-४-८] [क्र० मं० १।५० सूक्तस्थानन्तरम्]

शनैश्चिदद्य सूर्येणा—ऽऽदित्येन सहीयसा । अहं यशस्विनां यशो विद्यारूपमुपा ददे १
उद्यन्नद्य वि नो भज पिता पुत्रेभ्यो यथा । दीर्घायुत्वस्य हेशिषे तस्य नो धेहि सूर्य २
उद्यन्तं त्वा मित्रमह आरोहन्तं विचक्षण । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् ३

(२) [क्र० अ० २-५-१६] [क्र० वेदस्य प्रथममण्डलस्यान्ते ।]

मा बिभ्रेर्न मरिष्यसि परि त्वा पामि सर्वतः । घनेन हन्मि वृश्चिक—महिं दुण्डेनागतम् १
आदित्यरथवेगेन विष्णुबाहुबलेन च । गुरुडपक्षनिपातेन भूमिं गच्छ महायशाः २
गुरुडस्य पातमात्रेण त्रयो लोकाः प्रकंपिताः । प्रकंपिता मही सर्वा सशैलवनकानना ३
गगनं नष्टचन्द्रार्कं ज्योतिषं न प्रकाशते ।

वेवता भयभीताश्च मारुतो न प्लवार्यति [मारुतो न प्लवायत्यो नमः] ४

भो सर्प भद्र भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ५

आस्तीकवचनं श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ६

नर्मदायै नमः प्रातर्नर्मदायै नमो निशि । नमोऽस्तु नर्मदे तुभ्यं त्राहि मां विषसर्पतः ७

यो जरत्कारुणा जातो जरत्कार्वा महायशाः । तस्य स्मराभि भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष ८

[असितिं चार्थसिद्धिं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । दिवा वा यदि वा रात्रौ नास्ति सर्पभयं भवेत् ९ *

अगस्तिर्माधवश्चैव मुचुकुंदो महामुनिः । कपिलो मुनिरास्तीकः पञ्चैते सुखशायिनः १० *]

खिललक्षणं = " परशास्त्रीयं स्वशाखायामपेक्षावशात्पठ्यते तत्खिलमुच्यते । "

[म० भा० शां० ३२३।१० (कुं०) नीलकंठ-टीका]

सू० १ पाठभेदाः— १ शनैश्चिदसूर्येण आ० । ०रूपाण्या ददे । २ । देहि (तै० ब्रा० ७।६।२२) ।

सू० २ पाठभेदाः— १-०महं दुण्डेना० । [१ घनेन० । अथर्व० १०।४।९] ३ जातमात्रेण । ४ भयवित्रस्ता ।

५ महायशाः । जनमेजयस्य । १० अगस्त्यो माधव० । [* ९-१० बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्येते ।]

(५-६ महाभारते आदि० ५८।२५-२६ कुं०)—

सर्पापसर्प भद्रं ते गच्छ सर्प महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ॥

आस्तीकस्य वचः श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ॥

८ जरत्कारुणाज्जातो, जरत्कारुणाज्जातो । भूमिं गच्छ । महायशाः ।

(महाभारते आदि० ५८।२४ कुं०) यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारौ महायशाः ।

८-९ हरेत् । (महाभारते आदि० ५८।२३ कुं०)

असितं चार्तिमन्तं च सुनीथं चापि यः स्मरेत् । दिवा वा यदि रात्रौ वा नास्य सर्पभयं भवेत् ॥

(३) [क्र० अ० २-७-१५] [क्र० सं० २-३२ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

८ हिरण्यगर्भः । १-२ कुहूः, ३-४ अनुमतिः, ५-८ धाता ।

त्रिष्टुप्, ५ गायत्री; ३, ४, ७ अनुष्टुप् ।

कुहूमहं सुवृत्तं विद्वानापस—मस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।	
सा नो ददातु श्रवणं पितॄणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम	१
कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।	
सं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्पोषं यजमाने दधातु	२
अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम् ।	
आग्निश्च हव्यवाहनो भवतं दाशुषे मयः	३
अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृधि ।	
क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूषि तारिषत्	४
धाता दधातु नो रयि—मीशानो जगतस्पतिः । स नः पूर्णेन वावनत्	५
धाता ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीळहुषे दुरोणे ।	
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः	६
धाता ददातु दाशुषे प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।	
वयं देवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः	७
धाता प्रजानामुत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।	
धाता कृष्टीरनिमिवाभिचष्टे धात्र इन्द्रव्यं घृतवज्जुहोत	८

(४) [क्र० अ० २-८-१२] [ऋग्वेदस्य द्वितीयमण्डलस्थान्ते ।]

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद । भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात् कपिंजल	१
भद्रं वद पुत्रै—भद्रं वद गृहेषु च । भद्रमस्माकं नो वद भद्रं नो अभयं वद	२
भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्ठान्नो वद । भद्रं भद्रं न आ वद भद्रं नः सर्वतो वद	३
असपन्नः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद् भद्रमुत्तरतो गृहे	४
यौवनानि मह्यसि जिग्युषामिव दुन्दुभिः । शकुंतक प्रदक्षिणं शतपत्राभि नो वद	५
आवदुंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्धि नः ।	
यदुत्पतन् वदसि कर्करियथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः	६

सू० ४ पाठभेदाः— १ क-पिंजलः (निरु० ३।४।१८) । २ ०स्माकं वदः ०भयं कृधि । ४ असपन्नं ।
६ (क्र० २।४।३३) ॥

(५) [क्र० अ० ४-२-२५] [क्र० मं० ५।४४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

जागर्षि त्वं भुवने जातवेदो जागर्षि यत्र यजते हविष्मान् ।
इदं हविः श्रद्धधानो जुहोमि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

१

(६) [क्र० अ० ४-३-३] [क्र० मं० ५।४९ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्ना—विरिणो वोदुकेऽपि वा । यदुस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् ?
वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा]

२

(७) [क्र० अ० ४-३-७] [क्र० मं० ५।५१ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महद्भूतं वायसं देवतानाम् ।
असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यशो नारामिवा रुहेम
अंहोमुचंमाङ्गिरसं गयं च स्वस्त्यात्रियं मनसा च ताक्ष्यम् ।
प्रयतपाणिः शरणं प्र पद्ये स्वस्ति संवाधेध्वमयं नो अस्तु

१

२

(८) [क्र० अ० ४-४-२९] [क्र० ५।८४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

वर्षन्तु ते विभाधरि विवो अभ्रस्य विद्युतः । रोहन्तु सर्वबीजा—न्यव ब्रह्माद्विपो जहि ?

(९) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

आ ते गर्भो योनिमैतु पुमान् बाण इवेपुधिम् ।
आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः
करोमि ते प्राजापत्य—मा गर्भो योनिमैतु ते
अनूनः पूर्णो जायता—मश्लोणोऽपिशाचधीतः
पुमस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् ।
तानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नौ
यानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नः ।
तैस्त्वं पुत्रान् विन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव

१

२

३

४

सू० ५।१ (क्र० ५।३।३) ' तेन पासि० ' । सू० ६ पाठभेदाः— १ [निक्षिपेत्तत्प्रयत्नेन त्यक्तेऽन्यत्र भयावहम् । (ऋग्विधाने) । २ तृणं हस्ते धृत्वा उदके निक्षिपेत् ।] यत् स्तृणैरध्ययनं तदधीतं स्तृणानि भव ते भव । सू० ७ पाठभेदाः— १ महाद्भुतं । २ भयं च नो ।

कामः समृद्धयतां मह्यमपराजितमेव मे ।
यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्द्धय

५

(१०) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

अग्रिरैतु प्रथमो देवतानां सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।

तदयं राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमध्वं न रोदात् १

इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।

अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुद्धयतामियम् २

मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वदुदयः सं विशन्तु ।

मा त्वं विकेश्युर आवाधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज

पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमाना ३

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाचम् ।

शीर्ष्णः स्रजमिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशम् ४

देवकृतं ब्राह्मणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिषदः पिशाचान् ।

क्रव्यादो मृत्यूनधरान् पातयामि दीर्घमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः ५

(११) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

॥ अथ श्रीसूक्तम् ॥

(ऋषयः— आनन्द-कदम्-श्रीद-चिह्नीताः श्रीपुत्राः । देवता— श्रीरग्निश्च ।

छन्दः— अनुष्टुप्, ४ बृहती, ५-६ त्रिष्टुप्, १५ आस्तारपंक्तिः)

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्ययीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १

तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् २

अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । श्रियं देवीमुप ह्वये श्रीमीं देवी जुषताम् ३

कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।

पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोप ह्वये श्रियम् ४

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् ।

तां पद्मिनीमीं शरणं प्र पद्ये ऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ५ [१]

सू० ११ पाठभेदाः— १ ० स्रजम्; ममा वह । ३ अश्वपूर्णां; ० प्रबोधिनीम्; देवीर्जु० । ५ पद्मनेमिं, पद्मनेमीं, शरणमहं प्र०; वृणीमि ।

आदित्यवर्णे तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।
 तस्य फलानि तपसा नुदन्तु या अन्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ६
 उपैतु मां देवसखः—कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं वृदातु मे ७
 क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठा—मलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ८
 गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपे ह्वये श्रियम् ९
 मनसुः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः १० [२]
 कर्दमेन प्रजा भूता मयि संभव कर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ११
 आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिकीर्त वस मे गृहे । नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले १२
 आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १३
 आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १४
 तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
 यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो द्वास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम् १५ [३]
 यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् १६
 पद्मानने पद्मविपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि ।
 विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले त्वत्पादपद्मं मयि सं नि धत्स्व १७
 पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षि पद्मसंभवे । तन्मे भजसि पद्माक्षि येन सौख्यं लभाम्यहम् १८
 अश्वदायै गोदायै धनदायि महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकामांश्च देहि मे १९
 पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वाश्वतरी रथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु मे २०
 धनमग्निधनं वायु—धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पति—वरुणो धनमश्विना २१ [४]
 वैनतेय सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मद्यं ददातु सोमिनः २२
 न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः ।
 भवन्ति कृतपुण्यानां भक्त्या श्रीसूक्तजापिनाम् । २३

६ मा यान्तरा०, ममान्तरा । ७ भूतःसु, ० भूतोऽस्तु, ० भूतोऽसि । ऋद्धि, वृद्धि । ११ मे गृहे ।
 १२ स्रजन्तु, स्रजन्ति । १३ यष्करि० । यष्टीं, पुष्टीं० । पिङ्गलां पद्म०, चन्द्रां हिर० । ममा घह । १४, ० यष्टीं,
 पुष्करिणीं यष्टीं, यः करिणीं यष्टिं, पुष्करिणीं पुष्टीं, पुष्करिणीं पुष्टि । १५, लक्ष्मी मलय० । प्रभूति ।
 १६ श्रियः पञ्च० । १८ पद्मासने पद्म । पद्मिनि पद्मपात्रे० । १९ अश्वदायै च गौदायै धनदायै, लभतां ।
 २० हस्त्यश्वादिगवैडकम् । करोतु मां । २१ वरुणं धनमस्तु मे, वरुण धनममस्तु ते, ० धनमश्नुते ।
 २२ मद्यं । २३ श्रीसूक्तजपकारिणाम्; भक्तानां श्रीसूक्तं जपेत् ।

सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमाल्यशोभे ।
 भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्रसीद मह्यम् २४
 विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं भूमिं नमाम्यच्युतवल्लभाम् २५
 महालक्ष्म्यै च विद्महे—विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् २६
 आनन्दः कर्दमः श्रीद—श्रिकृति इति विश्रुताः । ऋषयः श्रियः पुत्राश्च श्रीर्देवीर्देवता मताः २७
 ऋणरोगादिदारिद्र्य—पापक्षुद्रपमृत्यवः । भयंशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा २८ [५]
 श्रीवर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधा—च्छोभमानं महीयते ।
 धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः २९

॥ इति श्रीसूक्तम् ॥ ×

२४ धवलतरा । शुभगन्धमाल्यशोभे, ०शुकगन्धमाल्यशो(शु)भे । ०भूतिकरी । २५ विष्णोः प्रिय० ।
 २६ महादेव्यै । २७ मा विधाच्छुभमानं, ०माविधाच् शुभमानं । २८ आनन्दकर्दमश्रीदचि० । २९ रोगशोक० ।

× श्रीसूक्तस्यान्ते एते श्लोकाः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यन्ते—

(१)

विश्वेश्वर विरूपाक्ष विश्वरूप सदाशिव । शरणं भव भूतेश करुणाकर शंकर १
 हर शंभो महादेव विश्वेशामरवल्लभ । शिव शंकर सर्वात्मन् नीलकंठ नमोऽस्तु ते २
 मृत्युंजयाय रुद्राय नीलकंठाय शंभवे । अमृतेशाय शर्वाय महादेवाय ते नमः ३
 एतानि शिवनामानि यः पठेन्नियतः सकृत् । नास्ति मृत्युभयं तस्य पापपरोगादि किञ्चन ४

(२)

यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 कृष्णाय गोपिनाथाय चक्रिणे मुरवैरिणे । अमृतेशाय गोपाय गोविन्दाय नमो नमः २
 एतान्यनन्तनामानि मण्डलान्ते (सदा) पठेत् । ३

(३)

वासनाद् वासुदेवोऽसि वासितं ते जगत्त्रयं । सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 दश सप्त च नामानि मण्डलान्तेषु यः पठेत् । स शिवस्य पदं गत्वा शिवलोके महीयते २

एतानि शिवनामानि मण्डलान्ते सकृत्पठेत् ।

(१) ३ श्रीमहादेवाय० ।

(१२) [क्र० अ० ४-७-२०] [क्र० सं० ६।४४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणापानौ देह इदं शरीरम् ।

द्वौ प्रत्यश्चावनुलोमौ विसर्गावितं तं मन्ये दशयन्त्रमुत्सम्

१

नखश्च पृष्ठश्च करौ च बाहू जघे चोरू उदरं शिरश्च ।

रोमाणि मांसं रुधिरास्थिमज्जमेतच्छरीरं जलबुद्बुदोपमम्

२

ध्रुवौ ललाटे च तथा च कर्णौ हनू कपोलौ ह्रुवुकस्तथा च ।

ओष्ठौ च दन्ताश्च तथैव जिह्वा मे तच्छरीरं मुखरत्नकोशम्

३

(१३) [क्र० अ० ४-८-४] [क्र० सं० ६।४८ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्रा—विरिणे वोदुकेऽपि वा । यदुस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् ?

वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा]

२

(१४) [क्र० अ० ५-३-३०] [क्र० सं० ७।३५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

शंवतीः पारयन्त्येते तं पृच्छन्ति वचो युजा । अभ्यारं तं यमाकैतुं य एवेदमिति ब्रवन् ?

भासाकैतुं परिस्रुतं भारतीर्ब्रह्मवर्धनीः । संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रवत् २

इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं भानुनेयं सरस्वतीम् । येन सूर्यमरोचय—द्येनेमे रोदसी उभे ३

जुषस्वाग्ने अङ्गिरः काण्वं मेध्यातिथिम् । मा त्वा सोमस्य बर्बृहत् सुतस्य मधुमत्तमः ४

त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देववीतमः । आ शंतम् शंतमाभि—रभिष्टिभिः शान्तिः स्वस्तिमकुर्वत ५

शं नः कनिक्रदद् देवः पर्जन्यो अभि वर्षतु ।

शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ६

(१५) [क्र० अ० ५-४-२२] [क्र० सं० ७।५५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

स्वप्न स्वप्नाधिकरणे सर्वं निष्वापया जनम् । आसूर्यमन्यान् त्स्वापया—व्युषं जाग्रियामहम् ?

अजंगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान् । तस्मिन् हि सर्पः सुधित—स्तेन त्वा स्वापयामसि २

सर्पः सर्पो अजंगरः सर्पिरविषो महान् । तस्य सर्पात् सिन्धव—स्तस्य गाधमशीमहि ३

सू० १२ पाठभेदाः— २ उरश्च पृष्ठीश्च, उरश्च पृष्ठश्च, उरश्च पृष्टिश्च । लोमानि । ३ हनुः ।

सू० १३ पाठभेदाः— १ यस्तृणैरध्ययनं तदधीति ०, यस्तृणैरध्ययनस्तदधीति स्तृणानि भवते भव । स्तृणान्य ० । यत् स्तृणैरध्ययनं ० । सूक्तान्ते स्तृणान्यग्रा ० ॥ २ ॥ (पश्य षष्ठं परिशिष्टम्)

सू० १४ पाठभेदाः— १ ०यन्त्येतं तं, यन्त्येतेदं । अभ्यारं सं । ब्रवत् । २ पुरुस्पृहं । ३ सरस्वती ।

५ शान्तिं स्व०, शान्तिं स्व० ।

सू० १५ पाठभेदाः— १ स्वप्नः, यामिनं । ०व्युषं यद्व्यूहं । ३ यस्य शुष्कार्तिसिन्धवः ० ।

कालिको नाम सपो नवनागसहस्रबलः । यमुनह्रदे ह सो जातोऽ ४ यो नारायणवाहनः
यदि कालिकदूतस्य यदि काःकालिकाद्गयात् ।
जन्मभूमिमतिक्रान्तो निर्विषो याति कालिकः ५
आ याहीन्द्र पृथिविरीळितेभि—र्यज्ञमिमं नो भागधेयं जुषस्व ।
तृप्तां जहुर्मातुलस्येव योषा भागस्ते पैतृष्वसेयी वयामिव ६
यशस्कंरं बलवन्तं प्रभुत्वं तमेव राजाधिपतिर्बभूव ।
संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं दीर्घमायुः ७
कर्कोटको नाम सपो यो वृष्टीविष उच्यते । तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्प नमोऽस्तु ते ८
येऽदो रोचने द्विवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु । येषामप्सु सदस्कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ९
या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीननु । ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः १०
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये द्विवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ११
उग्रायुधाः प्रमतिनः प्रवीरा मायाविनो बलिनो मिच्छमानाः ।
ये देवानसुराः पराभवन् तांस्त्वं वज्रेण मघवन् निवारय १२

(१६) [क्र० अ० ५।६।२०] [क्र० मं० ७।९६ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।
यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम १

(१७) [क्र० अ० ५।७।४] [क्र० मं० ७।१०३ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

उपप्लवत मण्डूकि वर्षमा वद तादुरि । मध्ये ह्रदस्य प्लवस्व निगृह्य चतुरः पदः १

(१८) [क्र० अ० ७।२।१८] [क्र० मं० ९।६७ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्रुतः । ऋषिभिः संभृतो रसो ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् १
पावमानीर्दिशन्तु न इमं लोकमर्थो अमुम् । कामान् त्समर्धयन्तु नो देवीर्देवैः समाहिताः २
येन देवाः पवित्रेणा—त्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु माम् । ३

४ यामुनह्रदे संजातो ह । ५ काकाकालिकाद्गयात्, काकाकालिकाद्गयम्, काःकालिकाद्गयम् । ० भूमिपरिक्रान्तो ।
× ९-११ ये वामी (वा० य० १३-८, ७, ६) । (१६) १ [श्रौ० सू० पू० अ० ३।८]

सू० १७ पाठभेदाः- १ उपप्लवद । मण्डूकी । प्लवस्य । विगृह्य । परः ।

सू० १८ पाठभेदाः- २ म इमं । देवैर्देवीः । ३ सहस्रेण धारेण ।

- प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामं हिशुण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे ४
- इन्द्रः पुनीती सह मां पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । ५
- यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा जातवेदा मूर्जयन्त्या पुनातु ५
- ऋषयस्तु तपस्तेषुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः । तपन्तस्तपसोऽग्रेण पावमानीर्ऋचोऽनुवन् ६ [१]
- यन्मे गर्भे वसंतः पापमुग्रं यज्जायमानस्य च किञ्चिदन्यत् । ७
- जातस्य च यच्चापि च वर्धतो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ७
- मातापित्रोर्यन्न कृतं वचो मे यत् स्थावरं जङ्गममाबभूव । ८
- विश्वस्य तत् प्रहृषितं वचो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ८
- गोघ्नात् तस्करत्वात् स्त्रीवधाद्यच्च किल्बिषम् । ९
- पापकं च चरणेभ्यस् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ९
- ब्रह्मवधात् सुरापानात् स्वर्गस्तेयाद् वृषलिगमनमैथुनसंगमात् । १०
- गुरोर्द्वाराधिगमनाच्च तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १०
- बालघ्नान्मातृपितृवधान्द्रुमितस्करात् सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् । ११
- पापेभ्यश्च प्रतिग्रहात् सद्यः प्रहरति सर्वदुष्कृतं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ११
- क्रयविक्रयाद्योनिदोषाद् भक्षान्द्रोज्यात् प्रतिग्रहात् । १२
- असंभोजनाच्चापि नृशंसं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १२
- दुर्यष्टं दुरधीतं पापं यच्चाज्ञानतो कृतम् । १३
- अयाजिताश्चासंयाज्यास् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १३
- अमन्त्रमन्त्रं यत् किञ्चिद्भूयते च हुताशने । १४
- संवत्सरकृतं पापं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १४
- ऋतस्य योनयोऽमृतस्य धाम विश्वा देवेभ्यः पुण्यगन्धाः । १५
- ता न आपः प्र वहन्तु पापं शुद्धा गच्छामि सुकृतां लोके तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १५ [२]
- पावमानीः स्वस्त्ययनीर्याभिर्गच्छति नान्दुनम् । १६
- पुण्यांश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति १६
- पावमानीः पितृन् देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् । पितृंस्तस्योप वर्तेत क्षीरं सर्पिर्मधूदुकम् १७

५ पुनीती, पुनीहि । मां । मूर्जयन्त्या, ऊर्जयन्त्या । १० वृषलि(ली)गमन० । १० दाराद्धि ग०, दाराभिग० । १७ पावमानीः, पावमानीं, पावमानं । ऋषींस्तस्योप तिष्ठे० ।

पावमानं परं ब्रह्म शुक्रं ज्योतिः सनातनम् । ऋषींस्तस्योप तिष्ठेत क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् १८
 पावमानं परं ब्रह्म ये पठन्ति मनीषिणः । सप्त जन्म भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेदुपारगः १९
 दशोत्तराण्यृचांश्चैव पावमानीः शतानि षट् । एतज्जुह्वन्जपेन् मन्त्रं घोरमृत्युभयं हरेत् २०
 एतत्पुण्यं पापहरं रोगमृत्युभयापहम् । पठतां शृण्वतां चैव वृदाति परमां गतिम् । २१[३]

(१९) [अ० अ० ६।७।२०] [अ० मं० ९।३।५ मन्त्रस्यानन्तरम्]

इल्लैव वामनु वस्तां घृतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ।
 घृतपदी शक्ररी सोमपृष्ठो—प यज्ञमस्थित वैश्वदेवी
 वैश्वदेवी पुनती देव्या गा—यस्यामिमा बह्वयस्तन्वो वीतपृष्ठाः ।
 तया मदन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो रयीणाम्

१

२

(२०) [अ० अ० ७।५।२८] [ऋग्वेदस्य नवममण्डलस्यान्ते ।]

यत्र तत् परमं पदं विष्णोर्लोके महीयते ।
 देवैः सुकृतकर्मभि—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव
 यत्र तत् परमाप्यं भूतानामधिपतिम् ।
 भावभावी च योगीश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव
 यत्र लोकास्तनूत्यजः श्रद्धया तपसा जिताः ।
 तेजश्च यत्र ब्रह्म च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव
 यत्र देवा महात्मानः सेन्द्राश्च समरुद्राणाः ।
 ब्रह्मा च यत्र विष्णुश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव
 यत्र गंगा च यमुना च यत्र प्राची सरस्वती ।
 यत्र सोमेश्वरो देव—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव
 यत्र तद्विष्णुर्महीयते नराणामधिपतिम् ।
 यत्र शङ्खचक्रगदाधरस्मरणं मुक्तिश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायिन्दो परि स्रव

१

२

३

४

५

६

(२१) [अ० अ० ७।६।५] [अ० मं० १०।९ सूक्तस्यानन्तरम्]

ससुषीस्तदपसो दिवा नक्तं च ससुषीः । वरेण्यक्रतूरहमा देवीरवसे हुवे १

१८ पितृस्तस्योप वर्ते । १९ सप्तजन्मा । २० ण्यृचश्चैव; घोरं मृ० । सू० १९ पाठभेदाः— १ इनैव ।
 पदेषु न । ण्यृष्टो । सू० २० पाठभेदाः— २ ऽमाव्यं । भूतानामधिपतिः, देवानामधिपतिः, भूतानामधिपतिः ।
 भावभावि । च योगी च, वयो गीश्च । ३ त्यजाः । ब्रह्मा । ४ ब्रह्म च । [१९।२] (वा० य० १९।४४)

(२२) [क्र० अ० ८।३।६] [क्र० १०।७५।५ मन्त्रस्थानन्तरम् ।]

सितासिते सरिते यत्र संगथे तत्रापुतासो दिवमुत्पतन्ति ।

ये वै तन्वं वि सृजन्ति धीरास्ते जनासो अमृतत्वं भजन्ते

१

(२३) [क्र० अ० ८।३।२८] [क्र० मं० १०।८५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

अविधवा भव वर्षाणि शतं साग्रं तु सुव्रता । तेजस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता १
जनयद्बहुपुत्राणि मा च दुःखं लभेत् क्वचित् । भर्ता ते सोमपा नित्यं भवेद्धर्मपरायणः २
अष्टपुत्रा भव त्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तुश्चैव पितुर्भ्रातु हृदयानंदिनी सदा ३
इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणीं श्रीधरस्य यथा श्रिया । शंकरस्य यथा गौरीं तद्भर्तुरपि भर्तारि ४
अत्रैर्यथानुसूया स्याद् वसिष्ठस्याप्यरुन्धती । कौशिकस्य यथा सतीं तथा त्वमपि भर्तारि ५
ध्रुवैधि पोष्या मयि मह्यं त्वादाद्बृहस्पतिः । मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदः शतम् ६

(२४) [क्र० अ० ८।५।२३] [क्र० मं० १०।१०३ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

असौ या सेना मरुतः परेषामभ्यैति न ओजसा स्पर्धमाना ।

तां गूहत् तमसापव्रतेन यथामीषामन्यो अन्यं न जानात्

१

अन्धा अमित्रा भवता शीर्षाणा अहंय इव ।

तेषां वो अग्निदग्धाना मग्निमूळहानामिन्द्रो हन्तु वरंवरम्

२

(२५) [क्र० अ० ८।६।२] [क्र० मं० १०।१०६ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

हविर्भिरैके स्वरितः सचन्ते सुन्वन्त एके सर्वनेषु सोमान् ।

शचीर्मदन्त उत दक्षिणाभिर्नैज्जिह्वायन्त्यो नरके पताम

१

(२६) [क्र० अ० ८।७।१४] [क्र० मं० १०।१२७ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

॥ अथ रात्रीसूक्तम् ॥

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितरः प्रायु धामभिः ।

दिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठत् आ त्वेषं वर्तते तमः

१

ये ते रात्रि नृचक्षसो युक्तासो नवतिर्नव । अशीतिः संत्वष्टा उतो ते सप्त सप्ततीः २

रात्रीं प्र पद्ये जननीं सर्वभूतनिवेशनीम् । भद्रां भगवतीं कृष्णां विश्वस्य जगतो निशाम् ३

सू० २२ पाठभेदाः— १ सरितो । संगते ।

सू० २३ पाठभेदः— ३ ०नंदनी । [सू० २४] १ यथामीषा अन्यो । १ [अथ० ३।२।६; वा० य० १७।४७; साम० १८६०] २ [अथ० ६।६।७२; साम० १८७१] [सू० २५] नरकं । सू० २६ पाठभेदाः— १ पितुरः प्रायि, पितरप्रायु, पितुरप्रायि, पितुरः प्रायु, । २ सन्त्यष्टा । सप्ततिः, सप्तति । ३ दिशां ।

संवेशिनीं संयमिनीं ग्रहनक्षत्रमालिनीम् ।

प्रपन्नोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहि [भद्रे पारमशीमह्यो नमः]

४

स्तोष्यामि प्रयतो देवीं शरण्यां बहुचप्रियाम् ।

सहस्रसंमितां दुर्गां जातवेदसे सुनवाम सोमम्

५ [१]

शान्त्यर्थं तद् द्विजातीनां मृषिभिः सोमपाश्रिताः ।

ऋग्वेदे त्वं समुत्पन्नाऽरातीयतो नि दहति वेदः

६

ये त्वां देवि प्र पद्यन्ति ब्राह्मणा हव्यवाहनीम् ।

अविद्या बहुविद्या वा स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा

७

ये अग्निवर्णां शुभां सौम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः ।

तांस्तारयति दुर्गाणि नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः

८

दुर्गेषु विषमे घोरं संग्रामं रिपुसंकटे । अग्निचोरनिपातेषु दुष्टग्रहनिवारिणि

९

दुर्गेषु विषमेषु त्वं संग्रामेषु वनेषु च ।

मोहयित्वा प्र पद्यन्ते तेषां मे अभयं कुरु [तेषां मे अभयं कुर्वो नमः]

१० [२]

केशिनीं सर्वभूतानां पञ्चमीति च नाम च ।

सा मां समा निशा देवीं सर्वतः परि रक्षतु [सर्वतः परि रक्षत्वो नमः]

११

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।

दुर्गां देवीं शरणमहं प्र पद्ये सुतरसि तरसे नमः सुतरसि तरसे नमः

१२

दुर्गां दुर्गेषु स्थानेषु शं नो देवीरभिष्टये । य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं रात्रौरात्रौ सदा पठेत् १३

[रात्रिः कुशिकः सोभरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिस्तवो गायत्री ।]

रात्रीसूक्तं जपेन्नित्यं तत्कालमुपपद्यते ।

न योनिं पुनरायाति सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

१४

सू० २६ पाठभेदाः— ४ संवेशनीं, संयमनीं । गृह० । ६ समुपाश्रिताः । ७ त्वां देव । प्रपद्यन्ते? सा नः । ८ अग्निवर्णां सौम्यां । ९ ०दुष्टग्रहनिवारणे, ०षु सर्वग्रहनिवारणे, अग्निचोरनिपाते च सर्वग्रह-निवारणे (रिणि) सर्व (दुष्ट) ग्रहनिवार (रि) ण्यो नमः । १० त्वां? कृणु; तेषां मे अभयं कुर्वो (कृण्वो) नमः । ११ नामुत । समां दिशां देवीं देवी । १३ युग्यं । रात्रीसूक्तं जपेत्सदा । १४ रात्रिः कुशिकः सौभरो रात्रिस्तवो गायत्री, रात्रि कुशिकं सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवं गायत्रं; रात्रिः कुशिकसोभरो रात्रिस्तवो गायत्री । तत्काल उपपद्यते ।

क्षीरेण स्नापिता दुर्गा चन्दनेन विलेपिता	
बिल्वपत्रकृतापीडा नमो दुर्गे नमो नमः	१५ [३]
सर्वभूतपिशाचेभ्यः सर्वसर्पसरीसृपैः ।	
दैवेभ्यो मानुषेभ्यश्च उभयेभ्योऽभिरक्ष माम्	१६
या ऋग्वेदे स्तुता देवी काश्यपेन उदाहृता ।	
जातवेदप्रभा गौरी जातवेदसे सुनवाम सोमम्	१७
सुरासुरैर्द्विजवरैः पिशाचोरगराक्षसैः ।	
अरातिभय उत्पन्ने अरातीयतो नि दहाति वेदः	१८
गजद्वारेऽपथे घोरे संग्रामेषु च गौतमी ।	
सर्वं रक्षतु दुरितं स नः पर्षदाति दुर्गाणि विश्वा	१९
महाभये समुत्पन्ने स्मरन्ति च जपन्ति च ।	
सर्वं तारयन्ते दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः	२० [४]
य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं शृण्वन्ति च जपन्ति च ।	
त्रिषु लोकेषु विख्यातं त्रिषु लोकेषु पूजितम्	२१
अपुत्रो लभते पुत्रान् धनहीनो धनं लभेत् ।	
अचक्षुर्लभते चक्षुर्बद्धो मुच्येत बन्धनात्	२२
व्याधितो मुच्यते रोगादुरोगी श्रियमाप्नुयात् ।	
ददाति कामितं सर्वं कात्यायनि नमोऽस्तु ते	२३ [५]
[उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।	
सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्रमृण रक्ष इन्द्र	[क्र० मं० ७।१०४।२२] १
पिशङ्गभृष्टिमम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण । सर्वं रक्षो निर्वह्य]	[क्र० मं० १।१३३।५] २
(२७) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० मं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम् ।]	
११ सनक-सनन्दन-सनाननादयः । हिरण्यम् । अनुष्टुप् ; ५, ८-९ त्रिष्टुप्, ७ अतिशकरी, ११ जगती ।	
आयुष्यं वर्चस्यं रायस्पोषमौज्जिदम् । इदं हिरण्यं वर्चस्व-जैत्राया विशतादिमाम्	१
उच्चैर्वाजि घृतनापाद् संभासाहं धनंजयम् ।	
सर्वाः समग्रा ऋद्धयो हिरण्येऽस्मिन् समाहिताः	२

[उलूकयातुं १-२ इमौ मन्त्रौ ऋग्वेदस्थौ खिलेषु गणयितुं न योग्यौ ।]

सू० २७ पाठभेदाः- १ विशताडु मां० । (वा० य० ३४।५०) २ त्समाहिताः ।

शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्मानेव जग्रभ । तेन मां सूर्यत्वचमकरं पुरुषं प्रियम् ३
 सम्राजं च विराजं चाभिष्टिर्या च मे ध्रुवा ।
 लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मामिन्द्र सं सृज ४
 अग्नेः प्रजातं परि यद्विरण्यममृतं यज्ञे अधि मर्त्येषु ।
 य एनद्वेदु स इदेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो बिभर्ति ५ [१]
 यद्वेदु राजा वरुणो यदु देवी सरस्वती । इन्द्रो यद्वृत्रहा वेदु तन्मे वर्चस आयुषे ६
 न तद्रक्षांसि न पिशाचाश्चरन्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् ।
 यो बिभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ७
 यदाब्रह्मन् दाक्षायणा हिरण्यं शतानीकाय सुमनस्यमाना ।
 तन्न आ ब्रह्मामि शतशारदायायुष्मान् जरदष्टिर्यथासत् ८
 घृतादुलुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनंजयं धरुणं धारयिष्णु ।
 ऋणकू सपत्नादधरांश्च कृण्वदाऽऽरोह मां महते सौभगाय ९
 प्रियं मां कुरु देवेषु प्रियं राजसु मा कुरु । प्रियं विश्वेषु गोत्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् १०
 अग्निर्येन विराजति सूर्यो येन विराजति ।
 विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराज समिधं कुरु ११ [२]

(२८) [ऋ० अ० ८।७।१६] [ऋ० मं० १।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

(विहव्य आंगिरसः । इन्द्रः । जगती ।)

अवाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिद्वनजिद्वजिद्यः ।
 इमं नो हव्यं विहवे जुपस्वाऽऽस्म कुलो हरिवो मेदिनं त्वा १

(२९) [ऋ० अ० ८।७।१६] [ऋ० मं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

यां कल्पयन्ति नोऽरयः क्रूरां कृत्यां वधूमिव ।
 तां ब्रह्मणापि निर्णुन्नः प्रत्यक्कर्तारमृच्छतु १
 शीर्षण्वतीं कर्णवतीं विषुरूपां भयंकरीम् ।
 यः प्राहिणोद्विहाद्य त्वां वि तं त्वं योजयासुभिः २

[२७] ३ हिरण्यस्वपितुर्मानेव । ०र्मानेव । पुरुषप्रियं । ५ इदेयमर्हति, इदेनमर्हति, इवेदमर्हति, इदेनदर्हति ।
 ७ दाक्षायणं हिरण्यं । (वा० य० ३४।५१) ८ ०मानाः । तन्म आ, तत्ते, तदा । यथासन्, ०सन्, ० सत्, वा,
 यथासम् । (वा० य० ३४।५२) ९ घृतादुलुप्तं, घृतादुल्लुप्तं । सपत्नानध० । (अथ० १९।६२।१) १० गोत्रेषु ।
 ११ विराज्येन । [तै० सं० ४।७।१४।४, तै० ब्रा० २।४।३।३]

येन दिष्टेह ब्रह्मसि	प्रतिकूलमघार्थिनि ।	
तमेवेतो निर्वर्तस्व	मास्मान् मृच्छो अनागसः	३
अभिवर्तस्व कर्तारं	निरस्तास्माभिरोजसा ।	
आयुरस्य निकृन्तस्व	प्रजां च पुरुषादिनि	४
यस्त्वा कृत्ये चकारेह	तं त्वं गच्छ पुनर्नवे ।	
अरातीः कृत्ये नाशय	सर्वाश्च यातुधान्यः	५ [१]
क्षिप्रं कृत्ये निर्वर्तस्व	कर्तुरेव गृहान् प्रति ।	
पशूँश्चैवास्य नाशय	वीरांश्चास्य नि ब्रह्मय	६
यस्त्वा कृत्ये प्रजिघाय	विद्वान् अविदुषो गृहान् ।	
तस्यैवेतः परेत्याशु	तनुं कृधि परुष्परुः	७
प्रतीचीं त्वापसेधतु	ब्रह्म रोचिष्णवमित्रहा ।	
अग्निश्च कृत्ये रक्षोहा	रिप्रहा चाज एकपात्	८
यथा त्वाङ्गिरसः पूर्वे	भृगवश्चाप सेधिरे ।	
अत्रयश्च वसिष्ठाश्च	तथैव त्वाप सेधिम	९
यस्ते परुषि सन्दधौ	रथस्येव विभुर्धिया ।	
तं गच्छ तत्र तेऽयं न	मज्ञातस्ते अयं जनः	१० [२]
यो नः कश्चिद्वृणस्थो वा	कश्चिद्वृण्योऽभि हिंसति ।	
तस्य त्वं द्रोर्विवेद्धोऽग्नि	स्तनूमृच्छस्व हेळिता	११
भवांश्चा देवहेळि	मस्यत पापकृत्त्वेन ।	
हरस्वती त्वं च कृत्ये	मोच्छिषस्तस्य किंचन	१२
यो नः कश्चिदुहाराति	र्मनसा प्रतिभूषति ।	
दूरस्थो वान्तिकस्थो वा	तस्य हृद्यमसृक् पिब	१३
येनासि कृत्ये प्रहिता	दूढ्येनास्मज्जिघांसया ।	
तस्य व्यानच्चाव्यानच्च	हिनस्तु हरसाशनिः	१४
ये नः शिवासः पन्थानः	परायन्ति परावतम् ।	
तैर्देवि राज्याः कृत्या नो	गमयस्वानुकृत्ये	१५ [३]
यद्वि वैषि द्विपद्यस्मान्	यद्वि वैषि चतुष्पदी ।	
निरस्तेतो व्रजास्माभिः	कर्तुंष्टापदी गृहान्	१६

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात् ।
 वृक्षमिव विद्युदाशु तमामूलादनु शोषय
 यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्ट्यघायुर्यश्च नः शपात् ।
 शुने पिष्टमिव क्षामं तं प्रत्यस्य स्वमृत्यवे
 यश्च सापत्नः शपथो यश्च यामीं शपाति नः ।
 ब्रह्मा च यत् क्रुद्धः शपात् सर्वं तत् कृध्यधस्पदम्
 सर्वन्धुश्चाप्यबन्धुश्च यो अस्मौ अभि दासति ।
 तस्य त्वं भिन्ध्यधिष्ठाय पदा विस्फूर्य तच्छिरः

१७

१८

१९

२० [४]

अभि प्रेहिं सहस्राक्षं युक्त्वा तु शपथं रथे ।
 शत्रूनन्विच्छती कृत्ये वृक्षीवाविमतो गृहान्
 परि णो वृद्धाधि शपथान् दहन्नागिरिव हृदम् ।
 शत्रूनेवाभितो जहि दिव्या वृक्षमिवाशनिः
 शत्रून् मे प्रोथ शपथात् कृत्याश्च सुहृदोऽसुहृत् ।
 जिह्वाः श्लक्षणाश्च दुर्हृदुः समिद्धं जातवेदसम्
 असपत्नं पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतः कृधि ।
 अभयं सततं पश्चात् भद्रमुत्तरतो गृहे
 परेहि कृत्ये मा तिष्ठ विन्द्वस्येव पदं नय ।
 मृगस्य हि मृगारिप्रो न त्वा नीकर्तुमर्हति

२१

२२

२३

२४

२५ [५]

अध्न्यास्येव घोररूपे विषुरूपेऽविनाशिनि ।
 जृम्भिता प्रतिगृभ्णीष्व स्वयमादाय चाद्धतम्
 त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापोऽग्निरथानिलः ।
 त्वं ब्रह्मा चैव रुद्रश्च त्वष्टा चैव प्रजापतिः
 आवर्तध्वं निर्वर्तध्वमृतवः परिवत्सराः ।
 अहोरात्राश्चाब्दाश्च त्वं दिशः प्रदिशश्च मे
 त्वं यमं वरुणं सोमं त्वमापोऽग्निरथानिलम् ।
 अत्राहत्य पशूंश्चैव मुत्पादयसि चाद्धतम्

२६

२७

२८

२९

ये मे दमे दारुगर्भे शयानं धिया सहितं पुरुषं निजह्नुः ।
 कुम्भीपाकं नरकं ग्रीवबद्धं हता एवं पुरुषासो यमस्य

३० [६]

अभ्यक्ताक्ता स्वलङ्कृता सर्वं नो दुरितं दह ।	
जानीथाश्चैव कृत्यानां कर्तुन् नृन् पापचेतसः	३१
यथा हन्ति पुरासीनं तथैवेष्वा सुकृन्नरः ।	
तथा त्वया युजा वयं निकृण्म स्थास्तु जङ्गमम्	३२
उत्तिष्ठैव परेहीतो ऽज्ञति किमिहेच्छसि ।	
ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चा—ऽभि कर्त्स्यामि विद्रव	३३
स्वायसाः सन्ति नोऽसयो विद्म चैव पक्वपि ते ।	
तैस्ते निकृण्मस्तान्युग्रे यदि नो जीवयस्वरीन्	३४
मास्योच्छिषो द्विपदं मोत किञ्चिच्चतुष्पदम् ।	
मा ज्ञातीननुजान् पूर्वान् मा वैशि प्रतिवेशिनौ	३५ [७]

शत्रूयता प्रहितासि दुह्येनाभि यथायतः ।	
ततस्तथा त्वा नुदतु योऽयमन्तर्मयि श्रितः	३६
एवं त्वं निकृतास्माभि—ब्रह्मणा देवि सर्वशः ।	
यथेतमाश्रिता गत्वा पापधीनिव नो जहि	३७
यथा विद्युद्धतो वृक्ष आमूलादनु शुष्यति ।	
एवं स प्रतिशुष्यतु यो मे पापं चिकीर्षति	३८
यथा प्रतिशुको भूत्वा तमेव प्रतिधावति ।	
पापं तमेवं धावतु यो मे पापं चिकीर्षति	३९
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टयो जिघांसति ।	
देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	+ ४० [८]

उत्त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्मद्विषो जहि	४१
कुबेर ते मुखं रौद्रं नन्दिन्नानन्दमावह ।	
ज्वरमृत्युभयं घोरं विश नाशय मे ज्वरम्	४२
यो मे करोति प्रद्वारे यो गृहे यो निवेशने ।	
यो मे केशनखे कुर्या—दुश्चने दन्तधावने	४३
प्रतिसर प्रतिधाव कुमारीव पितुर्गृहान् ।	
मूर्धानमेषां स्फोटय पदमेषां कुले कृधि	४४

येन केन प्रकारेण को हि नाम नु जीवति ।

परैषामुपकारार्थं यज्जीवति स जीवति । एतां वैश्वानरीं सर्वदेवानामोऽस्तु ते

१२

न चोरभयं न च सर्पभयं न च व्याघ्रभयं न च मृत्युभयम् ।

यस्यापमृत्युर्न च मृत्युः सर्वं लभते सर्वं जयते

१३ [२]

(३१) [क्र० अ० ८।८।९] [क्र० मं० १०।१५१ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

अथ मेधा-सूक्तम् ।

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधां सप्त ऋषयो ददुः । मेधामिन्द्रश्चाग्निश्च मेधां धाता ददातु ते १

मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विनौ देवा—वा धत्तां पुष्करस्रजा २

या मेधा अप्सरस्सु गन्धर्वेषु च यन्मनः । दैवी या मानुषी मेधा सा मामा विशतादिमाम् ३

यन्मे नोक्तं तद्रमतां शक्यं यदनुब्रुवे ।

निशामतं नि शामहै मयि व्रतं सह व्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा सं गमेमहि ४

शरीरं मे विचक्षणं वाङ् मे मधुमद् दुहाम् ।

अवृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानी स्थः श्रुतं मे मा प्र हासीः ५ [१]

मेधां देवीं मनसा रेजमानां गन्धर्वजुष्टां प्रति नो जुषस्व ।

मह्यं मेधां वद मह्यं श्रियं वद मेधावी भूयासमजरारिण्यु ६

सदस्स्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सुनिं मेधामयासिषम् ७

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तया मामद्यमेधया—ऽग्ने मेधाविनं कुरु ८

मेधाव्युहं सुमनाः सुप्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुशेवः ।

महायशा धारयिष्णुः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरया प्रयोगे ९

सू० ३० पाठभेदाः—१२ विनामनु, हि नाम न, वीनामनु, हीनमनु । वैश्वानरं०, वैश्वानरं देवं सर्वदेव । अग्निं वैश्वानरं वन्दे सर्वदेव नमोऽस्तु ते । १३ यस्यापि मृ० । स सर्वं लभते स सर्वं जयते ।

सू० ३० पाठभेदाः— १ मेधां मह्यं दधातु ते, ददातु मे । २ मेधां मे । ३ अप्सरासु, अप्सरासो, अप्सरेषु । मानुषी युगा । सा माया; मेधा विशतादुमां, मामा विशतादिह । ४ तद्रमतां । यदनुब्रुवे । निशामहै मयि व्रतं सह ब्रह्मणा संगमेमहि, निशामयि मयि... प्रियेण भूयासं व्र० । ५ विचक्षण, मधुमद्दुहा, ०मद्रहा, ०मद्रहां, मधुमत्तमा । अवृतम० । प्र हासीत् । ६ देवीमनसो, देवीं समनसां । मेधावि । ०जरिण्युः । ८ ०मेधया मेधा०, ०मामह्यमेधाग्ने मेधाविनयं ९ ०समनाः, मेधाव्यंसगणः, मेधाव्यं सुमनः । ०मनाः सत्यमुपः सु०, ०मनास्यप्रमतिं सुवीरः । प्रवक्ता-भूयासमस्ये, ०समयं, स्वधया प्रयोगे ।

३१७-८ (वा० य० ३२।१३-१४) २ (वा० य० ३२।१५ सदृशः)

नाशायित्री पलाशस्या—रुषसौ पथिकामसु । अथो ततस्य यक्षमाण—मपापा रोगनाशिनी १०
ब्रह्मवृक्ष पलाश त्वं श्रद्धां मेधां च देहि मे । वृक्षाधिप नमस्तेऽस्तु अत्र त्वं संनिधौ भव ११ [२]

(३२) [ऋ० अ० ८।८।१९] [ऋ० मं० १०।१६१ सूक्तस्यानन्तरम्]

ऊर्ध्वरेखा प्र दहन्ते विष्णुरिममिन्द्राग्नी अमृतं जुषेथाम् ।
मह्यं दधाना उप दीर्घमायुरस्मे धत्तं पुरुभुजा पुरन्धिः ।

(३३) [ऋ० अ० ८।८।२४] [ऋ० मं० १०।१६६ सूक्तस्यानन्तरम्]

येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत् परि गृहीतममृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तःप्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २
यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।
दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ३
यत् प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ४
यस्मिन्नृचः साम यजूंषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभाविवाः
यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ५
सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान् नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव ।
हृत्प्रतिष्ठं यदजिरं यविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ [१]

ये पञ्च पञ्चाशतः शतं च सहस्रं च नियुतं चार्बुदं च ।
ते यज्ञचित्तेष्टकाटं शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ७
वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं—मादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरा—स्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ८
येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा विप्रा वाचा मनसा कर्मणा वा ।
यत् स्वां दिशमनु संयन्ति प्राणिनस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ९
ये मे मनो हृदयं ये च देवा ये अन्तरिक्षं बहुधा कल्पयन्ति ।
ये श्रोत्रं च चक्षुषी संचरन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १०

- यस्येदं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं व्यावृणत इन्दुम् ।
स्थावरं जङ्गमं च द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ११ [२]
- येन द्यौरुग्रा पृथिवी चान्तरिक्षं येन पर्वताः प्रदिशो दिशश्च ।
येनेदं सर्वं जगद्व्याप्तं प्रजानत तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १२
- अव्यक्तं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपुरं शिवम् ।
सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १३
- कैलासशिखरे रम्ये शंकरस्य गृहालयम् ।
देवतास्तत् प्रमोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १४
- आदित्यवर्णं तपसा ज्वलन्तं यत् पश्यसि गुहासु जायमानः ।
शिवरूपं शिवमुदितं शिवालयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १५
- येनेदं सर्वं जगतो बभूव यदेवा अपि महतो जातवेदाः ।
यदेवाद्यं तपसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १६ [३]
- गोभिर्जुष्टो धनेन ह्यायुषा च बलेन च ।
प्रजया पशुभिः पुष्करार्धं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १७
- योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यतेऽनदु ईश्वरः ।
अकार्यो निर्व्रणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १८
- यो वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरः ।
तदुक्तं च यदा ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १९
- प्रयत्नप्राणं ओंकारं प्रणवं च महेश्वरम् ।
यः सर्वं यस्य चित् सर्वं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २०
- यो वै वेद महादेवं प्रणवं पुरुषोत्तमम् ।
ओंकारं परमात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २१ [४]
- ओंकारं चतुर्भुजं लोकनाथं नारायणम् ।
सर्वस्थितं सर्वगतं सर्वव्याप्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २२
- तत् परात् परतो ब्रह्मा तत् परात् परतो हरिः ।
परात् परतरं ज्ञानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २३
- य इदं शिवसंकल्पं सदाधीयन्ति ब्राह्मणाः ।
ते परं मोक्षमाप्स्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २४

अस्ति नास्ति शयित्वा सर्वमिदं नास्ति पुनस्तथैव दृष्टं ध्रुवम् ।

अस्ति नास्ति हितं मध्यमं पदं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २५

अस्ति नास्ति विपरीतो प्रवादो ऽस्ति नास्ति गुह्यं वा इदं सर्वम् ।

अस्ति नास्ति परात् परो यत् परं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २६ [५]

(३४) [क्र० अ० ८।८।४२] [क्र० मं० १०।१८४ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

त्वष्टारूपकर्ता (नेजमेषः) । विष्णुः । अनुष्टुप् ।

नेजमेष परा पत सुपुत्रः पुनरा पत । अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् १

यथेयं पृथिवी मह्युत्ताना गर्भमादधे । एवं तं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे २

विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणा ऽस्यां नार्या गवीन्याम् । पुमांसं पुत्राना धेहि दशमे मासि सूतवे ३

(३५) [क्र० अ० ८।८।४५] [क्र० मं० १०।१८७ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

वत्स आग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अनीकवन्तमूतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे । स नः पर्षदति द्विषः १

(३६) [क्र० मं० ८।८।४९] [ऋग्वेदस्य दशममण्डलस्यान्ते ।]

संज्ञानमुशनावदत् संज्ञानं वरुणोऽवदत् । संज्ञानमिन्द्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितावदत् १

संज्ञानं वः स्वेभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विना युव मिहास्मासु नि यच्छताम् २

यत् कक्षीवां संवननं पुत्रो अङ्गिरसां भवेत् । तेन नोऽद्य विश्वे देवाः सं प्रियां समजीजनन् ३

सं वो मनांसि जानतां समाकूतिर्मनामसि । असौ यो विमना मनः सं समावर्तयामसि ४

नैर्हस्त्यं सेनादरणं परि वर्त्मेतु यद्भुविः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ५

परिवर्त्मान्येषामिन्द्रः पूषा च सस्रतुः ।

तेषां वो अग्निदग्धानामग्निर्मूळहाना मिन्द्रो हन्तु वरंवरम् ६

ऐषु नह्यवृषाजिनं हरिणस्य धियं यथा । परां अमित्रां ऐष त्वर्वाचीं गौरुपाजतु ७

प्राध्वराणां पते वसो होतवरेण्यक्रतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ८

सू० ३४ पाठभेदः- १ दशास्यां पुत्राना ।

सू० ३६ पाठभेदाः- २ वः स्वेभ्यः, वस्वभ्यः, नः स्वेभ्यः । ३ ०वांसंवननो, ०वान्संवननो । ०सामवे, ०सामवेत् समचीचरन् । ४ नमामसि । ५ जनस्तं समावर्त० ।

गोकांमो अन्नकामः प्रजाकाम उत कश्यपः ।

भूतं भविष्यत् प्रस्तौति सह ब्रह्मैकमक्षरं बहुब्रह्मैकमक्षरम् ९

यदक्षरं भूतकृतं विश्वेदेवा उपासते । महं ऋषिमस्य गोप्तारं जमदग्निर्कुर्वतम् १०

जमदग्निराप्यायते छन्दोभिश्चतुर्त्तरैः । राजा सोमस्य भक्षेण ब्रह्मणा वीर्यावता ११

शिवा नः प्रदिशो दिशः सत्या नः प्रदिशो दिशः ।

अजो यत् तेजो ददृशे शुक्रं ज्योतिः परो गुहा १२

यदृषिः कश्यपः स्तौति सत्यं ब्रह्म चराचरं ध्रुवं ब्रह्म चराचरम् ।

त्रयायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्रयायुषम्—ऽगस्त्यस्य त्रयायुषम् १३

यद्वेवानां त्रयायुषं तन्मे अस्तु त्रयायुषं सर्वमस्तु शतायुषं बलायुषम् । १४

तच्छ्रियोरा वृणीमहे गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये ।

दैवीं स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ।

ऊर्ध्वं जिगातु भेषजं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे १५

॥ इति परिशिष्टानि ॥

अष्टौ विकृतयः ।

संहितालक्षणम् ।

परः सन्निकर्षः संहिता । (अष्टाध्याय्यां १।४।१०९ पाणिनिः) (वर्णानामतिशयितः संनिधिः संहितासंज्ञः स्यात्)

[१] संहितामन्त्रः ।

ओषधयः संवदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥

(ऋ० अष्टक ८, अ० ५, व० ११; मं० १०, सू० ९७, मं० २२)

(पदच्छेदपूर्वको) मन्त्रपाठः ।

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस् तं राजन् पारयामसि ॥

पदसंहितालक्षणम् ।

पदविच्छेदोऽसंहितः ॥ (प्रातिशाख्यसूत्रे कात्यायनः)

[२] पदपाठः ।

ओषधयः । सं । वदन्ते । सोमेन । सह । राजा ।
१ २ ३ ४ ५ ६

यस्मै । कृणोति । ब्राह्मणः । तं । राजन् । पारयामसि ॥ १ ॥
७ ८ ९ १० ११ १२

क्रमलक्षणम् ।

क्रमेण पदद्वयस्य पाठः । क्रमपाठो 'योगरूढा संहिता' इत्युच्यते । 'क्रमः स्मृतिप्रयोजनः' (प्रा०सू० ४।१८ कात्यायनः)

[३] क्रमपाठः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा । राज्ञोति राजा ॥
१ २ २ ३ ३ ४ ४ ५ ५ ६ ६ ६

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
७ ८ ८ ९ ९ १० १० ११ ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
१२ १२

[४] पञ्चसन्धिः ।

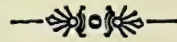
पञ्चसंधिलक्षणम् ।

अनुक्रमश्चोत्क्रमश्च व्युत्क्रमोऽभिक्रमस्तथा । संक्रमश्चेति पञ्चैते जटायान् कथिताः क्रमाः ॥

क्रमः = १ + २; २ + ३ । उत्क्रमः = २ + २; ३ + ३ । व्युत्क्रमः = २ + १; ३ + २ ।

अभिक्रमः = १ + १; २ + २ । संक्रमः = १ + २; २ + ३ ।

(क्रमः)	(उत्क्रमः)	(व्युत्क्रमः)	(अभिक्रमः)	(संक्रमः)
१-२	२-२	२-१	१-१	१-२
ओषधयः सं ।	सं सं ।	समोषधयः ।	ओषधय ओषधयः ।	ओषधयः सं ।
१ २	२ २	२ १	१ १	१ २
सं वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सं ।	सं सं ।	सं वदन्ते ।
२ ३	३ ३	३ २	२ २	२ ३
वदन्ते सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सोमेन ।
३ ४	४ ४	४ ३	३ ३	३ ४
सोमेन सह ।	सह सह ।	सह सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन सह ।
४ ५	५ ५	५ ४	४ ४	४ ५
सह राज्ञा ।	राज्ञा राज्ञा ।	राज्ञा सह ।	सह सह ।	सह राज्ञा ।
५ ६	६ ६	६ ५	५ ५	५ ६
राज्ञेति राज्ञा ।				
६ ६				

‘ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । ’ (क्र० अ० ३।४।१०, मं० ३।६१।१०) इत्यस्य—

पञ्चसन्धिः ।

तत्सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुस्तत् ।	तत्तत् ।	तत्सवितुः ।
सवितुर्वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुर्वरेण्यं ।
वरेण्यं भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं भर्गः ।
भर्गो देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो देवस्य ।
देवस्य धीमहि ।	धीमहि धीमहि ।	धीमहि देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य धीमहि ।
धीमहीति धीमहि ।				

(एवमग्रेऽपि)

विकृति-लक्षणानि ।

शैशिरीये समान्नाये व्यालिनैव^१ महर्षिणा ।

जटाद्या विकृतीरष्टौ लक्ष्यन्ते नातिविस्तरम् ॥ १ ॥

जटा माला शिखा रेखा ध्वजो दण्डो रथो घनः ।

अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥

अष्टौ विकृतयः क्रमपूर्वा भवन्ति । तासु जटा-दण्डसंज्ञके द्वे विकृती मुख्ये । यत एताभ्यामेवान्या विकृतयः संभवन्ति । तत्र जटां शिखाऽनुसरति । तथा च दण्डं माला-रेखा-ध्वज-रथा अनुसरन्ति । घनस्तु जटादण्डानुसरति ।

[१] जटा ।

प्रथमं जटालक्षणम् ।

अनुलोमविलोमाभ्यां त्रिवारं हि पठेत् क्रमम् । विलोमे पदवत्संधिः अनुलोमे यथाक्रमम् ॥

द्वितीयं जटालक्षणम् ।

क्रमे यथोक्ते पदजातमेव द्विरभ्यसेदुत्तरमेव पूर्वम् ।

अभ्यस्य पूर्वं च तथोत्तरे पदे ऽवसानमेवं हि जटाभिधीयते ॥

जटा= अनुलोमः १-२ + विलोमः २-१ + अनुलोमः १-२ ॥ [क्रमः १-२ + व्युत्क्रमः २-१ + संक्रमः १-२]

जटापाठः ।

ओषधयस् सं, समोषधय, ओषधयस् सम् ॥
१ २ २ १ १ २

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते ॥
२ ३ ३ २ २ ३

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन ॥
३ ४ ४ ३ ३ ४

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह ॥
४ ५ ५ ४ ४ ५

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ॥
५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ॥
६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति ॥
७ ८ ८ ७ ७ ८

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणः ॥
८ ९ ९ ८ ८ ९

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं ॥
९ १० १० ९ ९ १०

तं राजन्, राजंस्तं, तं राजन् ॥
१० ११ ११ १० १० ११

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन्पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
११ १२ १२ ११ ११ १२ १२ १२

[२] माला ।

मालाया द्वौ भेदौ पुष्पमाला-क्रममाला चेति । तत्र क्रममालायाः लक्षणम्-

क्रम-मालालक्षणम् ।

ब्रूयात्क्रमविपर्यासावर्धचस्यादितोऽन्ततः । अन्तं चादि नयेदेवं क्रममालेति गीयते ॥

(१ क्रम-माला)

ओषधयः सं । राज्ञेति राज्ञा ॥ सं वदन्ते । राज्ञा सह ॥ वदन्ते सोमेन । सह सोमेन ॥
 १ २ ६ ६ २ ३ ६ ५ ३ ४ ५ ४
 सोमेन सह । सोमेन वदन्ते ॥ सह राज्ञा । वदन्ते सं ॥ राज्ञेति राज्ञा । समोषधयः ॥
 ४ ५ ४ ३ ५ ६ ३ २ ६ ६ २ १
 यस्मै कृणोति । पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति ब्राह्मणः । पारयामसि राजन् ॥
 ७ ८ १२ १२ ८ ९ १२ ११
 ब्राह्मणस्तं । राज्ञस्तं ॥ तं राजन् । तं ब्राह्मणः ॥ राजन्पारयामसि । ब्राह्मणः कृणोति ॥
 ९ १० ११ १० १० ११ १० ९ ११ १२ ९ ८
 पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति यस्मै ॥
 १२ ११

+ क्रम-माला

ओषधयः सं । १ राज्ञेति राज्ञा
 सं वदन्ते । ३ ४ राज्ञा सह ।
 वदन्ते सोमेन । ५ ६ सह सोमेन ।
 सोमेन सह । ७ ८ सोमेन वदन्ते ।
 सह राज्ञा । ९ १० वदन्ते सं ।
 राज्ञेति राज्ञा । ११ १२ समोषधयः ।
 यस्मै कृणोति । १३ १४ पारयामसीति पारयामसि ।
 कृणोति ब्राह्मणः । १५ १६ पारयामसि राजन् ।
 ब्राह्मणस्तं । १७ १८ राज्ञस्तं ।
 तं राजन् । १९ २० तं ब्राह्मणः ।
 राजन् पारयामसि । २१ २२ ब्राह्मणः कृणोति ।
 पारयामसीति पारयामसि । २३ २४ कृणोति यस्मै ।

+ क्रममालायाः पठनक्रमोऽत्राङ्के प्रदर्शितः ।

(क्रम-माला)

[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]		[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]	
[१] १ ओषधयः सं — राज्ञेति राज्ञा	६	[२] ७ यस्मै कृणोति — पारयामसीति पारयामसि	१२
२ सं वदन्ते — राज्ञा सह	५	८ कृणोति ब्राह्मणः — पारयामसि राजन्	११
३ वदन्ते सोमेन — सह सोमेन	४	९ ब्राह्मणस् तं — राज्ञस्तं	१०
४ सोमेन सह — सोमेन वदन्ते	३	१० तं राजन् — तं ब्राह्मणः	९
५ सह राज्ञा — वदन्ते सं	२	११ राजन् पारयामसि — ब्राह्मणः कृणोति	८
६ राज्ञेति राज्ञा — समोषधयः	१	१२ पारयामसीति पारयामसि — कृणोति यस्मै	७

(२ पुष्पमाला ।)

पुष्पमाला-लक्षणम् ।

माला मालेव पुष्पाणां पदानां ग्रन्थिनी हि सा । आवर्तन्ते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥

जटावदेव पुष्पमाला भवति । तत्र प्रतिपदं विराम इतिकारश्चेति विशेषः । केचिच्च पुष्पमालाया-
मितिकारं पदसन्धिस्थानेऽपि वदन्ति । यथा- “समोषधयः” इति ‘सम् ओषधयः’ । “ब्राह्मणस्तं”
इति ‘ब्राह्मणः तम्’ । “राज्ञस्तं” इति राजन् तम् । इत्यादिः ।

(क्रमः) विरामः (व्युत्क्रमः) विरामः (संक्रमः)

१ ओषधयः सं	समोषधयः	ओषधयः सं ।	इति । (विराम)
२ सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते	” ”
३ वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन	” ”
४ सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह	” ”
५ सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	” ”
६ राज्ञेति राज्ञा			
७ यस्मै कृणोति	कृणोति यस्मै	यस्मै कृणोति	” ”
८ कृणोति ब्राह्मणः	ब्राह्मणः कृणोति	कृणोति ब्राह्मणः	” ”
९ ब्राह्मणस्तं	तं ब्राह्मणः	ब्राह्मणस्तं	” ”
१० तं राजन्	राज्ञस्तं	तं राजन्	” ”
११ राजन्पारयामसि	पारयामसि राजन्	राजन्पारयामसि	
१२ पारयामसीति पारयामसि ।			

[३] शिखा ।

शिखा-लक्षणम् ।

पदोत्तरां जटामेव शिखामार्याः प्रचक्षते ।

ओषधयः सं, समोषधय, ओषधयः सं, — वदन्ते ।
 १ २ २ १ १ २ ३

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते, — सोमेन ।
 २ ३ ३ २ २ ३ ४

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन, — सह ।
 ३ ४ ४ ३ ३ ४ ५

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह, — राज्ञा ।
 ४ ५ ५ ४ ४ ५ ६

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ।
 ५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
 ६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति, — ब्राह्मणः ।
 ७ ८ ८ ७ ७ ८ ९

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणस्—तम् ।
 ८ ९ ९ ८ ८ ९ १०

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं, — राजन् ।
 ९ १० १० ९ ९ १० ११

तं राजन्, राजन्स्तं, तं राजन्, — पारयामसि ।
 १० ११ ११ १० १० ११ १२

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन् पारयामसि ।
 ११ १२ १२ ११ ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ।
 १२ १२

[४] रेखा ।

रेखा-लक्षणम् ।

क्रमाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चपदक्रममुदाहरेत् । पृथक्पृथग्विपर्ययस्य लेखाभाहुः पुनः क्रमात् ॥

पूर्वार्धस्य—

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सं ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 सोमेन सह । सह राजा । राज्ञेति राजा ॥

उत्तरार्धस्य—

- २ = यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै । यस्मै कृणोति ॥
 ३ = कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥
 ४ = ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि । पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥
 तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ॥

[यद्वा सर्वस्य मन्त्रस्य]

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सम् ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 ५ (पदपञ्चकं) = सोमेन सह राजा यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै राजा सह सोमेन । सोमेन सह ।
 ६ (पदषट्कं) = सह राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा सह ।
 सह राजा ॥

७ (पदसप्तकं) = राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ।

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा । राजा यस्मै ॥

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।

पारयामसीति पारयामसि ॥

[५] ध्वजः ।

ध्वज-लक्षणम् ।

ब्रूयादादेः क्रमं सम्यगन्तादुत्तारयेद्यदि । वर्गे च ऋचि वा यत्र पठनं स ध्वजः स्मृतः ॥

(आदेः क्रमः)

(अन्तादुत्तारणं)

१ ओषधयः सं ।	२ पारयामसीति पारयामसि ।
३ सं वदन्ते ।	४ राजन् पारयामसि ।
५ वदन्ते सोमेन ।	६ तं राजन् ।
७ सोमेन सह ।	८ ब्राह्मणस्तं ।
९ सह राज्ञा ।	१० कृणोति ब्राह्मणः ।
११ राज्ञेति राज्ञा ।	१२ यस्मै कृणोति ।
१३ यस्मै कृणोति ।	१४ राज्ञेति राज्ञा ।
१५ कृणोति ब्राह्मणः ।	१६ सह राज्ञा ।
१७ ब्राह्मणस्तं ।	१८ सोमेन सह ।
१९ तं राजन् ।	२० वदन्ते सोमेन ।
२१ राजन् पारयामसि ।	२२ सं वदन्ते ।
२३ पारयामसीति पारयामसि ।	२४ ओषधयः सं ।

अत्र विशेषः ।

१ अत्र ध्वजस्य पठनक्रमोऽङ्कैः प्रदर्शितः ।

२ यथा मन्त्रस्यैकस्यैवं ध्वजो भवति, तथैव पञ्च-षट्-सप्त-मन्त्रसंख्याकस्य वर्गस्याप्येवमेव ध्वजो भवति ।

तत्र वर्गादिस्थितस्य पदद्वयस्य वर्गान्तस्थेन पदेन द्विरुक्तेनेतिकारसहितेन च संबद्धो ज्ञातव्यः ।

यथा 'अग्निमीळे...आ गमदिति आ गमत्' इति प्रथमस्य वर्गस्य ऋग्वेदस्य ध्वजो बोद्धव्यः ।

ॐ वर्गे वा ऋचि वा यः स्थापठितः स ध्वजः स्मृतः । इति वा पाठः ।

[६] दण्डः ।

दण्ड-लक्षणम् ।

क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् । अर्धर्चादेवमुक्तोऽयं क्रमदण्डोऽभिधीयते ॥

पूर्वार्धस्य-

२ = ओषधयः सं ॥ समोषधयः ।

३ = ओषधयः सं । सं वदन्ते ॥ वदन्ते समोषधयः ।

४ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

५ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह ॥ सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

६ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा ॥

राजा सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा ॥ राज्ञेति राजा ।

उत्तरार्धस्य-

२ = यस्मै कृणोति ॥ कृणोति यस्मै ।

३ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥ ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

४ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥ तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

५ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् ॥ राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

६ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसि राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसीति पारयामसि ।

[७] रथः ।

रथ-लक्षणम् ।

पादशोऽर्धचंशो वापि सहोक्त्या दण्डवद्रथः ।

रथस्त्रिविधः । द्विचक्रस्त्रिचक्रश्चतुश्चक्रश्चेति । तत्र द्विचक्रो रथोऽर्धचंशो भवति । त्रिचक्रस्तु रथः प्रतिपादे समानपद-
संख्यायुतस्य गायत्रीछन्दस्कस्यैव मन्त्रस्य भवति । चतुश्चक्रो रथस्तु पादश एव भवति ।

(१) द्विचक्रो रथः (अर्धचंशः)
(पूर्वाधः) (उत्तरार्धः)

[१] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।
समोषधयः । कृणोति यस्मै ।

(प्रथम एकपात्क्रमः)

(व्युत्क्रमः)

[२] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(द्वितीयो द्विपात्क्रमः)

”

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

वदन्ते समोषधयः । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[३] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(तृतीयस्त्रिपात्क्रमः)

”

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

सोमेन वदन्ते समोषधयः । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[४] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(चतुर्थश्चतुष्पात्क्रमः)

”

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

सह सोमेन वदन्ते समोषधयः । राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[५] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(पञ्चमः पञ्चपात्क्रमः)

”

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

(५) सह राजा । राजन् पारयामसि ।

राजेति राजा । पारयामसीति पारयामसि ।

(समाप्तिः)

(२) द्विचक्रो रथः ।

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥

ऋ० १।१।१

अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया । अकारि रत्नधातमः ॥

ऋ० १।२०।१

मन्त्रद्वयस्य सहोक्त्याऽपि द्विचक्रो रथो भवति । सहोक्तिपाठभेदेन स द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमः—

(ऋ० १।१।१) (ऋ० १।२०।१)

[१] अग्निमीळे । अयं देवाय ॥

ईळेऽग्निं । देवायायं ॥

[२] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने ॥

पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥

[३] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः ॥

यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[४] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः ॥

देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[५] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमृत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ॥

ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[६] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमृत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ।

ऋत्विजमित्यृत्विजं । आसयेत्यासया ॥

[७] होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारि ॥

होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातममिति रत्नऽधातमं । रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(३) द्विचक्रो रथः ।

पूर्वोक्तयोर्द्वयोर्मन्त्रयोः सहोक्त्या द्विचक्रो रथो भवति । तस्य द्वितीयः प्रकारो यथा—

(क्र० १।१।१)	(क्र० १।२०।१)	(क्र० १।१।१)	(क्र० १।२०।१)
[१](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥	[५](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥
ईळेऽग्निं	। देवायाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं	। देवाय जन्मने ॥
[२](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य	। जन्मने स्तोमः ॥
(२) ईळे पुरोहितं	। देवाय जन्मने ॥	‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।	
पुरोहितमीळेऽग्निं	। जन्मने देवायाय ॥	(४) यज्ञस्य देवं	। स्तोमो विप्रैभिः ॥
[३](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥	(५) देवमृत्विजं	। विप्रैभिरासया ॥
(२) ईळे पुरोहितं	। देवाय जन्मने ॥	ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ।	
(३) पुरोहितं यज्ञस्य	। जन्मने स्तोमः ॥	आसया विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ।	
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥		[६](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥
स्तोमो जन्मने देवायाय ॥		(२) ईळे पुरोहितं	। देवाय जन्मने ॥
[४](१) अग्निमीळे	। अयं देवाय ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य	। जन्मने स्तोमः ॥
(२) ईळे पुरोहितं	। देवाय जन्मने ॥	‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।	
(३) पुरोहितं यज्ञस्य	। जन्मने स्तोमः ॥	(४) यज्ञस्य देवं	। स्तोमो विप्रैभिः ॥
‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।		(५) देवमृत्विजं	। विप्रैभिरासया ॥
(४) यज्ञस्य देवं	। स्तोमो विप्रैभिः ॥	(६) ऋत्विजमित्यृत्विजं	। आसयेत्यासया ॥
देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥		[७](१) होतारं रत्नधातमं	। अकारि रत्नधातमः ॥
विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥		रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारिः ॥	
		होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥	
		रत्नधातममिति रत्नऽधातमं ।	
		रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥	

(४) त्रिचक्रो रथः ।

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ (क्र० १।२२।१९)

इत्यस्य त्रिपदागायत्रीछन्दस्कस्य मन्त्रस्य प्रतिपादं समानपदसंख्यत्वात्त्रिचक्रो रथो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)	(द्वितीयः पादः)	(तृतीयः पादः)	
[१] (१) विष्णोः कर्माणि ।	यतो ब्रतानि ।	इन्द्रस्य युज्यः ।	(प्रथमः क्रमः)
कर्माणि विष्णोः ।	ब्रतानि यतः ।	युज्य इन्द्रस्य ।	(व्युत्क्रमः)
[२] (१) विष्णोः कर्माणि ।	यतो ब्रतानि ।	इन्द्रस्य युज्यः ।	(द्वितीयः क्रमः)
(२) कर्माणि पश्यत ।	ब्रतानि पस्पशे ।	युज्यः सखा ।	"
	पश्यत कर्माणि विष्णोः ।	पस्पशे ब्रतानि यतः ।	सखा युज्य इन्द्रस्य । (व्युत्क्रमः)
(प्रथमः पादः) विष्णोः कर्माणि ।	कर्माणि पश्यत ।	पश्यतेति पश्यत ।	(समाप्तिः)
(द्वितीयः ") यतो ब्रतानि ।	ब्रतानि पस्पशे ।	पस्पश इति पस्पशे ।	"
(तृतीयः ") इन्द्रस्य युज्यः ।	युज्यः सखा ।	सखेति सखा ।	"

(५) चतुश्चक्रो रथः ।

चतुश्चक्रो रथश्चतुष्पान्मन्त्रस्य पादशो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)	(द्वितीयः पादः)	(तृतीयः पादः)	(चतुर्थः पादः)	
[१] (१) ओषधयः सं ।	सोमेन सह ।	यस्मै कृणोति ।	तं राजन् ।	(प्रथमः क्रमः)
समोषधयः ।	सह सोमेन ।	कृणोति यस्मै ।	राजंस्तं ।	(व्युत्क्रमः)
[२] (१) ओषधयः सं ।	सोमेन सह ।	यस्मै कृणोति ।	तं राजन् ।	(द्वितीयः क्रमः)
(२) सं वदंते ।	सह राजा ।	कृणोति ब्राह्मणः ।	राजन्पारयामसि ।	"
	वदंते समोषधयः ।	राजा सह सोमेन ।	ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।	पारयामसि राजंस्तं । (व्युत्क्रमः)
(प्रथमः पादः) ओषधयः सं ।	सं वदंते ।	वदंत इति वदन्ते ।		(समाप्तिः)
(द्वितीयः ") सोमेन सह ।	सह राजा ।	राजेति राजा ।		"
(तृतीयः ") यस्मै कृणोति ।	कृणोति ब्राह्मणः ।	ब्राह्मण इति ब्राह्मणः ।		"
(चतुर्थः ") तं राजन् ।	राजन्पारयामसि ।	पारयामसीति पारयामसि ।		"

[८] घनः ।

घनश्चतुर्विधः । घनो घनबहुभश्च । तौ च प्रत्येकं द्विधा भवतः ।

[१] प्रथमं घन-लक्षणम् ।

अन्तात्क्रमं पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिक्रमं नयेदन्तं घनमाहुर्मनीषिणः ॥

(१) पूर्वार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[१] राज्ञेति राज्ञा । सह राज्ञा । सोमेन सह । वदन्ते सोमेन । सं वदन्ते । ओषधयः सं-
(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ।

(२) उत्तरार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[२] पारयामसीति पारयामसि । राजन् पारयामसि । तं राजन् । ब्राह्मणस्तं । कृणोति ब्राह्मणः ।
यस्मै कृणोति-

(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[२] द्वितीयं घनलक्षणम् ।

शिखाभुक्त्वा विपर्यस्य तत्पदानि पुनः पठेत् । अयं घन इति प्रोक्त [इत्यष्टौ विकृतीः पठेत्] ॥

[१]

←	शिखापाठः	→	←	तस्य विपर्यासः	→	←	तत्पदानां पुनःपाठः	→
ओषधयः सं	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते	वदन्ते	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते॥			
सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन	सोमेन	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन ॥			
वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह	सह	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह ॥			
सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा	राज्ञा	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा ॥			
सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	॥	राज्ञेति राज्ञा ॥				

[२]

यस्मै कृणोति कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणः ॥
कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं ॥
ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् राजंस्तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् ॥
तं राजन् राजंस्तं तं राजन् पारयामसि पारयामसि राजंस्तं तं राजन् पारयामसि ॥
राजन् पारयामसि पारयामसि राजन् । राजन् पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ।

घनपाठः ।

द्वितीयघनलक्षणस्यान्यदुदाहरणम् ।

(१ शिखापाठः, २ तस्यविपर्ययः, ३ तत्पदानां च पुनः पाठो घनः ।)

गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उद्वंशमिव येमिरे ।

(क्र० १।१०।१)

(१) प्रथमोऽर्धः ।

[१] गायन्ति त्वा, त्वा गायन्ति, गायन्ति त्वा, गायत्रिणो; गायत्रिणस्त्वा गायन्ति । गायन्ति त्वा
गायत्रिणः ॥[२] त्वा गायत्रिणो, गायत्रिणस्त्वा, त्वा गायत्रिणो,ऽर्चन्त्य;—ऽर्चन्ति गायत्रिणस्त्वा ।
त्वा गायत्रिणोऽर्चन्ति ॥[३] गायत्रिणोऽर्चन्त्य,—ऽर्चन्ति गायत्रिणो, गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम—ऽर्कमर्चन्ति गायत्रिणो ।
गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम् ॥

[४] अर्चन्त्यर्कम—ऽर्कमर्चन्त्य—ऽर्चन्त्यर्कम—ऽर्किणो;ऽर्किणोऽर्कमर्चन्त्य—ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ॥

[५] अर्कमर्किणो,—ऽर्किणोऽर्कम—ऽर्कमर्किणः ॥ अर्किण इत्यर्किणः ॥

(२) द्वितीयोऽर्धः ।

[१] ब्रह्माणस्त्वा, त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा, शतक्रतो; शतक्रतो त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा
शतक्रतो ॥

[२] त्वा शतक्रतो, शतक्रतो त्वा, त्वा शतक्रतु, उदु—च्छतक्रतो त्वा । त्वा शतक्रतु उत् ॥

[३] शतक्रतु उदुच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव; वंशमिवोच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव ॥
शतक्रतो इति शतऽक्रतो ॥

[४] उद्वंशमिव, वंशमिवोदुद्वंशमिव, येमिरे; येमिरे वंशमिवोदुद्वंशमिव येमिरे ॥

[५] वंशमिव येमिरे, येमिरे वंशमिव, वंशमिव येमिरे ॥

वंशमिवेति वंशम् इव । येमिर इति येमिरे ॥

पञ्चसंध्युक्तो घनपाठः ।

(घनबल्लभः)

पदद्वयस्य क्रमोत्क्रमव्युत्क्रमाभिक्रमसंक्रमैः पञ्चसंध्युक्तो भवति । अनुलोमविलोमानुलोमैर्जटापाठो जायते । जटया सहोत्तरपदपाठेन शिखापाठो भवति । क्रममुत्तरा, विपर्यस्य, पुनश्च क्रमपाठे कृते ध्वजो भवति । जटादण्डाभ्यां घनपाठः सिद्ध्यति । सर्वमेवैतत्पञ्चसंध्युक्ते घनपाठे घनबल्लभे समुच्चयेन संगच्छते । पञ्चसंध्युक्तेन अन्तादादि-पर्यन्तमादेरन्तपर्यन्तं च पाठेन द्वितीयो घनबल्लभः सिद्ध्यति ।

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

(ऋ० १।२५।२६)

[१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥

परां मे, मे परा, परां मे, यन्ति; यन्ति मे परा, परां मे यन्ति ॥

[२] मे यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति मे । मे मे । मे यन्ति ॥

मे यन्ति, यन्ति मे, मे यन्ति, धीतयो; धीतयो यन्ति मे, मे यन्ति धीतयः ॥

[३] यन्ति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति धीतयः ॥

यन्ति धीतयो, धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो, गावो; गावो धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो गावः ॥

[४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ।

धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावो; न; न गावो धीतयो, धीतयो गावो न ॥

[५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥

गावो न, न गावो, गावो न, गव्यूती;—गव्यूतीर्न गावो, गावो न गव्यूतीः ॥

[६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ।

न गव्यूती, गव्यूतीर्न, न गव्यूतीर—ऽन्व;—ऽनु गव्यूतीर्न, न गव्यूतीरनु ॥

[७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ।

गव्यूतीरन्व—ऽनुगव्यूती—गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥

[८] इच्छन्तीरुरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छन्तीः । इच्छन्तीरिच्छन्तीः ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसं ॥

इच्छन्तीरुरुचक्षसं—मुरुचक्षसमिच्छन्ती—रिच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

पञ्चसंध्युक्तो जटापाठः ।

◀—पञ्चसंधिपाठः—▶ ▶—जटापाठः—▶

[१] परा॑ मे । मे॒ मे । मे॒ परा॑ । परा॑ परा॑ । परा॑ मे ॥ परा॑ मे, मे॒ परा॑, परा॑ मे ॥

[२] मे॒ यंति॑ । यंति॑ यंति॑ । यंति॑ मे । मे॒ मे । मे॒ यंति॑ ॥ मे॒ यंति॑, यंति॑ मे, मे॒ यंति॑ ॥

[३] यंति॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ यंति॑ । यंति॑ यंति॑ । यंति॑ धी॒तयः॑ ॥

यंति॑ धी॒तयो॑, धी॒तयो॑ यंति॑, यंति॑ धी॒तयः॑ ॥

[४] धी॒तयो॑ गावः॑ । गावो॑ गावः॑ । गावो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ धी॒तयः॑ । धी॒तयो॑ गावः॑ ॥

धी॒तयो॑ गावो॑, गावो॑ धी॒तयो॑, धी॒तयो॑ गावः॑ ॥

[५] गावो॑ न । न न । न गावः॑ । गावो॑ गावः॑ । गावो॑ न ॥ गावो॑ न, न गावो॑, गावो॑ न ॥

[६] न गव्यू॒तीः । गव्यू॒तीर्गव्यू॒तीः । गव्यू॒तीर्न । न न । न गव्यू॒तीः ॥ न गव्यू॒तीर्गव्यू॒तीर्न न गव्यू॒तीः ॥

[७] गव्यू॒तीरनु॑ । अन्वनु॑ । अनु॑ गव्यू॒तीः । गव्यू॒तीर्गव्यू॒तीः । गव्यू॒तीरनु॑ ॥

गव्यू॒तीरन्वनु॑ गव्यू॒तीर्गव्यू॒तीरनु॑ ॥ अन्वित्यनु॑ ॥

[८] इच्छंती॑रुरुचक्ष॑सं । उरुचक्ष॑समुरुचक्ष॑सं । उरुचक्ष॑समिच्छंती॑ः । इच्छंती॑रिच्छंती॑ः ।

इच्छंती॑रुरुचक्ष॑सं ॥

इच्छंती॑रुरुचक्ष॑समुरुचक्ष॑समिच्छंती॑रिच्छंती॑रुरुचक्ष॑सं ।

उरुचक्ष॑समित्युरुचक्ष॑सं ॥

[एवमेव पञ्चसंध्युक्ताः सर्वा अपि विकृतयः पठ्यन्ते वेदविद्भिः ।]

पदक्रमविशेषज्ञो वर्णक्रमविचक्षणः ।

स्वरमात्राविशेषज्ञो गच्छेदाचार्यसंपदम् ॥

संहितापाठतः पुण्यं द्विगुणं पदपाठतः ।

त्रिगुणं क्रमपाठेन जटापाठेन षड्गुणम् ॥ (वराहपुराणे)

अथ भगवत्कात्यायनविरचिता ऋग्वेद-सर्वानुक्रमणी ।

अथ ऋग्वेदान्नाये शाकलके सूक्तप्रतीकऋक्संख्यऋषिदैवतच्छन्दांस्यनुक्रमिष्यामो यथोपदेशं । न ह्येतज्ज्ञानमृते श्रौतस्मार्तकर्मप्रसिद्धिः । मंत्राणां ब्राह्मणार्षेयच्छन्दोदैवतविद् याजनाध्यापनाभ्यां श्रेयोऽधिगच्छतीति । एताभ्यामेवानेवंविदो यातयामानि च्छन्दांसि भवन्ति । स्थाणुं वच्छन्ति, गर्ते वा पात्यते, प्रमीयते वा, पापीयान्भवतीति विज्ञायते ॥१॥ [१]

अथ ऋषयः ॥१॥ शतर्चिन आद्ये मंडले, ऽस्ये क्षुद्रसूक्तमहासूक्ता, मध्यमेषु माध्यमाः ॥२॥ कचिदर्थचिद्विशेषितं ब्रह्मर्षिमस्त्रियमनुक्तगोत्रमांगिरसं विद्यात् ॥३॥ यस्य वाक्यं स ऋषिः ॥४॥ या तेनोच्यते सा देवता ॥५॥ यदक्षरपरिमाणं तच्छन्दः ॥६॥ अर्थेणसव ऋषयो देवताश्छन्दोभिरुपाधावन् ॥७॥ तिस्र एव देवताः क्षित्यंतरिक्षयुस्थाना, अग्निर्वायुः सूर्य इति ॥८॥ एवं व्याहृतयः प्रोक्ता व्यस्ताः ॥९॥ समस्तानां प्रजापतिः ॥१०॥ ओंकारः सर्वदेवत्यः, पारमेष्ठ्यो वा ब्राह्मो, देव, आध्यात्मिकः ॥११॥ तत्तत्स्थाना अन्यदेवतास्तद्विभूतयः ॥१२॥ कर्मपृथक्त्वाद्धि पृथगभिधानस्तुतयो भवन्ति ॥१३॥ एकैव वा महानात्मा देवता ॥१४॥ स सूर्य इत्याचक्षते ॥१५॥ स हि सर्वभूतात्मा ॥१६॥ तदुक्तमृषिणा 'सूर्य आत्मा जगतस्तस्थु-पश्चेति' ॥१७॥ तद्विभूतयोऽन्या देवताः ॥१८॥ तदप्येतदचोक्तं ॥१९॥ 'इंद्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरिति' ॥२०॥ यथाभिधानं त्वनुक्रमिष्यामः ॥२१॥ प्रायेणैन्द्रे मरुतः ॥२२॥ राज्ञां च दानस्तुतयः ॥२३॥ [२]

अथ च्छन्दांसि ॥१॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्बृहतीपङ्क्तित्रिष्टुप्जगत्यतिजगतीशकर्यतिशकर्यण्यत्यष्टीष्टत्यतिष्टतयः ॥२॥ चतुर्विंशत्यक्षरादीनि चतुरुत्तराणि ॥३॥ ऊनाधिकेनैकेन निचृद्भुरिजौ ॥४॥ द्वाभ्यां विराट्स्वरजौ ॥५॥ पादपूरणार्थं तु क्षेप्रसंयोगैकाक्षरीभावान्व्यूहेत् ॥६॥ आद्ये तु सप्तवर्गे पादविशेषात्संज्ञविशेषाः ॥७॥ ताननुक्रामंत एवोदाहरिष्यामः ॥८॥ विराटरूपा विराट्स्थानाश्च बहूना अपि त्रिष्टुभ एवेत्युद्देशः ॥९॥ तत्र दशैकादशद्वादशाक्षराणां वैराजत्रैष्टुभजागता इति संज्ञाः ॥१०॥ अनादेशेऽष्टाक्षराः पादाः ॥११॥ चतुष्पदाश्चर्चः ॥१२॥ [३]

प्रथमं छंदस्त्रिपदा गायत्री ॥१॥ पंचकाश्चत्वारः षट्कश्चैकश्चतुर्थश्चतुष्को वा पदपङ्क्तिः ॥२॥ षट्सप्तैकादशा उष्णिगगर्भा ॥३॥ त्रयः सप्तकाः पादनिचृत् ॥४॥ मध्यमः षट्कश्चेदतिनिचृत् ॥५॥ दशकश्चेद्वयमध्या ॥६॥ यस्यास्तु षट्कसप्तकाष्टकाः सा वर्धमाना ॥७॥ विपरीता प्रतिष्ठा ॥८॥ द्वौ षट्कौ सप्तकश्च ह्रसीयसी ॥९॥ [४]

द्वितीयमुष्णिक् त्रिपदांत्यो द्वादशकः ॥१॥ आद्यश्चेत्पुरउष्णिक् ॥२॥ मध्यमश्चेत्कुकुप् ॥३॥ त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्भ्यंकुशिरा ॥४॥ एकादशिनोः परः षट्कस्तनुशिरा ॥५॥ मध्ये चेत्पिपीलिकमध्या ॥६॥ आद्यः पंचकस्त्वयोऽष्टका अनुष्टुगगर्भा ॥७॥ चतुःसप्तकोष्णिगेव ॥८॥ [५]

तृतीयमनुष्टुप् ॥१॥ पंच पंचकाः षट्कश्चैको महापदपङ्क्तिः ॥२॥ जागतावष्टकश्च कृतिः ॥३॥ मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या ॥४॥ नवकयोर्मध्ये जागतः काविराट् ॥५॥ नववैराजत्रयोदशैर्नष्टरूपी ॥६॥ दशकास्त्रयो विराट् ॥७॥ एकादशका वा ॥८॥ [६]

चतुर्थं बृहती तृतीयो द्वादशकः ॥१॥ आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती ॥२॥ द्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहती वा स्कंधोऽग्नीवी वा

[१] ब्राह्मण आर्षेयः । स श्रेयोऽधिगच्छतीत्येताभ्यां । अधिगच्छति । भवंत्यधस्तु विपरीते । स्थाणुमृच्छति ।

[२] (२) क्षुद्रसूक्ता । (३) ब्रह्म ऋषिः । (४) देवताश्छन्दोभिरुपाधावन् । (१०) ओंकारं तु प्रजापतिः । (११) आध्यात्मिकः । पारमेष्ठ्यो वा । (१२) तत्तत्स्थाना अन्यस्तद्विभूतयः । (१७) ऋ० १।१।१।१ । (२०) ऋ० १।१।६।४।४

[३] (२) अस्य सूत्रस्यानन्तरमेव मंत्रो दृश्यते । 'कृतिः प्रकृतिराकृतिर्विकृतिः संकृतिस्तथा । षष्ठी चाभिकृतिर्नाम सप्तम्युत्कृतिरुच्यते ॥' (ऋ० प्राति०) (४) एकेनोनाधिकेन । [४] (९) सप्तकश्चेति । [५] (१) द्वादश ।

॥३॥ अंशश्चेदुपरिष्ठाद्बृहती ॥४॥ अष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती ॥५॥ त्रिजागतोर्ध्वबृहती ॥६॥ त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या ॥७॥ युजावष्टकावयुजौ नवैकादशिनौ बृहती विषमपदा ॥८॥ चतुर्नवका बृहत्सेव ॥९॥ [७]

पंचमं पंक्तिः पंचपदा ॥१॥ अथ चतुष्पदा ॥२॥ विराड् दशकैः ॥३॥ अयुजौ जागतौ सतोबृहती ॥४॥ युजौ चेद्विपरीता ॥५॥ आद्यौ चेत्प्रस्तारपंक्तिः ॥६॥ अंत्यौ चेदास्तारपंक्तिः ॥७॥ आद्यांत्यौ चेत्सस्तारपंक्तिः ॥८॥ मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥९॥ [८]
पष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा ॥१॥ द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती ॥२॥ त्रैष्टुभे त्रिष्टुप् ॥३॥ वैराजौ जागतौ चाभि-
सारिणी ॥४॥ नवकौ वैराजस्त्रैष्टुभश्च द्वौ वा वैराजौ नवकस्त्रैष्टुभश्च विराट्स्थाना ॥५॥ एकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराड्स्था ॥६॥ द्वादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च ज्योतिष्मती ॥७॥ यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ॥८॥ चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती ॥९॥ मध्ये
चेद्यवमध्या ॥१०॥ आद्यौ दशकावष्टकास्त्रयः पंचत्युत्तरा विराट्पूर्वा वा ॥११॥ [९]

सप्तमं जगती जागतपदा ॥१॥ अष्टिनस्त्रयः स्वौ च द्वौ महासतोबृहती ॥२॥ अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च
षष्ठकः वा महापंक्तिः ॥३॥ [१०]

अथ प्रगाथाः ॥१॥ बृहतीसतोबृहत्यौ बार्हतः ॥२॥ ककुप् चेत्पूर्वा काकुभः ॥३॥ महाबृहतीमहासतोबृहत्यौ महा-
बार्हतः ॥४॥ बृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ॥५॥ अनुष्टुप्गायत्र्यौ चानुष्टुभोऽनुष्टुप्मुखास्तृचा इत्युक्ते ॥६॥ [११]

सूक्तसंख्यानुवर्तत आन्यस्याः सूक्तसंख्यायाः ॥१॥ ऋविश्वान्यस्माद्वेदवाविशिष्टः ॥२॥ तु-हि-ह-वै-तच्छब्दविशिष्टा-
न्वृषिदेवतच्छंदांसि द्वि-त्रि-चतु-पंच-षट्-सूक्तभाजि यथासंख्यं ॥३॥ अनिरुक्ता संख्या विंशतिः ॥४॥ अनादेशे त्विद्रो
देवता ॥५॥ त्रिष्टुप् छंदः ॥६॥ प्रगाथा बार्हताः ॥७॥ विंशतिका द्विपदा विराजः ॥८॥ तदर्धमेकपदाः ॥९॥ द्विद्विपदास्त्रयः
समामनन्ति ॥१०॥ अयुक्ष्वंत्या द्विपदैव ॥११॥ मंडलादिष्वामेयमैन्द्रात् ॥१२॥ त्रिष्टुवंतस्य सूक्तस्य शिष्टा जगत्यः ॥१३॥ आदौ
गायत्रं प्राग्वैरण्यस्तूपीयात् ॥१४॥ [१२]

॥ इति द्वादशकांडी तु परिभाषा प्रवर्णिता ॥

१ अग्निं नव मधुच्छंदा वैश्वामित्रः । २ वायो वायव्यैर्द्रवायवमैत्रावरुणास्तृचाः । ३ अश्विना द्वादशाश्विनैर्द्र-
वैश्वदेवसारस्वतास्तृचाः । ससैताः प्रउगदेवताः । ४ सुरुपकृत्तुं दशैर्द्र । ५ आ तु । ६ युजंत्यादहत्वेताः षण्मास्यो
धीलु चिदिद्रेणैर्यैश्चौ च । ७ इन्द्रमित् । ८ एन्द्र सानसि । ९ इन्द्रेहि । १० गायंति द्वादशानुष्टुभं तु । ११ इन्द्रमष्टौ
जेता मधुच्छंदसः । १२ अग्निं द्वादश मेषातिथिः काण्व आमेयमग्निनेति पादो अग्निदेवतो निर्मथ्याहवनीयौ । १३
सुसमिद्ध इतीधमः समिद्धो वाग्निस्तनूनपात्रराशंस इळो बहिर्देवीद्वारं उपासानक्ता दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीळाभारत्यस्वष्टा वनस्पतिः स्वाहाकृतय इति प्रत्यचं देवताः । एतदाग्नीसूक्तं । एतेनान्यान्युक्तदेवतानि । एकादशकानि
तु नाराशंसान्याप्रशब्दोक्तान्यतनूनपांति । १४ ऐभिर्वैश्वदेवं । १५ इन्द्र सोममृतव्यं । तत्रैद्री मारुती त्वाष्ट्यामेयैर्द्री
मैत्रावरुणी चतस्रो द्रविणोदस आश्विन्यामेयीत्यृतुदेवताः सर्वत्र । १६ आ त्वा नव । १७ इन्द्रावरुणयोरैन्द्रावरुणं युवाकु
पादनिचृतौ इन्द्रो हसीयसी वा । १८ सोमानमिति पंच ब्राह्मणस्पत्याश्चतुर्थ्यामिन्द्रश्च सोमश्च पंचम्यां दक्षिणा चान्याः
सादसस्वरत्या नाराशंसी वात्या । १९ प्रति त्वमाग्निमारुतं ॥ [१] (मन्त्राः १९४)

२० अयमष्टावार्भवं । २१ इह पकैर्द्राभं । २२ प्रातर्युजा सैका चतस्र आश्विन्यस्तथा सावित्र्य आग्नेय्यौ द्वे देवीनामे-
कैर्केंद्राणीवरुणान्यग्नायीनां द्यावापृथिव्ये पार्थिवी षड्वैष्णव्योऽतो देवा दैवी वा । २३ तीव्राश्चतुर्विंशतिर्वायव्यैर्कैर्द्रवायव्यौ
मैत्रावरुणमरुत्वतीयवैश्वदेवपौष्णास्तृचाः शिष्टा आप्योऽस्याध्यर्धामेयस्त्वंतः पुरउष्णिक् परानुष्टुप्सिन्नश्चांत्या एकविंशी प्रतिष्ठा ।

[७] (३) ०बृहती स्कंधोग्रीवी वा । (८) नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विषमपदा; नवकाष्टयेकादश्याष्टिनो विषमपदा ।

[८] चतुष्पादा । (३) दशकाः । वैराजैर्विराट् ।

[१२] (८) विंशिका । (१०) तृचः; ०दा ऋचः । (१३) शेषा । (१४) प्राग्वैरण्यस्तृपात् ।

(१२) निर्मेथ्य; निर्मथ्य । निर्मथ्य आहवनीयश्च । निर्मथ्याहवनीयाभ्याम् ।

(१३) देवता । (१५) ०ग्नेय्यृतुदेवताः । (१८) वा; चांत्या । (२२) देवीनामेकैर्केंद्राणीवरुणानि । (२३) शेषा ।

२४ कस्य पंचोनाजीगतिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातो वारुणं तु त्रैष्टुभमादौ काययाग्रेय्यौ सावित्रस्तृचो गायत्रोऽस्यांत्या भागी वा । २५ यच्चित्सैका । २६ वसिष्वा दशाग्रेयं तु । २७ अश्वं ससोना गायत्रोऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । २८ यत्र प्रावा नव पळनुष्टुबादि यच्चिद्वयौल्लख्यौ परे मौसल्यौ च प्रजापतेर्हरिश्चंद्रस्यांत्या चर्मप्रशंसा वा । २९ यच्चित्सस पाक्तं । ३० आ वो व्यधिकास्माकं पादनिचृच्छश्चित्रिष्टुप्परौ तृचावाश्विनोषस्यौ । ३१ त्वमग्ने द्वयूना हिरण्यस्तूप आग्नेयं त्रिष्टुवंत्याष्टमीपोळश्यौ च । ३२ इंद्रस्य पंचोना ॥ [२] (मन्त्राः १८९)

३३ एत । ३४ त्रिष्टुवंद्वादशाश्विनं नवम्यंत्ये त्रिष्टुभौ । ३५ ह्ययाम्येकादश सावित्रं नवमी जगत्याद्या च सा लिंगो-
क्तदैवतपादा । ३६ प्र वो विंशतिः कण्वो घोर आग्नेयं प्रागाथमूर्ध्व ऊ पु यौष्यौ । ३७ क्रीळं पंचोना मारुतं हि गायत्रं
तु । ३८ कद्ध । ३९ प्र यद्दश प्रागाथं तु । ४० उत्तिष्ठाद्यौ ब्राह्मणस्पत्यं । ४१ यं रक्षंति नव वरुणमित्रार्थम्णां मध्ये तृच
आदित्येभ्यो गायत्रं हि । ४२ सं पूषन्दश पौष्णं । ४३ कटुद्राय नव रौद्रं तृतीया मैत्रावरुणी चांत्यस्तृचः सौम्योऽस्यानुष्टुप् ।
४४ अग्ने पळ्ना प्रस्कण्वः काण्व आग्नेयं तु प्रागाथमाद्यो द्वचोऽभ्युपसां च । ४५ त्वमग्ने दशानुष्टुभमर्धचोऽन्यो देवः ।
४६ एषो पंचोनाश्विनं तु गायत्रं ॥ [३] (मन्त्राः १७३)

४७ अयं दश प्रागाथं तु । ४८ सह पोळशोपस्यं तु । ४९ उपश्चतुष्कमानुष्टुभं तु । ५० उडु त्वं ससोना सौर्यं
नवाद्या गायत्रोऽन्यस्तृचो रोगघ्न उपनिषत् । ५१ अभि त्वं पंचोना सव्यो द्वित्रिष्टुवंतं । अंगिरा इंद्रतुल्यं पुत्रमिच्छन्नभ्य-
ध्यायत्सव्य इतींद्र एवास्य पुत्रोऽजायत । ५२ त्वं सु त्रयोदश्यंत्ये त्रिष्टुभौ । ५३ न्यू ष्वेकादशांत्ये त्रिष्टुभौ । ५४ मा
नोऽस्या त्रिष्टुप् पृष्ठयष्टमी नवमी च । ५५ दिवश्चिदष्टौ जागतं हि । ५६ एष प्र पट् । ५७ प्र मंहिष्ठा । ५८ नृ चिन्नव
नोधा गौतम आग्नेयं हि चतुस्त्रिष्टुवंतं । ५९ वया इत्सस वैश्वानरीयं । ६० वह्निं पंच । ६१ अस्मा इडु पोळश ॥ [४]
(मन्त्राः १५२)

६२ प्र ससोना । ६३ त्वं नव । ६४ वृष्णे पंचोना मारुतं त्रिष्टुवंतं । परमाग्नेयमैन्द्रात् । ६५ पश्चा दश पराशरः
शाकल्यो द्वैपदं तत् । ६६ रथिः । ६७ वनेषु । ६८ श्रीणन् । ६९ शुक्रः । ७० वनेमैकादश । ७१ उप प्र दश ।
७२ नि काव्या । ७३ रथिनं । ७४ उपप्रयंतो नव गौतमो राहूगणो गायत्रं तु । ७५ जुषस्व पंच । ७६ का ते ।
७७ कथा । ७८ अभि त्वा गायत्रं तु । ७९ हिरण्यकेशो द्वादशाद्यौ तृचौ त्रैष्टुभौणिगहौ पूर्वोऽग्नये वा मध्यमाय । ८०
इत्था पोळशैंद्रं पाक्तं हि यामित्यस्यां निपातिनो दध्यङ्मनुरथर्वा चेति ॥ [५] (मन्त्राः १८५)

८१ इंद्रो नव । ८२ उपो पु षड् जगत्यंतं । ८३ अश्ववति जागतं । ८४ असावि विंशतिः पळनुष्टुभ औणिगहपांक्त
गायत्रत्रैष्टुभास्तृचाः प्रागाथः । ८५ प्र ये द्वादश मारुतं ह पंचम्यंत्ये त्रिष्टुभौ । ८६ मरुतो दश गायत्रं । ८७ प्रवक्षसः
षड् जागतं । ८८ आ विबुन्मद्गिराद्यांत्ये प्रस्तारपंक्ती पंचमी विराड् रूपा । ८९ आ नो दश वैश्वदेवं तु पंचाद्याः सप्तमी
च जगत्यः षष्ठी विराट्स्थाना । ९० ऋजुनीती नव गायत्रमंत्यानुष्टुप् । ९१ त्वं सोम व्यधिका सौम्यं पंचम्यादि
गायत्र्यो द्वादशोणिक् च । ९२ एता उ त्यां द्वयूनोषस्यं चतुर्जगत्यादि पळुणिगंतं तृचोऽग्न्य आश्विनः । ९३ अग्नीषोमौ
द्वादशाग्नीषोमीयमाद्यास्तिस्रोऽनुष्टुभ उपांत्यास्तिस्रो गायत्र्योऽष्टमी जगती वा । ९४ इमं पोळश कुत्स आग्नेयं तद्द्वित्रिष्टुवंतं
पूर्वो देवास्तयः पादा देवास्तन्नो मित्रोऽर्धचो लिंगोक्तदेवतो यद्दैवत्यं वा सूक्तं ॥ [६] (मन्त्राः १६३)

९५ द्वे एकादशौषसाय वाग्नेये । ९६ स प्रतथा नव द्रविणोदसे । ९७ अप नोऽष्टौ शुचये गायत्रं । ९८ वैश्वानरस्य
तृचं वैश्वानरीयं । ९९ जातवेदस एका जातवेदस्यमेतदादीन्येकभूयांसि सूक्तसहस्रमेतत्कश्यपार्प । १०० स यो वृषैकोना
वार्षागिरा ऋज्राश्वान्वरीषसहदेवभयमानसुराधसः । १०१ प्र मंदिन एकादश कुत्स आद्या गर्भंसाविण्युपनिषत्तुस्त्रिष्टुवंतं ।

(२४) अस्यांता । (२६) वसिष्वा । (२९) यच्चिद्धि । (३०) तृचावाश्विनोषस्यं । (३४) नवम्यंत्ये (३५) लिंगोक्तदैवताः
पादास्त्रयः; दैवतपादाः । (३६) घोर । (५०) उपनिषद् अंत्योऽर्धचः शत्रुघ्नश्च । द्विषन्नः । (८५) पंचम्यंत्ये । (९४) दैवत्यो;
दैवतो । यद्दैवत्यं । (९५) एकादशौषसाय । (९९) सूक्तसहस्रमेतत्तु कश्यपार्प । (१०१) कुत्सश्चतुस्त्रिष्टुवंतमाद्या
गर्भंसाविण्युपनिषत् ।

१०२ इमां तेंऽस्या त्रिष्टुप् । १०३ तत्तेऽष्टौ । १०४ योनिर्नव । १०५ चंद्रमा एकोनाप्यस्तितो वा वैश्वदेवं हि पांक्तमंसा त्रिष्टुबष्टमी महाबृहती यवमध्या । १०६ इद्रं मित्रं सप्त त्रिष्टुवंतं । १०७ यज्ञस्तृचं । १०८ य इन्द्राग्नी ससोनैद्राग्रं तु । १०९ वि ह्यष्टौ । ११० तत् नवार्भवं तु पंचम्यं त्रिष्टुभौ । १११ तक्षन्पंचांसा त्रिष्टुप् । ११२ ईळे पंचाधिकाश्विनमाद्यौ पादौ लिंगोक्तदेवतावंत्ये त्रिष्टुभौ ॥ [७] (मन्त्राः १७९)

११३ इदं विंशतिरुषस्यं द्वितीयोऽर्धचो रान्नेश्च । ११४ इमा एकादश रौद्रं द्वित्रिष्टुवंतं । ११५ चित्रं षट् सौर्यं । ११६ नासत्याभ्यां पंचाधिका कक्षीवान्दैर्घतमस उशिक्षप्रसूत आश्विनं वै । ११७ मध्वः । ११८ आ वामेकादश । ११९ आ वां रथं दश जागतं । १२० का राधद्द्वादशांसा दुःस्वप्ननाशिन्याद्या गायत्री द्वितीया ककुप्तृतीयाचतुर्थ्यौ काविराण्णष्टरूप्यौ पंचमी तनुशिरा षष्ठ्यक्षरैरुष्णिग्विष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यः । १२१ कदिस्था पंचोना वैश्वदेवं वा । [८] (मन्त्राः १३५) [इति प्रथमोऽष्टकः । मन्त्राः १३७०]

१२२ प्र वो वैश्वदेवमा वो विराड्रूपे । १२३ पृथुः ससनोषस्यं तु । १२४ उपा उच्छंती । १२५ प्राता रत्नं सप्त स्वनयस्य दानस्तुतिरुपजगत्यौ । १२६ अमंदानिति कक्षीवान्दानतुष्टः पंचभिर्भावयव्यं तुष्टावांत्ये अनुष्टुभौ भावयव्यरोमशयोर्दपत्योः संवादः । १२७ अग्निमेकादश परुच्छेपो दैवोदासिराग्नेयं तु पारुच्छेपं सर्वमात्यष्टं तन्नातिष्ठतिः षष्ठी । १२८ अयं जायताष्टौ । १२९ यं त्वमेकादश षष्ठ्यैदवी प्रमा वोऽतिशक्त्यावष्टिरंत्या । १३० पुंद्रयाहि दशांसा त्रिष्टुप् । १३१ इन्द्राय सप्त । १३२ त्वया षड्युवंतमैद्रापावर्ततोऽर्धचः । १३३ उभे ससादौ त्रिष्टुसिन्नोऽनुष्टुभौ गायत्री धृतिरष्टिः । १३४ आ त्वा षड्वायव्यं त्वंस्याष्टिः । १३५ स्तीर्णं नव चतुर्थ्याद्याः पंचैष्ट्यश्चोपांत्ये अष्टी । १३६ प्र सु सप्त मैत्रावरुणं त्वंत्ये लिंगोक्तदेवत्ये अंत्या त्रिष्टुप् ॥ [९] (मन्त्राः १३७)

१३७ सुपुम तृचमतिशाकरं । १३८ प्रप्र चतुष्कं पौष्णं । १३९ अस्तु श्रीपळेकादश वैश्वदेवी मैत्रावरुण्याश्विन्यस्तिस्र पेंद्राग्नी मारुत्यैन्द्राग्नी बार्हस्पत्या वैश्वदेव्यंत्या त्रिष्टुपंचमी बृहती वैश्वदेवमेतदेवमन्यासामपि सूक्तप्रयोगे वैश्वदेवत्वं सूक्तभेदप्रयोगे यल्लिंगं सा देवता । १४० वेदिषदे ससोना दीर्घतमा औचथ्य आग्नेयं तु द्वित्रिष्टुवंतं तु त्रिष्टुब्दशमी वा । १४१ बलिस्था । १४२ समिद्ध आप्रिय आनुष्टुभमंत्यैद्री । १४३ प्र तव्यसीमष्टावाग्नेयं तु तत्त्रिष्टुवंतं । १४४ एति प्र सप्त जागतं । १४५ तं पृच्छत पंचांसा त्रिष्टुप् । १४६ त्रिमूर्धानं । १४७ कथा । १४८ मथीद्यत् । १४९ महः स वैराजं । १५० पुरु तृचमौष्णिहं । १५१ मित्रं नव मैत्रावरुणं हि जागतं मैत्र्याद्या । १५२ युवं सप्त । १५३ यजामहे चतुष्कं । १५४ विष्णोः षड्वैष्णवं हि । १५५ प्र वो जागतं त्वैन्द्रश्चाद्यस्तृचः । १५६ भव पंच । १५७ अबोधि षळाश्विनं त्वंत्ये त्रिष्टुभौ ॥ [१०] (मन्त्राः १४३)

१५८ वसू अंथानुष्टुप् । १५९ प्र द्यावा पंच द्यावापृथिवीयं तु जागतं तु । १६० ते हि । १६१ किमु श्रेष्ठः पळ्नाभवं त्रिष्टुवंतं । १६२ मा नो द्व्यधिकाश्वस्तुतिस्तु तृतीयाषण्ठ्यौ जगत्यौ । १६३ यदक्कंदः ससोना । १६४ अस्य द्विपंचाशदल्पस्तवं स्वेतस्संशयोत्थापनप्रश्नप्रतिवाक्यान्यत्र प्रायेण ज्ञानमोक्षाक्षरप्रशंसा च पंचपादं साकंजानां यद्वायत्रेऽयं स शिक्ते सप्ताधर्गर्भा गौरीरिति जगत्यः । एतदंतं वैश्वदेवं तस्याः समुद्रा इति वाचः समुद्रा आपोऽक्षरं सा प्रस्तारपंक्तिः शकमयमिति शकधूम उक्षाणं पृश्निमिति सोमस्त्रयः केशिन इत्यग्निः सूर्यो वायुश्च केशिनश्चत्वारि वारवाच इद्रं मित्रं सौर्यौ द्वादशेति संवत्सरसंस्थं कालचक्रवर्णनं यस्ते सरस्वत्यै यज्ञेन साध्येभ्यः परानुष्टुप्सौरी पर्जन्याग्निदेवता चांत्या सरस्वते सूर्याय वा । १६५ कथा पंचोना संवादोऽगस्त्यैद्रमरुतां तृतीयाद्ययुजो मरुतां वाक्यमंत्यस्तृचोऽगस्त्यस्य शिष्टा इद्रस्यैकादशी च मरुत्वास्त्विद्रो देवता ॥ [११] (मन्त्राः १३२)

(१०५) त्रिष्टुवंतं । (११०) पंचम्यंते । (१२०) पंचम्यौ । का राधद्द्वादशांसा दुःस्वप्ननाशिनी गायत्रानुष्टुभौष्णिहा दृचा विष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यो द्वितीयोष्णिगवा तृतीयाचतुर्थ्यौ काविराण्णष्टरूप्यौ पंचमी तनुशिरा वा । (१२५) उप चरंति । (१२९) अतिशक्त्यावष्टिरंत्या । (१३२) त्वया वयं । (१३६) ० देवते । (१४८) मथीत् । (१५९) द्यावापृथिव्यं । (१६४) ० एतदंतं तु । (१६५) ० संवादसूक्तीयाद्याऽग० । ० संवादस्तृतीया० । च शिष्टा० ।

१६६ तन्वगस्थो मारुतं हि द्वित्रिष्टुवंतं मित्रावरुणयोर्दक्षितयोर्हवशीमप्सरसं दृष्ट्वा वासतीवरे कुंभे रेतोऽपतत्ततोऽ-
गस्थ-वसिष्ठावजायेतां । १६७ सहस्रमेकादशाद्यैत्री । १६८ यज्ञायज्ञा दश त्रिष्टुवंतं । १६९ महोऽष्टौ द्वितीया
विराट् । १७० न नूनं पंचागस्थेनैन्द्रे हविषि मरुतामुद्यत इन्द्रागस्थयोः संवाद ऐन्द्रस्तत्राद्या तृतीया चैद्रवाक्यं चतुर्थी
चादौ बृहती तिस्रोऽनुष्टुभः । १७१ प्रति वः षण्मारुतं तु चतस्रोऽस्या मरुत्वतीयाः । १७२ चित्रस्तृचं गायत्रं ।
१७३ गायत्सोना । १७४ त्वं राजा दश । १७५ मरुति षळानुष्टुभं तु त्रिष्टुवंतं त्वाद्या स्कंधोमीवा । १७६ मरुति नः ।
१७७ आ चर्पणि प्राः पंच । १७८ यद् स्या । १७९ पूर्वाः षड् जाया-पत्योर्लोपामुद्राया अगस्थस्य च दृचाभ्यां रत्यर्थं
संवादं श्रुत्वांतेवासी ब्रह्मचार्यस्ये बृहत्यादी अपश्यत् । १८० युवोर्दशाश्विनं वै । १८१ कदु नव । १८२ अभूदिदमष्टौ
षष्ठ्याद्ये त्रिष्टुभौ । १८३ तं युजाथां षट् ॥ [१२] (मन्त्राः १४२)

१८४ ता वां । १८५ कतरैकादश द्यावापृथिवीयं । १८६ आ नो वैश्वदेवं । १८७ पितुं न्वन्नस्तुतिर्गायत्रं त्वाद्या-
नुष्टुभार्मा तृतीया पंचम्याद्यश्च तिस्रोऽनुष्टुभोऽस्या च बृहती वा । १८८ समिद्ध आप्रियः । १८९ अग्ने नयाष्टावारनेयं ।
१९० अनवीणं बार्हस्पत्यं । १९१ कंकतः षोडशोपनिषदानुष्टुभमपृतृणसौर्यं विषशंकावानगस्थः प्राब्रवीदशम्याद्यास्तिस्रो
महापंक्तयो महावृहती च ॥

॥ शतर्चिनां मण्डलं तु समाप्तं प्रथमं त्विति ॥ [प्रथममण्डलस्य मन्त्राः २००६]

य आंगिरसः शौनहोत्रो भूत्वा भार्गवः शौनकोऽभवत्स गृत्समदो द्वितीयं मंडलमपश्यत् । १ त्वमग्ने जागतं तु ।
२ यज्ञेन ससोना । ३ समिद्ध एकादशाग्रं सप्तमी जगती । ४ हुवे नव सोमाहुतिर्भागवो ह । ५ होताष्टावानुष्टुभं ।
६ इमां मे गायत्रं हि । ७ श्रेष्ठ षट् । ८ वाजयन्त्रिवांत्यानुष्टुप् ॥ [१३] (मन्त्राः १५९)

९ नि होता । १० जोहूत्रः । ११ श्रुधि सैकैर्द्रं विराट्स्थानमृतंऽस्यां । १२ यो जातः पंचोना । १३ ऋतुः
ससोनांस्या त्रिष्टुप् । १४ अध्वर्यवो द्वादश । १५ प्र ष दश । १६ प्र वो नवांत्या त्रिष्टुप् । १७ तदस्मै द्वित्रिष्टुवंतं ।
१८ प्रातः । १९ अपायि । २० वयं ते स नो विराड् रूपा । २१ विश्वजिते षट् त्रिष्टुवंतं । २२ त्रिकटुकेषु चतुष्क-
मष्टयाद्यतिशाकरमंत्याष्टिर्वा । २३ गणानामेकोना ब्राह्मणस्पत्यं ह बार्हस्पत्यास्तु दृष्टलिंगाः पंचदश्यस्ये त्रिष्टुभौ ॥ [१४]

(मन्त्राः १५७)

२४ सेमां षोडशांत्या त्रिष्टुब्द्वादशी च सैद्री च । २५ इंधानः पंच जागतं तु । २६ ऋजुश्चतुष्कं । २७ इमा-
स्थ्यूना कूर्मो गार्त्समदो हि वादित्येभ्यः । २८ इदमेकादश वारुणं । २९ धृतव्रताः सप्त वैश्वदेवं । ३० ऋतमेकादश
जगत्थं पृथ्यैद्रासोमी सरस्वति त्वमिति सारस्वतोऽर्ध्वो यो नो बार्हस्पत्या तं वो मारुती । ३१ अस्माकं सप्त वैश्वदेवं
त्रिष्टुवंतं । ३२ अस्य मेऽष्टौ जागतं ध्यनष्टुवंतं द्यावापृथिव्यैका द्वे ऐंद्रयौ त्वाष्ट्रयौ वा द्वे द्वे राकासिनीवालयोरन्त्या लिंगोक्त
देवता । ३३ आते पंचोना रौद्रं । ३४ धारावरा मारुतं त्रिष्टुवंतं । ३५ उपेमपोनपत्रीयं । ३६ तुभ्यं षळतन्यं तु
जागतं तु ॥ [१५] (मन्त्राः १३७)

३७ मंदस्व । ३८ उदु ष्य एकादश सावित्रं । ३९ ग्रावाणेवाष्टाश्विनं । ४० सोमापूषणा षट् सोमापौष्णमंत्योऽ-
र्ध्वोऽप्यदितेः । ४१ वायो सैका गायत्रमुक्ता देवताः प्रउगेणाद्ये तु तृचंऽत्यैद्रवायवी द्यावापृथिव्योऽत्यस्तृचो हाविर्धानो
वा तृतीयः पादो वाग्नेयोऽवितमेऽनुष्टुभौ बृहती च । ४२ कनिकदत्तृचं । ४३ प्रदक्षिणिज्जागतं मध्येऽतिशक्यंष्टिर्वा ।
एताभ्यामृषिरध्वनि वाश्यमानं शकुंतं तुष्टाव ॥

॥ इति गार्त्समदं द्वितीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [द्वितीयमण्डलस्य मन्त्राः ४२९]

(१६९) ०विराट्पंक्तिः । (१७०) वादौ च बृहती । (१८७) (ऋविधाने, १।२६।६॥) तृतीयांत्ये । ०अंत्या बृहती-
वानुष्टुभा । (१९१) ०इशम्याद्याश्च तिस्रोः । ०निषदपृतृणसौर्यमानुष्टुभं ।

(३) षष्ठ्यादि जगत्थः; जगत्थौ । (२३) ब्राह्मणस्पत्यं ह । (२७) इमा गिरः । वादित्यं । (२८) वारुणमुपांत्या
दुःस्वप्ननाशिनी । (३०) षष्ठ्यैद्रासोमी..... नो बृहस्पतिस्तवोऽस्या । (३५) ०नप्त्रियं, ०नप्यं ।

कुशिकस्वैपीरथिरिन्द्रतुल्यं पुत्रमिच्छन्ब्रह्मचर्यं चचार तस्येन्द्र एव गाथी पुत्रो जज्ञे गाथिनो विश्वामित्रः स तृतीयं मंडलम-
पश्यत् । १ सोमस्य व्यधिका । २ वैश्वानराय पंचोना वैश्वानरीयं तु जागतं तु । ३ वैश्वानरायैकादश । ४ समित्स-
मिदाप्रियः । ५ प्रत्यग्निः । ६ प्र कारवः । इत्याग्नेययोरन्यासामपि निपातो दृश्यते ॥ [१६] (मन्त्राः १४०)

[द्वितीयोऽष्टकः । मन्त्राः ११४७]

७ प्र ये । ८ अंजंति यूपस्तुतिः पष्टयाद्याभिर्बहवोऽस्या ब्रश्चिन्यष्टमी वैश्वदेवी वा तृतीयाससम्यावनुष्टुभौ । ९ सखायो
नव बार्हतं त्रिष्टुवंतं । १० त्वामग्न औष्णिहं । ११ अग्निर्होता गायत्रं तु । १२ इंद्राग्नी ऐंद्राग्नं । १३ प्र वः सस
ऋषभस्त्वानुष्टुभं । १४ आ होता । १५ वि पाजसा कात्य उत्कीलस्तु । १६ अयमग्निः षट् प्रागाथं । १७ समिध्य-
मानः पंच कतो वैश्वामित्रस्तु । १८ भवा नः । १९ अग्निं होतारं गाथी ह । २० अग्निमुपसमाद्यांते वैश्वदेव्यौ । २१
इमं न उपाद्ये अनुष्टुभौ विराड् रूपा सतोबृहती चांत्या । २२ अयं स उपांत्यानुष्टुपुरीष्येभ्योऽग्निभ्यः । २३ निर्मथितो
देवश्च वा देववातश्च भारतौ तृतीया सतोबृहती । २४ अग्ने सहस्व गायत्रमाद्यानुष्टुप् । २५ अग्ने दिवो वैराजमुपांत्या-
ग्नेद्री । २६ वैश्वानरं नव तृचौ वैश्वानरीयमारुतौ जागतौ दृच आत्मस्तुतिर्वा पूर्वात्मगीतांत्योपाध्यायस्तुतिः । २७ प्र
वः पंचोना गायत्रं त्वृत्या वाद्या । २८ अग्ने जुषस्व षट् तृतीयाद्युष्णिक् त्रिष्टुब्जगत्यः । २९ अस्तीदं षोडशाद्याचतुर्थी-
दशमीद्वादशयोऽनुष्टुभः षष्ट्येकादश्यांते च जगत्यः पंचम्यृत्विग्भ्यो वा ॥ [१७] (मन्त्राः १७६)

३० इच्छंति व्यधिकेंद्रं । ३१ शासत्कुशिको विश्वामित्र एव वा श्रुतेः । ३२ इंद्र सोमं व्यूना । ३३ प्र पर्वतानां
सतोना संवादो नदीभिर्विश्वामित्रस्योत्तितीर्षोस्तत्र नदीवाक्यं चतुर्थीपष्टयष्टमीदशम्यः षष्ठीसप्तम्योस्त्विन्द्रस्तुतिरंत्यानुष्टुप् ।
३४ इंद्रः पूर्भिदेकादश । ३५ तिष्ठा हरी । ३६ इमामू पूर्वांतां घोरोऽपश्यत्सा निर्दहेच्छस्यमानेति श्रूयते । ३७
वात्रंहत्याय गायत्रमंत्यानुष्टुप् । ३८ अभि तष्टेव दश प्रजापतिः स वैश्वामित्रो वाच्यो वा द्वौ वा तौ न वैकोऽपि । ३९
इंद्रं मतिर्नव ॥ [१८] (मन्त्राः १३७)

४० इंद्र त्वा गायत्रं हि । ४१ आ तू नः । ४२ उप नः । ४३ आ याद्यष्टौ । ४४ अयं ते पंच बार्हतं तु । ४५
आ मद्रैः । ४६ युधमस्य । ४७ मरुत्वान् । ४८ सद्यो ह । ४९ शंसा महां । ५० इंद्रः स्वाहा । ५१ चर्षणी-
धृतं द्वादशाद्यांत्यौ तृचौ जागतगायत्रौ । ५२ धानावंतमष्टौ पूर्वाधं गायत्रं षष्ठी जगती । ५३ इंद्रापर्वता चतुर्विंशति-
राष्ट्रैर्द्रापावर्तौ पंचदश्यादिद्वे वाचे ससर्पयं चतस्रो रथांगस्तुतयोऽस्या अभिशापास्ता वसिष्ठद्वेपिण्यो न वसिष्ठाः शृण्वंति ।
दशमीषोडशौ जगत्स्यौ त्रयोदशी गायत्री द्वादशीविंशीद्वादशयोऽनुष्टुभोऽष्टादशी बृहती । ५४ इमं महे व्यधिकोक्तगोत्रः
प्रजापतिर्हि वैश्वदेवं ह । ५५ उपसः ॥ [१९] (मन्त्राः १५८)

५६ न ताष्टौ । ५७ प्र मे षट् । ५८ धेनुर्नवाश्विनं । ५९ मित्रो मैत्रं चतुर्गायत्र्यंतं । ६० इहेह वः ससार्भवं जागतं
तृचोऽस्य ऐंद्रश्च । ६१ उप उपस्यं । ६२ इमा उ द्वयूनैर्द्रावरुणबार्हस्पत्यपौष्णसावित्रसौम्यमैत्रावरुणास्तृचा अंत्यो
जमदग्न्याषो वा चतुर्थ्याद्या गायत्र्यः ॥

॥ इति वैश्वामित्रं तृतीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [तृतीयमण्डलस्य मन्त्राः ६१७]

× वामदेवो गौतमश्चतुर्थं मंडलमपश्यत् । १ त्वां ह्यग्ने विंशतिरष्टयतिजगतीधृतय आद्या उपाद्याश्चतस्रो वारुण्यश्च
वा । २ यो मर्त्येषु । ३ आ वः षोडशाद्या रौद्री । ४ कृणुष्व पंचोना राक्षोघ्नं ॥ [२०] (मन्त्राः १३५)

५ वैश्वानराय वैश्वानरीयं । ६ ऊर्ध्व ऊ ष्वेकादश । ७ अयमिहादौ जगती पंचानुष्टुभः । ८ दूतं वोऽष्टौ गायत्रं तु ।
९ अग्ने मृळ । १० अग्ने तमद्य पदपांक्तं पंचमी महापदपंक्तिरंत्योष्णिक् चतुर्थी षष्ठ्युपांत्या वा सप्तम्याः पंचकौ मुख्यौ
तृतीयः सप्तको नवकश्चाष्टम्याः पंचकः पादश्चतुष्कः सप्तकस्त्रैष्टुभश्च । ११ भद्रं षट् । १२ यस्त्वां । १३ प्रत्यग्निः
पंच लिंगोक्तदैवतं त्वेके । १४ प्रत्यग्निः । १५ अग्निर्होता दश गायत्रमृषिर्बोधित्याभ्यां सोमकं साहदेव्यमभ्यवदत्पराभ्या-

(१५) कात्योत्की० (५३) अभिशापार्थास्ता । (६०) इहेह ससार्भवं । (६१) उप औषस्यं ।

(१५) गायत्रमृषिर्बोधदिति द्वाभ्यां । × यः पूजयितुं देवपितृमनुष्यान् पेचे आन्त्राणि शुनः श्वेनरूपेणेन्द्रो वृत्त्य-
र्थमाहरन्मधु यस्य स वामदेवो० ।

मस्याश्विनावाथुरयाचत । १६ आ सत्यः सैकेंद्रं । १७ त्वं महौ असिक्न्यामेकपदा । १८ अयं पंथाः ससोना संवाद
इंद्रादितिवामदेवानां ॥ [२१] (मन्त्राः १४८)

१९ एवैकादश । २० आ नः । २१ आ यातु । २२ यन्नः । २३ कथोपांत्यास्तिस्र ऋतदेव्यो वा । २४ का
सुष्टुतिरुपांत्यानुष्टुप् । २५ को अद्याष्टौ । २६ अहं मनुः ससाद्याभिस्तिस्रभिरिन्द्रमिवात्मानमृषिस्तुष्टावेन्द्रो वात्मानं
परा नवाष्टौ वा इयेनस्तुतिः । २७ गर्भे नु पंचांत्या शक्नोती । २८ त्वा युजैद्रासोमं वा । २९ आ नः स्तुतः । ३०
नकिंश्चतुर्विंशतिर्दिवाश्चित्तुच उपस्यश्च गायत्रं ह्यष्टम्यंत्ये अनुष्टुभौ । ३१ कया पंचोनाभी पु पादनिचृत् । ३२ आतूनश्च-
तुर्विंशतिरंत्याभ्यामिन्द्राश्वौ स्तुतौ ॥ [२२] (मन्त्राः १५९)

३३ प्र ऋभुभ्य एकादशार्भवं वै । ३४ ऋभुर्विभवा । ३५ इहोप नव । ३६ अनश्वोऽत्या त्रिष्टुप् । ३७ उप नोऽष्टौ
चतुरनुष्टुबंतं । ३८ उतो हि दश दाधिकं हि द्यावापृथिव्याद्या । ३९ आशुं पळंत्यानुष्टुप् । ४० दधिक्रावणः पंच चतस्रो-
त्या जगत्योऽत्या सौरी । ४१ इंद्रा को वामेकादशैद्रावरुणं तु । ४२ मम द्विता दश त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः पळाद्या
आत्मस्तवः । ४३ क उ श्रवत्सस पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ त्वाश्विनं हि । ४४ तं वां । ४५ एष स्य त्रिष्टुबंतं ।
४६ अग्रं वायव्याद्यैद्रवायवं तु गायत्रं । ४७ वायो चतुष्कमाद्या वायव्यानुष्टुभं तु । ४८ विहि पंच वायव्यं । ४९ इदं
वां पळैद्रावार्हस्पत्यं गायत्रं । ५० यस्तस्तंमैकादश वार्हस्पत्यमंत्ये ऐंद्रौ चोपांत्या जगती ॥ [२३] (मन्त्राः १४४)

५१ इदमुपस्यं तु । ५२ प्रति प्या सप्त गायत्रं । ५३ तद्देवस्य सावित्रं तु जागतं । ५४ अभूद्देवः पट् त्रिष्टुबंतं ।
५५ को वा दश वैश्वदेवं त्रिगायव्यंतं तु । ५६ मही सप्त द्यावापृथिवीयं । ५७ क्षेत्रस्याष्टौ तिस्रः क्षेत्रपत्याः शुना-
यैका परा पुरउणिक् सांत्या च शुनासीराभ्यामुपांत्ये सीतायै ते चानुष्टुभावाद्याचतुर्थ्यौ च । ५८ समुद्रादेकादशाग्नेयं
जगत्यंतं सौर्यं वापं वा गव्यं वा वृतस्तुतिर्वा ॥

॥ इति वामदेव्यं चतुर्थं मंडलं समाप्तम् ॥ [चतुर्थमण्डलस्य मन्त्राः ५८९]

नमोऽग्निभ्यो भौमोऽग्निः पंचमे मंडलेऽनुक्तगोत्रमात्रेयं विद्यात्पंकत्यंतस्य च सूक्तस्य शेषमानुष्टुभं । १ अबोधि द्वादश
बुधगविष्टिरौ । २ कुमारं कुमारो वृशो वा जान उभौ वा शक्न्यंतं कं वीत्यृचोस्तु वृश एव । ३ त्वमग्ने वसुधुतः + । ४
त्वामग्ने एकादश । ५ सुसमिद्धायाग्रं गायत्रं । ६ अग्निं तं दश पांक्तं । ७ सखाय इषः पंकत्यंतं । ८ त्वामग्ने सप्त
जागतं ॥ [२४] (मन्त्राः १५२) [इति तृतीयोऽष्टकः । मन्त्राः १२०९]

९ त्वामग्ने गयोऽत्यापंचम्यौ पंक्ती । १० अग्ने ओजिष्ठमंत्याचतुर्थ्यौ च । ११ जनस्य पट् सुतंभरो जागतं । १२
प्राग्नये । १३ अर्चतो गायत्रं तु । १४ अग्निं स्तोमेन । १५ प्र वेधसे पंचांगिरसो धरुणः । १६ बृहत्पूरुः पंकत्यंतं
हि । १७ आ यज्ञैः । १८ प्रातर्मृक्तवाहा द्वितः । १९ अभ्यवस्था वत्रिगांयव्यावनुष्टुभौ विराड् रूपा । २० यमग्ने
चतुष्कं प्रयस्वंतः पंकत्यंतं ह । २१ मनुष्वत्ससः । २२ प्र विश्वसामान्विश्वसामा । २३ अग्ने द्युन्नो विश्वचर्षणिः ।
२४ अग्ने त्वं गौपायना लौपायना वा बंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चैकचां द्वैपदं । २५ अच्छा वो नव वसुयव आनु-
ष्टुभं । २६ अग्ने गायत्रमन्त्या लिंगोक्तदेवता । २७ अनस्वंता पट् त्रैवृणपौरुकुत्स्यौ द्वौ व्यरुणत्रसदस्यू राजानौ भारत-
श्चाश्वमेधोऽत्यास्तिस्रोऽनुष्टुभो नारमात्मने दद्यादिति सर्वास्वत्रिं केचिदंत्यैद्राग्नी । २८ समिद्धो विश्ववारात्रेयी त्रिष्टुजगती
त्रिष्टुवनुष्टुगायव्यौ । २९ व्यर्यमा पंचोना गौरिवीतिः शाक्य ऐंद्रमुशना यदौशनसो वा पादः । ३० क स्य बभूवर्कण-

(२८) युजैद्रासोमं । (३०) ह्यष्टम्यंत्ये । (४२) आत्मसंस्तवः । (४७) ० मानुष्टुभं त्वाद्या वायव्या ।
(५७) आद्या चतुर्थी च; ते अनुष्टुभावाद्या च चतुर्थी च ।

+ (३) आद्या विराट् तृतीया मारुतरौद्रवैष्णवी ।

(१०) अंत्या चतुर्थी च । (२१) मनुष्वच्छसः । (२२) प्र विश्वसामा । (२६) अंत्या वैश्वदेवी; अंत्या
वैश्वदेवी वा । (२७) वृष्णिपौरुकुत्स्यौ । त्रैवृणः पौरुकुत्स्यो ० ।

चयोऽप्यत्र राजा स्तुतः । ३१ इंद्रो रथाय ससोनावस्युरुग्रमिति कौत्स्यौशनसौ वा पादौ परैर्द्राकौत्सी । ३२ अदर्वद्वादश गातुः ॥ २५ ॥ (मन्त्राः १६८)

३३ महि दश प्राजापत्यः संवरणः । ३४ अजातशत्रुं नव त्रिष्टुवंतं । ३५ यस्तेऽष्टौ प्रभूवसुरांगिरसः पंकत्यंतं । ३६ स आ गमत् षट् तृतीया जगती । ३७ सं भानुना पंचात्रिः । ३८ उरोरानुष्टुभं । ३९ यदिद्र पंकत्यंतं । ४० आ याहि नव त्र्युष्णिगाद्यंत्यानुष्टुम्मध्ये च सा सौरी तदादीतिहासः स्तुतिकर्मत्वादिदेवतैव । ४१ को नु विंशतिर्वैश्वदेवं वै तत् षोडशाद्यतिजगत्यावंलैकपदा । ४२ प्र शंतमा द्वयूनैकादशी रौद्री । ४३ आ धेनवस्यूना । एतयोरुपांलैकपदा । ४४ तं प्रतन्था पंचोना काश्यपोऽवत्सारोऽन्ये च ऋषयोऽत्र दृष्टलिंगा द्वित्रिष्टुवंतं । ४५ विदा एकादश सदापृणः । ४६ हयोऽष्टौ प्रतिक्षत्रोऽस्यो दृचो देवपत्नीस्तवोऽस्या त्रिष्टुद्वितीया च ॥ [२६] (मन्त्राः १४६)

४७ प्रयुंजती सप्त प्रतिरथः । ४८ कदु पंच प्रतिभानुर्जागतं । ४९ देवं वः प्रतिप्रभोऽस्या तृणपाणिः । ५० विश्वः स्वस्यात्रेयः पंकत्यंतं । ५१ अग्ने पंचोना चतस्रो गायत्र्यः पलुष्णिहस्तिस्रो जगत्यस्त्रिष्टुभो वांल्ये अनुष्टुभौ । ५२ प्र इयावाश्च स्यूना इयावाश्चो मारुतं ह तत्पंक्तिः षष्ठ्यंत्ये च । ५३ को वेद षोडश ककुब्बृहत्यनुष्टुपुरण्डिक् ककुप्सतो-बृहत्सौ गायत्री सतोबृहती ककुभौ गायत्री सतोबृहत्सौ ककुप्सतोबृहती । ५४ प्र शर्धाय पंचोना जागतमुपांल्या त्रिष्टुप् । ५५ प्रयज्यवो दशांल्या त्रिष्टुप् । ५६ अग्ने नव बार्हतं तृतीयासप्तम्यौ सतोबृहत्सौ । ५७ आ रुद्रासोऽष्टौ द्वित्रिष्टुवंतं । ५८ तमु । ५९ प्र वस्त्रिष्टुवंतं । ६० ईळे द्विजगत्यंतमाग्नेयं च वा । ६१ के छैकोना गायत्रं इयावाश्चोऽत्र वैददश्वी तरंतुरुगीळहौ दाहभ्यं रथवीतिं मरुतश्च दानतुष्टः प्रशशंस बुद्ध्वा च तरंतमहिषीं शशीयसीं पंचम्यनुष्टुभवमी सतोबृहती । ६२ ऋतेन नव श्रुतविन्मैत्रावरुणं वै तत् ॥ २७ ॥ (मन्त्राः १६४)

६३ ऋतस्य सप्तार्चनाना जागतं । ६४ वरुणं पंकत्यंतं तु । ६५ यश्चिकेत पद्मातहव्यः । ६६ आ चिकितानानुष्टुभं तु । ६७ बळित्या पंच यजतः । ६८ प्र वो गायत्रं । ६९ त्री रोचना चतुष्कमुचक्रिः । ७० पुरुषा गायत्रं तु । ७१ आ नस्तृचं बाहुवृक्तः । ७२ आ मित्र औष्णिहं । ७३ यदद्य दश पौर आश्विनं तदानुष्टुभं तु । ७४ कृष्टः । ७५ प्रति नवावस्युः पांक्तं । ७६ आ भाति पंचात्रिः । ७७ प्रातर्थावाणा । ७८ अश्विनौ नव सप्तवध्रिस्त्र्युष्णिगादि चतुर्थी त्रिष्टुप्पंचानुष्टुभोऽस्याः पंच गर्भस्त्राविण्युपनिषत् । ७९ महे दश सत्यश्रवा उपस्यं तु पांक्तं । ८० द्युतद्यामानं षट् । ८१ युंजते पंच इयावाश्चः सावित्रं तु जागतं । ८२ तत्सवितुर्नव गायत्रं माद्यानुष्टुप् । ८३ अच्छ दशात्रिः पार्जन्य-मुपाद्यास्तिस्रो जगत्य उपांल्यानुष्टुप् । ८४ बळित्या तृचं पार्थिवमानुष्टुभं । ८५ प्र सन्नजोऽष्टौ वारुणं । ८६ इंद्राग्नी पळैर्द्राग्नमानुष्टुभं विराट्पूर्वातं । ८७ प्र वो नवैवयामरुन्मारुतमतिजागतं ।

॥ इति आत्रेयं पंचमं मंडलं समाप्तम् ॥ [पञ्चममण्डलस्य मन्त्राः ७२७]

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः षष्ठं मंडलमपश्यत् । १ त्वं ह्यग्ने ससोना ॥ [२८] (मन्त्राः १७७)

२ त्वं ह्येकादशानुष्टुभं शक्यंतं । ३ अग्नेऽष्टौ । ४ यथा होतः । ५ हुवे सप्त । ६ प्र नव्यसा । ७ मूर्धानं वैश्वानरीयं हि द्विजगत्यंतं । ८ पृक्षस्यांल्या त्रिष्टुप् । ९ अहश्च । १० पुरो वो द्विपदांतं । ११ यजस्व षट् । १२ मध्ये । १३ त्वद्विश्वा । १४ अग्ना य आनुष्टुभं शक्यंतं । १५ इममू ष्वेकोना वीतहव्य ऋषिर्वा जागतं प्राग्दशम्या-स्तृतीयापंचदश्यौ शक्यौ षष्ठ्यतिशक्यनुष्टुबृहत्या उपांल्ये । १६ त्वमग्नेऽष्टाचत्वारिंशद्गायत्रं वर्धमानाद्या षष्ठी च सप्त-विंशत्यनुष्टुप्त्रिष्टुप्पूर्वं चांल्ये ॥ [२९] (मन्त्राः १६०)

(४०) तदादीतिहासः स० । अत्रिरेव देवः । (५१) ० पंचोना चतुर्थ्येन्द्रवायवी वायव्यैकैन्द्रवायव्यौ गा० । (५२) षष्ठ्यंतं च; अंल्या च । (६१) दाहभ्यं । (७८) त्रिष्टुप्पंचांल्या अनुष्टुभो गर्भस्त्राविण्यः; त्रिष्टुप्पंचानुष्टुभः । (७) वैश्वानरं ।

१७ पितृ पंचोनेंद्रं त्रैष्टुभं द्विपदांतं । १८ तमु पुहि । १९ महात्ससोना । २० द्यौर्न वि पिप्रोर्विराट् । २१ इमा उ द्वादश नवम्येकादश्यौ वैश्वदेव्यौ । २२ य एक एकादश । २३ सुत इदश । २४ वृषा । २५ या ते नव । २६ श्रुधी नोऽष्टौ । २७ किमस्यास्या चायमानस्याभ्यावतिनो दानस्तुतिः । २८ आ गावो गव्यं द्वितीयैंद्री चांत्यश्च पादोऽस्यानुष्टुब्जागतस्तृचो द्वितीयादिः ॥ [३०] (मन्त्राः १३२)

२९ इंद्रं षट् । ३० भूयः पंच । ३१ अभूरेकः सुहोत्रस्तु चतुर्थी शक्ररी । ३२ अपूर्व्या । ३३ य ओजिष्ठः शुन-होत्रस्तु । ३४ सं च त्वे । ३५ कदा नरस्तु । ३६ सत्रा । ३७ अर्वाक् । ३८ अप्रात् । ३९ मंद्रस्य । ४० इंद्र पितृ । ४१ अहेलमानः । ४२ प्रत्यस्मै चतुष्कमानुष्टुभं बृहत्स्यंतं । ४३ यस्यौणिहं । ४४ यो रयिवश्चतुर्विंशतिः शंयुर्बाहस्पत्यो ह्यादौ पलनुष्टुभस्तिस्रश्च विराजो मध्यमैव वासां । ४५ य आनयस्त्रयस्त्रिंशद्वायत्रं पुरुतममतिनिचू-दधि वृषुः पादनिचूदं यानुष्टुभं चेत्ये वृषुस्तक्षा दैवतं । ४६ त्वामिद्धि पळ्ना प्रागाथं । ४७ स्वादुरेकत्रिंशद्गर्गः पंचादौ सौम्योऽगव्यस्यर्धर्चो लिंगोक्तदेवतः प्रस्तोक इति त्रिष्टुबनुष्टुब्गायत्री द्विपदा सार्जयस्य प्रस्तोकस्य दानस्तुतिः परौ तृचौ रथदुंदुभिदेवत्वावैंद्रोऽस्याऽर्धर्चो युजानो बृहती त्रिष्टुभमहि द्विपदा दिवस्पृथिव्या जगती ॥ [३१] (मन्त्राः १७६)

४८ यज्ञायज्ञा अधिका शंयुस्तृणपाणिकं पृथ्विस्तुक्तं प्रगाथौ बृहती महासतो बृहती महाबाह्वतर्वाहती प्रगाथावित्याग्नेयः काकुभः प्रगाथः पुरउणिग्वृहत्स्यतिजगतीति मारुथ्योऽस्यास्तिस्रो वासां लिंगोक्तदेवताः काकुभः प्रगाथः पुरउणिग्वृहतीति पौष्ण्यो बृहती महाबृहती यवमध्यास्यानुष्टुम्मारुथ्योऽस्या द्यावाभूम्योर्वा पृथ्वेर्वा । ४९ स्तुपे पंचोन ऋजिश्वा ह वैश्वदेवं ह शक्यंतं । ५० हुवे वः । ५१ उदुत्यस्पोलश ज्युणिगनुष्टुवंतं । ५२ न तत्स्यूना सप्तम्याद्याः पद्मायत्र्यश्चतुर्दशी जगती । सुहोत्रादयोऽनुक्तगोत्रा भारद्वाजाः पौत्रा बृहस्पतेर्दोःपंतेर्वा भरतस्य । ५३ वयं दश पौष्णं तद्वायत्रं वै यां पूषन्ननुष्टुप् । ५४ सं पूषन् । ५५ एहि वां षट् । ५६ य एनमंत्यानुष्टुप् । ५७ इन्द्रा न्वैंद्रं च । ५८ शुक्रं चतुष्कं द्वितीया जगती । ५९ प्र नु दशैद्राग्नं तु बार्हतं चतुरनुष्टुवंतं । ६० अथत्पंचोना गायत्रं तु त्रिष्टुवादि त्रिष्टुबृहत्स्यनुष्टुवंतं । ६१ इयं पळ्ना सारस्वतं त्रिजगत्यादि जगती त्रिष्टुवंतं ॥ [३२] (मन्त्राः १६६) [इति चतुर्थोऽष्टकः । मन्त्राः १२८९]

६२ स्तुष एकादशाश्विनं तु । ६३ क्व त्यैकपदांतं त्रैष्टुभं । ६४ उदु श्रिये पळ्पस्यं तु । ६५ एषा स्या । ६६ वपुर्वेकादश मारुतं । ६७ विश्वेषां मैत्रावरुणं । ६८ श्रुधी वामैद्रावरुणसुपांत्ये जगत्यौ । ६९ सं वामष्टावैद्रावैष्णवं । ७० घृतवती षट् द्यावापृथिवीयं जागतं । ७१ उदु ष्य सावित्रं त्रिष्टुवंतं । ७२ इन्द्रासोमा पंचैद्रासोमं । ७३ यो अद्रिभित्तृचं बार्हस्पत्यं । ७४ सोमारुद्रा चतुष्कं सौमारौद्रं । ७५ जीमूतस्येवैकोना पायुर्भारद्वाजः संग्रामांगान्यृक्शो-भितुष्टाव वर्म धनुर्ज्यामांतीन् इषुधिं जगत्यर्थे सारथिमर्धे रश्मीनश्चान् रथं रथगोपाञ्जगत्याद्या लिंगोक्तदेवता द्वाभ्यामिषून् प्रतोदं हस्तं द्वाभ्यामिषून् पराः पंक्त्यादयो लिंगोक्तदेवताः संग्रामाशिषोऽस्यानुष्टुबृजीत आलाक्तेति च द्वे द्वे ॥

॥ इति भारद्वाजं षष्ठं मंडलं समाप्तम् ॥ (षष्ठमण्डलस्य मन्त्राः ७६५)

सप्तमं मंडलं × वसिष्ठोऽपश्यत् । १ अग्निं पंचाधिका विराजोऽष्टादशाद्याः ॥ [३३] (मन्त्राः १४३)

२ जुषस्वैकादशप्रं । ३ अग्निं वो दश । ४ प्र वः । ५ प्राग्नये नव वैश्वानरीयं तु । ६ प्र सन्नाजः सप्त । ७ प्र वो देवं । ८ इंधे । ९ अत्रोधि षट् । १० उषो न पंच । ११ महान् । १२ अगन्म तृचं । १३ प्राग्नये वैश्वानरीयं । १४ समिधा बृहत्यादि । १५ उपसद्याय पंचोना गायत्रं । १६ एना वो द्वादश प्रागाथं । १७ अग्ने भव सप्त द्वैपदं त्रैष्टुभं । १८ त्वे ह पंचाधिकैंद्रं सुदासः पैजवनस्यास्याश्चतस्रो दानस्तुतिः । १९ यस्तिगमश्रंग एका-दश ॥ [३४] (मन्त्राः १६६)

(२८) द्वितीयैंद्री चांत्यश्च । (४७) बृहती त्रिष्टुब्धिपदा । (६३) त्रैष्टुभं आद्या विराट् । (७४) सोमारौद्रं । (७५) गोपाञ्जगत्यादि । ताभ्यामिषूः । × योऽद्भ्यः संभूतो वसतीवरीषु गृह्यमाणानु पुष्करे स्थितवान्सर्वतः पुष्करं तत्रं विश्वेदेवा अधारयन्नुत्थापयत्ततो महत्तपश्चकारादष्टमिंद्रमन्यैर्ऋषिभिर्यो दृष्ट्वाँस्तपसा पूर्वं स्तोमभागान्परितुष्टः शक्रः प्रब्रूते यस्य स गुणतो नाम जज्ञे वसतः श्रेष्ठ्यकर्मणः स ।

२० उग्रो दश । २१ असावि । २२ पिब नव वैराजमृतेऽस्यां । २३ उडु षट् । २४ योनिः । २५ आ ते । २६ न सोमः पंच । २७ इंद्रं नरः । २८ ब्रह्माणः । २९ अयं सोमः । ३० आ नः । ३१ प्र वो द्वादश गायत्र त्रिविराळंतं । ३२ मो पु सप्ताधिका प्रागाथं तृतीया द्विपदा सौदासैरग्नौ प्रक्षिप्यमाणः शक्तिरंत्यं प्रगाथमालेभे सोऽर्धं च उक्तेऽद्वयत । तं पुत्रोक्तं वसिष्ठः समापयतेति शाक्यायनकं वसिष्ठस्यैव हतपुत्रस्यार्पमिति ताडकं । ३३ श्वित्यंचः पळूना संस्तवो वसिष्ठस्य सपुत्रस्येद्रेण वा संवादः । ३४ प्र शुक्रा पंचाधिका वैश्वदेवं हाद्या एकविंशतिर्द्विपदा अञ्जामहेरर्धं उत्तरोऽहिर्बुध्न्याय । ३५ शं नः पंचोना शांतिः ॥ [३५] (मन्त्राः १५५)

३६ प्र ब्रह्म नव । ३७ आ वोऽष्टौ । ३८ उडु ष्य सावित्रमंत्ये वाजिन्यौ भगमिति भागो वार्धचः । ३९ ऊर्ध्वः सप्त वैश्वदेवं तु । ४० ओ शुष्टिः । ४१ प्रातर्भागं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवतां त्योपस्या । ४२ प्र ब्रह्माणः पट्वैश्वदेवं तु । ४३ प्र वः पंच । ४४ दाधिकां दाधिकं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवता । ४५ आ देवश्चतुष्कं सावित्रं । ४६ इमा रौद्रं त्रिष्टुवंतं । ४७ आपो यमापं । ४८ ऋभुक्षण आर्भत्रमंत्या वैश्वदेवी वा । ४९ समुद्रज्येष्ठा आपं । ५० आ मां मैत्रावरुणयाग्नेयी वैश्वदेवी नदीस्तुतिर्जागतमंत्यातिजगती शकरी वा । ५१ आदित्यानां तृचमादित्यं तु । ५२ आदित्यासः । ५३ प्र द्यावा द्यावापृथिवीयं । ५४ वास्तोष्पते वास्तोष्पत्यं । ५५ अमीवहाष्टौ वास्तोष्पत्याद्या गायत्री शेषा-स्थुपरिष्ठाद्वृहत्याद्योऽनुष्टुभः प्रस्वापिन्य उपनिषत् । ५६ क ई पंचाधिका मारुतं हाद्या एकादश द्विपदाः । ५७ मध्वः सप्त । ५८ प्र साकमुक्षे षट् । ५९ यं गायध्वे द्वादश त्रिप्रगाथादि नवम्याद्या गायत्र्योऽस्यानुष्टुबौद्री मृत्युविमोचनी ॥ [३६]

(मन्त्राः १५६)

६० यदद्य मैत्रावरुणं तु वै सौर्याद्या । ६१ उद्रां सप्त । ६२ उत्सूर्यः षळाद्यास्तिस्रः सौर्यः । ६३ उद्वेतीति चार्ध-पंचमाः । ६४ दिवि पंच । ६५ प्रति वा । ६६ प्र मित्रयोरेकोना गायत्रं दशम्यादयस्त्रयः प्रगाथाः पुरउष्णिक् चतु-र्थ्याद्या दशादित्यास्तिस्रः सौर्यः । ६७ प्रति वां दशाश्विनं तु तत् । ६८ आ शुभ्रा नव सप्ताद्या विराजः । ६९ आ वां रथोऽष्टौ । ७० आ विश्ववारा सप्त । ७१ अप स्वसुः षट् । ७२ आ गोमता पंच । ७३ अतारिष्म । ७४ इमा उ वां षट् प्रागाथं । ७५ व्युषा अष्टा उपस्यं तु वै । ७६ उडु सप्त । ७७ उपो रुहचे षट् । ७८ प्रति पंच । ७९ व्युषाः । ८० प्रति तृचं ॥ [३७] (मन्त्राः १५०)

८१ प्रत्यु षट् प्रागाथं । ८२ इंद्रावरुणा दशैन्द्रावरुणं ह जागतं तु । ८३ युवां नरा । ८४ आ वां पंच । ८५ पुनीषे । ८६ धीराष्टौ वारुणं ह । ८७ रदत्सप्त । ८८ प्र शुंध्युवमंत्या पाशविमोचनी । ८९ मो पु पंच गायत्रं जग-त्यंतं । ९० प्र वीरया सप्त वायव्यं द्वैष्ट्यश्च या द्विवदुक्ताः । ९१ कुविदंग । ९२ आ वायो पंच । ९३ शुचिं न्वष्टा-वैद्राग्नं तु । ९४ इयं वां द्वादश गायत्रमंत्यानुष्टुप् । ९५ प्र क्षोदसा षट् सारस्वतं तु तृतीया सरस्वते । ९६ बृहदु प्रगाथः प्रस्तारपांक्तिः परास्तिस्रो गायत्र्यः सरस्वते । ९७ यज्ञे दशैष्ट्यादि बार्हस्पत्यमंत्यैद्री च तृतीयानवम्यावैन्द्राव्राह्मणस्पत्ये । ९८ अध्वर्यवः सप्तोक्तदेवतां त्या । ९९ परो वैष्णवं त्रुमित्यैष्ट्यश्च तिस्रः । १०० नू मर्तः ॥ [३८] (मन्त्राः १४५)

१०१ तिस्रः षट् पार्जन्यं तु । १०२ पर्जन्याय तृचं गायत्रं । एते कुमार आग्नेयोऽपश्यद्वसिष्ठ एव वा वृष्टिकामः । १०३ संवत्सरं दश पर्जन्यस्तुतिसंहृष्टान्मंडूकांस्तुष्टावाद्यानुष्टुप् । १०४ इंद्रासोमा पंचाधिकैन्द्रासौमं राक्षोघ्नं शापाभि-शापप्रायं षट् सप्त वाद्या जगत्य एकविंशतिर्गोविंशयो चाष्टादशी मारुती च दशमी चतुर्दश्यावाग्नेय्यौ दैव्येकादश्यंत्यानुष्टु-अवमी द्वादशी त्रयोदशी सौम्यः सप्तदशी प्राण्यष्टमीपोळइयवैश्वौ प्र वर्तयेति चतस्र ऐंशो मा नो रक्ष इत्यृषेरात्मन आशी-रुत्तरोऽर्धचः पृथिव्यंतरिक्षदेवतः ॥

॥ इति वासिष्ठं सप्तमं मंडलं समाप्तं ॥ (सप्तममण्डलस्य मन्त्राः ८४१)

परं गायत्रं प्राग्वत्सप्रेः । ऋषिश्चातुर्गोत्रः प्राज्यास्यात्काण्वः । १ मा चिच्चतुर्गोत्रशन्मेधातिथिमेध्यातिथी ऐंद्रं बार्हतं

(३२) प्रगाथमारुभे । (५४) वास्तोर्वास्तोष्पत्यम् । (१०२) गायत्रं द्वितीया पादनिचृत् । (१०३) पर्जन्यस्तुतिः । (१०४) पंचाधिकैन्द्रासौमं । (१) प्रायोगिश्चासंगो ।

द्विप्रगाथादि द्वित्रिष्टुबंतमाद्यं द्बृचं प्रगाथोऽपश्यत्स घौरः सन्भ्रातुः कण्वस्य पुत्रतामगात् ह्यायोगिश्चासंगो यः स्त्रीभूत्वा पुमानभूत्स मेध्यातिथये दानं दत्त्वा स्तुहि स्तुहीति चतसृभिरात्मानं तुष्टाव पत्नी चास्यांगिरसी शश्वती पुंस्त्वमुपलभ्येनं प्रीतांस्तया तुष्टाव । २ इदं वसो द्विचत्वारिंशन्मेधातिथिरांगिरसश्च प्रियमेधः स्वादवोऽनुष्टुबंत्याभ्यां मेधातिथिर्विभिंदोर्दानं तुष्टाव । ३ पिव चतुर्विंशतिर्मेध्यातिथिः प्रागाथं त्वनुष्टुप् गायत्र्यौ बृहती चांस्याः कौरयाणस्य पाकस्याज्ञो दानस्तुतिः । ४ यदिद्र सैका देवातिथिस्तुचोऽस्यः पुरउणिगंतः कुरुंगस्य दानस्तुतिस्तत्पूर्वाश्चतस्रः पौण्यो वा ॥ [३९]

(मन्त्राः १६५)

५ दूरादेकोनचत्वारिंशद् ब्रह्मातिथिराश्विने द्विवृहत्यनुष्टुबंतंस्याः पंचार्धर्चाश्चैद्यस्य कशोर्दानस्तुतिः । ६ महौ इन्द्रोऽष्टाचत्वारिंशद्वत्सस्तुचोऽस्यस्तिरिंदिरस्य पार्श्वस्य दानस्तुतिः । ७ प्र यद्वः पट्विंशत्पुनर्वसो मारुतं । ८ आनस्यधिका सध्वंस आश्विनं ह्यानुष्टुभं तु । ९ आ नूनं सैका शशकणोऽस्ये गायत्र्या उपाद्ये चाद्या चतुर्थी पष्ठी चतुर्दश्याद्ये च वृहत्यः पंचमी ककुब्दशम्याद्यास्त्रिष्टुष्टिवराद् जगत्यः । १० यत्स्थः पट् प्रगाथोऽपश्यद् बृहती मध्येज्योतिरनुष्टुवास्तारपांक्तिः प्रगाथः । ११ त्वमग्ने दश वत्स आग्नेये गायत्रंस्या दैवी त्रिष्टुवाद्या प्रतिष्ठोपाद्या वर्धमाना ॥ [४०] (मन्त्राः १८३)

[इति पञ्चमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

१२ य इन्द्र त्रयस्त्रिंशत्पर्वत औष्णिहं तु । १३ इन्द्रः सुतेषु नारदः । १४ यदिद्र पंचोना गोपूक्ष्यश्चसूक्तिनौ काण्व्यायनौ । १५ तम्बभि ससोनौष्णिहं । १६ प्र सभ्राजं द्वादशेरिंभिदिः । १७ आ याहि पंचोना प्रगाथांतं । १८ इदं ह्यधिकादित्यमौष्णिहमष्टम्यश्विभ्यां पराग्निसूर्यानिळानां देवेभिरित्यदितेरदितिर्न इति च द्वे द्वे । १९ तं गूर्ध्व सप्तत्रिंशत्सौभरिराग्नेयं काकुभं प्रागाथं ह पितुर्न द्विपदांत्ये ककुप्पंक्ती त्रसदस्योर्दानस्तुतिस्तत्पूर्वं उणिक्ससतोवृहत्यावादित्येभ्यः । २० आ गंता पट्विंशतिर्मारुतं ॥ [४१] (मन्त्राः २०६)

२१ वयमु द्व्यूनांत्ये द्बृचे चित्रस्य दानस्तुतिः । २२ ओ त्वमाश्विनं त्रिप्रगाथादि वृहत्यनुष्टुबेकादश्याद्ये ककुप्मध्येज्योतिषी । २३ ईळिष्व त्रिंशद्विश्वमना वैयश्च आग्नेयमौष्णिहं ह । २४ सखायस्तुचोऽस्यः सौपाम्णस्य वरोर्दानस्तुतिरस्यानुष्टुप् । २५ ता वां चतुर्विंशतिर्मेधावरुणं दशम्याद्यास्तित्तो वैश्वदेव्य उपांत्योष्णिगर्भा । २६ युचोः पंचाधिका व्यश्चो वांगिरस आश्विनं विंश्याद्या वायव्यास्तत्पूर्वाश्चतस्रो गायत्र्योऽथैकविंश्या च विंश्यनुष्टुप् । २७ अग्निरुक्थे अधिका मनुर्वैवस्वतो वैश्वदेवं ह प्रागाथं । २८ ये त्रिंशति पंचोपांस्या पुरउणिक् । २९ बभूवैश्व कश्यपो वा मारीचो द्वैपदं । ३० नहि वश्चतुष्कं पुरउणिग्वृहत्यनुष्टुबंतं । ३१ यो यजाति द्व्यूनात्रेज्यास्तवो यजमानप्रशंसा च येत्यादि पंच दंपत्योः शिष्टास्तदाशिषोऽनुष्टुप् चतुष्पंक्यंतं नवम्यनुष्टुबंशमी पादनिचृत् ॥ [४२] (मन्त्राः २०४)

३२ प्र कृतानि त्रिंशन्मेधातिथिः । ३३ वयं वैकोना मेध्यातिथिर्बाहंतं त्रिगायत्र्यनुष्टुबंतं । ३४ पंद्र याहि द्व्यूना नीपातिथिरानुष्टुभं तुचोऽस्यो गायत्रस्तं सहस्रं वसुरोचिषोऽगिरसोऽपश्यन् । ३५ अग्निना चतुर्विंशतिः इयावाश्च आश्विनमुपरिष्टाज्ज्योतिषं पंक्तिमहावृहतीपंक्यंतं । ३६ अविता सप्त शाकरा महापंक्यंतं । ३७ प्रेदं महापांक्तमाद्यातिजगती । ३८ यज्ञस्य दशैद्राग्नं । ३९ अग्निमस्तोषि नाभाक आग्नेयं महापांक्तं हि । ४० इन्द्राग्नी द्वादशैद्राग्नं त्रिष्टुबंतं द्वितीया शकरी । ४१ अस्मा ऊ पु दश वारुणं तु । ४२ अस्तभ्रात्पलवैनाना वा त्रैष्टुभमंत्यं वा तृचमाश्विनमानुष्टुभमपश्यत् । ४३ इमे त्रयस्त्रिंशद्विरुण आंगिरस आग्नेयं तु । ४४ समिधार्गिनं त्रिंशत् । ४५ आ घ द्विचत्वारिंशस्त्रिशोऽष्टाद्याग्नेद्री ॥ [४३] (मन्त्राः २५८)

(५) ब्रह्मातिथिराश्विनं द्विवृहत्यनुष्टुबंतं । (६) अन्त्यस्तिरिंदिरस्य पार्श्वस्य । (१८) द्व्यधिकादित्यमौष्णिहं चतुर्थ्याद्याश्चतस्रोऽदितेः अष्टम्यश्विभ्यां, द्व्यधिकादित्यमौष्णिहं चतुर्थीपंचमीपष्ठीसप्तमीष्वदितिः अष्टम्यश्विभ्यां । (१९) सप्तत्रिंशत्सौभरिराग्नेयं, सप्तत्रिंशत्सौभरमानेयं । काकुभप्रागाथं, काकुभः प्रागाथः । (२२) अत्यमद्विनौ । (२५) वैश्वदेव्यो वोपांत्योष्णिगर्भा, वैश्वदेव । (३५) आश्विनमुपरिष्टाज्ज्योतिषं । (३७-३९) माहापांक्तं ।

४६ त्वावतस्त्रयस्त्रिंशद्विशोऽङ्ग्य आ स आदि कानीतस्य पृथुश्रवसो दानस्तुतिराद्या पादनिचृत् पंचम्यादि ककुब्गायत्री बृहत्यनुष्टुप् सतोबृहती गायत्री विपरीतोत्तरः प्रगाथो द्विपदा चतुर्विंशिका बृहती पिपीलिकमध्या ककुब्म्यंकुशिरा विराड्जगत्सु-परिष्टाद्बृहतीबृहत्यौ विषमपदोत्तरे पंक्ती गायत्री पंक्तिः प्रगाथौ च वायव्यौ गायत्री द्विपदोष्णिक् पंक्तिर्वायव्या गायत्री । ४७ महि वो द्व्यूना त्रित आप्य आदित्येभ्योऽस्याः दुःस्वप्नः पंचोषसेऽपि महापांक्तं । ४८ स्वादोः पंचोना प्रगाथः सौम्यं त्रैष्टुभं पंचमी जगती । ४९ अभि प्र दश प्रस्कण्वः प्रागाथं तत् । ५० प्र सुश्रुतं पुष्टिगुः । ५१ यथा मनौ श्रुष्टिगुः । ५२ यथा मनावायुः । ५३ उपमं त्वाष्टौ मेध्यः । ५४ एतत्ते मातरिश्वा नो विश्व इति वैश्वदेवः प्रगाथः । ५५ भूरीत्पंच कृशः प्रस्कण्वस्य दानस्तुतिर्गायत्रं तृतीयापंचम्यावनुष्टुभौ । ५६ प्रति ते पृषध्नोऽस्याग्निसौरी पंक्तिः । ५७ युवं देवा चतुष्कं मेध्य आश्विनं त्रैष्टुभं । ५८ यमृतिजस्तृचं वैश्वदेवमाद्य ऋक्विक्स्तुतिर्वा । ५९ इमानि वां सप्त सुपर्णं ऐन्द्रावरुणं जागतं । ६० अग्न आ विंशतिर्भगः प्रागाथ अग्नेयं प्रागाथं तु । ६१ उभयं द्व्यूना । ६२ प्रो अस्मै द्वादश प्रगाथः पांक्तं सप्तम्याद्या स्तिस्त्रो बृहत्यः । ६३ स पूर्व्यो गायत्रमाद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभोऽस्या दैवी गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ६४ उत्वा । ६५ यदिद्र । ६६ तरोभिः पंचोना कलिः प्रागाथः प्रागाथमंत्यानुष्टुप् । ६७ त्याजु सैका मत्स्यः सांमदो मैत्रावरुणिर्मान्यो वा बहवो वा मत्स्या जालनद्धा आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिस्त्रोऽप्यदितेः ॥ [४४] (मन्त्राः २६८)

६८ आ त्वैकोना प्रियमेध आदावनुष्टुम्मुखास्तृचाश्चत्वारोऽस्याः षट्क्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिः । ६९ प्रप्र द्व्यूनानुष्टुभं द्विवृहत्यंतं द्वितीयोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्त्रो गायत्र्यः षोडश्याकादश्या पंक्ती अपाद्वैश्वदेवोऽर्धचस्त्रयो वारुणाः । ७० यो राजा पंचोना पुरुहन्मा बार्हतं त्रिप्रगाथाद्युष्णिगनुष्टुप्पुरडण्णिगतं । ७१ त्वं नः सुदीतिपुरुमीळहौ तयोर्वान्यतर आग्नेयं तु त्रिप्रगाथांतं । ७२ हविर्द्व्यूना हर्यतः प्रागाथो हविषां स्तुतिर्वा । ७३ उदीराथां गोपवन आत्रेयः सप्तवध्रिर्वाश्विनं । ७४ विशो विशो वः पंचोनाग्नेयं त्वनुष्टुम्मुखास्तृचाश्चत्वारोऽस्यास्तिस्त्रोऽनुष्टुभ आक्षस्य श्रुतवर्णो दानस्तुतिः । ७५ युक्ष्वा हि षोडश विरूपः । ७६ इमं नु द्वादश कुरुतिः काण्वः । ७७ जज्ञान एकादश प्रगाथांतं । ७८ पुरोळांशं दश बृहत्यंतं । ७९ अयं कृत्स्नर्नव कृत्स्नर्भार्गवः सौम्यमंत्यानुष्टुप् । ८० न ह्यन्यं दशैकद्यूनौधसो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ८१ आ तू नो नव कुसीदी काण्वः ॥ [४५] (मन्त्राः १९५)

८२ आ प्र । ८३ देवानां वैश्वदेवं । ८४ प्रेष्ठमुशना काश्य आग्नेयं । ८५ आ मे कृष्ण आश्विनं हि । ८६ उभा हि पंच विश्वको वा कार्णिजगंतं । ८७ युक्ती षड्वासिष्ठो वा युक्तीकः प्रियमेधो वा प्रागाथं ह । ८८ तं वो दस्मं नोधाः । ८९ बृहद्विंशाय सप्त नृमेधपुरुमेधौ द्व्यनुष्टुब्बृहत्यंतं । ९० आ नो विश्वासु षट् । ९१ कन्या वाः सप्तात्रेयपालेतिहास ऐन्द्र आनुष्टुभं द्विपंक्त्यादि । ९२ पातं त्रयस्त्रिंशत् श्रुतकक्षः सुकक्षो वाद्यानुष्टुप् । ९३ उद्ध चतु-स्त्रिंशत्सुकक्षोऽयैन्द्रार्भवी । ९४ गौर्धयति द्वादश बिंदुः पूतदक्षो वा मारुतं । ९५ आ त्वा नव तिरश्चीरांगिरस आनुष्टुभं । ९६ अस्मै सैका युतानो वा मारुतिस्त्रैष्टुभं चतुर्थी विराळिष्यामीति मारुतः पादः परैन्द्राबार्हस्पत्या । ९७ या इन्द्र पंचोना रेभः काश्यपो बार्हतमतिजगत्सुपरिष्टाद्बृहत्यावतिजगती त्रिष्टुब्जगतीत्यंततः ॥ [४६] (मन्त्राः १९७)

९८ इन्द्राय द्वादश नृमेध औष्णिहं सप्तम्युपांत्ये च ककुभोऽस्यानवम्यौ पुरडण्णिहौ । ९९ त्वामिदाष्टौ प्रागाथं । १०० अयं ते द्वादश नेमो भार्गवस्त्रैष्टुभं षष्ठी जगती परास्तिस्त्रोऽनुष्टुभोऽयमिति द्वृचनेन्द्र आत्मानमस्तौदुपांत्ये वाच्यौ ।

(४६) एकविंशी पंक्तिः । द्वाविंशी संस्तारपंक्तिः माहापांक्तं । विषमपदोत्तरा पंक्तिः संस्तारपंक्तिः, विषमपदोत्तरा पंक्तिः संस्तारपंक्तिः । प्रगाथौ वायव्यौ । वायव्यौ बृहत्यौ च । (५६) अंत्या सौरी । (६३) स पूर्व्य आद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । स पूर्व्यो गायत्रमाद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । (६७) आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिस्त्रोऽप्यदितेः । (७१) त्वं न सुदीतिः पुरुमीळहो राजागृहपतियविष्टयोर्वान्यतर आयं तु त्रिप्रगाथांतं । (७४) आक्षस्य । (९४) द्वादश बिंदुः । (९५) तिरश्ची-रानुष्टुभं । (९६) मारुतस्त्रैष्टुभं । (१००) आत्मानमस्तौदष्टमी सौपर्णी (सौवर्णी) नवमी वज्रसंस्तुतिरुपांत्ये वाच्यौ ।

१०१ ऋधक् षोडश जमदग्निभार्गवो मैत्रावरुणं प्रागाथं त्रिभिष्टुबंतं तृतीयादि गायत्री परा सतोवृहती स्तोत्रं राजस्वृक्सपादादि-
त्याश्विन्यौ वायव्ये सौर्यौ बृहत्युपस्या सूर्यप्रभास्तुतिर्वा पावमानी गव्ये । १०२ त्वमग्ने द्रव्यधिका भार्गवः प्रयोगो बार्ह-
स्पत्यो वाग्निः पावकः सहस्रः सुतयोर्वान्योर्गृहपतियविष्ठयोर्वान्यतर आग्नेयं तु । १०३ अदर्शि पद्धना सोभरिर्बार्हतं
पंचमी विराड् रूपा सप्तम्याद्ययुजः सतोवृहत्योऽष्टम्यादि युजः ककुब्भसीयसी ककुबनुष्टुबंत्याग्निमास्ती ।

॥ इत्यष्टमं मंडलं समाप्तं ॥ [अष्टममण्डलस्य मन्त्राः १७१६]

नवमं मंडलं पावमानं सौम्यं । १ स्वादिष्टया दश मधुच्छंदाः । २ पवस्व मेधातिथिः । ३ एष शुनःशेषः । ४
सन हिरण्यस्तूपः । ५ समिद्ध एकादश काश्यपोऽसितो देवलो वा विंशतिः सूक्तान्याद्यमाप्रियश्चतुरनुष्टुबंतं । ६ मंद्रया
नव । ७ असृग्रं । ८ एते सोमाः । ९ परि प्रिया । १० प्र स्वानासः । ११ उपास्मै । १२ सोमा असृग्रं ॥ [४७]

(मन्त्राः १९८)

१३ सोमः । १४ परि प्राष्टौ । १५ एष धिया । १६ प्र ते । १७ प्र निम्नेनेव । १८ परि सुवानः सस ।
१९ यत्सोम । २० प्र कविः । २१ एते धावन्ति । २२ एते सोमासः । २३ सोमा असृग्रं । २४ प्र सोमासः ।
२५ पवस्व पद् दृढश्च्युत आगस्यः । २६ तममृक्षंतधमवाहो दार्ढ्युतः । २७ एष कविर्नृमेधः । २८ एष वाजी
प्रियमेधः । २९ प्रास्य नृमेधः । ३० प्र धारा विंदुः । ३१ प्र सोमासो गोतमः । ३२ प्र सोमासः इयावाश्वः ।
३३ प्र सोमासस्त्रितः । ३४ प्र सुवानः । ३५ आ नः पवस्व प्रभूवसुः । ३६ असर्जि । ३७ स सुतो रहुगणः ।
३८ एष उ स्यः । ३९ आशुरर्षे बृहन्मतिः । ४० पुनानः । ४१ प्र ये गावो मेध्यातिथिः । ४२ जनयन् । ४३ यो
अत्य इव ॥ [४८] (मन्त्राः २०४) [इति षष्ठोऽष्टकः । मन्त्राः १७३०]

४४ प्र णोऽयास्यः । ४५ स पवस्व । ४६ असृग्रन् । ४७ अया सोमः पंच कविर्भार्गवः । ४८ तं स्वा । ४९
पवस्व । ५० उक्ते शुष्मास उचध्यः । ५१ अध्वर्यो । ५२ परि युक्षः । ५३ उक्ते चतुष्कमवत्सारः । ५४ अस्य
प्रत्नां । ५५ यवंयवं । ५६ परि सोमः । ५७ प्र ते धाराः । ५८ तरस्सः । ५९ पवस्व । ६० प्र गायत्रेणोपात्या
पुरउष्णिक् । ६१ अया वीती त्रिशदमहीयुः । ६२ एते असृग्रं जमदग्निः । ६३ आ पवस्व निधुविः काश्यपः । ६४
वृषा सोम काश्यपः ॥ [४९] (मन्त्राः २००)

६५ हिन्वंति भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वा । ६६ पवस्व शतं वैखानसा अष्टादश्यनुष्टुप्परास्तिस्र आग्नेयः । ६७ त्वं
सोमासि द्वात्रिंशद्भ्राजः काश्यपो गोतमोऽत्रिंश्वामित्रो जमदग्निर्वसिष्ठ इतीह तृचाः सप्त ऋषयः शेषे पवित्रो वसिष्ठो
वोभौ वा पवस्व सोम तिस्रो नित्यद्विपदा गायत्र्योऽविता नस्तिस्रः पौष्ण्यो वा यत्ते पवित्रं पंचाग्नेयः सावित्र्यग्निसावित्री
वैश्वदेवी वासामेत्यास्त्रिंशी पुरउष्णिक् सप्तविंश्यनुष्टुबंत्ये च ते पावमान्यध्येतृस्तुती । जागतमूर्ध्वं प्रागुशनसः । ६८ प्र देवं
दश वत्सप्रिर्भालंदनस्त्रिष्टुबंतं ह । ६९ इषुर्न हिरण्यस्तूपोऽस्ये त्रिष्टुभौ । ७० त्रिरस्मै रेणुः । ७१ आ दक्षिणा नव
ऋषभः । तौ वैश्वामित्रौ । ७२ हरिं हरिमंतः । ७३ स्रक् पवित्रः । ७४ शिशुर्न कक्षीर्वास्त्रिष्टुबटमी । ७५ अभि
प्रियाणि पंच कविः ॥ [५०] (मन्त्राः १६३)

७६ धर्ता । ७७ एषः । ७८ प्र राजा । ७९ अचोदसः । ८० सोमस्य वसुभारद्वाजः । ८१ प्र सोमस्य । ८२
असावीति त्रिष्टुबंतं । ८३ पवित्रं ते पवित्रः । ८४ पवस्व वाच्यः प्रजापतिः । ८५ इन्द्राय द्वादश वेनो भार्गवो
द्वित्रिष्टुबंतं । ८६ प्र तेऽष्टाचत्वारिंशद्विगणा दशर्चा अकृष्टा माषाः प्रथमे सिकता निवावरी द्वितीये पृथ्व्योऽजास्तृतीयेऽ-

(१०२) गृहपतियविष्ठयः । (१०३) पंचम्याद्ययुजः । ककुब्भसीयसी; ककुब् गायत्री ।

(५८) तरस्सः । (६८) वत्सप्रिर्भालंदनस्त्रिष्टुबंतं । (६९) हिरण्यस्तूपोऽस्ये । (८६) अजास्तृतीये त्रयः ।
पंचास्या तिस्रः ।

त्रयश्चतुर्थेऽत्रिः पंचांस्या गृत्समदः । ८७ प्र तु नवोशना । ८८ अयं सोमोऽष्टौ । ८९ प्रो स्य सप्त । ९० प्र हिन्वानः पङ्क्तिसिष्टः ॥ [५१] (मन्त्राः १३५)

९१ असर्जि कश्यपः । ९२ परि सुवानः । ९३ साकमुक्षः पंच नोधाः । ९४ अधि यत्कण्वः । ९५ कनिक्रंति प्रस्कण्वः । ९६ प्र सेनानीश्चतुर्विंशतिर्देवोदासिः प्रतर्दनः । ९७ अस्य प्रेषाष्टापंचाशदाद्यं तृचं वसिष्ठोऽपश्यदुत्तराक्षय पृथग्वासिष्टा इन्द्रप्रमतिवृषगणो मन्युरुपमन्युर्याग्रपाच्छक्तिः कर्णश्रुन्मृळीको वसुक इति चतुर्दश पराशरोंऽस्याः कुत्सः । ९८ अभि नो द्वादशांबरीष ऋजिश्वा चानुष्टुभं ह बृहत्सुपांस्या । ९९ आ हर्यतायाष्टौ रेभसून् काश्यपौ बृहत्याद्या । १०० अभी नवंते नव ॥ [५२] (मन्त्राः १३८)

१०१ पुरोजिति पोलशांधीगुः श्यावाश्विर्ययातिर्नाहुषो नहुषो मानवो मनुः सांवरण इति तृचाः शेषे प्रजापतिरुपाधे गायत्र्यौ । १०२ क्राणाष्टौ त्रित औष्णिहं वै । १०३ प्र पुनानाय षड् द्वित आप्यः । १०४ सखायः पर्वतनारदौ काश्यपौ द्वे शिखंडिन्यौ वाप्सरसौ । १०५ तं वः । १०६ इन्द्रमच्छ षड्नामिश्वाश्ववश्चक्षुर्मानवो मनुराप्सव इति तृचाः पंचामिः । १०७ परीतः षड्विंशतिः सप्त ऋषयः प्रागाथं तृतीयापोलश्यौ द्विपदे अष्टम्याद्ये बृहत्स्यौ । १०८ पवस्व षोडश गौरिवीतिद्वृचं शक्तिरेकामूर्खर्जिश्चोर्ध्वसन्ना कृतयशा ऋणंचय इत्युषयो दृचास्तिस्त्रः शक्तिः काकुभाः प्रगाथाः स सुन्वे गायत्री यवमध्या । १०९ परि प्र अघिकाग्रयो धिष्ण्या ऐश्वर्यो द्वैपदं । ११० पर्यु पु द्वादश व्यरुणत्रसदस्यु राजानौ तिस्रोऽनुष्टुभः पिपीलिकमध्याः षड्ध्वबृहत्स्यस्तिस्त्रश्च विराजः । १११ अया रुचा तृचमनानतः पारुच्छेपिरास्यष्टं । ११२ नानानं चतुष्कं शिशुः पांक्तं हि । ११३ शर्यणावत्येकादश कश्यपः । ११४ य इंदोश्चतुष्कं ॥

॥ इति नवमं मंडलं समाप्तं ॥ (नवममण्डलस्य मन्त्राः ११०८)

१ अग्ने सप्त त्रितः । २ पिप्रीहि । ३ इनः । ४ प्र ते । ५ एकः ॥ [५३] (मन्त्राः १८९)

६ अयं । ७ स्वस्ति । ८ प्र केतुना नव त्रिशिरास्त्वाष्टृचोऽस्य ऐंद्रः । ९ आपो हि सिंधुद्वीपो वांबरीष आपं गायत्रं द्वयनुष्टुबंतं पंचमी वर्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठा । १० ओ चित्पक्ष्णा वैवस्वतयोर्यमयम्योः संवादः षष्ठययुग्मिभर्यमी मिथुनार्थं यमं प्रोवाच स तां नवमीयुग्मिभरिच्छन् प्रत्याचष्टे । ११ वृषा नवांगिर्हविर्धानं आग्नेयं तु त्रिभिष्टुबंतं । १२ द्यावा । १३ युजे पंच विवस्वान्वादित्यो हाविर्धानं जगत्यंतं । १४ परेयिवांतं षोडश यमो यामं षष्ठी लिंगोक्तदेवता पराश्च तिस्रः पित्र्या वा तिस्रः इवभ्यां परा अनुष्टुभो बृहत्सुपांस्या । यामायनाः परे पंच । १५ उदीरतां षड्ना शंखः पित्र्यं जगत्येकादशी । १६ मैत्रं दमन आग्नेयं चतुरनुष्टुबंतं । १७ त्वष्टा देवश्रवा द्वे सरण्यूदेवते पौष्ण्यश्चतस्रः सारस्वत्यस्तिस्त्रः पंचाप्यो द्रप्सस्तिस्त्रः सौम्यो वांत्ये अनुष्टुभा उपांस्या पुरस्ताद्बृहती वा । १८ परं मृत्यो संकुसुकश्चतस्रो मृत्युदेवताः परा धात्री परा त्वाष्ट्री पराः पितृमेधा एकादशी प्रस्तारपंक्तिर्जगत्सुपांस्यानुष्टुप् प्राजापत्या वा सानिरुक्ता ॥

[५४] (मन्त्राः १४१)

१९ नि वर्तध्वमष्टौ मथितो भृगुर्वाक्णिर्भागवश्च्यवनो वापं गव्यं वानुष्टुभमग्नीषोमीयो द्वितीयोऽर्धचंः षष्ठी गायत्री । सप्तोत्तराण्यैद्रो विमदः प्राजापत्यो वा वासुको वसुकृद्वा । २० भद्रं दशाग्नेयं तु गायत्रमाद्यैकपदा पाद एव वा शांत्यर्थः परानुष्टुबंत्ये विराट् त्रिष्टुभौ । २१ आग्निं नाष्टावास्तारपांक्तं । २२ कुह पंचोना पुरस्ताद्वाहंतं त्रिष्टुबंतं त्वं स्या चिदा नस्त्वं नोऽनुष्टुभः । २३ यजामहे सप्ताद्यांत्ये त्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणी । २४ इन्द्रं सोमं षळास्तारपांक्तं त्वाश्विन्योऽत्यास्तिस्त्रोऽनुष्टुभः । २५ भद्रमेकादश सौम्यं । २६ प्र हि नव पौष्णमानुष्टुभमाद्याचतुर्थ्या उष्णिहौ । २७ असत्सु

(१०१) श्यावाश्विरंधीगुः । (१०८) यवमध्या परा सतोबृहती । (१०९) ऐश्वर्या द्वैपदं ।

(११) तु त्रिभिष्टुबंतं । (१३) विवस्वान्वादित्यो । हावर्धानं, हविर्धानं । (१७) वांते । (१९) वानुष्टुभमग्निषोमीयो वा । द्वितीयोऽर्धचंः आनुष्टुभं षष्ठी । षष्ठी गायत्र्यैद्री च । प्राजापत्यो वासुकृत्पुत्रो वा । (२६) आद्या चतुर्थी च ।

चतुर्विंशतिरैन्द्रो वसुकः । २८ विश्वो हि द्वादशेन्द्रवसुकयोः संवाद ऐन्द्रः सूक्तस्य प्रथमयेन्द्रस्य स्तुपा परोक्षवदिन्द्रमाहेंद्रस्य युजः शिष्टा ऋषेश्चतुर्थी च । २९ वने नाष्टौ । ३० प्र देवत्रा पंचोना कवप ऐल्य आपमपोनप्त्रीयं वा । ३१ आ न एकादश वैश्वदेवं । ३२ प्र सु रमंता नव पंचाद्या जगत्यः ॥ [५५] (मन्त्राः १५३)

३३ प्र माद्या वैश्वदेवैन्द्रः प्रगाथः परा गायथ्यो द्वे कुरुश्रवणस्य त्रासदस्यवस्य दानस्तुतिः पराभिर्भृते मित्रातिथौ राशि तस्नेहाद्विरुपमश्रवसं पुत्रमस्य व्यशोकयत् । ३४ प्रावेपाः पळूना मौजवान्वाक्षोऽक्षकृषिप्रशंसा चाक्षकितवनिंदा च सप्तमी जगती । ३५ अबुधं लुशो धानाको वैश्वदेवं तु द्वित्रिष्टुबंतं तु । ३६ उपासानक्ता । ३७ नमो द्वादश सौर्षोऽभितपाः सौर्षं जागतं वै त्रिष्टुदशमी । ३८ अस्मिन्नः पंच मुष्कवानिन्द्रः । ३९ यो वां पळूना काक्षीवती घोपाश्विनं हि त्रिष्टुबंतं । ४० रथं यातं । ४१ समानं तृचं सुहस्यो घोषेयः । ४२ अस्तेवैकादश कृष्णः । ४३ अच्छा मे द्वित्रिष्टुबंतं तु । ४४ आ यातु त्रिष्टुवादि । ४५ दिवस्परि द्वादश वत्सप्रीराग्नेयं तु ॥ [५६] (मन्त्राः १४४) [इति सप्तमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

४६ प्र होता दश । ४७ जगृभ्माष्टौ सप्तगुर्वैकुण्ठमिन्द्रं तुष्टाव । विकुंडा नामासुरीन्द्रतुल्यं पुत्रमिच्छन्ती महत्तपस्तेपे तस्याः स्वयमेवेंद्रः पुत्रो जज्ञे । स सप्तगुस्तुतिसहस्र आत्मानमुत्तरैस्त्रिभिस्तुष्टाव । ४८ अहं भुवमेकादशांत्ये त्रिष्टुभौ सप्तमी च । ४९ अहं दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुभौ । ५० प्र वो महे सप्त द्विजगत्याद्यंतं के तेऽभिसारिण्यौ । वषट्कारेण वृक्षेणु भ्रातृषु सौचीकोऽग्निरपः प्रविश्य देवैः समवददुत्तरैस्त्रिभिः । ५१ महत्तन्नवात्र युजोऽग्निवाक्यं । ५२ विश्व इत्युत्तरं च षट्कम-युजो देवानां । ५३ यमैच्छामेत्युत्तरं चैकादशकं तदद्येति तु द्वृचोऽग्नेस्तंतुमाद्या जगत्योऽष्टमीवर्जं । ५४ तां सु षड् बृहदुक्थो वामदेव्यः । ५५ दूरेऽष्टौ । ५६ इदं ते सप्त वैश्वदेवं तु चतुर्थ्याद्यास्तिस्रो जगत्यः । पराणि चत्वारि सूक्ता-न्युक्ता ऋषयो द्वैपदे त्वत्रिमंडले । अथ हैक्ष्वाको राजासमातिगौपायनान्वंध्वादीन्पुरोहितांस्यक्त्वान्यौ मायाविनौ श्रेष्ठतमौ मत्वा पुरोदधे । तमितरे क्रुद्धा अभिचेरुः । अथ तौ मायाविनौ सुबंधोः प्राणानाचिक्षिपतुरथ हास्य भ्रातरस्त्रयः । ५७ मा प्र गामेति षट्कं गायत्रं स्वस्त्ययनं जप्त्वा । ५८ यत्ते यममिति द्वादशर्चमानुष्टुभं मनभावर्तनं जेषुः । ५९ प्र तारीति दशर्चं चतस्रो निरुत्यपनोदार्थं जेषुश्चतुर्थ्यां सोमं चास्तुवन्मृत्योरपगमायोत्तराभ्यां देवीमसुनीतिं सप्तम्यां लिंगोक्तदेवताः शिष्टाभिः पंक्तिमहापंक्तिपंक्त्युत्तराभिर्द्यावापृथिव्यौ समिद्रेतींद्रं चार्धर्चेन । ६० आ जनमिति द्वादशर्चं आनुष्टुभे चतसृ-भिरसमातिमस्तुवन् पंचम्येंद्रं पळ्यागस्त्यस्य स्वसा मातैषां राजानमस्तौत्पराभिः सुबंधोर्जावमाह्वयंस्तमंत्यया लब्धसंज्ञमस्पृशन् पंचाद्या गायथ्योऽष्टम्याद्ये पंक्ती । ६१ इदमित्या सप्ताधिका नाभानेदिष्ठो मानवो वैश्वदेवं तत् ॥ [५७] (मन्त्राः १६१)

६२ ये यज्ञेनैकादशाद्याः षळंगिरसां स्तुतिर्वास्या त्रिष्टुपंचम्यनुष्टुप्प्रगाथोऽनुष्टुभौ गायत्री चतस्रोऽत्याः सावर्णेर्दान-स्तुतिः । ६३ परावतस्यूना गयः प्लातो द्वित्रिष्टुबंतं तु स्वति नस्त्रिष्टुव्वा सा सहोत्तरया पथ्यास्वस्तिदेवत्या । ६४ कथा यां मे त्रिष्टुप् । ६५ अग्निरिन्द्रः पंचोना वसुकर्णो वासुकस्त्रिष्टुबंतं तु । ६६ देवान्हुवे । ६७ इमां धियं द्वादशायास्यो बाहंस्यत्यं तु । ६८ उदप्रुतः । ६९ भद्राः सुमित्रो वाध्यश्च आग्नेयं द्विजगत्यादि । ७० इमां म एकादशाग्रं । ७१ बृहस्पते बृहस्पतिर्ज्ञानं तुष्टाव नवमी जगती ॥ [५८] (मन्त्राः १३३)

७२ देवानां नव लौक्यो वा बृहस्पतिर्दाक्षायण्यदितिर्वा दैवमानुष्टुभं । ७३ जनिष्ठा एकादश गौरिवीतिः । ७४ वसुनां षट् । ७५ प्र सु नव सिंधुक्षिप्रैयमेधो नदीस्तुतिर्जागतं तु । ७६ आ वोऽष्टौ सर्प ऐरावतो जरत्कर्णो प्राणोऽ-स्तौत् । ७७ अन्नपुषः स्यूमरश्मिर्भागवो मारुतं तु पंचमी जगती । ७८ विप्रासो द्वितीया पंचम्याद्याश्च तिस्रो जगत्यः ।

(२८) युजः शेषाः । (४१) सुहस्तो । (४५) वत्सप्रीः । (४७) पुत्रमिच्छन्ति तपस्तेपे तस्याः । (४९) दामंत्योपाद्ये च; दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुभौ । (५१) महत्तन्नव तत्र । (५४) वामदेव्यः वा । (५६) प्राणाना-चिक्षिपतुरथ अस्य आतरः । (५९) चार्धर्चेन । (६०) द्वादशर्चमानुष्टुभं । (६३) सा सहोत्तरया; चोत्तरया; सहोत्तरया । (७१) ज्ञानं तु शिष्टा ।

७९ अपश्यं सप्त साँचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा ससिर्वा वाजंभर आग्नेयं तु । ८० अग्निः ससि । ८१ य इमा विश्वकर्मा भौवनो वैश्वकर्माणं तु द्वितीया विराड्रूपा । ८२ चक्षुषः । ८३ यस्ते मन्यो मन्युस्तापसो मान्यवं त्वाद्या जगती । ८४ त्वया मन्यो चतुर्जगत्यंतं । ८५ सत्येन सप्तचत्वारिंशत्सावित्री सूर्यात्मदैवतमानुष्टुभं पंचभिः सोममस्तौत्पराभिः स्वविवाहं सप्तदश्या देवान्परया सोमाकौ परया चंद्रमसं परा नृणां विवाहमंत्रा आशीः प्रायाः परा देहीति द्वे वधूवासः संस्पर्शमोचन्यौ परा यक्षमनाशिनी दंपत्योर्नवोनवास्तिस्त्रोऽनृक्षरा गृभ्णामीति द्वे द्वे यदश्विना पूषाघोरचक्षुरिति त्रिष्टुभस्त्रिष्टुभसुरोवृहती पूर्वा-परमिह प्रियमा नः प्रजां जगत्यः ॥ [५९] (मन्त्राः १४८)

८६ वि हि ऽयधिकेंद्रो वृषाकपिरिंद्राणींद्रश्च समूदिरे पांक्तं । ८७ रक्षोहणं पंचाधिका पायुराग्नेयं रक्षोघ्नं चतुरनुष्टुबंतं । ८८ हविरेकोनागिरसो मूर्धन्वान्वामदेव्यो वा सौर्यवैश्वानरयिं । ८९ इंद्रं स्तव द्व्यूना रेणुः पंचम्यैद्रासोमी । ९० सहस्रशीर्षा षोडश नारायणः पौरुषमानुष्टुभं त्रिष्टुबंतं तु । ९१ सं जागृवद्भिः पंचोनारुणो वैतहव्य आग्नेयं । ९२ यज्ञस्य शार्यातो मानवो वैश्वदेवं तु जागतं । ९३ महि तान्वः पार्थः प्रास्तारपांक्तं पुरस्ताद्वृहत्यंतं त्रयोदशयुपाद्ये चानु-ष्टुभो नवम्यक्षरैः पंक्तिकादशी न्यंकुसारिणी । ९४ प्रेते षक्ता सप्तोऽर्बुदः काद्रवेयो ग्राव्णोऽस्तौत्पंचम्यंत्ये त्रिष्टुभौ सप्तमी च ॥ [६०] (मन्त्राः १६०)

९५ ह्ये द्व्यूनोर्वशीमैलः पुरुरवाः पूर्वोषितां कामात्पुनरासाद्यावरोद्धुमैच्छत्सा तमनिच्छंती प्रत्याचष्टे ह्य द्वयुयां कदा सुदेवोऽतरिक्षप्रां सचेति तिस्रश्चैलवाक्यं शिष्टा उर्वश्याः । ९६ प्र ते सप्तोना वरुः सर्वहरिवैद्रो हरिस्तुतिर्द्वित्रिष्टुबंतं । ९७ या ओषधीर्यधिकार्थवर्णो भिषगोषधिस्तुतिरानुष्टुभं । ९८ बृहस्पते द्वादशाधिषेणो देवापिष्टुष्टिकामो देवांस्तु-ष्टाव । ९९ कं नो वज्रो वैखानसः । १०० इंद्रं दुवस्युर्वादनो वैश्वदेवं तु त्रिष्टुबंतं । १०१ उद्बुध्यध्वं बुधः सौम्य ऋत्विक्स्तुतिर्वा नवम्यंत्ये जगत्यौ पंचमी बृहती गायत्र्योर्मध्ये । १०२ प्र ते सुम्रलो भार्म्यश्चो द्रुघणेन ऋषभेण चाजिं जिगायेति द्रौघणं वाद्या तृतीयांत्या च बृहत्यः । १०३ आशुः सप्तोनेद्रोऽप्रतिरथश्चतुर्थी बाह्विस्त्योपांत्याप्वादेव्यंत्यानुष्टु-म्मारुती वा । १०४ असाव्येकादशाष्टको वैश्वामित्रः । १०५ कदा कौत्सो दुर्मित्रो नान्ना सुमित्रो गुणतः सुमित्रो वा नान्ना दुर्मित्रो गुणत औष्णिहं हरी वज्रं पिपीलिकमध्ये त्रिष्टुबंत्याद्या गायत्री वा ॥ [६१] (मन्त्राः १४९)

१०६ उभौ भूतांशः काश्यप आश्विनं । १०७ आविर्दिव्यो दक्षिणा वा प्राजापत्या दक्षिणां तद्वातृन्वास्तौचतुर्थी जगती । १०८ किमिच्छंती पणिभिरसुरैर्निरूढा गा अन्वेष्टुं सरमा देवशुनीमिद्रेण प्रहितामयुग्मिभः पणयो मित्रीयन्तः प्रोचुः सा तान्युग्मांत्याभिरनिच्छंती प्रत्याचष्टे । १०९ तेऽवदंसस जुहूर्ब्रह्मजाया ब्राह्मो वोध्वनाभा वैश्वदेवं द्वयनुष्टुबंतं । ११० समिद्ध एकादश जमदग्निस्तत्सुतो वा राम आप्रियः । परे चत्वारो वैरूपाः । १११ मनीषिणो दशाष्टादंष्ट्रः । ११२ इंद्रं पिब नभःप्रभेदनः । ११३ तमस्य शतप्रभेदोऽस्या त्रिष्टुप् । ११४ घर्मा सध्रिस्तापसो वा घर्मो वैश्वदेवं चतुर्थी जगती । ११५ चित्र इन्नव वार्हिहव्य उपस्तुत आग्नेयं जागतं त्रिष्टुप्साक्यंतं । ११६ पिब स्थौरोऽग्निद्युतोऽग्निद्युतो वा । ११७ न वा उ भिक्षुर्धनाज्जदानप्रशंसाद्ये जगत्यौ । ११८ अग्ने हंस्युरुक्षयआमहीयव आग्नेयं राक्षोन्नं गायत्रं तु । ११९ इति वै सप्तोनेद्रो लव आत्मानं तुष्टाव ॥ [६२] (मन्त्राः १४०)

१२० तदिन्नवाथर्वणो बृहद्विः । १२१ हिरण्यगर्भो दश हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः कायं । १२२ वसुं नाष्टौ चित्रमहा वासिष्ठ आग्नेयं जागतमाद्यां पंचमीं चर्ते । १२३ अयं वेनो वैन्यं । १२४ इमं नो नवैद्र्युत्तमा निहवोऽग्निवरुणसोमाना-

(८५) विवाहमंत्राशीः प्रायाः; विवाहमंत्राआशीः प्रायाः । संस्पर्शनिर्दार्ये; संस्पर्शमोचिन्यौ; परा देहीत्यृग्वेदे वधूवासःस्पर्शनिदा । यक्षमनाशिनी परा । (८९) पंचम्यैद्रासोमी । (९१) वीतहव्य । (९३) पार्थः । चानुष्टुभौ । (९५) पूर्वोषितात् । (१००) त्वंत्या त्रिष्टुप् । (१०२) द्रुघणेन वृषभेन । तृतीयांत्या बृहत्यः । (१०७) दक्षिणा; दक्षिणाः । (१०८) निगूढाः । प्रेषिता अयुग्मिभः । प्रोचुः स । तान्युग्मांताभिः । (१११) दशाष्टादंष्ट्रः । (११३) त्रिष्टुबंतं । (११६) स्थौलः; स्थौवः । अग्निद्युतो । (११७) भिक्षुर्धनाज्जदानप्रशंसा चाद्ये । (११९) सप्तोनेद्रो लव ।

आद्यामेयी तिस्रश्चाग्नेरात्मस्तवः शिष्टा यथानिपातं सप्तमी जगती । १२५ अहमष्टौ वागांभृणी आत्मानं तुष्टाव द्वितीया जगती । १२६ न तं शैलपिः कुलमलबर्हिषो वामदेव्यो बाहोमुखवैश्वदेवमुपरिष्टाद्बार्हतमस्या त्रिष्टुप् । १२७ रात्री कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवं गायत्रं । १२८ ममाग्ने नव विहव्यो वैश्वदेवं जगत्यंतं । १२९ नासत्सप्त प्रजापतिः परमेष्ठी भाववृत्तं तु । १३० यो यज्ञो यज्ञः प्राजापत्यो जगत्याद्या । १३१ अप प्राचः सुकीर्तिः काक्षीवतो मध्येऽनुष्टुप्सोत्तरा चाश्विन्यौ । १३२ इंजानं शकपूतो नामेधो मैत्रावरुणमाद्या लिंगोक्तदेवता न्यंकुसारिण्यंत्या महासतो-बृहस्पताद्योपांत्ये प्रस्तारपंकी शेषा विराड्रूपाः । १३३ प्रो पु सुदाः पैजवनः शाकरमहापांक्तावाद्यौ तृचौ त्रिष्टुबंत्या । १३४ उभे यममांधाता यौवनाश्वो महापांक्तं पंक्तिरंत्या तामध्यधौ गोधाऽपश्यत् । १३५ यस्मिन्कुमारो यामायनो याममानुष्टुभं हि । १३६ केशी मुनयो वातरशना जूतिर्वातजूतिर्विप्रजूतिर्वृषाणकः करिक्रत एतश्च ऋष्यशृंगश्चैकर्चाः केशिनं । १३७ उत देवाः सप्त ऋषय एकर्चा वैश्वदेवं । १३८ तव स्वे पलंग औरवो जागतं । १३९ सूर्यराश्मिदेवगंधर्वो विश्वा-चसुरात्मानमस्तौत्पूर्वार्धं सवितारं । १४० अग्ने तवाग्निः पावक आग्नेयं विष्टारपंक्तिस्तिस्रः सतोबृहत् उपरिष्टाज्ज्योतिः । १४१ अग्ने अच्छाग्निस्तापसो वैश्वदेवमानुष्टुभं हि । १४२ अयमष्टौ द्यूचाः शार्ङ्गा जरिता द्रोणः सारिसृकः स्तंबमित्र-श्चारनेयमाद्ये जगत्यौ चतस्रश्च त्रिष्टुभः ॥ [६३] (मन्त्राः १७२)

१४३ त्वं षट् सांख्योऽत्रिराश्विनं । १४४ अयं हि तार्क्ष्यपुत्रः सुपर्णो यामायनो वोर्ध्वकृशानो गायत्री बृहती गायत्र्यौ सतोबृहती विष्टारपंक्तिः । १४५ इमामिन्द्राण्युपनिषत्सपत्नीबाधनमानुष्टुभं तु पंक्त्यंतं । १४६ अरण्यान्यैरमदो देवमुनिररण्यानीं तुष्टाव । १४७ अत्रे पंच सुवेदाः शैरीषिस्त्रिष्टुवंतं । १४८ सुष्वाणासः पृथुर्वैन्यः । १४९ सवितार्चनैरण्यस्तूपः सावित्रं । १५० समिद्धो वासिष्ठो मृळीक आग्नेयं बार्हतमंत्ये उपरिष्टाज्ज्योतिषी जगत्युपांत्या वा । १५१ श्रद्धया श्रद्धा कामायनी श्राद्धमानुष्टुभं तु । १५२ शासः शासो भारद्वाजः । १५३ इंक्षयंतीर्देवजामय इंद्रमातरो गायत्रं । १५४ सोमो यमी भाववृत्तमानुष्टुभं तु । १५५ अरायि शिरिर्विठो भारद्वाजोऽलक्ष्मीघ्नं द्वितीयातृतीये ब्राह्मणस्पत्ये अंत्या वैश्वदेवी । १५६ अग्निं केतुराग्नेय आग्नेयं गायत्रं । १५७ इमा नु कं भुवन आप्यः साधनो वा भौवनो वैश्वदेवं द्वैपदं त्रैष्टुभं । १५८ सूर्यो नश्रुः सौर्यः सौर्यं गायत्रं । १५९ उदसौ षट् पौलोमी वाच्यात्मानं तुष्टावानुष्टुभं । १६० तीव्रस्य पंच पूरणो वैश्वामित्रः । १६१ मुंचामि प्राजापत्यो यक्षमनाशनो राजयक्षमन्नमंत्यानुष्टुप् । १६२ ब्रह्मणा षट् ब्राह्मो रक्षोहा गर्भसंस्त्रावे प्रायश्चित्तमानुष्टुभं हि । १६३ अक्षीभ्यां विवृहा काश्यपो यक्षमन्नं । १६४ अपेहि पंच प्रचेता दुःस्वमन्नं पंक्त्यंतं त्रिष्टुभमध्यं । १६५ देवा नैर्ऋतः कपोतः कपोतोपहतौ प्रायश्चित्तं वैश्वदेवं । १६६ ऋषभभृषभो वैराजः षाकरो वा सपत्नमन्नमानुष्टुभं महापंक्त्यंतं । १६७ तुभ्येदं चतुष्कं विश्वामित्रजमदग्नी जागतं तृतीया लिंगोक्तदेवता । १६८ वातस्यानिलो वातायनो वायव्यं । १६९ मयोभूः शबरः काक्षीवतो गव्यं । १७० विभ्राड्विभ्राट् सौर्यः सौर्यं जागन्नमास्तारपंक्त्यंतं । १७१ त्वं त्यमितो भार्गवो गायत्रं । १७२ आ याहि संवर्त उपस्यं द्वैपदं । १७३ आ त्वा षट् ध्रुवो राज्ञः स्तुतिस्त्वानुष्टुभं तु । १७४ अभीवर्तेन पंचाभीवर्तः । १७५ प्र वदचतुष्कमूर्ध्वप्रावा सर्पोऽऽर्बुदिर्मांणोऽस्तौ-द्रावत्रं । १७६ प्र सूनवः सुनुराभवं आग्नेयमानुष्टुभं द्वितीया गायत्र्याद्याभंवी । १७७ पतंगं तूचं पतंगः प्राजापत्यो मायाभेदं जगत्यादि । १७८ त्वमू ऋषिष्टनेमिस्ताक्षर्यस्ताक्षर्यं । १७९ उत्तिष्ठतैकर्चाः शिविरौशीनरः काशिराजः प्रत-र्द्धनो रौहिदश्चो वसुमना आद्यानुष्टुप् । १८० प्र ससाहिषे जय ऐंद्रः । १८१ प्रथश्चैकर्चाः प्रथो वासिष्ठः सप्रथो भारद्वाजो घर्मः सौर्यो वैश्वदेवं । १८२ बृहस्पतिस्तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यो बार्हस्पत्यं । १८३ अपश्यं प्रजावान्प्राजापत्योऽनृचं यजमानपत्नी-होत्राशिषः । १८४ विष्णुस्त्वष्टा गर्भकर्ता विष्णुर्वा प्राजापत्यो गर्भार्थीशीलिंगोक्तदेवतमानुष्टुभं ।

(१२६) न तं शैलपः । कुलमलबर्हिषो । (१२७) रात्रिः भारद्वाजो० । (१३३) त्रिष्टुबन्तम् । (१३५) याममानुष्टुभं हि । (१३९) पूर्वाधे । (१४०) आद्ये विष्टारपंक्ती, आद्या विष्टारपंक्तिः । (१४२) सारिसृकः । (१४४) वोर्ध्वकृशानो । (१४९) सवितार्चिनो हैरण्यस्तूपः, सवितार्थनैरण्य० । सवितार्चन्तो० । (१५०) मृळीको वासिष्ठः । (१५५) द्वितीया तृतीया । (१६५) प्रायश्चित्तमिदं वैश्वदेवं । (१६७) लिंगोक्तदेवता वा । (१६९) शबरः । (१७६) द्वितीयं गायत्र्याभंवी । (१७९) शिविरौशीनरः । रौहिषदश्चो । (१८४) लिंगोक्तदेवतमानुष्टुभं ।

१८५ महि सत्यधृतिर्वाणिशिरादित्यं स्वस्थयनं गायत्रं वै । १८६ वातो वातायन उलो वायव्यं । १८७ प्राग्रये पंचानेयो वत्स भाग्नेयं तु । १८८ प्र नूनं तृचमाग्नेयः इयेनो जातवेदस्यं । १८९ भायं गौः सार्वराश्यात्मदैवतं सौर्यं वा । १९० कृतं च माधुच्छंदसोऽधमर्षणो भाववृत्तमानुष्टुभं तु । १९१ संसं चतुष्कं संवननः संज्ञानमाद्याग्नेयी तृतीया त्रिष्टुप्, तृतीया त्रिष्टुप् । [६४] (मन्त्राः २१८) (इत्यष्टमाष्टकः । मन्त्राः १२८१)

इति दशमं मण्डलम् । (दशममण्डलस्य मन्त्राः १७१४)

॥ इति कात्यायनमुनिकृता सर्वानुक्रमणी समाप्ता ॥

—७७०५५—

॥ अथ शौनकाचार्यकृतानुवाकानुक्रमणी ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

सर्वं कर्म सकलं यत्र तुष्टेऽतुष्टे न किञ्चित्तमहं नमामि ।
विनायकं गिरिराजेंद्रपुत्रीमहेश्वरप्रियसूनुं घृणाद्धि १
बह्वचानां जनानां तु शौनकस्य प्रसादतः । अनुवाकानुक्रमणीरूपं किञ्चित्प्रवर्ण्यते २
पितृदेवर्षिश्राद्धेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सर्वशः । आचार्येभ्यो गुरुभ्यश्च प्रणम्य प्रयतः शुचिः ३
मधुच्छंदः प्रभृतिभिर्ऋषिभिर्हि तपोबलात् । दृष्टानामनुवाकानामृष्टु वक्ष्याम्यतंद्रितः ४
सूक्तादिपरिमाणं तु संख्यां च क्रममेव च । मंडले मंडले चैव यावंतो हि समीरिताः ५
सूक्तसंख्यानुवाकानां सूक्तानामृक्समाहिता । पदाक्षरसमाम्नायं छंदस्येव प्रतिष्ठितं ६
एकैकमनुवाकं तु खिलानि ब्राह्मणानि च । संवत्सरे संवत्सरे पठेदहरहः शुचिः ७
श्रावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यामुपक्रमः । समाप्य तर्पयेद्देवानृषीन्पितृनुक्रमान् ८
ऋग्वेदे शैशिरीयायां संहितायां यथाक्रमं । प्रमाणमनुवाकानां सूक्तैः शृणुत शाकलाः ९

आग्नीद्रष्टारः ।

१ कण्वा २ गिरी ३ ऽगस्त्य ४ शुनका ५ विश्वामित्रो ६ त्रिरेव च । ७ वसिष्ठकश्यपवाध्वप्रश्वा ८ जमदग्निश्चोत्तरं १०

आग्नीसूक्तानि ।

श्लोकस्यास्य यथासंख्यं सूक्तानि दश वै विदुः । न आ वहा, १० आ वहा, ३ राजसी, ४ स्वामिनि, च ११
समिस्समिष्ठु, शोचिये, जुषस्व, विश्वतस्तथा । इमां मे, अद्य मन्विमा यथर्षिपक्ष आग्रियः १२
वसिष्ठशुनकौ विना समिद्धसर्वपक्षता । जुषस्वादिद्वितीयया तेनून्पाद्विरोधिता ।
यजुः श्रुतौ तथाश्रुतेः समिद्धसूक्तमध्यतः १३
प्रजापतेः पशोः सदा भवेयुरद्य मन्विमाः । इतीरितं हि बह्वृचैर्यथपि वेति सूत्रतः १४

(१) कर्मफलं । (३) पितृदेवर्षिश्राद्धेभ्यो; पितृदेवर्षिसाध्येभ्यो, पितृदेवर्षिसिद्धेभ्यो । (४) मधुच्छंदः प्रभृतिभिर्ऋषिभिर्हि; दृष्टानामनुवाकानामृष्टु । दृष्टानामनुवाकानां संख्यां । (५) आदिं सूक्तपरिमाणं संख्यां च क्रममेव च । (११) यथासंख्यं, राजसीत्यमिनिर्हितः । [१०-१२] (१) क्र० १।१३; (२) क्र० १।१४२ (दीर्वतमा); (३) क्र० १।१८८; (४) क्र० २।३; (५) क्र० ३।४; (६) क्र० ५।५; (७) क्र० ७।२; (८) क्र० ९।५; (९) क्र० १०।७०; (१०) क्र० १०।११०; (१३) जुषस्व द्वितीयया यजू याद्विरोधिनां, जुषस्व द्वितीयया यजू यद्विरोधिनां; यजुः श्रुतौ । (१४) यथो, यशो, यशः । यदा ।

अथानुवाकाः ।

(१) अग्निमीले त्रिसूक्तस्तु (२) सुरुषै (३) द्र चतुःसूक्तौ । (४) अग्नि (५) सोमानमित्येतौ षट्को (६) कस्येति सप्तकः १५
 (७) एवमग्ने पंचकं विद्यात् (८) प्र वो यद्ममथाष्टकं । (९) अग्ने विवस्वद् (१०) मि त्वं (११) नू चित्ते सप्तकास्त्रयः १६
 (१२) पश्चा न नवकं विद्याद् (१३) पप्रयंतो दशैकं च । खैलिकानामनादेशोऽस्मिन्ग्रन्थेऽनुवाकानां १७
 यस्तु चर्चायते वेदे तस्य संख्येति नः श्रुतिः । (१४) प्र ये क्षुभंते नवक (१५) मिमं द्वादशकं विद्यात् १८
 (१६) इंद्रं मित्रं दशैवाथ (१७) नास्त्याभ्यां तु पंचकं । (१८) कदित्था षट् परः सप्ता (१९) मिमा (२०) त्वा जुवः षट्कं १९
 (२१) वेदिषवे सप्तदशा (२२) बोधीत्यष्टौ सूक्तानि । (२३) कथा त्रिपंचसूक्तस्तु (२४) युवोर्द्वादशकं विद्यात् २०
 इत्याद्ये मण्डले दृष्टान्त्वानो विंशतिश्चैव ।

प्रथमे मण्डले बाष्कलसंहिताक्रमः ।

गौतमादौशिजः कुत्सः परस्त्रेपादवेः परः । कुत्सादीर्घतमा इत्येव तु बाष्कलकः क्रमः

२१

द्वितीयादिमण्डलानामनुवाकाः ।

(२५) त्वं (२६) यो (२७) गणानामा (२८) ते दश तृतीय एकादशास्त्रयः परे ।
 (२९) सोमस्य मा तवसं द्वादशोक्तं (३०) प्र वो देवायेति सप्तदशकं तु विद्यात् २२
 (३१) इच्छंति त्वा नवं (३२) द्रं मतिस्त्रिपंचको नवक (३३) इमं महे ।
 (३४) त्वां ह्यग्ने दश (३५) भद्रं (३६) यन्नस्वेकादशकाभुभाविमौ २३
 त्रयोदशायं (३७) प्र ऋभुभ्य ईरितो (३८) अग्रं पिबेत्येव चापि त्रयोदश ।
 (३९) अबोधयग्निः समिधा चतुर्दशातः परोऽष्टादशकः (४०) प्र वेधसे २४
 (४१) महि महे द्वादशको (४२) विदास्तथा (४३) ऽऽरुद्रासः षोडश (४४) यस्त्रिपंचकः ।
 (४५) त्वं ह्यग्ने पंचदश (४६) एवमष्टौ (४७) वृषा महो विंशति (४८) यां रयिवस्तु षट्कः २५
 द्विषद् (४९) जुवे (५०) स्तुषेऽथ द्विसप्तकः षष्ठः षष्ठे मंडले योऽनुवाकः ।
 (५१) अग्निं नरः सप्तदशाथ षोडश (५२) त्वे ह (५३) प्र शुक्रा अधिका तु विंशतिः २६
 (५४) क ईं व्यक्ताः पंचदशोना विंशतिर (५५) प स्वसुः पंचदश (५६) प्र वीरया ।
 (५७) मा चिन् (५८) महौ इंद्रं (५९) इंद्रः सुतेषु पंचाथ सप्ताष्ट (६०) वयं द्विपंचकः २७
 (६१) यो यजाति द्वादशे (६२) मे ह षट्को (६३) अग्ने दशैकादशको (६४) य इत्युत ।
 त्रयोदशा (६५) तू न इंद्रं क्षुभंतमतः परो दशको (६६) गौर्धयत्ययं २८
 (६७) स्वादिष्ठया व्यष्टसूक्तः (६८) पवस्व त्रिंशत्सप्तकः परः सप्तको (६९) ऽथा ।
 (७०) प्राष्टादशैकादशकः (७१) प्र ते (७२) ऽस्य प्रेषा सप्तैकादशकः (७३) सखायः २९
 (७४) अग्ने बृहन् षोडशकस्त्रयोदश (७५) त्वष्टा (७६) प्र देवत्रेति चाष्टादशा (७७) च्छ ।
 अष्टा (७८) विदं षोडशकस्तु (७९) भद्राः (८०) सत्येन षट् (८१) सं नवं (८२) द्र त्रयोदश ३०
 (८३) तमस्य द्यावापृथिवी व्यष्टकः परस्त्रयोविंशति (८४) नासदासीत् ।

(१५) चतुष्कौ । (१७) उपप्रयंतो दशैव च, विद्यादुपैकादशकं तथा । अस्मिन्ग्रन्थेऽनुवाकानामिह स्मृतः ।
 (१८) न श्रुति । नवकमिदं । द्वादशकं विदुः द्वादशके विदुः । (१९) जुवष्पट्कं, जुवश्च षट् । (२०) सप्त-
 दशाबोधीत्येषोऽष्टसूक्तकः । विदुः । (२१) विंशतिस्तथैव, विंशतिस्तथा । (२१) बाष्कलकः क्रमात् । (२५)
 षोडश । यस्त्रिपंचकः यत् पंचकः । रयिवः षट् । (२६) द्विषद् जुवे । द्विषद् जुवे । द्विः षडस्तु य । षोडश । त्वे ह यत् ।
 (२७) पंचदश ... .. ऊना विंशतिरप । पंचदशैकोनविंशतिरप, पंचदशको नु विंशतिरपः । (२८) इत्यथ इत्थ । इंद्रं ...
 जतः । (२९) सप्तकोऽथाः । प्राष्टादशैकादश । (३०) षोडशकस्त्रयोदश । चाष्टादशाष्ट । चाष्टादशाथ । चाष्टादश ।

ऋग्वेदांत्यो द्वादशकोऽनुवाकश्चत्वारिंशच् (८५) छास इत्येति चास्मिन् ३१
मण्डलेऽनुवाकसंख्या ।

[१] आद्ये चतुर्विंशतिर्हानुवाका [२] अतः परं मंडलं यच्चतुष्कं ।
[३-४] द्वे पंचके [५-६-७] त्रीणि षट्कानि चैव [८] दशाष्टमं [९] सप्त नवमं [१०] द्वादशांत्यं ३२
मण्डलेषु सूक्तसंख्या ।

एकाधिका स्थाप्यवतिः शतं [१९१] च वदंति वै मण्डलमादितो यत् ।
चत्वारिंशत्त्रीणि [४३] चाहुर्द्वितीयं सूक्ते [६२] च षष्टिं च तृतीयमाहुः ३३
अष्टापंचाशदपि [५८] यच्चतुर्थं सप्ताधिकाशीतिरतः [८७] परं स्यात् ।
पंचाधिका [७५] सप्ततिरुत्तरं तु चत्वारि वासिष्ठमथो शतं [१०४] च ३४
द्वे चैव सूक्ते नवतिं [९२] च विद्यादथाष्टमं नवमं वै शतं [११४] स्यात् ।
चतुर्दश त्वाहुरथाधिकान्यप्याद्ये यदुक्तं दशमे [१९१] तथैव ३५

ऋग्वेदस्य सूक्तसंख्या ।

एतत्सहस्रं दश सप्त [१०१७] चैवाष्टावतो बाष्कलकेऽधिकानि [१०२५] ।

वेदपारायणफलम् ।

तान्पारणे शाकले शैशिरीये वदंति शिष्टा न खिलेषु विप्राः ३६
पंचाशीति [८५] दांशतयेऽनुवाका दृष्टाः पुराणैर्ऋषिभिर्महात्मभिः ।
यस्तानृषिवद्वेद चैवाप्यधीते स नाकष्टं भजते ह शश्वत् ३७
अध्यायानां (६४) चतुः षष्टिर्मंडलानि दशैव (१०) तु । वर्गाणां (२००६) तु सहस्रे द्वे संख्याते च षडुत्तरे ३८
सहस्रमेतत्सूक्तानां निश्चितं खैलिकैर्विना । दश सप्त च पठ्यंते संख्यातं वै पदक्रमं ३९

ऋग्वेदस्य वर्गाः ।

एकवर्च एकवर्गः (१) स्यादेकश्च (१) नवकस्तथा । द्वौ (२) वर्गौ तु द्वौ ज्ञेयौ, अयूनां तृचशतं (९७) स्मृतं ४०
चतुष्कं शतमेकं (१७४) च चत्वारः सप्ततिस्तथा । पंचकानां सहस्रं तु द्वे च सप्तोत्तरे शते (१२०७) ४१
त्रीणि शतानि (३४६) षट्कानां, चत्वारिंशत् षट् च वर्गाः ।
शतमूनविंशतिः (११९) सप्तकानां न्यूना षष्टिरष्टकानां (५९) ४२
ऋचां दश सहस्राणि ऋचां पंचशतानि च । ऋचामशीतिः पादश्च पारणं संप्रकीर्तितं ॥ (ऋचः १०५८० ।) ४३
अर्धर्चानां सहस्राणामेकविंशतिकं तथा । शतद्वयं तु द्वात्रिंशत्सपादं मुनिभिः पुरा ॥ (अर्धर्चः २१२३२ ।) ४४
शाकल्यदृष्टे पदलक्षमेकं सार्धं च वेदे त्रिसहस्रयुक्तं ।
शतानि चाष्टौ दशकद्वयं च पदानि षट् चेति हि चर्चितानि ॥ (चर्चितानि पदानि १५३८२६) ४५
एकं च शतसहस्रं दश च सहस्राणि सप्त शतानि चर्चापदानि ज्ञेयानि, पदानि चान्यानि चत्वारि (चर्चापदानि ११०७०४) ।
चत्वारि वाच शतसहस्राणि द्वात्रिंशच्चाक्षरसहस्राणि द्वात्रिंशच्चाक्षरसहस्राणि । (अक्षराणि ४३२०००)

॥ इत्यनुवाकाद्यनुक्रमणी समाप्ता ॥

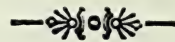
(३१) छास इत्या चास्मिन् । चत्वारिंशत्छास इत्येति चास्मिन्ऋग्वेदान्ते द्वादशकोऽनुवाकः । (३२) आद्यं ।
चतुर्विंशतिरिहानुवाका अतः । यत् ... अतः परं मंडलं चतुष्कं । द्वादशांत्यं च । (३५) त्वाहुरथाधिकानि त्वाद्ये ।
(३६) बाष्कलकोऽधिकारे । बाष्कलाधिकारो । पारण्ये शाकले शैशिरीय तान्पारणे शाकले शैशिरीये तु । शैशिरीया वदंति
शिष्टानखिलेषु विप्रा इति पठ्यन्त्ये । (३७) पंचाशीतिर्दांशतये । भजेतेह । (४०) एकवर्गं स्यात् । वर्गौ ...
द्वौ । (४२) षट्कवर्गाः । षट्कवर्गः । शतमूनविंशकं । अयूनां द्विषष्टिरष्टकानां । (४३) पादश्चैतन्पारायणमुच्यते ।
(४५) सार्धं ... वेदे ।

॥ अथ च्छन्दःसंख्या ॥

एकपञ्चाशद्वेदे गायत्र्यः शाकलेयके । सहस्रद्वितयं चैव चत्वार्येव शतानि तु	॥ १ ॥
त्रीणि शतानि सैकानि चत्वारिंशत्तथोष्णिहः । अनुष्टुभां शतान्यष्टौ पञ्चाशत्पञ्चसंयुता	॥ २ ॥
बृहतीमांशतं ज्ञेयमेकाशीत्यधिकं बुधैः । शतानि त्रीणि पंक्तीनां द्वादशाभ्यधिकानि तु	॥ ३ ॥
पञ्चाशत्त्रिष्टुभः प्रोक्तास्तिस्रश्चैव ततोऽधिकाः । सहस्राण्येव चत्वारि विज्ञेयं तु शतद्वयं	॥ ४ ॥
चत्वारिंशत्तथाष्टौ च तथा चापि शतत्रयं । जगतीनामियं संख्या सहस्रं तु प्रकीर्तितं	॥ ५ ॥
दशैवातिजगत्सोऽपि तथा सप्त न संशयः । शक्योऽपि तथैवोक्तास्तथा नव विचक्षणैः	॥ ६ ॥
नव चैवातिशक्यैः पल्लवैः प्रकीर्तिताः । अशीतिश्च चतस्रश्च तथात्यष्टिऋचः स्मृताः	॥ ७ ॥
धृतिद्वयं विनिर्दिष्टमेकातिधृतिरेव च । एकपदास्तु षट् प्रोक्ता द्विपदा दश सप्त च	॥ ८ ॥
प्रगाथा बार्हता येऽत्र तेषां शतमुदाहृतं । चतुर्नवतिरेवोक्तास्तद्वद् दृचास्वसंशयः	॥ ९ ॥
काकुभानां तु पञ्चाशद्विज्ञेया पञ्चसंयुता । महाबार्हते एवैक एवं सार्धं शतद्वयं	॥ १० ॥
एवं दश सहस्राणि शतानां तु चतुष्टयं । ऋचां ग्यधिकमाख्यातमृषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः	॥ ११ ॥

॥ इति छन्दः संख्या समाप्ता ॥

परिभाषा—खण्डौ ।

(१३)

गोधा घोषा विश्ववाराऽपालोपनिषत्पत् ॥ ब्रह्मजाया जुहूर्नामागस्त्यस्य स्वसादितिः ॥
 इन्द्राणी चेंद्रमाता च सरमा रोमशोर्वशी ॥ लोपामुद्रा च नद्यश्च यमी नारी च शश्वती ॥
 श्रीर्लाक्षा सार्पराज्ञी वाक् भ्रद्धा मेधा च दाक्षिणा ॥ रात्री सूर्या च सावित्री ब्रह्मवादिम्य ईरिताः ॥ १३ ॥

(१४)

पादा अतिजगत्स्यां तु त्रयो द्वादशकाः परौ ॥ अष्टकौ शकरीपादाः सप्तैवाष्टाक्षराः स्मृताः ॥
 अतिशक्करपादौ द्वावादितः षोडशाक्षरौ + ॥ जागतश्चाष्टकावष्टिपादाः षोडशाक्षरयः ॥
 अष्टकौ चाष्ट्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकाक्षरयः ॥ जागतश्चाष्टकश्चाथ धृतिपादौ तु जागतौ ॥
 पादाक्षरयोऽष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर एव च ॥ अष्टकश्चाथातिधृतौ द्वौ पादौ जागतौ ततः ॥
 त्रयोऽष्टका जागतश्च तथैवाष्टक इत्यपि ॥ परः सप्तकपादास्तु प्रसंगात्स्वयमीरिताः ॥ १४ ॥

श्रीः लाक्षा मेधा चेति तिसृणां मन्त्रः संहितायां न दृश्यन्ते । तथा च (१) काश्यप्यौ शिखण्डिन्यौ
 अप्सरसौ (१।१०४) (२) इन्द्रस्तुपा वसुक्रपत्नी (१०।१८।१), (३) पौलोमी शची (१०।१५९),
 (४) नीवावरी सिकता (१।८६।११-२०, पृथग्योऽजाः ३१-४०) अत्र संग्रहीता न दृश्यन्ते ।

(७) ० क्षराश्च ते । (+) ० पादौ द्वौ कर्तव्यौ षोडशाक्षरौ । (५) जागत षोडशाक्षरः ।
 तथैवाष्टाक्षरावपि ।

अथ छन्दसामुदाहरणानि ।

अयं देवाया, —ऽऽभिष्टे अद्या, —ऽमे तमद्य, ता मे अद्व्यानां, त्वावतः, पुरुतमं,
स सुन्वे य, ईशाना, आपः पूणीत, प्रेष्ठं दश ॥ ४ ॥ (१)

य इन्द्र, युजंति हरी, शर्धशर्ध वो, ददी रेक्णः, प्र या घोषे, हरी यस्य, पितुं
नु, मंसीमह्यष्टौ ॥ ५ ॥ (२)

छन्दोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
१ (४) गायत्री					
गायत्री +	२४	८।८।८	(प्रथमं छन्दः) त्रिपदा गायत्री ।	अयं देवाय० ।	१ २० ७
पदपंक्तिः ॐ	२६	५।५।५।५।६	पंचकाश्चत्वारः षट्कश्चैकः पदपंक्तिः ।	आभिष्टे अद्या० ।	४ १० ४
पदपंक्तिः	२५	५।५।५।४।६	(वा) चतुर्थश्चतुष्कः पदपंक्तिः ।	अग्ने तमद्य० ।	४ १० १
उष्णिगर्भा	२४	६।७।११	षट्सप्तकादशा उष्णिगर्भा ।	ता मे अद्व्यानां० ।	८ २५ २३
पादनिचृत्	२१	७।७।७	त्रयः सप्तकाः पादनिचृत् ।	त्वावतः पुरुवसो० ।	८ ४६ १
अतिनिचृत्	२०	७।६।७	मध्यमः षट्कश्चेत् अतिनिचृत् ।	पुरुतमं पुरुणां० ।	६ ४५ २९
यवमध्या	२४	७।१०।७	दशकश्चेत् यवमध्या ।	स सुन्वे यो वसूनां० ।	९ १०८ १३
वर्धमाना	२१	६।७।८	यस्यास्तु षट्सप्तकाष्टकाः सा वर्धमाना ।	ईशाना वार्याणां० ।	१० ९ ५
प्रतिष्ठा	२१	८।७।६	विपरीता प्रतिष्ठा ।	आपः पूणीत भेषजं० ।	१० ९ ७
ऋसीयसी	१९	६।६।७	द्वौ षट्कौ सप्तकश्च ऋसीयसी ।	प्रेष्ठमु प्रियाणां० ।	८ १०६ १०
[विपरीता ऋसीयसी]	१९	७।६।६	,,	इन्द्रः सहस्रदानां० ।	१ १७ ५]

२ (५) उष्णिक्

उष्णिक्	२८	८।८।१२	(द्वितीयम्) उष्णिक् त्रिपदास्थो द्वादश ।	य इन्द्र सोम पातमः ।	८ १२ १
पुरउष्णिक्	२८	१२।८।८	आद्यश्चेत् पुरउष्णिक् ।	युजंति हरी इषिर० ।	८ ९८ ९
ककुप्	२८	८।१२।८	मध्यमश्चेत् ककुप् ।	शर्धशर्ध व पर्वा० ।	५ ५३ ११
ककुब्न्यंकुशिरा	२७	११।१२।४	त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुब् न्यंकुशिरा ।	ददी रेक्णस्तन्वे० ।	८ ४६ १५
तनुशिरा	२८	११।११।६	एकादशिनोः परः षट्कस्तनुशिरा ।	प्र या घोषे भृगवा० ।	१ १२० ५
पिपीलिकमध्या	२८	११।६।११	मध्ये चेत् पिपीलिकमध्या ।	हरी यस्य सुयुजा० ।	१० १०५ २
अनुष्टुप् गर्भा	२९	५।८।८।८	आद्यः पंचकस्त्रयोष्ठा अनुष्टुप् गर्भा ।	पितुं नु इतोर्व० ।	१ १८७ १
उष्णिक् x	२८	७।७।७।७	चतुः सप्तकोष्णिगेव ।	मंसीमहि त्वा वयं० ।	१० २६ ४

+ ओमासश्चर्षणी० (मं० १, सू० ३, मं० ७) । ॐ षतं न पतं० । (मं० ४, सू० १०, मं० ६) । [उष्णिग्वा]

x नदं व ओदतीनां० । (मं० ८, सू० ६९, मं० २) ।

अ॒ग्न ओजि॑ष्ठं, त॒व स्वा॑कुष्ठ, मा॑ कस्मै, पर्यु॑षु, ता॑ वि॒ द्वांसा, वि॑ पृ॒च्छामि,
प्रे॒द्धो अग्ने॑, अ॒ग्निं नरो॑ऽष्टौ ॥ ६ ॥ (३)

मा॑ चि॒द्वन्य॑न्, म॒हो य॑स्पति, री॒जान॑मिद॒द्यौ, ये॑ पा॒तय॑न्ते, यु॒वं ह्या॑स्त, म॒ध
य॑दिमे, अ॒भि वो॑ वी॒रं, स॑नित॒सु, तं॑ त्वा॒ वयं॑ पि॒तो न॑व ॥ ७ ॥ (४)

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू०मं०
----------	------------------	------------------	--------	----------------------	-------------------------

३ (६) अनुष्टुप्

अनुष्टुप्	३२	८।८।८।८	(तृतीयम्) अनुष्टुप् ।	अ॒ग्न ओजि॑ष्ठमा भर० ।	५ १० १
महापदपंक्तिः	३१	५।५।५।५।५।५	पंचपंचकाः षट्कश्चैको महापदपंक्तिः ।	त॒व स्वा॑दिष्टा० ।	४ १० ५
कृतिः	३२	१२।१२।८	जागतावष्टकश्च कृतिः ।	मा॑ कस्मै॒ धात॑मभ्य० ।	१ १२० ८
पिपीलिकमध्या	३२	१२।८।१२	मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या ।	पर्यु॑ष प्र॒ धन्व॑ वाजसा० ।	१ १२० १
काविराट्	३०	९।१२।९	नवकयोर्मध्ये जागतः काविराट्	ता॑ वि॒ द्वांसा॑ हवामहे० ।	१ १२० ३
नष्टरूपी	३२	९।१०।१३	नव वैराजस्त्रयोदशो नष्टरूपी ।	वि॑ पृ॒च्छामि॑ पाक्या० ।	१ १२० ४
विराट्	३०	१०।१०।१०	दशकास्त्रयो विराट् ।	प्रे॒द्धो अ॒ग्ने दी॑दिहि० ।	७ १ ३
विराट्	३३	११।११।११	एकादशका (वा) ।	अ॒ग्निं नरो॑ दी॒धिति॑० ।	७ १ १

४ (७) बृहती

बृहती	३६	८।८।१२।८	(चतुर्थं) बृहती तृतीयो द्वादशकः ।	मा॑ चि॒द्वन्य॑द्भि शं० ।	८ १ १
पुरस्ताद्बृहती	३६	१२।८।८।८	आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती ।	म॒हो य॑स्पतिः शव० ।	१० २२ ३
१ न्यंकुसारिणी	३६	८।१२।८।८	द्वितीयश्चेत् (१) न्यंकुसारिणी	री॒जान॑मिद॒ द्यौ० ।	१० १३२ १
२ उरोबृहती वा + ,,	,,	,,	(२) उरोबृहती वा	,,	,,
३ स्कंधोप्रीवी वा ,,	,,	,,	(३) स्कंधोप्रीवी वा ।	,,	,,
उपरिष्ठाद्बृहती	३६	८।८।८।१२	अंत्यश्चेत् उपरिष्ठाद्बृहती ।	ये॑ पा॒तय॑न्ते अ॒जम॑० ।	८ ४६ १८
विष्टारबृहती	३६	८।१०।१०।८	अष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती ।	यु॒वं ह्या॑स्तं म॒हो र॑न्० ।	१ १२० ७
ऊर्ध्वबृहती	३६	१२।१२।१२	त्रिजागतोर्ध्वबृहती ।	अ॒ध य॑दिमे॒ पच॑मा० ।	१ १२० ९
पिपीलिकमध्या	३४	१३।८।१३	त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या ।	अ॒भि वो॑ वी॒रम॑न्धसो० ।	८ ४६ १४
विषमपदा	३६	९।८।११।८	नवकाष्ट्येकादश्यष्टिनो विषमपदा ।	स॑नितः सु॒ सनित॑० ।	८ ४६ २०
बृहती	३६	९।९।९।९	चतुर्नवका बृहती एव ।	तं॑ त्वा॒ वयं॑ पि॒तो व॑चो०	१ १८७ ११

+ एतं शंसमिन्द्रास्मयुः० । (मं० १०, सू० ९३, मं० ११)

,, वृष्टमेतत्कटुकमेतत्० । (मं० १०, सू० ८५, मं० ३४)

,, मत्स्यपायि मे महः । (मं० १, सू० १७५, मं० १)

॥ शुभमस्मभ्यमृतये० । (मं० १०, सू० १२६, मं० ७)

दानासो, वि पिप्रो, रायं नरो, य ऋष्वस्, तस्याः समुद्रा, आग्निं न, षष्टिं
सहस्रा, —ऽतीर्याम निदोऽष्टौ ॥ ८ ॥ (५)

कस्य नूनं, यूपवस्का, ये वाजिनं, यो वाचा, स्वस्ति न इन्द्रः, श्रुधी हव, श्रुतं
मे, अग्निर्नैद्रेण, तामिरा यातं, नवानां, सं मा तपन्त्ये, वैद्वाग्निभ्यां द्वादश ॥ ९ ॥ (६)

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
----------	------------------	------------------	--------	----------------------	---------------------------

५ (८) पंक्तिः

पंक्तिः ॐ	४०	८।८।८।८।८	(पंचमं) पंक्तिः पंचपदा ।	दानासः पृथुश्रवसः ।	८ ४६ २४
विराट्	४०	१०।१०।१०।१०	अथ चतुष्पदा विराट् दशकैः ।	वि पिप्रोरहिमायस्य० ।	६ २० ७
सतोबृहती	४०	११।८।११।८	अयुजौ जागतौ सतोबृहती ।	आ यं नरः सुदानवो० ।	५ ५३ ६
विपरीता	४०	८।११।८।११	युजौ चेत् विपरीता ।	य ऋष्वः श्रावयस्स० ।	८ ४६ १२
प्रस्तारपंक्तिः	४०	११।११।८।८	आद्यौ चेत् प्रस्तारपंक्तिः ।	तस्याः समुद्रा अधि० ।	१ १६४ ४२
आस्तारपंक्तिः	४०	८।८।११।११	अंत्यौ चेत् आस्तारपंक्तिः ।	आग्निं न स्ववृ० ।	१० २१ १
संस्तारपंक्तिः	४०	११।८।८।११	आद्यांत्यौ चेत् संस्तारपंक्तिः ।	षष्टिं सहस्रा० ।	८ ४६ २२
विष्टारपंक्तिः +	४०	८।११।११।८	मध्यमौ चेद् विष्टारपंक्तिः ।	अतीर्याम निदक्षितरः ।	५ ५३ २४

६ (९) त्रिष्टुप्

त्रिष्टुप् *	४४	११।११।११।११	(षष्ठं) त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा ।	कस्य नूनं कतमस्या० ।	१ २४ १
जगती	४६	११।११।११।१२	द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती ।	यूपवस्का उत ये यू० ।	१ १६२ ६
त्रिष्टुप्	४६	१२।११।११।११	त्रैष्टुभे त्रिष्टुप् ।	(सनेमि चक्रमजरं० ।	१ १६४ १४)
		११।११।११।१२ वा	” ”	ये वाजिनं परिप० ।	१ १६२ १२
अभिसारिणी	४४	१०।१०।११।१२	वैराजौ जागतौ च अभिसारिणी ।	यो वाचा विवाचो० ।	१० २३ ५
	३९	९।९।१०।११	विराट्स्थाना ।	स्वस्ति न इन्द्रः ।	१ ८९ ६
[वैराजत्रिष्टुप्	३९	१०।९।११।१२	नवकौ वैराजस्त्रैष्टुभश्च ।	शुभ्रं नु ते शुभ्रं व० ।	२ ११ ४]
विराट्स्थाना	४०	१०।९।१०।११	द्वौ वा वैराजौ नवकः त्रैष्टुभश्च विराट्स्थाना ।	श्रुधी हवमिद्र मा रि० ।	२ ११ १

[विपरीता विराड्पदा ४१ ८।११।११।११	क्रीळन्नो रक्षम आ० । ५ १९ ५]
विराट्स्थाना ४१ ११।११।११।८	एकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराट्स्थाना । श्रुतं मे मित्रावरुणा० । १ १२२ ६
ज्योतिष्मती ४४ ११।११।११।८	द्वादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च ज्योतिष्मती । अग्निर्नैद्रेण वरुणेन० । ८ ३५ १

* इत्था हि सोम इन्मदे । (मं० १, सू० ८०, मं० १

+ अग्रे तव अवो वयः । १०।१४०।१

* सो चिन्तु वृष्टिर्युध्या० । (मं० १०, सू० २३, मं० ४)

^१ प्र देवमच्छा, ^२ ऽऽयः पपा, ^३ विंयत्तिका, ^४ तदन्नाय चत्वारि ॥ १० ॥

^१ अयं वा, ^२ मा सखायो, ^३ बृहद्भिरग्ने, ^४ न हि ते शूरा, ^५ ऽऽत्वा रथं पञ्च ॥ ११ ॥

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणप्रतीकं ।	मंत्रस्थान म०सू० मं०
ज्योतिः x	४४	१२।८।१२।१२	यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ।	ताभिरायातं वृषणो० ।	८ २२ १२
महाबृहती	४४	८।८।८।१२	चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती ।	नवानां नवतीनां० ।	१ १९१ १३
यवमध्या	४४	८।८।१२।८।८	मध्ये चेत् यवमध्या ।	सं मा तपन्त्यमितः ।	१ १०५ ८
पंक्त्युत्तरा विराट्पूर्वा	४४	१०।१०।८।८।८	आद्यौ दशकावष्टकाः खयः पंक्त्युत्तरा विराट्पूर्वा वा ।	एवेंद्राग्निभ्यामहा० ।	५ ८६ ६

(१०) जगती

जगती	४८	१२।१२।१२।१२	(सप्तमं) जगती जागतपदा ।	प्र देवमच्छा मधुमं० ।	९ ६८ १
महासतोबृहती	४८	१२।८।१२।८।८	अष्टिनखयः स्वौ च द्वौ महासतोबृहती ।	आ यः पप्रौ भानुना० ।	६ ४८ ६
महापंक्तिः	४८	८।८।७।६।१०।९	अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च ।	इयत्तिका शकुन्ति० ।	१ १९१ ११
,,	,,	८।८।८।८।८।८	षष्ठका वा महापंक्तिः ।	तदन्नाय तदपसे० ।	८ ४७ १६

(११) प्रगाथाः

बार्हतः प्रगाथः	७६	८।८।१२।८= ३६	अथ प्रगाथा बृहतीसतोबृहतीस्यौ बार्हतः ।	अयं वां मधुमत्तमः० ।	१ ४७ १
((३६+४०)		१२।८।१२।८= ४०		त्रिवन्धुरण त्रिवृता० ।	२)
काकुभः प्रगाथः	६८	८।१२।८= २८	ककुप् चेत्पूर्वा काकुभः ।	आ सखायः सवर्दु० ।	६ ४८ ११
((२८+४०)		१२।८।१२।८= ४०		या शर्धाय मारुताय० ।	१२)
महाबार्हतः प्रगाथः	९२	८।८।१२।८।८= ४४	महाबृहतीमहासतोबृहतीस्यौ महाबार्हतः ।	बृहद्भिरग्ने अर्वि० ।	६ ४८ ७
((४४+४८)		१२।८।१२।८।८= ४८		विश्वासां गृहपतिः० ।	८)
विपरीतोत्तरः	७६	८।८।१२।८= ३६	बृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ।	नहि त शूर राधसः० ।	८ ४६ ११
प्रगाथः	((३६+४०)	८।१२।८।१२= ४०		य ऋन्वः श्रावयत्० ।	१२)
आनुष्टुभः	८०	८।८।८।८= ३२	अनुष्टुब्गायज्यौ आनुष्टुभः ।	आ त्वा रथं यथोत० ।	८ ६८ १
(गायज्यौ)	((३२+२४)	८।८।८= २४		तुविशुष्म तृविक्रतो० ।	२)
प्रगाथः	+२४)	,, २४		यस्य ते महिना महः ।	३)

x पुरस्ताज्ज्योतिः; मध्येज्ज्योतिः; उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

प्र वो महे, प्रोष्वस्मै, साकं जात, त्रिकद्रुके, अग्निं होतार, अवर्मह इन्द्र, स हि शर्धो न सप्त ॥ १२ ॥

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू० म०
----------	------------------	------------------	--------	----------------------	-------------------------

(१२) संकीर्णम्

१ अतिजगती	५२	१२।१२।१२।८।८	पादा अतिजगत्यां तु त्रयो- द्वादशकाः परौ अष्टकौ ।	प्र वो महे मतयो यंतु० । ५ ८७ १	
२ शकरी	५६	८।८।८।८।८।८।८	शकरीपादाः सप्तैवाष्टाक्षराश्च ते ।	प्रो ष्वस्मै पुरोरथं० । १० १३३ १	
३ अतिशकरी	६०	१६।१६।१२।८।८	अतिशकरीपादौ द्वौ आदितः कर्तव्यौ षोडशाक्षरौ जागतश्चाष्टकौ ।	साकं जातः ऋतुना० । २ २२ ३	
४ अष्टिः	६४	१६।१६।१६।८।८	अष्टिपादाः षोडशाक्षराः अष्टकौ च ।	त्रिकद्रुकेषु माहिषो० । २ २२ १	
५ अत्यष्टिः	६८	१२।१२।८।८।८।१२।८	अत्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकाख्यः जागतश्चाष्टकश्च ।	अग्निं होतारं मन्ये दा० । १ १२७ १	
६ धृतिः	७२	१२।१२।८।८।८।१६।८	धृतिपादौ तु जागतौ । पादाख्योष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर पुत्र च अष्टकश्च ॥	अवर्मह इन्द्र दादहि० । १ १३३ ६	
७ अतिधृतिः	७६	१२।१२।८।८।८।१२।८।८	अतिधृतिपादौ जागतौ । त्रयोऽष्टका जागतश्च तथैवाष्टकौ इत्यपि ।	स हि शर्धो न मारुतं तु० । १ १२७ ६	

१ कृतिः-	(त्रिभुवधर्मो विभातु मे० । तै० आ० ४।२१।१)	[८० अक्षराणि]
२ प्रकृतिः-	(भगो अनुप्रयुक्तां ।)	[८४ ,,]
३ आकृतिः-	(तच्चक्षुर्देवहितं० । तै० आ० ४।३५।३२; वा० सं० ३४।२४)	[८८ ,,]
४ विकृतिः-	(इमे सोमाः सुरामाणः ० । वा० सं० २१।४२)	[९२ ,,]
५ संकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृत्० । तै० ब्रा० ३।५।९।१)	[९६ ,,]
६ अभिकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्यक्षत्० । वा० सं० २१।५८)	[१०० ,,]
७ उत्कृतिः-	(छागस्य हविष आत्तामघ । वा० सं० २१।४३)	[१०४ ,,]

ऋग्वेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तं ९, ७२, ६
 अंसेषु व ऋषयः ५, ५४, ११
 अंसेष्वा मरुतः खादयो ७, ५६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयः ५, १५, ३
 अकर्म ते स्वपसो अभूम ४, २, १९, अथर्व. १८, ३, २४
 अकर्मा दस्युरभि नो अभन्तु १०, २२, ८
 अकारि त इन्द्र गोतमेभिः १, ६३, ९
 अकारि ब्रह्म समिधान तुभ्यं ४, ६, ११
 अकारि वामन्धसो ६, ६३, ३
 अक्रन्ददमिस्तनयन् १०, ४५, ४; वा. य. १२, ६; तै. सं. १, ३, १४, २; ४, २, १; २, २, २
 अक्रविहस्ता सुकृते ५, ६२, ६
 अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे ९, ९७, ४०; साम. ५२९; १२५३; तैत्ति. आर. १०, १, १५; नि. १४, १६
 अक्रो न बभ्रिः समिधे ३, १, १२; नि. ६, १७
 अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो १०, ७१, ७; नि. १, ९
 अक्षजमीमदंत ह्यव १, ८२, २; साम. ४१५; वा. य. ३, ५१, तै. सं. १, ८, ५, २
 अक्षानहो नह्यतनोत १०, ५३, ७
 अक्षास इदं कुशिनः १०, ३४, ७
 अक्षितोति सनेदिमं १, ५, ९; अथर्व. २०, ६९, ७
 अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां १०, १६३, १; अथर्व. २, ३३, १; २०, ९६, १७
 अक्षेत्रविक्षेत्रविदं १०, ३२, ७
 अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित् १०, ३४, १३
 अक्षोदयच्छवसा क्षाम ४, १९, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
 अक्षो न चक्रयोः शूर ६, २४, ३; नि. १, ४
 अक्षणाश्चिद्रातुवित्तरा ८, २५, ९
 अगच्छतं कृपमाणं परावति १, ११९, ८
 अगच्छदु विप्रतमः सखीयन् ३, ३१, ७
 अगन्निन्द्र श्रवो बृहत् ३, ३७, १०; अथर्व. २०, २०, ३; २०, ५७, ६
 अगन्म महा नमसा ७, १२, १; साम. १३०४, तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अगव्यूति क्षेत्रमागन्म ६, ४७, २०
 अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः १, १७९, ६
 अगस्त्यस्य नक्षयः १०, ६०, ६

अगोरुधाय गविवे ८, २४, २०; अथर्व. २०, ६५, २
 अग्न आ याहि वीतये ६, १६, १०; साम. १; ६६०; तै. सं. २, ५, ७, ३; ८, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 अग्न आ याह्यग्निभिः ८, ६०, १; साम. १५५२; अथर्व. २०, १०३, २
 अग्न आयूषि पवसे ९, ६६, १९; साम. ६२७; १४६४; १५१८; वा. य. १९, ३८; ३५, १६; तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. आ. २, ५, १ तै. सं. १, ३, १४, ७; ४, २९, १; ५, ५, १, ६, ६, २
 अग्न इळा समिध्यसे ३, २४, २
 अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः ५, ४६, २; वा. य. ३३, ४८
 अग्न इन्द्रश्च दाशुषो ३, २५, ४
 अग्न ओजिष्ठमा भर ५, १०, १; साम. ८१
 अग्नये ब्रह्म ऋभवः १०, ८०, ७
 अग्नो यो मर्यां दुवो ६, १४, १
 अग्निं यंतुरमप्सुरं ३, २७, ११
 अग्निं वः पूर्य हुवे ८, २३, ७
 अग्निं वः पूर्य गिरा ८, ३१, १४; तै. सं. १, ८, २२, ३
 अग्निं वर्धन्तु नो गिरः ३, १०, ६
 अग्निं विश ईळते १०, ८०, ६
 अग्निं विश्वा अग्निं पृथः १, ७१, ७
 अग्निं विश्वायुवेपसं ८, ४३, २५
 अग्निं वो देवमग्निभिः ७, ३, १; साम. १२१९
 अग्निं वो देवयज्यया ८, ७१, १२
 अग्निं वो वृधन्तं अध्वराणाम् ८, १०२, ७; साम. २१; २४६
 अग्निं सुदीतिं सुदशं ३, १७, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनः ३, २, ५
 अग्निं सूतुं सनश्रुतं ३, ११, ४
 अग्निं सूतुं सहसो जातवेदसं ८, ७१, ११; साम. १५५५
 अग्निं स्तोमेन बोधय ५, १४, १; वा. य. २२, १५; तै. सं. ४, १, ११, ४
 अग्निं हिन्वंतु नो धियः १०, १५६, १; साम. १५२७
 अग्निं होतारमीळते वसुधितिं १, १२८, ८
 अग्निं होतारं प्र वृणे ३, १९, १
 अग्निं होतारं मन्ये दास्वतं १, १२७, १; साम. ४६५; १८१३; अथर्व. २०, ६७, ३; वा. य. १५, ४७; तै. सं. ४, ४, ४, ८; निरुक्तं ६, ८

अग्निः पूर्वभिर्क्राविभिः १. १, २; नि. ७, १६
 अग्निः प्रत्नेन मन्मना ८, ४४, १२; साम. १७११ तै. ब्रा.
 ३, ५, ६, १
 अग्निः शुचिर्वाततमः ८ ४४, २१, तै. सं. १, ३, १४, ८;
 ५, ५, ३
 अग्निः सनोति वीर्याणि ३, २५, २
 अग्निः ससिं वाजंभरं १०. ८०. १
 अग्निं घृतेन वावृधुः ५, १४, ६
 अग्निनाग्निः समिध्यते १. १२, ६; साम. ८४४; तै. सं.
 १. ४ ४६, ३; ३. ५. ११, ५; तै. ब्रा. २. ७, १२, ३
 अग्निना तुर्वशं यदुं १, ३६, १८
 अग्निना रयिमश्नवत् १, १. ३; तै. सं. ३, १, ११. १;
 ४, ३, १३, ५
 अग्निनेन्द्रेण वरुणेन ८, ३५, १; नि. ५, ५
 अग्निं तं मन्ये यो वसुः ५, ६ १; साम. ४२५; १७३७;
 वा. य. १५, ४१
 अग्निं दूतं वृणीमहे १, १२, १; साम. ३: ७९०; अथर्व
 २०, १०१, १; तै. सं. २, ५, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 अग्निं दूतं पुरो दधे ८, ४४, ३
 अग्निं दूतं प्रति यद्वज्रवीत न १, १६१, ३
 अग्निं देवासो अग्निं ६, १६, ४८
 अग्निं देवासो मानुषीषु विष्णु २, ४, ३
 अग्निं द्वेषो योतवै नो गृणीमहि ८. ७१, १५
 अग्निं धीभिर्मनीषिणः ८, ४३, १९
 अग्निं न मा मथितं सं दिदीपः ८, ४८, ६
 अग्निं नरो दीधितिभिः ७, १. १; साम. ७२; १३७३;
 नि. ५. १०
 अग्निमाग्निं वः समिधा ६, १५, ६
 अग्निमाग्निं वो अग्निं ८. ६०, १७
 अग्निमग्निं हवीमभिः १. १२, २; साम. ७९१; अथर्व.
 २०, १०१. २; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 अग्निमच्छा देवयतां ५, १, ४
 अग्निमस्तोष्यमिधं ८. ३९, १; नि. ५, २३
 अग्निमिधानो मनसा ८, १०२, २२; साम. १९
 अग्निमीलिष्वानसे ८, ७१, १४; साम. ४९; अथर्व.
 २०, १०३. १
 अग्निमीलेन्यं कविं ५, १४, ५
 अग्निमीले पुरोहितं १, १, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३;
 नि. ७. १५
 अग्निमीले भुजां यविष्ठं १०. २०, २
 अग्निमुक्थैर्ऋषयः १०, ८०, ५

अग्निमुषमश्विना ३, २०, १
 अग्निं मद्रं पुरुषिधं ८. ४३, ३१
 अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि १०, ७, ३
 अग्निरग्निं भरद्वाजं १०. १५०, ५
 अग्निरग्निमृतीषहं ६, १४, ४
 अग्निरग्निं जन्मना जातवेदा ३, २६, ७; वा. य. १८. ६६;
 नि. १४, २
 अग्निरग्निं प्रचेता ६, १४, २
 अग्निरग्निं वरुणो मित्रः १०, ६५, १
 अग्निरग्निं मन्यो विविधः १०, ८४, २; अथर्व. ४, ३१, २;
 नि. १. १७
 अग्निरग्निं सख्ये ददातु नः ८, ७१, १३
 अग्निरग्निं वृद्धतः क्षत्रियस्य ४, १२, ३
 अग्निरग्निं वृद्धतो अध्वरस्य ७. ११, ४
 अग्निरग्निं वसव्यस्य ४, ५५, ८
 अग्निरग्निं पुरोहितः ८. २७, १; साम. ४८
 अग्निरग्निं पवमानः ९, ६६, २०; साम. १५१९; वा. य.
 २, ६, २; तै. आ. २. ५. २
 अग्निरग्निं जुह्वा ३ रजमानः ३ ३१, ३
 अग्निरग्निं गारुतमृचः कामयन्ते ५. ४४ १५; साम. १८२७
 अग्निरग्निं देवानां अग्निः ८ ३९, ६
 अग्निरग्निं अथर्वणः १०. २१, ५
 अग्निरग्निं अरोचत ५ १४, ४
 अग्निरग्निं नो गिरः ५, १३, ३; साम. १४०६
 अग्निरग्निं ददाति सप्ततिं ५. २५, ६
 अग्निरग्निं द्रविणं १०. ८०, ४; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्निरग्निं वभिर्मनुषश्च जंतुभिः ३, ३, ६
 अग्निरग्निं वेपु राजति ५ २५, ४
 अग्निरग्निं वेपु संवसुः ८, ३९, ७
 अग्निरग्निं देवो देवानामभवत् १०, १५०, ४
 अग्निरग्निं वापृथिवी ३, २५, ३
 अग्निरग्निं स चेतति ३. ११, ३
 अग्निरग्निं ये आजसा १०. ७८, २; नि. ३, १५
 अग्निरग्निं यो वन आ ९, ८८, ५
 अग्निरग्निं शुक्लं वनं ६, १८, १०
 अग्निरग्निं भग इव ३. २०, ४
 अग्निरग्निं यज्ञमुप वेतु साधुया ५. ११, ४
 अग्निरग्निं दिवः ककुत् ८, ४४, १६; साम. २७; १५३२;
 वा. य. ३, १२; १३. १४; १५, २०; तै. सं.
 १, ५, ५, १; ४. ४, १, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 अग्निरग्निं सुवीर्यमग्निः १, ३६, १७

अग्निर्वृत्राणि जघनत् ६, १६, ३४; साम. ४; १३९६;
 वा. य. ३३, ९; तै. सं. ४, ३, १३, १; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 अग्निर्ह त्वं जरतः कर्णम् १०, ८०, ३
 अग्निर्ह नाम धायि १०, ११५, २
 अग्निर्हि जानि पूर्यः ८, ७, ३६
 अग्निर्हि वाजिनं विशे ५, ६, ३; साम. १७३८; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ४
 अग्निर्हि विद्यना निदः ६, १४, ५
 अग्निर्होता कविक्रतुः १, १, ५
 अग्निर्होता गृहपतिः ६, १५, १३; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 अग्निर्होता दास्वतः ५, ९, २
 अग्निर्होता नो अध्वरे ४, १५, १; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 अग्निर्होता न्यसीदत् ५, १, ६; तै. ब्रा. १, ३, १४, १
 अग्निर्होता पुरोहितो ३, ११, १
 अग्निश्च यन्मरुतो ५, ६०, ७
 अग्निश्चियो मरुतो ३, २६, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ३
 अग्निष्वात्ताः पितरः १०, १५, ११; अथर्व. १८, ३, ४४;
 वा. य. १९, ५९; तै. सं. २, ६, १२, २
 अग्निस्तग्मेन शोचिषा ६, १६, २८; साम. २२; वा. य.
 १७, १६; तै. सं. ४, ६, १, ५
 अग्निस्तुविश्वस्तमं ५, २५, ५
 अग्निस्त्रीणि त्रिधातूनि ८, ३९, ९; तै. सं. ३, २, ११, ३
 अग्नीपजंन्याववत् ६, ५२, १६
 अग्नी रक्षांसि सेधति ७, १५, १०; अथर्व. ८, ३, २६;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ६
 अग्नीषोमा चेति तद् १, ९३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा पिपृतं १, ९३, १२
 अग्नीषोमा य आहुतिं १, ९३, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा यो अद्य वां १, ९३, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 अग्नीषोमावनेन वां १, ९३, १०
 अग्नीषोमाविमं सु मे १, ९३, १; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्नीषोमाविमानि नो १, ९३, ११
 अग्नीषोमा वृषणा वाजं १०, ६६, ७
 अग्नीषोमा सवेदसा १, ९३, ९; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, २
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य १, ९३, ७; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्ने अच्छा वदेह नः १०, १४१, १; अथर्व. ३, २०, २;
 वा. य. ९, २८; तै. सं. १, ७, १०, २
 अग्ने अपां समिध्यसे ३, २५, ५
 अग्ने पूर्वं आतरो १०, ५१, ६
 अग्ने इळा समिध्यसे ३, २४, २

अग्ने कदा त आनुषक् ४, ७, २
 अग्ने कविर्वेधा असि ८, ६०, ३
 अग्ने केतुर्विशामसि १०, १५६, ५; साम. १५३१
 अग्ने घृतस्य धीतिभिः ८, १०२, १६
 अग्ने चिकिद्ध्यस्य नः ५, २२, ४
 अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुनि ३, ३, ७
 अग्ने जरितर्विष्पतिः ८, ६०, १९; साम. ३९
 अग्ने जुषस्व नो हविः ३, २८, १
 अग्ने जुषस्व प्रति हर्यं तद्वचः १, १४४, ७
 अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः ४, १०, १; साम. ४३४; १७७७;
 वा. य. १५, ४४; १७, ७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अग्ने तव त्यदुक्थ्यं १, १०५, १३
 अग्ने तव त्वे अजर ८, २३, ११
 अग्ने तव श्रवो वयः १०, १४०, १; साम. १८१६; वा. य.
 १२, १०६; तै. सं. ४, २, ७, २
 अग्ने तृतीयो सवने हि ३, २८, ५
 अग्ने त्री ते वाजिना ३, २०, २; तै. सं. ३, २, ११, १
 अग्ने त्वं यशा अस्या ८, २३, ३०
 अग्ने त्वचं यातुधानस्य १०, ८७, ५; अथर्व. ८, ३, ४
 अग्ने त्वं नो अंतमः ५, २४, १; साम. ४४८; ११०७;
 वा. य. ३, २५; १५, ४८; २५, ४७; तै. सं.
 १, ५, ६, २; ४, ४, ४, ८
 अग्ने त्वमसद्युयोधि १, १८९, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अग्ने त्वं पारया नव्यः १, १८९, २; तै. सं. १, १, १४, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ५; तै. आ. १०, २, १
 अग्ने दा दाशुवे रयिं ३, २४, ५; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्ने दिवः सूनुरसि ३, २५, १
 अग्ने दिवो अर्णमच्छा ३, २२, ३; वा. य. १२, ४९;
 तै. सं. ४, २, ४, २
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानः १, १२, ३; साम. ७९२;
 अथर्व. २०, १०१, ३; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अग्ने देवाँ इहा वह सादया १, १५, ४
 अग्ने शुम्नेन जागृवे ३, २४, ३
 अग्ने घृतव्रताय ते ८, ४४, २५
 अग्ने नक्षत्रमजरं १०, १५६, ४; साम. १५३०
 अग्ने नय सुपथा राये १, १८९, १; वा. य. ३, ३६; ७, ४३
 ४०, १६; तै. सं. १, १, १४, ३; ४, ४३, १;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ३; तै. आ. १, ८, ८; शत. ब्रा.
 १४, ८, ३, १
 अग्ने नि पाहि नस्त्वं ८, ४४, ११
 अग्ने नेमिराँ इव ५, १३, ६; तै. सं. २, ५, ९, ३

अग्ने पत्नीरिहा वह १, २२, ९; वा. य. २६, २०
 अग्ने पवस्व स्वपाः ९, ६६, २१; साम. १५२०; वा. य.
 ८, ३८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, २; ६, ६, २;
 तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. आ. २, ५, १
 अग्ने पावक रोचिषा ५, २६, १; साम. १५२१; वा. य.
 १७, ८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ६, १, २
 अग्ने पूर्वा अनूषसो १, ४४, १०
 अग्ने बाधस्व वि मृधो १०, ९८, १२; तै. ब्रा. २, ५, ८, ११
 अग्ने भव सुषमिधा ७, १७, १
 अग्ने भूरीणि तव ३, २०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ६
 अग्ने आतः सहस्कृत ८, ४३, १६
 अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं ८, ३९, ३
 अग्ने मन्युं प्रतिनुदन् १०, १२८, ६; अथर्व. ५, ३, २;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिः ५, ६०, ८
 अग्ने माकिष्टे देवस्य ८, ७१, ८
 अग्ने मृळ महौ असि ४, ९, १; साम. २३
 अग्ने यं यज्ञमध्वरं १, १, ४; तै. सं. ४, १, ११, १
 अग्ने यजस्व हविषा २, ९, ४
 अग्ने याजिष्ठो अध्वरे ३, १०, ७; साम. १००
 अग्ने यत्ते दिवि वर्चः ३, २२, २; वा. य. १२, ४८; तै. ब्रा.
 ४, २, ४, २
 अग्ने यदद्य विशो ६, १५, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ४;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ६; ६, १२, २
 अग्ने याहि दूत्यं ७, ९, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 अग्ने याहि सुशस्तिभिः ८, २३, ६
 अग्ने युक्ष्वा हि ये तवा ६, १६, ४३; साम. २५; १३८३;
 वा. य. १३, ३६; तै. सं. ४, २, ९, ५
 अग्ने रक्षा णो अंहसः ७, १५, १३; साम. २४; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६
 अग्नेरमसः समिदस्तु १०, ८०, २
 अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य २, ८, ६
 अग्नेर्गायत्र्यभवत् १०, १३०, ४
 अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां १, २४, २
 अग्नेर्वमं परि गोभिः १०, १६, ७; अथर्व. १८, २, ५८;
 तै. आ. ६, १, ४
 अग्ने वाजस्य गोमतः १, ७९, ४; साम. ९९; १५६१;
 वा. य. १५, ३५; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 अग्ने विवस्वदुषसः १, ४४, १; साम. ४०; १७८०
 अग्ने विश्वानि वार्या ३, ११, ९
 अग्ने विश्वेभिः स्वनीक ६, १५, १६; तै. सं. ३, ५, ११, २

अग्ने विश्वेभिरग्निभिः ३, २४, ४
 अग्ने विश्वेभिरा गहि ५, २६, ४
 अग्ने वीहि पुरोळाशं ३, २८, ३
 अग्ने वीहि हविषा ७, १७, ३
 अग्ने वृधान आहुतिं ३, २८, ६
 अग्ने शकेम ते वयं ३, २७, ३; तै. ब्रा. २, ४, २, ५
 अग्ने शर्धतमा गणं ५, ५६, १
 अग्ने शर्धं महते सौमगाय ५, २८, ३; अथर्व. ७, ७३, १०;
 वा. य. ३३, १२; तै. ब्रा. २, ४, १, १; ५, २, ४
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिः १, १२, १२
 अग्ने शुक्रेण शोचिषोरु १०, २१, ८
 अग्ने स क्षेषहतपा ६, ३, १
 अग्ने सहन्तमा भर ५, २३, १; तै. सं. १, ३, १४, ६
 अग्ने सहस्व पृतना ३, २४, १; वा. य. ९, ३७
 अग्ने सुखतमे रथे १, १३, ४; साम. १३५०
 अग्ने सुतस्य पीतये ५, ५१, १
 अग्ने स्तोमं जुषस्व मे ८, ४४, २
 अग्नेः स्तोमं मनामहे ५, १३, २; साम. १४०५
 अग्ने हंसि न्यःत्रिणं १०, ११८, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ७
 अग्रं पिबा मधूनां सुतं ४, ४६, १
 अग्रेगो राजाप्यस्तविष्य ९, ८६, ४५; साम. १६१६
 अग्रे बृहन्नुषसामूध्वो १०, १, १; वा. य. १२, १३;
 तै. सं. ४, २, १, ४
 अग्रे लिधूनां पवमानः ९, ८६, १२; साम. १०३३
 अवोरचक्षुरपतिघ्नयेधि १०, ८५, ४४; अथर्व. १४, २, १७
 अन्नते विष्णवे वयं ८, २५, १२
 अंगादंगाल्लोमोलोमः १०, १६३, ६; अथर्व. २, ३३, ७;
 २०, ९६, २२
 अंगिरसो नः पितरः १०, १४, ६; अथर्व. १८, १, ५८;
 वा. य. १९, ५०; तै. सं. २, ६, १२, ६; नि. ११, १९
 अंगिरस्वन्ता उत विष्णुवंता ८, ३५, १४
 अंगिरोभिरा गहि १०, १४, ५; अथर्व. १८, १, ५९;
 तै. सं. २, ६, १२, ६
 अचिक्रिवाञ्जिकितुषः १, १६४, ६; अथर्व. ९, ९, ७
 अचिक्रद्व वृषा हरिः ९, २, ६; साम. ४९७; १०४२; वा. य.
 ३८, २२; तै. आ. ४, ११, ६
 अचिक्ती यच्चक्रमा ४, ५४, ३; तै. सं. ४, १, ११, १
 अचेति दत्ता व्युनाकमृण्वथः १, १३९, ४
 अचेति दिवो दुहिता मघोनि ७, ७८, ४
 अचेत्यमिश्चिकितुः ८, ५६, ५; साम. ४४७
 अचोदसो नो धन्वन्तु ९, ७९, १; साम. ५५५

अच्युता चिद्वो अजमज्ञा ८, २०, ५
 अच्छ ऋषे मारुतं गणं ५, ५२, १४
 अच्छा कविं नृमणो गा ४, १६, ९
 अच्छा कोशं मधुश्च्युतं ९, ६६, ११; साम. ६५८
 अच्छा गिरो मतयो ७, १०, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अच्छा च त्वेना नमसा ८, २१, ६
 अच्छा नः शीरशोचिषं ८, ७१, १०; साम. १५५४
 अच्छा नृचक्षा असरत् ९, ९२, २
 अच्छा नो अंगिरस्तमं ८, २३, १०
 अच्छा नो मित्रमहो देव ६, २, ११
 अच्छा नो मित्रमहो देव देवान् ६, १४, ६
 अच्छा नो याह्या वह ६, १६, ४४; साम. १३८४
 अच्छा म इन्द्रं मतयः १०, ४३, १; अथर्व. २०, १७, १
 अच्छा मही बृहती शंतमा ५, ४३, ८
 अच्छायं वो मरुतः ७, ३६, ९
 अच्छा यो गंता नाधमान ४, २९, ४
 अच्छा वदा तना गिरा १, ३८, १३
 अच्छा वद तवसं गीर्भिः ५, ८३, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५
 अच्छा विवकिम रोदसी ३, ५७, ४
 अच्छा वो अग्निमवसे ५, २५, १
 अच्छा वोचेय शुशुचानं ४, १, १९
 अच्छा वो देवीमुषसं ३, ६१, ५
 अच्छा समुद्रमिदवः ९, ६६, १२; साम. ६५९
 अच्छा सिंधुं मातृतमां ३, ३३, ३
 अच्छा हि त्वा सहसः सूनो ८, ६०, २; साम. १५५३;
 अथर्व. २०, १०३, ३
 अच्छा हि सोमः कलशान् ९, ८१, २
 अच्छिद्रा शर्म जरितः ३, १५, ५
 अच्छिद्रा सूनो सहसो नो १, ५८, ८
 अजा अन्यस्य बह्वयः ६, ५७, ३
 अजातशत्रुमजरा स्वर्वती ५, ३४, १
 अजा वृत्त इन्द्र शूरपत्नीः १, १७४, ३
 अजाश्वः पशुपा वाजपस्यो ६, ५८, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
 अजिरासस्तदप ईयमाना ५, ४७, २
 अजिरासो हरयो येत आशव ८, ४९, ८
 अजीजनन्नमृतं मर्त्यासः ३, २९, १३; तै. ब्रा. १, २, १, १९
 अजीजनो अमृतं ९, ११०, ४; साम. १५०८
 अजीजनो हि पवमान ९, ११०, ३; साम. १३६५;
 वा. य. २२, १८
 अजीतयेऽहतये ९, ९६, ४
 अजैष्माद्यासनाम च ८, ४७, १८; १०, १६४, ५

अजैष्माद्यासनाम च १०, १६४, ५
 अजो न क्षां दाधार पृथिवीं १, ६७, ५
 अजो भागस्तपसा तं १०, १६, ४; अथर्व. १८, २, ८;
 तै. आ. ६, १, ४
 अजोहवीदक्षिना तौग्यो १, ११७, १५
 अजोहवीदक्षिना वर्तिका १, ११७, १६; नि. ५, २१
 अजोहवीक्षासत्या करा वां १, ११६, १३
 अज्येष्ठासो अकनिष्ठासः ५, ६०, ५
 अज्रे चिदस्मै कृणुथा न्यंचनं ८, २७, १८
 अंजते व्यंजते ९, ८६, ४३; साम. ५६४; १६१४; अथर्व.
 १८, ३, १८
 अंजंति त्वामध्वरे ३, ८, १; तै. ब्रा. ३, ६, १, १; नि. ८, १८
 अंजंति यं प्रथयंतो न विप्राः ५, ४३, ७; तै. आ. ४, ५, २
 अंजत्येनं मध्वो रसेन ९, १०९, २०
 अत उ त्वा पितृभृतः १०, १, ४
 अतः परिजमज्ञा गहि १, ६, ९; अथर्व. २०, ७०, ५
 अतः समुद्रमुद्रतः ८, ६, २९
 अतः सहस्रनिर्णिजा ८, ८, ११
 अतप्यमाने अवसावन्ती १, १८५, ४
 अतश्चिदिन्द्र ण उपा ८, ९२, १०; साम. २१५
 अतस्त्वा रयिमभि ९, ४८, ३; साम. ८३८
 अतारिष्म रता गव्यवः सं ३, ३३, १२
 अतारिष्म तमसस्परमस्य प्रति १, १८३, ६; १, १८४, ६
 अतारिष्म तमसस्परमस्य प्रति स्तोमं ७, ७३, १
 अतारिष्म तमसस्परमस्योषा १, ९२, ६
 अतितृष्टं ववक्षिथा ३, ९, ३
 अति त्री सोम रोचना ९, १७, ५
 अतिथिं मानुषाणां ८, २३, २५
 अति द्रव सारमेयौ १०, १४, १०; अथर्व. १८, २, ११;
 तै. आ. ६, ३, १
 अति नः सश्रतो नय १, ४२, ७
 अति नो विषिता पुरु ८, ८३, ३
 अति वा यो मरुतो ६, ५२, २; अथर्व. २, १२, ६
 अति वायो ससतो याहि १, १३५, ७
 अति वारान्पवमानो असिष्यत् ९, ६०, ३
 अतिविद्धा विथुरेणा चिदक्षा ८, ९६, २
 अति विश्वाः परिष्ठाः १०, ९७, १०; वा. य. १२, ८४;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अति श्रिती तिरश्चता ९, १४, ६
 अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां १, ३२, १०; नि. २, १६
 अतीदु शुक्र ओहत ८, ६९, १४; अथर्व. २०, ९२, ११

अतीयाम निदस्त्रिः ५, ५३, १४
 अतीहि मन्थुषाविणं ८, ३२, २१; साम. २२३
 अतृणुवतं वियतम ४, १९, ३
 अतो देवा अवन्तु नः १, २२, १६; साम. १६७४
 अतो न आ नूनतिथी ५, ५०, ३
 अतो वयमंतमोभियुजानाः १, १६५, ५
 अतो विश्वान्यद्भुता १, २५, ११
 अत्यं हविः सचते सच्च धातुः ५, ४४, ३
 अत्यं मृजंति कलशे ९, ८५, ७
 अत्यायातमश्विना ५, ७५, २; साम. १७४४
 अत्या वृधस्नु रोहिता ४, २, ३
 अत्यासो न ये मरुतः ७, ५६, १६; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 अत्या हियाना न हेतुभिः ९, १३, ६; साम. ११९१
 अत्यू पवित्रमक्रमीत् ९, ४५, ४
 अत्यूर्मिर्मत्सरो मदः ९, १७, ३
 अत्यो न हियानो अभि ९, ८६, ३
 अत्यो नाजमन्सर्गप्रतक्तः १, ६५, ६
 अत्रा ते रूपमुत्तमं १, १६३, ७; वा. य. २९, १८;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३; नि. ६, ८
 अत्रा वि नेमिरेषां ८, ३४, ३; साम. १८०८
 अत्राह गोरमन्वत १, ८४, १५; साम. १४७; ९१५
 अथर्व. २०, ४१, ३; तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ४, २५
 अत्राह तद्ब्रह्मे मध्व आहुतिं १, १३५, ८
 अत्राह ते हरिवस्ता उ ४, २२, ७
 अत्रिमनु स्वराज्यं २, ८, ५
 अत्रिर्यद्वामवरोहन् ५, ७८, ४
 अत्रीणां स्तोममद्विवो मह ८, ३६, ६
 अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं १०, २७, १०
 अत्रेरिव शृणुतं पूर्वस्तुतिं ८, ३५, १९
 अत्रैव वोपि नह्यामि १०, १६६, ३
 अथा ते अंगिरस्तमः १, ७५, २
 अथा ते अन्तमानाम् १, ४, ३; साम. १०८९; अथर्व.
 २०, ५७, ३; ६८, ३
 अथा न उभयेषां १, २६, ९
 अदन्नया दयते वार्याणि ५, ४९, ३
 अददा अभां महते वचस्यवे १, ५१, १३
 अदब्ध इंदो पवसे ९, ८५, ३
 अदब्धस्य स्वधावतः ८, ४४, २०
 अदब्धेभिः सवितः ६, ७१, ३; वा. य. ३३, ६९, ८४;
 तै. सं. १, ४, २४, १; तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 अदब्धोभित्तव गोपाभिः ६, ८, ७

अदर्दस्समसृजो वि खानि ५, ३२, १; साम. ३१५;
 नि. १०, ९
 अदर्शि गातुरुवे वरीयसी १, १३६, २
 अदर्शि गातुवित्तमः ८, १०३, १; साम. ४७; १५१५
 अदान्मे पौरुकुत्स्यः ८, १९, ३६
 अदाभ्यः पुरणता ३, ११, ५; साम. १५५६; तै. ब्रा.
 २, ४, ८, १
 अदाभ्येन शोचिषा १०, ११८, ७
 अदाभ्यो भुवनानि ४, ५३, ४
 अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं १०, ६६, ४
 अदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षं १, ८९, १०; अथर्व. ७, ६, १;
 वा. य. २५, २३; तै. आ. १, १३, २; नि. ४, २३
 अदितिर्न उरुष्यतु ८, ४७, ९; तै. सं. १, ५, ११, ५
 अतिदिनो दिवा ८, १८, ६
 अदितिर्ह्यजनिष्ट १०, ७२, ५
 अदिते मित्र वरुणोत् २, २७, १४
 अदिस्तंतं चिदाद्युगे ६, ५३, ३
 अदिद्युतस्त्वपाको ६, ११, ४; अथर्व. ३, ३, १
 अदृशमस्य केतवः १, ५०, ३; अथर्व. १३, २, १८;
 २०, ४७, १५; वा० य० ८, ४०
 अदृष्टान्हंत्यायती १, १९१, २
 अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिगाः ३, ३१, २१
 अदेवादेवः प्रचता १०, १२४, २
 अदेवेन मनसा २, २३, १२
 अदो यद्गारु ऋवते १०, १५५, ३
 अद्दीदिन्द्र प्रस्थितेमा १०, ११६, ८; नि. ६, १६
 अद्भिः सोम पृचानस्य ९, ७४, ९
 अद्या चिन्नु चित्तदपो ६, ३०, ३; नि. ४, १७
 अद्या दूतं वृणीमहे १, ४४, ३
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य १, ११५, ६; वा. य. ३३, ४२;
 तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 अद्याद्या श्वःश्च इन्द्रः ८, ६१, १७; साम. १४५८
 अद्या नो देव सवितः ५, ८२, ४; साम. १४१; तै. ब्रा.
 २, १४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
 अद्या सुरीय यदि यातुधानः ७, १०४, १५; अथर्व. ८, ४, १५;
 नि. ७, ३
 अद्येदु प्राणीदममजिमा १०, ३२, ८
 अद्रिणा ते मन्दिनः १०, २८, ३
 अद्रिभिः सुतः पवते गभस्त्योः ९, ७१, ३
 अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र ९, ८६, २३
 अद्रिभिः सुतो मतिभिः ९, ७५, ४

अद्रोघमा वहोशतो यविष्ण्य ८, ६०, ४
 अद्रोघ सत्यं तथ तन्महित्वं ३, ३२, ९
 अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे १, ७०, ४
 अद्वेषो अद्य बर्हिषः १०, ३५, ९
 अद्वेषो नो मरुतो गातुं ५, ८७, ८
 अधः पश्यस्व मोपरि ८, ३३, १९
 अध कृत्वा मघवन्तुभ्यं देवाः ५, २९, ५
 अध क्षपा परिष्कृतः २, ९९, २; साम. १६३१
 अध रमता नहुषो हवं सूरः १, १२२, ११
 अध रमतोशना पृच्छतेवां १०, २२, ६
 अध जिह्वा पापतीति ६, ६, ५; नि. ४, १७
 अध उमो अध वा दिवः ८, १, १८; साम. ५२
 अध ते विश्वमनु हासद्विष्ट १, ५७, २; अथर्व. २०, १५, २
 अध त्वं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं १०, ११, ४; अथर्व. १८, १, २१
 अध त्वमिन्द्र विद्धि १०, ६१, २२
 अध त्वष्टा ते महः ६, १७, १०
 अध त्वा विश्वे पुरः ६, १७, ८
 अध त्विषीमां अभ्योजसा २, २२, २; साम. १४८८
 अध सुतानः पित्रोः ४, ५, १०
 अध द्यौश्चित्ते अपसा ६, १७, ९
 अध द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे ८, ९६, १५; अथर्व. २०, १३७, ९
 अध धारया मध्वा ९, ९७, ११; साम. १०२०
 अध प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु १, १२१, ६
 अध प्रियमिषिराय ८, ४६, २९
 अध प्लायोगिरति दासदन्वान् ८, १, ३३
 अध यच्चारथे गणे ८, ४६, ३१
 अध यदिमे पवमान ९, ११०, ९; साम. १४९६
 अध यद्राजाना गविष्टौ १०, ६१, २३
 अध श्रुतं कवषं वृद्धं ७, १८, १२
 अध श्वेतं कलशं ९, ७४, ८
 अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तम् ४, २७, ५
 अध स्म यस्यार्चयः ५, ९, ५
 अध स्मा ते चर्षणयो ६, २५, ७
 अध स्मा न उदवता २, ३१, २
 अध स्मा नो वृधे भव ६, ४६, ११
 अध स्मास्य पनयन्ति ६, १२, ५
 अध स्या योषणा मही ८, ४६, ३३
 अध स्वनादुत विभ्युः १, ९४, ११
 अध स्वनान्मरुतां विश्व १, ३८, ११०
 अध स्वमस्य निर्विदे १, १२०, १२
 अधाकृणोः पृथिवीं २, १३, ५

क्र० १०६

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं २, १७, ३
 अधा गाव उपमार्ति १०, ६१, २१
 अधा चिन्तु यद्विधिपामहे १०, १३२, ३
 अधा ते अप्रतिष्कृतं ८, ९३, १२
 अधा त्वं हि नस्करः ८, ८४, ६; साम. १५५१
 अधा नरो न्योहतेऽधा ५, ५२, ११
 अधा नो विश्वसौभग १, ४२, ६
 अधा न्वस्य जेन्यस्य १०, ६१, २४
 अधा न्वस्य संदशं जगन्वान् ७, ८८, २
 अधा मन्ये बृहदसुर्यम् ६, ३०, २
 अधा मन्ये श्रुते अस्मा अधा १, १०४, ७
 अधा मही न आयस्यना ७, १५, १४
 अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा ४, २, १५
 अधा यथा नः पितरः परासः ४, २, १६; अथर्व. १८, ३, २१;
 वा. य. १९, ६९; तै. सं. २, ६, १२, ४
 अधायि धीतिरससृष्टं १०, ३१, ३
 अधा यो विश्वा भुवनाभिः २, १७, ४
 अधाद्यग्निर्मानुषीषु विश्व ३, ५, ३
 अधारयतं पृथिवीं ५, ६२, ३
 अधारयतं वह्नयः १, २०, ८
 अधासु मन्द्रो अरतिः १०, ६१, २०
 अधा ह यद्वयमग्ने त्वया ४, २, १४
 अधा ह यन्तो अश्विना ७, ७४, ५
 अधा हि कात्या युवं ५, ६६, ४
 अधा हिन्वान इन्द्रियं ९, ४८, ५; साम. ८३९
 अधा हि विक्ष्वीज्योऽसि ६, २, ७
 अधा हीन्द्र गिर्वणः ८, ९८, ७; साम. ४०६; ७१०; अथर्व.
 २०, १००, १
 अधा होतान्यसीदो ६, १, २; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 अधा ह्यम एषां ५, १६, ४
 अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य ४, १०, २; साम. १७७८; वा. य.
 १५, ४५; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अधा ह्यग्ने महा निपद्या १०, ६, ७
 अधि घामस्थाद् वृषभो ९, ८५, ९
 अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचः १, ८३, ३; अथर्व. २०, २५, ३
 अधि न इन्द्रैषां ८, ८३, ७; वा. य. ३३, ४७
 अधि पुत्रोपमश्रवः १०, ३३, ७
 अधि पेशांसि वपते नृत्वरिव १, ९२, ४
 अधि वृषुः पणीनां ६, ४५, ३१
 अधि यदस्मिन्वाजिनीव ९, ९४, १; साम. ५३९; तै. सं.
 ७, १, २०, १

अधि यस्तस्थौ केशवन्ता १०, १०५, ५
 अधि या बृहतो दिवः ८, २५, ७
 अधि श्रियं नि दधुश्चरु १, ७२, १०
 अधि श्रिये दुहिता ६, ६३, ५
 अधि सानौ नि जिहते १, ८०, ६
 अधीन्वन्न सप्ततिं च सप्त च १०, ९३, १५
 अधीव यद्विरीणां ८, ७, १४
 अधीवासं परि मातू १, १४०, ९
 अधुक्षत प्रियं मधु ९, २, ३; साम. १०३९
 अधुक्षत्पिप्युषीमिषं ८, ७२, १६
 अधेनुं दत्ता स्तर्यं वि पक्ताम् १, १२७, २०
 अध्वर्यवः कर्तना २, १४, ९
 अध्वर्यवः पयसोधरं २, १४, १०
 अध्वर्यवश्चक्रवांसो मधूनि ५, ४३, ३
 अध्वर्यवा तु हि पिबन् ८, ३२, २४
 अध्वर्यवोऽप इता समुद्रे १०, ३०, ३
 अध्वर्यवो भरतेन्द्राय २, १४, १; नि. ५, १
 अध्वर्यवो य उरणं २, १४, ४
 अध्वर्यवो यः शतं शंबरस्य २, १४, ६
 अध्वर्यवो यः शतं २, १४, ७
 अध्वर्यवो यः स्वर्गं २, १४, ५
 अध्वर्यवो यं नरः २, १४, ८
 अध्वर्यवो यो अपो वज्रिवांसं २, १४, २
 अध्वर्यवो यो दिव्यस्य २, १४, ११; नि. ३, २०
 अध्वर्यवो यो दुभीकम् २, १४, ३
 अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशु ७, ९८, १; अथर्व. २०, ८७, १
 अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि १०, ३०, २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं १०, ४१, ३
 अध्वर्युभिः पंचभिः ३, ७, ७
 अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं ९, ५१, १; साम. ४९९, १२२५;
 वा. य. २०, ३१
 अध्वर्यो द्रावया त्वं ८, ४, ११; साम. ३०८
 अध्वर्यो वीर प्र महे ६, ४४, १३
 अनच्छये तुरगातु जीवं १, १६४, ३०; अथर्व. ९, १०, ८
 अनसमप्सु दुष्टुरं ९, १६, ३
 अनमीवा उपस आ १०, ३५, ६
 अनमीवास इत्यया मदन्तो ३, ५९, ३; तै. सं. २, ८, ७, ५
 अनर्वाणं वृषभं मंज्रिहं १, १९०, १; नि. ६, २३
 अनर्वाणो ह्येषां पन्था ८, १८, २
 अनशरातिं वसुदामुप स्तुहि ८, ९९, ४; साम. १३१०;
 अथर्व. २०, ५८, २; नि. ६, २३

अनवचैरभि युभिः १, ६, ८; अथर्व. २०, ४०, २, ७०, ४
 अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् ५, ३१, ४; सा. ४३९, ४४०;
 तै. सं. १, ६, १२, ६
 अनश्नो जातो अगभीक्षुरवा १, १५२, ५
 अनश्नो जातो अनभीक्षु ४, ३६, १
 अनस्वन्ता सप्ततिर्मांमहेमं ५, २७, १
 अनागसो अदितये ५, ८२, ६
 अनाभृष्टानि धृषितः १०, १३८, ४
 अनानुदो वृषभो जग्मिः २, २३, ११
 अनानुदो वृषभो द्रोघतः २, २१, ४
 अनायतो अनिवद्धः कथायं ४, १३, ५; ४, १४, ५
 अनारम्भणे तदवीरयेथा १, ११६, ५
 अनिरेण वचसा कलवेन ४, ५, १४
 अनुकामं तर्पयेथां १, १७, ३
 अनु कृष्णे वसुधितो जिहाते ३, ३१, १७
 अनु कृष्णे वसुधितो येमाते ४, ४८, ३
 अनु तदुर्वी रोदसी ७, ३४, २४
 अनु तन्नो जास्पतिः ७, ३८, ६
 अनु ते दायि मह इन्द्रियाय ६, २५, ८; तै. सं. १, ६, १२, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 अनु ते शुष्मं तुरयंतमीयतुः ८, ९९, ६; साम. १६३८;
 अथर्व. २०, १०५, २; वा. य. ३३, ६७
 अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्तुं १, १६५, ९; वा. य. ३३, ७९
 अनु त्रितस्य युध्यतः ८, ७, २४
 अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे १, १२१, ११
 अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन् १, १६३, ८; वा. य. २९, १९;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३
 अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणं ८, ७६, ११; साम. ९८९;
 अथर्व. २०, ४२, २
 अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं ८, ६, ३८
 अनु त्वाहिमे अध देव ६, १८, १४
 अनु द्यावापृथिवी ६, १८, १५
 अनु द्रप्सास इंदवः ९, ६, ४
 अनु द्वा जहिता नयः ४, ३०, १९
 अनु पूर्वाण्योक्या ८, २५, १७
 अनु प्रत्नस्यौकसः ८, ६९, १८; अथर्व. २०, ९२, १५
 अनु प्रत्नस्यौकसः १, ३०, ९; साम. ७४४; अथर्व. २०, २६, ३
 अनु प्रत्नास आयवः २, २३, २; साम. ५०२
 अनु प्र येजे जन आजो ६, ३६, २
 अनु यदीं मरुतो मन्दसानं ५, २९, २
 अनु व्रताय रन्ध्रयज्ञपत्रता १, ५१, ९

अनु श्रुताममतिं वर्धत् ५, ६२, ५
 अनुस्पष्टो भवत्येषः १०, १६०, ४; अथर्व. २०, ९६, ४
 अनु स्वधामक्षरज्ञापो १, ३३, ११; तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
 अनु हि त्वा सुतं सोम ९, ११०, २; साम. ४३२; १३६६
 अनुनोदत्र हस्त्यतो अद्रि ५, ४५, ७
 अनूये गोमान्गोभिरक्षाः ९, १०७, ९; साम. ९९८; नि. ५, ३
 अनुक्षरा ऋजवः १०, ८५, २३; अथर्व. १४, १, ३४
 अनेनो वो मरुतः ६, ६६, ७
 अनेहसं वो हवमानमृतये ८, ५०, ४
 अनेहसं प्रतरणं वि वक्षणं ८, ४९, ४
 अनेहो दात्रमदितेरनर्व १, १८५, ३
 अनेहो न उरुवजे ८, ६७, १२
 अनेहो मित्रार्यमनू ८, १८, २१
 अन्तरिक्षप्रां रजसो १०, ९५, १७
 अन्तरिक्षेण पतति १०, १३६, ४; अथर्व. ६, ८०, १
 अन्तरिक्षे पथिभिः १०, १६८, ३
 अन्तरिक्षंति तं जने ८, ७२, ३
 अन्तरिक्षैस्तनयाय ६, ६२, १०
 अन्तर्वृतो रोदसी दस्म ईयते ३, ३, २
 अन्तर्यच्छ जिघांसतः १०, १०२, ३
 अन्तर्हस ईयसे २, ६, ७
 अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवा ८, ४८, २
 अन्तश्चरति रोचना १०, १८९, २; साम. १३७७; अथर्व.
 ६, ३१, २; २०, ४८, ५; वा. य. ३, ७, तै. सं.
 १, ५, ३, १
 अन्ति चित् संतमह ८, ११ ४
 अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छ ७, ७७, ४
 अन्यदद्य कर्वरमन्ददु ६, २४, ५
 अन्यमस्मद्भिया इयम् ८, ७५, १३; तै. सं. २, ६, ११, ३
 अन्यसू पु एवं यम्यन्यः १०, १०, १४; अथर्व. १८, १, १६;
 नि. ११, ३४
 अन्यव्रतममानुषं ८, ७०, ११
 अन्यस्या वसं रिहती ३, ५५, १३
 अन्या वो अन्यामवतु १०, ९७, १४; वा. य. १२, ८८;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अन्ये जायां परिमृशंस्य १०, ३४, ४
 अन्योऽन्यमनु गृणाति ७, १०३, ४
 अन्वपां खम्यन्तमोजसा ७, ८२, ३
 अन्वस्य स्थूरं ददशे पुरस्तात् ८, १, ३४
 अन्वह मासा अन्विह्वनानि १०, ८९, १३; तै. सं. १, ७, १३, १
 अन्वेको वदति यद्वाति २, १३, ३

अपघ्नन्तो अरावणः ९, १३, ९; साम. ११९५
 अपघ्नन्नेषि पवमान ९, ९६, २३
 अपघ्नन्पवते मृधः ९, ६१, २५; साम. ५१०; १२१३
 अपघ्नन्पवसे मृधः ९, ६३, २४; साम. ४९२; १२३७
 अपघ्नन्सोम रक्षसः ९, ६३, २९
 अप ज्योतिषा तमो १०, ६८, ५; अथर्व. २०, १६, ५
 अप त्वं वृजिनं रिपुं ६, ५१, १३; साम. १०५
 अप त्वं परिपंथिनं १, ४२, ३
 अप त्या अस्थुरनिरा ८, ४८, ११
 अप त्ये तायवो यथा १, ५०, २; अथर्व. १३, २, १७;
 २०, ४७, १४
 अप द्वारा मतीनां ९, १०, ६; साम. ११२४
 अप नः शोशुचद्वं १, ९७, १-८; अथर्व. ४, ३३, १; तै. आ.
 ६, १०, १; ११, १
 अप प्राच इंद्र विश्वान् १०, १३१, १; अथर्व. २०, १२५, १;
 तै. ब्रा. २, ४, १, २
 अप योरिन्द्रः पापजे १०, १०५, ३
 अपश्चिदेप विश्वो दमूनाः ३, ३१, १६
 अपश्यं गोपामनिपद्यमानं १, १६४, ३१; १०, १७७, ३;
 ऐ. आ. २, ६; अथर्व. ९, १०, ११; वा. य. ३७, १७;
 तै. आ. ४, ७, १; नि. १४, ३
 अपश्यं ग्रामं वहमानं १०, २७, १९
 अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं १०, १८३, १
 अपश्यं त्वा मनसादीध्यानां १०, १८३, २
 अपश्यमस्य महतः १०, ७९, १; नि. ६, ४
 अप स्वसुरूपसो नरिजहीते ७, ७१, १
 अप हत रक्षसो अंगुराव्रतः १०, ७६, ४
 अपाः पूर्वेषां हरिवः १०, ९६, १३; अथर्व. १०, ३२, ३
 अपाः सोममस्तमिन्द्र ३, ५३, ६
 अपागृह्णमृतां १०, १७, २; अथर्व. १८, २, ३३;
 नि. १२, १०
 अपां गर्भं दर्शतम् ३, १, १३
 अपाङ् प्राहेति स्वधया १, १६४, ३८; ऐ. आ. २, ८; अथर्व.
 ९, १०, १६; नि. १४, २३
 अपादहस्तो अगृतन्यत् १, ३२, ७
 अपादित उदु नश्चित्रतमः ६, ३८, १
 अपादिन्द्रो अपादिग्निः ८, ६९, ११; अथर्व. २०, ९२, ८
 अपादुशिष्यं धसः ८, ९२, ४; साम. १४५
 अपादेति प्रथमापद्धतीनां १, १५२, ३; अथर्व. ९, १०, २३
 अपाद्धोत्रादुत पोत्रादमत्र २, ३७, ४
 अपाधमदभिज्ञस्तीः ८, ८९, २; वा. य. ३३, ९५

अपां नपातमवसे १, २२, ६
 अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं २, ३५, ९; तै. सं. २, ५, १२, १
 अपान्यदेत्यभ्याः न्यदेति १, १२३, ७
 अपामतिष्ठद्धरणं तमः १, ५४, १०
 अपाम सोमममृता अभूम् ८, ४८, ३; तै. सं. ३, २, ५, ४
 अपामिदं न्ययनं १०, १४२, ७; अथर्व. ६, १०६, २; तै. सं.
 ४, ६, १, ३; वा. य. १७, ७
 अपामिवेदूर्मयस्तुराणाः ९, ९५, ३; साम. ५४४
 अपामीवां सविता १०, १००, ८
 अपामीवामप विश्वां १०, ६३, १२
 अपामीवाप स्त्रिधं ८, १८, १०; साम. १०४७
 अपामुपस्थे महिषा ६, ८, ४; नि. ७, २६
 अपामूर्मिर्मदन्निव ८, १४, १०; अथर्व. २०, २८, ४; ३९, ५
 अपां पेरुं जीवधन्यं १०, ३६, ८
 अपां फेनेन नमुचेः ८, १४, १३; साम. २११; अथर्व.
 २०, २९, ३; वा. य. १२, ७१
 अपां मध्ये तस्थिवांसं ७, ८९, ४
 अपाय्यस्यान्धसः २, ११, १
 अपारो वो महिमा ५, ८७, ६
 अपि पंथामगन्महि ६, ५१, १६; वा. य. ४, २९; तै. सं.
 १, २, २, १
 अपिबत्कद्रुवः सुतम् ८, ४५, २६; साम. १३१
 अपि वृश्च पुराणवत् ८, ४०, ६; अथर्व. ७, ९०, १
 अपि द्युतः सविता ७, ३८, ३
 अपूर्व्यां पुरुतमानि ६, ३२, १; साम. ३२२
 अपेत वीत वि च सर्पतातः १०, १४, ९; अथर्व. १८, १, ५५;
 वा. य. १२, ४५; तै. सं. ४, २, ४, १; तै. ब्रा.
 १, २, १, १६; तै. आ. १, २७, ५; ६, ६, १
 अपेद्र द्विपतो मनः १०, १५२, ५; अथर्व. १, २१, ४
 अपेहि मनसस्पते १०, १६४, १; अथर्व. २०, ९६, २३;
 नि. १, १७
 अपो देवीरुपह्वये १, २३, १८; अथर्व. १, ४, ३
 अपो महीरभिः १०, १०४, २
 अपो यदाद्रिं पुरुहूत ४, १६, ८; अथर्व. २०, ७७, ८
 अपो वसानः परिकोशमर्षति ९, १०७, २६
 अपो वृत्रं वाद्रिवांसं ४, १६, ७; अथर्व. २०, ७७, ७
 अपोषा अनसः सरस्सं ४, ३०, १०; नि. ११, ४७
 अपो पु ण ह्यं शरुः ८, ६७, १५
 अपो सुम्यक्ष वरुण २, २८, ६; नि. १३, १
 अपो ह्येषामजुपंत देवाः ४, ३३, ९
 अप्त्यै मरुत आपिः ३, ५१, ९

अमस्वतीमाश्विना वाचम् १, ११२, २४; वा. य. ३४, २९
 अमशितं वसु बिभर्षि हस्तयो १, ५५, ८
 अमतीतो जयति सं धनानि ४, ५०, ९
 अमयुच्छन्न प्रयुच्छन्निरे १, १४३, ८
 अप्रामिसत्य मघवन् ८, ६१, ४
 अप्सरसां गंधर्वाणां १०, १३६, ६
 अप्सरा जारमुपसिष्मिथाणा १०, १२३, ५
 अपसा इन्द्राय वायवे ९, ६५, २०; साम. ९९५
 अप्सु त्वा मधुमत्तमं ९, ३०, ५
 अप्सु धूतस्य हरिवः १०, १०४, २; अथर्व. २०, ३३, १
 अप्सु मे सोमो अम्रवीत् १, २३, २०; १०, ९, ६; अथर्व.
 १, ६, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ६
 अप्सवग्ने सधिष्टव ८, ४३, ९; वा. य. १२, ३६; तै. सं.
 ४, २, ३, २; ११, ३
 अप्सवन्तरमृतमप्सु भेषजं १, २३, १९; अथर्व. १, ४, ४;
 वा. य. ९, ६; तै. सं. १, ७, ७, १
 अबुधे राजा वरुणो वनस्य १, २४, ७
 अबुधसु त्व इन्द्रवंतः १०, ३५, १
 अबोधि जार उपसां ७, ९, १
 अबोधि होता यजथाय ५, १, २; साम. १७४७; नि. ६, १३
 अबोध्यग्निः समिधा ५, १, १; साम. ७३; १७४६; अथर्व.
 १३, २, ४६; वा. य. १५, २४; तै. सं.
 ४, ४, ४, १
 अबोध्यग्निर्जम् उदेति सूर्यः १, १५७, १; साम. १७५८
 अजामुक्यैरहिं ७, ३४, १६; नि. १०, ४४
 अभागः सन्नप परेतः १०, ८३, ५; अथर्व. ४, ३२, ५
 अभि कण्वा अनूपत ८, ६, ३४
 अभि क्रत्वेन्द्र भूरध ७, २१, ६; तै. सं. ७, ४, १५, १
 अभि क्रदन्कलशं ९, ८६, ११; साम. १०३२
 अभि क्रद स्तनयं ५, ८३, ७; तै. सं. ३, १, ११, ६;
 अथर्व. ४, १५, ६
 अभि क्षिपः समगमत ९, १४, ७
 अभिख्या नो मघवन् १०, ११२, १०
 अभि गंधर्वमवृणत् ८, ७७, ५
 अभि गव्यानि वीतये ९, ६२, २३; साम. १०६२
 अभि गावो अधन्विपुः ९, २४, २; साम. ९६२
 अभि गावो अनूपत योषा ९, ३२, ५
 अभि गोत्राणि सहसा १०, १०३, ७; साम. १८५५; अथर्व.
 १९, १३, ७; वा. य. १७, ३९; तै. सं. ४, ६, ४, २
 अभि जैत्रीरसचंत स्पृधानं ३, ३१, ४
 अभि तष्टेव दीधया मनीषां ३, ३८, १

अभि ते मधुना पयः ९, ११, २; साम. ६५२
 अभि त्वं वीरं गिर्वणसं ६, ५०, ६
 अभि त्वं गावः पयसा ९, ८४, ५
 अभि त्वं पूर्यं मदं ९, ६, ३
 अभि त्वं मह्यं मदं ९, ६, २
 अभि त्वं मेघं पुरुहूतमृगिमयं १, ५१, १; साम. ३७६
 अभि त्रिपृष्ठं वृषणं ९, ९०, २; साम. ५२८; १४०८
 अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदः १, ७८, १
 अभि त्वा गोतमा गिरानृपत ४, ३२, ९
 अभि त्वा देवः सविताभिः १०, १७४, ३; अथर्व. १, २९, ३
 अभि त्वा देव सवितः १, २४, ३; तै. सं. ३, ५, ११, ३
 अभि त्वा नक्तोरूपसः २, २, १, २
 अभि त्वा पाजो रक्षसः ६, २१, ७
 अभि त्वा पूर्वपीतये ८, ३, ७; साम. २५६; १५७३;
 अथर्व. २०, ९९, १
 अभि त्वा पूर्वपीतये १, १९, ९; नि. १०, ३७
 अभि त्वा योषणो दश ९, ५६, ३
 अभि त्वा वृषभा सुते ८, ४५, २२; साम. १६१; ७३८;
 अथर्व. २०, २२, १
 अभि त्वा शूर नोनुमः ७, ३२, २२; साम. २३३; ६८०;
 अथर्व. २०, १२१, १; वा. य. २७, ३५; तै. सं.
 २, ४, १४, २
 अभि त्वा सिधो शिशुमित्र १०, ७५, ४
 अभि द्यां महिना भुवं १०, ११९, ८
 अभि युग्मं बृहद्यशः ९, १०८, ९; साम. ५७९; १०११
 अभि युग्मानि वनिनः ३, ४०, ७; अथर्व. २०, ६, ७
 अभि द्रोणानि बभ्रवः ९, ३३, २; साम. ७६५
 अभि द्विजन्मा त्रिवृद् १, १४०, २
 अभि द्विजन्मा श्री रोचनानि १, १४९, ४; साम. १७७५
 अभि न इळा यूथस्य माता ५, ४१, १९; नि. ११, ४९
 अभि नक्षत्रो अभि ये तं २, २४, ६
 अभि नो देवीरवसा १, २२, ११
 अभि नो नयं वसु ६, ५३, २
 अभि नो वाजसातमं ९, ९८, १; साम. ५४९; १२३८
 अभि प्र गोपतिं गिरा ८, ६९, ४; साम. १६८; १४८९;
 अथर्व. २०, २२, ४; ९२, १
 अभि प्र ददुर्जनयो न ४, १९, ५
 अभि प्र भर ष्वपता ष्वपत् ८, ८९, ४
 अभि प्रयांसि वाहसा ३, ११, ७; साम. १५५७
 अभि प्रयांसि सुधितानि ६, १५, १५

अभि प्र वः सुराधसः ८, ४२, १; साम. २३५; ८११;
 अथर्व. २०, ५१, १
 अभि प्रवत समनेव ४, ५८, ८; वा. य. १७, ९६; नि. ७, १७
 अभि प्र स्थाताहेव ७, ३४, ५
 अभि प्रियाणि काव्या ९, ५७, २; साम. १७६२
 अभि प्रियाणि पवते ९, ७५, १; साम. ५५४; ७००
 अभि प्रियाणि पवते पुनानः ९, ९७, १२; साम. १०२१
 अभि प्रिया दिवस्पदं ९, १०, ९; साम. ११२७
 अभि प्रिया दिवस्पदा ९, १२, ८; साम. १२०४
 अभि प्रिया मरुतो या ८, २७, ६
 अभि प्रेहि दक्षिणतः १०, ८३, ७; अथर्व. ४, ३२, ७
 अभि ब्रह्मीरनृपत ९, ३३, ५; साम. ८७०
 अभि भुवेऽभिभंगाय २, २१, २
 अभिभूरहमागमं १०, १६६, ४
 अभि यज्ञं गृणीहि नः १, १५, ३; वा. य. २६, २१
 अभि यं देवी निर्ऋतिः ७, ३७, ७
 अभि यं देव्यदितिः ७, ३८, ४
 अभि ये त्वा विभावरि ५, ७९, ४
 अभि ये मिथो वनुषः ७, ३८, ५
 अभि यो महिना दिवं ३, ५९, ७; वा. य. ३८, १७; तै. सं.
 ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
 अभि वस्त्रा सुवसनानि ९, ९७, ५०; साम. १४२७
 अभि वह्नय ऊतये ८, १२, १५
 अभि वह्निरमर्त्यः ९, ९, ६
 अभि वां नूनमश्विना ७, ६७, ३
 अभि वायुं वीत्यर्षा ९, ९७, ४५; साम. १४२६
 अभि विप्रा अनूषत गावः ९, १२, २; साम. ११९७
 अभि विप्रा अनूषत मूर्धन् ९, १७, ६
 अभि विश्वानि वार्या ९, ४२, ५
 अभिवृत्त्य सपत्नान् १०, १७४, २; अथर्व. १, २९, २
 अभि वेना अनूषत ९, ६४, २१
 अभि वो अर्चं पोष्यावतो ५, ४१, ८
 अभि वो देवीं धियं ७, ३४, ९
 अभि वो वीरमन्धसो मदेषु ८, ४६, १४; साम. ९१५
 अभि व्ययस्य खदिरस्य ३, ५३, १९
 अभि ब्रजं न तक्षिणे ८, ६, २५
 अभिग्लग्या चिदद्रिवः १, १३३, २
 अभि इयावं न कृशनेभिः १०, ६८, ११; अथर्व. २०, १६, ११
 अभिष्टने तं अद्रिवः १, ८०, १४
 अभिष्टये सदावृधं ८, ६८, ५

अभि सिध्मो अजिगात १, ३३, १३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ४;
नि. ६, १६
अभि सुवानास इंदवः ९, १७, २
अभि सूयवसं नय १, ४२, ८
अभि सोमास आयवः ९, २३, ४
अभि सोमास आयवः ९, १०७, १४; साम. ५२८; ८५६
अभि स्वर्णमिथः ७, ५६, ३
अभि स्वर्णं ये तव ८, १३, २८
अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्य १, ५२, ५
अभि हि सत्य सोमपाः ८, ९८, ५; साम. १२४८; अथर्व.
२०, ६४, २
अभीक आसां पदवीः ३, ५६, ४
अभी३दमेकमेकः १०, ४८, ७; नि. ३, १०
अभी न आ ववृस्व ४, ३१, ४
अभी नवंते अद्भुतः ९, १००, १; साम. ५५०
अभी नो अग्न उक्थम् १, १४०, १३
अभी नो अर्षा दिव्या ९, २७, ५१; साम. १४२८
अभी३ममन्या उत ९, १, ९
अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमृतयः १, ५१, २
अभीमृतस्य दोहना अनुवत १, १४४, २
अभीमृतस्य विष्टपं ९, ३४, ५
अभीवर्तेन हविषा १०, १७४, १; अथर्व. १, २९, १
अभीवृत्तं कृशनैविंश्वरूपं १, ३५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, १
अभी पतस्तदाभर ७, ३२, २४; साम. ३०९
अभी पु णः सखीनां ४, ३१, ३; साम. ६८४; अथर्व.
२०, १२४, ३; वा. य. २७, ४१; ३६, ६; तै. आ.
४, ४२, ३
अभी पु णस्त्वं रयिं ८, ९३, २१
अभीष्वार्यः पौंस्यैः १०, ५९, ३
अभीहि मन्यो तवसः १०, ८३, ३; अथर्व. ४, ३२, ३
अभुस्तु प्र देव्या ८, ९, १६; अथर्व. २०, १४२, १
अभूदिदं वयुनमो पु भूषत १, १८२, १
अभूदु पारमेतवे १, ४६, ११
अभूदु भा उ अंशवे १, ४६, १०
अभूदु वो विधत्ते रत्नधेयं ४, ३४, ४
अभूदुषा इंद्रतमा मघोनी ७, ७९, ३
अभूदुषा रुशत्पशुः ५, ७५, ९
अभूदेवः सविता वंशः ४, ५४, १; तै. ब्रा. ३, ७, १३, ४
अभूरु वीरगिर्वणः ६, ४५, १३
अभूरेको रयिपते ६, ३१, १
अभूर्वाक्षीव्युः आयुः १०, २७, ७

अभ्यमि हि अवसा ९, ११०, ५; साम. १५०७; नि. ५, ४
अभ्यर्च नभाकवत् ८, ४०, ४
अभ्यर्चेत सुष्टुतिं गव्यम् ४, ५८, १०; अथर्व. ७, ८२, १;
वा. य. १७, ९८
अभ्यर्ष बृहद्यशः ९, २०, ४; साम. ९७१
अभ्यर्ष महानां ९, १, ४
अभ्यर्ष विचक्षण ९, ५१, ५
अभ्यर्ष सहस्रिणं ९, ६३, १२
अभ्यर्ष स्वायुध ९, ४, ७; साम. १०५३
अभ्यर्षानपच्युतः ९, ४, ८; साम. १०५४
अभ्यवस्थाः प्रजायंते ५, १९, १
अभ्यारमिददयः ८, ७२, ११; साम. १६०३
अभ्युणोति यज्ञग्नं ८, ७२, २
अभ्युषो न वाचा १०, ७७, १
अभ्राजि शर्धो मरुतः ५, ५४, ६; नि. ६, ४
अभ्रातरो न योषणः ४, ५, ५
अभ्रातृयो अना त्वं ८, २१, १३; साम. ३६९; १३८९;
अथर्व. २०, ११४, १
अभ्रातेव पुंस एति १, १२४, ७; नि. ३, ५
अमंथिष्टां भारता ३, २३, २
अमंदन्मा मरुत स्तोमः १, १६५, ११
अमंदान्स्तोमान्भ्र भरेम १, १२६, १; नि. ९, १०
अमन्महीदनाशवः ८, १, १४; अथर्व. २०, ११६, २;
तांढ्यब्रा. ९, १०, १
अमाजुरश्चिह्नवथो युवं १०, ३९, ३
अमाजूरिव पित्रोः २, १७, ७
अमादेषां भियसा ५, ५९, २
अमाय वो मरुतः ८, २०, ६
अमित्रहा विचर्षणिः ९, ११, ७; साम. १४४७
अमित्रायुधो मरुतामिव ३, २९, १५
अमिनती दैव्यानि व्रतानि १, १२४, २
अमी य ऋक्षानि हितासः १, २४, १०; तै. आ. १, ११, २;
नि. ३, २०
अमी ये देवा स्थन १, १०५, ५; साम. ३६८
अमी ये पंचोक्षणः १, १०५, १०
अमी ये सप्त रश्मयः १, १०५, ९
अमीवहा वास्तोष्पते ७, ५५, १; नि. १०, १७
अमीषां चित्तं प्रति १०, १०३, १२; साम. १८६१; अथर्व.
३, २, ५; वा. य. १७, ४४; नि. ६, १२; ९, ३३
अमूरः कविरदितिः ७, ९, ३
अमूरा विश्वा वृषणाविमा ७, ६१, ५

अमूरो होतान्यसादि ४, ६, २
 अमूर्या उप सूर्ये १, २३, १७; अथर्व. १, ४, २; वा. य. ६, २४
 अमृक्तेन रुशता ९, ६९, ५
 अमृतं जातवेदसं ८, ७४, ५
 अमेव नः सुहवा २, ३६, ३; वा. य. २६, २४
 अम्बयो यम्यध्वाभिः १, २३, १६; अथर्व. १, ४, १
 अम्बितमे नदीतमे २, ४१, १६
 अम्यक्सा त हंद्र ऋषिरस्मे १, १६९, ३; नि. ६, १५
 अयं यः संजये पुरः ४, १५, ४
 अयं यज्ञो देवया अयं १, १७७, ४
 अयं यथा न आ भुवत् ८, १०२, ८; साम. ९४७
 अयं यो निश्चक्रमायं वयन्ते ४, ३, २
 अयं यो वज्रः पुरुधा १०, २७, २१
 अयं यो होता किं स १०, ५२, ३; नि. ६, ३५
 अयं रौच्यदरुचः ६, ३९, ४
 अयं वां कृष्णो अश्विना ८, ८५, ३
 अयं वां वर्मो अश्विना ८, ९, ४; अथर्व. २०, १३९, ४
 अयं वामद्विभिः सुतः ८, २२, ८
 अयं वां परि पिच्यते ४, ४९, २; तै. आ. ३, ३, ११, १
 अयं वां भागो निहितः ८, ५७, ४
 अयं वां मधुमत्तमः १, ४७, १; साम. ३०६
 अयं वां मित्रावरुणा २, ४१, ४; साम. ९१०; वा. य. ७, १९;
 तै. सं. १, ४, ५, १
 अयं विचर्षणिहितः ९, ६२, १०; साम. ५०८
 अयं विदश्चित्रदशीकं ६, ४७, ५
 अयं विप्राय दास्युषे १०, २५, ११
 अयं विश्वा अभि अग्रियः ८, १०२, ९; साम. ९४८
 अयं विश्वानि तिष्ठति ९, ५४, ३; साम. ७५७
 अयं वृतश्चातयते ४, १७, ९
 अयं वेनश्चोदयत् १०, १२३, १; वा. य. ७, १६; तै. सं.
 १, ४, ८, १; नि. १०, ३९
 अयं वो यज्ञ ऋभवः ४, ३४, ३
 अयं शृण्वे अधजयन्मुत ४, १७, १०; तै. ब्रा. २, ८, ३, ३
 अयं समह मा तनू १, १२०, ११
 अयं स यस्य शर्मन् १०, ६, १
 अयं स यो दिवस्पति ९, ३९, ४; साम. ९००
 अयं स यो वरिमाणं ६, ४७, ४
 अयं स शिक्ते १, १६४, २९; अथर्व. ९, १०, ७; नि. २, ९
 अयं सहस्रमृषिभिः ८, ३, ४; साम. १६०८; अथर्व.
 २०, १०४, २; वा. य. ३३, ८३
 अयं स होता यो द्विजन्मा १, १४९, ५; साम. १७७६

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावः ७, ८६, ८
 अयं सूर्य इवोपदृक् ९, ५४, २; साम. ७५६
 अयं सो अग्निराहुतः ७, १, १६
 अयं सो अग्निर्यस्मिन् ३, २२, १; वा. य. १२, ४७; तै. सं.
 ४, २, ४, २
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे ७, २९, १
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं ९, ८८, १; साम. १४७१
 अयं सोमः कपर्दिने ९, ६७, ११
 अयं सोमश्चमू सुतो ५, ५१, ४
 अयं स्तुतो राजा वंदि १०, ६१, १६
 अयं स्वादुरिह मदिष्टः ६, ४७, २
 अयं ह यद्वां देवया उ ७, ६८, ४
 अयं ह येन वा इदं ८, ७६, ४
 अयं हि ते अमर्त्यः १०, १४४, १
 अयं हि नेता वरुणः ७, ४०, ४
 अयं होता प्रथमः ६, ९, ४
 अयं कविरकविषु ७, ४, ४
 अयं कृत्स्नुरगृभीतः ८, ७९, १; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
 अयं घ स तुरो मदः १०, २५, १०
 अयं चक्रमिषणस्सूर्यस्य ४, १७, १४
 अयं जायत मनुषो धरीमणि १, १२८, १
 अयं त आ घृणे सुतः ९, ६७, १२
 अयं त इन्द्र सोमः ८, १७, ११; साम. १५९; ७२५,
 अथर्व. २०, ५, ५
 अयं त एमि तन्वा ८, १००, १
 अयं ते अस्तु हर्यतः ३, ४४, १
 अयं ते अस्म्युपमेह्यर्वाङ् १०, ८३, ६; अथर्व. ४, ३२, ६
 अयं ते मानुषे जने ८, ६४, १०
 अयं ते योनिर्ऋत्विग्यः ३, २९, १०; अथर्व. ३, २०, १; वा. य.
 ३, १४; १२, ५२; १५, ५६; तै. सं. १, ५, ५, २;
 ४, २, ४, ३; ७, १३, ५; तै. ब्रा. १, २, १, १६;
 २, ५, ८, ८
 अयं ते शर्यणावति ८, ६४, ११
 अयं ते स्तोमो अग्रियः १, १६, ७
 अयं दक्षाय साधनः ९, १०५, ३; साम. ११००
 अयं दशस्यन्नर्येभिः १०, ९९, १०
 अयं दिव इयति विश्वं ९, ६८, ९
 अयं दीर्घाय चक्षसे ८, १३, ३०
 अयं देवः सहसा ६, ४४, २२
 अयं देवानामपसामपस्त १, १६०, ४
 अयं देवाय जन्मने १, २०, १

अयं देवेषु जागृविः ९, ४४, ३
 अयं छावापृथिवी ६, ४४, २४
 अयं द्योतयदद्युतः ६, ३९, ३
 अहं नाभा वदति वरुण वः १०, ६२, ४
 अयं निधिः सरमे १०, १०८, ७
 अयं नो विद्वान् ९, ७७, ४
 अयमकृणोदुषसः ६, ४४, २३
 अयमग्निः सहस्रिणः ८, ७५, ४; वा. य. १५, २१; तै. सं. २, ६, ११, १; ४, ४, ४, १
 अयमग्निः सुवीर्यस्येशे ३, १६, १; साम. ६०
 अयमग्निरुष्यति १०, १७६, ४; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमग्निर्वैश्वस्य १०, ६९, १२
 अयमग्ने जरिता त्वे १०, १४२, १
 अयमग्ने त्वे अपि ८, ४४, २८
 अयमस्मान्वनस्पतिः ३, ५३, २०
 अयमस्मासु काव्यः १०, १४४, २
 अयमस्मि जरितः पश्य ८, १००, ४
 अयमिन्द्र वृषाकपिः १०, ८६, १८; अथर्व. २०, १२६, १८
 अयमिन्द्रो मरुत्सखा ८, ७६, २
 अयमिह प्रथमो धायि ४, ७, १; वा. य. ३, १५; १५, २६; ३३, ६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अयमु ते समतसि १, ३०, ४; साम. १८३; १५९९; अथर्व. २०, ४५, १; नि. १, १०
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठः ७, ९५, ६
 अयमु त्वा विचर्षणे ८, १७, ७; अथर्व. २०, ५, १
 अयमु वां पुरुतमो रयीणां ३, ६२, २
 अयमुशानः पर्यद्रिं ६, ३९, २
 अयमु प्य प्र देवयुः १०, १७६, ३; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमु प्य सुमहौ ७, ८, २
 अयमेक इत्था पुरु ८, २५, १६
 अयमेमि विचाकशत् १०, ८६, १९; अथर्व. २०, १२६, १९
 अयं पंथा अनुवित्ताः ४, १८, १
 अयं पुनान उपसः ९, ८६, २१; साम. ८२३
 अयं पूषा रयिर्भगः ९, १०१, ७; साम. ५४६; ८१८
 अयं भराय सानसिः ९, १०६, २; साम. ६९५
 अयं मतवान्छकुनः ९, ८६, १३
 अयं मातायं पिता १०, ६०, ७
 अयं मित्रस्य वरुणस्य १, ९४, १२
 अयं मित्राय वरुणाय शंतमः १, १३६, ४
 अयं मित्रो नमस्यः ३, ५९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ५
 अयं मे पीत उदियति ६, ४७, ३

अयं मे हस्तो भगवान् १०, ६० १२; अथर्व. ४, १३, ६
 अयांसमग्ने सुक्षितिं २, ३५, १५
 अया चित्तो विपानया ९, ६५, १२; साम. ८०५
 अया ते अग्ने विधेमोर्जे २, ६, २
 अया ते अग्ने समिधा ४, ४, १५; तै. सं. १, २, १४, ६; नि. ३, २१
 अया धिया च गव्यया ८, ९३, १७; साम. १८८
 अया निजग्निरोजसा ९, ५३, २; साम. १७१५
 अया पवस्व देवयुः ९, १०६, १४; साम. ७७२
 अया पवस्व धारया ९, ६३, ७; साम. ४९३; १२१६
 अया पवा पवस्वैना ९, ९७, ५२; साम. ५४१; ११०४
 अयाम धीवतो धियः ८, ९२, ११
 अयामि घोष इन्द्र ७, २३, २; अथर्व. १०, १२, २
 अयामि ते नमउक्तिं ३, १४, २
 अया रुचा हरिण्या ९, १११, १; साम. ४६३; १५९०
 अया वाजं देवहितं ६, १७, १५; साम. ४५४; अथर्व. १९, १२, १; २०, ६३, ३; १२४, ६
 अया वीति परि स्ताव ९, ६१, १; साम. ४९५; १२१०
 अया सोमः सुकृलया ९, ४७, १; साम. ५०७
 अया ह ल्यं मायया वावृधानं ६, २२, ६; अथर्व. २०, ३६, ६; अयुक्त सप्त शुंध्युवः १, ५०, ९; अथर्व. १३, २, २४
 २०, ४७, २१; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
 अयुक्तं सप्त हरितः ७, ६०, ३
 अयुक्त सूर एतशं ९, ६३, ८; साम. १२१७
 अयुजो असमो नृभिः ८, ६२, २
 अयुजंत इन्द्र विश्वकृष्टीः १, १६९, २
 अयुद्ध इष्टुधा वृतं ८, ४५, ३; साम. १३४०
 अयुद्धसेनो विभ्वा १०, १३८, ५
 अयुयुस्तन्ननवद्यस्य सेनां १, ३३, ६
 अयो दंष्ट्रो अर्चिषा १०, ८७, २; अथर्व. ८, ३, २
 अयोद्धेव दुर्मद आ हि जुह्वे १, ३२, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३; नि. ६, ४
 अरं हि ऽमा सुतेषु नः ८, ९२, २६
 अरं कामाय हरयः १०, ९६, ७; अथर्व. २०, ३१, २
 अरं कृण्वंतु वेदिं १, १७०, ४
 अरं क्षयाय नो महे ८, १५, १३
 अरण्यान्यरण्यानि १०, १४६, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६; नि. ९, ३०
 अरण्योर्निहितो जातवेदाः ३, २९, २; साम. ७९
 अरं त इन्द्र कुक्षये ८, ९२, २४; साम. १६६२
 अरं दासो न मीनुषे कराणि ७, ८६, ७

अरमतिरनर्वणो ८, ३१, १२
 अरममाणो अत्येति ९, ७२, ३
 अरमयः सरपसः २, १३, १२
 अरमश्वाय गायति ८, ९२, २५; साम. ११८
 अरं म उस्त्रयाप्ण ४, ३२, २४
 अरं मे गन्तं हवनायास्मै ६, ६३, २
 अरइमानो येऽरथा ९, ९७, २०
 अरा हवेदचरमा ५, ५८, ५; तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 अराधि होता निषदा १०, ५३, २
 अराधि होता स्वर्निषत् १, ७०, ८
 अरायि काणे विकटे १०, १५५, १; नि. ६, ३०
 अरावीदंशुः सचमानः ९, ७४, ५
 अरित्रं वां दिवस्पृथु १, ४६, ८
 अरिष्टः स मर्तो विश्व १०, ६३, १३
 अरुणप्सुरुषा अभूत् ८, ७३, १६
 अरुणो मा सकृद् वृकः १, १०५, १८; नि. ५, २१
 अरुषस्य दुहितरा ६, ४९, ३
 अरुषो जनयन्गिरो ९, २५, ५
 अरुरुचदुषसः प्राप्तिः ९, ८३, ३; साम. ८७७
 अरोरवीद् वृष्णो अस्य २, ११ १०
 अर्चत प्राचत ८, ६९, ८; साम. ३६२; अथर्व. २०, ९२, ५
 अर्चद् वृषा वृषाभिः १, १७३, २
 अर्चत एके महि साम मन्वत ८, २९, १०
 अर्चतस्त्वा हवामहे ५, १३, १
 अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः १, ९२, ३; साम. १७५७
 अर्चा दिवे बृहते शूष्यं १, ५४, ३; नि. ६, १८
 अर्चामि ते सुमति ४, ४, ८; तै. सं. १, २, १४, ३
 अर्चामि वां वर्धायापो १०, १२, ४; अथर्व. १८, १, ३१
 अर्चा शक्राय शाकिने शची १, ५४, २
 अर्णांसि चित्पग्रथाना ७, १८, ५
 अर्थमिद्वा उ अर्थिन १, १०५, २
 अर्थिनो यंति चेदर्थ ८, ७९, ५
 अर्थं वीरस्य श्रुतपां ७, १८, १६
 अर्भको न कुमारकः ८, ६९, १५; अथर्व. २०, ९२, १२
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेपां ४, २, ४
 अर्यमणं बृहस्पतिं १०, १४१, ५; अथर्व. ३, २०, ७;
 वा. य. ९, २७; तै. सं. १, ७, १०, २
 अर्यमा णो अदितिः ३, ५४, १८
 अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा ५, ८५, ७
 अर्यो वा गिरो अभ्यर्च १०, १४८, ३
 अर्यो विशां गातुरेति १०, २०, ४

क्र० १०७

अर्वाक्षिरग्ने अर्वतो नृभिः १, ७३, ९
 अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा ७, ९०, ७; ९१, ७
 अर्वाग्रथं विश्ववारं ते ६, ३७, १
 अर्वाग्रथं नि यच्छतं ८, ३५, २२
 अर्वाङ्हेहि सोमकामं त्वाहुः १, १०४, ९; अथर्व. २०, ८, २
 अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाहनो १, १५७, ३; साम. १७६०
 अर्वाङ् नरा दैव्येनावसा ७, ८२, ८
 अर्वाचीनं सु ते मनः ३, ३७, २; अथर्व. २०, १९, २
 अर्वाचीनो वसो भव ४, ३२, १४
 अर्वाचीसुभगे भव ४, ५७, ६; अथर्व. ३, १७, ८; तै. आ.
 ६, ६, २
 अर्वाचं त्वा पुरुष्टुत ८, ६, ४५; ३२, ३०
 अर्वाचं त्वा सुखे रथे ३, ४१, ९; अथर्व. २०, २३, ९
 अर्वाचं दैव्यं जनं १, ४५, १०
 अर्वाचमद्य यद्यं नृवाहणं २, ३७, ५
 अर्वाचा वां ससयो १, ४७, ८
 अर्वाच्यो अद्या भवता २, २९, ६; वा. य. ३३, ५१
 अर्वा इव श्रवसे साति ९, ९७, २५
 अर्वावतो न आ गहि परा ३, ४०, ८; अथर्व. २०, ६, ८
 अर्वावतो न आ गह्यो शक्र ३, ३७, ११; अथर्व. २०, २०, ४;
 ५७, ७
 अर्वा णः सोम शं गवे ९, ६१, १५; साम. १३३७
 अर्वा सोम शुमत्तमो ९, ६५, १९; साम. ५०३; ९९४
 अर्हन्तो ये सुदानवः ५, ५२, ५
 अर्हन्विभर्षि सायकानि २, ३३, १०; तै. आ. ४, ५, ७
 अलातृणो वल इन्द्र ३, ३०, १०; नि. ६, २
 अलायस्य परशुर्ननाश ९, ६७, ३०
 अवंशे घामस्तभायद् २, १५, २
 अवः परेण पर एवा १, १६४, १७; अथर्व. ९, ९, १७
 अवः परेण पितरं यः १, १६४, १८; अथर्व. ९, ९, १८
 अवक्रक्षिणं वृषभं यथारं ८, १, २; साम. १३६१; अथर्व.
 २०, ८५, २
 अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां २, ४२, ३
 अव क्षिप दिवो अश्मानं २, ३०, ५
 अव चष्ट ऋचीषमो ८, ६२, ६
 अव ते हेलो वरुण नमोभिः १, २४, १४; तै. सं. १, ५, ११, ३
 अव त्मना भरते केतवेदाः १, १०४, ३
 अव त्या बृहतीरिषो १०, १३४, ३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो ६, ४७, १४
 अवद्यमिव मन्यमाना ४, १८, ५
 अव युतानः कलशां ९, ७५, ३; साम. ७०२

अव द्रप्तो अंशुमतीमतिष्ठ ८, ९६, १३; साम. ३२३;
 अथर्व. २०, १३७, ७; तै. आ. १, ६, ३
 अव दुग्धानि पित्र्या सृजानो ७, ८६, ५
 अव द्वके अव त्रिका १०, ५९, ९
 अव नो वृजिना शिशीहि १०, १०५, ८
 अवन्तमग्नये गृहं ८, ७३, ७
 अवन्तु नः पितरः सुप्रवाच १, १०६, ३
 अवन्तु मामुपसो ६, ५२, ४
 अवपतन्तीरवदन् १०, ९७, १७; वा. य. १२, ९१; तै. सं.
 ४, २, ६, ५
 अव यच्छयेनो अस्वनीद् ४, २७, ३
 अव यत्वं शतकृतव १०, १३४, ४
 अव यस्त्वे सदस्थे ८, ७९, ९
 अवत्यां शुन आंत्राणि ४, १८, १३
 अवर्धयन् सुभगं सप्त यज्ञीः ३, १, ४
 अवर्महं द्वंद्वं दादहि ध्रुवी नः १, १३३, ६
 अवर्षावर्षमुद्गु ५, ८३, १०
 अवविद्धं तौग्यमप्सु १, १८२, ६
 अव वेदिं होत्राभिर्यजेत ७, ६०, ९
 अव सिंधुं वरुणो धौरिव ७, ८७, ६
 अवसृजन्नुप त्मना १, १४२, ११
 अवसृज पुनरग्ने १०, १६, ५; अथर्व. १८, २, १०; तै. आ.
 ६, ४, २
 अव सृजा वनस्पते १, १३, ११
 अवसृष्टा परा पत ६, ७५, १६; साम. १८६३; अथर्व. ३, १९, ८;
 वा. य. १७, ४५; तै. सं. ४, ६, ४, ४; तै. वा. ३, ७, ६, २३
 अव सृष्टि पितरं योधि ५, ३, ९
 अव स्य दुर्हणायतः १०, १३४, २; साम. १०९२
 अव स्य यस्य वेपणे ५, ७, ५
 अवस्यते स्तुवते कृष्णिषाय १, ११६, २३
 अव स्य शूराध्वनो नान्ते ४, १६, २; अथर्व. २०, ७७, २
 अव स्यूमेव चिन्वती ३, ६१, ४
 अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा १, १६८, ४
 अव स्वराति गार्गो ८, ६९, ९; अथर्व. २०, ९२, ६
 अव स्वेदा इवामितो १०, १३४, ५
 अवा कल्पेषु नः पुमः ९, ९, ७
 अवा चक्षं पदमस्य सत्त्वः ५, ३०, २
 अवा नु कं ज्यायान् १०, ५०, ५
 अवा नो अग्न ऊतिभिः १, ७९, ७; साम. १५२४
 अवा नो वाजयुं रथं ८, ८०, ६
 अवावशंत धीतयो ९, १९, ४

अवासां मधवज्जहि १, १३३, ३
 अवासृजः प्रश्नः श्वचयः १०, १३८, २
 अवासृजंत जिमयो न ४, १९, २
 अविता नो अजाश्वः ९, ६७, १०
 अवितासि सुन्वतो ८, ३६, १
 अविददृक्षं मित्रो ६, ४४, ७
 अविन्दद्विषो निहितं १, १३०, ३
 अविन्दं ते अतिहितं १०, १८१, २
 अविम्रे चिद्वयो दधत् ६, ४५, २
 अविम्रो वा यदविधत् ८, ६१, ९
 अविष्टं धीवृश्चिना ७, ६७, ६; तै. वा. २, ४, ३, ७
 अविष्टो अस्मान्विश्वासु ७, ३४, १२
 अवीन्नो अग्निर्हव्यान् ७, ३४, १४
 अवीरामिव मामयं १०, ८६, ९; अथर्व. २०, १२६, ९;
 नि. ६, ३१
 अवीवृध्वो अमृता ८, ८०, १०
 अवीवृधन्त गोतमा ४, ३२, १२
 अव्येमश्चैवुवतिः १, १२४, ११
 अवोचाम कवये ५, १, १२; वा. य. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, २
 अवोचाम नमो अस्मा १, ११४, ११
 अवोचाम निवचनानि १, १८९, ८
 अवोचाम महत्वे सौभगाय ८, ५९, ५
 अवोचाम रङ्गगणा १, ७८, ५
 अवो द्वाभ्यां पर एकया १०, ६७, ४; अथर्व. २०, ९१, ४
 अवोरिस्था वां छर्दिषः ६, ६७, ११
 अवोर्वा नूनमधिना युवाकुः ७, ६७, ४
 अव्ये पुनानं परि वार ९, ८६, २५
 अव्ये वधूयुः पवते ९, ६९, ३
 अव्यो वारे परि प्रियं ९, ५०, ३; साम. १२०७
 अव्यो वारे परि प्रियो ९, ७, ६; साम. ११३३
 अव्यो वारेभिः पवते ९, १०१, १६
 अशोच्यग्निः समिधानो ७, ६७, २
 अश्नापिनद्धं मधु १०, ६८, ८; अथर्व. २०, १६, ८; नि. २०, १२
 अश्मन्वती रीयते १०, ५३, ८; अथर्व. १२, २, २६; वा. य.
 ३५, १०; तै. आ. ६, ३, २
 अश्मास्यमवतं ब्रह्मणः २, २४, ४; नि. १०, १३
 अश्याम तं काममग्ने ६, ५, ७; वा. य. १८, ७४; तै. सं.
 १, ३, १४, ३
 अश्याम ते सुमतिं देव १, ११४, ३
 अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां १, १०९, २; तै. सं. १, १, १४, १;
 नि. ६, ९

अक्षीरा तनूर्भवति १०, ८५, ३०; अथर्व. १४, १, २७
 अश्वत्थे वो निषदनं १०, ९७, ५; वा. य. १२, ७९; ३५, ४;
 तै. सं. ४, २, ६, २
 अश्वं न गीर्भी रथ्यं ८, १०३, ७; साम. १५८४
 अश्वं न गूळहमश्विना १, ११७, ४
 अश्वं न स्वा वारवन्तं १, २७, १; साम. १७; १६३४;
 नि. १, २०
 अश्वमिह्रां रथप्रां ८, ७४, १०
 अश्वस्यात्र जनिमास्य २, ३५, ६
 अश्वा इवेदरुषासः ५, ५९, ५
 अश्वादिषायति यद्वदन्ति १०, ७३, १०
 अश्वा न या वाजिना ६, ६७, ४
 अश्वायन्तो गव्यन्तो १०, १६०, ५; अथर्व. २०, ९६, ५;
 तै. ब्रा. २, ५, ८, १२
 अश्वावति प्रथमो गोपु १, ८३, १; अथर्व. २०, २५, १
 अश्वावतीं सोमावतीं १०, ९७, ७; वा. य. १२, ८१; तै. सं.
 ४, २, ६, ४
 अश्वावतीर्गोमतीर्न ७, ४१, ७; ८०, ३; अथर्व. ३, १६, ७;
 वा. य. ३४, ४०; तै. ब्रा. २, ८, ९, ९
 अश्वावतीर्गोमतीर्विश्ववारा १, १२३, १२
 अश्वावतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो १, ४८, २
 अश्वावन्तं रथिनं वीरा १०, ४७, ५
 अश्वासो न ये ज्येष्ठास १०, ७८, ५
 अश्वासो ये वासुप ७, ७४, ४
 अश्विना परि वामिषः ३, ५८, ८
 अश्विना पिबतं मधु १, १५, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 अश्विना पुरुदंससा १, ३, २
 अश्विना मधुमत्तमं १, ४७, ३
 अश्विना मधुपुत्तमो ३, ५८, ९
 अश्विना यज्वरीरिषः १, ३, १
 अश्विना यद्व कर्हिचित् ५, ७४, १०
 अश्विना यामहूतमा ८, ७३, ६
 अश्विना वर्तिरस्मदा १, ९२, १६; साम. १७३४
 अश्विना वाजिनीवसु ५, ७८, ३
 अश्विना वायुना युवं ३, ५८, ७
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७५, ७; नि. ३, २०
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७८, १
 अश्विना सु विचाकशत् ८, ७३, १७
 अश्विना स्वृषे स्तुहि ८, २६, १०
 अश्विना हरिणावित्र ५, ७८, २
 अश्विनोरसनं रथं १, १२०, १०

अश्वी रथी सुरूप इत् ८, ४, ९; साम. २७७
 अश्वेव चित्रारूपी ४, ५२, २; साम. १७२६
 अश्वो न क्रदो वृषभिः ९, ९७, २८
 अश्वो न क्रदन्जनिभिः ३, २६, ३
 अश्वो न चक्रदो वृषा ९, ६४, ३
 अश्वो वोळहा सुखं ९, ११२, ४; नि. ९, २
 अश्वस्य त्मना रथ्यस्य ४, ४१, १०
 अश्वयो वारो अभवः १, ३२, १२
 अपाळहं युत्सु पृतना १, ९१, २१; वा. य. ३४, २०; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ८; ७, ४, १
 अपाळहमुग्रं पृतनासु ८, ७०, ४; साम. १२५६; अथर्व.
 २०, ९२, १९
 अपाळहो अग्ने वृषभो ३, १५, ४
 अष्टा महो दिवो १, १२१, ८
 अष्टौ पुत्रासो अदितेः १०, ७२, ८; तै. आ. १, १३, २;
 तांड्य ब्रा. २४, १२, ६
 अष्टौ व्यख्यत् ककुभः १, ३५, ८; वा. य. ३४, २४
 असच्च सच्च परमे व्योमन् १०, ५, ७
 असत्सु मे जरितः १०, २७, १
 असदत्र सुवीर्यं ८, ३१, १८
 असन्निवे आहवनानि ७, ८, ५
 असपत्नः सपत्नहा १०, १७४, ५; अथर्व. १, २९, ६
 असपत्न सपत्नघ्नी १०, १५९, ५
 असमं क्षत्रमसमा मनीषा १, ५४, ८
 असमातिं नितोशनं १०, ६०, २
 असंमृष्टो जायसे मात्रोः ५, ११, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ३
 असर्जि कलशां अभि ९, १०६, १२; साम. ९४२
 असर्जि रथ्यो यथा ९, ३६, १; साम. ४९०
 असर्जि वक्त्रा रथ्ये ९, ९१, १; साम. ५४३
 असर्जि वां स्थविरा वेधसा १, १८१, ७
 असर्जि वाजी तिरः पवित्रं ९, १०९, १९
 असर्जि स्कम्भो दिव ९, ८६, ४६
 असश्नतः शतधारा ९, ८६, २७
 असश्नता मघवद्भयो हि ७, ६७, ९
 असश्नन्ती भूरिधारे ६, ७०, २; नि. ५, २
 असादि वृत्रो वह्निः ७, ७, ५
 असाम यथा सुवखाय १, १७३, ९
 असामि हि प्रयज्यवः १, ३९, ९
 असाभ्योजो बिभृथा १, ३९, १०; नि. ६, २३
 असावभ्यो असुर १०, १३२, ४

असावि ते जुष्टवाणाय ५, ४३, ५
 असावि देवं गोऋजीकं ७, २१, १; साम. ३१३
 असावि सोम इन्द्र ते १, ८४, १; साम. ३४७; १०२८;
 तै. सं. १, ४, ३९, १
 असावि सोमः पुरुहूत १०, १०४, १
 असावि सोमो अरुणो ९, ८२, १; साम. ५६२; १३१६
 असाव्यंशुर्मदायाप्सु ९, ६२, ४; साम. ४७३; १००८
 असिक्न्यां यजमानो ४, १७, १५
 असि यमो अस्यादित्यः १, १६३, ३; वा. य. २९, १४;
 तै. सं. ४, ६, ७, १
 असि हि वीर सेन्यो १, ८१, २; साम. १००३; अथर्व.
 २०, ५६, २
 असुनीते पुनरस्मासु १०, ५९, ६
 असुनीते मनो अस्मासु १०, ५९, ५; नि. १०, ४०
 असुन्वन्तं समं जहि १, १७६, ४
 असुन्वामिन्द्र संसदं ८, १४, १५; अथर्व. २०, २९, ५
 असूत पूर्वो वृषभो ३, ३८, ५
 असूत पृश्निर्महते १, १६८, ९
 असृक्षत प्र वाजिनो ९, ६४, ४; साम. ४८२; १०३४
 असृग्रन्देववीतये ९, ४६, १
 असृग्रन्देववीतये वाजयन्तो ९, ६७, १७; साम. १८१२
 असृग्रमिन्द्रवः पथा ९, ७, १; साम. ११२८
 असृग्रमिन्द्र ते गिरः १, ९, ४; साम. २०५; अथर्व.
 २०, ७१, १०
 असेन्या वः पण्यो १०, १०८, ६
 असौ च या न उर्वराद् ८, ९१, ६
 असौ य एषि वीरको ८, ९१, २
 असौ यः पंथा आदित्यो १, १०५, १६
 अस्तभ्राह्मामसुरो ८, ४२, १; वा. य. ४, ३०; तै. सं.
 १, २, ८, १
 अस्तावी मन्म पूर्य ८, ५२, ९; साम. १६७७; अथर्व.
 २०, ११९, १
 अस्ताव्यग्निः शिमीवज्जिः १, १४१, १३
 अस्ताव्यग्निर्नरां सुशोवो १०, ४५, १२; वा. य. १२, २९
 अस्ति देवा अंहोरुः ८, ६७, ७
 अस्ति सोमो अयं सुतः ८, ९४, ४; साम. १७४; १७८५
 अस्ति हि वः सजात्यं ८, २७, १०; नि. ६, १४
 अस्ति हि वामिह स्तोता ५, ७४, ६
 अस्ति हि ण्मा मदाय १, ३७, १५
 अस्तीदमधिमन्थनं ३, २९, १
 अस्तु श्रौपद् पुरो १, १३९, १; साम. ४६१

अस्तेव सु प्रतरं १०, ४२, १; अथर्व. २०, ८९, १
 अस्तोद्वं स्तोम्या १, १२४, १३
 अस्थुरु चित्रा उपसः ४, ५१, २
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं ९, ७, ९; साम. ११३६
 अस्मभ्यं वाजिनीवसू ८, ५, १२
 अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र १०, १३३, ७
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसू ८, २६, १५
 अस्मभ्यं गातुवित्तमः ९, १०६, ६
 अस्मभ्यं तद्विवो अन्नयः २, ३८, ११
 अस्मभ्यं तद्वसो दानाय २, १३, १३; १४, १२
 अस्मभ्यं तौ अपा वृधि ४, ३१, १३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविदं ९, १०४, ४; साम. ५७५
 अस्मभ्यमिद्विद्विद्रयुः ९, २, ९; साम. १०४६
 अस्मा-अस्मा इदन्धसो ६, ४२, ४; साम. १४४३
 अस्मा इत्काव्यं वचः ५, ३९, ५
 अस्मा इदु ग्नाश्विद् १, ६१, ८; अथर्व. २०, ३५, ८
 अस्मा इदु त्यदनु १, ६१, १५; अथर्व. २०, ३५, १५
 अस्मा इदु त्यसुपमं १, ६१, ३; अथर्व. २०, ३५, ३
 अस्मा इदु त्वष्टा तक्षत् १, ६१, ६; अथर्व. २०, ३५, ६
 अस्मा इदु प्र तवसे तुराय १, ६१, १; अथर्व. २०, ३५, १;
 नि. ५, ११
 अस्मा इदु प्र भरा १, ६१, १२; अथर्व. २०, ३५, १२;
 नि. ६, २०
 अस्मा इदु प्रय इव १, ६१, २; अथर्व. २०, ३५, २
 अस्मा इदु ससिमिव १, ६१, ५; अथर्व. २०, ३५, ५
 अस्मा इदु स्तोमं १, ६१, ४; अथर्व. २०, ३५, ४
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य ५, ४५, ३
 अस्मा उ ते महि महे ६, १, १०; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ४
 अस्मा उषास आतिरंत ८, ९६, १
 अस्मा ऊ पु प्रभृतये ८, ४१, १
 अस्मा एतद्विष्य चैव ६, ३४, ४
 अस्मा एतन्मह्यांगूवं ६, ३४, ५
 अस्माकं व इन्द्रमुदमसि १, १२९, ४
 अस्माकं शिप्रिणीनां १, ३०, ११
 अस्माकं सु रथं पुर ८, ४५, ९
 अस्माकं जोष्यध्वरं ४, ९, ७
 अस्माकं त्वा मतीनां ४, ३२, १५
 अस्माकं त्वा सुतां उप ८, ६, ४२
 अस्माकं देवा उभयाय १०, ३७, ११
 अस्माकं धृष्णुया रथो ४, ३१, १४
 अस्माकमज्ञं अध्वरं ५, ४, ८

अस्माकमग्ने मघवत्सु दीदिह्यध १, १४०, १०
 अस्माकमग्ने मघवत्सु धास्या ६, ८, ६; तै. सं. १, ५, ११, २
 अस्माकमन्न पितरः ४, ४२, ८
 अस्माकमन्न पितरो मनुष्या ४, १, १३
 अस्माकमद्य वामयं ८, ५, १८
 अस्माकमद्यान्तमं ८, ३३, १५
 अस्माकमायुर्वर्धय ३, ६२, १५
 अस्माकमिस्तु शृणुहि ४, २२, १०
 अस्माकमिन्द्रः समृतेषु १०, १०३, ११; साम. १८५९;
 अथर्व. १९, १३, ११; वा. य. १७, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ४, ३
 अस्माकमिन्द्र दुष्टरं ५, ३५, ७
 अस्माकमिन्द्र भूतु ते ६, ४५, ३०
 अस्माकमिन्द्रावरुणा भरे ७, ८२, ९
 अस्माकमिन्द्रेहि नो ५, ३५, ८
 अस्माकमुत्तमं कृधि ४, ३१, १५
 अस्माकमूर्जा रथं १०, २६, ९
 अस्माकं मित्रावरुणावतम् २, ३१, १
 अस्माकेभिः सत्वभिः २, ३०, १०
 अस्मादहं तविषादीषमाणः १, १७१, ४
 अस्माँ अवतु ते शतं ४, ३१, १०
 अस्माँ अविद्धि विश्वहेन्द्र ४, ३१, १२
 अस्माँ इहा वृणीष्व ४, ३१, ११
 अस्मान्समर्थे पवमान ९, ८५, २
 अस्मान्सु तत्र चोदय १, ९, ६; अथर्व. २०, ७१, १२
 अस्मिन्न इन्द्र पृथुसौ १०, ३८, १
 अस्मिन्पदे परमे २, ३५, १४
 अस्मिन्नयज्ञे अदाभ्या ५, ७५, ८
 अस्मिन्समुद्रे अद्युत्तर १०, ९८, ६
 अस्मिन्स्वेऽतच्छकपूत १०, १३२, ५
 अस्मे आ वहतं रथि ८, ५, १५
 अस्मे इन्द्र सचा सुते ८, ९७, ८
 अस्मे इन्द्रावृहस्पती ४, ४२, ४; तै. सं. ३, ३, ११, १
 अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं ७, ८४, ४
 अस्मे इन्द्रो वरुणो ७, ८२, १०; ८३, १०
 अस्मे ऊ पु वृषणा १, १८४, २
 अस्मे तदिन्द्रावरुणा ३, ६२, ३
 अस्मे ता त इन्द्र सन्तु १०, २२, १३
 अस्मे धेहि शुमतीं १०, ९८, ३
 अस्मे धेहि शुमद्यशो ९, ३२, ६
 अस्मे धेहि श्रवो बृहत् १, ९, ८; अथर्व. २०, ७१, १४

अस्मे प्र यंधि मघवन् ३, ३६, १०; नि. ६, ७
 अस्मे रथि न स्वर्थं १, १४१, ११
 अस्मे रायो दिवेदिवे ४, ८, ७
 अस्मे रुद्रा मेहना ८, ६३, १२; वा. य. ३३, ५०
 अस्मे वत्सं परि पंतं १, ७२, २
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ४, २२, ९
 अस्मे वसूनि धारय ९, ६३, ३०
 अस्मे वीरो मरुतः ७, ५६, २४
 अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिः ७, ७७, ५
 अस्मे सा वा माध्वी रातिः १, १८४, ४
 अस्मे सोम श्रियमधि १, ४३, ७
 अस्मै तिस्रो अव्यध्याय २, ३५, ५
 अस्मै ते प्रतिहर्यते ८, ४३, २
 अस्मै बहूनामवसाय २, ३५, १२
 अस्मै भीमाय नमसा १, ५७, ३; अथर्व. २०, १५, ३
 अस्मै वयं यद्वावान ६, २३, ५
 अस्य क्त्वा विचेतसो ५, १७, ४
 अस्य घा वीर ईवतो ४, १५, ५
 अस्य ते सख्ये वयं ९, ६१, २९; साम. ७७९
 अस्य ते सख्ये वयमियक्षंतः ९, ६६, १४
 अस्य त्रितः क्रतुना १०, ८, ७
 अस्य त्वेषा अजरा अस्य १, १४३, ३
 अस्य देवस्य मीळहुषः ७, ४०, ५
 अस्य देवस्य संसदि ७, ४, ३
 अस्य पिब क्षुमतः १०, ११६, २
 अस्य पिबतमश्विना ८, ५, १४
 अस्य पिब यस्य जज्ञान ६, ४०, २
 अस्य पीत्वा मदानां देवो ८, ९२, ६
 अस्य पीत्वा मदानामिन्द्रो ९, २३, ७
 अस्य पीत्वा शतक्रतो १, ४, ८; अथर्व. २०, ६८, ८
 अस्य प्र जातवेदसो १०, १८८, २
 अस्य प्रजावती गृहे ८, ३१, ४
 अस्य प्रत्नामनु द्युतं ९, ५४, १; साम. ७५५; वा. य.
 ३, १६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अस्य प्रेषा हेमना ९, ९७, १; साम. ५२६; १३९९
 अस्य मदे पुरु वर्षासि ६, ४४, १४
 अस्य मदे स्वयं दा क्रताय १, १२१, ४
 अस्य मदानो मध्वो २, १९, २
 अस्य मे द्यावापृथिवी २, ३२, १
 अस्य यामासो बृहतो १०, ३, ४
 अस्य रणवा स्वस्येव पुष्टिः २, ४, ४

अस्य वामस्य पलितस्य १, १६४, १; अथर्व. ९, ९, १;
नि. ४, २६

अस्य वासा उ अर्चिषा ५, १७, ३

अस्य वीरस्य बर्हिषि १, ८६, ४

अस्य वृष्णो व्योदन ८, ६३, ९

अस्य वो ह्यवसा ९, ९८, ८

अस्य व्रतानि नाष्ट्वे ९, ५३, ३; साम. १७१६

अस्य व्रते सजोषसो ९, १०२, ५

अस्य शासुहभयासः १, ६०, २

अस्य शुष्मासो ददृशानपवे १०, ३, ६

अस्य श्रवो नद्यः सप्त १, १०२, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, २

अस्य श्रिये समिधानस्य ४, ५, १५

अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य ४, १, ६

अस्य श्रोषंत्वा भुवः १, ८६, ५

अस्य श्लोको दिवीयते १, १९०, ४

अस्य सुवानस्य मन्दिनः २, ११, २०

अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः १, १२२, ८

अस्य स्तोमेभिरौशिशिजः १०, ९९, ११

अस्य स्तोमे मघोनः ५, १६, ३

अस्य हि स्वयशस्तरः ५, १७, २

अस्य हि स्वयशस्तरं ५, ८२, २

अस्या ऊ पु ण उप सातये १, १३८, ४; नि. ४, २५

अस्याजरासो दमां १०, ४६, ७; वा. य. ३३, १; तै. ब्रा. २, ७, १२, १

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्रमं ९, १०६, ३; साम. ६९६

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा ९, १, १०

अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यंश ८, ३, ८; साम. १५७४;
अथर्व. २०, ९९, २; वा. य. ३३, ९७

अस्येदु त्वेपसा १, ६१, ११; अथर्व. २०, ३५, ११

अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्याणि १, ६१, १३; अथर्व. २०, ३५, १३

अस्येदु भिया गिरयश्च १, ६१, १४; अथर्व. २०, ३५, १४

अस्येदु मातुः सवनेषु १, ६१, ७; अथर्व. २०, ३५, ७;
नि. ५, ४

अस्येदेव प्र रिरिचे १, ६१, ९; अथर्व. २०, ३५, ९; तै. सं. २, ४, १४, २

अस्येदेव शवसा शुषन्तं १, ६१, १०; अथर्व. २०, ३५, १०

अस्येदेवा सुमतिः पप्रधाना १०, ३१, ६

अस्वमजस्तरणयः ४, ४, १२; तै. सं. १, २, १४, ५

अस्वापयद्भीतये ४, ३०, २१

अहं रन्ध्रं मृगं १०, ४९, ५

अहं राजा वरुणो मयं ४, ४२, २

अहं राष्ट्री संगमनी १०, १२५, ३; अथर्व. ४, ३०, २

अहं रुद्राय धनुरा १०, १२५, ६; अथर्व. ४, ३०, ५

अहं रुद्रेभिर्वसुभिः १०, १२५, १; अथर्व. ४, ३०, १

अहं सप्त स्रवतो १०, ४९, ९

अहं सप्तहा नहुषो १०, ४९, ८

अहं स यो नववास्त्वं १०, ४९, ६

अहं सुवे पितरमस्य १०, १२५, ७; अथर्व. ४, ३०, ७

अहं सूर्यस्य परि यामि १०, ४९, ७

अहं सो अस्मि यः पुरा १, १०५, ७

अहं सोममाहनसं १०, १२५, २; अथर्व. ४, ३०, ६

अहं हि ते हरिवो ब्रह्मा ८, ५३, ८

अहं हुवान आर्क्षे ८, ७४, १३

अहं होता न्यसीदं १०, ५२, २

अहं केतुरहं मूर्धा १०, १५९, २

अहं गर्भमदधां १०, १८३, ३

अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वं १०, ४८, ८

अहं च त्वं च वृत्रहन् ८, ६२, ११; तै. सं. ७, ४, १५, १;
नि. १, ४

अहं चन तस्सुरिभिः ६, २६, ७

अहं तदासु धारयं १०, ४९, १०

अहं तष्टेव बन्धुरं १०, ११९, ५

अहं ता विश्वा चकरं ४, ४२, ६

अहं दां गृणते पूर्यं १०, ४९, १

अहन्नहिं परिशयानं ३, ३२, ११; शत. ब्रा. ४, ५, ३, ३

अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं १, ३२, २; अथर्व. २, ५, ६;
तै. ब्रा. २, ५, ४, २

अहन्निन्द्रो अदहदग्निं ४, २८, ३

अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यंसं १, ३२, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३;
नि. ६, ४

अहन्वृत्रमृचीषमः ८, ३२, २६

अहमत्कं कवये १०, ४९, ३

अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा ४, ४२, ४

अहमस्मि महामहो १०, ११९, १२

अहमस्मि सपत्नहेन्द्र १०, १६६, २

अहमस्मि सहमाना १०, १४५, ५; अथर्व. ३, १८, ५

अहमिद्धि पितृष्परि ८, ६, १०; साम. १५२, १५००;
अथर्व. २०, ११५, १

अहमिन्द्रो न परा जिग्य १०, ४८, ५

अहमिन्द्रो रोधो वक्षो १०, ४८, २

अहमिन्द्रो वरुणस्ते महि ४, ४२, ३

अहमेतं गज्ययमश्न्यं १०, ४८, ४
 अहमेताञ्छाश्वसतो १०, ४८, ६
 अहमेव वात इव १०, १२५, ८; अथर्व. ४, ३०, ८
 अहमेव स्वयमिदं १०, १२५, ५; अथर्व. ४, ३०, ३
 अहं पितेव वेतसू १०, ४९, ४
 अहं पुरो मंदसानो ४, २६, ३
 अहं प्रत्नेन मन्मना ८, ६, ११; साम. १५०१; अथर्व.
 २०, ११५, २
 अहं भुवं वसुनः १०, ४८, १
 अहं भूमिमददामार्याय ४, २६, २
 अहं मनुरभवं सूर्यश्चाहं ४, २६, १
 अहश्च कृष्णमहरर्जुनं ६, ९, १; नि. २, २१
 अहस्ता यदपदी १०, २२, १४
 अहानि गुध्राः पर्याव १, ८८, ४
 अहा यदिन्द्र सुदिना ७, ३०, ३
 अहान्यग्ने हविरास्ये १०, ९१, १५; वा. य. २०, ७९;
 तै. ब्रा. १, ४, २, १
 अहितेन चिद्वैता ८, ६२, ३
 अहिरिव भोगैः पर्येति ६, ७५, १४; वा. य. २९, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, १५
 अहेळता मनसा श्रुष्टिं २, २३, ३
 अहेळमान उप याहि ६, ४१, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 अहेम यज्ञं पथामुराणा ७, ७३, ३
 अहेयातारं कमपश्यद् १, ३२, १४
 आकरे वसोर्जरिता ३, ५१, ३
 आ कलशा अनूपत २, ६५, १४
 आ कलशेषु धावति पवित्रे ९, १७, ४
 आ कलशेषु धावति श्येनः ९, ६७, १४
 आर्कीं सूर्यस्य रोचनात् १, १४, ९
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः १, ३५, २; वा. य. ३३, ४३;
 ३४, ३१; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आकेनिपासो अहभिः ४, ४५, ६
 आ क्रन्दय बलमोजो ६, ४७, ३०; अथर्व. ६, १२६, २;
 वा. य. २९, ५६; तै. सं. ४, ६, ७, ७
 आक्षिप्स्वस्वपरा ३, ५५, ५
 आ क्षोदो महि वृत्तं ६, १७, १२
 आक्षण्यावानो वहन्ति ८, ७, ३५
 आगधिता परिगधिता १, १२६, ६; नि. ५, १५
 आ गन्ता मा रिषण्यत् ८, २०, १; साम. ४०१
 आगन्देव ऋतुभिर्वर्धतु ४, ५३, ७
 आगन्तुभूणामिह ४, ३५, २

आगन्म वृत्रहन्तमं ८, ७४, ४; साम. ८९
 आ गावो अगमन्तु ६, २८, १; अथर्व. ४, २१, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ८, ११
 आ गोमता नासत्या रथेन ७, ७२, १
 आ ग्ना अग्न इहावसे १, २२, १०
 आग्निं न स्ववृक्तिभिः १०, २१, १; साम. ४२०
 आग्निरगामि भारतो ६, १६, १९
 आग्ने गिरो दिव आ ७, ३९, ५
 आग्ने याहि मरुत्सस्ता ८, १०३, १४
 अग्ने वह वरुणं १०, ७०, ११
 आग्ने वह हविरद्याय ७, ११, ५
 आग्ने स्थूरं रथि भर १०, १५६, ३; साम. १५२९
 आगमज्ञाप उशतीर्वहिः १०, ३०, १५
 आ ग्रावभिरहन्त्येभिः ५, ४८, ३
 आ घ त्वावाँ त्मना १, ३०, १४; साम. १०८५; अथर्व.
 २०, १२२, २
 आ घा गमद्यदि श्रवत् १, ३०, ८; साम. ७४५; अथर्व.
 २०, २६, २
 आ घा ता गच्छानुत्तरा १०, १०, १०; अथर्व. १८, १, ११;
 नि. ४, २०
 आ घा ये अग्निमिन्धते ८, ४५, १; साम. १३३; १३३८;
 वा. य. ७, ३२; तै. ब्रा. २, ४, ५, ७; नि. ६, १४
 आ घा योषेव सूनरी १, ४८, ५
 आ च त्वामेता वृषणा ३, ४३, ४
 आ चन त्वा चिकित्सामो ८, ९१, ३
 आ च नो बहिः सदता ७, ५९, ६
 आ चर्षणिप्रा वृषभो १, १७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 आ च वहसि ताँ इह १, ७४, ६
 आ चष्ट आसां पाथो ७, ३४, १०; नि. ६, ७
 आ चिकित्तान सुक्रत् ५, ६६, १
 आच्या जानु दक्षिणतो १०, १५, ६; अथर्व. १८, १, ५२;
 वा. य. १९, ६२
 आच्छद्विधानैर्गुपितः १०, ८५, ४; अथर्व. १४, १, ५
 आ जिह्वन्ति सान्वेषां ६, ७५, १३; वा. य. २९, ५०;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, २०
 आ जनं त्वेषसंदशं १०, ६०, १
 आ जनाय दुहणे ६, २२, ८; अथर्व. २०, ३६, ८
 आ जागृविप्रिप्र ऋता ९, ९७, ३७; साम. १३५७
 आ जातं जातवेदसि ६, १६, ४२; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ जामिरत्के अव्यत ९, १०१, १४; साम. १३८७
 आज्ञासः पूषणं रथे ६, ५५, ६
 आजितुरं सप्ततिं विश्व ८, ५३, ६

आजिपते नृपते त्वमिद्धि ८, ५४, ६
 आ जुहोता दुवस्यता ५, २८, ६; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 आ जुहोता स्वध्वरं ३, ९, ८; नि. ४, १४
 आजुह्वान ईक्ष्यो वंशः १०, ११०, ३; अथर्व. ५, १२, ३;
 वा. य. २९, २८; तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ८
 आजुह्वानो न ईक्ष्यो देवाँ १, १८८, ३
 आजन्तगन्धि सुरभिं १०, १४६, ६; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 आ त इन्द्रो मदाय कं ९, ६२, २०
 आ त इन्द्र महिमानं ८, ६५, ४
 आ त एता वचोयुजा ८, ४५, ३२
 आ त एतु मनः पुनः १०, ५७, ४; वा. य. ३, ५४; तै. सं.
 १, ८, ५, २
 आ तक्षत सातिमस्मभ्यं १, १११, ३
 आ तत्त इन्द्रायवः १०, ७४, ४; वा. य. ३३, २८
 आ तत्ते दक्षमंतुमः १, ४२, ५
 आ तं भज सौश्रवेण १०, ४५, १०; वा. य. १२, २७;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथः १, १८३, ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे ३, ३८, ४; अथर्व. ४, ८, ३; वा. य.
 ३३, २२; तै. ब्रा. २, ७, ८, १
 आ तिष्ठ रथं वृषणं १, १७७, ३
 आ तिष्ठ वृत्रहज्रयं १, ८४, ३; वा. य. ८, ३३; तै. सं.
 १, ४, ३७, १
 आ तू गहि प्र तु द्रव ८, १३, १४
 आ तू न इन्द्रो शतदातु ९, ७२, ९
 आ तू न इन्द्र कौशिक १, १०, ११
 आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं ८, ८१, १; साम. १६७; ७२८
 आ तू न इन्द्र मय्यगू ३, ४१, १; अथर्व. २०, २३, १
 आ तू न इन्द्र वृत्रहन् ४, ३२, १; साम. १८१; वा. य.
 ३३, ६५
 आ तू भर माकिरेत ३, ३६, ९; तै. सं. १, ७, १३, ३
 आ तू पिब कण्वमतं ८, २, २२
 आ तू पिब हरिमिन्द्रो १०, १०१, १०; नि. ४, १९
 आ तू सुशिप्र दम्पते ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, १३
 आ ते अग्न इधीमहि ५, ६, ४; साम. ४१९; १०२२; अथर्व.
 १८, ४, ८८; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अग्न ऋचा हविः ५, ६, ५; साम. १०२३; तै. सं.
 ४, ४, ४, ६
 आ ते अग्न ऋचा हविः ६, १६, ४७
 आ ते कारो शृण्वामा ३, ३३, १०; नि. २, २७
 आ ते दक्षं वि रोचना ८, ९३, २६

आ ते दक्षं मयोभुवं ९, ६५, २८; साम. ४९८; ११३७
 आ ते दधामीन्द्रियं ८, ९३, २७
 आ तेन यातं मनसो १०, ३९, १२
 आ ते पितर्मरुतां सुन्न २, ३३, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 आ ते मह इन्द्रोत्पुत्र ७, २५, १; तै. सं. १, ७, १३, २
 आ ते रथस्य पूषन् १०, २६, ८
 आ ते रुचः पवमानस्य ९, ९६, २४
 आ ते वत्सो मनो यमत् ८, ११, ७; साम. ८; ११६६;
 वा. य. १२, ११५
 आ ते वृषन् वृषणो ६, ४४, २०
 आ तेऽवो वरेण्यं ५, ३५, ३
 आ ते शुष्मो वृषभ एतु ६, १९, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १;
 ८, ५, ९
 आ ते सपर्यु जवसे ३, ५०, २
 आ ते सिञ्चामि कुक्ष्योः ८, १७, ५; अथर्व. २०, ४, २
 आ ते सुपर्णा अभिनन्तं एवैः १, ७९, २; तै. सं. ३, १, ११, ५
 आ ते स्वस्तिमीमह ६, ५६, ६
 आ ते हनू हरिवः शूरशिप्रे ५, ३६, २
 आत्मन्वन्नभो दुह्यते ९, ७४, ४
 आत्मा ते वातो रज ७, ८७, २
 आत्मा देवानां भुवनस्य १०, १६८, ४
 आत्मानं ते मनसा रादजा १, १६३, ६; वा. य. २९, १७;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 आत्मा पितृस्त्वर्वासः ८, ३, २४
 आत्मा यज्ञस्य रक्षा ९, ६, ८
 आ त्वय सधस्तुतिं ८, १, १६
 आ त्वय सबर्हुषां ८, १, १०; साम. २९५
 आ त्वयश्रवा गहि ८, ८२, ४
 आ त्वा कण्वा अहूषत १, १४, २
 आ त्वा कण्वा द्वावसे ८, ३४, ४
 आ त्वागमं शन्तातिभिः १०, १३७, ४; अथर्व. ४, १३, ५
 आ त्वा गिरीरथीरिवास्थुः ८, ९५, १; साम. ३४९
 आ त्वा गीर्भिर्महामुहं ८, ६५, ३
 आ त्वा गोभिरिव ब्रजं ८, २४, ६
 आ त्वा ग्रावा वदन्निह ८, ३४, २; साम. १८०९
 आ त्वा जुवो रारहाणा अभि १, १३४, १
 आ त्वा बृहन्तो हरयो ३, ४३, ६
 आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी ८, १७, २; साम. ६६७; अथर्व.
 २०, ३, २; ३८, २; ४७, ८
 आ त्वा मद्व्युता हरी ८, ३४, ९

आ त्वा रथं यथोतये ८, ६८, १; साम. ३५४; १७७१;
नि. ५, ३
आ त्वा रथे हिरण्यये ८, १, २५; साम. १३९२
आ त्वा रथं न जित्रयो ८, ४५, २०; नि. ३, २१
आ त्वा वहन्तु हरयो १, १६, १
आ त्वा विप्रा अचुच्ययुः १, ४५, ८
आ त्वा विशन्वाशवः १, ५, ७; अथर्व. २०, ६९, ५
आ त्वा विशन्वित्वन्दवः ८, ९२, २२; साम. १९७; १६६०
आ त्वा शुक्रा अचुच्ययुः ८, ९५, २
आ त्वा सहस्रमा शतम् ८, १, २४; साम. २४५; १३९१
आ त्वा सुतास इन्दवो ८, ४९, ३
आ त्वा हरयो वृषणो ६, ४४, १९
आ त्वा हर्यतं प्रयुजो १०, ९६, १२; अथर्व. २०, ३२, २
आ त्वाहार्यमंतरेधि १०, १७३, १; अथर्व. ६, ८७, १;
वा. य. १२, ११; तै. सं. ४, २, १, ४; तै. ब्रा.
२, ४, २, ८
आ त्वा होता मनुर्हितो ८, ३४, ८
आ त्वेता नि षीदत १, ५, १; साम. १६४; ७४०; अथर्व.
२०, ६८, ११
आत्सोम इन्द्रियो रसो ९, ४७, ३
आथर्वणायाश्विना दधीचे १, ११७, २२
आ दक्षिणा सृजते ९, ७१, १
आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे १, ८३, ४; अथर्व. २०, २५, ४
आ दधिक्राः शवसा ४, ३८, १०; तै. सं. १, ५, ११, ४;
नि. १०, ३१
आ दशभिर्विवस्वत ८, ७२, ८
आदस्य ते ध्वसयंतो १, १४०, ५
आदस्य शुष्मिणो रसे ९, १४, ३
आ दस्युघ्ना मनसा ४, १६, १०
आदह स्वधामनु १, ६४, ४; साम. ८५१; अथर्व. २०, ४०, ३;
६२, १२
आदाय इयेनो अभरत् ४, २६, ७; नि. ११, १
आदारो वां मतीनां १, ४६, ५
आदिते अस्य वीर्यस्य १, १३१, ५; अथर्व. २०, ७५, ३
आदिते विश्वे क्रतुं १, ६८, ३
आदिपश्चा बुभुधाना ४, १, १८
आदिप्लनस्य रेतसो ८, ६, ३०; साम. २०
आदित्या अव हि ख्यता ८, ४७, ११
आदित्यानां वसूनां १०, ४८, ११
आदित्यानामवसा ७, ५१, १; तै. सं. २, १, ११, ६
आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा ३, ८, ८

आदित्या रुद्रा वसवो ७, ३५, १४; अथर्व. १९, ११, ४
आदित्या विश्वे मरुतश्च ७, ५१, ३
आदित्यासो अति सिधो १०, १२६, ५
आदित्यासो अदितयः ७, ५२, १
आदित्यासो अदितिः ७, ५१, २
आदित्यैरिन्द्रः सगणो १०, १५७, ३; साम. १११२; अथर्व.
२०, ६३, २; १२४, ५; तै. आ. १, २७, १
आदिस्तासस्य चर्किरन् ८, ५५, ५
आदिद्ध नेम इन्द्रियं ४, २४, ५
आदिद्धोतारं वृणते १, १४१, ६
आदिन्द्रः सन्ना तविषीर १०, ११३, ५
आदिन्मातृराविशद् १, १४१, ५
आ दिवस्पृष्टमश्वयुः ९, ३६, ६
आदीं शवस्यब्रवीद् ८, ७७, २
आदीं हंसो यथा गणम् ९, ३२, ३; साम. ७७०
आदीं के चित्पश्यमानास ९, ११०, ६; साम. १४९५
आदीं त्रितस्य योषणो ९, ३२, २; साम. ७७१
आदीमश्वं न हेतारो ९, ६२, ६; साम. १०१०
आदू मे निवरो भुवत् ८, ९३, १५
आदू तु ते अनु क्रतुं ८, ६३, ५
आदध्नोति हविष्कृतिं १, १८, ८
आ देवानामग्रयावेह १०, ७०, २
आ देवानामपि पन्थां १०, २, ३; अथर्व. १९, ५९, ३;
तै. सं. १, १, १४, ३
आ देवानामभवः केतुरग्ने ३, १, १७
आ देवो ददे बुध्न्या ७, ६, ७
आ देवो दूतो अजिरः १०, ९८, २
आ देवो यातु सविता ७, ४५, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, १
आ दैव्यानि पार्थिवानि ५, ४१, १४
आ दैव्यानि व्रता चिकित्वा १, ७०, २
आ दैव्या वृणीमहे ७, ९७, २
आद्य रथं भानुमो ५, १, ११
आ द्यां तनोषि रश्मिभिः ४, ५२, ७
आद्रोदसी वितरं विष्कंभा ५, २९, ४
आ द्वाभ्यां हरिभ्यां २, १८, ४; नि. ७, ६
आ द्विबर्हा अमिनो १०, ११६, ४
आ धर्णसिद्धं हृद्वो ५, ४३, १३
आ धावता सुहस्यः ९, ४६, ४; नि. २, ५
आधीपमाणायाः पतिः १०, २६, ६
आ धूर्वस्मै दधाता ७, ३४, ४
आ धेनवः पयसा ५, ४३, १

आ धेनवो धुनयन्ताम् ३, ५५, १६
 आ धेनवो मामतेयं १, १५२, ६
 आध्रेण चित्तद्वेकं ७, १८, १७
 आ न इन्द्रोऽभिर्विदधे १, १८६, १; वा. य. ३३, ३४, ४७
 आ न इन्द्रो महीमिषं ९, ६५, १३
 आ न इन्द्रो शतग्विनं ९, ६७, ६
 आ न इन्द्रो शतग्विनं गवां ९, ६५, १७; साम. ८३५
 आ न इन्द्र पृक्षसे १०, २२, ७
 आ न इन्द्र महीमिषं ८, ६, २३
 आ न इन्द्राबृहस्पती ४, ४९, ३
 आ न इन्द्रो दूरादा ४, २०, १; वा. य. २०, ४८
 आ न इन्द्रो हरिमिर्यां ४, २०, २; वा. य. २०, ४९
 आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं १, १५७, ४
 आ नः पवस्व धारया ९, ३५, १
 आ नः पवस्व वसुमद् ९, ६९, ८
 आ नः पूषा पवमानः ९, ८१, ४
 आ नः प्रजां जनयतु १०, ८५, ४३
 आ नः शुष्मं नृपाद्यं ९, ३०, ३
 आ नः सहस्रशो भरा ८, ३४, १५
 आ नः सुतास इन्द्रवः ९, १०६, ९; साम. १३२८
 आ नः सोम पवमानः किरा ९, ८१, ३
 आ नः सोमं पवित्र आ ९, ६२, २१
 आ नः सोम संयतं ९, ८६, १८; साम. ११५४
 आ नः सोम सहो जुवो ९, ६५, १८; साम. ८३४
 आ नः सोमे स्वध्वर ८, ५०, ५
 आ नपातः शवसो ४, ३४, ६
 आ नस्तुजं रयिं ३, ४५, ४
 आ नस्ते गन्तु मत्सरः १, १७५, २; साम. १४३३
 आ न स्तुत उप वाजेभिः ४, २९, १
 आ न स्तोममुप द्रवत् ८, ५, ७
 आ न स्तोममुप द्रविध्यानो ८, ४९, ५
 आ नामभिर्मरुतो वक्षि ५, ४३, १०
 आ नार्यस्य दक्षिणा ८, २४, २९
 आ नासत्या गच्छतं हूयते १, ३४, १०
 आ नासत्या त्रिभिः १, ३४, ११; वा. य. ३४, ४७
 आ निरेकमुत प्रियं ८, २४, ४
 आ निवर्तन वर्तय १०, १९, ८; तै. सं. ३, ३, १०, १
 आ निवर्तं नि वर्तय पुनः १०, १९, ६
 आ नूनं यातमश्विना रथेन ८, ८, २
 आ नूनं यातमश्विनाश्वभिः ८, ८७, ५
 आ नूनं यातमश्विनेमा ८, ९, १४; अथर्व. २०, १४१, ४

आ नूनं रघुवर्तनिं ८, ९, ८; अथर्व. २०, १४०, ३
 आ नूनमश्विना युवं ८, ९, १; अथर्व. २०, १३९, १
 आ नूनमश्विनोऽर्कपिः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, २
 आ नो अग्ने रयिं भर १, ७९, ८; साम. १५२५
 आ नो अग्ने वयोवृधं ८, ६०, ११; साम. ४३
 आ नो अग्ने सुचेतना १, ७९, ९; साम. १५२६; तै. ब्रा.
 २, ४, ५, ३
 आ नो अद्य समनसो ८, २७, ५
 आ नो अश्वावदश्विना ८, २२, १७
 आ नो अश्विना त्रिवृता १, ३४, १२
 आ नो गन्तं रिशादसा ५, ७१, १
 आ नो गन्तं रिशादसेमां ८, ८, १७
 आ नो गन्तं मयोभुवा ८, ८, १९
 आ नो गव्यान्गव्यैः ८, ३४, १४
 आ नो गव्येभिरगव्यैः ८, ७३, १४
 आ नो गव्येभिरगव्यैर्वसव्यैः ६, ६०, १४
 आ नो गहि सख्येभिः शिवे ३, १, १९
 आ नो गोत्रा दईहि गोपते ३, ३०, २१
 आ नो गोमन्तमश्विना ८, ५, १०
 आ नो दधिक्षाः पथ्यां ७, ४४, ५
 आ नो दिव आ पृथिव्या ७, २४, ३
 आ नो दिवो बृहतः ५, ४३, ११; तै. सं. १, ८, २२, १
 आ नो देवः सविता त्रायमाणो ६, ५०, ८
 आ नो देवः सविता साविशद् १०, १००, ३
 आ नो देव शवसा ७, ३०, १
 आ नो देवानामुप वेतु १०, ३१, १
 आ नो देवेभिरुप देवहूतिं ७, १४, ३
 आ नो देवेभिरुप यातं ७, ७२, २
 आ नो द्युमनैरा श्रवोभिः ८, ५, ३२
 आ नो द्रप्सा मधुमन्तो १०, ९८, ४
 आ नो नावा मत्तीनां १, ४६, ७
 आ नो नियुज्जिः शक्तिनीभिः ७, ९२, ५; वा. य. २७, २८;
 तै. ब्रा. २, ८, १, २
 आ नो नियुज्जिः शक्तिनीभिः १, १३५, ३
 आ नो बर्हिः सधमादे १०, ३५, १०
 आ नो बर्हिं रिशादसो १, २६, ४
 आ नो बृहन्ता बृहतीभिः ४, ४१, ११
 आ नो ब्रह्माणि मरुतः २, ३४, ६
 आ नो भज परमेषु १, २७, ५; साम. १४९९
 आ नो भद्राः क्रतवो यंतु १, ८९, १; वा. य. २५, १४;
 नि. ४, १९

आ नो भर दक्षिणेनाभि ८, ८१, ६
 आ नो भर भगमिन्द्र ३, ३०, १९; तै. ब्रा. २, ५, ४, १;
 नि. ६, ७
 आ नो भर वृषणं शुभ्रं ६, १९, ८
 आ नो भर व्यंजनं ८, ७८, २
 आ नो मखस्य दावने ८, ७, २७
 आ नो महीमरमतिं ५, ४३, ६
 आ नो मित्र सुदीतिभिः ५, ६४, ५
 आ नो मित्रावरुणा घृतैः ३, ६२, १६; साम. २२०; ६६३;
 वा. य. २१, ८; तै. सं. १, ८, २२, ३
 आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं ७, ६५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 आ नो यज्ञं दिविस्पृशं ८, १०१, ९; वा. य. ३३, ८५
 आ नो यज्ञं नमोवृधं ३, ४३, ३
 आ नो यज्ञं भारती १०, ११०, ८; अथर्व. ५, १२, ८;
 वा. य. २९, ३३; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १३
 आ नो यज्ञाय तक्षत १, १११, २
 आ नो यातं दिवस्परि ८, ८, ४
 आ नो यातं दिवो अच्छा ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, ५
 आ नो यातमुपश्रुति ८, ८, ५
 आ नो याहि परावतो ८, ६, ३६
 आ नो याहि महेमते ८, ३४, ७
 आ नो याहि सुतावतो ८, १७, ४; अथर्व. २०, ४, १
 आ नो याहुपश्रुति ८, ३४, ११
 आ नो रत्नानि विभ्रता ५, ७५, ३; साम. १७४५
 आ नो रथिं मदच्युतं ८, ७, १३
 आ नो राधांसि सवित ७, ३७, ८
 आ नो रुद्रस्य सूनवो ६, ५०, ४
 आ नो वायो महे तने ८, ४६, २५
 आ नो विश्व आस्क्रां १, १८६, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 आ नो विश्वान्यश्विना ८, ८, १३
 आ नो विश्वाभिरुतिभिः सजोषा ७, २४, ४; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ६; ७, १३, ४
 आ नो विश्वाभिरुतिभिरश्विना ८, ८, १
 आ नो विश्वासु हव्य ८, ९०, १; साम. २६९; १४९२;
 अथर्व. २०, १०४, ३
 आ नो विश्वेषां रसं ८, ५३, ३
 आ नो विश्वे सजोषसो ८, ५४, ३
 आ नोऽवोभिर्मरुतो १, १६७, २
 आन्त्रेभ्यस्ते १०, १६३, ३; अथर्व. २, ३३, ४; २०, ९६, २०
 आन्यं दिवो मातरिश्वा १, ९३, ६; तै. सं. २, ३, १४, २
 आप इद्वा उ भेषजी १०, १३७, ६; अथर्व. ३, ७, ५; ६, ९१, ३

आपः पृणीत भेषजं १, २३, २१; १०, ९, ७; अथर्व.
 १, ६, ३
 आ पक्थासो भलानसो ७, १८, ७
 आपथयो विपथयो ५, ५२, १०
 आ पप्राथ महिना ८, ७०, ६; साम. ८६३; अथर्व.
 २०, ८१, २; ९२, २१
 आपमुषी पार्थिवान्युरु ६, ६१, ११
 आपमुषी विभावरी ४, ५२, ६
 आ पप्रौ पार्थिवं १, ८१, ५
 आ परमाभिरुत ६, ६२, ११
 आ पर्वतस्य मरुतां ४, ५५, ५
 आ पवमान धारय ९, १२, ९; साम. १२०३
 आ पवमान नो भरायो ९, २३, ३
 आ पवमान सुष्टुतिं ९, ६५, ३; साम. ९०६
 आ पवस्व गविष्टये ९, ६६, १५
 आ पवस्व दिशां पत ९, ११३, २
 आ पवस्व मदिन्तम ९, २५, ६; ५०, ४; साम. १२०८
 आ पवस्व महीमिषं ९, ४१, ४; साम. ८९५
 आ पवस्व सहस्रिणं रथिं सोम ९, ६३, १; साम. ५०१
 आ पवस्व सहस्रिणं रथिं गोमन्तं ९, ६२, १२
 आ पवस्व सुवीर्यं ९, ६५, ५; साम. ७८६
 आ पवस्व हिरण्यवद् ९, ६३, १८; वा. य. ८, ६३
 आ पञ्चुं गांसि पृथिवीं ८, २७, २
 आ पश्चाताज्ञासत्या ७, ७२, ५; ७३, ५
 आपश्चित्पिप्यु स्तयो ७, २३, ४; अथर्व. २०, १२, ४;
 वा. य. ३३, १८
 आपश्चिदस्मै पिन्वन्त ७, ३४, ३
 आपश्चिद्धि स्वयशसः ७, ८५, ३
 आपानासो विवस्वतो ९, १०, ५; साम. ११२३
 आपान्तमन्युः १०, ८९, ५; तै. सं. २, २, १२, ३;
 तै. आ. १०, १, ९; नि. ५, १२
 आपी वो अस्मै पितरेवं १०, १०६, ४
 आ पुत्रासो न मातरं ७, ४३, ३
 आपूर्णो अस्य कलशः ३, ३२, १५; अथर्व. २०, ८, ३
 आ पूषञ्जिन्नवर्हिषं १, २३, १३
 आपो अद्यान्वचारिषं १, २३, २३; १०, ९, ९; वा. य.
 २०, २२; तै. सं. १, ४, ४५, ३; ४६, २; तै. ब्रा.
 २, ६, ६, ५
 आपो अस्मान्मातरः १०, १७, १०; अथर्व. ६, ५१, २;
 वा. य. ४, २; तै. सं. १, २, १, १
 आपो न देवीरुप यन्ति १, ८३, २; अथर्व. २०, २५, २

आपो न सिंधुमभि यत् १०, ४३, ७; अथर्व. २०, १७, ७
 आपो भूयिष्ठा इत्येको १, १६१, ९
 आपो यं वः प्रथमं ७, ४७, १
 आपो रेवतीः क्षयथा १०, ३०, १२
 आपो ह यद् बृहतीर्विश्व १०, १२१, ७; अथर्व. ४, २, ६;
 वा. य. २७, २५, ३२, ७; तै. सं. २, २, १२, १;
 ४, १, ८, ५; तै. आ. १, २३, ८
 आपो हि ष्ठा मयोभुवः १०, ९, १; साम. १८३७; अथर्व.
 १, ५, १; वा. य. ११, ५०; ३६, १४; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ.
 ४, ४२, ४; १०, १, ११; नि. ९, २७
 आ प्यायस्व मदिन्तम १, ९१, १७; वा. य. १२, ११४;
 तै. सं. १, ४, ३२, १; तै. आ. ३, १७, १
 आ प्यायस्व समेतु १, ९१, १६; ९, ३१, ४; वा. य.
 १२, १६२; तै. सं. ३, २, ५, ३; ४, २, ७, ४;
 तांड्य ब्रा. १, ५, ८
 आ प्र द्रव परावतो ८, ८२, १
 आ प्र द्रव हरिवो ५, ३१, २; नि. ३, २१
 आ प्र यात मरुतो ८, २७, ८
 आप्रा रजांसि दिव्यानि ४, ५३, ३
 आमुषायन्मधुन १०, ६८, ४; अथर्व. २०, १६, ४
 आ बुन्दं वृत्रहा ८, ४५, ४; साम. २१६
 आ मंदमाने उपाके १, १४२, ७
 आ मन्दमाने उपसा ३, ४, ६
 आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू १, १०९, ७; तै. ब्रा. ३, ६, ११, १
 आ भात्यग्निरुपसां ५, ७६, १; साम. १७५२
 आ भानुना पार्थिवानि ६, ६, ६
 आ भारती भारतीभिः ३, ४, ८; ७, २, ८
 आभिर्विधेमाग्नये ८, २३, २३
 आभिष्टे अद्य गीर्भिः ४, १०, ४; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 आभि स्पृधो मिथतीः ६, २५, २; तै. ब्रा. २, ८, ३, ३
 आभूत्या सहजा वज्र १०, ८४, ६; अथर्व. ४, ३१, ६
 आभूषेण्यं वो मरुतो ५, ५५, ४
 आभोग्यं प्र १, ११०, २
 आ मध्वो अस्मा असिचन् १०, २९, ७; अथर्व. २०, ७६, ७
 आ मनीषामन्तरिक्षस्य १, ११०, ६
 आ मन्द्रमा वरेण्यं ९, ६५, २९; साम. ११३८
 आ मन्द्रस्य सनिष्यतो ३, २, ४
 आ मंद्रैरिन्द्र हरिभिः ३, ४५, १; साम. २४६; १७१८;
 अथर्व. ७, ११७, १; वा. य. २०, ५३; तै. आ.
 १, १२, २

आ मन्येथामा गतं ३, ५८, ४
 आ मा पूषन्नुप द्रव ६, ४८, १६
 आ मा मित्रावरुणेह ७, ५०, १
 आमासु पक्रमैरय ८, ८९, ७; साम. १४३१; तै. सं.
 १, ६, १२, २; नि. ६, १४
 आ मित्रावरुणा भगं ९, ७, ८; साम. ११३५
 आ मित्रे वरुणे वयं ५, ७२, १
 आमूरज प्रत्यावर्तये ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, १२६, ३;
 वा. य. २९, ५७; तै. सं. ४, ६, ६, ७
 आ मे अस्य प्रतीव्यं ८, २६, ८
 आ मे वचांस्युद्यता ८, १०१, ७
 आ मे हवं नासत्याश्विना ८, ८५, १
 आ यं हस्ते न खादिनं ६, १६, ४०; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ यः पशौ जायमान ६, १०, ४
 आ यः पशौ भानुना ६, ४८, ६
 आ यः पुरं नार्मिणीम् १, १४९, ३; साम. १७७४
 आ यः सोमेन जठरं ५, ३४, २
 आ यः स्वर्णं भानुना २, ८, ४
 आयं गौः पृश्नीरकमीत् १०, १८९, १; साम. ६३०, १३७६;
 अथर्व. ६, ३१, १; २०, ४८, ४; वा. य. ३, ६;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 आयजी वाजसातमा १, २८, ७; नि. ९, ३६
 आ यज्ञैर्देव मर्त्यं ५, १७, १
 आयं जना अभिचक्षे ५, ३१, १२
 आ यत्पतत्येन्यः ८, ६९, १०; अथर्व. २०, ९२, ७
 आ यत्साकं यशसो ७, ३६, ६
 आ यदश्वान्वनन्वतः ८, १, ३१
 आ यदिद्विष दद्वहे ८, ३४, १६
 आ यदिषे नृपतिं तेज आनत् १, ७१, ८; वा. य. ३३, ११;
 तै. सं. १, ३, १४, ६
 आ यद् दुवः शतक्रतं १, ३०, १५; साम. १०८६; अथर्व.
 २०, १२२, ३
 आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारुः १, १६५, १४
 आ यद्धरी इन्द्र विव्रता १, ६३, २
 आ यद्योनिं हिरण्ययं वरुण ५, ६७, २
 आ यद्योनिं हिरण्ययं आशुः ९, ६४, २०
 आ यद्गुहाव वरुणश्च नावं ७, ८८, ३
 आ यद्गंजं इन्द्र धत्से ८, ९६, ५
 आ यद्वां योषणा रथं ८, ८, १०
 आ यद्वां सूर्या रथं ५, ७३, ५
 आ यद्दामीयचक्षसा ५, ६६, ६

आयने ते परायणे १०, १४२, ८; अथर्व. ६, १०६, १
 आयन्तारं महि स्थिरं ८, ३२, १४
 आ यज्ञः पत्नीर्गमन् ७, ३४, २०
 आ यं नरः सदानवो ५, ५३, ६; तै. सं. २, ४, ८, १
 आ यन्मा वेना अरुहन्तस्य ८, १००, ५
 आ यन्मे भवन् २, ४, ५; नि. ६, १७
 आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ १, १२५, ३
 आ यं पृणन्ति दिवि १, ५२, ४
 आ ययोस्त्रिशतं तना ९, ५८, ४; साम. १०६०
 आ यस्ततन्ध रोदसी ६, १, ११; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 आ यस्तस्यौ भुवनानि ९, ८४, २
 आ यस्ते अग्न इधते ७, १, ८
 आ यस्ते सर्पिरासुते ५, ७, ९
 आ यस्मिन्ते स्वपाके ६, १२, २
 आ यस्मिन्सप्त रश्मयः २, ५, २
 आ यस्मिन्हस्ते नर्या ६, २९, २
 आ यस्य ते महिमानं ८, ४६, ३
 आ यातं नहुषस्परि ८, ८, ३
 आ यात मरुतो दिव ५, ५३, ८
 आ यातमुप भूषतं ७, ७४, ३; वा. य. ३३, १८
 आ यातं मित्रावरुणा जुषाणा ७, ६६, १९
 आ यातं मित्रावरुणा सुशस्ति ६, ६७, ३
 आ यात्विद्रः स्वपतिः १०, ४४, १; अथर्व. २०, ९४, १
 आ यात्विद्रो दिव आ ४, २१, ३
 आ यात्विद्रोऽवस उप ४, २१, १; वा. य. २०, ४७
 आ याहि कृणवाम त ८, ६२, ४
 आ याहि पर्वतेभ्यः ८, ३४, १३
 आ याहि पूर्वोरति ३, ४३, २
 आ याहि वनसा सह १०, १७२, १; साम. ४४३
 आ याहि वरुण्या धिया १०, १७२, २
 आ याहि शश्वदुशत ६, ४०, ४
 आ याहि सुपुमा हि ते ८, १७, १; साम. १९१; ६६६; अथर्व.
 २०, ३, १; ३८, १; ४७, ७
 आ याहीम इन्द्रवो ८, २१, ३; साम. ४०२
 आ याह्यमे पथ्या अनु ७, ७, २
 आ याह्यमे समिधानो अर्वा ३, ४, ११; ७, २, ११
 आ याह्यद्रिभिः सुतं ५, ४०, १
 आ याह्यर्य आ परि ८, ३४, १०
 आ याह्यर्वाङ् उप ३, ४३, १
 आयुर्विश्वायुः परि १०, १७, ४; अथर्व. १८, २, ५५;
 तै. आ. ६, १, २

आ युवानः कवयो ६, ४९, ११
 आ यूथेव क्षुमति पश्चा ४, २, १८; अथर्व. १८, ३, २३
 आ ये तन्वन्ति राशिभिः १, १९, ८
 आ ये तस्थुः पृषतीषु ५, ६०, २
 आ ये रजांसि तविषीभिः १, १६६, ४
 आ ये विश्वा पार्थिवानि ८, ९४, ९
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः १, ७२, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०
 आ यो गोभिः सृज्यत ९, ८४, ३
 आ योनिमग्निर्धृतवन्तम ३, ५, ७
 आ योनिमरुणो रुहत् ९, ४०, २; साम. ९२५
 आ यो मूर्धानं पित्रोः १०, ८, ३
 आ यो योनिं देवकृतं ७, ४, ५
 आ यो वना तातृषाणो २, ४, ६
 आ यो विवाय सचथाय १, १५६, ५
 आ यो विश्वानि वार्या ९, १८, ४
 आरङ्गरेव मध्ये १०, १०६, १०
 आ रयिमा सुचेतुनं ९, ६५, ३०; साम. ११३९
 आराच्छत्रुमप बाधस्व १०, ४२, ७; अथर्व. २०, ८९, ७;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ७; नि. ५, २४
 आ राजाना मह क्रतस्य ७, ६४, २
 आ रिख किकिरा कृणु ६, ५३, ७
 आ रुक्मैरा युधा ५, ५२, ६; नि. ६, १६
 आ रुद्रास इन्द्रवंतः ५, ५७, १; नि. ११, १५
 आरे अघा को निवत्था १०, १०२, १०
 आरे अस्मदमतिमारे ४, ११, ६
 आरे ते गोघ्नसुत १, ११४, १०; तै. सं. ४, ५, १०, ३
 आरे सा वः सुदानवो १, १७२, २
 आरोका इव वेदहो ८, ४३, ३
 आ रोदसी अपृणदा स्वः ३, २, ७; वा. य. ३३, ७५
 आ रोदसी अपृणा जायमान ३, ६, २
 आ रोदसी अपृणादोत १०, ५५, ३
 आ रोदसी बृहती वेविदानः १, ७२, ४
 आ रोदसी हर्यमाणो १०, ९६, ११; अथर्व. २०, ३२, १
 आ रोहत्यायुः १०, १८, ६; अथर्व. १२, २, २४; तै. आ.
 ६, १० १
 आर्चञ्जत्र मरुतः १, ५२, १५
 आर्ष्टिषेणो होत्रम् १०, ९८, ५; नि. २, ११
 आलाक्ता या रुहशीर्णा ६, ७५, १५
 आ व इन्द्रं क्रिवि यथा १, ३०, १; साम. २१४
 आ व ऋजस ऊजां १०, ७६, १; नि. ६, २१

आ वंसते ममवा वीरवचश ८, १०३, ९; साम. ८७९
 आवः कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, ३३, १४
 आवः शमं वृषभं तुरग्या १, ३३, १५
 आ वक्षि देवां इह विप्र २, ३६, ४; अथर्व. २०, ६७, ५
 आ वच्यस्व महि प्सरो ९, २, २; साम. १०३८
 आ वच्यस्व सुदक्ष ९, १०८, १०; साम. १०१२
 आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा २, ४३, ३
 आवर्द्धिद्रं यमुना ७, १८, १९
 आवर्द्धततीरध नु १०, ३०, १०
 आवहन्ती पोष्या वार्याणि १, ११३, १५
 आवहन्त्यरुणीर्जोतिषा ४, १४, ३
 आ वहथे पराकात् ८, ५, ३१
 आ वां येष्ठाश्विना ५, ४१, ३
 आ वां रथं युवतिः १, ११८, ५
 आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य १, ११६, १७
 आ वां रथमवस्यां व्युष्टौ ७, ७१, ३
 आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं १, ११९, १
 आ वां रथो अश्विना १, ११८, १
 आ वां रथो नियुस्वान्वक्षद १, १३५, ४
 आ वां रथो रथानां ५, ७४, ८
 आ वां रथो रोदसी ७, ६२, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 आ वां रथोऽवनिर्न १, १८१, ३
 आ वां राजानावध्वरे ७, ८४, १
 आ वां वयोऽश्वसो ६, ६३, ७
 आ वां वहिष्ठा इह ते ४, १४, ४
 आ वां वाहिष्ठो अश्विना ८, २६, ४
 आ वां विप्र इहावसे ८, ८, ९
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८७, ३
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८, १८
 आ वां इयेनासो अश्विना वह १, ११८, ४
 आ वां सहस्रं हरय ४, ४६, ३
 आ वां सुम्ने वरिमन् ६, ६३, ११
 आ वां सुम्नैः शंयू इव १०, १४३, ६
 आ वां ग्रावाणो अश्विना ८, ४२, ४
 आ वाजा यातोप न ऋभुः ४, ३४, ५
 आ वात वाहि भेषजं १०, १३७, ३; अथर्व. ४, १३, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 आ वातस्य भ्रजतो ७, ३६, ३
 आ वां दानाय ववृतीय दक्षा १, १८०, ५
 आ वां धियो ववृत्तुरध्वरान् १, १३५, ५
 आ वां नरा मनोजुजो ५, ७५, ६

आ वामगन्धुसुमतिर्वा १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ५
 आ वामश्वासः शुचयः १, १८१, २
 आ वामश्वासः सुयुजो ५, ६२, ४
 आ वामश्वासो अभिमातिषाह ६, ६९, ४
 आ वामुपस्थमद्रुहा २, ४१, २१; नि. ९, ३७
 आ वामृताय केशिनीरजुष १, १५१, ६
 आ वां भूषन्क्षितयो जन्म १, १५१, ३
 आ वां मित्रावरुणा हव्यं १, १५२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 आ वायो भूष शुचिपा ७, ९२, १; वा. य. ७, ७; तै. सं.
 १, ४, ४, १; ३, ४, २, १
 आ विशत्या त्रिंशता २, १८, ५
 आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः १, ८८, १; नि. ११, १४
 आ विवाध्या परिरापः २, २३, ३
 आविरभून्महि माघोनं १०, १०७, १
 आ विवासनपरावतो ९, ३९, ५; साम. ९०२
 आविद्वान्कलशं सुतो ९, ६२, १९; साम. ४८९
 आ विश्वतः प्रत्यङ्गा २, १०, ५; वा. य. ११, २४; तै. सं.
 ४, १, २, ५
 आ विश्वदेवं सत्यति ५, ८२, ७; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आ विश्ववाराश्विना गतं नः ७, ७०, १
 आ विष्णो वधंते चारुरासु १, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४;
 नि. ८, १५
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः ६, ६०, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 आ वृषस्व पुरुवसो ८, ६१, ३
 आ वृषस्व महामह ८, २४, १०
 आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं ५, ४३, १२; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 आ वो धियं यज्ञियां १०, १०१, ९
 आ वो मक्षूतनाय कं १, ३९, ७
 आ वो यक्ष्यमृतत्वं १०, ५२, ५
 आ वो यन्तुदवाहासो ५, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ३
 आ वो यस्य द्विवर्हसो १, १७६, ५
 आ वो राजानं अध्वरस्य ४, ३, १; साम. ६९; तै. सं.
 १, ३, १४, १
 आ वो रुवण्युमौशिजो १, १२२, ५
 आ वो वहंतु ससयो रघुप्यदः १, ८५, ६; अथर्व. २०, १३, २
 आ वो वाहिष्ठो वहतु ७, ३७, १
 आ वो होता जोहवीति ७, ५६, १८
 आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे ८, ३१, १०
 आ शर्म पर्वतानामोतापां ८, १८, १६
 आशसनं विशसनं १०, ८५, ३५; अथर्व. १४, १, २८
 आशीत्या नवत्याया २, १८, ६

आशुः शिशानो वृषभो १०, १०३, १; साम. १८४९;
 अथर्व. १९, १३, २; वा. य. १७, ३३; तै. सं.
 ४, ६, ४, १; नि. १, १५
 आशुं दधिकां तमु नुष्ट ४, ३९, १
 आशुं दूतं विवस्वतो ४, ७, ४
 आशुभिश्चिद्यान्वि २, ३८, ३
 आशुआ यातमश्विना ७, ६८, १
 आशुरर्षं बृहन्मते ९, ३९, १; साम. ८९८
 आशुवते अदपिता ४, ३, ३
 आश्वेनस्य जवसा १, ११८, ११; नि. ६, ७
 आश्रुत्कर्णं श्रुधी हवं १, १०, ९; नि. ७, ६
 आश्विनावश्वावत्येषा १, ३०, १७
 आश्वेनस्य जंतवो ५, १९, ३
 आस एतु य ईवदा ८, ४६, २१
 आसंयतमिन्द्र नः ६, २२, १०; अथर्व. २०, ३६, १०
 आसखायः सबर्हुवां ६, ४८, ११
 आसत्यो यातु मघवां ४, १६, १; अथर्व. २०, ७७, १
 आसवं सवितुर्यथा ८, १०२, ६; तै. सं. ३, १, ११, ८
 आसन्नाणासः शवसानं ६, ३७, ३; नि. १०, ३
 आसहस्रं पथिभिरिन्द्र ६, १८, ११
 आसां पूर्वासामहसु १, १२४, ९
 आसीनासो अरुणीनां १०, १५, ७; अथर्व. १८, ३, ४३;
 वा. य. १९, ६३
 आसीमरोहस्ययमा ३, ७, ३
 आसुगम्याय सुगम्यं ८, २२, १५
 आसुते सिंचत श्रियं ८, ७२, १३; साम. १४८०; वा. य.
 ३३, २१
 आसुष्ठुती नमसा वर्तयध्वै ५, ४३, २
 आसुष्मा णो मघवन् ६, ४४, १८
 आसुवयन्ती यजते १०, ११०, ६; अथर्व. ५, १२, ६; वा. य.
 २९, ३१; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, ११
 आसूर्ये न रश्मयो ध्रुवासः १, ५९, ३
 आसूर्यो अरुहच्छुक्रं ५, ४५, १०
 आसूर्यो न आनुमद्भिः ६, ४, ६
 आसूर्यो यातु सप्ताश्वः ५, ४५, ९
 आसोता परि सिंचता ९, १०८, ७; साम. ५८०; १३९४
 आसोम सुवानो आद्रिभिः ९, १०७, १०; साम.
 ५१३; १६८९
 आस्तुतासो मरुतो ७, ५७, ७
 आस्थापयन्त युवतिं युवानः १, १६७, ६
 आस्रो वृकस्य वर्तिकां १, ११६, १४

आस्मा रथं वृषपाणेषु १, ५१, १२
 आस्मिन्पिशंगमिन्दवो ९, २१, ५
 आस्मम युवमानो अजरः १, ५८, २
 आहं सरस्वतीवतोः ८, ३८, १०
 आहं पितृन्सुविदत्रां १०, १५, ३; अथर्व. १८, १, ४५;
 वा. य. १९, ५६; तै. सं. २, ६, १२, ३
 आहरयः ससृजिरे ८, ६९, ५; साम. १४९०; अथर्व.
 २०, २२, ५; ९२, २
 आहर्यताय छणवे ९, ९९, १; साम. ५५१
 आहर्यतो अर्जुने अत्के ९, १०७, १३; साम. ७६८
 आहार्यं त्वाविदं त्वा १०, १६१, ५; अथर्व. ८, १, २०;
 २०, ९६, १०
 आहिद्यावापृथिवी अग्न १०, १, ७
 आहिरुहतमश्विना ८, २२, ९
 आहिष्मा याति नर्यः ४, २९, २
 आहिष्मा सूनवे पिता १, २६, ३
 आहोता मन्द्रो विदथानि ३, १४, १
 इच्छन्त रेतो मिथस्तनूषु १, ६८, ८
 इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखा ३, ३०, १; वा. य. ३४, १८
 इच्छन्ति देवाः सुन्वतं ८, २, १८; साम. ७२१; अथर्व.
 २०, १८, ३
 इच्छन्तश्च यच्छिरः १, ८४, १४; साम. ९१४; अथर्व.
 २०, २१, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 इक्षामे पुरुदंसं ३, १, २३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;
 १५, ७; २२, ५; २३, ५; साम. ७६; वा. य.
 १२, ५१; तै. सं. ४, २, ४, ३
 इक्ष्वास्वा पदे वयं ३, २९, ४; वा. य. ३४, १५; तै. सं.
 ३, ५, ११, १
 इक्ष्वा सरस्वती मही १, १३, ९; ५, ५, ८
 इत ऊती वो अजरं ८, ९९, ७; साम. २८३; अथर्व.
 २०, १०५, ३
 इति चिद्धि त्वा धना १०, १२०, ४; अथर्व. ५, २, ४
 इति चिन्तु प्रजायै ५, ४१, १७
 इति चिन्मन्युमग्निजः ५, ७, १०
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य १०, ११५, ९
 इति त्वा देवा इम १०, ९५, १८
 इति वा इति मे मनो १०, ११९, १
 इति स्तुतासो असथा ८, ३०, २
 इतो वा सातिं १, ६, १०; अथर्व. २०, ७०, ६
 इत्या धीवन्तमद्रिवः ८, २, ४०; नि. ३, १६

इत्था यथा त ऊतये ५, २०, ४
 इत्था हि सोम इन्मदे १, ८०, १; साम. ४१०
 इदं यमस्य सादनं १०, १३५, ७
 इदं वचः पर्जन्याय ७, १०१, ५; तै. आ. १, २९, १
 इदं वचः शतसाः ७, ८, ६
 इदं वपुर्निवचनं ५, ४७, ५
 इदं वसो सुतमंधः ८, २, १; साम. १२४; ७३४
 इदं वामास्ये हविः ४, ४९, १; तै. सं. ३, ३, ११, १
 इदं वां मदिंरं मधु ८, ३८, ३; साम. १०७५
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे १, २२, १७; साम. २२२; १६६९;
 अथर्व. ७, २६, ४; वा. य. ५, १५; तै. सं.
 १, २, १३, १; नि. १२, १९
 इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच् १, ११३, १; साम. १७४९;
 नि. २, १९
 इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं १०, १७०, ३; साम. १४५५
 इदं सु मे जरितः १०, २८, ४; नि. ५, ३
 इदं स्वरिदमिदं १०, १२४, ६
 इदं ह नूनमेषां ८, १८, १
 इदं हविर्मववन् १०, ११६, ७; नि. ७, ६
 इदं हि वां प्रदिवि ५, ७६, ४
 इदं ह्यन्वोजसा ३, ५१, १०; साम. १६५; ७३७
 इदं कवेरादित्यस्य २, २८, १
 इदं त एकं पर ऊत १०, ५६, १; साम. ६५; अथर्व.
 १८, ३, ७; तै. ब्रा. ३, ७, १, ३; तै. आ. ६, ३, १, ४, २
 इदं ते पात्रं सनवित्तं १०, ११२, ६
 इदं ते सोम्यं मधु ८, ६५, ८
 इदं स्यत्पात्रमिन्द्रपानं ६, ४४, १६
 इदं धावापृथिवी सत्यं १, १८५, ११; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 इदं नमो वृषभाय १, ५१, १५
 इदमकर्म नमो १०, ६८, १२; अथर्व. २०, १६, १२
 इदमग्ने सुधितं १, १४०, ११
 इदमापः प्र वहत १, २३, २२; १०, ९, ८; अथर्व. ७, ८९, ३;
 वा. य. ६, १७
 इदमित्था रौद्रं १०, ६१, १
 इदमु ल्यसुरुतमं ४, ५१, १; नि. ४, २५
 इदमु ल्यन्महि महां ४, ५, ९
 इदमुदकं पिबतेति १, १६१, ८
 इदं पितृभ्यो नमो अस्तु १०, १५, २; अथर्व. १८, १, ४६;
 वा. य. १२, ६८; तै. सं. २, ६, १२, ४
 इदं पित्रे मरुतां १, ११४, ६
 इदं मे अग्ने कियते ४, ५, ६

इदा हि त उषो अद्विसानो ६, ६५, ५
 इदा हि ते वेविषतः ६, २१, ५
 इदा हि व उपस्तुतिं ८, २७, ११
 इदा हि वो विधत्ते ६, ६५, ४
 इदाहः पीतिं ४, ३३, १११
 इधमं यस्ते जभर ४, १२, २
 इध्मेनाम इच्छमानो ३, १८, ३; अथर्व. ३, १५, ३
 इनोत पृच्छ ३, ३८, २
 इनो राजन्नरतिः १०, ३, १; साम. १५४६
 इनो वाजानां पतिः १०, २६, ७
 इन्दविन्द्राय बृहते ९, ६९, १०
 इन्दुं रिहंति महिषा ९, ९७, ५७
 इन्दुः पविष्ट चारुमदाय ९, १०९, १३; साम. ४३१
 इन्दुः पविष्ट चेतनः ९, ६४, १०; साम. ४८१
 इन्दुः पुनानः प्रजां ९, १०९, ९
 इन्दुः पुनानो अति ९, ८६, २६
 इन्दुरस्यो न वाजस्य ९, ४३, ५
 इन्दुरिन्द्राय तोशते ९, १०९, २२
 इन्दुरिन्द्राय पवत ९, १०१, ५; साम. ८७३; अथर्व.
 २०, १३७, ५
 इन्दुर्देवानामुपसख्यं ९, २७, ५
 इन्दुर्वाजी पवते ९, २७, १०; साम. ५४०; १०१९
 इन्दुर्हिन्वानो अर्षति ९, ६७, ४
 इन्दुर्हियानः सोतृभिः २, ३०, २
 इन्दो यथा तव स्तवो ९, ५५, २; साम. ९७६
 इन्दो यदर्विभिः सुतः ९, २४, ५; साम. ९६४
 इन्दो व्यव्यमर्षसि ९, ६७, ५
 इन्दो समुद्रमीलय ९, ३५, २
 इन्द्र आशाभ्यस्परि २, ४१, १२; अथर्व. २०, २०, ७;
 ५७; १०; तै. ब्रा. २, ५, ३, १; नि. ६, १
 इन्द्र आसां नेता १०, १०३, ८; साम. १८५६; अथर्व.
 १९, १३, २; वा. य. १७, ४०; तै. सं. ४, ६, ४, ३
 इन्द्र इत्सोमपा एक ८, २, ४
 इन्द्र इक्षुर्योः १, ७, २; साम. ५९७; ७९७ अथर्व.
 २०, ३८, ५; ४७, ५; ७०, ८; तै. ब्रा. १, ५, ८, ९
 इन्द्र इजो महानां ८, ९२, ३; साम. ७१५
 इन्द्र इषे वदातु नः ८, ९३, ३४; साम. १९९
 इन्द्र उक्थेन शवसा १०, १००, ५
 इन्द्र ऋभुभिर्वाजवज्रिः ३, ६०, ५
 इन्द्र ऋभुभिर्वाजिभिः ३, ६०, ७
 इन्द्र ऋभुमान्वाजवान् ३, ६०, ६

इन्द्र ओषधीरसनो ३, ३४, १०; अथर्व. २०, ११, १०
 इन्द्रं वयं महाधन १, ७, ५; साम. १३०; अथर्व.
 २०, ७०, ११; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
 इन्द्रं वर्धतु नो गिर ८, १३, १६
 इन्द्रं वर्धतो अप्सुरः ९, ६३, ५
 इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव ७, ३१, १२; साम. १७९५
 इन्द्रं विश्वा अवीवृधन् १, ११, १; साम. ३४३; ८२७;
 वा. य. १२, ५६; १५, ६१, १७, ६१; तै. सं.
 ४, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ७, १५, ५
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवसो ८, १२, २२
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतं ३, ३७, ५; अथर्व. २०, १९, ५
 इन्द्रं वो नरः सख्याय ६, २९, १
 इन्द्रं वो विश्वतः परि १, ७, १०; साम. १६२०; अथर्व.
 २०, ३९, १; ७०, १६; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं सोमस्य पीतये ३, ४२, ४; अथर्व. २०, २४, ४
 इन्द्रं स्तवा नृतमं १०, ८९, १
 इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य १०, १११, ३
 इन्द्रः धर्मिदातिरद् ३, ३४, १; अथर्व. २०, ११, १; नि. ४, १७
 इन्द्रः स दामने कृत ८, ९३, ८; साम. १२२३; अथर्व.
 २०, ४७, २; १३७, १३; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 इन्द्रः समस्तु यजमानं १, १३०, ८
 इन्द्रः सहस्रदामां १, १७, ५
 इन्द्रः सीतां नि ४, ५७, ७; अथर्व. ३, १७, ४
 इन्द्रः सुतेषु सोमेषु ८, १३, १; साम. ३८१; ७४६
 इन्द्रः सुत्रामा स्वर्वा ६, ४७, १२; १०, १३१, ६; अथर्व.
 ७, ९१, १; २०, १२५, ६; वा. य. २०, ५१;
 तै. सं. १, ७, १३, ४
 इन्द्रः सु पूषा वृषणा ३, ५७, २
 इन्द्रः सुशिप्रो मघवा ३, ३०, ३
 इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिः ८, १२, २
 इन्द्रः स्वर्षा जनयन् ३, ३४, ४; अथर्व. २०, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 इन्द्रः स्वाहा पिबतु ३, ५०, १
 इन्द्रं क्रतुं न आ भर ७, ३२, २६; साम. २५९; १४५६;
 अथर्व. १८, ३, ६७; २०, ७२, १; तै. सं. ७, ५, ७, ४
 इन्द्रं क्रतुविदं सुतं ३, ४०, २; अथर्व. २०, ६, २; ७, ४
 इन्द्रं क्षत्रमभि वामं १०, १८०, ३; अथर्व. ७, ८४, २;
 तै. सं. १, ६, १२, ४
 इन्द्रं क्षत्रासमातिषु १०, ६०, ५
 इन्द्रं गुणीष उ स्तुवे ८, ६५, ५
 इन्द्रं कामा वसूयन्तो ४, १६, १५
 अ० १०९

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं १, १०६, ६
 इन्द्रं जहि पुमांसं ७, १०४, २४; अथर्व. ८, ४, २४
 इन्द्रं जामय उत ये ६, २५, ३
 इन्द्रं ज्येष्ठं न आ भर ६, ४६, ५; अथर्व. २०, ८०, १
 इन्द्रज्येष्ठान्वृहद्भयः ४, ५४, ५
 इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा १, २३, ८; २, ४१, १५
 इन्द्रतमा हि धिष्ण्या १, १८२, २
 इन्द्रं तुभ्यमिदद्विवो १, ८०, ७; साम. ४१२
 इन्द्रं तुभ्यमिन्मघवन् ६, ४४, १०
 इन्द्रं त्रिधातु शरणं ६, ४६, ९; साम. २६६; अथर्व. २०, ८३, १
 इन्द्रं त्वमवितेदसी ८, १३, २६
 इन्द्रं त्वा वृषभं वयं ३, ४०, १; अथर्व. २०, १, १; ६, १
 इन्द्रं त्वोतास आ वयं १, ८, ३; अथर्व. २०, ७०, १९
 इन्द्रं दद्या मघवन् १०, १००, १
 इन्द्रं दद्या यामकोशा ३, ३०, १५
 इन्द्रं दद्यास्व पूरसि ८, ८०, ७
 इन्द्रं नेदीय एदिहि ८, ५३, ५; साम. २८२
 इन्द्रं तं शुभं ८, ७०, २; साम. ९३४; अथर्व. २०, ९२, १७;
 १०५, ५
 इन्द्रं नरो नेमधिता ७, २७, १; साम. ३१८; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं नो अग्ने वसुभिः ७, १०, ४
 इन्द्रं पिब तुभ्यं सुतो ६, ४०, १
 इन्द्रं पिब प्रतिकामं १०, ११२, १
 इन्द्रं पिब वृषधूतस्य ३, ४३, ७
 इन्द्रं पिब स्वधया चित्सुतस्य ३, ३५, १०
 इन्द्रं प्र णः पुरण्तेव ६, ४७, ७
 इन्द्रं प्र णो धितावानं ३, ४०, ३; अथर्व. २०, ६, ३
 इन्द्रं प्र णो रथमव ८, ८०, ४
 इन्द्रं प्रसूता वरुणप्रशिष्टा १०, ६६, २
 इन्द्रं प्रेहि पुरस्त्वं ८, १७, ९; अथर्व. २०, ५, ३
 इन्द्रं ब्रह्मा क्रियमाणा जुषस्व ५, २९, १५
 इन्द्रमग्निं कविच्छदा ३, १२, ३; साम. ६७१
 इन्द्रमच्छ सुता इमे ९, १०६, १; साम. ५६६; ६९४
 इन्द्रं मरुत्व इह पाहि ३, ५१, ७; वा. य. ७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १८, १
 इन्द्रमित्केशिना हरी ८, १४, १२; अथर्व. २०, २९, २
 इन्द्रमिस्था गिरो ३, ४२, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 इन्द्रमिन्द्राधिनो बृहत् १, ७, १; साम. १९८, ७९६; अथर्व.
 २०, ३८, ४; ४७, ४; ७०, ७; तै. सं. १, ६, १२, २;
 तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ७, २

इन्द्रमिहेवतातय ८, ३, ५; साम. २४९; १५८७; अथर्व.
२०, ११८, ३
इन्द्रमिहरी वहतो १, ८४, २; साम. १०३०; वा. य. ८, ३५;
तै. सं. १, ४, ३८, १
इन्द्रमिह्रीमहीनां ८, ६, ४४
इन्द्रमिवेदुभये ४, ३९, ५
इन्द्रमीशानमोजसामि १, ११, ८; साम. १२५२
इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ८, ६, ३५
इन्द्र मृल महां ६, ४७, १०
इन्द्रमेव धिषणा ६, १९, २
इन्द्र परेऽवरे ४, २५, ८
इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना ८, ७६, ६
इन्द्रं प्रातर्हवामह १, १६, ३
इन्द्रं मतिर्हव आ ३, ३९, १
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः १, १६४, ४६; अथर्व.
९, १०, २८; नि. ७, १८
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये १, १०६, १
इन्द्र य उ नु ते अस्ति ८, ८१, ८
इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ८, २४, २
इन्द्र यस्ते नवीयसीं ८, ९५, ५; साम. ८८४
इन्द्र वाजेषु नोऽव १, ७, ४; साम. ५९८; ७९८;
अथर्व. २०, ७०, १०; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
इन्द्रवायू अयं सुतः ४, ४६, ६
इन्द्रवायू इमे सुता १, २, ४; वा. य. ७, ८; ३३, ५६;
तै. सं. १, ४, ४, १
इन्द्रवायू बृहस्पति सुहवेह १०, १४१, ४; अथर्व. ३, २०, ६;
वा. य. ३३, ८६
इन्द्रवायू बृहस्पति मित्राग्निम् १, १४, ३; वा. य. ३३, ४५
इन्द्रवायू मनोजुवा १, २३, ३
इन्द्र शविष्ट सत्पते ८, १३, १२
इन्द्र शुद्धो न आ गहि ८, ९५, ८; साम. १४०३
इन्द्र शुद्धो हि नो रयिं ८, ९५, ९; साम. १४०४
इन्द्रश्च मृळयाति नः २, ४१, ११; अथर्व. २०, २०, ६; ५७, ९
इन्द्रश्च वायवेषां सुतानां ५, ५१, ६
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां ४, ४७, २; साम. १६२९
इन्द्रश्च सोमं पिबतं ४, ५०, १०; अथर्व. २०, १३, १
इन्द्रश्चिद्धातदन्नवीत् ८, ३३, १७
इन्द्र शुधि सु मे हवं ८, ८२, ६
इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि २, २१, ६
इन्द्र सोमं सोमपते ३, ३२, १
इन्द्र सोममिमं पिब १०, २४, १

इन्द्र सोमं पिब ऋतुना १, १५, १
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव ३, ४०, ४; अथर्व. २०, ६, ४
इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् ३, ४२, ५; अथर्व. २०, २४, ५
इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ ३, ३४, ५; अथर्व. २०, ११, ५
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य ९, १०९, २; साम. १३६९
इन्द्र स्थातर्हरीणां ८, २४, १७; साम. १६८५; अथर्व.
२०, ६४, ५
इन्द्रः स्पल्लत वृत्रहा ८, ६१, १५
इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ३, ३२, ८
इन्द्रस्य कृतीरिषिता १०, १०८, २
इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचं १, ३२, १; साम. ६१२; अथर्व.
२, ५, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, १; नि. ७, २
इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं १०, १००, ६
इन्द्रस्य वज्र आयसो निमि ८, ९६, ३
इन्द्रस्य वज्रो मरुतां ६, ४७, २८; अथर्व. ६, १२५, ३;
वा. य. २९, ५४; तै. सं. ४, ६, ६, ६
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १०, १०३, ९; साम. १८५७; अथर्व.
१९, १३, १०; वा. य. १७, ४१; तै. सं. ४, ६, ४, ३
इन्द्रस्य सख्यमृभवः ३, ६०, ३
इन्द्रस्य सोम पवमानं ९, ७६, ३; साम. १२३०
इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो ९, ८, ३; साम. ११८०
इन्द्रस्य सोम राधसे ९, ६०, ४
इन्द्रस्य हादिं सोमधानं ९, १०८, १६
इन्द्रस्यांगिरसां चेष्टौ १, ६२, ३
इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यः १०, ११३, ६
इन्द्रस्येव रातिमा १०, १७८, २
इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेन ५, ३१, ९
इन्द्रा को वां वरुणा ४, ४१, १
इन्द्राग्नी अपसस्पर्युषं ३, १२, ७; साम. १५७७; १६९४
इन्द्राग्नी अपादियं ६, ५९, ६; साम. २८१; वा. य. ३३, ९३
इन्द्राग्नी अवसागतं ७, २४, ७
इन्द्राग्नी आगतं सुतं ३, १२, १; साम. ६६९; वा. य. ७, ३१;
तै. सं. १, ४, १५, १
इन्द्राग्नी आहि तन्वते ६, ५९, ७
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा ६, ५९, १०
इन्द्राग्नी को अस्य वां ६, ५९, ५
इन्द्राग्नी जरितुः सचा ३, १२, २; साम. ६७०
इन्द्राग्नी तपंति माघा ६, ५९, ८
इन्द्राग्नी तविषाणि वां ३, १२, ८; साम. १५७८; १६९५
इन्द्राग्नी नवतिं पुरो ३, १२, ६; साम. १५७६; १७०४;
तै. सं. १, १, १४, १

इंद्राग्नी मित्रावरुणादिति ५, ४६, ३; वा. य. ३३, ४९
 इंद्राग्नी यमवथ उभा ५, ८६, १
 इंद्राग्नी युवं सु नः ८, ४०, १
 इंद्राग्नी युवानिमे ६, ६०, ७; साम. २९१
 इंद्राग्नी युवोरपि ६, ५९, ९
 इंद्राग्नी रोचना दिवः ३, १२, ९; साम. १६९३; तै. सं.
 ४, २, ११, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 इंद्राग्नी वृत्रहृत्पु १०, ६५, २
 इंद्राग्नी शतदानि ५, २७, ६
 इंद्राग्नी शृणुतं हवं ६, ६०, १५
 इंद्राग्नीमासु नारिषु १०, ८६, ११; अथर्व. २०, १२६, ११;
 तै. सं. १, ७, १३, १; नि. ११, ३८
 इंद्रानु पूषणा वयम् ६, ५७, १; साम. २०२
 इंन्द्रापर्वता बृहता रथेन ३, ५३, १; साम. ३३८
 इंद्राबृहस्पती वयं ४, ४९, ५
 इंद्राय गाव आशिरं ८, ६९, ६; साम. १४९१; अथर्व.
 २०, २२, ६; ९२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १३, ४; नि. ६, ८
 इंद्राय गिरो अनिशित १०, ८९, ४; साम. ३३९; तै. ब्रा.
 २, ४, ५, २
 इंद्राय नूतमर्चतो १, ८४, ५; साम. ९५१
 इंद्राय पवते मदः ९, १०७, १७; साम. ५२०
 इंद्राय मद्गने सुतं ८, ९२, १९; साम. १५८; ७२२; अथर्व.
 २०, ११०, १
 इंद्राय वृषणं मदं ९, १०६, ५
 इंद्राय साम गायत ८, ९८, १; साम. ३८८; १०२५;
 अथर्व. २०, ६२, ५; नि. ७, २
 इंद्राय सु मर्दितम् ८, १, १९
 इंद्राय सोम परि विच्यसे ९, ७८, २
 इंद्राय सोम पवसे २, २३, ६
 इंद्राय सोम पातवे नृभिः ९, १०८, १५
 इंद्राय सोम पातवे मदाय ९, ११, ८; साम. १४४८
 इंद्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने ९, ९८, १०; साम. १३३१; १६७९
 इंद्राय सोम सुपुतः ९, ८५, १; साम. ५६१
 इंद्राय सोमाः प्र दिवो ३, ३६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 इंद्राय हि घोरसुरो अनघ्नत १, १३१, १
 इंद्रा याहि चित्रभानो १, ३, ४; साम. ११४६; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. य. २०, ८७
 इंद्रा याहि तुरुजानः १, ३, ६; साम. ११४८; अथर्व.
 २०, ८४, ३; वा. य. २०, ८९
 इंद्रा याहि धियेषितो १, ३, ५; साम. ११४७; अथर्व.
 २०, ८४, २; वा. य. २०, ८८

इंद्रा युवं वरुणा ४, ४१, ४
 इंद्रा युवं वरुणा भूतं ४, ४१, ५
 इंद्रायेंदुं पुनीतनो ९, ६२, २९
 इंद्रायेंदो मरुत्वते ९, ६४, २२; साम. ४७२; १०७६
 इंद्रावरुण नू नु वां १, १७, ८
 इंद्रावरुणयोरहं १, १७, १; तै. सं. २, ५, १२, २
 इंद्रावरुण वामहं १, १७, ७
 इंद्रावरुणा मधुमत्तमस्य ६, ६८, ११; अथर्व. ७, ५८, २
 इंद्रावरुणा यदिमानि चक्रथुः ७, ८२, ५
 इंद्रावरुणा यदपिभ्यो ८, ५९, ६
 इंद्रावरुणा युवमध्वरायो नः ७, ८२, १; तै. सं. २, ५, १२, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ५; नि. ५, २
 इंद्रावरुणा वधनाभिरप्रति ७, ८३, ४
 इंद्रावरुणावभ्या तपंति ७, ८३, ५
 इंद्रावरुणा सुतपाविमं ६, ६८, १०; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा सौमनसं ८, ५९, ७
 इंद्राविष्णू तत्पनयाद्यं ६, ६२, ५
 इंद्राविष्णू हंहिताः शंबरस्य ७, ९९, ५; तै. सं. ३, २, ११, ३
 इंद्राविष्णू पिबतं ६, ६९, ७
 इंद्राविष्णू मदपती ६, ६९, ३
 इंद्राविष्णू हविषा ६, ६९, ६
 इंद्रासोमा तपतं रक्ष उब्जतं ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, १
 इंद्रासोमा दुष्कृतो ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, ३
 इंद्रासोमा पक्कामासु ६, ७२, ४
 इंद्रासोमा परि वां भूतु वि ७, १०४, ६; अथर्व. ८, ४, ६
 इंद्रासोमा महि तद्वां ६, ७२, १
 इंद्रासोमा युवमंग ६, ७२, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवस्परि ७, १०४, ५; अथर्व. ८, ४, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवो ७, १०४, ४; अथर्व. ८, ४, ४
 इंद्रासोमावहिमपः ६, ७२, ३
 इंद्रासोमा वासयथ ६, ७२, २
 इंद्रासोमा समघशंसं ७, १०४, २; अथर्व. ८, ४, २;
 नि. ६, ११
 इंद्रा ह यो वरुणा ४, ४१, २
 इंद्रा ह रत्नं वरुणा ४, ४१, ३
 इंद्रियाणि शतक्रतो ३, ३७, ९; अथर्व. २०, २०, २;
 ५७, ५; तै. सं. १, ६, १२, १
 इंद्रे अग्ना नमो बृहत् ७, ९४, ४; साम. ८००
 इंद्रेण याथ सरथं सुते ३, ६०, ४
 इंद्रेण युजा निःसृजंत १०, ६२, ७
 इंद्रेण रोचना दिवो ८, १४, ९; अथर्व. २०, २८, ३; ३९, ४

इंद्रेण सं हि दक्षसे १, ६, ७; साम. ८५०; अथर्व. २०, ४०, १;
 ७०, ३; नि. ४, १२
 इंद्रेणैते तृस्वो ७, १८, १५; नि. ६, ६; ७, २
 इंद्रे जुजं शशमानासः १०, ९२, ७
 इंद्रे विश्वानि वीर्या ८, ६३, ६
 इंद्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे ३, ३३, २
 इंद्रेहि मत्स्यंधसो १, ९, १; साम. १८०; अथर्व. २०, ७१, ७;
 वा. य. ३३, २५
 इंद्रो अंग महद्भय २, ४१, १०; साम. २००; अथर्व.
 २०, २०, ५; ५७, ८
 इंद्रो अश्रायि सुध्यो निरेके १, ५१, १४; नि. ६, ३१
 इंद्रो अस्मा अरदद्वजबाहुः ३, ३३, ६; नि. २, २६
 इंद्रो अस्मे सुमना अस्तु १०, १००, ४
 इंद्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो ३, ५३, २१; अथर्व. ७, ३१, १
 इंद्रो दधीचो अस्थभिः १, ८४, १३; साम. १७९; ९१३;
 अथर्व. २०, ४१, १; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 इंद्रो दिव इन्द्र इंसो १०, ८९, १०; नि. ७, २
 इंद्रो दिवः प्रतिमानं १०, १११, ५
 इंद्रो दीर्घाय चक्षसे १, ७, ३; साम. ७९९; अथर्व.
 २०, ३८, ६; ४७, ६; ७०, ९; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
 इंद्रो न यो महा कर्माणि ९, ८८, ४
 इंद्रो नेदिष्ठमवसा ६, ५२, ६
 इंद्रो ब्रह्मं द क्रविः ८, १६, ७
 इंद्रो मदाय वावृषे १, ८१, १; साम. ४११; १००२;
 अथर्व. २०, ५६, १
 इंद्रो मधु संभृतमुस्त्रियायां ३, ३९, ६
 इंद्रो महां सिंधुमाशया २, ११, ९
 इंद्रो महा महतो १०, ६७, १२; अथर्व. २०, ९१, १२
 इंद्रो महा महतो १०, १११, ४
 इंद्रो महा रोदसी पप्रथच्छव ८, ३, ६; साम. १५८८; अथर्व.
 २०, ११८, ४
 इंद्रो यज्वने पृणते ६, २८, २; अथर्व. ४, २१, २; तै. ब्रा.
 २, ८, ८, ११
 इंद्रो यातूनामभवत्पराश ७, १०४, २१; अथर्व. ८, ४, २१;
 नि. ३, २०, ६, ३०
 इंद्रो यातो वसितस्य राजा १, ३२, १५; तै. ब्रा. २, ८, ४, ३
 इंद्रो रथाय प्रवतं कृणोति ५, ३१, १
 इंद्रो राजा जगतः ७, २७, ३; अथर्व. १९, ५, १; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ८
 इंद्रो वलं रक्षितारं १०, ६७, ६; अथर्व. २०, ९१, ६
 इंद्रो वसुभिः परि पातु १०, ६६, ३

इंद्रो वा वेदियन्मवं ८, २१, १७
 इंद्रो वाजस्य स्थविरस्य ६, ३७, ५
 इंद्रो विश्वैर्वीर्यैः ३, ५४, १५
 इंद्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः ३, ३४, ३; अथर्व. २०, ११, ३;
 वा. य. ३३, २६
 इंद्रो वृत्रस्य तविषीं १, ८०, १०
 इंद्रो वृत्रस्य दोधतः १, ८०, ५
 इंद्रो हरी युयुजे अश्विना रथं १, १६१, ६
 इंद्रो हर्यतमर्जुनं ३, ४४, ५
 इंधन्वभिर्धेनुभिः २, ३४, ५
 इंधानो अग्निं वनवत् २, २५, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, २
 इंधे राजा समर्थो ७, ८, १; साम. ७०
 इम आ यातमिदवः १, १३७, २
 इम इन्द्र भरतस्य ३, ५३, २४
 इम इन्द्राय सुन्विरे ७, ३२, ४; साम. २९३
 इम उ त्वा पुरुशाक ६, २१, १०
 इम उ त्वा वि चक्षते ८, ४५, १६; साम. १३६
 इमं यज्ञं सहसावनू ३, १, २२
 इमं यज्ञं चनो धा ६, १०, ६
 इमं यज्ञं त्वमस्माकं ४, २०, ३
 इमं यज्ञमिदं वचो १०, १५०, २
 इमं यज्ञमिदं वचो १, ९१, १०
 इमं यम प्रस्तरमा हि १०, १४, ४; अथर्व. १८, १, ६०;
 तै. सं. २, ६, १२, ६
 इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः १, १६४, ३; अथर्व. ९, ९, ३
 इमं विधंतो अपां सधस्थे द्विता २, ४, २
 इमं विधंतो अपां सधस्थे पञ्च १०, ४६, २
 इमं स्तोमं रोदसी ३, ५४, १०
 इमं स्तोमं सक्रतवो २, २७, २
 इमं स्तोममभिष्टये ८, १२, ४
 इमं स्तोममर्हते जातवेदसे १, ९४, १; साम. ६६; १०६४;
 अथर्व. २०, १३, ३
 इमं स्वसौ हृद आ सु तष्टं २, ३५, २
 इमं कामं मंदया गोभिरश्वैः ३, ३०, २०; ३, ५०, ४;
 तै. ब्रा. २, ५, ४, १
 इमं वा वीरो अमृतं ८, २३, १९
 इमं च नो गवेषणं ६, ५६, ५
 इमं जीवेभ्यः परिधिं १०, १८, ४; अथर्व. १२, २, २३;
 वा. य. ३५, १५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ३; तै. आ. ६, १०, २
 इमं जुषस्व गिर्वणः ८, १२, ५
 इमं तं पश्य वृषभस्य १०, १०२, ९; नि. ९, २४

इमं त्रितो भूर्यविदत् १०, ४६, ३
 इमं नराः पर्वतास्तुभ्यमापः ३, ३५, ८
 इमं नरो मरुतः सश्रतानु ७, १८, २५
 इमं नरो मरुतः सश्रता वृधं ३, १६, २
 इमं नु मायिनं हुव ८, ७६, १
 इमं नु सोममंतितो १, २७९, ५; नि. ६, ४
 इमं नो अम उप यज्ञं १०, १२४, १
 इमं नो अग्ने अध्वरं होतः ६, ५२, १२
 इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व ७, ४२, ५
 इमं नो यज्ञममृतेषु ३, २१, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 इममग्ने चमसं मा वि १०, १६, ८; अथर्व. १८, ३, ५३;
 तै. आ. ६, १, ४
 इममंजस्पासुभ्ये १०, ९२, २
 इममिन्द्र गवाशिरं ३, ४२, ७; अथर्व. २०, २४, ७
 इममिन्द्र सुतं पिब १, ८४, ४; साम. ३४४; ९४९
 इममिन्द्रो अदीधरत् १०, १७३, ३; अथर्व. ६, ८७, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ९
 इमसु त्वमथर्ववद् ६, १५, १७
 इमसू पु त्वमस्माकं १, २७, ४; साम. २८; १४९७;
 तै. आ. ४, ११, ८
 इमसू पु वो अतिथिं ६, १५, १
 इमं विभर्मि सुकृतं ते १०, ४४, ९; अथर्व. २०, ९४, ९
 इमं महे विदध्याय ३, ५४, १
 इमं मे गंगे १०, ७५, ५; तै. आ. १०, १, १३; नि. ९, २६
 इमं मे वरुण श्रुधि १, २५, १९; साम. १५८५; वा. य.
 २१, १; तै. ब्रा. २, १, ११, ६
 इमं मे स्तोममश्विना ८, ८५, २
 इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं १०, ७, २
 इमा अभि प्र णोनुमो ८, ६, ७
 इमा अस्यै मतयो वाचो १०, ९१, १२
 इमा अस्य प्रतूर्तयः ८, १३, २९
 इमा इन्द्रं वरुणं मे ४, ४१, ९
 इमा उ त्वा परुषधाना ७, १८, ३
 इमा उ त्वा पुरुतमस्य ६, २१, १
 इमा उ त्वा पुरुषाक ६, २१, १०
 इमा उ त्वा पुरुवसो ८, ३, ३; साम. २५०; १६०७;
 अथर्व. २०, १०४, १; वा. य. ३३, ८१
 इमा उ त्वा शतक्रतो ६, ४५, २५; साम. १४६
 इमा उ त्वा सुतेसुते ६, ४५, २८
 इमा उ वः सुदानवो ८, ७, १९
 इमा उ वां दिविष्टयः ७, ७४, १; साम. ३०४; ७५३
 इमा उ वां ऋमयो मन्यमा ३, ६२, १; नि. ५, ५

इमां वा मित्रावरुणा ७, ३६, २
 इमां सुपूर्या धियं ८, ६, ४३
 इमां गावः सरमेयाः १०, १०८, ५
 इमा गिर आदित्येभ्यो २, २७, १; नि. १२, ३६
 इमा गिरः सवितारं ७, ४५, ४
 इमां खनाम्योपधिं १०, १४५, १; अथर्व. ३, १८, १
 इमां गायत्रवर्तनिं ८, ३८, ६
 इमा जुषेथां सवना ८, ३८, ५
 इमा जुह्वाना युष्मदावनो ७, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 इमां च नः पृथिवीं ३, ५५, २१
 इमा ते वाजिज्ञव मार्जानानि १, १६३, ५; वा. य. २९, १६;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 इमा धाना घृतस्नुवो १, १६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १०
 इमा नारीरविधवाः १०, १८, ७; अथर्व. १२, २, ३१;
 १८, ३, ५७; तै. आ. ६, १०, २
 इमानि त्रीणि विष्टपा ८, ९१, ५
 इमानि वां भागधेयानि ८, ५९, १
 इमा नु कं भुवना १०, १५७, १; साम. ४५२; १११०
 अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४; वा. य. २५, ४६;
 तै. आ. १, २७, १
 इमां त इन्द्र सुष्टुतिं ८, १२, ३१
 इमां ते धियं प्र भरे महोमहीम् १, १०२, १; वा. य. ३३, २९;
 तै. ब्रा. २, ७, १३, ४
 इमां ते वाचं वसूयंत आयवो १, १३०, ६
 इमां त्वमिन्द्र मीद्वः १०, ८५, ४५
 इमां धियं शिक्षमाणस्य देव ८, ४२, ३; तै. सं. १, २, २, २
 इमां धियं सप्तशीर्ष्णाम् १०, ६७, १; अथर्व. २०, ९१, १
 इमा ब्रह्म बृहद्विवो १०, १२०, ८; अथर्व. ५, २, ८;
 २०, १०७, ११
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः ३, ४१, ३; अथर्व. २०, २३, ३
 तै. ब्रा. २, ४, ६, २; नि. ४, १९
 इमा ब्रह्म सरस्वति २, ४१, १८
 इमा ब्रह्माणि वर्धना ५, ७३, १०
 इमा ब्रह्मैन्द्र तुभ्यं शंसि १०, १४८, ४
 इमामग्ने शरणिं मीमृषः १, ३१, १६; अथर्व. ३, १५, ४;
 नि. ६, २०
 इमा सु पु सोमसुतिमुप नः ७, ९३, ६
 इमामू नु कवितमस्य ५, ८५, ६; नि. ६, १३
 इमामू पु प्रभृतिं सातये धाः ३, ३६, १
 इमामू ष्वासुरस्य ५, ८५, ५
 इमां प्रत्नाय सुष्टुतिं १०, ९१, १३

इमां म इन्द्र सुष्टुतिं ८, ६, ३२
 इमां मे अग्ने सामिधं जुषस्व १०, ७०, १
 इमां मे अग्ने समिधमिमां २, ६, १
 इमां मे मरुतो गिरं ८, ७, ९
 इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने १, ११४, २; वा. य. १६, ४८;
 तै. सं. ४, ५, १०, १
 इमा रुद्राय स्थिरधन्वने ७, ४६, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८;
 नि. १०, ६
 इमास्त इन्द्र पृथयो ८, ६, १९; साम. १८७
 इमे चित्तव मन्यवे १, ८०, ११
 इमे चेतारो अनृतस्य भूरेः ७, ६०, ५
 इमे जीवा वि मृतैः १०, १८, ३; अथर्व. १२, २, २२; तै. आ.
 ६, १०, २
 इमे त इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत १, ५७, ४; साम. ३७३;
 अथर्व. २०, १५, ४
 इमे त इन्द्र सोमाः ८, २, १०
 इमे तुरुं मरुतो ७, ५६, १९; तै. ब्रा. २, ८, ५, ६
 इमे दिवो अनिमिषा ७, ६०, ७; नि. ६, २०
 इमे नरो वृत्रहृत्पु ७, १, १०
 इमे भोजा अंगिरसो ३, ५३, ७
 इमे मा पीता यशसे उरुव्यवः ८, ४८, ५
 इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ७, ६०; ६
 इमे यामासस्त्वद्रिगभूवन् ५, ३, १२
 इमे ये ते सु वायो बाह्वोजसः १, १३५, ९
 इमे ये नार्याङ् न परः १०, ७१ ९
 इमे रथं चिन्मरुतो ७, ५६, २०
 इमे वां सोमा अप्स्वा सुता १, १३५, ६
 इमे विप्रस्य वेधसो ८, ४३, १
 इमे सोमास इन्द्रवः १, १६, ६
 इमे हि ते कारवो वावशुर्थि ८, ३, १८
 इमे हि ते ब्रह्मकृतः ७, ३२, २; साम. १६७६
 इमो अग्ने वीततमानि ७, १, १८; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 इमौ देवौ जायमानौ जुषंत २, ४०, २; तै. सं. १, ८, २२, ५
 इयं या नीच्यर्किणी ८, १०१, १३
 इयं वामस्य मन्मन ७, ९४, १; साम. ९१६
 इयं वामह्ने शृणुतं १०, ३९, ६
 इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिः ७, ९७, ९
 इयं विसृष्टिर्यत आ १०, १२२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ६
 इयं वेदिः परो अंतः १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १४;
 वा. य. २३, ६२
 इयं शुग्मेभिर्विसखा ६, ६१, २; तै. ब्रा. २, ८, २, ८; नि. २, २४

इयं सा भूया उषसामिव क्षाः १०, ३१, ५
 इयं सा वो अस्मे दीधितिः १, १८६, ११
 इयत्तकः कुपुंभकः १, १९१, १५
 इयत्तिका वाकुंतिका १, १९१, ११
 इयं त इन्द्र गिर्वणो ८, १३, ४
 इयं त ऋषियावती ८, १२, १०
 इयं ते नव्यसी मतिः ८, ७४, ७
 इयं ते पूषन्ना घृणे ३, ६२, ७
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां ७, ६०, १२; ६१, ७
 इयं न उक्ता प्रथमासु १०, ३५, ४
 इयमददाद्रभसं ६, ६१, १
 इयमिन्द्रं वरुणमष्टमे गीः ७, ८४, ५; ८५, ५
 इयमु ते अनुष्टुतिः ८, ६३, ८
 इयमेषा मृतानाम् १०, ७४, ३
 इयं मद्रां प्र स्तृणीते ६, ६७, २
 इयं मनीषा इयमश्विना गीः ७, ७०, ७; ७१, ६
 इयं मनीषा बृहती बृहंतः ७, ९९, ६
 इयं मे नाभिरिह मे १०, ६१, १२
 इरज्यन्नमे प्रथयस्व १०, १४०, ४; साम. १८१९;
 वा. य. १२, १०९; तै. सं. ४, २, ७, २
 इरावती धेनुमती ७, ९९, ३; वा. य. ५, १६; तै. सं.
 १, २, १३, १; तै. आ. १, ८, २
 इरावतीर्वरुण धेनवो वां ५, ६९, २
 इषं तोकाय नो दधत् ९, ६५, २१; साम. ९९६
 इषं दुहन्सुदुधां १०, १२२, ६
 इषमूर्जं च पिन्वस ९, ६३, २
 इषमूर्जमभ्यवां ९, ९४, ५
 इषमूर्जं पवमान ९, ८६, ३५
 इषा मंदस्वादु ते ८, ८२, ३
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य ८, ४८, ७; नि. ४, ७
 इषुर्न धन्वन्प्रति ९, ६९, १
 इषुर्न श्रिय इषुधेः १०, ९५, ३
 इषे पवस्व धारया ९, ६४, १३; साम. ५०५; ८४१
 इष्कर्तारमध्वरस्य १०, १४०, ५; साम. १८२०; वा. य.
 १२, ११०; तै. सं. ४, २, ७, ३
 इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृत ८, ९९, ८
 इष्कृताहावमवतं १०, १०१, ६; तै. सं. ४, २, ५, ५
 इष्कृतिर्नाम वो माता १०, ९७, ९; वा. य. १२, ८३;
 तै. सं. ४, ५, ६, २
 इष्टा होत्रा असृक्षत ८, ९३, २३; साम. १५१
 इष्यन्वाचमुप वक्तेव ९, ९५, ५

इह त्या पुरुभूतमा देवा ८, २२, ३
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु ५, ७३, २
 इह त्या सधमाद्या युजानः ८, १३, २७; नि. ६, २१
 इह त्या सधमाद्या हरी ८, ३२, २९; ९३, २४
 इह त्वं सुनो सहसो नो ४, २, २
 इह त्वष्टारमग्रियं १, १३, १०; तै. सं. ३, १, ११, १
 इह त्वा गोपरीणसा ८, ४५, २४; साम. ७३३; अथर्व.
 २०, २२, ३
 इह त्वा भूर्य चरेदुप ४, ४, ९; तै. सं. १, २, १४, ४
 इह प्रजामिह रयिं ४, ३६, ९
 इह प्रब्रूहि यतमः १०, ८७, ८; अथर्व. ८, ३, ८
 इह प्रयाणमस्तु वां ४, ४६, ७
 इह म्रियं प्रजया ते १०, ८५, २७; अथर्व. १४, १, २१;
 नि. ३, २१
 इह ब्रवीतु य ईमंग वेद १, १६४, ७; अथर्व. ९, ९, ५
 इह श्रुत इन्द्रो अस्मे १०, २२, २; नि. ६, २३
 इहागतं वृषण्वसू ८, ७३, १०
 इह तिस्रः परावतः ८, ३२, २२
 इहेन्द्राग्नी उप ह्वये १, २१, १
 इहेन्द्राणीमुप ह्वये १, २२, १२; नि. ९, ३४
 इहेव शृण्व एषां १, ३७, ३; साम. १३५
 इहेह जाता समवावशीतां १, १८१, ४; नि. १२, ३
 इहेह यद्वां समना ४, ४३, ७; ४४, ७; अथर्व. २०, १४३, ७
 इहेह वः स्वतवसः ५, ५९, ११; तै. आ. १, ४, ३
 इहेह वो मनसा बंधुता ३, ६०, १
 इहेव स्तं मा वि यौष्टं १०, ८५, ४२; अथर्व. १४, १, २२;
 नि. १, १६
 इहेवैधि माप ज्योष्ठाः १०, १७३, २; अथर्व. ६, ८७, २;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ८
 इहोप यात शवसो नपातः ४, ३५, १
 ईक्षे रायः क्षयस्य ४, २०, ८
 ईक्ष्यंतीरपस्युवो १०, १५३, १; साम. १७५; अथर्व.
 २०, ९३, ४
 ईजानमिह्यौर्गुतां वसुः १०, १३२, १
 ईजे यज्ञेभिः शशमे ६, ३, २
 ईळते त्वामवस्यवः १, १४, ५
 ईळानायावस्यवे २, ६, ६
 ईळितो अम आ वह १, १४२, ४
 ईळितो अम आ वह ५, ५, ३
 ईळितो अमे मनसा नः २, ३, ३

ईळिष्वा हि प्रतीव्यं ८, २३, १; साम. १०३
 ईळे अग्निं विपश्चितं ३, २७, २; तै. ब्रा. २, ४, २, ४
 ईळे अग्निं स्ववसं ५, ६०, १ अथर्व. ७, ५०, ३; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, ४
 ईळे गिरा मनुर्हितं ८, १९, २१
 ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिः ३, १, १५
 ईळे छावापृथिवी पूर्वचित्तये १, ११२, १
 ईळैन्यं वो असुरं ७, २, ३
 ईळैन्यः पवमानो ९, ५, ३
 ईळैन्यो नमस्यः ३, २७, १३; साम. १५३८; अथर्व.
 २०, १०२, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 ईळैन्यो वो मनुषो ७, ९, ४
 ईयिवांसमति स्त्रियः ३, ९, ४
 ईयुरथं न न्यथं ७, १८, २
 ईयुर्गावो न यवसाद् ७, १८, १०
 ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् १, ११३, ११; तै. सं. १, ४, ३३, १;
 तै. आ. ३, १८, १
 ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमा १, १६३, १०; वा. य. २९, २१;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४; नि. ४, १३
 ईर्मान्यद्वेषे धायि ५, ७३, ३
 ईशान इमा भुवनानि ९, ८६, ३७; साम. ९५७
 ईशानकृतो धुनयो १, ६४, ५
 ईशानाय प्रहृतिं यस्त आ न ७, ९०, २
 ईशाना वार्याणां १०, ९, ५; अथर्व. १, ५, ४; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ५; तै. आ. ४, ४२, ४
 ईशानासो ये दधते स्वर्गः ७, ९०, ६
 ईशिषे वार्यस्य हि ८, ४४, १८; साम. १५३३
 ईशे यो विश्वस्या देववीतेः १०, ६, ३
 ईशे ह्यग्निरमृतस्य ७, ४, ६
 उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ७, २६, २; तै. सं. १, ४, ४६, १
 उक्थं चन शस्यमानं ८, २, १४; साम. २२५; १८०५
 उक्थभृतं सामभृतं ७, ३३, १४
 उक्थमिन्द्राय शस्यं १, १०, ५; साम. ३६३
 उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां ८, ९६, ११
 उक्थेभिरवागवसे १, ४७, १०
 उक्थेभिर्बृहन्तमा ७, ९४, ११; वा. य. ३३, ७६
 उक्थेष्विन्नु शूर येषु २, ११, ३
 उक्षंते अथा अल्यौ इव २, ३४, ३
 उक्षाज्ञाय वशाज्ञाय ८, ४३, ११; अथर्व. ३, २१, ६;
 २०, १, ३; तै. सं. १, ३, १४, ७

उक्षा सहाँ अभि चवक्ष एने १, १४६, २
 उक्षा मिमाति प्रति ९, ६९, ४; साम. १३७२
 उक्षा समुद्रो अरुषः ५, ४७, ३; वा. य. १७, ६०; तै. सं.
 ४, ६, ३, ३
 उक्षेव यूथा परियन् ९, ७१, ९
 उक्ष्णो हि मे पंच दश १०, ८६, १४; अथर्व. २०, १२६, १४
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सास ८, ६१, १२
 उग्रं व ओजः स्थिरा ७, ५६, ७
 उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम ८, ४९, ६
 उग्रबाहुर्भक्ष कृत्वा पुरंदर ८, ६१, १०
 उग्रस्तुराषाळभि भूलोजा ३, ४८, ४
 उग्रा इव प्रवहंतः समा यमुः १०, ९४, ६
 उग्रा विघनिना मृध ६, ६०, ५; साम. ८५४; वा. य. ३३, ६१
 उग्रा संता हवामह १, २१, ४
 उग्रेष्व शूर इन्दु २, ११, १७
 उग्रो जज्ञे वीर्याय ७, २०, १
 उग्रो वां ककुहो ययिः ५, ७३, ७
 उचध्ये वपुषि यः स्मराद् ८, ४६, २८
 उच्चा ते जातमंधसो ९, ६१, १०; साम. ४६७; ६७२;
 वा. य. २६, १६
 उच्चा दिवि दक्षिणावंतो १०, १०७, २
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर १, २८, ९
 उच्छुष्मा ओषधीनां १०, ९७, ८; वा. य. १२, ८२;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 उच्छोचिषा सहसस्पुत्र ३, १८, ४
 उच्छ्रयस्व वनस्पते ३, ८, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 उच्छ्रवंचमाना पृथिवी १०, १८, १२; अथर्व. १८, ३, ५१;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छ्रवंचस्व पृथिवि १०, १८, ११; अथर्व. १८, ३, ५०;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छंती या कृणोति मंहना ७, ८१, ४
 उच्छंतीरघ चितयंत ४, ५१, ३
 उच्छंत्यां मे यजता ५, ६४, ७
 उच्छन्नुषसः सुदिना अरिमाः ७, ९०, ४
 उच्छा दिवो दुहितः ६, ६५, ६
 उजातमिन्द्र ते शव ८, ६२, १०
 उजायतां परशुः १०, ४३, ९; अथर्व. २०, १७, ९
 उत ऋतुभिर्ऋतुपाः ३, ४७, ३
 उत कण्वं नृषदः १०, ३१, ११
 उत गाव इवादंति १०, १४६, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६
 उत मा अमिरध्वर ४, ९, ४

उत मा व्यंतु देवपत्नीः ५, ४६, ८; अथर्व. ७, ४९, २; तै. ब्रा.
 ३, ५, १२, १; नि. १२, ४६
 उत घा नेमो अस्तुतः ५, ६१, ८
 उत घा स रथीतमः ६, ५६, २
 उत ते सुष्टुता हरी ८, १३, २३
 उत त्वं वीरं धनसामृजीषिणं ८, ८६, ४
 उत त्वं चमसं नवं १, २०, ६
 उत त्वदा स्वव्यं ८, ६, २४; तै. ब्रा. २, ७, १३, २
 उत त्वद्वां जुरते ७, ६८, ६
 उत त्वजो मारुतं शर्ध ५, ४६, ५
 उत त्वं पुत्रममुवः ४, ३०, १६
 उत त्वं भुज्युमश्विना सखा ७, ६८, ७
 उत त्वा तुर्वशायदू ४, ३०, १७
 उत त्वा दैन्या मिषजा ८, १८, ८; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ५
 उत त्वा मे यशसाश्वतनायै १, १२२, ४; नि. ६, २१
 उत त्वा मे रौद्रावर्चिमन्ता १०, ६१, १५
 उत त्वा मे हवमा जग्म्यातं ६, ५०, १०
 उत त्वा यजता हरी ४, १५, ८
 उत त्वा सद्य आर्या ४, ३०, १८
 उत त्वा हरितो दश ९, ६३, ९; साम. १२१८
 उत त्वे देवी सुभगे २, ३१, ५
 उत त्वे नः पर्वतासः सुशस्त ५, ४६, ६
 उत त्वे नो मरुतो ७, ३६, ७
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टाः ५, ३३, १०
 उत त्वे मा पौरुक्षस्य सूरैः ५, ३३, ८
 उत त्वे मा मारुताश्वस्य ५, ३३, ९
 उत त्वं सख्ये स्थिरपीतं १०, ७१, ५; नि. १, ८, २०
 उत त्वं सूनो सहसो ६, ५०, ९
 उत त्वः पश्यन्न ददर्श १, ७१, ४; नि. १, ८, १९
 उत त्वं मघवञ्छृणु ८, ४५, ६
 उत त्वाग्ने मम स्तुतो ८, ४३, १७
 उत त्वा धीतयो मम ८, ४४, २२
 उत त्वा नमसा वयं ८, ४३, १२
 उत त्वा बधिरं वयं ८, ४५, १७
 उत त्वा भृगुवच्छुचे ८, ४३, १३
 उत त्वा मदिते महि ८, ६७, १०
 उत त्वामरुणं वयं ९, ४५, ३
 उत त्वा स्त्री शशीयसी ५, ६१, ६
 उत दासं कौलितरं ४, ३०, १४
 उत दासस्य वर्चिनः ४, ३०, १५
 उत दासा परिविषे १०, ६२, २

उत देवा अवहितं १०, १३७, १; अथर्व. ४, १३, १
 उत द्यावापृथिवी क्षत्र ६, ५० ३
 उत धुमन्सुवीर्यं १, ७४, २
 उत द्वार उशतीः ७, १७, २
 उत न ईं खष्टा गन्त्वच्छास्त्र १, १८६, ६
 उत न ईं मतयोऽश्वयोगाः १, १८६, ७
 उत न ईं मरुतो बृद्धसेना १, १८६, ८
 उत न एना पवया ९, २७, ५३; साम. ११०५
 उत नृ एषु नृषु ७, ३४, १८
 उत नः कर्णशोभमाना ८, ७८, ३
 उत नः पितुमा भर ८, ३२, ८
 उत नः प्रिया प्रियासु ६, ६१, १०; साम. १४६१; तै. ब्रा.
 २, ४, ६, १
 उत नः सिंधुरपां ८, २५, १४
 उत नः सुत्रात्रो देव गोपाः ६, ६८, ७
 उत नः सुयोत्मा जीराश्वः १, १४१, १२
 उत नः सुभगां अरिः १, ४, ६; अथर्व. २०, ६८, ६
 उत नूनं यदिद्रियं ४, ३०, २३
 उत नो गोमतस्कृधि ८, ३२, ९
 उत नो गोमतीरिष आ वहा ५, ७९, ८
 उत नो गोमतीरिष उत ८, ५, ९
 उत नो गोमतीरिषो विश्वा ९, ६२, २४; साम. १०६३
 उत नो गोविदश्ववित् ९, ५५, ३; साम. ९७७
 उत नो गोषणिं धियं ६, ५३, १०; साम. १५९३
 उत नो दिव्या इष ८, ५, २१
 उत नो देव देवान् ८, ७५, २; तै. सं. २, ६, ११, १
 उत नो देवावश्विना १०, ९३, ६
 उत नो देव्यदितिः ८, २५, १०
 उत नो धियो गोअग्राः १, ९०, ५
 उत नो नक्तमपां १०, ९३, ५
 उत नो ब्रह्मज्ञविष ३, १३, ६
 उत नो रुद्रा चिन्मृळत १०, ९३, ७
 उत नो वाजसातये ९, १३, ४, साम. ११९०
 उत नो विष्णुरुत वातो अस्मि ५, ४६, ४
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणोतु ६, ५०, १४; वा. य. ३४, ५३;
 नि. १२, ३३
 उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमयस्कः १, १८६, ५
 उत प्रधिसुदहज्ञस्य १०, १०२, ७
 उत प्र पिप्य ऊधरज्यायाः ९, ९३, ३; साम. १४२०
 उत प्रहामतिदीव्या १०, ४२, ९; अथर्व. ७, ५०, ६; १०, ८९, ९
 उत ब्रह्मण्या वयं ८, ६, ३३

उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्य ५, २९, ३
 उत ब्रुवंतु जंतव १, ७४, ३; साम. १३८२; तै. सं.
 ३, ५, ११, ४
 उत ब्रुवंतु नो निदो १, ४, ५; अथर्व. २०, ६८, ५
 उत म ऋज्रे पुर यस्य ६, ६३, ९
 उत मन्ये पितुरद्बुहो १, १५२, २
 उत माता बृहद्दिवा १०, ६४, १०
 उत माता महिषमन्ववेन ४, १८, ११; तै. सं. ३, २, ११, ३
 उत मे प्रथियोर्वयियोः ८, १९, ३७; नि. ४, १५
 उत मे रपथुवतिः ५, ६१, ९
 उत मे वोचतादिति ५, ६१, १८
 उत यासि सवितस्त्रीणि ५, ८१, ४
 उत यो मानुषेष्वा १, २५, १५
 उत योषणे दिव्ये मही ७, २, ६
 उत वः शंसमुशिजा २, ३१, ६
 उत वा उ परि वृणक्षि १०, १४२, ३
 उत वां विश्वु मद्यास्वंधो १, १५३, ४; नि. ४, १९
 उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं ४, ३८, २
 उत वात पितासि न १०, १८६, २
 उत वा यः सहस्य प्र विद्वान् १, १४७, ५
 उत वा यस्य वाजिनो १, ८६, ३
 उत वा यो नो मर्चयाद् २, २३, ७
 उत व्रतानि सोम ते १०, २५, ३
 उत शुष्णस्य धृष्णुया ४, ३०, १३
 उत सखास्यश्विनोरुत ४, ५२, ३; साम. १७२७
 उत सिंधुं विबाल्यं ४, ३०, १२
 उत सु त्ये पयोवृधा ८, २, ४२
 उत स्तुतासो मरुतो ७, ५७, ६
 उत स ते परुष्ण्यां ५, ५२, ९; नि. ५, ५
 उत स ते वनस्पते १, २८, ६
 उत स दुर्गुभीयसे ५, ९, ४
 उत स यं शिशुं यथा ५, ९, ३
 उत स राशिं परि ९, ८७, ९
 उत स सन्न हर्यतस्य १०, २६, १०; अथर्व. २०, ३१, ५
 उत सा सद्य ह्यपरि ४, ३१, ८
 उत सासु प्रथमः सरिष्य ४, ३८, ६
 उत सास्य तन्यतोरिव ४, ३८, ८
 उत सास्य द्रवतस्तुर ४, ४०, ३; वा. य. ९, १५, तै. सं.
 १, ७, ८, ३
 उत सास्य पनयंति ४, ३८, ९
 उत सा हि त्वामाहुः ४, ३१, ७

उत स्मै न वस्त्रमथि नत्ता ४, ३८, ५; नि. ४, २४
 उत स्य देवः सविता ६, ५०, १३
 उत स्य देवो भुवनस्य २, ३१, ४
 उत स्य न इन्द्रो विश्व २, ३१, ३
 उत स्य न उशिजामुर्विया १०, ९२, १२
 उत स्य वाजी क्षिपणिं ४, ४०, ४; वा. य. ९, १४; तै. सं.
 १, ७, ८, ३; नि. २, २८
 उत स्य वाजी सङ्हरिर्कृता ४, ३८, ७
 उत स्य वाज्यरूपः ५, ५६, ७
 उत स्या नः सरस्वती घोरा ६, ६१, ७
 उत स्या नः सरस्वती जुषाणोप ७, ९५, ४
 उत स्या नो दिवा ८, १८, ७; साम. १०२; तै. ब्रा.
 ३, ७, १०, ४
 उत स्या वां रुशतो बप्ससो १, १८१, ८
 उत स्या वां मधुमन्मक्षिकार १, ११९, ९
 उत स्या श्वेतयावरी ८, २६, १८
 उत स्वया तन्वा ३ सं वदे तत् ७, ८६, २
 उत स्वराजे अदितिः स्तोमं ८, १२, १४
 उत स्वराजो अदितिः ७, ६६, ६; साम. १३५३
 उत स्वस्य अरात्यः ९, ७९, ३
 उत स्वानासो दिवि ५, २, १०; तै. सं. १, २, १४, ७
 उतादः परुषे गवि ६, ५६, ३; नि. २, ६
 उताभये पुरुहूत श्रवोभिः ३, ३०, ५; नि. ६, १; ७, ६
 उतायातं संगवे प्रातः ५, ७६, ३; साम. १७५४
 उतालब्धं स्पृणुहि १०, ८७, ७; अथर्व. ८, ३, ७
 उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति २, २४, १३
 उतासि मैत्रावरुणो ७, ३३, ११; नि. ५, १४
 उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा ९, १०७, २०; साम. ९२३
 उतेदानीं भगवन्तः ७, ४१, ४; अथर्व. ३, १६, ४; वा. य.
 ३४, ३७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ८
 उतेशिपे प्रसवस्य ५, ८१, ५
 उतो घा ते पुरुष्या ७, २९, ४
 उतो नो अस्य कस्यचित् ५, ३८, ४
 उतो नो अस्या उपसो जुपेत १, १३१, ६; अथर्व. २०, ७२, ३
 उतो न्वस्य जोषमौ ८, ९४, ६; साम. १७८७
 उतो न्वस्य यस्पदं ८, ७२, १८
 उतो न्वस्य यन्महत् ८, ७२, ६
 उतो पतिर्य उच्यते ८, १३, ९
 उतो पितृभ्यां प्रविदानु ३, ७, ६
 उतो स मह्यमिन्दुभिः १, २३, १५
 उतो सहस्रभर्णसं ९, ६४, २६

उतो हि वां रत्नधेयानि ७, ५३, ३
 उतो हि वां दान्ना संति ४, ३८, १
 उतो हि वां पूर्या आ विविद्र ३, ५४, ४
 उत्तराहमुत्तरः १०, १४५, ३; अथर्व. ३, १८, ४
 उत्तानपर्णे सुभगे १०, १४५, २; अथर्व. ३, १८, २
 उत्तानायामजनयन् २, १०, ३
 उत्तानायामव भरा ३, २९, ३; वा. य. ३४, १४
 उत्तिष्ठाव पश्यते १०, १७९, १; अथर्व. ७, ७२, १
 उत्तिष्ठ नूनमेषां ५, ५६, ५
 उत्तिष्ठन्नोजसा सह ८, ७६, १०; साम. ९८८; अथर्व.
 २०, ४२, ३; वा. य. ८, ३९; तै. सं. १, ४, ३०, १
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १, ४०, १; वा. य. ३४, ५६; तै. आ.
 ४, २, २
 उत्तिष्ठसि स्वाहुतो १०, ११८, २
 उत्ते बृहन्तो अर्चयः ८, ४४, ४; साम. १५४१
 उत्ते वयश्चिद्रसतेरपसन् १, १२४, १२; ६, ६४, ६
 उत्ते शतान्मघवन्नुच्च भूय १, १०२, ७
 उत्ते शुष्मा जिहतां १०, १४२, ६
 उत्ते शुष्मास ईरते ९, ५०, १; साम. १२०५
 उत्ते शुष्मासो अस्थुः ९, ५३, १; साम. १७१४
 उत्ते स्नामि पृथिवीं १०, १८, १३; अथर्व. १८, ३, ५२;
 तै. आ. ६, ७, १
 उ खा मदंतु स्तोमाः ८, ६४, १; साम. १९४; १३५४;
 अथर्व. २०, ९३, १
 उत्पुस्तस्सूर्य १, १९१, ८; अथर्व. ५, २३, ६
 उत्पूषणं युवामहे ६, ५७, ६
 उत्सूर्यो बृहदचीष्यश्रेत् ७, ६२, १
 उत्स वातो वहति १०, १०२, २
 उदगादयमादित्यो १, ५०, १३; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २३
 उदमे तव तद् घृतात् ८, ४३, १०
 उदमे तिष्ठ प्रत्यातनुष्व ४, ४४, ४; वा. य. १३, १२; तै. सं.
 १, २, १४, २
 उदग्ने भारत शुमत ६, १६, ४५; साम. १३८५
 उदग्ने शुचयस्तव ८, ४४, १७; साम. १५३४; तै. सं.
 १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; २, ४, १४, ४
 उदपप्तदसौ सूर्यः १, १९१, ९; अथर्व. ६, ५२, १
 उदपप्तन्नरुणा भानवो वृथा १, ९२, २; साम. १७५६
 उदमुतो न वयो १०, ६८, १; अथर्व. २०, १६, १; तै. सं.
 ३, ४, ११, ३
 उदभाणीव स्तनयन् ६, ४४, १२
 उदसौ सूर्यो अगात् १०, १५९, १; अथर्व. १, २९, ५

उदस्तंभीत्समिधा ३, ५, १०
 उदस्य बाहू शिथिरा ७, ४५, २
 उदस्य शुष्मान्जानुः ७, ३४, ७
 उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वा ७, १६, ३; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 उदस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो ८, २३, ४
 उदातैर्जिह्वे वृहद् ९, ५, ५
 उदानस्ककुहो दिवं ८, ६, ४८
 उदावता त्वक्षसा ६, १८, ९
 उदिता यो निदिता वेदिता ८, १०३, ११
 उदिन्वस्य रिच्यते ७, ३२, १२; अथर्व. २०, ५९, ३
 उदीरतां सुनृता उत १, १२३, ६
 उदीरतामवर उत १०, १५, १; अथर्व. १८, १, ४४;
 वा. य. १९, ४९; तै. ब्रा. २, ६, १२, ३; नि. ११, १८
 उदीरय कवितमं ५, ४२, ३
 उदीरयथा मरुतः ५, ५५, ५; तै. सं. २, ४, ८, २
 उदीरयन्त वायुभिः ८, ७, ३
 उदीरय पितरा १०, ११, ६; अथर्व. १८, १, २३; नि. ३, १६
 उदीराथामृतायते ८, ७३, १
 उदीरध्वं जिवो असुः १, ११३, १६
 उदीर्ध्वं नार्यमि १०, १८, ८; अथर्व. १८, ३, २; तै. आ. ६, १, ३
 उदीर्ध्वान्तः पतिष्वती १०, ८५, २१; अथर्व. १४, २, ३३
 उदीर्ध्वान्तो विश्वावसो १०, ८२, २२; अथर्व. १४, २, ३३;
 श. ब्रा. १४, ९, ४, १८
 उदु ज्योतिरमृतं ७, ७६, १; नि. ११, १०
 उदु तिष्ठ सवितः श्रुधि ७, ३८, २
 उदु तिष्ठ स्वधावर ८, २३, ५; वा. य. ११, ४१; तै. सं.
 ४, १, ४, १
 उदुत्तमं वरुण १, २४, १५; अथर्व. ७, ८३, ३; १८, ४, ६९;
 वा. य. १२, १२; तै. सं. १, ५, ११, ३; ४, २, १, ३;
 नि. २, १३
 उदुत्तमं मुमुग्धि नो १, २५, २१; तै. ब्रा. २, ४, २, ६
 उदु त्यच्चक्षुर्मही ६, ५१, १
 उदु त्यं जातवेदसं १, ५०, १; साम. ३१; अथर्व. १३, २, १६;
 २०, ४७, १३; वा. य. ७, ४१, ८, ४१, ३३, ३१;
 तै. सं. १, २, ८, २; ४, ४३, १; नि. १२, १५
 उदु त्यदर्शतं वपुः ७, ६६, १४
 उदु त्ये अरुणस्तव ८, ७, ७
 उदु त्ये मधुमत्तमा गिरा ८, ३, १५, साम. २५१; १३६२;
 अथर्व. २०, १०, १; ५९, १
 उदु त्ये सूनवो गिरः १, ३७, १०; साम. २२१
 उदु ब्रह्माण्यैरत ७, २३, १; साम. ३३०; अथर्व. २० १२, १

उदु श्रिय उपसो ६, ६४, १
 उदु षुतः समिधा ३, ५, २
 उदु ष्य देवः सविता दमूना ६, ७१, ४
 उदु ष्य देवः सविता ययाम ७, ३८, १
 उदु ष्य देवः सविता सवाय २, ३८, १
 उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया ६, ७१, १
 उदु ष्य वः सविता ८, २७, १२
 उदु ष्य शरणे दिवो ८, २५, १९
 उदु स्तोमासो अश्विनोः ७, ७२, ३
 उदु स्त्रियाः सृजते सूर्याः ७, ८१, २; साम. ७५२; तै. ब्रा.
 ३, १, ३, २
 उदु स्वानेभिरीरत ८, ७, १७
 उदू अर्यो उपक्तेव ६, ७१, ५
 उदू पु णो वसो महे ८, ७०, ९
 उद्गा आजदङ्गिरोभ्य ८, १४, ८; साम. १६४१; अथर्व.
 २०, २८, २; ३९, ३
 उद्गातेव शकुने २, ४३, २
 उद्देदमि श्रुतामघं ८, ९३, १; साम. १२५; १४५०;
 अथर्व. २०, ७, १
 उद् घामिवेत् तृष्णजो ७, ३३, ५
 उद्धर्षय मघवन् १०, १०३, १०; साम. १८५८; वा. य.
 १७, ४२; तै. सं. ४, ६, ४, ४
 उद्गो हृदमपिबज्जहृषाणः १०, १०२, ४
 उद् बुध्यध्वम् १०, १०१, १
 उद्यत् सहः सहस ५, ३१, ३
 उद्यदिन्द्रो महते दानवाय ५, ३२, ७
 उद्यद् ब्रह्मस्य विष्टपं ८, ६९, ७; अथर्व. २०, ९२, ४
 उद्यन्नद्य मित्रमह १, ५०, ११; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २२
 उद्यम्यमीति १, ९५, ७
 उद्यस्य ते नवजातस्य ७, ३, ३; साम. १२२१
 उद्ग ऊर्मिः शम्या ३, ३३, १३; अथर्व. १४, २, १६
 उद्गस्वस्मा अकृणोतना १, १६१, ११; नि. ११, १६
 उद्गन्दनमैरतम् १, ११८, ६
 उद्गयं तमसस्पति १, ५०, १०; अथर्व. ७, ५३, ७; वा. य.
 २०, २१, २७, १०; ३५, १४; ३८, २४; तै. सं. ४, १, ७, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ९; ६, ६, ४; तै. आ. ६, ३, २
 उद्गां चक्षुर्वरुण ७, ६१, १
 उद्गां पृक्षासो मधुमन्त ईरते ४, ४५, २
 उद्गां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुः ७, ६०, ४
 उद्गृहा रक्षः सह ३, ३०, १७; नि. ६, ३
 उद्देति प्रसवीता जनानां ७, ६३, २

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः ७, ६३, १
 उनत्ति भूमिं पृथिवीं ५, ८५, ४
 उन्मदिता मौनेयेन १०, १३६, ३
 उन्मध्व ऊर्मिर्वनना ९, ८६, ४०
 उन्मा पीता अयंसत १०, ११९, ३
 उन्मा ममंद वृषभो २, ३३, ६
 उप क्रमस्वा भर ८, ८१, ७
 उप क्षत्रं पृचीत हति १, ४०, ८
 उप क्षरंति सिंधवो मयोऽनुवः १, १२५, ४; तै.सं. १, ८, २२, ४
 उपक्षेतारस्तव सुमणीते ३, १, १६
 उप च्छायामिव घृणेः ६, १६, ३८; तै. ब्रा. २, ४, ४, ६
 उप ते गा इवाकरं १०, १२७, ८; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 उप तेऽधां सहमाना १०, १४५, ६; अथर्व. ३, १८, ६
 उप ते स्तोमान्पशुपा इवाकरं १, ११४, ९
 उप त्मन्या वनस्पते १, १८८, १०
 उप त्या वह्नी गमतो विशङ्गः ७, ७३, ४
 उप त्रितस्य पाध्योः ९, १०२, २; साम. १०१४
 उप त्वा कर्मन्तूतये ८, २१, २; साम. ७०९; अथर्व.
 २०, १४, २; ६२, २
 उप त्वाप्ते दिवेदिवे १, १, ७; साम. १४; वा. य. ३, २२;
 तै. सं. १, ५, ६, २
 उप त्वा जामयो गिरो ८, १०२, १३; साम. १३; १५७०;
 तै. ब्रा. १, ८, ८, १
 उप त्वा जुहोः मम ८, ४४, ५; साम. १५४२
 उप त्वा रण्वसंशः ६, १६, ३७; साम. १७०५
 उप त्वा सातये नरो ७, १५, ९
 उप नः पितवा चर १, १८७, ३
 उप नः सवना गहि १, ४, २; साम. १०८८; अथर्व.
 २०, ५७, २; ६८, २
 उप नः सुतमागतम् ५, ७१, ३
 उप नः सुतमा गहि सोमं ३, ४२, १; अथर्व. २०, २४, १
 उप नः सुतमा गहि हरिभिः १, १६, ४
 उप नः सूनवो गिरः ६, ५२, ९; साम. १५९५; वा. य.
 ३३, ७७; तै. सं. २, ४, १४, ५
 उप नो देवा अवसा गमंतु १, १०७, २
 उप नो यातमथिना ८, २६, ७
 उप नो वाजा अध्वर ४, ३७, १
 उप नो वाजिनीवसू ८, २२, ७
 उप नो हरिभिः सुतं ८, ९३, ३१; साम. १५०; १७९०
 उप प्र जिन्वन्नुशतीः १, ७१, १

उपप्रयंतो अध्वरं १, ७४, १; साम. १३७९; वा. य. ३, ११;
 तै. सं. १, ५, ५, १
 उप प्रागाच्छसनं वाज्यवां १, १६३, १२; वा. य. २९, २३;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४
 उप प्रागात्परमं यत्सधस्थं १, १६३, १३; वा. य. २९, २४
 तै. सं. ४, ६, ७, ५
 उप प्रागात्सुमन्मे धायि म १, १६२, ७; वा. य. २५, ३०
 तै. सं. ४, ६, ८, ३; नि. ६, २२
 उप प्रियं पनिपन्नं ९, ६७, २९; अथर्व. ७, ३२, १
 उप प्रेत कुशिकाश्चेतय ३, ५३, ११; नि. ७, २
 उप ब्रध्नं वावाता वृषणा हरी ८, ४, १४
 उप ब्रह्माणि हरिवो १०, १०४, ६
 उपमं त्वा मघोनां ८, ५३, १
 उप मा पेपिपुत्तमः १०, १२७, ७
 उप मा मतिरस्थित १०, ११९, ४
 उप मा श्यावाः स्वनयेन १, १२६, ३
 उप मा षड् द्वा द्वा ८, ६८, १४
 उप यमेति युवतिः ७, १, ६; तै. सं. ४, ३, १४, ६
 उप यो नमो नमसि ४, २१, ५
 उप व एषे नमसा जिगीषा १, १८६, ४
 उप व एषे वंघोभिः शूषैः ५, ४१, ७
 उप शिक्षाप तस्थुषः ९, १९, ६; साम. ७६१
 उप श्वासय पृथिवीं ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १;
 वा. य. २९, ५५; तै. सं. ४, ६, ६, ६; नि. ९, १३
 उपसथाय मीळहुषः ७, १५, १
 उप सर्प मातरं भूमिं १०, १८, १०; अथर्व. १८, ३, ४९;
 तै. आ. ६, ७, १
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च १, १९०, ३
 उपस्तुतिरौचध्यमुह्ये १, १५८, ४
 उपस्तुहि प्रथमं रत्नधेय ५, ४२, ७
 उपस्तृणीतमत्रये ८, ७३, ३
 उपस्थायं चरति यत्समारत १, १४५, ४
 उपस्थाय मातरमन्नं ३, ४८, ३
 उपस्रक्तेषु बप्सतः ८, ७२, १५; साम. १४८२
 उपहूताः पितरः सोम्यासः १०, १५, ५; अथर्व. १८, ३, ४५;
 वा. य. १९, ५७; तै. सं. २, ६, १२, ३
 उप ह्ये सुदुधां धेनुमेतां १, १६४, २६; अथर्व. ७, ७३, ७;
 ९, १०, ४; नि. ११, ४३
 उप ह्ये सुहवं मारुतं १०, ३६, ७
 उपह्वरे गिरीणां ८, ६, २८; साम. १४३; वा. य. २६, १५
 उपह्वरेषु यदधिध्वं १, ८७, २; तै. सं. ४, ३, १३, ७

उपाजिरा पुरुहूताय ससिः ३, ३५, २
 उपायातं दाशुष मर्त्याय ७, ७१, २
 उपावसृज स्मन्या १०, ११०, १०; अथर्व. ५, १२, १०;
 वा. य. २९, ३५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १७
 उपास्यै गायता नरः ९, ११, १; साम. ६५१; ७६३; वा. य.
 ३३, ६२; तै. ब्रा. १, ५, ९, ७
 उपेदमुपपचनं ६, २८, ८; अथर्व. ९, ४, २३; तै. ब्रा.
 २, ८, ८, १२
 उपेदहं धनदामप्रतीत १, ३३, २
 उपेम सृक्षि वाजयुः २, ३५, १
 उपो अदक्षि शुन्ध्युवो न वक्षः १, १२४, ४; नि. ४, १६
 उपो नयस्व वृषणा तपुष्योतेमव ३, ३५, ३
 उपोप मे परा मृश मा मे १, १२६, ७; नि. ३, २०
 उपो मतिः पृच्यते ९, ६९, २; साम. १३७१
 उपो रथेषु पृषतीरयुग्धं १, ३९, ६
 उपो रुरुचे युवतिर्न योषा ७, ७७, १
 उपो यु जातमप्तरं ९, ६१, १३; साम. ४८७; ७६२,
 १३३५
 उपो यु शृणुही गिरः १, ८२, १; साम. ४१६
 उपो ह यद्विदथं वाजिनो गुः ७, ९३, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १२, १
 उपो हरीणां पतिं ८, २४, १४; साम. १५१०
 उभयं शृणवच्च नो ८, ६१, १; साम. २९०; १२३३; अथर्व.
 २०, ११३, १
 उभयतः पवमानस्य ९, ८६, ६; साम. ८८७
 उभयं ते न क्षीयते २, ९, ५
 उभयासो जातवेदः स्याम २, २, १२
 उभा उ नूनं तदिदर्थं १०, १०६, १
 उभा जिग्यथुर्न परा ६, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १; तै. सं.
 ३, २, ११, २; ७, १, ६, ७
 उभा देवा दिवि स्पृशा १, २३, २
 उभा देवा नृचक्षसा ९, ५, ७
 उभा पिबतमश्विना १, ४६, १५; वा. य. ३४, २८
 उभाभ्यां देव सवितः ९, ६७, २५; वा. य. १९, ४३;
 तै. ब्रा. १, ४, ८, २; २, ६, ३, ४
 उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या ६, ६०, १३; वा. य. ३, १३;
 तै. सं. १, १, १४, १; ५, ५, १
 उभा शंसा नर्यामामविष्ठा १, १८५, ९
 उभा हि दक्षा भिषजामयो ८, ८६, १
 उभे असौ पीपयतः २, २७, १५
 उभे चिदिद्र रोदसी ७, २०, ४
 उभे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे ९, ८१, ५

उभे धुरौ वह्निरा पिबमानः १०, १०१, ११
 उभे पुनामि रोदसी ऋतेन १, १३३, १
 उभे भद्रे जोषयेते न मेने १, ९५, ६
 उभे यत्ते महिना शुभ्रे अंध ७, ९६, २
 उभे यद्विद्र रोदसी १०, १३४, १; साम. ३७९; १०९०
 उभे सुश्रंद्र सर्पिषो ५, ६९; साम. १०२४; वा. य. १५, ४३;
 तै. सं. २, २, १२, ७; ४, ४, ४, ६
 उभे सोमावचाकशान् ९, ३२, ४
 उभोभयाविन्नुपधेहि १०, ८७, ३; अथर्व. ८, ३, ३
 उरं यज्ञाय चक्रधुहिं ७, ९९, ४
 उरं हि राजा वरुणश्चकार १, २४, ८; वा. य. ८, २३;
 तै. सं. १, ४, ४५, १
 उरु गव्यूतिरभयानि ९, ९०, ४; साम. १४१०
 उरं गभीरं जनुषा ३, ४६, ४
 उरु णस्तन्वे ३ तने ८, ६८, १२
 उरु ते ज्ञयः पर्येति बुध १, ९५, ९
 उरं नृभ्य उरं गव ८, ६८, १३
 उरं नो लोकमनु नेषि ६, ४७, ८; अथर्व. १९, १५, ४;
 तै. सं. २, ७, १३, ३; नि. ७, ६
 उरु वां रथः परि नक्षति ४, ४३, ५
 उरुव्यचसा महिनी असश्च १, १६०, २
 उरुव्यचसे महिने ७, ३१, ११; साम. १७९४
 उरुव्यचा नो महिषः १०, १२८, ८; अथर्व. ५, ३, ८;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 उरुशंसा नमोवृषा ३, ६२, १७; साम. ६६४
 उरुव्या णो अभिशस्ते १, ९१, १५
 उरुव्या णो मा परा दाः ८, ७१, ७
 उरुणसावसुतृषा १०, १४, १२; अथर्व. १८, २, १३;
 तै. आ. ६, ३, १
 उरोष्ट इन्द्र राधसो ५, ३८, १; साम. ३६६
 उरौ देवा अनिबाधे स्याम ५, ४२, १७; ४३, १६
 उरौ महौ अनिबाधे ववर्थ ३, १, ११
 उरौ वा ये अंतरिक्षे मदन्ति ३, ६, ८
 उर्वी पृथिवी बहुले दूरे १, १८५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 उर्वी सन्ननी बृहती ऋतेन १, १८५, ६
 उल्लूकयातुं शुशुलूकयातुं ७, १०४, २२; अथर्व. ८, ४, २२
 उवाच मे वरुणो मेधिराय ७, ८७, ४
 उवासोषा उच्छाच्च नु १, ४८, ३
 उवे अम्ब मुलाभिके १०, ८६, ७; अथर्व. २०, १२६, ७
 उवोचिथ हि मघवन् ७, ३७, ३
 उशना काश्यस्वा ८, २३, १७

उशना यत्परावत ८, ७, २६
 उशना यत्सहस्यैः ५, २९, ९
 उशन्तस्वा नि धीमहि १०, १६, १२; अथर्व. १८, १, ५६;
 वा. य. १९, ७०; तै. सं. २, ६, १२, १
 उशन्ता नृता न दभाय गोपा ७, ९१, २
 उशन्ति घा ते अमृतास १०, १०, ३; अथर्व. १८, १, ३
 उशन्तु पु णः सुमना उपाके ४, २०, ४
 उशिकपावको अरतिः १०, ४५, ७; वा. य. १२, २४;
 तै. सं. ४, २, २, २
 उशिकपावको वसुर्मा तु १, ६०, ४
 उष भा माहि भानुना १, ४८, ९
 उष उषो हि वसो अग्रं १०, ८, ४
 उषः प्रतीची भुवनानि ३, ६१, ३
 उषसः पूर्वा अध यत् ३, ५५, १
 उषसां न केतवो १०, ७८, ७
 उषस्तच्चित्रमा भरा १, ९२, १३; साम. १७३१; वा. य.
 ३४, ३३; नि. १२, ६
 उषस्तमग्र्यां यशंसं सुवीरं १, ९२, ८
 उषा अप स्वसुस्तमः १०, १७२, ४; साम. ४५१; अथर्व.
 १९, १२, १
 उषा उच्छन्ती समिधाने १, १२४, १
 उषासानक्ता बृहती १०, ३६, १
 उषो अद्येह गोमति १, ९२, १४; साम. १७३२
 उषो देव्यमर्था वि माहि ३, ६१, २
 उषो न जारः पृथुपाजो ७, १०, १
 उषो न जारो विभावो १, ६९, ९
 उषो भद्रेभिरा गहि १, ४९, १
 उषो मघोन्या वह सूनुते ४, ५५, ९
 उषो यदग्निं समिधे चकर्थ १, ११३, ९
 उषो यदद्य भानुना १, ४८, १५
 उषो ये ते प्र यामेषु १, ४८, ४
 उषो वाजं हि वंस्व १, ४८, ११
 उषो वाजेन वाजिनी प्रचेता ३, ६१, १
 उष्टारेव फर्वरेषु १०, १०६, २
 उक्षा वेद वसूनां ९, ५८, २; साम. १०५८
 ऊती देवानां वयमिन्द्रवंतः १, १३६, ७
 ऊती शचीवस्त्व १०, १०४, ४; अथर्व. २०, ३३, ३
 ऊरभ्यां ते अधीवद्भ्यां १०, १६३, ४; अथर्व. २, ३३, ५;
 २०, ३६, २०
 ऊर्ज गावो यवसे १०, १००, १०

ऊर्ज नो द्यौश्च पृथिवी ६, ७०, ६
 ऊर्जा देवाँ अवस्योजसा त्वां ८, ३६, ३
 ऊर्जो नपाजातवेदः १०, १४०, ३; साम. १८१८; वा. य.
 १२, १०८; तै. सं. ४, २, ७, २
 ऊर्जो नपातं स हिनायं ६, ४८, २; साम. ७०४; वा. य.
 २७, ४४
 ऊर्जो नपातं सुभगं ८, १९, ४; साम. १४१४
 ऊर्जो नपातमध्वरे ३, २७, १२
 ऊर्जो नपातमा हुवे ८, ४४, १३; साम. १७१२
 ऊर्जो नपात्सहसावनू १०, ११५, ८
 ऊर्णन्नदा वि प्रथस्त्राभ्य ५, ५, ४
 ऊर्ध्व ऊषु ण ऊतये १, ३६, १३; साम. ५७; वा. य.
 ११, ४२; तै. सं. ४, १, ४, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 ऊर्ध्व ऊषु णो अध्वरस्य ४, ६, १
 ऊर्ध्व केतुं सविता देवो ४, १४, २
 ऊर्ध्व नुमुद्रेवतं त ओजसा १, ८५, १०
 ऊर्ध्व भानुं सविता देवो ४, १३, २
 ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये १, ३०, ६; साम. १६०१; अथर्व.
 २०, ४५, ३
 ऊर्ध्वो धीतिः प्रत्यस्य प्रयाम १, ११९, २
 ऊर्ध्वो यत्ते त्रेतिनी भूत् १०, १०५, ९
 ऊर्ध्वोसस्त्वान्विन्दवः ७, ३१, ९
 ऊर्ध्वो हि ते दिवेदिवो ८, ४५, १२
 ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं ७, ३९, १
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि १०, १२३, ७; साम. १८४४
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके ९, ८५, १२
 ऊर्ध्वो प्रावा बृहदग्निः १०, ७०, ७
 ऊर्ध्वो प्रावा वसवो १०, १००, ९
 ऊर्ध्वो नः पाद्वहसो १, ३६, १४; तै. ब्रा. ३, ६, १, २
 ऊर्ध्वो भव प्रति विध्या ४, ४, ५; वा. य. १३, १३;
 तै. सं. १, २, १४, २
 ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अकारि ३, ४, ४
 ऊर्ध्वो वामगिरध्वरेषु ६, ६३, ४
 ऊर्ध्वो ह्यस्यादध्यन्तरिक्षे २, ३०, ३
 ऊर्मियैस्ते पवित्र आ ९, ६४, ११
 ऋक्सामाभ्यामभिहितौ १०, ८५, ११; अथर्व. १४, १, ११
 ऋचा कपोतं जुदत १०, १६५, ५; अथर्व. ६, २८, १
 ऋचां त्वः पोषमास्ते १०, ७१, ११; नि. १, ८
 ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् १, १६४, ३९; अथर्व. ९, १०, १८;
 तै. ब्रा. ३, १०, ९, १४; तै. आ. २, ११, १;
 नि. १३, १०

ऋजिप्य ईमिन्द्रावतो ४, २७, ४
 ऋजीते परि वृद्धि ६, ७५, १२; वा. य. २९, ४९; तै. सं.
 ४, ६, ६, ४
 ऋजीत्येनी रुगती १०, ७५, ७
 ऋजीपी इयेनो ददमानो ४, २६, ६
 ऋजीपी वज्री वृषभस्तुराषाट् ५, ४०, ४; अथर्व. २०, १२, ७
 ऋजुः पवस्व वृजिनस्य ९, ९७, ४३
 ऋजुनीती नो वरुणो १, ९०, १; साम. २१८; नि. ६, २१
 ऋजुरिच्छंसो वनवत् २, २६, १
 ऋज्रमुक्षण्यायने ८, २५, २२; नि. ५, १५
 ऋज्राविन्द्रोत आ ददे ८, ६८, १५
 ऋतं येमान ऋतामिद्वनो ४, २३, १०
 ऋतं वदन्तृतद्युम्न ९, ११३, ४
 ऋतं वोचे नमसा पृच्छय ४, ५, ११
 ऋतं शंसन्त ऋजुदीध्यानाः १०, ६७, २; अथर्व. २०, ९१, २
 ऋतज्येन क्षिप्रेण २, २४, ८
 ऋतं च सत्यं चाभीद्धात् १०, १९०, १; तै. आ. १०, १, १३
 ऋतं चिकित्स्व ऋतमित् ५, १२, २
 ऋतधीतय आ गत ५, ५१, २
 ऋतं दिवे तदवोचं पृथिव्यै १, १८५, १०
 ऋतं देवाय कृण्वते २, ३०, १
 ऋतमृतेन सपन्तेषिरं ५, ६८, ४; साम. १४६६
 ऋतस्य गोपा न दभाय ९, ७३, ८
 ऋतस्य गोपावधि ५, ६३, १
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु ९, ७५, २; साम. ७०१
 ऋतस्य तन्तुर्विततः ९, ७३, ९
 ऋतस्य दळ्हा धरुणानि ४, २३, ९
 ऋतस्य देवा अनु व्रता १, ६५, ३
 ऋतस्य पथि वेधा ६, ४४, ८
 ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिः १, ६८, ५
 ऋतस्य बुध्न उषसामिषण्य ३, ६१, ७
 ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना १, १२३, १३
 ऋतस्य वा केशिना योग्याभि ३, ६, ६
 ऋतस्य वो रथ्यः पूत ६, ५१, ९
 ऋतस्य हि धेनवो वावशानः १, ७३, ६
 ऋतस्य हि प्रसितिधौः १०, २२, ४
 ऋतस्य हि वर्तनयः १०, ५, ४
 ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति ४, २३, ८; नि. ६, १६; १०, ४१
 ऋतस्य हि सदसो १०, १११, २
 ऋतायिनी मायिनी १०, ५, ३
 ऋतावरी दिवो अकैरवोध्या ३, ६१, ६

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो ७, ६६, १३
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यं ३, २, १३
 ऋतावानं विचेतसं ४, ७, ३
 ऋतावानः प्रतिचक्ष्या २, २४, ७
 ऋतावानमृतायवो ८, २३, ९
 ऋतावानं महिषं १०, १४०, ६; साम. १८२१; वा. य.
 १२, १११; तै. सं. ४, २, ७, ३
 ऋतावाना नि पेदतुः ८, २५, ८
 ऋतावा यस्य रोदसी ३, १३, २
 ऋतुर्जनित्री तस्या २, १३, १
 ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त ५, १५, २
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ ४, ३, ९
 ऋतेन ऋतमपिहितं ५, ६२, १
 ऋतेन देवः सविता शमायत ८, ८६, ५
 ऋतेन देवीरमृता ४, ३, १२
 ऋतेन मित्रावरुणा १, २, ८; साम. ८४८
 ऋतेन यावृतावृधा १, २३, ५; साम. ७९४
 ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदक्तः ४, ३, १०
 ऋतेनाद्रिं व्यसन्मिदन्तः ४, ३, ११
 ऋते स विन्दते युधः ८, २७, १७
 ऋदूदरेण सख्या सचेय ८, ४८, १०; तै. सं. २, २, १२, ३;
 नि. ६, ४
 ऋधक्सा वो मरुतो ७, ५७, ४
 ऋधक्सोम स्वस्तये ९, ६४, ३०; साम. ६५६
 ऋधगिस्था स मर्त्यः ८, १०१, १; वा. य. ३३, ८७
 ऋधग्यस्ते सुदानवे ६, २, ४; साम. ३६५
 ऋध्याम स्तोमं सनुयाम १०, १०६, ११
 ऋभुक्षणं न वर्तव ८, ४५, २९
 ऋभुक्षणाभिद्रमा हुव ऊतये १, १११, ४
 ऋभुक्षणो वाजा ७, ४८, १
 ऋभुतो रथिः प्रथमश्रव ४, ३६, ५
 ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता ८, ३५, १५
 ऋभुमृभुक्षणा रथिं ४, ३७, ५
 ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतः १०, ९३, ८
 ऋभुर्ऋभुभिरभि वः ७, ४८, २; नि. ५, २
 ऋभुर्न इन्द्रः शवसान १, ११०, ७
 ऋभुर्न रथ्यं नवं ९, २१, ६
 ऋभुर्भराय सं शिशालु साति १, १११, ५
 ऋभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो ४, ३४, १
 ऋभुश्चक्र ईढ्यं चारु नाम ३, ५, ६
 ऋदयो न तृण्यज्जव ८, ४, १०

ऋषभं मा समानानां १०, १६६, १
 ऋषिं नरावंहसः पांचजन्यं १, ११७, ३
 ऋषिमना य ऋषिकृत् ९, ९६, १८; साम. ११७६
 ऋषिर्न स्तुभ्वा विष्णु प्रशस्तः १, ६६, ४
 ऋषिर्विप्रः पुरएता ९, ८७, ३; साम. ६७९
 ऋषिर्हि पूर्वजा असि ८, ६, ४१
 ऋषे मंत्रकृतां स्तोमैः ९, ११४, २
 ऋष्यो वो मरुतो ५, ५७, ६
 ऋष्वस्त्वमिन्द्र शूरजातः १०, १४८, २
 ऋषवा ते पादा प्र यजिगासी १०, ७३, ३
 एक एवाग्निर्वहुधा ८, ५८, २
 एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयम् ४, ३६, ४
 एकः समुद्रो धरुणः १०, ५, १
 एकः सुपर्णः स समुद्रं १०, ११४, ४; ऐ. आ. ३, ६;
 नि. १०, ४६
 एकं चमसं चतुरः कृणोतन १, १६१, २
 एकं च यो विंशतिं ७, १८, ११
 एकं नु त्वा सत्पतिं पांचजन्यं ५, ३२, ११
 एकपाद्भ्यो द्विपदो १०, ११७, ८; अथर्व. १३, २, २७; ३, २५
 एकया प्रतिधापिबत् ८, ७७, ४; नि. ५, १०
 एकराळस्य भुवनस्य राजसि ८, ३७, ३
 एकस्त्वष्टुरश्वस्याविशस्ता १, १६२, १९; वा. य. २५, ४२;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 एकस्मिन्योगे भुरणा समाने ७, ६७, ८
 एकस्य चिन्मे विभ्वस्त्वोजः १, १६५, १०
 एकस्या वस्तोरावतं रणाय १, ११६, २१
 एकाचेतत्सरस्वती नदीनां ७, ९५, २
 एको द्वे वसुमती समीची ३, ३०, ११
 एको बहूनामसि मन्यवीळि १०, ८४, ४; अथर्व. ४, ३१, ४
 एत उ त्वे अवीवशन् ९, २१, ७
 एत उ त्वे पतयन्ति श्रया तवः ७, १०४, २०; अथर्व. ८, ४, २०
 एत उ त्वे प्रत्यदश्रन् १, १९१, ५
 एतं वां स्तोममश्विना १०, ३९, १४
 एतं शंसमिद्रामस्मयुष्ट्वं १०, ९३, ११
 एतं शर्थं धाम यस्य सूरैः १, १२२, १२
 एतच्चन त्वो विचिकेतदेषाम् १, १५२, २
 एतत्त इन्द्र वीर्यम् ८, ५४, १
 एतस्यत्त इन्द्र वृष्ण उक्थं १, १००, १७
 एतस्यत्त इन्द्रियं ६, २७, ४
 एतस्यज्ञ योजनमचेति १, ८८, ५; नि. ५, ४

एतदस्या अनः शये ४, ३०, ११; नि. ११, ४८
 एतद्वेदुत वीर्यं ४, ३०, ८
 एतद्वचो जरितर्मापि मृष्टाः ३, ३३, ८
 एतं ते स्तोतं तुविजात ५, २, ११; तै. आ. २, ४, ७, ४
 एतं त्वं हरितो दश ९, ३८, ३; साम. १२७९
 एतं त्रितस्य धोषणो ९, ३८, २; साम. १२७५
 एतमु त्वं दश क्षिपो ९, १५, ८; साम. १२७३
 एतमु त्वं दश क्षिपः ९, ६१, ७; साम. १०८१
 एतमु त्वं मदच्युतं सहस्रा ९, १०८, ११; साम. ५८१
 एतं मृजन्ति मर्ज्यं पवमानं ९, ४६, ६
 एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणे ९, १५, ७; साम. १२६८
 एतं मे स्तोमं तना १०, ९३, १२
 एतं मे स्तोममूर्त्यं ५, ६१, १७
 एता अग्न आशुषाणास इष्टीः ७, ९३, ८
 एता अर्षन्ति हृद्यात् ४, ५८, ५; वा. य. १७, ९३;
 १३, ३८
 एता अर्षन्त्यलला भवन्ती ४, १८, ६
 एता उ त्या उषसः १, ९२, १; साम. १७५५; नि. १२, ७
 एता उ त्याः प्रत्यदश्रन् ७, ७८, ३
 एता चिकित्वो भूमा १, ७०, ६
 एता चौत्नानि ते कृता ८, ७७, ९
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि १, ७३, १०
 एता ते अग्न उचथानि वेधोऽवोचम ४, २, २०
 एता ते अग्ने जनिमा ३, १, २०
 एता त्वां ते श्रुत्यानि १०, १३८, ६
 एता धियं कृणवामा ५, ४५, ६
 एतानि धीरो निष्या चिकेत ७, ५६, ४
 एतानि भद्रा कलश १०, ३२, ९
 एतानि वां श्रवस्या १, ११७, १०
 एतानि वामश्विना वर्धनानि २, ३९, ८
 एतानि वामश्विना वीर्याणि १, ११७, २५
 एतानि सोम पवमानो ९, ७८, ५
 एता नो अग्ने सौभगा ७, ३, १०; ४, १०
 एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा १०, ९८, ११
 एतान्यग्ने नवतिर्नव १०, ९८, १०
 एतायामोप गन्धन्त १, ३३, १
 एतावताश्चिदेपां सुप्तं ८, ७, १५
 एतावतस्त ईमह इन्द्र ८, ४९, ९
 एतावतस्ते वसो विद्याम ८, ५०, ९
 एतावद्वां वृषणवस् ८, ५, २७
 एतावद्वेदुषस् ५, ७९, १०

एतावानस्य महिमा १०, ९०, ३; अथर्व. १९, ६, ३;
 वा. य. ३१, ३; तै. आ. ३, १२, १
 एता विश्वा चक्रुर्वा ५, २९, १४
 एता विश्वा विदुषे ४, ३, १६
 एता विश्वा सवना तनुमा १०, ५०, ६; नि. ५, २५
 एता वो वश्म्युद्यता २, ३१, ७
 एति प्र होता व्रतमस्य १, १४४, १
 एते असृग्रमाशवो ९, ६३, ४
 एते असृग्रमिन्द्रवः ९, ६२, १; साम. ८३०
 एते त इन्द्र जन्तवो १, ८१, ९; अथर्व. २०, ५६, ६
 एते स्ये भानवो दर्शतायाः ७, ७५, ३
 एते स्ये वृथगम्य ८, ४३, ५
 एते धुम्नेभिर्विश्वं ७, ७, ६
 एते धामान्यार्या ९, ६३, १४
 एते धावन्तीन्द्रवः ९, २१, १
 एते नरः स्वपसो १०, ७६, ८
 एतेनाग्ने ब्रह्मणा १, ३१, १८
 एते पूता विपश्चितः (०१ विपा) ९, २२, ३
 एते पूता विपश्चितः (०१ सूर्यासो) ९, १०१, १२; साम. ११०२
 एते पृष्ठानि रोदसोः ९, २२, ५
 एते मृष्टा अमर्त्याः ९, २२, ४
 एते वदन्ति शतवत् १०, ९४, २
 एते वदन्यविदन्नना १०, ९४, ३
 एते वाता इवोरवः ९, २२, २
 एते विश्वानि वार्या ९, २१, ४
 एते शमीभिः सुशमी १०, २८, १२
 एते सोमा अति वाराण्यव्या ९, ८८, ६
 एते सोमा अभि गव्या ९, ८७, ५
 एते सोमा अभि प्रियं ९, ८, १; साम. ११७८
 एते सोमा असृक्षत ९, ६२, २२; साम. १०६१
 एते सोमाः पवमानास ९, ६२, २
 एते सोमास आशवो ९, २२, १
 एते सोमास इन्द्रवः ९, ४६, ३
 एते स्तोमा नरां नृतम ७, १९, १०; अथर्व. २०, ३७, १०
 एतो न्वद्य सुध्यो ५, ४५, ५
 एतो न्विन्द्रं स्त्वाम शुद्धं ८, ९५, ७; साम. ३५०; १४०२
 एतो न्विन्द्रं स्त्वाम सख्यायः ८, २४, १९; अथर्व.
 २०, ६५, १
 एतो न्विन्द्रं स्त्वाममेघानं ८, ८१, ४
 एतौ मे गावौ प्रमरस्य १०, २७, २०
 एदं मरुतो अग्निना ५, २६, ९
 क्र० १११

एदु मध्वो मदिन्तरं ८, २४, १६; साम. ३८५; १६८४;
 अथर्व. २०, ६४, ४
 एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रवन्तो १, १०५, १२; नि. ५, ११
 एना मन्दानो जहि शूर ६, ४४, १७
 एना वयं पयसा ३, ३३, ४
 एना विश्वान्यर्य आ ९, ६१, ११; साम. ५२४; ६७४;
 वा. य. २६, १८
 एना वो अग्निं नमसो ७, १६, १; साम. ४५; ७४९;
 वा. य. १५, ३२; तै. सं. ४, ४, ४, ४; नि. ३, २१
 एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत ८, २४, १३; साम. ३८६; १५०९
 एन्द्रो पार्थिवं रयि ९, २९, ६
 एन्द्र नो गधि प्रियः ८, ९८, ४; साम. ३९३; १२४७;
 अथर्व. २०, ६४, १
 एन्द्र याहि पीतये ८, ३३, १३
 एन्द्र याहि मत्स्व ८, १, २३
 एन्द्र याहि हरिभिः ८, ३४, १; साम. ३४८; १८०७
 एन्द्र याह्युप नः १, १३०, १; साम. ४५९
 एन्द्रवाहो नृपतिं १०, ४४, ३; अथर्व. २०, ९४, ३
 एन्द्र सानसि रयि १, ८, १; साम. १२९; अथर्व. २०, ७०, १७;
 तै. सं. ३, ४, ११, ३; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 एन्द्रस्य कुक्षा पवते ९, ८०, ३
 एन्द्रो बर्हिः सीदतु १०, ३६, ५
 एभिर्द्युभिः सुमना १, ५३, ४; अथर्व. २०, २१, ४
 एभिर्न इन्द्राहभिः ७, २८, ४
 एभिर्नृभिरिन्द्र त्वायुभिः ४, १६, १९
 एभिर्नो अकैर्भवा ४, १०, ३; साम. १७७३; वा. य.
 १५, ४६; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 एभिर्भव सुमना अग्ने ४, ३, १५
 एमा अगमन्नेवतीः १०, ३०, १४
 एमाशुमाशवे १, ४, ७; अथर्व. २०, ६८, ७
 एमेनं सृजता १, ९, २; अथर्व. २०, ७१, ८; नि. १, १०
 एमेनं प्रत्येतन ६, ४२, २; साम. १४४१
 एवाँ अग्निं वसूयवः ५, २५, ९
 एवाँ अग्निमजुयुधुः ५, ६, १०
 एवा कविस्तुवीरवाँ १०, ६४, १६
 एवाग्निं सहस्यं ७, ४२, ६
 एवाग्निर्गोतमेभिर्कृतावा १, ७७, ५
 एवाग्निर्मेतैः सह १०, ११५, ७
 एवा च त्वं सरम १०, १०८, ९
 एवा जज्ञानं सहसे ६, ३८, ५
 एवा त इन्द्रो सुम्बम् ९, ७९, ५

एवा त इन्द्रोचथमहेम २, १९, ७
 एवा तदिन्द्रं इन्द्रुना १०, १४४, ६
 एवा तमाहुस्त ७, २६, ४
 एवा ता विश्वा चक्रवांसं ६, १७, १३
 एवा ते अग्ने विमदो १०, २०, १०
 एवा ते अग्ने सुमतिं ५, २७, ३
 एवा ते गुत्समदाः २, १९, ८
 एवा ते वयमिन्द्रं मुंजतीनां १०, ८९, १७
 एवा ते हारियोजना १, ६१, १६; अथर्व. २०, ३५, १६
 एवा त्वामिन्द्रं वज्रिज्जव ४, १९, १
 एवा देव देवताते ९, ९७, २७
 एवा देवां इन्द्रो विव्ये १०, ४९, ११
 एवा न इन्द्रो अभि ९, ९७, २१
 एवा न इन्द्रं वार्यस्य ७, २४, ६; २५, ६
 एवा न इन्द्रोतिभिरव ५, ३३, ७
 एवा न इन्द्रो मघवा ४, १७, २०
 एवा नः सोम परिपिच्यमान आ पवस्व ९, ९७, ३६;
 साम. ८६१
 एवा नः सोम परिपिच्यमानो वयो ९, ६८, १०
 एवा नपातो मम तस्य ६, ५०, १५
 एवा न स्पृधः सम ६, २५, ९
 एवा नूनमुप स्तुहि ८, २४, २३; अथर्व. २०, ६६, २
 एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या १, १७८, ४
 एवा नो अग्ने अमृतेषु २, २, ९
 एवा नो अग्ने विक्ष्वा ७, ४३, ५
 एवा नो अग्ने समिधा १, ९५, ११; ९६, ९
 एवा पतिं द्रोणसाचं १०, ४४, ४; अथर्व. २०, ९४, ४
 एवा पवस्व मदिरो ९, ९७, १५; साम. ८०८
 एवा पाहि प्रलथा ६, १७, ३; अथर्व. २०, ८, १; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ११
 एवा पित्रे विश्वदेवाय ४, ५०, ६; अथर्व. २०, ८८, ६;
 तै. सं. १, ८, २२, २
 एवा पुनान इन्द्रयुः ९, ६, ९
 एवा पुनानो अपः स्वः ९, ९१, ६
 एवा क्लृतेः सूनुरवीवृधद्वः १०, ६३, १७; ६४, १७
 एवा वज्रो वृषभ २, ३३, १५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 एवा महस्तुविजातः १, १९०, ८
 एवा महान्वृहद्विहो १०, १२०, ९; अथर्व. ५, २, ९;
 २०, १०७, १२
 एवा महो असुर १०, ९९, १२; नि. ५, ३
 एवामृताय महे क्षयाय ९, १०९, ३; साम. १३६८

एवा राजेव क्रतुमाँ ९, ९०, ६
 एवा रातिस्तुवीमघ ८, ९२, २९; साम. ८२५; अथर्व.
 २०, ६०, २
 एवारे वृषभा सुते ८, ४५, ३८
 एवा वन्दस्व वरुणं वृहन्तं ८, ४२, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ४
 एवा वसिष्ठ इन्द्रं ७, २६, ५
 एवा वस्वः इन्द्रः सत्यः ४, २१, १०
 एवा वामह्व ऊतये (०। इन्द्राग्नी) ८, ३८, ९
 एवा वामह्व ऊतये (०। नासत्या) ८, ४२, ६
 एवा सत्यं मघवाना युवं ४, २८, ५
 एवा हि ते विभूतय १, ८, ९; अथर्व. २०, ६०, ५; ७१, ५
 एवा हि ते शं सवना १, १७३, ८
 एवा हि त्वामृतुथा यातयन्त ५, ३२, १२
 एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति १०, २८, ६
 एवा हि मां तवसं जजुः १०, २८, ७
 एवा ह्यसि वीरयुः ८, ९२, २८; साम. २३२, ८२४;
 अथर्व. २०, ६०, १
 एवा ह्यस्य काम्या १, ८, १०; अथर्व. २०, ६०, ६; ७१, ६
 एवा ह्यस्य सूनृता १, ८, ८; अथर्व. २०, ६०, ४; ७१, ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं ७, २३, ६; अथर्व. २०, १२, ६; वा. य.
 २०, ५४
 एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि ६, २३, १०
 एवेदिन्द्रः सुहव ६, २९, ६
 एवेदिन्द्राय वृषभाय ४, १६, २०
 एवेदेते प्रति मा १, १६५, १२
 एवेदेष तुविकूर्मिः ८, २, ३१
 एवेदेषा पुरुतमा दशोकं १, १२४, ६
 एवेद्यूने युवतयो नमन्त १०, ३०, ६
 एवेन सद्यः पर्येति १, १२८, ३
 एवेन्द्राग्निभ्यामहावि ५, ८६, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन् ८, ४०, १२
 एवेन्द्राग्नी पपिवांसा १, १०८, १३
 एवेन्नु कं सिंधुमेभिः ७, ३३, ३
 एवैवापागपरे १०, ४४, ७; अथर्व. २०, ९४, ७
 एष इन्द्राय वायवे ९, २७, २; साम. १२८७
 एष उ स्य पुरुततो ९, ३, १०; साम. १२६५
 एष उ स्य वृषारथो ९, ३८, १; साम. १२७४
 एष एतानि चकारेन्द्रो ८, २, ३४
 एष कविरभिष्टुतः ९, २७, १; साम. १२८६
 एष क्षेति रथवीतिः ५, ६१, १९
 एष गन्धुरचक्रदत् ९, २७, ४; साम. १२८९

एष आवेव जरिता ५, ३६, ४
 एष च्छागः पुरो १, १६२, ३; वा. य. २५, २६; तै. सं.
 ४, ६, ८, १
 एष तुजो अभिष्टुतः २, ६७, २०
 एष ते देव नेता ५, ५०, ५
 एष दिवं वि धावति ९, ३, ७; साम. १२६२
 एष दिवं व्यासरत् ९, ३, ८; साम. १२६३
 एष देवः शुभायते ९, २८, ३; साम. १२८२
 एष देवो अमर्त्यः ९, ३, १; साम. १२५६
 एष देवो रथयति ९, ३, ५; साम. १२५९; नि. ६, २८
 एष देवो विपन्युभिः ९, ३, ३; साम. १२६०
 एष देवो विषा कृतो ९, ३, २; साम. १२६१
 एष द्रप्सो वृषभो ६, ४१, ३
 एष धिया यात्यण्या ९, १५, १; साम. १२६६
 एष नृभिर्वि नीयते ९, २७, ३; साम. १२८८
 एष पवित्रे अक्षरत् ९, २८, २; साम. १२८१
 एष पुनानो मधुमाँ ९, ११०, ११
 एष पुरु धियायते ९, १५, २; साम. १२६७
 एष प्र कोशे मधुमाँ ९, ७७, १; साम. ५५६
 एष प्रत्नेन जन्मना ९, ३, ९; साम. ७५८; १२६४
 एष प्रत्नेन मन्मना ९, ४२, २; साम. ७५९
 एष प्रत्नेन वयसा ९, ९७, ४७
 एष प्र पूर्वैरिव १, ५६, १
 एष रुक्मिभिरायते ९, १५, ५; साम. १२७०
 एष वसूनि पिबन्ना ९, १५, ६; साम. १२७२
 एष व स्तोमो मरुत इयं १, १६५, १५; १६६, १५;
 १६७, ११; १६८, १०
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् १, १७१, २
 एष वां स्तोमो अश्विनावकारि १, १८४, ५
 एष वाजी हितो नृभिः ९, २८, १; साम. १२८०
 एष वां देवावश्विना ४, १५, ९
 एष विप्रैरभिष्टुतो ९, ३, ६; साम. १२५७
 एष विश्ववित्पवते ९, ९७, ५६
 एष विश्वानि वार्या ९, ३, ४; साम. १२५८
 एष वृषा कनिक्कद्व ९, २८, ४; साम. १२८३
 एष वृषा वृषव्रतः ९, ६२, ११
 एष शुभ्यदाभ्यः ९, २८, ६; साम. १२९१
 एष शुभ्यसिष्यवत् ९, २७, ६ साम. १२९०
 एष शृङ्गाणि दोधुवत् ९, १५, ४; साम. १२७१
 एष सुवानः परि सोमः ९, ८७, ७
 एष सूर्यमरोचयत् ९, २८, ५; साम. १२८४

एष सूर्येण हासते ९, २७, ५; साम. १२८५
 एष सोमो अधि त्वचि ९, ६६, २९
 एष स्तोम इन्द्र तुभ्य १, १७३, १३
 एष स्तोमो अचिक्रदद् ७, २०, ९
 एष स्तोमो मह उग्राय ७, २४, ५; ऐ. आ. १, २१
 एष स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छ ५, ४२, १५
 एष स्तोमो वरुण मित्र ७, ६४, ५; ६५, ५
 एष स्य कारुर्जरते ७, ६८, ९
 एष स्य ते तन्वो २, ३६, ५; अथर्व. २०, ६७, ६
 एष स्य ते पवत ९, ९७, ४६
 एष स्य ते मधुमाँ ९, ८७, ४; साम. ५३१
 एष स्य धारया सुतो ९, १०८, ५; साम. ५८४
 एष स्य परि विच्यते ९, ६२, १३
 एष स्य पीतये सुतो ९, ३८, ६; साम. १२७८
 एष स्य भानुरुदियति ४, ४५, १
 एष स्य मद्यो रसो ९, ३८, ५; साम. १२७७
 एष स्य मानुषीष्वा ९, ३८, ४; साम. १२७६
 एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षाः ७, ६०, २
 एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये ७, ६७, ७
 एष स्य सोमः पवते ९, ८४, ४
 एष स्य सोमो मतिभिः ९, ९६, १५
 एष हितो वि नीयते ९, १५, ३; साम. १२६९
 एषा गोभिररुणेभिः ५, ८०, ३
 एषा जनं दर्शता बोधयन्ती ५, ८०, २
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिः १, १२४, ३
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती १, १२३, ७
 एषा नेत्री राधसः ७, ७६, ७
 एषा प्रतीची दुहिता ५, ८०, ६
 एषा ययौ परमादन्तः ९, ८७, ८
 एषायुक्त परावतः १, ४८, ७
 एषा व्येनी भवति ५, ८०, ४
 एषा शुभ्रा न तन्वो ५, ८०, ५
 एषा स्या नव्यमायुर्दधाना ७, ८०, २
 एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः ६, ६५, १
 एषा स्या युजाना ७, ७५, ४
 एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री १, ८८, ६
 एषो उषा अपूर्या १, ४६, १; साम. १७८; १७२८
 एह गमन्नुषयः सोम १०, १०८, ८
 एह देवा मयोभुवा १, ९२, १८; साम. १७३५
 एह वां मुषितप्सवो ८, ५, ३३

एह हरी ब्रह्मयुजा ८, २, २७; साम. १६५८
 एहि प्रेहि क्षयो दिवीवि ८, ६४, ४
 एहि मनुदेवयुः १०, ५१, ५
 एहि वां विमुचो ६, ५५, १; नि. ५, ९
 एहि स्तोमो अभि स्वराभिः १, १०, ४
 एह्यग्न इह होता नि १, ७६, २
 एह्यु पु ब्रवाणि ६, १६, १६; साम. ७; ७०५; वा. य. २६, १३
 ऐच्छाम त्वा बहुधा १०, ५१, ३;
 ऐतान्नयेषु तस्थुपः ५, ५३, २
 ऐतु पूषा रयिर्भगः ८, ३१, ११
 ऐभिरग्ने दुवो गिरो १, १४, १
 ऐभिरग्ने सरथं ३, ६, २; अथर्व. २०, १३, ४
 ऐभिर्देवै वृष्ण्या पौस्यानि १०, ५५, ७; साम. १७८४
 ऐषु चाकन्धि पुरुहूत १०, १४७, ३
 ऐषु चेतद् वृषण्वती ८, ६८, १८
 ऐषु द्यावापृथिवी १०, ९३, १०
 ऐषु धा वीरवद्यशः ५, ७९, ६
 ओकिवांसा सुते सचाँ ६, ५९, ३
 ओ चित्सखायं सख्या १९, १०, १; साम. ३४०;
 अथर्व. १८, १, १
 ओजस्तदस्य तित्विषे ८, ६, ५; साम. १८२; १६५३; अथर्व.
 २०, १०७, २
 ओजिष्ठं ते मध्यतो ३, २१, ५; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 ओ त्यमह्म आ रथं ८, २२, १
 ओ त्ये नर इन्द्र मृतये १, १०४, २
 ओमानमापो मानूषी ६, ५०, ७
 ओमासश्चर्षणीष्टतो १, ३, ७; ऐ. आ. १, ४; वा. य.
 ७, ३३; तै. सं. १, ४, १६, १; नि. १२, ४०
 ओर्वप्रा अमर्त्या १०, १२७, २
 ओ श्रुष्टिर्विदध्या ७, ४०, १
 ओषधयः सं वदन्ते १०, ९७, २२; वा. य. १२, ९६;
 तै. सं. ४, २, ६, ५
 ओषधीः प्रति मोदध्वं १०, ९७, ३; वा. य. १२, ७७;
 तै. सं. ४, २, ६, १
 ओषधीरिति मातरः १०, ९७, ४; वा. य. १२, ७८; तै. सं.
 ४, २, ६, १; नि. ६, ३
 ओषमितृथिवीमहं १०, ११९, १०
 ओ पु घृष्टिराधसो ७, ५९, ७
 ओ पु प्र याहि वाजेभिः ८, २, १९; साम. २२७
 ओ पु वृष्णः प्रयज्युन् ८, ७, ३३

ओ पु स्वसारः कारवे शृणोत ३, ३३, ९
 ओ पू णो अग्ने शृणुहि त्वं १, १३९, ७
 ओष्ठाविव मध्वास्ते वदन्ता २, ३९, ६
 ओ सुष्टुत इन्द्र याहि १, १७७, ५
 औच्छत्सा रात्री परितक्म्या ५, ३०, १४
 और्वभृगुवच्छुवि ८, १०२, ४; साम. १८; तै. सं.
 ३, १, ११, ८
 क इमं वो निष्यमा चिकेत १, ९५, ४
 क इमं दशभिर्मम ४, २४, १०
 क ई वेद सुते सचा ८, ३३, ७; साम. २९७; १६९६;
 अथर्व. २०, ५३, १; ५७, ११
 क ई व्यक्ता नरः सेनीळाः ७, ५६, १; साम. ४३३
 क ई स्तवस्कः पृणात्को यजाते ६, ४७, १५
 क ईषते तुज्यते १, ८४, १७; नि. १४, २६
 क उ नु ते महिमनः समस्या १०, ५४, ३
 क उ श्रवत्कतमो यज्ञियानां ४, ४३, १
 कं याथः कं ह गच्छथः कः ५, ७४, ३
 कः कुमारमजनयत् १०, १३५, ५
 कः स्विद् वृक्षो निष्ठितो मध्ये १, १८२, ७
 ककर्दवे वृषभो युक्त आसीत् १०, १०२, ६
 ककुहः सोम्यो रस ९, ६७, ८
 ककुहं चिश्वा कवे ८, ४५, १४
 कंकतो न कङ्कतो १, १९१, १
 कण्वा इन्द्रं यदक्रत ८, ६, ३; साम. १३०८; अथर्व.
 २०, १३८, ३
 कण्वा इव भृगवः सूर्या इव ८, ३, १६; साम. १३६३;
 अथर्व. २०, १०, २; ५९, २
 कण्वास इन्द्र ते मतिं ८, ६, ३१
 कण्वेभिर्धृष्णवा धृषत् ८, ३३, ३; ८६६; अथर्व. २०, ५२, ३;
 ५७, १६
 कतरा पूर्वा कतरा परायोः १, १८५, १; नि. ३, २२
 कत्यमयः कति सूर्यासः १०, ८८, १८
 कथा कदस्या उषसो ४, २३, ५
 कथा कविस्तुवीरवान्कया १०, ६४, ४
 कथा त एतदहमा चिकेतं १०, २८, ५
 कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोः १, १४७, १
 कथा दाशेम नमसा सुदानून् ५, ४१, १६
 कथा दाशेमाग्नये १, ७७, १
 कथा देवानां कतमस्य याम १०, ६४, १
 कथा नूनं वां विमना उपस्तव ८, ८६, २

कथा महामवृधत्कस्य होतुः ४, २३, १
 कथामहे पुष्टिं भराय पूणे ४, ३, ७
 कथामहे रुद्रियाय ब्रवाम ५, ४१, ११
 कथा राधाम सखाय १, ४१, ७
 कथा शर्धाय मरुतामृताय ४, ३, ८
 कथा शृणोति हूयमानमिन्द्र ४, २३, ३
 कथा सबाधः शशमानो अस्य ४, २३, ४
 कथा ह तद्वरुणाय त्वमग्ने ४, ३, ५
 कथो नु ते परिचराणि विद्वान् ५, २९, १३
 कदत्विषन्त सूरयः ८, ९४, ७
 कदा क्षत्रश्रियं नरं १, २५, ५
 कदा गच्छाथ मरुतः ८, ७, ३०
 कदा चन प्रयुच्छस्य ८, ५२, ७; वा. य. ८, ३; तै. सं. १, ४, २२, १
 कदा चन स्तरीरसि ८, ५१, ७; साम. ३००; वा. य. ३, ३४, ८, २; तै. सं. १, ४, २२, १; ५, ६, ४
 कदा त इन्द्र गिर्वेण ८, १३, २२
 कदा भुवन्नथक्षयाणि ब्रह्म ६, ३५, १
 कदा मर्तमराधसं १, ८४, ८; साम. १३४३; अथर्व. २०, ६३, ५; नि. ५, १७
 कदा वसो स्तोत्रं हर्यतः १०, १०५, १; साम. २२८; नि. ५, १२
 कदा वां तौग्न्यो विधत् ८, ५, २२
 कदा सुनुः पितरं जात इच्छात् १०, ९५, १२
 कदिस्था नूः पात्र देवयतां १, १२१, १
 कदु युष्ममिन्द्र त्वावतो नृन् १०, २९, ४; अथर्व. २०, ७६, ४
 कदु प्रियाय धाम्ने मनामहे ५, ४८, १; नि. ५, ५
 कदु प्रेष्ठा विषां रयीणां १, १८१, १
 कदु स्तुवंत ऋतयन्त देवता ८, ३, १४; अथर्व. २०, ५०, २
 कदू न्वस्याकृतं ८, ६६, ९; अथर्व. २०, ९७, ३
 कदू महीरष्टा अस्य तविषीः ८, ६६, १०; नि. ६, २६
 कद्ध नूनं कधप्रियः पिता १, ३८, १
 कद्ध नूनं कधप्रियो यद् ८, ७, ३१
 कद्धिण्यासु वृधसानो अग्ने ४, ३, ६
 कद्गुद्राय प्रचेतसे १, ४३, १; तै. आ. १०, १७, १
 कद्ध ऋतस्य धर्णसि १, १०५, ६
 कद्धो अद्य महानां ८, ९४, ८
 कनिक्रदज्जनुषं प्रमुवाणः २, ४२, १, नि. ९, ४
 कनिक्रदत्कलशे गोभिरज्य ९, ८५, ५
 कनिक्रदवतु पन्थामृतस्य ९, ९७, ३२
 कनिक्रन्ति हरिरा सृज्यमानः ९, ९५, १; साम. ५३०

कनीनकेव विद्रधे ४, ३२, २३; नि. ४, १५
 कं ते दाना असक्षत ८, ६४, ९
 कन्न्यो अतसीनां ८, ३, १३; अथर्व. २०, ५०, १
 कं नश्चित्रमिषण्यसि १०, ९९, १
 कन्या इव वहतु मे तवा उ ४, ५८, ९; वा. य. १७, ९७
 कन्याश्च वारवायती ८, ९१, १
 कन्येव तन्वाश्च शासदाना १, १२३, १०
 कपृन्नरः कपृथमुद्धातन १०, १०१, १२; अथर्व. २०, १३७, २
 कमु श्विदस्य सेनयाग्नेः ८, ७५, ७; तै. सं. २, ६, ११, २
 कमेतं त्वं युवते कुमारं ५, २, २
 कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठ ४, २०, ९
 कया ते अग्ने अङ्गिरः ८, ८४, ४; साम. १५४९
 कया त्वं न ऊत्याभि ८, ९३, १९; साम. १५८६; वा. य. ३६, ७
 कया नश्चित्र आ भवदूति ४, ३१, १; साम. १६९; ६८२; अथर्व. २०, १२४, १; वा. य. २७, ३९; ३६, ४; तै. सं. ४, २, ११, २; तै. आ. ४, ४२, २
 कया नो अग्न ऋतयन्तृतेन ५, १२, ३
 कया नो अग्ने वि वसः ७, ८, ३
 कया शुभा सवयसः १, १६५, १
 करंभ ओषधे भव १, १८७, १०
 कर्णगृह्या मघवा शौरदेव्यः ८, ७०, १५
 कर्हिस्वित्तिदिन्द्र यज्जरित्रे ६, ३५, ३
 कर्हिस्वित्तिदिन्द्र यन्तृभिर्नृन् ६, ३५, २
 कर्हिस्वित्सा त इन्द्र चेत्यासत् १०, ८९, १४
 कर्विं शशासुः कवयो दग्धा ४, २, १२
 कविः कवित्वा दिवि रूपमास १०, १२४, ७
 कर्विं केतुं धारिं भानुमग्ने ७, ६, २
 कविमग्निमुप स्तुहि १, १२, ७; साम. ३२
 कविमिव प्रचेतसं ८, ८४, २; साम. १२४५
 कर्विं सृजन्ति मज्यं ९, ६३, २०
 कविर्न निण्यम् ४, १६, ३; अथर्व. २०, ७७, ३
 कविर्नृचक्षा अभि घीमचष्ट ३, ५४, ६
 कविर्वेधस्या पर्येषि ९, ८२, २; साम. १३१८
 कवी नो मित्रावरुणा १, २, ९; साम. ८४९
 कश्छन्दसां योगं १०, ११४, ९
 कस्त उषः कधप्रिये १, ३०, २०
 कस्तमिन्द्र त्वावसुं ७, ३२, १४; साम. २८०; १६८२
 कस्ते जामिर्जनानां १, ७५, ३; साम. १५३५
 कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो १०, २९, ३; अथर्व. २०, ७६, ३
 कस्ते मातरं विधवामचिक्त् ४, १८, १२

कस्त्वा सत्यो मदानां ४, ३१, २; साम. ६८३; अथर्व. २०, १२४, २; वा. य. २७, ४०; ३६, ५; तै. आ. ४, ४२, ३
 कस्मा अद्य सुजाताय ५, ५३, १२
 कस्य नूनं कतमस्यामृतानां १, २४, १
 कस्य नूनं परीणसो ८, ८४, ७; साम. ३४
 कस्य बह्मणि जुजुषुर्युवा १, १६५, २
 कस्य वृषा सुते सचा ८, ९३, २०; तै. ब्रा. २, ४, ५, १; ७, १३, १
 कस्य स्विस्सवनं वृषा ८, ६४, ८
 का त उपेतिर्मनसो १, ७६, १
 का ते अस्त्यरंकृतिः सूक्तैः ७, २९, ३
 का मर्यादा वयुना कद्ध वामं. ४, ५, १३
 कामस्तदग्रे समवर्तताधि १०, १२९, ४; तै. ब्रा. २, ४, १, १०; ८, ९, ४; तै. आ. १, २३, १
 कायमानो वनात्वां ३, ९, २; साम. ५३; नि. ४, १४
 का राधद्वोत्राश्विना १, १२०, १
 कारुहं ततोऽभिषक् ९, ११२, ३; नि. ६, ६
 का वां भूदुपमातिः कयानः ४, ४३, ४
 काव्येऽभिरदाभ्या ७, ६६, १७
 कासीत्प्रमा प्रतिमा १०, १३०, ३
 का सुष्टुतिः शवसः सूनुमिन्द्रः ४, २४, १
 किं स ऋधक् कृणवद्य सहस्रं ४, १८, ४
 किं सुबाहो स्तंगुरे १०, ८६, ८; अथर्व. २०, १२६, ८
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारंभ १०, ८१, २; वा. य. १७, १८; तै. सं. ४, ६, २, ४
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस (०। मनीषिणो) १०, ८१, ४; वा. य. १७, २०; तै. सं. ४, ६, २, ५; तै. ब्रा. २, ८, ९, ६
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस (०। संतस्थाने) १०, ३१, ७
 किं स्विन्नो राजा जगृहे १०, १२, ५; अथर्व. १८, १, ३३
 कितवासो यद्रिरिपुर्न ५, ८५, ८; तै. सं. ३, ४, ११, ६
 किं ते कृण्वन्ति कीकटेपु गावः ३, ५३, १४; नि. ६, ३२
 किं देवेषु त्यज एनश्चकर्थ १०, ७९, ६
 किं न इन्द्र जिघांससि १, १७०, २
 किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं ४, ५, १२
 किं नो आतरगस्य १, १७०, ३
 किमंग त्वा ब्रह्मणः सोम ६, ५२, ३
 किमंग त्वा मघवन्भोजमाहुः १०, ४२, ३; अथर्व. २०, ८९, ३
 किमङ्ग रधचोदनः ८, ८०, ३
 किमत्र दक्षा कृणुथः १, १८२, ३
 किमन्ये पर्यासते ८, ८, ८

किमयं त्वां वृषाकपिः १०, ८६, ३; अथर्व. २०, १२६, १
 किमस्य मदे किंस्वस्य ६, २७, १
 किमाग आस वरुण ज्येष्ठं ७, ८६, ४
 किमादमग्रं सख्यं सखिभ्यः ४, २३, ६
 किमाहुतासि वृत्रहन् ४, ३०, ७
 किमिच्छंती सरमा प्रेदमान १०, १०८, १; नि. ११, २५
 किमित्ते विष्णो परि चक्ष्यं भूत् ७, १००, ६; साम. १६२५; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ८
 किमिदं वां पुराणवत् ८, ७३, ११
 किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठान आ १, १६१, १
 किमु ष्विदस्मै निविदो ४, १८, ७
 किमु नु वः कृणवामा २, २९, ३
 किमेता वाचा कृणवा तवाहं १०, ९५, २; शत. ब्रा. ११, ५, १, ७
 किं आतासद्यदनाथं भवाति १०, १०, ११; अथर्व. १८, १, १२
 किमयः श्विच्चमस एष आस ४, ३५, ४
 कियती योषा मर्यतो वधूयो १०, २७, १२
 कियत्स्विदिन्द्रो अध्येति ४, १७, १२
 कियात्या यत्समया भवाति १, ११३, १०
 कीदृङ्दिन्द्रः सरमे का दृशीका १०, १०८, ३
 कीरिश्चिद्धि त्वामवसे जुहाव ७, २१, ८
 कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः १, १६५, ३; वा. य. ३३, २७
 कुत्राचिद्यस्य समृतौ ५, ७, २; तै. सं. २, १, ११, ३
 कुत्सा एते हर्यश्वाय शूयं ७, २५, ५
 कुत्साय शुष्णमश्रुवं निवर्ही ४, १६, १२
 कुमारं माता युवतिः समुब्धं ५, २, १
 कुमारश्चिपितरं २, ३३, १२
 कुरुश्रवणमावृणि १०, ३३, ४
 कुर्मस्त आयुरजरं यदमे १०, ५१, ७
 कुविच्छककुवित्कर्त् ८, ९१, ४
 कुविस्स देवीः सनयो नवो ४, ५१, ४
 कुविस्सस्य प्र हि ब्रजं ६, ४५, २४; साम. १६६८; अथर्व. २०, ७८, ३
 कुविस्सु नो गविष्टये ८, ७५, ११; साम. १६४९; तै. सं. २, ६, ११, ३
 कुविदङ्ग नमसा ये वृधासः ७, ९१, १
 कुविदङ्ग प्रति यथा चिदस्यन १०, ६४, १३
 कुविदङ्ग यवमन्तो यवंचित् १०, १३१, २; अथर्व. २०, १२५, २; वा. य. १०, ३२; १९, ६; २३, ३८; तै. सं. १, ८, ११, १; ५, २, ११, २; तै. ब्रा. २, ६, १, ३
 कुविद् वृषण्यन्तीभ्यः ९, १९, ५

कुविन्नो अभिरुचयस्य १, १४३, ६
 कुविन्मा गोपां करसे जनस्य ३, ४३, ५
 कुपुंभकस्तदब्रवीत् १, १९१, १६
 कुह त्या कुह न श्रुता ५, ७४, २
 कुह यान्ता सुपुति कान्यस्य १, ११७, १२
 कुह श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद १०, २२, १
 कुह स्थः कुह जग्मथुः ८, ७३, ४
 कुह स्विहोषा कुह वस्तोरश्चि १०, ४०, २; नि. ३, १५
 कूचिज्जायते सनयासु नव्यः १०, ४, ५
 कूष्ठो देवावभिनाद्या ५, ७४, १
 कृणुश पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं ४, ४, १; वा. य. १३, ९;
 तै. सं. १, २, १४, १; नि. ६, १२
 कृणोत धूमं वृषणं ३, २९, ९
 कृणोत्यसौ वरिवो य इत्या ४, २४, ६
 कृण्वंतो वरिवो गवे ९, ६२, ३; साम. ८३२
 कृतं चिद्धि ष्मा सनेमि द्वेषः ४, १०, ७
 कृतं न श्वघ्नी वि चिनोति देवने १०, ४३, ५; अथर्व.
 २०, १७, ५; नि. ५, २२
 कृतं नो यज्ञं विदथेपु चारं ७, ८४, ३
 कृतानीदस्य कर्त्वा ९, ४७, २
 कृते चिदत्र मरुतो रणन्त ७, ५७, ५
 कृधि रत्नं यजमानाय ७, १६, ६
 कृधि रत्नं सुसनितः ३, १८, ५
 कृधी नो अहयो देव १०, ९३, ९
 कृषन्तिफाल १०, ११७, ७
 कृष्णः श्वेतोऽरुषो १०, २०, ९
 कृष्णं त एम रुशतः ४, ७, ९
 कृष्णं नित्यानं हरयः सुपर्णा १, १६४, ४७; अथर्व. ६, २२, १;
 ९, १०, २२; १३, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, ४; नि. ७, २४
 कृष्णपृत्तौ वेविजे अस्य १, १४०, ३
 कृष्णां यदेनीमभि १०, ३, २; साम. १५४७
 कृष्णा यद्गोश्वरुणीषु सोदत् १०, ६१, ४
 कृष्णा रजांसि पस्सुतः ८, ४३, ६
 केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं ३, ३, ३
 केतुं कृण्वन्निदवस्परि ९, ६४, ८; साम. ९५९
 केतुं कृण्वन्नकेतवे १, ६, ३; साम. १४७०; अथर्व. २०, २६, ६;
 ४७, १२, ६९, ११; वा. य. २९, ३७; तै. सं.
 ७, ४, २०, १; तै. ब्रा. ३, ९, ४, ३
 के ते अग्ने रिपवे ५, १२, ४
 के ते नर इन्द्र १०, ५०, ३
 केतेन शर्मन्सचते ८, ६०, १८

के मे मर्यकं वि यवन्त ५, २, ५
 केश्यमिं केशी १०, १३६, १; नि. १२, २६
 के छा नरः श्रेष्ठतमा ५, ६१, १
 को अग्निमीद्रे हविषा १, ८४, १८; नि. १४, २७
 को अद्धा वेद क इह प्र वोचत् कुत १०, १२९, ६; तै. ब्रा.
 २, ८, ९, ५
 को अद्धा वेद क इह प्र वोचद्देवां ३, ५४, ५
 को अद्य नर्यो देवकामः ४, २५, १
 को अद्य युङ्क्ते १, ८४, १६; साम. ३४१; अथर्व. १८, १, ६;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५
 को अस्य वीरः सधमादमाप ४, २३, २
 को अस्य वेद प्रथमस्याहः १०, १०, ६; अथर्व. १८, १, ७
 को अस्य शुष्मं तविषीं ५, ३२, ९
 को ददर्श प्रथमं १, १६४, ४; अथर्व. ९, ९, ४
 को देवयन्तमश्ववत् १, ४०, ७
 को देवानामवो अद्या ४, २५, ३
 को नानाम वचसा ४, २५, २
 को नु मर्यां अभिथितः ८, ४५, ३७; तै. आ. १, ३, १; नि. ४, २
 को नु वां मित्रावरुणावृतायन् ५, ४१, १
 को नु वां मित्रास्तुतो ५, ६७, ५
 को न्वत्र मरुतो १, १६५, १३
 को मा ददर्श कतमः १०, ५१, २
 को मृळाति कतम ४, ४३, २
 को व स्तोमं राधति १०, ६३, ६
 को वस्त्राता वसवः ४, ५५, १
 को वां दाशस्तुमतये १, १५८, २
 को वामद्या पुरुणां ५, ७४, ७
 को वामद्या करते ४, ४४, ३; अथर्व. २०, १४३, ३
 को वेद जानमेषां ५, ५३, १
 को वेद नूनमेषां ५, ६१, १४
 को वोऽन्तर्मरुत १, १६८, ५
 को वो महान्ति महता ५, ५९, ४
 को वो वर्षिष्ठ आ नरो १, ३७, ६
 क्रतुप्रावा जरिता १०, १००, ११
 क्रतूयन्ति क्रतवो १०, ६४, २
 क्रतूयन्ति क्षितयो ४, २४, ४
 क्रत्व इत्पूर्णमुदरं ८, ७८, ७
 क्रत्वः समह दीनता ७, ८९, ३
 क्रत्वा दक्षस्य तरुषो ३, २, ३
 क्रत्वा दक्षस्य रथ्यं ९, १६, २
 क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठः ६, १६, २६; तै. ब्रा. २, ४, ६, २

कृत्वा महौ अनुष्वधं १, ८१, ४; साम. ४२३
 कृत्वा यदस्य तविषीषु १, १२८, ५
 कृत्वा शुक्रेभिरक्षभिः २, १०२, ८
 कृत्वा हि द्रोणे अज्यसे ६, २, ८
 कृत्वे दक्षाय नः कवे ९, १००, ५
 कन्यादमामि प्र हिणोमि १०, १६, ९; अथर्व. १२, २, ८;
 वा. य. ३५, १९
 क्राणा रुद्रा मरुतो १०, ९२, ६
 क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः १, ५८, ३
 क्राणा शिशुर्महीनां ९, १०२, १; साम. ५७०; १०१३
 क्रीळं वः शर्धो १, ३७, १; तै.सं. ४, ३, १३, ६; नि. ७, २
 क्रीळं त्यस्य सूनृता ८, १३, ८
 क्रीळन्नो रश्म ५, १९, ५
 क्रीळर्मखो ९, २०, ७; साम. ९७४
 क१ त्यानि नौ सख्या ७, ८८, ५
 क्व१ त्या वल्लू पुरुहूताय ६, ६३, १
 क्व१ त्री चक्रा त्रिवृतो १, ३४, ९
 क्व नूनं सुदानवो ८, ७, २०
 क्व नूनं कद्वो अर्थ १, ३८, २
 क्व वः सुम्ना नव्यांसि १, ३८, ३
 क्व१ वोऽथाः क्वा३ भीशवः ५, ६१, २
 क्व१ स्य ते रुद्र मृळयाकुः २, ३३, ७
 क्व१ स्य वीरः को अपश्यद् ५, ३०, १
 क्व१ स्य वृषभे युवा ८, ६४, ७; साम. १४२
 क्व१ स्या वो मरुतः १, १६५, ६; तै. ब्रा. २, ८, ३, ५
 क्व सिदध्य कतमास्त्वहिना १०, ४०, १४
 क्व स्विदस्य रजसो महः १, १६८, ६
 क्व स्विदासां कतमा पुराणी ४, ५१, ६
 क्वेयथ क्वेदसि ८, १, ७; साम. २७१
 क्षत्रं जिन्वतमुत ८, ३५, १७
 क्षत्राय त्वं श्रवसे १, ११३, ६
 क्षत्राय त्वमवसि ८, ३७, ६
 क्षप उरश्च दीदिहि ७, १५, ८
 क्षपो राजन्नुत १, ७९, ६; साम. १५६३; वा. य. १५, ३७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ५
 क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं ४, १७, १३
 क्षेति क्षेमेभिः साधुभिः ८, ८४, ९
 क्षेत्रमिव वि मयुः १, ११०, ५
 क्षेत्रस्य पतिना वयं ४, ५७, १; तै. सं. १, १, १४, २;
 नि. १०, १५

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तं ४, ५७, २; तै. सं. १, १, १४, ३;
 नि. १०, १६
 क्षेत्रादपश्यं सनुतः ५, २, ४
 क्षेमस्य च प्रयुजश्च ८, ३७, ५
 क्षेमो न साधुः १, ६७, २
 खे रथस्य खेऽनसः ८, ९१, ७; अथर्व. १४, १, ४१
 गच्छतं दाशुषो गृहं ८, ८५, ६
 गणानां त्वा गणपतिं २, २३, १; तै. सं. २, ३, १४, ३
 गंता नो यज्ञं यज्ञियाः ५, ८७, ९
 गन्तारा हि स्थोऽवसे १, १७, २
 गंतैयान्ति सवना हरिभ्यां ६, २३, ४
 गन्धर्व इत्या पदमस्य रक्षति ९, ८३, ४
 गमद्वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यः ७, ३२, ११
 गमन्नसे वसुन्या हि शंसिषं १०, ४४, ५; अथर्व. २०, ९४, ५
 गंभीरौ उदधीरिव ३, ४५, ३; साम. १७२०
 गंभीरेण न उरुणामन्निमेषः ६, २४, ९
 गयस्फानो अभीवहा १, ९१, १२; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गभं धेहि सिनीवालि १०, १८४, २; अथर्व. ५, २५, ३;
 शत. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 गर्भे नु नौ जनिता दंपती कः १०, १०, ५; अथर्व. १८, १, ५
 गर्भे नु सं नन्वेषामवेद ४, २७, १; ऐ. आ. २, २४
 गर्भे मातुः पितृष्वपिता ६, १६, ३५; साम. १३९७
 गर्भे योषामदधुर्वत्समासनि १०, ५३, ११
 गर्भो यज्ञस्य देवयुः ८, १२, ११
 गर्भो यो अपां गर्भः १, ७०, ३
 गवामिव श्रियसे शृंगमुत्तमं ५, ५९, ३
 गवाशिरं मन्थिनमिद्र शुक्रं ३, ३२, २
 गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्राः ४, १७, १६
 गव्यो षु णो यथा पुरा ८, ४६, १०; साम. १८६
 गाथपतिं मेघपतिं १, ४३, ४
 गाथश्रवसं सत्पतिं ८, २, ३८
 गामङ्गैष आ ह्वयति १०, १४६, ४; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कं १, १६४, २४; अथर्व. ९, १०, ९
 गायत्रसाम नभन्यं १, १७३, १
 गायन्ति त्वा गायन्निणो १, १०, १; साम. ३४२; १३४४;
 तै. सं. १, ६, १२, २; नि. ५, ५
 गार्हपत्येन संत्य १, १५, १२
 गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वा १०, १४९, ४
 गाव उपावतावतं ८, ७२, १२; साम. ११७; १६०२;
 वा. य. १३, १९; ७१

गावश्चिद्धा समन्यवः ८, २०, २१; साम. ४०४
 गावो न यूथमुप यन्ति ८, ४६, ३०
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छा ६, २८, ५; अथर्व.
 ४, २१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, १२
 गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन् १०, २७, ८
 गिरयश्चिन्नि जिहते ८, ७, ३४
 गिरश्च यास्ते गिर्वाहः ८, २, ३०
 गिरस्त इंद ओजसा ९, २, ७; साम. १०४३
 गिरा जात इह स्तुत ९, ६२, १५
 गिरा य एता युनजद्धरी ते ७, ३६, ४
 गिरा यदी संबंधवः ९, १४, २
 गिरा ब्रजो न संभृतः ८, ९३, ९; साम. १२२४; अथर्व.
 २०, ४७, ३; १३७, १४; तै. ब्रा. १. ५, ८, ३
 गिरिर्न यः स्वतर्वा ऋष्व इन्द्रः ४, २०, ६
 गिरीरज्रात्रजमाना अधारय १०, ४४, ८; अथर्व. २०, ९४, ८
 गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथां ८, ३५, ६
 गिर्वणः पाहि नः सुतं ३, ४०, ६; साम. १९५; अथर्व. २०, ६, ६
 गीर्णं भुवनं तमसापगूळहं १०, ८८, २
 गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान ७, ९३, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 गुहा शिरो निहितमृधगक्षी १०, ७९, २
 गुहा सतीरुप त्मना ८, ६, ८
 गुहा हितं गुह्यं गूळहं २, ११, ५
 गूहता गुह्यं तमो १, ८६, १०
 गृणाना जमदग्निना ३, ६२, १८; साम. ६६५
 गृणानो अङ्गिरोभिर्दस् १, ६२, ५
 गृणे तदिन्द्र ते शव ८, ६२, ८; साम. ३९१
 गृभीतं ते मन इन्द्र द्विर्वाः ७, २४, २
 गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं १०, ८५, ३६; अथर्व. १४, १, ५०
 गृष्टिः सस्रुवः स्थविर् तवागां ४, १८, १०
 गृहं गृहमहनां यात्य १, १२३, ४
 गृहमेधास आगत ७, ५९, १०; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गृहो याम्यरंकृतो १०, ११९, १३
 गोजिता बाहू अमितक्रतुः १, १०२, ६
 गोजिन्नः सोमो रथजिद् ९, ७८, ४
 गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं १०, १०३, ६; साम. १८५४;
 अथर्व. ६, ९७, ३; १९, १३, ६; वा. य. १७, ३८;
 तै. सं. ४, ६, ४, २
 गोभिर्मिभिर्भुं दधिरे सुपारं ३, ५०, ३
 गोभिर्यदीमन्ये अस्मत् ८, २, ६; नि. ५, ३
 गोभिर्वाणो अज्यते सोमरी ८, २०, ८
 क्र० ११२

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां १०, ४२, १०; ४३, १०; ४४, १०;
 अथर्व. ७, ५०, ७; २०, १७, १०; ८९, १०; ९४, १०
 गोमदश्चावद्रथवसुवीरं ५, ५७, ७
 गोमदू पु नासत्या २, ४१, ७; वा. य. २०, ८१
 गोमद्विरण्यवद्रसु ७, ९४, ९
 गोमन्न इन्द्रो अश्ववत् २, १०५, ४; साम. ५७४; १६११
 गोमन्नः सोम वीरवद् ९, ४२, ६
 गोमातरो यच्छुभयन्ते १, ८५, ३
 गोमौ अग्नेऽविमौ अश्वी यज्ञः ४, २, ५; तै. सं. १, ६, ६, ४;
 ३, १, ११, १
 गोमायुरदाजमायुरदाद् ७, १०३, १०
 गोमायुरेको अजमायुरेकः ७, १०३, ६
 गोविर्त्पवस्व वसुवित्दिरण्य ९, ८६, ३९; साम. ९५५
 गोषा इन्द्रो नृषा ९, २, १०; साम. १०४५
 गोषु प्रशस्ति वनेषु धिषे १, ७०, ९
 गौरमीमेदनु वत्सं मिषतं १, १६४, २८; अथर्व. ९, १०, ६;
 १, ८; नि. ११, ४२
 गौरीर्मिमाय सलिलानि १, १६४, ४१; अथर्व. ९, १०, २१;
 १३, १, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; तै. आ. १, ९, ४;
 नि. ११, ४०
 गौर्धयति मरुतां ८, ९४, १; साम. १४९
 ग्राश्च यज्ञरश्च वावृधन्त ६, ६८, ४
 ग्रन्थि न वि ष्य ग्रथितं ९, २७, १८
 ग्रावाण उपरेष्वा १०, १७५, ३
 ग्रावाणः सविता नु वो १०, १७५, ४
 ग्रावाणः सोम नो हि कं ६, ५१, १४
 ग्रावाणेव तदिदर्थं जरये २, ३९, १
 ग्रावाणो अप दुच्छुनां १०, १७५, २
 ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमात १०, ७८, ६
 ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सैधतुः १०, ३६, ४
 ग्राणा तुन्नो अभि धुतः ९, ६७, १९
 ग्राणो ब्रह्मा युयुजानः सपर्य ५, ४०, ८
 ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः १०, १६३, २; अथर्व. २, ३३, २;
 २०, ९६, १८
 घनेव विष्वग्वि जज्ञा १, ३६, १६
 घर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुः १०, ११४, १
 घर्मेव मधु जडरे सनेरू १०, १०६, ८
 घृतं न पूतं तनूरेपाः ४, १०, ६; तै. सं. २, २, १२, ७
 घृतपृष्ठा मनोयुजो १, १४, ६
 घृतप्रतीकं व ऋतस्य १, १४३, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 घृतपृष्ठः सौम्या ८, ५९, ४

घृतमज्ञेर्वध्यश्चस्य वर्धनं १०, ६९, २
 घृतं पदस्व धारया ९, ४९, ३; साम. १४३७
 घृतं मिमिक्षे घृतस्य २, ३, ११; वा. य. १७, ८८; तै. आ.
 १०, १०, २
 घृतवती भुवनानामभिधि ६, ७०, १; साम. ३७८;
 वा. य. ३४, ४५
 घृतवन्तः पावक ते ३, २१, २; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 घृतवन्तमुप मासि १, १४२, २
 घृताहवन दीदिवः १, १२, ५
 घृताहवन संत्येमा १, ४५, ५
 घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते ६, ७०, ४
 घृतेनाग्निः समज्यते १०, ११८, ४
 घृषुः इयेनाय कृत्वने १०, १४४, ३
 घृषुं पावकं वानिनं १, ६४, १२
 घृतो घृत्रमतरन्नोदसी १, ३६, ८
 घ्नन्मृध्नाण्यप द्विषो ८, ४३, २६
 चकार ता कृण्वन्तु नमन्या ७, २६, ३
 चक्रवांस ऋभवस्तदपृच्छत १, १६१, ४
 चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्तं १०, ७३, ९; साम. ३३१
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते ५, ३६, ३
 चक्राणासः परीणहं पृथिव्या १, ३३, ८
 चक्राथे हि सध्यङ् नाम भद्रं १, १०८, ३
 चाक्रिर्दिवः पवते कृत्वो रसः ९, ७७, ५
 चाक्रियो विश्वा भुवना ३, १६, ४
 चक्षुर्नो देवः सविता १०, १५८, ३
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे १०, १५८, ४
 चक्षुषः पिता मनसा हि धीरः १०, ८२, १; वा. य. १७, २५;
 तै. सं. ४, ६, २, ४
 चतस्र ई घृतदुहः सचंते ९, ८९, ५
 चतुःसहस्रं गव्यस्य ५, ३०, १५
 चतुरश्रिद्वदमानात् १, ४१, ९; नि. ३, १६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य १०, ११४, ७
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नाम १, १५५, ६
 चतुष्कपर्दा युवतिः सुपेक्षाः १०, ११४, ३; तै. ब्रा.
 १, २, १, २७; ३, ७, ६, ५; ७, १४
 चतुस्त्रिंशद्वाजिनो देव १, १६२, १८; वा. य. २५, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 चत्तो इतश्चत्तामुतः १०, १५५, २
 चत्वार ई विभ्रति क्षेमयन्तः ५, ४७, ४
 चत्वारिंशद्दशरथस्य १, १२६, ४
 चत्वारि ते असुर्याणि नाम १०, ५४, ४

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि १, १६४, ४५; अथर्व.
 ९, १०, २७; तै. ब्रा. २, ८, ८, ५; शत. ब्रा.
 ४, १, ३, १७; नि. १३, ९
 चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा ४, ५८, ३; वा. य. १७, ९१;
 तै. आ. १०, १०, २; नि. १३, ७
 चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः ७, १८, २३
 चत्वारो मा मशशारस्य १, १२२, १५
 चनिष्टं देवा ओषधीषु ७, ७०, ४
 चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरित्रतं ३, ३, ५
 चन्द्रमा अस्वंतरा १, १०५, १; साम. ४१७; अथर्व.
 १८, ४, ८९; वा. य. ३३, ९०
 चन्द्रमा मनसो जातः १०, ९०, १३; अथर्व. १९, ६, ७;
 वा. य. ३१, १२; तै. आ. ३, १२, ६
 चमूषच्छयेनः शकुनो ९, ९६, १९; साम. ११७७
 चरन्वत्सो रुशन्निह ८, ७२, ५
 चरित्रं हि वेरिवाच्छेदिपर्णं १, ११६, १५
 चरुर्न यस्तर्मीखय ९, ५२, ३
 चर्कृत्यं मरुतः पृथु १, ६४, १४
 चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यं ३, ५१, १; साम. ३७४
 चाकलृप्रे तेन ऋषयो मनुष्याः १०, १३०, ६
 चिकित्स्विन्मनसं ५, २२, ३
 चिते तद्वां सुराधसा १०, १४३, ४
 चित्तिमचित्तिं चिनवद् ४, २, ११; तै. सं. ५, ५, ४, ४
 चित्तिरपां दमे विश्वायुः १, ६७, १०
 चित्तिरा उपवर्हणं १०, ८५, ७; अथर्व. १४, १, ६
 चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य १०, ११५, १; साम. ६४
 चित्र इद्राजा राजका हृदयके ८, २१, १८
 चित्रं ह यद्वां भोजनं न्वस्ति ७, ६८, ५
 चित्रं तद्वा मरुतो याम २, ३४, १०
 चित्रं देवानामुदगादनीकं १, ११५, १; ऐ. आ. ३, ९; अथर्व.
 १३, २, ३५; २०, १०७, १४; वा. य. ७, ४२;
 १३, ४६; तै. सं. १, ४, ४३, १; २, ४, १४, ४; तै. ब्रा.
 २, ८, ७, ३; तै. आ. १, ७, ६; २, १३, १; नि. १२, १६
 चित्रस्ते भानुः क्रतुप्रा अभि १०, १००, १२
 चित्रा वा येषु दीधितिः ५, १८, ४
 चित्रैरंजिभिर्वपुषे १, ६४, ४
 चित्रो यदभ्राद् श्वेतो न विक्षु १, ६६, ६
 चित्रो वोऽस्तु यामः १, १७२, १
 चोदयतं सूनृताः पिन्वतं धिय १०, ३९, २
 चोदयित्री सूनृतानां १, ३, ११; वा. य. २०, ८५; तै. सं.
 ४, १, ११, २

छन्दस्तुभः कुम्भन्यवः ५, ५२, १२
 छर्दिष्यन्तमदाभ्यं ८, ८५, ५
 जगता सिन्धुं दिव्यस्तभाय १, १६४, २५; अथर्व. ९, १०, ३
 जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं १०, ४७, १; साम. ३१७;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ५
 जघने चोद एषां ५, ६१, ३
 जघन्वाँ इन्द्र मित्रेरुद्धोद० १, १७४, ६
 जघन्वाँ उ हरिभिः संभृत १, ५२, ८
 जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव १०, ८९, ७
 जघ्निर्वृत्रममिधियं ९, ६१, २०; साम. ८१६
 जज्ञान एव व्यवाधत स्पृधः १०, ११३, ४
 जज्ञानं सप्तमातरो ९, १०२, ४; साम. १०१
 जज्ञानः सोमं सहसे पपाय ७, ९८, ३; अथर्व. २०, ८७, ३
 जज्ञानो नु शतक्रतुः ८, ७७, १
 जज्ञानो हरितो वृषा ३, ४४, ४
 जज्ञिष इत्था गोपीध्याय हि १०, ९५, ११
 जनं वज्रिन्महि चिन् ६, १९, १२
 जनयत्रोचना दिवो ९, ४२, १
 जनस्य गोपा अजनिष्ट ५, ११, १; साम. ९०७; वा. य.
 १५, २७; तै. सं. ४, ४, ४, २
 जनाय चिद्य ईवत उ लोकं ६, ७३, २; अथर्व. २०, ९०, २
 जनासो आग्निं दधिरे सहः १, ३६, २
 जनासो वृक्तवर्हिषो ८, ५, १७
 जनिता दिवो जनिता पृथिव्या ८, ३६, ४
 जनिताश्चानां जनिता गवां ८, ३६, ५
 जनिष्ट योषा पतयत्कनीनक १०, ४०, ९
 जनिष्ट हि जेन्यो अग्ने अह्नां ५, ११, ५; तै. सं. ४, १, ३, ४
 जनिष्टा उग्रः सहसे तुराय १०, ७३, १; वा. य. ३३, ६४;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
 जनिष्वा देववीतये ६, १५, १८
 जनीयन्तो न्वग्रवः ७, ९६, ४; साम. १४६०; अथर्व.
 १४, २, ७२
 जन्तुश्चिह्नो मरुतस्त्वेव्येण ७, ५८, २
 जने न शेव आहूयः १, ६९, ४
 जनो यो मित्रावरुणा १, १२२, ९
 जन्मजन्मजिहितो जातवेदा ३, १, २१
 जम्भयतमभितो १, १८२, ४
 जयतं च प्र स्तुतं च ८, ३५, ११
 जयतामिव तन्यतुः १, २३, ११
 जयेम कारे पुरुहूत कारिणः ८, २१, १२

जरतीभिरोषधीभिः ९, ११२, २
 जरमाणः समिध्यसे १०, ११८, ५
 जराबोध तद्विविद्धि १, २७, १०; साम. १५; १६६३;
 नि. १०, ८
 जातवेदसे सुनवाम सोममराति १, ९९, १; तै. आ. १०, २, १;
 नि. १४, ३३
 जातो अग्नी रोचते ३, २९, ७
 जातो जायते सुदिनत्वे ३, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
 जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः ७, १३, ३; तै. सं. १, ५, ११, २
 जानत्यह्नः प्रथमस्य १, १२३, ९
 जानन्ति वृष्णो अरुषस्य ३, ७, ५
 जानन्तो रूपमकृपन्त विप्राः १०, १२३, ४
 जामिः सिधूनां आतवे १, ६५, ७
 जाम्यतीतपे धनुः ८, ७२, ४
 जाया तप्यते कितवस्य हीना १०, ३४, १०
 जायेदस्तं मध्वन्स्तेदयो निः ३, ५३, ४
 जायेव पत्यावधि शेव महसे ९, ८२, ४
 जिघम्याग्निं हविषा २, १०, ४; वा. य. ११, २३; तै. सं.
 ४, १, २, ४
 जिह्वां नुनुद्देऽवतं तथा १, ८५, ११
 जिह्वाद्ये चरितवे मघोनी १, ११३, ५
 जिह्वाभिरह नन्नमद् ८, ४३, ८
 जीमूतस्येव भवति प्रतीकं ६, ७५, १; वा. य. २९, ३८;
 तै. सं. ४, ६, ६, १
 जीवं रुदन्ति वि मयन्ते १०, ४०, १०; अथर्व. १४, १, ४६
 जीवान्नो अभि धेतना ८, ६७, ५; नि. ६, २७
 जुजुरुषो नासत्योत वग्निं १, ११६, १०
 जुषद्ग्या मानुषस्य १०, २०, ५
 जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य ७, २, १
 जुषस्व सप्रथस्तमं १, ७५, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 जुषस्वाम्न इळया सजोषाः ५, ४, ४
 जुषाणो अग्ने प्रति हर्यमेव १०, १२२, २
 जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा ८, ४४, ८
 जुषेथां यज्ञमिष्टये ८, ३८, ४
 जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह ८, ३५, ४
 जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो २, ३६, ६
 जुष्ट इन्द्राय मत्सरः ९, १३, ८; साम. ११९४
 जुष्टो नरो ब्रह्मणा वः पितृणां ७, ३३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
 जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे ५, ४, ५; अथर्व. ७, ७३, ९;
 तै. ब्रा. २, ४, १, १; नि. ४, ५
 जुष्टो मदाय देवतात इन्द्रो ९, ९७, १९

जुष्टो हि कृतो असि १, ४४, २; साम. १७८१
जुष्टो न इन्दो सुपथा सुगानि ९, ९७, १६
जुष्टुराणां चिदध्विना ८, २६, ५
जुष्टुरे वि चितयन्तो ५, १९, २; नि. ४, १९
जेतानृभिरिन्द्रः पृष्ठुः शूरः १, १७८, ३
जोषद्यदीमसूर्यो सचध्वे १, १६७, ५
जोषा सवितर्यस्य ते १०, १५८, २
जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुति २, ३७, ६
जोहूत्रो अग्निः प्रथमः २, १०, १
ज्ञेया भागं सहसा नो २, १०, ६
जमया अत्र वसवो रन्त देवा ७, ३९, ३; नि. १२, ४३
ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतु ५, ४४, ८; नि. ६, १५
ज्येष्ठ आह चमसाद्वाकरेति ४, ३३, ५
ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं ८, २, २३
ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधुप्रियं ९, ८६, १०; साम. १०३१
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ३, ३९, ८
ज्योतिर्वृणीत तमसो विजान ३, ३९, ७
ज्योतिष्मतीमदिति धारयत् १, १३६, ३
ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं ८, ५८, ३

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत १, १०६, २
त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो १०, ३५, ११
त आदित्यास उरवो २, २७, ३
त आयजन्त द्रविणं समस्या १०, ८२, ४; वा. य. १७, २८,
तै. सं. ४, ६, २, २; नि. ६, १५

त इदुग्राः शवसा धृणुषेणाः ६, ६६, ६
त इद्वानां सधमाद आसन् ७, ७६, ४
त इद्वेदि सुभग त आहुति ८, १९, १८
त इक्षिण्यं हृदयस्य प्रकेतैः ७, ३३, ९
त इन्वस्य मधुमद्वि विप्र ३, ३२, ४
त उक्षितासो महिमानं १, ८५, २
त उग्रास वृषण ८, २०, १२
त ऊ पु णो महो यजत्राः १०, ६१, २७
तं यज्ञं बर्हिषि १०, ९०, ७; अथर्व. १९, ६, ११; वा. य.
३१, ९; तै. आ. ३, १२, ३

तं यज्ञसाधमपि १, १२८, २
तं युजाथां मनसो यो १, १८३, १
तं युवं देवावध्विना ४, १५, १०
तं व इन्द्रं चतिनं ६, १९, ४
तं व इन्द्रं न सुक्रतुम् ६, ४८, १४
तं वः शर्धं रथानाम् ५, ५३, १०

तं वः शर्धं रथेभ्युभम् ५, ५६, ९
तं वः शर्धं मरुतं २, ३०, ११
तं वः सखायः सं ६, २३, ९
तं वः सखायो मदाय ९, १०५, १; साम. ५६९; १०९८
तं वर्धयन्तो मतिभिः १०, ६७, ९; अथर्व. २०, ९१, ९
तं वश्रवाथा १, ६६, ९; नि. १०, २१
तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुज्यम् ४, ४४, १; अथर्व.
२०, १४३, १

तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैः १, १८०, १०
तं वृधन्तं मारुतं ६, ६६, ११
तं वेधां मेधयाह्नन् ९, २६, ३
तं वो दस्समृतीषहम् ८, ८८, १; साम. २३६; ६८५;
अथर्व. २०, ९, १; ४९, ४; वा. य. २६, ११
तं वो दीर्घायुशोचिषं ५, १८, ३
तं वो धिया नव्यस्या ६, २२, ७; अथर्व. २०, ३६, ७
तं वो धिया परमया ६, ३८, ३
तं वो महो महाव्यम् ८, ७०, ८
तं वो वाजानां पतिं ८, २४, १८; साम. १६८६; अथर्व.
२०, ६४, ६

तं वो विं न द्रुपदम् १०, ११५, ३
तं शग्मासो अरुषासो ७, ९७, ६
तं शश्वतीषु मातृषु ४, ७, ६
तं शिशीता सुवृक्तिभिः ८, ४०, १०
तं शिशीता स्वध्वरम् ८, ४०, ११
तं शुभ्रमग्निमवसे ३, २६, २
तं सखायः पुरोरुचम् ९, ९८, १२; साम. १६८०; नि. ५, १५
तं सग्रीचीरुतयो ६, ३६, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
तं सबाधो यतस्तुच ३, २७, ६; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
तं सानावधि जामयो ९, २६, ५
तं सिन्धवो मत्सरं १०, ३०, ९
तं सुप्रतीकं सुदशम् ६, १५, १०; तै. सं. २, ५, १२, ५
तं सुष्टुत्या विवासे ८, १६, ३; अथर्व. २०, ४४, ३
तं सोताो धनस्पृतं ९, ६२, १८
तं स्मा रथं मन्वन् १, १०२, ३
तं हिन्वन्ति मद्व्युतं ९, ५३, ४; साम. १७१७
तं हि शश्वन्त ईळते ५, १४, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ८
तं हि स्वराजं वृषभं ८, ६१, २; साम. १२३४; अथर्व.
२०, ११३, २

तं हुवेम यतस्तुचः ८, २३, २०
तं होतारमध्वरस्य ७, १६, १२; साम. १५१४
तका न भूर्णिः १, ६६, २

तक्षयत्त उशना १, ५१, १०
 तक्षयदी मनसो ९, ९७, २२; साम. ५३७
 तक्षज्ञासत्याभ्यां १, २०, ३
 तक्षत्रयं सुवृत्तं १, १११, १
 तं गाथया पुराण्या ९, ९९, ४; साम. १६३३
 तं गात्रो अभ्यनूपत ९, २६, २
 तं गीर्भिर्वाचमीङ्गयम् ९, ३५, ५
 तं गूर्तयो नेमक्षिपः १, ५६, २
 तं गूर्धया ८, १९, १; साम. १०९; १६८७
 तं गोभिर्धृषणं रसं ९, ६, ६
 तं घेमिस्था (०। अर्थं चिद्) ८, ६९, १७; अथर्व. २०, ९२, १४
 तं घेमिस्था (०। होत्राभिः) १, ३६, ७
 तच्चक्षुर्देवहितं ७, ६६, १६; वा. य. ३६, २४; तै. आ. ४, ४२, ५
 तच्चित्रं राध आ भरोषो ७, ८१, ५
 तत्तं मे अपः १, ११०, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, २
 तत्तुर्विर्वीरो नयो विचेताः ६, २४, २
 तत्तृदानाः सिन्धवः ५, ५३, ७
 तत्त हन्दित्रयं परमं पराचैः १, १०३, १
 तत्तदभिर्वयो दधे ८, ३९, ४
 तत्तदिदम्भिः १, ४६, १२
 तत्तदिदस्य पौंस्यं १, १५५, ४
 तत्तु ते दंसो १, ६९, ८
 तत्तु प्रयः प्रत्यथा ते १, १३२, ३
 तत्त भद्रं यत् १, ९४, १४
 तत्ते यज्ञो अजायत ८, ८९, ६; साम. १४३०
 तत्ते सहस्व ईमहे ८, ४३, ३३
 तत्त्वा यामि ब्रह्मणा १, २४, ११; वा. य. १८, ४९; २१, २;
 तै. सं. २, १, ११, ६
 तत्त्वा यामि सुवीर्यम् ८, ३, २; अथर्व. २०, ९, ३; ४९, ६
 तत्रो अपि प्राणीयत ८, ५६, ४
 तत्सविता वोऽमृतत्वं १, ११०, ३
 तत्सवितुर्वरेण्यम् ३, ६२, १०; साम. १४६२; वा. य. ३, ३५;
 २२, ९; ३०, २; ३६, ३; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, ११, २
 तत्सवितुर्वृणीमहे वयं ५, ८२, १; तै. आ. १, ११, ३
 तत्सु नः शर्म यच्छता ८, १८, १२
 तत्सु नः सविता भगो (०। इन्द्रो) ४, ५५, १०
 तत्सु नः सविता भगो (०। शर्म) ८, १८, ३
 तत्सु नो नव्यं सन्यस ८, ६७, १८
 तत्सु नो विश्वे (०। बृधम्) ६, ४५, ३३
 तत्सु नो विश्वे (०। मरुतः) ८, ९४, ३

तत्सु वां मित्रावरुणा ५, ६२, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ६
 तत्सूर्यं रोदसी उमे ८, २५, २१
 तत्सूर्यस्य देवत्वं १, ११५, ४; अथर्व. २०, १२३, १;
 वा. य. ३३, ३७; तै. ब्रा. २, ८, ७, १; नि. ४, ११
 तथा तदस्तु सोमपाः १, ३०, १२
 तदमे चक्षुः प्रति १०, ८७, १२; अथर्व. ८, ३, २१
 तदमं युक्तमा भर ८, १९, १५; साम. ११३
 तदद्य वाचः प्रथमं १०, ५३, ४; नि. ३, ८
 तदद्या चित्त उक्थिनो ८, १५, ६; साम. ८८२; अथर्व.
 २०, ६१, ३
 तदज्ञाय तदपसे ८, ४७, १६
 तदस्तु मित्रावरुणा ५, ४७, ७; अथर्व. १९, ११, ६
 तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वद् २, १७, १
 तदस्य प्रियमभि १, १५४, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, २
 तदस्यानीकमुत चारु २, ३५, ११
 तदस्येदं पश्यता १, १०३, ५
 तदिस्सधस्थमभि चाव १०, ३२, ४
 तदिस्समानमाशाते १, २५, ६
 तदिदास भुवनेषु १०, १२०, १; ऐ. आ. १, १२, अथर्व.
 ५, २, १; २०, १०७, ४; नि. १४, २४
 तदिद्धयस्य सवनं विवेरपः १०, ७६, ३
 तदिद्गुद्रस्य चेतति ८, १३, २०
 तदिद्गुद्रस्य विमोचने १०, ९४, १३
 तदिन्द्रं प्रेव वीर्यं १, १०३, ७
 तदिन्द्राव आ भर ८, २४, २५
 तदिक्षकं तद्दिवा मङ्गमाहुः १, २४, १२
 तदिन्नु ते करणं ५, ३१, ७
 तदिन्वस्य परिषद्धानो १०, ६१, १३
 तदिन्वस्य वृषभस्य ३, ३८, ७
 तदिन्वस्य सवितुः ३, ३८, ८
 तदिन्मे च्छन्सद्वपुषो १०, ३२, ३
 तदु प्रयक्षतमस्य १, ६२, ६
 तदु श्रेष्ठं सवनं १०, ७६, २
 तदूषुषे मानुषेमा १, १०३, ४
 तदु पु वामेना कृतं ५, ७३, ४
 तदतं पृथिवि बृहत् ५, ६६, ५
 तद्धाना अवस्यवो ८, ६३, १०
 तद्देवस्य सवितुर्वार्यं ४, ५३, १
 तद्देवानां देवतमाय २, २४, ३
 तदि वयं वृणीमहे १०, १२६, २
 तद्वन्धुः सूरिर्दिवि १०, ६१, १८

तद्भद्रं तव दंसना ३, ९, ७
तद्वाधो अद्य सवितुर्वरेण्यं १, १५९, ५
तद् उक्थस्य बर्हणे ६, ४४, ६
तद्भः सुजाता मरुतो १, १६६, १२
तद्वां नरा नासत्यावनुष्यात् १, १८२, ८
तद्वां नरा शंस्यं राध्वं १, ११६, ११
तद्वां नरा शंस्यं पञ्जियेण १, ११७, ६
तद्वां नरा सनये १, ११६, १२
तद्वामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि १०, ७९, ४
तद्वायं वृणीमहे ८, २५, १३; नि. ५, १
तद्विप्रासो विपन्यवो १, २२, २१; साम. १६७३; वा. य. ३४, ४४
तद्विविड्दुि यत्त इन्द्रो जुजोषत् ८, ९६, १२
तद्विष्णोः परमं पदं १, २२, २०; साम. १६७२; अथर्व.
७, २६७; वा. य. ६, ५; तै. सं. १, ३, ६, २; ४, २, ९, ३
तद्वीर्यं वो मरुतो ५, ५४, ५
तद्वो अद्य मनामहे ७, ६६, १२
तद्वो गाय सुते सचा ६, ४५, २२; साम. ११५; १६६६;
अथर्व. २०, ७८, १
तद्वो जामिध्वं मरुतः १, १६६, १३
तद्वो दिवो दुहितरो विभातीः ४, ५१, ११
तद्वो यामि द्रविणं ५, ५४, १५
तद्वो वाजा ऋभवः ४, २६, ३
तनूत्यजेव तस्करा १०, ४, ६; नि. ३, १४
तनूनपात्पथ ऋतस्य १०, ११०, २; अथर्व. ५, १२, २; वा. य.
२९, २६; तै. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ६
तनूनपात्पथमानः ९, ५, २
तनूनपादुच्यते ३, २९, ११
तनूनपाहतं यते १, १८८, २
तनूष्टे वाजिन्तन्वं १०, ५६, २
तं तमिद्राधसे मह ८, ६८, ७
तन्तुं तन्वव्रजसो १०, ५३, ६; तै. सं. ३, ४, २, २
तन्तुं तन्वानमुत्तमं ९, २२, ६
तं ते मदं गृणीमसि ८, १५, ४; साम. ३८३; ८८०; अथर्व.
२०, ६१, १
तं ते यवं यथा गोभिः ८, २, ३; साम. ७३६
तं ते सोतारो रसं मदाय ९, १०९, ११; साम. १३३३
तं त्रिपृष्ठं त्रिवंधुरे ९, ६२, १७
तं त्वा गीर्भिरुक्षया १०, ११८, ९
तं त्वा गीर्भिर्गिर्वणसं २, ६, ३
तं त्वा घृतस्त्र वीमहे ५, २६, २; साम. १५२२
तं त्वाजनन्त मातरः ८, १०२, १७

तं त्वा दूतं कृण्महे ७, १६, ४
तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं ९, ८०, ४
तं त्वा धर्तारमोष्योः ९, ६५, ११; साम. ८०४
तं त्वा नरो दम आ १, ७३, ४
तं त्वा नृष्णानि बिभ्रतं ९, ४८, १; साम. ८३६
तं त्वा मज्जेषु ८, ४३, २०
तं त्वा मदाय घृष्वय ९, २, ८; साम. १०४४
तं त्वा मरुत्वती परि ७, ३१, ८
तं त्वा मर्ता अगृह्णत ३, ९, ६
तं त्वा यज्ञेभिरीमहे ८, ६८, १०
तं त्वा वयं विश्ववारा १, ३०, १०
तं त्वा वयं सुध्यो ६, १, ७; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ३
तं त्वा वयं हवामहे ८, ४३, २३
तं त्वा वयं पतिं १, ६०, ५
तं त्वा वयं पितो १, १८७, ११
तं त्वा वाजेषु वाजिनम् १, ४, ९; अथर्व. २०, ६८, ९
तं त्वा विप्रा वचोविदः ९, ६४, २३; साम. १०७७
तं त्वा विप्रा विपन्यवो ३, १०, ९
तं त्वा शोचिष्ठा दीदिवः ५, २४, ४; साम. ११०९; वा. य.
३, २६; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
तं त्वा समिद्भिरङ्गिरो ६, १६, ११; साम. ६६१; वा. य. ३, ३;
तै. सं. २, ५, ८, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०; ३, ५, २, १
तं त्वा सहस्रचक्षसं ९, ६०, २
तं त्वा सुतेष्वाभुवो ९, ६५, २७
तं त्वा हविष्मतीः ८, ६, २७
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तं ९, ८०, ५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः ९, २६, ६
तं दुरोषमभी नरः ९, १०१, ३; साम. ६९९
तं देवा बुध्रे रजसः २, २, ३
तन्न इन्द्रस्तद्वरुणः १, १०७, ३
तन्न इन्द्रो वरुणो ७, ३४, २५; ५६, २५
तन्न प्रत्नं सख्यं ६, १८, ५
तं नव्यसी हृद आ १, ६०, ३
तन्नस्तुरीपमद्भुतं १, १४२, १०; वा. य. २७, २०; तै. सं.
४, १, ८, ३; नि. ६, २१
तन्नस्तुरीपमध ३, ४, ९; ७, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, १
तं नाकमर्यो ५, ५४, १२
तन्नु वोचाम रभसाय १, १६६, १
तन्नु सख्यं पवमानस्यास्तु ९, ९२, ५
तं नेमिभृभवो यथा ८, ७५, ५; तै. सं. २, ६, ११, १
तं नो अग्ने अभि नरो ५, ९, ७

तं नो अग्ने मधवद्भयः ७, ५, २
 तन्नो अनर्वा सविता ५, ४९, ४
 तं नो दात मरुतो २, ३४, ७
 तन्नो देवा यच्छत १०, ३५, १२
 तं नो द्यावापृथिवी १०, ३७, ६
 तन्नो रायः पर्वताः ७, ३४, २३
 तं नो वाजा ऋभुक्षण ४, ३७, ८
 तन्नो वातो मयोभु १, ८९, ४; वा. य. २५, १७
 तन्नो वि वोचो यदि ६, २२, ४; अथर्व. २०, ३६, ४
 तं नो विश्वा अवस्युवो ९, ४३, २
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अङ्गिः ६, ४९, १४
 तन्म ऋतमिद्र शूर ८, ९७, १५
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभि १, ११५, ५; अथर्व. २०, १२३, २
 वा. य. ३३, ३८; तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 तपन्ति शत्रुं स्वर्णं ७, ३४, १९
 तपसा ये अनाष्ट्याः १०, १५४, २; अथर्व. १८, २, १६;
 तै. आ. ६, ३, २
 तपुर्जुम्भो वन आ १, ५८, ५
 तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो १०, १८२, ३
 तपोष्पवित्रं विततं ९, ८३, २; साम. ८७६
 तपोष्पज्ञं अंतरां ३, १८, २; तै. आ. ४, ५, ५
 तम आसीत्तमसा १०, १२९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४; नि. ७, ३
 तमग्निमस्ते ७, १, २; साम. १३७४
 तमग्ने पास्तुत ६, १५, ११
 तमग्ने पृतनापहं ५, २३, २; तै. सं. १, ३, १४, ७
 तमग्रुवः केशिनीः १, १४०, ८
 तमङ्गिरस्वज्जमसा ३, ३१, १९
 तमद्य राधसे महे ८, ६४, १२
 तमध्वरेष्वीळते ५, १४, २
 तमप्सन्त शवस उरसवेषु १, १००, ८
 तममृक्षन्त वाजिनं ९, २६, १
 तमर्केभिस्त्वं सामभिः ८, १६, ९
 तमर्वन्तं न सानसिं गृणीहि ८, १०२, १२
 तमर्वन्तं न सानसिमरुवं ४, १५, ६
 तमस्मेरा युवतयो २, ३५, ४; तै. सं. २, ५, १२, २
 तमस्य द्यावापृथिवी सचेत १०, ११३, १
 तमस्य पृक्षमुपरासु १, १२७, ५
 तमस्य मर्जयामसि ९, ९९, ३; साम. १६३२
 तमस्य राजा वरुणः १, १५६, ४
 तमस्य विष्णुर्महिमानमोज १०, ११३, २
 तमस्यन्भुरिजोर्धिया ९, २६, ४

तमङ्गे वाजसातय ८, १३, ३; साम. ७४८
 तमागन्म सोभरयः ८, १९, ३२
 तमानूनं व्रजनमन्यथा ६, ३५, ५
 तमा नो अर्कममृताय ७, ९७, ५
 तमिच्छयौत्तरार्यन्ति ८, १६, ६
 तमितृच्छन्ति न सिमो १, १४५, २
 तमित्सखित्व १, १०, ६
 तमित्सुहृन्ममङ्गिरः १, ७४, ५
 तमितृच्छन्ति जुह्वस्तवर्म १, १४५, ३
 तमितृक्षं प्रथमं दध आपः १०, ८२, ६; वा. य. १७, ३०;
 तै. सं. ४, ६, २, ३
 तमिहोषा तमुपसि यविष्णं ७, ३, ५
 तमिहनेषु हितेषु ८, १६, ५
 तमिह हन्तं सुहवं हुवेम ४, १६, १६
 तमिहर्धन्तु नो गिरो ९, ६१, १४; साम. १३३६
 तमिहप्रा अवस्यवः ८, १३, १७
 तमिहोचेम विदयेषु १, ४०, ६
 तमिहन्तं वाजयामसि ८, ९३, ७; साम. ११९; १२२२; अथर्व.
 २०, ४७, १; १३७, १२; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३; २, ४, १, ३
 तमिहन्तं जोहवीमि ८, ९७, १३; साम. ४६०; अथर्व.
 २०, ५५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 तमिहन्तं दानमीमहे ८, ४६, ६
 तमिह मदमा गहि ३, ४२, २; अथर्व. २०, २४, २
 तमिहरो वि ह्वन्ते समीके ४, २४, ३
 तमिह्वेश्व समना समान ४, ५, ७; नि. ६, १७
 तमीं हिन्वन्ति धीतयो १, १४४, ५
 तमीं हिन्वत्यग्रुवो ९, १, ८
 तमीं होतारमानुषक् ४, ७, ५
 तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं १, ९६, ३
 तमीळित्व य आहुतो ८, ४३, २२
 तमीळित्व यो अर्चिषा ६, ६०, १०; साम. ११४९
 तमीमण्वीः समर्थ आ ९, १, ७
 तमीमह हन्तमस्य रायः ६, २२, ३; अथर्व. २०, ३६, ३;
 नि. ६, ३
 तमीमहे पुरुष्टुतं ८, १३, २४
 तमी मृजन्त्यायवो ९, ६३, १७
 तमीशानं जगतः १, ८९, ५; वा. य. २५, १८
 तमुक्षमाणं राजसि २, २, ४
 तमुक्षमाणमन्यये ९, ९९, ५
 तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः ९, ९७, ३
 तमु स्वा गीतमा गिरा १, ७८, २

तमु त्वा दध्यङ् ऋषिः ६, १६, १४; वा. य. ११, ३३; तै. सं.
३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २
तमु त्वा नूनमसुर ८, ९०, ६; साम. १४१२; नि. ५, २२
तमु त्वा नूनमीमहे ८, २४, २६
तमु त्वा पाथ्यो वृषा ६, १६, १५; वा. य. ११, ३४;
तै. सं. ३, ५, ११, ४; ४, १, ३, ३
तमु त्वा यः पुरासिथ ६, ४५, ११
तमु त्वा बाजसातमं १, ७८, ३
तमु त्वा बाजिनं नरो ९, १७, ७
तमु त्वा वृत्रहन्तमं १, ७८, ४
तमु त्वा सत्य सोमपा ६, ४५, १०
तमु शुमः ६, १०, २
तमु नः पूर्वे पितरो ६, २२, २; अथर्व. २०, ३६, २
तमु नूनं तविषीमन्तमेषां ५, ५८, १
तमु वृषाम य इमा जजान ८, ९६, ५
तमु वृषाम यं गिर ८, ९५, ६; साम. ८८५
तमु वृहि यः स्विषुः सुधन्वा ५, ४२, ११
तमु वृहि यो अभिमृत्योजाः ६, १८, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
तमु वृहीन्द्रं यो ह १, १७३, ५
तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानः ६, २१, २
तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे २, २०, ४
तमु स्तोतारः पूर्व्य १, १५६, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ९
तमुस्त्रामिन्द्रं न १०, ६, ५
तमूतयो रणयञ्छूरसातो १, १००, ७
तमूर्मिमापो ७, ४७, २
तमू शु समना गिरा ८, ४१, २; नि. १०, ५
तमृत्विया उप वाचः १, १९०, २
तमेव ऋषिं तमु १०, १०७, ६
तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्वियं १०, ९१, ६; साम. १८२४
तं पृच्छता स १, १४५, १
तं पृच्छन्ति वज्रहस्तं ६, २२, ५; अथर्व. २०, ३६, ५
तं पृच्छन्तोऽवरासः ६, २१, ६
तं प्रलथा पूर्वथा ५, ४४, १; वा. य. ७, १२; तै. सं.
१, ४, ९, १; नि. ३, १६
तं मर्जयन्ता सुक्रतुम् ८, ८४, ८; तै. सं. ३, ५, ११, ५
तं मतां अमर्त्यं १०, ११८, ६
तं मर्जुजानं महिषं ९, ९५, ४
तम्बभि प्र गायत ८, १५, १; साम. ३८२, अथर्व. २०, ६१, ४;
६२, ८
तम्बभि प्रार्चतेन्द्रं ८, ९२, ५
तया पवस्व धारया यया गाव ९, ४९, २; साम. १४३६

तया पवस्व धारया यया पितो ९, ४५, ६
तयोरिदमवच्छवः ५, ८६, ३
तयोरिदवसा वयं १, १७, ६
तयोरिद् घृतवत्पयः १, २२, १४
तरणिं वो जनानां ८, ४५, २८; साम. २०४
तरणिरिस्सिषासति ७, ३२, २०; साम. २३८, ८६७
तरणिविश्वदर्शतो १, ५०, ४; अथर्व. १३, २, १९;
२०, ४७, १६; वा. य. ३३, ३६; तै. सं. १, ४, ३१, १;
तै. भा. ३, १६, १
तरस्स मन्द्री धावति १, ५८, १; साम. ५००, १०५७; नि.
१३, ६
तरस्समुद्रं पवमान ऊर्मिणा ९, १०७, १५; साम. ८५७
तरोभिर्वो विद्वस्त्रुं ८, ६६, १; साम. २३७, ६८७
तव ऋत्वा तव तद्सनाभिः ६, १७, ६
तव ऋत्वा तवोत्तिभिः २, ४, ६; साम. १०५२
तव ऋत्वा सनेयं ८, १९, २९
तव च्यौत्नानि वज्रहस्त ७, १९, ५; अथर्व. २०, ३७, ५
तव त्य इन्द्रो अन्धसो ९, ५१, ३; साम. १२२६
तव त्य इन्द्रं सख्येषु वल्लयः १०, १३८, १; नि. ४, २५
तव त्यदिन्द्रियं बृहत् ८, १५, ७; साम. १६४५, अथर्व.
२०, १०६, १
तव त्यर्ज्यं २, २२, ४, साम. ४६६
तव त्ये अग्ने अर्चयो आजन्तो ५, १०, ५
तव त्ये अग्ने अर्चयो महि ५, ६, ७
तव त्ये अग्ने हरितो ४, ६, ९
तव त्ये पितो ददतः १, १८७, ५
तव त्ये पितो रसा १, १८७, ४
तव त्ये सोम पवमान ९, ९२, ४
तव त्ये सोम शक्तिभिः १०, २५, ५
तव त्रिधातु पृथिवी ७, ५, ४
तव त्विषो जनिम ४, १७, २
तव शुमन्तो अर्चयो ५, २५, ८
तव धोरिन्द्र पौष्ट्यं ८, १५, ८; साम. १६४६; अथर्व.
२०, १०६, २
तव द्रप्सा उदमुत ९, १०६, ८; साम. १३२७
तव द्रप्सो नीलवान् ८, १९, ३१; साम. १८२३
तव प्रणीतीन्द्र जोहुवान् ७, २८, ३
तव प्रत्नेभिरध्वभिः ९, ५२, २
तव प्र यक्षि संष्टां ६, १६, ८
तव प्रयाजा अनुयाजाश्च १०, ५१, ९; नि. ८, २२

तव भ्रमांस आश्रया ४, ४, २; वा. य. १३, १०; तै. सं.
१, २, १४, १
तव वायव्यतस्थते ८, २६, २१; वा. य. २७, ३४
तव विश्वे सजोषसो ९, १८, ३; साम. १०९५
तव व्रते सुभगासः २, २८, २
तव शरीरं पतयिष्यवन् १, १६३, ११; वा. य. २९, २२;
तै. सं. ४, ६, ७, ४
तव शुक्रासो अर्चयो दिवः ९, ६६, ५
तव श्रिया सुदृशो ५, ३, ४
तव श्रिये मरुतो मज्जन्त ५, ३, ३
तव श्रिये व्यजिहीत २, २३, १८
तव श्रियो वर्ण्यस्येव १०, ९१, ५; साम. ९८२
तव स्याम पुरुवीरस्य २, २८, ३
तव स्वादिष्टाग्ने ४, १०, ५
तव ह त्वदिन्द्र विश्वमाजौ ६, २०, १३
तवाग्ने होत्रं तव २, १, २; १०, ९१, १०
तवायं सोमस्त्वमेष्टवाङ् ३, ३५, ६; वा. य. २६, २३
तवाहं शूर रातिभिः १, ११, ६
तवाहं सोम रारण ९, १०७, १९; साम. ५१६; ९२२;
तांश्च ब्रा. १२, ९, ३
तवाहमग्न ऊतिभिर्नेदिष्टाभिः ८, १९, २६
तवाहमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य ५, ९, ६
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं ७, ९८, ६; अथर्व. २०, ८७, ६;
तै. ब्रा. २, ८, २, ६
तवेदिन्द्र प्रणीतिवृत् ८, ६, २२
तवेदिन्द्रावमं वसु ७, ३२, १६; साम. २७०
तवेदिन्द्राहमाशसा ८, ७८, १०
तवेदु ताः सुकीर्तयो ८, ४५, ३३
तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसः ९, ८६, २८
तवेमे सप्त सिन्धवः ९, ६६, ६
तवोतिभिः सचमाना ५, ४२, ८
तस्मा अभिर्भारत ४, २५, ४
तस्मा अरं गमाम वो १०, ९, ३; साम. १८३९; अथर्व.
१, ५, ३; वा. य. ११, ५२; ३६, १६; तै. सं. ४, १,
५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ. ४, ४२, ४,
१०, १, १२
तस्मा अर्षति दिव्या २, २५, ४
तस्मा इवास्ये हविः ७, १०२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
तस्मा इन्द्रिषे धुनयंत २, २५, ५
तस्मादग्ना भजायन्त १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२,
वा. य. ३१, ८; तै. आ. ३, १२, ५
ऋ० ११३

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः १०, ९०, ९; अथर्व. १९, ६, १३;
वा. य. ३१, ७, तै. आ. ३, १२, ४
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः संभृतं १०, ९०, ८; अथर्व. १९, ६, १४;
वा. य. ३१, ६; तै. आ. ३, १२, ४
तस्माद्विराळजायत १०, ९०, ५; अथर्व. १९, ६, ९; वा. य.
३१, ५; तै. आ. ३, १२, २
तस्मिन्ना वेशया गिरो १, १७६, २
तस्मिन्निह सन्त्युतयो ८, ४६, ७
तस्मै तवस्वमनु २, २०, ८
तस्मै नूनमभिषवें ८, ७५, ६; तै. सं. २, ६, ११, २
तस्य ते वाजिनो वयं ९, ६५, ९
तस्य शुभ्रं असद्रथो ८, ३१, ३
तस्य वज्रः क्रंदति १, १००, १३
तस्य वयं सुमतौ ६, ४७, १३; १०, १३१, ७; अथर्व.
७, ९२, १; २०, १२५, ७; वा. य. २०, ५२; तै. सं.
१, ७, १३, ५; नि. ६, ७
तस्याः समुद्रा १, १६४, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; नि. ११, ४१
तस्येदर्वन्तो रंहयंत ८, १९, ६
तस्येदिह स्ववथ वृण्वानि ४, २१, २
ता अतत वयुनं ५, ४८, २
ता अभि सन्तमस्तुतं ९, ९, ५
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं १०, १२४, ८
ता अस्य नमसा सहः १, ८४, १२; साम. १००७; अथर्व.
२०, १०९, ३
ता अस्य पृशानायुवः १, ८४, ११; साम. १००६; अथर्व.
२०, १०९, २
ता अस्य वर्णमायुवो २, ५, ५
ता अस्य सुददोहसः ८, ६९, ३; वा. य. १२, ५५; १५, ६०;
तै. सं. ४, २, ४, ४; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
ता आ चरंति समना ४, ५१, ८
ता इन्वेव समना ४, ५१, ९
ता ई वर्धति मष्टस्य १, १५५, ३
तां वां जेजुं न १, १३७, ३
तां वो देवाः सुमतिं ५, ४१, १८
तां सु ते कीर्तिम् १०, ५४, १
ता कर्मावतरास्मै १, १७३, ४
ता गृणीहि नमस्येभिः ६, ६८, ३
ता वा ता भद्रा उषसः ४, ५१, ७
ता जिह्वया सदमेदं ६, ६७, ८
तां जुषस्व गिरं मम ३, ६२, ८
ता व इन्द्र महतो ४, २२, ५

ता तू ते सत्या तुवि ४, २२, ६
 ता ते गृणन्ति वेधसो ४, ३२, ११
 ता न आ वोळहमश्विना २, ४१, ९; वा. य. २०, ८३
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य ५, ६८, ३; साम. ११४५, १४६५
 ता नः स्तिपा तनूपा ७, ६६, ३
 ता नव्यसो जरमाणस्य ६, ६२, ४
 ताँ आ रुद्रस्य मीळुषो ७, ५८, ५; नि. ४, १५
 ताँ आशिरं पुरोळाशं ८, २, ११
 ताँ ह्यानो महि २, ३४, १४
 तानीदहानि बहुलान्यासन् ७, ७६, ३
 ताँ उशतो वि बोधय १, १२, ४
 ता नृभ्य आ सौश्रवसा ६, १३, ५
 ता नो अथ वनस्पती १, २८, ८
 ता नो रासत्रातिषाचो ७, ३४, २२; नि. ६, १४
 ता नो वाजवतीरिष ६, ६०, १२; साम. ११५१
 तान्पूर्व्या निविदा १, ८९, ३; वा. य. २५, १६
 तान्यजत्राँ कृतावृधो १, १४, ७
 तान्वन्दस्व मरुतस्ताँ ८, २०, १४
 तान्वो महो मरुत २, ३४, ११
 ता बाहवा सुचेतुना ५, ६४, २
 ताभिरा गच्छतं नरो ६, ६०, ९; साम. ९९३
 ताभिरायातं वृषणोप ८, २२, १२
 ताभिरायातमूतिभिः ८, ५, २४
 ता भुज्युं विभिरद्भ्यः ६, ६२, ६
 ता भूरिपाशावृत्तस्य ७, ६५, ३
 ताभ्यां विश्वस्य राजसि ९, ६६, २
 तामग्ने अस्मे इषं ७, ५, ८
 ता मन्दसाना मनुषो १०, ४०, १३; अथर्व. १४, २, ६
 तामस्य रीतिं ५, ४८, ४
 ता महान्ता सदस्पती १, २१, ५
 ता माता विश्ववेदसा ८, २५, ३
 ता मित्रस्य प्रशस्तये १, २१, ३
 ता मे अश्विना सनीनां ८, ५, ३७
 ता मे अश्विनानां ८, २५, २३
 तां पूषल्लिच्छवतमाम् १०, ८५, ३७; अथर्व. १४, २, ३८
 नि. ३, २१
 तां पूषणः सुमतिं वयं ६, ५७, ६
 ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमा ६, ६२, २
 ता यज्ञेषु प्र शंसते १, २१, २
 ता योधिष्टमभि गा ६, ६०, २
 ता राजाना शुचिद्रता ६, १६, २४

ता वज्रिणं मन्दिनं १०, ९६, ६; अथर्व. २०, ३१, १
 तावदुषो राधो अस्मभ्यं ७, ७९, ४
 ता वर्तिर्यातं जयुषा १०, ३९, १३
 ता वरू दक्षा पुरु ६, ६२, ५
 ता वां वास्तुन्युमसि १, १५४, ६; वा. य. ६, ३; तै. सं. १, ३, ६, १; नि. २, ७
 ता वां विश्वस्य गोपा ८, २५, १
 ता वां सम्यगदुह्वाणे ५, ७०, २; साम. ९८६
 ता वां गीर्भिविपन्यवः ७, ९४, ६; साम ८०२
 ता वां धियोऽवसे ४, ४१, ८
 ता वां नरा स्ववसे १, ११८, १०
 ता वामद्य तावपरं १, १८४, १
 ता वामद्य हवामहे ८, २६, ३
 ता वामियानोऽवसे ५, ६५, ३
 ता वामेषे रथानां इन्द्राग्नी ५, ८६, ४
 ता वामेषे रथानां उर्वीम् ५, ६६, ३
 ता वां मित्रावरुणा १०, १३२, २
 ता विम्रं धैथे ६, ६७, ७
 ताविदा चिदहानां ८, २२, १३
 ताविदुशंसं मर्त्यं ७, ९४, १२
 ताविदोषा ता उषसि ८, २२, १४
 ता विद्वांसा हवामहे वां १, १२०, ३
 ता वृधन्तावनु धून् ५, ८६, ५
 ता सन्नाजा घृतासुती २, ४१, ६; साम. ९१२; नि. २, १३
 ता सानसी शवसाना ७, ९३, २
 ता सुजिह्वा उप ह्वये १, १३, ८
 ता सुदेवाय दाशुषे ८, ५, ६
 ता ह त्यद्वर्तिर्यद् ६, ६२, ३
 ता हि क्षत्रं धारयेथे ६, ६७, ६
 ता हि क्षत्रमविहुतं ५, ६६, २
 ता हि देवानामसुगा ता ७, ६५, २
 ता हि मध्यं भराणां ८, ४०, ३
 ता हि शश्वत ईळत ७, ९४, ५; साम. ८०१
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा ५, ६५, २
 ता हि श्रेष्ठा देवताता ६, ६८, २
 ता हुवे ययोरिदं ६, ६०, ४; साम. ८५३
 तिग्मजम्भाय तरुणाय ८, १९, २२
 तिग्मं चिदेम ६, ३, ४
 तिग्ममायुधं मरुतां ८, ९६, ९
 तिग्ममेको विभर्ति ८, २९, ५
 तिग्मा यदन्तरशानिः ४, १६, १७

तिग्मायुधौ तिग्महेती ६, ७४, ४
तिरः पुरु चिदक्षिना ३, ५८, ५
तिरश्चीनो विततो १०, १२९, ५; वा. य. ३३, ७४; तै. ब्रा.
२, ८, ९, ५
तिष्ठा सु कं मघवन् ३, ५३, २
तिष्ठा हरी रथ आ ३, ३५, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
तिष्ठः क्षपस्त्रिः १, ११६, ४; तै. आ. १, १०, ३
तिष्ठो देवीर्वाहिंरिदं वरीय १०, ७०, ८
तिष्ठो देष्टाय १०, ११४, २
तिष्ठो धावः सवितुः १, ३५, ६
तिष्ठो धावो निहिता ७, ८७, ५
तिष्ठो भूमीर्धारयन् २, २७, ८; तै. सं. २, १, ११, ५
तिष्ठो मातृस्त्रीन्पितृन् १, १६४, १०; अथर्व. ९, ९, १०
तिष्ठो यदमे शरदः १, ७२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
तिष्ठो यद्वस्य समिधः ३, २, ९
तिष्ठो वाच ईरयति प्र वह्निः ९, ९७, ३४; साम. ५२५;
८५९; नि. १४, १४
तिष्ठो वाच उदीरते ९, ३३, ४; साम. ४७१; ८६९
तिष्ठो वाचः प्र वद ७, १०१, १
तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा १०, ८७, ९; अथर्व. ८, ३, ९
तीक्ष्ण्याभिवयसो १०, १६०, १; अथर्व. २०, ९६, १
तीव्राः सोमास आ गहि सुतासो ८, ८२, ८
तीव्राः सोमास आ गह्याशीर्वतः १, २३, १
तीव्रान्वोषान्कृण्वते ६, ७५, ७; वा. य. २९, ४४; तै. सं.
४, ६, ६, ३
तीव्रो वो मधुमाँ अयं २, ४१, १४
तुग्रो ह भुज्युमन्विनो १, ११६, ३; तै. आ. १, १०, २
तुचे तनाय तस्सु नो ८, १८, १८; साम. ३९५
तुजे मस्तने पर्वताः ५, ४१, ९
तुजेतुजे य १, ७, ७; अथर्व. २०, ७०, १३; नि. ६, १८
तुभ्यं वाता अभिप्रियः ९, ३१, ३
तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तु १, १३४, ५
तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो ३, २१, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
तुभ्यं सुतास्तुभ्यसु १०, १६०, २; अथर्व. २०, ९६, २
तुभ्यं सोमाः सुता इमे ८, ९३, २५; साम. २१३
तुभ्यं स्तोका घृत ३, २१, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ २, ३६, १
तुभ्यं गावो घृतं ९, ३१, ५
तुभ्यं घेत्ते जना ८, ४३, २९
तुभ्यं ता अङ्गिरस्सम ८, ४३, १८; वा. य. १२, ११६;
तै. सं. १, ३, १४, ३; तै. ब्रा. ३, ७, १, १

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो ३, १४, ७
तुभ्यमग्रे पर्यवहन् १०, ८५, ३८; अथर्व. १४, २, १
तुभ्यमुषासः शुचयः १, १३४, ४
तुभ्यं पयो यत् १, १२१, ५
तुभ्यं ब्रह्माणि गिर ३, ५१, ६
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो ५, १, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
तुभ्यायं सोमः परिपूतो १, १३५, २
तुभ्यायमद्रिभिः सुतो ८, ८२, ५
तुभ्येदममे मधुमत्तमं ५, ११, ५
तुभ्येदमिन्द्र परि विच्यते १०, १६७, १
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वते ८, ७६, ८
तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्ये ३, ४२, ८; अथर्व. २०, २४, ८
तुभ्येदिमा सवना ७, २२, ७; अथर्व. २०, ७३, १
तुभ्येदेते बहुला १, ५४, ९
तुभ्येदेते मरुतः ५, ३०, ६
तुभ्येमा भुवना कवे ९, ६२, २७; साम. ७७७
तुरण्यवोऽङ्गिरसो ७, ५२, ३
तुरण्यवो मधुमन्तं ८, ५१, १०; साम. १६१०; अथर्व.
२०, ११९, २
तुरीयं नाम यज्ञियं ८, ८०, ९
तुर्विक्शं ते सुकृतं ८, ७७, ११; नि. ६, ३३
तुर्विग्नीवो वपोदरः ८, १७, ८; अथर्व. २०, ५, २
तुर्विग्नीवो वृषभो वावृधानो ५, २, १२
तुर्विशुष्म तुर्विक्रतो ८, ६८, २; साम. १७७२
तूतुजानो महेमते ८, १३, ११
तुर्वज्रो जीयान् ६, २०, ३
तृणस्कंदस्य तु विशः १, १७२, ३
तृतीये धानाः सवने ३, ५२, ६
तृदिला अतृदिलासो १०, ९४, ११
तृष्टु यदक्षा तृष्टुणा ४, ७, ११
तृष्टमेतत्कटुकमेतत् १०, ८५, ३४; अथर्व. १४, १, २९
तृष्टामया प्रथमं १०, ७५, ६
ते अज्येष्टा अकनिष्ठास ५, ५९, ६
ते अद्रयो दशयंत्रास १०, ९४, ८
ते अस्मभ्यं शर्म १, ९०, ३
ते अस्य सन्तु केतवो ९, ७०, ३; साम. १४२५
ते आचरन्ती समनेव ६, ७५, ४; वा. य. २९, ४१;
तै. सं. ४, ६, ६, २; नि. ९, ४०
ते क्षोणीभिररुणेभिः २, ३४, १३
ते गन्धता मनसा ४, १, १५
ते वा राजानो अमृतस्य १०, ९३, ४

ते वेदमे स्वाध्याये वेत्वा ८, १९, १७
 ते वेदमे स्वाध्यायेऽहो विश्वा ८, ४३, ३०
 ते चिद्धि पूर्वोरभि ७, ४८, ३
 ते जज्ञिरे दिव ऋष्यास १, ६४, २
 ते जानत स्वमोक्यं ८, ७२, १४; साम. १४८१
 तेजिष्ठया तपनी २, २३, १४
 तेजिष्ठा यस्यारतिः ६, १२, ३
 ते ते अग्ने खोता ६, १६, २७
 ते ते देव नेतः ५, ५०, २
 ते ते देवाय दाशतः ७, १७, ७
 ते त्वा मदा अमदन् १, ५३, ६; अथर्व. २०, २१, ६
 ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु ७, २३, ५; अथर्व. २०, १२, ५
 ते त्वा मदा बृहदिन्द्र ६, १७, ४
 ते दशग्वाः प्रथमा २, ३४, १२
 ते न आस्नो वृकाणां ८, ६७, १४
 ते न इन्द्रः पृथिवी ६, ५१, ११
 ते नः पूर्वास उपरास ९, ७७, ३
 ते नः सन्तु युजः सदा ८, ८३, २
 ते नः सहस्रिणं रथि ९, १३, ५; साम. ११९२
 तेन नासत्या गतं १, ४७, ९
 तेन नो वाजिनीवसू परावतः ८, ५, ३०
 तेन नो वाजिनीवसू पश्ये ८, ५, २०
 तेन सत्येन जागृतम् १, २१, ६
 तेन स्तोतृभ्य आ भर ८, ७७, ८
 ते नस्त्राध्वं ते ८, ३०, ३
 ते नूनं नोऽयमूतये १०, १२६, ३
 ते नो अर्वतो हवनश्रुतो १०, ६४, ६; वा. य. ९, १७;
 ते. सं. १, ७, ८, २
 ते नो गृणाने महिनी १, १६०, ५
 ते नो गोपा अपाच्यः ८, २८, ३
 ते नो नावमुह्यत ८, २५, ११
 ते नो भद्रेण शर्मणा ८, १८, १७
 ते नो मित्रो वरुणो अर्यमा ५, ४१, २
 ते नो रत्नानि धत्तन १, २०, ७
 ते नो रायो शुमतो वाजवतः ६, ५०, ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती ६, ५०, १२
 ते नो वसूनि काम्या ५, ६१, १६
 ते नो वृष्टि दिवस्पति ९, ६५, २४; साम. ११६५
 ते प्रत्नासो व्युष्टिषु ९, ९८, ११
 तेभ्यो गोधा अयथं १०, २८, ११
 तेभ्यो धुमं बृहद्यशः ५, ७९, ७

ते म आहुय आययुः ५, ५३, ३
 ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोः ४, १, १६
 ते मर्त्यजत दृष्टांसो अग्निं ४, १, १४
 ते मायिनो मभिरे १, १५९, ४
 ते राया ते सुवीर्यैः ४, ८, ६
 तेऽरुणेभिर्वरमागैः १, ८८, २
 ते रुद्रासः सुमखा ५, ८७, ७
 तेऽवदन् प्रथमा १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, १
 तेऽवधन्त स्वतवसो १, ८५, ७; ते. सं. ४, १, ११, ३
 तेऽविदन्मनसा १०, १८१, ३
 ते विश्वा दाशुषे वसु ९, ६४, ६; साम. १०३६
 ते वो हृदे मनसे ४, ३७, २
 तेषां हि चित्रमुक्थ्यं ८, ६७, ३
 तेषां हि मङ्गा महतां १०, ६५, ३
 ते सत्येन मनसा गोपतिं १०, ६७, ८; अथर्व. २०, ९१, ८
 ते सत्येन मनसा दीध्यानाः ७, ९०, ५
 ते सीषपन्त जोषम् ७, ४३, ४
 ते सुतासो मदिन्तमाः ९, ६७, १८; साम. १८११
 ते सूनवः स्वपसः १, १५९, ३
 ते सोमादो हरी १०, ९४, ९; नि. २, ५
 ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ५, ५२, ३
 ते स्याम देव वरुण ७, ६६, ९; साम. १०६९
 ते स्याम ये अग्नये ४, ८, ५
 ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसः १०, ९२, ११
 ते हि द्यावापृथिवी मातरा १०, ६४, १४
 ते हि द्यावापृथिवी विश्व १, १६०, १
 ते हिन्विरे अरुणं ८, १०१, ६
 ते हि पुत्रासो अदितेः ८, १८, ५
 ते हि प्रजाया अभरन्त १०, ९२, १०
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आदित्येन १०, ७७, ८
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः सधस्यम् ७, ३९, ४; नि. ६, १३
 ते हि वस्त्रो वसवानाः १, ९०, २
 ते हि श्रेष्ठवर्चसः ६, ५१, १०
 ते हि ष्मा वनुषो नरो ८, २५, १५
 ते हि सत्या ऋतस्पृश ५, ६७, ४
 ते हि स्थिरस्य शवसः ५, ५२, २
 तोके हिते तनय ४, ४१, ६
 तोशा वृत्रहणा हुवे ३, १२, ४; साम. १७०२
 तोशासा रथयावाना ८, ३८, २; साम. १०७४
 रमना वहन्तो १, ६९, १०
 रमना समसु हिनोत ७, ३४, ६

ल्यं सु मेघं १, ५२, १; साम. ३७७
 ल्यं चित्पर्वतं गिरिं ८, ६४, ५
 ल्यं चिदत्रिमृतजुरं १०, १४३, १
 ल्यं चिदणं ५, ३२, ८
 ल्यं चिदश्वं १०, १४३, २
 ल्यं चिदस्य क्रतुभिः ५, ३२, ५
 ल्यं चिदिस्था कल्पयं ५, ३२, ६; नि. ६, ३
 ल्यं चिदेषां स्वधया ५, ३२, ४
 ल्यं चिद्धा दीर्घं १, ३७, ११
 ल्यं जु मारुतं गणं ८, ९४, १२
 ल्यमु वः सत्रसाहं ८, ९२, ७; साम. १७०; १६४२
 ल्यमु वो अप्रहणं ६, ४४, ४; साम. ३५७
 ल्यमूषु वाजिनं १०, १७८, १; साम. ३३२; अथर्व. ७, ८५, १;
 नि. १०, २८
 ल्यस्यचिन्महतो निर्मृगस्य ५, ३२, ३
 ल्यान्तु क्षत्रियाँ ८, ६७, १; तै. सं. २, १, ११, ५
 ल्यान्तु पूतदक्षसो ८, ९४, १०
 ल्यान्तु ये वि रोदसो ८, ९४, ११
 ल्या न्वश्विना हुवे ८, १०, ३
 त्रय इन्द्रस्य सोमाः ८, २, ७
 त्रयः कृण्वन्ति भुवनेषु ७, ३३, ७
 त्रयः केशिन १, १६४, ४४; अथर्व. ९, १०, २६; नि.
 १२, २७
 त्रयः कोशासश्चोतन्ति ८, २, ८
 त्रयः पवयो मधुवाहने १, ३४, २
 त्राता नो बोधि ददृशान ४, १७, १७
 त्रातारं त्वा तनूनां २, २३, ८
 त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं ६, ४७, ११; साम. ३३३; अथर्व.
 ७, ८६, १; वा. य. २०, ५०; तै. सं. १, ६, १२, ५
 त्रातारो देवा अधि वोचता ८, ४८, १४
 त्रायन्तामिह देवाः १०, १३७, ५; अथर्व. ४, १३, ४
 त्रिशच्छतं वर्मिणं ६, २७, ६
 त्रिशङ्खाम वि राजति १०, १८९, ३; साम. ६३२; १३७८;
 अथर्व. ६, ३१, ३; २०, ४८, ६; वा. य. ३, ८;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो ८, ९६, ८
 त्रिः सप्त मयूर्यः १, १९१, १४
 त्रिः सप्त यजुष्यानि १, ७२, ६
 त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गा १, १९१, १२
 त्रिः सप्त सत्ता नद्यो १०, ६४, ८
 त्रिः समा माह्वः १०, ९५, ५; नि. ३, २१

त्रिकहुकेभिः पतति १०, १४, १६; अथर्व. १८, २, ६;
 तै. आ. ६, ५, ३
 त्रिकहुकेषु चेतनं १० नो गिरः ८, ९२, २१; साम. ७२४;
 अथर्व. २०, ११०, ३
 त्रिकहुकेषु १० नो गिरः सदावृषम् ८, १३, १८; नि. १, १०
 त्रिकहुकेषु महिषो २, २२, १; साम. ४५७; १४८६;
 अथर्व. २०, ९५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 त्रितः कूपे १, १०५, १७; नि. ६, २७
 त्रिधा हितं पणिभिः ४, ५८, ४; वा. य. १७, ९२; तै. आ.
 १०, १०, २
 त्रिपञ्चाशः क्रीळति १०, ३४, ८
 त्रिपाजस्यो वृषभो ३, ५६, ३
 त्रिपादूर्ध्वं १०, ९०, ४; अथर्व. १९, ६, २; वा. य.
 ३१, ४; तै. आ. ३, १२, २
 त्रिभिः पवित्रैरपुषोद् ३, २६, ८
 त्रिभिष्ट्वं देव सवितः ९, ६७, २६
 त्रिमूर्धानं सप्तारिम् १, १४६, १
 त्रिरन्तरिक्षं सविता ४, ५३, ५
 त्रिरश्विना सिंधुभिः १, ३४, ८
 त्रिरस्यै सप्तधेनवो ९, ७०, १; साम. ५६०; १४२३
 त्रिरस्य ता परमा ४, १, ७
 त्रिरा दिवः सवितर्वायाणि ३, ५६, ६
 त्रिरा दिवः सविता सोषवीति ३, ५६, ७
 त्रिरुत्तमा दूणशा ३, ५६, ८
 त्रिर्देवः पृथिवी ७, १००, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
 त्रिर्नो अश्विना दिव्यानी १, ३४, ६
 त्रिर्नो अश्विना यजता १, ३४, ७
 त्रिर्नो रथि वहतमश्विना १, ३४, ५
 त्रिर्यातुधानः प्रसितिं १०, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, ११
 त्रिर्वर्तियातं त्रिरनुव्रते १, ३४, ४
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण १, ११८, २
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन यातं ८, ५८, ८
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा १, ४७, २
 त्रिविष्टिधातु प्रतिमानं १, १०२, ८
 त्रिष्विदकोः प्र चिकितुः ७, ११, ३
 त्रिष्विन्नो अथा १, ३४, १
 त्रिषधस्था सप्तधातुः ६, ६१, १२
 त्रिषधस्थे बर्हिषि १, ४७, ४
 त्रीणि जाना परि १, ९५, ३
 त्रीणि त आहुर्दिवि १, १६३, ४; वा. य. २९, १५; तै. सं.
 ४, ६, ७, २

त्रीणि त्रितस्य धारया ९, १०२, ३; साम. १०१५
 त्रीणि पदान्यश्विनोः ८, ८, २३
 त्रीणि पदा वि चक्रमे १, २२, १८; साम. १६७०; अथर्व.
 ७, २६, ५; वा. य. ३४, ४३; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 त्रीणि राजाना विदथे ३, ३८, ६
 त्रीणि शता त्री सहस्राणि ३, ९, ९; १०, ५२, ६; वा. य.
 ३३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, २
 त्रीणि शतान्यवतां ८, ६, ४७
 त्रीणि सरांसि पृथग्यो ८, ७, १०
 त्रीण्यायूषि तव ३, १७, ३; तै. सं. ३, २, ११, २
 त्रीण्येक उरुगायो ८, २९, ७
 त्री यच्छता महिषाणाम् ५, २९, ८
 त्री रोचना दिव्या धारयंत २, २७, ९
 त्री रोचना वरुण ५, ६९, १
 त्री षधस्था सिधवः ३, ५६, ५
 भ्यवकं यजामहे ७, ५९, १२; अथर्व. १४, १, १७; वा. य.
 ३, ६०; तै. सं. १, ८, ६, २; नि. १४, ३५
 अय्यमा मनुषो ५, २९, १
 अ्युदायं देवहितं ४, ३७, ३
 त्वं यविष्ठ दाशुषो ८, ८४, ३; साम. १२४६; वा. य.
 १३, ५२; १८, ७७
 त्वं रथं प्र भरो ६, २६, ४
 त्वं रथि पुरुवीरं ८, ७१, ६
 त्वं राजेन्द्र ये च १, १७४, १
 त्वं राजेव सुव्रतो ९, २०, ५; साम. ९७२
 त्वं वरुण उत मित्रो ७, १२, ३; साम. १३०६; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, ३; ६, १, ३
 त्वं वरो सुषाम्णे ८, २३, २८
 त्वं वर्मांसि सप्रथः ७, ३१, ६; अथर्व. २०, १८, ६
 त्वं बलस्य गोमतो १, ११, ५; साम. १२५१
 त्वं विश्वु प्रदिवः सीद ६, ५, ३
 त्वं विप्रस्त्वं कविः ९, १८, २; साम. १०९४
 त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुः १०, १०२, १२
 त्वं विश्वस्य धनदा ७, ३२, १७
 त्वं विश्वस्य मेधिरः १, २५, २०
 त्वं विश्वा दधिषे १०, ५४, ५
 त्वं विश्वेषां वरुणांसि २, २७, १०
 त्वं विष्णो सुमतिं विश्व ७, १००, २
 त्वं वृथा नष्ट इन्द्र १, १३०, ५
 त्वं वृष इन्द्र पूष्यो ६, २०, ११
 त्वं वृषा जनानां ८, १५, १०

त्वं शतान्यव शम्बरस्य ६, ३१, ४
 त्वं शर्धाय महिना १०, १४७, ५
 त्वं अद्धाभिर्मन्दसानः ६, २६, ६
 त्वं सत्य इन्द्र धृष्टरेता १, ६३, ३
 त्वं सद्यो अपित्रो जात ३, ३२, १०
 त्वं समुद्रिया अपो ९, ६२, २६; साम. ७७६
 त्वं समुद्रो असि विश्ववित् ९, ८६, २९
 त्वं सिधूरवासृजो १०, १३३, २; साम. १८०२; अथर्व.
 २०, ९५, ३; नि. १, १५
 त्वं सुतस्य पीतये १, ५, ६; अथर्व. २०, ६९, ४; तै. सं.
 ३, ४, ११, ४
 त्वं सुतो नृमादनो ९, ६७, २; साम. १३२४
 त्वं सुष्वाणो अद्रिभिः ९, ६७, ३; साम. १३२५
 त्वं सूकरस्य दर्दहि ७, ५५, ४
 त्वं सूर्यो हरितो रामयो १, १२१, १३
 त्वं सूर्ये न आ भज ९, ४, ५; साम. १०५१
 त्वं सोम क्रतुभिः १, ९१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 त्वं सोम तनूकृद्भ्यो ८, ७९, ३; वा. य. ५, ३५; तै. सं.
 १, ३, ४, १
 त्वं सोम नृमादनः ९, २४, ४; साम. ९६५
 त्वं सोम पणिभ्य आ ९, २२, ७
 त्वं सोम पवमानो ९, ५९, ३
 त्वं सोम पितृभिः संविदानो ८, ४८, १३; वा. य. १९, ५४;
 तै. सं. २, ६, १२, २
 त्वं सोम प्र चिकितो १, ९१, १; वा. य. १९, ५२; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 त्वं सोम महे १, ९१, ७; तै. ब्रा. २, ४, ५, ३
 त्वं सोम विपश्चितं तना ९, १६, ८
 त्वं सोम विपश्चितं पुनानो ९, ६४, २५
 त्वं सोम सूर एषस्तोकस्य ९, ६६, १८
 त्वं सोमांसि धारयुः ९, ६७, १; साम. १३२३
 त्वं सोमांसि सत्पतिः १, ९१, ५; तै. सं. ४, ३, १३, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 त्वं ह त्यस्तसभ्यो जायमानो ८, ९६, १६; साम. ३२६;
 अथर्व. २०, १३७, १०
 त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजः ८, ९६, १७; अथर्व. २०, १३७, ११
 त्वं ह त्यदिन्द्र कुत्समावः ७, १९, २; अथर्व. २०, ३७, २
 त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः १, ६३, ४
 त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त १, ६३, ७
 त्वं ह त्यदिन्द्रा रिषण्यन् १, ६३, ५
 त्वं ह त्यदणया इन्द्र १०, ८९, ८

एवं ह त्यद्वृषभ ८, ९६, १८
 एवं ह तु त्यद्वृषभयो ६, १८, ३
 एवं ह यद्यविष्टय ८, ७५, ३; तै. सं. २, ६, ११, १
 एवं हि क्षैतव्यशो ६, २, १; साम. ८४
 एवं हि नः पिता वसो ८, ९८, ११; साम. ११७०, अथर्व.
 २०, १०८, २
 एवं हि नस्तन्वः सोमगोपाः ८, ४८, ९
 एवं हि मन्यो अभिभूत्योजा १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ४
 एवं हि मानुषे जने ५, २१, २
 एवं हि राधस्पते ८, ६१, १४; साम. १३२२
 एवं हि विश्वतोमुख १, ९७, ६; अथर्व. ४, ३३, ६;
 तै. आ. ६, ११, २
 एवं हि वृत्रहक्षेपां ८, ९३, ३३; साम. १७९२
 एवं हि शश्वतीनामिन्द्र ८, ९८, ६; साम. १२४९, अथर्व.
 २०, ६४, ३
 एवं हि छूरः सनिता १, १७५, ३; साम. १४३४
 एवं हि ष्मा च्यावयन्नच्युता ३, ३०, ४
 एवं हि सत्यो मघवन्नानतः ८, ९०, ४
 एवं हि सुप्रतरसि ८, २३, २९
 एवं हि सोम वर्धयन् ९, ५१, ४
 एवं हि स्तोमवर्धन ८, १४, ११; अथर्व. २०, २९, १
 एवं होता मनुर्हितोऽग्नि १, १४, ११
 एवं होता मनुर्हितो वह्निः ६, १६, ९
 एवं होता मन्त्रतमो ६, ११, २
 एवं ह्यग्ने अग्निना ८, ४३, १४; तै. सं. १, ४, ४६, ३;
 ३, ५, ११, ५
 एवं ह्यग्ने दिव्यस्य १, १४४, ६
 एवं ह्यग्ने प्रथमो ६, १, १; तै. आ. ३, ६, १०, १
 एवं ह्यङ्ग देव्या ९, १०८, ३; साम. ५८३, ९३८
 एवं ह्येक ईशिष ४, ३२, ७
 एवं ह्येहि चेरवे ८, ६१, ७; साम. २४०, १५८१
 एवं करञ्जमुत १, ५३, ८; अथर्व. २०, २१, ८
 एवं कविं चोदयो ६, २६, ३
 एवं कुत्सं शुष्णहृत्पु १, ५१, ६
 एवं कुत्सेनाभि शुष्णं ६, ३१, ३
 एवं गोत्रमङ्गिरोभ्यो १, ५१, ३
 एवं च सोम नो वशो १, ९१, ६; तै. सं. ३, ४, ११, १
 एवं चित्ती तव दक्षैः ८, ७९, ४
 एवं चित्रः शम्या ४, ३, ४
 एवं जघन्य नमुचिं १०, ७३, ७
 एवं जामिर्जनानां १, ७५, ४; साम. १५३६

एवं जिगेथ न धना १, १०२, १०
 त्वदग्ने काव्या ४, ११, ३
 त्वद्धि पुत्र सहसो ३, १४, ६
 त्वद्भिया विश आयन्नसि ७, ५, ३
 त्वद्भियेन्द्र पार्थिवानि ६, ३१, २
 त्वद्वाजी वाजंभरो ४, ११, ४
 त्वद्भिप्रो जायते ६, ७, ३
 त्वद्भिश्वा सुभगा ६, १३, १
 एवं तदुक्थं हन्द्र ६, २६, ५
 एवं तं देव जिह्वया ६, १६, ३२
 एवं तमग्ने अमृतत्व १, ३१, ७
 एवं तमिन्द्र पर्वतं न १, ५५, ३
 एवं तमिन्द्र पर्वतं महां १, ५७, ६; अथर्व. २०, १५, ६
 एवं तमिन्द्रमर्त्यं ५, ३५, ५
 एवं तमिन्द्र वावृधानो १, १३१, ७
 एवं तं ब्रह्मणस्पते १, १८, ५
 एवं तस्य द्वायाविनो १, ४२, ४
 एवं तौ अग्न उभयान्नि १, १८९, ७
 एवं तौ हन्द्रोभयौ ६, ३३, ३
 एवं तान्वृत्रहत्ये १०, २२, १०
 एवं तान्सं च प्रति चासि १, १, १५,
 एवं तू न हन्द्र तं १, १६९, ४
 एवं त्यस्पणीनां विदो ९, १११, २; साम. १५९२
 एवं त्यमिटतो रथं १०, १७१, १
 एवं त्यमिन्द्र मर्त्यम् १०, १७१, ३
 एवं त्यमिन्द्र सूर्य १०, १७१, ४
 एवं त्या चिदच्युताग्ने ६, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, ६
 एवं त्या चिद्वातस्याश्वा १०, २२, ५
 एवं त्यां न हंद्र देव १, ६३, ८
 एवं त्योमिरा गहि १, ३०, २२
 एवं त्वमहर्यथा १०, २६, ५; अथर्व. २०, ३०, ५
 एवं दाता प्रथमो ८, ९०, २; साम. १४९३; अथर्व.
 २०, १०४, ४
 एवं दिवो धरुणं धिष १, ५६, ६
 एवं दिवो बृहतः सातु १, ५४, ४
 एवं दूतः प्रथमो १०, १२२, ५
 एवं दूतस्त्वमु नः २, ९, २; तै. सं. ३, ५, ११, २
 एवं दूतो अमर्त्य आ ६, १६, ६
 एवं देवि सरस्वत्यवा ६, ६१, ६
 एवं धां च महिन्नत ९, १००, ९; साम. १०१८
 एवं धियं मनोयुजं ९, १००, ३

त्वं धुनिरिन्द्र १, १७४, ९; ६, २०, १२
 त्वं धृणो धृषता ७, १९, ३; अथर्व. २०, ३७, ३
 त्वं न इन्द्र क्रतयुः ८, ७०, १०
 त्वं न इन्द्र त्वामिहृती २, २०, २
 त्वं न इन्द्र राया तरुषसो १, १२९, १०
 त्वं न इन्द्र राया परीणसा १, १२९, ९
 त्वं न इन्द्र वाजयुः ७, ३१, ३; साम. ७१८
 त्वं न इन्द्र शूर १०, २२, ९
 त्वं न इन्द्रा भर ओजो ८, ९८, १०; साम. ४०५; ११६९;
 अथर्व. २०, १०८, १
 त्वं न इन्द्रासां हस्ते ८, ७०, १२
 त्वं नः पश्चादधराद् ८, ६१, १६
 त्वं नः पाह्यहसो जातवेदो ६, १६, ३०
 त्वं नः पाह्यहसो दोषावस्ताः ७, १५, १५
 त्वं नः सोम विश्वतो गोपा १०, २५, ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा १, ९१, ८; तै. सं. २, ३, १४, १
 त्वं नः सोम विश्वतो वयोधाः ८, ४८, १५
 त्वं नः सोम सुक्रतुः १०, २५, ८
 त्वं नश्चित्र ऊत्या ६, ४८, ९; साम. ४१; १६२३
 त्वं नृचक्षा असि सोम ९, ८६, ३८; साम. ९५६
 त्वं नृचक्षा वृषभानु ३, १५, ३
 त्वं नृमिर्नृमणो ७, १९, ४; अथर्व. २०, ३७, ४; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, १०
 त्वं नो अग्न आयुषु ८, ३९, १०
 त्वं नो अग्न एषां ५, १०, ३
 त्वं नो अग्ने अग्निभिः १०, १४१, ६; साम. १५०५; अथर्व.
 ३, २०, ५
 त्वं नो अग्ने अङ्गिर स्तुतः ५, १०, ७
 त्वं नो अग्ने अद्भुत ५, १०, २
 त्वं नो अग्ने अधराद् १०, ८७, २०; अथर्व. ८, ३, १९
 त्वं नो अग्ने तव देव १, ३१, १२; वा. य. ३४, १३
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थे १, ३१, ९
 त्वं नो अग्ने महोभिः ८, ७१, १; साम. ६
 त्वं नो अग्ने वरुणस्य ४, १, ४; वा. य. २१, ३; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 त्वं नो अग्ने सनये १, ३१, ८
 त्वं नो असि भारताग्ने २, ७, ५
 त्वं नो अस्या अमतेरुत ८, ६६, १४
 त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः १, १२१, १४
 त्वं नो अस्या उषसो ३, १५, २
 त्वं नो गोपाः पाथिकृद् २, २३, ६

त्वं नो वायवेषामपूर्यः १, १३४, ६
 त्वं नो वृत्रहन्तमे १०, २५, ९
 त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः २, १, ३
 त्वमग्ने ईळितो जातवेदो १०, १५, १२; अथर्व. १८, ३, ४२;
 वा. य. १९, ६६; तै. सं. २, ६, १२, ५
 त्वमग्ने उरुशंसाय १, ३१, १४
 त्वमग्ने ऋभुराके २, १, १०
 त्वमग्ने अदितिर्देव २, १, ११
 त्वमग्ने गृहपतिः ७, १६, ५; साम. ६१
 त्वमग्ने त्वष्टा २, १, ५
 त्वमग्ने शुभिस्त्वमा २, १, १; वा. य. ११, २७; तै. सं.
 ४, १, २, ५; तै. आ. १०, ७६, १; नि. ६, १, १३, १
 त्वमग्ने द्रविणोदा २, १, ७
 त्वमग्ने पुरुषो ५, ८, ५
 त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः १, ३१, २
 त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा १, ३१, १; वा. य. ३४, १२
 त्वमग्ने प्रथमो मातरिश्चन १, ३१, ३
 त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं १, ३१, १०
 त्वमग्ने प्रयत्तदक्षिणं १, ३१, १५
 त्वमग्ने बृहद्भ्यो ८, १०२, १; तै. सं. ३, ४, ११, १
 त्वमग्ने मनवे ग्राम् १, ३१, ४
 त्वमग्ने यज्ञानां ६, १६, १; साम. २; १४७४
 त्वमग्ने यज्यवे पायुः १, ३१, १३
 त्वमग्ने राजा वरुणो २, १, ४
 त्वमग्ने रुद्रो असुरो २, १, ६; तै. सं. १, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ११, २, १
 त्वमग्ने वंजुष्यतो ६, १५, १२; ७, ४, ९
 त्वमग्ने वरुणो जायसे ५, ३, १
 त्वमग्ने वसूरिह १, ४५, १; साम. ९६
 त्वमग्ने वाघते ४, २, १३
 त्वमग्ने वीरवद्यशो ७, १५, १२
 त्वमग्ने वृजिनवर्तनिं १, ३१, ६
 त्वमग्ने वृषभः १, ३१, ५
 त्वमग्ने व्रतपा असि ८, ११, १; अथर्व. १९, ५९, १; वा. य.
 ४, १६; तै. सं. १, १, १४, ४; २, ३, १
 त्वमग्ने शशमानाय १, १४१, १०
 त्वमग्ने शोचिषा चानः ७, १३, २; तै. सं. १, ५, ११, २
 त्वमग्ने सप्रथां असि ५, १३, ४; साम. १४०७; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६; नि. ६, ७
 त्वमग्ने सहसा १, १२७, २
 त्वमग्ने सुभृत २, १, १२

त्वमग्ने सुहवो ७, १, २१
 त्वमङ्ग जरितारं ५, ३, ११
 त्वमङ्ग प्र संसिपो १, ८४, १९; साम. २४७; १७२३;
 वा. य. ६, ३७; नि. १४, २८
 त्वमध प्रथमं जायमानः ४, १७, ७
 त्वमध्वर्युरुत होतासि १, ९४, ६
 त्वमपामपिधाना वृणोरप १, ५१, ४
 त्वमपो यदवे तुर्वशाथ ५, ३१, ८
 त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वान् ३, ३२, ६
 त्वमपो वि दुरो ६, ३०, ५
 त्वमर्यमा भवसि यत् ५, ३, २
 त्वमसि प्रशस्यो ८, ११, २
 त्वमस्माकमिन्द्र विश्वध १, १७४, १०
 त्वमस्य पारे रजसो १, ५२, १२
 त्वमायसं प्रति १, १२१, ९
 त्वमाविथ नर्यं तुर्वशं १, ५४, ६
 त्वमाविथ सुश्रवसं १, ५३, १०; अथर्व. २०, २१, १०
 त्वमिस्त्रप्रथा अस्य ८, ६०, ५; साम. ४२
 त्वमिन्द्रो परि खव ९, ६२, ९; साम. ९८१
 त्वमिन्द्र नर्यो यौ १, १२१, १२
 त्वमिन्द्र प्रतूर्तिषु ८. ९९, ५; साम. ३११; १६३७; अथर्व.
 २०, १०५, १; वा. य. ३३, ६६
 त्वमिन्द्र बलादधि १०, १५३, २; साम. १२०; अथर्व.
 २०, ९३, ५; नि. ७, २
 त्वमिन्द्र यशा असि ८, ९०, ५; साम. २४८; १४११
 त्वमिन्द्र सजोषसं १०, १५३, ४; अथर्व. २०, ९३, ७
 त्वमिन्द्र खवितवा अपस्कः ७, २१, ३
 त्वमिन्द्र स्वयशा ऋभुक्षाः ७, ३७, ४
 त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यं ८, ९८, २; साम. १०२६;
 अथर्व. २०, ६२, ६
 त्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वा १०, १५३, ५; अथर्व. २०, ९३, ८
 त्वमिन्द्राय विष्णवे ९, ५६, ४
 त्वमिन्द्रासि वृत्रहा १०, १५३, ३; अथर्व. २०, ९३, ६
 त्वमिमा ओषधीः सोम १, ९१, २२; वा. य. ३४, २२;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, १
 त्वमिमा वार्या पुरु ६, १६, ५
 त्वमीशिषे वसुपते वसूनां १, १७०, ५
 त्वमीशिषे सुतानां ८, ६४, ३; साम. १३५६; अथर्व.
 २०, ९३, ३
 त्वमुत्तमास्योषधे १०, ९७, २३; अथर्व. ६, १५, १; वा. य.
 १२, १०१
 ऋ० ११४

त्वमुत्तमां ऋतुभिर्बद्धधानां ५, ३२, २
 त्वमेकस्य वृत्रहन् ६, ४५, ५
 त्वमेतदधारयः ८, ९३, १३
 त्वमेताज्जनराज्ञो द्विर्दशा १, ५३, ९; अथर्व. २०, २१, ९
 त्वमेतानि प्रपिपे १०, ७३, ८
 त्वमेतान् रुदतो जक्षतः १, ३३, ७
 त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि ९, ८६, ३०
 त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् १, १७१, ६
 त्वं पिपुं मृगयं ४, १६, १३
 त्वं पुर इन्द्र चिकिद् ८, ९७, १४
 त्वं पुरं चरिष्ण्वं ८, १, २८
 त्वं पुरुण्या भरा १०, ११३, १०
 त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च ८, ६१, ८; साम. १५८२
 त्वं भगो न आ हि ६, १३, २
 त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या १, ५२, १३
 त्वं मखस्य दोधतः १०, १७१, २
 त्वं महाँ इन्द्र तुभ्यं ४, १७, १
 त्वं महाँ इन्द्र यो १, ६३, १
 त्वं महीमवनिं विश्वधेनां ४, १९, ६
 त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या १, १६९, ८
 त्वं मायाभिरनवद्य १०, १४७, २
 त्वं मायाभिरप १, ५१, ५
 त्वया मन्यो सरथं १०, ८४, १; अथर्व. ४, ३१, १ तै. ब्रा.
 २, ४, १, १०; नि. १०, ३०
 त्वया यथा गृत्समदासो २, ४, ९
 त्वया वर्यं शाश्वद्दे १०, १२०, ५; अथर्व. ५, २, ५;
 २०, १०७, ८
 त्वया वर्यं सधन्यस्त्वोताः ४, ४, १४; तै. सं. १, २, १४, ६;
 नि. ५, १५
 त्वया वर्यं सुवृधा २, २३, ९; नि. ३, ११
 त्वया वर्यमुत्तमं २, २३, १०
 त्वया वर्यं पवमानेन सोम ९, ९७, ५८
 त्वया वर्यं मघवन्निद्र १, १७८, ५
 त्वया वर्यं मघवन्पूर्ये १, १३२, १; नि. ५, २
 त्वया वीरेण वीरवो ९, ३५, ३
 त्वया ह स्विद्युजा वर्यं चोदिष्टेन ८, १०२, ३
 त्वया ह स्विद्युजा वर्यं प्रति ८, २१, ११; साम. ४०३
 त्वया हितमप्यमप्यु २, ३८, ७
 त्वया हि नः पितरः ९, ९६, ११; वा. य. १९, ५३; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतव्रतो १, १४१, ९

त्वयेदिन्द्र युजा वयं ८, ९२, ३२
 त्वष्टा दुहित्रे वहतुं १०, १७, १; अथर्व. १८, १, ५३;
 ३, ३१, ५; नि. १२, ११
 त्वष्टा माया वेदपसा १०, ५३, ९
 त्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं १, ८५, ९
 त्वष्टारं वायुमृभवो १०, ६५, १०
 त्वष्टारं अग्रजां गोपां ९, ५, ९
 त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः १, १८८, ९
 त्वष्टुर्जामातरं वयं ८, २६, २२
 त्वां यज्ञेभिरुक्थैः १०, २४, २
 त्वां यज्ञेष्वीळते १०, २१, ६
 त्वां यज्ञेष्वात्विजं चारुं १०, २१, ७
 त्वां यज्ञेष्वात्विजं अग्ने ३, १०, २
 त्वां यज्ञैरवावृधन् ९, ४, ९; साम. १०५५
 त्वां रिहन्ति मातरो ९, १००, ७; साम. १०१७
 त्वां वर्धति क्षितयः पृथिव्या ६, १, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २
 त्वां वाजी हवते वाजिनेयो ६, २६, २
 त्वां विश्वे अमृतं जायमानं ६, ७, ४; साम. ११४१
 त्वां विश्वे सजोषसो ५, २१, ३
 त्वां विष्णुर्ब्रह्मक्षयो ८, १५, ९; साम. १६४७; अथर्व.
 २०, १०६, ३
 त्वां शुष्मिन्पुरुहूतं वाजयं ८, ९८, १२; साम. ११७१; अथर्व.
 २०, १०८, ३
 त्वां सुतस्य पीतये ३, ४२, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 त्वां सोम पत्रमानं स्वाध्यः ९, ८६, २४
 त्वां स्तोमा अवीवृधन् १, ५, ८; अथर्व. २०, ६९, ६
 त्वां ह त्वदिन्द्राणैसातो १, ६३, ६
 त्वां हि मद्रतममर्कशोकैः ६, ४, ७; वा. य. ३३, १३; नि. १, १७
 त्वां हि ष्मा चर्षणयो ६, २, २
 त्वां हि सत्यमद्रिवो ८, ४६, २
 त्वां हि सुप्सरस्तमं ८, २६, २४
 त्वां हीन्द्रावसे विवाचो ६, ३३, २
 त्वां ह्यग्ने सदमित्समन्यवः ४, १, १
 त्वां चित्रश्रवस्तम १, ४५, ६; वा. य. १५, ३१; तै. सं.
 ४, ४, ४, ३
 त्वां जना ममसत्येष्विन्द्र १०, ४२, ४; अथर्व. २०, ८९, ४
 त्वादत्तेभी रुद्र शंतमेभिः २, ३३, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८
 त्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे ६, १५, ८; साम. १५६८
 त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे १, १०२, ९
 त्वामग्न आदित्यासः २, १, १३; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 त्वामग्न ऋतायवः समीधि ५, ८, १

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितं ५, ११, ६; साम. ९०८;
 वा. य. १५, २८; तै. सं. ४, ४, ४, २
 त्वामग्ने अतिथिं पूज्यं विशः ५, ८, २
 त्वामग्ने दम आ विष्पतिं २, १, ८
 त्वामग्ने धर्णसि विश्वधा वयं ५, ८, ४
 त्वामग्ने पितरमिष्टिभिः २, १, ९
 त्वामग्ने पुष्करादधि ६, १६, १३; साम. ९; वा. य. ११, ३२;
 १५, २२; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २;
 ४, ४, १
 त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो ४, ११, ५
 त्वामग्ने प्रथममायुम् १, ३१, ११
 त्वामग्ने प्रदिव आहुतं ५, ८, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 त्वामग्ने मनीषिणः सन्नाजं ३, १०, १
 त्वामग्ने मनीषिणस्त्वम् ८, ४४, १९
 त्वामग्ने मानुषीरीळते ५, ८, ३; तै. सं. ३, ३, ११, २
 त्वामग्ने यजमाना अनुयून् १०, ४५, ११; वा. य. १२, २८
 तै. सं. ४, २, २, ४
 त्वामग्ने वसुपतिं वसूनां ५, ४, १; तै. सं. १, ४, ४६, २
 त्वामग्ने वाजसातमं ५, १३, ५; तै. सं. १, ४, ४६, ३
 त्वामग्ने समिधानं यविष्ठय ५, ८, ६; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो ७, ९, ६; नि. ६, १७
 त्वामग्ने स्वाध्यो ६, १६, ७
 त्वामग्ने हरितो वावशाना ७, ५, ५
 त्वामग्ने हविष्मन्तो ५, ९, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ४
 त्वामच्छा चरामसि ९, १, ५
 त्वामस्या व्युषि देव पूर्वं ५, ३, ८
 त्वामिच्छवसस्पते ८, ६, २१
 त्वामिदम् वृगते त्वायवः १०, ९१, ९
 त्वामिदस्या उषसो व्युष्टिषु १०, १२२, ७
 त्वामिदा ह्यो नरो ८, ९९, १; साम. ३०२; ८१३
 त्वामिद्धि त्वावयो ८, ९२, ३३
 त्वामिद्धि सहसस्पुत्र १, ४०, २
 त्वामिद्धि हवामहे साता ६, ४६, १; साम. २३४; ८०९;
 अथर्व. २०, ९८, १; वा. य. २७, ३७; तै. सं.
 २, ४, १४, ३
 त्वामिद्यवयुर्मम ८, ७८, २
 त्वामिद् वृत्रहन्तम (०। उग्रम्) ५, ३५, ६
 त्वामिद् वृत्रहन्तम (०। हवन्ते) ८, ६, ३७
 त्वामिद् वृत्रहन्तम सुतावन्तो ८, ९३, ३०
 त्वामीळते अजिरं ७, ११, २; तै. ब्रा. ३, ६, ८, २
 त्वामीळे अध द्विता ६, १६, ४

त्वामुग्रमवसे चर्पणी सह ६, ४६, ६; अथर्व. २०, ८०, २
 त्वामु जातवेदसं १०, १५०, ३
 त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं ७, १७, ६
 त्वामु ते स्वाधुवः १०, २१, २
 त्वां पूर्वा ऋषयो १०, २८, ९
 त्वां मृजन्ति दश ९, ६८, ७
 त्वा युजा तव तत्सोम सख्यः ४, २८, १
 त्वा युजा नि खिदस्सूर्यस्य ४, २८, २
 त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष १, १०१, ९
 त्वावतः पुरुवसो ८, ४६, १; साम. १९३
 त्वावतो हीन्द्र ऋत्वे अस्मि ७, २५, ४
 त्विषीमन्तो अध्वरस्येव हि ६, ६६, १०
 त्वे अग्न आहवनानि ७, १, १७
 त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो २, १, १४
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्ष १, ७३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः ७, १६, ७; साम. ३८; वा. य.
 ३३, १४
 त्वे असुर्य वसवो न्यृण्वन् ७, ५, ६
 त्वे हृदग्ने सुभगे १, ३६, ६
 त्वे इन्द्राण्यभूम विप्रा २, ११, १२
 त्वे क्रतुमपि वृक्षन्ति विश्वे १०, १२०, ३; साम. १४८५;
 अथर्व. ५, २, ३, २०, १०७, ६; ऐ. आ. १, १२;
 तै. सं. ३, ५, १०, १
 त्वे धर्माण आसते १०, २१, ३
 त्वे धेनुः सुदुधा जातवेदः १०, ६९, ८
 त्वे पितो महानां देवानां १, १८७, ६
 त्वे राय इन्द्र तोशतमाः १, १६९, ५
 त्वे वसूनि पुर्वणीक ६, ५, २; तै. सं. १, ३, १४, २
 त्वे वसूनि संगता ८, ७८, ८
 त्वे विश्वा तविषी सध्रयग्नि १, ५१, ७
 त्वे विश्वा सरस्वती २, ४१, १७
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत् १, ९५, ८
 त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य ९, ७१, ८
 त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं १, ११४, ४
 त्वेषं शर्धो न मारुतं तुविष्व ६, ४८, १५
 त्वेषं गणं तवसं ५, ५८, २
 त्वेषमित्था समरणं शिमी १, १५५, २; नि. ११, ७
 त्वेषस्ते धूम ऋणवति ६, २, ६; साम. ८३; अथर्व.
 १८, ४, ५९
 त्वेषासो अग्नेरमवन्तो १, ३६, २०
 त्वे सु पुत्र शवसो ८, ९२, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १

त्वे सोम प्रथमा वृक्तवर्हिषः ९, ११०, ७; साम. १५०६
 त्वे ह यत्पितरश्चिन् ७, १८, १
 त्वोतासस्तवावसा ९, ६१, २४
 त्वोतासस्त्वा युजाप्सु ८, ६८, ९
 त्वोतासो मघवर्हिद्र विप्राः ४, २९, ५
 त्वोतो वाज्यहयो १, ७४, ८
 दक्षस्य वादिते जन्मनि १०, ६४, ५; नि. ११, २३
 दक्षिणावतामिदिमानि १, १२५, ६
 दक्षिणावान्प्रथमो १०, १०७, ५
 दक्षिणाश्वं दक्षिणा १०, १०७, ७
 दण्डा इवेदोभजनास ७, ३३, ६
 ददानमिन्न ददभन्त १, १४८, २
 ददि रेक्णस्तन्वे ददिर्वसु ८, ४६, १५
 दधन्तुतं धनयज्ञस्य १, ७१, ३
 दधन्वे वा यदीमनु २, ५, ३; साम. ९४; तै. सं. ३, ३, ३, ३
 दधानो गोमदश्ववत् ८, ४६, ५
 दधामि ते मधुनो ८, १००, २
 दधामि ते सुतानां ८, ३४, ५
 दधिक्रां वः प्रथम ७, ४४, १
 दधिक्रामग्निमुपसं ३, २०, ५
 दधिक्रामु नमसा बोधयन्तः ७, ४४, २
 दधिक्रावाणं बुधुधानो ७, ४४, ३
 दधिक्रावा प्रथमो वाज्यवां ७, ४४, ४
 दधिक्राण इदु नु ४, ४०, १
 दधिक्राण इष ऊर्जो ४, ३९, ४
 दधिक्राणो अकारिषं ४, ३९, ६; साम. ३५८; अथर्व.
 २०, १३७, ३; वा. य. २३, ३२; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 ७, ४, १९, ४; तांज्य ब्रा. १, ६, १७
 दधिष्ठा जठरे सुतं ३, ४०, ५; अथर्व. २०, ६, ५
 दधुष्ट्वा भृगवो मानुषे वा १, ५८, ६
 दध्यङ् ह मे जनुषं पूर्वां १, १३९, ९
 दनो विश इन्द्र १, १७४, २; नि. ६, ३१
 दभ्रं चिद्धि त्वावतः ८, ४५, ३२
 दभ्रमिच्छिच्छशीयांसं ४, ३२, ३
 दमूनसो अपसो ये सुइक्षाः ५, ४२, १२
 दर्शं नु विश्वदर्शतं १, २५, १८
 दर्शन्वत्र श्रुतपौ अनिन्द्रान् १०, २७, ६
 दविद्युतस्या रुचा ९, ६४, २८; साम. ६५४
 दशक्षिपः पूर्य सीम् ३, २३, ३
 दशक्षिपो युजते बाहू ५, ४३, ४
 दश ते कलशानां ४, ३२, १९

दश मह्यं पौतकतः ८, ५६, २
 दश मासाञ्छशयानः ५, ७८, ९
 दश रथान् प्रष्टिमतः ६, ४७, २४
 दश राजानः समिता अयज्य ७, ८३, ७
 दश रात्रीरशिवेनानवद्युन् १, ११६, २४
 दश श्यावा ऋधद्रयो ८, ४६, २३
 दशस्यन्ता मनवे पूर्व्य ८, २२, ६
 दशस्यन्तो नो मरुतो मृलन्तु ७, ५६, १७
 दशस्या नः पुर्वणीक होतः ६, ११, ६
 दशानामेकं कपिलं समानं १०, २७, १६
 दशावनिभ्यो दश कक्षेभ्यः १०, ९४, ७; नि. ३, ९
 दशाश्वान्दश कोशान् ६, ४७, २३
 दशेभ्यं स्वष्टुर्जनयन्त गर्भं १, ९५, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४
 दसो हि ष्मा वृषणं १, १२९, ३
 दस्युञ्छिभ्यश्च पुरुहूत एवैः १, १००, १८
 दस्त्रा युवाकवः सुता १, ३, ३; वा. य. ३३, ५८
 दस्त्रा हि विश्वमानुषङ् ८, २६, ६
 दाता मे पृषतीनां ८, ६५, १०
 दादहाणो वज्रमिन्द्रो १, १३०, ४
 दाधार क्षेमं १, ६६, ३
 दाना मृगो न वारणः ८, ३३, ८; साम. १६९७; अथर्व.
 २०, ५३, २; ५७, १२
 दानाय मनः सोमपावज्ज १, ५५, ७
 दानासः पृथुश्रवसः ८, ४६, २४
 दा नो अग्ने धिया रयिं ७, १, ५
 दा नो अग्ने बृहतो दाः २, २, ७; तै. सं. २, २, १२, ६
 दामानं विश्वचर्पणे ८, २३, २
 दाशराज्ञे परियत्ताय विश्व ७, ८३, ८
 दाशेम कस्य मनसा ८, ८४, ५; साम. १५५०
 दासपत्नीरहिगोपा १, ३२, ११; नि. २, १७
 दिदक्षन्त उषसो ३, ३०, १३
 दिदक्षेण्यः परि काष्ठासु १, १४६, ५
 दिवः पीयूषसुत्तमं ९, ५१, २; साम. १२२७
 दिवः पीयूषं पूर्व्य ९, ११०, ८; साम. १४९४
 दिवक्षसो आग्निजिह्वा १०, ६५, ७
 दिवक्षसो धेनवो ३, ७, २
 दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदः १, ५९, ५
 दिवश्चिदस्य वरिमा १, ५५, १
 दिवश्चिदा ते रुचयन्त ३, ६, ७
 दिवश्चिदा पूर्व्या ३, ३९, २
 दिवश्चिदा वोऽमवसरेभ्यो १०, ७६, ५

दिवश्चिद् घा दुहितरं ४, ३०, ९
 दिवश्चिद्रोचनादधि ८, ८, ७
 दिवस्कणवास इन्द्रवो १, ४६, ९
 दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः १०, ४५, १; वा. य. १२, १८;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, २, २, १; नि. ४, २४
 दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो ९, ३१, २
 दिवस्पृथिव्या पर्योज ६, ४७, २७; अथर्व. ६, १२५, २;
 वा. य. २९, ५३; तै. सं. ४, ६, ६, ५
 दिवस्पृथिव्योरव आ १०, ३५, २
 दिवा चित्तमः कृण्वन्ति १, ३८, ९; तै. सं. २, ४, ८, १
 दिवा यान्ति मरुतो भूम्याग्नि १, १६१, १४
 दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां ७, ६४, १
 दिवि ते नाभा परमो य ९, ७९, ४
 दिवि न केतुरधि १०, ९६, ४; अथर्व. २०, ३०, ४
 दिवि मे अन्यः पक्षो १०, ११९, ११
 दिविस्पृशं यज्ञमस्माकं १०, ३६, ६
 दिवि स्वनो यतते भूम्योष १०, ७५, ३
 दिवेदिवे सदशीरन्यमर्धं ६, ४७, २१
 दिवो धर्ता भुवनस्य ४, ५३, २
 दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः ९, १०९, ६; साम. १२४३
 दिवो धामभिर्वरुण ७, ६६, १८
 दिवो न तुभ्यमन्विन्द्र ६, २०, २
 दिवो न यस्य रेतसो दुधानाः १, १००, ३
 दिवो न यस्य विधतो ६, ३, ७
 दिवो न सर्गा अससृग्रमह्ना ९, ९७, ३०
 दिवो न सानु पिप्युषी ९, १६, ७
 दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रे ९, ८६, ९
 दिवो नाके मधुजिह्वा ९, ८५, १०
 दिवो नाभा विचक्षणो ९, १२, ४; साम. ११९९
 दिवो नो वृष्टिं मरुतो ५, ८३, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 दिवो मानं नोत्सदन् ८, ६३, २
 दिवो य स्कम्भो धरुणः ९, ७४, २
 दिवो रुक्म उरुक्ष ७, ६३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ३
 दिवो वराहमरुषं १, ११४, ५
 दिवो वा सानु स्पृशता १०, ७०, ५
 दिव्यं सुपर्णं वायसं १, १६४, ५२; अथर्व. ७, ३९, १;
 तै. सं. ३, १, ११, ३
 दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि ९, ९७, ३३
 दिव्यन्यः खदनं २, ४०, ४; तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 दिव्या आप अभि यदेनसू ७, १०३, २
 दिशः सूर्यो न मिनाति ३, ३०, १२

दीदिवांसमपूर्य ३, १३, ५
 दीर्घ ह्यङ्कुशं १०, १३४, ६; साम. १०९१
 दीर्घतन्तुर्वृद्धदुक्षायमग्निः १०, ६९, ७
 दीर्घतमा मामतेयो १, १५८, ६
 दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो ८, १७, १०; अथर्व. २०, ५, ४
 दुर्गाध्यो अदितिं स्त्रव्यन्तो ७, १८, ८
 दुरो अश्वस्य १, ५३, २; अथर्व. २०, २१, २
 दुरोकशोचिः क्रतुर्न १, ६६, ५
 दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि ८, ९३, १०
 दुर्मन्त्वन्नामृतस्य नाम १०, १२, ६; अथर्व. १८, १, ३४
 दुहन्ति ससैकामुप ८, ७२, ७
 दुहान ऊधर्द्व्यं ९, १०७, ५; साम. ६७६
 दुहानः प्रत्नमित्यय ९, ४२, ४; साम. ७६०
 दुहीयन्मित्रधितये युवाकुः १, १२०, ९
 दूषाशं सख्यं तव ६, ४५, २६
 दूतं वो विश्ववेदसं ४, ८, १; साम. १२
 दूरं किल प्रथमा १०, १११, ८
 दूरमित पणयो वरीयः १०, १०८, ११
 दूराच्चिदा वसतो ६, ३८, २
 दूरादिन्द्रमनयन्ना ७, ३३, २
 दूरादिहेव यस्तती ८, ५, १; साम. २१९
 दूरे तजाम गुह्यं पराचैः १०, ५५, १
 दृक्का चिदस्मा अनु दुः १, १२७, ४
 दृक्का चिद्या वनस्पतीन् ५, ८४, ३
 दृतेरिव तेऽष्टकमस्तु ६, ४८, १८
 दृशान रुक्म उर्विया १०, ४५, ८; वा. य. १२, १; २५;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, १, १०, ४; २, २, ४
 दृशेभ्यो यो महिना १०, ८८, ७
 देवं वो अद्य सवितारमेघं ५, ४९, १
 देवं वो देवयज्यया ५, २१, ४
 देव त्वष्टर्यङ् १०, ७०, ९
 देवंदेवं राधसे चोदयन्ति ७, ७९, ५
 देवंदेवं वोऽवस इन्द्रं इन्द्रं ८, १२, १९
 देवंदेवं वोऽवसे देवंदेवं ८, २७, १३; वा. य. ३३, ९१
 देवं नरः सवितारं ३, ६२, १२
 देवं बहिर्वर्धमानं २, ३, ४
 देवयन्तो यथा मतिं १, ६, ६; अथर्व. २०, ७०, २
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः ३, ५५, १९; नि. १०, ३४
 देवस्य वयं सवितुः सवीमनि ६, ७१, २; नि. ६, ७
 देवस्य सवितुर्वयं ३, ६२, ११
 देवहितं जुगुप्सुर्द्विषस्य ७, १०३, ९

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वं १०, १०९, ४; अथर्व. ५, १७, ६
 देवाः कपोत इषितो १०, १६५, १; अथर्व. ६, २७, १;
 नि. १, १७
 देवानां युगे प्रथमे १०, ७२, ३
 देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ति ७, ७७, ३
 देवानां दूतः पुरुष ३, ५४, १९
 देवानां जु वयं जाना १०, ७२, १
 देवानामिदवो महत् ८, ८३, १; साम. १३८
 देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु ५, ४६, ७; अथर्व. ७, ४९, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, १२, १; नि. १२, ४५
 देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजू १, ८९, २; वा. य. २५, १५;
 नि. १२, ३९
 देवानां माने प्रथमातिष्ठ १०, २७, २३; नि. २, २२
 देवान्वसिष्ठो अमृतान् १०, ६५, १५; ६६, १५
 देवान्वा यच्चक्रमा १, १८५, ८
 देवान्हुवे बृहच्छ्वसः १०, ६६, १
 देवाभ्यो नः परिषिष्यमानाः ९, ९७, २६
 देवाश्चित्ते अमृता जातवेदः १०, ६९, ९
 देवाश्चित्ते असुर्य २, २३, २
 देवाश्चित्ते असुर्याय पूर्वं ७, २१, ७
 देवास आयन् परशूरविभ्रन् १०, २८, ८
 देवास्त्वा वरुण मित्रो १, ३६, ४
 देवासो हि ण्मा मनवे ८, २७, १४; वा. य. ३३, ९४
 देवीं वाचमजनयन्त देवाः ८, १००, ११; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०;
 नि. ११, २९
 देवीः षष्ठर्वीरु नः कृणोत १०, १२८, ५; अथर्व. ५, ३, ६;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 देवी दिवो दुहितरा सुति १०, ७०, ६
 देवी देवस्य रोदसी जनित्री ७, २७, ८
 देवी देवेभिर्यजते यज्ञैः ४, ५६, २
 देवी यदि तविषी १, ५६, ४
 देवीर्द्वा रो वि श्रयध्वम् ५, ५, ५
 देवेन नो मनसा देव १, ९१, २३; वा. य. ३४, २३
 देवेभिर्देव्यदिते ८, १८, ४
 देवेभिर्निषितो यज्ञियेभिः १०, ८८, ३
 देवेभ्यः कमवृणीत सृष्ट्युं १०, १३, ४; अथर्व. १८, ३, ४१
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं ९, ८, ५; साम. ११८२
 देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ९, १०९, २२
 देवेभ्यो हि प्रथमं ४, ५४, २; वा. य. ३३, ५४
 देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु (०। तन) १, १०६, ७
 देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु (०। नहि) ४, ५५, ७

देवो देवानामसि मित्रो १, ९४, १३
 देवो देवान्परिभूक्ततेन १०, १२, २; अथर्व. १८, १, ३०;
 नि. ६, ४
 देवो देवाय धारयेन्द्राय ९, ६, ७
 देवो न यः पृथिवी १, ७३, ३
 देवो न यः सविता १, ७३, २
 देवो भगः सविता रायो ५, ४२, ५
 देवो वो द्रविणोदाः ७, १६, ११; साम. ५५; १५१३
 देवी पूर्तिर्दक्षणा देवयज्ञा १०, १०७, ३
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यूजे ३, ४, ७; ७, ८
 दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित १०, ६६, १३
 दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टरा २, ३, ७
 दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा १०, ११०, ७; अथर्व. ५, १२, ७;
 वा. य. २९, ३२; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १२
 दोहेन गामुप शिक्षा सखायं १०, ४२, २; अथर्व. २०, ८९, २
 द्यामिन्द्रो हरिधायसं ३, ४४, ३
 द्यावा चिदस्मै पृथिवी २, १२, १३; अथर्व. २०, ३४, १४
 द्यावा नः पृथिवी इमं २, ४१, २०; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 नि. ९, ३८
 द्यावा नो अद्य पृथिवी १०, ३५, ३
 द्यावापृथिवी जनयन्नभि १०, ६६, ९
 द्यावाभूमी अदिते ७, ६२, ४
 द्यावा यमसि पृथिवी १०, ४६, ९
 द्यावा ह क्षामा प्रथमे १०, १२, १; अथर्व. १८, १, २९
 द्यावो न यस्य पनयन्ति ६, ४, ३
 द्यावो न स्तुभिश्चित २, ३४, २
 द्युक्षं सुदातुं तविषीभिरावृतं ८, ८८, २; साम. ६८६; अथर्व.
 २०, ९, २; ४९, ५
 द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन ५, ८०, १
 द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णं ६, १५, ४
 द्युभिरक्तुभिः परिपातम १, ११२, २५; वा. य. ३४, ३०;
 तै. आ. ४, ४२, ३
 द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं १०, ७, ५
 द्युमत्तमं दक्षं धेह्यस्ते ६, ४४, ९
 द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना ८, ८७, १
 द्युम्नेषु पृतनाज्ये ३, ३७, ७; अथर्व. २०, १९, ७
 द्यौर्न य इन्द्राभि भूमार्थः ६, २०, १
 द्यौर्मै पिता जनिता नाभि १, १६४, ३३; अथर्व. ९, १०, १२;
 नि. ४, २१
 द्यौर्वः पिता पृथिवी १, १९१, ६
 द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासः ३, ६, ३

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतसा १०, ३६, २
 द्यौश्चिदस्यामवाँ अहेः १, ५२, १०
 द्यौषितः पृथिवीमातर ६, ५१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 द्रप्सः समुद्रमभि यजिगा १०, १२३, ८; साम. १८४८
 द्रप्समपश्यं विष्णुणे चरन्तं ८, ९६, १४; अथर्व. २०, १३७, ८
 द्रप्सश्चस्कन्द प्रथमौ १०, १७, ११; अथर्व. १८, ४, २८;
 वा. य. १३, ५; तै. सं. ३, १, ८, ३; ४, २, ८, १;
 ९, ५; तै. आ. ६, ६, १
 द्रवतान्त उषसा ३, १४, ३
 द्रविणोदाः पिपीषति १, १५, ९; वा. य. २६, २२
 द्रविणोदा ददातु नो १, १५, ८
 द्रविणोदा द्रविणस्तुरस्य १, ९६, ८
 द्रविणोदा द्रविणसो ग्रावा १, १५, ७; नि. ८, २
 द्रापिं वसानो यजतो दिवि ९, ८६, १४
 द्रुहं जिघांसं ध्वरसमं ४, २३, ७
 द्रुहो निषत्तापृगनीचिदैवैः १०, ७३, २
 द्रवन्नः सर्पिरासुतिः २, ७, ६; वा. य. ११, ७०; तै. सं.
 ४, १, ९, २
 द्रव्यौ अग्ने रथिनो विंशतिं ६, २७, ८
 द्वादश धून्यदगोह्यस्य ४, ३३, ७
 द्वादश प्रधयश्चक्र १, १६४, ४८; अथर्व. १०, ८४; नि. ४, २७
 द्वादशारं नहि तज्जराय १, १६४, ११; अथर्व. ९, ९, १३;
 नि. ४, २७
 द्वाविमौ वातौ वातः १०, १३७, २; अथर्व. ४, १३, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, २०;
 नि. १४, ३०
 द्विता यदीं कीस्तासो १, १२७, ७
 द्विताय मृक्तवाहसे ५, १८, २
 द्विता यो वृत्रहन्तमो ८, ९३, ३२; साम. १७९१; तै. ब्रा.
 २, ७, १३, २
 द्विता वि वग्ने सनजा १, ६२, ७
 द्विता व्यूष्वन्नमृत्तस्य ९, ९४, २
 द्विधा सुनवोऽसुरं स्वर्विदं १०, ५६, ६
 द्विमाता होता विदधेपु ३, ५५, ७
 द्विर्यं पञ्च जीजनन्संवसा ४, ६, ८
 द्विर्यं पञ्च स्वयशसं ९, ९८, ६; साम. १३३०
 द्विषो नो विश्वतोमुखा १, ९७, ७; अथर्व. ४, ३३, ७;
 तै. आ. ६, ११, २
 द्वे इदस्य क्रमणे स्वहंशो १, १५५, ५
 द्वे ते चक्रे सूर्ये १०, ८५, १६; अथर्व. १४, १, १६

द्वे नप्सुर्देववतः ७, १८, २२
 द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे १, ९५, १; वा. य. ३३, ५; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, २
 द्वेष्टि श्वश्रुरप जाया १०, ३४, ३
 द्वे समीचीं शिश्रुतश्चरंतं १० ८८, १६
 द्वे सुती अश्रुणवं पितृणां १०, ८८, १५; वा. य. १९, ४७;
 तै. ब्रा. १, ४, २, ३; २, ६, ३, ५; श. ब्रा. १४, ९, १, ४
 धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्ते १०, ४२, ५; अथर्व. २०, ८९, ५
 धनुर्हस्तादाददानो १०, १८, ९; अथर्व. १८, २, ५९-६०;
 तै. आ. ६, १, ३
 धन्या चिद्धि त्वे क्षिपणाव ६, ११, ३
 धन्य च यस्कृन्तत्रं च १०, ८६, २०; अथर्व. २०, १२६, २०
 धन्वना गा धन्वनाजिं जये ६, ७५, २; वा. य. २९, ३९;
 तै. सं. ४, ६, ६, १; नि. ९, १७
 धन्वन्स्त्रोतः कृणुते गातुं १, ९५, १०
 धर्ता दिवः पवते कृत्थोरसः ९, ७६, १; साम. ५५८; १२२८
 धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊ ३, ४९, ४
 धर्तारो दिवः क्रभवः १०, ६६, १०
 धर्मणा मित्रावरुणा ५, ६३, ७
 धाता धातृणां भुवनस्य १०, १२८, ७; अथर्व. ५, ३, ९;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 धानावन्तं करम्भिणं ३, ५२, १; साम. २१०; वा. य. २०, २९
 धामन्ते विश्वं भुवनमधि ४, ५८, ११; वा. य. १७, ९९
 धायोभिर्वा यो युज्येभिरर्के ६, ३, ८
 धारयन्त आदित्यासो २, २७, ४; तै. सं. २, १, ११, ४
 धारावरा मरुतो २, ३४, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 धासिं कृण्वान ओषधीः ८, ४३, ७
 धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ५, ४५, ११
 धियं पूषा जिन्वतु २, ४०, ६; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
 धिया चक्रे वरेण्यो ३, २७, ९; साम. १४७९
 धिषा यदि धिषण्यन्तः ४, २१, ६
 धिष्व वज्रं गभस्त्वो ६, ४५, १८
 धिष्वा शवः शूर ये नः २, ११, १८
 धीभिः सातानि काण्वस्य ८, ४, २०
 धीभिरर्वन्निर्वतो ६, ४५, १२
 धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं ९, १०६, ११; साम. ९४१
 धीरा स्वस्य महिना जन्विषि ७, ८६, १
 धीरासः पदं कवयो नयन्ति १, १४६, ४
 धीरो ह्यस्यसद् ८, ४४, २९
 धुनेतयः सुप्रकेतं ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, २

धूनुथ यां पर्वतां दाह्युपे ५, ५७, ३
 धृतव्रता आदित्या हविरा २, २९, १
 धृतव्रताः क्षत्रिया १०, ६६, ८
 धृतव्रतो धनदाः सोमवृद्धः ६, १९, ५
 धृषतश्चिद्धृषन्मनः ८, ६२, ५
 धृषत्पिब कलशे ६, ४७, ६; अथर्व. ७, ७६, ६
 धेनुः प्रत्नस्य काम्यं ३, ५८, १
 धेनुं न त्वा सुयवसे दुदुक्षन् ७, १८, ४
 धेनुष्ट इन्द्र सन्तता ८, १४, ३; साम. १८३६; अथर्व.
 २०, २७, ३
 धेनूर्जिन्वतमुत ८, ३५, १८
 ध्रुव ज्योतिर्निहितं ६, ९, ५
 ध्रुवं ते राजा वरुणो १०, १७३, ५; अथर्व. ६, ८८, २
 ध्रुवं ध्रुवेण हविषा १०, १७३, ६; अथर्व. ७, ९४, १; वा. य.
 ७, २५; तै. सं. ३, २, ८, ६
 ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे १०, ९४, १२
 ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी १०, १७३, ४; अथर्व. ६, ८८, १;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ८
 ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु ७, ८८, ७
 ध्वक्षयोः पुरुषन्त्योः ९, ५८, ३; साम. १०५९
 नकिः परिष्टिर्मघवन् ८, ८८, ६
 नकिः सुदासो रथं ७, ३२, १०
 नकिरस्य शचीनां ८, ३२, १५
 नकिरस्य सहन्त्य १, २७, ८; साम. १४१६
 नकिरिन्द्र स्वदुत्तरो ४, ३०, १; साम. २०३
 नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ३, ३९, ४
 नकिर्देवा मनीमसि १०, १३४, ७; साम. १७६
 नकिर्होषां जन्विषि ७, ५६, २
 नकिष्ट एता व्रता १, ६२, ७
 नकिष्टं कर्मणा नशद्यस् ८, ७०, ३; साम. २४३; ११५५;
 अथर्व. २०, ९२, १८
 नकिष्टं कर्मणा नशक्त प्र ८, ३१, १७; तै. सं. १, ८, २२, ४
 नकिष्टवद्गृथीतरो १, ८४, ६; साम. २५०
 नकीं वृधीक इन्द्र ते ८, ७८, ४
 नकीमिन्द्रो निकर्तवे ८, ७८, ५
 नकीरेवन्तं सख्याय विन्दसे ८, २१, १४; साम. १३९०;
 अथर्व. २०, ११४, २
 नक्षोषासा वर्णमामेभ्याने १, ९६, ५; वा. य. १२, २, १७, ७०;
 तै. सं. ४, १, १०, ४; ६, ५, २, ७, १२, ३
 नक्षोषासा सुपेशसामिन् १, १३, ७
 नक्षद्वयमरुणीः पूर्वं राद् १, १२१, ३

नक्षत्रोता परि सप्त १, १७३, ३
 नक्षन्त इन्द्रमवसे ८, ५४, २
 न क्षोणीभ्यां परिभवे २, १६, ३
 न घा त्वद्रिगप १०, ४३, २; अथर्व. २०, १७, २
 न घा राजेन्द्र आ दमन्तः १, १७८, २
 न घा वसुनि यमते ६, ४५, २३; साम. १६६७; अथर्व.
 २०, ७८, २
 न घा स मामप जोषं जभार ४, २७, २
 न वेमन्यदा पपन ८, २, १७; साम. ७२०; अथर्व. २०, १८, २
 न जामये तान्वो रिक्थमा ३, ३१, २; नि. ३, ६
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः ७, १८, २०
 न तं राजानावदिते कुतश्चन १०, ३९, ११
 न तं विदाथ य इमा जजान १०, ८२, ७; वा. य. १७, ३१;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. १४, १०
 न तं जिनन्ति बहवो न दक्षा ४, २५, ५
 न तद्विवा न पृथिव्या ६, ५२, १
 न तं तिग्मं चन त्यजो ८, ४७, ७
 न तमँहो न दुरितां कुतः २, २३, ५
 न तमँहो न दुरितं देवासो १०, १२६, १; साम. ४२६
 न तमँहो न दुरितानि ७, ८२, ७
 न तममे अरातयो ८, ७१, ४
 न तमभोति कश्चन १०, ६२, ९
 न तस्य मायया चन ८, २३, १५; साम. १०४
 न तस्य विद्या तदु पु १०, ४०, ११
 न ता अर्वा रेणुककाटो अङ्गुते ६, २८, ४; अथर्व. ४, २१, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता नशन्ति न दभाति ६, २८, ३; अथर्व. ४, २१, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता मिनन्ति मायिनो ३, ५६, १
 न तिष्ठन्ति न नि १०, १०, ८; अथर्व. १८, १, ९; नि. ५, २
 न ते अदेवः प्रदिवो निवासते १०, ३७, ३
 न ते अन्तः शवसो धाढ्यस्य ६, २९, ५
 न ते गिरो अपि मृष्ये तुरस्य ७, २२, ५; साम. १७९९
 न ते त इन्द्राभ्यस्मदूषव ५, ३३, ३; वा. य. १०, २२
 न ते कूरे परमा चिद्रजांसि ३, ३०, २; वा. य. ३४, १९
 न ते वर्तास्ति राधस ८, १४, ४; अथर्व. २०, २७, ४
 न ते विष्णो जायमानो ७, ९९, २
 न ते सखा सख्यं वष्टयेत १०, १०, २; अथर्व. १८, १, २
 न ते सख्यं न दक्षिणं ८, २४, ५
 न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने ५, ३, ५
 न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धुः ३, ३२, १६

न त्वा देवास आशत ८, ९७, २
 न त्वा वृहन्तो अद्रयो ८, ८८, ३; साम. २९६
 न त्वा रासीयाभिश्चस्तये ८, १९, २६
 न त्वा वरन्ते अन्यथा ४, ३२, ८
 न त्वावाँ अन्यो दिव्यो ७, ३२, २३; साम. ६८१; अथर्व.
 २०, १२१, २; वा. य. २७, ३६
 न त्वा शतं चन हुतो ९, ६१, २७; साम. १२१५
 नदं व ओदतीनां ८, ६२, २; साम. १५१२; ऐ. आ. १.१३;
 न दक्षिणा वि चिकिते २, २७, ११; तै. सं. २, १, ११, ५
 नदं न भिन्नममुया १, ३२, ८
 नदस्य मा रुधतः काम १, १७९, ४; नि. ५, २
 न दुष्टुती मर्यो विन्दते ७, ३२, २१; साम. ८६८
 न देवानामति व्रतं १०, ३३, ९
 न देवानामपिहृतः ८, ३१, ७
 न द्याव इन्द्रमौजसा ८, ६, १५
 न नूनमस्ति नोऽश्वः १, १७०, १; नि. १, ६
 न नूनं ब्रह्मणामृणं ८, ३२, १६
 न पञ्चभिर्दशभिः ५, ३४, ५
 न पर्वता न नद्यो ५, ५५, ७
 नपाता शवसो महः ८, २५, ५
 नपातो दुर्गहस्य मे ८, ६५, १२
 न पापासो मनामहे ८, ६१, ११; नि. ६, २५
 न पूषणं मेधामसि १, ४२, १०
 नसीभिर्यो विवस्वतः ९, १४, ५
 न प्रमिये सवितुर्देव्यस्य ४, ५४, ४
 न भोजा मरुर्न १०, १०७, ८
 नम ह्युग्रं नम आ विवासे ६, ५१, ८
 न म इन्द्रेण सख्यं २, १८, ८
 नमः पुरा ते वरुणोत २, २८, ८
 न मरुत्वी सुभसत्तरा १०, ८६, ६; अथर्व. २०, १२६, ६
 नमसेदुप सीदत ९, ११, ६; साम. १४४६
 नमस्ते अग्न ओजसे ८, ७५, १०; साम. ११; १६४८;
 तै. सं. २, ६, ११, २
 नमस्यत हव्यदाति स्वध्वरं ३, २, ८
 न मा गरज्यो मातृतमा १, १५८, ५
 न मा तमन्न भ्रमन्नोत २, ३०, ७
 न मा मिमेथ १०, ३४, २
 न मृषाश्रासीदमृतं न १०, १२९, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४;
 नि. ७, ३
 न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवाः १, १७९, ३
 नमो दिवे वृहते रोदसीभ्यां १, १३६, ६

नमो महद्भयो नमो १, २७, १३; नि. ३, २०
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १०, ३७, १; वा. य. ४, ३५;
 तै. सं. १, २, ९, १
 नमो वाके प्रस्थिते ८, ३५, २३
 न य इषन्ते जनुषोऽया ६, ६६, ४
 न यं रिपवो न रिषण्यवो १, १४८, ५
 न यं विविक्तो रोदसी ८, १२, २४
 न यं शुक्रो न दुराशी ८, २, ५
 न यं हिंसन्ति धीतयो ६, ३४, ३
 न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे ८, १०१, ४
 न यजमान रिष्यसि ८, ३१, १६; तै. सं. १, ८, २२, ४
 न यं जरन्ति शरदो ६, २४, ७
 न यस्परो नान्तर २, ४१, ८; वा. य. २०, ८२
 न यस्पुरा चक्रमा कब्ध नूनं १०, १०, ४; अथर्व. १८, १, ४
 न यं दिप्सन्ति १, २५, १४
 न यं दुधा वरन्ते ८, ६६, २; साम. ६८८
 नयसीद्वति द्विषः ६, ४५, ६
 न यस्य ते शवसान ८, ६८, ८
 न यस्य देवा देवता १, १००, १५
 न यस्य द्यावापृथिवी अनु १, ५२, १४
 न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व १०, ८९, ६; नि. ५, ३
 न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति ४, २०, ७
 न यस्य सातुर्जनितो ४, ६, ७
 न यस्येन्द्रो वरुणो २, ३८, ९
 न यातव इन्द्र जल्लुर्नः ७, २१, ५; नि. ४, १९
 न युष्मे वाजवन्धवो ८, ६८, १९
 न ये दिवः पृथिव्या १, ३३, १०
 न योरुपदिदरभ्यः १, ७४, ७
 न यो वराय मरुतां १, १४३, ५
 नरा गौरेव विद्युतं तृषाणा ७, ६९, ६
 नरा वंसिष्ठावन्नये १०, १४३, ३
 नरा वा शंसं पूषणमगोष्ठां १०, ६४, ३
 नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह १, १०६, ४
 नराशंसं सुष्टमं १, १८, ९
 नराशंसः प्रतिधामानि २, ३, २
 नराशंसः सुष्टमि ५, ५, २
 नराशंसमिह म्रियं १, १३, ३; साम १३४९
 नराशंसस्य महिमानमेषां ७, २, २; वा. य. २९, २७; तै. ब्रा.
 ३, ६, ३, १; नि. ८, ७
 नराशंसो नोऽवतु १०, १८२, २
 न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रः ४, २५, ७
 ऋ० ११५

नरो ये के चास्मदा १०, २०, ८
 नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं ५, २९, १२
 नवं नु स्तोमममये ७, १५, ४; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 नव यदस्य नवतिं च भोगान् ५, २९, ६
 नव यो नवतिं पुरो ८, ९३, २; साम. १४५१; अथर्व. २०, ७, २
 न वा अरण्यानिर्हन्ति १०, १४६, ५; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 न वा उ एतन्त्रियसे १, १६२, २१; वा. य. २३, १६;
 २५, ४४; तै. सं. ४, ६, ९, ४; तै. ब्रा. ३, ७, ७, १४
 न वा उ ते तन्वा तन्वं १०, १०, १२; अथर्व. १८, १, १३-१४
 न वा उ देवाः क्षुधमिद्वधं १०, ११७, १
 न वा उ मां वृजने वारयन्ते १०, २७, ५
 न वा उ सोमो वृजिनं ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १३
 नवानां नवतीनां १, १९१, १३
 नवा नो अग्न आ भर ५, ६, ८
 न वि जानामि १, १६४, ३७; अथर्व. ९, १०, १५; नि.
 ७, ३; १४, २२
 न वीळ्वे नमते न स्थिराय ६, २४, ८
 न वेपसा न तन्यतेन्द्रम् १, ८०, १२
 न वो गुहा चक्रम १०, १००, ७
 नवोनवो भवति जायमानो १०, ८५, १९; अथर्व.
 ७, ८१, २; १४, १, २४; तै. सं. २, ३, ५, ३,
 ४, १४, १; नि. ११, ६
 नव्यं तदुक्थ्यं हितं १, १०५, १२
 न संस्कृतं प्र मिमीतो ५, ७६, २; साम. १७५३
 न स जीयते मरुतो ५, ५४, ७
 न स राजा व्यथते यस्मिन् ५, ३७, ४
 न स सखा यो न ददाति सख्ये १०, ११७, ४
 न स स्वो दक्षो वरुण धृतिः ७, ८६, ६
 न सायकस्य चिकित्ते जनासः ३, ५३, २३; नि. ४, १४
 न सीमदेव आपदिषं ८, ७०, ७; साम. २६८
 न सेशे यस्य रम्बते १०, ८६, १६; अथर्व. २०, १२६, १६
 स सेशे यस्य रोमशं १०, ८६, १७; अथर्व. २०, १२६, १७
 न सोम इन्द्रमसुतो ७, २६, १
 नहि ग्रभायारणः सुशेवः ७, ४, ८; नि. ३, ३
 नहि ते अग्ने वृषभ ८, ६०, १४
 नहि ते क्षत्रं न सहो १, २४, ६
 नहि ते पूर्वमक्षिपत् ६, १६, १८; साम. ७०७
 नहि ते शूर राघसो ८, ४६, ११
 नहि तेषाममा चन १०, १८५, २; वा. य. ३, ३२
 नहि त्वा रोदसी उमे १, १०, ८
 नहि त्वा शूर देवा ८, ८१, ३; साम. ७३०

नहि त्वा शूरो न तुरो ६, २५, ५
 नहि देवो न मर्यो १, १९, २
 नहि नु ते महिमनः समस्या ६, २७, ३
 नहि नु यादधीमसि १, ८०, १५
 नहि मन्युः पौरुषेय ८, ७१, २
 नहि मे अक्षिपच्चन १०, ११९, ६
 नहि मे अस्यज्या ८, १०२, १९
 नहि मे रोदसी उभे १०, ११९, ७,
 नहि व ऊतिः पृतनासु ७, ५९, ४
 नहि वः शत्रुर्विविदे १, ३९, ४
 नहि वश्चरमं चन ७, ५९, ३; साम. २४१
 नहि वां वज्रयामहे ८, ४०, २
 नहि वामस्ति दूरके १, २२, ४
 नहि वो अस्यभंको ८, ३०, १
 नहि षस्तव नो मम ८, ३३, १६
 नहि णम यद्ध वः पुरा ८, ७, २१
 नहि ण्मा ते शतं चन ४, ३१, ९
 नहि स्थूर्यतुथा यातमस्ति १०, १३१, ३; अथर्व. २०, १२५, ३
 नही नु वो मरुतो अन्त्यसे १, १६७, ९
 नह्यङ्ग नृतो त्वत् ८, २४, १२
 नह्यङ्ग पुरा चन ८, २४, १५; साम. १५११
 नह्यन्यं बळाकरं ८, ८०, १
 नह्यस्या नाम गृष्णामि १०, १४५, ४; अथर्व. ३, १८, ३
 नाकस्य पृष्ठे अधि १, १२५, ५
 नाके सुपर्णसुपपसिवांसं ९, ८५, ११
 नाके सुपर्णसुप यत्पतन्तं १०, १२३, ६; साम. ३२०, १८४६;
 अथर्व. १८, ३, ६६; तै. ब्रा. २, ५, ८, ५; तै. आ. ६, ३, १
 नाना चक्राते यम्या ३, ५५, ११
 नानानं वा उ नो धियो ९, ११२, १
 नाना हि त्वा हवमाना १, १०२, ५
 नाना ह्यग्नेऽवसे ६, १४, ३
 नानौकांसि दुयो २, ३८, ५
 नापाभूत न वो ४, ३४, ११
 नाभा नाभि न आ ददे ९, १०, ८; साम. ११२६
 नाभा पृथिव्या धरुणो ९, ७२, ७
 नाभि यज्ञानां सदनं ६, ७, २; साम. ११४२
 नाभ्या आसीदन्तरिक्षं १०, ९०, १४; अथर्व. १९, ६, ८;
 वा. य. ३१, १३; तै. आ. ३, १२, ६
 नामानि ते शतक्रतो ३, ३७, ३; अथर्व. २०, १९, ३
 नावा न क्षोदः प्रदिशः १०, ५६, ७
 नावेव नः पारयन्तं २, ३९, ४

नासत्याभ्यां बर्हिर्वि १, ११६, १
 नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा ३, ५४, १६
 नासदासीन्नो १०, १२९, १; तै. ब्रा. २, ८, ९, ३; श. ब्रा.
 १०, ५, ३, २
 नास्माकमस्ति तत्तरः ८, ६७, १९
 नास्मै विद्युन्न तन्यतुः १, ३२, १३
 नास्य वर्ता न तरुता ६, ६६, ८
 नाहं वेद आतृत्वं नो १०, १०८, १०
 नाहं तं वेद दभ्यं दभस्सः १०, १०८, ४
 नाहं तं वेद य इति ब्रवीति १०, २७, ३
 नाहं तन्तुं न वि जानाम्येतुं ६, ९, २
 नाहमतो निरया ४, १८, २
 नाहमिन्द्राणि रारण १०, ८६, १२; अथर्व. २०, १२६, १९;
 तै. सं. १, ७, १३, २; नि. ११, ३९
 नि काव्या वेधसः शश्वत् १, ७२, १; तै. सं. २, २, १२, १
 नि क्रमणं निषदनं विवर्तनं १, १६२, १४; वा. य. २५, ३८;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 निखातं चिद्यः पुरुसंभृतं ८, ६६, ४
 नि गव्यता मनसा सेदुरकैः ३, ३१, ९
 नि गव्यवोऽनवो ह्यव्यश्च ७, १८, १४
 नि गावो गोष्ठे असदन् १, १९१, ४; अथर्व. ६, ५२, २
 नि ग्रामासो अविक्षत १०, १२७, ५
 निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं ७, ५७, २
 नि तदधिषेऽवरं परं च १०, १२०, ७; अथर्व. ५, २, ६;
 २०, १०७, ९
 नितिकि यो वारणमन्त्रम् ६, ४, ५
 नि तिरममभ्यंशुं ८, ७२, २
 नि तिरमानि आशयन् १०, ११६, ५
 नित्यं न सूनुं मधु बिभ्रत १, १६६, २
 नित्यश्चाकन्यास्त्वपतिर्वमू १०, ३१, ४
 नित्यस्तोत्रो वनस्पतिः ९, १२, ७; साम. १२०९
 नित्ये चिन्तु यं सद्ने १, १४८, ३
 नि त्वा दधे वर आ ३, २३, ४
 नि त्वा दधे वरेण्यं ३, २७, १०
 नि त्वा नक्ष्य विस्पते ७, १५, ७; साम. २६
 नि त्वा मग्ने मनुर्दधे १, ३६, १९; साम. ५४
 नि त्वा यज्ञस्य साधनं १, ४४, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 नि त्वा वसिष्ठा अहन्त १०, १२२, ८
 नि त्वा होतारमृत्विजं १, ४५, ७
 नि दुरोणे अमृतो मर्यानां ३, १, १८
 नि दुर्ग इन्द्र अथिष्ठा मित्रान् ७, २५, २

निधीयमानमपगूहमन्सु १०, ३२, ६
 नि नो होता वरेण्यः १, २६, २
 नि पर्वतः साद्यमयुच्छन् २, ११, ८
 नि पस्त्यासु त्रित स्तभूयन् १०, ४६, ६
 निमिषश्चिजवीयसा ८, ७३, २
 नि यद्यामाय वो गिरिः ८, ७, ५
 नि यद्युवेथे नियुतः सुदानू १, १८०, ६
 नि यद् वृणक्षि श्वसनस्य मूर्धं १, ५४, ५; नि. ५, १६
 नियुत्स्वन्तो ग्रामजितो यथा ५, ५४, ८
 नियुत्स्वान्वायवा गहि २, ४१, २; वा. य. २७, २९
 नियुवाना नि युतः स्पाह्वी ७, ९१, ५
 नि येन मुष्टिहल्यया १, ८, २; अथर्व. २०, ७९, १८
 नि ये रिणन्त्योजसा ५, ५६, ४
 निरग्नयो रुरुचुर्निरुसूर्यः ८, ३, २०
 निराविद्धयद्गिरिभ्य आ ८, ७७, ६; नि. ६, ३४
 निराहावान्कृणोतन १०, १०१, ५; तै. सं. ४, २, ५, ५
 निरिणानो वि धावति २, १४, ४
 निरिन्द्र बृहतीभ्यो ८, ३, १९
 निरिन्द्र भूम्या अधि १, ८०, ४
 निरु स्वसारमस्कृतोपसं १०, १२७, ३
 निर्मथितः सुधित आ ३, २३, १
 निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन् १०, १२४, ५
 निर्यत्पूतेव स्वधितिः शुचि ७, ३, ९
 निर्यदीं धुष्मान्महिषस्य १, १४१, ३
 निर्युवाणो अशस्तीः ४, ४८, २
 नि वर्तध्वं मानु गाता १०, १९, १
 नि वेवेति पलितो दूत ३, ५५, ९
 नि वो यामाय मानुषो १, ३७, ७
 नि शत्रोः सोम वृण्यं ९, १९, ७
 नि शुष्ण इन्द्र धर्णसिं ८, ६, १४
 नि शुष्ममिन्द्रवेषां ९, ५२, ४
 निश्चर्मण ऋभवो गामर्षिः १, ११०, ८
 निश्चर्मणो गामरिणीत १, १६१, ७
 नि पसाद धृतव्रतो १, २५, १०; वा. य. १०, २७, २०, २;
 तै. सं. १, ८, १६, १; तै. ब्रा. १, ७, १०, २;
 १, ६, ५, १
 नि धीमिदत्र गुह्या ३, ३८, ३
 नि धु ब्रह्म जनानां ८, ५, १३
 नि धु सीद गणपते गणेषु १०, ११२, ९
 नि धू नमातिमतिं १, १२९, ५
 निष्कं वा घा कृणवते ८, ४७, १५

नि ध्वापया मिथूदशा १, २९, ३; अथर्व. २०, ७४, ३
 निष्पिध्वरीरोपधीराप ८, ५९, २
 निष्पिध्वरीस्त ओपधीरुता ३, ५५, २२
 नि सर्वसेन इपुधीर १, ३३, ३
 नि सामनामिषिरामिन्द्र ३, ३०, ९
 नि होता होतृपदने २, ९, १; वा. य. ११, ३६; तै. सं.
 ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३
 नीचावया अभवद् वृत्रपुत्र १, ३२, ९
 नीचा वर्तत उपरि १०, ३४, ९
 नीचीनवारं वरुणः कवन्धं ५, ८५, ३; नि. १०, ४
 नीललोहितं भवति १०, ८५, २८; अथर्व. १४, १, २६
 नू अन्यत्रा चिदद्रिवः ८, २४, ११
 नू इत्था ते पूर्वथा च १, १३२, ४
 नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी नः ७, २७, ५
 नू इन्द्र शूर स्तवमान ७, १९, ११; अथर्व. २०, ३७, ११
 नू गृणानो गृणते प्रत्नराजन् ६, ३९, ५
 नू च पुरा च सदने रयीणाम् १, ९६, ७; नि. ४, १७
 नू चित्स भेषते जनो नरेषन् ७, २०, ६
 नू चित्सहोजा अमृतो १, ५८, १
 नू चिन्न इन्द्रो मघवा ७, २७, ४
 नू चिन्नु ते मन्यमानस्य ७, २२, ८; अथर्व. २०, ७३, २
 नू त आभिरभिष्टिभिः ५, ३८, ५
 नू ते पूर्वस्यावसो २, ४, ८
 नूत्ना इदिन्द्र ते वयं ८, २१, ७
 नू त्वामग्न ईमहे वसिष्ठाः ७, ७, ७; ८, ७
 नू देवासो वरिवः कर्तना नः ७, ४८, ४
 नू न इद्धि वार्यमासा ५, १७, ५
 नू न इन्द्रा वरुणा गृणाना ६, ६८, ८
 नू न एहि वार्यमग्ने ५, १६, ५
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे २, ११, २१; १५, १०; १६, ९;
 १७, ९; १८, ९; १९, ९; २०, ९; नि. १, ७
 नूनं तदिन्द्र दद्धि नो ८, १३, ५
 नूनं न इन्द्रापराय च ६, ३३, ५
 नूनमर्चं विहायसे ८, २३, २४
 नूनं पुनानोऽविभिः परि स्तव ९, १०७, २; साम. १३१४
 नू नव्यसे नवीयसे ९, ९, ८
 नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरुती ६, १०, ५
 नू नस्त्वं रथिरो देवसोम ९, ९७, ४८
 नू नो अग्न ऊनये सवाधसः ५, १०, ६
 नू नो अग्नेऽवृकेभिः स्वस्ति ६, ४, ८
 नू नो गोमद्वीरवद्धेहि ७, ७५, ८

नू नो रयिं रथं चर्षणिमां ६, ४९, १५
 नू नो रयिं उप मास्व ९, ९३, ५; नि. ६, २८
 नू नो रयिं पुरुवीरं बृहन्तं ४, ४४, ६; अथर्व. २०, १४३, ६
 नू नो रयिं महामिन्द्रो ९, ४०, ३; साम. ९२६
 नू नो रास्व सहस्रवत् ३, १७, ७
 नू म आ वाचमुप याहि ६, २१, ११
 नू मन्वान एषां ५, ५२, १५
 नू मर्तो दयते सनिष्यन् ७, १००, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ४
 नू मित्रो वरुणो अर्यमा नः ७, ६२, ६; ६३, ६
 नू मे गिरो नासत्याश्विना ८, ८५, ९
 नू मे ब्रह्माण्यम उच्छशाधि ७, १, २०; २५
 नू मे हवमा शृणुतं युवाना ७, ६७, १०; ६९, ८
 नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैः ७, ३९, ७; ४०, ७
 नू रोदसी अहिना बुध्न्येन ४, ५५, ६
 नू रोदसी बृहज्जिर्नो ४, ५६, ४
 नू धुत इन्द्र नू गुणानः ४, १६, २१; १७, २१; १९, ११;
 २०, ११; २१, ११; २२, ११; २३, ११; २४, ११
 नू छिरं मरुतो वीरवन्तं १, ६४, १५
 नू सञ्जानं दिव्यं ६, ५१, १२
 नू चक्षसं त्वा वयं ९, ८, ९; साम. ११८५
 नू चक्षसो अनिमिषन्तो १०, ६३, ४
 नू चक्षा एष दिवो मध्य १०, १३९, २; वा. य. १७, ५९;
 तै. सं. ४, ६, ३, ३
 नू चक्षा रक्षः परि पश्य १०, ८७, १०; अथर्व. ८, ३, १०
 नू णामु त्वा नृतमं गीमिः ३, ५१, ४
 नू धूतो अद्रिपुतो बर्हिषि ९, ७२, ४
 नू बाहुभ्यां चोदितो धारया ९, ७२, ५
 नू मिधूतः सुतो ८, २, २; साम. ७३५
 नू मिथ्यमानो जज्ञानः पूतः ९, १०९, ८
 नू मिथ्यमानो हर्यतो विचक्ष ९, १०७, १६; साम. ८५८
 नू वत्त इन्द्र नृतमामिच्छती ६, १९, १०; नि. ६, ६
 नू वदस्वा मनोयुजा ८, ५, २
 नू वदसो सदमिच्छेदस्मे ६, १, १२; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 नेतार ऊ पु णस्तिरो १०, १२६, ६
 नेमिं नमन्ति चक्षसा ८, ९७, १२; साम. ९३१; अथर्व.
 २०, ५४, ३
 नेशत्तमो बुधितं ४, १, १७
 नेह भद्रं रक्षस्विने ८, ४७, १२
 नैतावदन्ये मरुतो यथेमे ७, ५७, ३
 नैतावदेना परो अन्यदस्ति १०, ३१, ८
 न्यक्रतुन्मथिनो ७, ६, ३

न्यक्रन्दयन्नुपयन्त १०, १०२, ५; नि. ९, २३
 न्यसिं जातवेदसं होत्रवा ५, २६, ७
 न्यसिं जातवेदसं दधाता ५, २२, २
 न्यग्ने नव्यसा वचः ८, ३९, २
 न्यग्वातोऽव वाति १०, ६०, ११; अथर्व. ६, ९१, २
 न्यघ्न्यस्य मूर्धनि १, ३०, १९
 न्यर्हुदस्य विष्टपं ८, ३२, ३
 न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीता ५, ३२, १०
 न्याविध्यदिलीविशस्य १, ३३, १२; नि. ६, १९
 न्यु प्रियो मनुषः ७, ७३, २
 न्यु पु वाचं १, ५३, १; अथर्व. २०, २१, १
 पञ्जेव चर्चरं जारं १०, १०६, ७
 पञ्च जना मम होत्रं लुधन्तां १०, ५३, ५;
 पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहम् १०, १३, ३; अथर्व. १८, ३, ४०
 पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं १, १६४, १२; अथर्व. ९, ९, ११
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने १, १६४, १३; अथर्व. ९, ९, ११;
 नि. ४, २७
 पतङ्गमक्तमसुरस्य १०, १७७, १; तै. आ. ३, ११, १०
 पतङ्गो वाचं मनसा १०, १७७, २; तै. आ. ३, ११, ११
 पताति कुण्डूणाच्या १, २९, ६; अथर्व. २०, ७४, ६
 पतिर्भव वृत्रहन्मनुजानां ३, ३१, १८
 पतिर्ह्यध्वराणां १, ४४, ९
 पत्तो जगार प्रत्यञ्चं १०, २७, १३; नि. ६, ६
 पत्नीवन्तः सुता इम ८, ९३, २२; नि. ५, १८
 पत्नीव पूर्वहूतिं १, १२२, २
 पथ एकः पीपाय तस्करो ८, २९, ६
 पथस्वथः परिपतिं ६, ४२, ८; वा. य. ३४, ४२; तै. सं.
 १, १, १४, २; नि. १२, १८
 पदं देवस्य नमसा ६, १, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २;
 नि. ४, १९
 पदं देवस्य मीळुपो ८, १०२, १५; साम. १५७२
 पदापणीरराधसो ८, ६४, २; साम. १३५५; अथर्व. २०, ९३, ९
 पदे इव निहिते दसं ३, ५५, १५
 पदेपदे मे जरिमा निधाधि ५, ४१, १५
 पद्या चस्ते पुरुषाः ३, ५५, १४
 पनाद्यं तदश्विना ८, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ९
 पन्य आ दर्दिरच्छता ८, ३२, १८
 पन्य इदुप गायत ८, ३२, १७
 पन्यं पन्यमितोतारः ८, २, २५; साम. १२३; १६५७
 पन्यांसं जातवेदसं ८, ७४, ३; साम. १५६६

पपृक्षेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजः ५, ३३, ६
 पप्राथ क्षां महि ६, १७, ७
 पयस्वतीरोषधयः १०, १७, १४; अथर्व. ३, २४, १;
 १८, ३, ५६; तै. सं. १, ५, १०, २
 पर ऋणा सावीः २, २८, ९
 परः सो अस्तु तन्वा ७, १०४, ११; अथर्व. ८, ४, ११
 परं मृत्यो अजु १०, १८, १; अथर्व. १२, २, २१; वा. य.
 ३५, ७; तै. ब्रा. ३, ७, १४, ५; तै. आ. ३, १५, २;
 ६, ७, ३; नि. ११, ८
 परञ्चं चिद्धि तपति ३, ५३, २२
 परस्या अधि संवतो ८, ७५, १५; वा. य. ११, ७१; तै. सं.
 २, ६, ११, ३; ४, १, ९, २
 पराकात्ताब्धिदद्विवः ८, ९२, २७
 परा गावो यवसं कश्चिद् ८, ४, १८
 परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्र १, ३३, ५
 परा णुदस्व मघवन्मित्रान् ७, ३२, २५
 परा देहि शामुह्यं १०, ८५, २९; अथर्व. १४, १, २५
 पराद्य देवा वृजिनं १०, ८७, १५; अथर्व. ८, ३, १४
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति ६, ४७, १७
 परा मे यमि धीतयो १, २५, १६
 परायतीनामन्वेति पाथः १, ११३, ८
 परायतीं मातरं ४, १८, ३
 परा याहि मघवन् ३, ५३, ५
 परावतं नासत्या २, ११६, ९
 परावतो ये दिधिषन्ते १०, ६३, १
 परा वीरास एतन ५, ६१, ४
 परा व्यक्तो अरुषो ९, ७१, ७
 परा शुभ्रा अयासो १, १६७, ४
 परा शृणीहि तपसा १०, ८७, १४; अथर्व. ८, ३, १३
 परा ह यत्स्थिरं १, ३९, ३
 परा हि मे विमन्थवः १, २५, ४
 परा हीन्द्र धावसि १०, ८६, २; अथर्व. २०, १२६, २
 परि कोशं मधुश्च्युतं ९, १०३, ३; साम. ५७७
 परिक्षिता पितरा १०, ६५, ८
 परि चिन्मतो द्रविणं १०, ३१, २
 परि णः शर्मयन्त्या ९, ४१, ६; साम. ८९७
 परि नेता मतीनां ९, १०३, ४
 परि णो अश्वमश्ववित् ९, ६१, ३; साम. १२१२
 परि णो देववीतये ९, ५४, ४
 परि णो याद्वस्मयुः ९, ६४, १८
 परि णो वृणजज्ञवा ८, ४७, ५

परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः २, ३३, १४; वा. य. १६, ५०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ४
 परि तृन्धि पणीनां ६, ५३, ५
 परि ते जिग्युषो यथा ९, १००, ४
 परि ते वृळभो रथो ४, ९, ८; वा. य. ३, ३६
 परि त्मना मितहुरेति ४, ६, ५
 परि त्वं हर्यंतं हरिं ९, ९८, ७; साम. ५५२; १३२९; १६८१
 परि त्रिधातुरध्वरं ८, ७२, ९
 परि त्रिविष्टयध्वरं ४, १५, २; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 परि त्वा गिर्वणो गिर १, १०, १२; वा. य. ५, २९; तै. सं.
 १, ३, १, २
 परि त्वामे पुरं वयं १०, ८७, २२; अथर्व. ७, ७१, १;
 ८, ३, २२; वा. य. ११, २६; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, २, ५
 परि दिव्यानि मर्त्यशत् ९, १४, ८
 परि दैवीरजु स्वधा ९, १०३, ५
 परि शुश्रं सहसः ९, ७१, ४
 परि शुश्रः सनद्रयिः ९, ५२, १; साम. ४९६
 परि धामानि यानि ते ९, ६६, ३
 परि पूषा पुरस्तात् ६, ५४, १०; अथर्व. ७, २, ४
 परि प्रजातः ऋत्वा १, ६९, २
 परि प्र धन्वेन्द्राय सोम ९, १०९, १; साम. ४२७; १३६७
 परिप्रयन्तं वयं सुपंसदं ९, ६८, ८
 परि प्र सोम ते रसो ९, ६७, १५
 परि प्रासिष्यदस्कविः ९, १४, १; साम. ४८६
 परि प्रियः कलशे ९, ९६, ९
 परि प्रिया दिवः कविः ९, ९, १; साम. ४७६; ९३५
 परि यस्कविः काव्या ९, ९४, ३
 परि यस्काव्या कविः ९, ७, ४; साम. ११३१
 परि यदिन्द्र रोदसी उभे १, ३३, ९
 परि यदेवामेको १, ६८, २
 परि यो रश्मिना दिवो ८, २५, १८
 परि यो रोदसी उभे ९, १८, ६
 परि वाजपतिः कविः ४, १५, ३; साम. ३०; वा. य. ११, २५;
 तै. सं. ४, १, २, ५; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 परि वाजे न वाजयुं ९, ६३, १९
 परि वाराण्यव्यया ९, १०३, २
 परि विश्वानि चेतसा ९, २०, ३; साम. ९७०
 परि विश्वानि सुधितामेः ३, ११, ८
 परि विष्टं जाहुषं विश्वतः १, ११६, २०
 परि वृक्केव पतिविष्टं १०, १०२, ११

परि वो विश्वतो दध १०, १९, ७
 परिषद्यं ह्यरणस्य ७, ४, ७; नि. ३, २
 परिष्कृष्वन्ननिष्कृतं ९, ३९, २; साम. ८९९
 परिष्कृतास हन्द्वा योषेव ९, ४६, २
 परि ष्य सुवानो अक्ष हन्द्वा ९, ९८, ३; साम. १२४०
 परि ष्य सुवानो अव्ययं ९, ९८, २
 परि सशेव पशुमान्ति ९, ९२, ६
 परि ससिर्न वाजयुः ९, १०३, ६
 परि सुवानश्चक्षसे ९, १०७, ३; साम. १३१५
 परि सुवानास हन्द्वा ९, १०, ४; साम. ४८५; ११२२
 परि सुवानो गिरिष्ठाः ९, १८, १; साम. ४७५; १०९३
 परि सुवानो हरिरंशुः ९, ९२, १
 परि सोम ऋतं बृहत् ९, ५६, १
 परि सोम प्र धन्वा ९, ७५, ५; नि. ४, १५
 परि स्पशो वरुणस्य ७, ८७, ३
 परि हि ष्मा पुरुहूतो ९, ८७, ६
 परिहृतेदना जनो ८, ४७, ६
 परीं घृणा चरति १, ५२, ६
 परीतो वायवे सुतं ९, ६३, १०
 परीतो पिन्वता सुतं सोमो ९, १०७, १; साम. ५१२;
 १३१३; वा.य. १२, २; तै. ब्रा. २, ६, १, १
 परीमे गामनेषत् १०, १५५, ५; अथर्व. ६, २८, २; वा.य.
 ३५, १८
 परेयिवांसं प्रवतो १०, १४, १; अथर्व. १८, १, ४९; तै.आ.
 ६, १, १; नि. १०, २०
 परेहि विग्रमस्तृतं १, ४, ४; अथर्व. २०, ६८, ४
 परो दिवा पर एना १०, ८२, ५; वा. य. १७, २९; तै. सं.
 ४, ६, २, २
 परो मात्रमृचीषमं ८, ६८, ६
 परो मात्रया तन्वा ७, ९९, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, २
 परो यस्वं परम आ जनिष्ठाः ५, ३०, ५
 परो हि मल्लैरसि ६, ४८, १९
 पर्जन्यः पिता महिषस्य ९, ८२, ३; साम. १३१७
 पर्जन्यवाता वृषभा ६, ४९, ६
 पर्जन्यवृद्धं महिषं ९, ११३, ३
 पर्जन्याय प्र गायत ७, १०२, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५;
 तै. आ. १, २९, १
 पर्जन्यावाता वृषभा १०, ६५, २
 पयूं पुप्र धन्व वाजसातये ९, ११०, १; साम. ४२८; १३६४;
 अथर्व. ५, ६, ४
 पर्वतश्चिन्महि बुद्धो विभाय ५, ६०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ५;

पशुर्ह नाम मानवी १०, ८६, २३; अथर्व. २०, १२६ २३
 पर्विं तोकं तनयं पर्वुभिष्ट्वं ६, ४८, १०; साम. १६२४
 पर्विं दीने गभीर आ ८, ६७, ११
 पवते हर्यतो हरिरति ९, १०६, १३; साम. ५७६; ७७३
 पवते हर्यतो हरिर्गुणानो ९, ६५, २५
 पवन्ते वाजसातये ९, १३, ३; साम. ११८९; तांब्य ब्रा. ४, २, १५
 पवमान ऋतः कविः ९, ६२, ३०
 पवमान ऋतं बृहत् ९, ६६, २४
 पवमानः सुतो नृभिः ९, ६२, १६
 पवमानः सो अद्य नः ९, ६७, २२; वा. य. १९, ४२
 पवमान धिया हितो ९, २५, २; साम. ९२१
 पवमान नि तोशसे ९, ६३, २३; साम. १२३६
 पवमानमवस्यवो ९, १३, २; साम. ११८८
 पवमान महि श्रवश्चित्रेभिः ९, १००, ८
 पवमान महि श्रवो गाम् ९, ९, ९
 पवमान मङ्गर्णो ९, ८६, ३४; नि. ५, ६
 पवमान रसस्तव ९, ६१, १८; साम. ८९०
 पवमान रुचारुचा ९, ६५, २; साम. ९०५
 पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम दुष्टरम् ९, ६३, ११
 पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम सुश्रियम् ९, ४३, ४
 पवमान सुवीर्यं ९, ११, ९; साम. १४४९
 पवमानस्य जङ्घतो ९, ६६, २५; साम. १३१०
 पवमानस्य ते कवे ९, ६६ १०; साम. ६५७
 पवमानस्य ते रसो ९, ६१, १७; साम. ८९१
 पवमानस्य ते वयं ९, ६१, ४; साम. ७८७
 पवमानस्य विश्ववित् ९, ६४, ७; साम. ९५८
 पवमाना स्वर्विदो ९, ५९, ४
 पवमाना असृक्षत पवित्रमति ९, १०७, २५; साम. ५२२
 पवमाना असृक्षत सोमाः ९, ६३, २५; साम. १६९९
 पवमाना दिवस्पति ९, ६३, २७; साम. १७००
 पवमानास आशवः ९, ६३, २६; साम. १७०१
 पवमानास हन्द्वा ९, ६७, ७
 पवमानो अजीजनद् ९, ६१, १६; साम. ४८४; ८८९
 पवमानो अति स्त्रियो ९, ६६, २२
 पवमानो अभि स्पृधो ९, ७, ५; साम. ११३२
 पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यम् ९, ८५, ८
 पवमानो असिष्यदद्रक्षांसि ९, ४९, ५; साम. १४३९
 पवमानो रथीतमः ९, ६६, २६; साम. १३११
 पवमानो व्यश्ववत् ९, ६६, २७; साम. १३१२
 पवस्व गोजिदश्वजित् ९, ५२, १
 पवस्व जनयन्निषो ९, ६६, ४

पवस्व दक्षसाधनो ९, २५, १; साम. ४७४; ९१९
 पवस्व देवमादनो ९, ८४. १
 पवस्व देववीतय इन्द्रो ९, १०६, ७; साम. ५७१; १३२६
 पवस्व देववीरति ९, २, १; साम. १०३७
 पवस्व देवायुषा ९, ६३, २२; साम. ४८३; १२३५
 पवस्व मधुमत्तम इन्द्राय ९, १०८, १; साम. ५७८; ६९२
 पवस्व वाचो अग्रियः ९, ६२, २५; साम. ७७५
 पवस्व वाजसातमः ९, १००, ६; साम. १०१६
 पवस्व वाजसातयेऽभिविश्वानि ९, १०७, २३; साम. ५२१
 पवस्व वाजसातये विप्रस्य ९, ४३, ६
 पवस्व विश्वचर्षणे ९, ६६, १
 पवस्व वृत्रहन्तमोवथेभिः ९, २४, ६; साम. ९६६
 पवस्व वृष्टिमा सु नो ९, ४९, १; साम. १४३५
 पवस्व सोम क्रतुविन् ९, ८६, ४८
 पवस्व सोम क्रत्वे दक्षाय ९, १०९, १०; साम. ४३०; १३३२
 पवस्व सोम दिव्येषु ९, ८६, २२
 पवस्व सोम देववीतये ९, ७०, ९
 पवस्व सोम शुक्नी सुधारो ९, १०९, ७; साम. ४३६
 पवस्व सोम मधुमाँ ९, ९६, १३; साम. ५३२
 पवस्व सोम मन्दयन् ९, ६७, १६; साम. १८१०
 पवस्व सोम महान्तसमुद्रः ९, १०९, ४; साम. ४२९; १२४१
 पवस्वान्नयो अदाभ्यः ९, ५९, २
 पवस्वेन्द्रो पवमानो ९, ९६, २१
 पवस्वेन्द्रो वृषा सुतः ९, ६१, २८; साम. ४७९; ७७८
 पवित्रं ते विततं ९, ८३, १; साम. ५६५; ८७५; तै. आ.
 १, ११, १; ताण्ड्य ब्रा. १, २, ८
 पवित्रवन्तः परि वाचं ९, ७३, ३; तै. आ. १, ११, १; नि.
 १२, ३२
 पवित्रेभिः पवमानो ९, ९७, २४
 पवीतारः पुनीतन ९, ४, ४; साम. १०५०
 पशुं नः सोम रक्षसि १०, २५, ६
 पशून् चित्रा सुभगा १, ९२, १२
 पश्चात्पुरस्तादधरात् १०, ८७, २१; अथर्व. ८, ३, २०
 पश्चेदमन्यवभवत् १०, १४९, ३
 पश्यन्नन्यस्या अतिथि १०, १२४, ३
 पश्चा न तायुं गुहा १, ६५, १
 पश्चा यत्पश्चा वियुता १०, ६१, १२
 पाकः पृच्छामि मनसा १, १६४, ५; अथर्व. ९, ९, ६
 पाकत्रा स्थन देवा ८, १८, १५
 पातं नो रुद्रा पायुभिः ५, ७०, ३; साम. ९८७
 पाता वृत्रहा सुतं ८, २, २६; साम. १६५९

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता ६, ४४, १५
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीः ६, २३, ३
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं ३, ५, ५
 पान्तं आ वो अन्धस ८, ९२, १; साम. १५५; ७१३
 पान्ति मित्रावरुणाववद्यात् १, १६७, ८
 पारावतस्य रातिषु ८, ३४, १८
 पार्यद्वाणः प्रस्कणवं ८, ५१, २
 पावकया यश्चिन्तया ६, १५, ५; वा. य. १७, १०; तै. सं.
 ४, ६, १, २
 पावकवर्चाः शुक्रवर्चाः १०, १४०, २; साम. १८१७; वा. य.
 १२, १०७; तै. सं. ४, २, ७, ३
 पावकशोचि तव हि क्षयं ३, २, ६
 पावका नः सरस्वती १, ३, १०; साम. १८९; वा. य.
 २०, ८४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १; नि. ११, २६
 पावमानीर्यो अध्येति ९, ६७, ३२; साम. १२९९
 पावीरवी कन्या चित्रायुः ६, ४९, ७; तै. सं. ४, १, ११, २
 पावीरवी तन्यतुरेकपादयः १०, ६५, १३; नि. १२, ३०
 पाहि गायान्धसो मदे ८, ३३, ४; साम. २८९
 पाहि न इन्द्र सुष्टुत १, १२९, ११
 पाहि नो अग्न एकया ८, ६०, ९; साम. ३६; १५४४;
 वा. य. २७, ४३
 पाहि नो अग्ने पायुभिः १, १८९, ४
 पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि १, ३६, १५
 पाहि नो अग्ने रक्षसो अजुष्टात् ७, १, १३
 पाहि विश्वस्माद्रक्षसो ८, ६०, १०; साम. १५४५
 पिता यज्ञानामसुरो ३, ३, ४; नि. ५, २
 पिता यस्त्वां दुहितरं १०, ६१, ७
 पितुः प्रहस्य जन्मना १, ८७, ५
 पितुं नु स्तोषं महो १, १८७, १; वा. य. ३४, ७; नि.
 ९, २५
 पितुभृतो न तन्तुमिह १०, १७२, ३
 पितुर्न पुत्रः सुभृतो ८, १२, २७
 पितुर्न पुत्राः क्रतुं १, ६८, ९
 पितुर्मातुरध्या ये ९, ७३, ५
 पितुश्च गर्भं जनितुश्च ३, १, १०
 पितुश्चिद्वृधर्जनुपा ३, १, ९
 पितेव पुत्रमविभः १०, ६९, १०
 पित्रे चिच्छुः सदनं समसं ३, ३१, १२
 पित्रन्त्यपो मरुतः सुदान १, ६४, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 पिपतुं नो अदिती राजपुत्रा २, २७, ७
 पिपतुं मा तदतस्य १०, ३५, ८

पिपीळे अंशुर्मद्यो न ४ २२, ८
 पिपीहि देवाँ उशतो १०, २, १; तै. सं. ४, ३, १३, ४; तै. ब्रा.
 ३, ५, ७, ५; ६, ११, ४
 पिबतं सोमं मधुमन्तं ८, ८७, ४
 पिबतं घर्मं मधुमन्तम् ८, ८७, २
 पिबतं च मृण्युतं च ८, ३५, १०
 पिबन्ति मित्रो अर्यमा ८, ९४, ५; साम. १७८६
 पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो ९, १०९, १५
 पिब स्वधेनवानां ८, ३२, २०
 पिबा त्वस्य गिर्वणः ८, १, २६; साम. १३९३
 पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु २, ११, ११
 पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो १०, २२, १५
 पिबा वर्षस्व तव घा सुतासः ३, ३६, ३
 पिबा सुतस्य रासिनो ८, ३, १; साम. २३९; १४२१
 पिबा सोममभि यमुग्रतः ६, १७, १
 पिबा सोममिन्द्र मन्दतु ७, २२, १; साम. ३९८; ९२७;
 अथर्व. २०, ११७, १; तै. सं. २, ४, १४, ३
 पिबा सोममिन्द्र सुवानम् १, १३०, २
 पिबा सोमं मदाय कं ८, ९५, ३
 पिबा सोमं महत १०, ११६, १
 पिबेदिन्द्र मरुत्सखा ८, ७६, ९
 पिशङ्गभृष्टिमभृष्टं १, १३३, ५
 पिशङ्गरूपः सुभरो २, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीपाय धेनुर्दितिः १, १५३, ३
 पीपाय स श्रवसा मल्लेषु ६, १०, ३
 पीपिवांसं सरस्वत ७, ९६, ६; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीवानं मेघमपचन्त १०, २७, १७
 पीवोअञ्जो रयिवृधः ७, ९१, ३; वा. य. २७, ३३; तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 पीवोअश्वाः शुचद्रथा ४, ३७, ४
 पुत्रमिव पितरा १०, १३१, ५; अथर्व. २०, १२५, ५; वा. य.
 १०, ३४; २०, ७७; तै. ब्रा. १, ४, २, १
 पुत्रिणा ता कुमारिणा ८, ३१, ८
 पुत्रो न जातो रण्वो १, ६९, ५
 पुनः पत्नीमग्निरदाद् १०, ८५, ३९; अथर्व. १४, २, २;
 नि. ४, २५
 पुनः पुनर्जायमाना १, ९२, १०
 पुनः समव्यद्विततं २, ३८, ४; नि. ४, ११
 पुनन्तु मां देवजनाः ९, ६७, २७; वा. य. १९, ३९; तै. ब्रा.
 १, ४, ८, १; २, ६, ३, ४
 पुनरेता नि वर्तन्ताम् १०, १९, ३

पुनरेता नि वर्तय १०, १९, २
 पुनरेहि वृषाकपे १०, ८६, २१; अथर्व. २०, १२६, २१;
 नि. १२, २८
 पुनर्दाय ब्रह्मजायां १०, १०९, ७; अथर्व. ५, १७, ११
 पुनर्नः पितरो मनो १०, ५७, ५; वा. य. ३, ५५; तै. सं.
 १, ८, ५, ३
 पुनर्नो असुं पृथिवी १०, ५९, ७
 पुनर्थं चक्रुः पितरा युवाना ४, ३३, ३
 पुनर्वै देवा अददुः १०, १०९, ६; अथर्व. ५, १७, १०
 पुनाता दक्षसाधनं ९, १०४, ३; साम. ११५९
 पुनाति ते परिश्रुतं ९, १, ६; वा. य. १९, ४; तै. सं.
 १, ८, २१, १; तै. ब्रा. २, ६, १, २
 पुनान इन्द्रवा भर (०। एवं वसुनि०) ९, १००, २
 पुनान इन्द्रवा भर (०। वृषन्०) ९, ४०, ६
 पुनान इन्द्रवेषां पुरुहूत ९, ६४, २७
 पुनानः कलशेषवा ९, ८, ६; साम. ११८३
 पुनानः सोम जागृविः ९, १०७, ६; साम. ५१९
 पुनानः सोम धारयापो ९, १०७, ४; साम. ५११; ६७५
 पुनानः सोम धारयेन्दो ९, ६३, २८
 पुनानश्चमू जनयन् ९, १०७, १८
 पुनानासश्चमूषदो ९, ८, २; साम. ११७९
 पुनाने तन्वा मिथः ४, ५६, ६; साम. १५९७
 पुनानो अक्रमीदभि ९, ४०, १; साम. ४८८; ९२४
 पुनानो देववीतय ९, ६४, १५; साम. ८४३
 पुनानो याति हर्यतः ९, ४३, ३
 पुनानो रूपे अव्यये ९, १६, ६
 पुनानो वरिवस्कृधि ९, ६४, १४; साम. ८४२
 पुनीवे वामरक्षसं मनीषां ७, ८५, १
 पुमो एनं तनुत उत् १०, १३०, २; अथर्व. १०, ७; ४३-४४
 पुरः सद्य ह्यथाधिये ९, ६१, २; साम. १२११
 पुरंदरा शिक्षतं वज्रदस्ता १, १०९, ८
 पुरं न धृष्णवा रुज ८, ७३, १८
 पुराप्ते दुरितेभ्यः ८, ४४, ३०
 पुराणमोकः सख्यम् ३, ५८, ६
 पुराणो अनुवेनन्तं १०, १३५, २
 पुराणा वां वीर्या १०, ३९, ५
 पुरां भिन्दुर्युवा कविः १, ११, ४; साम. ३५९; १२५०;
 ताड्य ब्रा. १४, १२, ३
 पुरा यस्वरस्तमसो अपीतेः १, १२१, १०
 पुरा संवाधादभ्यावदुत्स २, १६, ८

पुरीष्यासो अग्नयः ३, २२, ४; वा. य. १२, ५०; तै. सं.
 ४, २, ४, ३
 पुरुषसानी हि वामदाशत् ४, ४२, ९
 पुरुषा चिद्धि वां नरा ८, ५, १६
 पुरुषा हि सदङ्कसि ८, ११, ८; ४३, २१; साम. ११६७;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
 पुरु त्वा दाशान्वोचे १, १५०, १; साम. ९७; नि. ५, ७
 पुरुद्रप्सा अक्षिमन्तः ५, ५७, ५
 पुरुप्रिया ण ऊतये ८, ५, ४
 पुरुमन्द्रा पुरुवसू ८, ८, १२
 पुरुष एवेदं सर्वं १०, ९०, २; साम. ६१९; अथर्व. १९, ६, ४;
 वा. य. ३१, २; तै. आ. ३, १२, १
 पुरुष्टतस्य धामभिः ३, ३७, ४; अथर्व. २०, १९, ४
 पुरु हि वां पुरुभुजा ६, ६३, ८; नि. ६, २९
 पुरुहूतं पुरुहूतं ८, ९२, २; साम. ७१४
 पुरुहूतो यः पुरुगूर्तः ६, ३४, २
 पुरुणि दस्मो नि रिणाति १, १४८, ४
 पुरुणि हि त्वा सवना १०, ८९, १६
 पुरुष्यग्ने पुरुधा त्वाया ६, १, १३; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां ६, ४५, २९
 पुरुतमं पुरुणामीशानं १, ५, २; साम. ७४१; अथर्व.
 २०, ६८, १२
 पुरु यत्त इन्द्र सन्त्युक्था ५, ३३, ४
 पुरुरवो मा मृथा १०, ९५, १५; शत. ब्रा. ११. ५, १, ९
 पुरुणा चिद्धयस्ति ५, ७०, १; साम. ९८५
 पुरु वपांस्यश्विना दधाना १, ११७, ९
 पुरोगा अग्निर्देवानां १, १८८, ११
 पुरोजिती वो अन्धसः ९, १०१, १; साम. ५४५; ६९७
 पुरोळा अग्ने पचतः ३, २८, २; नि. ६, १६
 पुरोळा हतुर्वशो ७, १८, ६
 पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ८, ३१, २
 पुरोळाशं सनश्नुत ३, ५२, ४
 पुरोळाशं च नो वसो ३, ५२, ३; ४, ३२, १६
 पुरोळाशं नो अन्धस ८, ७८, १
 पुरोळाशं पचत्यं ३, ५२, २
 पुरो वो मन्द्रं दिव्यं सुवृत्तिं ६, १०, १
 पुष्टिर्न रणवा क्षितिर्न १, ६५, ५
 पुष्याक्षमे अभियोगे ५, ३७, ५
 पूर्वापरं चरतो १०, ८५, १८; अथर्व. ७, ८१, १; १३, २, ११;
 १४, १, २३; तै. ब्रा. २, ७, १२, २; ८, ९, ३
 पूर्वापुषं सुहवं पुरुषृहं ८, २२, २
 ॥ ११६

पूर्वामनु प्रदिशं याति ९, १११, ३; साम. १५९१
 पूर्वामनु प्रयतिम् १, १२६, ५
 पूर्वा विश्वस्मान्नुवनाद् १, १२३, २
 पूर्वाभिर्हि ददाशिम १, ८६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 पूर्वोरस्य निष्पिधो ३, ५१, ५
 पूर्वोरहं शरदः शश्रमाणा १, १७९, १
 पूर्वोरिन्द्रस्य रातयो १, ११, ३; साम. ८२९
 पूर्वोरुपसः शरदश्च ४, १९, ८
 पूर्वोश्चिद्धि त्वे तुविकूर्मि ८, ६६, १२
 पूर्वोष्ट इन्द्रोपमातयः ८, ४०, ९
 पूर्वं अर्धे रजसो १, १२४, ५
 पूर्वो देवा भवतु १, ९४, ८
 पूर्व्य होतरस्य नो १, २६, ५
 पूषणं न्वजाश्वं ६, ५५, ४
 पूषणवते ते चक्रमा ३, ५२, ७
 पूषणवते मरुत्वते १, १४२, १२
 पूषन्तव व्रते वयं ६, ५४, ९; अथर्व. ७, ९, ३; वा. य.
 ३४, ४१; तै. ब्रा. २, ५, ५, ५
 पूषन्ननु प्र गा इहि ६, ५४, ६
 पूषा गा अन्वेतु नः ६, ५४, ५; तै. सं. ४, १, ११, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ५
 पूषा त्वेतश्चावयतु १०, १७, ३; अथर्व. १८, २, ५४;
 तै. आ. ६, १, १; नि. ७, २
 पूषा त्वेतो नयतु १०, ८५, २६; अथर्व. १४, १, २०
 पूषा राजानमाष्टुणिः १, २३, १४
 पूषा विष्णुर्हवनं मे ८, ५४, ४
 पूषा सुबन्धुर्दिव ६, ५८, ४; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
 पूषेमा आशा अनु वेद १०, १७, ५; अथर्व. ७, ९, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ५; तै. आ. ६, १, १
 पूषणश्चक्रं न रिष्यति ६, ५४, ३
 पूषप्रयजो द्रविणः ३, ७, १०
 पूषस्य वृष्णो अरुषस्य ६, ८, १
 पूषो ता विश्वा भुवना २, ३४, ४
 पूषो वपुः पितुमान् १, १४१, २
 पूष्णमि त्वा परमन्तं १, १६४, ३४; अथर्व. ९, १०, १३;
 वा. य. २३, ६१
 पूच्छे तदेनो वरुण ७, ८६, ३
 पूणीयादिष्ठाधमानाय १०, ११७, ५
 पूथकप्रायन्प्रथमा १०, ४४, ६; अथर्व. २०, २४, ६; नि.
 ५, २५
 पूथुपाजा अमर्त्यो ३, २७, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३

पृथू करस्त्रा बहुला ६, १९, ३
 पृथू रथो दक्षिणाया १, १२३, १
 पृदाकुसानुर्यजतो गवेषणः ८, १७, १५
 पृषदश्वा मरुतः पृश्नि १, ८९, ७; वा. य. २५, २०
 पृषध्रे मेध्ये मातरिश्वाति ८, ५२, २
 पृष्टो दिवि धायमिः ७, ५, २
 पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः १, ९८, २; वा. य. १८, ७३; तै. सं. १, ५, ११, १; तै. ब्रा. ३, ११, ६, ४
 पौरं चिद्धयुदमुतं ५, ७४, ४
 पौरो अश्वस्य पुरुकुद् ८, ६१, ६; साम. १५८०, अथर्व. २०, ११८, २
 प्र ऋभुभ्यो दूतमिव ४, ३३, १
 प्र कविर्देववीतये ९, २०, १; साम. ९६८
 प्र कारवो मनना ३, ६, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ५
 प्र काव्यमुशनेव ९, ९७, ७; साम. ५२४; १११६
 प्र कृतान्यृजीषिणः ८, ३२, १
 प्र कृष्टिहेव शूष एति ९, ७१, २
 प्र केतुना बृहता याल्यमिः १०, ८, १; साम. ७१; अथर्व. १८, ३, ६५; तै. आ. ६, ३, १
 प्र क्षोदसा धायसा ७, ९५, १
 प्र गायताभ्यर्चाम ९, ९७, ४; साम. ५३५
 प्र गायत्रेण गायत ९, ६०, १
 प्र घा न्वस्य महतो २, १५, १
 प्र चक्रे सहसा सहो ८, ४, ५
 प्र चर्षणिभ्यः पृतना १, १०९, ६; तै. सं. ४, २, ११, १
 प्र चित्रमकं गृणते ६, ६६, ९; तै. सं. ४, १, ११, ३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५; नि. ३, २१
 प्रचेतसं त्वा कवे ८, १०२, १८
 प्र च्यवानाञ्जुजुरुषो ५, ७४, ५
 प्रजानज्ञमे तव योनिं १०, ९१, ४
 प्रजापतिर्मेष्टमेता १०, १६९, ४; तै. सं. ७, ४, १७, २
 प्रजापते न त्वदेतानि १०, १२१, १०; अथर्व. ७, ७९, ४; ८०, ३; वा. य. १०, २०; २३, ६५; तै. सं. १, ८, १४, २, ३, २, ५, ६; तै. ब्रा. २, ८, १, २, ३, ५, ७, १; नि. १०, ४३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजंत २, १३, ४
 प्रजामृतस्य पिप्रतः ८, ६, २; साम. १३०९; अथर्व. २०, १३८, २
 प्रजावता वचसा १, ७६, ४
 प्रजावतीः सूयवसं ६, २८, ७; अथर्व. ४, २१, ७; तै. ब्रा. २, ८, ८, १२

प्रजा हातिस्त्रो अत्यायम् ८, १०१, १४; ऐ. आ. २, १; अथर्व. १०, ८, ३
 प्र जिह्वया भरते वेपो १०, ४६, ८
 प्र ण इन्दो महे तन ९, ४४, १; साम. ५०९
 प्र ण इन्दो महे रण ९, ६६, १३
 प्रणीतिभिष्टे हर्यश्च १०, १०४, ५
 प्र णु त्वं विप्रमध्वरेषु साधुं ५, १, ७
 प्रणेतारं वस्यो अच्छा ८, १६, १०; अथर्व. २०, ४६, १
 प्र णो देवी सरस्वती ६, ६१, ४; तै. सं. १, ८, २२, १
 प्र णो धन्वत्विन्दवो ९, ७९, २
 प्र त आशवः पवमान ९, ८६, १
 प्र त आश्विनीः पवमान ९, ८६, ४; साम. ८८६
 प्र त इन्द्र पूर्याणि १०, ११२, ८
 प्र तं विविक्मि १, १६७, ७
 प्र तत्त अद्य शिपिविष्ट ७, १००, ५; साम. १६२६; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ९
 प्र तत्ते अद्या कारणं कृतं भूत् ६, १८, १३
 प्र तद्दुःशीमे पृथवाने १०, ९३, १४
 प्र तद्विष्णु स्तवते १, १५४, २; अथर्व. ७, २६, २-३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ४; नि. १, २०
 प्र तद्वोचेयं भव्याये १, १२९, ६; नि. १०, ४२
 प्र तमिन्द्र नशीमहि ८, ६, ९
 प्र तव्यसीं नव्यसीं १, १४३, १
 प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्य ५, ४३, १
 प्र तौ अग्निर्बभसत् ४, ५, ४
 प्र तार्यायुः प्रतरं १०, ५९, १
 प्रति केतवः प्रथमा अदधन् ७, ७८, १
 प्रति घोराणामेतानाम् १, १६९, ७
 प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे ७, १०४, २५; अथर्व. ८, ४, २५
 प्रति ते दस्यवे वृक ८, ५६, १
 प्रति त्वं चारुमध्वरं १, १९, १; साम. १६; नि. १०, ३६
 प्रति त्वा दुहितर्दिवः ७, ८१, ३
 प्रति त्वाद्य सुमनसो ७, ७८, ५
 प्रति त्वा शवसी वदत् ८, ४५, ५
 प्रति त्वा स्तोमैरीकते ७, ७६, ६
 प्रति शुतानामरूपासो ७, ७५, ६
 प्रति धाना भरत ३, ५२, ८
 प्रति न स्तोमं त्वष्टा जुषेत ७, ३४, २१
 प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् ५, ४९, २
 प्रति प्र याहीन्द्र मीळुह्यो नृन् १, १६९, ६
 प्रति प्राशव्याँ हतः ८, ३१, ६

प्रति प्रियतमं रथं ५, ७५, १; साम. ४१८; १७४३
 प्रति प्रवाणि वर्तयते १०, ९५, १३
 प्रति भद्रा अटक्षत ४, ५२, ५
 प्रति मे स्तोममदितिर्जगृ ५, ४२, २
 प्रति यस्या नीथा दर्शि १, १०४, ५; नि. ५, १६
 प्रति यदापो अटक्षं १०, ३०, १३
 प्रति वा पुना नमसाहमेमि १, १७१, १
 प्रति वां रथं नृपती जरथ्यै ७, ६७, १
 प्रति वां सूर उदिते मित्रं ७, ६६, ७; साम. १०६७
 प्रति वां सूर उदिते सूक्तैः ७, ६५, १
 प्रति वो वृषदक्षये ८, २०, ९
 प्रति धुताय वो ध्रुवत् ८, ३२, ४; नि. ५, १६
 प्रति भीमभिर्जरते समिद्धः ७, ७८, २
 प्रति द्योभन्ति सिंधवः १, १६८, ८
 प्रति व्या सुनरी जनी ४, ५२, १; साम. १७२५
 प्रति स्तोमेभिरुपसं वसिष्ठाः ७, ८०, १
 प्रति स्पशो वि सृज ४, ४, ३; वा. य. १३, ११; तै. सं. १, २, १४, १
 प्रति स्मरेथां तुजयद्भिरेवैः ७, १०४, ७; अथर्व. ८, ४, ७
 प्रतीचीने मामहनी १०, १८, १४
 प्र तु द्रव परि कोशं ९, ८७, १; साम. ५२३; ६७७
 प्र तुविष्णुस्य स्थविरस्य ६, १८, १२
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं ७, १, ४
 प्र ते अग्ने हविष्मतीं ३, १९, २
 प्र ते अग्नौ कुक्षयोः ३, ५१, १२; साम. ७३९
 प्र ते अस्या उपसः १०, २९, २; अथर्व. २०, ७६, २
 प्र ते दिवो न वृष्टयो ९, ६२, २८
 प्र ते धारा अत्यण्वानि ९, ८६, ४७
 प्र ते धारा असश्चतो ९, ५७, १; साम. १७६१
 प्र ते धारा मधुमतीः ९, ९७, ३१; साम. ५३४
 प्र ते नावं न समने २, १६, ७
 प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्रा ४, १९, १०
 प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं ५, ३१, ६
 प्र ते बभू विचक्षण ४, ३२, २२
 प्र ते मदासो मदिरास ९, ८६, २
 प्र ते महे विदधे शंसिषं १०, ९६, १; अथर्व. २०, ३०, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १०; ३, ७, ९, ६
 प्र ते यक्षि प्रत इयमि १०, ४, १; तै. सं. २, ५, १२, ४
 प्र ते रथं मिथूकृतं १०, १०२, १
 प्र तेऽरद्वरुणो यातवे १०, ७५, २
 प्र ते वोचाम वीर्या ४, ३२, १०

प्र ते सोतार ओषयोः ९, १६, १
 प्रतं रथीणां युजं ६, ४५, १०
 प्रतं होतारमीड्यं ८, ४४, ७
 प्रतवउजनया गिरः ८, १३, ७
 प्रतान्मानादध्या ये ९, ७३, ६
 प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु ८, ११, १०; तै. ब्रा. १०, २, १
 प्रत्यग्निरुपसश्चेकितानो ३, ५, १
 प्रत्यग्निरुपसामग्रम् ४, १३, १
 प्रत्यग्निरुपसो जातवेदा ४, १४, १
 प्रत्यग्ने मिथुना १०, ८७, २४
 प्रत्यग्ने हरसा हरः १०, ८७, २५; साम. ९५; नि. ४, १९
 प्रत्यङ् देवानां विशः १, ५०, ५; अथर्व. १३, २, २०; २०, ४७, १७; नि. १२, २४
 प्रत्यङ्मर्मकमनयन् १०, १५७, ५; अथर्व. २०, ६३, ३; १२४, ६
 प्रत्यर्चां रुशदस्या १, ९२, ५
 प्रत्यर्थिर्यज्ञानां १०, २६, ५
 प्रत्यस्यै पिपीषते ६, ४२, १; साम. ३५२; १४४०; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ६
 प्रत्यस्थ श्रेणयो ददश्र १०, १४२, ५
 प्रत्यु अदश्यायती ७, ८१, १; साम. ३०३; ७५१; तै. ब्रा. ३, १, ३, १
 प्रत्वक्षसः प्रतवसो १, ८७, १
 प्र त्वा दूतं वृणीमहे १, ३६, ३
 प्र त्वा नमोभिरिन्दव ९, १६, ५
 प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य १०, ८५, २४; अथर्व. १४, १, १९, ५८
 प्रथमं जातवेदसमग्निं ८, २३, २२
 प्रथमभाजं यशसं वयोधां ६, ४९, ९
 प्रथमा हि सुवाचसा १, १८८, ७
 प्रथश्च यस्य सप्रथश्च १०, १८१, १
 प्रथिष्ट यस्य वीरकर्म १०, ६१, ५
 प्रथिष्ट यामन्पृथिवी चिदेष्टां ५, ५८, ७
 प्रदक्षिणिदग्निं गृणन्ति २, ४३, १
 प्र दानुदो दिव्यो दानु ९, ९७, २३
 प्र दीधितिर्विश्ववारा ३, ४, ३
 प्र देवत्रा ब्रह्मणे १०, ३०, १
 प्र देवं देववीतये ६, १६, ४१; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 प्र देवं देव्या धिया १०, १७६, २; तै. सं. ३, ५, ११, १
 प्र देवमच्छा मधुमन्त ९, ६८, १; साम. ५६३
 प्र देवोदासो अग्निः ८, १०३, २; साम. ५१, १५१७
 प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी कृतावृधा १, १५९, १

प्र छावा यज्ञेः पृथिवी नमोभिः ७, ५३, १
 प्र युनाय प्र शवसे ८, ९, २०; अथर्व. २०, १४२, ५
 प्र धन्वा सोम जागृविः ९, १०६, ४; साम. ५६७
 प्र धारा अस्व जुष्टिमो ९, ३०, १
 प्र धारा मध्वो अग्रियो ९, ७, २; साम. ११२९
 प्र नः पूषा चरयं विश्वदेव्यः १०, ९२, १३
 प्र नव्यसा सहसः सुतुं ६, ६, १
 प्र निस्नेनेव सिन्धवो ९, १७, १
 प्र नु यदेष्टां महिना १, १८६, ९
 प्र नु वयं सुते या ५, ३०, ३
 प्र नु वोचा सुतेषु वां ६, ५९, १
 प्र नूनं जातवेदसं १०, १८८, १; नि. ७, २०
 प्र नूनं जायतामयं १०, ६२, ८
 प्र नूनं धावता पृथक् ८, १००, ७
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ५; वा. य. ३४, ५७
 प्र नू महित्वं वृषभस्य १, ५९, ६; नि. ७, २३
 प्र नू स मर्तः शवसा १, ६४, १३
 प्र नेमस्मिन्ददशो १०, ४८, १०
 प्र नो यच्छत्वर्थमा १०, १४१, २; अथर्व. ३, २०, ३;
 वा. य. ९, २९; तै. सं. १, ७, १०, २
 प्रपथे पथामजनिष्ट १०, १७, ६; अथर्व. ७, ९, १; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ३
 प्र पर्वतानामुशती उपस्था ३, ३३, १; नि. ९, ३९
 प्र पवमान धन्वसि ९, २४, ३; साम. ९६३
 प्र पस्त्यामदितिं सिन्धुम् ४, ५५, ३
 प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानमे ३, १५, ६
 प्र पुनानस्य चेतसा ९, १६, ४
 प्र पुनानाय वेधसे ९, १०३, १; साम. ५७३
 प्र पूतास्तिग्मशोचिषे १, ७९, १०
 प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिः ७, ५३, २; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
 प्र पूषणं वृणीमहे ८, ४, १५
 प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व ९, ६७, २८
 प्रप्र क्षयाय पन्थसे ९, ९, २; साम. ९३७
 प्रप्र पूषणस्तुविजातस्य १, १३८, १
 प्रप्र वस्त्रिष्टुभं ८, ६९, १; साम. ३६०
 प्रप्रायमग्निर्भरतस्य ७, ८, ४; वा. य. १२, ३४, तै. सं.
 २, ५, १२, ४; ४, २, ३, २
 प्रप्रा वो अस्मे १, १२९, ८; नि. ६, ४
 प्र वभ्रवे वृषभाय २, ३३, ८

प्र बाहवा सिस्तुं ७, ६२, ५; वा. य. २१, ९; तै. सं.
 १, ८, २२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १५, ६; ८, ६, ७
 प्र बुध्न्या व ईरते ७, ५६, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 प्र बोधयोषः पृणतो १, १२४, १०
 प्र बोधयोषो अश्विना ८, ९, १७; अथर्व. २०, १४२, २
 प्र ब्रह्माणि नभाकवद् ८, ४०, ५
 प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त ७, ४२, १
 प्र ब्रह्मैतु सदनादृतस्य ७, ३६, १
 प्रभङ्गं दुर्मतीनां ८, ४६, १९
 प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः ८, ६१, १८; साम. १४५९
 प्रभर्ता रथं गव्यन्त ८, २, ३५
 प्र भूर्जर्यन्तं महान् १०, ४६, ५; साम. ७४
 प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ८, ८३, ८
 प्र मंहिष्ठाय गायत ८, १०३, ८; साम. १०७, ८७८
 प्र मंहिष्ठाय वृहते त १, ५७, १; अथर्व. २०, १५, १
 प्र मन्दिने पितुमदर्चता १, १०१, १; साम. ३८०; नि.
 ४, २४
 प्र मन्महे शवसानाय १, ६२, १; वा. य. ३४, १६
 प्र मातुः प्रतरं गुह्यं १०, ७९, ३; नि. ५, ३
 प्र मात्राभी रिरिचे ३, ४६, ३
 प्र मा युयुज्जे प्रयुजो १०, ३३, १
 प्र मित्रयोर्वरुणयो ७, ६६, १
 प्र मित्राय प्रार्थ्यणे ८, १०१, ५; साम. २५५
 प्र मे नमी साप्य १०, ४८, ९
 प्र मे पथा देवयाना अदृश्रन् ७, ७६, २
 प्र मे विविक्वां अविदन् ३, ५७, १
 प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य ३, ७, १
 प्र यं राये निनीषसि ८, १०३, ४; साम. ५८
 प्र यज्ञ एतु हेत्वो न ससिः ७, ४३, २
 प्र यज्ञ एत्वालुषक् ५, २६, ८
 प्रयज्यवो मरुतो आजहृष्टयः ५, ५५, १
 प्र यत्ते अग्ने सूरयो १, २७, ४; अथर्व. ४, ३३, ४; तै. आ.
 ६, ११, १
 प्र यत्पितुः परमान् १, १४१, ४
 प्र यत्सिन्धवः प्रसवं ३, ३६, ६; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 प्र यद्भ्योः सहस्वतो १, ९७, ५; अथर्व. ४, ३३, ५; तै. आ.
 ६, ११, १
 प्र यद्विथा परावतः १, ३९, १
 प्र यद्विथा महिना नृभ्यो १, १७३, ६
 प्र यज्ञन्दिष्ट एषां १, ९७, ३; अथर्व. ४, ३३, ३; तै. आ.
 ६, ११, १

प्र यद्रथेषु पृथतीरयुग्धं १, ८५, ५
 प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषं ८, ७, १
 प्र यद्वहध्वे मरुतः १०, ७७, ६
 प्र यद्वहेथे महिना रथस्य १, १८०, ९
 प्र यद्वां मित्रावरुणा ६, ६७, ९
 प्र यन्तमिस्परि जारं १, १५२, ४
 प्र यन्ति यज्ञं विपयन्ति बर्हिः ७, २१, २
 प्र यन्तु वाजास्तविषीभिः ३, २६, ४
 प्र यमन्तवृषसवासो १०, ४२, ८; अथर्व. २०, ८९, ८
 प्र याः सिस्त्रते सूर्यस्य १०, ३५, ५
 प्र या घोषे शृगवाणे १, १२०, ५
 प्र याजान्मे अनुयाजांश्च १०, ५१, ८; नि. ८, २२
 प्र या जिगाति खर्गलेव ७, १०४, १७; अथर्व. ८, ४, १७
 प्र यात शीभमाश्रुभिः १, ३७, १४
 प्र याभिर्यासि दाश्वंसम् ७, ९२, ३; वा. य. २७, २७;
 तै. सं. २, २, १२, ७
 प्र या महिष्ठा महिनासु ६, ६१, १३
 प्र युजो वाचो अग्रियो ९, ७, ३; साम. ११३०
 प्र युजती दिव एति नृवाणा ५, ४७, १
 प्र ये गावो न भूर्णयः ९, ४१, १; साम. ४९१; ८९२
 प्र ये गृहादममदुस्वाया ७, १८, २१; नि. ६, ३०
 प्र ये जाता महिना ५, ८७, २
 प्र ये दिवः पृथिन्या न १०, ७७, ३
 प्र ये दिवो बृहत्तः शृषिरे ५, ८७, ३
 प्र ये धामानि पूर्याण्यर्चा ४, ५५, २
 प्र ये मित्रं प्रार्थमणं १०, ८९, ९
 प्र ये मे बन्ध्वेषे ५, ५२, १६
 प्र ये ययुरवृकासो रथा इव ७, ७४, ६
 प्र ये वसुभ्य ईवदानमोदुः ५, ४९, ५
 प्र ये शुम्भन्ते जनयो १, ८५, १
 प्र यो ननक्षे अभ्योजसा ८, ५१, ८
 प्र यो वां मित्रावरुणाजिरो ८, १०१, ३
 प्र राजा वाचं जनयन् ९, ७८, १
 प्र रुद्रेण ययिना यंति १०, ९२, ५
 प्र रेभ पृथति वारं ९, ८६, ३१
 प्र व इन्द्राय बृहते ८, ८९, ३; साम. २५७; वा. य. ३३, ९६
 प्र व इन्द्राय मादनं ७, ३१, १; साम. १५६; ७१६
 प्र व उग्राय निष्ठुरे ८, ३२, २७
 प्र व एको मिमय २, २९, ५
 प्र व एते सुयुजो ५, ४४, ४
 प्र वः पान्तं रघुमन्यवो १, १२२, १

प्र वः पान्तमन्यवो १, १५५, १
 प्र वः शंसाम्यहुहः ८, २७, १५
 प्र वः शर्धाय वृष्वये १, ३७, ४
 प्र वः शुक्राय भानवे ७, ४, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ३
 प्र वः सखायो अग्नये ६, १६, २२
 प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय २, १६, १
 प्र वता हि क्रतूनां ४, ३१, ५
 प्र वत्ते अग्ने जनिमा १०, १४२, २
 प्र वरवतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः ५, ५४, ९
 प्र वधामना सुवृता रथेन १, ११८, ३
 प्र वर्तय दिवो अइमानमिन्द्र ७, १०४, १९; अथर्व. ८, ४, १९
 प्र व स्पलकन्सुवि ५, ५९, १
 प्र वां रथो मनोजवा इयति ७, ६८, ३
 प्र वां शरद्वान्वृषभो १, १८१, ६
 प्र वां स मित्रावरुणावृतावा ७, ६१, २
 प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो ८, ८, २२
 प्र वाचमिन्द्रुरिष्यति ९, १२, ६; साम. १२०१
 प्र वाच्यं वचसः ४, ५, ८
 प्र वाच्यं शश्वधा वीर्यं तत् ३, ३३, ७
 प्र वाजमिन्द्रुरिष्यति ९, ३५, ४
 प्र वाता इव दोधत १०, ११९, २
 प्र वाता वान्ति पतयंति ५, ८३, ४; तै. ब्रा. ६, ६, २
 प्र वां दंसांस्त्रिणाववोचं १, ११६, २५
 प्र वां निचेरुः कुकुहो वशां १, १८१, ५
 प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुः ७, ६८, २
 प्र वामर्चन्त्युक्थिनो ३, १२, ५; साम. १५७५; १७०३
 प्र वामवोचमश्विना ४, ४५, ७
 प्र वामश्रोतु सुष्टुतिः १, १७, ९
 प्र वां महि षवि ४, ५६, ५; साम. १५९६
 प्र वायुमच्छा बृहती ६, ४९, ४; वा. य. ३३, ५५; तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 प्र वावृजे सुप्रया बर्हिरेषां ७, ३९, २; वा. य. ३३, ४४;
 नि. ५, २८
 प्र विश्वसामन् ५, २२, १
 प्र विष्णवे शूषमेतु १, १५४, ३
 प्र वीरमुग्रं विविचिं ८, ५०, ६
 प्र वीरया शुचयो दद्विरे ७, ९०, १; वा. य. ३३, ७०
 प्र वीरया प्र तवसे तुराय ६, ४९, १२
 प्र वृषवन्तो अभियुजः ९, २१, २
 प्र वेधसे कवये वेधाय ५, १५, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 प्र वेपयन्ति पर्वतान् १, ३९, ५; तै. ब्रा. २, ४, ४, ३

प्र वो प्रावाणः सविता १०, १७५, १
 प्र वोऽच्छा रिरिचि देवयुः १०, ३२, ५
 प्र वो देवं चित्सहसानममि ७, ७, १
 प्र वो देवायामये ३, १३, १; आश्व. श्रौ. ५, ९, २१
 प्र वो धियो मन्द्रयुवो ९, ८६, १७; साम. ११५३
 प्र वो अयन्त इन्द्रवो १, १४, ४
 प्र वो मरुतस्तविषा ५, ५४, २
 प्र वो महीमरमति कृणुध्वं ७, ३६, ८
 प्र वो महे मतयो यन्तु ५, ८७, १; साम. ४६२
 प्र वो महे मन्दमानायान्वसः १०, ५०, १; वा. य. ३३, २३;
 नि. ११, ९
 प्र वो महे महि नमो १, ६२, २; वा. य. ३४, १७
 प्र वो महे महिवृधे भरध्वं ७, ३१, १०; साम. ३२८; १७९३;
 अथर्व. २०, ७३, ३
 प्र वो महे सहसा १, १२७, १०
 प्र वो मित्राय गायत ५, ६८, १; साम. ११४३
 प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन् ७, ४३, १
 प्र वो यज्ञं पुरुणां १, ३६, १; साम. ५९
 प्र वो रयि युक्ताश्वं भरध्वं ५, ४१, ५
 प्र वो वाजा अभिद्यवो ३, २७, १; तै. सं. २, ५, ७, २;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं ५, ४१, ६
 प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिम १०, ६४, ७
 प्र शंसमानो अतिथिर्न ८, १९, ८
 प्र शंसा गोष्वध्वं १, ३७, ५
 प्र शन्तमा वरुणं ५, ४२, १
 प्र शर्धं आर्तं प्रथमं ४, १, १२
 प्र शर्धाय मारुताय ५, ५४, १
 प्र शुक्रासो वयोजुवो ९, ६५, २६
 प्र शुक्रैतु देवी मनीषा ७, ३४, १; तै. आ. ४, १७, १;
 तांब्य ब्रा. १, २, ९
 प्र शुन्ध्युवं वरुणाय ७, ८८, १
 प्र शोशुचत्या उषसो १०, ८९, १२
 प्र इयावाश्च धृष्णुया ५, ५२, १
 प्र इयेनो न मदिरं ६, २०, ६
 प्र सक्षणो दिव्यः ५, ४१, ४
 प्र स क्षयं तिरते ८, २७, १६
 प्र सद्यो अग्ने अखेयव्यान् ५, १, ९; तै. ब्रा. २, ४, ७, १०
 प्र सप्तगुमृतधीति १०, ४७, ६
 प्र सप्तवभिः राशसा ८, ७३, ९
 प्र सप्तहोता सनकादरोचद् ३, २९, १४

प्र स मित्र मर्तो अस्तु ३, ५९, २; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 नि. २, १३
 प्र सभ्राजं चर्षणीनां ८, १६, १; साम. १४४; अथर्व. २०, ४४, १
 प्र सभ्राजे बृहते मन्मनु ६, ६८, ९
 प्र सभ्राजे बृहदर्चा गभीरं ५, ८५, १
 प्र सभ्राजो असुरस्य प्रशस्ति ७, ६, १; साम. ७८
 प्र सवे त उदीरते ९, ५०, २; साम. १२०६
 प्र ससाहिषे पुरुहूत १०, १८०, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ६, ९, १; ३, ५, ७, ४
 प्र साकमुक्षे अर्चता गणाय ७, ५८, १
 प्र सा क्षितिरसुर १, १५१, ४
 प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोनां ७, ५८, ६
 प्र सीमादित्यो असृजत् २, २८, ४; नि. १, ७
 प्र सु गमन्ता धियसानस्य १०, ३२, १
 प्र सु ज्येष्ठं निचिराम्भ्यां १, १३६, १
 प्र सुवानस्यान्धसो ९, १०१, १३; साम. ५५३; ७७४;
 १३८६
 प्र सुमेधा गातुवित् ९, ९२, ३
 प्र सु व आपो महिमानं १०, ७५, १
 प्र सुवान इन्द्रुरक्षाः ९, ६६, २८
 प्र सुवानो अक्षाः सहस्र ९, १०९, १६; साम. ११६०
 प्र सुवानो धारया ९, ३४, १
 प्र सु विश्वात्रक्षसो १, ७६, ३
 प्र सु श्रुतं सुराधसं ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ३
 प्र सु ष विभ्यो मरुतो ४, २६, ४
 प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवंतं ५, ४२, १४
 प्र सु स्तोमं भरत वाजयंतः ८, १००, ३
 प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां ३, ३०, ६; अथर्व. ३, १, ४
 प्रसूतो भक्षमकरं १०, १६७, ४
 प्र सू न एत्वध्वरो ८, २७, ३
 प्र सुनत्र ऋभूणां १०, १७६, १
 प्र सू महे सुशरणाय ५, ४२, १३
 प्र सेनानीः शूरो अग्ने ९, ९६, १; साम. ५३३
 प्र सो अग्ने तवोतिभिः ८, १९, ३०; साम. १०८; १८२२;
 तै. सं. ३, २, ११, १
 प्र सोता जिरो अध्वरेषु ७, ९२, २
 प्र सोम देववीतये ९, १०७, १२; साम. ५१४; ७६७
 प्र सोम मधुमत्तमो ९, ६३, १६
 प्र सोम याहि धारया ९, ६६, ७
 प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा ९, १०९, १८; साम. ११६२
 प्र सोमस्य पवमानयोर्मया ९, ८१, १

प्र सोमाय व्यश्ववत् ९, ६५, ७
 प्र सोमासः स्वाध्वः ९, ३१, १
 प्र सोमासो अधन्विषुः ९, २४, १, साम. ९६१
 प्र सोमासो मदच्युतः ९, ३२, १; साम. ४७७; ७६९
 प्र सोमासो विपश्चितो ९, ३३, १; साम. ४७८; ७६४
 प्र सोमो अति धारया ९, ३०, ४
 प्र स्कम्भदेष्णा अनवञ्च १, १६६, ७
 प्रस्तुतिर्वा धाम १, १५३, २
 प्रस्तोक इन्नु राधसस्त इन्द्र ६, ४७, २२
 प्र स्तोषदुप गासिषत् ८, ८१, ५
 प्र स्वानासो रथा इवावन्तो ९, १०, १; साम. १११९
 प्र हंसासस्तुपलं मन्यु ९, ९७, ८; साम. १११७
 प्र हि क्रतुं बृहथो २, ३०, ६
 प्र हि त्वा पूषन् १, १३८, २
 प्र हिन्वानास इन्द्रवो ९, ६४, १६
 प्र हिन्वानो जनिता ९, ९०, १; साम. ५३६
 प्र हि रिरिक्ष भोजसा ८, ८८, ५; साम. ३१२
 प्र होता जातो महान् १०, ४६, १; साम. ७७
 प्र होत्रे पूष्य वचो ३, १०, ५; साम. ९८; तै. सं.
 ३, २, ११, १
 प्र ह्यच्छा मनीषा १०, २६, १
 प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र १०, ८९, ११
 प्राप्नये तवसे भरध्वं ७, ५, १
 प्राप्नये बृहते यज्ञियाय ५, १२, १
 प्राप्नये वाचमीरय १०, १८७, १; अथर्व. ६, ३४, १
 प्राप्नये विश्वशुचे धियं ७, १३, १
 प्राप्नुवो नमन्वो ४, १९, ७
 प्राचीनां बर्हिः प्रदिशा १०, ११०, ४; अथर्व. ५, १२, ४;
 वा. य. २९, २९; तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ९
 प्राचीनं बर्हिरोजसा १, १८८, ४
 प्राचीनो यज्ञः सुधितं ७, ७, ३
 प्राचीमु देवाभिना धियं ७, ६७, ५
 प्राञ्चं यज्ञं चक्रुम वर्धतां गीः ३, १, २
 प्रातः सुतमपिबो ४, ३५, ७
 प्रातरग्निः पुरुप्रियो ५, १८, १; साम. ८५
 प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं ७, ४१, १; अथर्व. ३, १६, १; वा. य.
 ३४, ३४; तै. ब्रा. २, ८, ९, ७
 प्रातर्जरथे जरणेव १०, ४०, ३
 प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम ७, ४१, २; अथर्व. ३, १६, २;
 वा. य. ३४, ३५; तै. ब्रा. २, ८, ९, ७; नि. १२, १४
 प्रातर्देवीमदितिं जोहवीमि ५, ६९, ३

प्रातर्यजध्वमश्विना ५, ७७, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३; नि. १२, ५
 प्रातर्यावभिरागतं ८, ३८, ७
 प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं ५, ७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 प्रातर्यावाणा रथ्येव २, ३९, २
 प्रातर्याग्णः सहस्कृत १, ४५, ९
 प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठतः १०, ४१, २
 प्रातर्युजा वि बोधय १, २२, १; तै. सं. १, ४, ७, १; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, १३; नि. १२, ४
 प्राता रत्नं प्रातरित्वा १, १२५, १
 प्राता रथो नवो २, १८, १
 प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य ५, २९, १०
 प्राव स्तोतारं मघवन्नव ८, ३६, २
 प्राचीविपद्वाच ऊर्मि ९, ९६, ७; साम. ९४५
 प्रावेपा मा बृहतो १०, ३४, १; नि. ९, ८
 प्रास्त्रौह्यवौजा ऋग्वेभिः १०, १०५, ६
 प्रास्त्रा ऊर्जं घृतभुतं ८, ८, १६
 प्रास्त्रौ गायत्रमर्चत ८, १, ८
 प्रास्त्रौ हिनोत मधुमन्तं १०, ३०, ८
 प्रास्य धारा अक्षरन् ९, २९, १; साम. १७६५
 प्रास्य धारा बृहतीः ९, ९६, २२
 प्रियं श्रद्धे ददतः १०, १५१ २; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 प्रियं दुग्धं न काम्यं ५, १९, ४
 प्रियमेधवदश्रिवत् १, ४५, ३; नि. ३, १७
 प्रिया तष्टानि मे कपिः १०, ८६, ५; अथर्व. २०, १२६, ५
 प्रिया पदानि पश्वो १, ६७, ६
 प्रिया वो नाम हुवे तुराणां ७, ५६, १०; तै. सं. २, १, ११, १
 प्रियास इत्ते मघवन्नभिष्टौ ७, १९, ८; अथर्व. २०, ३७, ८
 प्रियो नो अस्तु विष्पतिः १, २६, ७; साम. १६१९
 प्रीणीताश्वान्हितं जयाथ १०, १०१, ७; नि. ५, २६
 प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा २, ४१, १९
 प्रेता जयता नरः १०, १०३, १३; साम. १८६२; अथर्व.
 ३, १९, ७; वा. य. १७, ४६; तै. सं. ४, ६, ४, ४
 प्रेतो मुंचामि नामुतः १०, ८५, २५; अथर्व. १४, १, १८
 प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथ ८, ३७, १
 प्रेदो अग्ने दीदिहि पुरो ७, १, ३; साम. १३७५; वा. य.
 १७, ७६; तै. सं. ४, ६, ५, ४
 प्रेद्वसिर्वावृधे स्तोमेभिः ३, ५, २
 प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि ७, ९८, ५; अथर्व. २०, ८७, ५
 प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्यां १०, ११६, ९
 प्रेरय सूरौ अर्थं न १०, २९, ५; अथर्व. २०, ७६, ५
 प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुषे ८, ८४, १, साम. ५; १२४४

प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषे १, १८६, ३
 प्रेष्टसु प्रियाणां ८, १०३, १०
 प्रेहि प्रेहि पथिभिः १०, १४, ७; अथर्व. १८, १, ५४
 प्रेक्षामीहि धृष्णुहि १, ८०, ३; साम. ४१३
 प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ३; साम. ५६; वा. य. ३३, ८९;
 ३७, ७; तै. आ. ४, २, २
 प्रैते वदन्तु प्र वयं १०, २४, १; नि. ९, ९
 प्रैष स्तोमः पृथिवीमन्तरि ५, ४२, १६
 प्रैषामज्मेषु विधुरेव १, ८७, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 प्रो अयासीदिन्दुरिन्द्रस्य ९, ८६, १६; साम. ५५७; ११५२;
 अथर्व. १८, ४, ६०
 प्रो अग्निनाववसे १, १८६, १०
 प्रो अस्मा उपस्तुतिं ८, ६२, १
 प्रोम्रां पीतिं वृष्ण इयमि १०, १०४, ३ अथर्व. २०, २५, ७;
 ३३, २
 प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं ६, २१, ९
 प्रो त्ये अग्नयोऽग्निषु ५, ६, ६
 प्रोथदशो न यवसे ७, ३, २; साम. १२२०; वा. य.
 १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ३, ३
 प्रो द्रोणे हरयः ६, ३७, २
 प्रोरोमिन्नावरुणा ७, ६१, ३
 प्रोष्ठेक्षया वझेक्षया ७, ५५, ८; अथर्व. ४, ५, ३
 प्रो ष्वसै पुरोरथं १०, १३३, १; साम. १८०१; अथर्व.
 २०, ९५, २; तै. सं. १, ७, १३, ५; तै. ब्रा. २, ५, ८, १
 प्रो स्य बह्विः पथ्याभिः ९, ८९, १
 ब्रह्म सूर्यं श्रवसा ८, १०१, १२; साम. १७८९; अथर्व.
 २०, ५८, ४; वा. य. ३३, ४०
 बलस्य नीथा वि १०, ९२, ३
 बलिस्था तद्वपुषे १, १४१, १
 बलिस्था देव निष्कृतं ५, ६७, १
 बलिस्था पर्वतानां ५, ८४, १; तै. सं. २, २, १२, २; नि. ११, ३७
 बलिस्था महिमा वां ६, ५९, २
 बल् ऋत्विष्याय धाम्न ८, ६३, ११
 बण्महौ असि सूर्यं ८, १०१, ११; साम. २७६; १७८८;
 अथर्व. १३, २, २९; २०, ५८, ३; तै. ब्रा. १, ४, ५, ३
 बतो बतासि १०, १०, १३; अथर्व. १८, १, १५; नि. ६, २८
 बभ्रुवे नु स्वतवसे ९, ११, ४; साम. १४४४
 बभ्राणः सूनो सहसो ३, १, ८
 बभ्रुरेको विपुणः ८, २९, १
 बर्हिः प्राचीनमोजसा ९, ५, ४

बर्हिर्वा यत्स्वपत्याय १, ८३, ६; अथर्व. २०, २५, ६
 बर्हिषदः पितर उति १०, १५, ४; अथर्व. १८, १, ५१; वा. य.
 १९, ५५; तै. सं. २, ६, १२, २; नि. ४, २१
 बलं धेहि तनूषु नो ३, ५३, १८
 बलविज्ञाय स्थविरः १०, १०३, ५; साम. १८५३; अथर्व.
 १९, ३, ५; वा. य. १७, ३७; तै. सं. ४, ६, ४, २
 बहवः सूरचक्षसो ७, ६६, १०
 बह्वीः समा अकरमंतः १०, १२४, ४
 बह्वीनां पिता ६, ७५, ५, वा. य. २९, ४२; तै. सं. ४, ६, ६, २;
 नि. ९, १४
 बाधसे जनान्बृषभेव मन्यु ६, ४६, ४
 बिभया हि स्वावतः ८, ४५, ३५
 बिभर्ति चाविन्द्रस्य ९, १०९, १४
 बिभ्रद्वापिं हिरण्ययं १, २५, १३
 बीभत्सूनां सयुजं हंसं १०, १२४, ९
 बृबदुक्थं हवामहे ८, ३२, १०; साम. २१७; नि. ६, ४, १७
 बृहती इव सूनवे रोदसी १, ५९, ४
 बृहत्सुन्नः प्रसवीता निवेश ४, ५३, ६
 बृहत्स्वश्चन्द्रममवध १, ५२, ९
 बृहदिन्द्राय गायत ८, ८९, १; साम. २५८; वा. य.
 २०, ३०; तै. ब्रा. २, ५, ८, ३
 बृहदु गायिषे वचो सूर्या ७, ९६, १
 बृहद्भिरमे अर्चिभिः ६, ४८, ७; साम. ३७
 बृहद्वदन्ति मद्विरेण १०, ९४, ४
 बृहद्वयो बृहते तुभ्यमग्ने ५, ४३, १५
 बृहद्वयो मघवद्भ्यो ७, ५८, ३
 बृहद्वयो हि भानवे ५, १६, १; साम. ८८
 बृहद्वरुणं मरुतां ८, १८, २०
 बृहन्त इज्जानवो ३, १, १४
 बृहन्त इन्नु ये ते २, ११, १६
 बृहन्तेव गम्भरेषु १०, १०६, ९
 बृहन्नृणां अपलाशः १०, २७, १४
 बृहन्निदिधम एवां ८, ४५, २; साम. १३३९; वा. य.
 ३३, २४
 बृहस्पत इन्द्र वर्धतं ४, ५०, ११
 बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ७
 बृहस्पतिः समजयद्भसुनि ६, ७३, ३; अथर्व. २०, ९०, ३;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ८
 बृहस्पतिरमत हि स्वत् १०, ६८, ७; अथर्व. २०, १६, ७

बृहस्पतिर्नः परि पातु १०, ४२, ११; ४३. ११; ४४, ११.
 अथर्व. ७, ५१. १; २०, १७, ११; ८९, ११; ९४, ११;
 तै. सं. ३, ३, ११, १
 बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा १०, १८२, १
 बृहस्पते अति यदयो २, २३, १५; वा. य. २६, ३; तै. सं.
 १, ८, २२, २
 बृहस्पते जुषस्व नो ३, ६२, ४; तै. सं. १, ८, २२, २
 बृहस्पते तपुषाश्चैव २, ३०, ४
 बृहस्पते परि दीया १०, १०३, ४; साम. १८५२; अथर्व.
 १९, १३, ८; वा. य. १७, ३६; तै. सं. ४, ६, ४, १
 बृहस्पते प्रति मे देवताम् १०, २८, १
 बृहस्पते प्रथमं वाचो १०, ७१, १; ऐ. आ. १, ११, १४
 बृहस्पते या परमा परावत् ४, ५०, ३; अथर्व. २०, ८८. ३
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च ७, ९७, १०; ९८, ७; अथर्व.
 २०, १७, १२; ८७, ७; तै. ब्रा. २, ५, ६, ३
 बृहस्पते सदमिन्द्रः १, १०६, ५
 बोधयन्मा हरिभ्यां ४, १५, ७
 बोधा मे अस्य वचसो १, १४७, २; वा. य. १२, ४२;
 तै. सं. ४, २, ३, ४; नि. ३, २०
 बोधा सु मे मघवन्वाचमेमां ७, २२, ३; साम. ९२९;
 अथर्व. २०, ११७, ३
 बोधिन्मनसा रथ्ये ५, ७५, ५
 बोधिन्मना हृदस्तु नो ८, ९३. १८; साम. १४०
 ब्रह्म गामश्वं जनयन्त १०, ६५, ११
 ब्रह्म च ते जातवेदो १०, ४, ७
 ब्रह्मचारी चरति १०, १०९. ५; अथर्व. ५, १७, ५
 ब्रह्म जिन्वतमुत जिन्वतं ८, ३५, १६
 ब्रह्मणस्पतिरेता १०, ७२, २
 ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता २, २३, १९; २४, १६; वा. य.
 ३४. ५८; तै. ब्रा. २, ८, ५, १
 ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथा २, २४, १४; तै. ब्रा. २, ८, ५, २
 ब्रह्मणस्पते सुयमस्य २, २४, १५; तै. ब्रा. २, ८, ५, २
 ब्रह्मणाभिः संविदानो १०, १६२, १; अथर्व. २०, ९६, ११
 ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा ३, ३५, ४; अथर्व. २०, ८६, १
 ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण ७, २९, २
 ब्रह्म प्रजावदा भर ६, १६, ३६; साम. १३९८
 ब्रह्मा कृणोति वरुणो १, १०५, १५
 ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि ७, २८, १
 ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं ६, ४५, ७
 ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा ८, १७, ३; साम. ६६८; अथर्व.
 २०, ३, ३; ३८, ३; ४७, २
 क्र० ११७

ब्रह्माणि मे मतयः १, १६५, ४; वा. य. ३३, ७८
 ब्रह्माणि हि चक्रुषे वर्धनानि ६, २३, ६
 ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः ८, ९०, ३
 ब्रह्मा देवानां पदवीः ९, ९६, ६; साम. ९४४; तै. सं.
 ३, ४, ११, १; तै. आ. १०, १०, १; नि. १४, १३
 ब्राह्मणादिन्द्र राधसः १, १५, ५; साम. २२९
 ब्राह्मणासः पितरः ६, ७५, १०; वा. य. २९, ४७;
 तै. सं. ४, ६, ६, ३
 ब्राह्मणासः सोमिनो वच ७, १०३, ८
 ब्राह्मणासो अतिरात्रे ७, १०३, ७
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् १०, ९०, १२; अथर्व. १९, ६, ६;
 वा. य. ३१, ११; तै. आ. ३, १२, ५
 भृग एव भगवाँ अस्तु देवाः ७, ४१, ५; अथर्व. ३, १६, ५;
 वा. य. ३४, ३८; तै. ब्रा. २, ५, ५, १; ८, ९, ८
 भगं धियं वाजयन्तः २, ३८, १०; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 भग प्रणेतर्भग सत्यराधः ७, ४१. ३; अथर्व. ३, १६, ३;
 वा. य. ३४, ३६; तै. ब्रा. २, ५, ५, २; ८, ९, ८
 भगभक्तस्य ते वयं १, २४. ५
 भगस्य स्वसा वरुणस्य १, १२३, ५
 भजन्त विश्वे देवत्वं १, ६८, ४
 भद्रं वै वरं वृणते १०, १६४, २
 भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम १, ८९, ८; साम. १८७४; वा. य.
 २५, २१; तै. आ. १, १, १
 भद्रं ते अग्ने सहसिन् ४, ११. १; तै. सं. ४, ३, १३, १
 भद्रं नो अपि वातय मनः १०, २०, १
 भद्रं नो अपि वातय मनो १०, २५, १; साम. ४२२
 भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रन् ५, ३०, १२
 भद्रमिन्द्रा ७, ९६, ३
 भद्रंभद्रं न आ भर ८, ९३, २८; साम. १७३
 भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ८, १९, २०; साम. १५६०;
 वा. य. १५, ३९ ४०
 भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य १०, ६९, १
 भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य १, ११५, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १
 भद्रा ते अग्ने स्वनीक ४, ६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, १
 भद्रा ते हस्ता सुकृनोत ४, २१, ९
 भद्रा ददक्ष उर्विया ६, ६४, २
 भद्रा वस्त्रा समन्या ९, २७, २; साम. १४००
 भद्रो नो अग्निराहुतो ८, १२. १९; साम. १११; १५५२;
 वा. य. १५, ३८-३९
 भद्रो भद्रया सचमान १०, ३, ३; साम. १५४८
 भरद्यदि विरतो ४, २६, ५

भरद्वाजाय सप्रथः ६, १६, ३३
 भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता ६, ४८, १३
 भरामेधमं कृणवा १, ९४, ४; साम. १०६५
 भराय सु भरत भागं १०, १००, २
 भरेषु हव्यो नमसोप २, २३, १३
 भरेष्विन्द्रं सुहवं १०, ६३, ९; तै. सं. २, १, ११, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 भर्गो ह नामोत यस्य १०, ६१, १४
 भवा धुम्नी वाध्यश्चोत १०, ६९, ५
 भवा नो अग्नेऽवितोत १०, ७, ७
 भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ ३, १८, १
 भवा मित्रो न शेष्यो १, १५६, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 भवा वरुथं गृणते १, ५८, ९
 भवा वरुथं मघवन्मघोनां ७, ३२, ७
 भारतीळे सरस्वति १, १८८, ८
 भारती पवमानस्य ९, ५, ८
 भास्वती नेत्री सूनृतानां दिव १, ९२, ७
 भास्वती नेत्री सूनृतानामचेति १, ११३, ४
 भिनत्पुरो नवति इन्द्र १, १३०, ७
 भिनद्विरि शवसा ४, १७, ३
 भिनद्वलमङ्गिरोभिः २, १५, ८; तै. सं. २, ३, १४, ५
 भिंधि विश्वा अपद्विषः ८, ४५, ४०; साम. १३४; १०७०;
 अथर्व. २०, ४३, १
 भीताय नाधमानाय ५, ७८, ६
 भीमो विवेषायुधेभिरेषां ७, २१, ४
 भुज्यमंहसः पिपृथो १०, ६५, १२
 भुरन्तु नो यक्षसः १०, ७६, ६
 भुवत्त्रितस्य मज्यो ९, ३४, ४
 भुवनस्य पितरं गीभिरामिः ६, ४९, १०
 भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य १०, ८, ५
 भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा १०, ५०, ४; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 भुवो जनस्य दिव्यस्य राजा ६, २२, ९; अथर्व. २०, ३६, ९
 भुवो यज्ञस्य रजसश्च १०, ८, ६; वा. य. १३, १५;
 १५, २३; तै. सं. ४, ४, ४, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 भुवोऽविता वामदेवस्य ४, १६, १८
 भूम्या अन्तं पर्येके चरन्ति १०, ११४, १०
 भूय इद्रावृधे वीर्या ६, ३०, १
 भूयसा वरुमचरत् ४, २४, ९
 भूयाम ते सुमतौ ८, ३, २; साम. १४२२
 भूयामो पु त्वावतः ४, ३२, ६
 भूरिकर्मणे वृषभाय १, १०३, ६

भूरि चकर्थ युज्येभिः १, १६५, ७; नि. ६, ७
 भूरि चक्र मरुतः पित्र्याणि ७, ५६, २३
 भूरि त इन्द्र वीर्यं १, ५७, ५; अथर्व. २०, १५, ५
 भूरि दक्षेभिर्वचनेभिः १०, ११३, ९
 भूरिदा भूरि देहि ४, ३२, २०
 भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा ४, ३२, २१
 भूरि नाम वन्दमानो दधाति ५, ३, १०
 भूरि द्वे अचरंती चरंतं १, १८५, २; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 भूरिभिः समह ऋषिभिः ८, ७०, १४
 भूरि हि ते सवना मानुषेषु ७, २२, ६; साम. १८००
 भूरीणि भद्रा नयेषु १, १६६, १०
 भूरीणि हि त्वे दधिरे ३, १९, ४
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षंतं १०, ८, ९
 भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं ८, ५५, १
 भूर्जं उत्तानपदः १०, ७२, ४
 भूषन्न योऽधि बभूषु १, १४०, ६
 भृमिश्रिद्धासि तनुजिः ४, ३२, २
 भोजं त्वामिन्द्र २, १७, ८
 भोजमश्वाः सुषुवाहः १०, १०७, ११
 भोजा जिग्युः सुरभिं १०, १०७, ९
 भोजायाश्च समृजन्ति १०, १०७, १०; नि. ७, ३
 मंसीमहि त्वा वयं १०, २६, ४; नि. ६, २९
 मंहिष्टं वो मघोनां ५, ३९, ४
 मंहिष्टा वाजसातमेषा ८, ५, ५
 मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा १०, ६१, १०
 मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो १०, ६१, ११
 मक्षू ता त इन्द्र दानामस १०, २२, ११
 मक्षू देववतो रथः ८, ३१, १५; तै. सं. १, ८, २२, ३
 मक्षू न येषु दोहसे चिदया ६, ६६, ५
 मक्षू न वह्निः प्रजाया १०, ६१, ९
 मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतोष्टू ४, ४३, ३
 मखस्य ते तविषस्य प्रजृतिं ३, ३४, २; अथर्व. २०, ११, २
 मघोन आ पवस्व नो ९, ८, ७; साम. ११८४
 मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ७, ३२, १५; साम. १६८३
 मतयः सोमपासुखं ३, ४१, ५; अथर्व. २०, २३, ५
 मती जुष्टो धिया हितः ९, ४४, २
 मत्सि नो वस्य इष्टये १, १७६, १
 मत्सि वायुमिष्टये ९, ९७, ४२; साम. १२५४
 मत्सि सोम वरुणं ९, ९०, ५
 मत्स्यपायि ते महः १, १७५, १; साम. १४३२
 मत्स्वा सुनिप्र मंदिभिः १, ९, ३; अथर्व. २०, ७१, ९

मत्स्वा सुशिप्र हरिवस्तदीम ८, ९९, २; साम. ८१४
 मथीचर्दी विभृतो १, ७१, ४
 मथीचर्दी विष्टो मा १, १४८, १
 मदच्युक्षेति सादने ९, १२, ३; साम. ११९८
 मदनेषितं मदं ८, १, २१
 मदेमदे हि नो ददिः १, ८१, ७; अथर्व. २०, ५६, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 मधु नक्तमुतोषसो १, ९०, ७; वा. य. १३, २८; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १२
 मधु नो द्यावापृथिवी ६, ७०, ५
 मधुपृष्ठं घोरमयासं ९, ८९, ४
 मधुमतीरोषधीर्द्याव आपः ४, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ८
 मधुमन्तं तनूनपाद् १, १३, २; साम. १३४८
 मधुमन्मे परायणं १०, २४, ६
 मधुमान्नो वनस्पतिः १, ९० ८; वा. य. १३, २९; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १३
 मधु वाता ऋतायते १, ९०, ६, वा. य. १३, २७; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, ११
 मधोर्धारामनु क्षर ९, १७, ८
 मध्या यत्कर्त्तव्यमभवत् १०, ६१, ६
 मध्ये होता दुरोणे बर्हिषोरा ६, १२, १
 मध्व ऊ षु मधूयुवा ५, ७३, ८
 मध्वः पिबतं मधुपेभिरास ४, ४५, ३
 मध्वः सूदं पवस्व ९, ९७, ४४
 मध्वः सोमस्याभिवना १, ११७, १
 मध्वो वो नाम मारुतं ७, ५७, १
 मनीषिणः प्र भरध्वं १०, १११, १
 मनीषिभिः पवते पूर्व्यः ९, ८६, २०; साम. ८२२
 मनुष्वत्वा नि धीमहि ५, २१, १; तै. ब्रा. ३, ११, ६, ३
 मनुष्वदमे अङ्गीरस्वदङ्गिरः १, ३१, १७
 मनुष्वदिन्द्र सवनं जुषाणः ३, ३२, ५
 मनो अस्या अन आसीत् १०, ८५, १०; अथर्व. १४, १, १०
 मनोजवसा वृषणा मदच्यु ८, २२, १६
 मनोजवा अयमान ८, १००, ८
 मनो न येषु हवनेषु १०, ६१, ३; वा. य. ७, १७
 मनो न योऽध्वनः १, ७१, ९
 मनो न्वा हुवामहे १०, ५७, ३; वा. य. ३, ५३; तै. सं.
 १, ८, ५, २

मन्त्रमखर्व सुधितं सुपेशसं ७, ३२, १३; अथर्व. २०, ५९, ४
 मंथता नरः कविमद्वयन्तं ३, २९, ५
 मन्दन्तु त्वा मघवन्निन्द्रेन्दवः ८, ४, ४; साम. १७२२
 मन्दन्तु त्वा मन्दिनो १, १३४, २
 मन्दमान ऋतादधि १०, ७३, ५
 मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसः २, ३७, १
 मन्दस्वा सु स्वर्णर ८, ६, ३९
 मन्दामहे दशतयस्य १, १२२, १३
 मन्दिष्ट यदुशने काव्ये १, ५१, ११
 मन्द्रं होतारं शुचिमद्वया ३, २, १५
 मन्द्रं होतारसुशिजो नमोभिः १०, ४६, ४
 मन्द्रं होतारसुशिजो यविष्ठं ७, १०, ५
 मन्द्रं होतारमृत्विजं ८, ४४, ६; साम. १५४३
 मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणिः १, १४२, ८
 मन्द्रया सोम धारया ९, ६, १; साम. ५०६
 मन्द्रस्य कवेर्दिव्यस्य ६, ३९, १
 मन्द्रस्य रूपं विविदुः ९, ६८, ६
 मन्द्रा कृणुध्वं धिय १०, १०१, २
 मन्द्रो होता गृहपतिः १, ३६, ५
 मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास १०, ८३, २; अथर्व. ४, ३२, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ११
 मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां ८, ९६, ४
 ममच्चन ते मघवन् ४, १८, ९
 ममच्चन त्वा युवतिः ४, १८, ८
 ममत्तु त्वा दिव्यः सोमः १०, ११६, ३
 ममत्तु नः परिज्मा १, १२२, ३; तै. सं. २, १, ११, १
 मम त्वा सूर उदिते ८, १, २९
 मम देवा विहवे सन्तु १०, १२८, २; अथर्व. ५, ३, ३;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य ४, ४२, १
 मम पुत्राः शत्रुहणो १०, १५९, ३
 मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छ २, १८, ७
 ममाग्रे वर्चो विहवेषु १०, १२८, १; अथर्व. ५, ३, १;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मया सो अन्नमत्ति १०, १२५, ४; अथर्व. ४, ३०, ४
 मयि देवा द्रविणम् १०, १२८, ३; अथर्व. ५, ३, ५;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मयो दधे मेधिरः पूतदक्षः ३, १, ३
 मयोभूर्वातो अभि वातु १०, १६९, १; तै. सं. ७, ४, १७, १;
 नि. १, १७
 मरुतः पिबत ऋतुना १, १५, २

मरुतो मारुतस्य न ८, २०, २३
 मरुतो यद्ध वो दिवः ८, ७, ११; तै. सं. १, ५, ११, ४
 मरुतो यद्ध वो बलं १, ३७, १२
 मरुतो यस्य हि क्षये १, ८६, १; अथर्व. २०, १, २; वा. य.
 ८, ३१; तै. सं. ४, २, ११, १
 मरुतो वीळुपाणिभिः १, ३८, ११
 मरुत्वतो अप्रतीतस्य ५, ४२, ६
 मरुत्वन्तं वृषभं ३, ४७, ५; ६, १९, ११; वा. य. ७, ३६;
 तै. सं. १, ४, १७, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
 मरुत्वन्तं हवामह १, २३, ७
 मरुत्वन्तमृजीषिणं ८, ७६, ५
 मरुत्वाँ इन्द्रमीद्वः ८, ७६, ७
 मरुत्वाँ इन्द्र वृषभो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३८; तै. सं.
 १, ४, १९, १; नि. ४, ९
 मरुसु वो दधीमहि ५, ५२, ४
 मरुस्तोत्रस्य वृजनस्य १, १०१, ११
 मरुतश्चिद्वो नृतवो रुक्मवक्ष ८, २०, २२
 मरुतो अमर्त्यस्य ते ८, ११, ५
 मरुताणि ते वर्मणा ६, ७५, १८; साम. १८७०; अथर्व.
 ७, ११८, १; वा. य. १७, ४९; तै. सं. ४, ६, ४.५
 मरुजानास आयवो ९, ६४, १७
 मरुतो न शुभ्रस्तन्वं ९, ९६, २०
 मह उग्राय तवसे सुवृत्तं ८, ९६, १०
 महः स राय एषते १, १४९, १
 महः सु वो अरमिषे स्तवाम ८, ४६, १७
 महत्तत्सोमो महिषः ९, ९७, ४१; साम. ५४२; १२५५;
 नि. १४, १७
 महत्तदुल्लं स्थविरं १०, ५१, १; नि. ६, ३५
 महत्तद्वः कवयः ३, ५४, १७
 महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृक् १०, ५५, २
 महदद्य महतामावृणीमहे १०, ३६, ११
 महश्चर्कर्म्यवतः क्रतुपाः ४, ३९, २
 महश्चिद्वमिन्द्र यत एतान् १, १६९, १
 महश्चिद्वम एतलो ४, १२, ५
 महौ अमत्रो वृजने विरप्शी ३, ३६, ४; नि. ६, २३
 महौ असि महिष ३, ४६, २
 महौ असि सोम ज्येष्ठ ९, ६६, १६
 महौ अस्यध्वरस्य ७, ११, १
 महौ आदित्यो नमलोप ३, ५९, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 महौ इन्द्रः परश्चनु १, ८, ५; साम. १६६; अथर्व. २०, ७१, १

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा ६, १९, १; वा. य. ७, ३९;
 तै. सं. १, ४, २१, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४; नि. ६, १६-१७
 महौ इन्द्रो य ओजसा ८, ६, १; साम. १३०७; अथर्व.
 २०, १३८, १; वा. य. ७, ४०; तै. सं. १, ४, २०, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४
 महौ उग्रो वावृषे वीर्याय ३, ३६, ५
 महौ उतासि यस्य ते ७, ३१, ७
 महौ ऋषिदेवजा ३, ५३, ९
 महान्तं कोशमुदचा ५, ८३, ८; अथर्व. ४, १५, १६
 महान्तं त्वा महीरनु ९, २, ४; साम. १०४०
 महान्तं महिना वयं ८, १२, २३
 महान्ता मित्रावरुणा ८, २५, ४
 महान्तो मद्वा विभ्वो १, १६६, ११
 महान्तसधस्थे ध्रुव आनिष ३, ६, ४
 महिकेरव ऊतये १, ४५, ४
 महि क्षेत्रं पुरुषं विविद्वान् ३, ३१, १५; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा ३, ३०, १४
 महि ज्योतिर्विभ्रनं त्वा १०, ३७, ८
 महि त्रीणामवोऽस्तु १०, १८५, १; साम. १९२;
 वा. य. ३, ३१
 महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरज्यं ३, ७, ४
 महि चावापृथिवी भूतं १०, ९३, १
 महि पसरः सुकृतं सौम्यं ९, ७४, ३
 महि महे तवसे दीध्ये नृन् ५, ३३, १
 महि महे दिवे अर्चा ३, ५४, २
 महिन्न एषां पितरः १०, ५६, ४
 महि राधो विश्वजन्यं ६, ४७, २५
 महि वो महतामवो वरुण मित्र दाशुषे ८, ४७, १
 महि वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् ८, ६७, ४
 महिषासो मायिनश्चित्र १, ६४, ७
 मही अत्र महिना १, १५१, ५
 मही चावापृथिवी इह ज्येष्ठे ४, ५६, १
 मही द्यौः पृथिवी चनः १ २२, १३; वा. य. ८, ३२; १३, ३२;
 तै. सं. ३, ३, १०, २; ५, ११, ३; ४, २, ९, ३
 मही मित्रस्य साधयः ४, ५६, ७; साम. १५९८
 महीमे अस्य वृषनाम ९, ९७, ५४; साम. ११०६
 मही यदि धिषणा शिष्ये ३, ३१, १३
 महीरस्य प्रणीतयः (०।नास्य) ६, ४५, ३
 महीरस्य प्रणीतयः (०।विश्वा वसूनि) ८, १२, २१
 मही वामूतिरश्विना मयोऽनु १, ११७, १९

मही समैरच्चन्वा ३, ५५, २०
 महे चन त्वामद्रिवः ८, १, ५; साम. २९१
 महे नो अद्य बोधयोषो ५, ७९, १; साम. ४२१; १७४०
 महे नो अद्य सुविताय बोधि ७, ७५, २
 महे यत्पित्र ई रसं १, ७१, ५
 महे शुल्काय वरुणस्य ७, ८२, ६
 महो अग्नेः समिधानस्य १०, ३६, १२; वा. य. ३३, १७
 महो अर्णः सरस्वती १, ३, १२; वा. य. २०, ८६; नि. ११, २७
 महो देवान्यजसि यक्ष्यानु ६, ४८, ४
 महो दुहो अप विश्वायु ६, २०, ५
 महो नो अग्ने सुवितस्य ७, १, २४
 महो नो राय आ भर ९, ६१, २६; साम. १२१४
 महो महानि पन्यन्त्यस्य ३, ३४, ६; अथर्व. २०, ११, ६
 महो यस्पतिः शवसो १०, २२, ३
 महो रुजामि बन्धुता ४, ४, ११; तै. सं. १, २, १४, ४
 महो विश्वां अभि षतो ८, २३, २६
 मह्यं यजन्तु मम १०, १२८, ४; अथर्व. ५, ३, ४; तै. सं. ४, ७, १४, २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षत् १०, ४८, ३
 मह्या ते सख्यं ३, ३१, १४
 मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे १, १२०, ८
 मा कस्य नो अरुषो ७, ९४, ८
 मा कस्य यक्षं सदमित् ४, ३, १३
 मा कस्याहुतक्रतु ५, ७०, ४
 मा काकम्बीरमुदहो ६, ४८, १७
 माकिरेना पथा गात् ८, ५, ३९
 माकिर्न एना सख्या १०, २३, ७
 माकिर्नेशन्मार्की ६, ५४, ७
 माकुधयगिन्द्र शूर वस्वीः १०, २२, १२
 मा चिदन्यद्वि शंसत ८, १, १; साम. २४२; १३६०; अथर्व. २०, ८५, १; नि. ७, २
 मा षष्ठ्य रश्मीरिति १, १०९, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 मा जस्वने वृषभ ६, ४४, ११
 मां चत्वार आशवः ८, ७४, १४
 मातली कश्यैर्यो १०, १४, ३; अथर्व. १८, १, ४७; तै. सं. २, ६, १२, ५
 माता च यत्र दुहिता ३, ५५, १२
 माता देवानामदितेः १, ११३, १९
 माता पितरमृत आ भज १, १६४, ८; अथर्व. ९, ९, ८
 माता रुद्राणां दुहिता ८, १०१, १५; तै. आ. ६, १२, १

मातुर्दिधिषुम् ६, ५५, ५; नि. ३, १६
 मातुष्वदे परमे ५, ४३, १४
 मा ते अमाजुरो यथा ८, २१, १५
 मा ते अस्यां सहसावन्परि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ७; तै. सं. १, ६, १२, ५
 मा ते गोदत्र निरराम राघसः ८, २१, १६
 मा ते राधांसि मा त ऊतयो १, ८४, २०; साम. १७२४; नि. १४, ३७
 मातेव यज्ञरसे पप्रथानः ५, १५, ४
 मा ते हरि वृषणा वीतपृष्ठा ३, ३५, ५
 मात्र पूषन्नाष्ट्रुण हरस्यः ७, ४०, ६
 मात्रे नु ते सुमिते १०, २९, ६; अथर्व. २०, ७६, ६
 मा त्वामिध्वनयीद्वूमगंधिः १, १६२, १५; वा. य. २५, ३७; तै. सं. ४, ६, ९, २
 मा त्वा तपस्त्रिय आत्मापि १, १६२, २०; वा. य. २५, ४३; तै. सं. ४, ६, ९, ३
 मा त्वा मूरा अविष्यवो ८, ४५, २३; साम. ७३२; अथर्व. २०, २२, २
 मा त्वा रुद्र चुकुधामा नमो २, ३३, ४
 मा त्वा इयेन उद्वधीन् २, ४२, २
 मा त्वा सोमस्य गल्दया ८, १, २०; साम. ३०७; नि. ६, २४
 मादयस्व सुते सचा १, ८१, ८; अथर्व. २०, ५६, ५
 मादयस्व हरिभिः १, १०१, १०; नि. ६, १७
 माध्यन्दिनस्य सवनस्य धानाः ३, ५२, ५
 माध्यन्दिने सवने जातवेदः ३, २८, ४
 मा न इन्द्र परा वृणक् ८, ९७, ७; साम. २६०
 मा न इन्द्र पीयत्नवे ८, २, १५; साम. १८०६
 मा न इन्द्राभ्यादिशः ८, २२, ३१; साम. १२८
 मा न एकस्मिन्नागसि ८, ४५, ३४
 मानः शंसो अरुषो १, १८, ३; वा. य. ३, ३०
 मा नः समस्य दूढ्यः ८, ७५, ९; तै. सं. २, ६, ११, २; नि. ५, २३
 मा नः सेतुः सिषेदयं ८, ६७, ८
 मा नः सोमपरिबाधो १, ४३, ८
 मा नः सोम सं वीविजो ८, ७९, ८; तै. सं. ३, २, ५, २
 मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि २, २३, १६
 मा नस्तोके तनये १, ११४, ८; वा. य. १६, १६; तै. सं. ३, ४, ११, २; ४, ५, १०, ३
 मा निन्दत य इमां ४, ५, २
 मा नो अग्ने दुर्भृतये ७, १, २२

मा नो अग्नेऽमतये ३, १६, ५
 मा नो अग्नेऽवसृजो १, १८९, ५
 मा नो अग्नेऽवीरते परादा ७, १, १९
 मा नो अग्ने सख्या १, ७१, १०
 मा नो अज्ञाता वृजना ७, ३२, २७; साम. १४५७; अथर्व. २०, ७९, २; तांड्य ब्रा. ४, ७, ५, ६
 मा नो अरातिरीशत २, ७, २
 मा नो अस्मिन्मघवन् १, ५४, १
 मा नो अस्मिन्महाधने ८, ७५, १२; साम. १६५०; तै.सं. २, ६, ११, ३
 मा नो गव्येभिरभ्यैः ८, ७३, १५
 मा नो गुह्या रिप आयोरहन्द २, ३२, २
 मा नो देवानां विशः ८, ७५, ८; तै. सं. २, ६, ११, २
 मा नो निदे च वक्तवे ७, ३१, ५; अथर्व. २०, १८, ५
 मा नो मर्ता अभि द्रुहन् १, ५, १०; अथर्व. २०, ६९, ८
 मा नो मर्ताय रिपवे ८, ६०, ८
 मा नो मर्धोरा भरा ४, २०, १०; तै. सं. १, ७, १३, ३
 मा नो महान्तमुत १, ११४, ७; वा. य. १६, १५; तै.सं. ४, ५, १०, २
 मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायुः १, १६२, १; वा. य. २५, २४; तै. सं. ४, ६, ८, १; नि. ९, ३
 मा नो मृचा रिपूणां ८, ६७, ९
 मा नो रक्ष आ वेशीदावृणीव ८, ६०, २०
 मा नो रक्षो अभि नड्यातु ७, १०४, २३; अथर्व. ८, ४, २३
 मा नो वधाय हत्नवे १, २५, २
 मा नो वधीरिन्द्र मा १, १०४, ८
 मा नो वधी रुद्र मा ७, ४६, ४
 मा नो वधैर्वरुण २, २८, ७
 मा नो वृकाय वृक्ये समस्मै ६, ५१, ६
 मा नो हिंसीज्जनिता १०, १२१, ९; वा. य. १२, १०२; तै. सं. ४, २, ७, १
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषेधात् ७, ३४, १७; नि. १०, ४५
 मा नो हृणीतामतिथिर्वसु ८, १०३, १२; साम. ११०
 मा नो हेतिर्विवस्वत ८, ६७, २०
 मां देव दधिरे हव्यव्राह् १०, ५२, ४
 मां धुरिन्द्रं नाम देवता १०, ४९, २
 मां नरः स्वश्वा वाजयन्तः ४, ४२, ५
 मा पापत्वाय नो नरेन्द्राग्नी ७, ९४, ३; साम. ९१८
 मा पृणन्तो दुरितम् १, १२५, ७
 मा प्र गाम पथो वयं १०, ५७, १; अथर्व. १३, १, ५९

मा भूम निष्क्या इवे ८, १, १३; अथर्व. २०, ११६, १; तांड्य ब्रा. ९, १०, १
 मा भेम मा अमिष्मो ८, ४, ७; साम. १६०५
 मा मामिमं तव ५, ४०, ७
 मायाभिरिन्द्र मायिनं १, ११, ७
 मायाभिरुत्तिष्ठत्सत ८, १४, १४; अथर्व. २०, २९, ४
 माया वां मित्रावरुणा दिवि ५, ६३, ४
 मरे अस्मद्भि सुमुचो ३, ४१, ८; अथर्व. २०, २३, ८
 मार्जाव्यो मृज्यते स्वे ५, १, ८
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम ६, ५१, ७
 मा वां वृको १, १८३, ४
 मा विदन्परिपथिनो १०, ८५, ३२; अथर्व. १४, २, ११
 मा वो ह्यन्तं मा शपंतं १, ४१, ८
 मा वो दात्रान्मरुतो ७, ५६, २१
 मा वो मृगो न यवसे १, ३८, ५
 मा वो रसानितभा ५, ५३, ९
 मा वो रिषत्खनिता १०, ९७, २०; वा. य. १२, ९५; तै. सं. ४, २, ६, ५
 मा शूने अग्ने नि षदाम नृणां ७, १, ११
 मा सख्युः शूनमा विदे ८, ४५, ३६
 मा सा ते अस्मत्सुमतिर्विद १, १२१, १५
 मा सीमवद्य आ भाग ८, ८०, ८
 मा स्वेधत सोमिनो दक्षता ७, ३२, ९
 माहं मघोनो वरुण २, २७, १७; २८, ११; २९, ७
 मित्रं वयं हवामहे १, २३, ४; साम. ७९३
 मित्रं हुवे पूतदक्षं १, २, ७; साम. ८४७; वा. य. ३३, ५७
 मित्रं कृणुध्वं खलु १०, ३४, १४
 मित्रं न यं शिष्या गोषु १, १५१, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 मित्रं न यं सुधितं ६, १५, २
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः ३, १४, ४
 मित्रश्च नो वरुणश्च ५, ७२, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो देवो अर्यः ७, ६४, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त ७, ५२, २
 मित्रस्तन्नो वरुणो रोदसी ७, ४०, २
 मित्रस्य चर्षणीष्टतो ३, ५९, ६; वा. य. ११, ६२; तै. सं. ३, ४, ११, ५; ४; १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, २
 मित्रा तना न रथ्या ८, २५, २
 मित्राय पञ्च येमिरे ३, ५९, ८
 मित्राय शिक्ष वरुणाय १०, ६५, ५
 मित्रावरुणवन्ता उत ८, ३५, १३
 मित्रो अहोश्चिदादुरु ५, ६५, ४

मित्रो अग्निर्भवति यत् ३, ५, ४
 मित्रो जनान्यातयति ३, ५९, १; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 तै. ब्रा. ३, ७, २, ३; नि. १०, २२
 मित्रो देवेष्वायुषु ३, ५९, ९
 मित्रो नो अत्यंहति ८, ६७, २
 मिमाति वह्निरेतशः ९, ६४, १९
 मिमातु घौरदितिर्वीतये नः ५, ५९, ८
 मिमीहि श्लोकमाख्ये १, ३८, १४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी ६, ५०, ५; नि. ६, ६
 मिम्यक्ष येषु सुधिता १, १६७, ३
 मिहः पावकाः प्रतता अभूव ३, ३१, २०
 मीळुष्मतीव पृथिवी ५, ५६, ३
 मुञ्चन्तु मा शपथ्याद् १०, ९७, १६; अथर्व. ६, ९६, २;
 ७, ११२, २; वा. य. १२, ९०
 मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय १०, १६१, १; अथर्व.
 ३, ११, १; २०, ९६, ६
 मुनयो वातरक्षणाः १०, १३६, २
 मुमुक्ष्वो मनवे १, १४०, ४
 मुमोद गर्भो वृषभः १०, ८, २
 मुषाय सूर्यं कवे १, १७५, ४
 मूरा अमूरा न वयं १०, ४, ४; नि. ६, ८
 मूर्धा दिवो नाभिरग्निः १, ५९, २
 मूर्धानं दिवो भरति ६, ७, १; साम. ६७; ११४०; वा. य.
 ७, २४; ३३, ८; तै. सं. १, ४, १३. १
 मूर्धा भुवो भवति नक्तं १०, ८८, ६; नि. ७, २७
 मूषो न शिश्वा व्यदन्ति १०, ३३, ३
 मृगो न भीमः कुचरो गिरि १०, १८०, २; साम. १८७३;
 अथर्व. ७, ८४, ३; वा. य. १८, ७१; तै. सं.
 १, ६, १२, ४
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो ९, ८, ४; साम. ११८१
 मृजन्ति त्वा समग्रुवो ९, ६६, ९
 मृजानो वारे पवमानो ९, १०७, २२; साम. १०८०
 मृज्यमानः सुहस्य ९, १०७, २१; साम. ५१७; १०७९
 मृळत नो मरुतो मा वधि ५, ५५, ९
 मृळा नो रुद्रोत १, ११४, २; तै. सं. ४, ५, १०, २
 मृत्योः पदं योपयन्तो १०, १८, २, अथर्व. १२, २, ३०;
 तै. आ. ६, १०, २
 मेघन्तु ते वह्नयो २, ३७, ३; नि. ८, ३
 मेधाकारं विदथस्व १०, ९१, ८; साम. ९८४; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ३
 मेहनाद्वनंकरणात् १०, १६३, ५; अथर्व. २०, ९६, २१

मैनमग्ने वि दहो १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ४; तै. आ.
 ६, १, ४
 मोघमन्नं विन्दते १०, ११७, ६; तै. ब्रा. २, ८, ८, ३;
 नि. ७, ३
 मो ते रिषन्ये अच्छोक्तिभिः ८, १०३, १३
 मो पु णः परापरा १, ३८, ६
 मो पु णः सोम मृत्यवे १०, ५९, ४
 मो पु त्वा वाघतश्चनारे ७, ३२, १; साम. २८४; १६७५
 मो पु देवा अदः स्वर १, १०५, ३
 मो पु ब्रह्मव ८, ९२, ३०; साम. ८२६; अथर्व. २०, ६०, ३
 मो पु वरुण मृण्मयं ७, ८९, १
 मो पु वो अस्मदभि तानि १, १३९, ८; अथर्व. २०, ६७, २
 मो पु ण इन्द्रात्र पृत्सु १, १७३, १२; वा. य. ३, ४६
 मो पु णो अत्र जुहुरन्त ३, ५५, २
 मो ष्वद्य दुर्हणावान् ८, २, २०
 य आत्मदा बलदा यस्य १०, १२१, २; अथर्व. ४, २, १;
 १३, ३, २४; वा. य. २५, १३; तै. सं. ४, १, ८, ४;
 ७, ५, १७, १
 य आध्राय चकमानाय १०, ११७, २
 य आनयत्परावतः ६, ४५, १; साम. १२७
 य आपिर्नित्यो वरुण म्रियः ७, ८८, ६
 य आयुं कुत्समतिथिग्व ८, ५३, २
 य आर्जकिषु कृत्वसु ९, ६५, २३; साम. ११६४
 य आस्तेयश्च चरति ७, ५५, ६; अथर्व. ४, ५, ५
 य आस्त्वक आशये ८, ४१, ७
 य इह आविवासति ६, ६०, ११; साम. ११५०
 य इन्द्रोः पवमानस्यानु ९, ११४, १
 य इन्द्र चमसेष्वा ८, ८२, ७; साम. १६२
 य इन्द्र यतयस्त्वा ८, ६, १८
 य इन्द्र शुण्मो मघवन्ते अस्ति ७, २७, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 य इन्द्र सस्त्यव्रतो ८, ९७, ३
 य इन्द्र सोमपातमो ८, १२, १; साम. ३९४; अथर्व.
 २०, ६३, ७
 य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथे १, १०८, १
 य इन्द्राग्नी सुतेषु वां ६, ५९, ४; नि. ५, २२
 य इन्द्राय वचोयुजा १, २०, २
 य इन्द्राय सुनवत् सोमं ४, २४, ७
 य इमा विश्वा जातानि ५, ८२, ९
 य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व १०, ८१, १; वा. य. १७, १७;
 तै. सं. ४, ६, २, १

य इमे उभे अहनी ५, ८२, ८
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री १०, ११०, ९; अथर्व. ५, १२, ९; वा. य. २९, ३४; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १४
य इमे रोदसी उभे अहं ३, ५३, १२
य इमे रोदसी मही समीची ८, ६, १७
य इमे रोदसी मही सं मातरैव ९, १८, ५
य ई राजानावृत्तथा ६, ६२, ९
य ई वहन्त आशुभिः ५, ६१, ११
य ई खयन्ति पर्वतान् १, १९, ७
य ई चकार न सो अस्य १, १६४, ३२; अथर्व. ९, १०, १०; नि. २, ८
य ई चिकेत गुहा १, ६७, ७
य ईशिरे भुवनस्य १०, ६३, ८
य उक्था केवला दधे ८, ५२, ३
य उक्थेभिर्न विन्धते ८, ५१, ३
य उग्र इव शर्यहा ६, १६, ३९; साम. १७०७; तै. सं. २, ६, ११, ४
य उग्रः सन्ननिष्ठः ८, ३३, ९; साम. १६९८; अथर्व. २०, ५३, ३; ५७, १३
य उग्रा अर्कमानृचुः १, १९, ४
य उग्रेभ्यश्चिदोजियान् ९, ६६, १७
य उदाजन्पितरो १०, ६२, २
य उदानङ् व्ययनं १०, १९, ५; अथर्व. ६, ७७, २
य उदचि यज्ञे अध्वरेष्ठा १०, ७७, ७
य उदचीन्द्र देवगोपाः १, ५३, ११; अथर्व. २०, २१, ११
य उद्गः फलिंगं भिनत् ८, ३२, २५
य उशता मनसा सोमं १०, १६०, ३; अथर्व. २०, ९६, ३
य उ श्रिया दमेष्वा २, ८, ३
य उत्तिथा अप्या अन्तः ९, १०८, ६; साम ५८५
य ऋक्षादंहसो सुचत् ८, २४, २७
य ऋज्रामहं मामहे ८, १, ३२
य ऋज्रा वातरंहसो ८, ३४, १७
य ऋते चिदभिः ८, १, १२; साम. २४४; अथर्व. १४, २, ४७; तै. आ. ४, २०, १; कात्या. श्रौ. सू. २५, ५, ३०; ताण्ड्य. ब्रा. ९, १०, १
य ऋते चिद्रास्पदेभ्यः ८, २, ३९
य ऋतेन सूर्यमारोहन् १०, ६२, ३
य ऋत्नः श्रावयत्सखा ८, ४६, १२
य ऋत्वा रिष्टिविद्युतः ५, ५२, १३
य एक इच्छावयती ४, १७, ५

य एक इत्तमु घृहि ६, ४५, १६
य एक इन्द्रव्यश्वर्षणीनां ६, २२, १; अथर्व. २०, ३६, १
य एक इन्द्रियते १, ८४, ७; साम. ३८९; १३४१; अथर्व. २०, ६३, ४; नि. ४, १७
य एकश्चर्षणीनाम् १, ७, ९; अथर्व. २०, ७०, १५
य एको अस्ति दंसना ८, १, २७
य एनमादिदेशति ६, ५६, १
य ओजिष्ठ इन्द्र तं ६, ३३, १
य ओजिष्ठस्तमा भर ९, १०१, ९; साम. ८२०
य ओहते रक्षसो देववीतौ ५, ४२, १०
यं यज्ञं नयथा नरः १, ४१, ५
यं युवं दाश्वध्वराय देवा ६, ६८, ६
यं रक्षन्ति प्रचेतसो १, ४१, १; साम. १८५
यं वर्धयन्तीद्विरः ६, ४४, ५
यं विप्रा उक्थवाहसो ८, १२, १३
यं वै सूर्य स्वर्मानुः ५, ४०, ९
यं सीमकृष्णन्तमसे ४, १३, ३
यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं ४, ३८, ३
यं सुपर्णः परावतः १०, १४४, ४
यं सोममिन्द्र पृथिवीं ३, ४६, ५
यं सा पृच्छन्ति कुह २, १२, ५; अथर्व. २०, ३४, ५
यः ककुभो निधारयः ८, ४१, ४
यः कुक्षिः सोमपातमः १, ८, ७; अथर्व. २०, ७१, ३
यः कृन्तदिद्वि योन्यं ८, ४५, ३०
यः पंचचर्षणीरभि ७, १५, २
यः परस्याः परावतः १०, १८७, २; अथर्व. ६, ३४, ३; नि. ५, ५
यः पावमानीरध्येति ९, ६७, ३१; साम. १२९८
यः पुष्पिणीश्च २, १३, ७
यः पूर्याय वेधसे १, १५६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ९
यः पृथिवीं व्यथमानाम् २, १२, २; अथर्व. २०, ३४, २
यः पौरुषेयेण ऋविषा १०, ८७, १६; अथर्व. ८, ३, १५
यः प्राणतो निमिषतो १०, १२१, ३; अथर्व. ४, २, २; वा. य. २३, ३; २५, ११; तै. सं. ४, १, ८, ४; ७, ५, १६, १
यः शक्रो मृक्षो अद्रव्यः ८, ६६, ३
यः शग्मस्तुविशग्म ते ६, ४४, २
यः शम्बरं पर्वतेषु २, १२, ११; अथर्व. २०, ३४, ११
यः शश्वतो महानो २, १२, १०; अथर्व. २०, ३४, १०
यः शुक्र इव सूर्यो १, ४३, ५
यः शूरेभिर्हव्यो १, १०१, ६

यः श्वेतौ अधिनिर्णिजः ८, ४१, १०
 यः संस्थे चिच्छतक्रतुः ८, ३२, ११
 यः सत्राहा विचर्षणिः ६, ४६, ३; साम. २८६
 यः सत्तरश्मिर्बृषभः २, १२, १२; अथर्व. २०, ३४, १३
 यः समिधा य आहुती ८, १९, ५
 यः सुनीथो वृदाश्रुये २, ८, २
 यः सुन्वते पचते २, १२, १५; अथर्व. २०, ३४, १८
 यः सुन्वंतमवति यः २, १२, १४; अथर्व. २०, ३४, १५
 यः सुषट्यः सुदक्षिणः ८, ३३, ५
 यः सुविन्दमनर्शोनिं ८, ३२, २
 यः सोमः कलशेष्वौ ९, १२, ५; साम. १२००
 यः सोम सख्ये तव १, ९१, १४
 यः स्नीहितीषु पूर्व्यः १, ७४, २; साम. १३८०
 यः स्नारुन्धानो गध्यासम ४, ३८, ४
 यं कुमार नवं रथं १०, १३५, ३
 यं कुमार प्रावर्तयो १०, १३५, ४
 यं क्रन्दसी अवसा १०, १२१, ६; अथर्व. ४, २, ३; वा. य.
 ३२, ७; तै. सं. ४, १, ८, ५
 यं क्रन्दसी संयती २, १२, ८; अथर्व. २०, ३४, ८
 यच्च गोषु दुष्टवर्ण्यं ८, ४७, १४
 यच्चित्रमप्य उषसो वहन्ती १, ११३, २०
 यच्चिद्धि ते अपि व्यथिः ८, ४५, १९
 यच्चिद्धि ते गणा इमे ५, ७९, ५
 यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा ४, १२, ४; तै. सं. ४, ७, १५, ६
 यच्चिद्धि ते विशो यथा १, २५, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह १, २८, ५; नि. ९, २१
 यच्चिद्धि त्वा जना इमे ८, १, ३; अथर्व. २०, ८५, ३
 यच्चिद्धि वां पुर ऋषयो ८, ८, ६
 यच्चिद्धि शश्वता तना १, २६, ६; साम. १६१८
 यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र ४, ३२, १३, ८, ६५, ७
 यच्चिद्धि सत्य सोमपा १, २९, १; अथर्व. २०, ७४, १
 यच्छक्रासि परावति (०। अतस्त्वा) ८, ९७, ४;
 साम. २६४
 यच्छक्रासि परावति (०। यद्वा) ८, १३, १५
 यच्छलमलौ भवति ७, ५०, ३
 यच्छुश्रूया इमं हवं ८, ४५, १८
 यजध्वेनं प्रियमेधा ८, २, ३७
 यजन्ते अस्य सख्यम् ७, ३६, ५
 यजमानाय सुन्वत आग्ने ५, २६, ५
 यजस्व वीर प्र विहि २, २६, २
 यजस्व होतविधितो ६, ११, १
 क्र० ११८

यजा नो मित्रावरुणा १, ७५, ५; साम. १५३७; वा. य.
 ३३, ३; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 यजाम इक्षमसा वृद्धमिन्द्रं ३, ३२, ७
 यजामह इन्द्रं वज्रं १०, २३, १; साम. ३३४
 यजामहे वां महः १, १५३, १
 यजिष्ठं त्वा यजमाना १, १२७, २; साम. १८१४
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे ८, १९, ३; साम. ११२; १४१३
 यजातवेदो भुवनस्य १०, ८८, ५
 यजायथा अपूर्व्यं ८, ८९, ५; साम. ६०१, १४२९
 यजायथास्तदहरस्य ३, ४८, २
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयत् ८, १४, ५; साम. १२१; १६३९; अथर्व.
 २०, २७, ५
 यज्ञं च नस्तन्वं च १०, १५७, २; साम. ११११; अथर्व.
 २०, ६३, १; १२४, ४
 यज्ञं पृच्छामि १, १०५, ४
 यज्ञस्य केतुः पवते ९, ८६, ७
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त १०, १२२, ४
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निम् ५, ११, २; साम. ९०९;
 तै. सं. ४, ४, ४, ३
 यज्ञस्य वो रथ्यं विष्पतिं १०, २२, १
 यज्ञस्य हि स्थ ऋषिजा ८, ३८, १; साम. १०७३
 यज्ञानां रथ्ये वयं ८, ४४, २७
 यज्ञायज्ञा वः समना तुतुर्वणिः १, १६८, १
 यज्ञायज्ञा वो अग्नये ६, ४८, १; साम. ३५; ७०३; वा. य.
 २७, ४२
 यज्ञासाहं दुव इषे १०, २०, ७
 यज्ञे दिवो नृषदने पृथिव्या ७, ९७, १
 यज्ञेन गातुमप्तुरो २, २१, ५
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः १, १६४, ५०; १०, ९०, १६;
 अथर्व. ७, ५, १; वा. य. ३१, १६; तै. सं. ३, ५, ११, ५;
 तै. आ. ३, २, ७; शा. ब्रा. १०, २, २, २
 यज्ञेन वर्धत जातवेदसम् २, २, १
 यज्ञेन वाचः पदवीयं १०, ७१, ३
 यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वाक् ३, ३२, १३
 यज्ञेभिरद्भुतक्रतुं ८, २३, ८
 यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं ८, १२, २०
 यज्ञेयज्ञे स मर्त्यो १०, ९३, २
 यज्ञैः सम्मिश्राः पृथ्वीभिः २, ३६, २; अथर्व. २०, ६७, ४
 यज्ञैरथर्वा प्रथमः १, ८३, ५; अथर्व. २०, २५, ५
 यज्ञैरिषूः संनममानः १०, ८७, ४; अथर्व. ८, ३, ६
 यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो १, ८६, २; तै. सं. ४, २, ११, २

यज्ञो देवानां प्रत्येति सुत्रं १, १०७, १; वा. य. ८, ४;
३३, ६८; तै. सं. १, ४, २२, १; २, १, ११, ४
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूत् ३, ३२, १२
यज्ञो हि षमेन्द्रं १, १७३, ११
यज्ञो हीळो वो अन्तर ८, १८, १९
यं जनासो हविष्मन्तो ८, ७४, २; साम. १५६५
यत इन्द्र भयामहे ८, ६१, १३; साम. २७४; १३२१;
अथर्व. १९, १५, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ.
१०, १, १; तां. ब्रा. १५, ४, ३
यता सुजूर्णी रातिनी ४, ६, ३
यत्किं चेदं वरुण ७, ८९, ५; अथर्व. ६, ५१, ३; तै. सं.
३, ४, ११, ६
यत्तुदसूर एतशं ८, १, ११
यत्ततीयं सवनं रत्नधेयं ४, ३५, ९
यत्ते अपो यदोषधीः १०, ५८, ७
यत्ते कृष्णः शकुन १०, १६, ६; अथर्व. १८, ३, ५५; तै. आ.
६, ४, २
यत्ते गात्रादग्निना १, १६२, ११; वा. य. २५, ३४; तै. सं.
४, ६, ८, ४
यत्ते चतस्रः प्रदिशो १०, ५८, ४
यत्ते दिव्सु प्रराध्यं ५, ३९, ३; साम. ११७४
यत्ते दिवं यत्पृथिवीं १०, ५८, २
यत्ते पराः परावतो १०, ५८, ११
यत्ते पर्वतान्बृहतो १०, ५८, ९
यत्ते पवित्रमर्चिबत् ९, ६७, २४
यत्ते पवित्रमर्चिषि ९, ६७, २३; वा. य. १९, ४१; तै. ब्रा.
१, ४, ८, २
यत्ते भूतं च भव्यं च १०, ५८, १२
यत्ते भूमिं चतुष्टुष्टिं १०, ५८, ३
यत्ते मनुष्यदनीकं १०, ६९, ३
यत्ते मरीचीः प्रवतो १०, ५८, ६
यत्ते यमं वैवस्वतं १०, ५८, १
यत्ते राजन्धृतं हविः ९, ११४, ४
यत्ते विश्वमिदं जगत् १०, ५८, १०
यत्ते समुद्रमर्णवम् १०, ५८, ५
यत्ते सादे महसा १, १६२, १७; वा. य. २५, ४०; तै. सं.
४, ६, ९, २
यत्ते सूर्यं यदुषसं १०, ५८, ८
यत्ते सोम गवाशिरो १, १८७, ९
यत्त्वा तुरीयमृतुभिः १, १५, १०

यत्त्वा देवा प्रपिबन्ति १०, ८५, ५; अथर्व. १४, १, ४; नि.
११, ५
यत्त्वा पृच्छादीजानः ८, २४, ३०
यत्त्वा यामि दद्धि तन्नः १०, ४७, ८
यत्त्वा सूर्यं स्वर्मानुः ५, ४०, ५
यत्त्वा होतारमनजन् ३, १९, ५
यत्त्वेयया मा नदयन्त १, १६६, ५
यत्पर्जन्य कनिष्कदत् ५, ८३, ९
यत्पाकत्रा मनसा १०, २, ५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ५
यत्पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे ८, ६३, ७; नि. ३, ८
यत्पुरुषं व्यदधुः १०, ९०, ११; अथर्व. १९, ६, ५; वा. य.
३१, १०; तै. आ. ३, १२, ५
यत्पुरुषेण हविषा १०, ९०, ६; अथर्व. १९, ६, १०; वा. य.
३१, १४; तै. आ. ३, १२, ३
यत्पूर्व्यं मरुतो यच्च नूतन ५, ५५, ८
यत्प्रायासिष्ट पृषतीभिरश्वैः ५, ५८, ६
यत्र कामा निकामाश्च ९, ११३, १०
यत्र क च ते मनो ६, १६, १७; साम. ७०६
यत्र प्रावा पृथुबुध्न १, २८, १
यत्र ज्योतिरजस्रं ९, ११३, ७
यत्र देवां ऋषायतो ४, ३०, ५
यत्र द्वाविज जघना १, २८, २
यत्र नार्यपच्यवं १, २८, ३
यत्र बाणाः संपतन्ति ६, ७५, १७; साम. १८६६; वा. य.
१७, ४८; तै. सं. ४, ६, ४, ४
यत्र ब्रह्मा पवमान ९, ११३, ६
यत्र मंथां वि बध्नते १, २८, ४
यत्र राजा वैवस्वतो ९, ११३, ८
यत्र वह्निरभिहितो ५, ५०, ४
यत्र वेत्थ वनस्पते ५, ५, १०; तै. ब्रा. ३, ७, २, ५
यत्र शूरासस्तन्वो वितन्वते ६, ४६, १२
यत्रा चक्रमृता गातुमसौ ७, ६३, ५; नि. ६, ७
यत्रानन्दाश्च मोदाश्च ९, ११३, ११
यत्रा नरः समयन्ते कृतध्वजो ७, ८३, २
यत्रानुकामं चरणं ९, ११३, ९
यत्रा वदेते अवरः १०, ८८, १७; नि. ७, ३०
यत्रा समुद्रः स्कभितो १०, १४९, २
यत्रा सुपर्णा अमृतस्य १, १६४, २१; अथर्व. ९, ९, २२;
नि. ३, १२
यत्रेदानीं पश्यसि १०, ८७, ६; अथर्व. ८, ३, ५

यत्रोत बाधितेभ्यः ४, ३०, ४
 यत्रोत मर्त्याय कं ४, ३०, ६
 यत्रोषधीः समरगत १०, ९७, ६; वा. य. १२, ८०; तै. सं.
 ४, २, ६, २
 यत्संवत्समृभवो गामरक्षन् ४, ३३, ४
 यत्सानोः सानुमारुहत् १, १०, २; साम. १३४५
 यत्सिन्धौ यदसिक्न्यां ८, २०, २५
 यत्सोम आ सुते नर ७, ९४, १०
 यत्सोम चित्रमुक्थं ९, १९, २; साम. ९९९
 यत्सोममिन्द्र विष्णवि ८, १२, १६; साम. ३८४; अथर्व.
 २०, १११, १
 यत्सोमो वाजमर्षति ९, ५६, २
 यत्स्थो दीर्घप्रसन्नानि ८, १०, १
 यथा कण्वे मघवन्त्रसदस्यवि ८, ४९, १०
 यथा कण्वे मघवन्मेधे ८, ५०, १०
 यथा कलां यथा शफं ८, ४७, १७; अथर्व. ६, ४६, ३;
 १९, ५७, १
 यथा गौरो अपा कृतं ८, ४, ३; साम. २५२; १७२१; नि.
 ३, २०
 यथा चिक्णवमावतं ८, ५, २५
 यथा चिद्वृद्धमतसं ८, ६०, ७
 यथा चिन्मन्यसे हृदा ५, ५६, २
 यथा देवा असुरेषु १०, १५१, ३; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 यथा नो अदितिः कर्त्तु १, ४३, २; तै. सं. ३, ४, ११, २
 यथा नो मित्रो अर्थमा ८, ३१, १३
 यथा नो मित्रो वरुणो १, ४३, ३
 यथापवथा मनवे ९, ९६, १२
 यथा पूर्वैभ्यः शतसा ९, ८२, ५
 यथा पूर्वैभ्यो जरितृभ्यः १, १७५, ६; १७६, ६
 यथाभवदनुदेयी १०, १३५, ६
 यथा मनौ त्रिवस्वति ८, ५२, १
 यथा मनौ सांवरणौ ८, ५१, १
 यथायजो होत्रमग्ने पृथिव्या ३, १७, २
 यथा युगं वरत्रया १०, ६०, ८
 यथा रुद्रस्य सुनवो ८, २०, १७
 यथा वः स्वाहा अग्नये दाशेम ७, ३, ७
 यथा वरो सुषाम्ने ८, २४, २८
 यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् ८, २८, ४
 यथा वातः पुष्करिणीं ५, ७८, ७; श. ब्रा. १४, ९, ४, २२
 यथा वातो यथा वनं ५, ७८, ८; वा. य. ८, २८; नि. ३, १५
 यथा वामत्रिरश्विना ८, ४२, ५

यथा विद्वौ अरं कर्त्तु २, ५, ८
 यथा विप्रस्य मनुषो १, ७६, ५
 यथा ह त्यद्वसवो ४, १२, ६; १०, १२६, ८; तै. सं.
 ४, ७, १५, ७
 यथाहान्यनुपूर्वं १०, १८, ५; अथर्व. १२, २, २५; तै. आ.
 ६, १०, १
 यथा होतमनुषो देवताता ६, ४, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 यथेयं पृथिवी मही १०, ६०, ९
 यथोत कृत्ये धने ८, ५, २६
 यदक्रन्दः प्रथमं जायमानः १, १६३, १; वा. य. २९, १२;
 तै. सं. ४, २, ८, १; ६, ७, १
 यदग्न एषा समितिः १०, ११, ८; अथर्व. १८, १, २६
 यदग्ने अद्य मिथुना १०, ८७, १३; अथर्व. ८, ३, १२
 यदग्ने कानि कानि चित् ८, १०२, २०; अथर्व. १९, ६४, ३;
 वा. य. ११, ७३; तै. सं. ४, १, १०, १
 यदग्ने दिविजा असि ८, ४३, २८
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं ८, १९, २५
 यदग्ने स्यामहं त्वं ८, ४४, २३
 यदङ्ग तविषीयवो ८, ७, २
 यदङ्ग तविषीयस ८, ६, २६
 यदङ्ग त्वा भरताः सं तरेषु ३, ३३, ११
 यदङ्ग दाशुषे त्वं १, १, ६
 यदचरस्तन्वा वावृधानो १०, ५४, २; श. ब्रा. ११, १, ६, १०
 यदज्ञातेषु वृजनेषु १०, २७, ४
 यदत्युपजिहिका ८, १०२, २१; वा. य. ११, ७४; तै. सं.
 ४, १, १०, १; नि. ३, २०
 यददो दिवो अर्णव ८, २६, १७
 यददो पितो अजगन् १, १८७, ७
 यददो वात ते गृहे १०, १८६, ३; साम. १८४२; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ८; तै. आ. २, ४२, २
 यदग्निः परिविच्यसे ९, ६५, ६; साम. ७८५
 यदद्य कच्च वृत्रहन् ८, ९३, ४; साम. १२६; अथर्व. २०, ११२, १;
 वा. य. ३३, ३५
 यदद्य कर्हि कर्हि चित् ८, ७३, ५
 यदद्य त्वा पुरुष्टुत ६, ५६, ४
 यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् ३, २९, १६; अथर्व. ७, ९७, १;
 वा. य. ८, २०; तै. सं. १, ४, ४४, २
 यदद्य भागं विभजासि १, १२३, ३
 यदद्य वां नासत्योक्त्यैः ८, ९, ९; अथर्व. २०, १४०, ४
 यदद्य सूर उदितेऽनागा ७, ६६, ४; साम. १३५१; वा. य. ३३, २०
 यदद्य सूर उदिते यन् ८, २७, २१

यद्य सूर्य उद्यति ८, २७, १९
यद्य सूर्य ब्रवो नागाः ७, ६०, १
यद्य स्थः परावति ५, ७३, १
यदघाशिनावपाक ८, १०, ५
यदघाशिनावहम् ८, ९, १३; अथर्व. २०, १४१, ३
यदग्निगावो अग्निगू ८, २२, ११
यदंतरा परावतम् ३, ४०, ९; अथर्व. २०, ६, ९
यदन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा ८, १०, ६
यदन्तरिक्षे यद्विदि ८, ९, २; अथर्व. २०, १३९, २
यदन्ति यच्च दूरके ९, ६७, २१
यदन्यासु वृषभो ३, ५५, १७
यदपामोषधीनां १, १८७, ८
यदप्सु यद्वनस्पतौ ८, ९, ५; अथर्व. २०, १३९, ५
यदब्रवं प्रथमं वां वृणानः १, १०८, ६
यदयातं शुभस्पती १०, ८५, १५; अथर्व. १४, १, १५
यदयातं दिवोदासाय वर्तिः १, ११६, १८
यदयुक्था अरुषा १, ९४, १०
यदर्जुन सारमेय ७, ५५, २
यदश्वस्य ऋविषो मक्षिका १, १६२, ९; वा. य. २५, ३२;
तै. सं. ४, ६, ८, ३
यदश्वान्धूषु पृषतीरयुग्ध्वं ५, ५५, ६
यदश्वाय वास उपस्तुणंति १, १६२, १६; वा. य. २५, ३९;
तै. सं. ४, ६, ९, २
यदश्विना पृच्छमानाव १०, ८५, १४; अथर्व. १४, १, १४
यदस्य धामनि प्रिये ८, १२, ३२
यदस्य मन्युरध्वनीत् ८, ६, १३
यदाजिं यास्याजिकृत् ८, ४५, ७
यदा ते मारुतीर्विशः ८, १२, २९
यदा ते विष्णुरोजसा ८, १२, २७
यदा ते हयता हरी ८, १२, २८
यदादीध्ये नदविषाणि १०, ३४, ५; नि. १२, ७
यदापीतासो अंशवो ८, ९, १९; अथर्व. २०, १४२, ४
यदारमक्रन्तुभवः पितृभ्यां ४, ३३, २
यदा वज्रं हिरण्यमित् १०, २३, ३; अथर्व. २०, ७३, ४
यदा वलस्य पीयतो १०, ६८, ६; अथर्व. २०, १६, ६
यदा वाजमसनत् १०, ६७, १०; अथर्व. २०, ९१, १०
यदा वीर्यदपीच्यं ८, ४७, १३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे ७, ४२, ४
यदा वृत्रं नदीवृत् ८, १२, २६
यदाशसा निःशसा १०, १६४, ३; अथर्व. ६, ४५, २;
तै. ब्रा. ३, ७, १२, ४

यदा समर्थं व्यचेद् ४, २४, ८
यदासु मर्तो अमृतासु १०, ९५, ९
यदा सूर्यमसुं दिवि ८, १२, ३०
यदि क्षितायुर्यदि वा १०, १६१, २; अथर्व. ३, ११, २;
२०, ९६, ७
यदिन्द्र चित्र मेहनास्ति ५, ३९, १; साम. ३४५, ११७२;
तांड्य ब्रा. १४, ६, ४; नि. ४, ४
यदिन्द्र ते चतस्रो ५, ३५, २
यदिन्द्र दिवि पार्ये यदधक् ६, ४०, ५
यदिन्द्र नाहुषीष्वां ६, ४६, ७; साम. २६२
यदिन्द्र पूर्वो अपराय शिक्षन् ७, २०, ७
यदिन्द्र पृतनाज्ये ८, १२, २५
यदिन्द्र प्रागपागुदङ् (०। आ याहि) ८, ६५, १
यदिन्द्र प्रागपागुदङ् (०। सिमा) ८, ४, १; साम. २७९;
१२३१; अथर्व. २०, १२०, १
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते १०, १६४, ४; अथर्व. ६, ४५, ३
यदिन्द्र मन्मशस्त्वा ८, १५, १२
यदिन्द्र यावतस्त्वं ७, ३२, १८; साम. ३१०; १७९६;
अथर्व. २०, ८२, १
यदिन्द्र राधो अस्ति ८, ५४, ५
यदिन्द्र सगे अर्धतः ६, ४६, १३
यदिन्द्राग्नी अवमस्यां १, १०८, ९
यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य १, १०८, १२
यदिन्द्राग्नी जना इमे ८, ४०, ७
यदिन्द्राग्नी दिवि द्यौ १, १०८, ११
यदिन्द्राग्नी परमस्यां १, १०८, १०; नि. १२, ३१
यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे १, १०८, ७
यदिन्द्राग्नी यदुषु १, १०८, ८
यदिन्द्राहं यथा त्वं ८, १४, १; साम. १२२; १८३४; अथर्व.
२०, २७, १
यदिन्द्राहन्प्रथमजामहीनां १, ३२, ४; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३
यदिन्द्रेण सरथं याथो ८, ९, १२; अथर्व. २०, १४१, २
यदिन्द्रो अनयद्रितो ६, ५७, ४; साम. १४८
यदिन्विन्द्र पृथिवी १, ५२, ११
यदि प्रवृद्ध सत्पते ८, १२, ८
यदिमा वाजयज्ञहं १०, ९७, ११; वा. य. १२, ८५; तै. सं.
४, २, ६, २; नि. ३, १५
यदि मे रारणः सुत ८, ३२, ६
यदि मे सख्यमावर ८, १३, २१
यदि वाहमनृतदेव ७, १०४, १४; अथर्व. ८, ४, १४
यदि स्तुतस्य मरुतो अधि ७, ५६, १५
यदि स्तोमं मम अवत् ८, १, १५

यदीं सुतास इन्द्रवोऽभि ८, ५०, ३
 यदीं सोमा बभूधूता ५, ३०, ११
 यदी घृतेभिराहुतो ८, १९, २३
 यदीं गणस्य रशनामजीगः ५, १, ३; साम. १७४८
 यदीदहं युधये १०, २७, २
 यदी मञ्जन्ति बाहुभिः ३, २९, ६
 यदी मातुरुष स्वसा २, ५, ६
 यदीमिन्द्र श्रवायं ५, ३८, २
 यदीमृतस्य पयसा १, ७९, ३
 यदीमेनां उशतो ७, १०३, ३
 यदीशीयामृतानां १०, ३३, ८
 यदी सुतेभिरिन्दुभिः ६, ४२, ३; साम. १४४२
 यदुत्तमे मरुतो ५, ६०, ६; तै. ब्रा. २, ७, १२, ४
 यदुदञ्चो वृषाकपे १०, ८६, २२; अथर्व. २०, १२६, २२;
 नि. १३, ३
 यदुदीरत आजयो १. ८१, ३; साम. ४१४; १००४;
 अथर्व. २०, ५६, ३
 यदुद्धतो निवतो यासि १०, १४२, ४
 यदुल्लो वदति मोघं १०, १६५, ४
 यदुष औच्छः प्रथमा १०, ५५, ४
 यदुषो यासि भानुना ८, ९, १८; अथर्व. २०, १४२, ३
 यद्वृध्वमुदरस्यापवाति १, १६२, १०; वा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ८, ४
 यदेदेनमदुर्व्यञ्जियासो १०. ८८, ११; नि. ७, २९
 यदेमि प्रस्फुरन्निव ७, ८९, २
 यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं ७, १०३, ५
 यदेषां पृषती रथे ८, ७, २८; अथर्व. १३, १, २१
 यद्वायत्रे अधि गायत्रं १, १६४, २३; अथर्व. ९, १०, १
 यद्रोपावददितिः ७, ६०, ८
 यद्विषे प्रदिवि चार्वक्षं ७, ९८, २; अथर्व. २०, ८७, २
 यद्विषे मनस्यसि ८, ४५, ३१
 यद्देवा अदः सलिले १०, ७२, ६
 यद्देवाः शर्म शरणं ८, ४७, १०
 यद्देवानां मित्रमहः पुरोहित १, ४४, १२
 यद्देवापिः शंतनवे १०, ९८, ७; नि. २, १२
 यद्देवा यतयो यथा १०, ७२, ७
 यद्देवा इन्द्र ते शतम् ८, ७०, ५; साम. २७८; ८६२;
 अथर्व. २०, ८१, १; ९२, २०; तै. सं. २, ४, १४, ३;
 तै. भा. १, ७, ५; नि. १३, १
 यद्वा त्वद्वां पुरुमीळहस्य १, १५१, २
 यद्वा त्वन्मित्रावरुणा १, १३९, २

यद्वा नूनं यद्वा यज्ञे ८, ४९, ७
 यद्वा नूनं परावति ८, ५० ७
 यद्वा प्राचीरजगन्तोरो १०, १५५, ४; अथर्व. २०, १३७, १
 यद्वा यान्ति मरुतः १, ३७, १३
 यद्वा विष्यमृतुशो देवयानं १, १६२, ४; वा. य. २५, २७;
 तै. सं. ४, ६, ८, २
 यद्वा स्या त इन्द्र श्रुष्टिरसि १, १७८, १
 यद्वा हिष्ठं नातिविधे सुदान् ५, ६२, ९; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 यद्युज्जते मरुतो रुक्मवक्षसः २, ३४, ८
 यद्युज्जाथे वृषणमग्निना १, १५७, २; साम. १७५९
 यद्युयं पृथ्निमातरो १, ३८, ४
 यद्योधया महतो मन्यमानः ७, ९८, ४; अथर्व. २०, ८७, ४
 यद्रोदसी प्रदिवो अस्ति ६, ६२, ८
 यद्वाः श्रान्ताय सुन्वते ८, ६७, ६
 यद्वा उ विष्पतिः शितः ८, २३, १३; साम. ११४
 यद्वा गवदन्यविचेतनानि ८, १००, १०; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११;
 नि. ११, २८
 यद्वा कक्षीवां उत ८, ९, १०; अथर्व. २०, १४०, ५
 यद्वाजिनो दाम १, १६२, ८; वा. य. २५, ३१; तै. सं.
 ४, ६, ८, ३
 यद्वातजूतो वना १, ६५, ८
 यद्वा वृक्षौ मघवं हुत्यावाज ६, ४६, ८
 यद्वा दिवि पार्ये सुष्विमिन्द्र ६, २३, २
 यद्वा प्रवृद्ध सत्पते ८, ९३, ५; अथर्व. २०, ११२, २
 यद्वा प्रस्त्रवणे दिवो ८, ६५, २
 यद्वाभिपिस्वे असुरा ८, २७, २०
 यद्वा मरुत्वः परमे सधस्ये १, १०१, ८
 यद्वा यज्ञं मनवे संमिमिक्ष ८, १०, २
 यद्वा रुमे रुशमे ८, ४, २; साम. १२३२; अथर्व. २०, १२०, २
 यद्वावन्ध पुरुष्टुत ८, ६६, ५
 यद्वावान पुरुतमं १०, ७४, ६
 यद्वा शक्र परावति ८, १२, १७; अथर्व. २०, १११, २
 यद्वासि रोचने दिवः ८, ९७, ५
 यद्वासि सुन्वतो वृधो ८, १२, १८; अथर्व. २०, १११, ३
 यद्वा हिष्ठं तदग्नये ५, २५, ७; साम. ८६; वा. य. २६, १२;
 तै. सं. १, १, १४, ४
 यद्विजामन्परुषि ७, ५०, २
 यद्विरूपाचरं मर्त्येषु १०, ९५, १६; श. ब्रा. ११, ५, १, १०
 यद्वीळाविन्द्र यत्स्थिरे ८, ४५, ४१; साम. २०७; १०७२;
 अथर्व. २०, ४३, २
 यद्वा वृत्रं तव चाशनिं १, ८०, १३

यद्गो देवाश्चक्रम जिह्वा १०, ३७, १२
यद्गो वयं प्रमिताम १०, २, ४; अथर्व. १९, ५९, २; तै. सं.
१, १, १४, ४
यं ते ज्येनः पदाभरत् ८, ८२, ९
यं ते ज्येनश्चारुमवृत् १०, १४४, ५
यं त्रायध्व इदमिदं ७, ५९, १
यं त्वं रथमिन्द्र मेधसा १, १२९, १
यं त्वं विप्र मेधसातौ ८, ७१, ५
यं त्वमग्ने समदहः १०, १६, १३; अथर्व. १८, ३, ६;
तै. आ. ६, ४, १
यं त्वा गोपवनो गिरा ८, ७४, ११; साम. २९
यं त्वा जनास इन्धते ८, ४३, २७
यं त्वा जनास ईळते ८, ७४, १२
यं त्वा जनासो अभि संचरन्ति १०, ४, २; नि. ५, १
यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं १०, ४६, १०
यं त्वा देवापिः शुशुचानो १०, ९८, ८
यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह १, ३६, १०
यं त्वा छावापृथिवी यं १०, २, ७
यं त्वा पूर्वमीळितो १०, ६९, ४; नि. ६, १७
यं त्वा वाजिज्ञप्त्या अभि ९, ८०, २
यं देवासस्त्रिरहन् ३, ४, २
यं देवासोऽजनयन्ताग्निं १०, ८८, ९
यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता १०, ६३, १४
यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं त्रायध्वे १०, ३५, १४
यज्ञ इन्द्रो जुजुषे ४, २२, १
यज्ञासत्या पराके अर्वाके ८, ९, १५; अथर्व. २०, १४१, ५
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे १, ४७, ७
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्थो अध्यम्बरे ८, ८, १४
यज्ञासत्या सुरण्यथो ८, ९, ६; अथर्व. २०, १४०, १
यज्ञियानं न्ययनं १०, १९, ४
यज्ञिर्गिजा रेक्णसा १, १६२, २; वा. य. २५, २५; तै. सं.
४, ६, ८, १
यज्ञीक्षणं मां स्पचन्या १, १६२, १३; वा. य. २५, ३६;
तै. सं. ४, ६, ९, १
यं नु नकिः पृतनासु ३, ४९, २; नि. ५, ९
यन्नूनं धीभिरश्विना ८, ९, २१; अथर्व. २०, १४२, ६
यन्नूनमश्यां गतिं ५, ६४, ३
यन्मन्यसे वरेण्यं ५, ३९, २; साम. ११७३; नि. ४, १८
यन्मरुतः सरभसः स्वर्णरः ५, ५४, १०
यमग्निं मेध्यातिथिः १, ३६, ११

यमग्ने पृथु मर्त्यं १, २७, ७; साम. १४१५; वा. य. ६, २९;
तै. सं. १, ३, १३, २
यमग्ने मन्यसे रथि १०, २१, ४
यमग्ने वाजसातम ५, २०, १; वा. य. १९, ६४
यमत्यमिव वाजिनं ९, ६, ५
यमश्विना ददधुः श्वेतमश्वं १, ११६, ६
यमश्वी नित्यमुपयाति य ७, १, १२
यमस्य मा यम्यं कामः १०, १०, ७; अथर्व. १८, १, ८
यमाचिदन्न यमसूरसूत ३, ३९, ३
यमादहं वैवस्वतात् १०, ६०, १०
यमादित्यासो अद्भुतः ८, १९, ३४
यमापो अद्रयो वना ६, ४८, ५
यमाय शृतवद्धविः १०, १४, १४; अथर्व. १८, २, ३; तै. आ.
६, ५, १
यमाय मधुमत्तमं १०, १४, १५; अथर्व. १८, २, २; तै. आ.
६, ५, १
यमाय सोमं सुनुत १०, १४, १३; अथर्व. १८, २, १; तै. आ.
६, ५, १
यमासा कृपनीळं १०, २०, ३
यमिन्द्र दधिषे त्वं ८, ९७, २; अथर्व. २०, ५५, ३
यमिमं त्वं वृषाकपिं १०, ८६, ४; अथर्व. २०, १२६, ४
यमी गर्भमृतावृधो ९, १०२, ६
यमीं द्वा सवयसा १, १४४, ४
यसु पूर्वमद्भुवे तमिदं हुवे २, ३७, २; अथर्व. २०, ६७, ७
यमृत्विजो बहुधा ८, ५८, १
यमे इव यतमाने १०, १३, २; अथर्व. १८, ३, ३८; तै. आ.
६, ५, १
यमेन दत्तं श्रित एनमायुन १ १६३, २; वा. य. २९, १३;
तै. सं. ४, ६, ७, १; नि. ४, १३
यमेरिरे भृगवो १, १४३, ४; नि. ४, २३
यमैच्छाम मनसा सो १०, ५३, १
यमो नो गातुं प्रथमो १०, १४, २; अथर्व. १८, १, ५०
यमो ह जातो यमो १, ६६, ८; नि. १०, २१
यं बहुतेव पिप्रती १, ४१, २
यं मर्त्यः पुरुस्पृहं ५, ७, ६
यं मे दुरिन्द्रो मरुतः ८, ३, २१; नि. ५, १५
यथा गा आकरामहे १०, १५६, २; साम. १५२८
यथा रश्मं पारयथात्वंहो २, ३४, १५
ययोरधि प्र यज्ञा ८, १०, ४
यवयवं नो अन्धसा ९, ५५, १; साम. ९७५
यवं वृकेणाश्विना वपन्ता १, ११७, २१; नि. ६, २६

यश्चिकेत स सुक्रतुः ५, ६५, १
 यश्चिदापो महिना १०, १२१, ८; वा. य. २७, २६; ३२, ७;
 तै. सं. ४, १, ८, ६
 यश्चिद्धि त इत्था भगः १, २४, ४
 यश्चिद्धि त्वा बहुभ्यः १, ८४, ९; साम. १३४२; अथर्व.
 २०, ६३, ६
 यस्त इध्मं जभरत्सि ४, २, ६; तै. आ. ६, २, १
 यस्त इन्द्र प्रियो जनो ७, २०, ८
 यस्त इन्द्र महीरप ८, ६, १६
 यस्त ऊरु विहरति १०, १६२, ४; अथर्व. २०, ९६, १४
 यस्तस्तम्भ सहसा विज्मः ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १
 यस्ता चकार स कुह ६, २१, ४
 यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो ७, १९, १; अथर्व. २०, ३७, १
 यस्तित्याज सचिविदं १०, ७१, ६; ऐ. आ. ३, १०; तै. आ.
 १, ३, १; २, १५, १
 यस्तुभ्यं दाशाद्यो १, ६८, ६
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् ४, २, ९
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः १०, ९१, ११
 यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीद्रे ५, १२, ६
 यस्ते अग्ने सुमतिं मर्तो १०, ११, ७; अथर्व. १८, १, २४
 यस्ते अद्य कृणवन्नद्रशोच १०, ४५, ९; वा. य. १२, २६;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 यस्ते अनु स्वधामसत् ३, ५१, ११; साम. ७३८
 यस्ते गर्भममीवा १०, १६२, २; अथर्व. २०, ९६, १२;
 नि. ६, १२
 यस्ते चित्रश्रवस्तमो ८, ९२, १७
 यस्ते द्रप्स स्कन्दति यः १०, १७, १२; वा. य. ७, २६;
 तै. सं. ३, १, १०, १
 यस्ते द्रप्स स्कन्नो यस्ते १०, १७, १३
 यस्ते नूनं शतक्रतव ८, ९२, १६; साम. ११६
 यस्ते भरादज्ञियते ४, २, ७
 यस्ते मदः पृतनाषाळ ६, १९, ७
 यस्ते मदो युज्यश्वाः ७, २२, २; साम. ९२८; अथर्व.
 २०, ११७, २
 यस्ते मदो वरेण्यस्तेना ९, ६१, १९; साम. ४७०, ८१५
 यस्ते मदो वरेण्यो य ८, ४६, ८
 यस्ते मन्योऽविधद्वज्र १०, ८३, १; अथर्व. ४, ३२, १
 यस्ते यज्ञेन समिधा ६, ५, ५
 यस्ते रथो मनसा १०, ११२, २
 यस्ते रेवा अदाशुरिः ८, ४५, १५

यस्ते शृङ्गावृषो नपात् ८, १७, १३; साम. ७२७; अथर्व.
 २०, ५, ७; तै. ब्रा. २, ४, ५, १
 यस्ते साधिष्टोऽवस इन्द्र ५, ३५, १
 यस्ते साधिष्टोऽवसे ते स्या ८, ५३, ७
 यस्ते सूनो सहसो गीभिः ६, १३, ४
 यस्ते स्तनः शशयो १, १६४, ४९; अथर्व. ७, १०, १;
 वा. य. ३८, ५; तै. आ. ४, ८, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ४, २८
 यस्ते हन्ति पतयन्त १०, १६२, ३; अथर्व. २०, ९६, १३
 यस्त्वद्धोता पूर्वो ३, १७, ५; नि. ५, ३
 यस्त्वा देवि सरस्वति ६, ६१, ५
 यस्त्वा दोषा य उपसि ४, २, ८
 यस्त्वा आता पतिर्भूत्वा १०, १६२, ५; अथर्व. २०, ९६, १५
 यस्त्वामग्न इनधते ४, १२, १
 यस्त्वामग्ने हविष्पतिः १, १२, ८; साम. ८४५
 यस्त्वा स्वमेन तमसा १०, १६२, ६; अथर्व. २०, ९६, १६
 यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो ४, ४, १०; तै. सं. १, २, १४, ४
 यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानः ५, ४, १०; तै. सं.
 १, ४, ४६, १
 यस्पतिर्वायणामसि १०, २४, ३
 यस्मा अन्ये दश प्रति ८, ३, २३
 यस्मा भरासत क्षयं ८, ४७, ४
 यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणाम् ८, ५१, ४
 यस्मा ऊमासो अमृता १, १६६, ३
 यस्मादिन्द्राद् बृहतः २, १६, २
 यस्मादते न सिध्यति १, १८, ७
 यस्माद्रेजन्त कृष्यः ८, १०३, ३; साम. १५१६
 यस्मान्न ऋते विजयन्ते २, १२, ९; अथर्व. २०, ३४, ९
 यस्मिन्देवा मन्मनि १०, १२, ८; अथर्व. १८, १, ३६
 यस्मिन्देवा विदये १०, १२, ७; अथर्व. १८, १, ३५
 यस्मिन्नास ऋषभासः १०, ९१, १४; वा. य. २०, ७८;
 तै. ब्रा. १, ४, २, २
 यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति ८, १६, २; अथर्व. २०, ४४, २
 यस्मिन्वयं दधिसा १०, ४२, ६; अथर्व. २०, ८९, ६
 यस्मिन्विश्वे अघि श्रियो ८, ९२, २०; साम. ७२३; अथर्व.
 २०, ११०, २
 यस्मिन्विश्वानि काव्या चक्रे ८, ४१, ६
 यस्मिन्विश्वानि भुवनानि ७, १०१, ४
 यस्मिन्विश्वार्धर्षणयः ८, २, ३३
 यस्मिन्वृक्षे मध्वदः सुपर्णा १, १६४, २२; अथर्व. ९, ९, २१
 यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे १०, १३५, १; तै. आ. ६, ५, ३

यस्यै त्वं वसो दानाय मंहसे ८, ५२, ६
यस्यै त्वं वसो दानाय शिक्षसि ८, ५१, ६
यस्यै त्वं सुकृते जातवेदः ५, ४, ११; तै. सं. १, ४, ४६, १
यस्यै त्वं सुद्रविणो १, ९४, १५; नि. ११, २४
यस्यै त्वमायजसे १, ९४, २; नि. ४, २५
यस्यै त्वं मघवन्निन्द्र ८, ५२, ८
यस्यै धायुरदधा मर्त्याय ३, ३०, ७
यस्यै पुत्रासो अदितेः १०, १८५, ३; वा. य. ३, ३३
यस्य गा अन्तरश्मनो ६, ४३, ३
यस्य गावावरुषा ६, २७, ७
यस्य तीव्रसुतं मदं ६, ४३, २
यस्य ते अग्ने अन्ये अमय ८, १९, ३३
यस्य ते शुक्लवत्पयः ९, ६६, ३०
यस्य ते नू चिदादिशं ८, ९३, ११
यस्य ते पीत्वा वृषभो ९, १०८, २; साम. ६९३
यस्य ते पृषन्सख्ये १, १३८, ३
यस्य ते मघं रसं ९, ६५, १५
यस्य ते महिना महः ८, ६८, ३; साम. १७७३
यस्य ते विश्वमानुषो ८, ४५, ४२; साम. १०७१, अथर्व.
२०, ४३, ३
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना १०, ३७, ९
यस्य ते स्वादु सख्यं ८, ६८, ११
यस्य त्यच्छन्वरं मदे ६, ४३, १; साम. ३९२
यस्य ह्यत्ते महिमानं १०, ११२, ४
यस्य त्यन्महिषं वाताप्यम् १०, २६, २
यस्य त्रिधात्ववृत्तं ८, १०२, १४; साम. १५७१
यस्य त्री पूर्णा मधुना १, १५४, ४
यस्य त्वमग्ने अध्वरम् ४, २, १०
यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु ८, ५२, ४
यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय ८, १९, १०
यस्य दूतो असि क्षये १, ७४, ४
यस्य षावापृथिवी पौत्स्यं १, १०१, ३
यस्य द्विर्हंसो बृहत् ८, १५, २; अथर्व. २०, ६१, ५; ६२, ९
यस्य न इन्द्रः पित्राद्यस्य ९, १०८, १४; साम. १०९७
यस्य प्रयाणमन्वन्य ५, ८१, ३; वा. य. ११, ६; तै. सं.
४, १, १, २
यस्य प्रस्वादसो गिर १०, ३३, ६
यस्य मन्दानो अन्धसो ६, ४३, ४
यस्य मा परुषाः शतं ५, २७, ५
यस्य मा हरितो रथे १०, ३३, ५
यस्य वर्णं मधुसुतं ९, ६५, ८

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो ८, २०, १६
यस्य वायोरिव द्रवत् ६, ४५, ३२
यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च १, १७६, ३
यस्य विश्वानि हस्तयोरुक्षुः ६, ४५, ८
यस्य व्रते पृथिवी नक्षमीति ५, ८३, ५
यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनासः ७, ६, ६
यस्य शश्वत्पिवाँ इन्द्र १०, ११२, ५
यस्य श्रवो रोदसी ७, १८, २४
यस्य श्वेता विचक्षणा ८, ४१, ९
यस्य संख्ये न वृण्वते १, ५, ४; अथर्व. २०, ६९, २
यस्या अनन्तो अहृतः ६, ६१, ८
यस्याग्निर्वपुर्गृहे ८, १९, ११
यस्याजस्रं शवसा १, १००, १४
यस्याजुषस्त्रमस्त्रिनः ८, ७५, १४; तै. सं. २, ६, ११, ३
यस्या देवा उपस्थे व्रता ८, ९४, २
यस्यानक्षा दुहिता १०, २७, ११
यस्यानासः सूर्यस्येव यामः १, १००, २
यस्यानूना गभीरा ८, १६, ४
यस्यामितानि वीर्या ८, २४, २१; अथर्व. २०, ६५, ३
यस्यायं विश्व आयो ८, ५१, ९; साम. १६०९; वा. य. ३३, ८२
यस्या रुशन्तो अर्चयः १, ४८, १३
यस्यावधीत्पितरं ५, ३४, ४
यस्याश्वासः प्रदिशि २, १२, ७; अथर्व. २०, ३४, ७
यस्येक्ष्वाकुरूप व्रते १०, ६०, ४
यस्येमे हिमवन्तो १०, १२१, ४; अथर्व. ४, २, ५; वा. य.
२५, १२; तै. सं. ४, १, ८, ४
यस्यौषधीः प्रसर्पथा १०, ९७, १२; वा. य. १२, ८६
या आपो दिव्या उत वा ७, ४९, २
या इन्द्र प्रस्वस्वासा ८, ६, २०
या इन्द्र भुज आभरः ८, ९७, १; साम. २५४; अथर्व.
२०, ५५, २
या ओषधीः पूर्वा जाताः १०, ९७, १; वा. य. १२, ७५;
तै. सं. ४, २, ६, १; नि. ९, २८
या ओषधीः सोमराज्ञीर्बह्वीः १०, ९७, १८; अथर्व.
६, ९६, १; वा. य. १२, ९२; तै. सं. ४, २, ६, ४
या ओषधीः सोमराज्ञीर्विष्टिताः १०, ९७, १९; वा. य.
१२, ९३; तै. सं. ४, २, ६, ४
याः प्रवतो निवता ७, ५०, ४
याः फलिनीया १०, ९७, १५; वा. य. १२, ८९; तै. सं.
४, २, ६, ४
याः सरूपा विरूपाः १०, १६९, २; तै. सं. ७, ४, १७, १

याः सूर्यो रश्मिभिराततान ७, ४७, ४
 या गुद्गूर्या सिनीवाली २, ३२, ८
 या गोमतीरूपसः सर्ववीरा १, १३३, १८
 या गौर्वर्तनिं पर्येति १०, ६५, ६
 या जामयो वृष्ण इच्छन्ति ३, ५७, ३
 या त ऊतिरमित्रहन् ६, ४५, १४
 या त ऊतिरवमा ६, ३५, १
 या तं च्छर्दिष्णा उत नः परः ८, ९, ११; अथर्व
 २०, १४१, १
 याति देवः प्रवता १, ३५, ३
 या ते अग्ने पर्वतस्येव ३, ५७, ६
 या ते अष्टा गोओपशा ६, ५३, ९
 या ते काकुत्सुकता यावरि ६, ४१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 यां ते जिह्वा मधुमती ३, ५७, ५
 या ते दिद्युदवसृष्टा ७, ४६, ३; नि. १०, ७
 या ते धामानि दिवि १, ९१, ४; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, २
 या ते धामानि परमाणि १०, ८१, ५; वा. य. १७, २१;
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 या ते धामानि हविषा १, ९१, १९; वा. य. ४, ३७; तै. सं.
 १, २, १०, १
 या ते भीमान्यायुधा ९, ६१, ३०; साम. ७८०
 या दम्पती समनसा ८, ३१, ५
 या दस्त्रा सिन्धुमातरा १, ४६, २; साम. १७२९
 यादगं व ददशे तादगुच्यते ५, ४४, ६
 या देवेषु तन्वमैरयन्त १०, १६९, ३; तै. सं. ७, ४, १७, १
 याद्राध्यं वरुणो २, ३८, ८
 या धर्तारा रजसो रोचनस्यो ५, ६९, ४
 या धारयन्त देवाः ७, ६६, २; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
 या नः पीपरदक्षिना १, ४६, ६
 याँ आभजो मरुत ३, ३५, ९
 यानि स्थानानि अश्विना ७, ७०, ३
 यानीन्द्राग्नी चक्रधुरीण्या १, १०८, ५
 या नु श्वताववो दिव ८, ४०, ८
 यां त्वा दिवो दुहितवर्धय ७, ७७, ६
 यात्राये मर्तान्सुपूरो १, ७३, ८
 यान्वो नरो देवयन्तो ३, ८, ६
 या वृतनासु दुष्टरा ५, ८६, २
 याभिः कण्वमभिष्टिभिः १, ४७, ५
 याभिः कण्वं मेधातिथि ८, ८, २०
 याभिः कुत्समाजुनेयं १, ११२, २३
 क्र० ११९

याभिः कृशानुमसने १, ११२, २१
 याभिः पक्थमवथो ८, २२, १०
 याभिः पठर्वा जठरस्य १, ११२, १७
 याभिः पक्षीर्विमदाय १, ११२, १९
 याभिः पग्जिमा तनयस्य १, ११२, ४
 याभिः शचीभिर्वृषणा १, ११२, ८
 याभिः शचीभिश्चमसां ३, ६०, २
 याभिः शताती भवथो १, ११२, २०
 याभिः शुचन्ति धनसां १, ११२, ७
 याभिः सिन्धुमवथ याभि ८, २०, २४
 याभिः सिन्धु मधुमन्तं १, ११२, ९
 याभिः सुदानू औशिजाय १, ११२, ११
 याभिः सूर्य परियाथः १, ११२, १३
 याभिः सोमो मोदते १०, ३०, ५
 याभिरंगिरो मनसा १, ११२, १८
 याभिरन्तकं जसमानम् १, ११२, ६
 याभिर्नरं गोषुयुधं १, ११२, २२
 याभिर्नरा त्रसदस्युं ८, ८, २१
 याभिर्नरा शयवे याभिः १, ११२, १६
 याभिर्मद्रामनिथिक्वं १, ११२, १४
 याभिर्वज्र विपिपानं १, ११२, १५
 याभिर्विष्पला धनसां १, ११२, १०
 याभीरसां क्षोदसो १, ११२, १२
 याभी रंभं निवृत्तं १, ११२, ५
 यामं येष्ठाः शुभाशोभिष्ठाः ७, ५६, ६
 यामथर्वा मनुष्यता १, ८०, १६; नि. १२, ३४
 यां पूषन्ब्रह्मचोदनीम् ६, ५३, ८
 यां मे धियं मरुत १०, ६४, १२
 या रुचो जातवेदसो १०, १८८, ३
 या वः शर्म १, ८५, १२; तै. सं. १, ५, ११, ५; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ६
 यावत्तरस्तनो ७, ९१, ४
 यावदिदं भुवनं विश्व १, १०८, २
 यावन्मातरमुषसो १०, ८८, १९; नि. ७, ३१
 यावयद्द्वेषस त्वा ४, ५२, ४
 यावयद्द्वेषा क्रतुपा क्रतेजाः १, ११३, १२
 यावया वृक्यं वृकं १०, १२७, ६
 या वां शतं नियुतो याः ७, ९१, ६
 या वां सन्ति पुरुषपृहः (०। अस्मं ता) ४, ४७, ४
 या वां सन्ति पुरुषपृहः (०। इन्द्रावतो) ६, ६०, ८;
 साम. ९९२

या वां कक्षा मधुमति १, २२, ३; वा. य. ७, ११; तै.सं.
१, ४, ६, १
या वा ते सन्ति दाक्षिणे ७, ३, ८
यावित्था श्लोकमादिव १, ९२, १७; साम. १७३६
या विश्वासां जनितारा ६, ६९, २
या वीर्याणि प्रथमानि १०, ११३, ७
या वृत्रहा परावति ८, ४५, २५
या वो भेषजा मरुतः २, ३३, १३
या वो माया अभिद्रुहे २, २७, १६
या शर्धांय मारुताय ६, ४८, १०
याश्चेदं उपमृष्टवन्ति १०, ९७, २१; वा. य. १२, ९४; तै. सं.
४, २, ६, ५
यासां राजा वरुणो याति ७, ४९, ३; अथर्व. १, ३३, २;
तै. सं. ५, ६, १, १
यासां तिस्रः पंचाशतो १, १३३, ४
यासि कुत्सेन सरथं ४, १६, ११; नि. ५, १५
या सुजूर्णिः श्रेणिः सुजे १०, ९५, ६
या सुनीधे शौचद्रथे ५, ७९, २; साम. १७४१
या सुबाहुः सांगुरिः २, ३२, ७; अथर्व. ७, ४६, २; तै.सं.
३, १, ११, ४
या सुरथा रथीतमोभा १, २२, २
यासु राजा वरुणो यासु ५, ४९, ७
यास्ते धारा मधुच्युतो ९, ६२, ७; साम. २७९
यास्ते पूषन्नावो ६, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ५
यास्ते प्रजा अमृतस्य १, ४३, ९
यास्ते राके सुमतयः २, ३२, ५; अथर्व. ७, ४८, २; तै. सं.
३, ३, ११, ५
युक्ते अस्तु दक्षिण १, ८२, ५
युक्ता मातासीदुरि दक्षिणाया १, १६४, ९; अथर्व. ९, ९, ९
युक्तो ह यद्वां तौग्न्याय १, १५८, ३
युक्त्वा हि केशिना हरी १, १०, ३; साम. १३४६; वा. य. ८, ३४
युक्त्वा हि त्वं रथासहा ८, २६, २०
युक्त्वा हि देवहूतमाँ अश्वौ ८, ७५, १; वा. य. १३, ३७;
३३, ४; तै. सं. २, ६, ११, १
युक्त्वा हि वाजिनीवती १, ९२, १५; साम. १७३३
युक्त्वा हि वृत्रहन्तम ८, ३, १७; साम. ३०१
युक्त्वा हारुपी रथे १, १४, १२
युगेयुगे विदध्यं गृणद्भ्यः ६, ८, ५
युद्ध्वं हारुपी रथे ५, ५६, ६
युजं हि मामकृथा आदिदि ५, ३०, ८
युजा कर्माणि जनयन् १०, ५५, ८

युजानो अश्वा वातस्य १०, २२, ४
युजानो हरिता रथे ६, ४७, १९
युजे रथं गवेषणं हरिभ्यां ७, २३, ३; अथर्व. २०, १२, ३;
तै. ब्रा. २, ४, १, ३
युजे वां ब्रह्म पूर्व्य १०, १३, १; अथर्व. १८, ३, ३९; वा. य.
११, ५; तै. सं. ४, १, १, २
युजते मन उत युजते धियः ५, ८१, १; वा. य. ५, १४;
११, ४; ३७, २; तै. सं. १, २, १३, १; ४, १, १, १;
तै. आ. ४, २, १
युजन्ति ब्रह्मरूप १, ६, १; साम. १४६८; अथर्व. २०, २६, ४;
४७, १०; ६९, ९; वा. य. २३, ५; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजन्ति हरी हविरस्य ८, ९८, ९; साम. ७१२; अथर्व.
२०, १००, ३
युजन्त्यस्य काम्या १, ६, २; साम. १४६९; अथर्व. २०, २६, ५;
४७, ११; ६९, १०; वा. य. २३, ६; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजाथां रासभं रथे ८, ८५, ७; वा. य. ११, १३
युधा युधमुप वेदेवि १, ५३, ७; अथर्व. २०, २१, ७
युधेन्द्रो मङ्गा वरिवश्चकार ३, ३४, ७; अथर्व. २०, ११, ७
युधम सन्तमनर्वाणं ८, २२, ८; साम. १६४३
युधमस्य ते वृषभस्य ३, ४६, १
युधमो अनर्वा खजकृत्सम ७, २०, ३
युनक्त सीरा वि युगा १०, १०१, ३; अथर्व. ३, १७, २;
वा. य. १२, ६८; तै. सं. ४, २, ५, ५; नि. ५, २८
युनक्ति ते ब्रह्मणा १, ८२, ६
युयूतः सवयसा १, १४४, ३
युयोता शरुमस्सदाँ ८, १८, ११
युयोप नाभिरुपरस्यायो १, १०४, ४
युवं रथेन विमदाय १०, ३९, ७
युवं रेभं परिपूतेरुह्यथः १, ११९, ६
युवं वन्दनं निर्ऋतं जरण्यया १, ११९, ७
युवं वरो सुषाम्णे ८, २६, २
युवं वस्त्राणि पीवसा १, १५२, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ६
युवं विप्रस्य जरणां १०, ३९, ८
युवं शक्रा मायाविना १०, २४, ४
युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं १, ११७, ८; नि. ६, ६
युवं श्रियमश्विना देवताता ४, ४४, २; अथर्व. २०, १४३, २
युवं श्रीभिर्दशताभिः ६, ६३, ६
युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजुतं १, ११८, ९
युवं श्वेतं पेदवेऽश्विना १०, ३९, १०
युवं सुराममश्विना १०, १३१, ४; अथर्व. २०, १२५, ४;
वा. य. १०, ३३; २०, ७६; तै. ब्रा. १, ४, २, १

युवं ह कृशं युवमश्विना १०, ४०, ८
 युवं ह गर्भं जगतीषु १, १५७, ५
 युवं ह घर्मं मधुमन्तमन्त्रये १, १८०, ४
 युवं ह भुज्यं युवमश्विना १०, ४०, ७
 युवं ह रेभं वृषणा १०, ३९, ९
 युवं ह स्थो भिषजा १, १५७, ६
 युवं हि ष्मा पुरुभुजेममेधतुं ८, ८६, ३
 युवं हि स्थः स्वर्पती ९, १९, २; साम. १००१
 युवं ह्यप्तराजाव सीदतं १०, १३२, ७
 युवं ह्यास्तं महो रन्युवं १, १२०, ७
 युवं कण्वाय नासत्या ८, ५, २३
 युवं कवी छः पर्यश्विनारयं १०, ४०, ६
 युवं चित्रं ददधुर्भोजनं ७, ७४, २; साम. ७५४
 युवं च्यवानं सनयं १०, ३९, ४; नि. ४, १९
 युवं च्यवानं जरसो मुमुक्तं ७, ७१, ५
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं १, ११७, १३
 युवं तमिन्द्रापर्वता १, १३२, ६; वा.य. ८, ५३
 युवं तासां दिव्यस्य १, ११२, ३
 युवं तुमाय पूर्व्येभिरेवैः १, ११७, १४
 युवं दक्षं धृतव्रता १, १५, ६
 युवं देवा ऋतुना ८, ५७, १
 युवं धेनुं शयवे १, ११८, ८
 युवं नरा स्तुवते कृष्ण्याय १, ११७, ७
 युवं नरा स्तुवते पञ्जियाय १, ११६, ७
 युवं नो येषु वरुणा ५, ६४, ६
 युवमत्यस्याव नक्षयो १, १८०, २
 युवमन्त्रयेऽवनीताय तप्तं १, ११८, ७
 युवमेतं चक्रथुः सिंधुषु ङ्गं १, १८२, ५
 युवमेतानि दिवि १, ९३, ५; तै. सं. २, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ५, ७, २
 युवं पय उस्त्रियायामधत्त १, १८०, ३
 युवं पेदवे पुरुवारमश्विना १, ११९, १०
 युवं प्रतनस्य साधथो महो यत् ३, ३८, ९
 युवं भुज्यं समुद्र आ १०, १४३, ५
 युवं भुज्युमवविद्धं समुद्र ७, ६९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८
 युवं भुज्यं सुरमाणं १, ११९, ४
 युवं मित्रेभं जनं ५, ६५, ६
 युवं मृगं जागृवांसं ८, ५, ३६
 युवां यज्ञैः प्रथमा १, १५१, ८
 युवां स्तोमेभिर्देवयन्तो १, १३९, ३
 युवां ह घोषा पर्यश्विनायती १०, ४०, ५

युवां हवन्त उभयास ७, ८३, ६
 युवाकु हि शचीनां १, १७, ४
 युवां गोतमः पुरुमीळ्हो १, १८३, ५
 युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु १, १८०, ८
 युवादत्तस्य धिष्ण्या ८, २६, १२
 युवानं विष्पतिं कविं ८, ४४, २६
 युवाना पितरा पुनः १, २०, ४
 युवानो रुद्रा भजरा १, ६४, ३
 युवां देवास्त्रय ८, ५७, २
 युवां नरा पश्यमानास ७, ८३, १
 युवाभ्यां वाजिनीवसु ८, ५, ३
 युवाभ्यां देवी धिषणा १, १०९, ४
 युवाभ्यां मित्रावरुणोपमां ५, ६४, ४
 युवामिद्धयवसे पूर्व्याय ४, ४१, ७
 युवामिधुसु पृतनासु ७, ८२, ४
 युवामिन्द्राग्नी वसुनो १, १०९, ५
 युवां पूर्ववाश्विना १, १८१, ९
 युवां मृगेव वारणा १०, ४०, ४
 युवा स मारुतो गणः ५, ६१, १३
 युवा सुवासाः परिवीत ३, ८, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
 युवो श्रियं परि योषावृणीत ७, ६९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८;
 नि. ६, ४
 युवो राजांसि सुयमासो १, १८०, १
 युवोरन्निश्चिकेतति ५, ७३, ६
 युवो रथस्य परि चक्रमीयते ८, २२, ४
 युवोरश्विना वपुषे युवा युजं १, ११९, ५
 युवो राष्ट्रं बृहदिन्वतिद्यौः ७, ८४, २
 युवोरुषा अनु श्रियं १, ४६, १४
 युवोरुषू रथं हुवे ८, २६, १
 युवोर्कृतं रोदसी ३, ५४, ३
 युवोर्दानाय सुभरा १, ११२, २
 युवोर्यदि सख्यायास्मे १०, ६१, २५
 युवोर्हि मातादितिः १०, १३२, ६
 युष्माकं स्मा रथां अनु ५, ५३, ५
 युष्माकं देवा अवसाहनि ७, ५९, २
 युष्माकं बुध्ने अपां १०, ७७, ४
 युष्मादत्तस्य मरुतो विचेत ५, ५४, १३
 युष्माँ उ नक्तं ८, ७, ६
 युष्मे देवा अपि ष्मसि ८, ४७, ८
 युष्मेषितो मरुतो १, ३९, ८
 युष्मोतो विप्रो मरुतः ७, ५८, ४

यून ऊ पु नविष्ठया ८, २०, १९
यूपवस्मा उत ये १, १६२, ६; वा. य. २५, २९; तै. सं. ४, ६, ८ २
यूयं रयिं मरुत ५, ५४, १४
यूयं राजानः कश्चिचर्षणी ८ १९, ३५
यूयं राजानमियं जनाय ५, ५८, ४
यूयं विश्व परि पाथ १०, १२६ ४
यूयं ह रत्नं मघवसु धत्थ ७, ३७, २
यूयं हि दवीकृत्युगिभरथैः ४, ५१, ५
यूयं हि द्या सुदानव (०। अधा चिद्) ८, ८३, ९
यूयं हि द्या सुदानव (०। कर्ता) ६, ५१, १५
यूयं हि द्या सुदानवो रुद्रा ८, ७, १२
यूयं गावो मेदयथा कुशं ६, २८, ६; अथर्व. ४, २१, ६;
तै. ब्रा. २, ८, ८, १२
यूयं तत्सत्यशवस १, ८६, ९
यूयं देवाः प्रमतिर्यूय २, २९, २
यूयं धूर्षु प्रयुजो न १०, ७७, ५
यूयं न उग्रा मरुतः १, १६६, ६; ६, ३०
यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यः ४, ३६, ८
यूयमस्मान्नयत वस्यो ५, ५५, १०
यूयं मर्तं विपन्यवः ५, ६१, १५
ये अस्या ये अङ्गुर्याः १, १९१, ७
ये अग्नयो न शोभुचक्षिधाना ६, ६६, २
ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा १०, १५, १४; अथर्व.
१८, २, ३५; वा. य. १९, ६०
ये अग्नेः परि जज्ञिरे १०, ६२, ६
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः ५, १०, ४
ये अग्ने नेरयन्ति ते ५, २०, २
ये अजिषु ये वाशीषु ५, ५३, ४
ये अवाचस्तौ १, १६४, १९; अथर्व. ९, ९, १९
ये अश्विना ये पितरा ४, ३४, ९
ये के च उमा महिनो ६, ५२, १५
ये गव्यता मनसा शत्रुमाद ६, ४६, १०; अथर्व. २०, ८३, २
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं ४, ३४, १०
ये च पूर्व ऋषयो ये ७, २२, ९
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते ५, ३१, १३
ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः ८, २०, १८
ये चित्पूर्वं ऋतसाप १०, १५४, ४. अथर्व. १८, २, १५
ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वे १, ४८, १४
ये चिद्धि पूर्व ऋतसाप १, १७९, २
ये चिद्धि मृत्युबन्धव ८, १८, २२

ये चेह पितरो ये च १०, १५, १३; वा. य. १९, ६७
ये तातृषुर्देवत्रा १०, १५, ९; अथर्व. १८, ३, ४७;
तै. ब्रा. २, ६, १६, २; नि. ६, १४
ये ते त्रिरहन्सवितः ४, ५४, ६
ये ते पन्थाः सवितः पूर्वार्धः १, ३५, ११; वा. य. ३४, २७;
तै. सं. ७, ५, २४, १
ये ते पवित्रमूर्धयो ९, ६१, ५; साम. ७८८
ये ते विप्र ब्रह्मकृतः १०, ५०, ७
ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र १ १७७, २
ये ते शुक्रामः शुचयः शुचि ६, ६, ४
ये ते शुष्मं ये तत्रिषीमवर्धन् ३, ३२, ३
यं ते सन्ति दशम्विनः ८, १, ९
ये ते सरस्य ऊर्ध्वयो ७, ९६, ५; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १०, २४
ये त्रिंशति त्रयस्परो ८, २८, १
ये त्वा देवोस्त्रिकं मन्ये १, १९०, ५; नि. ४, २५
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुः ८, ६, १२; साम. १५०२; अथर्व.
२०, ११५, ३
ये त्वाहिहत्ये मघवन् ३, ४७, ४; वा. य. ३३, ६३; तै. ब्रा.
३, २०
ये देवानां यज्ञिया यज्ञिया ७, ३५, १५; अथर्व. १९, ११, ५
ये देवास इह स्थन विश्वे ८, ३०, ४
ये देवासो अभवता सुकृत्या ४, ३५, ८
ये देवासो दिव्येकादश १, १३९, ११; वा. य. ७, १९;
तै. सं. १, ४, १०, १
ये द्रप्सा इव रोदसी ८, ७, १६
ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासो १०, १५, ८, अथर्व. १८, ३, ४६;
वा. य. १९, ५१
ये नः सपत्ना अप ते १०, १२८, ९; अथर्व. ५, ३, १०;
वा. य. ३४, ४६; तै. सं. ४, ७, १४, ४
येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा ८ १९, १६
येन ज्योतीष्यायवे ८ १५, ५; साम. ८८१; अथर्व. २०, ६१, २
येन तोकाय तनयाय धान्यं ५, ५३, १३
येन दीर्घं मरुतः १, १६६, १४
येन द्यौरुमा पृथिवी १०, १२१, ५; अथर्व. ४, २, ४;
वा. य. ३२, ६; तै. सं. ४, १, ८, ५
येन मानासश्चितयन्त उक्ताः १, १७१, ५
येन वंसाम पृतनासु शर्धतः ८, ६०, १२
येन वृद्धो न शवसा ६, ४४, ३
येन मिन्धुं महीरपो ८, १२, ३; अथर्व. २०, ६३, ९
येन सूर्यं ज्योतिषा १०, ३७, ४
ये नाकस्याधि रोचने १, १९, ६

येना दशवमग्रिगुं ८, १२, २; अथर्व. २०, ६३, ८
 येना नवगवो दध्यङ्कु २, १०८, ४; साम. ९३९
 येना पावक चक्षसा १, ५०, ६; साम. ६३७; अथर्व.
 १३, २, २१; २०, ४७, १८; वा. य. ३३, ३२;
 नि. १२, २२-२५

येनाव तुर्वशं यहुं ८, ७, १८
 येना समुद्रमसृजो ८, ३, १०; अथर्व. २०, ९, ४; ४९, ७
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० ... असपत्नः ।) १०, १७४, ४
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० असपत्नः ।) १०, १५९, ४
 येनेमा विश्वा च्यवना २, १२, ४; अथर्व. २०, ३४, ४
 ये पाकशंसं विहरन्त एवैः ७, १०४, ९; अथर्व. ८, ४, ९
 ये पातयन्ते अजमभिर्गिरी ८, ४६, १८
 ये पायवो मामतेयं १, १४७, ३; ४, ४, १३; तै. सं.
 १. २, १४, ५

ये पृथतीभिर्कृष्टिभिः १, ३७, २
 येभिः सूर्यमुषसं भन्दसानः ६, १७, ५
 येभिस्त्रिभिः परावतो ८, ५, ८
 येभ्यो माता मधुमत् १०, ६३, ३
 येभ्यो होत्रां प्रथमां १०, ६३, ७
 ये महो रजसो विदुः १, १९, ३
 ये मूर्धानः क्षितीनां ८, ६७, १३
 ये मे पञ्चाशतं ददुः ५, १८, ५; तै. ब्रा. २, ७, ५, २
 ये यजन्ना य ईद्व्याः १, १४, ८
 ये यज्ञेन दक्षिण्या समक्ताः १०, ६२, १
 ये युध्यन्ते प्रधनेषु १०, १५४, ३; अथर्व. १८, २, १७;
 तै. आ. ६, ३, २
 ये राधांसि ददत्यङ्ग्या ७, १६, १०
 ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं १०, ८५, ३१; अथर्व. १४, २, १०
 ये वाजिनं परिपश्यन्ति १, १६२, १२; वा. य. २५, ३५;
 तै. सं. ४, ६, ९, १

ये वा दंवांस्यश्विना ८, ९, ३; अथर्व. २०, १३९, ३
 ये वायव इन्द्रमादनास ७, ९२, ४
 ये वायुधन्त पार्थिवा ५, ५२, ७
 ये वृक्षणासो अधि क्षमि ३, ८, ७
 ये शुभ्रा घोरवर्षसः १, १९, ५
 येषां श्रियाधि रोदसी ५, ६१, १२
 येषामज्मेषु पृथिवी १, ३७, ८
 येषामर्णो न सप्रथो ८, २०, १३
 येषामाबाध ऋमिय ८, २३, ३
 येषामिळा घृतहस्ता ७, १६, ८
 ये सत्यासो हविरदो १०, १५, १०; अथर्व. १८, ३, ४८

ये सवितुः सत्यसवस्य १०, ३६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 ये सोमासः परावति (०।ये वादः) ९, ६५, २२; साम. ११६३
 ये सोमासः परावति (०। सवांस्तौ) ८, ९३, ६; अथर्व.
 २०, ११२, ३

ये स्तोतृभ्यो गोअग्राम् २, १, १६; २, १३
 ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते १०, ३६, १०
 ये ह त्वे ते सहमाना ४, ६, १०
 ये हरी मेघयोक्था मदन्तः ४, ३३, १०
 यो अग्निं हव्यदातिभिः ८, १९, १३
 यो अग्निः कव्यवाहनः १०, १६, ११; वा. य. १९, ६५
 यो अग्निः कव्यात्प्रविवेश १०, १६, १०; अथर्व. १२, २, ७
 यो अग्निः ससमानुषः ८, ३९, ८
 यो अग्निं तन्वो दमे ८, ४४, १५
 यो अग्निं देववीतये १, १२, ९; साम. ८४६
 यो अग्नीषोमा हविषा १, ९३, ८; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 यो अत्य इव मृज्यते ९, ४३, १
 यो अदधाज्ज्योतिषि १०, ५४, ६
 यो अद्विभिर्प्रथमजा कृता ६, ७३, १; अथर्व. २०, ९०, १
 यो अश्वरेषु शन्तम १, ७७, २
 यो अनिधमो दीदयत् १०, ३०, ४; अथर्व. १४, १, ३७;
 नि. १०, १९

यो अपाचीने तमसि ७, ६, ४
 यो अप्सु चन्द्रमा इव ८, ८२, ८
 यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन २, ३५, ८
 यो अयों मर्तभोजनं १, ८१, ६
 यो अश्वस्य दधिक्काणो ४, ३९, ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपति १, १०१, ४; नि. ५, १५
 यो अश्वेभिर्वहते ८, ४६, २६
 यो अस्मा अन्नं तृषु १०, ७९, ५
 यो अस्मै ब्रंस उत वाय ५, ३४, ३; नि. ६, १९
 यो अस्मै हविषाविधन् ६, ५४, ४
 यो अस्मै हव्यदातिभिः ८, २३, २१
 यो अस्मै हव्यैर्धृत २, २६, ४
 यो अस्व पारे रजसः १०, १८७, ५; अथर्व. ६, ३४, ५
 योगक्षेमं व आदायाहं १०, १६६, ५
 यो गर्भमोषघीनां ७, १०२, २; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६;
 तै. आ. १, २९, १
 यो गृणतामिदासिथापिः ६, ४५, १७
 योगे-योगे तवस्तरं १, ३०, ७; साम. १६३; ७४३; अथर्व.
 २०, २६, १; वा. य. ११, १४; तै. सं. ४, १, २, १
 यो जनान्महिषां इवा १०, ६०, ३

यो जागार तमृचः ५, ४४, १४; साम. १८२६
 यो जात एव प्रथमो २, १२, १; अथर्व. २०, ३४, १;
 तै. सं. १. ७, १३, २; नि. ३, २१; १०, १०
 यो जिनाति न जीयते ९, ५५, ४; साम. ९७८
 यो दग्नेभिर्हव्यो यश्च १०, ३८, ४
 यो दुष्टरो विश्ववारः श्रवाय्य ८, ४६, ९
 यो देवो देवतमो ४, २२, ३
 यो देहो अनमयद्वधत्तैः ७, ६, ५; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
 योद्धासि क्त्वा शवसो ८, ८८, ४
 यो धर्ता भुवनानां ८, ४१, ५
 यो धारया पावकया ९, १०१, २; साम. ६९८
 यो घृषितो योऽवृतो ८, ३३, ६
 यो न आगो अग्नेनो भराति ५, ३, ७
 यो न इदमिदं पुरा ८, २१, ९; साम. ४००; अथर्व.
 २०, १४, ३; ६२, ३
 यो न इन्दुः पितरो ह्यसुपीतः ८, ४८, १२
 यो न इन्द्राभितो जनो १०, १३३, ४
 यो न इन्द्राभिदासति १०, १३३, ५; अथर्व. ६, ६, ३
 यो नः कश्चिद्रिक्षति ८, १८, १३
 यो नः पिता जनिता यो १०, ८२, ३; अथर्व. २. १, ३;
 वा. य. १७, २७; तै. सं. ४, ६, २, १; तै. आ.
 १०, १, ४
 यो नः पूषन्नघो वृकः १, ४२, २
 यो नः शश्वत्पुराविथा ८, ८०, २
 यो नः सनुत्य उत २, ३०, ९
 यो नः सनुत्यो अभिदासद् ६, ५, ४
 यो नः स्त्रो अरणो यश्च ६, ७५, १९; साम. १८७२
 यो नम्त्वान्यनमन् २, २४, २
 यो नार्मरं सहवसुं २, १३, ८
 योनिमेक आ ससाद ८, २९, २
 योनिष्ट इन्द्र निषदे १, १०४, १; नि. १, १७
 योनिष्ट इन्द्र सवने ७, २४, १; साम. ३१४
 यो नो अग्ने अररिवां १, १४७, ४
 यो नो अग्ने दुरेव आ ६, १६, ३१
 यो नो अग्नेऽभिदासति १, ७९, ११
 यो नो दाता वसूनां ८, ५१, ५
 यो नो दाता स नः पिता ८, ५२, ५
 यो नो दास आर्यो वा १०, ३८, ३
 यो नो देवः परावतः ८, १२, ६
 यो नो मरुतो अभि दुर्हणायुः ७, ५९, ८; अथर्व. ७, ७७, २;
 तै. सं. ४, ३, १३, ३

यो नो मरुतो वृकताति २, ३४, ९
 यो नो रसं दिप्सति पित्वो ७, १०४, १०; अथर्व. ८, ४, १०
 यो ब्रह्मणे सुमतिमायजाते ७, ६०, ११
 यो भानुभिर्विभावा १०, ६, २
 यो भूयिष्ठं नासत्याभ्यां ५, ७७, ४
 यो भोजनं च दयसे २, १३, ६
 यो म इति प्रवोचति ५, २७, ४
 यो म इमं चिदु त्मना ८, ४६, २७
 यो मर्त्येष्वमृत कृतावा ४, २, १
 यो मा पाकेन मनसा चरन्तं ७, १०४, ८; अथर्व. ८, ४, ८
 यो मायातुं यातुधानेत्याह ७, १०४, १६; अथर्व. ८, ४, १६
 यो मित्राय वरुणायाविधज् १, १३६, ५
 यो मृळयाति चक्रुषे चिदा ७, ८७, ७
 यो मे धेनूनां शतं ५, ६१, १०
 यो मे राजन्युज्यो वा २, २८, १०
 यो मे शता च विंशति च ५, २७, २
 यो मे हिरण्यसंदृशो ८, ५, ३८
 यो यजाति यजात इत् ८, ३१, १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनः १०, ५७, २; अथर्व. १३, १, ६०
 यो यज्ञो विश्वतस्तनुभिः १०, १३०, १
 यो रक्षांसि निजूर्वन्ति १०, १८७, ३; अथर्व. ६, ३४, २
 यो रजांसि विममे पार्थिवानि ६, ४९, १३
 यो रथस्य चोदिता २, १२, ६; अथर्व. २०, ३४, ६
 यो रथिवो रथिन्तमो ६, ४४, १; साम. ३५१
 यो राजस्य कृतनिभ्यो २, २७, १२
 यो राजा चर्षणीनां याता ८, ७०, १; साम. २७३; ९३३;
 अथर्व. २०, ९२, १६; १०५, ४
 यो रायो अवनिर्महान् (०। तमिन्द्रम्) ८, ३२, १३
 यो रायो अवनिर्महान् (०। तरुमा इन्द्राय) १, ४, १०
 अथर्व. २०, ६८, १०
 यो रेवान्यो अमीवहा १, १८, २; वा. य. ३, २९;
 नि. ३, २१
 यो रोहितौ वाजिनौ ५, ३६, ६
 यो वः शिवतमो रसः १०, ९, २; साम. १८३८; अथर्व.
 १, ५, २; वा. य. ११, ५१; ३६, १५; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ७, ४, १९, ४; तै. आ. ४, ४२, ४;
 १०, १, ११
 यो वः सुनोत्यभिपित्वे ४, ३५, ६
 यो वः सेनानीर्महतो १०, ३४, १२
 योऽवरे वृजने विश्वथाविभु २, २४, ११
 यो वर्धन ओषधीनां यो अपाः ७, १०१, २

यो वां यज्ञेभिरावृतो ८, २६, १३
 यो वां यज्ञैः शशमानो १, १५१, ७; नि. ६, ८
 यो वां यज्ञो नामत्या ७, ७०, ६
 यो वां राज्ञ्यश्विना ८, ७३, १३
 यो वां रथो नृपती अस्ति वो ७, ७१, ४
 यो वाघते ददाति सूनुरं १, ४०, ४
 यो वां गर्तं मनसा ७, ६४, ४
 यो वाचा विवाचो १०, २३, ५; अथर्व. २०, ७३, ६
 यो वां नासत्यावृषि ८, ८, १५
 यो वामश्विना मनसो १, ११७, २
 यो वामरुच्यचस्तमं ८, २६, १४
 यो वामजवे क्रमणाय ६, ७०, ३
 यो वां परिष्मा सुवृद् १०, ३९, १
 यो विश्वतः सुप्रतीकः १, ९४, ७; नि. ३, ११
 यो विश्वस्य जगतः १, १०१, ५
 यो विश्वा दयते वसु ८, १०३, ६; साम. ४४, १५८३
 यो विश्वान्यभि व्रता ८, ३२, २८
 यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पर्वद्) १०, १८७, ४;
 अथर्व. ६, ३४, ४
 यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पूषा) ३, ६२, ९
 यो वृत्राय स्निमन्ना २, ३०, २
 यो वेदिष्ठो अयथिषु ८, २, २४
 यो वो देवा वृत्स्तुना ६, ५२, ८
 यो वो वृताभ्यो अकृणोद् १०, ३०, ७
 यो व्यंसं जाह्नवाणेन १, १०१, २
 यो व्यतीरफाणयत् ८, ६२, १३; अथर्व. २०, ९२, १०
 यो हत्वाहिमरिणात् २, १२, ३; अथर्व. २०, ३४, ३
 यो ह वां मधुनो दतिः ८, ५, १२
 यो हव्यान्धैरयता मनुर्हितः ८, १९, २४
 यो ह स्व वां रथिरा ७, ६९, ५; तै. सं. २, ८, ७, ८
 यो होता सीध्रथमो १०, ८८, ४; नि. ५, ३
 यो ते श्वानौ यम रक्षितारौ १०, १४, ११; अथर्व. १८, २, १२;
 तै. आ. ६, ३, १
 रक्षा णो अग्ने तव ४, ३, १४
 रक्षा सु नो अररुषः ९, २९, ५
 रक्षोहर्ण वाजिनमा जिघर्षि १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, १;
 तै. सं. १, २, १४, ६
 रक्षोहा विश्वचर्षणिः ९, १, २; साम. ६९०; वा. य. २६, २६
 रणवः संदष्टौ पितुमात्र १०, ६४, ११
 रथं यान्तं कुह १०, ४०, १

रथं युञ्जते मरुतः शुभे ५, ६३, ५; तै. वा. २, ४, ५, ३;
 नि. ४, १९
 रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठां ४, ३३, ८
 रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसो ४, ३६, २
 रथं वामनुगायसं ८, ५, ३४
 रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्याभीशुम् ८, ५, २८
 रथं हिरण्यवन्धुरं इन्द्रवायू ४, ४६, ४
 रथं तु मारुतं वयं ५, ५६, ८; नि. ११, ५०
 रथवाहनं हविरस्य ६, ७५, ८; वा. य. २९, ४५; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 रथानां न येऽगाः १०, ७८, ४
 रथाय नावमुतनो १, १४०, १२
 रथिरासो हरयो ये ते अस्ति ८, ५०, ८
 रथीतमं कपर्दिनं ६, ५५, २
 रथीव कशयाश्वौ ५, ८३, ३
 रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः ६, ७५, ६; वा. य. २९, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ६, २; नि. ९, १६
 रथेन पृथुपाजसा ४, ४६, ५
 रथेष्ठायाध्वर्यवः ८, ४, १३
 रथो न यातः शिकभिः १, १४१, ८
 रथो यो वां त्रिवन्धुरो ८, २२, ५
 रदत्पथो वरुणः सूर्याय ७, ८७, १
 रपत्कविरिन्द्रार्कसातौ १, १७४, ७
 रपद्रन्धर्वीरण्या १०, ११, २; अथर्व. १८, १, १९
 रमध्वं मे वचसे सोम्याय ३, ३३, ५; नि. २, २५
 रथिं सुक्षत्रं स्वपत्यं १, ११६, १९
 रथिं दिवो दुहितरो ४, ५१, १०
 रथिं नश्चित्रमश्विनं ९, ४, १०; साम. १०५६
 रथिर्न चित्रा सूरौ १, ६६, १
 रथिर्न यः पितृवित्तो १, ७३, १
 ररे ह्वयं मतिभिर्यज्ञियानां ७, ३९, ६
 रश्मीरिव यच्छतमध्वरौ ८, ३५, २१
 रसं ते मित्रो अयमा ९, ६४, २४; साम. १०७८
 रसाद्यः पयसा पिन्वमान ९, ९७, १४; साम. ८०७
 राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे २, ३२, ४; अथर्व. ७, ४८, १;
 तै. सं. ३, ३, ११, ५; नि. ११, ३१
 राजन्तमध्वराणां १, १, ८; वा. य. ३, २३; तै. सं.
 १, ५, ६, २
 राजानावनभिद्रुहा २, ४१, ५; साम. ९११
 राजानो न प्रशस्तिभिः ९, १०, ३; साम. ११२१
 राजा मेघाभिरीयते ९, ६५, १६; साम. ८३३

राजा राष्ट्राणां पेशो नदीनां ७, ३४, ११
 राजा समुद्रं नद्यो ९, ८६, ८
 राजा सिन्धूनामवासिष्ठ २, ८९, २
 राजा सिन्धूनां पवतं पतिः ९, ८६, ३३
 राजेव हि जनिभिः ७, १८, २
 राजो नु ते वरुणस्य १, ९१, ३; ९, ८८, ८
 रातिं यद्वामरक्षसं हवामहे ८, १०१, ८
 रात्रीभिरस्मा अहभिः १०, १०, ९; अथर्व. १८, १, १०
 रात्री व्यस्यदायती १०, १२७, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 रायः समुद्रांश्चतुरो ९, ३३, ६; साम. ८७१
 रायस्कामो वज्रहस्तं ७, ३२, ३
 रायस्पूर्धि स्वधावो १, ३६, १२
 राया वयं ससवावो ४, ४२, १०; वा. य. ७, १०
 राया हिरण्यया मतिः ७, ६६, ८; साम. १०६८
 राये नु यं जज्ञतु रोदसी मे ७, ९०, ३; वा. य. २७, २४;
 तै. ब्रा. २, ८, १, १
 रायो धारास्याष्टगे ६, ५५, ३
 रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य १, ९६, ६
 रायो बुध्नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभिः १०, १३९, ३;
 अथर्व. १०, ८, ४२; वा. य. १२, ६६; तै. सं.
 ४, २, ५, ४
 रारन्धि सवनेषु ण ३, ४१, ४; अथर्व. २०, २३, ४
 रासि क्षयं रासि मित्र २, ११, १४
 रिशादसः सत्यतीरदग्धा ६, ५१, ४
 रुजा दृक्का चिद्रक्षसः ९, ९१, ४
 रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति ६, ६६, ३
 रुद्राणामेति प्रदिशा १, १०१, ७
 रुवति भीमो वृषभः ९, ७०, ७
 रुशद्वत्सा रुशती १, ११३, २; साम. १७५०; नि. २, २०
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव ६, ४७, १८
 रूपंरूपं मघवा बोमवीति ३, ५३, ८
 रेभदत्र जनुषा पूर्वः १०, ९२, १५
 रेवतीर्नः सधमाद १, ३०, १३; साम. १५३; १०८४; अथर्व.
 २०, १२२, १; तै. सं. १, ७, १३, ५; २, २, १२, ८
 ४, १४, ४
 रेवद्वयो दधाथे १, १५१, ९
 रेवां हृदेवत स्तोता ८, २, १३; साम. १८०४; तै. सं.
 २, २, १२, ८
 रेभ्यासीदनुदेयी १०, ८५, ६; अथर्व. १४, १, ७
 रोदसी आ वदता १, ६४, ९
 रोहिण्यावा १, १००, १६

रोहितं मे पाकस्थामा ८, ३, २२
 र्वसगेव पूषयां १०, १०६, ५
 वंस्व विश्वा वार्याणि ७, १७, ५
 वंस्वा नो वार्यां पुरु ८, २३, २७
 वक्ष्यन्तीवेदा ६, ७५, ३; वा. य. २९, ४०; तै. सं. ४, ६, १;
 नि. ९, १८
 वचो दीर्घप्रसन्ननीशे ८, २५, २०
 वचोविदं वाचमुदीरयन्ती ८, १०१, १६
 वच्यन्ते वां ककुहासो १, ४६, ३; साम. १७३०
 वज्रं यश्चक्रे सुहनाय १०, १०५, ७
 वज्रमेको विभर्ति ८, २९, ४
 वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रं १०, १११, ६
 वद्या सूनो सहसो ६, १३, ६
 वद्या हि सूनो अस्य प्रसद्धा ६, ४, ४; तै. सं. १, ३, १४, ७
 वर्धो वृत्रं मरुत १, १६५, ८; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 वर्धीदिन्द्रो वरशिखस्य ६, २७, ५
 वर्धीर्हि दस्युं धनिनं धनेन १, ३३, ४
 वर्धूरियं पतिमिच्छन्त्येति ५, ३७, ३
 वर्धेन दस्युं प्र हि ५, ४, ६
 वर्धेर्दुःशंसो अप १, ९४, २
 वनस्पतिं पवमान ९, ५, १०
 वनस्पतिरवसृजन्नुप २, ३, १०
 वनस्पते रशनया नियूयः १०, ७०, १०; नि. ६, ७
 वनस्पतेऽवसृजोप देवान् ३, ४, १०; ७, २, १०; वा. य.
 २७, २१; तै. सं. ४, १, ८, ३
 वनस्पते वीड्वंगो हि भूयाः ६, ४७, २६; अथर्व. ६, १२५, १;
 वा. य. २९, ५२; तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. २, ५; ९, १२
 वनस्पते शतवहसो ३, ८, ११; तै. सं. १, ३, ५, १
 वनीवानो मम दूतास १०, ४७, ७
 वने न वा यो न्यधायि १०, २९, १; अथर्व. २०, ७६, १;
 नि. ६, २८
 वनेम तद्धोत्रया १, १३९, ७
 वनेम पूर्वोरयो १, ७०, १
 वनेषु जायुर्मतेषु १, ६७, १
 वनेषु व्यंतरिक्ष ततान ५, ८५, २; वा. य. ४, ३१; तै. सं.
 १, २, ८, १
 वनोति हि सुन्वन् १, १३३, ७; अथर्व. २०, ६७, १
 वन्दस्व मारुतं गणम् १, ३८, १५
 वन्वज्जवातो अभि ९, ८९, ७
 वपन्ति मरुतो मिहं ८, ७, ४
 वपुर्नु तच्चिकितुषे ६, ६६, १

वज्रोभिः पुत्रममुत्रो ४, १९, ९; नि. ३, २०
 वयं वो वृक्तगर्हिषो ८, २७, ७
 वयं शूरेभिरस्तृभिः १, ८, ४; अथर्व. २०, ७०, २०
 वयं सोम व्रते तव १०, ५७, ६; वा. य. ३, ५६; तै. ब्रा.
 २, ४, २, ७; ३, ७, १४, ३
 वयं हि ते अमन्महि १, ३०, २१
 वयं हि त्वा बन्धुमन्तं ८, २१, ४
 वयं हि वां हवामह उक्षयन्तो ८, २६, ९
 वयं हि वां हवामहे विपन्यवो ८, ८७, ६
 वयः सुपर्णा उप सेतुः १०, ७३, ११; साम. ३१९; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ३; तै. आ. ४, ४२, ३; नि. ४, ३
 वयं घ त्वा सुतावन्त ८, ३३, १; साम. २६१; ८६४;
 अथर्व. २०, ५२, १; ५७, १४
 वयं घा ते अपि षमसि ८, ३२, ७; साम. २३०
 वयं घा ते अपूर्व्येन्द्र ८, ६६, ११
 वयं घा ते स्वे इत् ८, ६६, १३
 वयं चिद्धि वां जरितारः १, १८०, ७
 वयं जयेम त्वया युजा वृत्तं १, १०२, ४; अथर्व. ७, ५०, ४
 वयं त इन्द्र स्तोमेभिः ८, ५४, ८
 वयं त एभिः पुरुहूत सख्यैः ६, १९, १३
 वयं तद्गः सम्राज ८, २७, २२
 वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम ५, ४, ७
 वयं ते अग्नं समिधा विधेम ७, १४, २
 वयं ते अथ ररिमा ३, १४, ५; वा. य. १८, ७५
 वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो ९, ९८, ५; साम. १२३९
 वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्याम ८, २४, ८
 वयं ते अस्यामिन्द्र धुमन्तूतौ ६, २६, ८
 वयं ते त इन्द्र ये च देव ७, ३०, ४
 वयं ते त इन्द्र ये च नरः ५, ३३, ५
 वयं ते वय इन्द्र विद्धि २, २०, १
 वयं नाम प्र जवामा घृतस्य ४, ५८, २; वा. य. १७, ९०;
 तै. आ. १०, १०, २
 वयमग्ने अर्वता २, २, १०
 वयमग्ने वनुयाम त्वोता ५, ३, ६
 वयमद्येन्द्रस्य मेष्टा १, १६७, १०
 वयमिन्द्रः सुदानवः ८, ८३, ६
 वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वं १०, १३३, ६
 वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र णोनुमो ७, ३१, ४; साम. १३२;
 अथर्व. २०, १८, ४
 वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो ३, ४१, ७; अथर्व. २०, २३, ७
 वयमिन्द्र त्वे सचा ४, ३२, ४
 क्र० १२०

वयसु त्वा गृहपते जनानां ६, १५, १९; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 वयसु त्वा तदिदृथा ८, २, १६; साम. १५७, ७१९;
 अथर्व. २०, १८, १
 वयसु त्वा दिवा सुने ८, ६४, ६
 वयसु त्वा पथस्पतं ६, ५३, १; तै. सं. १, १, १४, २
 वयसु त्वामपूर्व ८, २१, १; साम. ४०८; ७०८; अथर्व.
 २०, १४, १; ६२, १
 वयसु त्वा शतक्रतो ८, २२, १२
 वयमेनमिदा ह्यो ८, ६६, ७; साम. २७२; १६९१; अथर्व.
 २०, ९७, १
 वयं मित्रस्यावसि ५, ६५, ५
 वयश्चित्ते पतन्निगो १, ४९, ३; साम. ३६७
 वया इदग्ने अग्नयस्ते १, ५९, १
 वयो न ये श्रेणीः ५, ५९, ७
 वयो न वृक्षं सुपलाशं १०, ४३, ४; अथर्व. २०, १७, ४
 वरा इवेद्वैवतासो हिरण्यैः ५, ६०, ४
 वरिवो धातमो भव ९, १, ३; साम. ६९१
 वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे ६, ४७, ९
 वरिष्ठो अस्य दक्षिणां ६, ३७, ४
 वरुण वो रिशादमं ५, ६४, १
 वरुणः प्राविता भुवन् १, २३, ६; साम. ७९५; वा. य.
 ३३, ४६
 वरुणो मित्रो अर्यमा ८, २८, २
 वरेथे अग्निमातपो ८, ७३, ८
 वर्धन्तीमापः पन्वा १, ६५, ४
 वर्धस्वा सु पुरुषुत ८, १३, २५
 वर्धाद्यं यज्ञ उत ६, ३८, ४
 वर्धान्यं विश्वं मरुतः ६, १७, ११
 वर्धान्यं पूर्वीः क्षपो १, ७०, ७
 वर्धिष्ठ क्षत्रा उरुचक्षसा ८, १०१, २
 ववक्ष इन्द्रो अमिनं ४, १६, ५; अथर्व. २०, ७७, ५
 ववक्षुरस्य केतवो ८, १२, ७
 वज्राजा सीमनदतीः ३, १, ६
 वज्रासो न ये स्वजास्वतवसः १, १६८, २
 वषट् ते विष्णवासा ७, ९९, ७; १००, ७; साम. १६२७;
 तै. सं. २, २, १२, ४
 वसां राजानं वसति ५, २, ६
 वसिष्ठं ह वरुणो ७, ८८, ४
 वसिष्ठामः पितृवत् १०, ६६, १४
 वसिष्वा हि मियेध्य १, २६, १
 वसुं न चित्रमहसं १०, १२२, १

वसुरमिर्वसुश्रवा ५, २४, २; साम. ११०८; वा. य.
३, २५; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
वसुर्वसुपतिर्हि कं ८, ४४. २४; तै. सं. १, ४, ४६, २
वसूनां वा चर्कष १०, ७४, १
वसु रुद्रा पुरुमन्तू १, १५८, १
वसोरिन्द्रं वसुपतिं १. ९, ९; अथर्व. २०, ७१, १५
वस्यौ इन्द्रासि मे पितुः ८, १, ६; साम. २९२
वस्वी ते अग्ने संदष्टिः ६, १६, २५
वह कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, १७४, ५
वहन्ति सीमरुणासो ६, ६४, ३
वहन्तु त्वा मनोयुजो ४, ४८, ४
वहन्तु त्वा रथेष्टो ८, ३३, १४
वाहिष्ठेभिर्विहरन् ४, १३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाह्नि यशसं विदथस्य १, ६०, १
वाचं सु मित्रावरुणाविराव ५, ६३, ६; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाचमष्टापदीमहं ८, ७६, १२; साम. ९९०; अथर्व.
२०, ४२, १
वाचस्पतिं विश्वकर्माणं १०, ८१, ७; वा. य. ८, ४५; १७, २३;
तै. सं ४, ६, २, ५
वाचो जन्तुः कवीनां ९, ६७, १३
वाजयज्ञिव नूरथान् २, ८, १
वाजिनीवती सूर्यस्य यो ७, ७५, ५
वाजिन्तमाय सहसे १०, ११५, ६
वाजी वाजेषु धीयते ३, २७, ८; साम. १४७८
वाजेभिर्नो वाजसाता १, ११०, ९
वाजेवाजेऽवत वाजिनो नः ७, ३८, ८; वा. य. ९, १८;
२१, ११; तै. सं. १, ७, ८, २; ४, ७, १२, १
वाजेषु सासहिभैव ३, ३७, ६; अथर्व. २०, १९, ६
वाजो नु ते शवसस्पात्यन्तं ५, १५, ५
वाज्यसि वाजिनेना १०, ५६, ३
वात आ वातु भेषजं १०, १८६, १; साम. १८४; १८४०।
तै. ब्रा. २, ४, १, ८; तै. ब्रा. ४, ४२, २; नि.
१०, ३५
वातस्विषो मरुतो वर्षनि ५, ५७, ४
वातस्य नु महिमानं १०, १६८, १
वातस्य पद्मनीलिता ५, ५, ७
वातस्य युक्तान्सुयुजश्चिद् ५, ३१, १०
वातस्याश्वो वायोः सखा १०, १३६, ५
वातासो न ये धुनयो १०, ७८, ३
वातेवाज्या नद्येवरीतिः २, ३९, ५
वातोपधृत इषितो १०, ९१, ७; साम. ९८३

वामं वामं त आदुरे ४, ३०, २४; नि. ६, ३१
वामं नो अस्वर्वयमन् ८, ८३, ४
वाममय सवितर्वामम् ६, ७१, ६; वा. य. ८, ६; तै. सं.
१, ४, २३, १; २, २, १२, २
वामस्य हि प्रचेतसो ८, ८३, ५
वामी वामस्य धृतयः ६, ४८, २०
वाय उक्थेभिर्जरन्ते १, २, २
वायवा याहि दर्शतेमे १, २, १; नि. १०, २
वायवा याहि वीतये ५, ५१, ५
वायविन्द्रश्च चेतयः १, २, ५
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा ४, ४७, ३; साम. १६३०
वायविन्द्रश्च सुन्वत १, २, ६
वायुरस्मा उपामन्थत् १०, १३६, ७
वायुर्न यो नियुत्वाँ ९, ८८, ३
वायुर्युक्ते रोहिता १, १३४, ३
वायो तव प्रष्टुचती १, २, ३
वायो याहि शिवा दिवो ८, २६, २३
वायो ये ते सहस्रिणो २, ४१, १; वा. य. २७, ३२
वायो शतं हरीणां ४, ४८, ५; तै. सं. २, २, १२, ७
वायो शुक्रो अयामि ते ४, ४७, १; साम. १६२८; वा. य.
२७, ३०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
वार्णं त्वा यद्व्याभिः ८, ९८, ८; साम. ७११; अथर्व.
२०, १००, २
वार्त्रहत्याय शवसे ३, ३७, १; अथर्व. २०, १९, १; वा. य.
१८, ६८; तै. ब्रा. २, ५, ६, १
वावर्त. एषां राया १०, ९३, १३
वावसाना विवस्वती १, ४६, १३
वावृधान उप छवि ८, ६, ४०
वावृधानः शवसा भूर्योजाः १०, १२०, २; तै. आ. १, १२;
साम. १४८४; अथर्व. ५, २, २; २०, १०७, ५
वावृधानस्य ते वयं ८, १४, ६; अथर्व. २०, २७, ६
वावृधानाय तूर्वये ९, ४२, ३
वावृधाना शुभस्पती ८, ५, ११
वावृधानो मरुत्सखेन्द्रो ८, ७६, ३
वाशीमंत ऋष्टिमंतो ५, ५७, २
वाशीमेको विभर्ति ८, २९, ३
वाश्वा अर्षन्तीन्दवो ९, १३, ७; साम. ११९३
वाश्वेव विष्टुन्मिमाति १, ३८, ८; तै. सं. ३, १, ११, ५
वासयसीव वेधसस्त्वं नः ७, ३७, ६
वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणा ८, १७, १४; साम. २७५
वास्तोष्पते प्रतरणो ७, ५४, २

वास्तोष्पते प्रति जानीहि ७, ५४, १; तै. सं. ३, ४, १०, १
 वास्तोष्पते शग्मया संसदा ७, ५४, ३; तै. सं. ३, ४, १०, १
 बाहिष्ठो वां हवानां ८, २६, १६; नि. ५, १
 वि क्रीडानासो १०, २७, १८
 वि घ त्वावाँ क्रतुजात १, १८९, ६
 विघ्नन्तो दुरिता पुरु ९, ६२, २; साम. ८३१
 वि चक्रमे पृथिवीमेप ७, १००, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
 वि चिद् वृत्रस्य दोधतो ८, ६, ६; साम. १६५२; अथर्व.
 २०, १०७, ३

वि चेदुच्छन्त्यश्विना ७, ७२, ४
 वि जनाञ्छयावाः १, ३५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
 वि जयुपा रथ्या या ६, ६२, ७
 वि जानीह्यायान् १, ५१, ८
 वि जिहीष्व वनस्पते ५, ७८, ५
 विजेषकृदिन्द्र इव १०, ८४, ५; अथर्व. ४, ३१, ५; नि. ६, २९
 वि ज्योतिषा वृहता भाति ५, २, ९; अथर्व. ८, ३, २४;
 तै. सं. १, २, १४, ७; नि. ४, १८

वि तद्ययुररुणयुग्मिरश्वैः ६, ६५, २
 वि तन्वते धियो अस्मा अपां ५, ४७, ६
 वि तर्तुर्यन्ते मवचन् ८, १, ४; अथर्व. २०, ८५, ४
 वि तिष्ठध्वं मरुतो ७, १०४, १८; अथर्व. ८, ४, १८
 वि ते वज्रासो अस्थिरन् १, ८०, ८
 वि ते विष्वक्वातजूतासो ६, ६, ३; तै. सं. ३, ३, ११, १
 विस्वक्षणः समृतौ चक्रमास ५, ३४, ६
 वि त्वदापो न पर्वतस्य ६, २४, ६; साम. ६८
 वि त्वा ततस्ते मिथुना १, १३१, ३; अथर्व. २०, ७२, २; ७५, १
 वि त्वा नरः पुरुत्रा १, ७०, १०
 विदद्यत्पूर्य नष्टं ८, ७९, ६
 विदद्यदी सरमा ३, ३१, ६; वा. य. ३३, ५९; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, १०

विदन्तीमत्र नरो १, ६७, ४
 विदा चिन्नु महान्तो ५, ४१, १३
 विदा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थैः ५, ४५, १
 विदा देवा अघानां ८, ४७, २
 विदानासो जन्मनो ४, ३४, २
 विदुः पृथिव्या दिवो ७, ३४, २; तांश्च ब्रा. १, २, ९
 वि दुर्गा वि द्विषः पुरः १, ४१, ३
 विदुष्टे अस्य वीर्यस्य १, १३१, ४; अथर्व. २०, ७५, २
 विदुष्टे विश्वा भुवनानि ४, ४२, ७
 विद्वद्भानि चिददिवो ६, ४५, ९

विद्या ते अग्ने त्रेधा १०, ४५, २; वा. य. १२, १९; तै. सं.
 ४, २, २, १

विद्या सखित्वमुत ८, २१, ८; नि. ६, १७
 विद्या हि ते पुरा वयं ८, ७५, ६६; तै. सं. २, ६, ११, ४
 विद्या हि त्वा तुविकृमि ८, ८१, २; साम. ७९९
 विद्या हि त्वा धनंजयं वाजेषु ३, ४२, ६; अथर्व. २०, २४, ६
 विद्या हि त्वा धनंजयमिन्द्र ८, ४५, १३
 विद्या हि त्वा वृषन्तमं १, १०, १०
 विद्या हि यस्ते अद्विवः ८, ९२, १८
 विद्या हि रुद्रियाणां ८, २०, ३
 विद्या ह्यस्य वीरस्य ८, २, २१
 विद्यामादित्या अवयो २, २७, ५
 वि द्यामेधि रजस्पृथु १, ५०, ७; अथर्व. १३, २, २२;
 २०, ४७, १९; नि. १२, २३

विद्युतो ज्योतिः परि ७, ३३, १०
 विद्युद्धस्ता अभिद्यवः ८, ७, २५
 विद्युद्रथा मरुत ३, ५४, १३
 विद्युक्षया पतन्ती १०, ९५, १०; नि. ११, ३६
 विद्युन्महसो नरो ५, ५४, ३
 विद्वाँ अग्ने वयुनानि १, ७२, ७
 विद्वाँसाविद्भुरः पृच्छेत् १, १२०, २
 वि द्वीपानि पापतन् ८, २०, ४
 वि द्वेपांसीनुहि वर्धयेळां ६, १०, ७
 विधुं दद्वान् समने १०, ५५, ५; साम. ३२५; १७८२;
 अथर्व. ९, १०, ९; तै. ब्रा. ४, २०, १; नि. १४, १८
 विधेम ते परमे जन्मन्ममे २, ९, ३; वा. य. १७, ७५;
 तै. सं. ४, ६, ५, ४
 वि न इन्द्रमृधो जहि १०, १५२, ४; साम. १८६८;
 अथर्व. १, २१, २; वा. य. ८, ४४; १८, ७०;
 तै. सं. १, ६, १२, ४; नि. ७, २

वि नः पथः सुविताय १, ९०, ४
 वि नः सहस्रं शुरुधो ७, ६२, ३
 वि नो देवासो अद्भुतो ८, २७, ९
 वि नो वाजा क्रमुक्षणः ४, ३७, ७
 वि पथो वाजसातये ६, ५३, ४
 विपश्चिते पवमानाय ९, ८६, ४४; साम. १६१५; तै. ब्रा.
 ३, १०, ८, १
 वि पाजसा पृथुना ३, १५, १; वा. य. ११, ४९; तै. सं.
 ४, १, ५, १
 वि पिप्रोरहिमायस्य दृढहाः ६, २०, ७
 वि पूषन्वारया ६, ५३, ६

वि पृक्षो अग्ने मघवानो १ ७३, ५
 वि पृच्छामि पाक्या न देवाः १. १२०, ४
 विप्रं विप्रासोऽवसे ८, ११, ६; नि १४, ३२
 विप्रं होतारमद्दुहं ८, ४४, १०
 वि प्रथतां देवसुष्टं १०, ७०, ४
 विप्रस्य वा स्तुवतः सहस्रो ८, १९, १२
 विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु ७, २, ७
 विप्रासो न मन्मभिः १०, ७८, १
 विप्रेभिर्विप्र सन्त्य ५, ५१, ३
 विभक्तारं हवामहे १, २२, ७; वा. य. ३०, ४; तै. आ.
 १०, १०, २
 विभक्त्यासि चित्रभानो १, २७, ६; साम. १४९८
 विभावा देवः सुरणः ३, ३, ९
 विभिद्या पुरं शयथा १०, ६७, ५; अथर्व. २०, ९१, ५
 विभिद्वां चरत ८, २९, ८
 विभु प्रभु प्रथमं मेहनां २, २४, १०
 विभूतरातिं विप्र ८, १९, २; साम. १६८८
 विभूषन्न उभयौ ६, १५, ९; साम १५६९
 विभ्राजोतिषा स्वः (०। देवास्त) ८, ९८, ३; साम.
 १०२७; अथर्व. २०, ६२, ७
 विभ्राजोतिषा स्वः (०। येनेमा) १०, १७०, ४
 विभ्राजमान उपसामुपस्थाः ७, ६३, ३
 विभ्राद् बृहत्पिबतु सोम्यं १०, १७०, १; साम. ६२८;
 १४५३; वा. य. ३३, ३०
 विभ्राद् बृहत्सुभृतं १०, १७०, २; साम. १४५४
 वि मच्छथाय रशनाम् २, २८, ५
 वि मृळीकाय ते मनो १, २५, ३
 वि मे कर्णा पतयतो विच्छुः ६ ९, ६
 वि मे पुरुत्रा पतयन्ति ३, ५५, ३
 वि यत्तिरो धरुणमच्युतं १, ५६, ५
 वि यदस्थाद्यजतो १, १४१, ७
 वि यद्वहेरध त्विषो ८, २३, १४
 वि यद्वरांसि पर्वतस्य ४, २१, ८
 वि यद्वाचं कीस्तासो भरन्ते ६, ६७, १०
 वि यस्य ते ज्रयसानस्थाः १०, ११५, ४
 वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो ७, ३, ४
 वि या जानाति जसुरिं ५, ६१, ७
 वि या सृजति समनं १, ४८, ६
 वि ये चृतन्त्यृता सपन्त १, ६७, ८
 वि ये ते अग्ने भेजिरे अनीकं ७, १, ९
 वि ये दधुः शरदं मासमादहः ७, ६६, ११

वि ये आजन्ते सुमस्ता १, ८५, ४
 वि यो ममे यस्या संयती ९, ६८, ३
 वि यो रजांस्यमिमीत ६, ७, ७
 वि यो ररप्श ऋषिभिः ४, २०, ५
 वि यो वीरुसु रोध १, ६७, २
 वि रक्षो वि मृधो जहि १०, १५२, ३; साम. १८६७;
 अथर्व. १, २१, ३
 विराट् सम्राड्विभ्वीः १, १८८, ५
 विराणिमन्त्रावरुणयोः १०, १३०, ५
 वि राय और्णोदुरः १, ६८, १०
 विरूपास इदपयः १० ६२, ५; नि. ११, १७
 वि वातजूतो अतसेषु तिष्ठते १, ५८, ४
 वि वृक्षान्हन्त्युत हन्ति ५ ८३, २; नि. १०, ११
 वि वृत्रं पर्वशो ययुः ८, ७, २३
 विवेष यन्मा धिषणा जजात ३, ३२, १४; तै. सं.
 १, ६, १२, ३
 विव्यक्य महिना वृषन् ८, ९२, २३; साम. १६६१
 विशंविशं मघवा परि १०, ४३, ६; अथर्व. २०, १७, ६
 विशां राजानमजुतं ८, ४३, २४
 विशां कविं विश्वपतिं शश्वतीनां ६, १, ८; तै. ब्रा.
 ३, ६, १०, ३
 विशां कविं विश्वपतिं मानुषीणाम् ५, ४, ३
 विशां कविं विश्वपतिं मानुषीः ३, २, १०
 विशां गोपा अस्य चरन्ति १, ९४, ५
 विशामासामभयानां १०, ९२, १४
 विशो यदङ्गे नृभिः १, ६९, ६
 विशोविश इन्धमध्वरेषु ६, ४९, २
 विशोविशो वा अतिथिं ८ ७४, १; साम. ८७; १५६४
 विश्वपतिं यद्वमतिथिं नरः ३, ३, ८
 वि श्रयन्तासुर्विया २, ३, ५
 वि श्रयन्तामृतावृधः प्रथै १, १४२, ६
 वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो १, १३, ६
 विश्वं सत्यं मघवाना २, २४, १२
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः १०, ८१, ६; साम. १५८९;
 वा. य. १७, २२; तै. सं. ४, ६, २, ६; नि. १०, २७
 विश्वकर्मा विमना १०, ८२, २; वा. य. १७, २६; तै. सं.
 ४, ६, २, १; नि. १०, २६
 विश्वजिते धनजिने २, २१, १
 विश्वनश्चक्षुरुत १०, ८१, ३; अथर्व १३, २, २६; वा. य.
 १७, १९; तै. सं. ४, ६, २, ४; तै. आ. १०, १, ३

विश्वदानीं सुमनसः स्याम ६, ५२, ५
 विश्वमस्या नानाम चक्षसे १, ४८ ८
 विश्वमित्सवनं सुतं १, १६, ८
 विश्वं पश्यंतो विश्वया ८, २०, २६
 विश्वं प्रतीची सप्रथा ७, ७७, २
 विश्ववेदसो रयिभिः १, ६४, १०
 विश्वस्मा अग्निं भुवनाय १०, ८८, १२
 विश्वस्मा इत्स्वदेने ९, ४८, ४; साम. ८४०
 विश्वस्मात्सीमधमां ४, २८, ४
 विश्वस्मान्नो अदितिः १०, ३६, ३
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य १०, ४५, ६; वा. य. १२, २३;
 तै. सं. ४, २, २, २
 विश्वस्य राजा पवते ९, ७६, ४
 विश्वस्य हि प्रचेतसा ५, ७१, २
 विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं १, ४८, १०
 विश्वस्य हि प्रेषितो १०, ३७, ५
 विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः २, ३८, २
 विश्वा अग्नेऽप दहारातीः ७, १, ७
 विश्वा उत त्वया वयं २, ७, ३
 विश्वाः घृतना अभिभूतं ८, ९७, १०; साम. ३७०; ९३०;
 अथर्व. २०, ५४, १
 विश्वा द्वेषांसि जहि ८, ५३, ४
 विश्वा घामानि विश्ववक्ष ९, ८६, ५; साम. ८८८
 विश्वानरस्य वस्पतिं ८, ६८, ४; साम. ३६४; नि. १२, २१
 विश्वा अयो विपश्चिन्तो ८, ६५, ९
 विश्वानि देव सवितर्दुरितानि ५, ८२, ५; वा. य. ३०, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
 विश्वानि देवी भुवना १, ९२, ९
 विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदा ५, ४९, ९; तै. ब्रा. २, ४, १, ५;
 तै. आ. १०, २, १
 विश्वानि भद्रा मरुतो १, १६६, ९
 विश्वानि विश्वमनसो ८, २४, ७
 विश्वानि शुक्रो नर्याणि ४, १६, ६; अथर्व. २०, ७७, ६
 विश्वान्देवा आ वह १, ४८, १२
 विश्वान्देवान्हवामहे १, २३, १०
 विश्वान्यन्यो भुवना २, ४०, ५; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
 विश्वामिर्धोभिर्भुवनेन ८, ३५, २
 विश्वामित्रा अरासत ३, ५३, १३
 विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते ५, ८१, २; वा. य. १२, ३,
 तै. सं. ४, १, १०, ४; नि. १२, १३
 विश्वा रूपाण्याविशन् ९, २५, ४

विश्वा रोधांसि प्रवत्तश्च ४, २२, ४
 विश्वावसुं सोमगन्धर्वम् १०, १३९, ४; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वावसुरभि तन्नो १०, १३९, ५; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वा वसूनि संजयन् ९, २९, ४
 विश्वासां गृहपतिर्विशाम् ६, ४८, ८
 विश्वासां त्वा विशां १, १२७, ८
 विश्वा सोम पवमान ९, ४०, ४
 विश्वाहा त्वा सुमनसः १०, ३७, ७
 विश्वा हि मर्त्यत्वेना ८, ९२, १३
 विश्वा हि वो नमस्यानि १०, ६३, २
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो १, १००, १९; १०२, ११
 विश्वे अद्य मरुतो विश्वे १०, ३५, १३; वा. य. १८, ३१;
 ३३, ५२; तै. सं. ४, ७, १२, १
 विश्वे अस्या व्युपि माहिना ५, ४५, ८
 विश्वं चनेदना त्वा ४, ३०, ३
 विश्वे त इन्द्र वीर्यं ८, ६२, ७
 विश्वेत्ता ते सवनेषु ८, १००, ६
 विश्वेत्ता विष्णुगभरत् ८, ७७, १०; नि. ५, ४
 विश्वेदनु रोधना २, १३, १०
 विश्वेदेते जनिमा ३, ५४, ८
 विश्वे देवा अकृपन्त १०, २४, ५
 विश्वे देवा अनमस्यन् ६, ९, ५
 विश्वे देवा क्रतावृष ६, ५२, १०; तै. सं. २, ४, १४, ५
 विश्वे देवाः शास्त्रन मा १०, ५२, १; श. ब्रा. १, ५, १, २६
 विश्वे देवाः शृणुनेमम् ६, ५२, १३; वा. य. ३३, ५३,
 तै. सं. २, ४, १४, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 विश्वे देवाः सह धीभिः १०, ६५, १४
 विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं ९, ५, ११
 विश्वे देवा नो अद्या स्वस्त्यं ५, ५१, १३
 विश्वे देवा मम शृण्वन्तु ६, ५२, १४
 विश्वे देवास आ गतर, ४१, १३; ६, ५२, ७; वा. य. ७, ३४
 विश्वे देवासो अध वृष्ण्यानि १०, ११३, ८
 विश्वे देवासो अप्तुरः १, ३, ८; नि. ५, ४
 विश्वे देवासो अस्त्रिध १, ३, ९
 विश्वेभिः सोम्यं १, १४, १०; वा. य. ३३, १०
 विश्वेभिरग्ने अग्निभिः १, २६, १०; साम. १६१७
 विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यः २, २३, १७
 विश्वे यजत्रा अधि १०, ६३, ११
 विश्वे यद्वां मंहना मन्त्रमानाः ६, ६७, ५
 विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा ६, ६७, १
 विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं १०, २, ६

विश्वेषामदितिर्यज्ञिणानां ४, १, २०; वा. य. ३३, १६;
 तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां ८, ४६, १६
 विश्वेषामिरज्यवो १०, ९३, ३
 विश्वेषामिह स्तुहि ८, १०२, १०
 विश्वेषु हि त्वा सवनेषु १, १३१, २; अथर्व. २०, ७२, १
 विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो ५, २३, ३
 विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो ८, २३, १८
 विश्वे हि विश्ववेदसो ५, ६७, ३
 विश्वे हि ध्मा मनवे ८, २७, ४
 विश्वे ह्यसौ यजताय २, १६, ४
 विश्वैर्देवैस्त्रिभिरेकादशैः ८, ३५, ३
 विश्वो देवस्य नेतुः ५, ५०, १; वा. य. ४, ८; ११, ६७;
 २२, २१; तै. सं. १, २, २, १; ४, १, ९, १
 विश्वो यस्य व्रते जनो ९, ३५, ६
 विश्वो विहाया भरतिः १, १२८, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ४
 विश्वो ह्यन्यो भरिः १०, २८, १
 विश्वं गवां यातुधानाः १०, ८७, १८; अथर्व. ८, ३, १६
 वि षा होत्रा विश्वमश्नोति १०, ६४, १५
 वि षाहमे गृणते ४, ११, २
 वि पु द्वेपो व्यंहति ८, ६७, २१
 वि पु विश्वा अभियुजो ८, ४५, ८
 वि पु विश्वा भरातयो १०, १३३, ३; साम. १८०३; अथर्व.
 २०, ९५, ४
 वि पू चर स्वधा अनु ८, ३२, १९
 विपूचो भद्रवान्युयुजे १०, ७९, ७
 वि पू सृषो जनुषा ५, ३०, ७
 विपूवृदिन्द्रो अमतेः १०, ४३, ३; अथर्व. २०, १७, ३
 विशेषेण भङ्गुरावतः १०, ८७, २३; अथर्व. ८, ३, २३
 विष्टम्भो दिवो धरुणः ९, ८९, ६
 विष्ट्वी शमी तरणित्वेन १, ११०, ४; नि. ११, १६
 विष्णुं स्तोमासः पुरुदसं ३, ५४, १४
 विष्णुरित्था परममस्य १०, १, ३
 विष्णुर्गोपाः परमं ३, ५५, १०
 विष्णुर्योनिं कल्पयतु १०, १८४, १; अथर्व. ५, २५, ५;
 तै. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 विष्णोः कर्माणि पश्यत १, २२.१९; साम. १६७१; अथर्व.
 ७, २६, ६; वा. य. ६, ४; १३, ३३; तै. सं. १, ३, ६, २
 विष्णोर्नु कं वीर्याणि १, १५४, १; अथर्व. ७, २६, १; वा. य.
 ५, १८; तै. सं. १, २, १३, २
 विष्पर्धसो नरा न शंसैः १, १७३, १०

वि सघो विश्वा दंहितानि ७, १८, १३
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ५, ४२, ९
 वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यस्य १, ३५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
 वि सूर्यो अमर्ति न श्रियं ५, ४५, २
 वि सूर्यो मध्ये अमुचत् १०, १३८, ३
 वि हि त्वामिन्द्र पुरुषा १०, ११२, ७
 वि हि सोतोरसृक्षत १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १;
 नि. १, ४, १३, ४
 विहि होत्रा अवीता ४, ४८, १
 वि ह्यख्यं मनसा १, १०२, १; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 वीळु चिदारुजलुभिः १, ६, ५; साम. ८५२; अथर्व. २०, ७०, १
 वीळु चिद् दळ्हा पितरो १, ७१, २
 वीळुपत्नमभिराशुहेमभिर्वा १, ११६, २
 वीळुपविभिर्मरुत ८, २०, २
 वीळौ सतीरभि धीरा ३, ३१, ५
 वीतिहोत्रं त्वा कवे ५, २६, ३; साम. १५२३
 वीतिहोत्रा कृतद्वसू ८, ३१, ९
 वीती जनस्य दिव्यस्य ९, ९१, २
 वीती यो देवं मर्तो दुवस्येत् ६, १६, ४६
 वीन्द्र यासि दिव्यानि १०, ३२, २
 वीरस्य नु स्तब्धं ३, ५५, १८
 वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः १०, १०४, १०
 वीरोर्भिर्वीरान्वनवद् २, २५, २
 वृकश्चिदस्य चारण ८, ६६, ८; साम. १६९२; अथर्व.
 २०, ९७, २; नि. ५, २१
 वृकाय चिज्जसमानाय ७, ६८, ८
 वृक्षाश्चिन्मे अभिपिष्वे ८, ४, २१
 वृक्षेवृक्षे नियता १०, २७, २२; नि. २, ६
 वृज्याम ते परि द्विषो ८, ४५, १०
 वृजे ह यज्ञमसा बर्हिर्मसौ ६, ११, ५; तै. ब्रा. २, ४, ३, २
 वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः ६, १, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 वृत्रस्वादो वलम्बजः ३, ४५, २; साम. १७१९
 वृत्रस्य त्वा इवसथादीषमाणा ८, ९६, ७; साम. ३२४;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, ५; ऐ. ब्रा. ३, २०
 वृत्राण्यन्यः समिधेषु ७, ८३, ९
 वृत्रेण यदहिना बिभ्रत् १०, ११३, ३
 वृथा क्रीळन्त इन्द्रवः ९, २१, ३
 वृषणं त्वा वयं वृषन् ३, २७, १५; साम. १५४०; अथर्व.
 २०, १०२, ३; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 वृषणं धीभिरप्सुरं ९, ६३, २१
 वृषणद्वेन मरुतो ८, २०, १०

वृषणस्ते अभीशवो ८, ३३, ११
 वृषस्मिन् वृषपाणास १, १३९, ६
 वृषभं चर्षणीनां ३, ६२, ६
 वृषभो न तिग्मशृङ्गो १०, ८६, १५; अथर्व. २०, १२६, १५
 वृषाकपायि रेवति १०, ८६, १३; अथर्व. २०, १२६, १३;
 नि. १२, ९
 वृषा ग्रावा वृषा मदो (०। वृषस्मिन्) ५, ४०, ३
 वृषा ग्रावा वृषा मदो (०। वृषा यज्ञो) ८, १३, ३२
 वृषा जजान वृषणं रणाय ७, २०, ५
 वृषाणं वृषभिर्यतं ९, ३४, ३
 वृषा ते वज्र उत ते २, १६, ६
 वृषा त्वा वृषणं चर्षतु ५, ३६, ५
 वृषा त्वा वृषणं हुवे (०। वावन्थ) ८, १३, ३३
 वृषा त्वा वृषणं हुवे (०। वृषस्मिन्) ५, ४०, ३
 वृषा न क्रुद्धः पतयत् १०, ४३, ८; अथर्व. २०, १७, ८
 वृषा पवस्व धारया २, ६५, १०; साम. ४६९; ८०३
 वृषा पुनान आयुषु ९, १९, ३; साम. १०००
 वृषा मतीनां पवते ९, ८६, १९; साम. ५५९; ८२१; अथर्व.
 १८, ४, ५८
 वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्था ६, २४, १
 वृषा यज्ञो वृषणः १०, ६६, ६
 वृषायन्ते महं अत्याय पूर्वीः ३, ७, ९
 वृषायमाणोऽवृणीत सोमं १, ३२, ३; अथर्व. २, ५, ७;
 तै. ब्रा. २, ५, ४, २
 वृषायस्मिन् ते रथ ८, १३, ३१
 वृषा यूथेव वंसगः १, ७, ८; साम. १६२२; अथर्व.
 २०, ७०, १४
 वृषा रवाय वदते १०, १४६, २; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६
 वृषा वि जज्ञे जनयन् ९, १०८, १२
 वृषा वृषभिश्च चतुरः ४, २२, २
 वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा १०, ११, १; अथर्व. १८, १, १८
 वृषा वृष्णे रोरुवद् ९, ९१, ३
 वृषा वो अंशुर्न किला १०, ९४, १०
 वृषा शोणो अभिकनिकृद् ९, ९७, १३; साम. ८०६
 वृषासि दिवो वृषभो ६, ४४, २१; नि. ३, १७
 वृषा सोता सुनोतु ते ८, ३३, १२
 वृषा सोम धुमौ असि ९, ६४, १; साम. ५०४, ७८१;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; ३, १३, ३
 वृषा ह्यमे भजरो ६, ४८, ३
 वृषा ह्यसि भानुना ९, ६५, ४; साम. ४८०, ७८४
 वृषा ह्यसि राधसे ५, ३५, ४

वृषेव यूथा परि कोशं ९, ७६, ५
 वृषो अग्निः समिध्यते ३, २७, १४; साम. १५३९; अथर्व.
 २०, १०२, २; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 वृष्टिष्वावा रीत्यापेषः ५, ६८, ५; साम. १४६७
 वृष्टिं दिवः परि क्षव ९, ८, ८; साम. ११८६
 वृष्टिं दिवः शतधारः ९, ९६, १४
 वृष्टिं नो अर्षे दिव्यां ९, ९७, १७
 वृष्णः कोशः पवते २, १६, ५
 वृष्णस्ते वृष्ण्यंशवो ९, ६४, २; साम. ७८२
 वृष्णे यत्ते वृषणो अर्कमर्चा ५, ३१, ५; तै. सं. १, ६, १२, ६
 वृष्णे शर्धाय सुमन्त्राय १, ६४, १
 वृष्णो अस्तोवि भूम्यस्य ५, ४१, १०
 वेत्था हि निर्ऋतीनां ८, २४, २४; साम. ३९६; अथर्व.
 २०, ६६, ३
 वेत्था हि वेधो अध्वनः ६, १६, ३; साम. १४७६
 वेद्युर्मुर्जनिवाग्वा ५, ४४, ७
 वेत्यध्वर्युः पथिभी रजिष्ठैः ८, १०१, १०
 वेद मासो घृतव्रतो १, २५, ८
 वेद यस्त्रीणि विदथान्येषां ६, ५१, २
 वेद वातस्य वर्तनिं १, २५, ९
 वेदा यो वीनां पदं १, २५, ७
 वेदिषदे प्रियधामाय १, १४०, १
 वेधा अदसो अग्निः १, ६९, ३
 वेमि त्वा पृषन्वृक्षसे ८, ४, १७
 वेरध्वरस्य दूत्यानि ४, ७, ८; नि. ६, १७
 वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां १०, २, २
 वेषि ह्यध्वरीयतामग्ने ६, २, १०
 वेषी ह्यध्वरीयतामुपवक्ता ४, ९, ५
 वेषीद्वस्य दूत्यं ४, ९, ६
 वैयश्वस्य श्रुतं नरोतो ८, २६, ११
 वैश्वानरं विश्वहा १०, ८८, १४
 वैश्वानरः प्रमथा नाकम् ३, २, १२; तांब्य ब्रा. १, ७, ६
 वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो १०, ८८, १३
 वैश्वानर तव तस्मत्पमस्तु १, ९८, ३
 वैश्वानर तव तानि व्रतानि ६, ७, ५
 वैश्वानर तव धामान्या ३, ३, १०
 वैश्वानरं मनसाग्निं ३, २६, १
 वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो ३, ३, ११; तै. सं. १, ५, ११, १
 वैश्वानरस्य विमितानि ६, ७, ६; नि. ६, ३
 वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम १, ९८, १; वा. य. २६, ७; तै. सं.
 १, ५, ११, ३; नि. ७, २२

वैश्वानराय धिषणाम् ३, २, १
 वैश्वानराय पृथुपाजसे ३, ३, १
 वैश्वानराय मीळुषे ४, ५, १
 वैश्वानरो महिम्ना १, ५९, ७
 वोचमेदिन्द्रं मघवानमेनं ७, २८, ५; २९, ५; ३०, ५
 व्यकृणोत चमसं चतुर्धा ४, ३५, ३
 व्यक्त्स्वरुद्रा व्यहानि ५, ५४, ४
 व्यचस्वतिरुर्विया १०, ११०, ५; अथर्व. ५, १२, ५; वा. य.
 २९, ३० तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १०
 व्यञ्जते दिवो अंतैष्वक्तुन् ७, ७९, २
 व्यंजिभिर्दिव आतास्त १, ११३, १४
 व्यनिनस्य धनिनः १, १५०, २
 व्यन्तरिक्षमतिरन् ८, १४, ७; साम. १६४०, अथर्व. २०, २८, १;
 ३९, २
 व्यन्तिवन्तु येषु मन्दसानः २, ११ १५
 व्यर्य इन्द्र तनुहि श्रवांसि १०, ११६, ६
 व्यर्यमा वरुणश्चेति पन्थां ४, ५५, ४
 व्यश्वस्वा वसुविदम् ८, २३, १६
 व्यस्तभ्राद्रोदसी मित्रो ६, ८, ३
 व्यस्मे अधि शर्म तत् ८, ४७, ३
 व्यानळिन्द्रः पृतनाः १०, २९, ८; अथर्व. २०, ७६, ८
 व्युच्छन्ती हि रात्रिमभिः १, ४९, ४
 व्युच्छा दुहितर्दिवो ७, ७९, ९
 व्युषा आवः पथ्या जनां ७, ७९, १
 व्युषा आवो दिविजा क्रते ७, ७५, १
 व्यूषर्वती दिवो अन्तां १, ९२, ११
 व्येतु दिष्टुद् द्विषाम् ७, ३४, २३
 व्रजं कृणुध्वं १०, १०१, ८
 व्रता ते अग्ने महतो ३, ६, ५
 व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा ५, ७२, २
 व्रातं-व्रातं गणं-गणं सुशस्ति ३, २६, ६
 व्रां रोदसी सुबन्धवे १०, ५९, ८
 शंसा महामिन्द्रं ३, ४९, १
 शंसा मित्रस्य वरुणस्य ७, ६१, ४
 शंसावाध्वर्यो ३, ५३, ३; नि. ४, १६
 शंसेदुक्थं सुदानव ७, ३१, २; साम. ७१७
 शकमयं धूममारादपथ्यं १, १६४, ४३; अथर्व. ९, १०, २५
 शकेम त्वा समिधं १, ९४, ३; साम. १०६६
 शग्धि पूरिं प्र यंसि १, ४२, ९
 शग्धि वाजस्य सुभग प्रजा ३, १६, ६

शग्धी न इन्द्र यत्वा ८, ३, ११
 शग्धी नो अस्य यद्ध ८, ३, १२
 शग्ध्युं पु शचीपत ८, ६१, ५; साम. २५३; १५७९; अथर्व.
 २०, ११८, १
 शचीभिर्नः शचीवसू १, १३९, ५; साम. २८७
 शचीव इन्द्र पुरुकृद् शुभतम १, ५३, ३; अथर्व. २०, २१, ३
 शचीव इन्द्रमवसे १०, ७४, ५
 शचीवतस्ते पुरुशाक ६, २४, ४
 शच्याकर्त पितरा युवाना ४, ३५, ५
 शतं राज्ञो नाधमानस्य १, १२६, २
 शतं वा यः शुचीनां १, ३०, २
 शतं वा यदसुर्य १०, १०५, ११
 शतं वा यस्य दश साकं २, १३, ९
 शतं वेणुच्छतं शुनः ८, ५५, ३
 शतं वो अग्न्य धामानि १०, ९७, २; वा. य. १२, ७६; तै. सं.
 ४, २, ६, १
 शतं श्वेतास उक्षणो ८, ५५, २
 शतक्रतुमर्णवं शाकिनं ३, ५१, २
 शतं जीव शरदो १०, १६१, ४; अथर्व. ३, ११, ४;
 २०, ९६, ९; नि. १४, ३६
 शतधारं वायुमर्कं १०, १०७, ४; अथर्व. १८, ४, २९
 शनधारमुत्समक्षीयमाणं ३, २६, ९
 शतं ते राजन् मिपजः सहस्रम् १, २४, ९; तै. सं. १, ४, ४५, १
 शतं ते शिमिनूतयः सुदासे ७, २५, ३
 शतं दासे बल्वृथे ८, ४६, ३२
 शतं धारा देवजाताः ९, ९७, २९
 शतं न इन्द्र ऊतिभिः ९, ५२, ५
 शतपवित्राः स्वधया मदं ७, ४७, ३; नि. ५, ६
 शतव्रज इषुस्तव ८, ७७, ७
 शतभुजिभिस्तमभिहुते १, १६६, ८
 शतमश्मन्मयीनां ४, ३०, २०
 शतमहं तिरिन्दिरे ८, ६, ४६
 शतमिन्तु शरदो १, ८९, ९; वा. य. २५, २२
 शतं मे गर्दभानां ८, ५६, ३
 शतं मेषाम्बुक्ये चक्षदानं १, ११६, १६; नि. ५, २१
 शतं मेषाम्बुक्ये मामहानं १, ११७, १७
 शतानीका हेतयो अस्य ८, ५०, २; अथर्व. २०, ५१, ४
 शतानीकेव प्र जिगाति ८, ४९, २; साम. ८१२; अथर्व.
 २०, ५१, २
 शतेना नो अभिष्टिभिः ४, ४६, २
 शतैरपद्रन्पणय ६, २०, ४

शत्रुयन्तो अभि ये नः १०, ८९, १५
 शनैश्चिद्यन्तो अद्रिवो ८, ४५, ११
 शं न हृन्दाग्नी भवतामवो ७, ३५, १; अथर्व. १९.१०, १;
 वा. य. ३६, ११
 शं न हृन्दो वसुभिर्देवो ७, ३५, ६; अथर्व. १९.१०, ६
 शं नः करत्यर्वते १, ४३, ६
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु ७.३५.१२; अथर्व. १९, ११, १
 शं नः सूर्य उरुचक्षा ७, ३५ ८; अथर्व. १९, १०, ८
 शं नः सोमो भवतु ७, ३५, ७; अथर्व. १९. १०, ७
 शं नो अग्निर्ज्योतिरिनीको ७ ३५. ४; अथर्व. १९ १०. ४
 शं नो अज एकपाद्देवो ७, ३५, १३; अथर्व. १९.११, ३
 शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः ७, ३५, ९; अथर्व. १९.१०, ९
 शं नो देवः सविता त्रायमाण ७.३५.१०; अथर्व. १९.१०, १०
 शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु ७, ३५, ११; अथर्व. १९, ११, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 शं नो देवीरभीष्टय १०, ९, ४; साम. ३३; अथर्व १.६, १;
 वा. य. ३६, १२; तै. ब्रा. १, २, १ १; २, ५, ८, ५;
 तै. आ. ४, ४२, ४
 शं नो द्यावापृथिवी ७, ३५, ५; अथर्व १९, १०, ५
 शं नो धाता शम्भु धर्ता ७, ३५, ३; अथर्व. १९ १०, ३
 शं नो भगः शम्भु नः ७, ३५, २; अथर्व. १९.१०, २
 शं नो भव चक्षसा १०, ३७, १०; तै. ब्रा २.८, ७, ३
 शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु ७, ३८, ७; वा. य. ९, १६;
 २१, १०; तै. सं. १, ७ ८, २; नि. १२, ४४
 शं नो भव हृद ८, ४८, ४
 शं नो मित्रः शं वरुणः १, ९०, ९; अथर्व. १९, ९, ६;
 वा. य. ३६, ९
 शमस्मिरग्निभिः करत् ८. १८ ९; तै. ब्रा. ३.७, १०. ५
 शम्भुषु वां मधूयुवा ५, ७४, ९
 शयुः परस्तादध नु ३, ५५, ६
 शरस्य चिदाचैकस्या १. १६६, २२
 शरासः कुशरासो १, १९१, ३
 शर्धशर्ध व एषां ५, ५३, ११
 शर्धो मारुतमुच्छंस ५. ५२. ८
 शर्यणावति सोमं हृन्तः ९, ११३, १
 शवसा ह्यसि श्रुतो ८, २४, २; अथर्व. १८, १, ३८
 शविष्ठं न आ भर ६, १९, ६
 शशः क्षुरं प्रत्यञ्च १०, २८, ९
 शशमानस्य वा नरः १, ८६, ८; साम. १५९४
 शशत्तममीळते दूत्याय १०, ७०, ३
 शशत्पुरोषा व्युवास दंश्य १, ११३, १३

शशदग्निर्वध्यश्चस्य शत्रून् १०, ६९, ११
 शशदिन्द्रः पोषुथद्भिः १, ३०, १६
 शशद्धि वः सुदानव ८, ६७, १६
 शशन्त हि प्रचेतसः ८, ६७, १७
 शशन्तो हि शत्रवो ७. १८, १८
 शाक्मना शाको अरुणः १०, ५५, ६; साम. १७८३
 शाचिगो शाचिपूजनां ८.१७, १२; साम. ७२६; अथर्व.
 २०, ५, ६; नि. ३, १०
 शास इत्था महाँ अभि १०, १५२, १; अथर्व. १, २०, ४
 शासद्वाह्निर्दुहितुर्नस्यद्वागात् ३, ३१, १; नि. ३, ४
 शिक्षा ण हृन्त राय ८, ९२ ९; साम. १६४४
 शिक्षा विभिन्दो अस्मै ८, २, ४१
 शिक्षेयमस्मै दिस्तेयं ८, १४, २; साम. १८३५; अथर्व.
 २०, २७ २
 शिक्षेयमिन्द्र महयते दिवेदिवे ७, ३२, १९; साम. १७९७;
 अथर्व. २० ८२, २
 शिभिन्वाजानां पते १.२९, २; अथर्व. २०, ७४, २; तै. ब्रा.
 २, ४. ४, ८
 शिवः कपोत हृषितो नो १०, १६५, २; अथर्व. ६.२७, २
 शिवस्त्वष्टरिहा गहि ५, ५, ९; तै. सं. ३.१.११, २
 शिवा नः सख्या सन्तु ४, १०, ८
 शिशानो वृषभो यथाग्नि ८, ६०, १३
 शिशुं जज्ञानं हरिं ९, १०९, १२; साम. १३३४
 शिशुं जज्ञानं हर्यतं ९. ९६. १७; साम. ११७५
 शिशु न त्वा जेन्यं वर्धयन्ति १०, ४, ३
 शिशुर्न जातोऽव चक्रदत् ९, ७४, १
 शीतिके शीतिकावति १०. १६, १४; अथर्व. १८, ३, ६०;
 तै. आ. ६, ४, १
 शीरं पावकशोचिषम् ८, १०२, ११
 शीर्ष्णः शीर्ष्णो जगतः ७, ६६, १५
 शुकेषु मे हरिमाणं १, ५०, १२; अथर्व १, २२, ४; तै. ब्रा.
 ३, ७. ६, २२
 शुक्रः पवस्व देवेभ्यः ९, १०९, ५; साम. १२४२
 शुक्रः शुशुक्रौ उषो न १, ६९, १
 शुक्रं ते अन्यद्यजन्ते ६, ५८, १; साम. ७५; तै. सं.
 ४, १, ११, २; तै. आ. १, २. ४; १०, १; ४, ५, ६;
 नि. १२. १७
 शुक्रस्याद्य गवाशिर २, ४१, ३
 शुक्रभिरङ्गै रज आ ततन्वा ३, १, ५
 शुचिः पावक उच्यते ९, २४ ७; साम. ९६७
 शुचिः पावक वन्धोमं २, ७, ४. तै. सं. १, ३, १४, ५
 शुचिः पावको अद्भुतो १, १४२, ३

शुचिः पुनानस्तन्वं ९, ७०, ८
 शुचिः यम यस्मा अत्रिवत् ५, ७, ८
 शुचिं न यामस्त्रिविरं ३, २, १४
 शुचिं नु स्तोमं नवजातम ७, ९३, १; तै. सं. १, १४, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ८, ३
 शुचिमर्द्धं हस्पाति ३, ६२, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, ३
 शुचिरपः स्यवसा २, २७, १३; तै. सं. २, १, ११, ४
 शुचिरसि पुरुनिष्ठाः ८, २, ९
 शुचिर्देवेषु अर्पिता १, १४२, ९
 शुची ते चक्रे १०, ८५, १२; अथर्व. १४, १, १२
 शुची वो हव्या मरुतः ७, ५६, १२; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 शुनं वाहाः शुनं नरः ४, ५७, ४; अथर्व. ३, १७, ६; तै. आ.
 ६, ६, २
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं ३, ३०, २२; ३१, २२; ३२, १७;
 ३४, ११; ३५, ११; ३६, ११; ३८, १०;
 ३९, ९; ४३, ८; ४८, ५; ४९, ५; ५०, ५;
 १०, ८९, १८; १०४, ११; साम. ३२९, अथर्व.
 २०, ११, ११; तै. ब्रा. २, ४, ४, ३
 शुनःशोपो ह्यह्वं गृभीतः १, २४, १३
 शुनं नः फाला ४, ५७, ८; अथर्व. ३, १७, ५; वा. य. १२, ६९;
 तै. सं. ४, २, ५, ६
 शुनमन्धाय भरमह्यस्ता १, ११७, १८
 शुनमष्टा व्यचरत् १०, १०२, ८
 शुनमस्मभ्यमूतये १०, १२६, ७
 शुनश्चिच्छेपं ५, २, ७
 शुनासीराविमां वाचं जुपे ४, ५७, ५; तै. आ. ६, ६, २;
 नि. ९, ४१
 शुभ्रं नु ते शुभ्रं वर्धयन्तः २, ११, ४
 शुभ्रमन्धो देववातं २, ६२, ५; साम. १००९
 शुभ्रो वः शुभ्रः क्रुध्मी ७, ५६, ८
 शुभ्रमानं क्रतायुभिः ९, ३६, ४
 शुभ्रमाना क्रतायुभिः ९, ६४, ५; साम. १०३५
 शुश्रुवांसाचिदश्विना ७, ७०, ५
 शुष्णं पिष्टं कुयवं वृश्मिन्द्र १, १०३, ८
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो ५, ३८, ३
 शुष्मिन्तमं न ऊतये ३, ३७, ८; अथर्व. २०, २०, १, ५७, ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदो १, १७५, ५
 शुष्मी शर्धो न मारुतं २, ८८, ७; साम. १४७३
 शूरग्रामः सर्ववीरः ९, ९०, ३; साम. १४०९
 शूरस्येव युध्यतो ३, ५५, ८
 शूरा हवेयुधयो १, ८५, ८

शूरो न धत्त आयुधा ९, ७६, २; साम. १२२९
 शूरो वा शूरं वनते शरीरैः ६, २५, ४
 शूषोभिर्बुधो जुषाणो १०, ६, ४
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गाणां ३, ८, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ११
 शृङ्गेव नः प्रथमा २, ३९, ३
 शृणुतं जरितुर्हवं कृष्णस्य ८, ८५, ४
 शृणुतं जरितुर्हवमिन्द्राग्नी ७, ९४, २; साम. २१७
 शृणोतु न ऊर्जा पतिर्गिरः ५, ४१, १२
 शृण्वन्तं पूषणं वयं ६, ५४, ८
 शृण्वन्तु नो वृषणः ३, ५४, २०
 शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः १, ४४, १४
 शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन् ६, ४७, १६; नि. ६, २२
 शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः ९, ४१, ३; साम. ८९४
 शृतं यदा करसि १०, १६, २; अथर्व. १८, २, ५; तै. आ. ६, १, ४
 शेवारे वार्या ८, १, २२
 शेष्णु त इन्द्र सस्मिन्धोनौ १, १७४, ४
 शेपे वनेषु मात्रोः ८, ६०, १५; साम. ४६
 शोचा शोचिष्ठ दीदिहि ८, ६०, ६
 शनथद्वृत्रमुत सनोति वा ६, ६०, १; तै. सं. ४, २, ११, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा ८, ३७, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा ८, ३६, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽग्नीणां ८, ३८, ८
 श्येन आसामदितिः कक्ष्यो ५, ४४, ११
 श्येनाविव पतयो ८, ३५, ९
 श्येनो न योनिं सद्वं ९, ७१, ६
 श्रुते दधामि प्रथमाय १०, १४७, १; साम. ३७१
 श्रद्धयाग्निः समिध्यते १०, १५१, १; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६;
 नि. ९, ३१
 श्रद्धां देवा यजमाना १०, १५१, ४; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 श्रद्धां प्रातर्हवामहे १०, १५१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 श्रवः सूरिभ्यो अमृतं ७, ८१, ६
 श्रवच्छुक्कणं ह्ययते वसूनां ७, ३२, ५
 श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती ६, ६५, ३
 श्रातं हविरोष्विन्द्र प्र याहि १०, १७९, २; अथर्व. ७, ७२, २
 श्रातं मन्य ऊधनि १०, १७९, ३; अथर्व. ७, ७२, ३
 श्रायन्त इव सूर्यं ८, ९९, ३; साम. २६७, १३१९;
 अथर्व. २०, ५८, १; वा. य. ३३, ४१; नि. ६, ८
 श्रावयेदस्य कर्णा ४, २९, ३
 श्रियसे कं मानुभिः १, ८७, ६; तै. सं. २, १, ११, २;
 ४, २, ११, २; नि. ४, १६

श्रिये कं वो अधि तनूषु १, ८८, ३
 श्रिये जातः श्रिय आ ९, ९४, ४
 श्रिये ते पादा दुव आ ६, २९, ३
 श्रिये ते वृक्षिरूपसेचनी १०, १०५, १०
 श्रिये पूषजिपुक्रुतेव देवाः १, १८४, ३
 श्रिये मयांसो अङ्गी १०, ७७, २
 श्रिये सुदशीरुपरस्य यास्वः ५, ४४, २
 श्रीणन्नुप स्थादिवं १, ६८, १
 श्रीणामुदारो १०, ४५, ५; वा. य. १२, २२; तै.सं. ४, २, २, ३
 श्रुतं वो वृत्रहन्तमं ८, ९३, १६; साम. २०८
 श्रुतं गायत्रं तकवानस्याहं १, १२०, ६
 श्रुतं मे मित्रावरुणा १, १२२, ६
 श्रुधि श्रुकर्णं वह्निभिः १, ४४, १३; साम. ५०; वा. य. ३३, १५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 श्रुधी न इन्द्र ह्ययामसि ६, २६, १
 श्रुधी नो अग्ने सदने १०, ११, ९; १२, ९; अथर्व. १८, १, २५
 श्रुधी हवं विपिपानस्याद्रः ७, २२, ४; साम. १७९८
 श्रुधी हवं तिरश्च्या ८, ९५, ४; साम. ३४६; ८८३
 श्रुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः २, ११, १
 श्रुधी हवमिन्द्र सूर १०, १४८, ५
 श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा ६, ६८, १
 श्रुष्टीवानो हि दाशुवे १, ४५, २
 श्रुष्यमे नवस्य मे ८, २३, १४; साम. १०६
 श्रूया अग्निश्चित्रभानुः २, १०, २
 श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने २, ७, १; तै. सं. १, ३, १४, ३
 श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं १, ४४, ४
 श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं ४, ३६, ७
 श्रेष्ठं नो अद्य सवितः १०, ३५, ७
 श्रेष्ठो जातस्य रुद्रा श्रियांसि २, ३३, ३
 श्रीणामेक उदकं गामवाज १, १६१, १०
 श्वसित्यप्सु हंसो न १, ६५, ९
 श्वित्यञ्चो मा दक्षिणत ७, ३३, १
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् ९, ७४, ७
 षट्त्रिंशंश्च चतुरः १०, ११४, ६
 षड्भारं एको अचरन् ३, ५६, २
 षड्भारं आतिथिग्व ८, ६८, १७
 षष्टिः सहस्राश्वस्य ८, ४६, २२
 स आगमदिन्द्रो यो वसुनां ५, ३६, १
 स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो ७, ९७, ४
 स आ वक्षि महि न आ च १०, ३, ७; नि. ४, १८

स आहुतो वि रोचते १०, ११८, ३
 स हज्जनेन स विशा २, २६, ३; तै. सं. २, ३, १४, ३;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, ३
 स हक्षेति सुधित ४, ५०, ८; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
 स इत्तन्तुं स वि जानात्योतुं ६, ९, ३
 स इत्तमोऽवयुनं ततन्वत् ६, २१, ३; नि. ५, १५
 स इत्सुदानुः स्ववाँ ६, ६८, ५
 स इत्स्वपा भुवनेष्वास ४, ५६, ३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
 स इदग्निः कण्वतमः १०, ११५, ५
 स इदस्तेव प्रति धाद् ६, ३, ५
 स इद्वानाय दम्भाय १०, ६१, २
 स इद्वासं तुवीरवं १०, ९९, ६
 स इन्द्रो यो गृहवे १०, ११७, ३
 स इन्द्राजा प्रतिजन्यानि ४, ५०, ७
 स इन्द्रने नमस्युभिर्वचस्यते १, ५५, ४
 स इधान उपसो राम्या २, २, ८
 स इधान वसुक्विः १, ७९, ५; साम. १५६२; वा. य. १५, ३६; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 स इन्नु रायः सुभृतस्य १०, १४७, ४
 स इन्महानि समिधानि १, ५५, ५
 स इषुहस्तैः सनिपङ्गिभिः १०, १०३, ३; साम. १८५१;
 अथर्व. १९, १३, ४; वा. य. १७, ३५; तै. सं. ४, ६, ४, १
 स इं रथो न भुरिषाळ ९, ८८, २; साम. १४७२
 स इं रेभो न प्रति वस्त उक्षाः ६, ३, ६
 स इं वृषा जनयत्तासु गर्भं २, ३५, १३
 स इं वृषा न फेनमस्य १०, ६१, ८
 स इं सत्येभिः सखिभिः १०, ६७, ७; अथर्व. २०, ९१, ७;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, १; नि. ५, ४
 स इं स्पृषो वनते अपतीतः ६, २०, ९
 स इं पाहि य ऋजीषी ६, १७, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, १
 स इं महीं धुनिं २, १५, ५
 स इं मृगो अप्यो १, १४५, ५
 सं यं स्तुभोऽवनयो न १, १९०, ७
 सं यजनान् क्रतुभि १, १३२, ५
 सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्धं ५, ३४, ८
 सं यत्त इन्द्र मन्यवः ४, ३१, ६
 सं यदिषो वनामहे ५, ७, ३; तै. सं. २, १, ११, ३
 सं यद्नन्त मन्युभिर्जना ७, ५६, २२
 सं यद्वयं यवसादो १०, २७, ९
 सं यन्मदाय शुदिमणः १, ३०, ३
 सं यन्मही मिथती ७, ९३, ५
 सं यन्मिथः पस्पृधानासो १, ११९, ३

सं यस्मिन्निष्ठा वसूनि १०, ६, ६
 सं या दानूनि येमथुः ८, २५, ६
 सं वस्स इव मातृभिः ९, १०५, २, साम. १०९९
 संवत्सरं शशयानाः ७, १०३, १; अथर्व. ४, १५, १३;
 नि. ९, ६
 संवत्सरीणं पय उस्त्रियायाः १०, ८७, १७; अथर्व. ८, ३, १७
 सं वां शतानासत्या सहस्रा ६, ६३, १०
 सं वां कर्मणा समिषा ६, ६९, १; तै. सं. ३, २, ११, १
 संवृक्तचण्डमुक्थ्यं ९, ४८, २, साम. ८३७
 सं वो मदासां अगमते १, २०, ५
 संसमिषुवसे वृषन् १०, १९१, १; अथर्व. ६, ६३, ४;
 वा. य. १५, ३०; तै. सं. २, ६, ११.४; ४४, ४४
 सं सीदस्व महौ असि १, ३६, ९; वा. य. ११, ३७; तै. सं.
 ४, १, ३, ३; तै. आ. ४, ५, २
 संसृष्टं धनमुभयं १०, ८४, ७; अथर्व. ४, ३१, ७
 संहोत्रं स पुरानारीः १०, ८६, १०; अथर्व. २०, १२६ १०
 सकृद्ध घौरजायत ६, ४८, २२
 स केतुरध्वराणां ३, १०, ४
 सक्तुमिव तितउना १०, ७१, २; नि. ४, १०
 स क्षपः परि षस्त्रजे ८, ४१, ३
 सखाय आ नि पीदत पुनानाय ९, १०४, १; साम. ५६८;
 ११५७
 सखाय आ नि पीदत सविता १, २२, ८
 सखाय आ शिषामहि ८, २४, १; साम. ३९०; अथर्व.
 १८, १, ३७
 सखायः क्रतुमिच्छत ८, ७०, १३
 सखायः सं वः सम्यञ्च ५, ७, १, वा. य. १५, २९; तै. सं.
 २, ६, ११.४; ४, ४, ४, ३
 सखायस्त इन्द्र विश्वठ स्याम ७, २१, ९
 सखायस्ते विषुण ५, १२, ५
 सखायस्त्वा ववृमहे ३, ९, १; साम. ६२
 सखायो ब्रह्मवाहसे ६, ४५, ४
 सखा सख्ये अपचत्तूयमग्निः ५, २९, ७
 सखा ह यत्र सखिभिर्नवगवै ३, ३९, ५
 सखीयतामविता बोधि ४, १७, १८
 सखे विष्णो वितरं ८, १००, १२
 सखे सखायमभ्या ४, १, ३
 सख्ये त इन्द्र वाजिनो १, ११, २; साम. ८२८
 स गृणानो अग्निर्देववान् १०, ६१, २६
 स गृत्सो अग्निस्तरुणश्चिद् ७, ४, २
 स गोमघा जरित्रे ६, ३५, ४

स गोरश्वस्य वि व्रजं ८, ३२, ५
 स ग्रामेभिः सनिता रथे १, १०० १०
 स घा तं वृषणं रथमधि १, ८२, ४; साम. ४२४
 स घा नः सूनुः शवसा १, २७, २; साम. १६३५
 स घा नो देवः सविता सहा ७, ४५, ३; तै. ब्रा. २.८६, १
 स घा नो योग आ भुवत् १, ५, ३; साम. ७४२; अथर्व.
 २०, ६९, १
 स घा यस्ते द्वादशति ३, १०, ३
 स घा राजा सत्पतिः १, ५४, ७
 स घा वीरो न रिष्यति १, १८, ४
 स घेदुनासि वृत्रहन् ४, ३०, २२
 संक्रदनेनानिमिषेण १०, १०३, २; साम. १८५०;
 अथर्व. १९, १३, ३; वा. य. १७, ३४; तै. सं.
 ४, ६, ४, १
 सं गच्छन्वं सं वदध्वं १०, १९१, २, अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
 संगच्छमाने युवति १, १८५, ५
 सं गच्छस्व ऽपतृभिः १०, १४, ८; अथर्व. १८, ३, ५८;
 तै. आ. ६, ४, २
 सं गोभिरङ्गिासो १०, ६८, २; अथर्व. २०, १६, २
 सं गोमदिन्द्र वाजवद् १, ९, ७; अथर्व. २०, ७१, १३
 सं घोषः शृण्वे वमैरमित्रैः ३, ३०, १६
 स चक्रमे महतो निरुः ५, ८७, ४
 सचन्त यदुषसः सूर्येण १०, १११, ७
 स चन्द्रो विप्र मर्त्यो १, १५०, ३
 सचस्व नायमवसे अभीके ६, २४, १०
 सचा यदासु जहतीषु १०, ९५, ८
 सचायो रिन्द्रश्चक्रेव १०, १०५, ४
 सचा सोमेषु पुरुहूत ८, ६६, ६
 स चिकेत सहीयसाम्नि ८, ३९, ५
 स चित्रचित्रं चितयन्तमस्मे ६, ६, ७
 स चेतयन्मनुषो ४, १, २
 स जातृभर्मा श्रद्धाने १, १०३, ३
 स जातेभिर्वृत्रहा ३, ३१, ११
 स जातो गर्भो असि १०, १, २; वा. य. ११, ४३; तै. सं.
 ४, १, ४, २
 स जामिभिर्यत्समजाति १, १००, ११
 स जायत प्रथमः पत्न्यासु ४, १, ११
 स जायमानः परमे व्योमनि व्रतानि ६, ८, २
 स जायमानः परमे व्योमन्वाविः १, १४३, २
 स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न ७, ५, ७

स जिन्वते जठेणु प्रजज्ञि ३, २, ११
 स जिह्वा चतुराणीक ५, ४८, ५
 सजूगदित्यैवंसुभिः ५, ५१, १०
 सजूर्देवेभिरपां नपातं ७, ३४, १५
 सजूर्मित्रावरुणाभ्यां ५, ५१, ९
 सजूर्वैश्वभिर्देवेभिः ५, ५१, ८
 सजोषम आदित्यैर्मादय ४, ३४, ८
 सजोषस्त्वा दिवो नरो ६, २, ३
 सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं ४, ३४, ७
 सजोषा इन्द्र सगणो ३, ४७, २; वा. य. ७, ३७; तै. सं. १, ४, ४२, १; तै. आ. १०, १, ११
 सजोषा धीराः पदैरनु १, ६५, २
 सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र ६, ३४, १
 सं सोदय चित्रमर्वाक् १, ९, ५; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं जर्भुगणस्तुभिः सुते ५, ४४, ५
 सं जागृवन्निर्जमाण १०, ९१, १
 संजानाना उप सीदन् १, ७२, ५
 सतः सतः प्रतिमानं ३, ३१, ८
 स तत्कृषीपितस्तूयमग्ने ६, ५, ६
 स तुर्वणिर्महौ अरेणु १, ५६, ३; नि. ६, १४
 स तु वस्त्राण्यधपेनानि १०, १, ६
 स तु श्रुधि श्रुत्या यो ६, ३६, ५
 स तु श्रुधीन्द्र नूननस्य ६, २१, ८
 स तू नो अभिर्नयतु ४, १, १०
 स तू पवस्व परि पार्थिवं राजा स्तोत्रे ९, ७२, ८
 स तू पवस्व परि पार्थिवं राजो दिव्या च ९, १०७, २४
 स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ ४, ४, ६; तै. सं. १, २, १४, २
 स तेजीयसा मनसा त्वोतः ३, १९, ३; तै. सं. १, ३, १४, ६
 सतो नूनं कवयः सं १०, ५३, १०
 सत्तो होता न ऋत्विग्यः ३, ४१, २; अथर्व. २०, २३, २
 सत्तो होता मनुष्वदा १, १०५, १४
 सत्यं तत्तुर्वशे यदौ ८, ४५, २७
 सत्यं तदिन्द्रा वरुणा ८, ५२, ३
 सत्यं त्वेषा अमवन्तो १, ३८, ७
 सत्यमित्तज्ञ त्वावाँ ६, ३०, ४; तै. ब्रा. २, ६, ९, १
 सत्यमिरवा महेनदि ८, ७४, १५
 सत्यमिथा वृदेदमि ८, ३३, १०; साम. २६३
 सत्यमिद्वा उ अश्विना ५, ७३, ९
 सत्यमिद्वा उ तं वयं ८, ६२, १२
 सत्यमुग्रस्य वृहता ९, ११३, ५

सत्यमूचुर्न एवा हि चक्रुः ४, ३३, ६
 सत्यामाशिपं कृणुना १०, ६७, ११; अथर्व. २०, ९१, ११
 सत्या सत्यभिर्महती ७, ७५, ७
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १०, ८५, १; अथर्व. १४, १, १
 सत्रा ते अनु कृष्टयो ४, ३०, २
 सत्रा त्वं पुरुष्टुतं ८, १५, ११
 सत्रा मदासस्तव ६, ३६, १
 सत्रा यदीं भार्गवस्य ४, २१, ७
 सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ३, ३४, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 सत्रासाहो जनभक्षो २, २१, ३
 सत्रा सोमा अभवन् ४, १७, ६
 सत्राहणं दाष्टुषि ४, १७, ८; साम. ३३५
 स त्रितस्याधि सानवि ९, ३७, ४; साम. १२९५
 सत्रे ह जाताविषिता नमो ७, ३३, १३
 स त्वं विप्राय दाशुपे ८, ४३, १५
 स त्वं दक्षस्यावृको ६, १५, ३
 स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्कैः ५, ३३, २
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः ८, १६, १२; अथर्व. २०, ४६, ३
 स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्सु १, १०४, ६
 स त्वं न इन्द्राकवाभिः ६, ३३, ४
 स त्वं न ऊर्जा पते ८, २३, १२
 स त्वं नश्चित्र वज्रस्त छण्णु ६, ४६, २; साम. ८१०; अथर्व. २०, ९८, २; वा. य. २७, ३८
 स त्वं नो अग्नेऽवमो ४, १, ५; वा. य. २१, ४; तै. सं. २, ५, १२, ३
 स त्वं नो अर्वाजिदाया ६, १२, ६
 स त्वं नो देव मनसा ८, २६, २५
 स त्वं नो रायः शिशीहि ३, १६, ३
 स त्वमग्ने प्रतीकेन १०, ११८, ८; तै. सं. २, ५, १२, ५
 स त्वमग्ने विभावसुः ८, ४३, ३२
 स त्वमग्ने सौभगत्वस्य १, ९४, १६
 स त्वमस्वदप द्विपो ८, ११, ३
 सत्वा भविषो गविषो दुव ४, ४०, २
 स त्वामदद् वृषा मदः १, ८०, २
 स दर्शतश्रीरतिथिः १०, ९१, २
 सदसस्पतिमनुतं १, १८, ६; साम. १७१, वा. य. ३२, १३; तै. आ. १०, १, ४
 सदस्य मदे सदस्य ६, २७, २
 सदा कवी सुमतिमाचके १, ११७, २३
 सदाष्टणो यजतो विद्विषो ५, ४४, १२
 सदासि रणवो यवसेव १०, ११, ५; अथर्व. १८, १, २२

सदा सुगः पितृभ्यो ३, ५४, २१
 सद्विद्धि ते तुविजातस्य ६, १८, ४
 स दूतो विश्वेदमि वष्टि ४, १, ८
 स दृढहे चिदमि तृणत्ति ८, १०३, ५
 सदशीरघ सदशी १, १२३, ८
 स देवः कविनेषितो ९, ३७, ६; साम. १२९७
 सदो द्वा चक्राते उप ८, २९, २
 सघेव प्राचो विमिमाय २, १५, ३; तै. सं. २, ३, १४, ५
 सद्यश्चिद्यः शवसा पञ्च १०, १७८, ३; नि. १०, २९
 सद्यश्चिद्यस्य चर्कृतिः ६, ४८, २१
 सद्यश्चिन्नु ते मघवन्नमि ७, १९, ९; अथर्व. २०, ३७, ९
 सद्यो अघ्वरे रथिरं जनन्त ७, ७, ४
 सद्यो जात ओषधीभिः ३, ५, ८
 सद्यो जातस्य दृढशानं ४, ७, १०
 सद्यो जातो व्यमिमीत १०, ११०, ११; अथर्व. ५, १२, ११;
 वा. य. २९, ३६; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, २१
 सद्योजुवस्ते वाजा ८, ८१, ९
 सद्यो ह जातो वृषभः ३, ४८, १
 स दुहणे मनुष १०, ९९, ७
 स द्विबन्धुवैतरणो १०, ६१, १७
 स धारयत्पृथिवीं पप्रथ १, १०३, २
 सध्रीचीः सिन्धुमुगतीरिवा १०, १११, १०
 सध्रीमा यन्ति परि २, १३, २
 स न इन्द्रः शिवः सखा ८, ९३, ३; साम. १४५२;
 अथर्व. २०, ७, ३
 स न इन्द्र त्वयताया इषेधाः ७, २०, १०; २१, १०
 स न इन्द्र यज्यवे ९, ६१, १२; साम. ५९२; ६७३;
 वा. य. २६, १७
 स न ईळानया सह ८, १०२, २
 स न ऊर्जे व्यय्ययं ९, ४९, ४; साम. १४३८
 स नः क्षुमन्तं सद्ने १०, ३८, २
 स नः पग्निः पारयाति ८, १६, ११; अथर्व. २०, ४६, २
 स नः पवस्व वाजयुः ९, ४४, ४
 स नः पवस्व शं गवे ९, ११, ३; साम. ६५३
 स नः पावक दीदिवो १, १२, १०; वा. य. १७, ९;
 तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ६, १, ३
 स नः पावक दीदिहि ३, १०, ८
 स नः पितेव सूनवे १, १, ९; वा. य. ३, २४; तै. सं.
 १, ५, ६, २; नि. ३, २१
 स नः पुनान आ भर रथि वीरवतीम् ९, ६१, ६; साम.
 ७८९

स नः पुनान आ भर रथि स्तोत्रे ९, ४०, ५
 स नः पृथु अवाच्यं ६, १६, १२; साम. ६६२; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, १
 स नः शक्रश्चिदाशकन् ८, ३२, १२
 स नः शर्माणि वीतये ३, १३, ४
 स नः सिन्धुमिव नावयाति १, ९७, ८; अथर्व. ४, ३३, ८;
 तै. आ. ६, ११, २
 स नः सोमेषु सोमपाः ८, ९७, ६
 सनत्साभ्यं पञ्च ५, ६१, ५
 सनद्वाजं विप्रवीरं १०, ४७, ४
 स नश्चित्राभिरद्विवो ४, ३२, ५
 स न स्तवान आ भर गायत्रेण १, १२, ११
 स न स्तवान आ भर रथि ८, २४, ३
 सना च सोम जेषि च ९, ४, १; साम. १०४७
 सना ज्योतिः सना स्वः ९, ४, २; साम. १०४८
 सना ता का चिद्भुवना २, २४, ५
 सना ता त इन्द्र नव्या १, १७४, ८
 सना ता त इन्द्र भोजनानि ७, १९, ६; अथर्व. २०, ३७, ६
 सनात्सनीळा अवनीरवा १, ६२, १०
 सना दक्षमुत क्रतुं ९, ४, ३; साम. १०४९
 सनादग्ने मृणसि यातुधानान् १०, ८७, १२; साम. ८०;
 अथर्व. ५, २९, ११; ८, ३, १८
 सनादेव तव रायो १, ६२, १२
 सनादिवं परि भूमा १, ६२, ८
 सना पुराणमध्येमि ३, ५४, ९
 सनामाना चिद् ध्वसयो १०, ७३, ६
 सनायेत गोतम इन्द्र १, ६२, १३
 सनायुवो नमसा नव्यो १, ६२, ११
 सुनितः सुसनितरूप ८, ४६, २०
 सुनिता विप्रो अर्वाङ्गिः ८, २, ३६
 सुनितासि प्रवतो दाशुवे ७, ३७, ५
 सुनिमित्रस्य पप्रथः ८, १२, १२
 स नीव्याभिर्जरितारः ६, ३२, ४
 सनेम तत्सुसनिता १०, ३६, ९
 सनेम तेऽवसा नव्य इन्द्र ६, २०, १०
 सनेम ये त ऊतिभिः २, ११, १९
 सनेमि कृध्यास्त्रदा ९, १०४, ६
 सनेमि चक्रमजरं १, १६४, १४; अथर्व. ९, ९, १४
 सनेमि त्वमस्मद्वाँ अदेवं ९, १०५, ६; साम. १६१३
 सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः १, ६२, ९
 सनेम्यस्माद्युयोत दिपुं ७, ५६, ९

स नो अद्य वसुत्तये ९, ४४, ६
 स नो अर्ष पवित्र आ ९, ६४, १२
 स नो अर्षाभि कृत्यं ९, ४५, २
 स नो ज्योतीषि पूर्यं ९, ३६, ३
 स नो दूराक्षासाञ्च १, २७, ३; साम. १६३६
 स नो देव देवताते ९, ९६, ३
 स नो देवैभिः पवमान ९, ९३, ४
 स नो धीती वरिष्ठया ५, २५, ३
 स नो नद्येभिर्नृषकर्मन् १, १३०, १०
 स नो नियुज्जिः पुरुहूत ६, २२, ११; अथर्व. २०, ३६, ११
 स नो नियुज्जिरा पृण ६, ४५, २१
 स नो नृणां नृतमो १, ७७, ४
 स नो नेदिष्ठं दृढशान १, १२७, ११
 स नो बोधि पुरणता सुनेपूत ६, २१, १२
 स नो बोधि पुरोळाशं ६, २३, ७
 स नो बोधि श्रुषी हवं ५, २४, ३; वा. य. ३, २६
 स नो बोधि सहस्य २, २, ११
 स नो भगाय वायवे पूष्णं ९, ६१, ९; साम. १०८३
 स नो भगाय वायवे विप्रवीरः ९, ४४, ५
 स नो मदानां पत ९, ४४, ५
 स नो मन्द्राभिरध्वरे ६, १६, २; साम. १४७५
 स नो महौ अनिमानो १, २७, ११; साम. १६६४
 स नो मित्रमहस्त्वं ८, ४४, १४; साम. १७१३
 स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः २, २०, ३
 स नो राधांस्त्रा भरे ७, १५, ११
 स नो रेवत्समिधानः २, २, ६
 स नो वस्व उप मासि ८, ७१, ९
 स नो वाजाय श्रवस ह्वे च ६, १७, १४
 स नो वाजेष्टविता पुरुव ८, ४६, १३
 स नो विभावा चक्षणिर्नव ६, ४, २
 स नो विश्वा दिवो वसुतो ९, ५७, ४; साम. १७६४
 स नो विश्वान्या भर सुवितानि ८, ९३, २९
 स नो विश्वाहा सुक्रतुः १, २५, १२
 स नो विश्वेभिर्देवेभिः ८, ७१, ३
 स नो वृषजमुं चहं १, ७, ६; साम. १६२१; अथर्व.
 २०, ७०, १२; नि. ६, १६
 स नो वृषम्यसनिष्ठया ८, ९२, १५
 स नो वृष्टिं दिवस्परि २, ६, ५
 स नो वेदो अमाल्यं ७, १५, ३; साम. १३८१
 स नो हरीणां पत ९, १०५, ५; साम. १६१२
 सन्ति ह्यर्ष आशिष ८, ५४, ७

सं ते पयांसि समु १, ९१, १८; वा. य. १२, ११३; तै.सं.
 ४, २, ७, ४
 सं व्री पवित्रा विततानि ९, ९७, ५५
 सं दक्षेण मनसा जायते ९, ६८, ५
 सं देवैः शोभते वृषा ९, २५, ३; साम. ९२०
 सं नः शिशीहि भुरिजो ८, ४, १६
 सं तु वोचावहै पुनः १, २५, १७
 सं नो राया बृहता विश्वपेश १, ४८, १६
 स पत्यत उभयोर्नृग्नययोः ६, २५, ६
 स पप्रथानो अभि पञ्च ७, ६९, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
 सपर्यवो भरमाणा अभिजु ७, २, ४
 सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्व ६, १, ६; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ३
 स पर्वतो न धरुणेष्टव्युतः १, ५२, २
 स पवस्व धनंजय ९, ४६, ५
 स पवस्व मदाय कं ९, ४५, १
 स पवस्व मदिन्तम ९, ५०, ५; साम. १२०९
 स पवस्व य अविथेन्द्रं ९, ६१, २२; साम. ४९४
 स पवस्व विचर्षण ९, ४१, ५; साम. ८९६
 स पवस्व सहमानः ९, ११०, १२
 स पवित्र विचक्षणो ९, ३७, २; साम. १२९३
 स पित्र्याण्ययुधानि १०, ८, ८
 स पुनान उप सुरे न ९, ९७, ३८; साम. १३५८
 स पुनानो मदिन्तमः ९, ९९, ६
 स पूर्व्या निविदा १, ९६, २
 स पूर्यः पवते ९, ७७, २
 स पूर्यो महानां ८, ६३, १; साम. ३५५
 स पूर्यो वसुविज्जायमानो ९, ९६, १०
 सप्त क्षरन्ति शिशवे १०, १३, ५; अथर्व. ७, ५७, २
 सप्त त्वा हरितो रथे १, ५०, ८; अथर्व. १३, २, २३;
 २०, ४७, २०; तै. सं. २, ४, १४, ४
 सप्त दिशो नानासूर्याः ९, ११४, ३; तै. आ. १, ७, ४
 सप्त धामानि परियन् १०, १२२, ३
 सप्तभिः पुत्रैरदितिः १०, ७२, २; तै. आ. १, १३, ३
 सप्त मर्यादाः कवयः १०, ५, ६; अथर्व. ५, १, ६; नि. ६, २७
 सप्त मे सप्त शाकिनः ५, ५२, १७
 सप्त युज्जन्ति रथमेकचक्रं १, १६४, २; अथर्व. ९, ९, २;
 १३, ३, १८; तै. आ. ३, ११, ८; नि. ४, २७
 सप्त वीरासो अधराव १०, २७, १५
 सप्त स्वसारो अभि मातरः ९, ८६, ३६
 सप्त स्वसूरुषीर्वावसानः १०, ५, ५; नि. ५, १
 सप्त होतारस्तमिदीकते ८, ६०, १६

सप्त होत्राणि मनसा ३, ४. ५
 सप्तानां सप्त ऋषयः ८, २८, ५
 सप्तापो देवीः सुरणा १०, १०४. ८
 सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतः १. १६४, ३६; अथर्व. ९, १० १७;
 नि. १४, २१
 सप्तास्यासन्परिधयः १०, ९०, १५; अथर्व. १९. ६, १५;
 वा. य. ३१, १५; तै. आ. ३, १२, ३
 सप्तिं मृजन्ति वेधसो ९, २९, २; साम. १७६६
 सप्ती चिद्धा मद्व्युता ८, ३३. १८
 स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वां ७, ३३, १२
 स प्रत्यथा कविबृध ८, ६३. ४
 स प्रत्यथा सहसा जायमानः १, ९६, १
 स प्रत्यवज्जवीयसा ६, १६, २१; तै. सं. २, २, १२, १;
 तै. ब्रा. २. ४ ८, १
 स प्रत्यवज्जव्यसे ९, ९१. ५
 स प्रथमे व्योमनि ८, १३. २; साम. ७४७
 स प्रवोळदृन्परिगत्या २, १५, ४
 स प्राचीनान्पर्वतान् २, १७, ५
 सबाधो यं जना इमे ८, ७४, ६
 स बोधि सूरिर्मववा २, ६, ४; वा. य. १२, ४३; तै. सं.
 ४, २, ३, ४
 स भन्दना उदियति ९, ८६, ४१; नि. ५, २
 सभामेति कितवः १०, ३४, ६
 स भिक्षमाणो अमृतस्य ९, ७०, २; साम. १४२४
 स भूतु यो प्रथमाय २, १७, २
 स भ्रातरं वरुणमग्न ४, १. २
 समजैषमिमा अहं १०, १५९, ६
 समज्मना जनिम मानुषाणाम् ६, १८, ७
 समज्जया पर्वत्या वसुनि १०. ६९ ६
 समज्जन्तु विश्वे देवाः १०, ८५, ४७
 समग्र गावोऽभितो ५, ३०, १०
 स मत्सरः प्रसु वन्वन् ९, ९६. ८
 समत्सु स्वा शूरा सतामुगणं १, १७३, ७
 समस्वप्तिमवसे ८, ११, ९; साम. ११६८; तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
 समध्वरायोषसां ७, ४१, ६; अथर्व. ३, १६, ६; वा. य.
 ३४ ३९; तै. ब्रा. २, ८, ९, ९
 समना तूर्णिरूप यासि १०, ७३, ४
 समनेव वपुष्यतः ८, ६२, ९
 स मन्दस्वा ह्यनु जोषम् ६, २३, ८
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो ३, ४१, ६; ६, ४५, २७; अथर्व.
 २०, २३, ६

स मन्द्या च जिह्वया ७, १६, ९
 समन्या यन्त्युप यन्ति २, ३५, ३; साम. ६०७; तै. सं.
 २, ५, १२. १
 स मन्युमीः समदनस्यक १, १००, ६
 स मन्यु मर्त्यानां ८, ७८, ६
 स मर्तो अग्ने स्वनीकरेवान् ७, १, २३
 स मर्मज्ञान आयुभिः प्रयस्वान् ९. ६६, २३
 स मर्मज्ञान आयुभिरिभो ९, ५७, ३; साम. १७६३
 स मर्मज्ञान हृन्निद्राय ९, ७०, ५
 समन्विनोरवसा ५, ४२, १८; ४३. १७; ७६. ५; ७७, ५
 समस्मिञ्जायमान आसत १०. ९५, ७; नि. १०, ४७
 समस्य मन्यवे विशो ८, ६, ४; साम. १३७; १६५१;
 अथर्व. २०, १०७. १
 समस्य हरिं हरयो ९, ९६. २
 स मङ्गा विश्वा दुरितानि ७, १२, २; साम. १३०५
 स मातरा न ददृशान ९. ७०, ६
 स मातरा विचरन् वाज्रयन् ९, ६८, ४
 स मातरा सूर्येणा ६, ३२, २
 स मातरिश्वा पुरुवार १, ९६. ४
 समान ऊर्वे अधि संगतासः ७, ७६, ५
 समानं वत्समभि १, १४६, ३
 समानं वां सजात्यं ८, ७३, १२
 समानं नीलं वृषणो १०, ५, २
 समानमज्येषां ८, २०, ११
 समानमस्मा अनपावृत् १०, ८९, ३
 समानसु त्वं पुरुहूतं १०, ४१, १
 समानमेतदुदकं १, १६४, ५१; तै. आ. १, ९, ५; नि.
 ६. २२; ७. २३
 समानं पूर्वैरभि वावशाना १०. १२३, ३
 समानयोजनो हि वां १, ३०, १८
 समानी व आकृतिः १०, १९१, ४; अथर्व. ६. ६४, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ५
 स मानुषीषु वृळभो ४, ९, २
 स मानुषे वृजने शन्तमो १. १२८. ७
 समाने अहन्निद्रवद्यगोहना १ ३४, ३
 समानो अध्वा स्वस्त्रोरनन्त १, ११३, ३; साम. १७५१
 समानो मन्त्रः समितिः १०, १९१, ३; अथर्व. ६. ६४, २;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ५
 समानो राजा विभूतः ३, ५५, ४
 समान्या विद्युते दूरे ३, ५४, ७; नि. ४, २५
 स मासृजं तिरो अपवानि ९, १०७, ११; साम. १६९०

समाववर्ति विष्टितो २, ३८, ६
 स माहिन इन्द्रो अणों २, १९, ३
 समित्तमघमश्रवत् ८, १८, १४
 समित्तान्वृत्रहाखिदद् ८, ७७, ३
 समित्समित्सुमना ३, ४, १
 समिद्धमग्निं समिधा गिरा ६, १५, ७; साम. १५६७
 समिद्धश्चित्समिध्यसे १०, १५०, १
 समिद्धस्य प्रमहसो ५, २८, ४
 समिद्धस्य श्रयमाणः ३, ८, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 समिद्धाग्निर्वनवस्तीर्णं ५, ३७, २
 समिद्धे अग्नौ सुत इन्द्र ६, ४०, ३
 समिद्धेष्वग्निध्वानजाना १, १०८, ४
 समिद्धो अग्न आ वह १, १४२, १
 समिद्धो अग्न आहूत देवान् ५, २८, ५; तै. सं. २, ५, ८, ६;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समिद्धो अग्निर्दिवि ५, २८, १
 समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां २, ३, १
 समिद्धो अद्य मनवो दुरोणे १०, ११०, १; अथर्व. ५, १२, १;
 वा. य. २९, २५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ५
 समिद्धो अद्य राजसि १, १८८, १
 समिद्धो विश्वतस्पतिः ९, ५, १
 समिधाग्निं दुवस्यत् ८, ४४, १; वा. य. ३, १; १२, ३०;
 तै. सं. ४, २, ३, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 समिधा जातवेदसे ७, १४, १
 समिधान उ सन्त्य ८, ४४, ९
 समिधानः सहस्रजित् ५, २६, ६
 समिधा यस्त आहुतिं निशितं ६, २, ५
 समिधा यो निशितो दाशत् ८, १९, १४
 समिध्यमानः प्रथमानु ३, १७, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०
 समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः ३, २७, ४; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समिध्यमानो अमृतस्य ५, २८, २
 समिन्द्र गर्दभं १, २९, ५; अथर्व. २०, ७४, ५
 समिन्द्र णो मनसा नेषिगो ५, ४२, ४; अथर्व. ७, ९७, २;
 वा. य. ८, १५; तै. सं. १, ४, ४४, १; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 समिन्द्र राया समिषा १, ५३, ५; अथर्व. २०, २१, ५
 समिन्द्रेणोत वायुना ९, ६१, ८; साम. १६७८
 समिन्द्रेय गामनइवाहं १०, ५९, १०
 समिन्द्रो गा अजयत् ४, १७, ११
 समिन्द्रो रायो बृहती ८, ५२, १०; साम. १७३२
 समीं रेमसो अस्वरन् ८, ९७, ११; साम. ९३२; अथर्व.
 २०, ५४, २
 क्र० १२२

समीचीना अनूपत ९, ३९, ६; साम. ९०३
 समीचीनास आसते ९, १०, ७; साम. ११२५
 समीचीने अभि रमना यज्ञी ९, १०२, ७
 समीं पणेरजति ५, ३४, ७
 समी रथं न भुरिजोः ९, ७१, ५
 समी वत्सं न मातृभिः ९, १०४, २; साम. ११५८
 समी सखायो अस्वरन् ९, ४५, ५
 समु त्वे महतीरपः ८, ७, २२
 समु त्वा धीभिरस्वरन् ९, ६६, ८
 समुद्रः सिन्धू रजो १०, ६६, ११
 समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य ७, ४९, १
 समुद्रमासामव तस्थे अग्निः ५, ४४, ९
 समुद्रादर्णवादधि १०, १९०, २; तै. आ. १०, १, १४
 समुद्रादूर्मिसुदियतिं १०, १२३, २
 समुद्रादूर्मिमैधूमां ४, ५८, १; वा. य. १७, ८९; तै. आ.
 १०, १०, २
 समुद्रिया अप्सरसो ९, ७८, ३
 समुद्रे अन्तः शयत् ८, १००, ९
 समुद्रेण सिन्धवो ३, ३६, ७
 समुद्रे त्वा नृमणा १०, ४५, ३; वा. य. १२, २०; तै. सं.
 ४, २, २, १
 समुद्रो अप्सु मामृजे ९, २, ५; साम. १०४१
 समु पूष्णा गमेमहि ६, ५४, २
 समु प्र यन्ति धीतयः १०, २५, ४
 समु प्रिया अनूपत ९, १०१, ८; साम. ८१९
 समु प्रियो मृज्यते ९, ९७, ३; साम. १४०१
 समु वां यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ६१, ६
 समु वो यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ४२, ३
 स मृज्यते सुकर्मभिः ९, ९९, ७
 स मृज्यमानो दशभिः ९, ७०, ४
 समेनमहुता इमा ९, ३४, ६
 स मे व पुच्छदयदशिनोर्यः ६, ४९, ५
 समोहे वा य आशत् १, ८, ६; अथर्व. २०, ७१, २
 समौ चिद्धस्तौ १०, ११७, ९
 सं पश्यमाना अमदज्ञभि ३, ३१, १०
 सं पूषन्ध्वनस्तिर १, ४२, १
 सं पूषन्विदुषा नय ६, ५४, १
 सं प्रेरते अनु वातस्य १०, १६८, २
 सं भानुना यतते सूर्यस्य ५, ३७, १; नि. ५, ७
 सं भूम्या अन्ता ७, ८३, ३

सं माग्ने वर्चसा १, २३, २४; अथर्व. ७, ८९, २;
 ९, १, १५; तै. सं. १०, ५, ४७
 सं मा तपन्त्यभितः (०। नि बाधते) १०, ३३, २
 सं मा तपन्त्यभितः (०। मूषो) १, १०५, ८; नि. ४, ६
 सं मातृभिर्न शिशुः ९, ९३, २; साम. १४१९
 संमिश्रो अरुषो भव ९, ६१, २१; साम. ८१७
 संमील्य यद्भवना १, १६१, १२
 सम्यक्सम्यञ्चो महिषा ९, ७३, २
 सम्यक्सवन्ति सरितो न ४, ५८, ६; वा. य. १३, ३८;
 १७, ९४; तै. सं. ४, २, ९, ६
 सं यज्जनान्क्रतुभिः १, १३२, ५
 सम्राजा उग्रा वृषभादिव ५, ६३, ३
 सम्राजा या घृतयोनी ५, ६८, २; साम. ११४४
 सम्राजावस्य भुवनस्य ५, ६३, २
 सम्राजो ये सुवृधो यज्ञं १०, ६३, ५
 सम्राज्ञी श्वशुरे भव १०, ८५, ४६; अथर्व. १४, १, ४४
 सम्राळन्यः स्वराळन्य ७, ८२, २
 स यन्ता विप्र एषां ३, १३, ३
 स यद्भयोऽवनीर्गोष्ववां १०, ९९, ४
 स युध्मः सत्वा खजकृत्सम ६, १८, २
 स योजते अरुषा विश्वभोज ७, १६, २; साम. ७५०; वा. य.
 १५, ३३; तै. सं. ४, ४, ४, ४
 स यो न मुहे न मिथू ६, १८, ८
 स यो वृषा नरां न १, १४९, २
 स यो वृषा वृष्ण्येभिः १, १००, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 स यो व्यस्थादभि २, ४, ७
 स रंहत उरुगायस्य ९, ९७, ९; साम. १११८
 स रत्नं मर्त्यो वसु १, ४१, ६
 स रथेन रथीतमो ६, ४५, १५
 स रन्धयस्तदिवः २, १९, ६
 सरस्वति त्वमस्मां २, ३०, ८
 सरस्वति देवनिदो नि ६, ६१, ३
 सरस्वति या सरथं १०, १७, ८; अथर्व. १८, १, ४३
 सरस्वती यां पितरो १०, १७, ९; अथर्व. १८, १, ४२
 सरस्वती देवयन्तो हवन्ते १०, १७, ७; अथर्व. १८, १, ४१
 सरस्वती सरयुः सिंधुः १०, ६४, ९
 सरस्वती साधयन्ती २, ३, ८
 सरस्वत्याभि नो नेषि ६, ६१, १४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
 सरस्वान्धीभिर्वरुणः १०, ६६, ५
 स राजसि पुरुष्टुतं एको ८, १५, ३; अथर्व. २०, ६१, ६; ६२, १०
 स रायस्त्रामुप सृजा ६, ३६, ४

स रुद्रेभिरशस्तवार १०, ९९, ५
 सरूपैरा सु नो गहि ८, ३४, १२
 स रेतोधा वृषभः ७, १०१, ६
 स रेवां इव विष्पतिः १, २७, १२; साम. १६६५
 स रोचयज्जनुषा रोदसी ३, २, २
 स रोहवदभिपूर्वा ९, ६८, २
 स रोहवद् वृषभः १०, २८, २
 सर्गा इव सृजतं सुष्टुतीरुप ८, ३५, २०
 सर्वं परिक्रोशं जहि १, २९, ७; अथर्व. २०, ७४, ७
 सर्वे नन्दन्ति यशसा १०, ७१, १०
 स वज्रभृदस्युहा १, १००, १२
 स वर्धिता वर्धनः ९, ९७, ३९; साम. १३५९
 स वह्निः पुत्रः पित्रोः १, १६०, ३
 स वह्निः सोम जागृविः ९, ३६, २
 स वह्निभिर्ऋक्वभिः ६, ३२, ३
 स वह्निरप्सु दुष्टरो ९, २०, ६; साम. ९७३
 स वां यज्ञेषु मानवी ९, ९८, ९
 स वाजं यातापदुष्पदायन् १०, ९९, ३
 स वाजं विश्वचर्षणिः १, २७, ९; साम. १४१७
 स वाजी रोचना दिवः ९, ३७, ३; साम. १२९४
 स वाज्यक्षाः सहस्रेताः ९, १०९, १७; साम. ११६१
 स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्य ४, ३६, ६
 स वावृषे नयो योषणासु ७, ९५, ३
 सविता पश्चातात्सविता १०, ३६, १४
 सविता यन्त्रैः पृथिवीं १०, १४९, १; नि. १०, ३२
 सवितारमुषसमश्विना १, ४४, ८
 स विद्रां अङ्गिरोभ्य इन्द्रो ८, ६३, ३
 स विद्रां अपगोहं २, १५, ७
 स विद्रां आ च पिप्रयो २, ६, ८
 स विप्रश्चर्षणीनां ४, ८, ८
 स विश्वा दाशुषे वसु ९, ३६, ५
 स वीरो अप्रतिष्कृत ७, ३२, ६
 स वीरो दक्षसाधनो ९, १०१, १५; साम. १३८८
 स वृत्रहत्ये हव्यः स ४, २४, २
 स वृत्रहा वृषा सुतो ९, ३७, ५; साम. १२९६
 स वृत्रहेन्द्र ऋभुक्षाः ८, ९६, २१
 स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः २, २०, ७
 स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीष्ट ८, ९६, २०
 स वेतसुं दशमायं दशोणिं ६, २०, ८
 स वेद देव आनमं ४, ८, ३
 स वेद सुष्टुतीनां १०, २६, ३

स वायुमिन्द्रमश्विना ९, ७, ७; साम. ११३४
 स वावशान इह पाहि ३, ५१, ८
 सव्यामनु स्किरयं वावसे ८, ४, ८; साम. १६०६
 स ब्राधतः शवसानेभिः १०, ९९, ९
 स ब्राधतो नहुषो १, १२२, १०
 स शुष्मी कलशेष्वा ६, १८, ७
 स शेवृधमधि धा शुष्मस्म १, ५४, ११; तै. ब्रा. २, ६, ९, १
 स श्रुधि यः स्मा पृतनासु १, १२९, २
 स श्वितानस्तन्यत् ६, ६, २; तै. सं. १, ३, १४, ४
 सं संस्तिरो विष्टरः १, १४०, ७
 स सत्पतिः शवसा हन्ति ६, १३, ३
 स सत्यसत्वन्महते ६, ३१, ५
 स सद्य परि णीयते ४, ९, ३
 ससन्तु त्या अरातयो १, २९, ४; अथर्व. २०, ७४, ४
 स संनयः स त्रिनयः २, २४, ९
 स सप्त धीतिभिर्हितो ९, ९, ४
 स समुद्रो अपीच्यः ८, ४१, ८
 स सर्गेण शवसा तस्को ६, ३२, ५
 ससर्परीरभरत् ३, ५३, १६
 ससर्परीरमतिं ३, ५३, १५
 स सव्येन यमति ब्राधतः १, १००, ९
 ससव्य यद्वियुता ४, ७, ७
 ससानात्स्यो उत सूर्य ससान ३, ३४, ९; अथर्व. २०, ११, ९
 स सुक्रतुः पुरोहितो १, १२८, ४
 स सुक्रतुर्कृतचिदस्तु ७, ८५, ४
 स सुक्रतुर्यो वि दुरः पणीनां ७, ९, २
 स सुक्रतु रणिता यः सुतेषु ८, ९६, १९
 स सुतः पीतये वृषा ९, ३७, १; साम. १२९२
 स सुन्वत इन्द्रः सूर्य २, १९, ५
 स सुन्वे यो वसूनां ९, १०८, १३; साम. ५८२; १०९६
 स सुष्टुभा स क्रकता गणेन ४, ५०, ५; अथर्व. २०, ८८, ५;
 तै. सं. २, ३, १४, ४
 स सुष्टुभा स स्तुभा १, ६२, ४
 स सूनुभिर्न रुद्रेभिर्कम्वा १, १००, ५
 स सूनुर्मातरा सुचिः ९, ९, ३; साम. ९३६
 स सूर्यः पर्युक्त वरांसि १०, ८९, २
 स सूर्य प्रति पुरो न उक्ताः ७, ६२, २
 स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत ९, ८६, ३२
 ससृष्टांसमिव त्मना ३, ९, ५
 स सोम आमिष्ठतमः ६, २९, ४
 सस्तु माता सस्तु पिता ७, ५५, ५; अथर्व. ४, ५, ६

स स्तोम्यः स हव्यः ८, १६, ८
 सस्थावाना यवयसि ८, ३७, ४
 सस्त्रिमविन्दचारणे १०, १३९, ६; तै. आ. ४, ११, ८;
 नि. ५, १
 स स्मा कृणोति केतुमा ५, ७, ४
 सस्त्रश्चिद्धि तन्वः ७, ५९, ७
 सस्त्रश्चिद्धि समृतिस्त्रेव्ये ७, ६०, १०
 सहदानुं पुरुहूत क्षियन्तं ३, ३०, ८; वा. य. १८, ६९;
 नि. ६, १
 सह वामेन न उषो १, ४८, १
 स हव्यवाळमस्यः ३, ११, २; वा. य. २२, १६; तै. सं.
 ४, १, ११, ४
 स ह श्रुत इन्द्रो नाम २, २०, ६
 सहस्त्रोमाः सहच्छन्दस १०, १३०, ७; वा. य. ३४, ४९
 सहस्त्र व्यतीनाम् ४, ३२, १७
 सहस्त्रं साकमर्चत १, ८०, ९
 सहस्त्रणीयः शतधारो ९, ८५, ४
 सहस्त्रणीयाः कवयो १०, १५४, ५; अथर्व. १८, २, १८
 सहस्त्रदा ग्रामणीः १०, ६२, ११
 सहस्त्रधा पञ्चदशानि १०, १२४, ८; ऐ. आ. १, १६
 सहस्त्रधारं वृषभं ९, १०८, ८; साम. १३९५
 सहस्त्रधारः पवते समुद्रो ९, १०१, ६; साम. ८७४;
 अथर्व. २०, १३७, ६
 सहस्त्रधारेऽव ता असञ्चतः ९, ७४, ६
 सहस्त्रधारेऽव ते सं ९, ७३, ४; अथर्व. ५, ६, ३
 सहस्त्रधारे वितते पवित्र ९, ७३, ७
 सहस्त्रं त इन्द्रोतयो १, १६७, १
 सहस्त्रवाजमभिमातिषाहम् १०, १०४, ७
 सहस्त्रशीर्षा पुरुषः १०, ९०, १; साम. ६१७; अथर्व.
 १९, ६, १; वा. य. ३१, १; तै. आ. ३, १२, १
 सहस्त्रशृङ्गो वृषभो यः ७, ५५, ७; अथर्व. ४, ५, १
 सदस्त्रसामाग्निवेशिं ५, ३४, ९
 सहस्त्राक्षेण शतशारदेन १०, १६१, ३; अथर्व. ३, ११, ३;
 २०, ९६, ८
 सहस्त्राक्षो विचर्षणिः १, ७९, १२
 सहस्त्रा ते शता वयं ४, ३२, १८
 सहस्त्रेणैव सचते यवीयुधा ८, ४, ६
 सहस्त्रे पृथतीनां ८, ६५, ११
 सहस्त्रोतिः शतामघो ९, ६२, १४
 सहस्त्र मन्वो अभिमाति १०, ८४, ३; अथर्व. ४, ३१, ३
 सहावा पृत्सु तरणिः ३, ४९, ३

स हि क्रतुः स मर्यः १, ७७, ३
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य ५, ४४, १०
 स हि क्षपावाँ अग्नी १, ७०, ५
 स हि क्षयेण क्षम्यस्य ७, ४६, २
 स हि क्षेमो हविर्यज्ञः १०, २०, ६
 स हि त्वं देव शश्वते ९, ९८, ४
 स हि द्युता विद्युता १०, ९९, २
 स हि द्युभिर्जनानां ५, १६, २
 स हि द्वरो द्वरिषु १, ५२, ३
 स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ६, १८, ६
 स हि पुरु चिदोजसा १, १२७, ३; साम. १८१५
 स हि यो मानुषा युगा ६, १६, २३
 स हि रत्नानि दाशुषे ५, ८२, ३
 स हि विश्वाति पार्थिवा ६, १६, २०
 स हि विश्वानि पार्थिवाँ एको ६, ४५, २०
 स हि वेदा वसुधितिं ४, ८, २
 स हि शर्धो न मारुतं १, १२७, ६
 स हि शुचिः शतपत्रः ७, ९७, ७; तै. भा. २, ५, ५, ४
 स हि श्रवस्युः सदनानि १, ५५, ६
 स हि ष्मा जरितृभ्य आ ९, २७, २; साम. ९६९
 स हि ष्मा धन्वाक्षितं ५, ७, ७
 स हि ष्मा विश्वचर्षणिः ५, २३, ४
 स हि सत्यो यं पूर्वे ५, २५, २
 स हि स्वसृष्टृषदशो १, ८७, ४
 स होता यस्य रोदसी ३, ६, १०
 स होता विश्वं परि २, २, ५
 स होता सेदु ४, ८, ४
 सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू १०, ५६, ५
 सहो पु णो वज्रहस्तैः ८, ७, ३२
 साकं यक्ष्म प्र पत १०, ९७, १३; वा. य. १२, ८७; तै. सं. ४, २, ६, ४
 साकंयुजा शकुनस्येव १०, १०६, ३
 साकं वदन्ति बहवो ९, ७२, २
 साकं हि शुचिना शुचिः २, ५, ४
 साकं जातः क्रतुना २, २२, ३; साम. १४८७
 साकं जाताः सुभ्रवः ५, ५५, ३
 साकंजानां ससथमाहुः १, १६४, १५; अथर्व. ९, ९, १६;
 तै. भा. १, ३, १; नि. १४, १९
 साकमुक्षो मर्जयन्त ९, ९३, १; साम. ५३८; १४१८
 सातिर्न बोऽमवती १, १६८, ७
 सा ते अग्ने शंतमा ८, ७४, ८

सा ते जीवातुरुत तस्य १०, २७, २४; नि. ५, १२
 सा युनैयुंजिनी वृद्धत् ८, ७४, ९
 साधुर्न गृध्रुरस्तेव १, ७०, ११
 साध्वपांसि सनता २, ३, ६
 साध्वर्या अतिथिनीः १०, ६८, ३; अथर्व. २०, १६, ३
 साध्वीमकदेववीतिं १०, ५३, ३; तै. सं. १, ३, १४, २
 सा नो अद्य यस्या वयं १०, १२७, ४
 सा नो अद्या भरद्गुः ५, ७९, ३; साम. १७४२
 सा नो विश्वा अति द्विषः ६, ६१, ९
 सातपना इदं हविः ७, ५९, ९; अथर्व. ७, ७७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३
 साम द्विषर्हा महि ४, ५, ३
 सामन्तु राये निषिमत् १०, ५९, २
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु १०, ३७, २
 सा वसु दधती श्वशुराय १०, ९५, ४
 सा वह योक्षभिः ६, ६४, ५
 सा विद् सुवीरा मरुजिरस्तु ७, ५६, ५
 सास्त्रा अरं प्रथमं २, १८, २
 सास्त्रा अरं बाहुभ्यां २, १७, ६
 सास्त्राकेभिरेतरी न शूयैः ६, १२, ४; नि. ६, १५
 साहा ये सन्ति सुष्टिहेव हव्यः ८, २०, २०
 साह्मन्विश्व आभियुजः ३, ११, ६; साम. १५५८
 सिंहं नसन्त मध्वो ९, ८९, ३
 सिंहा इव नानदति १, ६४, ८
 सिञ्चन्ति नमसावतं ८, ७२, १०; साम. १६०४
 सिध्रा अग्ने धियो अस्मे १०, ७, ४
 सिनीवाकिं पृथुष्टुके २, ३२, ६; अथर्व. ७, ४६, १; वा. य. ३४, १०; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. ११, ३२
 सिंधुर्न क्षोदः १, ६६, १०
 सिंधुर्न क्षोदः शिमीवाँ २, २५, ३
 सिंधुर्न वा रसया ४, ४३, ६
 सिंधूरिव प्रवण आश्रया ६, ४६, १४
 सिंधोरिव प्रवणे निम्न ९, ६९, ७
 सिंधोरिव प्राध्वने ४, ५८, ७; वा. य. १७, ९५
 सिषकित सा वां सुमतिश्चानि ७, ७०, २
 सिषक्तु न ऊर्जस्यस्य पुष्टेः ५, ४१, २०; नि. ११, ४९
 सिषासत् रयीणां ९, ४७, ५
 सीदन्तस्ते वयो यथा ८, २१, ५; साम. ४०७
 सीद होतः स्व उ लोके ३, २९, ८; वा. य. ११, ३५; तै. सं. ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३

सीरा युञ्जति कवयो १०, १०१, ४; अथर्व. ३, १७, १;
वा. य. १२, ६७; तै. सं. ४.२, ५, ५
सुकर्माणः सुखो ४, २, १७; अथर्व. १८, ३, २२
सुकिञ्चुकं शस्त्रमलि १०, ८५, २०; अथर्व. १४, १, ६१;
नि. १२, ८
सुकुसुपाणिः स्वर्वा ३, ५४, १२
सुक्षेत्रिया सुगातुया १, ९७, २; अथर्व. ४, ३३, २; तै. आ.
६, ११, १
सुखं रथं युयुजे सिन्धुः १०, ७५, ९
सुगः पन्था अनृक्षरः १, ४१, ४
सुगव्यं नो वाजी स्वभ्यं पुंसः १, १६२, २२; वा. य. २५, ४२;
तै. सं. ४, ६, ९, ४
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो ७, ४२, २
सुगुरससुहिरण्यः १, १२५, २; नि. ५, १९
सुगोत ते सुपथा पर्वते ६, ६४, ४
सुगो हि वो अयमनृ २, २७, ६
सुज्योतिषः सूर्य दक्षपितृन् ६, ५०, २
सुत इत्वं निमिष्ठ इन्द्र ६, २३, १
सुत इन्द्रो पवित्र आ ९, ९९, ८
सुत इन्द्राय वायवे ९, ३४, २
सुत इन्द्राय विष्णवे ९, ६३, ३
सुत एति पवित्र आ ९, ३९, ३; साम. ९०१
सुतः सोमो असुतादिन्द्र ६, ४१, ४
सुतपात्रे सुता इमे १, ५, ५; अथर्व. २०, ६९, ३
सुतंभरो यजमानस्य सप्त ५, ४४, १३
सुता अनु स्वमारजो ९, ६३, ६
सुता इन्द्राय वज्रिणे ९, ६३, १५
सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय ९, ३३, ३; साम. ७६६
सुता इन्द्राय वायवे सोमासो ५, ५१, ७
सुतावन्तस्त्वा वयं ८, ६५, ६
सुतासो मधुमत्तमाः ९, १०१, ४; साम. ५४७; ८७२;
अथर्व. २०, १३७, ४
सुते अध्वरे अधि वाचं १०, ९४, १४
सुतेसुते न्योक्ते १, ९, १०; अथर्व. २०, ७१, १६
सुत्रामाणं पृथिवीं चां १०, ६३, १०; अथर्व. ७, ६, ३; वा. य.
२१, ६; तै. सं. १, ५, ११, ५
सुदक्षो दक्षैः क्रतुना १०, ९१, ३
सुदासे दक्षा वसु विभ्रता १, ४७, ६
सुदेवः समहासति ५, ५३, १५
सुदेवा स्थ काण्वायुना ८, ५५, ४

सुदेवो अद्य प्रपतेद् १०, ९५, १४; वा. आ. ११, ५, १, ८;
नि. ७, ३
सुदेवो असि वरुण ८, ६२, १२; अथर्व. २०, ९२, ९;
नि. ५, २७
सुनिर्मथा निर्मेधितः ३, २२, १२
सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे २, २३, ४
सुनीथो घा स मर्त्यो ८, ४६, ४; साम. २०६
सुनोता मधुमन्तमं सोमं २, ३०, ६
सुनोता सोमपात्रे सोमं ७, ३२, ८; साम. २८५; अथर्व.
६, २, ३
सुन्वन्ति सोमं रधिरासो १०, ७६, ७
सुपर्ण इत्था नखमासि १०, २८, १०
सुपर्ण वस्ते मृगो ६, ७५, ११; वा. य. २९, ४८; तै. सं.
४, ६, ६, ४; नि. २, ५; ९, १९
सुपर्ण विप्राः कवयो १०, ११४, ५
सुपर्णा एत आसते १, १०५, ११
सुपर्णा वाचमक्रतोप १०, ९४, ५; अथर्व. ६, ४९, ३
सुपेक्षसं सुखं रथं १, ४९, २
सुपेक्षसं माव सृजन्त्यस्तं ५, ३०, १३
सुप्रतीके वयोवृद्धा ५, ५, ६
सुप्रवाचनं तव वीर २, १३, ११
सुप्रावर्गं सुवीर्यं ८, २२, १८
सुप्रावीरस्तु स क्षयः ७, ६६, ५, साम. १३५२
सुप्राव्यः प्राशुषाल ४, २५, ६
सुप्रैतुः स्यवसो १, १९०, ६
सुब्रह्माणं देववन्तं १०, ४७, ३; तै. आ. २, ५, ६, ६
सुभगः स प्रयज्यवो १, ८६, ७
सुभगः स व ऊतिषु ८, २०, १५
सुभगाज्ञो देवाः कृणुत १०, ७८, ८
सुमङ्गलीरियं वधूः १०, ८५, ३३; अथर्व. १४, २, २८
सुयुग्मिभरश्चैः सुवृता ३, ५८, ३
सुयुग्महन्ति प्रति ३, ५८, २
सुरथो आतिथिग्वे ८, ६८, १६
सुरूमे हि सुपेक्षसाधि १, १८८, ६
सुरूपकृतुमुत्तये १, ४, १; साम. १६०; १०८७; अथर्व.
२०, ५७, १; ६८, १
सुविज्ञानं चिकितुषे ७, १०४, १२; अथर्व. ८, ४, १२
सुवितस्य मनामहेऽति ९, ४१, २; साम. ८९३
सुविवृतं सुनिरजं १, १०, ७
सुवीरं रथिमा भर ६, १६, २९
सुवीरस्ते जनिता मन्यत ४, १७, ४

सुवीरासो वयं धना ९, ६१, २३
 सुवीर्यं स्वइव्यं सुगव्यं ८, १२, ३३
 सुवृद्धो वर्तते यन् १, १८३, २
 सुशंसो बोधि गृणते १, ४४, ६
 सुशिर्ये वृद्धी मही ९, ५, ६
 सुशेवो नो मृळयाकुः ८, ७२, ७
 सुषहा सोम तानि ९, २९, ३; साम. १७६७
 सुषुप्त्वांस ऋभवस्तदपृच्छ १, १६१, १३
 सुषुप्त्वांस न निरुतेरुपस्थे १, ११७, ५
 सुषुमा यातमद्रिभिः १, १३७, १
 सुषोमे शर्यणावति ८, ७, २९
 सुषुभो वां वृषण्वसू ५, ७५, ४
 सुष्ठामा रथः सुयमा १०, ४४, २; अथर्व. २०, ९४, २
 सुष्वाणास इन्द्र स्तुमसि १०, १४८, १; साम. ३१६
 सुष्वाणासो व्यद्रिभिः ९, १०१, ११; साम. ११०३
 सुसंकाशा मातृमृष्टेव १, १२३, ११
 सुसंदक्ते स्त्रीक प्रतीकं ७, ३, ६
 सुसंदशं स्वा वयं प्रति पश्येम १०, १५८, ५
 सुसंदशं स्वा वयं मधवन् १, ८२, ३; वा. य. ३, ५२, तै. सं. १, ८, ५, १
 सुसमिद्धाय शोचिषे ५, ५, १; वा. य. ३, २
 सुसमिद्धो न आ वह १, १३, १; साम. १३४७
 सूक्तवाकं प्रथमम् १०, ८८, ८
 सूक्तेभिर्वो वचोभिः ५, ४५, ४
 सुनोर्मानेनाश्विना गृणाना १, ११७, ११
 सूयवसाङ्गवती १, १६४, ४०; अथर्व. ७, ७३, ११; ९, १०, २०; नि. ११, ४४
 सूर उपाके तन्वं दधानो ४, १६, १४
 सूरश्चक्रं प्रवृहत् १, १३०, ९
 सूरश्चिदा हरितो अस्य १०, ९२, ८
 सूरश्चिद्रथं परितक्मयायां ५, ३१, ११
 सूर्यो न यस्य दशतिररेपाः ६, ३, ३
 सूर्यं चक्षुर्गच्छतु १०, १६, ३; अथर्व. १८, २, ७; तै. आ. ६, १, ४; ७, ३
 सूर्यरश्मिर्हरिकेशाः १०, १३९, १; वा. य. १७, ५८, तै. सं. ४, ६, ३, ३
 सूर्यस्येव रश्मयो द्वावयित्त्वो ९, ६९, ६; साम. १३७०; नि. ७, २
 सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां ७, ३३, ८; नि. ११, २०
 सूर्यचन्द्रमसौ धाता १०, १९०, ३; तै. आ. १०, १, १४
 सूर्याया वहतुः प्रागाव १०, ८५, १३; अथर्व. १४, १, १३

सूर्यायै देवेभ्यो १०, ८५, १७; अथर्व. १४, २, ४६
 सूर्ये विषमा सजामि १, १२१, १०
 सूर्यो देवीमुषसं रोचमानां १, ११५, २; अथर्व. २०, १०७, १५; तै. आ. २, ८, ७, १
 सूर्यो नो दिवस्तातु १०, १५८, १
 सूर्यो रश्मि यथा सृजा ८, ३२, २३
 सृजः सिध्दुर्हिना १०, १११, ९
 सृजन्ति रश्मिमोजसा ८, ७, ८
 सृजो महीरिन्द्र या २, ११, २
 सृण्वेव जर्मरी १०, १०६, ६; नि. १३, ५
 सेदग्निर्गर्भारयस्त्वया ७, १, १४; तै. आ. २, ५, ३, ३
 सेदग्नियो वनुष्यतो ७, १, १५
 सेदग्ने अस्तु सुभगः ४, ४, ७; तै. सं. १, २, १४, ३
 सेदुग्रो अस्तु मरुतः ७, ४०, ३
 सेदभवो यमवथ ४, ३७, ६
 सेनेव सृष्टामं दधा १, ६६, ७; नि. १०, २१
 सेमं नः काममा पृण १, १६, ९
 सेमं नः स्तोममागहि १, १६, ५
 सेमां वेतु वषट्कृतिम् ७, १५, ६
 सेनामविद्धि प्रभृतिं २, २४, १
 सेहान उग्र पृतना ८, ३७, २
 सैनानीकेन सुविद्वो २, ९, ६; तै. सं. ४, ३, १३, २
 सो अग्र ईजे शशमे च मर्तः ६, १, ९; तै. आ. ३, ६, १०, ४
 सो अग्र एना नमसा ७, ९३, ७
 सो अग्नियो वसुर्गृणे ५, ६, २; साम. १७३९; वा. य. १५, ४२
 सो अग्ने अह्ना हरिः ९, ८६, ४२
 सो अङ्गिरसां उचथा २, २०, ५
 सो अङ्गिरोभिः १, १००, ४
 सो अद्धा दाश्वधरो ८, १९, ९
 सो अप्रतीनि मनवे २, १९, ४
 सो अभियो न यवस १०, ९९, ८
 सो अर्णवो न नद्यः १, ५५, २
 सो अर्षेन्द्राय पीतये ९, ६२, ८; साम. ९८०
 सो अस्य वज्रो हरितो १०, ९६, ३; अथर्व. २०, ३०, ३
 सो अस्य विशे महि शर्म ९, ८६, १५
 सो चिन्नु भद्रा क्षुमती १०, ११, ३; अथर्व. १८, १, २०
 सो चिन्नु वृष्टिर्यथा १०, २३, ४; अथर्व. २०, ७३, ५
 सो चिन्नु सख्या नर्य इनः १०, ५०, २
 सोता हि सोममद्रिभिः ८, १, १७
 सोदक्ष सिन्धुमरिणान् २, १५, ६
 सोम इन्द्रः सुतो अस्तु ८, ६६, १५

सोम उ पुत्राणः सोतृभिः ९, १०७, ८; साम. ५१५; ९९७
 सोम एकैभ्यः पवते १०, १५४, १; अथर्व. १८, २, १४;
 तै. आ. ६, ३, २
 सोमं राजानमवसे १०, १४१, ३; साम. ९१; अथर्व.
 ३, २०, ४; वा. य. ९, २६; तै. सं. १, ७, १०, ३
 सोमः पवते जनिता ९, ९६, ५; साम. ५२७; ९४३;
 नि. १४, १२
 सोमः पुनान ऊर्मिणाभ्यो ९, १०६, १०; साम. ५७२; ९४०
 सोमः पुनानो अर्पति ९, १३, १; साम. ११८७
 सोमः पुनानो अव्यये ९, ११०, १०
 सोमः प्रथमो विविदे १०, ८५, ४०; अथर्व. १४, २, ३
 सोमः सुतो धारयात्यो ९, ९७, ४५
 सोम गीर्मिष्ट्वा वयं १, ९१, ११; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १;
 तांड्य ब्रा. १, ५, ७
 सोमं गावो घेनवो ९, ९७, ३५; साम. ८६०; नि. १४, १५
 सोममन्य उपासदत् ६, ५७, २
 सोममिन्द्रा वृःस्पती ४, ४९, ६
 सोमं मन्यते पवित्रान् १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ३;
 नि. ११, ४
 सोम यास्ते मयोभुव १, ९१, ९; तै. सं. ४, १, ११, १
 सोम राजन्मृकया नः ८, ४८, ८
 सोम रारन्धि नो हृदि १, ९१, १३; तांड्य ब्रा. १, ५, ६
 सोमस्य धारा पवते ९, ८०, १
 सोमस्य मा तवसं वक्ष्ये ३, १, १
 सोमस्य मित्रावरुणादिता ८, ७२, १७
 सोमस्य राज्ञो वरुणस्य १०, १६७, ३; नि. ११, १२
 सोमा असृग्रमाशवो ९, २३, १
 सोमा असृग्रमिन्द्रवः ९, १२, १; साम. ११९६
 सोमाः पवन्त इन्द्रवो ९, १०१, १०; साम. ५४८; ११०१
 सोमानं स्वरणं १, १८, १; साम. १३९; १४६३; वा. य.
 ३, २८; तै. सं. १, ५, ६ ४; तै. आ. १०, १, ११; नि. ६, १०
 सोमापूषणा जनना रयीणां २, ४०, १; तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमापूषणा रजसो विमानं २, ४०, ३; तै. सं. १, ८, २२, ५;
 तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 सोमारुद्रा धारयेथाम् ६, ७४, १
 सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे ६, ७४, ३; अथर्व. ७, ४२, २;
 तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमारुद्रा वि वृहत् ६, ७४, २; अथर्व. ७, ४२, १; तै. सं.
 १, ८, २२, १
 सोमासो न वे सुताः १, १६८, ३
 सोमेनादित्या बलिनः १०, ८५, २; अथर्व. १४, १, २

सोमो अर्पति घर्णसिः ९, २३, ५
 सोमो अस्मभ्यं द्विपदे ३, ६२, १४
 सोमो जिगाति गातुवित् ३, ६२, १३; तै. सं. १, ३, ४, १
 सोमो ददन्नन्धर्वाय १०, ८५, ४१; अथर्व. १४, २, ४
 सोमो देवो न सूर्यो ९, ६३, १३
 सोमो धेनुं सोमो १, ९१, २०; वा. य. ३४, २१; तै. ब्रा.
 २, ८, ३, १
 सोमो न वेधा ऋत० १, ६५, १०
 सोमो मीद्वान्पवते ९, १०७, ७
 सोमो राजा प्रथमो ब्रह्म १०, १०९, २; अथर्व. ५, १७, २
 सोमो वधुयुरभवत् १०, ८५, ९; अथर्व. १४, १, ९
 सोषामविन्दस्व स्वः १०, ६८, ९; अथर्व. २०, १६, ९
 स्तम्भीद्ध चां १, १२१, २
 स्तरीरु त्वज्जवति ७, १०१, ३
 स्तरीर्यसूत १०, ३१, १०
 स्तवा नु त इन्द्र पूष्यो २, ११, ६
 स्तविष्यामि त्वामहं १, ४४, ५
 स्तीर्णं ते बर्हिः सुत ३, ३५, ७
 स्तीर्णं बर्हिरूप नो याहि १, १३५, १
 स्तीर्णा अस्य संहतो ३, १, ७
 स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्ना ऊर्ध्वो ४, ६, ४
 स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्ना सूक्तेन ६, ५२, १७
 स्तुत इन्द्रो मघवा यद् ४, १७, १९
 स्तुतश्च यास्वा वर्धन्ति ८, २, २२
 स्तुतासो नो मरुतो १, १७१, ३
 स्तुष उ वो मह ऋतस्य ६, ५१, ३
 स्तुषे जनं सुव्रतं नव्यसीभिः ६, ४९, १
 स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसन्ता ६, ६२, १
 स्तुषेय्यं पुरुवर्यसं १०, १२०, ६; अथर्व. ५, २, ७;
 २०, १०७, ९; नि. ११, २१
 स्तुषे सा वां वरुण मित्र १, १२२, ७
 स्तुहि भोजान्स्तुवतो अस्य ५, ५३, १६
 स्तुहि श्रुतं विपश्चितं ८, १३, १०
 स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं २, ३३, ११; अथर्व. १८, १, ४०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ३
 स्तुहि स्तुहीदेते घा ते ८, १, ३०
 स्तुहीन्द्रं व्यश्ववद् ८, २४, २२; अथर्व. २०, ६६, १
 स्तुणानासो यतस्तुचो १, १४२, ५
 स्तुणीत बर्हिरानुषक् १, १३, ५
 स्तेगो न क्षामत्येति १०, ३१, ९; अथर्व. १८, १, ३९
 स्तेनं राय सारमेय ७, ५५, ३

स्तोता यत्ते अनुव्रत ८, १३, १९
 स्तोता यत्ते विचर्षणिः ८, १३, ६
 स्तोत्रं राधानां पते १, ३०, ५; साम. १६००, अथर्व.
 २०, ४५, २
 स्तोत्रमिन्द्राय गायत ८, ४५, २१
 स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणः ६, ५२, ११
 स्तोत्रे राये हरिरर्षा ९, ९७, ६
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय १०, ९२, ९
 स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्ये ८, ३५, ५
 स्तोमं त इन्द्र विमदा १०, २३, ६
 स्तोमा आसन्न प्रतिघ्नः १०, ८५, ८; अथर्व. १४, १, ८
 स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवधेन् ५, २९, ११
 स्तोमासस्त्वा विचारिणी ५, ८४, २; तै. सं. २, २, १२, ३
 स्तोमेन हि दिवि देवासो १०, ८८, १०; नि. ७, २८
 स्त्रियः सतीस्ताँ १, १६४, १६; अथर्व. ९, ९, १५; तै. आ.
 १, ११, ४; नि. ५, १, १४, २०
 स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं १०, ३४, ११
 स्त्रियो हि दास आयुधानि ५, ३०, ९
 स्थिरं हि जानमेषां १, ३७, ९
 स्थिरं मनश्चकृषे ५, ३०, ४
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो १, ३८, १२
 स्थिरा वः सन्त्वायुधा १, ३९, २
 स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप २, ३३, ९
 स्थिरौ गावौ भवतां ३, ५३, १७
 स्थूरं राधः शताश्वं ८, ४, १९; नि. ६, २२
 स्थूरस्य रायो बृहतो ४, २१, ४; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
 स्पर्धन्ते वा उ देवहूये ७, ८५, २
 स्पर्हां यस्य स्त्रियो दशे ७, १५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 स्मत्पुरंधिर्न आ गहि ८, ३४, ६
 स्मदभीष्ट कशावन्ता ८, २५, २४
 स्मदेतया सुकीर्त्या ८, २६, १९
 स्याम ते त इन्द्र ये त २, ११, १३
 स्याम वो मनवो देववीतये १०, ६६, १२
 स्युमना वाच उदियति १, ११३, १७
 स्योना पृथिवि भवा १, २२, १५; अथर्व. १८, २, १९;
 वा. य. ३५, २१; ३६, १३; तै. आ. १०, १, १०;
 नि. ९, ३२
 स्रक्ते द्रप्सस्य धमतः ९, ७३, १
 सुवेव यस्य हरिणी १०, ९६, ९; अथर्व. २०, ३१, ४
 स्र आ दमे सुदुषा यस्य २, ३५, ७
 स्र आ यस्तुभ्यं दम १, ७१, ६

स्रः स्वाय धायसे २, ५, ७
 स्वमयो वो अग्निभिः ८, १९, ७
 स्वमयो हि वार्यं १, २६, ८
 स्वदस्व हृष्या समिषो ३, ५४, २२
 स्वधामनु भियं नरो ८, २०, ७
 स्वध्वरा करति जातवेदा ७, १७, ४
 स्वध्वरासो मधुमन्तो ४, ४५, ५
 स्वना न यस्य भामासः १०, ३, ५
 स्वनो न वोऽमवाग्नेजयदृष्ट्वा ५, ८७, ५
 स्वमेनाभ्युप्या जुमुर्नि २, १५, ९
 स्वयं यजस्व दिवि देव १०, ७, ६
 स्वयं कविर्विधर्तरी ९, ४७, ४
 स्वयं चित्स मन्यते ८, ४, १२
 स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा ५, ५५, २
 स्वयुरिन्द्र स्वराळसि ३, ४५, ५
 स्वरन्ति स्वा सुते नरो ८, ३३, २; साम. ८६५; अथर्व.
 २०, ५२, २; ५७, १५
 स्वर्जितं महि मन्दानं १०, १६७, २
 स्वर्जेषे भर आप्रस्य १, १३२, २
 स्वर्णरमन्तरिक्षाणि १०, ६५, ४
 स्वर्णवस्त्रोरुषसाम् ७, १०, २
 स्वर्भानोरध यदिन्द्रमायाः ५, ४०, ६
 स्वर्ध्वेदि सुहृदीकं ४, १६, ४; अथर्व. २०, ७७, ४
 स्वष्ट्रं हि स्वामहमिन्द्र १०, ३८, ५
 स्वइवा यशसा यातमवाङ् ७, ६९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
 स्वश्वा सिन्धुः सुरथा १०, ७५, ८
 स्वसा स्वस्ते ज्यायस्यै १, १२४, ८
 स्वस्तये वाजिमिश्र ३, ३०, १८
 स्वस्तये वायुमुप अवामहै ५, ५१, १२
 स्वस्तिदा विशस्पतिः १०, १५२, २; अथर्व. १, २१, १;
 तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ. १०, १, ९
 स्वस्ति न इन्द्रो बृद्धभवाः १, ८९, ६; साम. १८७५,
 वा. य. २५, १९; तै. आ. १, १, १; २१, ३;
 १०, १, ९
 स्वस्ति नः पथ्यासु १०, ६३, १५
 स्वस्ति नो दिवो अग्ने १०, ७, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 स्वस्ति नो मिमीतामग्निना ५, ५१, ११
 स्वस्ति पन्थामनु चरेम ५, ५१, १५
 स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति ५, ५१, १४
 स्वस्तिरिदि प्रपथे श्रेष्ठा १०, ६३, १६; नि. ११, ४६
 स्वादवः सोमा आ याहि ८, २, २८

स्वादिष्टया मदिष्टया ९, १, १; साम. ४६८, ६८९; वा. य.
 २६, २५; नि. ११, ३
 स्वादुः पवस्व दिव्याय ९, ८५, ६
 स्वादुषसदः पितरो वयो ६, ७५, ९; वा. य. २९, ४६;
 तै. सं. ४, ६, ६, ३
 स्वादुषिकलायं मधुमौ ६, ४७, १; अथर्व. १८, १, ४८
 स्वादुष्टे अस्तु संसुदे ८, १७, ६; अथर्व. २०, ४, ३
 स्वादो पितो मधो पितो १, १८७, २
 स्वादोरभक्षि वयसः ८, ४८, १
 स्वादोरिस्था विषूवतो १, ८४, १०; साम. ४०९, १००५;
 अथर्व. २०, १०९, १
 स्वाध्यो दिव आ सप्त १, ७२, ८; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०
 स्वाध्यो वि दुरो देवयन्तो ७, २, ५
 स्वायुधं स्ववसं सुनीथं १०, ४७, २
 स्वायुधः पवते देव इन्द्रः ९, ८७, २; साम. ६७८
 स्वायुधः सोमभिः पूयमानो ९, ९६, १६
 स्वायुधस्य ते सतो ९, ३१, ६
 स्वायुधास इष्मिणः ७, ५६, ११
 स्वायुग्देवस्यामृतं यदी १०, १२, ३; अथर्व. १८, १, ३२
 स्वाहा कृतस्य तृप्तं ८, ३५, २४
 स्वाहा कृतान्या गङ्गाय १, १४२, १३
 स्वाहाग्नये वरुणाय ५, ५, ११
 स्वाहा यज्ञं कृणोतने १, १३, १२
 स्विध्मा यद्वनधितिः १, १२१, ७
 हंसः शुचिषद्वसु ४, ४०, ५; वा. य. १०, २४, १२; १४;
 तै. सं. १, ८, १५, २; ४, २, १, ५; तै. आ.
 १०, १०, २
 हंसा इव कृणुथ श्लोकं ३, ५३, १०
 हंसा इव श्रेणिशो ३, ८, ९
 हंसाविव पतथो ८, ३५, ८
 हंसासो ये वां मधुमन्तो ४, ४५, ४
 हंसैरिव सस्त्रिभिः १०, ६७, ३; अथर्व. २०, ९१, ३;
 तै. सं. ३, ४, ११, ३
 हतं च शत्रून् यततं च ८, ३५, १२
 हत वृत्रं सुदानव १, २३, ९
 हतो वृत्राण्यार्या ६, ६०, ६; साम. ८५५
 हत्वाय देवा असुरान्यदाय १०, १५७, ४; अथर्व. २०, ६३, २
 हनामैर्नो इति त्वष्टा १, १६१, ५
 हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः ८, २, ३२
 हन्ता वृत्रमिन्द्रः ७, २०, २

हन्ताहं पृथिवीमिमां १०, ११९, ९; नि. १, ४
 हन्तो नु किमाससे ८, ८०, ५
 हये जाये मनसा १०, ९५, १; वा. ब्रा. ११, ५, १, ६
 हये देवा यूयमिदं २, २९, ४
 हये नरो मरुतो मृळता ५, ५७, ८; ५८, ८
 हयो न विह्वौ अयुजि ५, ४६, १
 हरयो धूमकेतवो ८, ४३, ४
 हरिं हि योनिमभि १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३०, २
 हरिः सृजनः पथ्याम् ९, ९५, २
 हरिस्त्वता वर्चसा सूर्यस्य १०, ११२, ३
 हरिं मृजन्त्यरुधो न ९, ७२, १
 हरिश्मशाहर्हरि १०, ९६, ८; अथर्व. २०, ३१, ३
 हरी नु कं रथ इन्द्रस्य २, १८, ३
 हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता २, ११, ७
 हरी न्वस्य या वने १०, २३, २
 हरी यस्य सुयुजा विप्रता १०, १०५, २
 हर्यन्नुषसमर्चयः ३, ४४, २
 हर्यश्चं सत्पतिं ८, २१, १०; अथर्व. २०, १४, ४; ६२, ४
 हव एषामसुरो १०, ७४, २
 हवं त इन्द्र महिमा ७, २८, २
 हवन्त उ त्वा हव्यं ७, ३०, २
 हविर्हविष्मो महि ९, ८३, ५
 हविषा जारो अपां १, ४६, ४; नि. ५, २४
 हविष्कृणुध्वमा गमत् ८, ७२, १
 हविष्पान्तमजरं १०, ८८, १; नि. ७, २५
 हवीमभिर्हवते यो हविर्भिः २, ३३, ५
 हवे त्वा सूर वदिते ८, १३, १३
 हव्यवाळग्निरजरः ५, ४, २; तै. सं. ३, ४, ११, १
 हस्काराद्विद्युतस्पर्धतो १, २३, १२
 हस्तच्युतेभिरद्रिभिः ९, ११, ५; साम. १४४५
 हस्ताभ्यां दशशालाभ्यां १०, १३७, ७; अथर्व. ४, १३, ७
 हस्ते दधानो नृम्णा १, ६७, ३
 हस्तेनैव ग्राह्य १०, १०९, ३; अथर्व. ५, १७, ३
 हस्तेव शक्तिमभि २, ३९, ७
 हातिवदेव पतथो वनेदुप ८, ३५, ७
 हिङ्कृण्वती वसुपत्नी १, १६४, २७; अथर्व. ७, ७३, ८;
 ९, १०, ५; नि. ११, ४५
 हितो न सस्त्रिभि ९, ७०, १०
 हिनोता नो अध्वरं १०, ३०, ११; नि. ६, २२
 हिन्वन्ति सूरमुन्नयः पवमानं ९, ६७, ९
 हिन्वन्ति सूरमुन्नयः स्वरासो ९, ६५, १; साम. ९०४

हिन्वानासो रथा इव ९, १०, २; साम. ११२०
 हिन्वानो वाचमिष्यसि ९, ६४, ९; साम. ९६०
 हिन्वानो हेतुभिर्यत ९, ६४, २९; साम. ६५५
 हिमेनाग्निं ग्रसमवारयेथां १, ११६, ८; नि. ६, ३६
 हिमेव पर्णा मुषिता वनानि १०, ६८, १०; अथर्व. २०, १६, १०
 हिरण्यकर्णं मणिग्रीवं १, १२२, १४
 हिरण्यकेशो रजसो १, ७९, १; तै. सं. ३, १, ११, ४
 हिरण्यगर्भः समवर्ततामे १०, १२१, १; अथर्व. ४, २, ७; वा. य.
 १३, ४; २३, १; २५, १०; तै. सं. ४, १, ८, ३; २, ८, २;
 तांभ्य आ. ९, ९, १२; नि. १०, २३
 हिरण्यस्वह्मधुवर्णो ५, ७७, ३
 हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णं ५, २, ३
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्व ५, ६२, ७
 हिरण्यपाणिः सविता विचर्वणिः १, ३५, ९; वा. य. ३४, २५
 हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्वः ३, ५४, ११
 हिरण्यपाणिमूतये १, २२, ५; वा. य. २२, १०; तै. सं.
 १, ४, २५, १; २, २, १२, २
 हिरण्ययी अरणी १०, १८४, ३; श. आ. १४, ९, ४, २१
 हिरण्ययी वां रभिः ८, ५, २९
 हिरण्ययेन पुरुषू ४, ४४, ४; अथर्व. २०, १४३, ४
 हिरण्ययेन रथेन द्रवत् ८, ५, ३५
 हिरण्ययेभिः पविभिः १, ६४, ११
 हिरण्यरूपः स हिरण्यसंहर २, ३५, १०; नि. ३, १६
 हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टौ ५, ६२, ८; वा. य. १०, १६; तै. सं.
 १, ८, १२, ३; नि. ३, ५
 हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य १, १६३, २; वा. य. २९, २०; तै. सं.
 ४, ६, ७, ४

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा १०, १४९, ५; नि. १०, ३३
 हिरण्यहस्तमग्निना रराणा १, ११७, २४
 हिरण्यहस्तो असुरः १, ३५, १०; वा. य. ३४, २६
 हुवे वः सुद्योत्मानं २, ४, १
 हुवे वः सुजुं सहसो ६, ५, १
 हुवे वातस्वनं कविं ८, १०२, ५; तै. सं. ३, १, ११, ८
 हुवे वो देवीमदितिं ६, ५०, १
 हृणीयमानो अप हि मद् ५, २, ८
 हृन्सु पीतासो युध्यन्ते ८, २, १२; नि. १, ४
 हृदा तष्टेषु मर्नसो १०, ७१, ८; नि. १३, १३
 हृदिस्पृशस्त आसते १०, २५, २
 हेतिः पक्षिणी १०, १६५, ३; अथर्व. ६, २७, ३
 होताजनिष्ट चेतनः २, ५, १
 होता देवो अमर्त्यः ३, २७, ७; साम. १४७७; नि. ६, ७
 होताध्वर्युरावया १, १६२, ५; वा. य. २५, २८; तै. सं. ४, ६, ८, २
 होता निषत्तो मनोरपत्ये १, ६८, ७
 होतायक्षद्वनिनो १, १३९, १०
 होतारं विश्ववेदसं १, ४४, ७
 होतारं सप्तजुहो यजिष्ठं १, ५८, ७
 होतारं चित्ररथं १०, १, ५; तै. आ. २, ४, ३, ६
 होतारं त्वा वृणीमहे ५, २०, ३
 होत्रादहं वरुण बिभ्यदाय १०, ५१, ४
 हृदं न हि त्वान्यृषन्मयूर्मयः १, ५२, ७
 हृदा इव कुक्षयः सोमधानाः ३, ३६, ८
 ह्यामसि त्वेन्द्र याहि ६, ४१, ५; तै. आ. २, ४, ३, ११
 ह्यामि देवां अयातुः ७, ३४, ८
 ह्याम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये १, ३५, १

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
 JANGAMAWADI MANDIR
 LIBRARY
 Jangamawadi Mandir, Varanasi
 Acc. No. 1548

